I. ПСЕВДОКАЛИСТЕН

Калистен бил известен историк и философ от IV в. пр. н. е., който подробно описал в няколко произведения подвизите на Александър Велики. В по-късно време се създали много легенди, свързани с неговото име. Тези легенди, които се разпространявали по време на цялото средновековие, минават под името на Псевдокалистен.

В два от ръкописите на Псевдокалистен се срещат вмъкнати като анахронизъм споменавания за племенните имена на българи, славяни, авари, руси и други народи. Тези сведения се датират от IX в.

РЪКОПИСИ: L = Cod. Leidensis (Lugdun.) Vulcanii 93 (XV s.) (fol. 276). — V = Vatic. 952 (XV s.) (неизползуван в изданието на Meusel).

ИЗДАНИЯ: *H. Meusel,* Pseudo-Callisthenes nach der Leidener Handschrift herausgegeben, Jahrbücher für classische Philologie. Suppl.-Bd. V (1864—1872), pp. 703—816.

КНИЖНИНА: *Krumbacher,* GBL, pp. 849—852. — *Gy. Moravcsik:* Magyar Nyelv, XXVI (1930), p. 15 = Ungarische Jahrbücher, X (1930), p. 65. — *Idem,* Byzantinoturcica, I, p. 466. — *W. Kroll:* PWRE, col. 1674—1720, s. v. Kallisthenes.

PSEUDO-CALLISTHENIS

ALEXANDRI MACEDONI VITA ET ACTA

Notitiae de Bulgaris, Slavis etc.

Ταῦτα ἐγὼ Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς ὑπέταξα πλήθη ἐθνῶν πολλῶν· — — — + ἀβάρους. σκλάβους. — — — ὀνογούρους.[a] *— — — ῥουσίους. — — — χαζάρους. βολγάρους. — — — τοὺς δέ λοιποὺς χωρὶς πολέμου ὑπετάξαμεν. καὶ φόρους ἐτέλεσαν.* + (p. 792).

a) *ὀνογόρους — V.*

ПСЕВДОКАЛИСТЕН

ЖИВОТ И ДЕЯНИЯ НА АЛЕКСАНДЪР МАКЕДОНСКИ

Споменаване на българи, славяни и др.

Аз, Александър, цар на македонците, покорих тези множества от многобройни народи: — — — авари, славяни, — — — оногури, — — — руси,[1] — — — хазари, българи — — —. И останалите покорихме без война и те плащаха данъци.

[1] *Gy. Moravcsik,* Zur Geschichte der Onoguren, Ungarische Jahrbücher, X (1930), p. 65, датира сведението от IX в. (в Byzantinoturcica, I, p. 466 — от VIII—IX в.), понеже тук се среща името на русите, а за руси започва да се говори в изворите едва от VIII в. нататък.

II. АНОНИМЕН ВАТИКАНСКИ РАЗКАЗ

В cod. Vatic. gr. 2014, ff. 119'—122', от XII в., се съдържа анонимен разказ, който има наслов: *Περὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως καὶ πῶς ἀφίησιν τὰ κῶλα ἐν Βουλγαρίᾳ.* Този разказ бе открит едва преди четвърт век и обнародван за пръв път. Това е най-подробното и най-пълно описание за похода на византийския император Никифор I Геник (802—811) срещу българите и за голямото поражение, което византийците претърпели към северния изход на Върбишкия проход на 26 юли 811 г. Разказът е бил написан въз основа на най-достоверни данни от съвременник на събитията или дори от много добре осведомен участник. Окончателната редакция на разказа е била дадена, както може да се съди от някои загатвания в текста, непосредствено след покръстването през 865 г. Изказано е мнение, че този разказ съставя в същност неизвестен досега откъс от Scriptor incertus. Във всеки случай несъмнено е, че историческото повествование е било използувано с чиста агиографска цел, именно за увековечаване паметта на погиналите във войната през 811 г. византийски войници. В разказа са дадени подробни сведения за хода на военните действия, освен това за столицата Плиска, за „околните“ славянски племена, за военната организация на българската държава в началото на IX в. и т. н. По богатството и достоверността на съдържащите се данни Анонимният ватикански разказ трябва да бъде окачествен като един от най-ценните византийски извори за средновековната българска история.

РЪКОПИС: Cod. Vatic. gr. 2014 (XII s.) ff. 119'—122'.

ИЗДАНИЯ: *Ив. Дуйчев,* Нови житийни данни за похода на Никифора I в България през 811 г., СпБАН, LIV, 1936, стр. 147—188. — *H. Grégoire,* Un nouveau fragment du „Scriptor incertus de Leone Armenio“, Byzantion, XI (1936), pp. 417—427.

КНИЖНИНА: *H. Grégoire,* De nouveau sur la Chronographie byzantine: le „Scriptor incertus de Leone Armenio“ est le dernier continuateur de Malalas, Académie royale de Belgique, Bulletin de la Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques, 5e série, XXII, 10—12 (1936), pp. 420—436. — *В. Бешевлиев,* Новият извор за поражението на Никифора I в България през 811 година, ГСУИфф, XXXIII, 2, 1936. — *Fr. Dölger:* Byzantinische Zeitschrift, XXXVII (1937), pp. 184—185. — *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, p. 503. — *Л. Томић,* Фрагменти једног историског списа IX века, САН, Зборник радова, XXI, Византолошки институт, I, 1952, стр. 78—85. — *Ив. Дуйчев:* Byzantinoslavica, XV, 1954, p. 86; ИПр, XII, 3, 1956, стр. 116. — ВИИНЈ, I, стр. 249—252 (превод на откъси с коментар).

NARRATIO ANONYMA E CODICE VATICANO

Περὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως καὶ πῶς ἀφίησιν τὰ κῶλα ἐν Βουλγαρίᾳ

Ἐν τῷ θ' ἔτει τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ βασιλέως οὗτος αὐτὸς Νικηφόρος ὁ βασιλεὺς εἰσῆλθεν εἰς Βουλγαρίαν, βουλόμενος αὐτήν, ὡς ᾤετο, ἀφανίσαι, ἄρας μεθ' ἑαυτοῦ Σταυράκιον τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ Μιχαὴλ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ, τὸν καὶ Ῥαγγαβὲ ἐπονομαζόμενον, καὶ πάντας τοὺς πατρικίους καὶ ἄρχοντας καὶ ἀξιωματικούς, καὶ ὅλα τὰ τάγματα, καὶ τῶν ἀρχόντων τὰ τέκνα, ἀπὸ δεκαπέντε τυγχάνοντα ἐτῶν καὶ ἐπάνω· οὓς καὶ ἐποίησεν ἑταιρείαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἐπονομάσας αὐτοὺς ἱκανάτους. εἰσερχομένου δὲ αὐτοῦ εἰς τὰς κλεισούρας, ἀκούσαντες οἱ Βούλγαροι τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ὅπερ ἐπεφέροντο, ὡς δῆθεν μὴ δυνάμενοι ἀντιστῆναι, καταλιπόντες πάντα ἅπερ εἶχον, ἔφυγον εἰς τὰ ὄρη. Αὐτὸς δὲ εἰσελθὼν ἐσκήνωσεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πρώτου τῆς Βουλγαρίας, ὀνόματι Κρούμου, καὶ εὑρών τινα στρατὸν τῶν Βουλγάρων ἐπιλέκτων ἐνωπλισμένων, ἀπομεινάντων πρὸς φυλακὴν τοῦ τόπου, ἕως δώδεκα χιλιάδας, συμβαλὼν μετ' αὐτῶν πόλεμον, πάντας ἀπέκτεινεν· ὁμοίως δὲ πάλιν καὶ ἄλλας πεντήκοντα χιλιάδας συναντήσαντας αὐτῷ, συμπλακεὶς αὐτοῖς, πάντας ἀπώλεσεν. Λοιπὸν οὖν, ἐπαρθεὶς τῷ φρονήματι καὶ τῇ καρδίᾳ ὁ ταλαίπωρος, ὡς ἤδη διὰ τὰς δικαιοσύνας αὐτοῦ τοῦτο πεποιηκώς, ὃ δὴ καὶ ἔλεγε πρὸς τοὺς σὺν αὐτῷ ὄντας· ἰδού, ἔφη, ἡ δικαιοσύνη τί κατεργάζεται.

Εἰσελθὼν τοίνυν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Κρούμου, ἐρευνήσας τὰ ταμεῖα αὐτοῦ καὶ εὑρὼν σκῦλα πλεῖστα, ἤρξατο διαμετρίζειν τῷ λαῷ

АНОНИМЕН ВАТИКАНСКИ РАЗКАЗ

За император Никифор и как оставил костите си в България

В деветата година от царуването[1] на император Никифор — този същият Никифор навлязъл в България,[2] като желаел — както си мислел — да я унищожи. Той взел със себе си своя син Ставракий, зетя си Михаил, назоваван и Рангаве[3], всички патриции, началници, сановници, всички отреди и синовете на началниците — от петнадесет години нагоре, — от които съставил дружина на сина си и ги назовал иканати.[4] Като навлязъл в клисурите [на България], българите научили за множеството войска, което те водели, и, разбира се, като не могли да му се противопоставят, напуснали всичко, което имали, и избягали по планините. А [Никифор] навлязъл и се настанил в резиденцията[5] на първенеца[6] на България, по име Крум. Той намерил някаква войска от отбрани въоръжени българи, около дванадесет хиляди, оставени за отбрана на мястото, завързал сражение с тях и всички ги избил. Посрещнали го също така и други петдесет хиляди, с които влязъл в сражение и ги погубил всички. И тъй прочее нещастникът се възгордял в ума и сърцето си, сякаш вече постигнал това чрез справедливостта си, и казал на онези, които били с него: „Ето, рекъл, що прави справедливостта."

И тъй, като влязъл в резиденцията на Крум, той преровил неговите съкровища и намерил твърде богата плячка. Той започнал да разпределя на войската

---

[1] Император Никифор стъпил на престола на 31 октомври 802 г., следователно 9-та година от неговото управление съвпада с 811 г. [2] За похода на император Никифор срещу българите през 811 г. вж. общо *Златарски,* История, I, 1, стр. 255—261. — Българското военно изкуство през феодализма, София 1958, стр. 165—172. [3] За името на Михаил I вж. *H. Grégoire,* Rangabé ou Courtemain, Byzantion, IX (1934), pp. 793—794, който го смята за славянско и го извежда от *ржкавъ.* Срв. обаче *G. Ostrogorsky,* History of the Byzantine State, Oxford 1956, p. 175, No. 1. [4] Дружината на иканатите (*ἱκανάτοι*) била създадена за първи път по време на Никифор I. Срв. *Du Cange,* Glossarium, s. v. *ἱκανάτοι,* milites selecti ad custodiam imperatoris vel palatii. Други посочвания у *Дуйчев,* Нови житийни данни за похода на Никифор I в България, стр. 154 сл. [5] Под думата *αὐλή* тук се разбира изобщо резиденцията (дворът) на българския владетел. Вж. *В. Бешевлиев,* Паралели, ИИД, XIV—XV (1937), стр. 75 сл. — *Ив. Дуйчев,* Бележки върху историята на българската архитектура през средновековието, ИИГА, XI (1957), стр. 52 сл. Според други под *αὐλή* се разбира селище. Вж. *Г. Баласчев,* Върху държавното и военно устройство на старобългарската държава, Минало, год. I кн. 1 (1909), стр. 113—114. — *B. v. Arnim,* Zur Geschichte der Onoguren: Zeitschrift f. slav. Phil., X (1933), p. 345 sq. — *В. Тъпкова-Заимова,* Първоначалното българско селище и въпросът за аулите, ИИБИ, VI (1956), стр. 439—452. [6] За употребата на думата *πρῶτος* като епитет на българския владетел вж. и други посочвания у *H. Grégoire,* L'empereur Nicéphore le Chauve et Kroum, „premier" de Bulgarie, Académie royale de Belgique, Bulletin de la Classe des Lettres etc., 1934, pp. 261—272. — *В. Бешевлиев,* Първобългарски надписи, стр. 44—46, № 14; стр. 104 сл. — *Дуйчев,* Нови житийни данни, стр. 157.

αὐτοῦ ἐν καταγραφῇ χαλκόν τε καὶ ἐσθῆτας καὶ ἄλλα τινὰ εἴδη διάφορα. ἀνοίξας τε τὰς ἀποθήκας τῶν οἴνων αὐτοῦ, διένειμε πᾶσι τοῖς αὐτοῦ, ὥστε πιεῖν εἰς κόρον. Καὶ ἀνελθὼν εἰς τὰ ἄμφοδα τῆς αὐλῆς, διακινῶν εἰς τὰ ἡλιακὰ τῶν οἰκημάτων, ἠγάλλετο καὶ ἔλεγεν· „Ἰδού, ταῦτα πάντα ὁ Θεὸς παρέδωκέν μοι, καὶ βούλομαι κτίσαι ἐνταῦθα πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἵνα γίνωμαι ὀνομαστὸς εἰς πάσας τὰς ἔμπροσθεν γενεάς.“ καὶ ποιήσας ἡμέρας τινάς, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς αὐλῆς τοῦ ἀθέου Κρούμου, καὶ ἐξερχόμενος ἐνεπύρισε τὰ οἰκήματα πάντα σὺν τῷ περικλείσματι ἐκ ξύλων συγκειμένων καὶ λοιπὸν μηκέτι φροντίσας τοῦ ἐξελθεῖν διὰ τάχους διήρχετο διὰ μέσου τῆς Βουλγαρίας, βουλόμενος ἀπελθεῖν ἕως Σαρδικῆς, νομίσας ὅτι ἐξήλειψεν πᾶσαν τὴν Βουλγαρίαν. Καὶ ποιήσας ἡμέρας ιε' ἠλόγησε τῶν κατ' αὐτοῦ πραγμάτων παντελῶς καὶ τραπεὶς τὰς φρένας καὶ δίκην ἐξεστηκότος γεγονώς, οὐκ ἔτι ἦν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἦν πεφυρμένος διὰ παντός. κατεχόμενος τῷ κάρῳ τῆς ἀλαζονείας καὶ μὴ ἐξερχόμενος ἐκ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ, μηδὲ διδοὺς τινι λόγον ἢ διαταγὴν· καί τινων καταβοώντων αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀποστειλάντων τοῦ λαλῆσαι αὐτῷ περὶ τοῦ ἐξελθεῖν ἐκεῖθεν, οὐδ' ὅλως προσέσχεν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἠτίμασε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, βουλόμενος αὐτὸν καὶ τύψαι. Ὁ οὖν λαὸς εὑρὼν εὐκαιρίαν ἐπραίδευεν ἀφειδῶς, ἐμπυρίζων τὰς χώρας ἀθερίστους οὔσας καὶ νευροκοποῦντες τοὺς βόας καὶ λώρους ἐκ τῶν ψυῶν αὐτῶν ἀποσπῶντες, βοῶντα τὰ ζῶα φωνῇ μεγάλῃ καὶ ἀποσπαίροντα, καὶ τὰ πρόβατα κατασφάττοντες καὶ τοὺς χοίρους, καὶ ἃ μὴ θέμις πράττοντες. Λοιπὸν οὖν ἰδόντες τὸ ἀδιάτακτον καὶ ἀσύστατον τοῦ Νικηφόρου τινὲς καὶ ὅτι οὐδεὶς τολμᾷ αὐτῷ λαλῆσαι, κατὰ μικρὸν ἤρξαντο ἀποδιδράσκειν καὶ διὰ μηχανῆς τινος ἐξέρχεσθαι. Ἦσαν δὲ οἱ Βούλγαροι φραγμὸν

си по списък мед[1], одежди и други различни неща. Като разтворил и неговите изби с вино, той раздавал на всички свои люде да пият до насита.[2] Като ходел по улиците[3] на резиденцията, той се разхождал по чардаците[4] на къщите, радвал се и казвал: „Ето бог ми даде всичко това и аз искам до построя тук град на мое име, за да стана именит във всички бъдни поколения.“ Като прекарал няколко дни, той напуснал резиденцията на безбожния Крум и оставяйки я, опожарил всички жилища заедно с оградата от поставени едно до друго дървета.[5] Прочее, като все още не мислел скоро да излезе [оттук], той преминал през средата на България, желаейки да стигне до Сердика[6], като смятал, че е завладял цяла България. Така той прекарал 15 дни, занемарил напълно работите си, побъркал се, станал като безумен, не бил повече на себе си, а съвсем се забъркал. Обладан от опиянението на надменността, не излизал от шатрата си, не давал никому обяснение или разпоредба, а когато някои го упреквали и изпратили сина му[7] да му говори, за да излязат оттам, той никак не ги послушал, но дори и унизил сина си, като искал и да го бие. И тъй войската, като намерила удобен случай, разграбвала безпощадно, опожарявала непожънатите още ниви,[8] прерязвала жилите на воловете и одирала ремъци от слабините им — а животните мучели със силен глас и издъхвали, — изколвала овцете и свинете[9] и вършела непозволеното. Най-сетне някои, като виждали безредността и объркаността на Никифор и това, че никой не дръзвал да му говори, постепенно започнали да бягат и чрез някаква хитрина да се из-

---

[1] *Тук* думата *χαλκός* е употребена за обозначение на *медни монети* може би от български произход. Подробно по въпроса вж. у *Ив. Дуйчев,* Към въпроса за появата на парите в нашето народно стопанство, ИИБИ, III—IV (1951), стр. 93. Според *Стр. Лишев,* За проникването и ролята на парите във феодална България, София 1958, стр. 59 сл., става дума за византийски пари. [2] Посочването на Анонимния автор за наличието на вино в избите на Крум поставя под известно съмнение сведението на *Suidas,* s. v. *Βούλγαροι,* за изкореняването на лозята в България по повеля на българския хан. Срв. *Дуйчев,* Към въпроса . . ., стр. 105. [3] Думата *ἄμφοδος* тук означава не градски квартал, а улица; подробно вж. у *Дуйчев,* Бележки . . ., стр. 52. [4] С думата *ἡλιακά* (*ἡλιακόν,* solarium) — еркери, балкони, тераси — в текста са обозначени несъмнено *чардаците* на първобългарските жилища. За подробности вж. *W. Nissen,* Die Diataxis des Michael Attaleiates von 1077, Jena 1894, p. 67. — *Дуйчев,* Бележки . . ., стр. 53 сл. — Срв. *К. Миятев,* Крумовият дворец и други новооткрити постройки в Плиска, ИБАИ, XIV (1940—1942), стр. 105—130. [5] Става дума очевидно за ограда от поставени едно до друго дървета, както е била оградена и резиденцията на Атила. Вж. повече у *Дуйчев,* Бележки . . ., стр. 54. Към израза срв. *Procopii* De aedificiis, ed. Haury, III, 2; p. 22, 9–10. [6] Сердика, среднов. Средец (дн. София). Това посочване на нашия извор дава възможност да се установи, че император Никифор повел войската си в югозападна посока. [7] Ставракий. [8] Изразът *τὰς χώρας ἀθερίστους* свидетелствува за внезапността на византийското нападение, поради което българите не успели да пожънат нивите. [9] Важно посочване относно скотовъдния бит на първобългарите.

πεποιηκότες φοβερὸν καὶ δυσδιέξοδον ἀπὸ ξύλων μεγάλων δίκην τείχους. λαβόντες οὖν οἱ Βούλγαροι εὐκαιρίαν καὶ θεασάμενοι ἐκ τῶν ὀρέων ὅτι περιεφέροντο πλανώμενοι, μισθωσάμενοι Ἀβάρους καὶ τὰς πέριξ Σκλαβινίας καὶ τὰς γυναῖκας ἀνδρικῶς καθοπλίσαντες, τῇ ιε' ἡμέρᾳ τῆς εἰσόδου αὐτῶν, διαφαίνοντος σαμβάτου, εἰκοσιτρίτῃ τοῦ Ἰουλίου μηνός, ἐπέπεσον αὐτοῖς ἔτι κοιμωμένοις σχεδόν. οἵτινες διαναστάντες καὶ σπουδῇ καθοπλισάμενοι ἤρξαντο τῆς μάχης. καὶ ἐπειδὴ ἦσαν μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διεσκηνώμενα τὰ θέματα, εὐθέως οὐκ ἔγνωσαν τὸ συμβάν· μόνον γὰρ εἰς τὸ βασιλικὸν φοσσάτον ἐπέπεσον καὶ λοιπὸν ἤρξαντο κόπτεσθαι· καὶ μικρὸν ἀντισταθέντων αὐτῶν καὶ μηδὲν ἰσχυσάντων, ἀλλὰ σφόδρα κατασφαζομένων, ἰδόντες οἱ λοιποὶ ἔδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τροπήν. καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ παρέκειτο ποταμὸς τελματώδης λίαν καὶ δυσδιέξοδος, καὶ μὴ εὑρίσκοντες εὐθὺ πόρον τοῦ περᾶσαι, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐνέπεσον εἰς τὸν ποταμόν· εἰσελθόντες δὲ μετὰ τῶν ἵππων αὐτῶν καὶ μὴ ἰσχύσαντες ἐξελθεῖν ἐχάλασαν εἰς τὸ τέλμα καὶ καταπατούμενοι ὑπὸ τῶν ὄπισθεν ἐρχομένων καὶ ἄλλοι ἐπ' ἄλλοις πίπτοντες, οὕτως ἐπληρώθη ὁ ποταμὸς ἀνθρώπων τε καὶ ἵππων, ὥστε ἐπάνωθεν αὐτῶν διέρχεσθαι τοὺς πολεμίους ἀβλαβῶς καὶ καταδιώκειν τοὺς λοιποὺς τούς, ὡς εἰκός, νομίζοντας ὅτι διεσώθησαι. ἐκεῖ οὖν πάντες οἱ πατρίκιοι καὶ λοιποὶ ἄρχοντες πεπτώκασιν. ὅσοι δὲ ἔδοξαν διαφυγεῖν ἀπὸ [τῆς] τοῦ ποταμοῦ βλάβης, ἦλθον ἕως τοῦ φραγμοῦ, ὃν κατεσκεύασαν οἱ Βούλγαροι, ὀχυρὸν ὄντα καὶ λίαν δυσδιεξόδευτον, καὶ μὴ δυνάμενοι σὺν τοῖς ἵπποις τοῦτον διακόψαι, καταλιπόντες τοὺς ἵππους αὐτῶν, διὰ τῶν οἰκείων χειρῶν καὶ

мъкват. А пък българите били направили от големи дървета страшна и мъчнопроходима преграда, подобна на стена. Прочее, като намерили удобен случай и като наблюдавали от планините, че [ромеите] обикалят и се лутат, българите наели срещу заплата авари[1] и околните славянски племена,[2] въоръжили по мъжки жените[3] и на петнадесетия ден от нахлуването им, призори в събота, на двадесет и трети юли, ги нападнали, докато почти още спели.[4] [Ромеите], като се вдигнали и бързо се въоръжили, започнали сражение. Тъй като войсковите части били разположени далеч една от друга, те не узнали веднага за станалото; българите връхлетели само върху императорския отред[5] и почнали да го избиват. Като се противопоставяли малко време и не могли да постигнат нищо, те били жестоко избивани. Другите, когато видели това, ударили в бягство. А на това място[6] течала много тинеста и мъчнопребродима река. Тъй като не намерили веднага брод, за да преминат, [ромеите], преследвани от неприятелите, изпопадали в реката. Понеже те навлезли [в реката] заедно с конете си и не можели да излязат, затънали в тинята и били газени от онези, които пристигали отзад. Като падали едни връз други, реката така се напълнила от люде и коне, щото неприятелите преминавали отгоре невредими и преследвали останалите, които естествено мислели, че ще се спасят. И тъй там паднали всички патриции и другите началници. Онези пък, които се надявали да избягнат гибелта в реката, стигнали до преградата, която българите били съградили и която била много яка и твърде мъчнопроходима. Тъй като те не можели да я прекосят с конете си, оставяли конете, покатерва-

[1] За наемането на авари през 814 г. вж. също *Scriptor incertus*, p. 347, 13. — *Дуйчев*, Нови житийни данни, стр. 162—163. [2] Сведението за наемането на славяни се потвърждава от *Scriptor incertus*, p. 347, 13, който посочва състава на Крумовата войска през 814 г. Към това срв. *Ив. Дуйчев*, Славяни и първобългари, ИИБИ, I—II (1951), стр. 207 сл. — ВИИНЈ, I, стр. 251, бел. 1. [3] Според *G. Cedreni* Historiarum compendium, II, ed. Bonn, p. 406, 21—23, византийците след поражението на войската на киевския княз Светослав при Дръстър (Силистра) в 972 г. сред труповете на избитите неприятели откривали и женски трупове. — ВИИНЈ, I, стр. 251, бел. 6. [4] Неизвестният автор посочва неточно 23 юли като ден на сражението. В същност решителната битка е станала на 25 срещу 26 юли, призори в събота, 811 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 258 и бел. 1; 412. — *Дуйчев*, Нови житийни данни, стр. 163 сл. [5] Думата *φοσσάτον*=fossa — лагер, отред, поход, война. [6] Продължителните спорове относно мястото на полесражението (срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 408—412, който приема, че това е станало във Върбишкия проход) могат да бъдат разрешени въз основа на данните на Ватиканския разказ. Най-правдоподобно се явява предположението, че главното сражение е станало на около 30—60 км от първобългарската столица Плиска — югозападно от Преслав, в устието на Върбишкия проход, край река Камчия. Вж. за това Българското военно изкуство през феодализма, стр. 165 сл.

ποδῶν ἀνερπύσαντες, ἐκρήμνιζον ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἕτερον μέρος· καὶ ἐπειδὴ ἦν ἔξωθεν ὄρυγμα τάφρου βαθείας, κρημνιζόμενοι ἀπὸ τοῦ ὕψους, διεσπῶντο τὰ μέλη αὐτῶν· καὶ οἱ μὲν παραυτὰ ἀπέθνησκον, οἱ δὲ ὀλίγον προβαίνοντες καὶ μὴ ἰσχύοντες βαδίζειν ἔπιπτον χαμαί καὶ οὕτως κολαζόμενοι ἀπέθνησκον ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ. ἐν ἑτέροις δὲ τόποις τινὲς ἐνεπύρισαν τὴν φρακτὴν καὶ δὴ καέντων τῶν δεσμῶν καὶ συμπεσούσης τῆς φρακτῆς ἐπάνωθεν τοῦ ὀρύγματος καὶ λοιπὸν οἱ φεύγοντες ἀπροόπτως χαλώμενοι ἐνέπιπτον εἰς τὴν τάφρον τοῦ ὀρύγματος τοῦ πυρὸς αὐτοί τε καὶ οἱ ἵπποι αὐτῶν· τοῦτο δὲ χεῖρον ἦν συμφορὰ τοῦ κινδύνου τοῦ ποταμοῦ. τίς οὐ κλαύσει ταῦτα ἀκούων; τίς οὐ θρηνήσει; τὰ δὲ τέκνα τῶν ἀρχόντων, ἀρχαίων τε καὶ νέων, εἰς πλῆθος ὄντα, αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἄγοντα τὸ ἄνθος, σώματα ἔχοντες περικαλλῆ λευκότητι καὶ τριχῶν ξανθότητι λάμποντα καὶ γενείων καὶ ὄψεως θέσει κεκαλλωπισμένα· οἵτινες ἐξ αὐτῶν ἦσαν νεωστὶ ζευχθέντες γυναιξὶν εὐγενείᾳ καὶ κάλλει διαλάμπουσι· πάντες ἐκεῖ ἀπέθανον· οἱ μὲν τῷ ξίφει ἀναλωθέντες, οἱ δὲ τῷ ποταμῷ πνιγέντες, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ φραγμοῦ κρημνισθέντες, οἱ δὲ τῷ πυρὶ τοῦ ὀρύγματος κατακαέντες, ὀλίγοι δέ τινες διασωθέντες, καὶ οὗτοι μετὰ τὸ ἐλθεῖν οἴκαδε, σχεδὸν πάντες ἀπέθανον. ἐν αὐτῇ οὖν τῇ ἡμέρᾳ καὶ Νικηφόρος ὁ βασιλεὺς ἀνῃρέθη μέσον τοῦ πρώτου πολέμου, τὸν τρόπον τοῦ θανάτου αὐτοῦ μὴ δυνηθέντος τινὸς ἀπαγγεῖλαι. ἐπλήγη τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σταυράκιος καιρίαν πληγὴν λαβὼν εἰς τοὺς σπονδύλους τῆς ῥάχεως· ἐξ ἧς καὶ ἐτελεύτησεν, μῆνας δύο μόνους βασιλεύσας Ῥωμαίων. Πολλοί τε τῶν ζωγρηθέντων Ῥωμαίων μετὰ τὸ καταλυθῆναι τὸν πόλεμον ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν ἀθέων Βουλγάρων, οὔπω τότε βαπτισθέντων, ἀρνήσασθαι τὸν Χριστὸν καὶ τῆς ἐθνικῆς καὶ Σκυθικῆς πλάνης μεταλαβεῖν· οἵτινες τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐνισχυθέντες δυνάμει πᾶσαν ὑπομείναντες αἰκίαν, τὸν μαρτυρικὸν στέφανον ποικίλαις κολάσεσιν ἀνεδήσαντο.

ли се с ръце и крака и увисвали на другата страна. На външната страна обаче имало изкопан дълбок ров и, когато те се прехвърляли от височината, крайниците им се разкъсвали. Едни от тях умирали веднага, други пък повървявали малко и, като не можели да ходят, падали на земята и така загивали, измъчвани от глад и жажда. На други места пък някои запалили преградата. Когато връзките изгорели и преградата паднала върху изкопа, бягащите непредпазливо се спускали и попадали с конете си в изкопания ров заедно с огъня[1]. Това нещастие било по-лошо, отколкото опасността от реката. Кой, като чуе това, не ще ридае? Кой не ще плаче? [Погинали] синовете на началниците, и на старите, и на младите, бидейки цяло множество, в самия разцвет на младостта, като имали прекрасни тела, които сияели със своята белота, със златисти коси и бради, с красив лик. Някои от тях едва-що се били свързали с жени, които се отличавали по своето благородство и красота. Всички загинали там: едни — погубени от меча, други — удавени в реката, трети паднали от преградата, а някои изгорели в огъня на изкопа. Спасили се само малцина, но и те, след като пристигнали по домовете си, почти всички измрели. В същия ден прочее бил погубен и император Никифор всред първото сражение, без никой да може да съобщи по какъв начин е погинал. Ранен бил и син му Ставракий, като получил смъртоносна рана в прешлените на гръбнака, от която и починал, след като царувал над ромеите само два месеца.[2] Мнозина от заробените ромеи след прекратяването на войната били принуждавани от безбожните българи — тогава още непокръстени[3] — да се отрекат от Христа и да приемат езическата и скитска заблуда. Те обаче, подкрепени от силата на Христа, претърпели всяко изтезание и чрез различни страдания се увенчали с мъченически венец.

Οὕτω Νικηφόρος ὁ βασιλεὺς ἐξ ἀβουλίας καὶ ἀλαζονείας ἑαυτόν τε καὶ πᾶσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἰσχὺν ἀπώλεσεν, βασιλεύσας ἔτη η' καὶ μῆνας ἑπτά.

Така император Никифор, след като царувал осем години и седем месеца, поради своето безразсъдство и самонадеяност погубил себе си и цялата ро-

[1] Срв. *Theophanis* Chronographia, I, p. 491, 27—28: *τῷ τῆς σούδας πυρί.* [2] Ставракий бил принуден да абдикира от власт на 2 октомври 812 г., приел монашество и след три месеца, на 12 януари 812 г., починал. Посочването на нашия извор се отнася само до времето на Ставракиевото управление. [3] Свидетелство, че Ватиканският разказ е получил окончателната си редакция след покръстването на българите през 865 г.

Ἦν δὲ οὗτος ἀνὴρ διμοιραῖος, πλατύς, προγάστωρ, δασύκομος, πρόχειλος, πρόσωπον ἔχων μέγα καὶ γένειον πολὺ πεπολιωμένον, τῷ δὲ σώματι παχύς· φρόνιμός τε πάνυ καὶ πανοῦργὸς καὶ ὀξὺς εἰς τὸ νοῆσαι, μάλιστα εἰς τὰ τοῦ δημοσίου πράγματα, μικρολόγος τε καὶ φιλάργυρος καθ᾽ ὑπερβολήν, διὸ καὶ τὸν ὄλεθρον αἰώνιον ἐκληρώσατο. Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, μνημονεύσωμεν τῶν προαπελθόντων ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ πατέρων καὶ τὸν ἀγαθὸν καὶ δίκαιον ἡμῶν θεὸν ἱκετεύσωμεν ῥύσασθαι ἡμᾶς τοιαύτης κατακρίσεως, καὶ δι᾽ ἐπιμελείας τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ τῶν ἐπηγγελμένων τοῖς δικαίοις ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν· ὅτι εὐλογημένος καὶ δεδοξασμένος ὑπάρχει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. (pp. 148—153)

мейска мощ. Той бил възвисок мъж, широкоплещест, с голям корем, с гъста коса,[1] бърнест, с широко лице и много побеляла брада, пълен, много разсъдлив, лукав, схватлив — особено за държавните дела, — малоречив и премного сребролюбив, поради което и получил вечна гибел. Ние пък, братя, нека поменем погиналите наши братя и отци, да помолим благия и справедлив наш бог да ни отърве от подобно осъждане и чрез съблюдаване на божествените повели на Христа да придобием обещаните на праведниците блага. Благословен и прославен да пребъде той на веки веков! Амин.

[1] Към това сведение, което противоречи на други изворни посочвания за външността на император Никифор, вж. *Дуйчев,* Приноси към средновековната българска история, Годишник на Пловдивската народна библиотека и музей за 1937—1939, София 1940, стр. 195—197.

III. НЕИЗВЕСТЕН АВТОР

Под името Scriptor incertus е дошла до нас една анонимна хроника, която обхваща събитията от времето на византийските императори Михаил I Рангаве (811—813) и Лъв V Арменец (813—820). Както личи от началните думи, а също и от внезапния завършек на запазения текст, той представлява част от една по-голяма загубена хроника, от която са останали отделни откъси под различни наслови. Непознатият автор — навярно духовник — е враждебно настроен към императора-иконоборец Лъв V Арменец. В хрониката е отделено голямо място на борбите между българи и византийци през 813 г. по времето на Михаил I Рангаве, а също така на обсадата на Цариград и превземането на Одрин от Крум при Лъв V през 813 г. Авторът дава много ценни данни за бойните машини и съоръжения на българите. Много важно е и неговото указание за участието на авари във войската на Крум.

РЪКОПИС: V = Cod. Paris. gr. 1711 (XI s.).

ИЗДАНИЯ: *Scriptoris incerti* Historia de Leone Bardae filio apud: *Leonis Grammatici* Chronographia, ex rec. J. Bekkeri, Bonnae 1842, pp. 335—362. — *Migne,* PGr, CVIII (1863), col. 1009—1037.

КНИЖНИНА: *H. Grégoire,* Un nouveau fragment du „Scriptor incertus de Leone Armenio", Byzantion, XI (1936), pp. 417—427. — *Idem,* De nouveau sur la Chronographie byzantine: Le „Scriptor incertus de Leone Armenio" est le dernier continuateur de Malalas, Académie royale de Belgique, Bulletin de la classe des Lettres et des Sciences morales et politiques, 5e série, XXII, 10—12 (1936), pp. 420—436. — *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, pp. 503—504. — ВИИНЈ, 312—313. — *Л. Томић,* Фрагменти једног историског списа IX века, стр. 78—84.

SCRIPTORIS INCERTI

HISTORIA DE LEONE ARMENII BARDAE FILIO

1. Exercitus Romanus a Bulgaris profligatur

Καὶ λοιπὸν πάντας ἀνακαλέσατο εἰς οὕσπερ Νικηφόρος ἐχθροδῶς διέκειτο, καὶ ἐξέβαλε τοῦ παλατίου τῆς Θεοδότης τοὺς ἀδελφοὺς ὄντας πατρικίους καὶ Λέοντα τὸν ἐπιλεγομένον τοῦ

НЕИЗВЕСТЕН АВТОР

ПОВЕСТВОВАНИЕ ЗА ЛЪВ, СИН НА ВАРДА АРМЕНЕЦ

1. Ромейските войски търпят поражение от българите

Освен това Михаил[1] повикал всички, срещу които Никифор[2] бил враждебно настроен: братята на Теодота, които били патриции и които той бил изгонил от

[1] Император Михаил I Рангаве. [2] Никифор I Геник.

Σκληροῦ, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν στρατηγὸν εἰς Πελοπόννησον. καὶ Λέοντα υἱὸν Βάρδα τοῦ Ἀρμενίου πταίσαντα τὸν Νικηφόρον τὸν δαρέντα καὶ κουρευθέντα ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐξορισθέντα οὗτοι ἀνεκαλέσαντο, καὶ ἐποίησαν αὐτὸν πατρικίον καὶ στρατηγὸν τῶν ἀνατολικῶν· ὃς καὶ ἐτυράννησεν αὐτοὺς πονηρὸς ὤν, ὡς ὕστερον λέξομεν· λοιπὸν οὖν τούτων γενομένων ἐπαρθέντες οἱ Βούλγαροι ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ κατὰ τοῦ Νικηφόρου ἐβούλοντο ἀπελθεῖν πρὸς πόλεμον. Ταῦτα γνοὺς Μιχαὴλ βουλὴν ποιησάμενος συνήγαγε πάντα τὰ θέματα, στρατεύσας καὶ ἄλλους πολλοὺς ἀντὶ τῶν ἀπολειφθέντων ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ τοὺς φυλάσσοντας τὰς κλεισούρας τῆς Συρίας συναθροίσας, Λυκάονας καὶ Κίλικας καὶ Ἰσαύρους καὶ Καππαδόκας καὶ Γαλάτας, καὶ πάντας παραλαβὼν ἐξῆλθεν δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας, ἰνδικτιωνος ς'. καὶ τῆς πόλεως συνακολουθούσης αὐτῷ, καὶ Προκοπίας τῆς Αὐγούστης τῆς αὐτοῦ γυναικός, ἐξῆλθεν ἕως τὰκιδούκτου, ποιοῦντες μαιουμάδας καὶ διδόντες χαρίσματα τοὺς ἄρχοντας τοῦ στρατοῦ, παρακαλούσης αὐτοὺς τῆς Προκοπίας καὶ περὶ Μιχαὴλ τοῦ βασιλέως, διαφυλάττειν αὐτὸν καὶ σκέπειν ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν· κἀκεῖθεν πάλιν αὐτὴ ὑπέστρεψεν ἐν τῇ πόλει. καὶ λοιπὸν ἀπάραντες ἐκεῖθεν ὅ τε βασιλεὺς καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐγγυτόμησαν ἕως τῶν κλεισουρῶν. καὶ δὴ οἱ Βούλγαροι παρετάξαντο ἀπενάντι αὐτῶν, καὶ θεωροῦντες τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ οὐκ ἐτόλμησαν ἐπιχειρῆσαι, ἀλλ' ἵσταντο παρατεταγμένοι. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λαὸς τοῦ βασιλέως ἵσταντο καὶ αὐτοὶ παρατεταγμένοι ἕως ἡμερῶν ιε', μὴ τολμῶντες ἀλλήλοις βαλεῖν χεῖρα. καὶ λοιπὸν ἐταλαιπορήθησαν ἐν τῷ καύσωνι στήκοντες τοῦ θέρους ἡμέρας καὶ νυκτὸς οἵ τε ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη, καὶ ἦλθον εἰς ἀδυναμίαν πολλὴν, προσδοκῶντες ὅτι οἱ Βούλγαροι εἶχον βαλεῖν χεῖρα, καὶ πάλιν οἱ Βούλγαροι ὁμοίως· καὶ ἦν ἰδεῖν αὐτοὺς ἐν ἀμηχανίᾳ πολλῇ. καὶ δὴ ὁ Ἀπλάκης ἦν ἐπὶ τὸ ἓν μέρος τῆς ἄκρας, ἔχων τοὺς Μακεδόνας

двореца, Лъв, именуван Склир, когото направил стратег на Пелопонес, и Лъв,[1] син на Варда Арменец, който бил оскърбил император Никифора, а Никифор бил заповядал да бичуват и да го подстрижат за монах. [Михаил и Прокопия] го възвърнали и го направили патриций и стратег на Анатолийската тема. Но, както ще кажем по-долу, той, бидейки човек безчестен, постъпил безчестно спрямо тях.

Прочее, докато ставало това, българите, възгордени от победата си над Никифора,[2] решили да тръгнат на поход. Щом научил това, Михаил направил съвещание и събрал [войските от] всички теми, като записал и много други войници вместо загиналите във войната. Той свикал ония, които охранявали клисурите на Сирия — ликаони,[3] килики,[4] исаври,[5] кападокийци[6] и галати[7] — и заедно с всички тях тръгнал на поход през втората година от царуването си, индикт шести. Съпроводил го целият град, а също и неговата съпруга, императрица Прокопия,[8] излязла до Аквидукт[9]. Те устроили тържество и раздавали дарове на военачалниците, при което Прокопия ги молила да пазят и бранят във войната император Михаил и да се бият за християните. След това тя отново се върнала в града. Прочее императорът и цялата войска потеглили оттам и се приближили към клисурите. И българите също се отправили срещу тях, но като видели голямото множество войска, не се осмелили да нападнат, а застанали наредени в строй. Също и войската на императора стояла построена в продължение на 15 дни, като нито едните, нито другите не се решавали да нападнат. Така се мъчели и хората, и животните, изложени денонощно на лятната жега. Те изпаднали в пълна безпомощност, очаквайки, че българите ще ги нападнат. В същото положение били и българите. Прочее и едните, и другите били в истинска безизходност. Тогава Аплакий, който се намирал на една част от височината заедно с македонците и тракезий-

[1] Бъдещият император Лъв V Арменец (813—820). [2] Става дума за известното поражение на византийските войски в България на 26 юли 811 г. [3] Жителите на Ликаония — област в Централна Мала Азия между Пизидия, Галатия, Кападокия и Киликия. [4] Жителите на Киликия — област в Югоизточна Мала Азия. [5] Жителите на Исаврия — област в Централна Мала Азия между Фригия, Пизидия и Ликаония. [6] Жителите на Кападокия — област в Източна Мала Азия между Понт, Армения, и Киликия. [7] Жителите на Галатия — област в Централна Мала Азия между Витиния, Пафлагония, Кападокия и Фригия. [8] Съпругата на император Михаил I Рангаве. [9] *Аквидукт* (Акидукт) се е наричала равнината при гр. Хераклея поради намиращия се там римски водопровод. Срв. *Theophanis* Chronographia, ed. De Boor, p. 500, 16.

καὶ τοὺς Θρᾳκησιανούς, καὶ δηλοῖ τὸν βασιλεά „ἕως πότε στήκομεν καὶ ἀπολλύμεθα; ἐγὼ πρῶτος βάλλω χεῖρα ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτοὶ μετὰ προθυμίας ἐπεισέλθατε. καὶ ἔχομεν νικῆσαι· πλείους γὰρ αὐτῶν ἐσμὲν δεκαπλασίῳ."[a] ὡς καὶ ἦν. καὶ ἀρξάμενος τοῦ πολέμου συνεχύθησαν ἐπ' αὐτὸν οἱ Βούλγαροι, καὶ οἱ Θράκης ἤρξαντο κόπτειν αὐτούς. καὶ λοιπὸν τῆς μάχης ἀρξαμένης οὐκ ἦλθον εἰς βοήθειαν οἱ λοιποὶ λαοί, ἀλλὰ δειλιάσαντες ἔδωκαν εἰς τροπήν, πρῶτον τὸ θέμα τῶν ἀνατολικῶν· καὶ καταλειφθέντες μόνοι οἱ τοῦ ᾿Απλακίου, καὶ μὴ ἰσχύοντες ἀντιστῆναι, ἤρξαντο κόπτεσθαι καὶ αὐτοί. καὶ λοιπὸν ἰδόντες πάντα τὰ θέματα ἔφυγον, παρ' ὀλίγον καταλιμπάνοντες καὶ τὸν βασιλέα, οἱ τὸ πρὶν καυχώμενοι ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν Χριστιανῶν ἀγωνίζεσθαι. ἔλεγον γὰρ ὅτι ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ εἰσελθόντες ἐν τόποις δυσβάτοις ἐκυρίευσαν ἡμᾶς, ἔξωθέν δὲ ἐπὶ κάμπου νικῆσαι αὐτοὺς ἔχομεν. Καὶ πάντα ἐψεύσαντο· μήπω γὰρ ἀρξάμενοι πολεμεῖν ἔφυγον. καὶ λοιπὸν ἐπλήγη ἐν αὐτῷ τῷ πολέμῳ ὅ τε ᾿Απλάκης καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. οἱ δὲ λοιποὶ ἰδόντες ὅτι οὐκ ἔχουσίν ποθεν βοήθειαν, ἔφυγον καὶ αὐτοί. ἦν δὲ ὁ τόπος κοιλὸς ἐν ᾧ συνέβαλον τὴν μάχην, καὶ τὰ θέματα ἵσταντο πρὸς τὸ ὑψηλότερον μέρος. καὶ τραπέντων αὐτῶν ἐλογίζοντο ὅτι οὐκ ἔφυγον ἀλλ' ὀπισθοπόδησαν καὶ τροποῦνται αὐτούς· καὶ εὐθέως οὐ κατεδίωξαν αὐτούς. καὶ μετὰ μικρὸν ἀνακύψαντες ὀλίγον θεωροῦσιν ὅτι δρόμῳ πολλῷ φεύγοντες ἀπέκρυψαν, καὶ λύσαντες τοὺς χαλινοὺς τῶν ἵππων κατεδίωκον ὀπίσω αὐτῶν. αὐτοὶ δὲ φεύγοντες ἀλλήλους συνεπάτουν, καὶ ὁ ἔμπροσθεν φεύγων τὸν ὀπίσω οὐ κατενόει· ἀκούων γὰρ τὸν κρότον τῶν ποδῶν τῶν ἵππων ἔλεγεν ὅτι ὑπὸ τῶν πολεμίων καταδιώκεται, καὶ ἕως οὗ ὁ ἵππος πεσὼν ἀπέθανεν, οὐκ εὐμενίδη ἕκαστος τοῦ φεύγειν. λοιπὸν δὲ καὶ οἱ πλεῖοι πεζῇ ἔφυγον, τῶν ἵππων ἐκ τῆς παραταγῆς ἀδυνάτων ὄντων. λιμαγχονηθέντες δέ, καὶ τοῦ δίψους καέντων, ὀλίγον ἀπερχόμενοι ἔπιπτον καὶ

a) *δεκαπλασίων* cod.

ците[1], се обърнал към императора: „Докога ще чакаме и ще гинем? Аз пръв настъпвам в името на бога, а вие смело ме последвайте. И победата ще бъде наша, защото сме десеторно повече от тях." Така и станало. След като той започнал боя, българите се спуснали срещу него, а войниците от Тракия започнали да ги избиват. Обаче след започването на битката останалите войници не се притекли на помощ, но уплашени хукнали да бягат — най-напред темата[2] на анатолийците[3]. А хората на Аплакий, които били оставени сами и не могли да се съпротивляват, и те също били избивани. Войниците от всички теми, които по-рано заявявали, че ще се бият за императора и християните, щом видели това, избягали, като почти изоставили императора. Прочее те казвали: „След като навлязохме в България, ние сме победени в непроходимите места, докато навън — на полето — можем сами да бъдем победители." Обаче във всичко лъжели. Защото те побягнали, преди да са започнали да се бият. И тъй в тази битка бил убит Аплакий и много от войниците му. А останалите, като видели, че отникъде нямат помощ, също побягнали. Мястото, където се водело сражението, било неравно и ромейските войски стояли на по-високите места. И когато те побягнали, [българите] помислили, че не бягат, а настъпват изотзад и ще се спуснат срещу тях. Затова не почнали веднага да ги преследват. След малко, като се огледали и видели, че неприятелите бягат с всички сили, като се прикривали, отпуснали юздите на конете и започнали да ги преследват. А те, като бягали, се тъпчели едни други, като онзи, който бягал напред, не забелязвал идещия след него, но чувайки тропота на конските копита, мислел, че е преследван от неприятелите, и не преставал да бяга, докато конят му паднел и издъхнел. Прочее по-голямата част от тях бягали пеша, понеже конете им били изтощени от дългото стоене в строй. Измъчвани от страшен глад и изгаряни от жажда, те, след като минели известно

[1] С „македонци" и „тракезийци" тук са означени войниците от Македонската и Тракезийската тема. [2] След VII в. теми се наричали военно-административните единици, на които била разделена Византия. Срв. *L. Bréhier*, Les institutions de l'empire byzantin, Paris 1949, p. 121. — *J. Ферлуга*, Ниже военo-административне јединице тематичког уређења, Зборник радова, САН, Виз. институт, кн. 2 (1953), стр. 70—80. — *Г. Острогорски*, Постанок тема Хелада и Пелопонеза, Зборник радова, Виз. институт, кн. I, 1952, стр. 64—75. [3] Темата Анатолик се намирала в Западна Мала Азия.

ἀπέθνησκον. πάντες γὰρ τὰ ἅρματα καὶ τὰ λωρίκια ἔρριψαν εἰς τὴν ὁδόν. ἄλλοι δὲ καταφθανόμενοι εἰσῆλθον εἰς κάστρα τινά, ὕστερον δὲ παρακαθίσαντος τοῦ Βουλγάρου καὶ παραλαβόντος πάντας. λοιπὸν οὖν οἱ πολέμιοι ὄπισθεν ἐσύναγον τὰ ἅρματα τῶν φευγόντων. καὶ δὴ ἕως τῆς πόλεως οὐκ ἔστησαν φεύγοντες. καὶ φθάσας ὁ βασιλεὺς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἠσφάλισεν, ἵνα μὴ ὁ λαὸς χαλασθεὶς ποιήσῃ κακόν. οἱ δὲ Βούλγαροι ἕως ὀλίγου τόπου καταδιώξαντες τὸ λοιπὸν μετὰ ἀνέσεως ἤρχοντο· ἦσαν γὰρ καὶ αὐτοὶ κεκοπιακότες ἀπὸ τῆς παρατάξεως καὶ οἱ ἵπποι αὐτῶν, συνάγοντές τε τὰ ὅπλα, ὡς εἴρηται, καὶ τὰ κάστρα παρακαθήμενοι ἔνθα προσέφυγον οἱ διωκόμενοι. καὶ ὁ βασιλεὺς εἰσελθὼν μετὰ λύπης καὶ κλαυθμοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὸν πατριάρχην, καὶ συνεισῆλθον ὅ τε μάγιστρος καὶ ὁ μέγας δομέστικος καὶ οἱ λοιποὶ πατρίκιοι, καὶ κλαίων ὁ βασιλεὺς ἔλεγεν ὅτι πάντως διὰ τὰς ἁμαρτίας μου τοῦτο ἔπαθον οἱ Χριστιανοί, καὶ ὅτι οὐκ εὐδοκιμεῖ ὁ θεὸς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ πενθεροῦ μου, οὐδὲ εἰς τὴν γενέαν αὐτοῦ, ἐπεὶ πλείους ἤμεθα ἡμεῖς τῶν πολεμίων, καὶ προθυμίαν οὐδεὶς ἔσχεν, ἀλλὰ πάντες ἔφυγον. καὶ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν παραμυθουμένων αὐτῷ, καὶ βουλευομένων τί ἂν ποιήσωσιν, καὶ ἐκδεχομένων ἵνα σωρευθῶσιν πάντα τὰ θέματα καὶ δώσῃ ὁ βασιλεὺς διαταγήν, τὸ θέμα τῶν ἀνατολικῶν πρῶτοι φυγόντες τοῦ πολέμου ἐποίησαν βουλὴν πονηράν. ἔχοντες στρατηγὸν υἱὸν Βάρδα τοῦ Ἀρμενίου, καὶ μονλτεύσαντες ἐξευφήμησαν τὸν αὐτὸν Λέοντα εἰς βασιλέα, καὶ μηδενὸς ἀνθισταμένου ἀνοίξαντες τὰς πόρτας εἰσήγαγον αὐτὸν παμπληθεὶ εἰς τὴν πόλιν. ἀκούσας δὲ ταῦτα Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς προσέφυγεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ λαβὼν λόγον ἀπεκείρατο γενόμενος μοναχός. (pp. 336,6—340, 13)

разстояние, падали мъртви [на земята].[1] И всички хвърляли на пътя оръжието и ризниците си. Други успявали да се доберат до някоя крепост, обаче българинът ги обсаждал и всички ги излавял и тъй неприятелите събирали отзад оръжията на бягащите. Те не престанали да бягат чак до столицата. Императорът, щом пристигнал и влязъл в града, взел мерки за безопасност, за да не пострада от разюзданата войска. Българите пък ги гонили до известно място, но след това тръгнали по-бавно. Защото и те, а също и конете им били уморени от строя и, както казах, те събирали оръжията и обсаждали крепостите, където прибягнали преследваните. А императорът с плач и ридание влязъл при патриарха, където се събрали магистърът, великият доместик и останалите патриции. Тогава императорът, ридаейки, заговорил: „Християните претърпяха това само заради моите прегрешения. Бог не е благосклонен към царуването на моя тъст,[2] нито към неговия потомък, тъй като ние бяхме повече от неприятелите и никой не прояви смелост, но всички избягаха.“ Патриархът и всички останали го утешавали и обмисляли какво да правят, докато чакали да се съберат всички войски и императорът да издаде заповед. Но войниците от темата Анатолик, които първи били побягнали от сражението, взели вероломно решение: имайки за стратег [Лъв], сина на Варда Арменец, те, като се разбунтували, избрали за император същия този Лъв. Без никой да им се противопостави, те отворили вратите и го въвели в града заедно с цялото множество. Император Михаил, щом чул това, потърсил закрила в църквата и след като получил обещание за ненакърнимост, се подстригал за монах.

2. Crummus adversus Constantinopolim exercitum ducit

Οὗτος θλίψεις πολλὰς ὑπέστη διὰ τὴν ὠμότητα τοῦ ἀσεβοῦς Λέοντος· καθ' ἡμέραν τὸν θάνατον ἐκδεχόμενος, καὶ μεθ' ὀδύνης καθ' ἡμέραν τὸν ἄρτον αὐτοῦ ἐσθίων, ὁ κύριος ἀβλαβῆ ἐφύλαξεν παραδόξως ἐκ τῆς κακουργίας

2. Походът на Крум срещу Цариград

Михаил понесъл много страдания поради жестокостта на нечестивия Лъв. Всеки ден той очаквал смъртта си и всеки ден с горчивина ял хляба си, но бог въпреки всичко го запазил невредим от злината на императора.

[1] Обикновено се приема, че тук авторът описва победата на българите при Версиникия на 22 юни 813 г. За тази битка вж. *Theophanis* Chronographia, p. 500, 31. Срв. *Златарски,* История, I, 1, стр. 268—269. [2] Никифор I Геник, чиято дъщеря, на име Прокопия, била съпруга на император Михаил I Рангаве. Тук авторът загатва за поражението и смъртта на Никифор I в България.

αὐτοῦ. καὶ λοιπὸν ἦλθον οἱ Βούλγαροι μηδενὸς αὐτοῖς ὑπαντῶντος ἢ κωλύοντος ἕως τῆς πόρτης, καὶ ποιήσας ὁ Κροῦμμος θυσίαν κατὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ ἔξωθεν τῆς Χρυσῆς πόρτης ἔθυσεν ἀνθρώπους καὶ κτήνη πολλά. καὶ εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς θαλάσσης βρέξας τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περικλυσάμενος, καὶ ῥαντίσας τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ εὐφημισθεὶς ὑπ' αὐτῶν, διῆλθεν μέσον τῶν παλλακίδων αὐτοῦ, προσκυνηθεὶς ὑπ' αὐτῶν καὶ δοξασθείς, καὶ ταῦτα θεωρούντων ἐκ τῶν τειχῶν πάντων, καὶ μηδενὸς τολμῶντος κωλῦσαι αὐτὸν ἢ ἀπολῦσαι βέλος κατ' αὐτοῦ. καὶ ποιήσας πάντα τὰ ἐπιθυμήματα αὐτοῦ καὶ ἅπερ ἐβούλετο, περιεκύκλωσεν τὴν πόλιν, καὶ ἔβαλεν χάρακα ἐν αὐτῇ, καὶ ποιήσας ἡμέρας τινὰς καὶ πραιδεύσας τὰ ἔξωθεν τῆς πόλεως, ἤρξατο ζητεῖν πάκτα χρυσίου καὶ ἱματισμῶν πολὺν ἀριθμόν, καὶ κοράσια ἐπίλεκτα ποσότητά τινά. καὶ δὴ ποιήσας ὁ Λέων βουλὴν μετὰ τῶν ἀρχόντων, ἐδήλωσεν τὸν Κροῦμον ὅτι ἐλθὲ ἕως τοῦ αἰγιαλοῦ μετὰ ὀλίγων τινῶν μὴ ἐπιφερομένων ὅπλα, καὶ ἡμεῖς ἐξερχόμεθα διὰ τῆς θαλάσσης ἄοπλοι μετὰ χελανδίου, καὶ συλλαλοῦμεν καὶ ἅπερ ᾐτήσω πάντα ποιοῦμεν. καὶ ταῦτα δηλώσαντες, διά τῆς νυκτὸς ἐξαγαγόντες τινάς ἐνωπλισμένους ἕως ὀνομάτων τριῶν, καὶ κατέκρυψαν αὐτοὺς ἐν δωματίοις τισὶν τῶν Γάλλης ἔξωθεν τῆς πόρτης τῶν Βλαχερνῶν, δώσαντες αὐτοῖς σύσσημον ὅτι διαλεγομένων ἡμῶν μετὰ τοῦ Κρούμου σημεῖόν τι ἔχομεν ποιῆσαι, ὅπερ θεασάμενοι ἐξέλθατε καὶ ἀποκτείνατε αὐτόν. καὶ τῇ ἐπαύριον ὄντων τῶν Βουλγάρων ἐπὶ τὸ μέρος τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἔξωθεν τῆς πόλεως, κατῆλθεν ὁ Κροῦμος ἐπὶ τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν συνταγὴν μετὰ ἄλλων τριῶν, τὸν λογοθέτην αὐτοῦ καὶ Κωνσταντῖνον τὸν λεγόμενον Πατζικοῦ, φυγόντος εἰς Βουλγαρίαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἔχοντα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὄντα ἐξ ἀδελφῆς τοῦ Κρούμου. οὗτοι τέσσαρες ἐξελθόντες τοῦ λαοῦ αὐτῶν

Прочее българите дошли чак до градските врати, без никой да излезе насреща им или да ги спре. А Крум направил жертвоприношение вън от Златната врата според обичая си, като принесъл в жертва много хора и животни. Той потопил краката си във водата на морския бряг, умил се и поръсил войниците си; приветствуван от тях, той преминал между своите наложници, които му се кланяли и го славели.[1] Всички наблюдавали това от стените и никой не се осмелявал да го възпре или да хвърли стрела срещу него. След като изпълнил всичките си прищевки и желания, той обкръжил града и направил вал около него и така прекарал няколко дни, като оплячкосвал местата вън от града. Той поискал данък в злато, голямо количество одежди и известен брой отбрани девойки. Тогава Лъв направил съвещание с архонтите и известил на Крум : „Ела на морския бряг с няколко души, които не носят оръжие, и ние ще дойдем невъоръжени с хеландия през морето и ще поговорим. Ще изпълним всичко, което ти си поискал.“ След като заявили така, те извели през нощта въоръжени мъже, на брой трима, скрили ги в някои постройки на [мястото] Гала[2], вън от Влахернската врата, и им заръчали: „Говорейки с Крум, ние ще ви дадем условен знак, а вие, щом го забележите, трябва да излезете и да го убиете.“ И тъй на другия ден, докато българите били в околността на „Св. Безсребърници“, Крум, според както било уговорено, слязъл при морето с още трима други мъже — своя логотет[3] и Константин, син на Пацик, който преди много години бил избягал в България; а Константин водел със себе си и своя син от сестрата на Крум. Четиримата се отделили от войската си

[1] За религиозните обреди на първобългарите вж. *В. Н. Златарски,* Клятва у езыческих болгар, Сборник в чест В. И. Ламанского, Петроград 1905, стр. 253—258. — *Г. Кацаров,* Клетвата у езическите българи, СпБАН, III (1912), стр. 113—120. — *В. Бешевлиев,* Вярата на първобългарите, ГСУИфф, XXXV, 1 (1938), 9, стр. 54—64. — *Ив. Дуйчев,* Славяноболгарские древности IX-го века, Byzantinoslavica, XI, 1 (1950), стр. 8—18. В един първобългарски надпис също се съобщава за жертвоприношение, извършено от Крум. Срв. *В. Бешевлиев,* Първобългарски надписи, ГСУИфф, XXXI, 1 (1934), 35, стр. 45, 110. [2] Местност вън от Цариград, близо до Влахернската врата. Предполага се, че е била наречена така по името на Гала Плацидия, майката на император Валентиниан III (425—455). Срв. *Janin,* op. cit., pp. 418—419. [3] Званието логотет във Византия се давало на редица началници на отдели в управлението. Имало е логотет на дрома (*λογοθέτης τοῦ δρόμου*), който се занимавал с посрещането на чуждите пратеници и със съобщенията, логотет на геникона (*λογοθέτης τοῦ γενικοῦ*) — нещо като министър на финансите, логотет на стратиотика (*λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ*), който се грижел за армията, и др. Вж. *Bréhier,* op. cit., pp. 254—255; 257—258; 277. С израза *τὸν λογοθέτην αὐτοῦ* авторът навярно назовава един от първенците на българския хан. Според *Златарски,* История, I, 1, стр. 273, тук вероятно се има пред вид титлата кавхан.

ἄοπλοι κατῆλθον ἕως τῆς θαλάσσης κατὰ τὴν συνταγὴν μετὰ ἄλλων τριῶν, μὴ γινώσκοντες δὲ τὸ ἔνεδρον αὐτῶν. λοιπὸν δὲ καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἐξῆλθον μετὰ χελανδίου, βουλόμενοι συλλαλῆσαι μετὰ τοῦ Κρούμου, καὶ λαβόντες λόγον ἐξῆλθον τοῦ καραβίου. καὶ ἀποκαβαλλικεύσας ὁ Κροῦμος ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφος, καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ ἐκράτει ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου στρωμένον χαλινωμένον. καὶ διαλεγομένων αὐτῶν ἐποίησεν ὁ εἷς τῶν ἐκ τῆς πόλεως τὸ σημεῖον, ὃς ἦν ὁ Ἑξαβούλης, τῇ χειρί τὴν κεφαλὴν ἀποσκεπάσας. ὃν ἰδὼν ὁ Κροῦμος καὶ σκανδαλισθεὶς ἀνεπέδησεν, καὶ ἔχων ἕτοιμον τὸν ἵππον, σηκώσαντες αὐτὸν οἱ μετ᾽ αὐτοῦ, ἐκαβαλλίκευσεν. καὶ ἀνέκραξεν ὁ λαὸς ἀπὸ τῶν τειχῶν „σταυρὸς ἐνίκησεν.“ καὶ αὐτὸς ἤρξατο φεύγειν. καὶ ἐξελθόντες οἱ ἐνωπλισμένοι ἐκ τῶν δωμάτων κατεδίωξαν ὀπίσω τοῦ Κρούμου καὶ ἀπολύσαντες αὐτῶν τὰ βέλη [ὡς] φήθησαν ὅτι ἐπλήγωσαν αὐτόν. αὐτὸς δὲ μονώτατος ἔφυγεν εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ. οἱ δὲ ἄλλοι τρεῖς ἐπιάσθησαν ὑπὸ τῶν ὄντων ἐν τῷ χελανδίῳ. Καὶ ὁ μὲν λογοθέτης παραυτὰ ἐσφάγη, Κωνσταντῖνος δὲ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ζῶντες ἐπιάσθησαν. λοιπὸν οὖν τούτων γενομένων θυμωθεὶς ὁ Κροῦμος ἐκέλευσεν ἐπαύριον ἐμπυρίσαι καὶ καταστρέψαι πάντα τόπον. καὶ ἀρξάμενοι ἐμπυρίζειν κατέκαυσαν πάσας τὰς ἐκκλησίας τὰς ἀντίπεραν τῆς πόλεως μεγάλας οὔσας, ἃς ἀνεκαίνισεν Εἰρήνη καὶ Νικηφόρος καὶ Μιχαήλ· ὁμοίως καὶ τὰ μοναστήρια καὶ τὰ παλάτια καὶ τοὺς οἴκους καὶ τὰ προάστεια. καὶ ἐλθόντες εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα ἐνεπύρισαν τὰ ἐκεῖσε παλάτια καὶ τοὺς δύο κοιτῶνας, καὶ τοὺς κίονας κατέκλασαν, καὶ τοὺς μολύβδους ἐπῆραν καὶ τὰ ζωδία τοῦ ἱπποδρομίου, καὶ πᾶσαν τὴν αἰχμαλωσίαν κατέσφαξαν καὶ ὁμοίως καὶ τὰ κτήνη. καὶ διελθόντες πᾶσαν τὴν παραθαλασσίαν τοῦ Στενοῦ καὶ τὴν ἄνω, πάντα τὰ ἐμπόρια κατέκαυσαν, καὶ ἄραντες σκῦλα πολλὰ ᾤχοντο. καὶ πιάσαντες τὸ δεξιὸν μέρος τῆς πόλεως πρὸς ἀνατολάς, κατέκαυσαν τὸ ἔξωθεν τῆς Χρυσῆς πόρτης ἕως τοῦ Ῥηγίου· καὶ ἐλθόντες εἰς τὸν Ἀθύρα κατέστρεψαν τὸ ἐκεῖσε κάστρον καὶ τὴν γέφυραν, παράξενον οὖσαν καὶ πάνυ ὀχυρωτάτην. καὶ ἐλθόντες εἰς Σηλυβρίαν κατέστρεψαν τὸ αὐθότι κάστρον ἕως τοῦ ἐδάφους, καὶ τὰς ἐκκλησίας καὶ τοὺς οἴκους κατέκαυσαν· καὶ

и според уговореното слезли невъоръжени на морския бряг с още трима души[1], без да знаят за подготвяната срещу тях засада. И онези от града също излезли с хеландия, за да говорят с Крум. Като получили обещание за ненакърнимост, те слезли от лодката.

Крум слязъл от коня си, седнал на земята, а синът на Пацик държал коня му оседлан и с юзда. Докато те разговаряли, единият от хората от града, а именно Ексавул, дал уговорения знак, като открил с ръка главата си. Крум го забелязал и скочил възмутен и тъй като конят му бил готов, неговите хора го вдигнали и той се метнал отгоре му. А народът от градските стени извикал: „Кръстът победи!“ Крум пък се спуснал да бяга. Въоръжените войници излезли от постройките и започнали да преследват Крум, като хвърляли стрели подире му и мислели, че са го наранили. Но той сам-самин избягал при войската си. Другите трима били заловени от хората, които били в хеландията. Логотетът веднага бил посечен, а Константин и синът му били заловени живи. Тогава Крум, разгневен от станалото, на другия ден заповядал да опожарят и опустошат цялата околност. И като почнали да палят, те изгорили всички големи църкви в отвъдната част на града[2], които въздигнала Ирина и Никифор и Михаил, също и манастирите, дворците, къщите и предградията. И като стигнали до Св. Мамант, изгорили тамошните палати и двете императорски спални, изтрошили колоните, задигнали оловните предмети и статуите на животните от Хиподрома, изклали всички пленници, а също и добитъка. Като преминали по цялото крайбрежие на Стенон[3] и по-нагоре, опожарили всички постройки по тържището и като взели много плячка, си отишли. Те нападнали дясната част на града към изток, изгорили всичко, което се намирало вън от Златната врата до Ригион[4]. Стигайки до Атира[5], те съборили тамошната крепост и моста, който бил извънредно красив и много укрепен.[6] Като дошли до Силиврия[7], те сринали до основи тамош-

[1] Тези трима са били навярно оръженосци. У Псевдосимеон Магистър (ed. Bonn, p. 613, 10) са изпуснати думите *μετὰ ἄλλων τριῶν*. [2] Сиреч в днешната Галата. [3] С името *Στενόν* византийските автори обикновено назовават Босфора. Срв. *Janin,* Constantinople buzantine, p. 437. [4] Крепостта Ригион се намирала при днешното село Кючукчекмедже. [5] Крепостта Атира се намирала на 15 км западно от Ригион, близо до вливането на р. Атира в Мелас (дн. р. Кара су). [6] До гр. Атира над блатистото устие на едноименната река се издигал каменен мост (*Πόρος*), двете страни на който били защитени с по една каменна кула. Вж. *K. Jireček,* Die Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopel, Prag 1877, pp. 53, 102. [7] Днес град със същото име на Мраморно море между Хераклея (дн. Ереглия) и Атира.

μετὰ τοῦτο τὸ Δαόνιν κάστρον ὑπάρχον κατέστρεψαν. καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν Ἡρακλείας, μὴ δυνάμενοι εἰς αὐτὴν εἰσελθεῖν, ἐνεπύρισαν πάντα τὰ οἰκήματα τὰ ὄντα εἰς τὸν λιμένα καὶ τὰ πέριξ τῆς αὐτῆς πόλεως. καὶ μετὰ τοῦτο ἐλθόντες εἰς Ῥαιδέστον κατέστρεψαν καὶ τοῦτο τὸ κάστρον, ἐμπυρίσαντες πάντα τὰ ἐν αὐτῇ οἰκήματα καὶ τὰς ἐκκλησίας, κατασφάξαντες αὐτόθι λαὸν πολύν. καὶ μηδὲν ἰσχύσαντες εἰς αὐτό, τὰ ἔξω πάντα ἐμπυρίσαντες καὶ καταστρέψαντες, ἀνῆλθον εἰς τὸν Ἄπρον, κάστρον ὂν καὶ αὐτό· καὶ καταστρέψαντες καὶ τοῦτο καὶ ἐμπυρίσαντες, καὶ ἕτερα πλεῖστα κάστρα, κατῆλθον ἐκεῖθεν δι᾽ ἡμερῶν δέκα, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ ὄρη τοῦ Γάνου, καὶ εὑρόντες ἐκεῖ λαὸν πολὺν κρυπτόμενον καὶ σχεδὸν πάντα τὰ κτήνη τῆς Θρᾴκης κατέσφαξαν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὰ κτήνη ὄντα εἰς πλήθη αἰχμαλωτεύσαντες ἀπέστειλαν εἰς Βουλγαρίαν, καὶ γυναικόπαιδα πολλά. καὶ λοιπὸν ἀπῆλθον καὶ εἰς τὸ Ἑξάμιλιν, καὶ κατῆλθον ἕως Ἀβύδου, καὶ ἀνέκαμψαν ἐπὶ τὸ Εὖρον καὶ τὴν ἄνω, καὶ πάντα τὰ κάστρα κατέστρεψαν ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, ἕως τῆς Ἀδριανουπόλεως. καὶ εὑρόντες τὴν Ἀδριανούπολιν κρατουμένην παρεκάθισαν· καὶ ποιήσαντες ἡμέρας πολλὰς καὶ μηδὲν ἰσχύσαντες ἀπὸ τοῦ παρακαθισμοῦ, στήσαντες μαγγανικὰ ἐπολέμουν τὸ κάστρον. καὶ δὴ στενωθέντες, μὴ ἔχοντες βοήθειάν ποθεν καὶ ἀποθνήσκοντες τοῦ λιμοῦ, παρέδωκαν ἑαυτούς. καὶ λαβόντες οἱ Βούλγαροι τὴν αἰχμαλωσίαν πᾶσαν εἰς πλῆθος οὖσαν ἀναρίθμητον, καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν, μετῴκισαν αὐτοὺς εἰς Βουλγαρίαν ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ. καὶ τούτων γενομένων ὁ Λέων τῆς πόλεως οὐκ ἐξῆλθεν, ἀλλ᾽ ἐκράτει τῆς βασιλείας τυραννικῶς. καὶ λοιπὸν φθασάντων τῶν ἑορτῶν ἔστεψεν τὸν υἱὸν αὐτοῦ μικρὸν ὄντα, καὶ ἐπονομαζόμενον Συμβάτην ἐψεύσατο λέγων ὅτι Κωνσταντῖνος καλεῖται. καὶ σωρεύσας τὸν περισωθέντα λαὸν ἐκ τῶν διαφόρων πόλεων ἐρόγευσεν αὐτούς, ποιήσας αὐτοὺς εὐφημῆσαι Λέοντα καὶ Κωνσταντῖνον, μιμούμενος τοὺς πρώην βασιλεύσαντας Λέοντα καὶ Κωνσταντῖνον

ната крепост и изгорили църквите и къщите. След това изгорили крепостта Даонис[1]. А като стигнали до град Хераклея и не могли да влязат вътре в него, опожарили всички постройки, които се намирали на пристанището и в околностите на града. След това те стигнали до Редесто[2], сринали и тази крепост, опожарили всички постройки и църкви в нея и избили много народ. Не можейки да го превземат, те опожарили и опустошили всичко наоколо и стигнали до крепостта Априа[3]. След като съборили и опожарили и тази крепост, както и много други крепости, те продължили да вървят оттам десет дни и стигнали до планината Ганос[4], където намерили, че се бил скрил много народ и почти целият добитък на Тракия. Те изклали хората, а добитъка, който бил голямо множество, те пленили и изпратили в България, както и голям брой жени и деца. После те отишли в Ексамил[5], стигнали до Абидос[6], завили към Хеброс[7] и нагоре и сринали всички крепости — малки и големи — чак до Адрианопол[8]. Като намерили Адрианопол укрепен, обсадили го. И като изминали много дни, без да постигнат нищо с обсадата си, те построили обсадни съоръжения и щурмували крепостта. Нейните жители, притиснати [от обсадата], без да имат помощ отникъде и умирайки от глад, се предали. И тъй българите, като отвели всички пленници — неизброимо множество — заедно с цялото им имущество, ги преселили в България отвъд Дунава.[9] Докато ставало това, Лъв не излизал от града, но насилнически управлявал държавата. Прочее, когато дошли празниците, той увенчал сина си, който бил малък, [с императорска корона] и излъгал, че се наричал Константин, ако и да се наричал Симватий. И като събрал оцелелите войници от различни градове, раздал им заплата и ги накарал да приветстват Лъв и Константин, подражавайки на царуващите преди това Лъв и Константин

---

[1] Даонис или Даонион — град на Мраморно море между дн. Ерегли и Силиврия. [2] Град на Мраморно море, западно от Хераклея, дн. Родосто. [3] Крепостта Апри се намирала на около двадесет мили западно от Родосто. [4] Планината Ганос (дн. Текирдаг) се простира покрай западния бряг на Мраморно море. [5] Село в северната част на Галиполския полуостров. [6] Абидос — град на азиатския бряг на Дарданелите. [7] Дн. Марица. [8] Дн. Одрин. [9] Те били преселени в българските владения на север от Долни Дунав, между реките Серет и Прут в Южна Бесарабия, където останали до 837 г. Срв. *В. Н. Златарски*, Известия за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета, СбНУК, XXIV (1908), стр. 31. — *N. Bănescu*, Les frontières de l'ancien Etat bulgare, Mémorial Louis Petit, Archives de l'Orient Chrétien, I, Bucarest 1948, pp. 4—14. За северната границата на България ср. и *A. Grecu*, Bulgaria in nordul Dunarii in veacurile IX—X lea. Studii şi cercetări di istorie medie, I (1950), pp. 222—236. — *Златарски*, История, I, 1, стр. 339—340.

τοὺς Ἰσαύρους, ὧν καὶ τὴν αἵρεσιν ἀνενεώσατο, βουλόμενος ζῆσαι ἔτη πολλά, ὡς καὶ αὐτοί, καὶ γενέσθαι περίφημον· οὗ τινὸς τὴν βουλὴν θεὸς κατῄσχυνεν, κόψας τοὺς χρόνους αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. καὶ δὴ λοιπὸν γεγονότος εὐδίου τοῦ ἀέρος τῷ χειμῶνι, καὶ τῶν ποταμῶν μὴ ἐχόντων ὕδωρ πολύ, ἐξῆλθον οἱ Βούλγαροι χιλιάδες τριάκοντα ὁλοσίδηροι, καὶ ἐλθόντες ἕως Ἀρκαδιουπόλεως, καὶ περάσαντες τὴν Ῥηγῖναν (ποταμὸς δὲ οὕτως ἐστὶ λεγόμενος) εὗρον λαὸν πολὺν, καὶ ᾐχμαλώτευσαν αὐτούς. καὶ πρὸ τοῦ περᾶσαι αὐτούς τὴν αἰχμαλωσίαν ἐγένετο ὑετὸς πολὺς ἡμέρας ὀκτώ, καὶ ὀγκωθεὶς ὁ ποταμὸς ἐγένετο ὡς θάλασσα. καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντιπεράσαι οἱ Βούλγαροι ἔμειναν ἡμέρας δεκαπέντε κατέχοντες τὴν αἰχμαλωσίαν. καὶ μηνύσαντες τὸν Λέοντα τοῦ βοηθῆσαι, οὐ προσέσχεν, οὐδὲ τῆς πόλεως ἐξῆλθεν, ουδὲ ἄλλους τινάς ἀπέστειλεν πρὸς βοήθειαν. καὶ λοιπὸν γενομένης εὐδίας καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐλαττωθέντος, αὐτοὺς τοὺς αἰχμαλώτους παρεσκεύασαν κόψαι ξυληνὸν καὶ ποιῆσαι γέφυραν, καὶ οὕτως ἐπέρασαν μετὰ τῆς αἰχμαλωσίας, ὄντων ὁμοῦ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων χιλιάδες πεντήκοντα. λαβόντες καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν Ἀρμενιάτικα στραγλομαλωτάρια καὶ νακοτάπετα ἀνώτερα καὶ ἱματισμὸν πολὺν καὶ χαλκώματα ἐφόρτωσαν πάντα εἰς τὰς ἁμάξας, καὶ λαβόντες πάσας τὰς ἀγέλας αὐτῶν βόας καὶ πρόβατα εἰσῆλθον εἰς Βουλγαρίαν. καὶ ὁ ἀδίκως βασιλεύσας κατὰ παραχώρησιν θεοῦ οὔτε αὐτὸς ἐξῆλθεν τῆς πόλεως πρὸς βοήθειαν τῆς αἰχμαλωσίας οὔτε ἄλλους ἀπέστειλεν. λοιπὸν οὖν μετὰ ταῦτα ἀνηγγέλη αὐτῷ λεγόντων ὅτι ὁ Κροῦμος ἐστράτευσεν λαὸν πολὺν συναθροίσας, καὶ τοὺς Ἀβάρεις καὶ πάσας τὰς Σκλαβινίας. πρὸς δὲ τούτοις παρασκευάζει διαφόρων ἐλεπόλεων ὀργανά τε καὶ μηχανήματα, καὶ μαγγανικὰ παμμεγέστατα τριβόλους τε καὶ τετραβόλους, καὶ χελώνας καὶ ὑψηλοὺς κλίμακας, σφαίρας τε καὶ μοχλοὺς

Исаври,[1] чиято ерес той подновил,[2] като искал подобно на тях и той да живее много години и да стане прочут. Но бог презрял неговото желание, като прекратил дните и на него, и на сина му. Прочее, понеже през зимата времето се оправило и реките нямали много вода, излезли тридесет хиляди българи, целите покрити с желязо,[3] стигнали до Аркадмоопол и като преминали реката, наречена Ригина[4], намерили много народ и го отвели в плен. Но преди да прекарат пленниците, завалял силен дъжд в продължение на осем дни, реката придошла и станала като море. Българите, като не могли да преминат, останали петнадесет дни заедно с пленниците. Съобщили на Лъв да дойде на помощ, но той не обърнал внимание и нито сам излязъл от града, нито изпратил други на помощ. Прочее, щом времето се оправило и реката спаднала, [българите] заповядали на самите пленници да насекат дърва и да направят мост и така преминали заедно с пленниците, които били на брой петдесет хиляди — мъже, жени и деца заедно. Те взели цялото им имущество — арменски постилки за легла,[5] по-скъпи покривки, много дрехи и медни съдове, натоварили всичко на колите и като взели всичките им стада от говеда и дребен добитък, отишли в България. А несправедливо царуващият по божие попущение нито сам излязъл от града на помощ на пленените, нито други изпратил. Прочее след това му било известено по слух, че Крум се е отправил на поход, като събрал голяма войска — и аварите, и всички славинии.[6] Освен това той бил приготвил частите и съоръженията на различни градопревземачки,[7] големи машини триболи[8] и тетраболи[9], костенурки и високи стълби, топ-

[1] Т. е. на Лъв III Исавър (717—741) и сина му Константин V Копроним (741—775). [2] Сиреч иконоборството. [3] Тук става дума навярно за железните ризници и шлемове, с които била въоръжена българската войска. [4] Ляв приток на Марица, в долното ѝ течение (дн. Еркене). [5] *Στράγλιον* или *στραγλομαλωτάριον* се наричали постилките на леглата, направени от вълна или кожа. Вж. *Φ. Κουκούλες Βυζαντινῶν βίος καί πολιτισμός*, II, Athènes 1948, pp. 70—75. [6] Става дума за ония славяни, които живеели в дн. Северна България. [7] *Ἑλεπόλεις* — подвижни бойни кули на няколко етажа, чиято височина стигала до височината на обсажданите градски стени. На долния етаж се поставял т. нар. *овен* (дървена греда с железен край, наподобяващ овнешка глава), а на горните етажи се намирали метателните уреди заедно с стрелците. Подвижни стълби съединявали отделните етажи. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 416. [8] Железни тризъбци, които се разхвърляли по земята и се замаскирвали така, че да спъват неприятелската конница. Срв. *Arriani* Tactica et *Mauricii* Artis militaris libri XII, ed. J. Scheffer, Upsaliae 1664, p. 110. [9] Устройството и предназначението на т. нар. *τετραβόλοι* (букв. „четиризъбци") не е известно. Може да се предполага, че те са били подобни на тризъбците. *Златарски*, История, I, 1, стр. 416—417, предполага, че в текста става дума не за *τετραβόλους*, а за *πετραβόλους* — огромни метателни машини, с които се хвърляли големи каменни блокове за разтърсване и разбиване стените на обсадените градове. Това предположение не е много приемливо, защото един ред по-долу в същия откъс се споменават *λιθόβολα* — каменометни машини.

καὶ δρύας, κριούς τε καὶ βελοστάσεις, πυρόβολά τε καὶ λιθόβολα καὶ σκορπίδια εἰς τὸ βαλέσθαι βέλη, καὶ σφενδόνας, πάντα μηχανήματα κατὰ τῶν ἐπάλξεων τοῦ ἑλεῖν τὴν πόλιν ἐπὶ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως κατὰ τοῦ τείχους τῶν Βλαχερνῶν. ταῦτα πάντα βούλεται προσαγαγεῖν τὰ μηχανήματα ἔνθα καὶ ἐτοξεύθη, σταυλίζων βόας χιλιάδας πρὸς τὸ βαστάξαι πάντα τὰ προλεχθέντα ὄργανα τεθέντα ἐπὶ ἁμαξῶν, ἃς προσέταξεν σιδηρενδέτας χιλιάδας πέντε. ταῦτα ἀκούσας Λέων, πέμψας τε κατασκόπους καὶ μαθὼν τὴν ἀλήθειαν, συναθροίσας λαὸν πολὺν καὶ τεχνίτας ἤρξατο κτίζειν ἕτερον τεῖχος ἔξωθεν τείχους τῶν Βλαχερνῶν, κόψας καὶ τὴν σοῦδαν πλατεῖαν. καὶ ἀρξάμενος κτίζειν, μήπω τελέσας, ἵνα δείξῃ ὁ θεὸς ὁ συσκεδάζων βουλὰς ἐθνῶν, ἀθετῶν καὶ λογισμοὺς λαῶν καὶ ἀθετῶν βουλὰς ἀρχόντων, ὅτι οὐκ ἐν τῇ μηχανίᾳ καὶ τῇ ἰσχύϊ αὐτῶν δύνανται οἱ ἄνθρωποί τι ποιῆσαι, οὔπω ἔαρος καταλαβόντος, ὥς φασίν τινες διασωθέντες τῆς αἰχμαλωσίας ἀπὸ Βουλγαρίας, περὶ τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ τοῦ πάσχα, ὁ Πρωτοβουλγαρίας[a], ὁ Κροῦμος περίφημος, ὁ τὴν πόλιν ἑλεῖν βουλευόμενος, τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο ἀοράτως σφαγιασθείς, ὃς καὶ ἐξήγαγεν αἱμάτων ὀχετοὺς διά τε τοῦ στόματος καὶ τῶν ῥινῶν καὶ τῶν ὤτων αὐτοῦ. καὶ οὕτως ἀνέρρηξεν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν κακοῖς. ἐπαρθεὶς τοίνυν τῶν φρονημάτων ὁ Λέων, ὡς ὅτι αὐτὸς κατέβαλεν τὸν πόλεμον καὶ οὐχ ὁ θεός, ἔπεμψεν εἰς πάσας τὰς πόλεις καὶ χώρας σάκρας, ἀναγγέλων ὅτι εὗρον τοὺς Βουλγάρους ἐγγὺς ὄντας τῆς πόλεως, καὶ διὰ τῆς φρονήσεως καὶ ἀνδρείας καὶ διαταγῆς μου τοξεύσας τὸν πρῶτον αὐτῶν πάντας ἀπήλασα, ὅς τις καὶ διὰ τὴν πρόφασιν ταύτην ἀποθνήσκει, ἔφη, ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν. (pp. 341, 19—348, 22)

ки, лостове и кирки, овни и поставки за изхвърляне стрели,[1] огнехвъргачки и каменохвъргачки, скорпиони[2] за хвърляне на стрели, прашки — изобщо всякакви съоръжения срещу зъберите на стените, — за да превземе града откъм западната му страна, откъм Влахернската стена. Той искал да закара всички тия съоръжения там, където бяха хвърлени стрели срещу него. Той бил приготвил в оборите си хиляди волове, за да пренесе всички споменати оръдия, като ги натовари на обковани с желязо коли, на брой пет хиляди, които поръчал да направят. Като чул това, Лъв[3] изпратил съгледвачи и щом узнал истината, събрал голяма войска и техници и започнал да строи друга стена вън от градските стени, като изкопал и широк ров. Той започнал да строи, но не завършил, за да покаже бог, който осуетява човешките желания, унищожава замислите на народите и намеренията на управниците, че хората не могат да направят нищо със собствените си възможности и сили. Преди да започне пролетта, както казват някои избягали от България пленници, на великия четвъртък пред Великден първият българин, прочутият Крум, който имал намерение да превземе столицата, завършил живота си, заклан от невидима ръка, като през устата, ноздрите и ушите му бликали потоци от кръв. Така в злини завършил той живота си. Прочее Лъв, възгордян, като че ли сам той, а не бог е сразил неприятеля, изпратил послания до всички градове и страни, в които известявал: „Намерих българите близо до града и благодарение на моята предвидливост, храброст и съобразителност ги прогоних всички, като пронизах със стрела първенеца им. И по такъв начин умря“, казал той, „нашият враг.“

a) *ὁ πρῶτος Βουλγαρίας* conj. Niebur.

[1] В същност *βελοστάσεις* значи „място за стрели“, но явно е, че тук става дума за някакви уреди за изхвърляне на стрели. Може би тук се подразбират поставки, върху които се слагали машините за изхвърляне на стрели. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 418. [2] Смята се, че скорпионите били специални метателни съоръжения, които се състояли от един дървен лост върху хоризонтална поставка, на единия край на който имало прикрепена прашка с камък. Посредством специален механизъм този лост се изправял вертикално и отново се спускал, при което сложеният в прашката камък бил изхвърлян с голяма сила. Тези уреди били известни още и под името „диви магарета“, *onagri*. Неизвестно остава обаче какъв е бил споменатият тук „скорпион за хвърляне на стрели“. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 419—420. [3] Император Лъв V Арменец.

IV. ЖИТИЕ НА НИКОЛАЙ СТУДИТ

В голям брой византийски месецослови е поместено под дата 24 декември кратко проложно житие за войника Николай, който взел участие в похода на византийската войска против българите през юни—юли 811 г. В житието са дадени някои интересни сведения за развоя на военните действия и за поражението на византийците. Това житие е било преведено твърде рано на старобългарски и се среща в множество славянски месецослови.

РЪКОПИСИ: Cod. Hierosolym. gr. 675 (XIII s.). — Cod. Bibl. Nat. Paris. 1582 (XIV s.).

ИЗДАНИЯ: *H. Delehaye*, Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Bruxellis 1902, col. 341—342, 22; 343, 344, 35. — *L. Clugnet*, Histoire de saint Nicolas, soldat et moine, Revue de l'Orient Chrétien, VII, 1902, pp. 319 — 330. Текстът тук е даден и преведен по 1-то издание. Отделно издание: Bibliothèque hagiographique Orientale, N° 3, Paris, 1902, pp. 27—38.

КНИЖНИНА: *Ив. Дуйчев*, Нови житийни данни за похода на Никифора I в България през 811 г., СпБАН, LIV, стр. 179—186, с библиографски посочвания за ръкописи, издания и преводи. — *В. Бешевлиев*, Няколко бележки към българската история, ГСУИфф, XXXII, 9 (1936), стр. 30 сл. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 573.

VITA NICOLAI STUDITAE

Nicephorus contra Bulgaros arma movet

Ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Νικόλαος, στρατιώτης γέγονε· καὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως ἐκστρατεύσαντος κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἐξῆλθε καὶ αὐτὸς σὺν τῷ στρατοπέδῳ. Καὶ διερχόμενος πρὸς ἑσπέραν κατέλυσεν ἐν πανδοχείῳ· καὶ συνδειπνήσας τῷ πανδοχεῖ καὶ προσευξάμενος, ἀνεκλίθη πρὸς ὕπνον. Καὶ περὶ δευτέραν ἢ τρίτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἡ τοῦ ὑποδεξαμένου αὐτὸν θυγάτηρ, σατανικῷ ἔρωτι τρωθεῖσα, ἔνυξε τὸν δίκαιον πρὸς αἰσχρὰν μίξιν ἐφελκομένη. Ὁ δὲ ἅγιος πρὸς αὐτήν· „Παῦσαι, γύναιον, τοῦ σατανικοῦ καὶ ἀθέσμου ἔρωτος καὶ μὴ θελήσῃς

ЖИТИЕ НА НИКОЛАЙ СТУДИТ

Никифор I тръгва на поход срещу българите

Светият наш отец Николай бил войник. Когато император Никифор се отправил на поход против българите[1], излязъл и той заедно с войската. След като вървял до вечерта, отседнал в една странноприемница.[2] Той вечерял в странноприемницата, помолил се и легнал да спи. Към втората или третата нощна стража дъщерята на стопанина, уязвена от сатанинска страст, събудила праведника и го примамвала към гнусно смесение. Светият ѝ казал: „Остави, жено, сатанинската и непозволена страст и не

[1] Става дума за похода през юни — юли 811 г. [2] Както може да се разбере от текста, „гостинницата" или странноприемницата се е намирала на византийска територия.

χρᾶναι τὴν παρθενίαν σου, κἀμὲ τὸν ταλαίπωρον εἰς ᾅδου πέταυρον ἀγαγεῖν.“ Ἡ δὲ πρὸς μικρὸν ἀνεχώρησε, καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἐλθοῦσα πάλιν ὤχλει τὸν δίκαιον. Ὁ δὲ ἅγιος ἀπεπέμψατο αὐτὴν τὸ δεύτερον ἐπιστύψας σφοδρῶς. Ἡ δὲ πάλιν ἀναχωρήσασα, ἐκβακχευομένη τῷ ἔρωτι ὑπέστρεψε πρὸς αὐτόν. Τότε ὁ ἅγιος λέγει πρὸς αὐτήν· „Ταλαίπωρε καὶ πάσης αἰσχύνης καὶ ἀναιδείας πεπληρωμένη, οὐχ ὁρᾷς, ὅτι οἱ δαίμονές σε ταράσσουσιν, ἵνα καὶ τὴν ψυχήν σου εἰς κόλασιν ἐμβάλωσι, καὶ τὴν παρθενίαν σου διαφθείρωσι, καὶ γέλως καὶ ὄνειδος πάσῃ τῇ συγγενείᾳ σοῦ ἀποκαταστήσωσι σε; Οὐ βλέπεις ὅτι κἀγὼ ὁ ἐλάχιστος πρὸς ἔθνη βάρβαρα καὶ πόλεμον καὶ αἱμάτων ἐκχύσεις πορεύομαι, τοῦ Θεοῦ ἐνδυναμοῦντος με; Πῶς οὖν μιάνω τὴν σάρκα, πρὸς πόλεμον ἀπερχόμενος; Ταῦτα καὶ ἕτερα τοιαῦτα προσειπὼν αὐτῇ, ἀπεπέμψατο· Καὶ ἀναστὰς καὶ προσευξάμενος, εἴχετο τῆς ὁδοῦ. Καὶ τῇ ἐπελθούσῃ νυκτὶ ὑπνοῦντος αὐτοῦ, ὁρᾷ ἑαυτὸν εἰς εὔοπτον τόπον ἱστάμενον, καὶ πλησίον αὐτοῦ δυνάστην τινὰ καθεζόμενον καὶ τὸν δεξιὸν πόδα τῷ ἀριστερῷ ποδὶ ἐπικείμενον ἔχοντα, καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· „Βλέπεις ἑκατέρου μέρους τὰ στρατεύματα;“ Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· „Ναί, Κύριε, ὁρῶ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι συγκόπτουσι τοὺς Βουλγάρους.“ Καὶ λέγει ὁ φαινόμενος πρὸς τον δίκαιον· „Βλέψον πρὸς ἡμᾶς.“ Καὶ προσβλεψάμενος εἶδεν αὐτὸν τὸν δεξιὸν πόδα τῇ γῇ προσερείσαντα καὶ τὸν ἀριστερὸν ἐπάνω τοῦ δεξίου ἐπιθέμενον. Οὗ γεγομένου, περιβλεψάμενος πάλιν ὁ δίκαιος πρὸς τὸ στρατόπεδον, βλέπει τοὺς ὑπεναντίους ἀφειδῶς συγκόπτοντας τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι τὴν συγκοπὴν, λέγει ὁ καθήμενος τῷ στρατιώτῃ· „Κατανόησον ἀκριβῶς τὴν συγκοπὴν τῶν σκηνωμάτων, καὶ λέγε μοι τί ὁρώμενον.“ Ὁ δὲ περιβλεψάμενος εἶδε πᾶσαν τὴν φαινομένην αὐτῷ γῆν νεκρῶν σωμάτων πεπληρωμένην, καὶ μέσον πάντων μιᾶς κοίτης λιβαδιαίαν χλοερὰν. Καὶ λέγει αὐτῷ· „Κύριε, πᾶσα ἡ γῆ τῶν ἀφειδῶς κατακοπέντων Ῥωμαίων πεπληρωμένη ἐστὶν ἐκτὸς μιᾶς κοίτης“. Τότε ὁ φαινόμενος φοβερὸς εἶπε τῷ στρατώτῃ· „Καὶ τί λογίζῃ εἶναι αὐτό;“ Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· „Ἰδιώτης εἰμί, Κύριε, καὶ οὐ γινώσκω.“ Καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν ὁ φοβερός· „Αὕτη ἡ γυμνὴ λιβὰς ἣν

искай да оскверниш девството си, па и мене, окаяния, да ме завлечеш в пъкъла.“ Тя се отдалечила за малко, но наскоро дошла отново и започнала да безпокои праведника. Светият я пропъдил повторно, като много я укорявал. Тя пак се отстранила, но обзета от силна страст, се върнала отново при него. Тогава светият ѝ рекъл: „Нещастнице, изпълнена от всякаква гнъс и безсрамие, не виждаш ли, че бесове те измъчват, та и душата ти да подхвърлят на наказание, и девството ти да погубят, да те направят за смях и укор на всички и да те отделят от рода ти? Не виждаш ли, че и аз, найнищожният, отивам против варварски народ[1] на война и кръвопролитие, подкрепен от бога? Как прочее да оскверня плътта си, когато съм се отправил на война?“ След като ѝ казал това и други подобни неща, той я отпратил, станал, помолил се и поел пътя си. На следната нощ, сънувайки, той се видял да стои на някакво открито място, а близо до него седи някакъв велможа, който държи десния си крак, поставен над левия, и му казва: „Виждаш ли войските от двете страни?“ Този отговорил: „Да, господарю, виждам, че ромеите избиват българите.“ Тогава явилият се казал на праведника: „Погледни към нас.“ И когато погледнал към него, той видял, че опрял десния си крак на земята, а левия поставил върху десния. След като това било направено, праведникът отново погледнал към бойното поле и видял, че неприятелите безпощадно избивали ромеите. След като избиването се прекратило, седналият казал на войника: „Разгледай внимателно изтреблението на военните станове и ми кажи какво виждаш.“ Този, след като погледнал наоколо, видял цялата обозрима за него земя, изпълнена с мъртви тела, а сред всички тях зелена полянка колкото едно легло. Той му казал: „Господарю, цялата земя освен място за едно легло е изпълнена от безпощадно избитите ромеи.“ Тогава явилият се страшен мъж казал на войника: „Защо, мислиш, е това?“ Той му отговорил: „Прост съм, господарю, и не разбирам.“ Отново страшният мъж му рекъл: „Тази празна полянка, която виждаш, че има дължина

[1] Под обозначението „варварски народ“ тук се разбират българите.

ὀρᾶς μιᾶς κοίτης ἔχουσαν μῆκος, σή ἐστι καὶ ἐν αὐτῇ ὤφειλες συγκοπῆναι μετὰ τῶν συστρατιωτῶν σου καὶ τεθῆναι ἐν αὐτῇ καὶ ἀναπληρῶσαι τὸ λεῖπον· ἐπεὶ δὲ τῇ παρελθούσῃ νυκτὶ τὸν τρίπλοκον ὄφιν, τὸν εἰς αἰσχρὰν μίξιν τρισσῶς σοι προσπαλαίσαντα καὶ ἀποκτεῖναι μέλλοντα, εὐφυῶς ἀπὸ σοῦ ἀπετίναξας, ἰδοὺ σὺ αὐτὸς σεαυτὸν ἐκ τῆς συγκοπῆς ταύτης ἠλευθέρωσας, καὶ τῆς λιβάδος στρωμνὴν ἄμοιρον πεποίηκας, καὶ τὴν ψυχὴν σὺν τῷ σώματι ἔσωσας. Λοιπὸν οὔτε φυσικός σοι θάνατός σου κυριεύσει, ἐὰν γνησίως μοι δουλεύσῃς."

Ταῦτα ἑωρακὼς καὶ σύντρομος γενόμενος διϋπνίσθη, καὶ ἀναστὰς προσηύξατο. Καὶ ὑποστρέψας μιᾶς ἡμέρας ὁδοῦ διάστημα ἀνῆλθεν εἰς ὄρος καὶ προσευχόμενος ἐδέετο τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ στρατοπέδου. Καὶ εἰσελθὼν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς κλεισούρας, τῆς Βουλγαρίας ἀνῆλθον οἱ Βούλγαροι εἰς ὀτ ὄρος, ὀλίγους ἐάσαντες εἰς παραφυλακήν, πεντεκαίδεκα χιλιάδας μικρόν τι πλεῖον ἢ ἔλασσον. Οὓς καὶ κατασφάξαντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐματαιώθησαν· ἀσυστρόφως γὰρ τῇ χώρᾳ προσρυέντες, μικροῦ πᾶσα ἡ τῶν Ῥωμαίων παράταξις φόνου ἂν ἐγεγόνει παρανάλωμα, σὺν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ. Τότε ὁ δίκαιος τῆς ὀπτασίας ἀναμνησθεὶς καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, ὑπέστρεψεν ἐκεῖθεν κλαίων καὶ ὀδυρόμενος· καὶ ἀπελθὼν ἐν μοναστηρίῳ ἔλαβε τὸ ἅγιον σχῆμα· καὶ τῷ Θεῷ γνησίως δουλεύσας ἐπὶ χρόνους ἱκανοὺς γέγονε διακριτικώτατος καὶ μέγας πατήρ. (pp. 323—325)

колкото едно легло, е твоя, и ти там трябваше да погинеш заедно с другите войници, твои другари, да паднеш на нея и да изпълниш празнината. Тъй като миналата нощ ти похвално отблъсна от себе си трикратно увита змия, която три пъти те тласкаше към гнусно смешение и искаше да те погуби, ето ти сам себе си избави от тази гибел и остави това легло в ливадата празно, като спаси душата си и тялото си. Прочее нито телесна смърт ще господствува над тебе, ако ти ми служиш вярно."[1]

Когато видял това, [светият] се разтреперал, събудил се, станал и се помолил. И като се завърнал на разстояние един ден път, той се възкачил на планината, започнал да се моли и молел бога за войската. Когато императорът навлязъл в тесните на България, българите се изкачили на планината, като оставили на стража малцина — около петнадесет хиляди.[2] Като ги избили, ромеите се обезумили. Те нахлули безредно в страната, но без малко цялата ромейска войска заедно с император Никифор щяла да погине. Тогава праведникът си спомнил за видението, благодарил богу, завърнал се оттам с плач и ридание, отишъл в манастир, приел светото одеяние и като служил вярно богу дълги години, станал много виден и велик отец.

---

[1] Житието образно очертава главните моменти в българо-византийската война, а именно първоначалната византийска победа и последвалото поражение на византийската войска. [2] Числените показания и изобщо целият текст допълват данните на Анонимния Ватикански разказ.

ТЕОДОР СТУДИТ

Теодор Студит (759—826) е известен като виден църковен деятел и игумен на Студийския манастир. Като усърден защитник на иконопочитането той взел живо участие в църковно-политическите борби, които тогава разкъсвали Византия.

Теодор Студит е известен и като писател: оставил е много богословски литургически и канонически съчинения. За нуждите на своя манастир той е съставил и две ръководства, наречени *Μικρὰ κατήχησις* и *Μεγάλη κατήχησις*. В първото, което се състои от 134 беседи, той поощрява към изпълнение на монашеските добродетели. Във второто излага правилата на монашеския живот. За нас е важно само първото, в което има подробен разказ за пленените от Крум византийци, които били умъртвени през 814 г.

Твърде богата и интересна е и преписката на Теодор Студит, в която има някои важни сведения за българите.

РЪКОПИСИ: А. На *Μικρὰ κατήχησις*: C — Cod. Cobl. gr. 1018 (X s.). C = Cod. Coisl. gr. 271 (XI s.). — В. На преписката: Cod. Coisl. gr. 94 и 296 (ранни).

ИЗДАНИЯ: А. На *Μικρὰ κατήχησις*: *A. Cozza-Luzi*, Nova patrum bibliotheca, IX, Roma 1888 I, pp. 1—318 (= *E. Auvray*, Theodori parva cathechesis, Paris 1891). Настоящият превод е направен по изданието на Auvray. В. На преписката: *Migne*, PGr, XCIX, col. 904—1680.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, pp. 147—151; 712—715. — *В. Преображенский*, Преподобный Феодор Студит и его время (759—826), М. 1896. — *А. Я. Яцимирский*, Написание о избиенныхъ блъгарѣхъ христианъ въ святые посты, ИзвОРЯСл. Имп. Ак. Наук, VII (1902), pp. 125—127. — *V. Van de Vorst*, La petite Cathéchèse de S. Théodore Studite, Analecta Bollandiana, XXXIII (1914), pp. 31—51. — *F. Dvornik*, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe s., Paris 1925, pp. 101—102. — *Ив. Гошев*, Правилата на Студийския монастир, ГСУ, Богосл. фак., XVII (1940), стр. 1—70. — *E. Werner*, Die Krise im Verhältnis von Staat und Kirche in Byzanz: Theodor von Studion. Aus der byzantinischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik, I (BBA 5), Berlin 1957, pp. 113—133. — *Moravscik*, Byzantinoturcica, I, pp. 528—529. — *А. П. Каждан*: ВВр. XVI (1959), стр. 285.

A. PARVA CATHECHESIS

De Romanis captivis in Bulgaria occisis (a. 814)

Ἱστορικὴ περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ἐν Βουλγαρίᾳ χριστιανῶν ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ ἕνεκα τῆς κρεωφαγίας

Ἀδελφοὶ καὶ πατέρας, ἐν τῇ παρούσῃ κατηχήσει βούλομαι ὑμᾶς ἀπὸ διηγήματός τινος προτρέψασθαι εἰς παράκλησιν. Τὸ δὲ διήγημά ἐστι τοιοῦτον· ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ, ὡς ἀπήγγειλαν οἱ ἀκριβῶς εἰδότες, ἐξῆλθε δόγμα πονηρὸν παρὰ τοῦ ἐκεῖσε κρατοῦντος· τοὺς ἐν αἰχμαλωσίᾳ χριστιανοὺς καὶ ἀδελφοὺς ἡμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς κρεωφαγῆσαι· καὶ πειθομένους μὲν ἔχειν τὸ ζῆν, ἀπειθοῦντας δὲ ἀποκτέννεσθαι. Καὶ ὁ λόγος τοῦ δυσσεβοῦς ὑπερίσχυσε, καὶ ὁ λαὸς συνηθροίσθη, καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, πολύς, πῇ μὲν ἀντεχομένων τοῦ χριστιανικοῦ νόμου, πῇ δὲ ὑποδειλιώντων τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον· τέλος, φεῦ τῆς ἐλεεινῆς ἐπαγγελίας! ἡττήθησαν ὑπεκλιθέντες τῷ ἀσεβεῖ προστάγματι. Δεκατέσσαρες γοῦν ἐξ αὐτῶν ἀπορραγέντες ἔστησαν ἀπ' ἐναντίας λέγοντες, μὴ εἴκειν μηδὲ πείθεσθαι μηδὲ παρὰ τὸν χριστιανικὸν νόμον κρεωφαγεῖν. Ἐν τούτοις προσβολαί, παρακλήσεις ὑπὸ τοῦ λαοῦ· εἶξαι τῇ ἀνάγκῃ, μὴ ἀποθανεῖν ἁπλῶς, καὶ πάλιν διὰ μετανοίας ἀνακληθῆναι. Τοὺς δὲ οὐδὲν ἦν τὸ πεῖθον καὶ μαλακίζον ἀποσκοποῦντας εἰς Θεὸν καὶ τὴν ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκειμένην μακαριότητα. Ὁ γοῦν Σκύθης ἐπεὶ εἶδεν ἀμείλικτον τὴν ἔνστασιν τῶν ἀνδρῶν, ἐσκόπησε δι' ἑνὸς χειρώσασθαι τοὺς ἄλλους, καὶ τοῦτον κτείνας εὐθὺς τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ τὴν γυναῖκα διένειμε τοῖς Σκύθαις δουλικῶς, ὡς ἂν ἐντεῦθεν καταμαλακισθέντες ἑλκυσθῶσιν οἱ ἄλλοι· οἱ δὲ ἔμενον μᾶλλον ἀκαμπεῖς ἐπιβοῶντες· Χριστιανοί ἐσμεν καὶ τῆς μερίδος τοῦ τεθνηκότος ἀδελφοῦ ἡμῶν. Ταύτῃ γοῦν τῇ ὁμολογίᾳ ἀπετυμπανίσθησαν καὶ αὐτοὶ τελειωθέντες ἐν Κυρίῳ. Ὁρᾶτε τοίνυν, ἀδελφοί, καὶ νῦν ἐνεργούμενον τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. „Ὁ φιλῶν, φησί, πατέρα ἢ μητέρα

А. МАЛЪК КАТЕХИЗИС

Византийски пленници, убити в България през 814 г.

Повествование за убитите в България християни на света Четиридесетница във връзка с месояденето[1]

Братя и отци, в настоящото наставление искам чрез един разказ да ви ободря. Разказът е следният. В България, както разправят добре осведомените, излязло престъпно нареждане от тамошния владетел:[2] заловените в плен наши братя християни да ядат месо на светата Четиридесетница. Тези, които склонят, щели да запазят живота си, а онези, които не се подчинят, щели да бъдат убити. Когато нареждането на безбожника влязло в сила и народът се събрал, настанал голям плач и ридание [между тях] и жените и децата им. От една страна те отстоявали християнския закон, а от друга страна се страхували от телесната смърт. Накрая, о печална вест, те били победени, подчинявайки се на безбожната заповед. Прочее четиринадесет от тях се откъснали и се противопоставяли, казвайки, че не трябва нито да се подчиняват, нито да ядат месо против християнския закон. Народът се спускал към тях и ги увещавал да отстъпят пред необходимостта, да не отиват напусто на смърт, а [после] отново чрез покаяние да се обезвинят. Но увещанията и разколебаването нямали никакво въздействие над тях, които били насочили поглед към бога и към обещаваното блаженство. Прочее скитът,[3] като видял, че упорството на мъжете е несломимо, решил чрез едного да надвие останалите и, като го умъртвил, веднага направил децата му и жена му роби на скитите, та по този начин останалите да се разколебаят и да се подведат. Но те останали по-непреклонни, викайки: „Ние сме християни и ще споделим съдбата на нашия умрял брат." Прочее с тази изповед те претърпели мъченическа смърт и свършили и те в господа. Гледайте прочее, братя, че и сега има сила евангелието за царството божие: „Този, който обича майка

[1] Тези пленници били отведени в българските земи по време на Крумовите войни, главно през 813/814 г., когато от околностите на Адрианопол били пленени около 50 000 души. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 291 и 294—295. [2] Т. е. Омуртаг. [3] Също Омуртаг. Скити са наречени българите навсякъде в съчиненията на Теодор Студит. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, p. 280.

ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ἢ γυναῖκα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπόσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.“ Καὶ πάλιν· „Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεννόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ.“ Ὑπήκουσαν τοίνυν τῶν εὐαγγελικῶν προσταγμάτων, ἐπειθάρχησαν Κυρίῳ, καὶ ἀνεδήσαντο στέφανον μαρτυρίου μιμησάμενοι τοὺς ἁγίους Μακκαβαίους καὶ διπλασιάσαντες τὸν ἀριθμόν, εἴπερ ἐκεῖνοι μὲν ἑπτά, οἱ δὲ δεκατέσσαρες· κἀκεῖνοι μὲν ὑπὲρ τοῦ μὴ γεύσασθαι ὑείων κρεῶν παρὰ τὸν νόμον, οἱ δὲ ὑπὲρ τοῦ μὴ μετασχεῖν τοῦ τυχόντος κρέατος παρὰ τὸν χριστιανικὸν κανόνα· ὅπερ δοκεῖ πῶς καὶ ἀκριβέστερον εἶναι, ὅτι ἐκείνοις μὲν πάντῃ ἀπηγόρευτο μετασχεῖν ὑός· τοῖς δὲ ἐξῆν κατὰ ἀνάγκην μεταλαβεῖν τοῦ τυχόντος κρέατος, καὶ μὴ κατακριθῆναι, καθὼς λέγει ὁ ἅγιος Βασίλειος. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ παρὰ Σκυθῶν ἡ προσταγὴ ἀποβλέπουσα πρὸς ἀθέτησιν πίστεως, οὐκ ἠνέσχοντο· ἀλλὰ πάντα δεύτερα ἡγήσαντο ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγάπης! Ὦ μακαρίων ἀνδρῶν! ὢ μακαρίας πραγματείας, ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ ἀνταλλάξασθαι αἰωνίους ἀναπαύσεις! Τί φήσουσι πρὸς ταῦτα οἱ τὴν αἱρετικὴν κοινωνίαν μὴ λέγοντες εἶναι ἀθέτησιν; Εἰ γὰρ ἐκεῖ ἀθέτησις τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῇ κρεωφαγίᾳ, πόσῳ γε μᾶλλον ὧδε ἐπὶ τῇ ἀσεβοθύτῳ κοινωνίᾳ. Ποῦ δὲ καὶ οἱ λέγοντες· μὴ εἶναι μαρτύριον ἐν τῇ Χριστοῦ εἰκόνι; Εἰ γὰρ ἐκεῖ μαρτύριον τοῖς μὴ κρεωφαγήσασι, πόσῳ γε ὧδε λαμπρότερον τὸ μαρτύριον τοῖς μὴ ἐξαρνησαμένοις. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν ὡς σκοτεινοὶ ὄντες σκοτεινὰ καὶ φθέγγονται τοῖς οἰκείοις συμπτώμασι συμποδίζειν καὶ ἄλλους πειρώμενοι. (pp. 220, 1—223, 54)

си и бащa си повече от мене — казва то, — не е достоен за мене. И този, който обича сина си, дъщеря си или жена си повече от мене, не е достоен за мене. И този, който не вземе кръста си и не ме последва, не е достоен за мене.“[1] И пак: „Не се страхувайте от тези, които убиват тялото, но не могат да убият душата. А страхувайте се по-скоро от оня, който може да погуби в преизподнята и душата, и тялото.“[2] Прочее те послушали евангелските наставления, подчинили се на господа и се увенчали с мъченически венец, подражавайки на светите Макавеи и удвоявайки броя им — ония били седем, а тия — четиринадесет; онези — загдето не вкусили свинско месо против закона, а тези — понеже не яли никакво месо против християнския закон. Тази постъпка изглежда някак по-съвършена, понеже онези изобщо не ядели свинско месо, а тези поради необходимост можели да ядат някакво месо, без да бъдат осъдени, както казва свети Василий. Но понеже нареждането от страна на скитите целяло да унищожи вярата, те не се съгласили, а от любов към Христа сметнали, че всичко друго е второстепенно. О блажени мъже! О блажено дело! В един миг да спечелиш вечен покой! Какво казват за това ония, които твърдят, че общуването с еретиците не е нарушение [на вярата]? Ако там ядeнето на месо е престъпване [на християнския закон] от народа, колко по-голямо е то тук поради общуването с нечестивци? А къде са тези, които казват, че няма мъченичество за образа Христов? Защото, ако в тези случаи мъченици са тези, които не яли месо, колко по-славни мъченици са онези, които не са се отрекли [от Христа]! Но онези, като тъмни хора, припяват тъмни слова, като се опитват да увлекат и други в своите жалки деяния.

[1] Вж. Мат., X, 37—38. [2] Вж. Мат., X, 28.

B. EPISTOLAE

1. Theodorus Studites Thessalonicam in exilium mittitur

I, 3. — *Τῷ αὐτῷ*

— — —

Ἐκ τῶν τῇδε τοίνυν ἀποπλεύσοντες ἐν φόβῳ, διὰ τὸ παρακείμενον, ἔθνος ἀντεπεράσαμεν βορροφόρου καὶ ῥοιζήδοντος ἐν δωδεκαωρίῳ ἑκατὸν πεντήκοντα μίλιων ὂν τὸ πέλαγος, ὁρμίσαντες ἐν τῷ Κανάστρῳ ἐν τοῖς Θεσσαλονίκης ὁρίοις· ἔπειτα εἰς Παλλήνην τὰ πρόσγεια τοῦ κόλπου· εἶτα εἰς τὸ ἔμβολον. Ἐκ τῶν ἔνθεν ζώοις πάλιν ἐπιβεβηκότες Σαββάτῳ ἡμέρᾳ ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὥρᾳ τρίτῃ εἰσήχθημεν ἐν τῇ πόλει. Καὶ οἷα ἡ εἴσοδος! Οὐδὲ γὰρ τοῦτο παρελθεῖν ἀναγκαῖον. Προπεμφθεὶς τοίνυν παρὰ τοῦ ἐπάρχου τῶν ἐξόχων εἷς μετὰ στρατιωτῶν, προσέμενεν ἐν τῇ ἀνατολικῇ πόρτῃ, καὶ ἐπιστᾶσιν ὑπήντησαν ὄρθιοι διὰ σιγῆς. Καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν κλείσαντες τὰς πύλας, ἦγον διὰ τῆς ἀγορᾶς, προπομπεύοντες ἐπὶ τῆς ὄψεως τῶν εἰς τοῦτο συνδεδραμηκότων· καὶ ἀπαγαγόντες εἰσήγαγον πρὸς τὸν ἄρχοντα. Καὶ εὖγε τῷ ἀνδρί· εὐμενὲς γὰρ πρόσωπον δείξας, μετὰ τὸ πεσεῖν χρηστὰ ἐφθέγξατο ἡμῖν. Παρέπεμψέ τε πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον, πρῶτον προσευξαμένους ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Καὶ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τῷ παρ' αὐτοῦ ποιήσας εὐχὴν, ὁ ἁγιώτατος ἐδέξατο καὶ κατησπάσατο ἡμᾶς, ὁμιλήσας ἡμῖν τὰ δέοντα, καὶ παρ' αὐτὰ κρατήσας, καὶ ἀναπαύσας διά τε λουτροῦ καὶ βρωμάτων. Τῇ δευτέρᾳ πρωΐθεν ἦραν ἡμᾶς, καὶ δι' αἰτήσεως ποιήσαντες εὔξασθαι εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον, διεχώρισαν πάντας ἀπ' ἀλλήλων, προπεποιηκότας εὐχὴν, καὶ ἀσπασαμένους ἀλλήλους. (col 914 A; 917 D)

Б. ПИСМА

1. Теодор Студит изпратен на заточение в Солун

I, 3. До същия[1]

— — —

Прочее, като отплувахме от тамошните места[2] със страх поради съседното племе,[3] преминахме при силен северен вятър за дванадесет часа морето на разстояние 150 мили и стигнахме в Канастрон,[4] в Солунската област, след това в Палене[5], който се намира близо до залива, а после до пристанището. Оттам, качени отново на товарни животни, влязохме в града в събота, на Благовещение[6], в третия час[7]. И какво влизане! Наистина това не трябва да се пропуска. Прочее началникът[8] беше проводил един мъж от първенците с войници, който застана на източните врати Когато приближихме, те ни посрещнаха прави с мълчание. След като влязохме, те затвориха вратите и тържествено ни водеха през площада, като вървяха напред всред погледите на хората, които се бяха стекли за това. След това те ни заведоха при началника. Хвала на този мъж! Като показа приветливо лице, той се поклони и любезно ни приветствува. Той ни изпрати при архиепископа, след като предварително се бяхме помолили в „Света София"[9]. Пресветият мъж, след като отправи молитва в параклиса си, ни прие и настани. След като приказва с нас по необходимите работи и положи големи усилия за тях, той ни даде възможност да си отпочинем, като се окъпем и нагостим. На другия ден сутринта ни отведоха и ни оставиха по наша молба да се помолим на св. Димитър. След това ни разделиха всички, след като се бяхме помолили и прегърнали едни други.

---

[1] Това писмо е отправено до Платон, сакудийския игумен, който бил близък на Теодор Студит и за когото той е оставил едно похвално слово. [2] Става дума за остров Лемнос. Теодор Студит бил изпратен на заточение през 795 г., понеже се противопоставил на недопустимия от църковно гледище брак на Константин VI с Теодота. [3] Тук авторът загатва може би за славяните по Егейското крайбрежие. [4] Нос Канастрон се намирал в Касандрийския полуостров. [5] Градът Палене се наричал Касандра в античността. [6] Понеже празникът Благовещение (25 март) се падал в събота през 797 г., това писмо се датира именно през въпросната година. [7] Първият час на деня започвал при изгрев слънце, т. е. към 6 часа сутринта. Следователно третият час е към 9 часа сутринта. [8] Вероятно става дума за солунския градоначалник. [9] Църквата „Св. София" била една от големите църкви в Солун. За датировката ѝ има много спорове. Вж. подробна литература у *O. Tafrali*, Thessalonique des origines au XIV[e] s., Paris 1919, pp. 270—271.

2. *De Bulgaris qui et Scythae nominantur*

II, 49. *Τοῖς διὰ Κύριον πεφυγαδευμένοις πνευματικοῖς ἁγίοις μου Πατράσι, Θεόδωρος ἐλάχιστος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος τῶν Στουδίου, ἐν Κυρίῳ χαίρειν*

— — —

Διὰ τοῦτο θρήνων καὶ κοπετῶν ὁ καιρός. διὰ τοῦτο καὶ τοσοῦτοι οἱ ἐνιστάμενοι, οὐ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες· ὡς λογικῶς τε καὶ πραγματικῶς ἀρνουμένου Χριστοῦ· ὅπερ ἐπὶ τῶν πάλαι αἱρέσεων οὐκ ὦπται· λογικῶς μὲν, ἐν τῷ λέγειν τοὺς ἀσεβεῖς, μὴ οἷόν τε ἐγγεγράφθαι Χριστὸν σώματος χαρακτῆρι· πραγματικῶς δὲ, ὅτι καθαιροῦσι πᾶσαν εἰκόνα ἁγίαν Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, ἀγγέλων, ἁγίου παντὸς καὶ ἁγίας, ἐκ πάσης Ἐκκλησίας, ἀπὸ παντὸς ἱεροῦ ἀναθήματος, πυρὶ παραδιδόντες, ἐπιτωθάζοντες, γελῶντες τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον, βδέλυγμα Χριστὸν ἐγγεγραμμένον σὺν Μητρὶ καὶ θεράπουσιν ἀποκαλοῦντες· ὅπερ φρονεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν, Ἰουδαίων ἐστὶ καὶ Ἑλλήνων. Οἱ γὰρ Ἄραβες καὶ Σκύθαι αἰδοῖ χρώμενοι οὐδὲν τοιοῦτον ἐφάνησαν πεποιηκότες. (col. 1256 A; 1257 AB)

2. *За българите, наричани и скити*

II, 49. На заточените ради бога духовни свети мои отци от Теодор, най-низшия презвитер и игумен на монасите от Студион, привет в името на бога

— — —

Затова е дошло време на плач и ридание,[1] затова са и толкова многобройни противниците, и то не само мъже, но и жени, които със слово и на дело отричат Христа — а подобно нещо не се е виждало при старите ереси, — със слово, понеже нечестивците твърдят, че не може да се изобрази Христос в телесния му образ, а на дело — защото те премахват от всяка църква и от всеки свят олтар всеки свят образ на Христа, на Богородица, на ангелите, на всеки светия и светица. Те ги предават на огън, хулят и осмиват великото тайнство на благочестието и наричат позор изобразяването на Христа с майка му и угодниците му. Да се мисли, говори и върши това е присъщо на юдеи и на езичници, защото, както е известно, арабите и скитите поради срам не са извършили нищо подобно.

3. *An Bulgaros interfici oporteat*

II, 155. Θεοφίλῳ τῆς Ἐφέσου

— — —

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸν ἅγιον Συμεὼν τὸν τοῦ θαυμαστοῦ ὄρους εἴληφας, δέσποτα, συνᾴδειν σοι· μὴ τοῦτο οἴου, ἱερὲ, ὡς μάχεται Χριστῷ, ἢ τοῖς ὑπὲρ αὐτὸν διδασκάλοις. Ἀλλὰ τί: ἐπὶ ἔθνει τραυματίζοντι τὸ Χριστιανὸν φῦλον ὁ λόγος αὐτῷ τῆς πρὸς τὸν τηνικαῦτα βασιλέα παρακλήσεως, ὡς ἂν μὴ πορθοῖντο ὑπὸ Σαμαρειτῶν οἱ Χριστιανοί. Καὶ εὖγε ἔχει. Καὶ νῦν ταυτὸ τοῦτο παρακαλοῦμεν· καὶ Σκύθας καὶ Ἄῤῥαβας θανατοῦντας τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ πολεμεῖν, καὶ μὴ φείδεσθαι τοὺς βασιλέας. (col. 1481 C; 1485 AB)

3. *Трябва ли да се избиват българите?*

II. 155. До Теофил Ефески[2]

— — —

Понеже ти знаеш, владико, че свети Симеон от Дивната планина[3] е съгласен с тебе, то не мисли, светителю, че той се опълчва срещу Христа или срещу учителите, които стоят по-високо от самия него. Но що? Увещанието му до тогавашния император — именно християните да не бъдат погубвани от самаряни — се отнася до един народ, който измъчвал християнския народ. Това е добре! Ние и сега настояваме за същото това: да воюват царете срещу скити и араби, които избиват божия народ, и да нямат пощада.

---

[1] Загатва се за преследването на иконопочитателите. [2] Теофил бил ефески архиепископ, горещ защитник на иконопочитането. [3] Симеон Дивногорец, наричан още Симеон Стълпник Нови, живял през VI в. и прекарал дълги години на една височина близо до Антиохия, която била наречена „Дивна планина“ поради многото чудеса, които той извършил там. Писал е много писма до императорите Юстиниан I и Юстин II във връзка с теологически въпроси, за което вероятно Теодор Студит намеква тук. За него срв. ГИБИ, т. III, стр. 85.

4. De quodam Bulgaro Christiano facto

II, 163. Θεοδώρῳ πατρικίῳ

Ἀπὸ τοῦ τιμίου σου γράμματος εἴδομέν σου τὴν πανεύφημον ὑπεροχὴν, καὶ ἀπὸ ἀκροάσεως τῶν σημαινομένων ἐπέγνωμέν σου τὴν καλὴν ψυχήν. Τὸ γὰρ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς τοιούτοις χρήσασθαι τιμητικοῖς λόγοις, ἐπιθυμεῖν τε ἡμῶν ἰδεῖν τὸ εὐτελὲς πρόσωπον, εἶτα καὶ ἀκουτισθῆναι λόγον σωτήριον, ἀνδρός ἐστιν ὄντως ἐνθέου, καὶ ψυχῆς ἐπιποθούσης Θεόν. — — —.

Καὶ ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα τοῦ μεγάλου καὶ μόνου Θεοῦ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν· ὅτι ἐκάλεσέ σε ἐξ ἔθνους οὐχ ὁσίου εἰς τὴν σεπτὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ τρόπῳ τηλικούτῳ, δοκοῦντι μὲν ἀκουσίῳ, αὐθαιρέτῳ δ' ὅτι μάλιστα, σὺν τοῖς συνεξελθοῦσιν ἀρχιερεῦσιν· ἐπείπερ ἄλλως οὐ δεδοκίμασται τῇ θείᾳ οἰκονομίᾳ ἁφαρπάσαι ὑμᾶς τῆς ἀθεότητος. Ὢ τῆς θαυμαστῆς κλήσεως! ὢ τῆς ἐπαινετῆς ἀπολυτρώσεως! ἠνέχθης ἐκ σκότους εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς· ἀπεκδυσάμενος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, σὺν τοῖς ἀτόποις καὶ ἐθνικοῖς λογισμοῖς τε καὶ πράξεσιν, ἐνεδύσω τὸν Χριστὸν, Χριστιανὸς ἀντ' ἐθνικοῦ χρηματίζων· υἱὸς φωτὸς καὶ ἡμέρας, ἀνθ' υἱοῦ σκότους καὶ νυκτὸς ἀσεβείας· ἕνα Θεὸν σέβων, τὸν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνούμενον· πεφευγὼς τῆς πολυθεΐας καὶ Βουλγαρικῆς εἰδωλολατρείας τὴν δυσσέβειαν· εἶτα καὶ ὁμολογῶν τὸν ἕνα τῆς ἁγίας Τριάδος, αὐτὸν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, δι' ὑπερβάλλον ἔλεος τοῦ καθ' ἡμᾶς γένους, ἄνθρωπον γεγενῆσθαι ὅμοιον ἡμῖν κατὰ πάντα, μετὰ καὶ τοῦ εἶναι τὸν αὐτὸν Θεὸν τέλειον. — — —

Ἡ γὰρ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει· ὥσπερ καὶ ἡ ἄρνησις αὐτῆς εἰς αὐτὸν τὴν ἄρνησιν ἀναπέμπει. Ἐπεὶ οὖν, ὡς μανθάνω, οὕτως καὶ αὐτὸς πέποιθας, καὶ διὰ τοῦτο στέλλῃ τῆς κοινωνίας τῶν Εἰκονομάχων· χαίρω καὶ συγχαίρω σοι, εὐχαριστῶ καὶ συνευχαριστῶ σοι, ὅτι ὁρᾷς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοι ὀψιμαθὴς ὢν, καὶ ἀρτιγέννητος υἱὸς Θεοῦ. — — —

4. Покръстен българин

II. 163. До патриций Теодор[1]

От почтеното ти писмо научихме за твое всеславно превъзходство, а узнавайки съдържанието му, познахме прекрасната ти душа. Това, че ти си послужи към нас — грешниците — с такива почтени слова и че ти желаеш да видиш нашето незначително лице, а след това, че искаш и да чуеш спасителното слово, показва, че ти си боговдъхновен мъж и душа, жадуваща бога. — — —

И колко чудни са делата на нашия велик и единствен християнски бог! Защото от неблагочестив народ той те призова заедно с архиереите, които вярваха с теб, към възвишеното познание на неговата истина, и то по такъв начин, че то изглежда непринудено и съвсем доброволно. Защото иначе нямаше да се смята, че вие сте били изтръгнати от безбожието по божи промисъл. О чуден зов! О изкупление, достойно за възхвала! Ти беше изведен от мрак и въздигнат към чудната негова светлина. След като съблече от себе си някогашния човек с неуместните му и езически мисли и дела, ти облече Христа и се нарече християнин вместо езичник, син на светлината и на деня вместо син на мрака и на нощта на безбожието, почитайки единаго бога, комуто се покланяме в отца и сина и светия дух, след като си избягъл от неблагочестието на многобожието и на българското идолопоклонство. А след това и като изповядваш единния бог в светата Троица — самаго сина и словото божие, който поради безгранична милост към нашия род е станал човек, подобен на нас във всичко, като същевременно сам е бил съвършен бог. — — —

Почитането на образа [Христов] отива към първообраза, също както отричането на образа му води към отричане на самия него. И тъй, понеже и ти, както научавам, си убеден в това и затова избягваш общуването с иконоборците, радвам се и ти сърадвам, благодаря за себе си и за тебе, защото виждаш истината, макар и да си просветен късно и да си току-що роден син на бога. — — —

[1] Както личи от съдържанието на писмото, този Теодор ще да е по произход българин. Титлата патриций показва, че той е станал византийски сановник. За съжаление не се знае нищо повече за това лице.

Ταῦτά σοι, δέσποτα τιμιώτατε, ὡς παρὰ Θεοῦ κινηθείς, κἂν ἁμαρτωλός εἰμι, ἐφθεγξάμην πρὸς βεβαίωσιν τῆς πίστεώς σου· ἐπειδὴ ἀδελφὸς σὺ ἡμέτερος, καὶ οὐ ξένος, καθὼς εἴρηκας. Εἰ δὲ ξένος τοῦ κόσμου, εὖ ἂν ἔχοι. Καὶ ἡμεῖς γὰρ οἱ ταπεινοὶ τὸ αὐτὸ ἔχομεν· καὶ διὰ τοῦτό ἐσμεν ἀπερριμμένοι ἐνταῦθα διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ μακάριος εἶ πιστεύων εἰς Χριστὸν ὀρθῶς, καὶ πάντα δεύτερα ὑπὲρ αὐτοῦ ἡγούμενος. Ἰδέσθαι δὲ ἀλλήλους δύσκολον διὰ τὴν ἐξουσίαν· εἰ μή τι Θεὸς κελεύει καθ' ὃν οἰκονομήσει τρόπον. Μεμνῆσθαι δέ σου οὐ διαλειψόμεθα, καὶ ἀγαπᾶν σε ὡς ἀδελφὸν ἡμῶν· ὃν ποτε οὐκ ἐγνωρίσαμεν ἀπὸ σαρκὸς καὶ αἵματος· νῦν δὲ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔχομεν ὡς σύγγονον· ἀποτεχθέντες ἀμφότεροι ἐκ μητρὸς τῆς υἱοθετικῆς, κολυμβήθρας τοῦ βαπτίσματος. Εἰρήνη σοι, φίλε καὶ ἀδελφὲ καὶ δέσποτα. Εἰρήνη καὶ τῷ οἴκῳ σου, καὶ πᾶσι τοῖς διαφέρουσί σοι, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. (col. 1516 C—1517 A; 1517 C; 1517 D—1520 A)

Ето тези неща, преподобни господине за да затвърдя вярата ти, изрекох аз, сякаш подтикнат от бога, и макар и да съм грешник, понеже ти си наш брат, а не чужденец, както ти каза. Ако искаш да кажеш чужденец за света, добре! Защото и ние, смирените, сме също такива. И затова сме изхвърлени тук заради словото божие. Ти си блажен, щом вярваш правилно в Христа и поставяш всичко освен него на второ място. Да се видим двамата е трудно поради ограничението, освен ако бог заповядва по начин, по който той реши. Но няма да пропуснем да си спомняме за тебе и да те обичаме като наш брат, когото още не познаваме [като човек] от плът и от кръв, но сега те имаме като роднина чрез свети дух. Родени сме и двамата от майката-осиновителка, т. е. купела за кръщение. Мир на тебе, възлюблени и брате и господине, мир на дома ти и на всички твои близки, в отца и сина и светия дух.

---

[1] Ктитори се наричат обикновено лица, които са построили или са станали дарители на църкви и манастири. Но тук ктитори означава граждани, които притежавали имоти в Цариград. Вж. *Du Cange*, Glossarium, s. v. *κτήτορες*. [2] У византийските автори от IX и X в. името Македония се дава обикновено на Източна Тракия. Срв. *М. Дринов*, Съчинения, I, София 1909, стр. 347.

VI. ЖИТИЕ НА НИКИФОР ОТ ДЯКОН ИГНАТИЙ

Житието на патриарх Никифор (806—815) е съставено от Игнатий (умрял през 817 г.), който първоначално бил дякон в Цариград, а после митрополит в Никея. Съставителят е бил близък на самия патриарх и добре запознат с делата на този горещ защитник на иконопочитането. Затова житието, макар и написано в обикновения за агиографската книжнина високопарен стил, съдържа подробни и достоверни данни за тази епоха.

За нас са интересни някои подробности около поражението на византийците при Версиникия през 813 г., нанесено им от българската войска. Много важни освен това са сведенията за обичаите на първобългарите при сключване договор и полагане клетва.

РЪКОПИСИ: V = Vatic. gr. 1809 (X s.).

ИЗДАНИЯ: Acta Sanctorum, Mart. II, pp. 704—726. — *Migne*, PGr C, col. 41—160. — *A. Tougard*, De l'Histoire profane dans les Actes grecs des Bollandistes, Paris 1874, pp. 68—70 (извадки от житието). — *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani* Opuscula historica, Lipsiae 1880, ed. De Boor, pp. 139—217. Даденият тук превод е по последното издание.

КНИЖНИНА: *П. Никитин:* Mémoires de l'Académie impériale des sciences de Saint Pétersbourg, VIII, série I(1897), n° 1, pp. 16—21. — *Хр. Лопарев*, Византийския жития святых, ВВр, XVII (1910), стр. 109—114. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 572. — *G. Da Costa-Louillet:* Byzantion, XXIV (1954), pp. 245—256.

VITA NICEPHORI AUCTORE IGNATIO DIACONO

Bulgari victoriam de Romanis apud Versiniciam reportant. De foederis iciendi ritu apud Bulgaros

Ὃς κατὰ τοῦ τετιμηκότος αὐτοκράτορος (καὶ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ δημαγωγὸς τοῦ πρώτου καταλόγου τῆς στρατιωτικῆς τῶν λεγομένων

ЖИТИЕ НА НИКИФОР ОТ ДЯКОН ИГНАТИЙ

Победата на българите при Версиникия. Български обичаи при сключване на договор

[Лъв] се обявил срещу императора,[1] който го почел — защото той бил поставен от него за началник на първата

[1] Тук се загатва за бунта на Лъв V срещу Михаил I Рангаве. Като стратег на Анатоликската тема той бил изпратен срещу Крумовите войски в Тракия. Използувайки недоволството на войската от военните несполуки на Михаил Рангаве, той преднамерено отстъпил при Версиникия и се насочил към Цариград, където свалил императора и бил коронясан на 11 юли 813 г. Вж. *Bury*, The later Roman empire, p. 351. — *Ostrogorsky*, History, p. 177. За боя при Версиникия вж. подробности у *Theophanes*, op. cit., pp. 500,2—502,3. — *Scriptor incertus*, pp. 337—339. Тук стр. 16 сл. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 266—269.

θεμάτων καθίστατο φάλαγγος), εἰς οὐδὲν τὴν τιμὴν καὶ τὸν τιμήσαντα θέμενος πρὸς τυραννίδος ἐξέπεσεν ὄλισθον. πρὸς γὰρ τοὺς ἐπὶ Θράκην Οὔννους πολλὴν τὰ ἐκείνῃ πολίσματα τὴν βλάβην εἰσφέροντας πόλεμος τῷ βασιλεῖ συγκεκρότητο, ἐν ᾧ τῆς ἥττης Λέων πρωτεργάτης γενόμενος παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τὴν μετ᾽ αἰσχύνης φυγὴν ἐμαιεύσατο. ὅθεν τὸν μὲν βασιλέα ἡ πόλις εἶχε μηδὲν τῶν ἐκ τῆς νίκης καλῶν ἀπονάμενον· αὐτὸς δὲ λόγοις ἀνταρσίας τὸν λαὸν ὑποφθείρας καὶ κεναῖς ἐλπίσιν ὑποσυλήσας καὶ ὑφελόμενος διὰ τυραννίδος ὑπέδυ τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα. μεθ᾽ οὗ τάχει πολλῷ τὴν βασιλίδα καταλαβὼν καὶ εἴσω τειχῶν (ὡς μὴ ὤφελεν) ὁ τάλας γενόμενος, ταῖς ἐξ ἔθους τιμαῖς διὰ τῆς λεωφόρου πρὸς τὴν βασίλειον αὐλὴν προεπέμπετο, καὶ τὸν μὲν πρὸ αὐτοῦ τῆς ἀξίας ἀπέπαυσεν ἄνδρα τῷ ἁπλοϊκῷ τῆς ἀκακίας ὑπὲρ τὴν πορφυρίδα κοσμούμενον· — — —

войскова част от така наречените теми, — презрял и честта, и този, който го почел, и паднал по наклонената плоскост на узурпацията. Защото, когато императорът започнал война срещу хуните[1] в Тракия, които нанасяли много щети на тамошните селища, Лъв станал първопричина за поражението в нея, като предизвикал позорното бягство на цялата войска. Поради това императорът се върнал в столицата, без да е извлякъл някаква полза от победата. А той, като развратил войската с бунтовнически слова и като я подмамил и привлякъл с празни надежди, чрез узурпация се облякъл в царско достойнство. След това окаяникът стигнал с голяма бързина до столицата и, като влязъл вътре в града (дано това да не беше ставало!), преминал тържествено с обичайните почести по главната улица и отнел достойнството на този, който стоял над него и който над императорската багреница се красял с откровената си незлобивост. — — —

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τὰ θεῖα καὶ τοὺς διὰ τιμῆς ἄγοντας ταῦτα ὁ μισαλήθης ἐπεδείκνυτο Λέων· τὰς δὲ φιλοτησίας ἤτοι σπονδάς, ἃς πρὸς τοὺς ἀγχιτέρμονας Οὔννους ἐσπείσατο οὕτως αἰσχρῶς καὶ ἀκόσμως ἀποπερανθείσας, τίς οὐκ ἂν ἐπιδακρύσοι θερμότατα; ὡς αὐτὸν μὲν τοῖς ἐκείνων, ἐκείνους δὲ τοῖς ἡμετέροις νομίμοις προσχρήσασθαι καὶ οὕτω τὰς πρὸς ἀλλήλους συμβάσεις πιστώσασθαι· ἐν αἷς ἦν ὁρᾶν τὸν βασιλέα Ῥωμαίων χερσὶν ἐκ κύλικος ὕδωρ κατὰ γῆς ἐπιλείβοντα, ἐπισάγματα ἵππων αὐτουργῶς ἀναστρέφοντα, ἱμάντων ἐντρίτων ἁπτόμενον, καὶ χόρτον εἰς ὕψος αἴροντα, καὶ διὰ πάντων τούτων ἑαυτὸν ἐπαρώμενον· ἔθνη δὲ τῶν ἡμετέρων

С тези дела се отличил Лъв, врагът на истината,[2] спрямо божествените работи и спрямо тези, които живеели с почит. А кой не би оплакал най-горещо приятелството или договора, който сключил със съседните хуни, като постъпил така срамно и безчинно?[3] Защото той си послужил с техните обичаи, а те с нашите и по този начин се доверили на взаимните си споразумения. Тогава можело да се види императорът на ромеите със своите ръце да излива на земята вода от чаша, да обръща собственоръчно конски седла, да се докосва до тройна юзда, да вдига трева нависоко[4]

[1] С това име тук са наречени българите. Вж. *Moravcsik,* Byzantinoturcica, II, p. 202. [2] Съставителят нарича Лъв V „враг на истината", защото бил иконоборец. [3] Става дума за договора, сключен между Омуртаг и Лъв V през 814—815 г. след сражението при Буртудизум (Бабаески). Вж. *Златарски,* I, 199, [4] Според *В. Бешевлиев,* Вярата . . ., стр. 54—55, изливането на вода от чаша се правело в чест на земните духове или имало очистително значение; обръщането на конски седла и вдигането на ремъци има някакво значение във връзка с конете, но тяхното обредно значение не е установено с точност; тревата пък символизира сключването на съюз. *Ю. Трифонов,* Към въпроса за византийско-българските договори, ИБАИ, XI (1937), стр. 278, дава пък следното тълкуване на тези обреди: „. . .договорящите трябва да останат сближени като трайно сплетени ремъци; ако пък престъпят клетвата, кръвта им да се пролее на земята като водата от чашата, седлата им да останат без всадници и да се преобърнат, и бог да си вземе тревата, та конете им да останат без храна."

θείων συμβόλων ἀθεμίτοις χερσὶν ἐπιψαύοντα καὶ κατὰ τῆς αὐτῶν δυνάμεως ἐπομνύοντα· ταῦτα οὐκ ὠμότητος ἔγγονα; οὐχὶ σαφὴς κατὰ Χριστοῦ μανία καὶ πήρωσις; οὐκ ἐπαγωγὰ τῆς τοῦ θεοῦ δικαίας ἐπιτιμήσεως; καὶ μαρτυρεῖ τοῦ τότε καιροῦ τὰ τερατώδη καὶ ἐξαίσια δείγματα, γῆς ἐντιναγμοὶ καὶ ἀνατιναγμοὶ καρδίαν προφητικῶς καταθραύοντες, αὐτάνδρους πόλεις βυθίζοντες, λιμοὶ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς πᾶσαν ἀπορίαν ἐνσπείροντες, γεωργοὶ τοὺς στάχυας οὐ δρεπάναις ἀλλὰ χερσὶ μαρσίπποις συλλέγοντες, ἀέρος φλογώσεις ἐοικυίας ῥάβδοις ἀφιέντος καὶ πᾶσαν τοῖς ὁρῶσιν ἔκπληξιν φέροντος· θαλάσσης ἀκάρπου μενούσης καὶ πηγαζούσης σάλον ἀντ' ὀψωνίων καὶ κλύδωνας, λήθης περὶ τὸ συγγενὲς καὶ οἰκεῖον πανταχόσε διαθεούσης καὶ στάσεις ἐμφυλίους ἀνὰ πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν ἀποτικτούσης. ἐξ ἐκείνου γὰρ καὶ μέχρι νῦν τὸ δεινὸν τῆς ἐμφυλίου συμφορᾶς ἐπικρατῆσαι συμβέβηκε νόσημα. (pp. 162, 31—163, 17; 206, 27—207, 22)

и да се гордее с всички тия неща,[1] а езичници да се докосват с нечестивите си ръце до нашите божествени символи[2] и да се кълнат в силата им. Това не е ли сродно с безчовечността? Не е ли явно безумие срещу Христа и заслепление? Не е ли призоваване на божието справедливо наказание? И за това свидетелствуват тогавашните удивителни и необикновени явления — земни трусове и разтърсвания, които пророчески късат сърцето и поглъщат градове заедно с хората; земеделци, които не със сърп, а с ръце събират класовете в торби; въздухът, изхвърлящ пламъци, подобни на пръчки и предизвикващи пълно смайване у тези, които гледат; море, което е останало безплодно и вместо храна изхвърля буря и смутове; забрава към родно и свое, която се шири навсякъде и ражда междуособни смутове във всяка област и град. Оттогава и досега владее страшната болест на вътрешните бедствия.

---

[1] *Theophanes Continuatus*, p. 31, съобщава, че при сключването на този договор византийският император принесъл в жертва и кучета по български обичай. Различията у двамата византийски автори се тълкуват различно. Според едни тук са описани обичаи на два различни народа; вж. *В. Златарски*, Клетва у языческих болгар, стр. 251 сл. — *Същият*, За българската договорна клетва, История, I, 1, стр. 434—441 (притурка 14). — *Г. Кацаров*, Клетвата у езическите българи, стр. 115 сл. — *Б. фон Арним*, Принасяне кучета в жертва при цар Симеона, Български преглед, II, 1 (1933), стр. 91 сл. — *V. Grumel*, Sur les coutumes des anciens Bulgares dans la conclusion des traités, ИИД. XIV—XV 9 (1937), стр. 82 сл. — Според *В. Бешевлиев*, Няколко бележки към българската история, ГСУ ифф. XXXII, (1925), стр. 3, двата разказа се отнасят за две различни събития. Според *Ю. Трифонов*, цит. съч., стр. 278—279, император Лъв V не се съгласил да коли кучета. У *Бешевлиев*, Вярата . . ., стр. 51—52, бел. 3, са посочени и други предположения: че може би дякон Игнатий е пропуснал да съобщи за принасянето на кучета в жертва; че Теофановият продължител е съобщил само за принасянето на кучета в жертва като по-очебиещо нарушение на християнската вяра, а е пропуснал другите обреди като по-маловажни; че преписвачът на текста на дякон Игнатий е пропуснал това сведение, което може би е било дадено от житиеписеца. За тия обреди срв. и *Ив. Дуйчев*, Славяно-болгарские древности IX века, Byzantinoslavica, XI, 1 (1950), стр. 20. [2] Сиреч евангелието, кръста и другите вещи на християнската вяра, в които се кълнели византийците като християни.

VII. ЖИТИЕ НА ГРИГОРИЙ ДЕКАПОЛИТ ОТ ДЯКОН ИГНАТИЙ

Житието на Григорий Декаполит е написано от дякон Игнатий и засяга събития от IX в. Григорий Декаполит бил роден около 780 г. в областта Исаврия, Мала Азия. След четиринадесетгодишно монашестзуване той предприел едно дълго пътешествие, като посетил редица места на Балканския полуостров и някои градове на Италия. Особено интересни са данните, които се съдържат в житието, за славяните, обитаващи земите около Солун и областта към устието на Струма.

РЪКОПИСИ: A = Cod. Paris. gr. 501 (XII s.). — B = Cod. Paris. gr. 1525 (XII s.). — C = Cod. Paris. gr. 1549 (XIII s.).

ИЗДАНИЯ: *F. Dvornik*, La Vie de Saint Grégoire le Décapolite et les Slaves Macédoniens au IXe siècle, Paris 1926.

КНИЖНИНА: *Хр. Лопарев*, Византийския жития святых, ВВр, XVII (1910), стр. 99—114. — *П. Мутафчиев*: МПр, IV, 2(1928), стр. 141 сл. — *S. G. Mercati*, Note critiche, 10. Per il testo della Vita di S. Gregorio Decapolita, Studi bizantini e neoellenici, III (1931), pp. 295—297. — *Ив. Дуйчев*, Славяни и първобългари, ИИБИ, I—II, София (1951), стр. 197, 198, 204, 209, бел. 1. — *Същият*, Въпросът за византийско-славянските отношения и византийските опити за създаване на славянска азбука през първата половина на IX век, ИИБИ, VII (1957), стр. 242, 245, 247—250, 252. — ВИИНЈ, I, стр. 253—255. — Krumbacher, GBL, p. 73.

VITA GREGORII DECAPOLITANI AUCTORE IGNATIO DIACONO

1. Slavi in regiones Strymoni adiacentes incursiones faciunt

1. *Ἐξ Αἴνωθεν δὲ πλοίῳ ἐπιβὰς τῇ Χριστοπόλει προσέσχεν. Ἐκ δὲ ταύτης ἀποβὰς τοῦ πλοίου, κατήντησεν ἐπί τινα ποταμόν, ἐν ᾧ Σκλαβίνοις λῃσταῖς περιέπεσεν, ἐπὶ λέμβου τὰς τοῦ ποταμοῦ παραμειβομένοις ὄχθας, καὶ τὰ*

ЖИТИЕ НА ГРИГОРИЙ ДЕКАПОЛИТ ОТ ДЯКОН ИГНАТИЙ

1. Славянско нападение около Стримон

1. Той [Григорий][1] потеглил с кораб от Енос[2] и пристигнал в Христопол[3]. Оттам, като слязъл от кораба, стигнал до една река[4], гдето попаднал на славяни разбойници, който обикаляли с лодки бреговете на реката и грабели срещна-

[1] Това пътуване било предприето между 831 и 842 г., когато се приема, че е умрял Григорий Декаполит. Срв. *Dvornik*, La Vie de Saint Grégoire le Décapolite, pp. 25—26. — ВИИНЈ, I, стр. 254, бел. 1. [2] Енос — град в Източна Тракия при устието на Марица. [3] Христопол (дн. Кавала) — на Via Egnatia между устието на Струма и Места [4] От контекста може да се предположи, че това е реката Струма, която в долното си течение била плавателна.

προσπίπτοντα τῶν πλοίων λῃϊζομένοις. Οὓς ἰδὼν ὁ ὅσιος μηδηνὶ θάμβει κρατηθείς, συνῆλθε καὶ συνεκάθισεν αὐτοῖς· οἱ δὲ τὸ τοῦ ἀνδρὸς θάρσος ἐν θαύματι θέμενοι, πρὸς ἀλλήλους ἐπινεύοντες ἔλεγον· „Τίς οὗτος; ὃς μηδεμίαν τῷ προσώπῳ δειλίαν ὑποφαίνων, μηδὲ τῶν δραθέντων ὑφ᾿ ἡμῶν λόγον ποιούμενος, ἐπὶ τοσοῦτο παρρησίας ἤλασεν, ὥστε καὶ συνεῖναι ἡμῖν κατεθάρρησεν; φανερὸς οὖν, ὡς διαπορθμεῦσαι τὸν ποταμὸν βουλῆς ἐστι“. Κώπαις οὖν χρησάμενοι, ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ τόπον διεβίβασαν καὶ τὴν ὁδόν, δι᾿ ἧς ὁδεύειν ἤμελεν, ὑποδείξαντες ἀσινῆ καὶ ἀλώβητον πορεύεσθαι εἴασαν. (pp. 54, 23—55, 3)

тите кораби. Преподобният, като ги видял, отишъл и седнал при тях, без ни най-малко да се уплаши. А те, като се учудили на смелостта на този мъж и като се спогледали, си казали един на друг: „Кой е този, който, без да издава някакъв страх на лицето си и без да обръща внимание на онова, което сме извършили, прояви такава дързост, че дори се осмели да се събере с нас? Явно е прочее, че той има желание да премине реката.“ Те почнали да гребат и го прекарали на другата страна на реката и след като му показали пътя, по който искал да върви, оставили го да продължи пътя си здрав и читав.

2. De seditione Slavorum in regione Thessalonicae incolentium

Βουλὴ ποτε τῷ ἁγίῳ γέγονε σὺν ἑνὶ τῶν μαθητῶν ὁρμῆσαι πρὸς τὰ τῶν Σκλαβηνῶν μερῶν ὄρη, ἠλπικότι ἐν τούτοις ἡσυχίας τῆς ἐπιθυμουμένης τυχεῖν. Ἐπιλαβομενος οὖν τῆς ὁδοῦ, καὶ μικρὸν πρόσω γεγονώς, τάχει πολλῷ πρὸς τὸν ἐν ᾧ ἐξῆλθε τόπον ἀνθυπενόστει. Ὁ δὲ σὺν αὐτῷ τὴν πορείαν ποιούμενος, τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν ἑωρακὼς ἔφη· „Πάτερ τίμιε, τίς ἡ ὀξεῖα αὕτη εἰς τοὐπίσω παραδρομή, εἰ γὰρ ταχινὴν οὕτω διανύειν ὁδὸν ἐμέλλομεν, τίς χρεία καταλιπεῖν τὸν ἐν ᾧ τόπῳ ἦμεν“; Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο· „Πόθος μοι ἦν, ἀδελφέ, τὴν ὁρμὴν ἡμῶν εἰς τὰ ἐκεῖ γενέσθαι, ἀλλ᾿ ὁρῶ, ὡς ἥλιος ἐν αὐτοῖς οὐκ ἐπιλάμπει“. Οὕτως εἰπὼν ὑπέστρεφε. Καὶ μεθ᾿ ἡμέρας τινάς στάσις οὐ μικρὰ τοῦ τῆς ἐκείνης Σκλαβηνίας ἐξάρχοντος γέγονε, καὶ πολλὴ χύσις αἱμάτων ποταμηδὸν ἐπερρύει, καὶ πυρίκαυστος ἡ περίχωρος ἐκείνη γέγονε καὶ σκοτοδεινίας μεστή. Διεβεβαιοῦτο δὲ τῷ λόγῳ καὶ τοῦτο, ὡς ἄνευ σφραγῖδος καὶ νεύσεως βασιλικῆς οὔ ποτέ μοι γέγονεν ἐκ τόπου εἰς τόπον βιβάσαι τὸν πόδα. (pp. 61, 20—62, 4)

2. Бунт на славяни около Солун

Веднаж светият мъж поискал да се отправи с един от учениците си към планините в пределите на славяните[1], като се надявал да намери в тях желаното спокойствие. И тъй, като поел пътя и повървял малко напред, с голяма бързина се върнал към мястото, откъдето тръгнал. А онзи, който пътувал заедно с него, като видял внезапния обрат, казал: „Почтени отче, какво е това бързо връщане назад? Ако трябваше така бързо да свършим пътуването си, каква нужда имаше да изоставяме мястото, на което се намирахме?“ А той му отговорил: „Желанието ми беше, брате, да насочим към ония места нашия път, но виждам, че слънцето не свети над тях.“ Като казал това, той се върнал назад. След няколко дни бил вдигнат немалък бунт от управителя на същата онази Славиния.[2] Потоци от кръв потекли като река и цялата околност била опожарена и помрачена. В разказа си Григорий съобщил и това: „Никога не ми се е удавало без императорска грамота и съгласие да премина от едно място на друго.“[3]

---

[1] Става дума за славяните, които живеели по долното течение на р. Струма и в Солунската област. Срв. *F. Dvornik*, La vie de Saint Grégoire le Décapolite, pp. 35—36, 61—62. — *P. Lemerle*, Philippes et la Macédoine Orientale, pp. 127—132. — *M. Райковић*, Област Стримона и тема Стримон, Зборник радова, кн. LIX, Византолошки институт, кн. 5 (1958), стр. 1—6. [2] Не е изяснено дали с израза *Σκλαβηνίας ἐξάρχοντος* тук е означен местният славянски княз, или византийският административен управител. Срв. за това по-подробно у *P. A. Наследова*, Македонские славяне конца IX — начала X в., ВВр, XI (1956), стр. 86—89. [3] Тук имаме едно ценно сведение за начина, по който са предавали съобщенията във Византия през IX в. Всеки византийски гражданин трябвало да има специално императорско разрешение при преминаването от една област в друга.

VIII. ПОСЛАНИЕ НА ПАТРИАРХ ХРИСТОФОР

Във връзка с иконоборството александрийският патриарх Христофор (умрял през 836 г.), заедно с антиохийския патриарх Йов и ерусалимския Василий, отправил едно писмо до император Теофил (829—842). Това писмо у Migne е поставено между трудовете на Йоан Дамаскин като негово писмо до император Теофил. В писмото се споменава за войните на Лъв V с българите.

ИЗДАНИЯ: *Migne*, PGr. XCV, col. 346—385.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, p. 166. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 232. — *Златарски*, История, I, 1, стр. 432—434.

CHRISTOPHORI EPISTOLA

De Leone imperatore ensem suum in media Bulgaria ad aeream eorum aulae aream fixurus

19. *Εἶτά φησιν ὁ πολυπράγμων βασιλεὺς τῷ προγνώστῃ καὶ μάντει· Τί ποιήσω, καὶ τί πράξω, ὅπως ἐν εὐζωΐᾳ καὶ εὐημερίᾳ καὶ τροπαιοφόρῳ νίκῃ διαβιῶναί με τὸν ἅπαντά μου χρόνον; Καί φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Σαββάτιος· Σὺ μέν, ὦ βασιλεῦ, ηὐτύχησας, καὶ ὀνομαστὸς ἔσῃ ἐν βασιλεῦσι τῆς γῆς. Εἰ δὲ θέλεις ζωήν, καὶ ἀγαπᾷς ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθάς, καὶ κυριεῦσαι ἐθνῶν καὶ βαρβάρων, πᾶσαν τὴν τῶν εἰκόνων ἐξαφάνισον μνήμην τέλεον. Καὶ ἰδοὺ μέλλεις ἐν ὅλοις τριακονταδύο χρόνοις μετὰ τοῦ υἱοῦ σου κυρίου Κωνσταντίνου ἄρχειν καὶ βασιλεύειν, καὶ τοὺς βουλγάρους καθυποτάξεις, καὶ πήξεις τὴν ῥομφαίαν σου μέσον τῆς Βουλγαρίας, εἰς τὴν χαλκῆν ἅλωνα τῆς αὐλῆς αὐτῶν· Ἀλλ'*

ПОСЛАНИЕ НА ХРИСТОФОР

Императорът Лъв щял да забие меча си сред България в медното гумно на българския аул

19. После любопитният император[1] казал на предсказателя и гадателя:[2] „Какво да сторя и какво да направя, за да преживея целия си живот в щастие, благоденствие и трофейни победи?" И Саватий му казал: „Ти, царю, си имал щастие и ще бъдеш прочут между земните царе. Но ако искаш живот и желаеш да видиш добри дни и да царуваш над племена и варвари, унищожи напълно всеки спомен за иконите.[3] И ето ти заедно със сина си, господаря Константин, ще управляваш и царуваш цели тридесет и две години, ще подчиниш българите и ще забиеш меча си сред България в медното гумно[4] на техния аул. Но което правиш, направи

---

[1] Лъв V Арменец (813—820). [2] Прорицателят Саватий бил доведен от придворния Василий, който му заръчал да предсказва всичко в полза на императора. [3] Тук се намеква за иконоборческата политика на Лъв. [4] За значението на този израз вж. *М. С. Дринов*, Медно (бакърено) гумно, меденток в словенските и гръцки умотворения, Съчинения, т. II, стр. 503—506. — Срв. също *В. Тъпкова-Заимова*, Първоначалното българско селище и въпросът за аулите, стр. 443—444.

ὅπερ ποιεῖς, ποίησον τάχιον· μήτε ἄνω ἀφίῃς εἰκόνα, μήτε κάτω.

20. *Περιχαρὴς οὖν γενόμενος ὁ βασιλεὺς τὰ προσταχθέντα ἀνενδυάστως ἐκπληρῶσαι ἐσπούδαζε, μήπως ἡ τῶν λ' χρόνων ὁροθεσία ὥσπερ ὄρνεον ἐκπετασθὲν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ διαδράσῃ.* (col. 370 B — 372 A)

по-бързо и икона да не оставиш на мястото ѝ."

20. И тъй императорът останал доволен и бързал да изпълни незабавно предписаното, за да не изхвръкне от ръцете му като птичка срокът от 30 години.[1]

---

[1] *Златарски,* Известието за похода на Лъв V против българите и за 30-годишния мир в Посланието до император Теофил, История, I, 1, стр. 432—434, превежда думата *ὁροθεσία* с „прокарването на пограничната линия" (същата дума в латинския превод, Migne, PGr, col. 371, е предадена с factae induciae). При нашата интерпретация, където превеждаме съответната дума със „срокът", сведението би могло да се изтълкува в смисъл, че, след като е царувал вече две години, на Лъв V (813—820) е било предсказано, че ще царува всичко 32 години. Така се осмисля „срокът от 30 години". Златарски свързва известието с тридесетгодишния мир между Лъв V и Омуртаг, сключен според него към края на 814 или началото на 815 г.

IX. ГЕОРГИ МОНАХ

Георги Монах, назоваван също Амартол (*Ἁμαρτωλός*), сиреч „Грешник“, съставил една световна хроника — *Χρονικὸν σύντομον ἐκ διαφόρων χρονογράφων τε καὶ ἐξηγητῶν συλλεγὲν καὶ συντεθέν,* — в която изложил събитията от „сътворението на света“ до 842 г. За живота на автора се знае съвършено малко. От някои посочвания в текста се заключава, че той е писал по времето на император Михаил III (842—867). Предполага се, че е произхождал от Александрия в Египет. Като монах Георги Амартол естествено насочвал в изложението си своето внимание главно към събития, свързани с религиозния и църковния живот. Именно поради преобладанието на този елемент неговата хроника сполучливо бива окачествена като типична монашеска хроника, предназначена за монаси-четци. В изложението е отдадено сравнително малко място на събитията от светската история. За последната, именно деветата книга Георги Монах е използувал като основни свои извори съчиненията на Йоан Малала, Теофан, Теодор Анагност и патриарх Никифор. Сравнително по-самостоятелно е изложението на събитията от 813 до 842 г. Тук Георги Монах дава някои единствени по рода си и затова особено ценни сведения, използувайки разкази на свои съвременници или пък лични спомени. Поради своето съдържание и достъпността на стила хрониката намерила голямо разпространение във Византия. Към основния текст били направени няколко добавки, една от които достига до 948 г., а други дори до по-късно време. Още през средновековието хрониката е била преведена на старобългарски и оказала влияние върху развоя на старобългарската и изобщо на старата славянска историографска книжнина.

ИЗДАНИЯ: Хронограф Георгия Амартола. Греческий подлинник приготовлений к изданию Э. Г. Муральтом. СПб 1859 (Ученыя записки второго отделения имп. Академии наук, VI, 1861). — *Migne,* PGr, CX, col. 41—1260. — *Georgii Monachi* Chronicon, ed. C. de Boor, I—II, Lipsiae 1904.

Настоящият превод е направен по двете последни издания. Има издание и на старославянския превод: *В. М. Истрин,* Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе, I—III, Петроград—Ленинград, 1920—1930.

КНИЖНИНА: *Krumbacher,* GBL, pp. 352—588. — *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, pp. 277—280 (с библиографски посочвания). — *А. П. Каждан,* Хроника Симеона Логофета, ВВр, XV (1959), стр. 125—143.

GEORGII MONACHI

CHRONICON

1. *Bulgari Vitaliani seditionis participes fiunt*

Ἐφ᾽ οὗ Βιταλιανὸς ὁ Θρᾷξ ἀντάρας καὶ παραλαβὼν τὴν Θρᾴκην ἅμα Σκυθίᾳ καὶ Μυσίᾳ ἦλθεν ἕως τοῦ Ἀνάπλου πραιδεύων. ἀλλὰ ναυμαχήσαντος αὐτῷ Μαρίνου τοῦ ὑπάρχου μετὰ θείου ἀπύρου, οὗ κατεσκεύασε Πρόκλος ὁ φιλόσοφος, κατέφλεξε τὰς ναῦς τῶν βαρβάρων. βυθισθέντων δὲ πάντων σχεδὸν Οὔννων καὶ Γότθων καὶ Βουλγάρων καὶ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἐν τῷ Ῥεύματι, Βιταλιανὸς ἔφυγε μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων ὀλίγων. (pp. 619, 15—620, 2)

2. *De Moesiae terrae motu Iustino imperante*

Μετὰ δὲ Ἀναστάσιον ἐβασίλευσεν Ἰουστῖνος ὁ Θρᾷξ ἔτη θ᾽ — — — γέγονε σεισμὸς φοβερώτατος καὶ ἡ μὲν Κωνσταντινούπολις ἐν διαφόροις τόποις ἀπέλαβεν, ἡ δὲ μεγάλη Ἀντιόχεια πάθος ἔπαθεν ἀνεξήγητον. — — — ἡ δὲ Πομπηιούπολις τῆς Μυσίας διαρραγεῖσα μέσον, καὶ τὸ ἥμισυ καταποθὲν μετὰ τῶν οἰκητόρων, ἔκραζον ὑπὸ τὴν γῆν οἱ ἄνθρωποι ἐλεηθῆναι ζητοῦντες. καὶ διέμεινεν ἡ γῆ διηνεκῶς σειομένη τὸν ἐνιαυτὸν ὅλον ἐκεῖνον. (pp. 626, 4—5; 7—9; 15—19)

3. *Pontus Euxinus ripas Thraciae inundat*

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς αὐτῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ ἐξελθοῦσα ἡ θάλασσα ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῆς ἐπὶ μίλια γ᾽ πρὸς τὰ μέρη τῆς Θρᾴκης

ГЕОРГИ МОНАХ

ХРОНИКА

1. *Българи участвуват в бунта на Виталиан*

При [Анастасий][1] се възбунтувал[2] Виталиан Тракиец[3], завзел Тракия ведно със Скития и Мизия и, плячкосвайки, стигнал до Анаплус[4]. Но в морското сражение с него епархът[5] Марин опожарил корабите на варварите чрез течния огън, приготвен от философа Прокъл[6]. Издавили се почти всички хуни, готи и българи и останалата войска в Течението[7], а Виталиан избягал с малцината останали.

2. *Земетресение в Мизия по времето на Юстин I*

След Анастасий царувал Юстин Тракиец[8] 9 години. — — — Станал страшен земетръс: Цариград бил засегнат на различни места, а великата Антиохия изстрадала неописуемо страдание . . . Помпейопол в Мизия[9] бил пресечен през средата, половината била погълната ведно с жителите и людете изпод земята крещели и търсели милост. Земята останала в непрекъснат трус цялата година.

3. *Разливане на Черно море в Тракия*

След това през време на царуването на Юстиниан морето излязло из своите предели на три мили към областите на

---

[1] Т. е. император Анастасий I (491 -518). [2] Бунтът на Виталиан избухнал през 513 г. и в него взели участие заедно с другите „варвари" първобългари и славяни. За бунта общо вж. *Кулаковский*, История, I, стр. 508. — *Успенский*, История, I, стр. 347 сл. — *Ostrogorsky*, History, p. 62 sq. — *E. Stein*, Histoire du Bas Empire, II, Paris-Bruxelles-Amsterdam, 1949, pp. 178—181. [3] Трудно е да се реши с положителност, дали определението „тракиец" тук означава жител на Тракия, или потомък на старото тракийско население. [4] Анаплус — местност близо до византийската столица, известна с намиращия се там храм „Св. Архангел Михаил", съграден от Константин Велики. [5] Епархът — ἔπαρχος (ὕπαρχος) — е бил управител на столицата и се грижел за нейната защита. За длъжността вж. *Ф. И. Успенский*, Константинопольский эпарх, ИРАИК, IV (1899), стр. 90 сл. [6] Откриването на т. нар. „течен" или „гръцки огън" се приписва на различни лица: например на архитекта Калиник от VII в. (срв. *Ostrogorsky*, History, p. 111) или, както е тук, на философа Прокъл от V в. Гръцкият огън имал свойството да гори и във водата, което представлявало голяма опасност за тогавашните кораби с тяхната дървена конструкция. Той се изстрелвал от специални съоръжения, наречени сифони. Съставът на гръцкия огън не е известен. Срв. *Ostrogorsky*, History, p. 111. Предполага се, че в състава му имало сяра, нефт и селитра. Срв. *Bréhier*, Les institutions, pp. 414—415. — *G. Zengelis*, Le feu grégeois et les armes à feu des Byzantins, Byzantion, VII (1932), p. 265 sq. [7] Под *Ῥεῦμα* тук се подразбира Босфорът. [8] Т. е. император Юстин I (518—527). [9] Във връзка със сведението за разрушаването на Помпейопол в Мизия вследствие на земетръс вж. още: *Io. Malalae* Chronographia, p. 436, 17. — *Theophanis* Chronographia, I, p. 216, 16 sq. — *G. Cedreni* Hist. comp., I, p. 641, 21 sq., като събитието се отнася към деветата година на управлението на император Юстиниан I, значи към 536—537 г., докато Георги Монах датира това към времето на Юстин I. Градът не е локализиран с положителност. Срв. и *E. Honigmann*, A propos de Pompeiopolis de „Mysie", Byzantion, XXII (1952), pp. 301—304.

χωρία πολλὰ καὶ προάστεια ἐξαφανίσασα ἀνθρώπους δὲ ἀναριθμήτους ἀποπνίξασα πάλιν ὑπέστρεψεν. (p. 628, 13—17)

Тракия, унищожило много села и имения, удавило безброй люде и отново се оттеглило.[1]

4. De Tiberio e Thracia oriundo

Μετὰ δὲ Ἰουστῖνον ἐβασίλευσε Τιβέριος ὁ Θρᾷξ ἔτη δ'. — — — (p. 656, 13)

4. За Тиберий Тракиец

След Юстин царувал Тиберий Тракиец[2] 4 години. — — —.

5. Romani contra Avares in Moesia pugnant

Πολέμου ποτὲ συγκροτηθέντος μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ βαρβάρων ἐπὶ τὴν Μυσίαν, ὑπέθετο Μαυρίκιος ὁ βασιλεύς, ὥς φασιν, τῷ στρατηγῷ τῷ καταπιστευθέντι τὸ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα παραδοῦναι τούτους τοῖς πολεμίοις διὰ τὴν ἀνταρσίαν αὐτῶν, ὅπερ τοῦ στρατηγοῦ ὑπακούσαντος καὶ γέγονεν, συνελήφθη οὖν λαὸς πολύς. τῆς δὲ συγκλήτου παρακαλεσάσης τὸν βασιλέα τοῦ ἀγορασθῆναι αὐτούς, εἴξας ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν βαρβάρων, ἵνα τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κρατηθέντας ἀπολύσῃ. ὁ δὲ ἐδήλωσεν· ἀποδίδωμι πάντας κατὰ ψυχὴν νόμισμα κομιζόμενος. ὁ δὲ βασιλεὺς μὴ ἀνασχόμενος δοῦναι, πάλιν ὁ βάρβαρος ἀνὰ ἥμισυ λαβεῖν ἠξίωσεν. τοῦ δὲ βασιλέως μηδὲ τοῦτο καταδεξαμένου, θυμωθεὶς ὁ βάρβαρος ἀπέκτεινε πάντας ὁμοῦ χιλιάδας ιβ'. ὅθεν ἐκ τούτου μισηθεὶς Μαυρίκιος, ἤρξαντο πάντες λοιδορεῖν αὐτὸν καὶ διαβάλλειν. (p. 658, 18—659, 10)

5. Аваро-византийска война в Мизия

Когато някога избухнала война между ромеите и варварите в Мизия,[3] императорът Маврикий[4] възложил, както разказват, на пълководеца[5], комуто била поверена ромейската войска, да я предаде на неприятелите поради нейната бунтовност — което пълководецът изпълнил и то станало. Заловена била [от неприятелите] многобройна войска. Когато сенатът помолил императора да откупи [пленниците], императорът, отстъпвайки, изпроводил пратеници при вожда на варварите, за да отпусне пленените от него. А този отговорил: „Ще предам всички, като получа по номизма за човек." Тъй като императорът не се съгласил да даде, то варваринът отново поискал да получи по половин номизма, но императорът не приел дори и това. Разгневен, варваринът избил всичките, на брой 12 хиляди. Поради това Маврикий бил намразен и всички начenали да го хулят и обвиняват.

6. Mauricius copias in Thraciam ducit

Ἐπὶ τούτου Χαγάνος ὁ τῶν Ἀβάρων ἀρχηγὸς τὰς σπονδάς διαλύσας, ἐπὶ τὴν Θρᾴκην χωρεῖ καὶ πολλὰ στρατεύματα τῶν Ῥωμαίων ἀναιρεῖ. τοῦ δὲ βασιλέος κατ' αὐτοῦ ἐξιόντος καὶ ἐν τῷ Παονίῳ γενομένου, τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ γύναιον ἔτικτε καὶ οἰκτρὰς φωνὰς ἠφίει. Ὁ δὲ

6. Поход на император Маврикий в Тракия

При него хаганът, вожд на аварите, като нарушил мирния договор, нахлул в Тракия[6] и избил много ромейски войски. Императорът[7] излязъл против него и стигнал Даонион. В същата нощ някаква жена раждала и надавала жалостни викове. Императорът изпроводил

---

[1] Срв. *Theophanis* Chronographia, 224, 29—33, който отнася това разливане на морето към 18-та година от управлението на император Юстиниан I, значи към 544—545 г., и добавя, че тогава пострадали градовете Одесос (дн. Варна) и Дионисопол (дн. Балчик). Срв. *Malalas*, ibid., p. 481, 11 sq. — *Cedrenus*, ibid., I, p. 657, 15 sq. [2] Става дума за император Тиберий I Константин (578—582). [3] Отнася се до военните действия между византийци и авари през 600 г. Подробно вж. *Theoph. Simocattae* Historiae, p. 293, 12 sq. — *Theophanis* Chronographia, p. 278, 32 sq. [4] Император Маврикий (582—602). [5] Византийският пълководец Коментиол, обвинен в предателство в полза на аварите. Причините за недоволството от политиката на Маврикий са били много по-дълбоки и това обвинение е било само израз на общото бунтовно настроение; срв. *Ostrogorsky*, History, pp. 75—76. — *Н. Пигулевская*, Византия и Иран на рубеже VI и VII вв., Л., 1947, стр. 63, 165—166. [6] Събитието е отнесено към осмата година от царуването на император Маврикий, значи към 590 г. Срв. *Theoph. Simocattae* Historiae, p. 235, 24 sq. — *Theophanis* Chronographia, p. 267, 31 sq. [7] Император Маврикий.

βασιλεὺς ἀπέστειλε μαθεῖν τὸ συμβὰν, καὶ εἶδον παιδίον γεννηθὲν ἄνευ ὀφθαλμῶν καὶ βλεφάρων, μήτε χεῖρας μήτε βραχίονας ἔχον. πρὸς δὲ τὸ ἴσχιον (καὶ) ἰχθύος οὐρὰ προσπεφυκυῖα ὑπῆρχεν αὐτῷ.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔξωθεν τοῦ Βυζαντίου χωρία ἐτέχθησαν δύο παιδία, ἓν μὲν τετράπουν, καὶ ἕτερον δικόρυφον. Οἱ δὲ τὰς ἱστορίας γράψαντες λέγουσι μὴ σημαίνειν ἀγαθὰ ταῖς πόλεσιν ἐν αἷς τοιαῦτα τίκτονται. (PGr., col. 813)

да узнае що става и тогава видели родено дете без очи и без клепки, без ръце, без мишци, но което имало към таза израснала рибя опашка.

Обаче също и в някои села извън Византион се били родили две деца — едното четирикрако, а другото двуглаво. Историците разказват, че това не вещае добро за градовете, в които се раждат такива [изроди].

7. Mauricius exercitum in Slavorum terris hibernare iubet, quod militum seditionem excitat

Τῆς τοίνυν μετοπωρινῆς ὥρας καταλαβούσης, καὶ τοῦ βασιλέως προστάξαντος Πέτρῳ τῷ στρατηγῷ ἐν τῇ τῶν Σκλάβων χώρᾳ τὸν λαὸν παραχειμάσαι, ἀντεῖπεν ὁ λαὸς μὴ καταδεχόμενος τοῦτο. ὅθεν οἱ ἐπίσημοι τῶν ἀρχόντων φυγόντες, καὶ εἰς ἓν τὰ πλήθη συναθροισθέντα προβάλλονται εἰς τὸ βασιλεύειν αὐτοῖς Φωκᾶν τὸν στρατηλάτην. τοῦ δὲ Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων ἐν τῇ πόλει παραγενομένων, Μαυρίκιος τὸ κατ᾽ αὐτοῦ μῖσος τῶν πολιτῶν εἰδὼς μεσούσης νυκτὸς ἀποδυσάμενος τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα καὶ ἰδιωτικὴν ἐνδυσάμενος εἰσῆλθεν εἰς δρόμωνα σὺν τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ φεύγων τὴν ἐπανάστασιν τοῦ λαοῦ. (pp. 661, 13—662, 3)

7. Император Маврикий заповядва на войската да презимува в земите на славяните и предизвиква бунта на войската

Когато[1] прочее настъпила есента и императорът повелил на пълководеца Петър да остави войската да презимува в земята на славяните, войската се противопоставила и отказала. Поради това видните началници избягали и тълпите, събрани вкупом, избрали да царува над тях стратилата[2] Фока. Петър и другите началници стигнали в столицата. Маврикий, знаейки омразата на гражданите против себе си, посред нощ свлякъл царската одежда, облякъл прости дрехи и се качил на кораб с жена си и децата си, за да избегне бунта на народа.

8. Persae Avaresque Romanis bellum inferunt

Ὅ τε γὰρ Χοσρόης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς τὴν εἰρήνην διέλυσεν, καὶ Ἄβαροι τὴν Θρᾴκην ἐδῄωσαν, καὶ ἄμφω τὰ στρατόπεδα τῶν Ῥωμαίων διέφθειραν καὶ ἐξήλειψαν διὰ τὸ τὸν ἀνόσιον καὶ βέβηλον προτιμῆσαι τοῦ ἐννόμου καὶ εὐσεβοῦς βασιλέως. (p. 664, 8—12)

8. Нападения на перси и авари против Византия

Персийският цар Хозрой[3] нарушил мира и аварите опустошили Тракия. Двете ромейски войски били разгромени и унищожени, поради това че бил предпочетен престъпният и скверният вместо законния и благочестив император.

9. Avares Thraciam invadunt

Τότε καὶ οἱ Ἄβαροι πρὸς τὸν βασιλέα ἦλθον εἰρήνην αἰτούμενοι δῆθεν. οὓς δεξάμενος καὶ πρόκενσον πρὸς τὴν Ἡράκλειαν ποιησάμε-

9. Авари нахлуват в Тракия

Тогава[4] се явили пред императора и аварите, като привидно молели за мир. Той ги приел, излязъл церемониално до

---

[1] Към същите събития вж. още *Theoph. Simocattae* Historiae, p. 293, 23 sq. — *Theophanis* Chronographia, p. 286, 14 sq. Събитието се отнася към 602 г. Споменатият стратег Петър е бил брат на император Маврикий. След детронирането на Маврикий властта поел Фока (602—610). Общо вж. *Фр. Баришић*, Цар Фока (602—610) и подунавски аварословени, Зборник радова, САН, XLIX, Визант. институт, IV (1956), стр. 73—88. [2] Стратилатът, или военният трибун, заемал един от най-ниските чинове във войската. Вж. *Bréhier*, op. cit., pp. 123, 340. [3] Към същите събития срв. *Theophanes*, ibid., p. 290, 12 sq. Става дума за персийския цар Хозрой II Парвиз (590—628). Срв. *Ostrogorsky*, History, pp. 73—76. [4] Събитията се датират през 617 г. Срв. *L. H. Baynes*, The Date of the Avar Surprise, BZ, XXI (1912) pp. 110—128.

νος τοὺς ἀποκρισιαρίους ἀνέπαυεν. οἱ δὲ τὸ κακὸν ἐν ταῖς καρδίαις ἔχοντες τοῖς ὁμοφύλοις ἐδήλωσαν· τάχιστα φθάσατε· ἰδοὺ γὰρ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πλοῦτος αὐτοῦ παρ᾽ ἡμῖν ἐστιν. τῶν δὲ ἀγρύπνων δαιμόνων μηδ᾽ ὅλως ἀμελησάντων, τὸν τόπον κατέλαβον. τότε τῇ προμηθείᾳ τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ τοῦ σώζοντας τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ μόλις εἰς τὸ Βυζάντιον διαλαθὼν αὐτοὺς ἀποκαθίσταται ὁ βασιλεύς. οἱ δὲ τοῦτον ἐπιδιώξαντες ἕως τόπου πολλοῦ καὶ μὴ φθάσαντες πᾶσαν τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ εἰληφότες καὶ τὰ Θρακῷα μέρη δῃώσαντες ἠχμαλώτευσαν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας χιλιάδας ο′ καὶ ὑπέστρεψαν εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν. — — —

Οἱ δὲ Ἄβαροι τὰς σπονδὰς διαλύσαντες, ἅσπερ Ἡράκλειος δώροις πρὸς αὐτοὺς βεβαιώσας ἐκίνησεν, τῷ τείχει τοῦ Βυζαντίου προσπελάζουσιν εὐθύς τε πάντα ἐνεπύριζον τὰ προάστεια, καὶ ὥσπερ ἀναμερισάμενοι Πέρσαι μὲν τὰ τῆς Ἀσιάτιδος γῆς κατεδῄουν, Ἄβαροι δὲ τὸν ἐπὶ Θράκης διέφθειρον τόπον. ὅθεν διαπονηθέντες οἱ πολῖται καὶ πρὸς τοὺς Ἀβάρους πόλεμον συνάψαντες καὶ πολλὰς χιλιάδας ἐξ αὐτῶν κατασφάξαντες πρὸς τὴν ἰδίαν γῆν ἐξήλασαν. (pp. 669, 7—20; 670, 18—671, 5)

Хераклея и отпуснал пратениците. А те, имайки зло в сърцата, известили на своите съплеменници: „Пристигнете веднага, защото императорът и неговото богатство са в ръцете ни." Будните бясове съвсем не пренебрегнали [това] и стигнали на мястото. Тогава поради предвидливостта на човеколюбивия бог, който спасява правите по сърце, императорът скришом от тях едва се спасил във Византион. Те го преследвали на голямо разстояние и не го настигнали, [но] заловили цялата му прислуга, опустошили тракийските области, заробили 70 хиляди мъже и жени и се завърнали в своите земи. — — —

Аварите нарушили договора, който чрез дарове бил утвърдил с тях Ираклий, наближили стената на Цариград и веднага опожарили всички предградия. Сякаш се били разпределили, та персите опустошавали [мало]азийската земя, а аварите разорявали областта на Тракия.[1] Поради това гражданите, като се приготвили усърдно, завързали сражение с аварите, изтребили много хиляди от тях и ги пропъдили в тяхната земя.

10. Bulgari ad ripam Danubii considunt

Καθ᾽ ὃν χρόνον τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἀπὸ τοῖς ἀρκτῴοις περατικοῖς μέρεσι τοῦ Εὐξείνου πόντου ἐκ τῆς λεγομένης Μαιώτιδος λίμνης ἐπῆλθε τῇ Θρᾴκῃ μετὰ πολλῆς πτωχείας καὶ ἀπορίας. ὅπερ μαθὼν Κωνσταντῖνος καὶ σφόδρα λυπηθεὶς ἐξώρμησε κατ᾽ αὐτῶν μετὰ πλείστης ναυμαχίας τε καὶ πεζομαχίας, καὶ διὰ μὲν τῆς ἠπείρου τοῦ ποταμοῦ Δανούβη τὰ πεζικὰ παρατάξας, διὰ δὲ τῆς πλησιαζούσης ἀκτῆς τὰς ναῦς προσορμίσας, οἱ Βούλγαροι λίαν φοβηθέντες εἰς ὀχύρωμα δυσάλωτον ἑαυτοὺς ἠσφαλίσαντο. τοῦ δὲ βασιλέως ὀξυπαθήσαντος ἐν ποδαλγίᾳ καὶ ἐπὶ Μεσέμβρειαν ἐκβιασθέντος ὑποστρέψαι χάριν βαλανείου μετὰ δρομώνων ε′, κατέλιπε τὸν λαὸν καὶ τοὺς στρατηγοὺς κελεύσας παρακαθέζεσθαι καὶ πολεμεῖν τὸ ἔθνος.

10. Българите се настаняват край Дунава

В тази година [680] народът на българите от северните отвъдни области на Черно море из така назованото Меотидско езеро[2] нахлул в Тракия, бидейки в голяма нищета и затруднение. Когато Константин[3] узнал това, силно се наскърбил и се отправил против тях с много голяма морска и сухопътна войска, нападнал с пешите отреди откъм сушата при река Дунав, а корабите устремил към ближния бряг. Българите, силно уплашени, се укрепили в непревзимаема твърдина.[4] Императорът страдал от силна подагра и бил принуден да се завърне с пет кораба в Месемврия заради бани. Той оставил войската и военачалниците, като [им] повелил да обсаждат и воюват с народа [на българите]. Но войската,

---

[1] Става дума за обсадата на Цариград от авари, славяни и перси през 626 г. Срв. ГИБИ, III (1956), стр. 41 сл. [2] Дн. Азовско море. [3] Император Константин IV (668—685). [4] За събитията общо вж. *Златарски*, История, стр. 123 сл. — *Ю. Трифонов*, Известието на сирийския презвитер Константин за Исперихова победа над византийците, ИИД, XI—XII, (1931—1932), стр. 199—215.— *I. Dujčev*, Protobulgares et Slaves, Annales de l'Institut Kondakov, X (1938), pp. 145—154. — *Г. Цанкова-Петкова*, Бележки към началния период от историята на българската държава, ИИБИ, V (1954), стр. 319—350. — *М. Войнов*, За първия допир на Аспаруховите българи със славяните и за датата на основаването на българската държава, ИИБИ, VI (1956), стр. 453—480. — *I. Dujčev*: BZ, L (1957), p. 527.

ὁ δὲ λαὸς τὸν βασιλέα φεύγειν νομίσας εἰς τροπὴν ἔδωκε μηδενὸς διώκοντος. οἱ δὲ Βούλγαροι θεασάμενοι καὶ τοῦ ὀχυρώματος ὑπεξελθόντες ἐπεδίωξαν ὀπίσω αὐτῶν, καὶ πολλοὺς ἀνελόντες καὶ λαφυραγωγήσαντες [τὰ αὐτῶν] ἐκράτησαν ἔκτοτε καὶ κατεκυρίευσαν τὴν τῶν χριστιανῶν χώραν. ὅθεν ἀναγκασθεὶς ὁ βασιλεὺς εἰρήνευσε μετ᾽ αὐτῶν πάκτα δοὺς ἐπ᾽ αἰσχύνῃ τῶν Ῥωμαίων ὡς ληϊζομένους πᾶσαν τὴν Θρᾴκην καὶ τὰ ἐπέκεινα ταύτης. (pp. 728, 15—729, 16)

като помислила, че императорът бяга, се обърнала в бягство, без никой да я преследва. Когато българите видели, те излезли из укреплението, втурнали се да ги преследват, избили мнозина и оплячкосали техните имущества. Оттогава те завзели страната на християните. Поради това императорът бил принуден да сключи мир с тях, като им дава дан[1], за срам на ромеите, тъй като [българите] опустошавали цяла Тракия и областите отвъд нея.

11. Pax in provinciis Romanis restituitur

Ὡσαύτως καὶ οἱ τὰ ἑσπέρια οἰκοῦντες (Σκύθαι ὅ τε χαγάνος καὶ οἱ ἐπέκεινα ῥῆγες καὶ καστάλδοι) δῶρα τῷ βασιλεῖ στείλαντες εἰρήνην ᾐτήσαντο. Εἶξεν οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ ἐκύρωσεν εἰρήνην, καὶ ἐγένετο γαλήνη ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει. (PGr, col. 897)

11. Установяване на мир в пределите на Византия

По същия начин и обитаващите на запад скити[2], хаганът и по-далечните владетели и касталди[3] изпратили дарове на императора и молили за мир. Императорът се съгласил и утвърдил мира, та настанал покой на Изток и на Запад.

12. Iustinianus Rhinocopimenus Slavinias invadit. Slavi in Asiam migrant

Μετὰ δὲ Κωνσταντῖνον ἐβασίλευσεν Ἰουστινιανὸς υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ι΄. οὗ ἐπιστρατεύσαντος ἐπὶ τὰ δυτικὰ μέρη πολλὰ τῶν Σκλάβων πλήθη τὰ μὲν πολέμῳ, τὰ δὲ λόγῳ παραλαβὼν ὑπέστρεψεν. ἀφ᾽ ὧν ἐπιλεξάμενος καὶ στρατεύσας χιλιάδας λ΄ λαὸν περιούσιον αὐτοὺς ἐπωνόμασεν, οὓς δὴ καὶ καθοπλίσας καὶ ἰδιοποιησάμενος καὶ τῇ τούτων ἀνδρείᾳ καὶ συμμαχίᾳ πεποιθὼς γράφει τοῖς Σαρακηνοῖς ὡς μὴ ἐμμένειν αὐτὸν τῇ ἐγγράφως συμφωνηθείσῃ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαρακηνῶν εἰρήνῃ, καὶ λαβὼν τὸν περιούσιον ἐκεῖνον λαόν, μᾶλλον δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ λοιπὰ στρατεύματα πρὸς τὴν Σεβαστόπολιν ἀπῆρεν· ἐν ᾗ καὶ οἱ Σαρακηνοὶ παραγενόμενοι καὶ προμαρτυρόμενοι αὐτῷ τὰ

12. Юстиниан II Ринотмет напада земите на македонските славяни. Преселване на славяни в Азия.

След Константин[4] царувал неговият син Юстиниан[5] 10 години. Този се отправил на поход към западните области,[6] покорил големи множества славяни — едни чрез война, други чрез преговори — и се завърнал. От тях той избрал 30 хиляди и образувал войска, която нарекъл „отбрана войска"[7]. Той ги въоръжил, взел ги под свое началство и като се уповавал на тяхната храброст и сърātничество, написал на сарацините, че не ще спазва [повече] сключения писмен договор между ромеи и сарацини. След като взел тази „отбрана" или по-добре да кажем нечестива войска и останалите военни отреди, отправил се към Севастопол[8]. Там пристигнали и сарацините и го увещавали да

---

[1] Тук *πάκτα* данък tributum. [2] Под *скити* трябва да се разбират очевидно първобългарите или славяните. [3] Под *ῥῆγες* и *καστάλδοι* са посочени владетелите на западни народи и племена. [4] Т. е. император Константин IV. [5] Юстиниан II Ринотмет (685—695, 705—711). [6] За нападението против славяните в Македония през 688 г. вж. подробно *Златарски*, История, I, 1, стр. 159. — *A. Vasiliev*, An Edicte of the Emperor Justinian II, September 688, Speculum, XVIII (1943), pp. 1—13. — *H. Grégoire*, Un édit de l'empereur Justinien II, daté de septembre 688, Byzantion, XVII (1945), pp. 119—124. — *A. Vasiliev*, L'entrée triomphale de l'empereur Justinien II à Thessalonique en 688, Orientalia Christiana periodica, XIII (1947), pp. 355—368. — *Ив. Дуйчев*, Славяни и първобългари, ИИБИ, I—II (1951), стр. 197 и бел. 2. [7] За израза *λαὸς περιούσιος* срв. Тит, II, 14. За славяните в Мала Азия вж. подробно: *В. И. Ламанский*, О славянах в Малой Азии, Африке и Испании, СПб 1859. — *В. Панченко*, Памятник славян в Вифинии VII в., ИРАИК, VIII (1902), стр. 16—22. — *P. Charanis*, The Slavic Element in Byzantine Asia Minor in the thirtheenth century, Byzantion, XVIII (1948), pp. 69—83. — ВИИНЈ, I, стр. 227 сл. [8] Севастопол — град в подвластната на византийците Армения. Войната с арабите се отнася към 691—692 г.

μεθ᾽ ὅρκων συμφωνηθέντα μὴ διαστρέψαι, ἐπεὶ τοί γε κριτὴς ὁ θεὸς καὶ ἔκδικος γενήσεται περὶ τούτων, οὐ κατεδέξατο παντελῶς τὰ τῆς εἰρήνης ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ πρὸς μάχην παρετάσσετο. καὶ δὴ παραυτίκα λύσαντες οἱ Σαρακηνοὶ τὸν τῆς εἰρήνης ἔγγραφον χάρτην καὶ ἐπὶ δόρατος ἀναρτήσαντες ὥρμησαν κατὰ Ῥωμαίων, καὶ συμβολῆς γενομένης ηὐτομόλησαν ἐκ τῶν Σκλάβων ἐκείνων πρὸς τοὺς Σαρακηνοὺς χιλιάδες κ'. καὶ οὕτω τῶν Ῥωμαίων δεινῶς τραπέντων καὶ ἀναριθμήτων σφαγέντων, ἡ δικαιοκρισία καὶ νίκη πρὸς τοὺς ἐναντίους ἐχώρησε διδάσκουσα μὴ παραβαίνειν θεῖον ὅρκον πώποτε, κἂν πρὸς ἐναντίους καὶ ἀπίστους γένηται. πεφευγότος δὲ τοῦ βασιλέως καὶ ἐν τῷ παραθαλασσίῳ τοῦ Λευκάτου μετ᾽ αἰσχύνης πολλῆς καὶ ἥττης ἐλθόντος, ἀνεῖλε τὰς περιλειφθείσας δέκα χιλιάδας τῶν Σκλάβων σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις. ὅθεν ἐπὶ πλεῖον ἔκτοτε θρασυνθέντες οἱ Σαρακηνοὶ σφοδρότερον διελυμαίνοντο τὴν Ῥωμαίαν ἔχοντες μεθ᾽ ἑαυτῶν καὶ τὰς κ' χιλιάδας τῶν προσφυγόντων Σκλάβων. (pp. 729, 18—731 2),

не нарушава онова, що било установено чрез клетви, понеже наистина бог щял да бъде съдник и отмъстител за тези неща. Императорът съвсем не приел мира, но се опълчвал за война. Сарацините веднага разгънали хартията с мирния договор, наболи я на копие[1] и се устремили против ромеите. Когато станало сражение, 20 хиляди от славяните избягали при сарацините. Така ромеите претърпели страшно поражение и било избито [от тях] безчислено множество. Правосъдието и победата минали на страната на противниците като поука за това никога да не бъде пренебрегвана божествената клетва, дори когато е положена спрямо противници и неверни. Императорът избягал и с голям позор и поражение стигнал крайбрежното място Левката. [Там] той избил останалите десет хиляди славяни заедно с жени и деца. Поради това оттогава, бидейки одързостени още повече, сарацините още по-страшно опустошавали Романия, имайки със себе си и 20-те хиляди прибягнали славяни.

13. Iustinianus Rhinocopimenus auxilio Bulgarorum sibi regnum restituit

Τοῦ δὲ Ἰουστινιανοῦ ἐκ Χερσῶνος φυγόντος καὶ πρὸς τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐλθόντος, ἀφ᾽ οὗ καὶ λαὸν ἄπειρον εἰληφότος διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἐλθόντος, εἰσῆλθε σὺν ὀλίγοις ὁμοφύλοις διὰ τοῦ ἀγωγοῦ κατὰ προδοσίαν. ὅπερ μαθὼν Ἀψίμαρος εἰς Ἀπολλωνιάδα φεύγει. (p. 732, 13—18)

13. Юстиниан II Ринотмет си възвръща властта с помощта на българите

Юстиниан[2] избягал из Херсонес и пристигнал при владетеля[3] на България. От него той получил благодарение на многото си обещания безчетна войска, пристигнал при столицата и заедно с малцина еднoплеменници поради предателство можал да влезе [вътре] през един водопровод. Когато Апсимар[4] узнал това, избягал в Аполониада.

14. Iustinianus Rhinocopimenus in exsilium mittitur

Τοῦτο δὲ γνοὺς Ἰουστινιανὸς ἐν Χαζαρίᾳ φεύγει. Καὶ ἐξέδοτο αὐτῷ εἰς γυναῖκα (ὁ χάζαρος) τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν Θεοδώραν. Ταῦτα μαθὼν Ἀψίμαρος πέμπει πρὸς χαγάνον, πολλὰ δῶρα ὑπισχνούμενος αὐτῷ ἢ τὸν Ἰουστινιανὸν ζῶντα ἢ κἂν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποστεῖλαι αὐτῷ. Ὁ δὲ Ἰουστινιανός, ταῦτα μαθών, κατελθὼν

14. Заточението на Юстиниан II Ринотмет

Юстиниан[5] избягал в Хазария. Узнал това, хазарският владетел му дал за жена своята сестра Теодора. Когато узнал това, Апсимар изпратил до хагана [пратеници], като му обещавал много дарове, ако му прати или жив Юстиниан, или поне главата му. Юстиниан научил това, тайно се спуснал

[1] Относно поставянето на договор като знаме през време на сражение срв. *G. Acropolitae* Historia, ed. A. Heisenberg, p. 42, 7—8; за подобни действия на Иван Асен II в сражението при Клокотница, март 1230 г. срв. *Дуйчев*, Из старата българска книжнина, I (1943), стр. 224. [2] За повторното заемане на властта от Юстиниан II през пролетта на 705 г. с помощта на българите вж. подробно у *Златарски*, пос. съч., стр. 163 сл. — ВИИНJ, I, стр. 229, като събитието неубедително е отнесено към есента на 705 г. [3] Хан Тервел (701—719). [4] Император Тиберий II Апсимар (698—705) [5] Към този текст срв. *Theophanis* Chronographia, p. 372, 26 sq.

ἐν Χερσῶνι λάθρα καί τινας ἀναλαβόμενος, ἀπέπλευσεν ἐπὶ τὸ στόμιον τοῦ Ἴστρου. Καὶ κλύδωνος γενομένου καὶ πάντων ἀπογνόντων διὰ τὸν κλύδωνα, οἰκεῖος αὐτῷ τις ἔφη· „Εἰ περισωθείσης, ὦ δέσποτα, καὶ σοὶ τὴν βασιλείαν ὁ Θεὸς ἀποδῷ, δὸς λόγον μηδένα τῶν ἐχθρῶν ἀμύνασθαι.“ Ὁ δὲ ἐν θυμῷ καὶ ὀργῇ ἔφη· „Ἐνταῦθά με καταποντίσαι Κύριος, εἰ φείσομαί τινος ἐξ αὐτῶν.“ Διασωθεὶς δὲ ἐκ τοῦ κλύδωνος ἀπέστειλε πρὸς Τέρβελιν τὸν Βούλγαρον δοῦναι αὐτῷ συμμαχίαν τοῦ κρατῆσαι τὴν προγονικὴν βασιλείαν καὶ δῶρα πλεῖστα παρασχεῖν αὐτῷ. Ὁ δὲ οὐ μόνον συμμαχίαν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἐπιδέδωκεν. Ἅμα γὰρ αὐτῷ μετὰ πλείστης δυνάμεως ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν παρεγένετο· εἰσῆλθε δὲ Ἰουστινιανὸς σὺν ὀλίγοις ὁμοφύλοις διὰ τοῦ ἀγωγοῦ (κατὰ προδοσίαν τινῶν τῶν ἐν τῇ πόλει. Καὶ ἐξῆλθεν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Ἄννῃ τὸ λεγόμενον ἔκτοτε δι᾽ αὐτὸν τὸ Δεύτερον) καὶ κατεσκήνωσεν ἐν τῷ παλατίῳ Βλαχερνῶν (ἀπολαβὼν τὴν αὐτοῦ βασιλείαν), ὅπερ μαθὼν Ἀψίμαρος εἰς Ἀπολλωνιάδα φεύγει.

в Херсон, взел малцина [от своите люде] и отплувал към устието на Дунава. Настъпила буря и всички се отчаяли поради бурята. Един служител му рекъл: „Ако се спасиш, господарю, и бог ти възвърне царството, дай дума, че не ще отмъстиш никому от враговете.“ А той казал с възмущение и гняв: „Нека тук ме потопи господ, ако пощадя някого измежду тях.“ Като се спасил от бурята, той изпроводил при Тервел българина, за да му даде помощ, та да завземе прародителското [си] царство, и му предложил множество дарове. Този дал не само военна помощ, а помогнал и лично. И наистина с преголяма войска пристигнал заедно с него при царствуващия град. Юстиниан заедно с малцина еднопленменници влязъл в града през водопровода поради предателство на някои [свои привърженици]. Той излязъл при „Св. Анна“ [на мястото], наричано оттогава заради него „Девтерон“[1], и се разположил в двореца на Влахерните, като си възвърнал царството. Щом научил това Апсимар избягал в Аполониада.

Ἰουστινιανὸς τὴν βασιλείαν τὸ δεύτερον ἀπολαβὼν, δῶρα πολλὰ τῷ Τέρβελι δοὺς καὶ χώραν τῶν Ῥωμαίων ἐκκόψας, δίδωσιν αὐτῷ, τὰ λεγόμενα νῦν Ζαγόρια. (PGr, col. 905)

Когато Юстиниан завзел царството за втори път,[2] той дал много дарове на Тервел и, като откъснал от ромеите земя, назована сега Загория[3], дал му я.

15. Romani contra Bulgaros proficiscuntur

Λύσας δὲ τὴν εἰρήνην τῶν Βουλγάρων, ἐπεστράτευσε κατ᾽ αὐτῶν, καὶ ἡττηθεὶς, καὶ ἐν φρουρίῳ καταφυγὼν, καὶ τοὺς ἵππους νευροκοπήσας, εἰς τὰ σκάφη ἐμβὰς, μετ᾽ αἰσχύνης ἦλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει. (PGr, col. 908)

15. Византийски поход против България

Като нарушил мира с българите,[4] [Юстиниан] се отправил на война против тях, претърпял поражение, избягал в една крепост, прерязал жилите на конете, качил се в ладия и със срам пристигнал в Цариград.

16. Bulgari Thraciam usque ad Constantinopolim vastant

Ἐφ᾽ οὗ καὶ οἱ Βούλγαροι μέχρι της Χρυσῆς πόρτης αἰχμαλωσίαν ποιήσαντες ὑπέστρεψαν. (PGr, col. 909)

16. Българите опустошават Тракия до Цариград

По негово време[5] и българите, като опленили чак до Златната врата,[6] се завърнали.

[1] Сиреч мястото, откъдето той *повторно* влязъл в града като император. [2] Събитието се отнася към 705 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 165—170. — *Ив. Дуйчев*, Проучвания върху българското средновековие, СбБАН, кн. XLI, 1949, клон историко-филологичен, 21, стр. 5—8. [3] Под името *Загора* се разбира според *Златарски*, История, I, 1, стр. 170, областта между Източна Стара планина, пограничния окоп Еркесия и градовете Сливен и Месемврия. Срв. обаче *В. Бешевлиев*, К вопросу о награде, полученной Тервелем от Юстиниана II в 705 г., ВВр, XVI (1959), стр. 8—13.
[4] Става дума за византийския поход против българите през 708 г.; вж. *Theophanis* Chronographia, p. 376, 13 sq. — *Nicephori* Opuscula historica, p. 43, 9 sq. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 174. [5] Император Филипик Вардан (711—713). [6] Става дума за нападение на българите през 712 г.: вж. *Theophanis* Chronographia, p. 382, 22. — *Nicephori* Opuscula historica, p. 48, 15 sq. Срв. *Златарски*, пос. съч., стр. 175 сл.

17. Arabes Thraciam populantur

Ὁ οὖν Μάσαλμας — — — τῇ μὲν ιε' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς παρακαθίσας τὴν πόλιν καὶ τὸ χερσαῖον τεῖχος περιχαρακώσας ἐλυμαίνετο σφόδρα τὰ Θρᾳκῷα μέρη. — — — τῷ δὲ ἐαρινῷ καιρῷ λοιμικὴ νόσος εἰς αὐτοὺς ἐνσκήψασα μετὰ λιμοῦ πλῆθος ἀναρίθμητον ἐξ αὐτῶν διέφθειρεν. ἐξ ὧν οἱ περιλειφθέντες πόλεμον μετὰ Βουλγάρων ἐν τῇ Θρᾴκῃ συνάψαντες ἀνῃρέθησαν χιλιάδες κβ'. (pp. 744,19; 745,3—5; 16—19)

17. Араби оплячкосват Тракия

Масалма[1] прочее — — — на 15 август, като обсадил града и окопал с ров Херсийската стена, опустошавал жестоко тракийските области. — — — През пролетта между арабите се явила чумна болест заедно с глад и унищожила безчетно множество от тях. Останалите от тях завързали сражение с българите в Тракия и 22 хиляди били избити.

18. Romani a Bulgaris auxilium petunt

Νικήτας δὲ (ὁ πατρίκιος) ὁ Ξυλινίτης μετὰ καὶ ἑτέρων πατρικίων τὸν Τέρβελιν διὰ γραμμάτων καὶ πολλῶν χρημάτων καὶ δώρων δεξιωσάμενοι, παρώρμησαν ἐλθεῖν κατὰ Λέοντος, οὓς τινες τῶν Βουλγάρων παραδεδώκασι καταμηνύσαντες τῷ βασιλεῖ, καὶ πάντας ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀνεῖλεν. (PGr, col. 925)

18. Византийци търсят помощ от българите

Патриций Никита Ксилинит[2] заедно с други патриции, след като почели с писма, много богатства и дарове Тервел, го подтиквали да излезе против Лъв. Някои от българите ги предали, като известили на императора, и той погубил всички, като ги посякъл.

19. De Niceta Slavo patriarcha

Οὕτως οὖν τὸν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα καὶ δοξασθέντα φατριάρχην τιμήσας ἀντιχειροτονεῖ πάλιν τὸν εὐνοῦχον Νικήταν καὶ Σκλάβον. (p. 757,5—8)

19. Патриарх Никита Славянин

Така прочее той почел ръкоположения и прославен от него патриарх и на негово място пък ръкоположил скопеца Никита Славянин[3].

20. Constantinus Copronymus adversus Bulgaros exercitum ducit

Πολλῶν τοίνυν ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν διαβληθέντων εἰκόνας προσκυνεῖν διαφόροις τιμωρίαις καὶ πικροτάταις αἰκίαις τούτους ὁ τρισάθλιος καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς παραδοὺς κατὰ Βουλγάρων ἐστράτευσεν, καὶ ἐξοπλίσας ἐκ τῶν θεμάτων χελάνδια δισχίλια ἑξακόσια ἐπὶ Ἀχελὼν ἀπέστειλεν. ἐν δὲ ταῖς ἀκταῖς προσορμισθέντα, καὶ τοῦ βορρᾶ βιαίως πνεύσαντος, ἅπαντα μικροῦ δεῖν συνετρίβησαν, καὶ ἐπνίγη λαὸς ἀναρίθμητος. ὅπερ μαθόντες οἱ Βούλγαροι

20. Неуспешен поход на Константин V Копроним против българите

Прочее[4] тъй като мнозина от началниците и войниците били обвинени, че почитат иконите, този трижди окаянният и враг[5] на истината ги предал на разни мъчения и прелюти изтезания, после се отправил на поход против българите. Като въоръжил от темите две хиляди и шестстотин хеландии, той ги изпратил към Ахело[6]. Устремени към брега, понеже духал силен северен вятър, почти всички [ладии] били разнебитени и се издавила безбройна войска. Българите,

[1] Отнася се до нападението на арабите, предвождани от пълководеца Masalma, срещу Византия и до обсадата на Цариград през 717--718 г. За подробности вж. *Vasiliev,* Histoire, I, p. 313 sq. — *Ostrogorsky,* History, pp. 138—139. — *Златарски,* История, I, 1, стр. 184. [2] Става дума за съзаклятие против император Лъв III (717—741) още в началото на неговото управление. Срв. *Златарски,* История, I, 1, стр., 185 сл. Вж. *Nicephori* Opuscula historica, p. 55, 19 sq. — *Theophanis* Chronographia, p. 400, 18 sq. [3] Патриарх Никита, от славянски произход, управлявал Цариградската църква от 16 ноември 766 г. до 6 февруари 780 г. Срв. *Theophanis* Chronographia, p. 440, 11, 13. Поради отрицателното отношение към него авторът го нарича не *πατριάρχης*, а подигравателно, *φατριάρχης*. Към това срв. *J. Dujčev*: BZ, XLI (1941), p. 486. [4] Към текста срв. *Theophanis* Chronographia, p. 437, 9 sq. — *Nicephori* Opuscula historica, p. 73, 10 sq. Отнася се до похода на Константин V срещу българите през 765 г. Подробно вж. *Златарски,* пос. съч., стр. 216. [5] Става дума за император Константин V Копроним (741—775) и действията му против иконопочитателите. [6] Ахело — Анхиало, дн. Поморие (в старобългарския превод на Амартоловата хроника: Тутхон). Срв. подробности у *Дуйчев,* Из старобългарската книжнина, I, стр. 225.

πόλεμον πρὸς αὐτὸν συνάπτουσι καὶ τὰ πλήθη αὐτοῦ δεινῶς συγκόψαντες, ὑπέστρεψε μετ' αἰσχύνης μεγάλης καὶ ἥττης. (p. 758, 1—10)

узнали това, завързали сражение с него, войските му били страшно избити и той се завърнал с голям срам и поражение.

21. Bulgari in Bersitiam invadunt

Δεξιωσάμενος δὲ φίλους κρυπτοὺς ἐν Βουλγαρίᾳ, οἵ κατεμήνυον αὐτῷ ἅπαντα τὰ τῷ ἄρχοντι αὐτῶν βουλευόμενα, οἵ καὶ δηλοῦσι τῷ βασιλεῖ, ὅτι ἀποστέλλει ὁ κύριος Βουλγάρων λαὸν πρὸς τὸ αἰχμαλωτίσαι τὴν Βερζητίαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς, μετασχηματισάμενος κατὰ Ἀράβων κινεῖν, ἀποστέλλει τοὺς ἀποκρισιαρίους τοὺς διὰ εἰρήνην παραγενομένους ἐπὶ Βουλγαρίαν, καὶ ἐπισυνάξας πάντα τὸν στρατὸν, ἅμα τῶν ταγμάτων ἐπέπεσε τοῖς Βουλγάροις ἀσαλπιγκτὶ, καὶ τρέψας αὐτοὺς ἐποίησε νῖκος μέγα. Καὶ ὑποστρέψας ἐν τῇ πόλει καὶ, θριαμβεύσας τεθωρακισμένος, τὸν πόλεμον τοῦτον ἐπωνόμασεν εὐγενῆ, ὡς μηδενὸς αὐτῷ ἀντιστάντος μηδὲ σφαγῆς Ῥωμαίων γενομένης.

Ὁ δὲ ἄρχων Βουλγάρων Τελέριχος, γνοὺς, ὅτι ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῦ τὰς βουλὰς ὁ βασιλεὺς μανθάνει, γράφει αὐτῷ (ἐν δολιότητι, ὅτι „Βουλόμενος) φυγεῖν καὶ ἐλθεῖν πρὸς σὲ ἵνα δι' ἐμοῦ ὑποτάξῃς πᾶσαν τὴν Βουλγαρίαν') ἀλλὰ πέμψον λόγον ἀπαθείας καὶ τίνας ἔχεις φίλους ἐνταῦθα, ἵνα θαῤῥήσω αὐτοῖς ἐλθεῖν σὺν ἐμοί." Ὁ δὲ, κουφότητι γνώμης καὶ ἀνοίας κρατηθεὶς, ἔγραψε τοὺς καταμηνύοντας αὐτῷ· ὅπερ κἀκεῖνος, μαθὼν, πάντας δεινῷ θανάτῳ παρέδωκεν· ὃ καὶ μαθὼν, ὁ ἀλάστωρ τὴν γενειάδα αὐτοῦ ἀπέτιλεν. (PGr, col. 948)

21. Българите навлизат в Берзития

След[1] като спечелил тайни приятели в България, които му известявали за всички намерения на техния предводител, те известили на императора също и това, че господарят на България изпровожда войска, за да оплени Берзития[2]. Императорът се престорил, че отива на поход против арабите, изпроводил в България пратениците, дошли заради мира, събрал цялата войска заедно с отредите и нападнал неочаквано българите, нанесъл им поражение и спечелил голяма победа. Като се завърнал в града, той извършил победно шествие, облечен в броня, и назовал тази война „благородна", защото никой не му се противопоставил, нито пък имало избиване на ромеи. Предводителят на България Телериг, като узнал, че императорът научава намеренията му от неговите собствени люде, с хитрост му писал: „Желая да избягам и да дойда при тебе, та чрез мене да покориш цяла България. Изпрати ми обаче обещание за невредимост и [съобщи] кои приятели имаш тук, та да им се доверя да дойдат с мене." Той, обладан от лекомислие и безразсъдство, издал онези, които го осведомявали. Телериг, като узнал това, предал всички на страшна смърт. Когато нечестивецът научил това, оскубал брадата си.

22. Constantinus Copronymus bellum adversus Bulgaros gerit

Ὁ δὲ τύραννος καὶ ἀλάστωρ ἐξελθὼν μετὰ ταῦτα πάλιν κατὰ Βουλγάρων καὶ δεινῶς κατὰ τῶν σκελῶν ἀνθρακωθεὶς καὶ πυρετῷ λάβρῳ καὶ διακαεῖ συσχεθεὶς κατὰ τὴν Ἀρκαδιούπολιν ἀνέστρεψεν ἐγκλίνιος, καὶ ἐλθὼν ἐν Συλιμβρίᾳ καὶ ἐμπλοΐσας μέχρι τοῦ Στρογγύλου καστελλίου θνήσκει ψυχῇ καὶ σώματι βοῶν καὶ

22. Поход на Константин V Копроним против българите

Мъчителят и нечестивец след това излязъл отново против българите.[3] Почувствувал страшен огън в краката, бил обзет от силна и изгаряща треска и на носилка се завърнал в Аркадиопол. Той стигнал в Силиврия, доплувал [с кораб] до крепостта Стронгилон[4] и умрял ду-

---

[1] Събитията станали през 774 г. при Телериг (768—777). Подробности вж. у *Златарски,* История, I, 1, стр. 233 сл. [2] Областта Берзития не е отъждествена с положителност. *Златарски,* пос. съч., стр. 230, приема, че това е Средна Македония. Други посочвания вж. във ВИИНЈ, I, стр. 189, бел. 7, с библиография. — *Ostrogorsky,* History, p. 151, говори за български поход в Тесалия през октомври 773 г. [3] Към събитията вж. *Theophanis* Chronographia, p. 448, 12 sq. Става дума за последния поход на император Константин V Копроним против българите през август 775 г. и за смъртта на императора (14 септември 775 г.). Срв. *Златарски,* История, I, 1, стр. 234. — *Ostrogorsky,* ibid., p. 151. [4] За Стронгилон — отъждествяван с една от външните кули на Едикуле — вж. *Златарски,* История, I, 1, стр. 234, бел. 2.

λέγων ὅτι· ζῶν πυρὶ ἀσβέστῳ παρεδόθην διὰ τὴν Μαρίαν· ἀλλ᾽ἀπὸ τοῦ νῦν ὑμνείσθω καὶ τιμάσθω.

Περὶ οὗ καὶ ὁ θεῖος Νικηφόρος Κωνσταντινουπόλεως τοιάδε φησίν· ἐπειδὴ δέ τινα παρὰ τοῖς χριστομάχοις περιθρυλλεῖται, ἅπερ αὐτοῖς ὁ τοῦ ψεύδους πατὴρ ἐμπνεύσειεν, φέρε καὶ ταῦτα διασκεψώμεθα. καταψεύδονται γὰρ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ὕβριν χρόνους μηκίστους καὶ παρατεταμένην ζωὴν καὶ βίον εὐπαθῆ μεμετρῆσθαι τῷ Μαμωνᾷ, καὶ εὐημερίας εἰς ἄκρον ἐλάσαι, νίκας τε κατὰ βαρβάρων αὐτῷ καὶ ἀνδραγαθήματα ὡς πλεῖστα ἐπιγράφοντες, ἃ τοῖς σώφροσιν οὐδὲ εἰς ἀκρόασιν ἔρχεσθαι δίκαιον. ὡς δ᾽ἂν τῶν ἁπλουστέρων ἢ ἀμαθεστέρων τινὰς τοῖς ἐκ τῆς ἀπάτης ἀναπλασμοῖς μὴ βλάπτοιεν, τούτων διευθύνοντες ἕκαστα κενοῖς λόγοις ἑαυτοὺς φενακίζοντας ἀποφήνωμεν τοὺς ματαιόφρονας. ὅτι μὲν γὰρ ὁ βίος ἐκείνου πάναισχρος γέγονε βδελυκτός τε θεῷ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις τοῖς εὐσεβέσιν ὑπῆρχεν οὐκ ἀ υμφανές. καὶ γὰρ εἰς τὰ σαρκὸς πάθη κατασυρόμενος καὶ τοῖς ἀπηγορευμένοις βαρβάροις καὶ Ἕλλησι σῶμα καὶ ψυχὴν ὁ δείλαιος ἐμμολυνόμενος τὴν τῶν ἀλόγων ζώων παρήλασε κτηνωδίαν. (pp. 760, 10—761, 17)

Ἃς δὲ περιπλάττουσιν αὐτῷ νίκας οἱ ἐμβρόντητοι καὶ λυσσώδεις ὁμόφρονες αὐτοῦ, ἵνα μιᾶς τῶν κρατίστων αὐτῶν ἐπιμνησθῶμεν, τοιαῦταί εἰσιν. ἐπειδὴ παρεσκεύαστο πρὸς τὸ ἐν δυσμαῖς ᾠκισμένον Σκυθικὸν ἔθνος ἀμύνασθαι, συναθροίζει πᾶν τὸ ὑπ᾽αὐτὸν στράτευμα, εἰς χεῖράς τε τοῖς πολεμίοις ἰὼν ὁποῖον αὐτῷ τὸ τοῦ πολέμου τέλος κατώρθωτο μαρτυρεῖ τὰ φαινόμενα. μέχρι γὰρ καὶ τήμερον τὰ κατὰ τὴν Ἀχελὼν καλουμένην πόλιν κοῖλα καὶ πεδιάσιμα χωρία, ἃ τῶν ἀνῃρημένων ἐδέξαντο τὰ κῶλα, σαφῶς ὑποδεικνύουσιν. ἔργον γὰρ τῆς Σκυθικῆς μαχαίρας ἅπαν σχεδὸν τὸ στράτευμα τῶν Ῥωμαίων γέγονεν. εἰ δέ τι μικρὸν καὶ οὐ πάνυ ἀξιόλογον ἔδρασεν, τοῦτό ἐστιν. τοὺς γὰρ πρὸς ἀνατολὰς οἰκοῦντας βαρβάρους ἀκηκοὼς περὶ τοὺς οἰκείους ἡγεμόνας διαστασιάζοντας καὶ πρὸς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἀσχολουμένους, λῃστρικώτερον πως μᾶλλον ἢ στρατηγικώτερον ὡς λῃσῶν ἐπιὼν τοῖς τῆς Ἀρμενίας καὶ Συρίας χωρίοις τῶν ἐκείνῃ φρουρίων αἱρεῖ ὁμολογίᾳ τῶν προσοικούντων καὶ ἐπὶ

хом и тялом, като казвал: „Жив бидох предаден на неугасим огън поради Мария. Но отсега да бъде възпяна и почитана [като истинска Богородица].“

За него и божественият цариградски [патриарх] Никифор[1] е казал следното: „Понеже от страна на христоборците се разгласяват някои неща, които им е вдъхнал бащата на лъжата, нека и тях да разгледаме. Защото те лъжливо твърдят, че той поради хулите към Христа и неговата църква бил удостоен от Мамона да живее дълги години, продължителен и щастлив живот. Те му приписват най-многобройни победи и славни дела против варварите, което не е право дори да стигне до слуха на благоразумните. За да не увреждат чрез измамните си измислици на някои измежду по-простите и по-неуките, нека покажем, че тези празнодумци са измамници и с празни слова направляват всяко от тези неща, защото не е скрито, че неговият напълно позорен живот е бил отвратителен за бога, ангелите и благочестивите люде и че той, тикнат към телесните страсти, осквернил е, окаяникът, тяло и душа с отречените варвари и езичници и е стигнал до глупавата тъпост на безсловесните животни. От онези победи, които му измислят неговите безумни и бесни единомисленици, нека припомним една от най-мощните, [защото всички] са такива. След като се приготви да си отмъщава на обитаващия на запад скитски народ, събра цялата си подвластна войска, влезе в ръкопашен бой с враговете и какъв край на войната постигна — свидетелствуват очевидните неща. Това показват прочее ясно и досега долините и равнинните места около града, наз̀ован Ахело, които приютиха костите на избитите. Защото почти цялата ромейска войска стана жертва на скитския меч. Ако той е сторил нещо малко и не съвсем достойно за упоминание — това е. Когато прочее узнал, че обитаващите на изток варвари се бунтуват против своите вождове и са увлечени в междуособна война, то той някакси повече разбойнически, отколкото чрез война, скритом нападнал земите на Армения и Сирия, завзел някои крепости поради капитулация на жителите

[1] Привежда се текст от *Nicephori* Antirrhetica, III, cap. 70: *Migne*, PGr, C, col. 504. Патриарх Никифор управлявал Цариградската църква от 805 до 816 г.; починал през 829 г. на заточение.

τὴν Θράκην αὐτοὺς μετήγαγεν. τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκείνου ἀνδραγαθήματα καὶ τὰ κατ᾽ ἐχθρῶν σχεδιαζόμενα τρόπαια, τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ εὐσεβείας νεανιεύματα. (pp. 762,25—763,20; PGr, col. 767)

и ги превел в Тракия[1].“ Такива са прочее неговите подвизи и измислените победи над враговете, такива са и дързостите му против истината и благочестието.

23. De Nicetae Slavi patriarchae morte

Τοῦ δὲ Νικήτα πατριάρχου τοῦ ἀπὸ Σκλάβων τεθνηκότος, προχειρίζεται πατριάρχης Παῦλος ὁ τίμιος, ὁ λόγῳ καὶ πράξει τετιμημένος, Κύπριος τῷ γένει. (PGr, col. 956).

23. *Смъртта на патриарх Никита славянина*

Когато умрял патриарх Никита славянин[2], ръкоположен бил за патриарх почтеният Павел, заслужаващ почит на дума и дело, родом от Кипър.

24. Constantinus et Irena contra Bulgaros bellum gerunt

Καὶ δὴ βαθείας εἰρήνης γενομένης, ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς σὺν τῇ μητρὶ πρὸς τὰ μέρη τῆς Θρᾴκης μετ᾽ὀργάνων καὶ μουσικῶν καὶ λαοῦ πλείστου· οἳ καὶ τὴν Βερόην καὶ Ἀχελὸν κτίσαντες ὑπέστρεψαν μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης. (367,14—18)

Σταυράκιον δὲ τὸν λογοθέτην ἀποστείλασα Εἰρήνη μετὰ δυνάμεως πολλῆς κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν ἐθνῶν, ὑπέταξε πάντας καὶ ὑποφόρους ἐποίησε τῇ βασιλείᾳ τῶν Ῥωμαίων.

Ἐξῆλθε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν τῇ μητρὶ πρὸς τὰ μέρη τῆς Θρᾴκης μετ᾽ὀργάνων μουσικῶν καὶ λαοῦ πλείστου, καὶ ἀπῆλθεν ἕως Βερόης· καὶ ταύτην κτίσας Εἰρηνόπολιν ἐκάλεσεν, ἔκτισε δὲ καὶ τὴν Ἀγχίαλον, καὶ ὑπέστρεψε μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης. (PGr, col. 960)

24. *Поход на Константин и Ирина против българите*

Когато настанал дълбок мир, императорът[3] излязъл заедно с майка си в тракийските области със свирки, музики и множество войска. След като застроили Бероя и Ахело, те се завърнали с голяма радост и веселие.[4]

Ирина изпратила логотета Ставракий[5] с много войска против славянските племена. Той ги покорил всичките и ги направил данници на Ромейската империя.

Излязъл и императорът заедно с майка си към тракийските области със свирки, музика и многобройна войска и стигнал до Бероя[6]. Той я застроил и я назовал Иринопол. Застроил и Анхиало и се завърнал с голяма радост и веселие.

25. Romani contra Bulgaros arma movent

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξῆλθε κατὰ Βουλγάρων, καὶ τούτους ληϊσάμενος ὑπέστρεψε μετὰ νίκης. (PGr, col. 964)

25. *Византийски поход против българите*

Императорът излязъл против българите, оплячкосал ги и се завърнал с голяма победа.[7]

---

[1] Откъсът представя извадка от *Nicephori* Opuscula historica, cap. 72: *Migne,* PGr, C, col. 508 A. Под *скити* тук се разбират българите. Загатва се за похода на Константин V Копроним против българите през 765 г. (срв. *Златарски,* История, I, 1, стр. 216). Във втората част от откъса става дума за поселване на еретици, сирийци и арменци, край югоизточната граница на българската държава. Вж. *Theophanis* Chronographia, p. 429, 19 sq. — *Nicephori* Opuscula historica, p. 66, 11 sq. — Срв. *Златарски,* История, I, 1, стр. 201 сл. — *Dujčev,* Un épisode de la première croisade, Studia Serdicensia, I (1938), p. 221 sq. [2] Патриарх Никита Славянин починал на 6 февруари 780 г. Неговото място било заето от патриарх Павел IV (780—784). [3] Император Константин VI (780—797) и майка му Ирина, жена на Лъв IV (775—780), по-късно управителка на империята (797—802). Става дума за похода против българите през 784 г. Вж. *Theophanis* Chronographia, p. 457, 6 sq. [4] При този поход византийците възобновили двете крепости. Срв. *Златарски,* История, I, 1, стр. 241 сл. [5] Логотет Ставракий извършил похода си против македонските славяни през 783—4 г. Вж. *Theophanis* Chronographia, p. 456, 25. Срв. *Златарски,* История, I, 1, стр. 238. — ВИИНЈ, I, стр. 234—235. [6] Дн. Стара Загора. [7] Сведението се отнася към похода през 784 г. Императорът е Константин VI.

26. Cardamus a Romanis tributum exigit

Ὁ δὲ Κάρδαμος, ὁ κύριος Βουλγάρων, ἔγραψε τῷ βασιλεῖ (ὅτι) „Ἢ τέλεσόν μοι πάκτα, ἢ ἔρχομαι ἕως τῆς Χρυσῆς πόρτης.“ Ὁ δὲ βασιλεὺς (βαλὼν καβαλίνας ἐν μανδηλίῳ) ἔπεμψεν αὐτῷ δηλώσας αὐτῷ, ὅτι „Οἷα δή σοι πρέπει πάκτα ἀπέστειλα· γέρων δὲ εἶ, καὶ οὐ θέλω κοπωθῆναί σε ἕως τῶν ὧδε, ἀλλ᾿ἐγὼ ἔρχομαι πρὸς σέ.“ Καὶ λαὸν συναθροίσας καὶ ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς ἐδίωξεν αὐτὸν ἕως τὰ ἴδια. (PGr, col. 968)

26. Кардам иска данък от Византия

Кардам[1], господар на българите, написал на императора: „Или ми дай дан, или ще дойда до Златната врата.“ А императорът, като поставил конски тор в кърпа, му го изпратил и му съобщил: „Изпратих ти дан, каквато ти подобава. Стар си и не желая да се трудиш, да се измъчваш да идваш чак дотук, но аз ще дойда при тебе.“ И като събрал войска и излязъл, императорът го прогонил до неговата земя.

27. Nicephorus cladem in Bulgaria accipit

Εἶτα κατὰ Βουλγάρων ἐπιστρατεύσας ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος ὥστε καὶ τὴν λεγομένην αὐλὴν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Κρούμνου πυρπολῆσαι. ἐκείνου δὲ δηλώσαντος παρακλήσεως λόγους· ἱκανούσθω σοι, ὦ βασιλεῦ καὶ τῆς νίκης ἐπώνυμε, ἕως τούτου. ἰδοὺ γὰρ λίαν νενίκηκας ἡμᾶς. οὐ προσήκατο παντελῶς τῆς εἰρήνης τὰ ῥήματα διὰ πολλὴν ἀπληστίαν. ἐφ᾿ οἷς χαλεπήνας ὁ βάρβαρος τὰς τῆς χώρας εἰσόδους καὶ ἐξόδους περιπεφραγμένας ὀχυρώμασι ξυλίνοις πέμψας κατησφαλίσατο, καὶ μεθ᾿ ἡμέρας β' συναθροίσας λαὸν ἄπειρον καὶ κατὰ τῆς τοῦ βασιλέως σκηνῆς ἐπελθὼν ἀναιρεῖ τοῦτον καὶ πάντας τοὺς σὺν αὐτῷ μεγιστάνας καὶ ἄρχοντας τῶν θεμάτων καὶ στρατόπεδον ἀναρίθμητον. τὴν δὲ Νικηφόρου κεφαλὴν ἐκκόψας καὶ ἐπὶ ξύλου κρεμάσας ἡμέρας τινάς, εἶθ᾿οὕτω γυμνώσας τὸ ὀστοῦν καὶ περιαργυρώσας ἔξωθεν ἐκέλευσε πίνειν εἰς αὐτὴν τοὺς ἄρχοντας τῶν Βουλγάρων ἐγκαυχώμενος κατὰ τοῦ ἀπληστευθέντος καὶ τὴν εἰρήνην μὴ θελήσαντος. ὅθεν ἡ γραφὴ προασφαλιζομένη τὸν τοιοῦτον φάσκει· μὴ ἀπληστεύου, ὅτι δι᾿ἀπληστίαν πολλοὶ ἐτελεύτησαν. ὁ δὲ προσέχων ζωὴν προσθήσει. καί· πολλοὺς ἀπώλεσε τὸ χρυσίον καὶ καρδίας βασιλέων ἐξέκλινεν. πόσοι γὰρ τοῦ πλείονος ἐπιθυμοῦντες τοῦ παντὸς ἐξέπεσον, καὶ τὰ περιττά συναγαγόντες ἀπώλεσαν εἰκότως καὶ τὰ ὀλίγα καὶ ἀναγκαῖα, καὶ τοὺς νενομισμένους ὅρους ὑπερβάντες καὶ τῶν μετρίων ἐγυμνώθησαν. ὅθεν οὖν χρὴ περικόπτειν ἐμφρόνως τὰ περιττά, ἵνα καλῶς ἐν τοῖς ἀναγκαίοις πλουτῶμεν. οὐ γὰρ τὸ πλοῦτον ἔχειν,

27. Поражението на Никифор I в България

След това [Никифор][2] се отправил на поход против българите и ги победил напълно, та опожарил и така назования аул на техния вожд Крум. Този му отправил умолителни слова: „Задоволи се, царю, едноименни с победата, само с това. Защото, ето, ти здраво ни победи.“ Но той съвсем не обърнал внимание на думите за мира поради голяма алчност. Варваринът се разгневил, изпратил да укрепят входовете и изходите на страната с преградни дървени укрепления. За два дни той събрал безчетна войска, нападнал императорската шатра и погубил него самия и всички велможи и началници на отреда, които били с него, и безброй войска. Като отсякъл главата на Никифор, набучил я на дърво [и я оставил] няколко дни, а след това я оголил така, посребрил я отвън и накарал първенците на българите да пият от нея, като се самопрославял над оногова, който проявявал алчност и не желаел мира. Поради това и писанието, като [ни] предпазва от такъв човек, казва:[3] „Не бъди алчен, защото поради алчност погинаха мнозина. Онзи, който [й] се отдава, живота си полага.“ Също: „Мнозина е погубило златото и отклонило сърцата на царете. Защото онези, които желаели повече, загубили всичко и, като натрупали излишни неща, изгубили естествено и малкото, и необходимото. Като излезли извън законните граници, били лишени от умерените неща.“ Поради това е необходимо

[1] Кардам, български хан (777—803). Към откъса за похода през 796 г. вж. *Theophanis* Chronographia, p. 470, 10 sq. Срв. *Златарски,* История, I, 1, стр. 243. [2] Откъсът се отнася до похода на император Никифор I против българите през юни—юли 811 г. [3] Срв. *Сирах,* XXXVIII, 29, 31 ; VIII, 2.

ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖσθαι πλούτου πλοῦτός ἐστι μέγιστος. τὸν δέ γε τρόπον τῆς τοῦ βασιλέως σφαγῆς οὐδεὶς τῶν περισωθέντων σαφῶς διηγήσατο. πλὴν ἔφασίν τινες τῶν ἀκριβεστέρων, ὅτι πεσόντα χριστιανοὶ τοῦτον ἀπέτρωσαν ὡς αἴτιον τῆς τούτων πανωλεθρίας. ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Σταυράκιος πληγωθεὶς καιρίως κατὰ τοῦ δεξιοῦ μηροῦ καὶ μόγις ἐξελθὼν τῆς μάχης φορείῳ τὴν πόλιν κατέλαβεν. (pp. 774,18—775,28)

благоразумно да отхвърлим излишното, за да богатеем добре в необходимото. Най-голямото богатство е не богатството да притежаваш, но от богатството да не се нуждаеш. Никой от онези, които се спасили, не могъл ясно да разкаже по какъв начин било извършено убийството на императора. Някои обаче от най-точните казали, че когато паднал, християните го наранили като причина за тяхната гибел. Неговият син Ставракий, смъртно ранен в дясното бедро, едва излязъл от битката и стигнал столицата на носилка.

28. Michael Rangabe in bello contra Bulgaros cladem accipit et regnum deponit

[1.] *Κροῦμος δέ, ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχηγός, ἔγραψε περὶ εἰρήνης ἐπιζητῶν καὶ πάμπολλα πάκτα. Ὁ δέ, κακοσυμβουλίαις πεισθείς, οὐ προσήκατο τὴν εἰρήνην.*

Οὗτος εἰς πάντας χρηστὸς ἦν καὶ ἐπιεικής, εἰς δὲ τὴν τῶν πραγμάτων διοίκησιν ἀκυβέρνητος παντελῶς ὑπῆρχε καὶ δεδουλωμένος ματαίων ἀνθρώπων βουλαῖς καὶ ἀπειροπόλεμος. Ὅθεν ἐκστρατεύσαντος αὐτοῦ κατὰ Βουλγάρων καὶ μετὰ μεγάλης ἥττης ὑποστρέψαντος ἀναγορεύεται Λέων πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων ἐν τῷ κάμπῳ τοῦ Τριβουναλίου.

Καὶ δὴ τοῦτο Μιχαὴλ ἀκούσας καὶ τὸ μοναδικὸν σχῆμα σὺν γυναικὶ καὶ τέκνοις ἀμφιεσάμενος εἰς τὸ πλησίον τῆς πόλεως νησίον περιορίζεται, ἐν ᾧ καὶ ἐτελεύτησεν. (PGr, col. 977—980)

[2.] *Μετὰ δὲ Σταυράκιον ἐβασίλευσε Μιχαὴλ γαμβρὸς αὐτοῦ ἔτος α' μῆνας θ'. ὃς εἰς πάντα μὲν χρηστὸς ἦν καὶ ἐπιεικής, εἰς δὲ τὴν τῶν πραγμάτων διοίκησιν ἀκυβέρνητος παντελῶς ὑπῆρχε καὶ δεδουλωμένος ματαίων ἀνθρώπων βουλαῖς καὶ ἀπειροπολέμων. ὅθεν ἐπιστρατεύσας κατὰ Βουλγάρων καὶ μετὰ μεγάλης ἥττης ὑποστρέψας, ἀναγορεύεται Λέων ὁ πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων ἐν τῷ τριβουναλίῳ.* (p. 776,13—20)

28. Неуспехът на Михаил Рангаве във войната с българите и свалянето му от престола

[1.] Вождът на българите Крум[1] писал за мир и искал също премного дан. [Императорът], убеден от зли съвети, не приел мира. Той във всичко бил добър и благосклонен, но в делата на управлението бил неспособен да управлява, поробен от съветите на суетни люде и неопитен във военните дела. Поради това той се отправил на поход против българите и се завърнал след голямо поражение. В полето на Трибунала[2] бил провъзгласен [за император] от страна на войската и началниците патрицият Лъв, стратег на Анатолик. Когато Михаил узнал за това, облякъл заедно с жена си и децата си иноческо одеяние и се затворил в близкия до града остров, гдето и починал.

[2.] След Ставракий царувал неговият зет Михаил една година и 9 месеца. Той във всичко бил благ и благосклонен, но бил напълно неспособен да ръководи управлението и бил поробен от съветите на суетни и неопитни във военните дела. Поради това той се отправил на поход против българите и се завърнал след голямо поражение. На Трибунала бил провъзгласен [за император] от страна на войската и началниците патрицият и стратегът на Анатолик Лъв.

[1] Български хан (803—814). Към текста вж. *Theophanis* Chronographia, p. 497, 16 sp. Отнася се до събитията през есента на 812 г. За подробности вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 262. Тук също *πάκτα* = данък. Византийски император е Михаил I Рангаве, заместен от Лъв V през юли 813 г. [2] Трибунал се наричала една голяма приемна зала в Голямия дворец в Цариград. Вж. *Janin*, op. cit., p. 112—113.

29. Crumus exercitum contra Romanos ducit

Ὁ γὰρ νέος Σεναχερὶμ Κροῦμος, ἐπαρθεὶς τῇ πρώην νίκῃ, καταλιπὼν τὸν ἴδιον ἀδελφὸν πολιορκεῖν τὴν Ἀδριανούπολιν, μετὰ ἓξ ἡμέρας τῆς αὐτοκρατορίας Λέοντος ἐπελθὼν τῇ πόλει, περιῄει τὰ τείχη ἀπὸ Βλαχερνῶν ἕως τῆς Χρυσῆς πόρτης, ἐπιδεικνύων τὴν περὶ αὐτὸν δύναμιν, ἐπιτελέσας καὶ μιαρὰς θυσίας ἐν τῷ λιβαδίῳ τῆς Χρυσῆς πόρτης· ᾐτήσατο δὲ τὸν βασιλέα ποιῆσαι εἰρήνην ἢ τὸ δόρυ αὐτοῦ πῆξειν ἐν τῇ Χρυσῇ πόρτῃ. Τοῦ δὲ βασιλέως μὴ καταδεξαμένου, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν ἰδίαν σκηνὴν, ὑπερθαυμάσας τὰ τῆς πόλεως τείχη καὶ τὴν εὔτακτον τοῦ βασιλέως παράταξιν. Ἐπὶ σύμβασιν οὖν εἰρήνης τρέπεται πειραστικοὺς λόγους ποιούμενος.

Ὁ δέ γε βασιλεὺς ἀφορμῆς δραξάμενος, ἐπειράθη τοῦτον λογχεῦσαι, ἀλλ᾽ εἰς πέρας ἀγαγεῖν τοῦτο ἐκωλύθη τῇ τῶν ὑπουργησάντων ἀφυΐᾳ, πληξάντων μὲν τοῦτον, καιρίαν δὲ μὴ ἐπαγαγόντων πληγήν. Ἐπὶ τούτῳ μανεὶς ὁ ἀλάστωρ, ἀποστείλας ἱππεῖς ἐν τῷ ἁγίῳ Μάμαντι τὸ ἐκεῖσε ὂν παλάτιον ἐνέπρησε· καὶ τὸν χαλκοῦν λέοντα τοῦ Ἱππικοῦ σὺν τῇ ἄρκτῳ καὶ τῷ δράκοντι τοῦ ὑδρείου καὶ μαρμάροις καλλίστοις ἐν ἁμάξαις φορτώσας ὑπέστρεψε, παρακαθίσας τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ταύτην ἑλὼν· καὶ μετὰ λαοῦ πλείστου διαπεράσας τῶν τε εὐγενῶν Μακεδόνων, κατεσκήνωσεν ἐν τῷ Δανουβίῳ ποταμῷ. Ὁ δὲ Λέων τὰ τῆς ἀσεβείας ἔργα διεπράττετο ἐν τῇ πόλει. (PGr, col. 980—981)

29. Поход на Крум срещу Византия

Новият Сенахерим Крум,[1] като се възгордял за предишната победа, оставил собствения си брат да обсажда Адрианопол, шест дни след [установяване] самодържавието на Лъв[2] стигнал столицата и обградил стените от Влахернската до Златната врата. Като изтъквал своята мощ, той извършил също и скверни жертвоприношения на ливадата пред Златната врата. Той поискал императорът да сключи мир или да забие копието си върху Златната врата. Когато императорът не приел това, той се завърнал в собствената си шатра, като се удивлявал на градските стени и на добрия боен ред на [войската на] императора. Прочее той бил склонен да се сключи мир, като отправил [за това] изкусни слова. Императорът намерил случай и опитал да го прободе с копие, но не можал да постигне това поради неопитността на онези, които помагали [в това дело] и които го ударили, обаче не му нанесли смъртоносна рана. [Крум], разгневен поради това, изпроводил конници в Свети Мамант[3], опожарил тамошния дворец и, като натоварил на коли медния лъв от Хиподрома заедно с мечката и дракона на фонтана както и прекрасни мрамори, завърнал се назад. Той обсадил Адрианопол и го превзел заедно с премногобройна войска, преселил благородните македонци и ги настанил при реката Дунав. А Лъв извършил дела на неблагочестие в столицата.

30. Bulgari auxilio Michaeli in bello contra Thomam Slavum exercitum mittunt

Ἐπεὶ οὖν ἀποκαμὼν ὁ τάλας καὶ πεπλανημένος ἀνόητα πολεμῶν καὶ ματαιοπονῶν καὶ μάλα δὴ ἀπογνοὺς ὡς τοῦ σκοποῦ διαμαρτήσας ἐκ διαμέτρου, καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῷ κατόπιν προδήλως φερομένων ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ, καὶ πρὸς τούτοις μαθών, ὡς ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ τοὺς Βουλγάρους εἰς συμμαχίαν κατ᾽ αὐτοῦ προσεκαλέσατο, παραχρῆμα τὴν πόλιν ἐά-

30. Българите пращат помощ на Михаил II във войната му срещу Тома Славянин

След като злощастникът[4] и заблуден се измъчил, воювал безсмислено и напразно залягал и премного се отчаял, че, напротив, не е постигнал целта си, тъй като от ден на ден делата за него отивали явно назад. Освен това, когато узнал, че император Михаил е призовал на съратничество против него българите, той веднага изоставил столицата и бързо

[1] За събитията вж. *Scriptor incertus*, ed. Bonn, p. 342,2 sq. Отнася се до похода на хан Крум против Цариград през втората половина на юни 813 г. Вж. подробности у *Златарски*, История, I, 1, стр. 270 сл. [2] Император Лъв V поел властта на 11 юли 813 г. [3] „Св. Мамант" — квартал в Цариград. Вж. *Janin*, op. cit., pp. 431—432. [4] Става дума за император Михаил I Рангаве.

σας κατ'αὐτῶν θᾶττον ᾤχετο. οὓς δὴ καὶ μαχησάμενος καὶ πολλοὺς αὐτῶν διαφθείρας εἰς 'Αρκαδιούπολιν ἑαυτὸν ἀσφαλίζεται δῆθεν τὴν κατὰ πρόσβασιν ἀσθένειαν αὐτοῦ καὶ ἐλάττωσιν ὑφορώμενος. ὅθεν οἱ περὶ αὐτὸν αἰσθόμενοι σαφέστερον τήν τε δεινὴν οἰκείαν ἀπάτην καὶ τῆς κενῆς ἐλπίδος ἀποτυχίαν καὶ τὴν ἐκείνου πλησιάζουσαν πανωλεθρίαν ἤρξαντο κατὰ μικρὸν ὑποχωρεῖν καὶ ὑποῤῥέειν καὶ καταλιμπάνειν αὐτὸν ὡς μάταιον καὶ λαοπλάνον. (pp. 796,20—797,8)

отишъл против тях, влязъл в сражение, погубил мнозина от тях и се укрепил в Аркадиопол,[1] като несъмнено се опасявал от засилващата се своя слабост и упадък. Поради това онези, които били с него, като чувствували още по-ясно страшната своя измама, несполуката на своята напразна надежда и приближаващата се негова гибел, наченали постепенно да се отдръпват, да се оттеглят и да го изоставят като суетен и народоизмамник.

[1] Отнася се до дейността на бунтовника Тома Славянина през 823 г. и помощта, която император Михаил II (820—829) изисквал от българите, за да смаже голямото въстание.

X. ПАТРИАРХ ФОТИЙ

Патриарх Фотий (858–867; 877—886) се родил в Цариград между 815 и 827 г. Той произлизал от видно цариградско семейство, близко на императорския двор. Притежавайки блестящи умствени способности, Фотий получил добро образование и достигнал големи успехи в литературата, математиката, философията, медицината, юриспруденцията и богословието. Още твърде млад, Фотий започнал да преподава в Октагона (*'Οκτάγωνον* — Осмоъгълник) — школа при църквата „Св. София" в Цариград, а по-късно ходил като пратеник при арабите и заемал редица високи служби при византийския двор. През 858 г. Фотий бил избран за цариградски патриарх на мястото на сваления патриарх Игнатий (847—858). След смъртта на Игнатий през 877 г. Фотий за втори път заел патриаршеския престол.

Името на патриарх Фотий е тясно свързано с упоритата борба за първенство, която по това време се водела между Римската и Цариградската църква. По негово време Цариградската църква развила активна мисионерска дейност — Константин Философ (Кирил) бил изпратен при хазарите в Крим, а по-късно във Великоморавия заедно с брат си Методий. Тогава била организирана и Българската църква с богослужение на славянски език, подчинена на цариградския патриарх. Нараслалото влияние на цариградския патриарх станало причина за изостряне борбата с папата, в която Фотий се проявил не само като богослов, но и като голям политик.

Патриарх Фотий бил един от най-образованите за времето си хора. Той развил голяма книжовна дейност, като организирал събирането и предаването в съкратен вид на голям брой съчинения, предимно от гръцки автори, в т. нар. Мириобиблос (*Μυριόβιβλος*). По този начин до нас са достигнали извадки от редица съчинения, чиито оригинали са загубени.

Сведения за българската история се съдържат в неговите писма, като особено важно за нас е посланието му до българския княз Борис *(Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐπιστολῆς. Τί ἐστιν ἔργον ἄρχοντος)*, писано по всяка вероятност непосредствено след покръстването на българите (865/866 г.). В него патриарх Фотий дава напътствия на Борис не само от църковно-религиозен, но и от политически характер.

В Окръжното послание на патриарх Фотий до източните патриарси *(Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικοὺς Θρόνους, Ἀλεξανδρείας φημί, καὶ τῶν λοιπῶν, ἐν ᾗ περὶ κεφαλαίων τινῶν διάλυσιν πραγματεύεται· καὶ ὡς οὐ χρὴ λέγειν, ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα προέρχεσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον)*, писано през пролетта на 867 г., се съдържат сведения за дейността на папските пратеници, пристигнали в България през 866 г.

РЪКОПИСИ: Cod. Athous 4804 (XIV s.). — Cod. Athous 684 (XVI s.)

ИЗДАНИЯ: *Migne*, PGr, CII (1860), col. 585—989. — *J. N. Valettas*, *Φωτίου τοῦ σοφωτάτου καὶ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἐπιστολαί*, Londres 1864. — *A. Papadopulos-Kerameus*, Sanctissimi patriarchae Photii archiepiscopi Constantinopoleos epistolae XLV, Petropoli 1896. — Тук е даден редактиран преводът на *митрополит Симеон*: Посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис, Български старини, кн. V, София 1917, стр. 1—138. Гръцкият текст е даден по същото издание. Последното писмо е по изданието на *B. Laurdas*. A new Letter of Photias to Boris, *Ἑλληνικά*, XIII (1954), pp. 264—266.

КНИЖНИНА: *J. Hergenröther*, Photius, Patriarch von Constantinopel. Sein Leben, seine Schriften und das griechische Schisma, I—III, Regensburg 1867—1869. — *Idem*, Monumenta Graeca ad Photium eiusque historiam pertinentia, Ratisbonae 1869. — *И. С. Пальмов*, Цариградский патриарх Фотий и его отношение к современному ему славянству, СПб, 1891. — *Krumbacher*, GBL, pp. 73—79, 515—524. — *A. Papadopulos-Kerameus*, *Ὁ πατριάρχης Φώτιος ὁ πατὴρ ἅγιος τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, BZ, VIII (1899), pp. 647—671. — *Idem*, Monumenta graeca et latina ad historiam Photii patriarchae pertinentia, I—II, Petropoli 1899—1901. — *Ф. М. Россейкин*, Первое правление Фотия, патриарха Константинопольскаго, Сергиев Посад 1915. — *В. Н. Златарски*, Посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис в славянски превод, Български старини, кн. V, София 1917, стр. 1—64. — *Същият*, История, I, 2, стр. 75—84. — *F. Dvornik*, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle, Paris 1926. — *Idem*, The Photian Schism. History and Legend, Cambridge 1948. — *N. Iorga*, Médaillons d'histoire littéraire byzantine. Photius, Byzantion, III (1926), pp. 17—27. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 475—477. — *J. Dujčev*, Au lendemain de la conversion du peuple bulgare. L'épître de Photius, Mélanges de Science religieuse, 1951, pp. 211 — 226. — *А. П. Каждан*, Социальные и политические взгляды Фотия, Ежегодник Музея истории религии и атеизма, II (1958), М.—Л., стр. 107—136. — *А. П. Каждан*: ВВр, XVI (1959), стр. 284—285.

PHOTII PATRIARCHAE EPISTOLAE

ПИСМА НА ПАТРИАРХ ФОТИЙ

1. Epistola ad Michaelem Bulgariae principem

Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐπιστολῆς — Τί ἐστιν ἔργον ἄρχοντος

α'. Αἱ μὲν ἄλλαι χάριτες, περιφανέστατε καὶ ἠγαπημένε ἡμῶν υἱέ, μικρὰς καὶ προσκαίρους, οἷς προσάγονται, τὰς ὠφελείας παρέχουσιν· ὅσαι δὲ πεφύκασι ψυχὴν βελτίονα ἀπεργάζεσθαι, πλάνης μὲν καθαίρουσαι καὶ παθῶν, τὴν αἴγλην δὲ καὶ λαμπρότητα τῶν ἀρετῶν, καὶ τῆς ἀληθείας δαυγάζουσαι, αὗται δὲ ἄρα χάριτές εἰσιν ὡς ἀληθῶς. μεγάλα κέρδη καὶ ἀθάνατα ἀθανάτῳ καὶ θεοειδεῖ πράγματι, τῇ ψυχῇ. καὶ τὸν ἄσυλον αὐτῇ καὶ οὐράνιον ἐμπορευόμεναι πλοῦτον· ὧν ἡ τιμιωτάτη καὶ τῶν ἄλλων πρωτεύουσα χάρις ἡ πρὸς τὸ θεῖόν ἐστιν ἀπλανὴς καὶ σωτήριος χειραγωγία, ἣν πρώτη καὶ μόνη

Из посланието на светейшия цариградски патриарх Фотий до княза на България Михаил[1]. *В какво се състои работата на един княз*

1. Едни добрини, пресветли и обични наш сине, малка и временна полза принасят на ония, на които те се правят. Но истински добрини са ония, които имат свойството да правят душата подобра, като я очистват от заблуждения и страсти и я озаряват със сиянието и блясъка на добродетелите и на истината; защото те принасят на душата, която е нещо безсмъртно и богоподобно, големи и безсмъртни придобивки и неотемлимото и небесно богатство. От тия добрини най-ценна и първа от всички други е непогрешимото и спасително ръководство към бога, което се дава само и

[1] Българският княз Борис I (852—889) след покръстването си в 865 г. се нарекъл Михаил в чест на своя кръстник византийския император Михаил III (842—867).

χαρίζεται τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμωμήτο πίστεως ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἡ μάθησις καὶ μυσταγωγία.

β'. Αὕτη γὰρ τῆς πολυμόρφου πλάνης τὸν ἄνθρωπον [ἀπαλλάττουσα, καὶ τὰ τῆς καρδίας ὄμματα τῆς ἐκεῖθεν ἀχλύος ἀποκαθαίρουσα καθαρᾶ ψυχῆς διανοίᾳ τῷ καθαρωτάτῳ] κάλλει τῆς λατρείας καθαρῶς ἐνατενίζειν παρέχεται· δι' ἧς εἰς τὴν ὑπὲρ νοῦν οὐσίαν καὶ πάντων αἰτίαν καὶ δημιουργὸν ἀναγόμενοι, τὴν ἑνοειδῆ καὶ ὑπέρθεον τῆς Τριάδος θεότητα, καθ' ὅσον ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατόν. ἐνοπτριζόμεθα Τῆς τηλικαύτης τοίνυν χάριτος καὶ δωρεᾶς τὴν ἔμφρονά σου ψυχὴν εὑρηκότες ἀξίαν (ἐρᾶν γάρ σε ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας πεπεισμέθα), τῷ φιλουμένῳ δώρῳ καὶ μεγαλοπρεπεῖ δεξιούμεθα· ἐν ᾧ τῆς ἀχράντου καὶ καθαρᾶς ἡμῶν πίστεως τὸ ἱερὸν καὶ θεόσοφον ἐντάξαντες μάθημα, τὰς ἁγίας οἰκουμενικὰς ἑπτὰ Συνόδους, οἱονεὶ χάρακάς τινας καὶ περιβόλους οὔσας τοῦ θείου τούτου καὶ ὀρθοδόξου μαθήματος, σαφεῖ τε καὶ συντόμῳ λόγῳ συμπαρατιθέμεθα· οὐδ' ὅσα βίον ἰθύνει, καὶ μαρτυρεῖ τῆς πίστεως τὴν ὀρθότητα, παντελῶς ἀποσιγήσαντες. Ὥσπερ γὰρ τὸ πάντα κατ' ἀρχὰς πειρᾶσθαι λέγειν ἀπειρόκαλον, οὕτω καὶ τὸ μηδὲν εἰπεῖν ἀφιλόκαλον.

γ'. Δεῖ δὲ τὰς ἀρετὰς τῇ Πίστει παραπεπηγέναι, καὶ δι' ἀμφοῖν τὸν σπουδαῖον καταρτίζεσθαι. Καὶ γὰρ δογμάτων μὲν εὐθύτης πολιτείας προβάλλεται κοσμιότητα, πράξεων δὲ καθαρότης τῆς Πίστεως ἀπαγγέλλει θειότητα· ὧν ἑκάτερον χωρὶς τοῦ ἑτέρου ῥᾶον εἴωθεν ὑποῤῥεῖν καὶ παρασύρεσθαι, μὴ ἀνεχόμενον κατὰ μόνας ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐγκατοικίζεσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων καὶ ὕστερον· νῦν δέ σοι τὸ ἱερὸν καὶ θεόχρηστον τῆς ἱερᾶς ἡμῶν λατρείας ἀνατιθέμεθα μάθημα.

δ'. Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα Πνεύματος

преди всичко от изучаването и посветяването ни в чистата и непорочна наша християнска вяра.

2. Защото то, като освобождава човека от разнообразни заблуди и като очиства духовните очи от мъглата на заблудите, дава възможност на чистия разум да се взира ясно в пречистата красота на богопоклонението, чрез което се издигаме до същността — която стои над разума и е причина и творец на всичко, — и съзерцаваме пребожествената и еднообразната божественост на светата Троица, доколкото е възможно това за човека. Прочее, като намираме, че мъдрата ти душа е достойна за такава добрина и дар (защото сме убедени, че ти обичаш добродетелта и благочестието), удостояваме те с тоя любезен и великолепен дар. В него, като вложихме свещеното и богомъдрото учение за чистата и непорочна наша вяра, прибавихме още ясни и кратки сведения за светите седем вселенски събора, които са като преграда и ограда на това божествено и православно учение. Съвсем не премълчахме ние и това, което ръководи живота и свидетелствува за правотата на вярата. Защото, както е признак за неразбиране на доброто човек да се опитва да изкаже в самото начало всичко, така е признак на необичане доброто, ако не каже нищо.

3. Добродетелите трябва да бъдат свързани с вярата, и с помощта на двете неща да се образува добрият човек, защото правите догми произвеждат пристоен живот, а чистите дела възвестяват божествеността на вярата. Всяко от тия две неща без другото обикновено твърде лесно отпада и се свлича, защото не може да се вселява поотделно в човешките души. Но за това ще говорим и по-сетне, а сега ти излагаме свещеното и богооткровено учение за свещеното ни богопочитане.

4. Вярвам в единия бог, отец, вседържител, творец на небето и земята, на всичко видимо и невидимо. [Вярвам] и в единия господ Исус Христос, сина божи, единородния, който е роден от отца преди всички векове: светлина от светлина, истински бог от истински бог роден, несътворен, единосъщен на отца, чрез когото всичко е станало, който заради нас, човеците, и заради нашето спасение слезе от небесата и се въплъти от светия дух и дева

ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον, καὶ συνδοξαζόμενοι, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

ε'. Οὕτω τοιγαροῦν φρονῶν καὶ πιστεύων κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ὦ καλὸν ἄγαλμα τῶν ἐμῶν πόνων, τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ Συνόδους, τὰς μὲν ὡς διδασκάλους, τὰς δὲ ὡς προμάχους τῆς εὐσεβείας, ἀποδέχου καὶ περίεπε. Δι' αὐτῶν γὰρ πᾶσα καινοτομία καὶ αἵρεσις ἀπελαύνεται· τὸ δὲ τῆς ὀρθοδοξίας ἀκήρατον καὶ ἀρχαιοπαράδοτον φρόνημα ταῖς τῶν εὐσεβούντων ψυχαῖς εἰς ἀδίστακτον σεβασμιότητα καθιδρύνεται. Ὧν ἀπάρχομαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ τόπον, καὶ ἀριθμόν, καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς ἑκάστης; χάριν εὐμαθείας, ταῖς οἰκείαις συνυποτυπούμενος πράξεσιν.

ϛ'. Ἡ τοίνυν πρώτη καὶ οἰκουμενικὴ ἁγία Σύνοδος ἐν τῇ κατὰ Βιθυνίαν Νικαίᾳ συνεκροτήθη· ὀκτωκαίδεκα δὲ καὶ τριακόσιοι, θείων Ἀρχιερέων ὁμήγυρις, τὴν ἀληθείας κρίσιν ἐνεχειρίζοντο· ὧν ἦσαν προέχοντες Ἀλέξανδρός τε ὁ τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἀρχιερατικὸν θρόνον λαχὼν διευθύνειν, ἀνὴρ βαθείᾳ μὲν πολιᾷ, παραπλησίῳ, δὲ φρονήματι σεμνυνόμενος, βίου δὲ λαμπρότητι, καὶ ὁσιότητι γνώμης καὶ πίστεως ἀκριβείᾳ τὴν εἰς τὸ θεῖον παῤῥησίαν πολλὴν οἰκειούμενος καὶ δὴ καὶ Σίλβεστρος καὶ Ἰούλιος, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐπίσημοί τε καὶ διαβόητοι πρόεδροι αὐτῶν μὲν οὐδέτερος παραγεγονώς, Βίτωνα δὲ καὶ Βικέντιον ἑκάτερος ἀνθ' ἑαυτοῦ κατὰ τὸν οἰκεῖον τῆς Ἀρχιεράτειας χρόνον τῇ κοινῇ παρεῖναι συνελεύσει προβαλλόμενοι, ἀνθρώπους ἀρετὴν τιμῶντας καὶ εἰς τὸ τοῦ πρεσβυτερίου ἀξίωμα

Мария и стана човек; който заради нас бе разпнат при Пилат Понтийски и страда и беше погребан; и възкръсна в третия ден според писанията и се възнесе на небесата, и седна отдясно на отца; и пак ще дойде със слава да съди живи и мъртви, и неговото царство не ще да има край. [Вярвам] в светия дух, господа, който оживотворява, изхожда от отца и е почитан и прославян с отца и сина, и който е говорил чрез пророците. [Вярвам] в една света, вселенска и апостолска църква. Изповядвам едно кръщение за опрощение на греховете. Очаквам възкресението на мъртвите и живота в бъдещия век. Амин.[1]

5. Прочее, като мислиш и вярваш така съгласно с преданието на светата божия вселенска и апостолска църква, ти, о хубаво украшение на моите трудове, приеми и почитай светите седем вселенски събора, едните като учители, а другите като поборници на благочестието. Защото чрез тях всяко нововъвеждане и ерес се прогонват, а и чистото учение на православието тъй се утвърдява в душите на благочестивите, че добива несъмнена светост. Започвам да разказвам за тях, като излагам за по-лесно изучаване заедно с техните деяния мястото, броя на събраните отци и предводителите на всеки събор.

6. И тъй светият първи вселенски събор се събрал в Никея, във Витиния. На този събор от триста и осемнадесет божествени архиереи било възложено да се произнесе за истината. Между тях пръв бил Александър[2], който управлявал цариградския архиерейски престол, мъж, уважаван еднакво за дълбоката си старост и благоразумие и за светлостта на живота си, със светлите си мисли и точната си вяра придобил голямо дръзновение пред бога. Освен това именно тогава бяха знаменитите и чутовни предстоятели на Римската църква Силвестър[3] и Юлий[4]. Тъй като никой от тях не присъствувал на събора, през време на архиерейството си те изпратили да присъствуват вместо тях в общото събрание Витон и Викентий, добродетелни мъже и по чин презвитери. Към тях се

[1] Това е „Символът на вярата“, изработен на Първия вселенски събор в Никея през 325 г. Съборът установил в „Символа на вярата“ окончателно християнската догматика. [2] Цариградският патриарх Александър (317—340). [3] Папа Силвестър I (314—335). [4] Папа Юлий I (337—352).

παραγγέλλοντας· οἷς καὶ ὁ Κορδούβης ἐπίσκοπος συνετέτακτο. Ὃς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς διωγμοὺς τὴν κλῆσιν ἐπαληθεύουσαν ἔδειξεν. Ὅσιος γὰρ ὀνομαζόμενος, ἀβέβηλον αὐτοῦ τὴν ὁμολογίαν τῆς εἰδωλικῆς λατρείας διετήρησεν. Ὁ μέντοι Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος αὐτός τε παρῆν ἱεροῖς ἐνδιαπρέπων κατορθώμασιν· ἦγε δὲ συναγωνιστὴν ἑαυτῷ καὶ Ἀθανάσιον, ὅς τότε μὲν τοῦ τάγματος τῶν Διακόνων ἡγεῖτο μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ καὶ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ θρόνου κατέστη διάδοχος. Ναὶ δὴ καὶ ὁ κλεινὸς Εὐστάθιος συμπαρῆν τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας τὸ ἐγκαλλώπισμα, πίστεως μὲν ἐναστράπτων καθαρότητι, λόγων δὲ καὶ νοημάτων σωφροσύνῃ θαυμαζόμενος· μεθ᾽ ὧν καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Μακάριος, πολλαῖς ἰδέαις ἀρετῶν ἐνευθηνούμενος· ἄλλοι τε πλεῖστοι Ἀποστολικαῖς χαρίσμασι καὶ μαρτυρικοῖς παθήμασι διαλάμποντες· ὧν Παφνούτιος καὶ Σπυρίδων, Ἰάκωβός τε καὶ Μάξιμος, ἀγαθοῦ καὶ θαυμασίου συστήματος ἀγαθοὶ καὶ θαυμάσιοι προστάται ἐγνωρίζοντο. Ἐφ᾽ οἷς ἅπασι καὶ ὁ μέγας καὶ ἀξιάγαστος Κωνσταντῖνος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἰθύνων τὰ σκῆπτρα, διέπρεπε, τήν τε Σύνοδον ἀθροίζων, καὶ λαμπροτέραν τῇ παρουσίᾳ ἀπεργαζόμενος.

ζ'. Ἀλλ᾽ ἐκ τοσούτων μὲν καὶ τοιούτων ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος συνίστατο σύλλογος, Ἄρειόν τινα νεωτεροποιὸν δυσσεβείας δίκας εἰσπραττόμενος καὶ τὸ Ἀποστολικὸν καὶ θεῖον κρατύνοντες κήρυγμα. Ἦν δ᾽οὗτος ὁ δείλαιος ἕλκων μὲν τὸ γένος ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου εἰς κλῆρον δὲ καταλεγεὶς τῆς ἐκεῖσε Ἐκκλησίας, καὶ εἰς πρεσβυτέρου βαθμὸν ἀνελθών, πρότερον μὲν κατὰ τοῦ ἰδίου ποιμένος ὑπερήφανον ἀνέλαβε φρόνημα· ἐκεῖθεν δὲ κατὰ τοῦ κοινοῦ Ποιμένος καὶ Δεσπότου παρέτεινε τὴν ἀπόνοιαν. Τὸν γὰρ Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ (ὢ τῆς τολμηρᾶς ἐκείνης καὶ γλώττης καὶ διανοίας!) εἰς κτίσμα καὶ ποίημα κατεβίβαζεν, οὐδὲ τοῦτο συνιδεῖν ἐθέλων, κοινὸν ὑπάρχον πᾶσι καὶ αὐτοδίδακτον ὁμολόγημα, ὡς ἅπας υἱὸς τῆς αὐτῆς ἐστι τῷ γεγεννηκότι οὐσίας καὶ φύσεως· καὶ ὁ τὸν Υἱὸν τάττων ἐν κτίσμασι, καὶ τὸν Πατέρα κτίσμα προανηγόρευσεν· ὥσπερ ὁ τὸν Πατέρα δημιουργικῆς οὐσίας καὶ ἀϊδίου φύσεως εἰδώς, τῆς αὐτῆς εἶναι καὶ τὸν Υἱὸν συνανομολογήσειεν. Ποῦ δ᾽ἂν εἴη τὸ γνήσιον τῆς

присъединил и кордувският епископ, който във време на езическите гонения показал, че името му е истинско, защото, наричайки се Осий[1], запазил вероизповеданието си чисто от идолопоклонство. Александрийският пък епископ Александър, който се отличавал със свещени подвизи, сам лично присъствувал. Той водел като свой съратник преподобния Атанасий, тогава още дякон, а не след много приемник на архиерейския престол. Там присъствувало и украшението на Антиохийската църква, славният Евстатий, който сиял с чистата си вяра, а с мъдрите си думи и мисли вдъхвал удивление. Заедно с тях се подвизавали и Макарий Ерусалимски, богат с много добродетели, и твърде много други, блестящи с апостолски дарования и мъченически страдания, между които Пафнутий и Спиридон, Яков и Максим били призовани като добри и чудни предстоятели на това добро и чудно събрание. Над всички тях блестял управителят на Римската империя, великият и дивен Константин[2], който свикал събора и с присъствието си му давал по-голям блясък.

7. От толкова и такива отци съставен, този свещен събор осъдил някого си Арий[3], любител на нововъведения, за нечестието му и утвърдил апостолската и божествена проповед. Този окаяник бил родом от Александрия и след като бил зачислен към клира на тамошната църква и достигнал до презвитерски чин, възгордял се първом против своя пастир, а после прострял безумието си и против общия пастир и владетел[4]. Защото понижавал (о дързък език и помисъл!) в създание и творение сина и словото божие, без да иска да разбере общоприетата и общоизвестна истина, че всеки син е от същността и естеството на онзи, който го е родил, и че онзи, който поставя сина в реда на творенията, той с това предварително е провъзгласил и отца за създание; както и онзи, който признава отца, че има творческа същност и вечно естество, той с това би изповядал, че и синът е от същото естество и същност.

[1] *Ὅσιος* на гръцки значи чист, благочестив. [2] Сиреч Константин I Велики (306—337). [3] Александрийски свещеник, основател на арианството. В своето учение той изхождал от известни рационалистични съображения като не бил съгласен с догмата за единосъщието на бога. Според него „бог е съществувал по-преди, а синът се явил по-късно, поради което той не бил равен на баща си“. Учението на Арий предизвикало разкол сред църквата и големи борби, особено сред висшето духовенство. Арий бил осъден и лишен от свещенически сан на събора в Никея (325), а арианството било обявено за ерес. [4] Т. е. против Исус Христос.

υἱότητος, ἄλλης μὲν οὐσίας τοῦ Πατρός, ἑτέρας δὲ τοῦ Υἱοῦ χρηματίζοντος; Πῶς δ᾽οὐ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης ἀνακύψει τὸ πολύθεον, εἰς ἐλάττω καὶ μείζω οὐσίαν τεμνομένης τῆς θεότητος, καὶ τῆς μὲν εἰς πρῶτον καὶ δημιουργὸν καὶ πρεσβύτερον θεὸν ἀφοριζομένης, τῆς δὲ εἰς δεύτερον Θεὸν διακρινομένης καὶ ὑπουργὸν καὶ νεώτερον; Ταῦτα γὰρ τῆς τοῦ Ἀρείου πονηρᾶς σπορᾶς τὰ γεννήματα. Ἀλλὰ τοῦτον μέν, ὡς χείλη βλάσφημα κατὰ τοῦ πεποιηκότος ὁπλισάμενον, τῆς ἱερωσύνης ὁ ἱερὸς ἀπεγύμνωσιν ὅμιλος· τὴν δὲ δυσσεβεστάτην καὶ θεομάχον αὐτοῦ αἵρεσιν τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλεν· ὁμούσιον δὲ καὶ ὁμοφυῆ καὶ συναΐδιον τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ τῷ γεγεννηκότι Πατρί, καὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας καὶ κυριότητος, ὡς οἱ θεῖοι χρησμοί, καὶ τῶν εὐσεβούντων τὰ κοινὰ δόγματα, ἱερολογήσαντες διετράνωσαν· καλῶς εἰδότες, ὅτι, ὥσπερ τὸ εἰς ἓν συγκλείειν πρόσωπον τὴν Τριαδικὴν μοναρχίαν καὶ κυριότητα Ἰουδαϊκόν ἐστι καὶ μισόχριστον, οὕτω καὶ τὸ κατατέμνειν εἰς ἀνίσους φύσεις καὶ ἀνομοίους οὐσίας τὴν ὑπερούσιον καὶ ὑπερφυῆ καὶ ἑνιαίαν θεότητα Ἑλληνικὸν ὑπάρχει καὶ πολύθεον. Ἀλλ᾽ ἐν τούτοις μὲν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη Σύνοδος.

η΄. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα Σύνοδος τῶν μὲν ἱερῶν φροντισμάτων τὴν βασιλίδα πόλιν ἱερὸν ἐδείκνυ φροντιστήριον· εἰς πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν ἱεροὺς ἄνδρας συνηγείρετο· ἐξάρχους ἔχουσα Τιμόθεόν τε τὸν Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν ἀξιοθαύμαστον τῆς Ἀντιοχείας Μελέτιον, Κύριλλόν τε τὸν Ἱεροσολύμων, τοὺς ἱεραρχικοὺς θρόνους ἰθύνοντας· καὶ δὴ καὶ Νεκτάριον, ὃς ἄρτι τῆς τῶν κατωχουμένων ἀγέλης ἀφορισθείς, καὶ τῷ θείῳ λουτρῷ τὸν τοῦ βίου ῥύπον ἀποπλυνάμενος, καθαρὸς ἤδη τὸ καθαρώτατον τῆς Ἱεραρχίας ἀξίωμα περιβάλλεται, ψήφῳ μὲν κοινῇ τῆς Συνόδου, χειροθεσίᾳ δὲ τῶν προκρίτων, καὶ ἅμα τε τῆς βασιλευούσης ἐπίσκοπος καὶ τῆς Συνόδου ἐχρημάτιζεν ἔξαρχος· μεθ᾽ὧν Γρηγόριος ὅ τε τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Νύσσης ἐπίσκοπος, καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐς ἔργων ἐπώνυμος· οἷς, οὐ πολὺς χρόνος, καὶ Δάμασος ὁ τῆς Ῥώμης τὰ αὐτὰ κρατύνων ἐγνωρίζετο, σύμφωνος τοῖς προλαβοῦσι καθιστάμενος.

Как би имало истинско синовство, ако отецът е от една същност, а синът от друга? Как няма да изпъкне лъжливото елинско многобожие, когато божеството бива разделено на по-малка и по-голяма същност и се смята едната същност пръв бог, творец и по-стар, а другата същност за втори бог, служител и по-млад бог? Прочее такива са плодовете на лошото семе на Арий. Но защото той отворил хулни уста против твореца, свещеният събор го лишил от свещенство, а пренечестивата му и богоборческа ерес предал на анатема, със свещените си решения изяснил, че синът и словото божие е единосъщен, единоестествен и присносъщен с родилия го отец и има същата власт и господство, както учат свещеното писание и общото учение на благочестивващите. Съборът добре знаел, че както е юдейско и христоненавистно да се слива в едно лице троичното единоначалие и господство, така също е езическо и многобожеско да се разделя свръхестественото и единно божество в неравни естества и нееднакви същества. В това се състои светият вселенски първи събор.

8. Светият пък вселенски втори събор като място за свещените си съвещания избрал Цариград.[1] Събрали се до 150 свещени мъже. Водители в него били: Тимотей Александрийски, дивният Мелетий Антиохийски и Кирил Ерусалимски, които управлявали йерарщеските престоли. Към тях трябва да се прибави и Нектарий[2]. Той току-що излязъл от редовете на оглашените и умит чрез светото кръщение от скверностите на живота, чист вече, след като бил избран единогласно от събора и ръкоположен от първите му членове, облякъл се в пречистото достойнство на йерарх и бил поставен едновременно за епископ на столицата и председател на събора. Между тях се броели още Григорий, епископ на Ниса в Кападокия, както и нареченият поради своите съчинения Богослов[3]. Не след много време и римският епископ Дамас[4] заявил, че е съгласен с горните и поддържа същите с тях мисли.

[1] Вторият вселенски събор е бил свикан в Цариград през 381 г. [2] Цариградският патриарх Нектарий (381—397). [3] Григорий Богослов (ок. 329—390) е бил цариградски патриарх от 380 до 381 г. Той е известен църковен писател и един от видните представители на Цариградската църква. [4] Папа Дамас (366—384).

θ'. Οὗτος δὴ οὖν ὁ ἱεροφάντης χορὸς Μακεδόνιόν τινα, τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἅρπαγμα πάλαι ποιησάμενον, ὅτι τὸ πανάγιον καὶ ζωαρχικὸν ἐβλασφήμει Πνεῦμα εὐθύνας ἐδικαίου δοῦναι. Ὡς γὰρ Ἄρειος κατὰ τοῦ Υἱοῦ, οὕτω καὶ αὐτὸς κατὰ τοῦ παναγίου παρατατττόμενος Πνεύματος, εἰς δούλους καὶ ὑπηρέτας τὴν Δεσποτικὴν καὶ ὑπερκειμένην αὐτοῦ συνέταττε κυριότητα. Καίτοι ῥᾷον ἦν, εἴπερ ἐβούλετο, τῷ ἀθλίῳ συνορᾶν, ὅτι καθάπερ οἱ τὸν Υἱὸν εἰς κτίσμα τάττοντες, τὴν ὕβριν οὐδὲν ἧττον προσάπτουσι τῷ Πατρί, οὕτω καὶ οἱ τὸ πανάγιον αὐτοῦ Πνεῦμα τοῖς ποιήμασιν ἐναριθμοῦντες, τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν βλασφημίαν ἀτιᾶσι κατ' αὐτοῦ. Εἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα κτίσμα, κἀκεῖνος, οὗ τὸ Πνεῦμα, μετὰ τῶν κτισμάτων. Εἰ δὲ καὶ ἀκοαῖς ἀφόρητον ἡ τῆς ἀθεότητος ταύτης ὑπερβολή, πῶς οὐ συνῆκεν ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνο φεύγειν, δι' οὗ πρὸς τούτους ἀνάγκη πεσεῖν τοὺς θεομάχους λογισμούς; Ἀθετεῖς τὸ Πνεῦμα εἶναι Θεόν; Πῶς ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲν κρύφιον ἀπ' αὐτοῦ; Πῶς ἐστιν ἄλλος παράκλητος; Πῶς συνάττεται Πατρὶ καὶ Υἱῷ; Πορευθέντες γάρ, αὐτός φησιν ὁ Υἱός μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἰ ἕν τι τῶν τριῶν κτίσμα, ἐν οἷς φωτιζόμεθα, οὐδὲ τὰ λοιπὰ καθαρεύσει τῆς ὕβρεως. Ἀλλ' εἰ κτίσμα, πῶς κτίζει; πῶς ἁγιάζει; πῶς ζωοποιεῖ; πῶς διαιρεῖ χαρίσματα; πῶς δὲ Θεός; Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἐκεῖνος ὁ φρενοβλαβὴς ἐπὶ νοῦν βαλόμενος, τῆς μοναρχικῆς αὐτὸ καὶ μιᾶς ἀδιαιρέτου θεότητος διασπᾶν [τὸ Πνεῦμα] ἐτόλμα καὶ ἀπεθρασύνετο. Δι' ὃ καὶ τῆς ἀσεβείας ἐπάξια εἴληφε τὰ ἐπιχείρια, αὐτός τε ἀφαιρέσει τῆς ἱερωσύνης ζημιωθείς, καὶ πάντες ὅσοι τῆς αὐτοῦ θεομαχίς τὸ ἀνίατον παρεζήλωσαν. Καὶ ὡς ἐκεῖνος τὸ πανάγιον Πνεῦμα τῆς Τριαδικῆς μιᾶς θεότητός τε καὶ κυριότητος ἀλλοτριοῦν ἐφυάττετο οὕτω αὐτὸν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς τῶν πιστῶν μερίδος καὶ συναυλίας οἷα δεύτερον ἠλλοτρίωσεν Ἄρειον· τὸ δὲ πανάγιον καὶ ζωαρχικὸν Πνεῦμα, ἅτε δὴ ὁμοφυὲς καὶ ὁμοούσιον ἰσοθενές τε καὶ παντοδύναμον, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συμπροσκυ-

9. Този свещен опоявен лик намерил за справедливо някой си Македоний[1], който заграбил цариградския престол, да даде отчет за това, че хулил пресветия и живоначален дух. Защото, както Арий бил против сина, така и той, като се опълчвал срещу пресветия дух, поставял владетелското му и превисше господство в положението на роб и слуга. А този окаяник могъл, ако искал, лесно да съзре, че както онези, които поставят сина в реда на създанията, нанасят еднаква обида и на отца, така и ония, които причисляват и пресветия му дух към тварите, наравно и еднакво богохулствуват против него — отца. Защото, ако [светият] дух е създание, в реда на създанията спада и оня, чийто дух е той. Но ако това крайно безбожие дори и слухът не може да понесе, как не е разбрал окаяният, че трябва да избягва от онова, чрез което по необходимост ще изпадне в тия богоборчески мисли? Отричаш ли, че светият дух е бог? Как тогава той издирва глъбините на бога и няма нищо скрито за него? Как той е друг утешител? Как е поставен на същия ред с отца и сина? „Идете — казва самият син, — учете всички народи, като ги кръщавате в името на отца и сина и светия дух." Ако едно от трите, в които се кръщаваме, е създание, то и останалите няма да останат чисти от хулите. Но ако то е създание, как създава? Как освещава? Как оживотворява? Как раздава дарования? Как е бог? Но онзи умоповреден, без да размисли поне върху някое от тези неща, дръзко се осмелил да отцепва светия дух от едното неразделно и единоначално божество. Затова и получил заслуженото за нечестието си наказание, като бил лишен от свещенство самият и всички, които поддържали неизцеримото му богоборство. И както той се одързостявал да отчужди пресветия дух от едното троично божество и господство, така и светият и вселенски събор го отлъчил от свещенството, от числото на верните и от общението с тях като втори Арий и съгласно с учението на отците и на богословите прогласил, че пресветият и живоначален дух трябва да бъде почитан и прославян с отца и сина като

[1] Цариградският патриарх Македоний (342—360) изпаднал в ерес, подобна на арианството. Според македонианците св. дух се отличавал по същност от останалите две лица на св. Троица — той бил творение, а не бог.

νεῖσθαι, κατὰ τὰς Πατρικάς τε καὶ Θεολογικὰς φωνάς, ἀνεκήρυξαν, ἐκθερίσαντες τέλεον καὶ εἴτι τῆς Ἀρειανῆς σπορᾶς ζιζάνιον ὑπεφύετο. Τηνικαῦτα δὲ τὰς τῆς βασιλείας ἡνίας ὁ μέγας ὡς ἀληθῶς καὶ μεγάλης εὐφημίας ἄξιος περιεζώννυτο Θεοδόσιος, πρόμαχος καὶ αὐτὸς τῆς εὐσεβείας γνωριζόμενος. Ἀλλ᾽ ἐν τούτοις μὲν καὶ αὕτη ἡ ἁγία Σύνοδος.

ι΄. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ τρίτη Σύνοδος ἐν μὲν τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἐφέσῳ συνεκροτήθη, εἰς διακοσίους δὲ ἐπληθύνετο. Ἐν οἷς ἡγεμόνες ἐγνωρίζοντο Κύριλλός τε ὁ ἐν Πατράσι περιώνυμος, ὃς δι᾽ ἀρετὴν καὶ σοφίας πλοῦτον τῆς Ἀλεξάνδρου μεγαλοπόλεως ἰθύνων τὸν θρόνον, καὶ τοῦ Ῥώμης Κελεστίνου τὴν καθέδραν ἀνεπλήρου καὶ τὸ πρόσωπον· μεθ᾽ ὧν καὶ Μέμνων, ὁ τῆς Ἐφεσίων ἐκκλησίας ἐμπεπιστευμένος τοὺς οἴακας καὶ δὴ καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος· οἵτινες σὺν παντὶ τῷ τῆς Συνόδου πληρώματι τὸν δυσσεβῆ Νεστόριον, ὧν ἠσέβει δίκας εἰσεπράττοντο. Ὃς ἐκ τῆς Ἀντιόχου, τῆς πρὸς τῷ Ὀρόντι, ὁρμώμενος, τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον οὐκ εὐαγῶς ἐγκεχείριστο· ἀλλ᾽ ὅ γε ταλαίπωρος οὗτος ἐκ τῶν Διοδώρου καὶ Θεοδώρου θολερῶν τῆς ἀσεβείας ἐκροφήσας ναμάτων, καὶ εἰς φρενῶν μέθην ἐμπεσών, ἀπηχεῖς καὶ ἐκτόπους φωνὰς ἐπὶ λύμῃ τοῦ ποιμνίου πολλῶν ἀκοαῖς ἐναπηρεύξατο. Χριστὸν γὰρ τὸν ἕνα Θεοῦ Υἱόν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, ὃς δι᾽ ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκὸς ἡμῖν παραπλησίως κοινωνήσας καὶ αἵματος, καὶ εἰς ἑαυτὸν τὸ ἡμέτερον ὑποστησάμενος φύραμα, εἷς ἐκ δύο ἐχρημάτισε τῶν ἐναντίων, Θεὸς ὁ αὐτὸς ὑπάρχων καὶ ἄνθρωπος· εἷς Χριστός, εἷς Υἱός, ὁ αὐτὸς ἄνω ἐκ Πατρὸς ἀμήτωρ, καὶ κάτω ἐκ μητρὸς ἀπάτωρ· ὁ αὐτὸς καὶ οὐκ ἄλλος· ἓν πρόσωπον, μία ὑπόστασις· τοῦτον δὴ τὸν ἕνα Κύριον ἡμῶν Χριστὸν εἰς δύο τέμνειν καὶ διαιρεῖν ὑποστάσεις ὁ τρι-

единоестествен и единосъщен, равномощен и всемогъщ. В същото време съборът изцяло ожънал и всички плевели, израснали от арианското семе. Тогава юздите на царството държал действително великият и достоен за велика слава Теодосий[1], който също така е известен като поборник на благочестието. В това се състои и този свети събор.

10. А светият и вселенски трети събор бил свикан в Ефес,[2] в Азия, и се състоял от двеста души. От тях като ръководители били признати: прочутият между отците Кирил[3], който поради своята добродетел и голяма мъдрост управлявал престола на великия Александров град[4] и представлявал лично Целестин Римски и неговата катедра; Мемнон, комуто било поверено кормилото на Ефеската църква, а също и Ювеналий Ерусалимски. Те заедно с цялия състав на събора съдили нечестивия Несторий за нечестието му[5]. Несторий, родом от Антиохия при Оронт[6], заел по неблагочестив начин цариградския престол. Но той, окаяният, насмукал от мътните струи на проповядваното от Диодор и Теодор[7] нечестие и упоен до обезумяване, изказал пред мнозина думи, неуместни за слушане, във вреда на паството си. Защото Христос—единствения син божи и истински наш бог, който, като приел подобно на нас кръв и плът, заради нас и за наше спасение възприел нашето устройство, е бил един от две противоположности, бидейки едновременно бог и човек, един Христос, един син, същият горе от отца без майка, а долу от майка без баща, същият и не друг, едно лице, един ипостас, — тогова казвам, единствения наш господ, Исуса Христа, преокаяният [Несторий], без да се ужаси, разсякъл и разделил на

[1] Император Теодосий I (379—395). [2] Третият вселенски събор бил свикан в гр. Ефес през 431 г. [3] Александрийският патриарх Кирил (412—444) бил противник на Несторий и несторианството. Като се борел срещу цариградския патриарх, той искал да утвърди първенството на александрийския патриарх над православния Изток. [4] Т. е. гр. Александрия в Египет. [5] Цариградският патриарх Несторий (428—431) бил основател на ерес, която носела неговото име — несторианство. Под влиянието на Аристотелевата философия, в стремежа си да въведе известен рационализъм в християнската религия той стигнал до извода, че у Христос не може да има две природи — божествена и човешка, — както приемал никейският Символ на вярата. Според него Христос се е родил като обикновен човек и поради това Мария трябвало да се нарича не Богородица, а Христородица. Той учел, че божествеността на Христос е дошла след неговата смърт. Несторианството се превърнало в религия на сирийските търговско-промишлени слоеве, врагове и съперници на цариградските търговци. Срв. *Д. Ангелов,* История на Византия, I, София, 1959, стр. 92—94. [6] Река в Сирия. [7] Диодор (епископ на Тарс) и Теодор (епископ на гр. Мопсуестия в Киликия) живели през IV и първата четвърт на V в. и се смятали за основатели на ерес, която по-късно била възприета и доразвита от цариградския патриарх Несторий и наречена несторианство.

σάθλιος ἐκεῖνος οὐ πετρικῶς, τὸν μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον, καὶ χωρὶς τοῦ προσλαβόντος λόγου, κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν ἔπλαττε, τὸν δὲ θεὸν ἀνὰ μέρος, καὶ γυμνὸν τοῦ προσλήμματος· ὥσπερ δεδοικὼς ὁ ἀνόητος, μή τι θεὸς πάθοι, τὸ οἰκεῖον πλάσμα δι' ἄφατον φιλανθρωπίαν εἰς θεραπείαν καὶ ἀνάπλασιν ὑποδυόμενος· οὐδὲ τοῦτο συνιδών, ὡς οἷς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῆς τοῦ Λόγου ἐδίχαζεν ὑποστάσεως ἀνίατον αὐτὴν καὶ ἀθεράπευτον ἀνεκήρυττε, καὶ τῆς ἰδίας ἔξαρνος σωτηρίας ἐγίγνετο. Ἀλλὰ γὰρ τοὺς λογισμοὺς ὅλως ἐκ τούτων διαστραφείς, οὐδὲ τὴν αὐτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα, τὴν παναγίαν Παρθένον, τὴν κυρίως καὶ ἀληθῶς τὸν Θεὸν Λόγον σεσαρκωμένον τεκοῦσαν, οὐδὲ ταύτην καλεῖν θεοτόκον ἠνέσχετο, ἀλλ' ὥσπερ τὸν Υἱὸν ἀπεστέρει τῆς θεότητος, οὕτως ἠλλοτρίου καὶ τὴν γεννησαμένην τῆς Θεοτόκου κλήσεως.

два ипостаса,[1] така образувал отделен ипостас от простия човек без словото, което е възприело [плът], а бога отделно без възприетата [плът]. Като че ли безумният се страхувал да не би бог някак да пострада, като възприема от неизказано човеколюбие своето създание, за да го излекува и възсъздаде. Той не се досетил нито за това, че като отделя човешкото естество от ипостасиса на словото, признава човешкото естество за неизцеримо и неизлечимо и сам се отрича от спасението си. От това той така се развратил в мислите си, че Христовата по плът майка, пресветата дева, която действително и истински родила въплътения бог слово, дори и нея не приемал да нарича Богородица. Но както лишавал сина от божество, така той отнемал и на майка му името Богородица.[2]

ια'. Δι' ὃ τοῦτον τῆς τηλικαύτης ἀπονοίας καὶ τῆς βλασφήμου γλώσσης τῶν μακαρίων Πατέρων ὁ σύλλογος πάσης τε ἱερωσύνης ἐγύμνωσε, καὶ σὺν τῷ οἰκείῳ καὶ βδελυρωτάτῳ φρονήματι τῷ αἰωνίῳ παρέπεμψαν ἀναθέματι. Τὸν δὲ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὑποστάσει πατροπαραδότως καὶ ὁσιοπρεπῶς προσκυνεῖσθαι καὶ κηρύττεσθαι δογματίσαντες, ἀκολούθως καὶ τὴν πανάχραντον αὐτοῦ καὶ ἀειπάρθενον μητέρα κυρίως καὶ ἀληθῶς καλεῖσθαι καὶ ἀνευφημεῖσθαι Θεοτόκον παραδεδώκασιν· οἷς γὰρ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκὶ γεννηθῆναι καταδεξάμενον τέτοκε, Θεοτόκος ἐνδίκως δοξολογεῖσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι ἐξωσίωται. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις μὲν καὶ αὕτη τὸ τέλος ἔσχηκεν, ἡνίκα τὸν νέον Θεοδόσιον ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία γαληνοῖς ἑώρα ὀφθαλμοῖς τὴν πατρῴαν καὶ βασίλειον Ἀρχὴν ἐκ τριγονίας διανύοντα.

11. За това негово толкова голямо безумие и хулен език съборът на блажените отци заслужено го лишил от всяко свещенство и заедно с прегнъсното му учение го предал на вечна анатема. И след като определил за догма, че господ наш Исус Христос трябва да да бъде почитан и проповядван в един и същ ипостас според преданието на отците и както подобава на благочестието, предал също всенепорочната му и приснодева майка точно и истински да се именува и прославя Богородица. Защото, като е родила бога-слово, който е възприел да се роди по плът, справедливо е тя да се прославя и да се именува Богородица. Така е свършил и този [събор], когато Теодосий Млади[3], трети в рода си, спокойно държал останалата от баща му царска власт и управлявал Римската държава.

ιβ'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ τετάρτη Σύνοδος τὸν ἐν βασιλεῦσιν εὐσεβέστατον Μαρκιανὸν συμπαρόντα καὶ συμπνέοντα ἔχουσα, τῶν ἀληθινῶν μὲν δογμάτων ἀκροατήριον ἀνιέρου τὴν Χαλκηδόνα, πόλιν Βιθυνίας οὖσαν ἐπίσημον· ἐν τριάκοντα δὲ καὶ ἑξακοσίοις τὸν ἀριθμὸν ἐξετείνετο. Ἧς λογάδες ἐχρημάτιζον Ἀνατόλιός τε ὁ τῆς βασιλίδος πόλεως τοὺς ἱεραρχι-

12. А светият и вселенски четвърти събор, на който присъствувал и съдействувал благочестивейшият император Маркиан,[4] избрал Халкедон[5], бележит град във Витиния, за място, където да се разгласят истинските догми. Броят на светите отци възлизал на шестстотин и тридесет. От тях по-видни били Анатолий[6], комуто била поверена йерархическата власт в столицата; епископите

[1] Т. е. на две същности или природи — човешка и божествена. [2] Срв. тук стр. 65, бел. 5. [3] Византийският император Теодосий II Млади (408—450). [4] Византийският император Маркиан (450—457). [5] Четвъртият вселенски събор бил свикан в гр. Халкедон през 451 г. [6] Цариградският патриарх Анатолий (449—458).

κοὺς θεσμοὺς ἐγκεχειρισμένος· καὶ δὴ Πασχασῖνός τε καὶ Λουκίνσιος, ἐπισκοπῷ διαπρέποντες ἀξιώματι, σὺν Βονιφατίῳ πρεσβυτέρῳ, τὸν τόπον ἐπέχοντες Λέοντος τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα Ῥώμης, οὗ κλέος μέγα, καὶ πολὺς ὁ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ζῆλος· μεθ' ὧν Μάξιμός τε ὁ Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος. Οἵτινες Εὐτυχῆ τε τὸν δυστυχῆ, καὶ τὸν προασπιστὴν αὐτοῦ τὸν ἀλαζόνα Διόσκορον δυσσεβημάτων εἰσπράξεις ἀπῄτησαν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τὴν ἐκ διαμέτρου Νεστορίῳ πλάνην οἰκειωσάμενοι, εἰς τὴν ὁμοίαν ἐκείνῳ ἐξέπεσαν ἀθλιότητα. Τὸν γὰρ ἕνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος γνωριζόμενον, καὶ ἐν ταύταις ταῖς δυσὶ προσκυνούμενον φύσεσιν, εἰς μίαν φύσιν τολμηρῶς καὶ ἀφρόνως ἀνεκίρνων καὶ συνέχεον ἐξ ὧν τῆς τε πατρικῆς οὐσίας ἑτερόφυλον, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἑτεροφυᾶ, οὐ συνίεσαν οἱ δείλαιοι συμπεραίνοντες. Εἰ γὰρ μία ἡ τοῦ Χριστοῦ φύσις, ἢ θεία πάντως, ἢ ἀνθρωπίνη ἔσται. Ἀλλ' εἰ μὲν μόνη θεία, ποῦ τὸ ἀνθρώπινον; εἰ δὲ ἀνθρωπίνη, πῶς οὐκ ἔξαρνοι τῆς θεότητος; εἰ δ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα (τοῦτο γὰρ ὑπολείπεται, καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῶν νεύει τὸ φρόνημα), πῶς οὐχ ἑτεροφυὴς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἡμῶν ἀναπλασθήσεται; οὗ τί ἂν δυσσεβέστερον ἢ ἀφρονέστερον; ἄνθρωπον γενέσθαι φάσκειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ Θεόν, ἐπί τε φθορᾷ τῆς ἰδίας θεότητος, καὶ ἐπὶ ἀναιρέσει τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος; τοῦτο γὰρ ἕπεται πάντως τοῖς μηδετέρας φύσεως, ἀλλ' ἑτέρας παρὰ ταύτας, τὸν Χριστὸν εἰπεῖν ἐκτολμήσασιν.

Пасхасин и Лукинсий с презвитер Бонифаций, заместници на светейшия римски папа Лъв[1], мъж с велика слава и с голяма ревност за благочестието, заедно с тях били Максим Антиохийски и Ювеналий Ерусалимски. Те [обвинили] злочестия Евтихий[2] и неговия защитник, надменния Диоскор[3], за техните нечестиви мисли. Защото и те, като усвоили заблуда, противна на проповядваната от Несторий, изпаднали в същото окаяно положение подобно на него. Те дръзко и безумно смесвали и сливали в едно естество единствения наш господ Исус Христос, когото признаваме за бог и човек и му се кланяме в тези две естества. Те, окаяните, не разбирали, че с това достигат до заключение, че Исус Христос има същност, различна от същността на отца, и природа, различна от човешката, защото, ако Христовото естество е едно, то ще бъде или изцяло божеско, или човешко. Но ако е само божеско, де е човешкото? Ако пък е само човешко, как няма да отричаме божественото? Но ако е нещо друго извън това (защото това ни остава и към това клони повече мнението им), как няма да образуват Христа с естество, различно от онова на отца и от нас самите? Има ли нещо по-злочесто или по-безумно от това да се казва, че словото божие и бог е станал човек, за да унищожи собствената си божественост и да премахне възприетото човешко естество? Защото това следва да кажат ония, които биха дръзнали да твърдят, че Христос съвсем няма нито едното, нито другото естество, [а има] друго, различно от тези [две естества].

ιγ'. Δι' ὃ καὶ τῆς τοσαύτης δυσσεβείας οἱ τῶν χριστομάχων τούτων δογμάτων εἰσηγηταὶ ἀξίαν τὴν δίκην δεδωκότες, ἀφῃρέθησαν τε τῆς ἱερωσύνης, καὶ ἀπὸ πάσης τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν ἀνάθεμα, συναπελαθείσης αὐτοῖς καὶ τῆς χριστομάχου αἱρέσεως τὸ δὲ ὀρθὸν καὶ ἀπαράτρωτον τῆς Ὀρθοδοξίας φρόνημα ἔτι μᾶλλον

13. Затова внушителите на тия христоборчески учения били заслужено наказани за това голямо нечестие. Те били лишени от свещенство и отлъчени от цялата църква, като била изхвърлена заедно с тях и христоборческата им ерес, а правилното и непокварено православно учение е било още повече провъзгласено и блеснало чрез свидетелства от свещеното писание и от отците. За-

[1] Папа Лъв I (440—461). [2] Цариградският архимандрит Евтихий създал през първата половина на V в. еретическо учение, според което Исус Христос имал само божествена природа, а не божествена и човешка, както учела официалната църква. Неговото учение се наричало евтихианство или монофизитизъм (от *Μόνη φύσις* — една природа). Монофизитизмът получил голямо разпространение в Египет, Сирия, Месопотамия и Палестина поради тежкото положение, в което се намирало населението там. Това учение отговаряло на създадените там антивизантийски настроения и на стремежа за откъсване от властта на Цариград. Монофизитизмът намерил почва както у бедните, така и у богатите слоеве на Изток. [3] Александрийският патриарх Диоскор (444—451) бил горещ привърженик на евтихианството или на монофизитизма.

ταῖς Γραφικαῖς τε καὶ Πατρικαῖς μαρτυρίαις ἀνεκηρύχθη καὶ διέλαμψεν ἕνα τὸν Χριστόν, ἤτοι μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν καὶ δύο τὰς φύσεις, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως ἐνθεωρουμένας, τῶν τρισμακαρίστων Ἀρχιερέων περιφανῶς θεολογησάντων, καὶ παραδεδωκότων ἀδιατάκτως ὁμολογεῖν καὶ κηρύσσειν εἰς πάντα τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. Δῆλον δὲ ἐντεῦθεν, ὡς δι' ὧν μὲν χωλοῖς αἱ βάσεις ὠρθοῦντο, καὶ τυφλοῖς τὸ πάθος εἰς ὀμμάτων βλάστην ὑπεφύετο, νεκροί τε τῶν πυλῶν ἀνεσπῶντο τοῦ ᾅδου, καὶ πρὸς τὸ ζῆν μετετάττοντο, αἵ τε ἄλλαι θεοσημεῖαι, ἃς οὐ ῥᾴδιον ἀριθμεῖν, ἐπετελοῦντο καὶ ἐπεδείκνυντο τῆς θείας φύσεως ἐναργῶς παρεδηλοῦτο τὸ ἀξίωμα· δι' ὧν δὲ κόπους καὶ πόνους, καὶ δίψαν καὶ πεῖναν, καὶ τὰ τούτοις ὑφίστατο συγγενῆ καὶ παραπλήσια, τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας ἐτρανοῦτο τὸ ἰδίωμα. Ὧν τὰ μὲν θεοπρεπῶς, τὰ δὲ ἀνθρωποπρεπῶς, ὁ αὐτὸς Χριστός ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ἐπιτελέσας καὶ διαπραξάμενος, μίαν μὲν αὐτοῦ καὶ ἑνιαίαν τὴν ὑπόστασιν. δύο δὲ καὶ διαφερούσας τὰς φύσεις, ἐν ἀσυγχύτῳ ἑνώσει, σαφῶς τε καὶ ἀναντιῤῥήτῳ λόγῳ παρέστησε καὶ ἐπιστώσατο. Ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ τὰ τῆς τετάρτης Συνόδου.

ιδ'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πέμπτη Σύνοδος, τέμενος μὲν ἱερὸν αὐτῇ ἡ Κωνσταντίνου μεγαλόπολις ἀφιέρωτο. πέντε δὲ καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν θεοφόρων Πατέρων παρουσίᾳ καὶ συνδρομῇ ἐκρατύνετο· ὧν ἡγοῦντο καὶ προέλαμπον Μηνᾶς τὴν ἀρχήν, εἶτα δὲ καὶ Εὐτύχιος, τῆς αὐτῆς βασιλίδος ἐκ διαδοχῆς τοὺς Ἀρχιερατικοὺς πηδαλιουχήσαντες οἴακας· καὶ Βιγίλιος ὁ τῆς Ῥώμης τὴν ἱερὰν λαχὼν ἐφορίαν, παρὼν μὲν τῇ πόλει, οὐ παρὼν δὲ τῇ Συνόδῳ· ὅς, εἰ καὶ μὴ πρόθυμος εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς ἱερᾶς ὁμηγύρεως κατέστη, ἀλλ' οὐδὲν ἔλαττον ὅμως τὴν κοινὴν τῶν Πατέρων πίστιν ἐπεκύρου λιβέλλῳ. Σὺν οἷς Ἀπολινάριός τε ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ Δόμνος ὁ Ἀντιοχείας, τῷ Ἀρχιερατικῷ ἀξιώματι κεκοσμημένοι καὶ δὴ καὶ Διδυμος καὶ Εὐάγριος, Εὐστοχίου τοῦ Ἱεροσολύμων Ἀρχιερέως τον τόπον ἀναπληροῦντες. Τηνικαῦτα δὲ καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ κράτιστος ἐν βασιλεῦσι τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἀρχῆς τὰς φροντίδας ἐχείριζε, καὶ τῷ ἐκκλησιαστικῷ συνεφώνει φρονήματι. Αὕτη τοιγαροῦν ἡ ἁγία

щото триблажените архиереи блестящо богословствували и ни предали без колебание да изповядваме и възвестяваме във всички краища на вселената, че Христос е един, сиреч ипостасът му е един, а естествата две, божеско и човешко, неслято и неразделно съзерцавани. Че това е така, става явно и от следното: че нозете на хроми се изправяли, на слепци страданието в очите се премахвало, мъртви от адовите врата се извличали и в живота се възвръщали, а при това се извършвали и показвали и други божески знамения, които мъчно се изброяват. Това проявявало достойнството на божеското естество. С това пък, гдето той търпял трудове и мъки, жажда и глад и тям сродни и подобни страдания, изтъквал свойството на човешката същност. От друга страна, като извършил дела, от които едни подобават на бог, а други на човек, същият Христос, истинският наш бог, ясно и неопровержимо представил и удостоверил своя един и единен ипостас, а естествата, две и различни, неслято съединени. Това са деянията на четвъртия събор.

14. Светият и вселенски пети събор, за който великият град на Константин[1] бил отреден за свещено седалище, се състоял със съдействие и в присъствие на сто шестдесет и пет богоносни отци. Между тях се отличавали и блестяли първом Мина[2], а сетне Евтихий[3], един след друг държали свещеноначалническото кормило на самата столица, и Вигилий[4], комуто се беше паднал свещеният надзор върху Рим. Той присъствувал в града, но не и на събора. При все че не бил се показал усърден помощник на свещения събор, той все пак писмено потвърдил общата вяра на отците. Заедно с горните били Аполинарий Александрийски, Домн Антиохийски, украсени със свещеноначалническо достойнство, а също и Дидим и Евагрий, заместници на ерусалимския свещеноначалник Евстохий. Грижите пък на ромейската власт били възложени тогава на най-мощния между царете — Юстиниан[5], — който бил съгласен с учението на църквата. И тъй този свети и вселенски събор напълно изпожънал отново поникналите

[1] Петият вселенски събор бил свикан в Цариград през 553 г. [2] Цариградският патриарх Мина (536–552). [3] Цариградският патриарх Евтихий (552–565; 577–582). [4] Папа Вигилий (537–555). [5] Византийският император Юстиниан I (527–565).

καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος Νεστορίου πάλιν τὰ μιαρὰ παραφυόμενα δόγματα εἰς τὸ παντελὲς ἐξεθέρισεν, ἅμα αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ σπορεῖ τῶν ζιζανίων. Μεθ'ὃν Θεόδωρον καὶ Διόδωρον· ὧν ὁ μὲν Ταρσοῦ πόλεως, ὁ δὲ Μοψουεστίας ἐπεσκόπησεν. Οἵ Νεστορίου πρότερον τὴν τοιαύτην ὠδίνοντες αἵρεσιν καὶ ἔγγραφον ἀπολελοίπασι, τῆς νόθου διανοίας τὰ νόθα καὶ ἔκφυλα κυήματα. Ἔτι δὲ κατεδίκασε καὶ ἀνεθεμάτισεν Ὠριγένην, Δίδυμον, Εὐάγριον, παλαιὰ τῶν πιστῶν ἀῤῥωστήματα, ἄνδρας τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ παρεισενεγκεῖν φιλονεικήσαντας. Προϋπάρχειν τε γὰρ οὗτοι τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων ἐληρῴδουν, καὶ πολλὰ σώματα τὴν αὐτὴν μετενδύεσθαι· δόγμα μιαρὸν καὶ κατάπτυστον, καὶ μόνων ὡς ἀληθῶς ἐκείνων τῶν ψυχῶν ἄξιον. Καὶ τέλος δὲ τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως ἐψηφίζοντο· ἄλλη τοῦτο παράκλησις πρὸς ἁμαρτίαν πᾶσαν καὶ ἀπώλειαν. Καὶ τοῖς πονηροῖς δαίμοσι τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἐχαρίζοντο, ἐπαναδραμεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν ἄνωθεν δόξαν, ἐξ ἧς ἀναπλάττοντες. Ἔτι δὲ οὐδὲ τὰ σώματα ταῖς ψυχαῖς ἐβούλοντο συνανίστασθαι· γυμνὰς δὲ αὐτὰς σωμάτων ἀνιστῶσιν· οὐκ οἶδ'ὅτι καὶ καλοῦντες ἀνάστασιν, εἴπερ τοῦ πεπτωκότος καὶ θανόντος ἡ ἀνάστασις, οὐχὶ δὲ τοῦ ἀεὶ ἑστῶτος καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ διαμένοντος, οἷόν πέρ ἐστιν ἡ ψυχή· οὐδὲ τοῦτο δυσωπηθέντες οἱ ἄθλιοι, ἡλίκον οἷον ἀδίκημα, δι'ὧν ληροῦσι, τοῦ δικαίου κριτοῦ κατηγοροῦσιν. Πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτην ἀδικίαν αὐτοῦ καταμαρτυροῦσι. τὰ μὲν συναθλήσαντα σώματα ταῖς ψυχαῖς ἐν τοῖς κατ'ἀρετὴν πόνοις τῶν κοινῶν ἐπάθλων ἀποστερεῖν αὐτὸν βλασφημοῦντες, τὰ δ'αὖ πάλιν συνεξαμαρτόντα τῆς κοινῆς αἰτίας καὶ πράξεως ἀνεπιτίμητα καταλιμπάνειν, μόνας δὲ τὰς ψυχάς, χωρὶς τῶν συνδιαπραξαμένων σωμάτων, ἢ διπλῆν εἰσπράττειν τιμωρίαν, ἢ διπλῆς ἀξιοῦν μισθαποδοσίας.

скверни издънки на Несториевото учение заедно със самия сеяч на плевелите, а с него заедно и Теодор и Диодор, от които вторият бил епископ на град Тарс[1], а първият — на град Мопсуестия[2]. Защото те преди Несторий се замъчили, родили и оставили писмено подобна ерес, незаконородена и странна рожба на изопачен разум. Съборът осъдил и анатемосал още и старите недъзи на верните — Ориген[3], Дидим[4] и Евагрий[5], — които се постарали да вмъкнат в божията църква елинското баснословие.[6] Защото те бледословели, че душите съществували преди телата и че една и съща душа обличала много тела — учение скверно, заслужаващо да бъде оплюто и достойно наистина само за техните души. Те учели още, че безконечният пъкъл има край, а това е друга подбуда към всякакъв грях и гибел. На лукавите демони подарявали предишното им достойнство, като измисляли, че щяла да им се върне предишната слава, от която отпаднали. Те приемали също, че телата не щели да възкръснат заедно с душите, а душите щели да възкръснат без тела. Но аз не разбирам какво наричали те възкресение, ако думата възкресение се употребява за паднал и умрял, а не за това, което всякога стои право и пребъдва нетленно, каквато е душата. Не се убояли окаяните нито от това, че със своите празнословия обвинявали праведния съдия в такава голяма несправедливост. Защото, как може да се каже, че те не го обвиняват в крайна несправедливост, като го хулят, че, от една страна, лишава от общата награда телата, които се подвизавали заедно с душите в усилията към добродетел, а, от друга страна, оставя телата ненаказани за общата виновност и за съдействието им при извършването на греха и че той или налага двойно наказание, или удостоява с двойна награда само душите без телата, които са действували заедно с тях?

ιε'. Οὐ μόνον δὲ τὰς τοιαύτας τῶν δυσφημιῶν ὁ ἱερὸς οὗτος τῶν Πατέρων χορὸς ἀπεκήρυξεν. ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις, οὐ πολλῷ

15. Този свещен лик на отците не само отхвърлил такива хули, но освен това не много време преди това низверг-

[1] Днешният град Тарс в Турция (в Мала Азия). [2] Град в Киликия, дн. Мисис (Misis) в Мала Азия. [3] Ориген — известен александрийски богослов и философ. Той се стремял да съчетае християнските догми с гръцката философия. Написал е редица съчинения с богословски характер. Неговите схващания оказали голямо влияние върху други църковни дейци. [4] Дидим—александрийски богослов и един от най-изтъкнатите учени за времето си (308—395). Той бил ревностен последовател на Ориген. [5] Евагрий—църковен историк от VI в. (537—594). Вж. ГИБИ, т. II, стр. 59 сл. [6] Т. е. да внесат в християнството елементи от гръцката философия.

ἔμπροσθεν χρόνῳ, καθεῖλε καὶ ἀνεθεμάτισεν Ἄνθιμόν τε τὸν Τραπεζούντιον το Εὐτυχοῦς ὑποθάλποντα φρόνημα καὶ Σεβῆρον, Πετρον τε τον Ἀπαμείας καὶ Ζωόραν, καὶ πᾶσαν τὴν πονηρὰν ἐκείνην καὶ πολυκέφαλον διασπορὰν καὶ συμμορίαν Ἀγαπητοῦ μὲν μάλιστα τοῦ Ῥώμης τῆς εὐαγοῦς προκατάρξαντος πράξεως, συμψήφων δὲ καὶ συνεργῶν ἀναφανεντων τῶν περιωνύμων Ἀρχιερέων· ὧν ὁ μὲν Εὐφραίμιος ὁ κλεινος (τῆς Ἀντιοχου δὲ οὗτος), τῶν Ἱεροσσολύμων δὲ Πέτρος ὁ ἱερὸς ἐπετρόπεσεν. Τούτους οὖν ἅπαντας τὸ θεῖον τῶν Ἀρχιερέων συνάθροισμα ἐκκηρύξαντες τε καὶ ἀποβαλόμενοι τὰ ἀπλανῆ καὶ θεῖα τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐκράτυνάν τε καὶ ἐπεκύρωσαν δόγματα. Καὶ τὰ μὲν τῆς οἰκουμενικῆς πέμπτης Συνόδου ἐν τούτοις.

ις'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἕκτη Σύνοδος ἐν τῇ βασιλίδι μὲν τῶν πόλεων καὶ αὐτὴ τῶν μιστικῶν τῆς ἀληθείας θεαμάτων τὸ ἱερὸν ἐπήγνυτο θέατρον, ἑβδομήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν θεοφόροις ἀνδράσι τὸν ἀγῶνα ὑποδυομένοις λαμπρῶς νικῶσαν ἀπεδείκνυ τὴν εὐσέβειαν. Ταύτης ἀρχηγοὶ καὶ τῶν ἄλλων προνομεύειν ἐκρίνοντο ἄξιοι, Γεώργιός τε, ᾧ τῆς βασιλίδος πόλεως ὁ Ἀρχιερατικὸς θεσμὸς ὑπῆρχεν ἐγκεχειρισμένος, καὶ Θεόδωρος, καὶ Γεώργιος, ἐν πρεσβυτέρων ἀξιώματι κατειλεγμένοι, ἅμα Διακόνῳ Ἰωάννῃ, οἱ ἀντὶ Ἀγάθωνος τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα Ῥώμης εἰς τὴν τῶν ἐξάρχων τάξιν ἠριθμοῦντο· καὶ τοῦ τῆς Ἀλεξάνδρου δὲ μεγαλοπόλεως θρόνου Πέτρος Μοναχὸς τὸν τόπον ἀνεπλήρου· μεθ' ὧν καὶ Γεώργιος Μοναχὸς καὶ Πρεσβύτερος εἰς τὸν βαθμὸν τῆς Ἀρχιερατικῆς τῶν Ἱερουσολύμων παρήγγελε καθέδρας. Οὗτοι δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς καὶ ἁγίοις Πατράσι, Σέργιον, Πύῤῥον, Παῦλον, Κωνσταντινουπόλεως κατάρξαντας, καὶ Ὁνώριον Ῥώμης, Κῦρόν τε Ἀλεξανδρείας, καὶ Θεόδωρον τὸν τῆς Φαρὰν, τὴν ἀλληλόπλοκον τοῦ ψεύδους σειρὰν διαῤῥήξαντες (οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Μακάριον Ἀντιοχείας, ἅμα Στεφάνῳ τῆς αἱρέσεως μαθητῇ, σὺν γέροντί τινι ἀθλίῳ τοὔνομα Πολυχρονίῳ, ἐπιπλακέντας αὐτοῖς. καὶ τῆς ἐκείνων δυσσεβείας ὑπερμαχεῖν μελετήσαντας) ὑπὸ δικαίαν καταδίκην ἐποιήσαντο· ὅτι μίαν θέλησιν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ ἐκ δύο πεφυκότος φύσεων, δυσσεβεῖ καὶ ἀλόγῳ φρονήματι

нал и анатемосал привърженика на Евтихиевото учение[1] Антим от Трапезунд и Севир, Петър Апамейски и Зоор и всичката оная лукава, многоглава и на много места пръсната шайка. Това свещено дело подел особено римският епископ Агапит[2] със съгласието и съдействието на именити архиереи, между които били славният Ефремий, предстоятел на Антиохийската църква, а свещеният Петър — на Ерусалимската църква. Божественото събрание на архиереите, като отхърлило и осъдило всички тия лица, укрепило и потвърдило неизменните божествени догми на съборната и апостолска църква. Това извършил петият вселенски събор.

16. А светият шести и вселенски събор — и той в царския град[3] — издигнал свещения театър за тайнствените представления на истината и с подвизите на сто и седемдесет богоносни отци помогнал на благочестието да добие бляскава победа. Водители на събора и достойни да първенствуват пред другите били смятани Георги[4], комуто била връчена свещеноначалническата власт над царския град, и презвитерите Теодор и Георги, които заедно с дякон Йоан като представители на светейшия римски папа Агатон[5] се броели в реда на ръководителите. Пълномощник пък на александрийския престол бил монах Петър. Заедно с тях бил и Георги монах и презвитер, който се домогвал до ерусалимския архиерейски престол. Тези заедно с други и свещени, и свети отци скъсали преплетената верига на лъжата, съставена от началствувалите над Цариград Сергий[6], Пир[7] и Павел[8], както и от Хонорий Римски[9], Кир Александрийски и Теодор Фарански. При това те справедливо осъдили Макарий Антиохийски заедно с последователя на ереста Стефан и някой си окаян старец, на име Полихроний, които се били присъединили към споменатите по-горе и смятали да защищават нечестието им. Защото с нечестива и безумна мисъл дръзнали да кажат, че у Христа, истинския наш бог, който се състои от две естества, има една воля

[1] Сиреч привърженик на монофизитизма. [2] Папа Агапит I (535—536). [3] Шестият вселенски събор бил свикан в Цариград през 680 г. [4] Цариградският патриарх Георги I (678—684). [5] Папа Агатон (678—681). [6] Цариградският патриарх Сергий I (610—639). [7] Цариградският патриарх Пир (639—642). [8] Цариградският патриарх Павел II (642—653). [9] Папа Хонорий I (625—638).

ἐτόλμησαν ἀποφήνασθαι· μηδὲ τοῦτο λογισμοῖς ἀναλαβόντες οἱ ἀσύνετοι, ῥᾴδιον ὂν καὶ πρόχειρον εἰς κατάληψιν, ὡς οὐκ ἔστι τῆς αὐτῆς ἐνεργείας χωλὸν κατ᾿ἐξουσίαν ὀρθῶσαι, καὶ κόπους ὁδοιπορίας μετέρχεσθαι· οὐδὲ τυφλοὺς ὀμματῶσαι, καὶ γῆν σιάλῳ δακτύλων ἔργο ς φυρᾶσαι, καὶ πηλὸν ποιῆσαι, καὶ ἐπιβαλεῖν τοῖς ὄμμασιν· οὐδὲ νεκρὸν ἀναστῆσαι, καὶ δακρύειν ἐπὶ τελευτήσαντι· οὐ μὴν οὐδὲ τῆς αὐτῆς ἐστι θελήσεως παρελθεῖν αἰτεῖσθαι τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου, καὶ δόξαν αὐτὸ καλεῖν πάλιν καὶ βούλεσθαι τὸ ἀθέλητον. Ἀλ ὰ πῶς οὐχὶ συνῄσθοντο διὰ τούτων καὶ τῶν φύσεων τὴν διαφορὰν ἐξαρνούμενοι; Πᾶσα γὰρ φύσις πηγὴ ἐνεργείας, καὶ ταῖς διαφόροις ἐνεργείαις αἱ φυσικαὶ θελήσεις συνδιασχίζονται. Καὶ εἰ, κατὰ τὴν ἐν αὐτοῖς πλάνην, ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ θέλησις μία, καὶ ἡ φύσις πάντως. ἐξ ἧς ταῦτα, μία εἰ δὲ δύο αἱ φύσεις (οὔπω γὰρ εἰς τοῦτο μανίας ἐξώκειλαν, ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχοντες τὴν διασπορὰν τῶν καταρξάντων καὶ ἀπώλειαν) πῶς οὐχὶ ἑκατέρα πηγάσει τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν καὶ τὴν θέλησιν; Ἀλλ᾿οὗτοι μὲν τῆς ἰδίας αὐτῶν καὶ δυσφήμου δόξης οὐδὲν προτιμήσαντες, σὺν αὐτῇ ἐκείνῃ τῷ αἰωνίῳ κατεδικάσθησαν ἀναθέματι· δύο δε θελήσεις φυσικάς, καὶ δύο ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τῶν θεοφόρων Πατέρων ἱερολογήσας ὁ σύλλογος, ταῖς ἁπανταχοῦ Ἐκκλησίαις τὸ διπλοῦν ὁμολογεῖν καὶ κηρύσσειν, ὥσπερ τῶν φύσεων, οὕτω καὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ θελήσεων, ὀρθοδόξως παραδεδώκασιν. Κωνσταντῖνος δὲ τηνικαῦτα, ὁ ἀπόγονος Ἡρακλείου, τὸν προγονικὸν τῆς βασιλείας κλῆρον ἐχρημάτιζεν ἀναδεδεγμένος, τά τε ἄλλα συμπράττων τῇ Συνόδῳ, καὶ τὸ ὀρθὸν τῆς Ἐκκλησίας φρόνημα πρεσβεύων. Ἀλλ᾿ἐν τούτοις μὲν καὶ ἡ ἕκτη.

и едно действие.[1] Те, неразумните, не взели под внимание дори това, което е много ясно и лесно за разбиране, че не е признак на едно и също действие [Христос] да изправи самовластно хром човек и този да понася трудностите на пътуването; нито да отваря очите на слепи, като с пръсти смеси земя със слюнка и направи кал и я постави на очите; нито да възкреси мъртъв и да пролива сълзи за покойника. Така също не е свойствено на една и съща воля, от една страна, да моли, за да отмине чашата на смъртта, а, от друга, да нарича същата чаша слава и да иска това, което е нежелано. Но как не са се догадили, че по тоя начин те отричат и разликата между естествата? Защото всяко естество е извор на действия и чрез различните действия се проявяват волите на различните естества. И ако според тяхната заблуда действието и волята са едно, тогава без друго ще бъде едно и естеството, от което те произтичат. Но ако естествата са две (защото те, като имали пред вид разпръсването и загиването на първите [учители на тази заблуда], още не са били достигнали до такава лудост), как всяко едно от тях няма да прояви своето действие и своята собствена воля? Но понеже са предпочели своето хулно мнение пред всичко друго, затова те заедно с последното били осъдени на вечна анатема, а съборът на богоносните отци, като определил, че у единствения Христос — бог наш — има волите на двете природи и две действия, предал на всички църкви православно да изповядват и проповядват, че той има две естества, две воли и действия. В това време наследник на праотческата си царска власт бил потомъкът на Ираклий[2] — Константин[3], — който и във всичко друго съдействувал на събора и приемал правото учение на църквата. Това е извършил шестият [вселенски] събор.

ιζ'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἑβδόμη Σύνοδος, Νίκαιαν μέν, τῆς Βιθυνῶν μητρόπολιν, οὖσαν, καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων δικα-

17. Светият пък седми и вселенски събор за място, дето да се произнесе за благочестието, избрал и той Никея,[4]

[1] Тук патриарх Фотий говори за монотелитската ерес. Според нея Исус Христос имал две природи — божествена и човешка, — но е имал една воля *μόνη θέλημα*. Монотелизмът представлявал опит да се примирят диофизити (никеанци) и монофизити. Това учение било одобрено и възприето от император Ираклий (610–641), който искал да го използува за приобщаване източните провинции, настроени благосклонно към монофизитите. Срв. *Ангелов*, История на Византия, I, стр. 154—155. [2] Византийският император Ираклий. [3] Византийският император Константин IV (668—685). [4] Седмият вселенски събор бил свикан в град Никея през 787 г.

στήριον πάλαι γεγονυῖαν, καὶ αὐτὴ τῆς εὐσεβείας κριτήριον ἔδειξεν, ἑπτὰ μὲν καὶ ἑξήκοντα καὶ τριακοσίων ἱερῶν ἀνδρῶν τῷ πλήθει πλατυνομένη, ταξιάρχους δὲ καὶ πρωτοστάτας τῆς ἱερᾶς αὐτῶν καὶ μεγάλης φάλαγγος προβαλλομένη. Ταράσιόν τε τὸν ἐν Ἀρχιερεῦσι Θεοῦ περιβόητον (θεῖος οὗτος καὶ πανάριστος ἀνήρ, καὶ τῆς βασιλίδος πόλεως τοὺς ἱεραρχικοὺς οἴακας, εἴπερ τις ἄλλος περιάγειν ἄξιος, καὶ δὴ καὶ Πέτρον τὸν εὐλαβέστατον Πρωτοπρεσβύτερον τῆς κατὰ Ῥώμην ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ Πέτρον ἄλλον, Πρεσβύτερον καὶ αὐτόν, καὶ τῆς ἐκεῖσε Μονῆς ἡγούμενον τοῦ ἁγίου Σάββα· οἳ τῆς Ἀποστολικῆς καθέδρας διεκληροῦντο τὸν τόπον. Ἀδριανοῦ τότε τὸ Ἀρχιερατικὸν κοσμοῦντος ἀξίωμα· ἅμα δὴ τούτοις Ἰωάννην καὶ Θωμᾶν ἄνδρας μοναδικῇ πολιτείᾳ περιωνύμους, καὶ ἱερατικῇ τιμῇ διαλάμποντας, καὶ τῆς Ἀνατολικῆς ἁπάσης διοικήσεως τῶν Ἀποστολικῶν καὶ μεγάλων θρόνων τοποτηρητάς, καὶ τὸ τῶν Ἀρχιερέων προνόμιον ἔχοντας· λέγω δὴ Ἀπολλιναρίου τε καὶ Θεοδωρήτου καὶ Ἠλία· ὧν ὁ μὲν Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ λοιπὸς δὲ Ἱεροσσολύμων, ἱεροπρεπῶς τε καὶ πανσόφως προειστήκεισαν. Τότε Κωνσταντῖνος καὶ Εἰρήνη, Ὀρθοδοξίας στεφάνῳ κοσμούμενοι, τὴν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωμαίων Ἀρχῆς πορφυρίδα ἐστολίζοντο. Αὕτη τοιγαροῦν ἡ ἱερὰ καὶ μεγάλη Σύνοδος ἀρτιφυῆ τε καὶ βάρβαρον αἵρεσιν, ὑπὸ δυσσεβῶν τε καὶ ἀνιέρων ἀνδρῶν παρεισαχθεῖσαν, θεοκρίτῳ καὶ κοινῷ ψηφίσματι κατεδίκασε, καὶ τοὺς εἰσηγητὰς καὶ προμάχους αὐτῆς τῷ αὐτῷ συνυποβάλλουσα κρίματι. Οὗτοι γὰρ οἱ δείλαιοι Χριστόν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, βλασφημεῖν οὐχ ὁμολογοῦντες τοῖς ῥήμασι, διὰ τῶν ἔργων πᾶσαν ἐπενόουν ὕβριν καὶ βλασφημίαν καὶ ἀσέβειαν· καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον δυσφημεῖν ἀμέσως καὶ χωρίς τινος παραπετάσματος οὐ θαῤῥήσαντες διὰ τῆς σεπτῆς εἰκόνος τὸ πᾶν αὐτῶν τῆς χριστομάχου γνώμης ἐξεπλήρουν θέλημα. Εἴδωλον γὰρ (ὢ τολμηρᾶς καὶ ἀθέου γλώσσης καὶ διανοίας ἀπήχημα!) τὴν προσκυνητὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, δι' ἧς εἰδώλων πλάνη διώκεται,

главен град на Витиния, който и по-рано бил станал съдилище на правите догми. Участвуващите в него свещени мъже били на брой триста шестдесет и седем. За вождове и първостоятели на тоя свещен и голям полк се явили Тарасий[1], чутовен между божиите архиереи (мъж божествен и преотличен и повече от всекиго другиго достоен да управлява свещеноначалническото кормило на столицата[2]), и Петър, преблагоговейният протопрезвитер на светата Римска църква, и другият Петър, презвитер и игумен на тамошния манастир „Св. Сава", които заемали мястото на апостолското седалище в това време, когато Адриан[3] украсявал архиерейското достойнство. Заедно с тях били Йоан и Тома, мъже преименити поради монашеския си живот и сияещи със свещеническа чест, местоблюстители на апостолските и велики престоли в целия Източен диоцез и имащи пълномощия на следните архиереи: Аполинарий, Теодорит и Илия, които премъдро и свещенолепно били предстоятели — единият на Александрия, вторият на Антиохия, третият на Ерусалим. В това време императорската багреница на ромейската власт носели Константин и Ирина, украсени с венеца на православието.[4] Този прочее свещен и велик събор с боговдъхновено и общо решение осъдил една новопоявила се варварска ерес, въведена от злочестиви и скверни хора, като подвел под същата присъда и нейните внушители и поборници. Защото тези окаяници на дума не признавали, че хулят Христа, истинския наш бог, но на дело измисляли всякаква обида, хула и нечестие. Като не смеели направо и открито да хулят него самия, те, [хулейки] свещения му образ, удовлетворявали всичкото желание на христоборческия си ум.[5] Хулейки като идол (о глас на дързък и безбожен език и ум!) почитания Христов образ, чрез който е прогонена идолската заблуда, и като го под-

[1] Цариградският патриарх Тарасий (784—806). [2] Сиреч на Цариград. [3] Папа Адриан I (772—795). [4] Византийският император Константин VI управлявал заедно с майка си Ирина през периода 780—797 г. По тяхно време на събора в Никея (787) било осъдено иконоборството и възстановено православието (иконопочитанието). [5] Тук патриарх Фотий говори за иконоборството. Както е известно, иконоборството се явява като опит на централната византийска власт, подкрепяна от военната аристокрация, да ограничи забогатяването на манастирите. Срв. *K. Schwarzlose,* Der Bilderstreit. Ein Kampf der griechischen Kirche um ihre Eigenart und um ihre Freiheit, Gotha 1890.— *М. Я. Сюзюмов,* Проблемы иконоборчества в Византии, Ученые записки Свердловского гос. пед. института, 1948, вып. IV по Кафедре истории древнего мира и истории средних веков, стр. 48—110. — *Ostrogorsky*, History, pp. 122, 135, 142—149 sq.

καθυβρίζοντες, καὶ πάσαις αὐτὴν ἀτιμίαις περιβάλλοντες, ἀνὰ τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς λεωφόρους ποσὶ κατεπάτουν, περιέσυρον, πυρὶ παρεδίδοσαν θέαμα Χριστιανοῖς ἐλεεινὸν καὶ τῆς ἑλληνικῆς χριστομαχίας μόνης ἄξιον. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἱερῶν εἰκονισμάτων ποσὶ ταχεινοῖς ἐκχέαι αἷμα, χερσί τε παλαμναίαις, καὶ βεβήλοις χείλεσιν ἐνησέλγαινον, καὶ κόρον οὐδένα τῆς τηλικαύτης μανίας καὶ παραπληξίας οὐδαμῶς ἐλάμβανον οἱ ἀλάστορες ἀλλὰ τῶν ἑλληνικῶν βδελυγμάτων οὐδὲν ἔλαττον, εἰ καὶ μὴ μᾶλλον, τὰ Χριστιανῶν ἱερὰ σύμβολά τε καὶ ἐκτυπώματα διὰ μίσους ἄγοντες, ἐβδελύσσοντο· δι᾿ ὧν αὐτοῖς καὶ ὁ ἄσπονδος πόλεμος κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων συνεκροτεῖτο καὶ ἐκρατύνετο. Δῆλον γὰρ ἅπασιν, ὡς ἡ τιμὴ τῶν εἰκονισμάτων τιμὴ γίνεται τῶν εἰκονιζομένων, ὥσπερ καὶ ἡ ἀτιμία εἰς αὐτὰ διαβαίνει τὰ εἰκονιζόμενα. Ἀλλ᾿ οὗτοι, τὰ νέα τῶν χριστομάχων Ἰουδαίων γεννήματα, δι᾿ ὧν μὲν τὴν σεπτὴν εἰκόνα Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων ἐνύβριζον, τὸ προγονικὸν ἀνεπλήρουν ὑστέρημα εἰς τὰ τῶν Ἰουδαίων τολμήματα ἐκφερόμενοι, καὶ νικᾶν φιλονεικοῦντες τῇ ὑπερβολῇ τῆς προθυμίας τοὺς γεννήτορας· δι᾿ ὧν δὲ Χριστιανῶν ἐν μέσῳ οὐκ ἔσχον τολμῆσαι τὸν Χριστὸν καὶ χείλεσιν ἀπαρνήσασθαι, καὶ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἰουδαϊκοῦ καὶ πατρῴου ζήλου ἠλέγχοντο διαπίπτοντες, καὶ νόθον καὶ ταύτην αὐτῶν δεικνύντες τὴν μίμησιν, καὶ μηδαμοῦ στάσιν ἔχοντες· ἀλλ᾿ ὥσπερ τῷ κακῷ καρωθέντες τῆς αἱρέσεως, ὧδε κἀκεῖσε διεῤῥιπτοῦντο καὶ παρεφύροντο. Χριστιανοὺς μὲν γὰρ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες, κατὰ Χριστοῦ ἐφρυάττοντο· καὶ τὴν Ἰουδαίων κλῆσιν οὐ προσιέμενοι, τὸ χριστομάχον αὐτῶν παρεζήλουν διὰ τῆς εἰκονομαχίας, καὶ ὑπερέβαλλον· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς εἰδωλολατρείας ἐκκλίνοντες ὄνομα, οὐδὲν εἰδωλολατρῶν ἀνεκτότερα εἴς τε Χριστιανοὺς αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ τῶν Χριστιανῶν θεῖα καὶ ἄχραντα μυστήρια ἐπεδείξαντο. Δι᾿ ὃ τούτους μέν, ὅσοι μὴ τῆς μοιχαλίδος ταύτης καὶ πολυσπόρου καὶ συμπεφυρμένης δόξης φυγεῖν ἠθέλησαν τὴν δυσγένειαν, ὡς νόθα γένη καὶ ἔκφυλα τῆς τῶν πιστῶν εὐγενείας, ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ διακρίνασα Σύνοδος, δεσμοῖς ἀλύτοις τοῦ ἀναθέματος καθυπέβαλε· τὴν δὲ εἰκόνα Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, κατὰ

лагали на всякакво безчестие, те го тъпчели с нозе и влачели по тържища и стъгди и на огън го предавали — зрелище, прескръбно за християните и достойно само за езическото христоборство. Същото извършвали и против другите свещени изображения, като безчинствували с нозе, бързи да проливат кръв, с мръсни ръце, със скверни устни, и не можели злодейците никак да се наситят на този бяс и безумие. Но като мразели свещените християнски символи и изображения не по-малко, ако не и повече, отколкото езическите мерзости, гнусели се от тях и водели усилена и непримирима война против Христа и светиите му. Защото ясно е за всички, че почитта към изображенията е чест, отдавана на изобразяваните [лица], както и безчестието преминава върху самите изобразявани лица. Но те, новите изчадия на христоборците юдеи, с това безчестили свещения образ на Христа и на светиите му, довършвали това, което не бяха направили праотците им, защото изпаднали в юдейска дързост и в прекаленото си усърдие се надпреварвали да надминат предците си. С това пък, че нямали смелостта сред християните да се отрекат и устно от Христа, доказвали, че били лишени от ревността на праотците си юдеи, че не са били добри техни подражатели и че не можали да се установят на едно, а като замаяни от еретическата злоба се разправяли и мятали тук-там. Защото християни се наричали, а против Христа беснеели и да се зоват юдеи не приемали, но с иконоборческите си постъпки те им съперничели и дори надминали тяхното христоборство. Не само това, но отхвърляли името на идолопоклонството и към самите християни и към божествените пречисти християнски тайнства се отнасяли не по-добре от идолопоклонниците. Затова светият и вселенски събор осъдил и предал на вечно проклятие ония, които не искали да се откажат от това изродено, прелюбодейно, разносеменно и разбъркано учение като от рожба незаконна, чужда на благородството на верните[1]. Той утвърдил и запечатал единогласно да се покланяме и почитаме образа на Христа, истинския наш бог, в чест и уважение на изобразявания съгласно с

[1] Т. е. на християните.

τὰς ἄνωθεν Ἀποστολικάς τε καὶ Πατρικὰς παραδόσεις, καὶ τὰς τῶν ἱερῶν λογίων ἐκφαντορίας, ἐπὶ τιμῇ καὶ σεβασμιότητι τοῦ εἰκονιζομένου, προσκυνεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι ψήφοις ἁπάσαις ἐπεκύρωσέ τε καὶ ἐπεσφραγίσατο, τῆς προσκυνήσεως καὶ τιμῆς δηλονότι προσαγομένης, καθ᾽ ὃν τρόπον καὶ τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς τύποις καὶ συμβόλοις τῆς καθ᾽ ἡμᾶς ἁγιωτάτης λατρείας προσερχόμεθα. Οὐ γάρ ἐν αὐτοῖς ἱστῶμεν καὶ συμπερικλείομεν τὴν τιμὴν καὶ προσκύνησιν, οὐδ᾽ εἰς ἑτερόφυλα καὶ διάφορα τέλη σχιζόμεθα· ἀλλὰ διὰ τῆς φαινομένης διαφόρου καὶ μεριστῆς αὐτῶν θεραπείας καὶ προσκυνήσεως ἱεροπρεπῶς τε καὶ ἀδιαιρέτως εἰς τὴν ἀμέριστον ἐκείνην ἑνοειδῆ τε καὶ ἑνοποιὸν θεότητα ἀναγόμεθα.

ιη΄. Οὕτω τὸν τίμιον Σταυρὸν προσκυνοῦμεν, ἐν ᾧ τὸ Δεσποτικὸν ἐξεταν΄ύσθη σῶμα, καὶ τὸ τοῦ κόσμου καθάρσιον ἀνέβλυσεν αἷμα, καὶ ἡ τοῦ ξύλου φύσις ταῖς ἐκεῖθεν ῥοαῖς ἀρδευθεῖσα, τὴν ἀγήρω ζωὴν ἐβλάστησεν ἀντὶ τοῦ θανάτου. Οὕτω τὸν τύπον τοῦ Σταυροῦ προσκυνοῦμεν, δι᾽ οὗ δαιμόνων ἐλαύνεται στίφη, καὶ πάθη θεραπεύεται ποικίλα, τῆς ἅπαξ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ χάριτος καὶ δυνάμεως ἐνεργηθείσης καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν τύπων μετὰ τῆς ὁμοίας ἐνεργείας συμπροϊούσης. Τούτων τοιγαροῦν ἕκαστον τήν τε Χριστοῦ εἰκόνα, φημί, καὶ αὐτὸν τὸν Σταυρόν, καὶ δὴ καὶ τοῦ Σταυροῦ τὸν τύπον, παραπλησίως τῇ σαβασμιότητι καὶ προσκυνήσει ἐξοσιοῦντες, οὐκ ἐν αὐτοῖς περιγράφομεν καὶ περιορίζομεν τὴν τιμὴν καὶ τὸ σέβας, ἀλλ᾽ εἰς τὸν δι᾽ ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα πλύτῳ φιλανθρωπίας ἀφάτῳ, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπονείδιστον θάνατον ἑκουσίως ὑπενεγκόντα, ταύτην ἀναφέρομεν καὶ ἀνιεροῦμεν. Οὕτω δὴ καὶ ναοὺς Ἁγίων, καὶ τάφους, καὶ λείψανα, πιστοῖς βρύοντα ἰάσεις, πιστῶς προσκυνοῦμεν, τὸν αὐτοὺς δοξάσαντα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν μεγαλύνοντες καὶ ἀνευφημοῦντες. Καὶ δὴ καὶ εἴ τι τούτοις κατὰ τὰς μυστικὰς καὶ ἁγίας ἡμῶν τελετάς ἐστι παραπλήσιον, διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐνεργουμένης δωρεᾶς τε καὶ εὐεργεσίας, τὸ ἀρχικόν τε καὶ πρωτουργὸν αἴτιον ἐπιγινώσκομέν τε καὶ δοξολογοῦμεν. Δι᾽ ὃ καὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων καὶ ἱερῶν ἀνδρῶν ἡ θεοφόρος καὶ ἁγία πανήγυρις οὐ μόνον τὴν εἰκόνα Χριστοῦ, καθ᾽ ἅπερ ἔφημεν, ἀλλά γε δὴ καὶ τῆς παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων τὰς ἱερὰς εἰκόνας, κατ᾽ ἀναλογίαν τῆς τῶν πρωτοτύπων ὑπεροχῆς καὶ σεβασμιότητος, τιμᾶσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι κοινῶν θεσπισμάτων ὅροις ἐπεσφράγισέ τε καὶ ἐπεκύρωσεν. Καὶ γὰρ καὶ δι᾽ αὐτῶν

древните апостолски и отчески предания и свидетелствата на свещеното писание, сиреч като отдаваме поклонение и чест по същия начин, както се отнасяме към другите свещени изображения и символи на нашето пресвето богопоклонение. Защото ние не се спираме и не ограничаваме почитта и поклонението [само върху образите], нито пък се делим на разнородни и различни обреди, но чрез привидно различно и частично служене и покаяние към тях ние свещенолепно и неразделно се въздигаме към божеството, което е неразделно, единообразно и обединително.

18. Така се покланяме на честния кръст, на който е било разпнато господнето тяло и отдето е бликнала очистителната за света кръв, та от естеството на дървото, напоено от потеклите там струи, произлязъл вместо смърт безсмъртен живот. Така ние се кланяме на изображението на кръста, чрез който се прогонват демонски пълчища и се изцеряват разни страдания с помощта на благодатта и силата, която се е проявила веднаж в първообраза и се простира със същото действие и върху самите изображения. И тъй, като отдаваме на всяко едно от тези, сиреч на Христовия образ и на самия кръст, както и на кръстното изображение, еднакво почитание и поклонение, ние не поставяме предели, нито ограничаваме почитта и уважението си със самите тях, но отнасяме и посвещаваме тази почит към оногова, който поради неизказано богатство на човеколюбие стана човек заради нас и доброволно претърпя за нас позорна смърт. Също така ние с вяра се покланяме на храмове, на гробове и мощи на светии, от които извира изцеление за верните, като величаем и славим Христа, бога наш, който ги е поставил. И ако в тайнствените и свети наши служби има нещо, подобно на горните чрез действуващата в тях дарба и благодат, ние признаваме и славим първичната и първодействуваща причина. Затова богоносното и свето събрание на онези блажени и свещени мъже с общи решения скрепило и потвърдило да се покланяме и почитаме не само иконата на Христа, както казахме, но и свещените икони на пречистата и приснодева господарка наша Богородица и на всички светии съобразно с възвишеността и светостта на първообразите. Защото ние чрез тях се възви-

εἰς ἑνοποιόν τινα καὶ συναγωγὸν ἀναγόμεθα θεωρίαν, καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀκρότατον τῶν ὀρεκτῶν δι᾿αὐτῆς ἀξιούμεθα θείας καὶ ὑπερφυοῦς συναφείας. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν σοφῶς τε καὶ θεαρέστως τελεσαμένη διώρισε· πᾶσαν δὲ αἱρετικὴν νόσον καὶ πᾶσαν ἀκοσμίαν τῆς λογικῆς ἀγέλης ἀπελάσασα, τὸν οἰκεῖον κόσμον καὶ τὸ κάλλος τὴν Ἐκκλησίαν ἐπαναλαβοῦσαν ἀπέδειξε· καὶ οἷα δὴ Νύμφην, οὐκ ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς, ἀλλ᾿ ἐν ἱεροῖς ἐξωραϊσθεῖσαν εἰκονίσμασιν, ἐκ δεξιῶν τοῦ Νυμφίου Χριστοῦ παραστήσασα, ἱλαροῖς καὶ χαίρουσιν ὀφθαλμοῖς καθορᾶσθαι καὶ ἐναγλαΐζεσθαι παντὶ τῷ τῶν πιστῶν πληρώματι παρεσκεύασεν.

ιθ΄. Αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἡ καθαρὰ καὶ ἀμώμητος ὁμολογία· αὕτη τῆς ἀχράντου καὶ εἰλικρινοῦς λατρείας ἡμῶν καὶ τῶν περὶ αὐτὴν σεπτῶν μυστηρίων ἡ θεόσοφος μυσταγωγία· κατὰ ταύτην μέχρι βίου δυσμῶν καὶ φρονοῦντες καὶ πιστεύοντες καὶ πολιτευόμενοι, πρὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ νοητοῦ ἡλίου, τῆς ἐκεῖθεν ἀνεσπέρου αὐγῆς καὶ λαμπρότητος τρανώτερόν τε καὶ τελεότερον ἀπολαύσαντες. Ταύτην προσήκει καὶ τὴν ὑμετέραν θεοφρούρητον σύνεσιν, ἤδη πρὸς τὸν ἡμέτερον κλῆρον τῆς εὐσεβείας ἀφορῶσαν, εἰλικρινεῖ διαθέσει, καὶ γνώμης εὐθύτητι, καὶ ἀδιστάκτῳ πίστει ἀποδέχεσθαι καὶ στέργειν, καὶ μήτε δεξιᾷ, μήτε ἀριστερᾷ, μήτε βραχὺ ταύτης ἀποκλίνειν· τοῦτο γὰρ τῶν Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα· τοῦτο τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων τὸ φρόνημα. Δι᾿ὃ μόνον σέ αὐτὸν φρονεῖν οὕτω δεῖ καὶ δοξάζειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ σέ τεταγμένους εἰς τὸ αὐτὸ τῆς ἀληθείας φρόνημα χειραγωγεῖν, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν καταρτίζειν πίστιν, καὶ μηδὲν τῆς τοιαύτης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἡγεῖσθαι τιμιώτερον· Ἄρχοντος γὰρ ὡς ἀληθῶς μὴ τῆς ἰδίας μόνον σωτηρίας ποιεῖσθαι φροντίδα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμπιστευθέντα λαὸν τῆς ἴσης ἀξιοῦν προνοίας, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τῆς θεογνωσίας χειραγωγεῖν τε καὶ προσκαλεῖσθαι τελειότητα. Μὴ τοίνυν τῶν ἐλπίδων ἡμᾶς διαψευσθῆναι ποιήσης, ἃς ἡ σὴ περὶ τὰ καλὰ ῥοπή τε καὶ εὐηκοΐα παρέσχε προβάλλεσθαι· μηδὲ τοὺς πόνους καὶ τοὺς ἀγῶνας, οὓς ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἀνεδεξάμεθα χαίροντες ματαίους ἐλέγξης· μηδ᾿ἄρχεσθαι μὲν προθυμίᾳ τοῦ θείου κηρύγματος ὑποδέχεσθαι τοὺς λόγους σαυτὸν ἐπιδείξης, εἰς ῥαθυμίαν δὲ τὴν προθυμίαν καταλύσης· ἀλλ᾿ὅμοιον μὲν τῇ ἀπαρχῇ τὸ τέλος, σύμφωνον δὲ τὴν πολιτείαν τῇ πίστει, κοινὸν δὲ ἀγαθὸν καὶ γένους καὶ πατρίδος τὴν σὴν διδοὺς ἐξουσίαν καθορᾶσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι τὴν ἐμὴν ἐπὶ σοὶ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην διατήρει ἀνεξάλειπτον.

шаваме до съзерцание, което ни обединява и събира, и чрез това се удостояваме да се съединим по начин божествен и преестествен с бога — крайното наше желание. Всичко това светият събор мъдро и богоугодно завършил и определил и като премахнал от словесното стадо всеки еретически недъг и всяка грозота, възвърнал украсата и красотата на църквата, която представил отдясно на жениха Христа като невяста, украсена не със златни ресници, а със свещени изображения, и я натъкмил така, че цялото множество на верните да я гледа с весели и радостни очи и да й се радва.

19. Това е чистото и непорочно изповедание на нашата християнска вяра. Това е богомъдрото тайнство за пречистото и искрено наше богослужение и за свещените му тайнства. Като мислим и вярваме и живеем съгласно с него до края на живота си, ние се стремим към изгрева на духовното слънце, за да се насладим по-ясно и по-пълно на незалязващото му сияние и блясък. Това трябва да приеме и обича с искрено разположение, с права мисъл и непоколебима вяра също и ваше богохранимо благоразумие, след като се обърнахте вече към нашето благочестие, и не бива да се отклонявате от него надясно, нито наляво, нито дори за малко време. Защото това е проповедта на апостолите, това е учението на вселенските събори. Затова не само ти сам трябва да мислиш и вярваш така, но и подчинените си да ръководиш към същото истинско учение, за да ги упътваш към същата вяра и да не смяташ, че има нещо по-скъпо от това усърдие и грижа. Защото наистина един владетел е длъжен да се грижи не само за своето спасение, но и поверения нему народ да удостоява със същата грижа, да го ръководи и подтиква към съвършенството на богопознанието. И тъй не оцетявай нашите надежди, които твоята склонност към доброто и послушанието ти дадоха повод да се появят. Нито пък показвай, че са били напразни трудовете и старанията, които с радост предприехме за вашето спасение. Не показвай, че си започнал с усърдие да приемаш словата на божествената проповед, а ще завършиш усърдието си с леност. Като имаш край, подобен на началото, а живот, съгласен с вярата, и като упражняваш властта си така, че тя да се вижда иименува общо благо за род и отечество, в същото време пази незаличима радостта и веселието, които имам заради тебе.

κ' Ἀλλ' ὅρα δή μοι φιλόχριστε καὶ πνευματικὲ ἡμῶν υἱέ, καὶ εἴ τι ἄλλο κλεινὸν καὶ καλὸν στοργῆς ἄξιον ὄνομα, ὅρα τοιγαροῦν ὅσας παρατάξεις ὁ πονηρὸς κατὰ τῆς εὐσεβοῦς καὶ μόνης ἀληθινῆς τῶν χριστιανῶν θρησκείας ἐπαλαμήσατο, αἱρέσεις διαφόρους καὶ στάσεις καὶ μάχας, καὶ πολέμους ἐπινοῶν. Ὅρα δὲ καὶ τοῦτο, ὅπως ἁπάσας αὕτη κατεστρέψατο, καὶ λαμπρὰ τὰ κατὰ πάντων ἀνέστησε τρόπαια· καὶ μηδὲν θαυμάσῃς τὰς κατ' αὐτῆς λογιζόμενος ἐπινοίας καὶ ἐπιβουλάς. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἂν περιφανὴς καὶ κραταιὰ καὶ ἐπίσημος διὰ τῆς νίκης ἐγίνετο εἰ αὐτῇ πολέμιον συνεπλέκετο ἔπειτα δὲ καὶ συνορᾶν ῥᾴδιον, ὡς ἔνθαπερ ὁ πονηρὸς σφοδρότερον πολεμεῖται ἐκεῖ καὶ αὐτὸς σπουδαιότερον τὰ τῆς κακίας αὐτοῦ βέλη πέμπει καὶ τὰ μηχανήματα ἵστησιν. Ἐν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν, ἐπεὶ μεδείς ἐστιν αὐτῷ σφοδρὸς πόλεμος, διὰ τοῦτο οὐδ' αὐτός κατ' ἐκείνων ὁπλίζεται· ὁ δὲ Χριστώνομος τοῦ Θεοῦ λαός, τὸ ἅγιον, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα, ἐπεὶ καθ' ἑκάστην κραταιούμενοι τῇ πίστει, κατὰ τῶν πονηρῶν αὐτοῦ πράξεων καὶ ἐπιτηδευμάτων ἀνδρίζονται, διὰ τοῦτο κἀκεῖνος μυρίαις ἐπιβολαῖς καὶ πάσαις μεθόδοις τινὰς ἐξ αὐτῶν ὑποσκελίζειν, καὶ ἀντιλυπεῖν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἀγωνίζεται εἰ καὶ εἰς αἰσχύνην αὐτῷ οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ πονηρεύματα καταστρέφουσιν. Ἄλλως τε δέ, τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἐθνῶν ἀδιάκριτα καὶ συγκεχυμένα τὰ ἐν δόγμασιν ἔχει φρονήματα, καὶ οὐδὲν καθαρὸν οὐδ' εἰς ἀκρίβειαν δεδοκιμασμένον διὰ τοῦτο ἐν ἐκείνοις οὔτε τὸ διεστραμμένον φαίνεται. Ἐν δὲ τῇ καθαρωτάτῃ καὶ ἁγιωτάτῃ, καὶ πολὺ τὸ ἀκριβὲς ἐχούσῃ πίστει τῶν Χριστιανῶν, διὰ τὸ λίαν αὐτῆς εἰλικρινὲς καὶ εὐθὲς καὶ ἐξῃρημένον καὶ ἀκήρατον, ἐπειδάν τις καὶ μικρόν τι διαστροφῆς ἢ καινοτομίας παρεισένεγκειν ἐπιχειρήσῃ, αὐτίκα τὸ διεστραμμένον καὶ κίβδηλον τῇ παραθέσει τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καταφαίνεταί τε καὶ διελέγχεται, καὶ οὐδ' ἐπὶ βραχὺ τὸ νόθον γέννημα οὐδ' ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν εἶναι τῶν εὐσεβῶν δογμάτων οὐδαμῶς ἀνέχεται ἡ εὐγένεια. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν κάλλει διαφερόντων σωμάτων καὶ μικρά τις ἐπιγενομένη κηλὶς θᾶττον συνορᾶται καὶ πεφώραται τῇ παραθέσει τῆς λοιπῆς ἐν τῷ σώματι ὡραιότητος, τοῖς αἰσχροῖς τὴν ὄψιν οὐκ ἂν ἐξελεγχθείη ῥαδίως τὰ τῆς ἀσχημοσύνης πάθη ἐπισυνιστάμενα (ὑπολανθάνει γὰρ τῆς ἀμορφίας τῷ συγγενεῖ καὶ τῇ ὁμοιότητι), οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ὡραιοτάτης ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπερλάμπρου θρησκείας καὶ πίστεως, κἂν

20. Но виж, о христолюбиви и духовни наш сине и каквото друго славно и добро и обично име мога да употребя за тебе, виж колко спънки е изнамерил лукавият против благочестивата и единствена истинска християнска религия, като е измислил разни ереси, смутове, раздори и войни. А виж и това, как тя е унищожила всичко това и е издигнала паметници за бляскави победи над всички. И никак не се учудвай, като имаш пред вид нападките и измислиците против нея. Защото преди всичко [вярата] ни нямаше да стане чрез победата тъй славна, мощна и знаменита, ако не беше се изпречило нищо враждебно против нея. Сетне лесно е да се разбере, че гдето по-силно се води борба срещу лукавия, там и той с по-голямо усърдие хвърля стрелите на злобата си и противопоставя своите козни. Понеже сред другите народи никой не води против него жесток бой, затова и той не се въоръжава против тях. Но понеже христоименитите божии люде, светият народ, царското свещенство, всекидневно укрепявани с вярата, мъжествено се борят против лукавите му дела и козни, затова и той крои безбройни нападки и употребява всякакви способи, за да измами някого от християните и да смути Христовата църква, при все че всичките му старания и лукавства се свършват за негово посрамване. Вън от това догматичните учения на другите народи са неопределени и забъркани и нищо не е нито чисто, нито точно установено, та затова у тях изопаченото не се вижда. Но в пречистата, пресвета и много точна християнска вяра поради нейната ясност, правота, възвишеност и чистота, ако някой се опита да вмъкне дори някакво малко изменение или нововедение, веднага изопаченото и преправеното става ясно и се уличава само като се постави близо до истината и здравия разум и благородството никак не търпи нито за кратко време незаконната рожба дори да носи името на благочестивите догми. Защото, както едно малко петно, лепнато на тела, отличаващи се по хубост, много скоро се забелязва и открива в сравнение с останалата красота на тялото, а грозни белези, прибавени на грозни тела, не могат лесно да се схванат (защото се укриват от окото поради своето сродство с общата грозота). Така е и с действително прекрасната и пресветла християнска религия и вяра. Ако някой направи най-малкото отклонение от

τὸ βραχύτατόν τις αὐτῆς παρατρέψῃ μεγάλην ἀσχημοσύνην ἐργάζεται καὶ παραυτίκα τὸν ἔλεγχον δέχεται· τὰ δ' ἄλλα τῶν ἐθνῶν δόγματα, πολλῆς ἀκοσμίας καὶ ἀσχημοσύνης γέμοντα, οὐδεμίαν ἔχειν τοῖς οἰκείοις ἐρασταῖς συναίσθησιν δίδωσι τῆς ἐπιγιγνομένης αἰσχρότητος. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πασῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τὸ αὐτὸ κατιδεῖν ἔστιν. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἀκριβεστάταις καὶ τὸ βραχύτατον τῶν ἁμαρτημάτων ῥᾷστα κατάφωρον γίνεται· ἐν δὲ ταῖς τυχούσαις πολλὰ παρορᾶται, καὶ οὐδ' εἰς ἁμάρτημα κρίνεται. Εἰ βούλει δέ, καὶ ἐν μὲν τοῖς ἄρχουσι καὶ τῶν ἄλλων τῇ ἐξουσίᾳ προέχουσι, μάλιστα δὲ οἷς κατὰ πλειόνων τὸ κράτος καὶ τὸ μικρὸν τῶν πταισμάτων εἰς μέγεθος αἴρεται καὶ πᾶσι γίνεται περιβόητον· ἐν δὲ τοῖς ἀρχομένοις καὶ ταπεινοτέροις πολλὰ τῶν παραπλησίως διαμαρτηθέντων οὐδ' ὅτι ἐπράχθη συνεγνώσθησαν, ἀλλ' ἐναπεκρύβη καὶ ἔλαθε, τῇ σμικρότητι καὶ εὐτελείᾳ συναποσβεσθέντα τοῦ ἁμαρτήματος.

нея, той причинява голяма грозота и веднага бива изобличен, когато, напротив, другите вери на народите, изпълнени с голямо безредие и грозота, не дават никаква възможност на своите последователи да забележат прибавената грозота. Не само в тях, но и във всички други изкуства и науки може да се види това нещо. Защото у тия, които се отличават с голяма точност, и най-малката грешка твърде лесно става явна, а у безредните много неща не се съглеждат, нито пък се считат за грешка. Ако щеш [същото трябва да се каже] и за началниците, и за тези, които превъзхождат другите по власт, а най-вече за ония, които имат власт над множество хора. Една малка тяхна грешка се преувеличава и става известна на всички, когато много подобни грешки на подвластните и на по-долните люде дори не се забелязват, че са извършени, но се прикриват и остават незабелязани поради своята маловажност и незначителност.

κα'. Ὅσον οὖν μεγέθει καὶ κράτει καὶ κάλλει καὶ ἀκριβείᾳ καὶ καθαρότητι καὶ τῇ ἄλλῃ πάσῃ τελειότητι τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι δοξασμάτων ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις καὶ λατρεία ὑπερανέστηκε καὶ ἐξῄρηται, τοσοῦτον ὅ τε πονηρὸς εἰς τὸν κατ' αὐτῆς ἀνερεθίζεται πόλεμον. καὶ τοσοῦτον πάλιν τὰ ἐξ ἀφρόνων καὶ κακοβούλων ἀνδρῶν ἁμαρτήματα ἐκ τοῦ εὐθέος καταφαίνεται, μήδ' ἐπὶ βραχὺ χώραν τοῦ λαθεῖν ἔχοντα, μηδέ τινα παρείσδυσιν ἐφευρίσκοντα. Ἀλλ' ὅμως ἡ τοῦ Θεοῦ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία (ὡς καὶ φθάσαντες ἔφημεν) καὶ τοῦ πονηροῦ πάντα τὰ μηχανήματα σαθρὰ καὶ ἄπρακτα διελέγχουσα, μᾶλλον δὲ κατ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ μηχανουργοῦντος ἐπαναστρέφουσα, καὶ τῶν αἱρετιζόντων ῥαδίως ἀποσκευαζομένη τὸ βλάσφημον, καὶ καταισχύνουσα τὸ ἀναίσχυντον, κατὰ πάντων ἄμαχον τὸ κράτος καὶ ἀήττητον ἀναδέχεται, καὶ καλοῖς καὶ σωσικόσμοις διὰ παντὸς θριάμβοις ἐγκαλλωπίζεται.

21. И тъй, колкото вярата и богопоклонението на християните по величие, сила, красота, точност, чистота и всяко друго съвършенство превъзхождат и превишават разпространените между езичниците учения, толкова повече и лукавият се надига да воюва срещу тази вяра и, от друга страна, грешките на безумни и злонамерени хора веднага стават явни и не могат дори за малко време да останат незабелязани, нито пък да се промъкнат някак неусетно. Обаче божията съборна и апостолска църква (както вече казахме), като прави всички козни на лукавия слаби и безуспешни, дори нещо повече — обръща ги против самия кознодеец — и като отхвърля лесно богохулството на еретичествуващите и посрамва безсрамието им, придобива срещу всички необорима и непобедима сила и се украсява с хубави и светоспасителни победи.

κβ'. Σὺ τοίνυν (ὦ — τί σε προσειπὼν εἴπω τοῦ πόθος;) τῇ αἴγλῃ τοῦ θείου Πνεύματος τὴν ψυχὴν αὐγασθείς, καὶ πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας φέγγος ἀναχθείς, καὶ ἔργον ἐργασάμενος, δι' οὗ πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πρᾶξιν

22. Ти, прочее (о, как да те нарека, за да се изкажа според копнежа си!), който си озарен душевно с блясъка на божествения дух, възведен си към светлината на благочестието и си извършил дело, с което се издигаш до деянието и подражанието на великия Константин,[1]

[1] Патриарх Фотий сравнява княз Борис с Константин Велики, понеже и той подобно на император Константин победил уж с силата на кръстния знак своите и на християнството врагове. Очевидно тук Фотий има пред вид победата на Борис над разбунтувалите се български боляри. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 71, бел. 2. — *J. Dujčev*, Au lendemain de la conversion du peuple bulgare. L'épître de Photius, Mélanges de Science religieuse (1951), p. 213, nº 5.

ἀνεγώθης καὶ αἴμητο, ἔχου τῆς ἀπ᾽ ἀρχῆς σου γνώμης καὶ βουλῆς καὶ συνέσεως· στῆθι στεῤῥῶς ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως, ἐν ᾗ καλῶς ὑπὸ Κυρίου τεθεμελίωσαι· ἐποικοδόμει τῇ ὀρθῇ σου πίστει πράξεις ἀγαθὰς καὶ βίου σεμνότητα, μὴ ξύλα καὶ χόρτον, μηδὲ καλάμην, εὔφλεκτον τῆς ἁμαρτίας ὕλην, καὶ πρὸς καῦσιν μόνην, πρὸς οὐδὲν δὲ χρησιμεύουσαν ἕτερον· ἀλλὰ χρυσὸν καὶ ἄργυρον, τῶν κατορθωμάτων τὰ τίμια. Ταῦτα γὰρ καὶ παρὰ πειρασμῶν δοξαζόμενα, καθαρώτερα καὶ τιμιώτερα διαδείκνυται. Οὕτω Χριστὸς ὁ κοινὸς Δεσπότης ἐγκελεύεται, καρποὺς ἀρετῶν προβάλλειν, καὶ μὴ καταισχύνειν τὴν πίστιν διὰ τῶν πράξεων. Οὕτω Παῦλος ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας συμβουλεύει διδάσκαλος. Οὕτω Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων, καὶ τῶν οὐρανίων πυλῶν τὰς κλεῖς ἐμπεπιστευμένος καὶ τὴν εἴσοδον. Οὕτω τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων ὁ θεῖος χορὸς τὴν οἰκουμένην ἐμαθήτευσεν. Οὕτως ἡμῶν οἱ πατέρες παρειλήφασιν. Οὕτως ἡμῖν τοῖς μετ᾽ ἐκείνους παραδεδώκασιν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς σοι παραινοῦμεν καὶ συμβουλεύομεν, ἀρεταῖς κοσμεῖν τὴν πίστιν, καὶ τῇ πίστει τὰς ἀρετὰς λαμπροτέρας ἀπεργάζεσθαι. Ἐβουλόμην αὐτὸς ἐγώ σοι παρεῖναι, καὶ ταῖς πράξεσιν ἐφιστάναι, ἵνα τῶν μὲν καλῶν ἔργων αὐτεπάγγελτον διὰ τῆς ὄψεως λαμβάνων τὴν γνῶσιν, ἔτι μᾶλλον ἐν εὐθυμίᾳ καὶ χαρᾷ διακείμενος εἴην· εἰ δέ τι καὶ παράλογον συνέβη, μεθέλκειν ἔχοιμι ῥᾳδίως καὶ μεθαρμόζειν ἐκ τοῦ παραχρῆμα πρὸς διόρθωσιν. Ἐπεὶ δὲ ἡ βούλησις τῆς δυνάμεως χηρεύει, καὶ πολλὰ τὴν ὁρμὴν ἀνακόπτοντα κωλύει, ὅ μοι λοιπόν ἐστι δυνατόν, γραφῇ τυπῶσαι τὰς παραινέσεις, ὡς καὶ κατ᾽ ἀρχὰς ὑπεσχόμεν, ἤδη πειράσομαι.

κγ΄. Ὅτι μὲν οὖν χρὴ τὸ θεῖον εἰλικρινῶς ἀγαπᾶν καὶ θεραπεύειν, καὶ τὸ ὁμόφυλον ὡς ἑαυτὸν στέργειν καὶ φιλεῖν, ἔμφυτός πως τοῖς ἀνθρώποις ἡ γνῶσις καθέστηκεν· ἡ βούλησις δὲ μὴ συντρέχουσα τῇ γνώσει, εἰς θέσπισμα καὶ νόμον ἀναγραφῆναι τὴν κοινὴν ἐξεβιάσατο γνώμην. Ὅτι δὲ ὁ τοῦ θείου εἰλικρινὴς ἔρως καὶ ἡ τοῦ πλησίον στοργὴ καὶ τελεία ἀγάπη, τῶν ἄλλων ἐντολῶν ἐν ἑαυταῖς περιέχουσι τὰς πράξεις, οὐ χαλεπὸν μὲν καὶ αὐτόθεν κατανοῆσαι· παρίστησι δὲ τοῦτο καὶ ὁ Δεσποτικὸς λόγος ἐν οἷς φησι περὶ αὐτῶν. „Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος κρέμαται καὶ οἱ Προφῆται.“ Καὶ γὰρ ὁ τὸν θεῖον ἔρωτα ἐνεστερνισμένος καὶ τὸν πλησίον ὡς στέργων καὶ φιλῶν, πατέρα μὲν καὶ μητέρα διαφερόντως

следвай първоначалното си мнение, желание и благоразумие. Стой твърдо върху камъка на вярата, на който добре си утвърден от господа. Съграждай върху правата си вяра добри дела и честен живот, не дърва и сено, нито тръст, вещество греховно, лесно запалимо и годно не за друго, а само за горене, но злато и сребро, подвизи ценни. Защото те, изпитани през искушения, стават почисти и по-скъпоценни. Така и общият ни господар Христос заповядва да даваме плодове на добродетели и да не посрамваме вярата чрез делата. Така съветва Павел, великият учител на църквата. Така и Петър, върховният от апостолите, комуто са поверени ключовете и входът на небесната врата. Така е научил вселената божественият сонм на останалите апостоли. Така са приели нашите отци. Така са предали те на нас, техните приемници. Така и ние те наставляваме и съветваме: да украсяваш вярата с добродетели, а добродетелите да правиш по-бляскави чрез вярата. Исках сам аз да бъда при тебе и да наглеждам дейността ти, та като виждам сам с очите си добрите ти дела, да се радвам и веселя още повече; ако пък се случи да стане нещо неразумно, да мога лесно да пристъпя и веднага да го изправя. Но понеже желанието ми не може да се изпълни и много пречки възпират моя стремеж, затова ще се опитам сега да направя, което ми е възможно — писмено да изложа наставленията, както обещах в самото начало.

23. Вродено е у човеците съзнанието, че трябва искрено да обичат бога и да му служат, а подобните си да обичат и любят като себе си. Но понеже волята не се съпътствува от съзнанието, затова стана нужда всеобщото мнение да се предписва като повеление и закон. Че в искрения копнеж за божественото и в съвършената любов и милост към ближния се съдържат другите заповеди, това от само себе си лесно се разбира. Но същото изтъква и господнето слово, когато казва за тях: „В тия две заповеди висят целият закон и пророците.“[1] Защото, който има в сърцето си обичта към бога, а ближния си обича и люби като себе си, той много повече ще обикне баща и майка и тях първи след бо-

[1] Мат. XXII, 38.

ἀγαπήσει καὶ τιμῆς τῆς πρώτης μετά γε Θεὸν ἀξιώσει· αἱμάτων δ'ἐμφυλίων καὶ φόνων οὐ μόνον τὰς χεῖρας καθαρὰς φυλάξει, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς λογισμοὺς μελέτης τοιαύτης. Οὐ μὴν οὐδὲ κλέψειεν οὗτος· οὐδεὶς γάρ, ὃν ὡς ἑαυτὸν φιλεῖ καὶ φυλάττει, τούτου κλέπτης ἐφωράθη. ἀλλ'οὐδὲ ἀλλοτρίους γάμους διορύξει· οὐδ'ὅρκον ἐπίορκον ὀμόσει· οὐ μὲν οὖν οὐδὲ μαρτυρίαν ψευδῆ κατὰ τοῦ πλησίον μαρτυρήσει· καὶ ὅλως οὐ χειρῶν ἀδίκων ἄρξει, τύπτειν ἢ προπηλακίζειν ἐπιχειρῶν, ἢ τύραννος ἐραστὴς τῶν, ὅσα τῷ πλησίον ὑπάρχει, γινόμενος. Ὁ γὰρ τι τούτων κατατολμῶν αὐτόθεν λυμαίνεται, καὶ τὸν ἔρωτα τὸν θεῖον καὶ Δεσποτικόν, καὶ τοῦ ὁμοφυοῦς τὴν στοργήν· τῷ μὲν ἐπιβουλεύων καὶ περιβάλλων κακοῖς, τὸν δὲ παρὰ φαῦλον ποιούμενος καὶ ὑπερορῶν· ἐξ ὧν εἰς οἵας ἀπαραιτήτους καὶ πικρὰς τιμωρίας ἐμβάλλει ἑαυτόν, πᾶσίν ἐστι φανερόν. Εἰ γὰρ ὁ τῶν ἀνθρωπίνων προσταγμάτων καὶ τῆς ἐπιστατούσης Ἀρχῆς ὑπερόπτης οὐ διαφεύγει τὴν δίκην, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ζῆν πολλάκις τὸν κίνδυνον ἔχει, ὁ τὸν Δεσπότην τῶν ὅλων καὶ βασιλέα καὶ δημιουργὸν διὰ τῆς εἰς τὸν ὁμόδουλον παροινίας καὶ ἐπιβουλῆς ἀτιμάζων καὶ ἐξουθενῶν, καὶ τοὺς αὐτοῦ νόμους διαπαίζων καὶ χλεύην δεικνύς, ἡλίκην τινὰ τὴν τιμωρίαν δώσει; Δι'ὃ προσήκει παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ σπουδῇ, μετὰ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμωμήτου ἡμῶν θρησκείας καὶ ταύτας διαφυλάττειν τὰς ἐντολάς· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι χωρὶς οὔτε τῆς τῶν πιστῶν καὶ φιλοθέων μερίδος γενέσθαι, οὔτε τῆς τῶν οὐρανῶν ἀξιωθῆναι βασιλείας.

га ще почете и не само ръцете си ще запази чисти от междуособни кръвопролития и убийства, но и езика си от такива помисли. Той нито ще краде, защото никой не е бил изобличен, че краде от оногова, когото обича и пази като себе си. Той няма да посегне на чужд брак, нито ще положи лъжлива клетва, нито пък ще даде лъжливо свидетелство против ближния си и изобщо не ще върши неправди, като си позволи да бие или хули, или да стане страстен грабител на онова, което принадлежи на ближния му. Защото, който дръзне да стори нещо от горните деяния, с това той престъпва и двете неща — любовта към бога и господа и любовта към ближния, — като злоумишлява против последния и го обсипва със злини и като унижава и не зачита първия. Какви неизбежни и тежки наказания той си навлича, това е известно на всички. Защото, ако оня, който презира човешките заповеди и стоящата над нас власт, не избягва наказанието, но често излага на опасност и самия си живот, колко поголямо наказание ще претърпи оня, който с грубостта и злоумишлението към себеподобния безчести и унижава царя, създателя и владетеля на всичко, подиграва се със законите му и им се присмива: затова трябва по всякакъв начин и с всяко усърдие да се пазят заедно с чистата ни вяра и тия заповеди. Защото без тях няма, не е възможно човек да съставя част от верните и боголюбивите, нито пък да се удостои и с небесно царство.

κδ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀνθρώπῳ παντὶ πάσῃ δυνάμει παραφυλακτέον, ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ. νέῳ καὶ πρεσβύτῃ πλουσίῳ καὶ πένητι· κοινὴ γὰρ ἡ φύσις, καὶ κοινὰ τὰ προστάγματα, καὶ κοινῆς τῆς παραφυλακῆς καὶ ἐπιμελείας δεόμενα. Ἃ δὲ μᾶλον πρὸς τὴν τῶν ἀρχόντων ὁρᾷ παιδογωγίαν, καὶ τῇ σῇ φυλάττειν ἐπιτηδειότερα ἐξουσίᾳ, καὶ ἐξ ὧν ἔσται σοι καὶ περὶ τῶ ἄλλων πλείστη ἐμπειρία, ἐκεῖνά σοι νῦν εἰρήσεται· καὶ γὰρ πολλῆς τῷ ἄρχοντι δεῖ καλοκαγαθίας. τῆς τε ἄλλης, καὶ τῆς ἐν ἤθεσιν εὐκοσμίας. Διὸ καὶ φάσιν „Ἀρχὴ ἄνδρα δεικνύει“ καὶ ὅτι „ὥσπερ ὁ χρυσὸς ἐν ταῖς λιθίναις ἀκόναις δοκιμάζεται, οὕτως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐν ταῖς ἀρχικαῖς ἐργασίαις καὶ ταῖς τῶν ἀρχομένων διανοίαις ἐξετάζεται“.

24. Но всичко това трябва да се пази с всички сили от всеки човек, управител и управляван, стар и млад, богат и беден. Защото природата на всички е еднаква, общи са и повеленията, та е необходимо всички да ги пазят прилежно. Сега ще ти кажа онова, което наймного се отнася до възпитанието на началниците и е полезно да бъде спазвано от твоята власт. От него ще добиеш много голяма опитност и в други неща. Защото един началник трябва да притежава голяма доброта и благонравие. Затова казват „властта показва човека“ и „и както златото се изпитва с пробен камък, така и човешкият ум се познава по делата в управлението и по разположението на управляваните“.

κε' Σὺ δέ μοι μάλιστα πρόσεχε, ἵνα μὴ μόνον ἀκροατής, ἀλλὰ καὶ ποιητὴς γένῃ καλῶν

25. Но най-много внимавай да бъдеш не само слушател, но и извършител на

καὶ ἀξιαγάστων πράξεων· ἀρχὴ δὲ ἡμῖν κἀν τούτοις ἀπὸ τῶν θείων. Εὐχὴ μὲν οὖν Θεῷ συνάπτει καὶ οἰκειοῖ, ὁμιλία τις ἔνθεος οὖσα καὶ συνουσία νοερὰ τοῦ πάντων καλλίστου καὶ τιμιωτάτου· ἐξ οὗ πᾶσα μὲν οὐσίωσις καὶ συνοχή, πᾶσα δὲ πρόνοια καὶ χορηγία τῶν ἀγαθῶν, πᾶσα δὲ τελειότης καὶ διακάθαρσις τῶν παθῶν. Ὥστε, εἰ, καὶ μή τι ἄλλο κέρδος ἐκ τῆς εὐχῆς ἐνεφύετο, αὐτὸ δὴ τοῦτο μάλιστα τοῖς φιλοθέοις καὶ τοῦ ἀγαθοῦ φιλοθεάμοσιν ἀντὶ πάσης εὐφροσύνης ἤρκει, καὶ πάσης τῆς κατὰ τὸν βίον μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας. Ὅτε δὲ καὶ τῶν ἡμαρτημένων ἄφεσιν λαμβάνομεν δι᾽αὐτῆς, καὶ τῶν ἄλλων αἰτημάτων ὅσα συμφέρουσι τὰς ἀγαθοειδεῖς καὶ τελεσιουργοὺς δωρεὰς προκαλούμεθα, ἀξιούμεθά τε τῶν ἀφάτων περὶ ἡμᾶς, ἔργων καὶ δώρων διὰ τῆς ἐν αὐτῇ εὐχαριστίας τὸν εὐεργέτην ἀμείβεσθαι, καὶ δὴ καὶ οἵας ἀπαρχάς τινας αὐτῷ προσφέρειν, τὰς κατ᾽ἐκείνην τοῦ νοῦ κινήσεις καὶ δοξολογίας, τῆς νοερᾶς ἡμῶν καὶ λογικῆς οὐσιώσεως· ὅτε τοίνυν τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τῇ εὐχῇ περιείληπται, πῶς οὐ χρὴ πρὸς αὐτὴν προθύμως ἐπεκτείνεσθαι, καὶ ταύτης ἐρᾶν σφόδρα καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι;

добри и достохвални дела. За нас започват и тия дела от божествените. И тъй молитвата свързва и сближава човека с бога, защото тя е боговдъхновен разговор и умствено съединение с това, което е най-добро и най-ценно от всичко. Той осъществява и съдържа всичко, промишлява и подава всички блага, той е всяко съвършенство и очистване от страстите. Така че и да нямаме друга някоя печалба от молитвата, само горното вместо всяка друга радост и всяко блаженство и благополучие в живота е достатъчно за ония, които обичат бога и желаят да съзерцават в доброто. Но когато ние чрез молитвата получаваме прошка за прегрешенията си, чрез нея предизвикваме да ни се изпълнят и всички други просби за благотворна и целесъобразна дейност. Чрез нея се удостояваме да изкажем благодарност към благодетеля ни за неизказаните му към нас дела и дарби. При това му поднасяме във време на молитва и на славословие движенията на ума си като един вид прояви на нашето умно и разумно естество. Когато прочее толкова много и толкова големи неща се съдържат в молитвата, бива ли да не я обичаме, да не се държим за нея и да не се стремим към нея с усърдие?

κς'. Σὺ τοίνυν προσεύχου μὲν εὐχὰς ἰδίας διὰ παντὸς καὶ καθ᾽ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, προσεύχου δὲ καὶ ἅμα τῷ πλήθει καὶ ἐν τῷ φανερῷ. Δι᾽ἑκατέρου μὲν γὰρ θεοφιλῶς πραττομένου τὸ ὅσιόν ἐστιν ἀποδιδόναι· ὅσον δὲ τὸ πρότερον εἰς καθαριότητα διανοίας πλεονεκτεῖ, τοσοῦτον τὸ δεύτερον εἰς μίμησιν τοὺς ὁρῶντας παρακαλεῖ· καὶ τὸ μὲν εἰς οἰκεῖον κέρδος συντελεῖ, τὸ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους οἶδεν ὠφελεῖν· ὧν ἡ σωτηρία καὶ ἡ προκοπὴ μεγάλη πάλιν τῆς ἀρετῆς ἐστι τοῦ ἄρχοντος μαρτυρία.

26. Ти прочее моли се всякога богу със свои молитви и насаме, но моли се и заедно с множеството наяве. Защото и по двата начина, ако те се извършват с обич към бога, може да се изкаже почит към него. Но колкото първият начин е по-пригоден за чистотата на ума, толкова пък вторият подканя присъствуващите към подражение. Първият начин принася частна полза, а вторият ползува другите, спасението и преуспяването на които също е голямо свидетелство за добродетелта на началника.

κζ'. Ναοὺς ἐπ᾽ὀνόματι Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ Ἁγίων κατὰ τοὺς ἐκλησιαστικοὺς θεσμοὺς οἰκοδόμει. καὶ τούτοις τὸν λαὸν ἐκκλησιάζεσθαι ἔθιζε· ἵνα κοινῇ τὸ θεῖον ἐξιλεούμενοι. καὶ κοινὴν τὴν δοξολογίαν προσάγοντες, εἰς κοινήν τε μᾶλλον ὁμόνοιαν συνελαύνωνται, καὶ κοινὴν καρπῶνται τὴν σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν.

27. Съграждай храмове на името на бога и на светиите му съгласно с църковните закони и приучвай народа да се черкува в тях, та като умилостивява бога с общи молитви и му поднася общо славословие, да се стреми още повече към общо съгласие и да добива обща полза и спасение.

κη'. Αἱ θυσίαι μὲν τῆς ἱερᾶς ἡμῶν λατρείας τοῖς ἱερεῦσιν ἀνάκεινται· οἷς ὑπηρετῶν προθύμως καὶ προσφέρων. πολλῆς τῆς διὰ τούτων ἀπολαύσεις καὶ εὐεργεσίας καὶ χάριτος. Δύναιο δ᾽ἂν καὶ σύ, βουληθείς, κάλλιστον αὐτουργῆσαι

28. Жертвите на свещеното ни богослужение са възложени на свещениците, на които, ако служиш усърдно и даваш приношения, ще получиш чрез тях голяма благодат и добрина. Но ако пожелаеш, би могъл и ти сам със собствени-

Θεῷ θῦμα καὶ ἐρασμιώτατον βίον αὐτῷ καλλιερούμενος καθαρόν, καὶ διανοίας ὀρθότητα.

те си ръце да поднесеш богу прекрасна и преугодна жертва, като му посветиш чист живот и прави мисли.

κθ'. Εἰδὼς δέ, ὡς μεγάλη ῥοπὴ πρὸς τὴν τῶν ὅλων διοίκησιν ῥώμη καὶ τάχος διανοίας μηδὲ ταύτης ἀφίστασο τῆς ἐπιμελείας. Ἀγχίνουν μὲν γὰρ οὐκ ἔστι γενέσθαι τὸν μὴ φύσει τοῦτο πεφυκότα· μελέτη δὲ καὶ πραγμάτων πεῖρα, πρόχειρον ἐμποιοῦσαι τὴν γνῶσιν. πολλάκις ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις ὀξύτερον ἔδειξαν τὸν ἐγγεγυμνασμένον, ἢ τοὺς ταύτης τῆς δυνάμεως κατὰ φύσιν μετεσχηκότας. Δι᾽ὃ φρόνησιν ἀσκεῖν προσήκει διὰ βίου. Αὕτη δὲ παραγίνεται μελέτῃ μὲν καὶ μνήμῃ πράξεων πρεσβυτέρων, ὁμιλίᾳ δὲ καὶ συνουσίᾳ τῶν περιόντων ἀνδρῶν φρονίμων, καὶ ἐμπειρίᾳ δὲ τῶν κατὰ τὸν βίον πρακτέων. Πρᾶξις γὰρ μιμήσει καὶ βουλῇ καὶ διαχειρήσει κράτος συλλαβοῦσα, τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς οὐκ ἀντιπραττούσης, εἰς συμφέρον τέλος ἀποβαίνει.

29. Като знаеш, че силата и бързината на ума имат голямо влияние върху управлението на всички дела, не преставай да се упражняваш в това отношение. Не може да стане остроумен оня, който не е роден такъв. Обаче изучаването на нещата и опитността тъй улесняват знанието, че много пъти упражненият се оказва при самата работа по-сръчен, отколкото ония, които по природа са надарени с остроумие. Затова трябва човек да се упражнява през целия си живот в благоразумие. А това може да постигне, като изучава и си спомня делата на по-старите, като разговаря и се среща с живи благоразумни хора и като добие опитност да прави през живота си това, което трябва. Защото дейност, подкрепена с подражание, размишление и похватност, достига до полезен край, ако не попречи силата свише.

λ'. Μηδὲ τῶν περὶ τὸ σῶμα δὲ ἠθῶν καὶ σχημάτων καὶ κινήσεων ὡς εὐτελῶν ὑπερόρα· καὶ γὰρ καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς ἀρίστη τάξις καὶ κατάστασις οὐκ ἐλάχιστον μέρος φρονήσεως ἔδοξεν εἶναι· καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι μὴ συνιδεῖν εἰσιν ἐκ τοῦ ῥᾴστου δεινοὶ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δύναμιν καὶ τὸ κάλλος, οὗτοι τοῖς ἔξωθεν θεάμασι ξεναγούμενοι, καὶ τῶν ἀδήλων ἐρασταὶ καὶ ἐπαινέται καθίστανται. Διὰ τοῦτο δεῖ καὶ προσώπου διαθέσει, καὶ κόμης ἀσκήσει, καὶ περιβολῇ ἐσθῆτος, κόσμιον ὁρᾶσθαι καὶ σεμνόν, μήτε εἰς τὸ βλακῶδες καὶ περίεργον ἐκφερόμενον, μήτε πάλιν πέρα τοῦ μετρίου πρὸς τὸ ἠμελημένον καθελκόμενον· ἑκάτερον γὰρ ἀπρεπὲς καὶ εὐκαταφρόνητον, καὶ ἀρχικῆς πολιτείας ἀλλότριον. Καὶ βαδίσματος δὲ πρέπει τῷ ἄρχοντι εὐταξία, μήτε εἰς τὸ θηλυπρεπὲς καὶ ἔκλυτον ἀσχημονοῦντι τὴν κίνησιν, μήτε μὴν εἰς τὸ ἀθρόον καὶ τεταραγμένον καὶ ἀνώμαλον ταύτην ἐκνεωτερίζοντι, καὶ ὅλως πᾶσα κίνησις τάξει κοσμείσθω.

30. Не презирай като нещо нищожно обичаите, обноските и движенията, свързани с тялото. Защото добрият ред в тях и приличното държане се считат като немалка част от благоразумие. И ония, които не са в състояние да схванат лесно присъщата на душата сила и красота, водими от външни признаци, стават ревнители и възхвалители на неизвестното. Затова трябва и от израза на лицето, и от вчесването на косата, и от обличането на дрехите да се вижда, че си благопристоен и почтен човек, без да бъдеш краен до глупост и прекаленост, нито пък да прекрачваш границите на умереността и да изпадаш в небрежност. Защото всяка от тези крайности е непристойна и за презиране и е несъобразна с поведението на началника. Един началник трябва да има вървеж благопристоен, да не се кърши срамотно като жена, да не ходи като разслабен, нито пък да се движи тромаво, неравно и неправилно като младеж и въобще всяко негово движение трябва да е благочинно.

λα'. Δεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν λόγοις τάχος εὐλαβεῖσθαι· ταχυλογία γὰρ ἐν μὲν ἀγωνιστικαῖς διαλέξεσι καὶ ἁμίλλαις οὐκ εὐκαταφρόνητον ἴσως, οὐδὲ ἀγενές, ἐν δημηγορίᾳ δὲ ἀνόητον καὶ ἐπισφαλές· ἐν δὲ προστάγμασι, καὶ μάλιστα τοῖς πολιτικοῖς καὶ κοινοῖς εὐτελὲς καὶ ταπεινόν. Ἐντελέστερον δ᾽εἰπεῖν, ταχύτης ἐν πράξει καὶ λόγοις καὶ κινήμασι, σὺν εὐταξίᾳ, θεῖον μέν

31. Не трябва да бързаш и когато говориш. Защото бързото говорене при словопренията и наддумванията може да не е качество долно и за презиране, но при публични речи е глупаво и опасно; а пък при заповеди, особено при политически и общи, то е просташко и долно. По-добре е да кажа, че бързината в дела, думи и движения, съчетана с бла-

τινα καὶ ὑπερφυῆ ἀποφαίνει τὸν ἔχοντα· σπάνιον δέ, καὶ συνελθεῖν ἅμα πάντα χαλεπώτατον· τὸ δὲ ἐν τούτοις σύμμετρον σὺν εὐταξίᾳ σεμνόν τε καὶ ἀξιάγαστον, καὶ μεστὸν ὄγκου σὺν εὐλαβείᾳ, ποθεινὸν ὁρᾶσθαι παρασκευάζει, καὶ ἄρχειν ἐπιτηδειότερον, εἴπερ καὶ ἐν τοῖς ἀρίστοις ἐστί τι τῷ πλήθει ἐρασμιώτερον. Ταχύτης δὲ σὺν ἀταξίᾳ ἔμπληκτον καὶ μανικόν, καὶ παραδιορθοῦν ἐνιότε μεγάλα, καὶ σφάλλον ὡς τὰ πολλὰ παραπλήσια. Ἡ δὲ σὺν ἀταξίᾳ βραδύτης νωθρὸν καὶ ἠλίθιον καὶ σφάλλον μὲν ἐνίοτε καὶ μεγάλα, κατορθοῦν δὲ ἐλάχιστα, καὶ ταῦτα λίαν ταπεινά, καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ἐκείνου πράξεις μόνον παραμετρούμενα κατορθώματα.

гочинност, показва, че такъв човек има нещо божествено и свръхестествено. Но това е рядко, а всичко да се събере в едно е много мъчно. Уместната във всичко съразмерност, сериозността, свързана с любезност, тежкото, но почтително държане помагат, за да бъде началникът въжделен и по-способен да управлява, ако и в отличните обноски има не що, което пленява повече множеството. Безредната бързина е свойствена на блъснат и налудничав човек и е причина да се правят големи грешки и често криви разпоредби. Безредният пък бавеж е признак на мързелив и глупав човек, който понякога прави големи грешки, но извършва и незначителни подвизи, но и те се смятат за такива само ако се сравнят с другите му дела.

λβ΄. Τὸ πρὸς γέλωτας διαθρύπτεσθαι μετὰ τοῦ ἀσχημονεῖν τὴν μορφὴν καὶ τοῦ ἤθους ἐστὶν ἐξυβρίζειν τὴν εὐστάθειαν.

32. Да се кърши човек от смях, това не само обезобразява лицето, но и безчести сериозния характер.

λγ΄. Αἰσχρορρημοσύνης δὲ πάσης καὶ ἀκοὴ καὶ γλῶσσα καθαρευέτω. Ἃ μὲν γάρ τις ἀκούων ἥδεται, ταῦτα καὶ λέγειν οὐκ αἰσχύνεται· ἃ δέ τις λέγων οὐκ αἰσχύνεται, ὅτι καὶ πράττεν οὐκ αἰσχυνθήσεται, μεγάλην παρέσχεν ἀπόδειξιν. Δι᾽ὅλου δέ, γλώσσης φυλάσσου παρολισθῆναι· ῥήματι γὰρ βραχυτάτῳ πολλάκις ὑποφαλεῖσα, μεγάλην ἤνεγκε ζημίαν, αὐτοὺς τοὺς περὶ τὸ ζῆν ἐσχάτους ἀναρρίψασα κύβους.

33. Слухът и езикът да бъдат чисти от всяко сквернословие. Защото това, което човек слуша с удоволствие, той не се срамува и да го каже. А говори ли нещо, без да се срамува, това е голямо доказателство, че той няма да се засрами и да го извърши. Изобщо пази се да не ти се изплъзне езикът, защото много пъти като извърши грешка с някоя много къса дума, той причинява голяма вреда и излага самия живот на човека в опасност.

λδ΄. Ἔχε τὰ ὦτα τοῖς μὲν ἀδικουμένοις ἠνεωγμένα, πρὸς δὲ τὰς τῶν ἀδικούντων ἐπαγωγὰς καὶ πιθανολογίας ἀποκεκλεισμένα.

34. Дръж ушите си отворени за ония, които са онеправдани, а затворени за доносите и убедителните на глед доводи на ония, които онеправдават.

λε΄. Χείλη δὲ κατήγορα καὶ συκοφαντίας ἀποστρέφου· πολλάκις γὰρ παῖδας κατὰ πατέρων καὶ πατέρας ἐξέμηνε κατὰ παίδων, καὶ βίον ἔσχισε συζυγίας, καὶ συγγενεῖς ἐπανέστησε κατ᾽ ἀλλήλων· ναὶ τὶ λέγω; πόλεις ὅλας καὶ οἰκίας ἀνέτρεψε μία φωνὴ συκοφάντου.

35. Отвръщай се от злоречиви и клеветнически устни. Защото много пъти една само дума на клеветник е подлудявала деца срещу бащи, бащи срещу деца, разкъсвала е съпружески живот и повдигала роднини едни срещу други и — какво казвам — цели градове и домове е сривала.

λϛ΄. Μὴ ταχὺς ἦσθα ζευγνύειν εἰς φιλίαν· συζεύξας δὲ παντὶ τρόπῳ τὸν δεσμὸν ἄλυτον συντήρει, ἅπαν τοῦ πλησίον ἀνέχων τὸ βάρος, πλὴν εἰ μήπω ψυχῆς κίνδυνον ἐπάγει. Αἱ γὰρ πρὸς φίλους διαστάσεις τὴν ὅλην προαίρεσιν ἐκφαυλίζουσι τῶν ἀνθρώπων· καὶ οὐ τὸν ὑπαίτιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀναίτιον εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόνοιαν κατασπῶσιν. Ἐκείνοις δὲ κέχρησο φίλοις, οἳ πρὸς ἑτέρους κατὰ πάντα καιρὸν ἄδολον διεσώσοντο τὴν φιλίαν, καὶ μήτε εὐπραγοῦσι βασκανίας ἐπ-

36. Не бъди бърз да свързваш приятелство. Но свържеш ли, пази по всякакъв начин неразкъсани връзките и носи товара на ближния, ако това не докарва опасност на душата ти. Защото свадите с приятели похабяват целия характер на човеците и дават повод да се подозира еднакво не само виновният, но и невинният. Имай за приятели ония, които при всички обстоятелства са запазили искрено приятелство с другите и нито им са завиждали, когато са били честити,

ἔβαλον ὀφθαλμόν, μήτε ἠμέλησαν δυσπραγούντων. Πολλοὶ γὰρ κακῶς μὲν πράττουσιν ἐπεκούρησάν τε καὶ συνήργησαν τοῖς φίλοις, εὖ δὲ φερομένων, ὁρᾶν οὐκ ἤνεγκαν τὴν εὐημερίαν· καὶ οὓς οὐκ ἤλεγξε καιρὸς συμπαθείας, τούτους ἐφώρασε τὸ πάθος τοῦ φθόνου. Κτῶ τοίνυν φίλους, μὴ τοὺς φαύλους, ἀλλὰ τοὺς ἀρίστους· ἐκ γὰρ τῶν φιλουμένων ὡς τὰ πολλὰ κρίνεται τὰ ἤθη φίλων· καὶ διὰ μὲν τῶν σπουδαίων ῥᾷστον ἄν τις, καὶ παρασφαλείς, ἐπαναχθείη· οἱ φαῦλοι δὲ καὶ τὴν προσοῦσαν λυμαίνονται καλοκαγαθίαν. Καὶ οἱ μὲν καὶ τὸ λεῖπον εἰς ἀρετὴν δι᾽ἑαυτῶν ἐπιτειχίζοντες, ἀνελλιπὲς φαίνεσθαι ποιοῦσιν· ἡ δὲ πρὸς τοὺς φαύλους ἐπιμιξία καὶ ὅπερ ἐστὶν ὑπόλοιπον ἀρετῆς, νόθον ἀποφαίνει. Μὴ ζήτει δὲ παρὰ φίλων ἀκούειν τὰ ἡδέα, ἀλλὰ τὰ ἀληθῆ μᾶλλον. Εἰ γὰρ ἐχθροῖς μὲν οὐδ᾽ἀληθεύουσι πιστευτέον, φίλοις δὲ διέφθορε τὰ τῆς ἀληθείας καὶ τὸ ἡδοῦ λέγειν ζητοῦσι κἀκεῖνοι, πόθεν ἡμῖν ἀλλαχόθεν ἡ τῆς ἀληθείας ἔσοιτο γνῶσις. καὶ ἡ ἐπιστροφὴ τῶν οὐκ εὐαγῶς ἐνίοτε παρ᾽ἡμῶν λεγουμένων ἢ πραττομένων; Δι᾽ὅ μέγιστον ἡγοῦ φίλους κολάκων διαφέρειν. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ πρόσωπον ἐπαινοῦντες, σέ τε τῶν, ὡς εἰκός, ἁμαρτονομένων συναίσθησαν λαβεῖν οὐκ ἐῶσι, καὶ μείζω ταῦτα πρὸς τοὺς ἄλλους ταῖς διαβολαῖς ἀποτελοῦσιν· οἱ δὲ καὶ σὲ τῷ διὰ φιλίας ἐλέγχῳ συνιδεῖν τὸ παρανομηθὲν μᾶλλον δυναμοῦσι, κἄν τι δέῃ πρὸς τοὺς ἔξω λέγειν, ἀντὶ κατηγορίας ἀπολογίαν τοῦ πραχθέντος ἐκμηχανῶνται. Ὅσον οὖν τοῦ ἐπὶ κακίαν προκόπτειν τὸ ἀρετὴν ἀσκεῖν διενήνοχε, καὶ τοῦ διαβάλλεσθαι ἐν τοῖς ἀρχομένοις τὸ τὰς διαβολὰς διαλύειν, τοσοῦτον δεῖ παρὰ σοὶ τοὺς εὔνους πλέον ἔχειν τῶν κολάκων.

λζ΄. Τῶν ἀποῤῥήτων ἃ μὲν τὴν σὴν ἀρετὴν αὐξάνει, κοινώνει τοῖς φίλοις ἃ δὲ τὴν γνώμην φαυλίζει, μητ᾽ αὐτὸς μετέρχου, μήτε τοῖς φίλοις ἀνατίθει. Ἄριστον μὲν γὰρ τοῦτο καὶ χωρὶς αἰτίας ἑτέρας· πλήν γε δὴ καὶ εἰς κόρον, οἷα πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα, τοῦ φίλτρου τραπέντος, μᾶλλον τῆς παραινέσεως τό χρήσιμον καθορᾶται. Τὸ μὲν γὰρ φαῦλον τῶν κρυφίων τό-

нито пък са ги пренебрегвали във време на злочестини. Защото мнозина помагат и подкрепят приятелите си, когато са зле, а не могат да ги гледат, когато благоденствуват. Така че завистта изкарва наяве нрава на ония, които състраданието [им] не е могло да изобличи. И тъй приемай за приятели не развалени, а добри човеци. Защото за нравите на един човек се съди обикновено по приятелите му. С помощта на сериозни хора човек и когато сгреши, много лесно може да се поправи, а покварените развалят и съществуващата у него доброта. Първите прикриват чрез себе си липсата на добродетел и правят да не се вижда недостатъкът. Но сношенията с лоши приятели изтъкват като лъжливо и каквото е останало от добродетелта. Не искай от приятелите си да слушат приятни неща, а по-скоро истински. Защото, ако не бива да се вярва на враговете дори когато казват истината, а приятелите изопачават истината и желаят да говорят само онова, що е приятно, в такъв случай, откъде другаде ще познаем истината и как ще поправим това, което ние понякога говорим или вършим не добре? Затова смятай за нещо важно да различаваш приятели от ласкатели. Защото ласкателите, като те хвалят пред лицето, не само че не те оставят сам да съзнаеш, както трябва, грешките си, но и ги преувеличават с клевети пред другите. Когато, напротив, приятелите с приятелски натяквания ни дават възможност да съзнаем беззаконията си и ако стане нужда да се каже нещо на други, те — приятелите, — вместо да злословят, мъчат се да оправдаят извършеното. И тъй, колкото упражнението в добродетел стои по-горе от преуспяването на злото и колкото за предпочитане е опровержението на клеветите от разпространяването на клевета между подчинените, толкова повече и ти трябва да предпочиташ благосклонните приятели пред ласкателите.

37. Съобщавай на приятелите си ония тайни, които изтъкват твоята добродетел, а ония, които развращават волята, нито ти сам ги търси, нито на приятелите си ги поверявай. Вън от всяка друга причина това само по себе си е прекрасно. Но когато приятелството стигне до пресищане, както повечето човешки работи, тогава най-много се вижда ползата от този съвет. Защото лошите тайни най-много тогава ще се вмък-

τε μάλιστα τοὺς λογισμοὺς τοῦ συνεγνωκότος ἐπιτρέχον καὶ διακυμαῖνον, θᾶττόν τε καὶ σὺν οὐδενὶ ὄκνῳ τῆς ἀγάπης ἀποστήσει, καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν ἰδεῖν οὐκ ἐάσει· σοί τε διαβολὴν βαρεῖαν, ἔκφορον γεγονός, ἐποίσει, καὶ πρὸς τὸν ἐξειπόντα χαλεπώτερον διαθήσει. Τὸ δὲ χρηστὸν τόν τε συνεγνωκότα ῥαγῆναι τῆς φιλίας ἐπικατασχήσει, δεσμῷ κρατίστῳ, τῇ ἀρετῇ βιαζόμενον, καὶ εἰς ἔπαινον τῆς σῆς σπουδαίας γνώμης ἐπὶ νοῦν ἐρχόμενον διαναστήσει, καὶ σε δῆλον, ὅτι ταῦτα συνορῶντα οὐκ ἀηδῶς ἀναλαβεῖν, εἴ τι παρηνέχθης, τήν τε πρὸς αὐτὸν ὁμιλίαν καὶ τὴν ἐν τῷ πόθῳ σχέσιν ἀναπείσει. Ἀεὶ μὲν οὖν φίλους εὐλόγει, μάλιστα δὲ τοὺς ἀπόντας ἐπὶ τῶν παρόντων· οὕτω γε γὰρ καὶ τὸ τῆς κολακείας διαφύγοις, οὐδ᾿ ἴχνος αὐτῆς ἐν σοὶ φαίνεσθαι παρασκευάζων, καὶ τοῖς φίλοις ἔσῃ πράττων κεχαρισμένα, τοιοῦτον σεαυτὸν εἶναι τοῖς παροῦσι πιστώσας, οἷος αὐτοῖς περὶ τῶν ἀπόντων ἐγνώσθης.

нат в ума на приятеля, който ги знае, ще го развълнуват и ще го отстранят по-скоро и без стеснение от приятелството и няма да го оставят да погледне назад; освен това те, като излязат наяве, ще ти нанесат тежко обвинение изле ще те разположат към тогова, който ги е изказал. Напротив, добрите тайни, които чрез твърде яка връзка ще сдържат онзи, който ги знае, принуждават към добродетел и като му дойдат на ум, ще го подбудят да хвали твоето благоразумие. Тебе пък, като виждаш всичко това, ще те убедят, ако нещо си се отдалечил, да подновиш с удоволствие срещите и любезните си сношения с приятеля. Пред присъствуващите всякога похвалявай приятелите си, особено когато те отсъствуват. Защото по този начин ще избегнеш ласкателството, като направиш така, че да не се вижда и следа от него у тебе, а в същото време ще угодиш и на приятелите си. Защото ще докажеш, че ще бъдеш такъв и към присъствуващите, когато отсъствуват, какъвто им се показа спрямо отсъствуващите.

λη΄. Οὕτω δὲ σεαυτὸν φιλίᾳ περιφράξας ἔσῃ τοῖς μὲν εἰς ἑτέρους καὶ εἰς τὰ κοινὰ πλημμελοῦσιν ἀπαραίτητος, τοῖς δὲ εἰς σὲ ἁμαρτάνουσι συμπαθέστατος. Διὰ μὲν γὰρ ἐκείνου εὐνομία ἔσται τῇ πολιτείᾳ καὶ ἡ σὴ περὶ τοὺς ἀρχομένους ἐπίδηλος σπουδὴ καὶ κηδεμονία· διὰ δὲ τούτου τὸ φιλάνθρωπον τῆς γνώμης ὁ βασίλειος ὡς ἀληθῶς ἀνακηρύττεται τρόπος. Οἱ μὲν γὰρ τύραννοι τὰ κοινὰ τῶν ἀδικημάτων καὶ τὰ εἰς ἀλλήλους πολλάκις ὑπερορῶσι, πικρῶς δὲ τὰ εἰς ἑαυτοὺς ἐξετάζουσι· βασιλέως δέ ἐστι καὶ Ἀρχῆς ἐννομωτάτης ἔργον, τὰ μὲν εἰς ἑαυτὸν φιλανθρώπως φέρειν, τὰ δὲ εἰς κοινὰ καὶ εἰς ἀλλήλους δικαίως εὐθετεῖν καὶ διεξάγειν.

38. Като оградиш така себе си с приятелство, бъди неумолим към ония, които пакостят на другите и на обществото, а много състрадателен към тия, които прегрешават към тебе. С първото ще има законност в държавата и ще стане явно усърдието и грижата ти за управляваните от тебе, а с второто ще се проявява човеколюбивото ти разположение и действителното ти царствено държане. Защото тираните често пренебрегват неправдите към обществото и към другите, а сторените тям лично неправди строго наказват. Обаче подобава на царя и на законната власт грешките спрямо тях да търпят човеколюбиво, а престъпленията против обществото и против другите да оправят и отстранят справедливо.

λθ΄. Ὥσπερ πολλῶν ἐπαίνων ἄξιος ὁ μεγάλην ἐξουσίαν τοῦ ἀδικεῖν λαβὼν καὶ τὰ δίκαια πράττων, οὕτω πολλῶν ὑπεύθυνος ψόγων ὁ μηδενὸς ἐνδεὴς τῶν ἀναγκαίων καὶ εἰς τὰ ἀλλότρια τὰς χεῖρας ἐκτείνων. Ἀνδρὶ μὲν γὰρ πενομένῳ πρόφασις εἰ καὶ παράλογος, τοῦ ἀδικεῖν ἡ πενία· ἀνὴρ δὲ δυναστείαν ἔχων καὶ ἀπορίαν οὐκ ἔχων, ἀναπολόγητον ἔχει τὴν τοῦ ἀδικεῖν ἁμαρτίαν.

39. Както е достоен за много похвали онзи, който, ако и да е получил голяма власт и може да върши неправди, все пак е справедлив, така също заслужава много укор и тоя, който, ако и да не е лишен от нужните средства, пак простира ръка на чуждото. Защото бедността служи на сиромаха като предлог, ако и неразумен, за да върши неправди. Но човек, който има власт и не е беден, не може с нищо да извини греха си, задето върши неправди.

μ'. Ὅσῳ δέ τις προέχει τῇ Ἀρχῇ, τοσούτῳ χρεωστεῖ πρωτεύειν καὶ τῇ ἀρετῇ. Ὁ δὲ τοὐναντίον ποιῶν τρία ἅμα καὶ κάκιστα ἐπιτελεῖ· ἀπόλλυσιν ἑαυτόν· τοὺς ὁρῶντας εἰς κακίαν παρακαλεῖ· βλασφημεῖσθαι παρασκευάζει τὸν Θεόν, ὅτι τοιούτῳ τηλικαύτην ἐνεχείρισεν Ἀρχήν. Διὰ τοῦτο παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ φευκτέον ἡ κακία, μάλιστα δὲ τοῖς ἐν τῇ Ἀρχῇ.

40. Колкото човек превъзходствува по власт, толкова е длъжен да бъде пръв и по добродетел. Който върши противното, прави три неща много лоши: себе си погубва, подбужда към зло ония, които го наблюдават, и кара да хулят бога, че на такъв човек е дал толкова голяма власт. Затова всеки човек трябва да отбягва от злото, но най-много тия, които имат власт.

μα'. Ἄρχε τοίνυν ὑπηκόων, μὴ πεποιθὼς τυραννίδι, ἀλλὰ τῇ τῶν ἀρχομένων εὐνοίᾳ. Εὔνοια γὰρ μεῖζον Ἀρχῆς βάθρον καὶ ἀσφαλέστερον, ἢ φόβος. Τοῦτο δὲ ἀρετῶν το κτῆσις ποιεῖ, καὶ οἱ περὶ τὸ ὑπήκοον πόνοι καὶ φροντίδες. Οὕτω δὲ αὐτός τε ὡς ἀληθῶς βασιλικῶς καὶ ἡδέως βιώσεις, κἀκείνοις ἐλευθέραν ἐπιβουλῆς καὶ συμφορῶν ἀλογίστων τὴν πολιτείαν συντηρήσας, ἀέμνηστον σαυτοῦ κλέος τὸν ἅπαντα χρόνον καταλείψεις.

41. И тъй управлявай поданиците си, като се уповаваш не на тиранство, а на благосклонността на управляваните. Защото благосклонността е по-добра и по-здрава основа на властта, отколкото страхът, а тя се добива с добродетели, с труд и грижи за поданиците. Така и ти сам ще живееш действително царски и приятно и като запазиш по отношение на тях държавата свободна от опасности и от неизброими злочестини, ще оставиш завинаги подир себе си вечна слава.

μβ'. Νόμων τοὺς ἀκριβεστάτους ἐπαίνει καὶ ἀποδέχου· καὶ πρὸς ἐκείνους βλέπων τὸν σεαυτοῦ ῥύθμιζε βίον· μὴ μέντοι κατὰ τὰς ἐκείνων ψήφους τὸ ὑπήκοον ἀπαραιτήτους εἰσπράττου τὰς τιμωρίας, ἀλλὰ διὰ τῶν φιλανθρωποτέρων μᾶλλον παιδαγώγει· οὕτω τε γὰρ φοβερός, δι' ὧν σεαυτὸν ἀκριβολογεῖς, τοῖς ἁμαρτάνουσιν εἶναι δόξεις, καὶ ἀνεπαχθὴς τοῖς ὑπηκόοις.

42. Похвалявай и приемай най-строгите закони и с оглед към тях уреждай собствения си живот. Обаче не налагай на поданиците си немилостиви наказания според постановленията на тия закони, но по-скоро ги упътвай според по-човеколюбивите [закони]. Така, като си взискателен към себе си, ще изглеждаш, че си страшен към престъпниците, а към поданиците си недосаден.

μγ'. Δεῖ ἐγκρατῶς ἄρχειν, οὐ τῷ κολάζειν, ἀλλὰ τῷ δοκεῖν κολαστικὸν εἶναι. Τοῦτο δὲ ἦθος εὐσταθὲς ποιεῖ καὶ ἡ τῶν οἰκείων τρόπων σεμνότης καὶ ἐπιμέλεια· ὀργίλων δὲ μᾶλλον ἀνθρώπων ἢ φρονίμων αἱ κολάσεις· οἵτινες ἀπορίᾳ τοῦ δημαγωγεῖν σωφρόνως, ἐπὶ τὸ κολάζειν τρέπονται ῥαδίως. Καὶ τὸ μὲν καὶ ὁ τυραννικώτατος πράξειεν ἄν, τὸ δὲ μόνος ὁ ἀρχικώτατος· εἴπερ ἄρχοντος ἀρετὴ μὴ φθείρειν, ἀλλὰ πλείους καὶ βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀρχομένους.

43. Трябва властно да управляваш не с наказания, а с това като изглеждаш, че си готов да наказваш. А това се постига с твърд характер и с почтени и вежливи обноски. Наказанията са свойствени не на благоразумни, но по-скоро на гневливи хора, които, като не могат да водят народа благоразумно, лесно прибягват към наказания. Това би могъл да направи и най-големият тиранин, а първото — само оня, който умее да употребява властта, защото достойнството на един началник се състои [в това] не да унищожава, а да умножава подвластните и да ги направи по-добри.

μδ'. Ἄρχοντος μέν τινες ἔφασαν ἀρετὴν ἐκ μικρᾶς μεγάλην πόλιν ποιῆσαι· ἐγὼ δὲ μᾶλλον ἂν φαίην τὸ ἐκ φαύλης σπουδαίαν παρασκευάσαι· τοῦ μὲν γὰρ καὶ καιρῶν πολλάκις φορὰ γέγονε παραιτία· τὸ δὲ οὐκ ἔστι μὴ οὐχὶ παρὰ τοῦ ἄριστα διοικοῦντος γενέσθαι. Ὃν σὺ παρα-

44. Някои са казали, че достойнството на един началник се състои в това — да направи един град от малък голям. Но аз по-скоро бих казал, че [по-голямо достойнство е] да го обърне от развален в сериозен, защото първото много пъти зависи от обстоятелствата, а второто може да направи само онзи, който управлява отлично. Като подражаваш на такъв, чрез делата, които вършиш, ще

ζηλῶν, δι᾽ ὧν κατορθοῖς ἀρετῇ τὴν τῶν ἀρχομένων αὔξεις πολιτείαν.

повдигнеш чрез добродетелта гражданския живот.

με'. Ὥσπερ τεῖχος σαθρόν, κἂν οἰκίας ἔνδον ἔχῃ λαμπράς, καὶ ἀέρων εὐκρασίαν, καὶ ὠνίων ἀφθονίαν, ὅμως τὴν πόλιν ἐξευτελίζει, οὕτως οἱ περὶ τὸν ἄρχοντα φαῦλοι καὶ τὸν ἐκείνου συνδιαβάλλουσι τρόπον· οἱ γὰρ ἐκείνων τῆς πονηρίας λαμβάνοντες πεῖραν καὶ τὸν ὑπ᾽ αὐτῶν δορυφορούμενον παραπλήσιον ὑπολαμβάνουσιν εἶναι.

45. Както порутената около един град стена го загрозява, ако и да има в него великолепни къщи, добър въздух и стоки в изобилие, така и покварената свита около един началник дава повод да се осъжда и неговото поведение. Защото ония, които от опит знаят развалата на свитата, мислят, че и обкръженият от нея ѝ прилича.

μς'. Μηδενὸς παρανομίαν, κἂν δοκεῖ δι᾽ αὐτῆς εὐημερεῖν, ἐπαινέσῃς· ἐκεῖνόν τε γὰρ μᾶλλον εἰς κακίαν ὑπαλείψεις, καὶ σεαυτὸν εἰς παραπλησίαν πρᾶξιν καιρὸν ἐπιζητεῖν ἀπελέγξεις. Ὁ γὰρ πρὸ καιροῦ ταῦτα, δι᾽ ὧν ἐπαινεῖ, προθυμούμενος καὶ τιμῶν, τί ἂν οὐ ποιήσει τοιούτου καιροῦ παραπεπτωκότος;

46. Не похвалявай ничие беззаконие, ако и да изглежда, че чрез него благоденствуваш. Защото с това и беззаконника ще подтикнеш повече към злото, и себе си ще изтъкнеш, че дириш случай, за да извършиш подобно деяние. Който с похвалите си насърчава и зачита такива деяния, преди да му се падне удобно време, какво не би направил, като му се удаде такъв случай.

μζ'. Ὁ τῶν ἀρχόντων τρόπος νόμος γίνεται τοῖς ὑπὸ χεῖρα. Εἰ οὖν, εἴ τι τὸ πλῆθος ἐξαμαρτάνει, εἰς τὸν ἄρχοντα τὴν αἰτίαν ἀναπέμπει, πόσον οἴει σαυτὸν [δεῖν] ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ χρεωστεῖν ἀεὶ ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐγρηγορέναι;

47. Поведението на началниците става закон за подчинените им. Ако прочее множеството отдава на началниците причината на своите грешки, колко, мислиш, трябва да се упражняваш в добродетели и да бъдеш винаги буден към всичко добро?

μη'. Πάσης πράξεως βουλὴ προηγείσθω· αἱ γὰρ ἀνεπίσκεπτοι πράξεις ὡς τὰ πολλὰ σφαλεραί· καὶ τὸ κατορθούμενον δικαίως ἂν αἰτίας ἄλλης ἔργον νομισθείη μᾶλλον, ἢ τῆς τοῦ πολλάκις παρασφαλέντος ὁρμῆς καὶ περιπετείας.

48. Всяко деяние трябва да се предхожда от размисляне, защото необмислените работи обикновено биват погрешни. Ако се постигне нещо добро, справедливо ще се помисли, че то е дело не на похватността и устрема на оногова, който много пъти не е сполучил, а на друга някоя причина.

μθ'. Ἅπερ χεῖρες πολλῶν, καὶ πολλάκις, οὐκ εἰργάσαντο, ταῦτα βουλὴ μία καὶ ἐφάπαξ κατεπράξατο. Δι᾽ ὃ εὐβουλίαν προτίμα πολυχειρίας.

49. Това, което не е било постигнато в много случаи с помощта на много ръце, се извършва из един път според един съвет. Затова предпочитай добрия съвет пред многото ръце.

ν'. Προνοίας ἐπίκουρος ἡ μετάνοια. Ἃ τοίνυν ἐκείνην διέλαθε καὶ ἐκπίπτει, αὕτη ταῦτα ἐπανελομένη διορθούσθω καὶ διασωζέτω.

50. Разкаянието помага на предвидливостта. Затова, каквото не е съгледала или пропуснала последната, разкаянието, като го подхване, нека го направи и спаси.

να'. Ὁ φθόνος πάσῃ μὲν ψυχῇ μεγάλη νόσος, μεγίστη δὲ μάλιστα τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ· ἀνάγκη γάρ, οἷς συνεργοῖς μέλλει χρῆσθαι καὶ βίου καὶ πόλεως πρὸς εὐδαιμονίαν, τούτοις ὁρᾶν ὡς ἐχθροὺς διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἀρετήν, καὶ ἐπιβουλεύειν ὡς πολεμίοις. οὗ τί ἂν εἴη ὀλεθριώτερον ἢ ἀφρονέστερον;

51. Завистта е за всяка душа тежка болест, а особено за властителите е найтежка. Защото биват принудени да гледат като на врагове поради добродетелите им и да готвят гибел на ония, които те ще трябва да използуват като свои сътрудници за своето частно и за общото — на държавата — благо. Може ли да бъде нещо по-пагубно и по-безумно от това?

νβ'. Ὅσον δὲ δεῖ φυγεῖν τὸ φθονεῖν, τοσοῦτον διώκειν τὸ φθονεῖσθαι· ἄρχοντι δὲ μά-

52. Колкото човек трябва да отбягва да завижда, толкова повече трябва да се стреми да бъде предмет на завист. Това

λιστα πρέπει, ᾧ μηδ' ἐξ ἑτοίμου ἢ ἀπὸ τῶν φθονούντων φέρεται βλάβη. Εἰ δεῖ δὲ ὅμως τὸν φθόνον περιστέλλειν (πολυμήχανον γὰρ πάντολμον τὸ θηρίον), οὐκ ἀρετῆς ἐλαττώσει, μετριότητι δὲ φρονήματος, καὶ ἀφαιρέσει καὶ περικοπῇ τῆς ἐν τοῖς οὐκ ἀναγκαίοις ἐπιδείξεως καὶ πλεονεξίας τὰς αὐτοῦ βολίδας διακρουστέον.

νγ'. Ὅταν τις ἄρχῃ ἑαυτοῦ, τότε νομιζέτω καὶ τῶν ὑπηκόων ἄρχειν ἀληθῶς. Ὅταν γὰρ ἴδωσι τὸν ἐφεστηκότα ἄρχοντα παθῶν καὶ κρατοῦντα ἡδονῶν, τότε πόθῳ καὶ ἑκόντες καὶ αὐτοὶ ὑποταγήσονται· ἂν δὲ ἀνδράποδον ἴδωσιν ἡδονῆς καὶ παθῶν, ἀφόρητον ἡγήσονται ἀνδραπόδῳ δουλεύειν αὐτοί.

νδ'. Ἄριστον νόμιζε δικαστὴν, ὃς τάχει μὲν λογισμῶν τὴν τοῦ δικαίου φύσιν θηρεύει· θηρεύσας δὲ σὺν ὀρθότητι προάγει· καὶ πρᾶξαι μὲν ἄνεσιν τοῖς ἀδικουμένοις ὀξύς, βραδὺς δὲ κολάσαι τοὺς ἁμαρτάνοντας· καὶ κρείττων μὲν χρυσίου, οὐκ ἐλάττων δὲ δυναστείας· καὶ κρατῶν μὲν ὀργῆς, οὐχ ἡττώμενος δὲ συμπαθείᾳ· καὶ μόνην μὲν συγγένειαν καὶ φιλίαν καὶ δόξαν οἶδεν ἐν τῷ δικάζειν τὴν δικαιοσύνην, μόνην δὲ ἀλλοτρίωσιν καὶ ἔχθραν καὶ ἀδοξίαν τὴν ἀδικίαν.

νε'. Μηδὲν τῆς πρὸς τὸ ὁμόφυλον διαθέσεως εὐχερῶς καὶ χωρὶς ἐμφανοῦς αἰτίας μεταβάλῃς. Εἰ γὰρ καὶ ὑπολανθάνουσαι παρ' αὐτῶν αἰτίαι τὴν πρὸς αὐτοὺς μεταβολὴν δικαίαν ποιοῦσιν, ἀλλ' οὖν οἱ ταύτας μὴ συνορῶντες οὐκ ἐκείνους αἰτιάσονται τῆς σῆς πρὸς αὐτοὺς ἀλλοιώσεως, σοῦ δ' ἀῤῥωστίαν καὶ εὐχέρειαν κατηγορήσουσι γνώμης.

νς'. Οὐχ οὕτως ἡ ἐν πολέμῳ ἀνδρία τὸν ἄρχοντα κοσμεῖ καὶ σώζει, ὡς ἡ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους εὐμένεια καὶ φιλανθρωπία. Πολλοὶ γὰρ πολεμίων κρατήσαντες ὑπὸ τῶν οἰκείων δι' ὠμότητα διεφθάρησαν· καὶ πολλοὶ παρὰ μικρὸν ἁλῶναι πολεμίοις κινδυνεύσαντες, ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων διεσώθησαν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ζῆν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας προτιμησάντων τοῦ ἄρχοντος.

νζ'. Ἄρχοντας δεῖ καθιστάναι, μάλιστα μὲν πάσαις πλουτοῦντας ταῖς ἀρεταῖς· εἰ δὲ μή, πάντως γε δικαιοτάτους· καὶ γὰρ ἃ τοῖς ἄρχουσι παρανομεῖται, ταῦτα τὸ μῖσος καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους εἰς τὸν προχειρισάμενον ἀναφέρει.

подобава най-много на началник, комуто завистниците не могат лесно да пакостят. Ако обаче стане нужда да се противодействува на завистта (защото тя е много хитър и много дързък звяр), трябва да се отблъскват стрелите ѝ не с намаляване на добродетелта, но със скромност, с лишаване и отбягване от суетност в ненужни неща и от алчност.

53. Когато някой владее себе си, тогава може да се мисли, че той наистина владее и поданиците. Защото, когато видят, че началникът е господар на страстите си и стои по-горе от сладострастието, тогава и те ще [му] се подчиняват с обич и доброволно. Ако обаче видят, че той е роб на сладострастие и страсти, в такъв случай те ще смятат за непоносимо да робуват на роб.

54. За най-добър съдия смятай оногова, който с бърза мисъл схваща естеството на правото и като го схване, провежда го открито, помага бързо на онеправданите, наказва бавно съгрешилите, стои по-горе от златото, не отстъпва на властители, сдържа гнева си, не се поддава на състрадание и като съди, признава справедливостта за единствено родство, приятелство и слава, а несправедливостта за единствено чуждо нещо, вражда и безславие.

55. Не променяй лесно и без явна причина разположението към съплеменниците. Защото, ако и да има скрити за тях други причини, които оправдават промяната към тях, обаче ония, които не могат да съгледат тези причини, няма да обвинят тях за тази промяна, а ще осъдят тебе в слабост и лекомислие.

56. Във време на война началникът не се украсява, нито се спасява толкова от своята храброст, колкото от благосклонността ѝ човеколюбието си към съплеменниците. Защото мнозина, които са победили враговете си, са загинали от своите близки поради своята жестокост. Мнозина пък, които се намирали в опасност без малко да бъдат заловени от неприятели, били спасени от съплеменниците си, които са пожертвували дори и живота си, за да спасят началниците си.

57. За началници трябва да се поставят особено лица, които са богати с всички добродетели или пък най-справедливи. Защото беззаконията на началниците предизвикват омразата и гнева на множеството против оногова, който ги е назначил.

νη'. Πολλαχόθεν δεῖ τὸν ἄρχοντα θηρεύειν τῶν ὑπηκόων τὰς γνώμας, καὶ οὕτω κοινωνοῖς χρῆσθαι φιλίας καὶ ἀρχῆς καὶ βουλευμάτων· πρῶτον, ἐξ ὧν αὐτὸς τὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ οἰκίαν οἰκονομεῖ· δεύτερον, ἐξ ὧν γυναικί τε καὶ παισὶ καὶ δούλοις συνδιατίθεται. τρίτον, ἐξ ὧν κέχρηται τοῖς φίλοις· τέταρτον, ἐκ ὧν πρὸς τοὺς ἐκ γειτόνων διάκειται· καὶ πέμπτον, ἐξ ὧν ἔχθραν τε ἀναδέχεται καὶ ἀμύνεται, καὶ πάλιν οἷς κατατίθεται καὶ διαλύεται. Ἱκανὰ γὰρ ταῦτα φύσιν ἀνδρὸς τεκμηριῶσαι, καὶ δεῖξαι γυμνὸν προσωπείου [και] τοῖς ἐπὶ σκηνῆς ὑποκρίσεως τὸν ἄνθρωπον θεωροῦσιν.

58. По много начини един началник трябва да схваща мислите на поданиците си и тогава да ги прави съучастници в приятелство, във власт и в съвещание. Първо — по това, как те управляват домовете си; второ — по това, как се отнасят към жена, деца и слуги; трето — по това, как се отнасят към приятели; четвърто — по това, как са разположени към съседи; пето — как посрещат и се бранят от врагове и как се спогаждат и помиряват с тях. Всичко това стига, за да се прояви природата на един човек и да се покаже без маска, каквато носят актьорите на театралната сцена.

νθ'. Τότε κριτὴς ἄριστος ἔσῃ τῶν ἄλλων, ὅτε τὰ σαυτοῦ ἐπισκοπῶν λόγον ἑκάστης πράξεως ὑπὸ συνειδότι κριτῇ δίδως, καὶ διόρθωσιν ἐπινοεῖς τῶν ἡμαρτημένων. Ἐπεὶ πῶς τοὺς ἄλλους ἐπιτιμῶν οὐκ ἐρυθριάσεις ἐφ᾽ οἷς αὐτὸς τὰ ὅμοια ἐξαμαρτάνεις; Πῶς δὲ ἐκείνους οἴει σοι διατεθῆναι, ἡνίκα ἐν οἷς ἀνεύθυνόν σε καθορῶσιν, αὐτοὶ δίκας εἰσπράττεσθαι δικαιοῦνται;

59. Най-добър съдия на другите ще бъдеш тогава, когато при разглеждане своите собствени дела си даваш сметка за тях, като имаш за съдия съвестта си и поправиш грешките си. Защото как няма да се червиш, когато наказваш другите за грехове, каквито и ти сам вършиш? И как, мислиш, ще бъдат другите разположени към тебе, когато виждат, че ти не подлежиш на отговорност за деяния, за които те се осъждат на наказания?

ξ'. Ἐπαίνει τὰς ἀρίστας πράξεις· ἐπαίνει δὲ μὴ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ δι᾽ ὧν αὐτός τε μάλιστα τὰ ὅμοια πράττοις, καὶ δι᾽ ὧν τοὺς μιμητὰς τῶν λοιπῶν προκρίνων ἐντίμους ἀποδεικνύοις· τὸ μὲν γὰρ τῶν τυχόντων, τὸ δὲ τῶν ἄρχειν ἀξίων.

60. Похвалявай най-добрите дела. Похвалявай ги не само с думи, но и особено като вършиш ти сам дела, подобни на тях, и като предпочиташ подражателите [на такива дела] в сравнение с другите и ги имаш на почит. Защото първото може да направи всеки, а второто ония само, които са достойни да началствуват.

ξα'. Προνόει πάντων, τῶν ἐπιεικῶν, ὡς ἄριστοι γένωνται, καὶ τῆς ὀφειλομένης αὐτοῖς ἀπολαύωσι τιμῆς καὶ τοῦ προνομίου· τῶν δὲ μὴ τοιούτων, ὡς ἂν βελτιωθῶσι τὰς γνώμας, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν νόμων ῥυσθῶσιν ἀτιμίας· τοῦτο γὰρ ὡς ἀληθῶς Ἀρχῆς ἐννόμου καὶ ἐπιστασίας ἔργον.

61. Грижи се за всички — за добрите, за да станат най-добри и да получат дължимата им чест и предимства, както и за ония, които не са такива, за да подобрят своите мисли и да се избавят от безчестието, което им се полага по закон. Защото това е задачата на действително законната власт и надзор.

ξβ'. Τὰς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀρχομένων ἔρεις εἰς τοὺς πολεμίους τρέπων, ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶσι μετατίθει. Τυράννων μὲν γὰρ στασιάζειν τὰ πλήθη· ἐν γὰρ τῇ κοινῇ φθορᾷ διχοστασίᾳ ἡ τυραννὶς τὴν ἀσφάλειαν ἔχει· ἄρχοντος δὲ καὶ βασιλέως ἀστασίαστον συντηρεῖν τὴν ὁμόνοιαν τῶν ὑπηκόων· ἐν γὰρ τῇ τῶν ἀρχομένων σωτηρίᾳ τὸ βάθρον αὐταῖς πέπηγε τῆς ἐξουσίας.

62. Междуособните раздори на управляваните насочвай против неприятелите и ги обръщай в подвизи за отечеството. Свойствено на тирани е да внасят раздор сред народа. Защото тиранията намира своята безопасност в общата поквара и разединение, когато, напротив, истинският началник и цар се грижат, за да се запази ненарушимо съгласието между поданиците им, защото основата на властта им се крие в спасението на управляваните.

ξγ'. Ὥσπερ δεῖ τὸν ἄρχοντα φοβερὸν εἶναι τοῖς ἀδικοῦσιν, οὕτω φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν

63. Както началникът трябва да вдъхва страх на ония, които вършат неправ-

τῶν μηδὲν ἀδικούντων, ἀλλὰ κατὰ τοὺς νόμους πολιτευομένων.

ξδ'. Τρία ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις, τιμωρία, ψόγος ἔπαινος· εἰ βούλει δέ, καὶ εὐεργεσία. Ἀλλὰ τῆς μὲν οἱ πολέμιοι ἄξιοι· ψόγου δὲ οἱ μέτρια τῶν πολιτῶν ἁμαρτάνοντες· ἐπαίνου δὲ καὶ εὐεργεσίας οἱ διαφέροντες κατορθώμασιν. Εἰ δέ τις εἰς τὴν τῶν πολεμίων τόλμαν καὶ μίμησιν ἐξαχθείη, αὐτὸς καὶ τὴν ἐκείνων ποινὴν εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει· ὁ δέ τι τούτων ἀμείβων καὶ τὴν διάταξιν ἐπαλλάσσων, οὗτος ἐχθρὸς τῆς πολιτείας πλέον ἢ οἱ πολέμιοι· ὅ τε γὰρ τοὺς πολεμίους εὐεργετῶν προδότης, ὅ τε τοὺς φαύλους ἐπαινῶν τὴν πόλιν ἀνατρέπει· ἐπὶ κακίαν γὰρ παρακαλεῖ τοὺς πολίτας· καὶ ὁ τοὺς κατορθοῦντας μὴ τιμῶν εἰς τὴν αὐτὴν ἀκοσμίαν τὴν πολιτείαν καταστρέφει.

ξε'. Χαλεπὸν μὲν φόβον ἀγάπῃ κεράσαι· οἱ γὰρ φιλοῦντες ὡς ἐπίπαν τὸ δέος οὐκ ἔχουσι, καὶ οἱ δεδιότες φιλεῖν οὐκ ἐθέλουσιν. Σὺ δὲ δίελε· καὶ τοὺς μὲν ἀρίστους φιλεῖν παρασκεύασον (οὐδὲν γὰρ δεῖ δέους ἐπὶ τοῖς τοιούτοις)· τοὺς δ' ἄλλους ἀνάγκη φοβεῖν, ἵνα τῶν φαύλων ἀπέχωνται. Φοβήσονται δὲ χωρὶς μίσους, ἂν μὴ μετ' ὀργῆς ὁρῶσι κολάζοντα ἀλλ' ὡς πατέρα παιδεύοντα· καὶ ἐν μὲν τοῖς ἁμαρτήμασιν οὐχ ἡδέως τιμωρούμενον, ἐν δὲ ταῖς συμφοραῖς καὶ τοῖς δυστυχήμασιν ἀπροφασίστως ἐπικουρεῖν προθυμούμενον.

ξς'. Οἱ χρώμενοι τοῖς ἐκ φύσεως πλεονεκτήμασιν εἰς πονηρίας ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὴν τῶν πλησίον εὐεργεσίαν, οὗτοι καὶ τὴν φύσιν φαυλίζουσι, καὶ τῷ δημιουργῷ τὴν περὶ αὐτοὺς φιλοτιμίαν εἰς ὕβριν καὶ ἀχαριστίαν περιτρέπουσιν.

ξζ'. Ὥσπερ αἰσχρὸν καὶ ταπεινὸν πρὸς ἡδονὴν ὁμιλεῖν τῷ πλήθει, οὕτως ἐπικίνδυνον καὶ σφαλερὸν ἀεὶ σοβαρεύεσθαι καὶ ὑπέρογκον ὁρᾶσθαι. Δεῖ τοιγαροῦν ἑκάτερον ἄκρον φυγόντα, ὡς ἀρετήν, τὴν μεσότητα διώκειν, καὶ καιροῖς ἰδίοις τὸ πρόσφορον ἀπονέμειν.

ξη'. Προπετὴς ὅρκος πρόχειρος ἐπιορκία· ἄλλως τε δὲ καὶ τὸ ὀμνύειν ὅλως ἤθους οὐκ εὖ βεβηκότος, οὐδὲ φρονήματος εὐγενοῦς· ὁ δὲ εὐσταθὴς καὶ μεγαλόψυχος ἀνὴρ αἰσχυνθήσεται τοὺς λόγους ὅρκῳ πιστοὺς ἀποφαίνειν, καὶ τὴν διὰ τῶν οἰκείων τρόπων πίστιν ἀτιμάζειν. Δίων

да, така той трябва да бъде страж и опора на ония, които не вършат никаква неправда, но живеят според законите.

64. Три неща са важни за човеците: наказание, укор и похвала, ако щеш и благодеяние. Достойни за наказание са враговете; за укор — ония от гражданите, които правят малки грешки; за похвала пък и благодеяние — ония, които се отличават с подвизи. Ако някой подражава на враговете и прояви тяхната дързост, тогава той си навлича наказание, което подобава на врагове. А който разменя някое от горните положения и ги прережда, той е по-голям неприятел на държавата, отколкото самите врагове. Онзи, който прави добро на враговете, е предател, а онзи, който възхвалява поквареността, обръща наопаки държавата, защото подканя гражданите към злосторство, и онзи пък, който не почита добротворците, хвърля държавата в същото безредие.

65. Мъчно е да се смеси страхът с обич. Защото тия, които обичат, повече пъти не се боят, а ония, които се страхуват, не искат да обичат. Но ти ги раздели и най-добрите настройвай към обич (защото за такива заплахата е излишна), а на другите вдъхвай страх, за да отбягват от злото. Те ще се боят без омраза, ако те видят, че не ги наказваш с гняв, а ги наставляваш като баща и че при погрешки не налагаш наказания с удоволствие, а при злополуки и нещастия си готов да помагаш неотложно.

66. Ония, които използуват естествените си дарования в служба на злото, а не за добротворство на ближните, унижават природата и обръщат щедростта на създателя към тях в обида и неблагодарност.

67. Както е срамно и низко да говори човек на множеството, за да му угоди, така също е опасно и погрешно да бъде всякога надменен и да се държи тежко. Трябва прочее, като се отбягват тези две крайности, да се следва средината като добродетел и да се отдава на обстоятелствата съответното.

68. Необмислена клетва е готово клетвопрестъпление. Освен това никак не подобава на сериозен и благороден човек да се кълне. Който е постоянен и великодушен, ще се срамува да потвърди с клетва, че думите му са истинни, и да безчести доверието, което вдъхва поведението му. Следователно в наша

ἄρα συφερόντως καὶ κηδεμονικῶς καὶ ὁ Δεσποτικὸς νόμος τὸν ὅρκον κωλύει.

полза и закрила и господният закон забранява клетвата.

ξθ'. Ἃ μὲν εὖ πάθοις ἀεὶ μέμνησο· ὧν δ'ἂν εὖ ποιήσαις, θᾶττον ἐπιλανθάνου· τὸ μὲν γὰρ χρηστότητος καὶ εὐγνωμοσύνης, τὸ δὲ καθαρᾶς μεγαλοψυχίας, καὶ καθαρὰν φυλάττει τὴν εὐεργεσίαν.

69. Всякога помни добрините, които би получил, а бързо забравяй благодеянията, които би направил. Първото доказва доброта и признателност, а второто — искрено великодушие и запазва благодеянието чисто.

ο'. Εὐεργεσίας καὶ συμφορὰς ὀνειδίζειν τῆς αὐτῆς εἶναι νόμιζε κουφότητος καὶ ἀπανθρωπίας.

70. Да се натяква някому за благодеяния и за злочестини е еднакво глупаво и безчовечно.

οα'. Ἀπάτη μὲν πανταχοῦ ἀσθενείας ὁμολογία· ἀλλ' εἰ μὲν ἐν φίλοις, κακόν τε ἔσχατον καὶ ὑπερβαλλούσης μοχθηρίας· εἰ δὲ πρὸς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους, μηδὲν μὲν προειδότας οὐ πόῤῥω στρατηγίας κοινολογίας δὲ γενομένης, καὶ ταύτην οὐκ ἀθετοῦντας, πόῤῥω ἀριστείας καὶ ἀνδραγαθίας. Δι'ὃ μηδὲ τοὺς πιστεύοντάς σοι πολεμίους ἀπάτῃ μετέρχου. Εἰ γὰρ καὶ πολέμιοι, ἀλλ'ὅμως οὐδὲν ἔλαττον ἀπατεὼν καὶ πλάνος ὁ τοὺς πεπιστευκότας ἐξαπατήσας.

71. Измамата е навсякъде самопризнание на слабост. Но ако се употреби спрямо приятели, тя е крайно зло и извънредно голяма поквара, а спрямо неприятели и врагове, когато предварително нищо не знаят, тя не е далеч от военна хитрост. Ако обаче е имало сключено съглашение и неприятелите не са го нарушили, [измамата спрямо тях] е далеч от геройство и доблест. Затова не прибягвай до измама дори и спрямо неприятели, които ти се доверяват. Защото, ако и да са неприятели, но все пак е не по-малко измамник и лъжец онзи, който е измамил хора, които му са се доверили.

οβ'. Προδότην ὡς τὰ πολλὰ οἱ ἄνθρωποι προδιδόντα μὲν φιλοῦσι, προδεδωκότα δὲ μισοῦσιν. Σὺ δ'ἐπισκόπει· κἂν μὲν ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τῶν οἰκείων, καὶ χαλεπὰ παθών, προὔδωκεν, οὐκ ἀνέλπιστόν ἐστι φίλον καὶ καλὸν γενέσθαι· ἂν δὲ μηδέν, καὶ σαυτοῦ μηδὲν ἔλαττον νόμιζε προδότην. Τὸ μὲν γὰρ ἀμείψασθαι κακοῖς τοὺς λελυπηκότας ἀνθρώπινον πάθος. τὸ δὲ τηλικαύτης ἄρξαι κακουργίας ἀνιάτου μοχθηρίας.

72. Хората обикновено обичат предателя, когато той извършва предателство, а след като извърши предателство, го мразят. Но ти разследвай: ако той е извършил предателство, защото ближните му са скроили нещо против него и е претърпял някакво зло, има надежда, че той ще стане приятел и добър човек. Ако обаче няма нищо подобно, смятай, че той не по-малко ще предаде и тебе, защото желанието да се отплати със зло на оскърбителите е човешка страст. Но да направи човек такова голямо злодеяние, това е [признак] на неизцерима поквара.

ογ'. Χρυσὸς ἅπαντα τ'ἀνθρώπινα στρέφει. Φύλαττε τοιγαροῦν τὸ τῆς πατρίδος ἀνύβριστον ἔθος, ἄχρηστον καὶ νομίζων καὶ πᾶσιν ἐπιδεικνὺς τὸν τοῖς φιλοῦσιν ἰσχυρὸν ἐπίβουλον χρυσόν.

73. Златото развращава всичко човешко. Затова пази непокварени нравите на отечеството си, като смяташ ти сам и като показваш на всички, че златото е безполезно и голям пакостник на ония, които го обичат.

οδ'. Δεῖ τὰ μὲν ἴδια συμπίπτοντα εὐχαρίστως καὶ γενναίως φέρειν, τὰ δὲ τῶν ὑπηκόων συμπαθῶς καὶ οὐκ ἀναλγήτως· τὸ μὲν γὰρ καρτερίας καὶ φρονήματος ἀνδρείου, τὸ δὲ ὀλιγωρίας καὶ ἀνάξιον ἀρχικῆς προνοίας καὶ ἐπιστασίας.

74. Своите собствени злополуки трябва да понасяш с доблест и благодарност, а ония на поданиците си — със съчувствие и не без мъка. Защото първото е признак на твърдост и мъжествен дух, а второто свидетелствува за немара и е недостойно за началника, който [е длъжен] да промишлява и надзирава.

οε'. Ἐχθροὺς ὁμοφύλους μὴ ἀμύνασθαί ἐστι μὲν θεῖος καὶ φιλάνθρωπος νόμος, ἐστὶ δὲ καὶ πολὺ τὸ χρήσιμον ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασι παρέχων. Ὁ μὲν γὰρ ἀμυνόμενος ἔχει

75. Да не отмъщаваш на врагове съплеменници — това е божествен и човеколюбив закон, а при това е пък и голяма полза в самите [наши] дела, защото кой-

πάλιν χαλεπώτερον ἐχθρόν, ὁ δ'εὐεργετῶν ἢ φίλον παρεσκεύασεν ἀντὶ ἐχθροῦ, ἢ πάντως πρᾳότερον ἐχθρόν.

то отмъщава, добива отново още по-голям враг, а който прави добро, си създава приятел вместо враг или изобщо по-кротък неприятел.

ος'. Μηδὲν, ὧν ἄλλοις ἔγνως ἐπαγγέλλειν, φαίνου παραβαίνων. Ἡ γὰρ ἔν τισι ψευδολογία τὸν ὅλον τρόπον ἄπιστον δεικνύει· καὶ τοῖς διαψευσθεῖσιν οὐκ ἔστιν αἰσχύνη μὴ ἀμείβεσθαι τοῖς ὁμοίοις. Παντὶ μὲν οὖν ἀνθρώπῳ διὰ τοῦτο φευκτέον τὸ ψεῦδος, μάλιστα δὲ τοῖς ἐν δυναστείᾳ τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοῖς τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἔσθ'ὅτε γίνεται ἀπολογία ἡ ἀδυναμία· τοῖς δὲ οὐκ ἔστι καταφυγὴ μὴ οὐχὶ παντὶ τρόπῳ μοχθηροὺς τὰς γνώμας ἐλεγχθῆναι.

76. Не се показвай, че нарушаваш нещо, което си намерил за добре да обещаеш на други. Защото лъженето в някои работи показва, че целият характер на човека е вероломен, и излъганите няма да считат за срамно да му възвърнат същото. И тъй затова всеки човек трябва да отбягва лъжата, а особено тия, които са на власт. Защото за другите понякога безсилието може да бъде оправдание, когато владетелите никак нямат средство да избягнат от укора, че са подли души.

οζ'. Τὰς μετὰ σφοδρότητος ὑποσχέσεις εὐλαβεῖσθαι χρή. Εἴτε γὰρ παράσχοις, τὴν πλείστην προαφεῖλες χάριν, τῇ σφοδρότητι τῆς ἐπαγγελίας ταύτην προκαταμερίσας, καὶ εἰς δύο τὴν μίαν δωρεὰν κατασμικρύνας· εἴτε μὴ παράσχοις, διπλῆν ἀπήνεγκας τὴν αἰσχύνην, ὅτι τε σφοδρῶς ὑπέσχου, καὶ ὅτι μηδὲν ὧν ὑπέσχου παρέσχες· καὶ δυσμενὴς ὤφθης ἀντὶ φίλου· ἀφεῖλες γὰρ ὃ παρέσχον αἱ ἐλπίδες. Ἄλλως τε δέ, καὶ αἱ σφοδραί ὑποσχέσεις ἁρμόζουσι τοῖς οὐ λίαν πιστευομένοις· ἐλέγχουσι δὲ καὶ ὡς οὐ κηδεμονίας μᾶλλον, ἢ χρείας ὑποτεινόμεναι χάριν.

77. От прекалените обещания трябва да се пазиш, защото, ако изпълниш обещанието, ти предварително отнемаш поголямата част от благодеянието, като предварително си го разпокъсал с прекалеността на обещанието си и си разделил на две малки части единия дар. Ако пък не го изпълниш, ще си нанесеш двоен срам, че много си обещавал и че не си дал нищо от обещаното. При това ще се окажеш враг вместо приятел, защото си отнел това, което са дали надеждите. Освен това прекалените обещания подобават на хора, които не вдъхват твърде много вяра. Защото доказват, че те се дават не толкова от загриженост, колкото за изгода.

οη'. Ἄξιος χαρίτων ὁ εὐλαβούμενος αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν καὶ προσηγορίαν, καὶ μὴ παυόμενος μελετᾶν, ἕως ἂν αὐτὴν ἀνταποδώσῃ. Ὥσπερ δὲ ἀνάξιος χαρίτων ὁ ἀχαριστίᾳ γνώμης ἀμείβων τὸν εὐεργέτην, οὕτως ἄξιος τοῦ τῆς εὐεργεσίας ἀξιώματος ὁ χαριζόμενος ἐφ' ᾧ μὴ ἀνταπολαβεῖν τὴν χάριν.

78. Достоен за благодеяние е онзи, който почита и естеството, и името на благодеянията и не престава да мисли, докато не се отплати. И както не заслужава никаква добрина човек, който се отплаща на благодетеля си с неблагодарност, така е достоен да носи името благодетел оня, който прави добрини, без да чака отплата.

οθ'. Μηδὲν παράνομον μηδὲ φίλοις χαρίζου· ἂν γὰρ ἐπιεικεῖς ὦσι, μισήσουσι μᾶλλον παρανομοῦντα, ἢ φιλήσουσι χαριζόμενον· ἂν δὲ φαῦλοι, διπλῆν ζημίαν ὑπέμεινας κακοὺς εὐεργετῶν καὶ ἀγαθοῖς ἀπεχθανόμενος. Καὶ χωρὶς δὲ τούτων, τέρψει προσκαίρῳ καὶ ἰδιωτικῇ ἀΐδιον ὄνειδος ἀλλάξασθαι καὶ κοινόν, μεγάλης ἀνοίας.

79. Не върши нищо беззаконно в угода дори на приятелите си. Защото, ако са справедливи, те още повече ще те намразят, като беззаконствуваш, отколкото ще те обикнат, като им угаждаш. Ако пък са подли, ще понесеш двойна щета, като правиш добро на зли хора и като ставаш омразен на добрите. Освен това голямо безумие е да замениш временно и частно удоволствие с вечно и общо порицание.

π'. Αἱ χάριτες ταῖς ἀναβολαῖς καὶ παρατάσεσι τοῦ χρόνου, ὥσπερ εἰς γῆρας ἐλθοῦσαι, τὸ οἰκεῖον μαραίνονται κάλλος· τὸ γὰρ ἄνθος ἀποβαλοῦσαι τῆς προθυμίας, μεθ' ἧς ἀμήχανόν

80. Благодеянията, отлагани и отсрочвани, като че остаряват, та увяхват и изгубват хубостта си. Защото, като загубват цвета на усърдието, поради кое-

τινα καὶ λαμπρὰν ἐποιοῦντο τὴν τέρψιν, οὐ καθ᾿ ὥραν φέρουσι τὴν εὐφροσύνην.

πα'. Αἱ χάριτες, ἡμιτελεῖς οὖσαι, οὐκ ἐθέλουσι χάριτες εἶναι· ἔσονται δέ, ἐπειδὰν τετελειωμέναι ὦσιν· ὁ δὲ ταύτας ἐξ ἡμισείας καταθεὶς ἑαυτὸν ἐζημίωσε, καὶ τὸν λαβόντα οὐκ εὔφρανεν· ὁ γὰρ ἡμίτομον τὴν χάριν ἀπειληφώς, οὐχ οὕτω τῷ ἡμίσει εὐφρανθήσεται, ὡς ὑπὲρ τοῦ ἀφαιρέματος ἀνιάσεται.

πβ'. Ὁ τὰς χάριτας ὀνειδίζων ὅμοιός ἐστι τῷ γεωργῷ, σπείροντι μὲν προθύμως ἐπαφιέντι δὲ χοίρους καὶ θηρία τῷ σπόρῳ· ὡς γὰρ ἐκεῖνος καὶ τὸ σπέρμα καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ λυμαίνεται καρπόν, οὕτω καὶ οὗτος καὶ τὰ καταβληθέντα καὶ τὴν βλαστάνουσαν αὐτῷ προσαπόλλυσιν εὐχαριστίαν.

πγ'. Μηδὲ κατὰ πρώτας εὐεργετῶν, ἔπειτα δὲ ἀμελῶν, νόμιζε, τὴν ἐξ ἀρχῆς σοι εὔνοιαν τοὺς εὐεργετηθέντας διαφυλάττειν. Πολλοὺς γὰρ αὐτὸς ἐγὼ πείρᾳ διέγνων, ὅτι θαῤῥήσαντες τῷ πλήθει καὶ μεγέθει τῆς κατ᾿ ἀρχὰς εὐεργεσίας, οὐδὲν ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐφρόντισαν ἐπιδείξασθαι τοιοῦτον. ἀρκέσειν γὰρ τοῖς εὐεργετηθεῖσι πρὸς τὴν διὰ βίου εὐχαριστίαν τὴν κατ᾿ ἀρχὰς ἤλπισαν φιλοτιμίαν, καὶ χρόνον οὐδένα ἂν ἐγγενέσθαι λήθης τοῖς εὖ πεπονθόσι τῆς ἀγαθουργίας· τὸ δὲ οὐ μόνον οὐ κατὰ τὰς αὐτῶν ἐλπίδας ἀπέβη, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὐναντίον ἐτράπη. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν φαύλων τὴν προαίρεσιν οὐδὲν θαυμαστόν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι, οὐδὲ ῥεούσης αὐτῆς εἰς χεῖρας ἴσως τῆς εὐεργεσίας, οὐδὲ τότε γλώσσαις ἀνυποκρίτοις ἠμείβοντο τὰς εὐεργεσίας· πλὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τοὺς μὲν καλοκαγαθίας ἐπιμελουμένους ἦν ἰδεῖν, ὡς εἶχον μὲν μνήμην ὧς ἔτυχον ἀπολελαυκότες, καὶ εὐλογεῖν οὐκ ἐξίσταντο τὸν εὐεργέτην· ὅμως δέ, μὴ τῶν ὁμοίων τυγχάνοντες, οὐδ᾿ αὐτοὶ καθαρὰν καὶ ἀκήρατον τὴν ἀρχαίαν διέσωζον εὐγνωμοσύνην· ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τὴν χάριν (οὐ γὰρ εἶχον ἐπιῤῥοήν) ὑπομαραινόμενοι, τὸ σφοδρὸν καὶ ὡραῖον ἀπηνθίζοντο τοῦ φίλτρου. Οἱ δὲ μέσης νομιζόμενοι διαθέσεως, εὐεργετούμενοι μὲν εὐχαρίστως διέκειντο, ἀμεληθέντες οὐδ᾿ αὐτοὶ τὴν προτέραν διάθεσιν εἰς τοὐναντίον μεταβαλεῖν ἐνῃσχύνθησαν, μάλιστα βλέποντες ἑτέρους φιλοτιμιῶν ἀπολαύοντας. Οὐ γὰρ ἃ πεπόνθασιν αὐτοί, καίτοι δέον, ἐλογίσαντο· οἷς δ᾿ εὖ πάθοιεν οἱ πλησίον, ἐνητένιζον· καὶ τούτοις παρακνιζόμε-

то причиняват голямо и бляскаво удоволствие, те не принасят навреме радост.

81. Благодеяния, наполовина сторени, не са благодеяния. Те ще бъдат такива, когато се завършат. И който ги прави наполовина, той и на себе си вреди, и облагодетелствувания няма да зарадва. Защото който получи благодеяние наполовина, няма да се зарадва за полученото толкова, колкото ще се наскърби за отнетото.

82. Който натяква за сторени благодеяния прилича на земеделец, който сее с усърдие и сетне пуска върху посятото свине и зверове. Защото, както земеделецът поврежда и семето, и плода му, така и първият унищожава стореното добро и породената към него благодарност.

83. Ако първо правиш благодеяние, а сетне занемариш, не мисли, че облагодетелствуваните от тебе ще запазят първоначалната си благосклонност. Защото сам аз от опит зная, че мнозина, като се уповават на многобройните си и големи благодеяния, сторени в началото, не са се погрижили да направят и после нещо подобно. Те са се надявали, че първоначалното благодеяние ще бъде достатъчно, за да бъдат облагодетелствуваните благодарни през целия си живот, и че те никога няма да забравят стореното им добро. Обаче в същност не само че не се сбъднаха надеждите им, но се случи и противното. Няма нищо чудно, че така постъпваха хора с развратено сърце. Защото такива хора дори и когато може би в ръцете им се стича благодеяние, и тогава не се отплащаха с искреност. Но ако погледне човек и на други, може да види, че и ревнителите на добродетелта помнят сторените им добрини и не престават да хвалят благодетеля си, докато им се правят тия добрини. Обаче като не получават вече благодеяния, такива дори и не запазват чиста и непристорена предишната благодарност, но с време захващат да я забравят, защото тя не се увеличава с нови благодеяния, и така прецъфтява силата и хубостта на благосклонността им. Ония пък, които се смятат, че имат умерено разположение, облагодетелствувани, остават благодарни, а пренебрегнати, не се срамуват да превърнат предишното разположение в противоположно чувство, особено когато виждат, че други се наслаждават от благодеяния. Защото те не взимат под внимание, както трябва, сторените им отпреди добрини, а се взират в онова, с кое-

νοι τὴν εὐφημίαν εἰς ἀχαριστίαν ἔτρεπον. Πολλῷ ἄρα λυσιτελέστερον ἄρχοντι, καὶ ἐν πολιτείᾳ, καὶ κατὰ μέρος, διὰ βίου ταῖς δωρεαῖς, ἢ ἀθρόον καὶ ἐφάπαξ, οἰκειοῦσθαι τὸ ὑπήκοον· τὸ δὲ πλῆθος καὶ βάρος τῶν χαρίτων ἁρμόζει μᾶλλον τοῖς ὑπέρογκόν τι καὶ παράδοξον ἐπὶ κοινῇ σωτηρίᾳ κατορθωκόσιν, ἢ τοῖς εἰς τὸ σπανιώτατον τῆς ἡμῶν ἐπικουρίας δεῖσθαι νομισθεῖσιν.

πδ'. Θυμός ἐστιν ἔκστασιος ἑκούσιος καὶ τῶν ἰδίων φρενῶν ἀλλοτρίωσις· ἃ γὰρ οἱ διὰ παντὸς μελαγχολῶντες κατεργάζονται, παραπλήσια τούτοις καὶ οἱ τῷ θυμῷ πληγέντες κατ' ἐκεῖνο καιροῦ διαπράττονται.

πε'. Ὥσπερ τὸ πῦρ τὴν τρέφουσαν ὕλην ἀφανίζει, οὕτω καὶ ὁ θυμὸς τὴν ἔχουσαν ψυχὴν κατεσθίει· πολλάκις δὲ καὶ φθορὰν ὁλόκληρον εἰργάσατο τοῦ ζώου.

πς'. Μηδαμῶς μηδένα μηδὲ δικαίως θυμῷ κολάσῃς· ὡς γὰρ ἂν ὁ πάσχων τὴν δίκην ὑφέξῃ, αὐτὸς ὅμως οὐδὲν ἔλαττον ἐξελεγχθήσῃ σφαλερῶς τῇ πράξει κεχρημένος. Δι' ὃ καὶ κάλλιστά τις τῶν ἀρχαίων ἀπεθέσπισε πρὸς τὸν ἡμαρτηκότα· „Ἐκόλασα ἄν σε, εἰ μὴ ἐθυμούμην."

πζ'. Τυφλόν ἐστι πάθος ὁ θυμός, καὶ κρίνειν οὐκ ἔχων ἀπὸ τοῦ χείρονος τὸ κρεῖττον. Δι' ὃ οὐδεμία ὄνησις παραίνεσις ὀργιζομένῳ· πεπαυμένῳ δέ, τὴν διὰ τῶν ἐλέγχων θεραπείαν προσενεκτέον κεράσαντι ἐπιεικείᾳ. Οὔτε γὰρ τὰ δριμύτερα τῶν φαρμάκων ἄνευ μέλιτος τοῖς κάμνουσι προσάγειν ἐγνώκασιν οἱ ἰατροί, οὔτε τοὺς ἀκράτους ἐλέγχους ἡ τῶν ἀπαιδεύτων δέχεται ψυχή.

πη'. Ὥσπερ ταχὺν ἐν ταῖς ἀξίων εὐεργεσίαις εἶναι προσῆκεν οὕτω βραδὺν ἐν ταῖς τῶν αἰτίων τιμωρίαις· καὶ χαίρειν μὲν τιμῶντα τοὺς σπουδαίους ἀνιᾶσθαι. δὲ κολάζοντα τοὺς ὑπευθύνους.

πθ'. Μηδενὶ μηδέποτε πιστεύσαντί σοι ἄπιστος ὀφθείης· ἂν γὰρ ἄπιστοι γενώμεθα τοῖς πεπιστευκόσι, τίνες τοῖς ἄλλοις δόξομεν; καὶ μετὰ τίνων δὲ λοιπὸν ἀδεῶς καὶ ἡδέως βιώσομεν;

ϛ'. Οὐκ ἐθέλει τὸ εἶναι μετὰ τοῦ οἴεσθαι συνεῖναι. Δι' ὃ ἐν οἷς ἂν τὴν οἴησιν ὁρᾷς, τὴν

то са облагодетелствувани близките, и подбудени от това, превръщат похвалата в неблагодарност. Следователно за един началник е по-полезно в обществената и частната си дейност да спечелва поданиците си чрез пожизнени дарения, отколкото чрез такива, които се правят вкупом и наведнаж. Подобава да се правят много и големи благодеяния повече на ония, които са извършили някой велик и извънреден подвиг за общо спасение, отколкото на хора, за които се смята, че твърде рядко имат нужда от нашата помощ.

84. Гневът е самоволно изстъпление и отчуждаване на човека от собствения му разум. Защото обладаните от гняв правят в това време такива дела, каквито изобщо вършат умопобърканите.

85. Както огънят унищожава материята, която го храни, така и гневът подяжда душата, която той е обладал, често и съвършено погубва човека.

86. В никой случай дори и справедливо не наказвай никого в гняв. Защото, макар и да претърпи наказанието пострадалият, ти все пак не по-малко ще бъдеш изобличен, че си сгрешил в тоя случай. Затова много добре е казал един от древните на едного, който е сгрешил: „Щях да те накажа, ако не бях се разгневил."

87. Гневът е сляпа страст и не може да различава доброто от лошото. Затова наставленията не принасят никаква полза на разгневилия се. Но след като се успокои, той трябва да се лекува чрез кротки изобличения. Защото нито лекарите имат обичай да дават на болни горчиви лекарства без мед, нито пък душата на невъзпитаните търпи строги изобличения.

88. Както е необходимо бързо да възнаграждаваш ония, които са достойни за награди, така трябва бавно да наказваш виновните; да се радваш, когато отдаваш на добрите почести, а да скърбиш, когато наказваш виновните.

89. Никога не бъди вероломен към ония, който ти се е доверил, защото, ако бъдем вероломни към ония, който са ни се доверили, какви ще изглеждаме спрямо другите? И с кои най-после ще можем да живеем без страх и с приятност?

90. Това, което е, не иска да бъде наедно с онова, което се мисли, че е. Затова, ако видиш че у някои има само-

πρᾶξιν ὑπερόριον νόμιζε, καὶ διαπεφευγέναι τὸ εἶναι.

мнение, знай, че деянието е далеч от тях и действителността е пропъдена.

ϞΑʹ. Αἰσχρόν ἐστιν ἀνδρῶν ἄρχοντα καὶ δεσπόζοντα γυναικῶν ἡττηθῆναι, καὶ δοῦλον ἡδονῶν ὀφθῆναι· ἣν δέ τις νόμῳ βοηθὸν ἐκτήσατο βίου, ταύτῃ συνοικῶν οὐχ ἁμαρτάνει. Ἀγαμία μὲν θεῖον πρᾶγμα, καὶ ὑπερφυές, καὶ μεῖζον πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ εὐνομίας· μονογαμία δὲ φύσεως ἀνθρωπίνης ἔργον εἴς τε γένους διαδοχήν, καὶ εἰς κοινωνίαν ἡμέρου καὶ φιλανθρώπου βίου καὶ πολιτείας εὐνομουμένης· πολυγαμία δὲ ὑπέραισχρον καὶ μιαρόν, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ἀκολασίας καὶ ἀκαθαρσίας.

91. Срамотно е да бъде победен от жени и да бъде роб на страсти човек, който властвува и началствува над мъже. Никой не греши, като живее с оназн, която по закон е взел за помощница на живота си. Безбрачието е нещо божествено, дивно и стои по-горе от подобаващата на гражданина добродетел и законност. Еднобрачието пък е дело на човешката природа и има за цел да продължи рода и да даде възможност [на човека] да участвува в живота облагороден и човеколюбив и в благоустроен обществен живот, а многобрачието е нещо твърде срамно, гнусно и свойствено на животинската невъздържаност и нечистота.

ϞΒʹ. Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών, Ἀσίας κύριος δόρατι γεγονώς, τὰς Περσίδας ἔλεγε βολίδας ὀμμάτων εἶναι· ὁ δὲ σώφρων ὡς ἀληθῶς ἀνήρ, καὶ δεσποτικῶν φύλαξ ἐντολῶν, οὐ τὰς Περσίδας μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσης γυναικὸς ὄψιν, ὡς ὀξὺ ψυχῆς βέλος καὶ θανατηφόρον, φεύξεται καὶ ἀποστραφεῖται. Ἦχος μὲν φωνῆς ἔπληξεν ἀκοήν, καὶ δι᾽ αὐτῆς ἐνετυπώθη τὸ πάθος τῇ ψυχῇ· κάλλος δὲ σωμάτων εἵλκυσεν ὀφθαλμόν, καὶ δι᾽ αὐτοῦ δέσμιον λαβὼν κατεδουλώσατο τὸν αὐτοδέσποτον λογισμόν.

92. Александър Македонски, който с оръжие е завладял Азия, казал, че персийките са стрели за очите. Но истински целомъдреният мъж, който пази господните заповеди, ще избягва и ще страни не само от персийките, но и от вида на всяка жена като от остра и смъртоносна за душата стрела. Защото звукът на гласа удря на слуха и чрез него вързва в душата страстта, а телесната хубост привлича окото и чрез него окована и заробва самовластния разум.

ϞΓʹ. Ὥσπερ ἀδύνατον ἐκ θαλάσσῃ πλέοντι ταραχῆς καὶ ζάλης ἀπείρατον διαμεῖναι, οὕτως ἀμήχανον τὸν κάλλη σωμάτων ἐπισκοποῦντι καὶ περιεργαζόμενον τῶν ἐκεῖθεν κυμάτων καὶ κινδύνων ἐκτὸς καθεστάναι. Διὸ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἐκτρέπεσθαι χρὴ τῶν παθημάτων· τοῦτο γὰρ καὶ συμφέρον καὶ οὐ χαλεπόν. Ἐπειδὰν δὲ τοῖς λογισμοῖς τὸ κακὸν ἐνσκήψῃ καὶ τὸ εἴδωλον αὐτοῖς τῆς ἐπιθυμίας ἐντυπώσῃ, δυσαπόβλητον γίνεται τὸ πάθος, καὶ χαλεπὸν ἀπαλλαγῆναι.

93. Както е невъзможно плаващият по море да се не изложи на бури и вълнения, така не е възможно оня, който се взира в телесни хубости и се интересува от тях, да устои на техните вълни и опасности. Затова човек трябва да страни от началата и причините на страстите, защото това е и полезно, и лесно. Но когато злото налети върху мислите и им се запечата образът на желания предмет, тогава е мъчно вече да се махне страстта и да се отърве човек от нея.

ϞΔʹ. Τινὲς τοὺς ἐρῶντας ἔφασαν ἐν ἀλλοτρίοις σώμασι τὴν ψυχὴν τὴν ἰδίαν ἔχειν· εὐλογώτερον δ᾽οἶμαι αὐτοὺς ἐν ἀλλοτρίοις σώμασι τὸν νοῦν τῇ ψυχῇ συναπολωλεκέναι.

94. Казали са някои, че влюбените влагат душата си в чужди тела. Но мисля, че по-право е да се каже, че те са изгубили в чужди тела ума си заедно с душата.

ϞΕʹ. Μέθην καὶ τρυφὴν ἀρχόντων ναυάγιον νόμιζε τῶν ἀρχομένων· ὅτε γὰρ ὁ κυβερνήτης καταποντίζεται τῇ πλησμονῇ καὶ τῷ οἴνῳ, πῶς οὐχὶ μυρίοις κύμασι καὶ κλύδωσιν ἐσχάτοις ἡ κυβερνωμένη προσαράξει πολιτεία, καὶ τῇ τοῦ κυβερνήτου ὑποβρυχίῳ συγκαταποθήσεται ἀπωλείᾳ;

95. Смятай пиянството и разпуснатостта на началниците за корабокрушение на управляваните, защото, когато кормчията потъва от преяждане и вино, как управляваната от него държава няма да се разбие от безбройни вълни и страшни бури и как няма да потъне заедно с управителя?

ϞϚʹ. Μηδένα μηδέποτε ἀνθρώπων, μηδὲ τῶν τυχόντων, εἰς ἀπόγνωσιν συνελάσῃς· ἰσχυρὸν γὰρ καὶ ἄμαχον ἀπόγνωσις ὅπλον· καὶ πολλά-

96. Никога не докарвай до отчаяние никого, дори и някой случаен човек. Защото отчаянието е силно и необоримо

κις ἀνάγκη στρατηγήσασα πράξεων παραβόλων ἀνελπίστους μεταβολὰς ἐξειργάσατο, καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι μύθους νομιζομένας.

ϛζ'. Ἄριστον μὲν ἀνθρώπῳ μὴ διαμαρτεῖν, μηδὲ τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἀποσφαλῆναι· συνετοῦ δὲ καὶ πεσόντα θᾶττον ἀναστῆναι, καὶ χρῆσθαι τῷ πταίσματι πρὸς τὸ μὴ πάλιν πεσεῖν παραγγέλματι.

ϛη'. Τὸ περὶ τοὺς πόνους ἑκούσιον τῶν ἀκουσίων ἀφαιρεῖται τὸ ἀφόρητον καὶ χαλεπόν. Δι' ὃ χρήσιμος ἡ ἐν τοῖς ἑκουσίοις τριβὴ καὶ μελέτη.

ϛθ'. Ἀρχικῆς ἀρετῆς καὶ τελείας μὴ μόνον τὸ πλῆθος αἰσχύνεσθαι πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν πρὸ τοῦ πλήθους.

ρ'. Ἡ διὰ λόγων ὕβρις τοῖς ἐλευθέροις οὐ πολὺ παραλλάσει τῆς διὰ πληγῶν καὶ μαστίγων. Χρὴ οὖν παραφυλάττεσθαι τὸ προπετὲς τὸ ἐν τούτοις· οὐ μέγα γὰρ δοκοῦν μεγάλας φέρει ζημίας.

ρα'. Πολλοὺς ἔβλαψεν εὐτραπελία· ἀπὸ γὰρ γνώμης διεκπεσοῦσα παιζούσης, καιρία πληγὴ γέγονε τοῖς διαπαιχθεῖσι· καὶ βραχείᾳ τέρψει τῶ ἐπιτυχόντων μεγάλας ἔτεκεν ἔχθρας τῶν σπουδαίων· ἣν παντὶ μὲν ἔμφρονι παραφυλακτέον, ἄρχοντι δὲ μάλιστα τῶν ἄλλων· ὅτι καὶ χυδαῖον, καὶ καταφρονεῖσθαι μᾶλλον ἢ χαριεντίζεσθαι παρασκυάζει.

ρβ'. Εὐεργετῶν τὸ ὑπήκοον περιφρούρει, ὡς τῆς ἀρχῆς νεῦρα καὶ οἰκεῖα μέλη· ἐκείνων γὰρ διασπασθέντων, κίνδυνος καὶ τὴν σὴν συγκαταλύεσθαι ἐξουσίαν.

ργ'. Τὰς μελετωμένας στάσεις, ὅσας μὴ σβέσαι ῥᾷον, ἄμεινον ἀγνοίας ὑποκρίσει δοῦναι, καὶ λήθῃ καλῦψαι, ἢ θριαμβεύσαντα ἐπεξιέναι· τὸ μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ πλέον ἀνῆψε τὴν φλόγα, καὶ χαλεποὺς ἤνεγκε κινδύνους, καὶ πολλῇ καὶ τὸν διασωθέντα περιέβαλε ζημίᾳ· τὸ δὲ πραέως κοιμίζειν καὶ μετὰ τοῦ ἀκινδύνου τὸ φιλάνθρωπον καὶ συνετὸν καὶ ἀζήμιον περιέχει.

ρδ'. Δεῖ τὸν ἄρχοντα, φερομένων μὲν αὐτῷ κατὰ ῥοῦν τῶν πραγμάτων, καὶ εὖ συνεστώ-

оръжие и често нуждата кара хората да предприемат смели дела и да извършват неочаквани промени, които преди са били смятани за басни.

97. Най-добре е човек да не греши, нито да се отбива от здравия разум. Но свойствено е на благоразумен човек и когато падне, по-скоро да се вдигне и падането му да му послужи за урок, за да не падне отново.

98. Доброволният труд премахва непоносимостта и трудността на принудителния труд. Затова полезно е да се занимава и привиква човек на доброволен труд.

99. [Свойствено е] на един началник, добродетелен и съвършен, да се срамува не само от множеството, за да не греши, но преди да се срамува от множеството — от себе си.

100. Обида с думи, нанесена на свободни хора, не се различава много от онази с удари и с бич. Затова трябва да се пази човек от необмислени думи. Защото, ако и да се мисли, че те не са голямо нещо, но причиняват големи пакости.

101. Шеговитостта мнозина е повредила. Защото, като е произлязла от игриво настроение, тя нанася тежка рана на осмените и заради кратко удоволствие на тоя и оня предизвиква голяма вражда между сериозните хора. Затова трябва да се пази от нея всеки разумен човек, но най-много от всички — един началник, защото тя е нещо просташко и става причина да се излага човек, по-скоро да се изложи на презрение, отколкото да разсмива другите с остроти.

102. Прави добрини на поданиците си и ги закриляй, защото те са нерви на властта и членове на тялото ти. Ако те се пръснат, опасно е заедно с тях да не пропадне и твоята власт.

103. По-добре е да се престориш, че не знаеш замислените бунтове, които не е лесно да се потушат, и да ги покриеш със забрава, отколкото да ги изваждаш наяве и да ги преследваш. Защото [гонението] понякога разпаля още повече огъня, придизвиква големи опасности и причинява голяма пакост и на оногова дори, който е спасен. Когато, напротив, приспиването на заговорите с кротост е не само безопасно, но и човеколюбиво, и благоразумно, и безвредно.

104. Един началник, когато работите му отиват благополучно и стоят добре, трябва да ги крепи и се грижи за тях,

των, ὡς σαλευομένων ἀσφαλίζεσθαι καὶ ἐπιμελεῖσθαι· ἀνατρεπομένων δὲ καὶ συῤῥηγνυμένων, ὡς ἂν ἐπαναχθείησαν καὶ ἑδρασθεῖεν, βουλεύεσθαι καὶ φροντίζειν· οὐδέτερον γὰρ τῶν ἐπὶ τἀναντία φερόντων ἡ πεῖρα δείκνυσιν ἀνέλπιστον· ἀλλὰ πολλάκις μικρὰ ῥαστώνη μεγάλας ἀρχὰς καὶ ὑπερόγκους κατήνεγκεν· καὶ πάλιν σπουδὴ σὺν εὐβουλίᾳ εἰς μέγα δυνάμεως ὕψος τοὺς κατενεχθέντας ἐπανήγαγεν.

ρε'. Οἱ ἔμφρονες καὶ εὐσταθεῖς τῶν ἀνθρώπων, κατορθοῦντες μὲν, οὐ φυσιοῦνται, ἀλλὰ μετρίῳ φρονήματι τῆς εὐπραγίας κοσμοῦσι τὸν ὄγκον, καὶ τῶν φθονούντων διαπραΰνουσι τὸ φλεγμαῖνον· περιπταίοντες δέ, φέρουσι γενναίως· καὶ τὸ συνενεχθὲν ἀρετῆς ὑπόθεσιν ποιούμενοι τῷ κράτει ταύτης δυναμοῦσι τὴν γνώμην, καὶ τὸ ἀθυμοῦν ἐξορίζουσι τῆς διανοίας· ἴσασι γὰρ τὸ ἐφ' ἑκάτερα τρεπτὸν καὶ ἀβέβαιον τῶν ἀνθρωπίνων. Ἀφροσύνης δὲ καὶ κουφότητος καὶ ἀπειροκαλίας, τό τε ἐν ταῖς εὐπραγίαις ἐπαίρεσθαι καὶ ὀγκοῦσθαι, καὶ τὸ ἐν ταῖς δυσπραγίαις σφόδρα καταπίπτειν καὶ ἐνασχημονεῖν τῇ ἀθυμίᾳ.

ρς'. Ἀνδρῶν μὲν συνετῶν προνοῆσαι τὰ δυσχερῆ, καὶ ἀπώσασθαι δι' εὐβουλίας· οὐκ ἐλαττόνων δὲ, καὶ τὰ συμβεβηκότα καλῶς διαθέσθαι καὶ οἰκονομῆσαι.

ρζ'. Οἶδα πράξεις ἀθρόον ἐπιστάσας, καὶ τῷ ἀδοκήτῳ τοῦ συμβεβηκότος ἐκπλαγέντας τοὺς τεθεαμένους, καὶ ἡσύχως ἐνεγκόντας τὰ συνενεχθέντα, καὶ οὐδ' εἰς τὸ ἔπειτα διαναστάντας ἀποσείσασθαι τὸ βάρος· μάλιστα δὲ τῆς ἐξ αὐτῶν συναυξομένης βλάβης, ἀλλὰ καὶ τρόποις ἄλλοις πρᾳοτέροις ὑποχαλωμένης. Ἰδὼν γὰρ εἶδον ἐνίας οὕτως οἰκονομηθείσας, καὶ τῷ συνήθει κατ' ὀλίγον ἐπὶ πλέον συνεπικουφιζομένας, εἰς τὸ ἀλυπότατον ἀποκριθείσας· ἄλλας δὲ τοὐναντίον καὶ τοὺς πρὸς ἀμέλειαν καὶ ἀτολμίαν ζῶντας κέντρου, ὡς ἐξ ὕπνου, διεγηγερκυίας. Τῷ γὰρ παραλόγῳ καὶ ἐξαφνηδίῳ τῶν προστυχόντων ἕκαστος ἀνηρεθισμένος, πᾶς ἀνὴρ τοῖς πράγμασιν ἐγεγόνει· καὶ οὐδ' ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας ἀντέσχεν ἐπισχεῖν τῇ καινοτομίᾳ. Ἄλλαι δέ, καὶ αὗται τῶν οὐκ ἐξ ἔθους, κατὰ μικρὸν ὑπεισιοῦσαι, καὶ τῷ ἠρεμεῖ καὶ ἀταράχῳ συνδιαλέπτουσαι τὴν συναίσθησιν τῆς καινοτομίας, παρεισέδυσάν τε οὐ σὺν πόνῳ, καὶ οὐδ' εἰ καινότερόν τι συνέβη μνήμην ἔδωκαν οὐδὲ τοῖς

като че ли са разклатени, а когато вървят наопаки и се сблъскват, трябва да се мисли и се грижи, за да се възстанови предишният им ред и да ги укрепи. Защото опитът доказва, че няма положение на нещата, което отива в противна посока, да е безнадеждно. Но много пъти малка немара е събаряла силни и високомерни началства, а ,наопаки, прилежанието и благоразумието са довеждали провалените до високо положение.

105. Благоразумните и твърди човеци във време на сполуки не се надуват, но украсяват размера на благополучието с умереност и с това уталожват огорчението на завистниците. Напротив, злополуките си те доблестно търпят и като използуват обстоятелствата като повод за добродетел, със силата на последната подкрепват ума си и премахват душевното си униние. Защото знаят превратността, несигурността на човешките работи. Безумно, глупаво и просташко е да се гордее човек във време на благополучие, а при злополучие да отпада твърде много и с унинието си да се държи срамотно.

106. Умните хора предвиждат мъчнотиите и с благоразумие ги отстраняват. Но не стоят по-долу от тях ония, които добре уреждат случилите се неща и ги управляват.

107. Зная деяния, настанали тъй внезапно, че зрителите, смаяни от неочакваността на събитието, са ги посрещали спокойно и нито са въставали отпосле, за да се отърват от тежестта им. Това става особено тогава, когато щетата от тези деяния не се увеличава, а, напротив, чрез други, по-меки средства се намалява. С очите си видях как едни деяния бяха тъй добре устроени и постепенно благодарение на навика все по-леки за понасяне, че достигнаха да нямат неприятни сетнини. Други пък деяния, напротив, като някакво жило са събуждали сякаш от сън дори и ония, които са живели в безгрижие и малодушие. Защото всеки, раздразнен от неочакваността и внезапността на събитията, с всички сили се е противил и не е желаел дори и за един ден да приеме нововъведението. Други пък деяния, също и те необикновени, като се привмъкнали малко по малко и по тих и безшумен начин като замъглили съзнанието, че са нововъведения, се прокарали без труд, така че и дори опитните са забравили, че е стана-

πεπειραμένοις. Τινὲς δὲ ὅμοιον τρόπον ἐπιχειρήσασαι παρεισδύνειν, καὶ τῷ μὴ τυραννίδι μηδ' αὐτοδεσπότῳ κράτει, καὶ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς, ὥσπερ ἐπισκήπτειν, δειλίαν καταγνωσθεῖσαι, θᾶττον ἀνετράπησαν ὑπὸ τῶν ἐπιτυχόντων· τῷ γὰρ καθ' ἑαυτὰς εὐλαβεστέρῳ εἰς θράσος ἄσχετον καὶ παράβολον τόλμαν ἐξοπλίσασαι καὶ τοὺς πρὸ τούτου δόξαντας ἐπιεικεστάτους, αὐτῇ συνεφθάρησαν τῇ ἐπιχειρήσει. Πῶς οὖν ἔστι τυχεῖν τοῦ σκοποῦ; τἀναντία γὰρ διὰ τῶν αὐτῶν ὁρᾶται συντετελεσμένα. Ἄμεινον μηδὲν μηδ' ἀπάρχεσθαι τῶν τοιούτων· δειναὶ γὰρ αἱ καινότητες καὶ χωρὶς ἑτέρου λυπηροῦ, θορυβεῖν καὶ πλήττειν διανοίας, καὶ εἰς διαβολὴν καὶ ὕβριν ἐκκαλεῖσθαι τὸ πλῆθος.

ло нещо ново. Направен бил опит и други деяния да се привмъкнат по същия начин. Но понеже не са били наложени насилнически, самовластно, открито и ненадейно, затова били сметнати като плод на страхливост и твърде скоро са били осуетени от случайни хора, защото те, поради това че са били [извършени] по-предпазливо, са въоръжили против себе си с неудържима дързост и крайна смелост дори ония, които преди това се държели найблагосклонно, и се провалили когато са били още в самото начало. Как прочее може да се постигне целта? Защото, както се вижда, с едни и същи средства са били извършвани противоположни една на друга работи. По-добре е човек никак да не се залавя с такива работи. Защото нововъведенията са мъчна работа и освен другите неприятности безпокоят и смущават духовете и предизвикват народа да хули и клевети.

ρη'. Ἐπεὶ δ' ἔσθ' ὅτε χρεία κατεπείγει, καὶ δεῖται πράξεως ὁ προεστηκὼς καινοτέρας, ἂν μὲν μέγα ὄφελος καὶ εὐφροσύνην ἐξ αὐτῆς τὸ κοινὸν εὑρίσκῃ, οὐδὲν δεῖ σκέψεως καὶ μελέτης· ἂν δ' ἄλλως καὶ λυπηρὰ εἴη, λόγῳ μὲν διελθεῖν ὅπως ἂν ὡς ἄριστα διανυσθείη, οὐ ῥᾴδιον οἶμαι· τὰ γὰρ κατά τινας ἰδικωτάτας ἐπακολουθοῦντα περιστάσεις οὐκ ἔνεστιν ἀκριβῶς κοινοτέρῳ λόγῳ, καὶ τῶν ἔργων πόῤῥωθεν, θηρᾶσαι· Πλὴν ὅ γε καλῶς ἐν τοῖς προειρημένοις ἐγγεγυμνασμένος, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα τὴν ἄνωθεν ῥοπὴν ἐπίκουρον ἔχων, μεγάλην εἴσεται δύναμιν συνειλεγμένος.

108. Но тъй като понякога нуждата налага и началникът е принуден да направи нововъведение, затова че обществото би добило от него голяма полза и радост, не трябва да се мисли много и да се разсъждава. Но ако нововъведението е неприятно, мисля, че не е лесно да се каже как може най-добре то да се извърши. Защото който е далеч от работите, не може да схване точно и да изкаже с общодостъпни думи това, което може да се случи при особени обстоятелства. Обаче оня, който е добре обучен в горереказаните неща и има в това отношение на помощ висша сила, ще може да добие голяма мощ.

ρθ'. Ὅπλων καὶ ἀνδρίας καὶ στρατηγίας κραταιότερον καὶ ἀσφαλέστερον νόμιζε τὴν εὔνοιαν τῶν ἀρχομένων. Ταύτης μὲν γὰρ παρούσης καὶ στρατηγούσης, κἀκεῖνα χρήσιμα καὶ μεγάλην ῥοπὴν πρὸς πάντα παρέχει· ἀνῃρημένης δὲ τῆς εὐνοίας, ἄμεινον συναναιρεῖσθαι κἀκεῖνα. Θᾶττον γὰρ ἐπὶ τὴν μισουμένην ἀρχήν, ἢ κατὰ τῶν πολεμίων ἐθέλει ταῦτα κινεῖσθαι.

109. Смятай, че благосклонността на управляваните е нещо по-силно и поздраво, отколкото оръжията, храбростта и военната хитрост. Ако тази благосклонност съществува и предводителствува, то и другите неща са полезни и имат голямо влияние във всичко. Но изчезне ли благосклонността, по-добре да изчезнат заедно с нея и другите неща. Защото те по-скоро служат против ненавижданата власт, отколкото против враговете ѝ.

ρι'. Λόγους μὲν ἤλεγξαν δόρατα πολλάκις· ἤμβλυνε δὲ πολλαχοῦ καὶ λόγων ἰσχὺς ὀξύτητα πολέμου, καὶ μεγάλων ὁρμὴν διέλυσε στρατευμάτων. Χεῖρες ἄρα μετὰ λόγου διπλοῦν τρόπαιον. Πόνους ἐλπίδες νευροῦσι, καὶ πόνοι τίκτουσιν ἐλπίδας. Σὺ δὲ ἐξιλεούμενος τὸ θεῖον,

110. Много пъти словото е отстъпвало пред копията. Обаче силата на словото често е притъпявала остротата на войната и е спирала напора на голяма войска. Следователно силата, съединена със словото, е двоен победен паметник. Надеждите засилват трудовете, а трудовете раждат надежди. Но ти, като умилостивяваш бога, не пренебрегвай нищо

μηδενὸς ἀμέλει τῶν πρακτέων, καὶ καλὰς καὶ μεγάλας ἐλπίδας θερίσεις.

ρια΄. Ἐπικουρεῖν ἐν οἷς ἕκαστος ἔχει χρείαν ἀρχικῆς καὶ ἐχέφρονος διανοίας· μάλιστα δὲ τοῖς ἐν συμφοραῖς περιπεσοῦσιν. Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ ἀείμνηστον συντηρεῖν εἰώθασι τὴν εὐεργεσίαν.

ριβ΄. Ἡ εὐδαιμονία τῶν ὑπεξουσίων ἄκραν ἀνακηρύττει σύνεσιν καὶ δικαιοσύνην τῆς ἐξουσίας.

ριγ΄. Περὶ ὧν ἂν εὖ πράξῃς, εἴτε ἐν τῷ οἰκείῳ βίῳ, εἴτε ἐν τῷ κοινῷ τῆς πολιτείας, τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι δικαίου τὴν αἰτίαν· οὕτω γὰρ μᾶλλον τε αὐτὸν ἐπίκουρον ἕξεις, καὶ θεοφιλὴς εἶναι δόξεις, καὶ κοῦφον σεαυτὸν καὶ ἀλαζονικὸν οὐκ ἐλέγξεις, καὶ τοῦ φθόνου δείξεις περιτεθραυσμένας τὰς ἀκίδας.

ριδ΄. Ταῦτά σοι ἐκ πολλῶν ὀλίγα, ὦ τῶν ἐμῶν πνευματικῶν ὠδίνων εὐγενὲς καὶ γνήσιον γέννημα, τῆς περὶ σὲ φιλίας καὶ υἱοθεσίας, οἱονεί τινα θεῖα συμβόλαια καὶ ἀρετῆς ἀρχετύπους ἀνατίθημι πίνακας. Εἰς οὓς ἀφορῶν, καὶ πρὸς ἐκείνους σεαυτὸν σχηματίζων καὶ διαμορφῶν, οὐ χαλεπῶς ἕξεις συνορᾶν, τίνες τε τῶν πράξεων ἀνθεῖν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ παρασκευάζουσιν ὡραιότητα, καὶ τινες αὐτήν, ὥσπερ σπῖλοι καὶ ῥυτίδες, εἰς αἰσχρὰν ὄψιν καὶ ἀσχήμονα μετασκευάζουσιν· ὧν τὰς μὲν ἀπαλείφων, τὰς δὲ ἐγγραφόμενος, ἔμψυχον ὡς ἀληθῶς καὶ κάλλιστον θεοφιλοῦς πολιτείας σεαυτὸν ἐπιδείξεις ἄγαλμα, καὶ ἥδιστον ἐμοὶ καὶ πᾶσιν εὐσεβέσι καὶ θέαμα καὶ διήγημα. Δι᾽ ὃ καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανοὺς ἐξαπλώσας, καὶ τὴν περὶ σὲ στοργὴν καὶ τὸν πόνον καὶ τὴν εἰς Θεὸν ἀναφερομένην δόξαν ἀνθ᾽ ἱκετηρίας αὐτῷ προτείνας, ἐπεύχομαί σε τῶν ἐλπίδων καὶ παραινέσεων ἐργάτην δόκιμον καὶ πιστὸν φύλακα γενέσθαι. Καὶ εἴης μοι δι᾽ ἁπάσης ἰδέας κατορθωμάτων ἐπίσημος καὶ περίβλεπτος· ἄκρος μὲν σύνεσιν, μνήμην δ᾽ἀσφαλής· ἡδὺς ἐν λόγοις, τοὺς τρόπους ἡδύτερος· ἐράσμιος συντεχεῖν, τοῖς ἀεὶ συνοῦσιν ἐρασμιώτερος· κράτιστος τὸ παρὸν κρῖναι, καὶ ἀγαγεῖν εἰς διάταξιν. ὀξὺς τὸ μέλλον ἰδεῖν, προμηθὴς φυλάξασθαι· ἕτοιμος μεγάλας αὐτουργῆσαι πράξεις ἑτοιμότερος τὸ κατορθωθὲν διασώσασθαι· δεινὸς μὲν τὸ συμφέρον κρύπτειν, κρείττων δὲ λανθάνειν, δεινότερος δὲ φωρᾶσαι τοὺς ἐπηρεάζοντας φοβερὸς μὲν τοῖς πολεμίοις, ποθεινὸς δὲ τοῖς ὑπηκόοις, ἀμφοῖν δὲ κοινὸς τὸ αἰδεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι· κρείττων ἡδονῶν, ἥττων σωφροσύνης· ὀργῆς κύριος, πραότητος φίλος· ταχὺς θηρεῦσαι τὸ δίκαιον, ἀδέ-

от това, което трябва да правиш, и ще пожънеш добри и големи надежди.

111. Да се помага на всекиго с това, от което той има нужда, а особено на падналите в злочестини, това е проява на началнически благоразумен дух. Защото покрай другото тези са свикнали винаги да помнят благодеянието.

112. Благоденствието на подвластните свидетелствува, че властта е извънредно разумна и справедлива.

113. Смятай за справедливо да отдаваш богу причината за благополучието в частния си живот и в обществения живот. Защото така и бог повече ще ти помага, и ти сам ще се покажеш боголюбив, а не глупав и надменен и ще пречупиш стрелите на завистта.

114. Това малко от многото ти поднасям, о благородна и истинска рожбо на духовните ми болки, като някакъв божествен знак за [моята] любов към тебе и за това, че те осинових и като първообрази на добродетел. В тях като се взираш, с тях като се съобразяваш, лесно ще можеш да видиш кои дела помагат, за да цъфти красотата на душата, и кои като петна и бръчки я загрозяват и обезобразяват. Като заличаваш последните и се украсяваш с първите, ти ще се покажеш наистина одушевен и прехубав образ на боголюбив живот, а за мене и за всички благочестиви ще бъдеш твърде приятно зрелище и повествование. Затова, като простирам ръце към небесата и като отправям към бога вместо молба подобаващата нему слава и любовта, и болката ми към тебе, молителствувам ти да бъдеш добър работник и верен пазител на надеждите и наставленията ми. И дано да ми бъдеш знаменит и чутовен за всякакъв вид подвизи; по благоразумие отличен, а по памет крепък; сладък в думи, а още по-сладък в обноски; любезен в общуване, а още по-любезен към близките; най-способен, за да разсъдиш и уредиш настоящето; прозорлив, за да предвидиш бъдещето, а предвидлив, за да се предпазиш; готов, за да извършваш велики дела, а още по-готов, за да запазиш извършеното; изкусен, за да прикриеш полезното, а още по-изкусен, за да го постигнеш незабелязано, и много способен да уловиш пакостниците: страшен за враговете, а въжделен за поданиците; едните и другите еднакво да те уважават, да се удивляват от тебе; неподатлив на удоволствия, на целомъдрие

καστος διανεῖμαι· γνώμην εὐσταθής, ταῖς ὑποσχέσεσι βέβαιος· γενναῖος ἐν φόβοις, ἄτολμος πρὸς πᾶσαν παρανομίαν, καὶ μηδεμίαν ῥαστώνην καρτερίας καὶ καλῶν πόνων ἀνταλλασσόμενος· εὐεργετεῖν πρόθυμος, κολάζειν ὀκνηρός· φιλίας ἐραστής, ἔχθρας πολέμιος· ἐλέους πηγή, οἰήσεως μείζων, ταπεινοφροσύνης ἐλαττούμενος· ὑπερόπτης πλούτου, πενίας ἐπίκουρος· ἀλήθειαν τιμῶν, ψεύδει μὴ σπενδόμενος· ἀταπείνωτος οὐκ εὐδοκιμῶν, εὐδοκιμῶν δὲ οὐ φυσιούμενος· γλώσσης αὐτοκράτωρ· ἀκοῆς φύλαξ· ἁφῆς καὶ τῆς ἄλλης αἰσθήσεως ἀδυσώπητος ἐπιστάτης, καὶ μηδενὶ πάθει ἐνδιδούς, μηδὲ τοῖς ἐρεθισμοῖς κηλούμενος τῶν ὀρέξεων. Καὶ σύμπαν εἰπεῖν, εἴης μοι πάσης ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας οὐ τοῖς ὑπὸ σὲ μόνον ὑπογραμμὸς καὶ παράδειγμα, ἀλλὰ καὶ τῷ μετὰ σὲ σπαντὶ τῶν ἀνθρώπων γένει καλὴ καὶ μεγάλη καὶ καλὰ καὶ μεγγάλα κατεργαζομένη παραίνεσις.

покорен; господар на гняв, приятел на кротост; бърз за издирване правото, неподкупен при раздаването му; твърд в мнението си, верен на обещанията си, храбър във времена страшни, нерешителен към всякакво беззаконие; неспособен да замениш полезни трудове и постоянство с мързел; усърден да благотвориш, муден да наказваш; поклонник на приятелство, противник на вражда; източник на милост, по-горен от гордост, предан на смиреност, надменен към богатство, защитник на сиромашията; почитател на истината, непримирим враг на лъжата; да не се унижаваш при несполуки, да не се гордееш при сполуки; господар на езика, пазител на слуха; неумолим надзорник на осезанието и на другите чувства; да не се поддаваш на никоя страст, да не се прелъстяваш от гъделичканията на страсти. С една дума, дано ми бъдеш образец и пример на всяка добродетел и благочестие не само за твоите подвластни, но също и за целия след тебе човешки род добро и велико назидание за извършване добри и велики дела.

Δι' ἃ σοι μάλιστα καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν ἀνέκφραστος καὶ ἀΐδιος βασιλεία εἰς κλῆρον ἀναφαίρετον, καὶ κατασκήνωσιν ἀδιάδοχον, καὶ ὑπερφυῆ καὶ θείαν τροφὴν καὶ ἀπόλαυσιν μὴ λυομένην, παρασχεθήσεται.

За всичко това ще ти се даде неизказаното и вечно небесно царство за неотемлимо наследство, за трайно жилище и за свръхестествено и божествено веселие и непрекъснато наслаждение.

2. Encyclica epistola ad archiepiscopales thronos per Orientem obtinentes

Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικοὺς θρόνους, Ἀλεξανδρείας φημί, καὶ τῶν λοιπῶν, ἐν ᾗ περὶ κεφαλαίων τινῶν διάλυσιν πραγματεύεται· καὶ ὡς οὐ χρὴ λέγειν, ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα προέρχεσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον.

Окръжно послание до източните патриарси, александрийския и другите, в което се разглеждат някои въпроси, както и това, че не трябва да се казва, какво духът изхожда от отца и сина, а от отца само[1]

γ'. Ἀλλά γε δὴ, καὶ Βουλγάρων ἔθνος βαρβαρικὸν, καὶ μισόχριστον, εἰς τοσαύτην μετέκλινεν ἡμερότητα καὶ θεογνωσίαν, ὥστε τῶν δαιμονίων καὶ πατρῴων ἐκστάντες ὀργίων, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας ἀποσκευσάμενοι τὴν πλάνην, εἰς τὴν τῶν Χριστιανῶν παραδόξως μετενεκεντρίσθησαν πίστιν.

3. Но и българите, народ варварски и христоненавистен, станаха толкова много наклонни към богопознание и питомност, че като се отказаха от отческите си бесове и оргии и отхвърлиха заблудата на елинското суеверие, по чуден начин се присадиха към християнската вяра.

δ'. Ἀλλ' ὢ πονηρᾶς καὶ βασκάνου καὶ ἀθέου βουλῆς τε καὶ πράξεως! Ἡ γὰρ τοιαύτη διήγησις, Εὐαγγελίων οὖσα ὑπόθεσις, εἰς

4. Но, о помисъл и деяние, пълни с лукавство, завист и безбожие! Тоя разказ, който би трябвало да бъде предмет за радостни известия, дава място на тъга,

[1] Своето послание до източните патриарси Фотий изпратил през пролетта на 867 г. С него той ги канел на предстоящия църковен събор, който трябвало да вземе отношение към някои спорни догматични въпроси между Римската и Цариградската църква и към дейността на папските епископи в България.

κατήφειαν μετατίθεται, τῆς εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς εἰς πένθους τραπεί ης καὶ δάκρυα. Οὔπω γὰρ ἐκείνου τοῦ ἔθνους, οὐδ' εἰς δύο ἐνιαυτοὺς, τὴν ὀρθὴν τῶν Χριστιανῶν τιμῶντος θρησκείαν ἄνδρες δυσσεβεῖς καὶ ἀποτρόπαιοι (καὶ τί γὰρ οὐκ ἄν τις εὐσεβῶν τούτους ἐξονομάσειεν;) ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδύντες (τῆς γὰρ ἑσπερίου μοίρας ὑπῆρχον γεννήματα) οἴμοι πῶς τὸ ὑπόλοιπον ἐκδιηγήσομαι; οὗτοι, πρὸς τὸ νεοπαγὲς εἰς εὐσέβειαν καὶ νεοσύστατον ἔθνος, ὥσπερ κεραυνὸς ἢ σεισμὸς ἢ χαλάζης πλῆθος, μᾶλλον δὲ οἰκειότερον εἰπεῖν, ὥσπερ ἄγριος μονιὸς ἐμπηδήσαντες τὸν ἀμπελῶνα Κυρίου, τὸν ἠγαπημένον καὶ νεόφυτον καὶ ποσὶν καὶ ὀδοῦσιν, ἤτοι τρίβοις αἰσχρᾶς πολιτείας, καὶ διαφθορᾷ δογμάτων, τόγε εἰς τόλμαν ἧκον τὴν αὐτῶν, κατανεμησάμενοι ἐλυμήναντο· ἀπὸ γὰρ τῶν ὀρθῶν καὶ καθαρῶν δογμάτων, καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ἀμωμήτου πίστεως, παραφθείρειν τούτους, καὶ ὑποσπᾷν, κατεπανουργήσαντο.

ε'. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτοὺς ἐκθέσμους, εἰς τὴν τῶν Σαββάτων νηστείαν μετέστησαν. Οἶδε δὲ καὶ ἡ μικρὰ τῶν παραδοθέντων ἀθέτησις, καὶ πρὸς ὅλην τοῦ δόγματος ἐπιτρίψαι καταφρόνησιν. Ἔπειτα δὲ τὴν τῶν νηστειῶν πρώτην ἑβδομάδα, τῆς ἄλλης νηστείας περικόψαντες, εἰς γαλακτοποσίας, καὶ τυροῦ τροφὴν, καὶ τὴν τῶν ὁμοίων ἀδδηφαγίαν καθείλκυσαν. Ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὴν ὁδὸν τῶν παραβάσεων ἐμπλατύνοντες, καὶ τῆς εὐθείας τρίβου καὶ βασιλικῆς διαστρέφοντες, καὶ δὲ καὶ τοὺς ἐνθέσμῳ γάμῳ πρεσβυτέρους διαπρέποντας, οἱ πολλὰς κόρας χωρὶς ἀνδρὸς γυναῖκας δεικνύντες, καὶ γυναῖκας παῖδας ἐκτρεφούσας, ὧν οὐκ ἔστι πατέρα θεάσασθαι, οὗτοι, τοὺς ὡς ἀληθῶς Θεοῦ ἱερεῖς, μυσάττεσθαί τε, καὶ ἀποστρέφεσθαι, παρεσκεύασαν· τῆς Μανοῦ γεωργίας, ἐν αὐτοῖς, τὰ σπέρματα κατασπείροντες, καὶ ψυχὰς ἄρτι

защото радостта и веселието се обърнаха в скръб и сълзи. Нямаше още две години, откак тоя народ беше захванал да почита християнската вяра, когато мъже злочестиви и отвратителни [с какво друго име би могъл да ги наименува един благочестив човек], мъже от мрак изпъкнали (защото били рожби на западните страни),[1] уви, как да разкажа останалото! Те като някоя мълния или трус, или силна градушка, или, за да се изразя по-добре, като някой вепър се нахвърлиха против наскоро утвърдения в благочестие и новоустановен народ и с нозе и зъби, т. е. с примери от срамно поведение и с изопачени догми, доколкото им допускаше смелостта, изпоядоха и опустошиха възлюбения и новосаден господен виноград[2]. Защото се изхитриха да развратят българите и да ги отстранят от правите и чисти догми и от непорочната християнска вяра.

5. И най-напред против закона ги накараха да постят в събота. Но знае се, че едно дори малко незачитане на това, което ни е предадено, става причина да се презира цялата догма. Освен това откъснаха от постите първата неделя и им позволиха през нея да пият мляко, да ядат сирене и да се лакомят за други подобни ястия. По-нататък, като им отвориха широко пътя на закононарушенията и ги отбиха от правия и царски път, тези, които направиха много девойки да бъдат жени, без да имат мъже, а много жени да хранят деца, добити от незнайни бащи, те подстрориха българите да се гнусят и отвращават от истинските божии свещеници — от презвитерите, които се отличават със законен брак — и по тоя начин посяха в България обработваните от Манес[3] семена и с приплосявани плевели похабиха душите, в кои-

[1] Тук патриарх Фотий говори за епископите Павел Популонски и Формоза Портуенски, които били изпратени от папа Николай I по молба на българския княз Борис. Те пристигнали в България към края на 866 г. Патриарх Фотий нарича папските епископи „мъже, изпъкнали от мрака", като използува двоякото значение на думата *δύσις* — залез, вечер, а също запад. За дейността на споменатите епископи вж. *Златарски,* История, I, 2, стр. 107—110. [2] Пс., 79, 14. [3] Манес (*Μάνης*, Мани, живял през III в. от н. е.) е основател на дуалистично-гностическо учение, наречено по неговото име манихейство. Според друга версия манихейството било създадено от някой си Кубрик, който се нарекъл Мани. Срв. Petrus Siculus, тук стр. 111 Манихеите смятали, че в основата на света стояло добро и зло начало, между които се водела вечна борба. Човек трябвало да усъвършенствува своята душа (създание на доброто начало), да се стреми към нравствена чистота, да се отдава на аскетизъм, за да победи тялото — създание на злото начало. Ето защо манихеите отхвърляли брака. Тук патриарх Фотий обвинява папските пратеници в България, че разпространявали манихейското учение, защото според догмите на католическата църква свещениците за разлика от източноправославните не трябвало да се женят. За манихейството вж. *Ст. Т. Мелик-Бахшян,* Павликианское движение в Армении, Ереван 1955, стр. 33—34. — *Д. Ангелов,* Богомилството в България, София 1947, стр. 32, 41, 62. — *D. Obolensky,* The Bogomils, Cambridge 1948.

βλαστάνειν ἀρξαμένας τὸν σπόρον τῆς εὐσεβείας, τῇ τῶν ζιζανίων ἐπισπορᾷ λυμαινόμενοι.

ς'. Ἀλλά γε δὴ, καὶ τοὺς ὑπὸ πρεσβυτέρων μύρῳ χρισθέντας, ἀναμυρίζειν αὐτοὶ οὐ πεφρίκασιν· ἐπισκόπους ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες, καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων χρίσμα, ἄχρηστον εἶναι, καὶ εἰς μάτην ἐπιτελεῖσθαι, τερατευόμενοι.

ζ'. Ἆρ' ἔστιν, ὃς τηλικαύτην ἀκοῇ παρείληφεν ἄνοιαν, ἣν κατατολμᾶν οἱ παράφρονες οὐκ ἐνάρκησαν; Τοὺς ἅπαξ μύρῳ χρισθέντας ἀναχρίοντες, καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν ὑπερφυῆ καὶ θεῖα μυστήρια εἰς λῆρον μακρὸν, καὶ πλατὺν ἐξορχούμενοι γέλωτα. — — —

κδ'. Ταύτην τὴν ἀσέβειαν οἱ τοῦ σκότους ἐκεῖνοι ἐπίσκοποι (ἐπισκόπους γὰρ ἑαυτοὺς ἐπεφήμιζον) μετὰ τῶν ἄλλων ἀθεμίτων Βουλγάρων ἔθνος ἐνέσπειραν· ἦλθεν ἡ τούτων φήμη εἰς τὰς ἡμετέρας ἀκοάς· ἐπλήγημεν διὰ μέσων τῶν σπλάγχνων καιρίαν πληγὴν, ὡς εἴ τις τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτοῦ, καθ' ὀφθαλμοὺς ἴδοι ὑπὸ ἑρπετῶν καὶ θηρίων παραρασσόμενά τε καὶ διασπώμενα. Καὶ γὰρ οἷς κόποι, καὶ πόνοι, καὶ ἱδρῶτες, εἰς τὴν ἐκείνων ἀναγέννησίν τε καὶ τελείωσιν κατεβλήθησαν· ἀναλόγως αὐτοῖς, συμπεσεῖν ἀφόρητον τὴν λύπην καὶ τὴν συμφορὰν, τῶν γεννημάτων παραπολλυμένων, ἐξεγένετο.

κε'. Οὕτω γὰρ ἐθρηνήσαμεν ἐπὶ τῷ συνενεχθέντι παθήματι, ὅσον χαρᾶς ἐπληρώθημεν, τῆς παλαιᾶς πλάνης ἀπαλλαγέντας αὐτοῖς θεασάμενοι.

κς'. Ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἐθρηνήσαμέν τε καὶ θρηνοῦμεν, καὶ ἀνορθωθῆναι τοῦ πτώματος, οὐ δώσομεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ὕπνον, οὐδὲ τοῖς βλεφάροις νυσταγμὸν· ἕως ἂν αὐτοὺς εἰς τὸ τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν, εἰσελάσωμεν σκήνωμα.

κζ'. Τοὺς δὲ νέους τῆς ἀποστασίας προδρόμους, τοὺς θεραπευτὰς τοῦ ἀντικειμένου, τοὺς μυρίων ἐνόχους θανάτων, τοὺς κοινοὺς λυμεῶνας, τοὺς τὸ ἁπαλὸν ἐκεῖνο καὶ νεοσύστατον εἰς τὴν εὐσέβειαν ἔθνος, τοσούτοις καὶ τηλικούτοις σπαραγμοῖς διασπαράξαντας· τούτους τοὺς ἀπατεῶνας καὶ θεομάχους συνοδικῇ καὶ θείᾳ κατεκρίναμεν ψήφῳ· οὐ νῦν αὐτῶν τὴν ἀπόφασιν καθορίζοντες, ἀλλ' ἐκ τῶν ἤδη συνόδων, καὶ ἀποστολικῶν θεσμῶν, τὴν προωρισμένην αὐτοῖς καταδίκην ὑπεκφαίνοντες καὶ πᾶσι ποιοῦντες ἐπίδηλον.

то наскоро беше покарало семето на благочестието.

6. При това те не се ужасиха повторно да миропомажат миропомазаните вече от презвитери, като прогласиха себе си за епископи и чудовищно говореха, че извършеното от презвитери миропомазване било безполезно и се извършвало напразно.

7. Но има ли човек, който да е чул такава глупост, каквато, без да трепнат, са извършили тия безумци, като са помазали помазаните вече с миро и по тоя начин са обърнали преестествените и божествени християнски тайнства в крайно пустословие и са ги направили предмет за голям присмех...

24. Това нечестиво учение с други още беззакония са посели между българския народ епископите на мрака. (Те за епископи се величаеха.) Мълвата за всичко това достигна до нашите уши. Тежък удар ни удари в сърцето, като кога види човек зверове и змии да му раздират и разкъсват пред очи рожбите. Защото ония, които бяха положили трудове, мъки и пот за възраждане и усъвършенствуване на българите, естествено беше да изпаднат съразмерно със старанията си в непоносима мъка и жалост при загиването на рожбите им.

25. Защото толкова плакахме за случилата се злочестина, колкото се бяхме преизпълнили с радост, когато ги видяхме, че се освободиха от предишната си заблуда.[1]

26. Ние ги оплакахме и оплакваме и няма да дадем на очите си сън и на клепките си дрямка,[2] додето не ги вдигнем от падането и не ги вкараме, доколкото зависи това от нас, в селението господне.

27. А новите предтечи на отстъплението,[3] служителите на противника,[4] повинните на многократно умиране, общите пакостници, които подложиха на толкова и такива терзания оня крехък и наскоро насочен към благочестие народ,[5] тия измамници и богоборци осъдихме със съборна и божествена присъда. Не определихме ние сега решението против тях, а изнесохме предвидената в отколе съществуващите апостолски и съборни постановления при съда и я направихме известна на всички.

[1] Сиреч когато българите от езичници станали християни. [2] Пс., 131, 4. [3] 2 Солун., 2, 3. [4] 2 Солун., 2, 4. [5] Т. е. българите.

λδ'. Τούτων τὴν γνῶσιν καὶ εἴδησιν, κατὰ τὸ παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας ἔθος, ἀνενεγκεῖν τῇ ἡμετέρᾳ ἐν Κυρίῳ ἀδελφότητι, ἐδικαιώσαμεν· καὶ προθύμους καὶ συναγωνιστὰς γενέσθαι, ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τῶν δυσσεβῶν τούτων καὶ ἀθέων κεφαλαίων, παραινοῦμέν τε καὶ δεόμεθα καὶ μὴ λιπεῖν τὴν πατρῴαν τάξιν, ἣν ὑμᾶς οἱ πρόγονοι, δι' ὧν ἔπραξαν, κατέχειν παραδεδώκασιν· ἀλλὰ σπουδῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ, ἀνθ' ὑμῶν, τοποτηρητάς τινας ἑλέσθαι ἀποστεῖλαι, ἄνδρας τὸ ὑμέτερον ἐπέχοντας πρόσωπον, εὐσεβείᾳ δὲ καὶ ἱερωσύνῃ, καὶ λόγῳ καὶ βίῳ, κεκοσμημένους· ὡς ἂν τὴν ἀρτιφανῆ τῆς ἀσεβείας ταύτης ἐφερπύσασαν γαγγραίναν, ἐκ μέσου τῆς ἐκκλησίας ποιησώμεθα· καὶ τοὺς ἐκμανέντας τοσαύτην ἐπισπορὰν πονηρίας εἰς τὸ νεοπαγὲς καὶ νεοσύστατον ἔθνος εἰσενεγκεῖν, αὐταῖς ἀνασπᾶσαι ῥίζαις, καὶ τῷ πυρὶ παραδοῦναι, διὰ τῆς κοινῆς ἀποφάσεως· ὃ τοὺς κατηραμένους ὑποδέχεσθαι, τὰ κυριακὰ θεσπίζουσιν λόγια.

34. Като намираме за благословно да уведомим и съобщим според древния на църквата обичай за всичко това на ваше с господе братство, съветваме и просим да ни станете усърдни сподвижници за премахване на тия злочестиви и безбожни въпроси и да не напуснете реда, дето бащите ни с делата си ви предадоха да стоите, но с голяма спешност и усърдие да изберете и изпратите за свои местоблюстители мъже, украсени с благочестие и свещенство, със слово и живот, които да представят вашето лице, та да махнем от църквата тази новопоявила се и вмъкнала се в нея гангрена на нечестието, а тия, които са побеснели от желанието да внесат в крехкия и новоустановен народ[1] такъв присев от лукавство [да изтръгнем от корен] и с общо решение да предадем на огъня, който трябва да очакват проклетите, според както заповядват думите господни.

λε'. Οὕτω γάρ, τῆς μὲν ἀσεβείας ἐλαυνομένης, καὶ τῆς εὐσεβείας κραταιουμένης, ἐλπίδας ἔχομεν ἀγαθάς, εἰς τὴν παραδοθεῖσαν αὐτοῖς ἐπαναστρέψαι πίστιν, καὶ τὸ νεοκατήχητον εἰς Χριστὸν καὶ νεοφώτιστον τῶν Βουλγάρων πλήρωμα· καὶ γὰρ οὐ μόνον τὸ ἔθνος τοῦτο, τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, τῆς προτέρας ἀσεβείας ἠλλάξατο· ἀλλά γε δή, καὶ τὸ παρὰ πολλοῖς πολλάκις θρυλλούμενον, καὶ εἰς ὠμότητα καὶ μιαιφονίαν πάντας δευτέρους ταττόμενον, τοῦτο δὴ τὸ καλούμενον τορῶς,[a] οἱ δὴ καὶ κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, τοὺς πέριξ αὐτῶν δουλωσάμενοι, κἀκεῖθεν ὑπέρογκα φρονηματισθέντες, χεῖρας ἀντῆραν· ἀλλ' ὅμως νῦν καὶ οὗτοι, τὴν τῶν Χριστιανῶν καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον θρησκείαν, τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἀθέου δόξης, ἐν ᾗ κατείχοντο πρότερον, ἀντηλλάξαντο, ἐν ὑπηκόων ἑαυτοὺς καὶ προξένων τάξει, ἀντὶ τῆς πρόμικροῦ καθ' ἡμῶν λεηλασίας, καὶ τοῦ μεγάλου τολμήματος, ἀγαπητῶς ἐγκαταστήσαντες. Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς ὁ τῆς πίστεως πόθος καὶ ζῆλος ἀνέφλεξεν, (Παῦλος πάλιν βοᾷ, Εὐλογητός, ὁ Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας) ὥστε καὶ ἐπίσκοπον καὶ ποιμένα δέξασθαι, καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν θρησκεύματα, διὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἀσπάζεσθαι.

35. Така, като се изгони нечестието и се укрепи благочестието, имаме блага надежда, че новоогласеното в Христа и новопросветено племе на българите ще се върне пак във вярата, която му е предадена. Защото не само тоя народ е заменил предишното си нечестие с вярата в Христа, но и така нареченият народ Рос,[2] за който многократно мнозина са разгласявали, че по жестокост и кръвожадност надминавал всички други, и който, след като е покорил околните народи и от това възгордян, дигнал ръце и против ромейската власт, и той е постъпил също така. И те замениха предишното си елинско и безбожно вярване с чистата и непримесена християнска вяра, прекратиха предишните си против нас плячкосвания и дръзки нападения и доброволно влязоха в реда на нашите поданици и приятели. И от толкова силно желание и от ревност за вярата се възпламениха (Павел пък вика: „Благословен Бог во веки"), та и епископ, и пастир да приемат и с голяма готовност и усърдие християнската вяра да обикнат.[3]

[a] *τὸ Ῥῶς* ed.

[1] Сиреч сред българския народ. [2] Патриарх Фотий има пред вид Киевска Русия. Вж. *М. В. Левченко,* Очерки по истории русско-византийских отношений, М. 1956, стр. 41—45. [3] След нападението на русите срещу Цариград през 860 г. Византия с цел да ги спечели на своя страна направила опит да ги християнизира. В периода от 860 до 867 г. част от русите били покръстени, а един византийски епископ се установил в Киев. Обаче успехът на Византия в налагането на своето църковно и политическо влияние в Киевска Русия бил краткотраен. Въпреки грижите на византийското правителство установената от Византия в Киев църковна йерархия не се задържала дълго. Условия за проникването на християнството сред русите възникнали след повече от един век; те се покръстили едва в 989 г. Вж *M. Jugie,* Les origines romaines de l'Eglise russe, Echos d'Orient, XXXVI (1937), pp. 257—270. Срв. Левченко, пос. съч., стр. 57—90.

λϛʹ. Τούτων οὖν οὕτω, τῇ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ χάριτι, τοῦ πάντας ἀνθρώπους θέλοντος σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, τῶν παλαιῶν αὐτοῖς δοξασμάτων μετατιθεμένων, καὶ τὴν εἰλικρινῆ τῶν χριστιανῶν πίστιν ἐκείνων, ἀλλασσομένων· εἰ διανασταίη καὶ ἡ ὑμετέρα ἀδελφότης συμπροθυμηθῆναι, καὶ συγκατεργάσασθαι, εἰς τὴν ἐκκοπὴν καὶ καῦσιν τῶν παραφυάδων, ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν πεποιθότες ἐσμὲν, ὅτι το ποίμνιον αὐτοῦ, ἐπὶ πλέον ἔτι μᾶλλον αὐξηθήσεται, καὶ πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον, ὅτι Εἰδήσουσίν με πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν, καὶ, Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. (PGr,col. 721 A; 724 A—725 B;732 B—733 A; 736 B — 737 B).

36. Понеже прочее тези народи с благодатта на човеколюбивия бог, който иска всички човеци да се спасят и в познание на истината да дойдат,[1] се отказаха от предишните си вярвания и ги замениха с истинска християнска вяра, затова, ако и ваше братство се накани да ни помогне с готовност и да ни съдействува, за да изсечем и изгорим издънките, убедени сме в господа Исуса Христа, истинския наш бог, че стадото му още повече ще се умножи и ще се изпълни казаното: „Ще ме познаят всички от мало до голямо“[2] и „По цялата земя се разнесе вещанието на апостолските учения и по краищата на вселената словесата им.“[3]

3. Arsenio monacho

Ἀρσενίῳ μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ, μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐκ Βουλγαρίας ζητοῦντας μονάσαι. (PGr, col. 904 C).

До монаха и исихаста Арсений, след като му са били изпратени ония из България, които искаха да станат монаси[4]

4. Michaeli principi Bulgariae

Μιχαὴλ Ἄρχοντι Βουλγαρίας.

До Михаил, княз на България[5]

— — —

Ὁσάκις ἂν τοῖς ποθεινοῖς καὶ ἠγαπημένοις τῆς ὑμῶν θεοφρουρήτου ἐξουσίας ἐντύχωμεν γράμμασι, τοσαυτάκις ἀναζωπυρούμεθα τῳ πνεύματι καὶ πλέον εἰς δόξαν τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν διανιστάμεθα οὐχ ὅτι μόνον ἐξ ἠγαπημένου λίαν καὶ πεποθημένου υἱοῦ δεχόμεθα γράμματα, οὐδ᾽ ὅτι τὰς θεοδωρήτους αὐτοῦ ὑγείας δι᾽ αὐτῶν ἐκμανθάνομεν καίτοι καὶ ταῦτα μόνα ἱκανά ἐστι ψυχὴν φιλόθεον καὶ φιλάρετον ἐμπλῆσαι χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ καθ᾽ ἕκαστον γράμμα προκοπῆς ἀρετὴν καὶ εὐσεβείας ἐπίδοσιν δι᾽ αὐτῶν σημαινομένην καταμανθάνομεν, φροντίδα ψυχικῆς σωτηρίας, εὐχῶν ἐξαίτησιν, φρόνημα πρὸς τὰ ἐκεῖθεν φερόμενον, ἄνθρωπον, οἷον ἡ τοῦ δεσπότου καὶ πλάστου χεὶρ (εἴη δὲ φθόνος ἅπας πόῤῥω τῆς σῆς ἀπεῤῥιμμένος πολιτείας) ἀπ᾽ἀρχῆς[a] ἐπλαστούργησεν ἐν τῷ παρόντι βίῳ γνωριζόμενον. Ἀλλ᾽ εἴη θεός, ὁ μέχρι τοῦ νῦν τούτοις σε κατακοσμήσας καὶ στηρίζων τοῖς κατορθώμασι, καὶ

Колкото пъти получим въжделените и обични писма на богохранимата ви власт, всякога се въодушевяваме духом и се възбуждаме да прославяме всеблагия бог и спасител наш не само защото приемаме писма от твърде обичан и въжделен син и се научаваме от тях за богодаруваното му здраве, ако и това само да е достатъчно, за да преизпълни с радост и веселие една любеща бога и добродетелна душа, но и затова че във всяко писмо виждаме да се забелязва преуспяване в добродетел, напредване в благочестие, грижа за душевно спасение, изпросване на молитви, разположение, насочено към отвъдния свят, човек, какъвто десницата на владиката и създателя (да не са уроки на живота ти) от самото начало е създала и каквото се проявява в настоящия живот. Но дано бог, който те е украсил с тия подвизи

[a] *ἀπαρχῆς* cod.

[1] Тим., 2, 4. [2] Евр., 8, 11. [3] Рим., 10, 18; Пс., 18, 5. [4] Писмото на патриарх Фотий до монаха Арсений е било писано по всяка вероятност през периода от 878 до 886 г., когато Фотий е бил за втори път патриарх. То има подчертан църковно-религиозен характер и освен заглавието не съдържа нищо, което да представлява интерес за българската история. Вж. *Митрополит Симеон*, Посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис, Български старини, кн. V, София 1917, стр. 22—24. [5] Вероятно писмото до княз Борис-Михаил е било писано между 865 и 866 г. (скоро след покръстването на българите), тъй като в него няма никакво споменаване за дейността на папските мисионери в България, които пристигнали в края на 866 г. Вж. *Митрополит Симеон*, пос. съч., стр. 25—27.

μέχρι τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ βίου ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς καὶ μείζοσι μέτροις περιέπων καὶ συντηρῶν, ἵνα καὶ τῷ ὑπὸ τῆς σῆς θεοφρουρήτου ἐξουσίας διακυβερνωμένῳ ἔθνει καλὸν εἴης καὶ ἀείμνηστον διδασκαλίας ὑπόδειγμα καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἔθνεσιν ἀφορμὴ σωτηρίας καὶ ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως καὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν αἰώνιον σεμνολόγημα. (Papadopulos-Kerameus, pp. 7, 25—8, 16).

и те подкрепя досега в тях, да те поддържа и съхранява до края на живота ти в същите и по-големи добродетели, за да бъдеш и за управлявания от богохранимата ти власт народ добър и незабравим пример на поука, на всички други народи повод за спасение, обръщение и изправление, а за нас, смирените, вечна похвала.

5. *Michaeli principi Bulgariae*

Μιχαὴλ ἐκ θεοῦ ἄρχοντι Βουλγαρίας.

Εἰ δάκρυσιν γράμματα, δάκρυσιν, ἂν χρησάμενος ἀντὶ μέλανος καὶ τοῖς μὴ παροῦσι παρέσχον ἴχνη τοῦ πάθους θεάσασθαι. Νῦν δ' οἴμοι καὶ ταύτης ἡ φύσις χηρεύει τῆς χάριστος. Ὢ πληγῆς βαρείας, ὢ τομῆς χαλεπῆς, τὸν μὲν ἐχούσης ὅσα γε τὰ ἀνθρώπινα μὴ αἰσθανόμενον, τὸν δὲ πικρῶς διατεμούσης καὶ ἀπολιπούσης ἐν ἡμιθνήτῳ σώματι ἀνιώμενον καὶ τῆς γλυκείας τοῦ φιλτάτου συναφείας ἐλεεινῶς διασπώμενον. Πλήν γε τὸ πένθος, ὅπερ ἐνέτηξεν ἡμῶν ταῖς καρδίαις ὁ λιπὼν ἡμᾶς πνευματικὸς υἱός, ὁ πιστὸς ἐν βασιλεῦσιν, ὁ φίλος αἰδέσιμος, τοῦτο μὲν ἔστι τε συνέχον καὶ παρ' ὅλον οἶμαι τὸν βίον ἔσεται μὴ λυόμενον, κἂν ἡ τῶν εὐγενεστάτων τε καὶ εὐσεβεστάτων καὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας διαδόχων ἀρετή, οἷς ἐξευγενίζειν αὐτοῦ τὰς πράξεις ἐν τῷ μιμεῖσθαι διανίσταται, καταπραΰνειν τε καὶ ἐπιμαλάττειν τὸ ἄλγος ἐπιχειρῇ. Ἐξ οὗ καὶ γράφειν τῇ σῇ περιβλέπτῳ ἀρχῇ τῆς πολλῆς καὶ βαθυτάτης ἀναφέροντες λύπης προήχθημεν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀγαθοῦ πατρὸς ἀγαθοὶ φύντες παῖδες οὐ μᾶλλον τῇ διαδοχῇ τῆς ἀρχῆς ἢ τῆς ἀρετῆς ἀνωραΐζονται καὶ ἄλλων χαιρόντων, οἷς ὁ πατὴρ καὶ παρελθὼν ἐνευδοκιμεῖ, αὐτοὺς ἀνία καὶ φόβος ἔχει, μήποτε τῶν ἐκείνῳ κατωρθωμένων φανῶσιν ἐλάττους καὶ δεύτεροι νομισθῶσι τοῖς πολλοῖς τῆς ἄλλης ἐπιεικείας καὶ τῆς εἰς πάντα, οἷς ἐκεῖνος τῶν ἄλλων ἐκράτει, συνέσεώς τε καὶ τελειότητος. Διόπερ οὐδὲ περὶ τῆς ὑμῶν περιβλέπτου μεγαλειότητος ὁ

До Михаил, от бога княз на България

Ако писма се пишеха със сълзи, сълзи бих употребил вместо мастило и бих позволил на онези, които не присъстват, да видят следите на страданието. Него сега, уви, естеството е лишило и от тази благодат. О, тежък удар, о, мъчителна раздъка, която овладява единия така, щото да не чувствува човешките дела, а другия горчиво разкъсва, оставя го да се мъчи в полумъртво тяло, откъснат жалко от сладката връзка с прелюбимия човек. Обаче жалостта, която вля в душите ни напусналият ни духовен син,[1] верният измежду царете, достойният за почит от страна на приятелите, тя ни обладава и, мисля, цял живот няма да се разпръсне, въпреки че добродетелта на преблагородните и преблагочестиви приемници на неговото царство,[2] които се надигат чрез подражанието да направят още по-благородни неговите деяния, се мъчи да успокои и омекчи страданието. Поради това и бяхме подтикнати да пишем на твоята славна власт, за да известим за голямата и предълбока скръб. Защото родените от добър баща добри чеда се украсяват не толкова чрез приемствеността на властта, колкото чрез добродетелта и другите неща, които радват и към които проявяваше благоволение и бащата. А тях ги овладяват скръб и страх, да не би да се покажат по-малки в подвизите в сравнение с него и да не бъдат сметнати, че стоят на второ място в много неща, свойствени на кротостта, както и по благоразумието и съвършенството, чрез които той господствуваше над другите. Поради това също и към вашето славно величие не бе насочено обичайното

[1] Фотий съобщава на княз Борис за смъртта на византийския император Василий I, починал на 29 август 886 г. [2] Става дума за синовете на Василий I, император Лъв VI и Александър, които отначало поели властта като съимператори, обаче наскоро Александър бил лишен от власт.

τυχὼν αὐτοῖς ἐπῆλθεν ἀγών. ὥστε μὴ μόνον τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐκείνου δευτέρους νομισθῆναι διαθέσεως, ἀλλ' ὅσα γε δυνατὰ καὶ κρείττους ὀφθῆναι καὶ τὸ φίλτρον ἐπιδεῖξαι ἡλίκον οἷον ἅτε δὴ πατρόθεν τε καὶ οἴκοθεν πολυπλασιαζόμενον. Δι' ὃ καὶ αὐτίκα τῆς βασιλείας τὸ σκῆπτρον θεόθεν δεξάμενοι ἀντὶ δεξιᾶς καὶ χειλέων οἷα δὴ τοὺς τῆς φιλίας θεσμοὺς ἐν γράμμασι προτεινόμενοι καὶ δι' αὐτῶν συνάπτοντες ἑαυτοῖς τὴν σὴν ἀρετὴν καὶ εἰς ὁμοφροσύνην συνάγοντες καὶ ὁμόνοιαν, μέγα κλέος ἡγοῦνται σχέσιν ἀδελφικὴν καὶ φίλτρον ἄδολον, ὃ μετὰ τῆς γνώμης ἡ φύσις χαρίζεται, ἐν ἀλλήλοις ὁρᾶσθαί τε καὶ παρὰ πάντων ἐπιγνώσκεσθαι. Δι' ὃ τιμῶσι μὲν τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν ἐν λόγοις, θαυμάζουσι δὲ ἐν συλλόγοις καὶ τοῖς ἔργοις τοὺς λόγους προβάλλειν τὴν πίστιν πολλὴν σπουδὴν συνεισάγουσι, μεμφόμενοι μὲν τοὺς εἴ τινές ποτε αἰτίαν λύπης παρασχόντας ἢ παρασχεῖν ἐπιχειροῦντας τῇ ὑμῶν θεοκυβερνήτῳ ἀρχῇ, ἀποδεχόμενοι ⟨δὲ⟩ καὶ προσοικειούμενοι τοὺς συλλαμβάνοντας πᾶν σκάνδαλον ἐκ μέσου μέρους ἑκατέρου περιαιρεθῆναι, πᾶσαν δὲ εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν ἐμπλατύνεσθαί τε καὶ ἐμπολιτεύεσθαι καὶ τῶν ἔμπροσθεν εὐσταθέστερόν τε καὶ κραταιότερον, ὃ καὶ θεοῦ χάριτι, ὃς φιλανθρωπίας ἀφάτῳ πλούτῳ μετὰ τῶν ὅλων παρ' ἡμῖν ὀνομάτων καὶ εἰρήνην κατηξίωσε καλεῖσθαι, τῶν σκανδάλων ἐκποδὼν καθισταμένων, οἷα δὴ κοινῇ συμφέρον καὶ σωτήριον ἀταλαιπώρως προελθεῖν. Χρὴ τοιγαροῦν καὶ τὴν ὑμετέραν θεοκυβέρνητον ἐξουσίαν τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν ἀναδεξαμένην διάθεσιν τῇ κοινῇ καὶ σωτηρίῳ συνεισενεγκεῖν εἰρήνῃ ἣ τηλικαύτῃ πρέπει συνεισάγειν εὐσεβείᾳ τε καὶ συνέσει καὶ τελειότητι, ὡς ἂν ἑκατέρωθεν τῆς καθαρᾶς καὶ τελείας ἀναφυομένης ἀγάπης ὁ σύνδεσμος αὐτῆς καὶ ἡ συμπλοκὴ ἀρραγὴς καὶ ἀδιάλυτος εἰς τὸν αἰῶνα διαφυλαχθείη. Ἴσως μὲν οὖν περιττὴ ἡ παραίνεσις δόξει οἷς ὁ τῆς εἰρήνης δρόμος καὶ ὁ ἀγὼν πρὸ παντὸς ἄλλου σπουδάζεται, πλήν γε φίλον ἐστὶ πατράσι

тяхно усилие не само да не бъде сметнато, че те стоят по-долу от него в разположението си към вас, но и да се проявят колкото е възможно по-добре и да покажат онази обич, която имат от баща си и от самите себе си, многократно умножена. Затова и веднага след като от бога поеха скиптъра на царството, те предложиха в писма[1] — вместо, както подобава, десница и устни — обичайните за приятелството неща, привързаха чрез тях към себе си твоята добродетел, приведоха я към единомислие и единодушие, смятайки за велика слава да видят помежду си и да бъде признато от всички братско отношение и честна любов, което нещо природата дарява заедно с разбирането. Поради това те с думи оказват почит към вашата добродетел, изразяват удивление към нея в беседи и полагат голямо старание думите да изтъкнат чрез делата вярата. Те укоряват онези, в случай че има такива, които някак са дали или сега се опитват да дадат повод за огорчение на богоуправляваната ваша власт, а, от друга страна, приемат и приобщават към себе си онези, които съдействуват да се отстрани между едната и другата страна[2] всяка разпра, да настъпи и се въдвори пълен мир и единодушие и това нещо занапред да бъде по-устойчиво и поздраво. Това и по благодатта на бога, който поради неизказано богатство на човеколюбие се удостои да бъде назоваван редом с другите давани от нас имена и с името „мир“,[3] след като бъдат отстранени разприте, нека преуспее без мъка като нещо общополезно и спасително. И тъй необходимо е също и вашата богоуправлявана власт, след като възприеме същото и еднакво разположение, да съдействува за общия и спасителен мир, както подобава на толкова голямо благочестие, разум и съвършенство, така щото звеното и връзката на проявяваната от едната и другата страна чиста и съвършена обич да се запази навеки неразкъсваема и неразривна. Може би прочее това увещание ще се стори излишно за онези, които преди всичко друго усърдствуват в борбата и залягането за мира, обаче при все това

[1] От този израз трябва да се заключи, че приемниците на Василий I веднага след смъртта на баща си и поемането на властта отправили до княз Борис послание, което обаче е загубено. [2] Сиреч между Византия и България. [3] Срв. Лука, X, 6; Римл., XV, 33; XVI, 20 и др.

φιλτάτων τέκνων, κἂν ἐγγὺς τύχωσιν ἥκοντα τοῦ σπουδαζομένου, ἐνωραΐζεσθαι μὲν οἷς δρῶσι, τῆς δὲ τὸ τέλος καταλαβεῖν ἐπιταχυνούσης παραινέσεως μὴ ἀφίστασθαι. Ἅπερ οὖν ἐνταῦθα τοῖς φιλτάτοις καὶ πνευματικοῖς ἡμῶν τέκνοις, τοῖς πανευσεβάστοις ἡμῶν καὶ θεοπροβλήτοις βασιλεῦσι, συνεισάγειν οὐ παραιτούμεθα, πρὸς αὐτὸ τοῦτο καὶ τὴν ὑμετέραν θεοφρούρητον καὶ δεδοξασμένην ἐξουσίαν προτρέπειν ἡμέτερον χρέος εἶναι λογιζόμεθα. Ὥσπερ γὰρ ἀχωρίστους ὑμᾶς ἔχομεν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῷ πνευματικῷ φίλτρῳ κἂν τῷ ὑπερεύχεσθαι, οὕτω καὶ τὰς παραινέσεις ἀχωρίστους εἶναι πρέπειν καὶ κοινὰς ἐν κρίσεως ἀδεκάστου νόμῳ καὶ πνευματικῆς φιλίας ὅρῳ τιθέμεθα.

присъщо е на бащите, които обичат чедата си, ако и [чедата] да се намират близо до онова, към което се стремят, те се украсяват с това, що виждат, обаче не се отказват от увещанието, което подтиква към достигане на целта. И тъй ние не се отказваме да внушаваме тези неща на прелюбимите и духовни наши чеда, преблагочестивите и богоиздигнати наши императори и смятаме, че е наш дълг да подтикнем към това също и вашата богопазена и прославена власт. Защото, както имаме вас[1] неразлъчни в благочестието и в духовната обич и в молитвите си [за вас всички], така също смятаме, че подобава да бъдат неразделни и общи увещанията в името на закона на неподкупния [божи] съд и в определението на духовното приятелство.[2]

---

[1] Фотий винаги има пред вид българския княз и двамата византийски владетели. Мисълта му е, че той бил смятал Борис и двамата императори за еднакво благочестиви като християни и еднакво се молел за всички тях. [2] Писмото не носи никаква дата. То трябва да се датира обаче с голяма вероятност към месец септември, непосредствено след смъртта на император Василий I (29 август) и преди детронирането на Фотий в началото на декември 886 г.

XI. ПЕТЪР СИЦИЛИЙСКИ

Петър Сицилийски (*Πέτρος Σικελιώτης*) напуснал в 830 г. родината си Сицилия, в която арабите нахлували по това време, и се преселил в Цариград. Като пратеник при павликяните в арменския град Тефрика той прекарал там няколко месеца през 869 г., за да уговори размяна на пленници, взети през войната от 867 г., когато павликяните и арабите действували срещу византийците. Там той се запознал подробно с учението на павликяните, което изложил в едно съчинение, озаглавено „История на манихеите" и посветено на тогавашния глава на българската църква.

РЪКОПИСИ: V — cod. Vatic. gr. 511.

ИЗДАНИЯ: *Migne*, PGr. CIV col. 1231—1330.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, p. 78. — *Йорд. Иванов*, Богомилски книги и легенди, София 1925, стр. 17. — *H. Grégoire*, Les sources de l'Histoire des Pauliciens, Bull. de la Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques de l'Académie royale de Belgique, XXII (1936), pp. 98—114.— *Idem*, Sur l'Histoire des Pauliciens, Ibidem, pp. 224—226. — *Idem*, Autour des Pauliciens, Byzantion, XI (1936), pp. 610—614. — *Idem*, Pour l'Histoire des Eglises pauliciennes, Orientalia Christiana Periodica, XIII (1947), pp. 509—514. — *Д. Ангелов*, Влияние на чужди ереси върху богомилството, Изв. сем. при Ист.-фил. фак. на университета „Св. Климент Охридски", кн. I (1942), стр. 145—180. — *Е. Э. Липшиц*, Павликянское движение в Византии в VIII и первой половине IX вв., ВВр, V (1952), стр. 50—72. — *D. Obolensky*, The Bogomils, Cambridge 1948, pp. 28—58. — *Б. Примов*, Българското народностно име в Западна Европа във връзка с богомилите, ИИБИ, VI (1956), стр. 368—369. — *M. Loos*, Deux contributions à l'histoire des Pauliciens, Byzantinoslavica, XVI, 1 (1956), pp. 191 sq. — *Moravcsik*. Byzantinoturcica, I, p. 472. — *К. Н. Юзбашян*, К истории павликянского движения в Византии в IX в., Вопросы истории религии и атеизма, 4, 1956. — *А. П. Каждан*: ВВр, XVI (1959), стр. 284. — *Б. Примов*, Богомилският дуализъм, ИИИ, VIII (1960), стр. 81 сл. и др.

PETRI SICULI

HISTORIA UTILIS ET REFUTATIO ATQUE EVERSIO HAERESEOS MANICHAEORUM QUI ET PAULICIANI DICUNTUR BULGARIAE ARCHIEPISCOPO NUNCUPATA

1. De Paulicianis in Bulgariam missis

I. *Εἰ καὶ χρησίμως ἡ ἀγροικία τῇ σιωπῇ συγκαλύπτεται, ἀλλ᾿ ἀναγκαῖόν ἐστι μὴ μακρᾷ σιωπῇ παραδοῦναι τὰ σιωπῆς οὐκ ἄξια. Κύριος γὰρ σοφοῖ τυφλούς, καὶ τῶν ἐκ πίστεως προερχομένων ἁπλῶν ῥημάτων μᾶλλον προσίεται τὰ ψελλίσματα, ἢ τῶν ῥητόρων τὰς ἐκ τῶν λόγων ἄρκυς διελιττομένας καθάπερ λαβύρινθον. Τοιγαροῦν κἀγὼ εἰ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ τὴν ἁγίαν Τριάδα τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπικαλεσάμενος, τὸν ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι δοξαζόμενον, καὶ πληροῦντα πᾶν στόμα δι᾿ αὐτὸν ἀνοιγόμενον, καὶ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς συμμάχους αἰτούμενος λήψεσθαι ὡς ἀρχιποίμην τῆς νεολέκτου ἱερᾶς καὶ τιμίας τοῦ Κυρίου ποίμνης, σὺν πᾶσι τοῖς περὶ σὲ θείοις ποιμέσι, καὶ παντὶ τῷ τῆς ᾿Εκκλησίας πληρώματι, συνεῖδον καθεξῆς γράψαι ὑμῖν περὶ τῆς τῶν Μανιχαίων τῶν καὶ Παυλικιάνων λεγομένων μυσαρᾶς αἱρέσεως, ὅθεν τε καὶ ὅπως καὶ διὰ τίνων ἐπὶ ταύτην ἤλασε μανιωδῶς τὴν ἀποστασίαν· οὐ γὰρ ἄλλοι οὗτοι, καὶ ἄλλοι ἐκεῖνοι, ἀλλ᾿ οἱ αὐτοὶ Παυλικιάνοι καὶ Μανιχαῖοι ὑπάρχουσιν, τοῖς τῶν προηγησαμένων αἱρέσεσι τὰς ἐξευρεθείσας αὐτοῖς μυσαρὰς αἱρέσεις ἐπισυνάψαντες, καὶ ἓν ἀπωλείας βάραθρον ἐπορύξαντες· εἰ γὰρ καὶ τῶν αἰσχρουργιῶν αὐτῶν εἰσιν, ὡς αὐτοί φασιν ἀμέτοχοι, ἀλλὰ τῶν αἱρέσεων αὐτῶν ἀκριβεῖς εἰσι φύλακες.*

II. *᾿Αναγκαίως δὲ τοῦτο πεποίηκα, ἐπειδὴ δουλείας τινὸς βασιλικῆς ἕνεκεν ἐκεῖσε παραγενόμενος ἐν ἀρχῇ τῆς αὐτοκρατορίας Βασι-*

ПЕТЪР СИЦИЛИЙСКИ

ПОЛЕЗНА ИСТОРИЯ И ОПРОВЕРЖЕНИЕ НА ЕРЕСТА НА МАНИХЕИТЕ, КОИТО СЕ НАРИЧАТ И ПАВЛИКЯНИ, ПОСВЕТЕНА НА АРХИЕПИСКОПА НА БЪЛГАРИЯ[1]

1. Павликяни, изпращани в България

I. Макар и да е полезно невежеството да се покрива с мълчание, необходимо е обаче да не се покриват с голямо мълчание ония неща, които не трябва да се премълчават. Защото господ отвързва очите на слепите[2] и предпочита брътвежите от прости слова, които идват с вяра, пред речите на ораторите, които плетат от слова мрежи като лабиринт. И аз прочее, макар и неопитен в словото, призовавайки светата Троица и единствения истинен наш бог, който се слави над всички и от всички и във всички неща и изпълва всяка уста, отворена за него,[3] и като моля да имам за съюзници вашите молитви като на архипастир на новосъбраното свещено и честно господне стадо и на всички божествени пастири около тебе и на целокупната църква, реших да ви пиша поред за гнъсната ерес на тъй наречените манихеи и павликяни, откъде и как и по какви причини тя стигна безумно до такова отстъпничество. Защото едните не се различават от другите, а самите павликяни са и манихеи, като свързват изнамерените от тях гнъсни ереси с ересите на преждеспоменатите и изкопават гибелна пропаст.[4] Защото, ако и да са, както самите те казват, непричастни в техните позорни дела, все пак те са грижливи пазители на ересите им.

II. Аз извърших това по необходимост, след като пристигнах тук по една императорска служба в началото на царуването на нашия велик богоизбран импера-

[1] Авторът не дава за съжаление по-подробни сведения за това лице. Тъй като съчинението е писано или поне завършено през 872 г. (вж. за това *H. Grégoire,* Sur l'histoire des Pauliciens, Bull. de Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques de l'Académie royale de Belgique, XXII (1936), p. 224. — M. *Loos,* Du contributions), би могло да се предположи, че този духовен водач на българите е архиепископ Йосиф, който бил доведен в България след 865 г. — *Ив. Снегаров,* Неизвестен досега препис от разказа „Чудо с българина Георги", ИИБИ, кн. 3 — 4 (1951), стр. 295 — 296, съобщава името Стефан. [2] Вж. Пс. CXLV, 8. [3] Вж. Пс. LXXX, 11. [4] Павликянството било социално движение под формата на ерес. В догматиката си то възприело главно дуалистичната основа на манихейството — две сили, двама създатели на видимия и на невидимия свят, на злото и на доброто, — но се придържало и към някои догми на християнството, отхвърляйки обаче богослужението на православната църква и църковната йерархия. Ст. Т. Мелик-Бахшян, Павликянское движение в Армении, Ереван 1955, стр. 240 — 265. — *Е. Э. Липшиц,* Павликянское движение и Византия в VIII и первой половине IX вв., стр. 64 — 66.

λείου τοῦ ἐκ Θεοῦ προκεχειρισμένου μεγάλου βασιλέως ἡμῶν, τοῦ πᾶσι τοῖς θείοις χαρίσμασιν ὑπερφυῶς κεκοσμημένου, τοῦ εὐσεβῶς καὶ θεοφιλῶς τὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς, ταὐτὸν δ' εἰπεῖν καὶ Χριστιανικωτάτης, ἀρχῆς τὰ σκῆπτρα διέποντος· ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν περιόδους διέποντος ἅμα τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ υἱέσιν καὶ θεοστέπτοις βασιλεῦσιν ἡμῶν, ὧν ἀνεπίληστος καὶ ἄληκτος καὶ αἰωνία ἡ μνήμη καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι διαφυλαχθείη, εὐχαῖς καὶ πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἡ δὲ δουλεία ἡμῶν, αἰχμαλώτων ἦν ὑπαλλαγή, ἥτις καὶ καλῶς γεγένηται ἐν τῇ ζωῇ καὶ χαρᾷ τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτῶν. Χρονοτριβήσας τοίνυν ἐν τῇ αὐτῇ δουλείᾳ πρὸς τοὺς Παυλικιάνους ἐν Τιβρικῇ, καὶ πολλάκις αὐτοῖς διαλεχθείς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρὰ πολλῶν ὀρθοδόξων ἐκεῖσε κατοικούντων ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτῶν μαθών· πάλιν δὲ καὶ τῶν ἀσεβῶν ἐκείνων ἀκούσας φληναφούντων ὡς μέλλουσιν ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἀποστέλλειν ἐν τοῖς τόποις Βουλγαρίας τοῦ ἀποστῆσαί τινας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν καὶ μεμιαμμένην αἵρεσιν ἐπισπάσασθαι, τῇ ἀρχῇ τοῦ θείου κηρύγματος θαῤῥοῦντες, καὶ οἰόμενοι ὡς εὐκόλως δυνήσονται τῷ ἀδόλῳ καὶ ἀληθινῷ σίτῳ τὰ οἰκεῖα σπεῖροι ζιζάνια. εἰώθασι γὰρ τοῦτο πολλάκις ποιεῖν οἱ ἀνόσιοι καὶ πολλοὺς κόπους καὶ κινδύνους προθύμως, ἀναδέχεσθαι πρὸς τὸ μεταδιδόναι τῆς οἰκείας λοίμης τοῖς παρατυγχάνουσι, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐπὶ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν· κἀγὼ μὲν ὁ εὐτελὴς καὶ πάσης ἀρετῆς ἀμέτοχος, τὰ γνωρισθέντα μοι πεπονημένως τῆς τῶν πολλῶν ἀσφαλείας ἕνεκεν, ὑμῖν τοῖς δοκίμοις τραπεζίταις προστίθημι. Αὐτός, ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλή, τὸ ἀκαλλὲς τῶν λέξεων παραδραμών, δέχοις τὴν πρόθεσιν ἡμῶν, μὴ τὰ πρὸς ἀξίαν ἐπιζητῶν· οὐδαμῶς γὰρ εὑρήσεις ἐν ἡμῖν ἀρετῆς ἴχνος, οὐδὲ καλλονὴν λόγου, καθὼς γνώσῃ ἐν τοῖς ὑποτεταγμένοις.

тор Василий,[1] който е извънредно много украсен с всички божествени благодати и благочестиво и боголюбиво държи скиптъра на ромейската, т. е. на най-християнската държава, а и дълги години ще го държи заедно със светите си синове, боговенчаните наши императори, на които да се пази безупречна и постоянна и вечна паметта и в сегашния век, и в бъдеще с молитвите и застъпничеството на пресветата наша владичица и приснодева Мария и на всички светии. Нашата служба беше за размяна на пленници; тя бе извършена добре за живот и радост на светото им царство. Прочее прекарах известно време за тази служба при павликяните в Тефрика, разговарях много пъти с тях, а при това научих по-точно за тях и от много православни, които живеят там. А освен това чух от ония безбожни безумствуващи, че щели да се изпратят някои от тях в земите на България,[2] за да откъснат някои люде от православната вяра и да ги привлекат към своята нечестива ерес, уповавайки се на началото на божествената проповед и мислейки, че лесно ще могат да посеят своя плевел сред чистото и истинско жито. Защото нечестните имат навик често да правят това и драговолно да понасят много мъки и опасности, за да предадат своята зараза на ония, които срещнат. Поради това дойдох до това решение. И аз, макар и незначителен човек и необладаващ никоя добродетел, ще предам на вас, благородните сарафи, заради сигурността на мнозинството това, което съм научил с много труд. А ти, божествени и свети човече, без да обръщаш внимание на неугледните наши речи, приеми нашия дар, като не търсиш дали е по достойнство. Защото не ще намериш у нас никаква следа от съвършенство, нито красива реч, както ще разбереш от следващото.

---

[1] Петър Сицилийски отишъл като пратеник на император Василий I (869) в Тефрика, дн Divrik, Divrighi, на р. Чалта-Чай, горен приток на р. Ефрат, в промеждутъка между двете войни с арабите в 867 и 871—872 г., за да преговаря с арменските павликяни за размяна на пленници, както сам той съобщава по-долу. Вж. за събитията *A. Vassiliev*, Byzance et les Arabes, III, Bruxelles 1934, p. 60. — *Obolensky*, The Bogomils, p. 29. [2] За разпространението на павликянството в нашите земи в края на VIII в. дават сведения Теофан и Никифор, именно че в 752 г. по времето на Константин V в Тракия били преселени сирийци и арменци, които разпространили там павликянството Вж. *Theophanis* Chronographia, p. 429. — *Nicephori* archiepiscopi Constantinopolitani Opuscula historica, ed. de Boor, p. 66.

Τῷ προέδρῳ Βουλγαρίας Πέτρου

Πρόλογος

III. *Φωτὸς παρουσία λύει σκότος· καὶ ποιμένων ἐπιστασία ἀπελαύνει κλεπτῶν καὶ θηρίων συστήματα. Ποιμὴν λογικῶν ἀληθὴς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος ἀκόλουθος· ὁ τὴν ἰδίαν ὥσπερ ἐκεῖνος τιθεὶς ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων αὐτοῦ· οὗ ἡ δικαιοσύνη ὡς φῶς ἐκπορεύεται· ὁ μεμεριμνημένῃ ψυχῇ, πάσῃ μηχανῇ ταῖς τοῦ διαβόλου κακίαις εὐστόχως ἀντιτεχνώμενος. Εἰ γὰρ καὶ πολλὰ τὰ ἔνεδρα τοῦ δολίου, ἀλλ' οὐκ ἀγνοεῖν τὰ νοήματα αὐτοῦ παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ἐξεπαιδεύθημεν, ὡς δὲ ἱστὸν ἀράχνου τὰς αὐτοῦ ἡγεῖσθαι παγίδας, τῇ βοηθείᾳ τῆς ζωαρχικῆς καὶ πανυμνήτου Τριάδος τοῦ μόνου Θεοῦ ποιητοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, πάσης τε ἀοράτου καὶ ὁρατῆς κτίσεως συνοχέως τε καὶ ἐξουσιαστοῦ νενομοθετήμεθα· προσέχειν δ' ἄξιον, καὶ μὴ παρέργως τῶν ῥηθησομένων ἀκούειν. Γενήσεται γὰρ τοῖς μὲν τελεωτέροις τὴν ἕξιν προσθήκη νικητικὴ τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου πάλης καὶ μάχης, ἐν τῷ τοῖς ἐναντίοις συμπλέκεσθαι δόγμασιν, καὶ ταῦτα ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ τῶν θείων δογμάτων πελάγει ποιεῖν ὑποβρύχια· τοῖς δ' ἁπλουστέροις ἔτι καὶ γαλαποτιζομένοις, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, ὡς νηπίοις ἀσφαλὴς ἕδρα τὸ μὴ περιπίπτειν, ὡς καλοῖς τοῖς χείροσιν. Ἀρίστη γὰρ αὕτη μηχανὴ τοῖς ἁπλουστέροις τὸ τοὺς μιαροὺς ἐκείνους ἀποτρέπεσθαι μὲν καὶ βδελύττεσθαι· μὴ πειρᾶσθαι δὲ ταῖς αὐτῶν πεύσεσιν ἀνταποκρίνεσθαι· ἀλλ' ἐν τῷ πυνθάνεσθαι αὐτούς, σιγᾶν καὶ φεύγειν εἰ δυνατὸν ἐξ αὐτῶν τὸν ἰδιώτην ἀκροατὴν ὡς ἐξ ὄφεως· οὐδὲν γὰρ ὠφελεῖ ὁ τοιοῦτος πρὸς αὐτοὺς διαλεγόμενος· διὰ τοῦτο γὰρ τοῖς ἰδιώταις προσδιαλέγονται, ὥστε τὰ ἅγια τοῖς ἑαυτῶν συμπατεῖν ποσί, καὶ διασπαράττειν τὰ οὐράνια θεοπρεπῆ δόγματα, μὴ ὄντος τοῦ ἐμφρόνως ἀντιμαχομένου αὐτοῖς· πῶς γὰρ ὅλως ἀνθρώπων ἀκούσουσιν, οἱ τὸν μόνον θεὸν κατὰ πᾶσαν ἡμέραν τε καὶ ὥραν μυρίαις ὕβρεσι καὶ ὀνειδισμοῖς καὶ ἀραῖς περιβάλλοντες; ἄριστον οὖν ἐστι τὸ διαγινώσκειν αὐτοὺς τὸν ἰδιώτην· εἰς λόγους δὲ αὐτῶν μὴ ἔρχεσθαι, μήποτε καὶ κινδυνεύσωσιν οἱ ἀπείρως πρὸς αὐτοὺς διαλε-*

От Петър до предстоятеля на България

Предисловие

III. Наличието на светлина разпръсва мрака. Грижата на овчарите прогонва тълпите от крадци и [глутниците] от зверове. Истински пастир на разума е подражателят на добрия пастир, който като него залага душата си за своите овце.[1] Неговата справедливост се разпространява като светлина, той непогрешно се противопоставя със загрижена душа и с всякакво средство на злините на дявола. Защото, макар и многобройни да са козните на лукавия, то ние сме научени да познаваме кроежите му от свещеното писание примките му трябва да смятаме като паяжина с помощта на животворящата и всепрославена Троица, на едничкия бог, творец на небето и на земята, обединител и повелител на всяко видимо и невидимо творение. Прочее достойно е да обърнем мислите си и с внимание да слушаме това, което ще се каже. Защото тези, които са по-силни, ще дадат победна помощ в борбата и сражението срещу дявола в стълкновението с противните догми, та да ги потопят в църковното море на божествените догми. А на по-простите още и на сучещите мляко,[2] за да се изразя по апостолски, [да се даде] сигурна подкрепа като на младенци, та да не попаднат като добри под лошите. Защото този похват е най-добър за по-простите: да се отвръщат и отвращават от нечестивите; да не се опитват да отговарят на техните въпроси. Напротив, когато тези разпитват, обикновеният слушател, ако е възможно, да мълчи и да бяга от тях като от змия. Защото няма никаква полза, ако такъв разговаря с тях. Те затова влизат в разговор с обикновените хора, та да тъпчат светините с крака[3] и да разкъсват небесните и богодостойни догми, ако наистина някой разумно не им се противопостави. Защото как изобщо ще се вслушат в хора те, които обсипват единия бог всеки ден и час с хиляди хули и обиди и проклятия. Прочее найдобре е обикновеният човек да ги разпознава, да не влиза в разговор с тях, та да не се излагат на опасност тези, които

[1] Вж. Йоан X, 11. [2] Вж. I Кор. III, 2; I Петр. 2,2 — Мат. VII, 6. [3] Вж. Мат. VII, 6.

γόμενοι· χαλεπὸν γὰρ τὸ μὴ συναρπασθῆναι ὑπ' αὐτῶν τοὺς ἁπλουστέρους· διότι πάντα τὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου λόγια διαλέγονται· καὶ μόνοι διαγινώσκουσι τὸν δόλον αὐτῶν, οἱ ἐν πολλῇ τριβῇ τῆς θείας Γραφῆς ὑπάρχοντες.

IV. *Ἐκεῖνοι γὰρ οἱ μιαροί, ὅτε τινὶ ἐξ ἀρχῆς διαλέγονται, χρηστὸν σχηματίζονται ἔχειν τὸ ἦθος, καὶ πάντα τὰ παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς δόγματα ἐπικυροῦσι δολίως καὶ ἀναφωνοῦσιν· ἀλληγοροῦντες ἀθέσμως καὶ λίαν ἀμαθῶς τὴν ἁγίαν Τριάδα Θε.ν ὁμολογεῖν λέγουσι. καὶ ἀναθεματίζουσι τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας αὐτήν· τον Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐνανθρωπῆσαι ἐν παρθένῳ λέγουσιν, εἰ καὶ ἀσεβῶς καὶ ἀθέως. καὶ ἀναθεματίζουσι τοὺς μὴ οὕτως ὁμολογοῦντας· καὶ πάντα τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἰδιώματα, ἄλλως μὲν τῷ στόματι, ἄλλως δὲ τῇ καρδίᾳ λέγοντες, Μάνεντα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μιαροὺς αἱρετικούς, ἔτι δὲ καὶ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ἀναθεματίζουσι προθύμως· ἄλλους γὰρ ἔσχον πολὺ χείρους αὐτῶν τῆς κακίας διδασκάλους καὶ ἀρχηγέτας ὑπάρξοντας, καθὼς μετὰ μικρὸν δηλωθήσεται· καὶ ἁπλῶς δίκην πολύποδος ἢ χαμαιλέοντος τῷ καιρῷ καὶ τῷ τρόπῳ καὶ τῷ προσώπῳ συμμεταβάλλονται, ὅπως τινὰ τῶν κουφοτέρων θηρεύσωσι· καὶ ὅτε γνῶσιν αὐτὸν προσέχοντα ταῖς ματαιολογίαις αὐτῶν, τότε μικρὸν παρεκφαίνουσιν αὐτῷ καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς μυστήρια. Διὰ τοῦτο χρησίμη καὶ ἡ τῶν βλαβερῶν διάγνωσις, οὐχ ἧττον τῶν ὑγιεινῶν. Διαγνωστέον γὰρ ταῦτα, οὐχ ὥστε χρᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ὥστε διαφεύγειν τὸν δι' αὐτῶν προσγινόμενον ὄλεθρον·* (col. 1240 B—1245 B)

неопитно разговарят с тях. Наистина трудно е по-простите да не бъдат увлечени от тях, защото те мълвят всички слова от евангелието и от апостола. И само ония, които много се занимават с божественото писание, разбират хитростта им.

IV. Прочее ония нечестивци, когато разговарят отначало с някого, се преструват, че имат добър нрав, и коварно одобряват и високо утвърждават всички православни християнски догми. Твърдят незаконно и твърде невежествено, че изповядват бог — светата Троица алегорично, и отправят проклятия към ония, които не я изповядват. Казват, ако и неблагочестиво и безбожно, че нашият господ и бог се въплътил в дева,[1] и анатемосват ония, които не изповядват това. Те говорят по един начин с уста, а по друг начин със сърцето си за всичко, отнасящо се до въплъщението на господа, и охотно анатемосват Манес[2] и другите с него нечестиви еретици, както и Павел Самосатски.[3] Защото те са имали и други учители в злостното си учение и водачи, много по-лоши от тях, както ще се изясни след малко. И просто като мекотело или хамелеон си менят според момента, положението или лицето, та да хванат някого от по-лековерните. И когато намерят, че той стои близко до техните пустословия, тогава те малко по малко се разкриват пред него заедно със своите тайнства. Поради това не по-малко полезно е да се разпознават вредните неща от добрите. Защото тези работи трябва да се разпознават не за да си служим с тях, а за да се избегне гибелта, която произтича от тях.

2. De Manichaeorum haereseos propagatione

XXIV. — — — *Οὗτος τοίνυν ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ καὶ Σιλουανός, τὴν Μανάναλιν καταλείψας, ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Κίβοσσαν τὸ κάστρον, πλησίον Κολωνείας, λέγων ἑαυτὸν εἶναι τὸν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀποστόλου ἐμφερόμενον Σιλουανόν· ὃν ἀπέστειλεν ὡς πιστὸν μαθητὴν Παῦλος εἰς Μακεδονίαν. Ἐπεδείκνυε*

2. Разпространение на павликянското учение

XXIV. Прочее този Константин, наречен и Силван,[4] като напуснал Мананалис,[5] дошъл да живее в крепостта Кивоса, близо до Колония, казвайки, че той е Силван, споменаван в посланията на апостола. Павел го бил изпратил в Македония като свой верен ученик. Той показвал на

[1] Според павликянското учение Христос само привидно се бил родил от дева Мария. Вж. у *Migne*, PGr., CIV, col 1256. Срв. *Д. Ангелов*, Влиянието на чужди ереси върху богомилството, стр. 146 — 147. [2] Кубрик, или Манес, живял в III в. в Месопотамия. Той бил един от основателите на манихейската ерес, на която оставил и името си. [3] Павел от Самосата (провинция на западния бряг на Ефрат) бил епископ на Антиохия в III в. и основател на секта, която според някои автори има известно сходство с павликянството. Вж. обаче *Obolensky*, op. cit., pp. 56 — 57. [4] Този Константин, преименуван Силван, бил началник на павликянската църква в Кивоса, в темата Колония, от 660 до 687 г. и загинал по време на гоненията срещу павликяните. [5] Мананалис се намирала на източния бряг на Ефрат. Там била основана една павликянска църква от Гегнезий, преименуван Тимотей.

δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ Ἀποστόλου βίβλον ἥνπερ εἴληφεν παρὰ τοῦ προμνημονευθέντος διακόνου τοῦ αἰχμαλώτου, λέγων· Ὑμεῖς ἐστε οἱ Μακεδόνες, ἐγὼ δέ εἰμι Σιλουανὸς ὁ ὑπὸ Παύλου ὑμῖν ἀποσταλείς. Καὶ τοῦτο δὲ μετὰ χρόνους ἑξακοσίους τῆς μαρτυρίας Παύλου, ἀναφανεὶς ἔλεγεν, ὡς γὰρ προείρηται ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ ἔγγονος Ἡρακλείου. — — —

XXXVIII. — — — *Καὶ πάλιν φησίν· Ἔτι δὲ λέγω, τὴν ἐν Κορίνθῳ Ἐκκλησίαν ᾠκοδόμησε Παῦλος· τὴν δὲ Μακεδονίαν, Σιλουανὸς καὶ Τῖτος· λέγει δὲ Μακεδονίαν, τὸ συνέδριον τὸ εἰς Κίβοσσαν* — — — *Τὴν τῶν Φιλιππησίων ἐκκλησίαν ἐλειτούργησεν Ἐπαφρόδιτος· λέγει δὲ τὸν ἐκ πορνείας Ἰωσὴφ τὸν αἰπόλον, τὸν ὄντως ἀφρόνητον· καὶ Φιλιππησίους ὀνομάζει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ.* — — —

XXXIX. *Φράσον δέ μοι, συκοφάντα, τῆς ἀληθείας κατήγορε· Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἀπὸ Ἱεροσολύμων μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τὰ περὶ κύκλῳ διδάξας, πῶς μόνην τὴν τῶν Κορινθίων Ἐκκλησίαν ᾠκοδόμησεν;* — — — (col. 1277 D — 1280 A; 1297 ABC)

учениците си и книгата на апостола, която бил взел от преждеспоменатия пленен дякон, казвайки: „Вие сте македонци, а аз съм Силван, който ви е изпратен от Павел.“ И това [твърдял], макар че се явил шестстотин години след свидетелствуването на Павел, т. е. както се каза, по времето на Константин, Ираклиевия внук. — — —.

XXXVIII. — — — [Сергий] казвал отново: „Аз твърдя още, че Павел изградил църквата в Коринт, а Силван и Тит[1] — църквата в Македония.“[2] Той наричал Македония църквата в Кивоса. — — „А Епафродит обслужваше църквата на филипийците.“ Той наричал така незаконнородения козар Йосиф, който наистина бил Афронит, а филипийци наричал учениците му.[3] — — —

XXXIX. Кажи ми, клеветнико, обвинителю на истината[4], как може апостол Павел, който е просветил всички земи от Ерусалим до Илирик, да е основал само църквата на коринтяните? — — —

---

[1] Симеон, началникът на войската, изпратена от Константин IV срещу павликяните, сам минал на тяхна страна и станал заместник на Силван, като приел името Тит — име, което било носено от друг ученик на апостол Павел. [2] Първата павликянска църква била наречена „Македония“, понеже павликяните, които се смятали за последователи на апостол Павел, тълкували по своеобразен начин израза: *ἐκεῖθεν τε εἰς Φιλίππους, ἥτις ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις κολωνία* (Деяния, XVI, 2). Те смятали, че тук „колония“ е име на град и свързвали това име с името на града Колония в Понта. Вж. *Grégoire*, op. cit., pp. 102 — 103. [3] Тази „църква във Филипи“ с неизвестно местонахождение била основана от въпросния Йосиф, преименуван Епафродит по името на един ученик на апостол Павел, който проповядвал във Филипи. Тук авторът прави игра на думи, слагайки му прякора „Афронит“, който буквално значи „безумец“. [4] Авторът се обръща реторично към споменатия по-горе Сергий, един от разпространителите на павликянството.

XII. СЪБОРНИ АКТОВЕ

Дадените тук откъси са част от протоколите на Осмия вселенски събор (869—870) и т. нар. „лъжлив събор" на патриарх Фотий (879). Особено важни са данните около покръстването на българския народ. Ярко проличава острата борба между Цариградската и Римската църква за подчинение на България под църковната юрисдикция на цариградския патриарх или римския папа. Твърде интересни са и сведенията за християнизирането на българския народ преди официалното му покръстване.

ИЗДАНИЯ: *D. Mansi,* Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, t. XIV, XVI, XVIIA — XVIIIA.

КНИЖНИНА: *K. J. Héfélé,* Histoire des Conciles, IV, Paris 1911, pp. 481 — 520. — *В. Златарски,* История, I, 2, стр. 152—201 — *Gy. Moravcsik,* Die Namenliste der Bulgarischen Gesandten am Konzil vom J. 869—870, ИИД, XIII (1933), стр. 8—23. — *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, p. 204.

ACTA CONCILIORUM

1. Ex libello synodico

Τελευτήσαντος οὖν ἐν πολέμῳ Βουλγάρων Νικηφόρου, τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σταυράκιος διεδέξατο. (XIV, col. 17 A)

2. Sancta synodus octava

Actio nona

4. *Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ δεσπότου πάντων Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, βασιλείας τῶν θεοστέπτων ἡμῶν δεσποτῶν Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου ἔτους γ', Λέοντος δὲ πρώτου, ΙΝ. γ'. πρὸ μιᾶς εἰδῶν Φεβρουαρίων, προτεθέντων τῶν τιμίων ξύλων καὶ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, συνελθόντων τῶν τοποτηρητῶν τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ, καὶ Ἰγνατίου τοῦ πατριάρχου, καὶ τῶν λοιπῶν τοποτηρητῶν τοῦ Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ἀντιοχείας, τοῦ Ἱεροσολύ-*

СЪБОРНИ АКТОВЕ

1. От съборната книга

Когато Никифор[1] умрял във война с българите, синът му Ставракий приел властта.

2. Светият осми събор

Заседание девето

4. В името на господа и владиката на всички Исус Христос, истинен бог, през третата година от царуването на богоувенчаните наши господари Василий и Константин[2] и през първата [година от управлението] на Лъв[3], индикт трети, дванадесети февруари, като били изложени честният кръст и светите евангелия в дясната част на Великата църква[4], събрали се наместниците на папа Адриан[5], на патриарх Игнатий[6] и останалите наместници [на патриарсите] на Александрия, Ан-

[1] Става дума за византийския император Никифор I Геник. [2] Имат се пред вид император Василий I Македонец и неговият син Константин. [3] Лъв VI Философ (886 — 912). [4] т. е. църквата „Св. София" в Цариград. [5] Адриан II (867 — 872). [6] Патриарх Игнатий (847—858 и 867 — 878).

μων· συμπαρούσης καὶ τῆς ἱερᾶς συγκλήτου· πρὸς δὲ τούτοις συνεκάθισαν ὄπισθεν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες τοῦ τε Μιχαὴλ τοῦ ἐξοχωτάτου καὶ λαμπροτάτου ἄρχοντος Βουλγαρίας. ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ μέρει ὡσαύτως ὄπισθεν ἐκάθισαν οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες Λουδοίχου τοῦ περιφανοῦς Φράγκου. (XVI, 389 E — 392 A)

тиохия и Ерусалим заедно с целия свещен синклит.[1] Освен това отзад, от дясната страна, били седнали преславните велможи на Михаил[2], възвишен и пресветъл княз на България. На другата страна, също отзад, седнали преславните велможи на прочутия Людовик Франкски[3].

3. *Domino papae Hadriano sancta synodus in domino salutem*

Ὡς δὲ ὁ Φώτιος καὶ ἔτι ἐπέμενε τῇ οἰκείᾳ κακίᾳ, ἔμαθε δὲ, ὅτι καὶ τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα Ῥώμης εἰς Βουλγαρίαν ἀφικόμενοι ἀπεδοκίμασαν τοῦ Φωτίου τὸ μῦρον, καὶ πάντας ἄρχοντάς τε καὶ ἀρχομένους τῆς Βουλγάρων χώρας ἐξανεμύρωσαν, οἰστρηλατηθεὶς οἰκουμενικὴν ἀνέπλασε σύνοδον, καὶ τοὺς τηνικάδε κρατοῦντας δύο βασιλεῖς, Μιχαὴλ δηλαδὴ καὶ Βασίλειον τὸν ἡμέτερον, προκαθεσθέντας τῆς πεπλανημένης συνόδου, καὶ τοποτηρητὰς τῶν τριῶν ἀνατολικῶν θρόνων, καὶ πᾶσαν τῶν συγκλητικῶν τὴν πληθὺν, καὶ τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καὶ κατηγόρους παρέστησε, κατολοφυρομένους, καὶ τὰς κακοπραγίας δῆθεν τοῦ πάπα Νικολάου κηρύττοντας, καὶ κρίσιν συνοδικὴν ἐξαιτοῦντας· καὶ μάρτυρας προεβάλετο, βεβαιοῦντας τὰς κατηγορίας. (XVI, col. 417 B, C)

3. *Светият синод праща привет в господа на папа Адриан*

И тъй Фотий[4] продължавал да стои на своето зломислие. Но когато разбрал, че и наместниците на римския папа, като пристигнали в България, отхвърлили мирото на Фотий и отново помазали с миро всички първенци и подвластни в земята на българите, вбесен, нагласил вселенски събор[5] и управляващите тогава двама императори, сиреч Михаил и нашият Василий,[6] председателствували лъжливия събор. [Там присъствували] наместниците на трите източни престола, целият синклит и епископите на епархията, [а Фотий] поставил обвинители, които се оплаквали и съобщавали мнимите злодеяния на папа Николай и искали синодален съд. [Той] подставил свидетели, които потвърждавали обвиненията.

4. *Epistola Styliani Neocaesareae episcopi ad Stephanum V papam*

Παῦλον γὰρ καὶ Εὐγένιον τοὺς ἐπισκόπους παρὰ τοῦ πάπα Ἰωάννου ἀποσταλέντας πρὸς Ἰγνάτιον τὸν πατριάρχην περὶ τῆς Βουλγαρικῆς ἐπαρχίας, καὶ εὑρόντας ὅτι ὁ μακάριος Ἰγνάτιος τέθνηκε, παραλαβὼν ὁ Φώτιος, δώροις ἠπάτησε καὶ βασιλικαῖς ἀπειλαῖς, εἰπεῖν ἐνώπιον τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἐπισκόπων, καὶ τοῦ λοιποῦ λαοῦ, ὅτι κατὰ Ἰγνατίου ἀπεστάλησαν παρὰ τοῦ πάπα Ἰωάννου, ὥστε ἀναθεματίσαι μὲν αὐτόν, τὸν δὲ Φώτιον πατριάρχην ἀναγορεῦσαι. διὸ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν συλλει-

4. *Послание от Стилиан, епископ неокесарийски, до папа Стефан V*

Прочее епископите Павел и Евгений[7] били изпратени от папа Йоан[8] при патриарх Игнатий относно българската епархия. Те разбрали, че блаженият Игнатий бил починал и Фотий чрез дарове и чрез заплахи от страна на императорите ги измамил да кажат пред духовенството, епископите и пред останалия народ, че са изпратени от папа Йоан срещу Игнатий, за да го подложат на проклятие и да провъзгласят Фотий за патриарх. Поради това и повечето от нашите

[1] Касае се за деветото заседание на църковния събор, свикан от Василий I Македонец на 5 октомври 869 г. в Цариград. Този събор бил свикан, за да отхвърли решенията на всички предишни събори, насочени против папа Николай I, да потвърди повторното избиране на патриарх Игнатий и да осъди Фотий и неговите привърженици. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 132. [2] Българският княз Борис I (852 — 889). [3] Става дума за Людовик Немски (826 — 877). [4] Патриарх Фотий. [5] Касае се за събора, свикан от Фотий през ноември 879 г. в Цариград, известен в църковната история като „Лъжлив събор". На този събор били потвърдени решенията на предишния събор от 869/870 г., като България оставала под юрисдикцията на Цариградската църква. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 188 — 193. [6] Василий I Македонец. [7] Павел Анконски и Евгений Остийски били пратеници на папа Йоан VIII за събора от 879 г., където трябвало да отстояват искането на папата за връщането на България под юрисдикцията на Римската църква. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 189 — 191. [8] Йоан VIII (872 — 882).

τουργῶν ἡμῶν ἠπατήθησαν. ἐκεῖνος δὲ καὶ τὸν ὑμέτερον ἀποστολικὸν θρόνον ἀπατῆσαι βουληθεὶς, γραμμάτιον συνεγράψατο ὡς ἐκ προσώπου Ἰγνατίου τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν αὐτοῦ συλλειτουργῶν, ὡς δῆθεν παρακαλούντων τὴν ἱερὰν ὁσιότητα τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου, ὥστε δεχθῆναι τὸν Φώτιον· καὶ τοῦτο πρὸς ὑμᾶς ἐξαπέστειλεν. διὸ καὶ Πέτρος ὁ πρεσβύτερος ἐξ ὑμῶν εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἀνελθὼν, καὶ συνελθὼν Παύλῳ καὶ Εὐγενίῳ, τὸν Φώτιον ὡς ἀποδεδεγμένον παρὰ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἐκήρυξεν. ἐντεῦθεν ἀδείας δραξάμενος, καὶ πολιτικὰς φροντίδας εἰς ἑαυτὸν ἀνελάβετο, καὶ οὕτω καὶ αὐτὴν τὴν βασίλειον ἐξουσίαν ὑφαρπάσαι ἐπειρᾶτο. καὶ γὰρ Ἀββάδιον ἀγγυὲς καὶ ἄσημον, γοητικόν τε καὶ μαγικὸν ᾠκειώσατο, οὗ ὁ πατὴρ τὸ ἐπίκλην μὲν Σανταβαρηνὸς, Μανιχαῖος δὲ τὴν αἵρεσιν, καὶ γόης τὸ ἐπιτήδευμα ἦν· ὃς καὶ ἐπιγνωσθεὶς καὶ κινδυνεύων κρατηθῆναι, πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἀπῆλθεν ἔτι νοσοῦντας τὴν ἀθεΐαν τε καὶ ἀσέβειαν, ὅτε κἀκεῖνος τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐξωμόσατο πίστιν. (XVI, col. 432 A—C)

съслужители бяха въведени в заблуждение. А той, като желаел да заблуди и вашия апостолически престол, написал писмо уж лично от името на патриарх Игнатий и неговите съслужители и го изпратил до вас, та уж да призове светото благочестие на апостолическия престол той да приеме Фотий. Поради това и презвитерът Петър, като пристигна от ваша страна в столицата и се събра с Павел и Евгений, възвести, че Фотий е приет от апостолическия престол. Оттогава [Фотий], като се одързости от това, пое върху себе си грижата и за държавните работи и така се опитваше да заграби самата царска власт. Прочее той привлече на своя страна незнатния и неизвестен чародеец и магьосник Авадий, чийто баща носеше името Сантаварин, беше от манихейската ерес и се занимаваше с магьосничество. Той, като беше изобличен и се намираше пред опасността да бъде задържан, избяга при българите, които още боледуваха от безбожие и неблагочестие. Прочее и той сам се отрече от Христовата вяра.

5. E synodica Hadriani papae epistola

Ὁ ταῦτα εἰπὼν Ἰωάννης, ἐπεὶ τὸν θρόνον Ἀδριανοῦ διεδέξατο, ἀνεθεμάτισε Φώτιον, ὅτε ἀπεπλάνησε τοὺς περὶ Εὐγένιον διὰ τὴν Βουλγαρίαν ἐλθόντας. (XVI, col. 449 A)

5. Из съборното послание на папа Адриан

Йоан, въпреки че казал това, когато приел престола на Адриан, подложил на проклятие Фотий, понеже бил измамил Евгений и онези, които го придружавали във връзка с България.[1]

6. Breviarium Synodi octavae

8. *Ὁ Ἰωάννης τοὺς περὶ Εὐγένιον διὰ τὴν πρόφασιν τῆς Βουλγαρίας ἀπέστειλεν ἔτι ζῶντος Ἰγνατίου τοῦ πατριάρχου· καὶ κρατήσας αὐτοὺς ὁ Φώτιος, καὶ βιασάμενος ποικίλως, ἔπεισε κοινωνῆσαι, πρὸς τὸ πλανῆσαι πάντας.* (XVI, col. 452 B—C)

6. Кратко изложение на Осмия събор

8. Йоан, още докато бил жив патриарх Игнатий, изпратил Евгений и неговите придружници по повод българските работи. И Фотий, като ги приел и като ги принуждавал по различни начини, ги убедил да влязат в общение, за да заблудят всички.

7. Admonitio de pseudosynodo Photii

Στέλλονται καὶ παρὰ βασιλέως πρεσβευταὶ, πολλὰ τὸν πάπαν ἐκλιπαροῦντος κοινωνίας τε μεταδοῦναι τῷ Φωτίῳ, καὶ τὴν ἐκείνου προβολὴν αὐθεντικῶς ἐπικυρῶσαι· ταύτῃ μόνον εἰρηνεύσειν διαβεβαιουμένου τὴν Κωνσταντι-

7. Пояснение за лъжливия събор на Фотий

Изпратени били пратеници и от императора,[2] който молел много папата да установи общение с Фотий и авторитетно да потвърди избирането му: той твърдял, че Цариградската църква, коя-

[1] Евгений Остийски и Павел Анконски били принудени от Фотий чрез заплахи и подкупи да твърдят, че са дошли да подкрепят избирането на Фотий повторно за патриарх. [2] Касае се за пратениците на император Василий I до папа Йоан VIII през втората половина на 877 г., чрез които той целял да подобри отношенията между Източната и Западната църква. Срв. *Златарски*, История, 1, 2, стр. 159, 160.

νουπόλεως ἐκκλησίαν σχίσματι πολυχρονίῳ τεταραγμένην. ὁ γοῦν πάπας ταῖς βασιλικαῖς δεήσεσιν ἐπινεύσας, πρὸς εἰρηναίαν τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης κατάστασιν Φωτίῳ μὲν συγχωρεῖ διαδέξασθαι τὸν Ἰγνάτιον, προσδιορίζεται δ᾽οὖν ὅμως ταῦτα· ἵνα συγγνώμην Φώτιος αἰτήσηται ἐπὶ τῆς συνόδου, ἣν ἐπὶ τούτῳ ἔδει συγκροτηθῆναι· καὶ ὥστε τὴν Βουλγαρικὴν ἐπαρχίαν ἀποδοῦναι τῇ Ῥωμαικῇ ἐκκλησίᾳ. (XVI, col. 461 E; 464 A)

2. *Ἔτι πρὸς τούτοις λέγουσιν οἱ Φωτιανοί, ὅτι Φώτιος καὶ αἱρέσεων καὶ πλάνης ῥύσαιτο τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ μάρτυς, φασίν, ἡ Ἀρμενίων χώρα, ἤτε Μεσοποταμία, καὶ ἔθνη ὁλόκληρα βαρβαρικά· τοὺς Βουλγάρους ἴσως αἰνιττόμενοι καὶ τὸ καλούμενον Ῥώς· τοῦτο γὰρ καὶ Φώτιος αὐτὸς ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ σημαίνειν δοκεῖ. ἀλλὰ κἂν τούτοις αὐτὸς μὴ ἀληθεύειν, δῆλον ἐντεῦθεν· ὅτι οἱ μὲν Ἀρμένιοι καὶ ἐπὶ Φωτίου καὶ μετ᾽ αὐτὸν τῇ κακοδοξίᾳ ἐνέμειναν, ἄχρις οὗ διὰ Νίκωνος τοῦ ἁγίου (ἤκμασε δὲ οὗτος μετὰ τὸν Φώτιον) τὴν ὀρθοδόξον πίστιν μετεδιδάχθησαν. τοὺς δὲ Βουλγάρους οὐχ ἡ Φωτίου διδασκαλία τῆς πλάνης ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ δεήσεσι Μιχαὴλ ἄρχοντος τῶν Βουλγάρων Νικόλαος ὁ πάπας διὰ τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ πρὸς ἐκείνους ἀποσταλέντων τὴν τῶν Χριστιανῶν θρησκείαν ἐμύησε. τούτου μάρτυς Ἀναστάσιος, καὶ αἱ Νικολάου, Ἀδριανοῦ καὶ Ἰωάννου ἄκρων ἀρχιερέων ἐπιστολαί.* (XVI, col. 465 D—E)

3. *Τρίτον κεφάλαιον, ὥστε τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βουλγαρίας ἀποδοθῆναι παρὰ Φωτίου τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ. ἀποκρίνονται οἱ Φωτιανοί, τοῦτο ἀνήκειν τῷ βασιλεῖ καὶ ταῖς βασιλικαῖς διοικήσεσιν· ἀλλὰ παρὰ τὸ πρέπον τοῦτο φασί. ποία γὰρ δέδοται τῷ βασιλεῖ ἐξουσία τοῦ διαστέλλειν τῶν ἐκκλησιῶν τὰς ἐνορίας, καὶ ταῦτα τῆς Βουλγαρίας τότε τῷ βασιλεῖ μὴ ὑποκειμένης; κἀκεῖνο δὲ ὃ προστιθέασιν, οὐκ ἐπὶ τὸ διαστέλλειν ἐνορίας συναθροισθῆναι ταύτην τὴν σύνοδον, οὐδὲν πρὸς τὸ προκείμενον. οὐ γὰρ ἐκεῖνο βούλεται ὁ πάπας, ἵνα σκέψηται ἡ σύνοδος περὶ τούτου. ἀλλὰ προστάττει, τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην μήτε χειροτονεῖν,*

то е разстроена от дългогодишната разпра, ще пази мира само по този начин. Прочее папата се съгласил с молбата на императора и позволил на Фотий заради установяване на мира в тази църква да наследи Игнатий, обаче поставил условие Фотий да поиска прошка на събора, който трябвало да бъде свикан за тази цел, и българската епархия да бъде придадена към Римската църква.

2. А освен това привържениците[1] на Фотий казват, че Фотий е спасил хората от ереси и заблуди. Казват, че свидетел е земята на арменците или Месопотамия, както и всички варварски племена, като вероятно загатват за българите и т. нар. руси, защото и сам Фотий, изглежда, съобщава това в своето Окръжно послание[2]. А и сам той и по тези неща не казва истината, [което] е ясно от това, че арменците и по времето на Фотий, и след него останали в своето зловерие, докато не били поучени в правата вяра от свети Никон (а той живял след Фотий). И не поучението на Фотий освободило българите от заблудата, но поради молбите на Михаил, княза на българите, папа Николай чрез пратениците си до тях ги посветил във вярата на християните. Свидетел за това е Анастасий[3] и посланията на върховните архиереи Николай, Адриан и Йоан.[4]

3. Трета глава[5] [гласи], че епархията на България се възвръща от Фотий на Римската църква. Привържениците на Фотий отговорили, че това зависи от императора и от императорските разпоредби. Но те непристойно поддържат това Защото каква власт е дадена на императора за отделяне църковни енории и още повече че тогава България не била подчинена на императора? И онова, което прибавили, че този събор не е свикан за отделяне на енории и че това няма нищо общо с предназначението му. Защото папата не желае съборът да се занимава с това. Но наредил цариградският патриарх да не ръкополага, нито

[1] На „Лъжливия събор" от 879 г. привържениците на Фотий твърдели, че благодарение на усилията на Фотий някои народи, между които и българите, били покръстени. [2] Има се пред вид Окръжното послание на Фотий от 867 г., с което били поканени източните патриарси да устроят събор в Цариград, за да разгледат нововъведенията на Римската църква изобщо и по-специално да разгледат поведението на нейните пратеници в България през 866 г. [3] Касае се за Анастасий Библиотекар, виден деятел на Римската църква през втората половина на IX в. [4] Става дума за папите Николай I (858—867), Адриан II и Йоан VIII. [5] Касае се за едно от решенията на Осмия вселенски събор, според което България трябвало да се върне под църковната юрисдикция на Римската църква.

μήτε ὠμόφορον ἀποστέλλειν ἔξω τῆς ἑαυτοῦ ἐνορίας· ἔξω δὲ ἦν ἡ Βουλγαρία. (XVI, col. 472 A — B)

4. *Τρίτον ἱστορεῖ ὁ τὴν συλλογὴν πάλαι ποιησάμενος τῶν μετὰ τὴν ὀγδόην σύνοδον ἐπιστολῶν, τοὺς περὶ Εὐγένιον διὰ τὴν Βουλγαρίαν ἐλθόντας ἀποπλανηθῆναι ὑπὸ Φωτίου.* (XVI, col. 476 B)

да изпраща омофор[1] извън своята енория.[2] А България била извън нея.

4. Някогашният съставител на сборника от послания от времето след осмия събор разказва на трето място, че придружниците на Евгений, които пристигнали заради българските работи, били заблудени от Фотий.

8. Pseudosynodus Photiana
Acta

Προκαθεσθέντος Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐν τῷ εὐαγεῖ μεγάλῳ σεκρέτῳ· καὶ συγκαθεσθέντος. . . Φιλίππου Ἀδριανουπόλεως . . . Νικηφόρου Τραϊανουπόλεως . . . Λέοντος Ῥηγίου . . . Βασιλείου Ἀρκαδιουπόλεως . . . Ἀγάθωνος Μωράβων, Λουκιανοῦ Δυῤῥαχίου . . . Τιμοθέου Μεσημβρίας . . . Συμεὼν Σηλυβρίας . . . Μακαρίου Δέρκων, Πέτρου Βιζύης, Θεοδώρου Θεσσαλονίκης . . . Γαβριὴλ Ἀχρίδης . . . Κωνσταντίνου Βουλγαροφύγης . . . Νικηφόρου Διδυμοτύχου . . . Πέτρου Δρουγουβιτείας . . . Φιλίππου Χρυσοπόλεως . . . Ἰάκωβου Περιτεωρίου . . . Θεοκτίστου Τιβεριουπόλεως . . . Βασιλείου Τζουρουλόης . . . Βαρδανίου Σκοπέλων . . . Παύλου Μοσηνοπόλεως . . . Νικόλεω Ἀγχιάλου . . . Συμεὼν Δεβελτοῦ . . . Ἰωάννου Δαρδάνου . . . XVII A — XVIII A, col. 373 B — D; 376 A—E; 377 A—E)

8. Лъжлив събор на Фотий
Актове

Под председателството на пресветия и вселенски патриарх Фотий [се състоял събор][3] в благочестивия голям дворец, на който присъствували: ... Филип [епископ] Адрианополски ... Никифор [епископ] Траянополски[4] ... Лъв [епископ] Ригийски ... Василий [епископ] Аркадиополски ... Агатон [епископ] Моравски, Лукиан [епископ] Дирахийски[5] ... Тимотей [епископ] Месемврийски ... Симеон [епископ] Силиврийски ... Макарий [епископ] Деркоски[6], Петър [епископ] Визийски[7], Теодор [епископ] Солунски ... Гаврил [епископ] Охридски... Константин [епископ] Булгарофигонски[8]... Никифор [епископ] Димотишки ... Петър [епископ] Другувитийски[9] ... Филип [епископ] Хризополски[10] ... Яков [епископ] Перитеорийски[11] ... Теоктист [епископ] Тивериуполски[12] ... Василий [епископ] от Чорлу ... Варданий [епископ] Скопелски[13] ... Павел [епископ] Мосинополски[14] ... Никола [епископ] Анхиалски ... Симеон [епископ] Дебелтски[15]... Йоан [епископ] Дардански[16] ...

9. Ioannes VIII papa Photio patriarchae

Πέτρος ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος καὶ καρδηνάλις εἶπε· καὶ τοῦτο δὲ γέγραπται ἐν

9. Папа Йоан VIII до патриарх Фотий

Преблагочестивият кардинал—презвитер Петър казал: „Също и това е на-

[1] Първоначално омофорът е служел за украшение на източноримските императори; състоял се от две тесни, не много дълги парчета плат, които се спускали отпред и отзад през раменете. По-късно и висшите административни служители добили правото да носят омофор като признак на административна власт. Постепенно и патриарсите на Източната църква почнали да носят омофор като признак на висша църковна власт. В случая папата искал да забрани на патриарх Фотий да изпраща омофор извън пределите на Византийската империя с цел да изтръгне българските земи от влиянието на Цариградската църква и да ги постави под влиянието на Западната църква. В Западната църква омофорът бил известен под името палиум. [2] Т. е. патриархът да няма право да ръкополага извън определените му граници, в които България не е влизала. [3] Става дума за т. нар. „Лъжлив събор" свикан от Фотий през 879 г. [4] Траянопол — град в Южна Тракия, дн. Лъджакьой (Терма Лутра), южно от Фере. [5] Дирахиум — дн. Драч на Адриатическо море. [6] Дн. Деркос в Източна Тракия, на брега на Мраморно море. [7] Виза — град в Източна Тракия. [8] Булгарофигон, дн. Бабаески. [9] Има се пред вид вероятно епископът на Битоля, в чиято област е живяло славянското племе драговити. Драговитите, които били покръстени в края на IX в., през X в. имали епископ, подчинен на солунския митрополит. Срв. ВИИНЈ, стр. 186, бел. 3. [10] Хризопол — дн. Кавала. [11] Перитеорион — град в Портолагоския залив на Бяло море, дн. Бурукале. [12] Става дума за епископа на Струмица. [13] Скопел—град в Източна Тракия, дн. Ескиполос. [14] Мосинопол — дн. Гюмюрджина. [15] Дебелт — дн. развалини при с. Дебелт, Бургаско. [16] Дардания обхващала земите приблизително на днешна Северна Македония.

τῷ κομμονιτορίῳ ἡμῶν, ὅπως ἐν τῇ τῶν Βουλγάρων χώρα μήτε ὠμόφορον ἀποστείλητε, μήτε χειροτονίαν ποιήσητε. Φώτιος ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης εἶπεν· ἡμεῖς ἀεὶ τῆς ἀγάπης ὄντες καὶ τῆς εἰρήνης ἐρασταί, καὶ ταυτὶ πάντα χαρίζεσθαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τὰ οἰκεῖα μέλη προθυμίᾳ καὶ ἐπιμελείᾳ ἔχοντες· καὶ μηδὲν ἐπιρρέπως, μηδὲ ἀπερισκέπτως πράττειν εἰωθότες, καὶ πρὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Ἰωάννου τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ καὶ πνευματικοῦ πατρὸς ἡμῶν, οὔτε πάλαι, οὔτε νῦν, καίτοι δικαιολογίας ἴσως καὶ τῆς πρὸς ἑτέρους μιμήσεως πάντα ἡμῖν εἰς κράτος ἐγχειριζούσης, ἤδη τοσοῦτον χρόνον ἐν τῷ ἀρχιερατικῷ θρόνῳ διανύοντες, οὔτε ὠμόφορον χειροτονίας ἀπεστείλαμεν· οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ χειροτονίας τινὰς ἐποιησάμεθα, ἀεὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης, ὥσπερ ἔφθημεν εἰπόντες, τὸν ἔνθεον συνδιασώζοντες ἔρωτα, καὶ τὰ οἰκεῖα ἕτοιμοι ὄντες, ὅσον εἰς ἡμῶν ἀνῆκε γνώμην, θεσμῶν παλαιῶν οὐ λυομένων, τοῖς φίλοις χαρίζεσθαι. (XVII A—XVIII A, col. 417 D—E)

писано в нашата паметна бележка, щото нито омофор да пращате в страната на българите, нито да ръкополагате."[1] Пресветият патриарх Фотий казал: „Ние бидейки почитатели на обичта и на мира, всичко това да се прости, ако е възможно, и обхванати от желание и грижа, нямаме навик да вършим нещо нередно, нито необмислено, нито по-рано, нито сега преди писмото на пресветия папа Йоан, нашия брат, съслужител и духовен баща, макар че може би ние сме в състояние да предприемем всичко за защита на собствените си права и за пример на другите и заемайки толкова време първосвещеническия престол, ние дори омофор не изпратихме за ръкополагане и, разбира се, не извършихме никакви ръкополагания и винаги, както вече казахме, сме запазвали заедно боговдъхновена обич към любовта и мира и сме готови, доколкото това ни засяга, без да се нарушават старите закони, да отстъпим на приятелите си това, което е наше собствено."

10. Epistola Ioannis VIII papae ad omnes episcopos

Παρακαλοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο τὴν ὑμετέραν ἀδελφότητα, ἵνα τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βουλγαρίας, ἣν ὁ Θεὸς διὰ πρεσβείας τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, καὶ τοῦ κόπου καὶ μόχθου τοῦ προηγησαμένου ἡμῶν, εἰς Χριστὸν ἐπέστρεψεν, ἀποδώσητε ἡμῖν. θέλομεν δὲ καὶ τοῦτο· ἵνα ἐάν ᾖ τις δεδιωγμένος, ἢ ἀποσχίστης, διὰ τοῦ ὑμετέρου κόπου μοχθήσαντες ὑμεῖς μετὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Φωτίου, ὑπὲρ οὗ καὶ τὸν πόθον ὑμῶν διεχαράξατε, μετὰ πάντων ὑμῶν τῶν εὐσεβῶν ἔργων καὶ αὐτοὺς κερδήσητε. (XVII A—XVIII A, col. 453 B—C)

10. Послание на папа Йоан VIII до всички епископи

Подканяме ваше братство[2] освен това, щото да ни върнете епархията на България, която бог чрез застъпничеството на блажения апостол Петър и чрез труда и усилието на нашия предшественик[3] обърна към Христа. Желаем още и това: ако има някой да е преследван или пък е отцепник, вие, като се стараете чрез вашия труд заедно с преблагочестивия патриарх Фотий, за което ни изявихте и вашето желание, заедно с всички ваши благочестиви дела и тези хора да ги спечелите.

11. Pseudosynodus Photiana

Actio quarta

Κεφάλ. α' Ὥστε μηκέτι εἰς Βουλγαρίαν χειροτονεῖν τὸν Κωνσταντινουπόλεως, μήτε ὠμόφορον ἀποστέλλειν· μήτε εἰ δεσμήσομεν αὐτούς, καὶ καταφύγωσι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἁγιωσύνην, συμπαθείας ἀξιοῦσθαι. (XVII A — XVIII A, col. 488 A)

11. Лъжлив събор на Фотий

Заседание четвърто

I глава. [Съборът реши, щото] предстоятелят на Цариград по-нататък да не ръкополага в България, нито да изпраща омофор, нито ако ги обвържем и избягат при ваша светост, да бъдат удостоени с милост.

[1] Кардинал Петър донесъл писмо от папа Йоан VIII на събора от 879 г., с което се искало съборът да вземе решение патриарх Фотий да няма право да ръкополага в България. [2] Кардинал Бароний смята, че това послание е фалшиво. Според Mansi писмото било нарочно съставено, за да повярват присъствуващите на „Лъжливия събор", от 879 г., че Фотий не е знаел за никакви решения на Осмия вселенски събор, според които той (Фотий) бил равен на римския папа и глава на Източната църква. Вж. *Mansi*, t. 17A — 18A, col. 450 E. *Срв.* ЛИБИ, II (1960), стр. 172—173. [3] Касае се за папа Адриан II.

XIII. ЖИТИЕ НА ПЕТЪР ПАТРИЦИЙ

Петър Патриций е роден в края на VIII в. и умрял около 880 г. Той е бил доместик на схолите по времето на византийския император Никифор I (802—811). След това станал монах и основал Евандровия манастир в Цариград. Житието му, съставено от неизвестен автор, дава сведения за похода на Никифор I в България през 811 г., в който участвувал и самият Петър Патриций.

РЪКОПИСИ: A = Cod. Ambros. gr. 148.

ИЗДАНИЯ: ASS, Iulii, I, p. 290.

КНИЖНИНА: *Ив. Дуйчев*, Нови житийни данни..., стр. 156—157. — *В. Бешевлиев*, Няколко бележки към българската история, ГСУифф (XXXII), 1936, стр. 25. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 574.

VITA PETRI PATRICII

Petrus Patricius in Nicephori exercitu contra Bulgaros militat.

Οὗτος ἦν ἐν τοῖς χρόνοις Εἰρήνης τῆς εὐσεβεστάτης αὐγούστης, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ υἱοῦ αὐτῆς πλουσίων γονέων υἱός. Παιδόθεν καὶ τῇ τῶν γραμματών προφοιτήσας σχολῇ, καὶ τὰ κάλλιστα συλλεξάμενος, παρ᾽ ἑαυτῷ τέθηκε. Συσχεθεὶς καὶ γυναικί, καὶ πατρίκιος, καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν προβληθεὶς μετὰ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως, ἐν Βουλγαρίᾳ παραγίνεται. Γενομένου καὶ πολέμου, τὰ μὲν πρῶτα Ῥωμαῖοι τοὺς Βουλγάρους ἀνακράτως νικῶσι. Τὰ καὶ μετὰ ταῦτα, καλὸν παραδραμεῖν ἡττήτησαν γε, καὶ σὺν πεντήκοντα ἄρχουσι κατασχεθεὶς ὁ Μακάριος. εἱρκθῇ πρὸς τῶν Βουλγάρων, ἀποτίθεται τιμωρηθησομένος. Εὐχομένων καὶ αὐτῶν ἐφίσταται αὐτοῖς νύκτωρ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ θεολόγος, καὶ τῶν δεσμῶν λυτροῦται, καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀποκαθίστησι γῇ. (p. 290 E)

ЖИТИЕ НА ПЕТЪР ПАТРИЦИЙ

Петър Патриций участвува в похода на Никифор I срещу България

[Петър] живял по времето на преблагочестивата императрица Ирина и на нейния син Константин[1] и бил син на богати родители. Още от дете той се учел в училището на писмо и като събрал най-хубавото, задържал го в себе си. Когато се оженил и като станал патриций и доместик на схолите,[2] заедно с император Никифор[3] се отправил за България. Когато започнала войната, отначало ромеите напълно победили българите. Добре е да отминем с мълчание нещата, които станали след това. Те претърпели поражение и блаженият бил пленен заедно с петдесет първенци. Затворен от българите, той бил оставен, за да бъде наказан. Когато всички се молели, евангелистът и богословът Йоан им се явил през нощта: той бил освободен от оковите и се върнал в ромейската земя.

---

[1] Т. е. Константин VI. [2] Началник на част от императорската гвардия. [3] Касае се за Никифор I Геник и за похода му в България през 811 г.

XIV. КРАТКА АНОНИМНА ХРОНИКА

Тази Кратка анонимна хроника *(Χρονογραφία σύντομος)* е писана между 848—886 г. За автора на хрониката не се знае дали е бил светско, или духовно лице. В нея се съдържат сведения за авари и българи, които съставителят е черпил от хрониките на патриарх Никифор и Теофан. Особено интересно е сведението за преминаването на Аспаруховите българи отсам Дунава.

ИЗДАНИЯ: Anonymi Chronographia syntomos e codice Matritensi No 121 (nunc 4701), ed. A. Bauer, Lipsiae 1909.

КНИЖНИНА: *Krumbacher,* GBL, p. 352. — *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, p. 233.

ANONYMI CHRONOGRAPHIA SYNTOMOS

Notitiae de Bulgaris

1. *Ἰουστῖνος ὁ Θρᾷξ ἐβασίλευσεν ἔτη θ', μῆνας γ'.* (p. 61, 10)

2. *Κωνσταντῖνος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη ιζ'. ἐπὶ τούτου σύνοδος ἕκτη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ρο' ἁγίων πατέρων γέγονε τῷ ιγ' αὐτοῦ ἔτει. ἐπὶ τούτου οἱ Βούλγαροι τὸν ποταμὸν Δάνουβιν περάσαντες ᾤκησαν ἔνθεν.* (p. 64, 6—11)

3. *Ἰουστινιανὸς ἀπὸ Χαζαρίας διὰ τῆς Βουλγαρικῆς δυνάμεως σὺν τῷ Τέρβελι ἐν τῇ πόλει φθάσα[ντε]ς καὶ διὰ τοῦ ἀγωγοῦ εἰσελθὼν παρέλαβε τὴν βασιλείαν.* (pp. 64, 21—65, 1)

4. *Τοὺς δὲ Βουλγάρους συμβαλὼν πολέμῳ εἰς φυγὴν ἐτρέψατο καὶ πλείστους Βουλγάρους ἀνεῖλεν· αὐτὸς δὲ πόλεμον συμμίξας αὐτοῖς κατὰ Μαρκέλ⟨λ⟩ους εἰς φυγὴν ἐτρέψατο καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἔκτεινεν.* (p. 66, 8—12)

5. *Νικηφόρος ἐβασίλευσεν ἔτη η', μῆνας θ'. οὗτος φιλάργυρος ὑπάρχων πολλὰ κακὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐμηχανήσατο, ὅπως ταπεινώσῃ αὐτούς. οὗτος ἐσφάγη ἐν Βουλγαρίᾳ.* (p. 67, 9—12)

КРАТКА АНОНИМНА ХРОНИКА

Вести за българите

1. Юстин Тракиецът[1] царувал девет години и три месеца.

2. Константин[2], неговият син, [царувал] 17 години. По негово време, през тринадесетата година от [царуването] му, се събрал в Цариград шестият [вселенски] събор на 170-те [свети] отци. По същото време българите, като преминали реката Дунав, се поселили отсам [нея].

3. Юстиниан[3] пристигнал при столицата от Хазария с българска войска заедно с Тервел и като влязъл през водопровода [в града], завзел властта.

4. [Константин VI], като започнал война срещу българите, обърнал ги в бягство и избил твърде голям брой българи. А сам, като влязъл в сражение с тях при Маркели[4], обърнал ги в бягство и мнозина от тях избил.

5. Никифор[5] царувал осем години и девет месеца. Той бил сребролюбец и скроил много злини срещу християните, за да ги унижи. Той бил убит в България.

---

[1] Става дума за Юстин II (565 — 578). [2] Византийският император Константин IV, син на Констанс II (641 — 668). [3] Юстиниан II Ринотмет. [4] Маркели била гранична крепост между българските и византийските земи в началния период на българската държава. Според *Златорски,* История, I, 1, стр. 204, тя се намирала на върха Бакаджик, край с. Войник. По-правдоподобно изглежда отъждествяването ѝ с Карнобатския хисарлък, югозападно от Поляновград. Вж. К. *Jireček,* Archäologische Fragmente aus Bulgarien, AEMÖ, p. 158, Nr. 22. — *К. Шкорпил,* О земляных укреплениях и окопах, ИРАИК, X (1905), стр. 564. — *В. Аврамов,* Юбилеен сборник Плиска — Преслав, София 1929, I, стр. 197 — 200. — *K. Škorpil,* Надписи от Първото българско царство в източната част на Балканския полуостров, Byzantinoslavica, III (1931), p. 336. [5] Никифор I.

XV. ФИЛОТЕЙ

Филотей бил протоспатарий при император Лъв VI (886—912). В 899 г. той написал съчинение, известно под името *Κλητορολόγιον*, за реда, по който били приемани византийските сановници и чуждите пратеници във византийския императорски двор. Измежду последните се споменават българите, хазарите и тюрките (днешните маджари).

Клиторологият на Филотей е важен извор за дипломатическите отношения между България и Византия в края на IX в. Запазен е изцяло и предаден дословно в съчинението на Константин Багренородни „De cerimoniis aulae Byzantinae".

РЪКОПИСИ: L = Cod. Lipsiensis gr. I, 17 (XII s.) — H = Cod. Hierosolymitanus bibl. patr. 39 (XII/XIII s.).

ИЗДАНИЯ: *Constantini Porphyrogeniti imperatoris* De cerimoniis aulae Byzantinae libri duo, rec. I. Reiske, I—II, Bonnae 1829—1830. — *Migne*, PGr, CXII (1864), col. 73—1445. — *J. B. Bury*, The Imperial administrative System in the ninth Century with revised text of the Kletorologion of Philotheos, London 1911. Текстът е взет от това издание.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, p. 255. — *Ф. И. Успенский*, Византийская табель о рангах, ИРАИК, III (1898), стр. 98—137. — *V. N. Beneševič*, Die byzantinischen Ranglisten nach dem Kletorologion Philothei (De Cer., 1, II, p. 52) und nach den Jerusalemer Handschriften zusammengestellt und revidiert, BNgJb, V (1926—1927), pp. 97—167. — *М. А. Андреева*, К вопросу о составе Клиторология Филоѳея. Seminarium Kondakovianum, II (Praha 1928), pp. 161—170. — *P. Maas*, Der Interpolator des Philotheos, BZ, XXXIV (1934), pp. 257—261. — *J. Ферлуга*, Прилог датирању платног списка стратега из „De cerimoniis aulae Byzantinae", Зборник радова, кн. XLIX, Византолошки институт, IV (1956), стр 63—70. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 474 — 475. — *Г. Острогорски*, Тактикон Успенског и Тактикон Бенешевића, Зборник Радова, XXXVI, Византолошки институт, 2, Београд 1953, стр. 39—57. — *R. Guilland*, Etudes sur l'histoire administrative de Byzance, Byzantina-Metabyzantina, I, 1 (1945), pp. 165 — 179. — *Idem*, Études de titulature byzantine, Revue des Études Byzantines, XIII (1955), pp 50—84; XIV (1956), pp. 122 — 157.

PHILOTHEI

CLETOROLOGIUM

1. De thematibus imperii Romani

Ὅσαι ἐν ταῖς τῶν στρατηγῶν κατατάττονται τάξεις εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν κϛ΄. ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν· ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀρμενιάκων· ὁ στρατηγὸς τῶν Θρακησίων· ὁ κόμης τοῦ

ФИЛОТЕЙ

КЛИТОРОЛОГИЙ

1. Византийски теми

Онези служби, които се числят към службите на стратезите са 26 на брой: стратегът на Анатолик, стратегът на Армениак, стратегът на Тракезийската[1] [тема], комитът на Опсикион[2], стратегът

[1] Тракезийската тема се намирала в западната част на Мала Азия, около брега на Егейско море.
[2] Опсикион — тема в Северозападна Мала Азия, около брега на Мраморно и Егейско море.

Ὀψικίου. ὁ στρατηγὸς τῶν Βουκελλαρίων· ὁ στρατηγὸς Καππαδοκίας· ὁ στρατηγὸς Χαρσιανοῦ· ὁ στρατηγὸς Κολωνείας· ὁ στρατηγὸς Παφλαγονίας· ὁ στρατηγὸς τῆς Θρᾴκης· ὁ στρατηγὸς Μακεδονίας· ὁ στρατηγὸς Χαλδίας. αὗται οὖν αἱ στρατηγίαι τοῖς Ἀνατολικοῖς θέμασιν ⟨συν⟩αριθμοῦνται. αἱ δὲ τῆς δύσεώς εἰσιν αὗται· ὁ στρατηγὸς Πελοποννήσου· ὁ στρατηγὸς Νικοπόλεως· ὁ στρατηγὸς Κιβυρραιωτῶν· ὁ στρατηγὸς Ἑλλάδος. ὁ στρατηγὸς Σικελλίας· ὁ στρατηγὸς Στρυμόνος· ὁ στρατηγὸς Κεφαληνίας· ὁ στρατηγὸς Θεσσαλονίκης· ὁ στρατηγὸς τοῦ Δυρραχίου· ὁ στρατηγὸς τῆς Σάμου· ὁ στρατηγὸς τοῦ Αἰγέου πελάγους· ὁ στρατηγὸς Δαλματίας. ὁ στρατηγὸς Χερσῶνος· (p. 138, 1—12)

на Вукеларии[1], стратегът на Кападокия, стратегът на Харсианската тема[2], стратегът на Колония[3], стратегът на Пафлагония[4], стратегът на Тракия[5], стратегът на Македония[6], стратегът на Халдея[7]. Прочее всички тези стратегии се числят към източните теми. А пък западните са следните: стратегът на Пелопонес, стратегът на Никопол[8], стратегът на Кивириоти[9], стратегът на Елада, стратегът на Сицилия, стратегът на Стримон[10], стратегът на Кефаления, стратегът на Солун, стратегът на Дирахиум, стратегът на Самос, стратегът на Егейско море, стратегът на Далмация, стратегът на Херсон[11].

2. Dignitates officiaque

ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως,
ὁ καῖσαρ,
ὁ νωβελήσιμος,
ὁ κουροπαλάτης,
ὁ βασιλεοπάτωρ,
ἡ ζωστὴ πατρικία.

εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι αἱ ἓξ αὗται μόναι ἀξίαι ἐν τῇ ἀποκοπτῇ τραπέζῃ συνεστιῶνται τοῖς βασιλεῦσιν, αἱ δὲ λοιπαὶ πᾶσαι τῆς δευτέρας ὑπάρχουσι τάξεως, οἷον

2. Чинове и служби

Патриархът на Цариград,
кесарят[12],
новелисимът[13],
куропалатът[14],
василеопаторът[15],
патриция зости[16].

Трябва да се знае, че само тези шест лица, които имат тези достойнства, се угощават с императорите на отделна трапеза, а всички останали са от втори разред, а именно:

---

[1] По времето на Лъв III (717—741) от западната част на тема Опсикион била образувана нова тема—Вукеларии. [2] Харсианската тема се намирала в Източна Мала Азия, на юг от тема Армениак. [3] Тема в Североизточна Мала Азия, между Халдея и Армениак, с главен град Колония. [4] Пафлагония се намирала в северната част на Мала Азия, между темите Оптимати и Армениак. [5] Тема Тракия обхващала югоизточната част на Балканския полуостров между р. Места, Стара планина, Егейско и Черно море. [6] Тема Македония се простирала на запад от Места, по долното течение на реките Струма и Вардар, до Елада на юг. [7] Тема Халдея се намирала в Североизточна Мала Азия, край брега на Черно море, с главен град Трапезунд. [8] Тема в Южен Епир с главен град Никопол. [9] Тема Кивириоти се простирала край брега на Средиземно море в Югоизточна Мала Азия. [10] Тема Стримон била образувана през IX в. по долното течение на р. Струма и Места. Срв. *Остvогорски*, Постанок тема Хелада, стр. 74—75. — *Рајковић*, Област Стримона, стр. 1—6. [11] Тема Херсон се намирала в дн. Кримски полуостров. Основана била към 834 г. Срв. *Острогорски*, Тактикон Успенског и Тактикон *Бенешевића*, Зборник Радова, XXXVI, Византолошки институт, II, Београд 1953, стр. 43—44. [12] Висша почетна титла, която се давала обикновено на приближени на императора или на най-близки негови родственици. Кесарят заемал при двора първото място след императора. Срв. *Bréhier*, Les Institutions, pp. 42—44. — *Н. Скабаланович*, Византийское государство и церковь в XI веке, СПб, 1884, стр. 149—150. [13] В реда на византийските чинове новелисимът се поставял обикновено след кесаря. Срв. *Bréhier*, op. cit., p. 44. — *Скабаланович*, пос. съч., стр. 151. [14] Куропалатът бил началник на дворцовата стража. Постепенно неговата длъжност (*ὀφφίκιον*) се превърнала в почетна титла (*ἀξίωμα*), която понякога се давала и на чуждестранни владетели. По значение куропалатът идвал след новелисима. Срв. *Скабаланович*, пос. съч., стр. 151 152. — В *J. B. Bury*, The imperial administrative system, London 1911, pp. 84—85. — *Bréhier*, op. cit., p. 98. [15] Василеопатор — висша почетна титла, създадена от император Лъв VI специално за Стилиан Заупа, за чиято дъщеря Лъв се оженил около 894 г. Василеопаторът упражнявал общ надзор върху държавните дела. Вж. *Bury*, op. cit., p. 115. [16] Висша почетна титла, която се давала на най-близките и доверени жени на императрицата. Първата известна *πατρικία ζωστή* била Теоктиста, майката на императрица Теодора. *Bury*, op. cit., p. 83, превежда тази титла с „mistress of the robes“, сиреч „дама, която се занимава с облеклото на императрицата“.

ὁ μάγιστρος, ὁ μάγιστρος
(εἰ δέ τις τούτων ὀφφίκιον τετίμηται, προκρίνεται τοῦ ἑταίρου, κἂν τάχα ἔσχατος ᾖ). εἶτα
ὁ ῥαίκτωρ,
ὁ σύγκελλος Ῥώμης,
ὁ σύγκελλος Κωνσταντινουπόλεως
(εἰ δὲ καὶ τῶν τῆς Ἀνατολῆς πατριαρχῶν τύχοιεν σύγκελλοι, προκρίνονται τούτων κατὰ τὰ ἴδια αὐτῶν πατριαρχία). εἶθ' οὕτως
ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας,
πατρίκιοι εὐνοῦχοι
(ὁ δὲ ὢν ἐξ αὐτῶν ἐν ὀφφικίῳ προκρίνεται τοῦ ἑτέρου)·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀρμενιάκων·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν Θρᾳκησίων·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ κόμης τοῦ Ὀψικίου·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν Βουκελλαρίων·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Καππαδοκίας·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τοῦ Χαρσιανοῦ·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Κολωνείας·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Παφλαγωνίας·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῆς Θρᾴκης·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Μακεδονίας·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Χαλδίας·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος [καὶ στρατηγὸς] καὶ δομέστικος τῶν ἐξσκουβίτων·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ ἔπαρχος τῆς πόλεως·

Магистърът, магистърът[1]
(ако някой от тях получи почетна служба, той се предпочита пред другия, дори и да е последен). След това:
ректорът[2],
синкелът на Рим,
синкелът на Константинопол[3],
(Ако пък присъствуват синкелите и на източните патриарси, те се нареждат според собствените им патриаршии.) След това:
архиепископът на България,
патриции евнуси,
(който от тях е на служба, предпочита се пред другия),
антипатът[4] патриций и стратег на Анатолик,
антипатът патриций и доместик на схолите,
антипатът патриций и стратег на Армениак,
антипатът патриций и стратег на Тракезийската тема,
антипатът патриций и комит на тема Опсикий,
антипатът патриций и стратег на тема Вукеларий,
антипатът патриций и стратег на Кападокия,
антипатът патриций и стратег на Харсианската тема,
антипатът патриций и стратег на Колония,
антипатът патриций и стратег на Пафлагония,
антипатът патриций и стратег на Тракия,
антипатът патриций и стратег на Македония,
антипатът патриций и стратег на Халдея,
антипатът патриций, [стратег] и доместик на екскувитите,
антипатът патриций и епарх на града,

[1] Магистър на официите — началник на отделните служби (scrinia) при императорския двор. Тази длъжност била заемана от най-видните измежду патрициите. При управлението на Лъв III Исавър или малко по-късно във връзка с честите отсъствия на императора от столицата започнали да назначават двама магистри, единият от които бил *πρωτομάγιστρος*. Срв. *Bury*, op. cit., pp. 31—32. — *Bréhier*, op. cit., pp. 94—95. [2] Висша служба при императорския двор. Не е точно известно какви са били задълженията на ректора. Знае се с положителност само, че ректорът обикновено е бил духовник и че твърде често участвувал в походите. Срв. *Bury*, op. cit., pp. 115—116. [3] Синкелът бил приближен на епископа духовник, който изпълнявал службата на негов секретар. Синкелът на цариградския патриарх, наричан също и синкел на Цариград, бил същевременно на служба в двореца и по-всяка вероятност служел за връзка между патриарха и императора. Вж. *Bury*, op. cit., p. 116. [4] Титлата антипат отговаря на проконсул — управител на провинция в Римската империя. При управлението на Михаил III титлата антипат се давала само на патриции. Срв. *Bury*, op. cit., p. 28. Стратегът, сиреч върховният управител на темата, носел по традиция и титлата антипат.

ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Πελοποννήσου·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Νικοπόλεως·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν Κιβυρραιωτῶν·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Ἑλλάδος·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Σικελλίας·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Στρυμῶνος.
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Κεφαληνίας·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Θεσσαλονίκης·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τοῦ Δυρραχίου·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῆς Σάμου·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τοῦ Αἰγέου πελάγους·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Δαλματίας·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Χερσῶνος·
ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ σακελλάριος· (pp. 145,35—147,9)

антипатът патриций и стратег на Пелопонес,
антипатът патриций и стратег на Никопол,
антипатът патриций и стратег на Кивириоти,
антипатът патриций и стратег на Елада,
антипатът патриций и стратег на Сицилия,
антипатът патриций и стратег на Стримон,
антипатът патриций и стратег на Кефалления,
антипатът патриций и стратег на Солун,
антипатът патриций и стратег на Дирахиум,
антипатът патриций и стратег на Самос,
антипатът патриций и стратег на Егейско море,
антипатът патриций и стратег на Далмация,
антипатът патриций и стратег на Херсон,
антипатът патриций и сакеларий.

3. De Saracenis amicis, Bulgaris amicis et de Francorum legatis

Οἱ δὲ ἐξ Ἀγάρων φίλοι τῇ τῶν πατρικίων καὶ στρατηγῶν ὑποπίπτουσι τάξει ἐν ταῖς καθέδραις, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ προκρινόμενοι τῶν ἑσπερίων· καθέζονται δὲ ἐν τῇ εὐωνύμῳ θέσει, ἢ τέταρτοι φίλοι, ἢ πέμπτοι, πρὸς τὸ αὐτοὺς ἐν τῷ δευτέρῳ μίνσῳ τῆς τραπέζης τυγχάνειν.

οἱ δὲ ἀπὸ τῶν Νούνων[a], *ἤτοι Βουλγάρων, εἰσερχόμενοι φίλοι ἐν μὲν τῇ κλήσει τῶν κοινῶν κλητωρίων τέταρτοι ἢ πέμπτοι ἐν τῇ εὐωνύμῳ θέσει κληθήσονται, δηλονότι ὑποπίπτοντες καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν πατρικίων καὶ στρατηγῶν καὶ πάντων τῶν ἐν τῷ βήλῳ πατρικίων τεταγμένων ἀρχόντων, ἀπολαύοντες καὶ αὐτοὶ τὸν δεύτερον μίνσον τῆς βασιλικῆς τραπέζης. ἐν δὲ τοῖς ιθ' τῶν ἑορτῶν ἀκουβίτοις κλητωρεύονται ὄγδοοι καὶ ἔννατοι, δηλονότι ὑποπίπτοντες τῇ τάξει τοῦ προλεχθέντος βήλου.*

οἱ δὲ ἐκ Φράγγων πρέσβεις, εἰ μὲν ἔχοιεν χειροτονίας, κατὰ ταύτας κληθήσονται. (p. 156, 5—19)

3. За приятелите сарацини, приятелите българи и пратениците на франките

Приятелите агаряни попадат на трапезата в реда на патрициите и стратезите, като източните се предпочитат пред западните. Те сядат отляво като приятели, на четвърто или пето място, така че да бъдат на трапезата при второто ястие.

Приятелите, които идват от хуните[1], сиреч българите, при поканването на общата трапеза ще бъдат повикани на четвърто или пето място от лява страна, понеже и те попадат в реда на патрициите, на стратезите и на всички първенци, които имат чин на стратези. И те също вкусват от второто ястие на императорската трапеза. Между 19-те акувити[2] в угощението те ще бъдат поканени на осмо или девето място, понеже попадат в реда на споменатия чин.

Пратениците на франките, ако имат някакъв чин, ще бъдат повикани по същия ред.

a) *Νούνων* id est *Οὔννων* quod fortasse legendum est.

[1] С „хуни" византийските автори често назовават българите. [2] Акувити се наричали участниците в пиршествата; те полягали върху поставените за тази цел легла. Приемът се извършвал в т. нар. зала на 19-те акувити. Срв. *Janin,* Constantinople byzantine, pp. 112—113.

4. Festum Nativitatis Christi, in quo XIX accubituum dapes proponuntur

Δεῖ γὰρ ὑμᾶς, ὦ φίλοι, ἐν ταύτῃ τῇ λαμπρᾷ καὶ περιδόξῳ τῶν Χριστοῦ γενεθλίων ἡμέρᾳ ἡνίκα αἱ πολυσχεδεῖς καὶ ἐξαίσιοι τῶν ιθ' προτίθονται ἀκουβίτων ἐκθέσεις, ἐν μὲν τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ τοῦ κράματος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καλεῖν εἰς συνεστίασιν τῶν φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων μεγιστᾶνας ἐκ τῆς βασιλικῆς συγκλήτου τὸν ἀριθμὸν ιβ', οἷον μαγίστρους, πραιποσίτους, ἀνθυπάτους, πατρικίους, στρατηγούς, ὀφφικιαλίους, οὓς ἂν δόξῃ τοὺς αὐτοκράτορας λαμβάνεσθαι· εἰσάγειν δὲ αὐτούς, ἄνευ μέντοι τῶν οἰκείων χλαμύδων, ἠμφιεσμένους δὲ τὰ καμίσια καὶ μόνα. εἰ δὲ τύχοιεν στρατηγοὶ κεκλημένοι, μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων εἰσαγέσθωσαν σὺν τῷ δρουγγαρίῳ τῆς βίγλης. ἐν δὲ τῇ τῶν ιθ' ἀκουβίτων τιμιωτάτῃ τραπέζῃ δεῖ ὑμᾶς καλεῖν μαγίστρους δύο, ἀνθυπάτους πατρικίους στρατηγοὺς ἕξ, Βουλγάρους φίλους δύο, ὀφφικιαλίους ἀπὸ τῆς τοῦ στρατιωτικοῦ λογοθέτου τάξεως καὶ κατωτέρω δύο, πρὸς τὸ συνανακληθῆναι τῷ βασιλεῖ εἰς τύπον τῆς ἀποστολικῆς δωδεκάδος, φίλους τὸν ἀριθμὸν ιβ'. προκισεύειν δὲ αὐτοὺς δεῖ στιχηδὸν κατὰ τάξιν τῆς ἑκάστου ἀξίας, ἐνδεδυμένους τὰς οἰκείας αὐτῶν χλαμύδας ἐμπροσθείῳ τῷ σχήματι, ὑποδεδεμένους δὲ καὶ τὰ οἰκεῖα καμπάγια, καὶ εἰσαγαγεῖν αὐτοὺς μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν μελλόντων παραστᾶναι βασιλικῶν ὑπουργῶν τε καὶ βουκαλίων, δηλονότι λαβόντος τὸ σχῆμα τοῦ καστρησίου τῆς βασιλικῆς τραπέζης παρὰ τοῦ ἄνωθεν παρεστῶτος περιφανοῦς πραιποσίτου, καὶ συνανερχομένου αὐτοῖς μέχρι τοῦ τριβάθμου τῆς βασιλικῆς εὐωχίας, καὶ ἱστῶντος αὐτοὺς κύκλῳ τῆς τιμίας τραπέζης εἰς τὸ εἰδικῶς προσκαλεῖσθαι πλησιέστερον φίλους, οὓς ἂν δόξῃ τῷ βασιλεῖ. ἐν

4. *Рождество Христово, когато се слага трапезата за 19-те акувити*

Трябва вие, приятели, в този светъл и славен ден на Рождество Христово, когато се слага разнообразната и пищна трапеза на 19-те акувити на царската трапеза, когато става отговяването в Голямата църква[1], да извикате на обяд с нашите христолюбиви императори дванадесет велможи от императорския сенат — магистри, препозити, антипати, патриции, стратези, официали, — които императорите са решили да приемат. Да ги въведете без собствените им хламиди[2], облечени само в камизии[3]. Ако има поканени стратези, да бъдат въведени със своите скарамангии[4] заедно с друнгария на виглата[5]. На почетната трапеза на 19-те акувити трябва да поканите двама магистри, шест стратези проконсули патриции, двама приятели българи, двама официали[6] с чин на военен логотет[7] или с по-долен чин, така че при императора да бъдат поканени дванадесет приятели подобно на дванадесетте апостоли. Те трябва да се движат в редица по реда на достойнството на всеки един, облечени, както и преди това, в своите хламиди,[8] обути в своите обувки и да бъдат въведени след пристигането на определените да присъстват императорски служители и музиканти. Разбира се, кастризият[9] на императорската трапеза взема знак от горестоящия славен препозит[10] и идва заедно с поканените до третото стъпало на императорската трапеза, като ги нарежда в кръг около почетната трапеза, за да бъдат лично поканени по-близо приятелите, които императорът би решил [да покани]. Между акувитите от едната и

---

[1] Сиреч в най-голямата цариградска църква „Св. София". [2] Връхна официална дреха, която се намятала над хитона и камизия и се прикрепяла отпред или на дясното рамо. [3] Обикновена дреха (туника), която се носела под хламидата. Срв. *Du Cange,* Clossarium, s. v. *καμίσιον.* — *R. Guilland,* Études de titulature byzantine, p. 77. [4] Връхна дреха у военните, употребявана при лошо време. Официалният скарамангий, употребяван при дворцови приеми, се отличавал от обикновения скарамангии, по цвят, материя и пр. Вж. *Du Cange,* Glossarium, s. v. *σκαραμάγγιον.* Срв. *N. P. Kondakov,* Les costumes orientaux à la cour de Byzance, Byzantion, I, (1924), pp. 7—49. — *F. Cumont,* L'uniforme de la cavalerie orientale et le costume byzantin, Byzantion, II (1925), pp. 181—482. [5] Вигла (от лат. vigilia) — военен отред, който охранявал императорския дворец. Друнгарият на виглата бил началник на императорската стража. [6] Длъжностни лица, които изпълнявали някаква служба (*ὀφφίκιον*) в двореца. [7] Военният логотет заместил около края на VII в. преторианския префект. Негова главна задача била да се грижи за организацията на войската и за редовното раздаване на заплатите и храната на войниците, както и да води военните списъци. Срв. *Bury,* op. cit., p. 90. *Dölger,* Beiträge, pp. 14, 16, 21. [8] Сиреч били облечени с подобаващите за приема дрехи. [9] Кастризият бил началник на военен лагер (castra) и разпределял храната на войниците. По-късно така се наричал дворцовият служител, който се грижел за трапезата на императора. Вж. *Du Cange,* Glossarium, s. v. *καστρίσιοι.* — *J. Reiskii,* Commentarii ad Const. Porphyr. De cerim., I, II, p. 870. — *Bréhier,* op. cit, p. 98. [10] Препозитът бил началник на кубикулариите и надзорник на императорските покои. Срв. *Bury,* op. cit., p. 123, — *Bréhier,* op. cit., p. 128.

δὲ τοῖς ἑκατέρων τῶν μερῶν ἀκουβίτοις δεῖ ὑμᾶς καλεῖν ἐν ταύτῃ λαμπρᾷ καὶ περιβοήτῳ ἡμέρᾳ τὴν ὑπὸ καμπάγιν σύγκλητον πᾶσαν, οἷον ἀσηκρῆτας, χαρτουλαρίους τῶν μεγάλων σεκρέτων, βασιλικοὺς νοταρίους τῶν λεχθέντων σεκρέτων, οἷον ἀπό τε σπαθαροκανδιδάτων καὶ κατωτέρω, ὑπάτων, δισυπάτων, κομήτων τῶν σχολῶν, σιλεντιαρίων, προτικτόρων, εὐτυχοφόρων, σκηπτροφόρων, ἀξιωματικῶν τῶν διαφόρων ταγμάτων τὸν ἀριθμὸν ρξη', Ἀγαρηνῶν τοῦ πραιτωρίου κδ', τῶν Βουλγάρων φίλων ἀνθρώπους ιβ', καὶ πένητας ἀδελφοὺς τὸν ἀριθμὸν ιβ'. προκισσεύειν δὲ αὐτοὺς στιχηδὸν οὕτως· τοὺς μὲν συγκλητικοὺς κατὰ τὰς οἰκείας αὐτῶν ἀξίας καὶ τὰς τῶν ὀφφικίων αὐτῶν διαφορὰς διαστελλόμενος ἔνθεν κἀκεῖθεν· τοὺς δὲ Ἀγαρηνοὺς κατέναντι τῆς ὄψεως τῶν βασιλέων ἐπὶ τῆς ἕκτης καὶ ἑβδόμης τραπέζης· τοὺς δὲ Βουλγάρων ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς ἐνάτης τραπέζης τῆς αὐτῆς περιόδου· τοὺς δὲ πένητας καὶ αὐτοὺς προσκαλεῖσθαι ἐπὶ τῆς θ' τραπέζης τῆς εὐωνύμου θέσεως, ἐν ᾗ παράστασις τοῦ δρουγγαρίου τυγχάνει. εἰσάγειν δὲ δεῖ ἅπαντας μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν πρωτοκλήτων φίλων τῆς βασιλικῆς τραπέζης οὕτως· τοὺς μὲν ἀξιωματικοὺς ἅπαντας μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων, χλαμύδων τε καὶ καμπαγίων στιχηδὸν κατὰ τάξιν τοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος καὶ ὀφφικίου· (pp. 156, 35—157, 38)

Εἰ δὲ ἐν δ' ἢ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἡ Χριστοῦ γέννησις καταντήσει, καὶ ἀπὸ ταύτης ἄρξηται ἡ κλῆσις τελεῖσθαι τῶν ἀκουβίτων, δεῖ ὑμᾶς ἐν τῇ κυριακῇ τῆς περιόδου τῆς αὐτῆς ἑβδομάδος πρὸ τῆς κλήσεως τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀβάδων ἐκτελεῖν τὸ λεγόμενον κλητώριον τὸν πολύτριχον, καὶ εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν φίλους ἐπὶ μὲν τῆς βασιλικῆς τρα-

другата партия[1] на този светъл и прославен ден вие трябва да поканите всички сенатори, обути в обувки — асекрити[2], хартуларии[3] на главните служби, императорски нотарии[4] на споменатите служби, а именно от спатарокандидатите[5] и по-надолу, ипати, дисипати[6], комити на схолите[7], силенциарии[8], протиктори[9], евтихиофори[10], скиптрофори[11], началници на различните отреди, на брой 168, двадесет и четири агаряни от преторията, дванадесет души от приятелите българи и дванадесет на брой бедни братя. Те трябва да минат наредени в редица по следния начин: сенаторите, разпределени от едната и другата страна според своите достойнства и отличия в службите, агаряните — на шестата и седмата трапеза срещу императорите, българите — на деветата трапеза при същото обикаляне. Също и бедните да бъдат поканени на деветата трапеза от лявата страна, където се намира мястото на друнгария. След пристигането на първите поканени на императорската трапеза трябва да бъдат въведени всички други по следния начин: всички сановници със собствените си облекла, хламиди и обувки, наредени по степента на своето достойнство и служба.

Ако Рождество Христово се падне на четвъртия или петия ден от седмицата и оттогава започне да се извършва приемът на акувитите, то в неделята на същата седмица, преди да стане поканването на патриарха и на синодалните старци, вие трябва да устроите угощението, известно под името политрихон[12], и да се подберат приятели за съвместното

---

1 Тук става дума за акувитите от партията на сините и партията на зелените (венети и прасини).
2 Началници на отделните служби (scrinia, secreta) при императорския двор. Вж. *Bréhier*, op. cit., p. 167.
3 Длъжностни лица, които завеждали архивата на всяка служба. Хартулариите, подчинени на стратега, се грижели за военната архива. Срв. *Bréhier*, op. cit., p. 229.
4 Нотариите били един вид секретари при императорския двор. Срв. *Bréhier*, op. cit., pp. 99, 167.
5 По чин спатарокандидатите стояли по-високо от обикновените спатарии (оръженосци). Срв. *Bury*, op. cit., pp. 26—27. — *Bréhier*, op. cit., p. 118.
6 По традиция, завещана от Римската империя, някои сенатори носели титлата ипати (консули), а други — дисипати (два пъти консули). Втората титла се явява във Византия сравнително порядко, и то чак през VIII в. Срв. *Bury*, op. cit., pp. 25—27.
7 Началник на схолите, един от отредите на императорската гвардия, която се състояла от четири отреда: scholae, arithmi, excubiti и hicanati. *Bury*, op. cit., p. 56.
8 Силенциариите отначало изпълнявали длъжност, подобна на кубикулариите (служители при императорските спални). По-късно те били причислени към сенаторското съсловие. Главното им задължение било да се грижат за реда и тишината при заседанията на сената и при императорските приеми (silentium nuntiare). *Bury*, op. cit., p. 24—25. — *Bréhier*, op. cit., p. 132.
9 Войници от императорската гвардия, които се числели към схолите. Срв. *Bury*, op. cit., p. 56.
10 Войници от императорската гвардия, числещи се към схолите. Те носели изображението на победата (*εὐτυχία*). Срв. *Bury*, op. cit., p. 56.
11 Скиптрофорите също се числели към схолите. Скиптрите били особен род бойни брадви, наричани от някои автори алебарди. Вж. *Du Cange*, Glossarium, s. *σκῆπτροι*. Според други те са по-скоро военни знамена. Срв. *Bury*, op. cit., p. 56.
12 Сиреч угощение „на дългокосите“, понеже някои от чуждите гости, поканени на този прием, имали дълги коси.

πέζης μαγίστρους, ἀνθυπάτους πατρικίους στρατηγοὺς ὀκτὼ καὶ Βουλγάρους φίλους δύο καὶ τοὺς δύο δημάρχους Βενέτων τε καὶ Πρασίνων· εἰσάγειν δὲ καὶ ἐξάγειν αὐτοὺς χλανιδοφόρους, καθὰ καὶ ἀνωτέρω δεδήλωται. (p. 160, 19—27)

Ἐπὶ δὲ τῆς ἐννάτης ἡμέρας τῶν αὐτῶν ἀκουβίτων τελεῖται κλητώριον δεῖπνον, ὃ καὶ τρυγητικὸν καλεῖται, καὶ δεῖ ὑμᾶς προευτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τοῦ δείπνου τῷ βασιλεῖ φίλους ιβ', οἷον μαγίστρους, ἀνθυπάτους πατρικίους στρατηγοὺς ὀκτώ, φίλους Βουλγάρων δύο, καὶ τοὺς ἑκατέρων δύο δημάρχους. προσκαλοῦνται δὲ οὗτοι παρὰ τοῦ βασιλέως διὰ τοῦ ἀρτικλίνου πρωΐας, καὶ μίνσων διδομένων συνεισέρχονται πάντες οἱ κεκλημένοι εἰς συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ πρὸς ἑσπέρας, καὶ εἰσάγονται καὶ ἐξάγονται πάντες μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξημάτων καὶ καμπαγίων κατὰ ἀκολουθίαν καὶ τύπον τῶν προγραφέντων ἐν τοῖς ἄνω. (p. 161, 23—32)

Ἐπὶ δὲ τῆς προκειμένης ἐν τῷ περιβλέπτῳ χρησέῳ τρικλίνῳ χρυσῆς τραπέζης, ἐν ᾧ καὶ τὸ περιφανὲς κτῆμα τοῦ χρυσοῦ πενταπυργίου εἰς τιμὴν προετέθη, δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ φίλους ἐκ τῶν προλεχθέντων μαγίστρων, ἀνθυπάτων, πατρικίων, στρατηγῶν, ὀφφικιαλίων σεκρετικῶν, ἀπὸ τῆς τάξεως τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ κατωτέρω, ἀσηκρητῶν τε ὁμοῦ καὶ κομήτων τῶν σχολῶν καὶ σκριβώνων, σὺν τῶν δύο ἐκ Βουλγάρων φίλων, τὸν ἀριθμὸν λ'· ἐν δὲ ταῖς περιεξῆς τέσσαρσι τῶν καμαρῶν τραπέζαις ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν βασιλικῶν κανδιδάτων βεστητόρων τε καὶ σιλεντιαρίων, δρακοναρίων, σκηπτροφόρων, σημειοφόρων καὶ σενατόρων τὸν ἀριθμὸν λς'· Ἀγαρηνοὺς δεσμίους ἐκ τοῦ μεγάλου πραιτωρίου τὸν ἀριθμὸν ιη', καὶ ἐκ τῶν Βουλγάρων φίλων ἀνθρώπους ιη'· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ προστιχίζειν πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῶν, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς χρυσῆς βασιλικῆς τραπέζης περιφανεῖς δαιτυμόνας μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξημάτων καὶ χλαμιδίων, προσκαλεῖσθαι δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν Βουλγάρων φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν στρατηγῶν ἐν τῷ δευτέρῳ μίνσῳ ἐπὶ τῆς εὐωνύμου θέσεως τῆς τραπέζης πρὸς τὸ ἀριθμεῖσθαι αὐτοὺς πέμπτους, ἢ καὶ ἕκτους φίλους, στιχίζειν

угощение на императорската трапеза, на брой осем души — магистри, антипати, патриции, стратези, двама приятели българи и двамата димарси[1] на венетите и прасините. Трябва да бъдат въведени и изведени облечени в хламиди, както се каза и по-горе.

На деветия ден от празненството на акувитите се устройва угощение, известно под името тригитик[2], и трябва предварително да поканите да участвуват на императорското угощение 12 приятели, а именно осем магистри, проконсули, патриции, стратези, двама приятели българи и двамата димарси на двете циркови партии. Всички те се поканват рано сутринта от императора чрез атриклиния, а вечерта, след като бъдат сложени ястията, всички поканени влизат на угощение заедно с императора. Те идват и си отиват със собствените си премени и обувки според описания по-горе ред и образец.

На златната трапеза, сложена във великолепния златен триклиний, където на почетно място е поставен разкошният златен бюфет с пет купола, трябва да поканите на угощение заедно с императора приятели от споменатите магистри, антипати, патриции, стратези, секретици официали[3] с военен и по-долен чин, асекрети заедно с комити на схолите и скрибони[4] и с двамата приятели българи, всички 30 на брой. На четирите околни трапези в нишите да се поставят от чина на императорските кандидати веститори и силенциарии, драконарии[5], скиптрофори, симиофори[6] и сенатори — на брой 36 души. Пленени агаряни от големия преторий, на брой 18, и от приятелите българи 18 души. Да се въведат, като бъдат наредени в редица преди влизането им: видните сътрапезници на златната царска трапеза със собствените си дрехи и хламиди, а приятелите българи с чин на стратег да бъдат въведени при поднасянето на второто ястие от лява страна на трапезата, така че да се смятат пети или шести по ред приятели и да бъдат наредени от двете

---

[1] Водачи на двете циркови партии — венети и прасини. [2] В стария Рим късно през есента се чествувал празник на гроздобера (Vinalia), който бил запазен и във Византия под името Тригитик. [3] Длъжностни лица от императорския съд (*σεκρέτον*), наричани още асикрити. Срв. тук бел. 36. [4] Императорски телохранители. Срв. *Du Cange*, Glossarium, s. v. *σκριβῶνες*. — *R. Grosse*, Römische Militärgeschichte, 1920, p. 299 sq. [5] Драконарните били войници от императорската гвардия, които се числели към екскувитите. Наричали се така, понеже носели изображение на дракон на военните си знамена. Срв. *Du Cange*, Glossarium, s. v. *δρακονάριος*. [6] Войници от императорската гвардия, които се числели към хиканатите. Вж. *Bury*, op. cit., p. 56. Срв. *Du Cange*, Glossarium, s. v.

δὲ ἅπαντας ἔνθεν κἀκεῖθεν κατὰ τὴν ἁρμόζουσαν τῆς τάξεως ἑκάστῳ δόξαν. ἀπὸ δὲ τῆς στάσεως τῶν λεχθέντων τούτων στιχίζειν αὖθις ἔνθεν κἀκεῖθεν τοὺς ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν κανδιδάτων καὶ κατωτέρω πρὸς τὸ καθεσθῆναι ἐπὶ τῶν ἑκατέρων δύο προκρίτων τραπεζῶν. ἐπὶ δὲ ταῖς κατωτέραις τραπέζαις δεῖ προστιχίζειν, ἐπὶ μὲν τῆς ἐξ εὐωνύμου θέσεως τοὺς ἐξ Ἀγάρων δεσμίους, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας τραπέζης τοὺς τῶν φίλων Βουλγάρων ἀνθρώπους πάντας· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἅπαντας καὶ ἐξάγειν οὕτως· τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς συγκλήτου πάντας καὶ τῶν ταγμάτων μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξήμων, τοὺς δὲ Ἀγαρηνοὺς λευκοφόρους, ἀζώνους καὶ ὑποδεδεμένους, τοὺς δὲ Βουλγάρων ἀνθρώπους μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν σχημάτων. δεῖ δὲ προσέχειν τὴν ἐκφώνησιν καὶ ἀπήχησιν τῶν μουσικῶν ὀργάνων, καὶ ἡνίκα τὸ ᾀδόμενον ᾄσῃ μέλος, ἀνιστᾶν ἅπαντας εἰς εὐφημίαν τῶν δεσποτῶν καὶ αὖθις τὰς ἑαυτῶν ἐκδιδύσκεσθαι χλαμύδας, καὶ μετὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀίνσου τῶν δουλκίων πάλιν ταύτας ἀναλαμβάνειν πρὸς τὸ μετ᾽ αὐτῶν ἐκπορεύεσθαι ἐν τῇ αὐτῶν ἐξόδῳ. (pp. 168,23—169,19)

Τῇ δὲ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τῆς αὐτῆς περιόδου τελεῖται προέλευσις παγανὴ μετὰ ἀλλαξιμάτων ἔνδον τοῦ παλατίου, καὶ εἰσάγονται οἱ ἐκ Βουλγάρων[a] *φίλοι μετὰ τῶν ἐκ Βουλγάρων δώρων. καὶ τελεῖται κλητώριον ἐν τῷ αὐτῷ περιβλέπτῳ τρικλίνῳ ἐπὶ τῆς αὐτῆς χρυσῆς τραπέζης, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τοῦ βασιλέως φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, ἀνθυπάτων καὶ λοιποὺς σὺν τῶν ἐκ Βουλγάρων φίλων καὶ τῷ δρουγγαρίῳ τῆς βίγλης καὶ τῷ δομεστίκῳ τῶν ἱκανάτων, τὸν ἀριθμὸν λ′. στιχίζειν δὲ αὐτοὺς καὶ εἰσάγειν κατὰ τὸν λεχθέντα τύπον τῆς πρώτης ἡμέρας. ἐπὶ δὲ τῶν κάτω τραπεζῶν δεῖ συγκαλεῖν ἀπό τε κομήτων καὶ κεντάρχων τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν ἱκανάτων ἄνδρας νδ′, καὶ ἐκ τῶν Βουλγάρων φίλων ἀνθρώπους ιη′· στιχίζειν δὲ δεῖ τοὺς Βουλγάρων ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς κάτω τελευταίας μιᾶς τραπέζης μόνους· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν σκαραμαγγίων.* (p. 170, 25—38)

Τῇ δὲ ἐπαύριον τοῦ αὐτοῦ δεξίμου τελεῖται ἑπόμενον ἱππικὸν ἀπολύσιμον, καὶ ἐξαποστέλλονται πρὸς τὰ οἰκεῖα οἱ ἀπὸ Βουλγάρων φίλοι, καὶ προτίθεται κλητώριον ἐν τῷ περιβλέπτῳ τρικλίνῳ τῶν καθισμάτων. (p. 171, 25—28)

[a] *Βουλγαρίας B.*

страни според достойнството, което се пада на чина на всеки един. От мястото пък на току-що споменатите да се наредят от двете страни с чина на кандидати и по-долен чин, така че да застанат на двете почетни маси от едната и другата страна. На по-долните маси трябва да се наредят отляво пленените агаряни, а на отсрещната страна всичките приятели българи. Те трябва да бъдат всички въведени и изведени по следния начин: всички от сената и тагмите със собствените си дрехи, агаряните, облечени в бяло, без пояси и обути, а българите — със собствените си облекла. Трябва да се внимава, когато започнат да свирят и да звучат музикалните инструменти и когато се запее обичайната мелодия, всички да станат на крака и да приветствуват императорите, като от своя страна свалят хламидите си, а след поднасянето на десерта отново да ги облекат, за да излязат с тях, когато си отиват.

На шестия ден от същата седмица се устройва вътре в палата светска процесия с дрехите и се въвеждат приятелите българи с даровете от България. Прави се прием в същия великолепен триклиний, на същата златна трапеза. Трябва да поканим за угощение заедно с императора приятели с чин на магистри, проконсули и други заедно с приятелите българи, друнгария на виглата и доместика на иканатите, на брой 30 души. Те трябва да се наредят и въведат според споменатия образец от първия ден. На по-долните маси трябва да се поканят 54 души от комитите, кентарсите[1] на императорската охрана и иканатите и 18 души от приятелите българи. Българите трябва да бъдат наредени сами на последната единствена маса долу. Те трябва да бъдат въведени и изведени със собствените им скарамангии.

На другия ден след този прием става заключителното конно състезание, приятелите от България се изпращат в страната им и се дава прием в разкошния триклиний на императорската зала.

[1] Кентархът бил началник на една центурия — военен отред, чиято численост била различна през различните епохи. В късноримската империя една центурия брояла 100 души. През IX—X в. началствуваният от кентарха отред се състоял от 40 войници. Срв. *Grosse,* Römische Militärgeschichte, p. 274. — *Ф. Успенский,* Военное устройство Византийской империи, ИРАИК, VI (1900), стр. 160, 166. С *κεντάρχων τοῦ ἀριθμοῦ* тук са означени началниците на т. нар. аритми — войници от императорската гвардия.

XVI. НИКИФОР СКЕВОФИЛАКС

Известният агиограф от IX в. Никифор Скевофилакс е написал едно похвално слово на св. Теодор Сикиот, който бил галатийски архимандрит (590—613). Това похвално слово е написано въз основа на едно житие на светеца, съставено от неговия ученик Георги. В него се споменава Илирик като област, в която било проникнало християнството.

РЪКОПИС: M = Cod. Monac. gr. 3 (X s.).

ИЗДАНИЯ: *Conradus Kirch,* Nicephori Sceuophylacis encomium in S. Theodorum Siceotam, Analecta Bollandiana, XX (1901), pp. 249—272.

КНИЖНИНА: *Krumbacher,* GBL, pp. 191, 197.

ENCOMIUM IN S. THEODORUM SICEOTAM

Christiana fides in Illyrico propagatur

Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, εἰς τὸν παράδεισον ἁρπαγεὶς καὶ τῶν ἀρρήτων ἐκείνων τὴν γνῶσιν μυηθείς, ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ τὸ τῆς εὐσεβείας ἅπασι διήγγειλε κήρυγμα. (p. 267, 9—11)

ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА ТЕОДОР СИКИОТ

Проповядване на християнството в Илирик

Избраният съсъд[1] Павел[2], като бил отнесен в рая и бил посветен в познанието на ония тайни, възвестявал сред всички учението на благочестието от Ерусалим до Илирик.

[1] Срв. Деяния, IX, 15. [2] Авторът говори за апостол Павел.

XVII. ЖИТИЕ НА ИГНАТИЙ ОТ НИКИТА ПАФЛАГОНЕЦ

Никита Пафлагонец, който живял в края на IX и началото на X в. бил известен оратор и съчинител на похвални слова. Той съставил и едно житие на патриарх Игнатий. Съставителят на житието се показва горещ защитник на Игнатий и не щади хулителните си епитети към Фотий. Гръцкият византолог А. Пападопулос-Керамевс е изказал мнение, че житието е подложно и е съставено през XIII—XIV в. въз основа на по-стари материали, но това мнение с основание е оспорено от руския византолог В. Г. Василевски.

Житието на Игнатий съдържа няколко вести за българо-византийските отношения през IX в., главно за войната между българи и византийци през 813 г., както и за покръстването на българите.

ИЗДАНИЯ: *Mansi*, Acta conciliorum, XVI, col. 209—292. — *Migne*, PGr, CV, col. 488—573. Даденият тук превод е направен по последното издание.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, pp. 167—168. — *A. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς*, *Ψευδονικήτης ὁ Παφλαγὼν καί ὁ νόθος βίος τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου*, BBp, VI (1899), стр. 13—39. — *В. Г. Васильевский*, К защиту подлинности жития патриарха Игнатия и принадлежности его современному автору Никите Пафлагону, пак там, стр. 39—56. — *Хр. Лопарев*, Византийския жития святых, BBp, XIX (1912), стр. 143—151. — *G. Da Costa-Louillet*, Vie de S. Ignace (798—877), Byzantion, XXIV (1954), pp. 461—467. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 565. — *A. П. Каждан*: BBp, XVI (1959), стр. 277.

VITA IGNATII AUCTORE NICETA PAPHLAGONE

1. Bulgari victoriam de Romanis apud Versiniciam reportant

Ἰγνάτιος οὗτος ὁ μακαριώτατος καὶ θεῖος ἱεράρχης πατρίδα μὲν ἔσχεν ἐπὶ τῆς γῆς Κωνσταντινούπολιν, ταύτην δὴ λέγω τὴν πάσης χώρας καὶ πόλεων περιφανεστάτην βασιλίδα· πατέρας δὲ Μιχαὴλ καὶ Προκοπίαν, τοὺς εὐγενεστάτους καὶ πιστοτάτους βασιλεῖς. Ὧν ὁ Μιχαὴλ μὲν Θεοφυλάκτου πατρικίου μεγαλοπρεποῦς υἱὸς ἦν, Προκοπία δὲ Νικηφόρου θυγά-

ЖИТИЕ НА ИГНАТИЙ ОТ НИКИТА ПАФЛАГОНЕЦ

1. Победата на българите при Версиникия

Игнатий, този преблажен и свет свещенослужител, имал за родина на земята Константиновия град, сиреч най-прочутата столица на цялата страна и на всички градове. Родителите му били Михаил и Прокопия, твърде благородните и най-верни императори. Михаил бил син на великолепния патриций Теофилакт, а Прокопия била дъщеря на благочести-

τηρ τοῦ εὐσεβοῦς ὑπῆρχε βασιλέως. Τούτου δὲ πρὸς τὰ ἄνωθεν χωρήσαντος βασίλεια, καὶ τοῦ υἱοῦ δὲ Σταυρακίου ὀλίγιστον χρόνον ἐπιβιώσαντος τῇ βασιλείᾳ, καὶ αὐτοῦ μεταναστάντος, Μιχαὴλ ὁ προῤῥηθεὶς οὗτος, ἅτε γαμβρὸς ὢν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ τετελευτηκότος Νικηφόρου, καὶ τὰ πρῶτα τῶν ἐν τῷ παλατίῳ τιμωμένων ἀποφερόμενος (κουροπαλάτης γὰρ ἦν), ψήφῳ μὲν Θεοῦ, ψήφῳ δὲ τῆς συγκλήτου πάσης, τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας ἐγχειρίζεται. Τούτου τὴν περὶ τὸ Θεῖον εὐσεβῆ γνώμην, καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην, τοῖς ἱστορεῖν κατὰ μέρος ἐθέλουσι παρήσομεν· ἡμῖν δὲ ἀρκέσει πρὸς ἔπαινον ἡ τοῦ ἤθους πραΰτης τε καὶ ἐπιείκεια ἣν ἔργοις ἐκεῖνος, καὶ οὐ πλάσματι μόνον ἐπεδείξατο· διετῆ γὰρ ὀλίγου δεῖν χρόνον εὐσεβέστατα τὴν βασιλείαν διιθύνας, ἑκουσίως αὐτῆς ἐξέστη, καὶ τῷ τυραννικῶς ἐπιθεμένῳ, Λέοντι δὴ τῷ Ἀρμενίῳ, φημὶ, στρατηγῷ μὲν πρῶτον ὑπ᾽ αὐτοῦ τῶν Ἀνατολικῶν προχειρισθέντι, κατὰ Βουλγάρων δὲ στρατευσαμένῳ, κἀκεῖθεν τὴν ἐπανάστασιν βουλευσαμένῳ, ὑπαχωρεῖ τῆς ἀρχῆς ὁ μακάριος ἑκὼν, καὶ τῆς κοσμικῆς ἀλαζονείας, καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ φθόνων (col. 489 C — 492 A)

вия император Никифор[1]. Когато той отишъл в небесното царство, а синът му Ставракий го преживял на престола за съвсем кратко време, след което и той си отишъл, казаният Михаил, понеже бил зет по дъщеря на покойния Никифор и бил въздигнат до първите почести в двореца (той бил куропалат), станал обладател на императорската власт по решение на бога и на целия сенат. Ние ще оставим [разказа] за благочестивата му мисъл към бога и за цялата му друга добродетел и справедливост на онези, които искат да разправят подробно. Нам ни стига да възхвалим кроткия му нрав и умереност в делата му, които [качества] той показал не само на вид. Защото, след като държал преблагочестиво императорската власт почти две години, блаженият се отказал доброволно от нея и по собствено желание я отстъпил на оня, който се стремял да я узурпира, сиреч на Лъв Арменец. Той бил назначен преди това от него за стратег на Анатолик, а когато воювал срещу българите, там замислил бунт[2]. Така блаженият [Михаил] доброволно [се оттеглил] от властта, от световната суета и от междуособните войни и зависти.

2. *Bulgari christiani fiunt*

Αὔγουστος ἐνίστατο μὴν, καὶ σεισμοῖς ἐξαισίοις ἡ βασιλεύουσα κατεδονεῖτο· — — — *Ἐν ἡμέραις δὲ τεσσαράκοντα μηκυνόμενος ὁ σεισμὸς ἐπὶ τοσοῦτον αὐτῶν τὴν ὠμότητα καὶ ἰταμότητα κατέκαμψεν.* — — — *Εὐθὺς οὖν καὶ ὁ σεισμὸς ἔστη. Καὶ Βούλγαροι δὲ τότε προνοίας Θεοῦ, βιαίῳ κατατακέντες λιμῷ, ἅμα δὲ καὶ τοῖς δώροις τοῦ αὐτοκράτορος θελχθέντες, τὰ ὅπλα καταθέμενοι, τῷ ἁγίῳ προσῄεσαν βαπτίσματι.* (col. 525 AB)

2. *Българите приемат християнството*

Настъпил месец август и столицата започнала да се тресе от извънредно силни трусове[3]. — — — Земетресението продължило четиридесет дни, докато сломило жестокостите и безсрамието им[4]. — — — Прочее земетръсът спрял веднага. А тогава по божи промисъл и българите, измъчвани от силен глад, а освен това привлечени и от даровете на императора, сложили оръжието и пристъпили към светото кръщение.

[1] Става дума за император Никифор I Геник, който загинал в сражението на 26 юли 811 г. Синът му Ставракий бил тежко ранен по време на сражението и поради своята немощ бил заместен на престола от зетя си Михаил Рангаве, който бил коронясан за император през нощта на 1 срещу 2 октомври 811 г. Ставракий умрял на 12 януари 812 г. в манастир. Срв. тук стр. 17. [2] Тук се загатва за бунта на Лъв V срещу Михаил I Рангаве и за победата на българите при Версиникия в 813 г. [3] Събитието се отнася към 863 г. [4] Става дума за привържениците на Фотий. За борбата между двамата патриарси — Фотий и Игнатий — срв. *J. Hergenröther*, Photius, Patriarch von Konstantinopel, Regensburg 1867—69. — *F. Dvornik*, The Photian Schism: History and Legend, Cambridge 1848. — *J. Héfélé*, Histoire des Conciles, IV, 1, Paris 1911, pp. 252—284; 326—343; 420—454; 481—612. За събитията, които предшествували покръстването на българите, вж. подробно у *Златарски*, История, I, 2, стр. 1 сл.

XVIII. ЖИТИЕ НА ЙОАНИКИЙ

Йоаникий бил роден в 754 г. във Витиния и умрял към средата на IX в. Той се подвизавал дълги години в различни манастири на Мала Азия и станал известен със своя аскетически живот.

Житието на Йоаникий е запазено в две редакции от IX в. Първата е писана от един монах, на име Сава, а втората от друг монах, на име Петър. И двамата съставители са използували поотделно едно друго житие, писано от Евстратий, игумен на Агавърския манастир в Мала Азия. Това житие днес е загубено. Житието, съставено от Сава, е написано по-стегнато, докато Петър е по-щедър на изразни средства.

Третото житие на Йоаникий, от X в., е от Симеон Метафраст, който и използувал само житието, съставено от Сава.

И в трите жития на Йоаникий се говори за похода на византийския император Константин VI в България през 796 г., в който поход участвувал и самият Йоаникий, преди да стане монах. Житията дават и някои кратки сведения за поражението на Никифор I през 811 г., както и за войната на Михаил I Рангаве с българите през 813 г.

РЪКОПИСИ: A. На първата редакция: P = Cod. Paris. gr. 1519 (XI s.).—V = Cod. Vind. bibl. Caesar. Aug. 5 (XI s.); B. На втората редакция: P = Cod. Coisl. 303 (X s.).

ИЗДАНИЯ: A. На първите две редакции: ASS, Novembris IV, Bruxellis 1894, pp. 335—435. B. На третата редакция: *Migne,* PGr, CXVI, col. 36—92.

КНИЖНИНА: *А. Рудаков,* Очерки византийской культуры по данным греческой агиографии Москва 1917, стр. 240. — *В. Бешевлиев,* Няколко бележки към българската история, ГСУИфф, 9 София 1936, стр. 29—30. — *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, p. 567.

VITA IOANNICII

A. AUCTORE SABA MONACHO

1. Romani contra Bulgaros bellum gerunt

II, **6.** *Οὕτως νεανικῶς ἐν χρόνοις ἓξ τῷ μακαρίτῃ πυκτεύοντι, ἑβδόμην ἄγοντι ἤδη τὴν ἡλικίαν, ἥπερ δὴ ἔτος τρίτον καὶ τεσσαρακοστὸν ἀριθμεῖται, ἕκτῳ ἔτει τῆς αὐτοκρατορικῆς*

ЖИТИЕ НА ЙОАНИКИЙ

A. ОТ МОНАХ САВА

1. Византийците воюват с българите

II, 6. Така блаженият се подвизавал усърдно шест години, а когато вече идвала седмата, която се брои за негова четиридесет и трета, в шестата година от

βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου, υἱοῦ Λέοντος ἐκγόνου Κωνσταντίνου, ἀπεκγόνου Λέοντος τοῦ ἐξ Ἰσαύρων, τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος πρὸς τὴν Θρακῶν χώραν ἐξώρμησε ληϊζόμενον. Καθ᾽ οὗ ἀντιπαρατάξασθαι ἐξιόντος σὺν πολλοῖς στρατεύμασι τοῦ κρατοῦντος, συμβολῆς γενομένου πολέμου ἐν τῇ Μαρκέλλῃ, καὶ κοπῆς ἰσχυρᾶς, οἴμοι, τοῦ χριστωνύμου φύλου ἀνιωμένου, οἷα Δαβὶδ ἀλλόσπερ ὁ δίκαιος κατατέμνων τοὺς ἀλλοφύλους, κεφαλὰς δυναστῶν αὐτῶν εὐσθενῶς διακόπτων σὺν μυριάσι, καὶ πλείστους ῥυόμενος τῶν ὁμοφύλων, ὡς καὶ ἕνα τότε τῶν μεγιστάνων ὑπὸ μηχανῆς τινος ἱμαντώδους κατασχεθέντα καὶ μικροῦ δεῖν χερσὶν ἐθνῶν ἀνόμων ζῶντα παραδιδόμενον, δυνάμει Χριστοῦ ἐλυτρώσατο, μαχαίρᾳ ταχὺ διακόψας τὴν μηχανὴν αὐτῶν. Ὅθεν δὴ τότε θαυμάσας ὁ βασιλεὺς τὸ ἀνδρεῖον τοῦ στρατιώτου· ὦ παῖ καλέ, φησί, ποίας χώρας καὶ στρατίας εἶ σύ, καὶ τί σου ὑπάρχει, λέγε, τὸ ὄνομα; Ὁ δὲ εἰρηκὼς ὡς χώρας μὲν ἐστι Βιθυνῶν ἐπαρχίας, κώμης δὲ τῶν Μαρυκάτου καὶ γένους τῶν Βοϊλαδῶν, τήν τε κλῆσιν πέλει Ἰωαννίκιος, καὶ τὴν στρατείαν ἐξοκουβίτωρ, ἐν τύπῳ ταῦτα εὐθὺς πρὸς μνήμην διὰ γραφέως χειρὸς ὁ βασιλεὺς ἐνέβαλεν, προσφιλῆ αὐτὸν καὶ οἰκεῖον ἀεὶ βουληθεὶς ἔχειν. (p. 337 C — 338 A)

управлението на Константин Млади[1], син на Лъв[2], внук на Константин[3] и правнук на Лъв Исаврийски[4], българският народ нападнал тракийската земя и плячкосвал. Императорът излязъл с голяма войска, за да му се противопостави —завързало се сражение при Маркели и, уви! настанала голяма сеч сред измъченото християнско племе. Праведникът като втори Давид[5] избивал инородците, сечейки силно с десетки хиляди главите на велможите им, и освобождавал твърде много от съплеменниците си, така че благодарение на Христовата сила спасил и едного от велможите, който бил заловен с някаква примка от ремък и за малко щял да бъде предаден жив в ръцете на беззаконните езичници, като бързо прерязал с меча си примката им. Именно поради това императорът се удивил тогава на храбростта на войника. „Мили сине — казал той, — от коя страна си, в коя войска служиш и как се казваш?" А той казал, че е от провинция Витиния, от село Марикат и от рода на Воиладите[6] и че се нарича Йоаникий, а във войската е екскувитор[7]. Императорът веднага наредил това да се запише чрез ръката на секретаря, за да се помни, понеже искал да го има за приятел и близък.

2. *De Nicephori in Bulgaria clade*

V, 15. *Τῷ οὖν ἐννάτῳ ἔτει Νικηφόρου τοῦ βασιλέως, οἱ τὸν Λίβα*[a] *οἰκοῦντες βάρβαροι Οὖννοι*[b] *στρατοπεδεύσαντες καθ᾽ ἡμῶν καὶ τὴν Θρακῶν γῆν ἐξελθόντες λεηλατῆσαι, τοῦ βασιλέως αὐτοῦ σὺν πολλοῖς στρατεύμασιν ἀντιπαραταξαμένου καὶ κατὰ κράτος ἡττήσαντος, πρὸς αὐτά τε αὐτοὺς*[c] *τὰ βασίλεια αὐτῶν εἰσελάσαντος καὶ συγκόψαντος, κἀκεῖσε ἀβουλήτως προσδιατρίψαντος, ἐπισυστήσαντες ἑαυτοὺς οἱ κατάλοιποι καὶ τὰ ὅμορα μισθωσάμενοι ἔθνη*

2. *Гибелта на Никифор I в България*

V, 15. През деветата година от царуването на Никифор,[8] варварите хуни, които живеят в Либа[9], излезли с войска срещу нас и като нападнали тракийската земя, опустошавали я. Самият император излязъл насреща им с много войски и я разгромил напълно. А освен това, като проникнал в столицата им и я разрушил до основи и пребивавал там неразумно, останалите [българи], като се събрали и взели за наемници съседните народи, противопоставили му се на съ-

[a] *Λίμα* [b] *Vatic 1256* [c] *αὐτοῦ Vatic 807*.

[1] Константин VI, който управлявал самостоятелно от 790 до 797 г. Следователно посочената шеста година от царуването му е 796. Според Теофан обаче сражение при Маркели е имало през 792 г., а през 796 г. станала само среща между Константин VI и Кардам при Авролева, след което Кардам се върнал с войската си. Вж. *Theophanis* Chronographia, p. 470, 10—21. — За събитията срв. ***Златарски***, История, I, 1, стр. 243—244, и ***В. Бешевлиев***, Няколко бележки към българската история, ГСУИфф, XXII (1935—36), стр. 29—30 (отпечатък 9). [2] Лъв IV (775—780). [3] Константин V Копроним. [4] Лъв III. [5] Загатва се за библейския разказ, според който Давид нанесъл победа над филистимлянина Голиат. Вж. Царства, XVII. [6] Тук вероятно не става дума за първобългарските боили или боилади; срв. обаче ***Moravcsik***, Byzantinoturcica, II, p. 93. [7] Екскувиторите били гвардейската войска на византийската столица. Те били създадени през 468 г. от император Лъв I. Вж. ***L. Bréhier***. Les institutions, p. 336. [8] Т. е. през 811 г. [9] Името „Либа" е неясно. В житието на Николай Студит се съобщава, че „хуните", т. е. българите, били нахлули до „Либа" — предградие на Цариград (вж. ***Migne***, Pgr, CV, pp. 877, 910).

ἀνθήττησαν τοῦτον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου, τοσοῦτον ὡς αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Νικηφόρον στόματι μαχαίρας πανστρατὶ καὶ αἰχμαλωσίᾳ περιπεσεῖν. Ὁ διορατικωτάτως εἰδὼς ὁ ὄντως Θεοῦ προφήτης Ἰωαννίκιος, ὑπὸ τῶν τοῦ βασιλέως συγγενῶν δυσωπούμενος αὐτοῦ παρόντων τοὺς βασιλέας τοῦ εὔχεσθαι· Ὑπὲρ μὲν τῶν βασιλέων ἤδη, φησὶ διαφόρως, ηὐξάμην, ὁ ὅσιος, ὑπὲρ δὲ τοῦ βασιλέως εὔξομαι νῦν. Οἱ δὲ τὸ ἀπόρρητον τοῦ λόγου ἁπλῶς αὐτοῖς δηλῶσαι παρακαλέσαντες ἀκούουσι φανερώτατα ὡς ὅτι ὁ βασιλεύς, Θεοῦ συγχωρήσαντος, ἐν τῷ πολέμῳ νῦν πέπτωκε τραυματίας, ὁ δὲ αὐτοῦ υἱὸς πρὸς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἐπανέρχεται τετρωμένος. Ταῦτα ἀκηκοότες καὶ θαμβηθέντες σὺν τάχει καὶ φόβῳ πολλῷ τὴν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων κατειλήφασι τὸν ὅσιον συνταξάμενοι. Ὡδὲ τὰ προρρηθέντα πάντα ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐνεργῶς μεθ' ἡμέρας ἐβεβαιώθησαν, τῆς ἐν αὐτῷ οὔσης θείας χάριτος τὸ κοσμοπερίβλεπτον ἐθαύμασαν καὶ ἀλάθητον. — — — Εὐθὺς γὰρ τότε τελευτήσαντος Σταυρακίου μεταβαίνει τὸ σκῆπτρον εἰς Μιχαὴλ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ.

16. *Ὃς καὶ εὐσεβῶς διέπων τὴν βασιλείαν, τῷ δευτέρῳ αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ, παμπληθεὶ μέλλων ἐξιέναι κατὰ τῶν Οὔννων Λέοντα τὸν Ἀμαληκίτην στρατηγὸν τῶν Ἀνατολικῶν προχειρίζεται. Οὗ ἀδελφιδὸς πέλων τις συγκλητικός, Βρυένης ὀνομαζόμενος, εὐχῆς χάριν, πρὸς τὸν ὅσιον ἦλθεν, ὃν καὶ μετὰ τὴν συνήθη εὐχὴν ἠρώτα· Ἄρα ἐπίσταται, λέγων, προβάτων ἐπιστατεῖν ὁ ἀδελφιδός σου Λέων, ἑταῖρε, ποιμαίνειν μέλλων μετὰ μικρὸν ποίμνην προβάτων. Ὁ δὲ μὴ νοήσας ὅτι μυστικώτερόν ἐστι τὸ λεχθέν· Καὶ πῶς δυνατόν, πάτερ, ἔφη, στρατηγὸν αὐτὸν ὄντα πρὸς ποιμαντικὴν ἐπιστήμην ἀτίμως μεταχωρῆσαι; Ὁ δὲ πατὴρ μὴ ἐπιλύσας αὐτῷ τῆς κατὰ Μιχαὴλ τοῦ πιστοῦ βασιλέως σατανικῆς μελλούσης γενέσθαι τυραννίδος ὑπὸ τοῦ Λέοντος, μετ' εἰρήνης αὐτὸν ἐκπέμπει. Ὡς δὲ ἡτοίμαστο ὁ κατέχων τὰ σκῆπτρα θεοσεβέστατος Μιχαὴλ πρὸς τὴν Θρᾳκῶν χώραν κατὰ Οὔννων ἐξώρμησεν. Παρεμβολῆς δὲ μεγίστης τῶν μερῶν ἀμφοτέρων γενομένης εἰς δεῖξιν, ὁ τοῦ διαβόλου υἱὸς καὶ ὁμώνυμος Λέων καὶ τῆς Ἀντιχρίστου ὄντως ἀντιθεΐας ἀντίμιμος τῷ βα-*

щото това място, така че самият император Никифор станал жертва на меча и с цялата си войска паднал в плен. Йоаникий, истинският пророк божи, който ясновидски бил видял станалото, бил помолен настоятелно от близките на императора, които се намирали там, да се моли за императорите. Преподобният казал двусмислено: „Аз се молих вече за императорите, а сега ще се моля за императора." А те, като го призовали да им обясни простичко неразбираемото в речта, чули съвсем ясно, че императорът по божие решение е паднал тогава във войната мъртъв от рана и че синът му се връща в столицата ранен. Те, като чули това и се разтреперили, бързо и с голям страх стигнали до столицата слушайки светеца. Когато всичко предсказано от отеца се потвърдило действително след няколко дни, те се удивили на божията благодат, която била в него, необикновена и всеведуща. — — — Прочее веднага след смъртта на Ставракий скиптърът преминал в ръцете на шурея му Михаил.

16. Когато Михаил благочестиво държал царската власт, на втората година от управлението си трябвало да излезе срещу хуните[1] с цялата си войска и поставил за военачалник стратега на Анатолик Лъв Амалекит[2]. Той бил братовчед на един сенатор, на име Врионий, който дошъл при светеца за молитва. След обичайната молитва той го попитал: „Нима може, друже, твоят братовчед Лъв да пасе овце, щом като не след дълго ще трябва да пасе стадо овце? А той, като не разбрал, че казаното е със скрит смисъл, рекъл: „Как може, отче, той, който е военачалник, да се заеме унизително с овчарска работа?" Но отецът, като не му разкрил сатанинското насилие, което щял да извърши Лъв срещу верния император Михаил, го изпратил с мир. Преблагочестивият държател на скиптъра Михаил, като се приготвил, тръгнал срещу хуните в тракийската земя. Когато от двете страни се завързало голямо сражение за чудо и приказ, синът на дявола и негов едноименник Лъв и истински подражател на безбожието на Антихриста, който се бил заклел в божествените зна-

[1] Така са наречени българите навсякъде в текста. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, p. 234.
[2] Амалекитите били древен арабски народ, който живеел ю.-з. от Палестина, приблизително в дн. пустиня Ет-ти. Те се смятали за жестоки и често воювали с юдеите. По тази причина е прикачен епитетът „Амалекит" на Лъв Арменец.

σιλεῖ Μιχαὴλ ἐπὶ τῶν θείων συμβόλων μὴ τυραννῆσαι ὁμωμοκὼς ταύτην ὠδίνων τὴν νόσον ὁ παραβάτης κατὰ διάνοιαν νῶτα δίδωσιν. Εὐθὺς μετὰ συμβολὴν πολέμου τοῖς ἐναντίοις ἐθέλοντι ἰσχὺν μὲν ἐκείνοις παρέχων ἐν τούτῳ, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ἧτταν καὶ ἑαυτῷ στολὴν τυραννικὴν πολυσύμφορον χριστιανικοῖς αἵμασι βεβαμμένην ὑφαίνων. Τότε γὰρ τότε ὀλίγων τινῶν τῶν μὴ συμφρονησάντων ἐκείνου τῇ ἀνταρσίᾳ σὺν τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ πρὸς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν διασωθέντων, τῶν λοιπῶν πάντων χριστιανῶν μαχαίρᾳ καὶ αἰχμαλωσίᾳ περιπεσόντων, κρεμὼν αὐτὸς κατὰ πόδας τοῦ τυραννῆσαι, τὴν βασιλείαν παραγενόμενος, μεθίστησι τῆς βασιλείας τὸν ἀγγελώνυμον, σύζυγον καὶ τέκνα τῇ μοναδικῇ παραδοὺς πολιτείᾳ, διχάσας αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων ἀπανθρωπίᾳ, καὶ μηδὲ ὁρᾶν αὐτοὺς ὅλως ἑαυτοὺς συγχωρήσας. (pp. 346 B — 347 C)

ци да не става узурпатор, той — отстъпникът, страдащ от тая болест, — обърнал гръб по свое желание. Веднага след започването на сражението той по своя воля предал войската на неприятелите, а на ромеите [докарал] поражение и на себе си изтъкал узурпаторска дреха, носеща много беди и потопена в християнска кръв. Защото тогава, именно тогава, малцина от тия, които не били съгласни с неговия бунт, се спасили заедно с император Михаил в столицата, а всички останали християни паднали жертва на меча или били пленени. А той, надявайки се веднага да узурпира властта, стигнал в столицата и съборил от властта носещия ангелско име,[1] предавайки жена му и децата му на монашески живот, като жестоко ги разделил едни от други и не им позволил изобщо да се виждат.

3. Ioannicius Romanos a Bulgaris captos eripit

VIII, 29. *Τῷ οὖν πέμπτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Μιχαὴλ καὶ Θεοφίλου υἱοῦ αὐτοῦ, τεσσαρεσκαιδεκάτῳ δὲ ἀπὸ τῆς ἐπὶ Νικηφόρου εἰς Βουλγαρίαν γενομένης πτώσεως καὶ αἰχμαλωσίας, οἴκτῳ καμφθεὶς ὁ καθ' ἡμᾶς Μωσῆς θεοφόρος Ἰωαννίκιος διὰ Κύριον, μετὰ τὸ εἰς ὕψος ἀρετῶν ὡς ἐν Σινᾷ ἀνεληλυθῆναι, καὶ ἀντὶ λιθίνων πλακῶν τὸ πνεῦμα πεπλουτηκέναι, πλουτῆσαι τε πολλοὺς τοῖς θεοσημείοις καὶ τέρασιν, καὶ τοὺς ἐν εἱρκταῖς καὶ ἁλύσεσι δὶς ἑπτὰ χρόνοις ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχομένους χριστιανοὺς ἄπεισι, ἐπισκεψόμενος καὶ παραδόξως τούτους ῥυσόμενος. Καὶ γὰρ ἐκεῖσε καταλαβών, ὡς ἐβούλετο, ἀπέναντι στὰς μιᾶς παμπληθοῦς φρουρᾶς, τῶν φρουραίων προεστηκότων καὶ ἀσφαλῶς αὐτῶν τηρούντων, ὑπ' αὐτῶν ὅλως, κατὰ τὸν μέγαν προφήτην Ἐλισσαῖον, οὐ καθορώμενος, ὡς μόνον εὐξάμενος, τῷ τοῦ σταυροῦ τύπῳ τὴν φρουρὰν καὶ τοὺς φρουραίας ἐσημειώσατο. Οἱ μὲν σκοτομηνίας εὐθὺς βαθείας καὶ ἀχλύος ἀνεπληρώθησαν, ἡ δὲ αὐτομάτη αὐτῷ ἠνοίγη, καὶ τῶν δεσμωτῶν τὰ δεσμὰ ἐλύθη. Καὶ αὐτοῖς εἰσιὼν συνεξῄει ἀορασίᾳ προπορευόμενος, ἕως εἰς αὐτὰ τῶν χριστιανῶν τὰ ὁροθέσια αὐτοὺς ἤγαγεν ἐκπληττομένους καὶ χαίροντας.* (p. 359 B — C)

3. Йоаникий спасява византийци, пленени от българите

VIII, 29. Прочее в петата година от царуването на Михаил и син му Теофил и в четиринадесетата, откакто Никифор паднал в България и бил пленен,[2] Йоаникий, нашият богоносен Моисей, смазан от скръб и след като стигнал до върха на добродетелите като в Синай[3] и вместо да обогати каменни скрижали, обогатил духа, пък обогатил и мнозина чрез божиите личби и чудеса, а ония християни, които четиринадесет години били оковани и държани в тъмници от българите, посещавал, за да ги нагледва и избави по неочакван начин. Когато според желанието си стигнал там и застанал пред една твърде голяма тъмница, понеже пазачите стояли пред нея и старателно ги пазели, той, изобщо без да бъде виден от тях като великия пророк Елисей[4], само се помолил и направил кръстен знак на затвора и пазачите. Пазачите били обзети веднага от дълбоко зашеметяване и помрачение, а вратата сама се отворила пред него и веригите паднали от вързаните. Той влязъл при тях и ги извел по невидим начин, като вървял напред, докато ги завел удивени и радостни до границите на християнската държава.

---

[1] Т. е. Михаил I Рангаве. [2] Т. е. през 825 г. Михаил II царувал от 820 до 829, а Никифор загинал през 811 г. [3] Според библейския разказ Моисей получил десетте божии заповеди на планината Синай. [4] Елисей бил ученик на пророк Илия.

B. AUCTORE PETRO MONACHO

1. Romani contra Bulgaros bellum gerunt

I. 5. *Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις ἐκείνοις κινεῖται μὲν πρὸς πόλεμον καθ' ἡμῶν τῶν χριστιανῶν τὸ τῶν Οὔννων ἔθνος, ἤγουν τῶν Βουλγάρων. Ἀντικινεῖται δὲ κατ' αὐτῶν καὶ ὁ τότε σκηπτοῦχος καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τοὔνομα, υἱὸς γεγονὼς τῆς μακαριωτάτης καὶ ὀρθοδόξου βασιλίσσης Εἰρήνης. Καὶ δὴ ἀμφοτέρων παραταξαμένων ἐν τοπῷ προσαγορευομένῳ Μαρκέλλαις, συγκρούσεώς τε μεταξὺ αὐτῶν γενομένης, ἡττηθῆναι μὲν κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ νῶτα τοῖς ἐχθροῖς δοῦναι τὸ τῶν χριστιανῶν φῦλον, καί, τῶν ἐχθρῶν ὀπίσω ἐπιδιοκόντων καὶ πτῶσιν σφοδρὰν εἰσπραττομένων, ὡς καὶ αὐτὸν ἤδη τὸν βασιλέα ὑπό τινος μηχανήματος σωκισθέντα ὑπὸ χεῖρας ἁλόντα ἕλκεσθαι καὶ κραθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν ἐκείνων. Τοῦτο θεασάμενος ὁ γενναιότατος ἐκεῖνος Ἰωαννίκιος, ζήλῳ τε Θείῳ κινηθεὶς καί, προφητικῶς εἰπεῖν, περιζωσάμενος δύναμιν ἐξ ὕψους, εὐθαρσῶς εἰς μέσον αὐτῶν εἰσεπήδησε καὶ τὴν παγίδα ἐκείνην ἣν εἶπον καὶ διαβολικὴν τεχνουργίαν τῷ ξίφει τάχιστα διατέμνων τὸν μὲν βασιλέα παραδόξως διέσωσεν, αὐτὸς δὲ ὑπὸ τῆς θείας χάριτος σκεπασθείς, τῇδε κἀκεῖσε, τοὺς ἐχθροὺς διασκεδάσας, ἀβλαβῶς διὰ μέσου αὐτῶν παρελθὼν σέσωσθαι. Ὡς οὖν τοῦ πολέμου μικρὸν διέστη, καὶ τὴν πορείαν ἐπὶ τὸ πρόσω ἐποιεῖτο μετὰ καὶ ἄλλων ἑπτὰ συνεταίρων αὐτοῦ, ὁρᾷ πάλιν ἕνα ἐκ τῶν ῥηθέντων ἐθνικῶν ἱστάμενον καὶ ἀφειδῶς ἐκκεντοῦντα τοὺς ἐκεῖσε διερχομένους χριστιανούς. Κλεισούρας γάρ, ὡς οἶμαι, τῆς εἰρημένης διαβάσεως παρεμπεσούσης, ἀλλαχόθεν τοὺς ἐκεῖσε πορευομένους οὐκ ἦν διελθεῖν, εἰ μὴ ἐκεῖθεν. Αὐτίκα γοῦν τὸν θεὸν εἰς συμμαχίαν ἐπικαλεσάμενος καὶ ἐλπίδι πίστεως θαρρήσας μᾶλλον ἢ ὅπλοις, ἀνδρικώτατα χωρεῖ κατὰ τοῦ ἀλάστορος, καὶ τῇ χειρὶ τὸ ξίφος ἀπευθύνας ἐπὶ τῷ ἀνόμῳ ἐκείνῳ τραχήλῳ, οἷάπερ Δαυῒδ πρότερον κατὰ τοῦ Γολιάθ, ἀνδραγαθήσας τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν δύστηνον ἐξέτεμεν καὶ νίκην ἀναδησάμενος σωτηρίαν μεγάλην, ἄλυπον τε καὶ ἀκίνδυνον ἐπιπόρευσιν ἔκτοτε τοῖς ἐκεῖσε διερχομένοις πεποίηκε.*

6. *Τὴν οὖν γενομένην συμφορὰν καὶ ἧτταν ἀνιστορῶν καὶ λύπης βαρυτάτης πεπλησμένος δακρύων τὴν ὁδὸν διήνυεν.* (p. 386 C —387 B)

B. ОТ МОНАХ ПЕТЪР

1. Византийците воюват с българите

I, 5. В онези времена народът на хуните, сиреч българите, започнал война срещу нас — християните. Срещу тях се опълчил тогавашният скиптроносец и преблагочестив император, на име Константин, син на преблажената и православната императрица Ирина. Когато и двете войски се наредили една срещу друга при селището, наречено Маркели, и се завързало между тях сражение, християнското племе било победено поради нашите грехове и обърнало гръб на враговете. Враговете ги преследвали в тил и направили страшна сеч, та и сам императорът бил хванат с някаква примка, влачен като пленник и попаднал във властта на онези безбожници. Като съзрял това, онзи твърде смел Йоаникий, подтикван от божествена ревност и за да кажем като пророка, като се въоръжил със сила свише[1], храбро скочил сред тях и като разрязал веднага с меч тази примка, за която казах — това дяволско изобретение, — спасил императора по неочакван начин. А самият той, закрилян от божията милост, разпръснал неприятелите насам и натам и като преминал сред тях невредим, спасил се. Прочее, когато малко се поотдалечил от сражението, той вървял напред със седмина свои другари и гледа, един от казаните езичници отново стои и безпощадно промушва християните, които минавали там. Защото, както мисля, казаният път минавал през клисура и нямало откъде да се мине от другаде, а само оттам. Прочее, призовавайки отново бога на помощ и уповавайки се и надявайки се на вярата си повече, отколкото на оръжието си, много мъжествено се отправил срещу злосторника, насочил с ръка меча си към онзи безбожен врат както някога Давид срещу Голиат, проявявайки храброст отрязал ужасната му глава и увенчан с победа, спечелил голямо спасение, направил спокоен и безопасен пътя на ония, които след това минавали оттам.

6. И тъй, като разпитвал за станалото нещастие и поражение и изпълнен с дълбока скръб, [Йоаникий] със сълзи продължил пътя си.

[1] Ps., XVII.

2. De Nicephori in Bulgaria clade

14. *Τὸ δὲ δεύτερον ὁποῖον ἐστι μαθήσεσθε. Ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις κεκίνηται πάλιν, ὡς ἀνώτερω εἴρηται, πρὸς πόλεμον τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος· στρατοποιεῖται δὲ κατ' αὐτῶν καὶ ὁ τότε τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας περιέπων εὐσεβέστατος βασιλεύς, Νικηφόρος τοὔνομα. Καὶ τούτου γενομένου, ἄδειαν λαβόντες οἱ λεγόμενοι συμπένθεροι τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν ὅσιον παρεγένοντο, ἔχοντες μετ' αὐτῶν καὶ τὸν ἀοίδιμον Εὐστράτιον, τὸν τοῦ ὁσίου προσφιλέστατον. Θεασάμενοι οὖν αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτοῦ εὐλογηθέντες, ἐζήτουν καὶ ὑπὲρ τῶν βασιλέων ἐμμελέστατα εὔχεσθαι. Ὁ δὲ καθαρώτατος νοῦς ἐκεῖνος γνοὺς τὸ μέλλον γενήσασθαι, φησιν· Ἐγὼ μέν, ὦ τέκνα, ὑπὲρ τῶν βα ιλέων ἤδη ηὐξάμην· ὑπὲρ δὲ τοῦ βασιλέως τὰ νῦν προσεύξομαι. Τῶν δὲ δηχθέντων μὲν, ἀναύδων δὲ ἐπὶ τῇ ἀσαφείᾳ μεινάντων, οὐ γὰρ ἔγνωσαν τὸ λαληθὲν πλὴν μόνου Εὐστρατίου, καὶ γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ ἀγχίνους, προσβλέπει μὲν πρὸς αὐτὸν ὁ ἅγιος καὶ σιγᾶν ἐπινεύσας πρὸς αὐτοὺς πάλιν ἐπιστραφεὶς καὶ τούτους εὐλογήσας ἀπέστειλεν. Τῶν δὲ ἐκ τοῦ ὄρους κατιόντων, ἀκριβέστατα μαθεῖν ἐπηρώτων παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου Εὐστρατίου τί ἂν εἴη τὸ λαληθέν. Ὁ δὲ φησιν· Ἵν' ἴδητε ὅτι, τοῦ θεοῦ παραχωρήσαντος, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐν τῷ πολέμῳ πέπτωκε καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν ὑμῖν ὅτι περὶ μὲν τῶν βασιλέων ἤδη ηὐξάμην, περὶ μὲν τοῦ μέλλοντος ἀναδείκνυσθαι βασιλέως τὰ νῦν προσεύξομαι. Οἱ δὲ ἄνδρες λίαν καταπλαγέντες, δειλίᾳ τε καὶ φόβῳ συσχεθέντες, τοὺς ἵππους πλήξαντες τάχιστα τὴν ὁδὸν διήνυον. Ὡς δὲ πλησίον τῶν πυλῶν ἔφθασαν, ἀκούουσι τὴν ἐλεεινὴν ἐκείνην φωνὴν καὶ κατηφείας πεπληρωμένην τὴν τοῦ βασιλέως, ὡς εἴρηται, πτῶσιν παρὰ πάντων ἐπιβοωμένην, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ὁδοῦ σὺν δέει καὶ θρήνους καταπλεύσαντες πρὸς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν προσωρμίσθησαν.* (p. 391B—C)

2. Гибелта на Никифор I в България

14. Ще научите какво беше второто [чудо]. В онези времена, както се каза, се вдигнал на война народът на българите. А срещу тях се опълчил преблагочестивият император, на име Никифор. Когато това станало, казаните сватове на императора се осмелили да отидат при преподобния, като с тях бил и почитаният Евстратий[1], прелюбим на преподобния. И тъй, като го видели и получили благословия от него, те поискали [той] да се помоли много усърдно и за императорите. А онзи пречист ум, като разбрал какво ще стане, казал: „Аз, чеда, вече се молих за императорите; сега ще се моля за императора." А те, като убодени, останали безмълвни поради неясния отговор и не разбрали казаното с изключение на Евстратий, защото този мъж бил съобразителен. Светецът погледнал към него, кимвайки му да мълчи, отново се обърнал към тях, благословил ги и ги отпратил. Когато слезли от планината, те поискали от пребогобоязливия Евстратий да разберат какъв бил смисълът на казаното. А той казал: „За да видите, че с божие разрешение императорът е паднал във войната — поради това той ви каза „вече се молих за императора, а сега ще се моля за този, който ще бъде провъзгласен за император". А мъжете, много смутени, обзети от трепет и страх, като шибнали конете си, бързо тръгнали по пътя. Щом стигнали близо до вратите, чули онзи жален глас, изпълнен със скръб, с който всички викали за падането на императора, и продължили пътя си към царствения град, изпълнени със страх и плачейки.

C. AUCTORE SYMEONE METAPHRASTE

1. Romani contra Bulgaros bellum gerunt

VI. *Ἐν τούτοις οὖν ἐκείνου σχολάζοντος ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν ἕξ, τὸ τῶν Βουλγάρων ἔξεισιν ἔθνος τὴν τῶν Θρακῶν ληιζόμενον. Ἀντιστρατοπεδεύεται τοίνυν αὐτοῖς ὁ τῆς Ῥωμαίων τότε κρατῶν, χεῖρα πολλὴν καὶ μάχιμον συναθροίσας, οἷς δήπου συνεξητάζετο καὶ ὁ νεανικὸς τὴν εὐσέβειαν οὗτος· πόλεμός τε μέγας αὐτοῖς συν-*

C. ОТ СИМЕОН МЕТАФРАСТ

1. Византийците воюват с българите

VI. И тъй докато [Йоаникий] подвижничествувал така цели шест години, българският народ излязъл [на поход], като опустошавал тракийската земя. Прочее този, който владеел тогава земята на ромеите,[2] излязъл насреща им, като събрал многобройна и боеспособна войска, в която именно се числял и младежът, който показвал такова благочестие. Завързало

[1] Евстратий бил игумен на Агавърския **манастир**. [2] Т. е. Константин VI.

ἐρράγη, καὶ κατὰ πλῆθος αἱ φάλαγγες πίπτουσι τῶν Ῥωμαίων. Τί οὖν ὁ μέγας ἐν ἀριστεῦσι, καὶ μείζων ἐν ἀσκηταῖς οὗτος Ἰωαννίκιος; Οἷα Δαυῒδ ἄλλος ἦν διακόπτων μὲν τοὺς ἀλλοφύλους σὺν μυριάσι, πλείστους δὲ ῥυόμενος τῶν ὁμογενῶν, ὥστε καί τινα τῶν ἐπιφανῶν Ῥωμαίων, μηχανῇ μὲν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἱμαντώδει ληφθῆναι, τὸν δὲ ταύτην τῷ ξίφει διατεμόντα τῆς πολεμίας χειρὸς τὸν ἄνθρωπον ῥύσασθαι. Ταῦτα δὴ τότε καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς θεασάμενος, καὶ τὸ γενναῖον τοῦ ἀνδρὸς ἐκπλαγείς, τὴν πατρίδα καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος κλῆσιν ἐζήτει μαθεῖν. Ὁ δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὴν τῆς στρατείας ἐδίδασκε τάξιν. Καὶ ὁ βασιλεὺς πάντα εὐθύς, ὡς ἂν μὴ τὴν μνήμην αὐτοῦ διαφύγοι, γράμμασιν ἐκτίθεσθαι τῷ ὑπογραφεῖ κελεύει, καὶ τῇ φιλοτιμίᾳ τῶν ἀντιδόσεων τὴν τοῦ καλοῦ τούτου στρατιώτου χεῖρα καμοῦσαν ἐπέρρωσεν. Ἐντεῦθεν καὶ πλείονι τῇ ῥοπῇ χρησάμενος, ἕνα τινὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ στενῆς ἑστηκότα ὁδοῦ, καὶ πολλοὺς ἀναιροῦντα Ῥωμαίων ὁ γενναῖος οὗτος ἐπεισπεσών, κεφαλῆς ἐστέρει τὸν πολλῶν ἑτέρων κεφαλὰς ἀφελόμενον. Οὕτως αἱ κατὰ τῶν ὁρωμένων ἐχθρῶν ἀριστεῖαι σύμβολον ἦσαν αὐτῷ τῶν μελλόντων κατὰ τῶν οὐ φαινομένων δυσμενῶν τροπαίων. (col. 41 A — C)

се голямо сражение между тях и фалангите на ромеите падали масово. И тъй какво направил този Йоаникий, велик между храбреците и още по-велик между подвижниците? Като втори Давид той посичал иноплеменниците с десетки хиляди, а от съплеменниците си спасявал още по-голям брой, така че когато един от видните ромеи бил заловен от българите с една примка от ремък, той го разсякъл с меча си, за да освободи човека от неприятелска ръка. Тогава и самият император, като видял това и се удивил на храбростта на този мъж, поискал да научи родното му място и името му. А той му съобщил освен това и войсковата си част. Императорът пък незабавно, като че ли за да не забрави, заповядал на секретаря си да изложи всичко това писмено и с щедрата си отплата подкрепил уморената ръка на този добър войник. Като добил от това още по-голяма устремност, този храбрец връхлетял върху едного от неприятелите, който бил застанал на един тесен път и избивал много ромеи, и отсякъл главата на онзи, който бил отрязъл главите на мнозина други. Така подвизите срещу видимите врагове били за него знак за бъдещите му победи срещу невидимите врагове.

2. *De Nicephori in Bulgaria clade*

XVIII. *Ἐν τούτῳ δὲ διατρίβων τῷ ὄρει, καὶ τοῖς τοῦ γένους κοινωνοῦσι τῷ βασιλεῖ (Νικηφόρος δὲ τότε τὴν Ῥωμαίων διεῖπεν ἀρχὴν) τὴν αὐτοῦ τελευτὴν μικρῷ ὕστερον ἥξειν προαγορεύει. Ἐνάτῳ τοίνυν ἔτει τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς τὸ Οὐννικὸν ἐξορμῆσαν τὴν Θρᾳκῶν ἐληΐζετο. Στράτευμα οὖν λόγου ἄξιον ὁ κρατῶν συναγείρας, πρότερον μὲν αὐτοὺς ἥττησε· μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ συστάσεις οἱ Οὖννοι γενόμενοι, κακῶς ἐποίουν Ῥωμαίους, ἔνθα δὴ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τραυματίας γενόμενος σὺν τῇ ἀρχῇ καὶ αὐτὸν καταλύει τὸν βίον· κληρονόμον δὲ τῶν τε σκήπτρων καὶ τῆς ἐξουσίας τὸν υἱὸν Σταυράκιον καταλείπει. Τοῦ γοῦν Σταυρακίου ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καταστάντος, οἷς τὰ περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου παρὰ τοῦ θαυμαστοῦ Ἰωαννικίου προήγγελτο, οὗτοι, ὡς μετὰ βραχὺ ὁ βασιλεὺς ἐτελεύτησεν, εἰς μνήμην τῶν προσαγορευθέντων ἐλθόντες, τῷ μεγάλῳ τούτῳ καὶ αὖθις Πατρὶ προσῆλθον,*

2. *Гибелта на Никифор I в България*

XVIII. Докато пребивавал в тази планина[1], той предрекъл пред роднините на императора (тогава Никифор управлявал ромейската държава), че смъртта му ще настъпи не след дълго. Прочее през деветата година от управлението му хуните нахлули в тракийската земя и я опустошавали. Владетелят събрал значителна войска и отначало ги победил. Но след това хуните се събрали и причинявали злини на ромеите. Тогава и самият император бил ранен и загубил както управлението, така и живота си. Той оставил сина си Ставракий за наследник на скиптъра и на управлението. И тъй Ставракий взел властта. Същите ония, на които дивният Йоаникий предрекъл края на император Никифор, си спомнили за предсказанието, когато наскоро след това императорът умрял. Те отново отишли при този велик отец и го запитали за сина

[1] Името на тази планина или хълм не се споменава в текста. Намирала се е близу до Агавърския манастир, в Мала Азия.

καὶ περὶ τοῦ παιδὸς Σταυρακίου ἀνεπυνθάνοντο, εἰ πολύν τίνα χρόνον τῇ ἀρχῇ ἐπιβιώσει. Ὁ δὲ ταχεῖαν ἔσεσθαι καὶ πάλιν τὴν μεταβολὴν προηγορεύε, καὶ ὅ φασιν, ἐπὶ ξυροῦ ἑστάναι τὰ πράγματα. Βραχὺ τὸ μεταξὺ, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐπὶ Μιχαὴλ τὸν γαμβρὸν τοῦ βασιλέως μεταπεσούσης, ἐξέβαινε τὰ προηγγελμένα. Ὁ δὲ Μιχαὴλ οὗτος πρὸ τῶν σκήπτρων τὸ τοῦ κουροπαλάτου ἦν ἀξίωμα ἔχων. Οὐ πολλῷ τοίνυν ὕστερον καὶ Οὖννοι τὰ Θρακῶν αὖθις πεδία κατέτρεχον· φροντίς δὲ τὸν βασιλέα εἶχε πολλὴ, ὅπως τε τούτοις βαρεῖ ἐπέλθοι στρατῷ, καὶ ὅπως αὐτοὺς κακῶς διαθείη. Ἐν τοσούτῳ δὲ καὶ Λέοντα τὸν Ἀρμένιον ἐκεῖνος μὲν τοῖς τῆς Ἑώας τάγμασιν ἀρχηγόν ἐφιστᾷ· ὁ δὲ, περὶ τὴν βασιλείαν ἐκ πολλοῦ ἐρωτικῶς ἔχων, μόνον τοῦτο ἔστρεφε κατὰ νοῦν, πῶς ἐγκρατὴς γένηται ταύτης, καὶ πᾶν ὃ μὴ πρὸς τοῦτο ἔφερε, πάρεργον ἐλογίζετο.

XIX. *Πολέμου τοίνυν μετὰ τῶν Οὔννων αὐτοῖς συῤῥαγέντος, οὐδὲ τὴν πρώτην ὁ Ἀρμένιος προσβολὴν ἐνεγκὼν, ἑκοντὶ νῶτα δοὺς, αἰσχύνῃ περιέβαλε τὰ Ῥωμαίων, ὡς ἂν τῷ Μιχαὴλ ἅμα μὲν μῶμον προστρίψῃ, ἅμα δὲ καὶ ἀθυμίᾳ τοῦτον περιβάλοι δεινῇ. Οὕτως οὖν καὶ βουλευσάμενος ὁ Λέων, καὶ δράσας τῷ τε τοῦ ἤθους ὑπούλῳ καὶ δολερῷ, τὰς τῶν στρατιωτῶν γνώμας οἰκειωσάμενος, αὐτῷ τε προσανέχειν, καὶ μόνῳ σαλεύειν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας παρέπεισεν, οἷα περὶ ταῦτα διακειμένους ἀσκεπτότερόν πως καὶ ἀβουλότερον, καὶ τῶν ἐν χερσὶν ἀγαθῶν ἀνοήτως τὰ προσδοκώμενα προτιμῶντας. Εὐνοίας οὖν ὁ Λέων τῆς περὶ τὸν βασιλέα προσωπεῖον ὑπελθὼν, περὶ παντός τε ποιεῖσθαι καὶ θεραπεύειν ὑπεκρίνετο τοῦτον. Μετὰ οὖν τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγενημένην ἧτταν τὴν ἐθελούσιον, τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ πρὸς τὸ Βυζάντιον ὑποστρέψαντος, κατὰ καιρὸν ἐκεῖνος τὴν ὠδῖνα τῆς καρδίας ἐκφήνας, καὶ τὸν ἐντὸς ἀνακαλύψας Λέοντα, τοὺς τὰ Ῥωμαίων ληϊζομένους καταλιπὼν, εὐθὺς, ὡς εἶχε τάχους, ὁπλίζεται κατὰ τῶν οἰκείων, καὶ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν παρόντων ἀναγορεύεται, καὶ τὴν περιώνυμον τῶν πόλεων καταλαμβάνει.* (col. 52 C —53 C)

му Ставракий, дали дълго време ще преживее на престола. А той предрекъл, че отново ще има бърза промяна и че, както казват, работите са на косъм. Малко по-късно, когато властта преминала у Михаил, зетя на императора, предсказанието се сбъднало.[1] А този Михаил, преди да вземе скиптъра, имал длъжност куропалат. И тъй не много след това хуните отново опустошавали тракийските полета. Императорът бил много загрижен как да ги нападне със силна войска и как да им причини зло. Между това той поставил Лъв Арменец за началник на източните отреди. А този отдавна жадувал за царската власт: само това мислел — как да я завладее и смятал за второстепенно всичко, което не се отнасяло до това.

XIX. Прочее, когато започнала война между тях и хуните, Арменецът не удържал дори и на първото им нападение, а доброволно обърнал гръб и покрил ромейската държава с позор, та донесъл срам и на Михаил и го хвърлил същевременно в страшно отчаяние. Лъв, като бил с такива замисли и като постъпил така, с коварния си и лукав нрав спечелил духовете на войниците. Той ги склонил да поддържат него и само нему да възлагат надеждите си за спасение, понеже в тези неща те се държали някак твърде необмислено и безразсъдно и пред благата, които имали на ръка, неразумно предпочитали онези, които очаквали. И тъй Лъв, като надянал маската на благоразположение към императора, преструвал се, че го уважава повече от всички и че му служи. След доброволното поражение, което претърпял, когато император Михаил се върнал във Византион, той проявил в този момент скритите замисли на сърцето си и разкривайки истинската си душа, оставил онези, които опустошавали ромейските земи, и веднага, колкото можел по-бързо, се въоръжил срещу своите, провъзгласен бил за император от присъствуващите и стигнал в най-известния между градовете.

[1] Ставракий, който бил ранен в похода в България, наистина царувал само около два месеца. Той бил свален от престола от зетя си Михаил Рангаве и не след дълго умрял от раните си.

3. Joannicius Romanos a Bulgaris captos eripit

XXXIII. *Αὐτίκα ὁ μὲν Μιχαὴλ πέμπτον ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἔτος ἦγε, τεσσαρεσκαιδέκατον δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ Βουλγάρων ἐκστρατείας καὶ τελευτῶντι τῷ Νικηφόρῳ ἠνύετο, ἐξ ὅσου Ῥωμαίων πολλοὶ μετὰ τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀποβαλόντες, αἰχμάλωτοι Βουλγάρων χερσὶ κατείχοντο. Εἰσῄει τοιγαροῦν ἔννοια τὴν φιλάνθρωπον ἐκείνην ψυχὴν, εἴπως αὐτοὺς τῆς ἐπιπόνου καὶ μοχθηρᾶς ἐκείνης διαγωγῆς ἐξενεγκεῖν δυνηθείη. Καὶ πυνθανόμενος ἐμάνθανε τὴν εἱρκτὴν ἣ τοὺς ἄνδρας κατεῖχε, ζοφώδη τε εἶναι καὶ πνιγηρὰν, ὡς συμβαίνει αὐτοὺς, ὅτι μὴ θᾶττον συναποβάλλουσι τῇ πατρίδι καὶ τὰς ψυχὰς ἀνιᾶσθαι· ὃ καὶ μᾶλλον τὸν ἄνδρα ὑπέθραττεν. Εὐθὺς οὖν δεύτερα πάντα τοῦ προκειμένου σκοποῦ θέμενος, καταλείπει μὲν τὴν φίλην ἐκείνην καὶ συνήθη διατριβὴν, ἀφειδεῖ δὲ σφαλερᾶς καὶ κινδυνώδους πορείας καὶ τὴν ἐν μέσῳ τρίβον διηνυκὼς, τῶν περικαθημένων αὐτοὺς φρουρῶν οὐκ ἐφρόντισεν, ἀλλ' οὕτως ἀφανῶς ἐπιστὰς τοῖς ἀνδράσιν, εὐθέως ἀντὶ πάσης δυνάμεως τῷ τοῦ σταυροῦ κέχρηται τύπῳ, καὶ τούτῳ δεσμοὺς καὶ κλεῖθρα τῶν θυρῶν διαῤῥήξας ὥσπερ ἐξ ᾅδου καὶ σκιᾶς θανάτου κατὰ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν τοὺς ἐκεῖσε καθημένους ἀνακαλεῖται, ποτίζει τε, οὐχ ὕδασιν, ἀλλὰ λόγοις σωτηρίοις νᾶμα τῆς διδασκαλίας, μὴ γενέσθαι κατὰ τοὺς αὐτῶν πατέρας νουθετῶν, γενεὰν σκολιὰν παραπικραίνουσαν, ἀλλὰ τὸ ἀπ' ἐκείνου ἐπὶ τὸν Θεὸν τὴν ἐλπίδα θέσθαι, καὶ τῶν αὐτοῦ ἀνταποδόσεων μὴ ἐπιλανθάνεσθαι· πρὸς δὲ γνωρίσαι καὶ τοῖς υἱοῖς τὰ ἐκείνου μυστήρια. Εἶτα ἐν φωτὶ, καθὰ Μωσῆς, τὴν νύκτα τούτους διαγαγὼν, μέχρι καὶ τῶν ἡμετέρων ὁρίων παραπέμπων ἦν καὶ διασωζόμενος. Ἐκβιασθεὶς οὖν παρὰ τῶν σωθέντων, καὶ, Τίς εἶ, ὦ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε, πολλάκις ἐρωτηθεὶς, τὴν κλῆσιν μὲν οὐκ ἀπέκρυψε, τὴν χάριν δὲ μόνῳ ἐπιγράφειν εἶπε Θεῷ.* (col. 68 C —69 A)

3. Йоаникий спасява ромеи, пленени от българите

XXXIII. Михаил вече пета година управлявал ромеите, а била настъпила четиринадесетата година от похода срещу българите и смъртта на Никифор, когато мнозина ромеи изгубили едновременно и родината, и свободата си и паднали като пленници в ръцете на българите. И тъй човеколюбивата душа на Йоаникий била обладавана от мисълта, дали не може да ги избави от това трудно и бедствено съществуване. Като разпитвал, той узнал, че затворът, в който се намирали тези мъже, бил мрачен и задушен, така че можело да се случи твърде скоро те да изгубят заедно с родината и живота си. Това именно безпокояло наймного този човек. Прочее пред предстоящата цел той сложил веднага всичко [друго] на второ място и изоставил онзи приятен и обичаен живот. Пренебрегвайки несигурността и опасността от пътуването, той изминал пътя, който водел за там. Без да го е грижа за стражите, които стояли при затворниците, той застанал така невидим пред мъжете и веднага си послужил с кръстния знак вместо с каквато и да е друга сила. С него той разчупил оковите и ключалките на вратите. Като моя Исус той призовал като от ада и от сянката на смъртта намиращите се там и струята на поучението ги напоявала не с вода, а със спасителни слова. Той ги наставлявал да не станат като бащите си извратено и гневливо поколение, но занапред да възложат надеждите си на бога и да не забравят въздаянията му, а освен това да запознаят и синовете си с неговите тайнства. След това като Моисей той ги извел през нощта на светлина и ги прекарал до нашите предели, закриляйки ги. И тъй по настояване на спасените и понеже многократно бил запитван „кой си ти, човече божи?“, той не скрил името си, но казал, че това благодеяние трябва да се отдаде само на бога.

XIX. ЖИТИЕ НА ТЕОДОР СТУДИТ

Теодор Студѝт (759—826) бил известен византийски църковен писател и защитник на иконопочитането. За него са съставени няколко жития, чиито автори били повече негови ученици и по-млади съвременници.

Първото житие, което даваме тук, е било съставено през втората половина на IX в. от студийския монах Михаил. Като автор на второто житие, което в същност е само нова редакция на първото, в някои ръкописи неправилно се посочва пак името Михаил, в други — Теодор Дафнопат, а в трети — някой си Йоан. То е било съставено през X в., ние го даваме като писано от неизвестен автор. Третото житие, което даваме тук, малко се различава от първите две, но личи, че и трите са черпили от един и същ първоизточник. То е от IX в. и е съставено от непознат автор.

В Синаксара на Цариградската църква и в Менология на император Василий II също има две кратки жития на Теодор Студит, които ние ще дадем на съответното място в тези две сборни съчинения.

РЪКОПИСИ: Второто житие е препечатано от Migne по изданието на *De la Beaune* Sirmondii Opera varia, v. V, Paris 1696, първото по *A. Mai,* Nova patrum bibliotheca, t. VI, Romae 1853, според Cod. Vatic. 68, Cod. Vatic. 1256 и др. Към второто са направени поправки и допълнения от *Латышев:* BBp, XXI (1914), стр. 223—254, според Cod. Monac. 467 (XI s). Третото е предадено в M=Cod. Mosqu. bibl. Len. 128 mus. Rumianz. 520 (XII s).

ИЗДАНИЯ: A. На първото житие: *Migne,* PGr, XCIX, col. 233—328. B. На второто житие: *Migne* PGr, XCIX, col. 113—232. C. На третото житие: *B. Latyschev,* Vita S. Theodori Studitae in codice Mosquensi musei Rumianzoviani № 520, BBp, XXI (1914), pp. 255—304.

КНИЖНИНА: *Krumbacher,* GBL, p. 151. — *X. Лопарев,* Византийския жития святых, BBp, XVII (1910), стр. 161—185. — *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, pp. 576—577.

VITA THEODORI STUDITAE

A. AUCTORE MICHAELE MONACHO

1. De Nicephori in Bulgaria clade

28 *'Αλλ' οὐκ εἰς μακρὰν αὐτῷ τὰ τῆς ἀπονοίας ἀπέβη· συντόμως γὰρ ἡ θεία δίκη καὶ τοῦτον μετελθοῦσα πανστρατὶ ἐπὶ τῆς ξένης*

ЖИТИЕ НА ТЕОДОР СТУДИТ

А. ОТ МОНАХ МИХАИЛ

2. Гибелта на Никифор I в България

28. Но не за дълго го оставило безумието му.[1] Скоро божието наказание постигнало и него и го изпратило с цяла-

[1] Става дума за император Никифор I Геник.

παρέλυσεν· πρὸς Σκύθας γοῦν ὁ μάταιος στρατοπηδεύσας Νικηφόρος, πολεμικῆς αὐτόθι ἔργον γίνεται χειρός· ὅπως οἶμαι κἂν τούτῳ προφανῶς ἀποδειχθῇ, ὡς ἡ τοῦ θεοφόρου Πατέρος ἡμῶν ὑπὲρ ἀληθείας ἔνστασις, οὐκ εἰκαία οὐδ᾽ ἀπρονόητος, ἀλλ᾽ ὑπὸ Θεοῦ μαρτυρουμένη καὶ πάλαι καὶ νῦν καὶ τὸ βέβαιον αὐτόθεν ἔχουσα· οὕτως οὖν πεπτωκὼς ὁ δείλαιος ἄναξ, μεγάλης μὲν τραγῳδίας ὑπόθεσις, μείζονος δὲ κωμῳδίας ἡ Ῥωμαϊκὴ γέγονεν ἀρχή· — — — *Ὅπερ δὲ εἰς αὐτὸν προεφήτευσεν καὶ ὁ μέγας οὗτος Θεόδωρος, τοῖς εἰρημένοις ἄξιον ἐπισυνάψαι· ἐπειδὴ γὰρ ἐπῆρτο μέγα φρονεῖν, καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων ὑπασπιστῶν καὶ ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ φρονήματος ὁ Καῖσαρ Νικηφόρος, καὶ τὴν ὁρμὴν εἶχεν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἀνεπίσχετον, μεταστειλάμενος τὸν ἱερὸν πατέρα ἡμῶν Θεόδωρον ἐν τοῖς πρὸ τῆς πόλεως τόποις, ἠξίου καὶ κατεβιάζετο αὐτὸν διὰ μέσου τινῶν μεγιστάνων ἐπιδοῦναι ἑαυτὸν τῇ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐφευρεθείσῃ δῆθεν οἰκονομίᾳ· ὁ δὲ ὅσιος ἔνθους ὥσπερ τῷ Πνεύματι γενόμενος, δηλοῖ αὐτῷ τάδε· Σὲ μὲν χρεὼν ἐφ᾽ οἷς πεποίηκας μεταμελεῖσθαι, καὶ μὴ προστιθῆναί τι τοῦ καὶ ἡμᾶς πρὸς τὸν ὅμοιον ἐφέλκειν ὄλισθον· ἐπεὶ δὲ μηδὲν τοιοῦτον βεβουλευμένος τῶν ὧδε ἀποτρέχεις, τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Ὡς ἐπιστρέφων οὐκ ἐπιστρέψεις τῇ ὁδῷ ᾗ σὺ πορεύῃ σήμερον ἐκεῖ. Ἀμέλει τοῦ ἀπειθοῦς τούτου μέδοντος κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ θεοφόρου ποιμένος ἡμῶν, ἐν τῇ τῶν Βουλγάρων χώρᾳ τὸ ζῆν μεταστρέψαντος, καὶ Σταυρακίου τοῦ υἱοῦ μόλις ἐκεῖθεν τραυματία πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἀνακάμψαντος, καὶ ἐν ὅλοις δύο μησὶ τῆς ἀρχῆς κρατήσαντος καὶ παρελθόντος, ὁ τούτου ἐπ᾽ ἀδελφῇ γαμβρὸς ἀρχαγγελώνυμος τὴν τοῦ κουροπαλάτου ἀμφέπων ἀξίαν, τὸ βασίλειον διεδέξατο.* (col. 270 D — 272 A; 272 B — D)

та му войска в чужда страна.[1] И тъй, когато безумният Никифор тръгнал на поход срещу скитите[2], станал жертва на неприятелската войска. Това станало, мисля, за да му бъде ясно показано, че отстояването на истината от страна на богоносния наш отец не било напразно, нито необмислено, а било с божие признание и имало потвърждение от бога някога и сега. Прочее, като паднал, нещастният император дал повод за голяма трагедия, а ромейското царство — за още по-голяма комедия. — — — А това, което му предсказал великият Теодор, е достойно да се прибави към казаното дотук. Тъй като телохранителите на император Никифор и собственият му характер го накарали да се възгордее и той с неудържим устрем тръгнал срещу скитите, повикал светия ни отец Теодор в предградията на столицата и чрез посредничеството на неколцина велможи го карал и принуждавал да се съгласи с изнамерения уж от него начин на управление. А преподобният, като че ли вдъхновен от светия дух, му заявил следното: „Ти трябва да се разкаеш за делата си, а не да прибавяш и други към тях и да теглиш и нас към същата хлъзгава почва. Въпреки че не си мислил такова нещо, ти бързо се отдалечаваш оттук. Това казва господ вседържител: „Няма да се върнеш по пътя, по който днес вървиш.“ Прочее този владетел, като не повярвал, изгубил живота си в земята на българите според пророчеството на нашия богоносен пастир. Синът му Ставракий едва се върнал оттам в столицата, тъй като бил ранен. Той управлявал всичко два месеца и се поминал. Шуреят му, който носел името на Архангела[3] и изпълнявал длъжността куропалат, получил царската власт.

2. Leo Armenius in Thracia contra Bulgaros pugnat

30. - - - *Λέων γὰρ ὁ τῆς Ἀνατολῆς στρατηγὸς, ἐκτετιμηκὼς μᾶλλον τὸ ἔξω φέρεσθαι τοῦ καθήκοντος, τὸν ὑπὸ χεῖρα αὐτοῦ δωροδοκήσας στρατὸν, καὶ τοὺς τούτων ἀρχηγοὺς ταῖς ὑποσχέσεσι τῶν μειζόνων σύμφρονας ἑαυτοῦ καταστησάμενος ἀξιωμάτων, ἀνταρσίαν ὠδίνει κατὰ τοῦ φιλοχρίστου ἄνακτος Μιχαήλ· ἐλθὼν δὲ*

2. Лъв Арменец воюва с българите в Тракия

30. - - - И тъй Лъв, стратегът на Анатолик, който си бил позволил повече, отколкото трябва [във властта си], като подкупил с подаръци подчинената си войска и привлякъл на своя страна военачалниците ѝ с обещания за по-големи отличия, разбунтувал се срещу христолюбивия император Михаил. А като отишъл в тра-

[1] Авторът обяснява гибелта на Никифор като последица от антимонашеската му политика. [2] Т. е. българите, които навсякъде в текста са наречени „скити“ или „варвари“. [3] Т. е. Михаил I Рангаве.

ἐπὶ τὰ Θρᾳκῷα μέρη οὐ πόῤῥω τῆς βασιλευούσης, ἀνακηρύττεται ὑπὸ τῶν δῆθεν Μακεδονικὴν εὐστάθειαν ἐπιδεικνυμένων, Αὔγουστος· ἐκεῖθεν τε ἀπάρας, μηδενὸς ἀντιπράττοντος εἰσελαύνει εἰς τὰ βασίλεια, βασιλεὺς εἰκονοκλάστης πρὸς τῶν ἰδίων δορυφόρων ἀναφανδὸν φημιζόμενος· οὕτω τοίνυν ἐπιδραξάμενος τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς ὁ βίαιος οὗτος Θρᾷξ, ἅτε ὅλως τῷ τῆς ὑποκρίσεως τεθωρακισμένος προβλήματι (col. 276 A—B)

кийските земи, недалеч от столицата, провъзгласен бил за император от тия, които уж осигурявали реда в Македония[1]. И като се дигнал оттам, стигнал в двореца, без някой да му се противопостави, възвеличаван открито от своите оръженосци като император-иконоборец. Прочее този насилник-тракиец[2] заграбил императорската власт, тъй като бил изцяло въоръжен с ризницата на лицемерието.

B. AUCTORE ANONYMO

1. De Nicephori in Bulgaria clade

Τῶν βαρβάρων γὰρ τηνικαῦτα ἀδεῶς ληϊζόντων, καὶ τούτου φρονήματι ὑπερόγκῳ τὴν πρὸς ἐκείνους φέρουσαν ἀπιόντος, ἵπποις τε καὶ ὅπλων δυνάμει αἱρήσειν πάντας ἐκ τοῦ παραυτίκα ἀπειλουμένου, ἔγνω κατ᾽ αὐτοῦ μᾶλλον ἢ κατ᾽ ἐκείνων τὸ ξίφος κινήσας ὁ ἀλιτήριος· ἀθλίως ἐν τῷ πολέμῳ πεσὼν, καὶ τῇ τε βασιλείᾳ Ῥωμαίων καὶ τῷ στρατῷ αἰσχύνην. οὐδ᾽ ὅσην εἰπεῖν, καὶ μυρίον προστριψάμενος ὄνειδος.

Ἄξιον δὲ μηδὲ τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τῷ παλαμναίῳ πρόῤῥησιν παρελθεῖν· ἐπεὶ καὶ προεῖπε τὸ μέλλον αὐτῷ καὶ τὸν κίνδυνον προεμήνυσεν· εἰ καὶ μηδ᾽ οὕτω συνῆκεν ὁ ἀσύνετος. Ἐπεὶ γὰρ ἐξώρμα οὗτος κατὰ τὴν Σκυθῶν, καὶ μέγα ἐπῆρτο καὶ ἐβρενθύετο, αἰσχυνόμενος ὥσπερ τὴν παρὰ τοῦ ὁσίου ἧτταν, καὶ μηδὲ τὴν ἐκεῖσε βαδίζειν ἔχων, εἰ μὴ αὐτὸν ἕλοι καὶ παραστήσοιτο πρότερον· πέμπει τινὰς τῶν ἐπ᾽ ἐξουσίας, τοῦτο μὲν πειθοῖ, τοῦτο δὲ καὶ βίᾳ ἕλξειν τὸν ἅγιον, καὶ τοῖς αὐτῷ πεπραγμένοις θήσειν ὁμόφρονα. Ἀλλὰ τότε καὶ μᾶλλον ζήλῳ θερμοτέρῳ ὁ θεοφόρος ληφθεὶς, καὶ ὥσπερ ἔνθους τῇ ἐπιπνοίᾳ γεγονὼς τοῦ πνεύματος, ἐκεῖνα μηνύει τῷ ἀλαζόνι, ἃ καὶ δέους αὐτὸν καὶ ἀγωνίας ἐνέπλησεν ἂν, εἴ γε μὴ παντελῶς παράκοπον εἶχε τὸν λογισμόν. Ἐχρῆν μὲν καὶ σὲ, βασιλεῦ, μετάμελόν τε ὧν διεπράξω λαβεῖν, καὶ τὸ κακὸν ἀθεράπευτον μὴ λιπεῖν, ὡς ἂν μὴ τῷ χρόνῳ δυσίατον ἢ καὶ ἀνίατον γένηται παντελῶς. Ἐπεὶ δ᾽ οὕτως ἀναλγήτως ἔχεις, ὡς μὴ μόνον σαυτὸν τῇ πάγῃ ὠθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ταύτῃ ἁλῶναι ἐπείγῃ, καὶ ἀνάγκην τοῖς μὴ βου-

B. ОТ НЕИЗВЕСТЕН АВТОР

1. Гибелта на Никифор I в България

Понеже варварите безнаказано плячкосвали, той тръгнал надменно срещу тях и въпреки че се заканвал да ги унищожи веднага всичките с конница и със силата на оръжието, злосторникът разбрал, че е вдигнал оръжие по-скоро срещу себе си, отколкото срещу тях. Като паднал окаяно във войната, той докарал неизречим позор и на ромейското царство, и на войската, както и извънредно голямо безчестие.

Не трябва да се изпуска и предсказанието, което отецът направил на нечестивеца. Защото той му предрекъл бъдещето и му разкрил опасността, ако и неразумният и тогава да не се вразумил. И наистина, когато императорът се отправил срещу страната на скитите, много се надувал и гордеел, но като се засрамил, като че загдето бил победен от светеца, той не искал да върви по този път, ако не го спечелел и привлечел предварително. Той изпратил някои служители, които да доведат светеца, било като го убедят, било насила, и да го накарат да се съгласи с направеното от него. Но тогава богоносецът, обзет от още по-голяма и пламенна ревност и като че ли вдъхновен от светия дух, разкрил на самохвалеца тези неща, които биха могли да го изпълнят със страх и ужас, ако не бил напълно обезумял. „Трябваше и ти, царю, да се разкаеш за това, което си направил, и да не оставяш непоправено злото, та да не би с времето то да стане мъчноизлечимо или съвсем неизлечимо. А понеже си толкова безмилостен, че не само ти тичаш към примката, а тикаш и други да бъдат хванати в нея и готвиш нещастие на тези, които не си го желаят, то окото,

[1] Т. е. в Източна Тракия. [2] Лъв Арменец е наречен тук „тракиец" вероятно, защото бил изпратен да воюва в Тракия и там вдигнал бунт.

λομένοις περιϊστᾶν, ταῦτά σοι ὁ πάντα ἐφορῶν ὀφθαλμός, δι' ἐμοῦ προαγορεύει τοῦ ἐντελοῦς· ἴσθι ὡς οὐκ ἐπιστρέφων οὐκ ἐπιστρέψεις ἐφ' ἣν σὺ ὁδὸν πορεύῃ ἐκεῖ. Ἀμέλει καὶ κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον βαρβαρικαῖς ἁλοὺς χερσὶν, οὐ μόνον αἰσχρῶς ἀφῄρητο τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποτμηθεῖσαν κεφαλὴν παίγνιον κατέλιπε τῷ Βουλγάρων γένει, φιλοτησίας ταύτῃ προπίνοντι, καὶ τὴν ἧτταν καὶ τὸν ὀνειδισμὸν ἐν παντὶ συμποσίῳ τῷ ἀθλίῳ ἐπιχλευάζοντι. (coll. 164 A—C)

което вижда всичко, ти предсказва тези беди чрез мене, безупречния. Знай, че никога няма да се върнеш по пътя, по който сега вървиш." И тъй според предсказанието на праведника той бил заловен от варварски ръце и не само позорно загубил живота си, а и отрязаната му глава останала за подигравка у българския народ, който пиел наздравица от нея и на всеки пир се гаврел с поражението и позора на нещастника.

2. Leo Armenius in Thracia contra Bulgaros pugnat

Λέων γὰρ ὁ δυσσεβὴς Ἀρμένιος, στρατηγὸς πρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τῆς Ἑῴας προχειρισθεὶς, καὶ τὴν Θρᾳκῶν παροδεύειν ἐπιτραπεὶς, διὰ τὸν τηνικαῦτα συῤῥαγέντα πόλεμον τοῖς Βαρβάροις, μεῖζον ἑαυτοῦ ὁ ἀλαζὼν ἐπαρθεὶς, καὶ ἀπόνοιαν ὠδινήσας ἐσχάτην, ὑποποιησάμενός τε δόλῳ καὶ τὸν ὑπὸ χεῖρα στρατὸν, καὶ ἄλλους οὓς εὗρε τῶν κουφοτέρων, τοὺς μὲν δώροις, τοὺς δ' ὑποσχέσεσιν ὑπελθὼν, βασιλέα ἑαυτὸν ἀναδείκνυσι, καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς κράτος ὁ τοῦ Θεοῦ, φεῦ! καὶ τῆς εἰρήνης πολέμιος πρὸς ἑαυτὸν μετατίθησιν· (col. 169 C)

2. Лъв Арменец воюва с българите в Тракия

Лъв, безбожният арменец, който бил назначен от император Михаил за стратег на Изтока, получил нареждане да мине през Тракия поради войната с българите, която избухнала тогава[1]. Но самохвалецът се възгордял още повече и стигнал до върха на безумието; той подмамил с хитрост и подчинената си войска, и други хора, по-лековерни, които намерил, като подкупил едни с подаръци, а други с обещания, и така се провъзгласил за император. И уви, този неприятел на бога и на мира завзел в ръцете си върховната власт.

C. AUCTORE ANONYMO

1. De Nicephori in Bulgaria nece

31. - - - *Αὐτὸς δὲ ὡς εἶχεν ὁρμῆς τῆς πρὸς Σκύθας ἐκστρατείας εἴχετο. ἀλλὰ τοῦτον ἡ θεία καταλαβοῦσα δίκη τὰ ἐπίχειρα τῶν ἔργων ταχέως εἰσέπραξεν, οὐ μόνον ἡττηθέντα αἰσχρῶς, ἀλλὰ καὶ μαχαίρας ἔργον ἐν τῷ πολέμῳ γενόμενον. ἄξιον δὲ μηδὲ τὴν τοῦ πατρὸς ἐπ' αὐτῷ πρόῤῥησιν σιωπῇ παρελθεῖν· ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος ἐξώρμα κατὰ Σκυθῶν καὶ μέγα ἐπῆρτο καὶ ἐβρενθύετο, μεταστειλάμενος τὸν ὅσιόν που πρὸ τοῦ ἄστεος πέμπει τινὰς τῶν ἐπ' ἐξουσίας τοῦτο μὲν πειθοῖ, τοῦτο δὲ βίᾳ ἐνδόσιμον ποιῆσαι αὐτὸν καὶ τῷ κρατοῦντι ἐπικλινῆ. ἀλλ' ὥσπερ ἔνθους ὁ θεοφόρος γενόμενος καὶ ὅλος τοῦ πνεύματος δηλοῖ αὐτῷ τάδε· „Ἐχρῆν μὲν καὶ σέ, βασιλεῦ, μετάμελον ὧν ἐπεπράχεις λαβεῖν καὶ*

C. ОТ НЕИЗВЕСТЕН АВТОР

1. Гибелта на Никифор I в България

31. - - - Самият той с целия си устрем тръгнал на поход срещу скитите. Но божията справедливост, която го настигнала, бързо наложила наказание за делата му: той не само че бил позорно победен, но станал и жертва на меча във войната. А не бива да се премълчава и предсказанието на отеца за него. Защото, след като той тръгнал срещу скитите и много се гордеел и хвалел, извикал светеца някъде пред града, като изпратил някои служители, за да го накарат било с увещание, било със сила да се подчини и да сведе глава пред властника. Но богоносецът станал като вдъхновен и цял обладан от светия дух, му казал следното: „Трябваше и ти, царю, да се разкаеш за това, което си направил, и да не ос-

[1] Става дума за войната през 813 г. и за поражението, което византийците претърпели при Версиникия.

μὴ παρόψεσθαι τοσοῦτον κακὸν ἀθεράπευτον. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον αὐτὸς ἀναλγήτως ἔχεις, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς πρὸς τὸν ὅμοιον ὑποσύρεις ὄλισθον, ταῦτά σοι ὁ παντοκράτωρ δι᾿ ἐμοῦ λέγει κύριος· ἴσθι, ὡς ἐπιστρέφων οὐκ ἐπιστρέψεις τῇ ὁδῷ, ᾗ σὺ πορεύῃ σήμερον ἐκεῖ.“ ἀμέλει καὶ κατὰ τὴν τοῦ δικαίου προφητείαν ἀθλίως ἐν τῷ πολέμῳ ἀναιρεθεὶς ὄνειδος μὲν τῇ Ῥωμαίων, γέλως δὲ καὶ τωθασμὸν τοῖς ἑσπερίοις γέγονεν. (p. 276, 18—34)

2. *Leo Armenius in Thracia pugnat*

34. *Ἀλλ᾿ ἐν τούτοις ὄντων αὐτῶν καὶ πᾶσιν εὐθηνουμένων καλοῖς ἐξαίφνης ἐφίσταται πονηρόν τι πνεῦμα καὶ ὀλέθριον, Λέων ὁ δύστηνος Ἀρμένιος, πᾶσαν διαταράττων τὴν περὶ τὸ θεῖον εὐσέβειαν. τῆς γὰρ Ἑῴας οὗτος στρατηγῶν, ἀπόνοιαν ὠδινήσας καὶ τὸν ὑπὸ χεῖρα στρατὸν δώροις κλέψας καὶ ἄλλους οὐκ ὀλίγους συναρπάσας, ἀποστάτης καὶ πολέμιος τοῦ αὐτοκράτορος γίνεται Μιχαήλ· καὶ δὴ πρὸς τὰ μέρη τῆς Θρᾴκης εἰσβαλὼν καὶ πλησίον τῶν βασιλείων γενόμενος βασιλεὺς πρὸς τῶν Μακεδόνων ἀναγορεύεται, ἐκεῖθέν τε ἀπάρας, μηδενὸς ὄντος τοῦ ἀντιπράττοντος, ἅτε τοῦ εὐσεβοῦς Μιχαὴλ ἐκκεχωρηκότος καὶ τὸν μονήρη βίον ὑπελθόντος ἀνόσιον ἡγησαμένου αἵματι ὁμοφύλῳ ἑαυτὸν καταχραίνειν, χειρὸς βίᾳ καὶ παραπληξίᾳ φρενῶν ὁ τύραννος ἐγκρατὴς τῶν ὅλων καθίσταται.* (p. 278, 13—24)

тавяш непоправено таково зло. Защото не само ти няма да намериш изцеление, но и нас влачиш към подобна гибел. Това ти казва чрез мене господ вседържител. Знай, че няма да се върнеш по пътя, по който ти вървиш.“ Прочее и според предсказанието на праведника той бил жалко убит във войната и станал за срам на ромеите и за смях и подигравка на ония, които живеят на запад.

2. *Лъв Арменец воюва в Тракия*

34. Но докато те се намирали в това положение и благоденствували във всички блага,[1] внезапно се приближил някакъв лош и пагубен дух. Лъв, окаяният арменец, смутил всяко почитание към божеството. Той бил стратег на Изтока и като изпаднал в безумие и подкупил подчинената си войска, а събрал и немалък брой други хора, станал бунтовник и неприятел на император Михаил. Като нападнал тракийските области и стигнал близо до столицата, той бил провъзгласен от македонците за император. И той се дигнал оттам, без някой да му се противопостави, понеже благочестивият Михаил се отказал [от престола] и прегърнал монашеския живот, смятайки, че е безбожно да се опетнява с проливане братска кръв. Така насилникът завладял властта с насилническата си ръка и побъркания си ум.

[1] Михаил Рангаве прекратил политиката на Никифор по отношение на монасите и според съставителя на житието било настъпило известно успокоение сред поданиците на Византийската империя.

XX. ЕПАРХИЙСКИ СПИСЪЦИ ОТ IX ДО СРЕДАТА НА X В.

I. От IX в. познаваме няколко епархийски списъка, които още не са достатъчно проучени, а някои от тях не са издадени критично. Както е известно, Цариградската църква е имала официален списък от края на VII и началото на VIII в., който отчасти е запазен в т. нар. Псевдоепифаниев списък.[1] От него в по-късно време са произлезли две групи списъци: а) списъците № 8 и 5 + 6 + 9 по изданието на Parthey. Тези списъци са от времето на патриарх Никифор (806—815). От тези списъци пълен е само № 8, докато в списък № 6 има само първата част (на автокефалните архиепископи), а в списък № 9 намираме само втората част (на епископите, подчинени на митрополити). В списък № 5 изложението е направено във вид, съвсем различен от вида на другите списъци — то е съвсем кратко и засяга само Илирик; б) списък № 1, който е от времето на патриарх Фотий (858—867 и 878—886). Той е известен под името *Василиев списък* (Notitia Basilii). Бил е съставен от някой си Василий от Армения, който живял около средата на IX в. Първата част на този списък (ред 1—529) прилича на всички други съчинения от този вид, където се споменават митрополитите, автокефалните архиепископи и епископите, подчинени на митрополитите. Но втората част (ред 530—1110) има подчертано светски характер; там е използувано вероятно и някое географско съчинение, може би самият Synecdemus от Хиерокъл. Освен това както в първата група списъци, така и във Василиевата нотиция има и известни добавки, които стоят извън Псевдоепифаниевия списък, но за които не може да се определи с точност, дали винаги имат връзка със създаването на нови епископски центрове, или са взети от друг, непознат извор.

II. През първата половина на X в., след отпадането на Илирик от духовната власт на Цариградската патриаршия, император Лъв VI (886—912) и патриарх Николай Мистик съставили нов списък на митрополитите и епископите, които зависели от цариградския патриарх.

В много тясна връзка с горния списък стои и списъкът, наречен *Νέα τακτικά*, вероятно от времето на Константин Багренородни. В него няма никакви съществени промени, а само някои изменения в броя на митрополитите и епископите.

Епархийските списъци от IX и първата половина на X в. представляват голям интерес за българската история. Вярно е, че с тях трябва да се работи много внимателно, защото на много места те не отразяват действителното положение, а просто преповтарят данните на по-ранния извор, по който са съставени. Все пак в тях има ценни данни за промените, които настъпват в нашите земи, когато българската църква става автокефална, както и за политическите промени,

[1] Срв. Гръцки извори за българската история, т. III, стр. 184—196.

които настъпват след многобройните войни между Византия и България през IX и X в. и особено по Симеоново време. Те са също и един от изворите за християнизацията на македонските славяни и за опитите на империята да ги приобщи.

РЪКОПИСИ: A. На списък № 8: Cod. Taurinenses gr. 1749 CV; IV, 21. — B. На списък № 6. Cod. Vatic. gr. (без означение на сигнатура). — C. На Василиевия списък: A=Cod. Barocc. gr. CLXXXV (XI s.). — B=Cod. Coisl. gr. CCIX (XI s.); C=Cod. Vindob. gr. CCCXXII (XIV s.). — D=Cod. Coisl. gr. CCCLVI (XI s.). D. На списъка от времето на Лъв VI: Cod. Athon. 522. — E. На списъка *Νέα τακτικά*: B=Cod. Coisl. gr. CCIX (XI s.).

ИЗДАНИЯ: G. *Parthey*, Hierocles Synecdemus et Notitiae graecae episcopatuum, Berolini 1866, pp. 162—180 (Notitia № 8); pp. 138—145 (Notitia № 5) — издаден по по-стари издания, а не по ръкописи; pp. 145—149 (Notitia № 6); pp. 181—197 (Notitia № 9)—издаден по по-стари издания, а не по ръкописи; pp. 55—94 (Notitia № 1). — *H. Gelzer*, Georgii Cyprii Descriptio Orbis Romani; accedit Leonis imperatoris Diatyposis genuina adhuc inedita, Lipsiae 1890, pp. 1—83. — *H. Gelzer*, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatuum, Abh. der k. bayer. Akademie der Wiss., I Cl., XXI Bd., III Abt., 1901, pp. 549—567. Преводите на списъци № 5, 6 и 8, 9 са направени по изданието на *Parthey*, на т. нар. Василиев списък и *Νέα τακτικά* — по *Gelzer*, Georgii Cyprii Descriptio, а на списъка на Лъв VI — по *Gelzer*, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte.

КНИЖНИНА: *H. Gelzer*, Zur Zeitbestimmung der griechischen Notitiae Episcopatuum, Jahrbuch für Protestantische Theologie, 1886, pp. 337—575.—*Idem*, Die kirchliche Geographie Griechenlands vor dem Slaveneinbruch, Zeitschrift für Wissenschaftliche Theologie, XXXV (1892), pp. 419—436.—*C. de Boor*: Zeitschrift für Kirchengeschichte, XII (1890), pp. 303—322. — *L. Duchesnes*, Lesanciens évêchés de la Grèce. Mélanges d'archéologie et d'histoire, XV (1915), pp. 238—278 — *N. Bees*, Beiträge zur kirchliche Geographie Griechenlands im Mittelalter und Neueren Zeit, Oriens Christianus, 1914, pp. 238-278. — *Златарски*, История, I, 2, стр. 323—325. — *Н. Бенешевич*, Заметки к текстам Notitiae Episcopatuum, Seminarium Kondakovianum, I (1927), pp. 65—72. — *Н. Бенешевич*, Monumenta Vaticana ad ius canonicum pertinentia, Studi Bizantini II (1927), pp. 127—186. — *E. Gerland*, Corpus Notitiarum episcopatuum, I, Einleitung, Chalcedonensis 1931.— *V. Laurent*, Les sources à consulter pour l'établissement des listes épiscopales du patriarcat byzantin, Échos d'Orient, XXX (1931), p. 65—83. — *F. Dvornik*, Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance, Paris 1933, pp. 160—161. — *Γ. Κονιδάρης*: MEE, XXII, s. v. „*Τακτικά*" ἤ „*Ἐκθέσεις*". — *V. Laurent*, La Notitia de Basile l'Arménien, Echos d'Orient, XXXIV (1935), p. 439 sq. — *F. Gerland*— *V. Laurent*, Corpus Notitiarum episcopatuum, I, Leslistes conciliaires, Chalcedonensis 1936. — *V. Laurent*: Echos d'Orient, XL (1937), pp. 377—379. — *E. Honigmann*, Le Synecdèmos d'Hiéroclès et l'Opuscule géographique de Georges de Chypre, Bruxelles 1939, pp. 4—5. — *Μ. Σταμούλης*, *Ἡ τάξις τῶν Θρακικῶν ἐπαρχίων εἰς τὰ συντάγματα*, *Θρακικά*, XIV (1940), pp. 7—213. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 463—465. — *L. Bréhier*, Les institutions, pp. 466—468. — *R. Janin*, La hiérarchie ecclésiastique dans le diocèse de Thrace, REB, XVII (1959), pp. 136—149.

A. NOTITIA 8	A. СПИСЪК 8
Τάξις προκαθέδρας μητροπολιτῶν	*Ред в предстоятелството на митрополитите:*
γ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Ἡρακλείας	3. в епархия Европа[1] митрополитът на Хераклея[2] [дн. Ерегли]
Ἀπὸ τούτων οἱ ἀρχιεπίσκοποι	*От тях архиепископи са:*
Ἐπαρχία Ἰλλυρικοῦ. α' Μακεδονίας ὁ Θεσσαλονίκης	в епархия I Македония[3] от Илирик митрополитът на Тесалоника[4] [дн. Солун]
Καὶ οἱ λοιποί	*А останалите са:*
κη'. Ἐπαρχία Θρᾴκης ὁ Φιλιππουπόλεως	28. в епархия Тракия[5] митрополитът на Филипопол[6] [Пловдив]
κθ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Τραϊανουπόλεως	29. в епархия Родопа[7] митрополитът на Траянопол [дн. Терма Лутра — Лъджакьой, ю. от Фере]
λα'. Ἐπαρχία Αἱμίμοντος ὁ Ἀδριανουπόλεως	31. в епархия Хемимонт[8] митрополитът на Адрианопол[9] [дн. Одрин]
λβ'. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς ὁ Μαρκιανουπόλεως	32. в същата епархия митрополитът на Марцианопол[10] [дн. развалини при с. Река Девня]
λς'. Ἐπαρχία Ἑλλάδος ὁ Λαρίσσης	36. в епархия Елада митрополитът на Лариса
λζ'. Ἐπαρχία Μακεδονίας α' ὁ Φιλίππων	37. в епархия I Македония митрополитът на Филипи[11] [дн. развалини между Кавала и Драма]

---

[1] Преди въвеждането на темното устройство във Византийската империя провинциите като административни единици имали приблизително същия териториален обхват, както и църковните епархии. Затова тук даваме границите на провинциите. Така провинция Европа била част от диоцеза Тракия и обхващала земите около Цариград, край Мраморно море и Галиполския полуостров. Вж. *Ив. Снегаров,* Кратка история на съвременната българска църква, I, София 1944, стр. 476—477. [2] По-старото име на града е Perinthus. Наречен бил Хераклея в началото на IV в. [3] Провинция Първа Македония била част от диоцеза Илирик и обхващала приблизително земите на дн. Гръцка Македония. [4] За името на град Тесалоника вж. *B. Gerov,* Zur Frage nach der altbulgarischen Form des Namens der Stadt Saloniki, Сб. Ников (= ИИД, XVI—XVII), 1940, стр. 126—133. Общо за историята на града вж. *O. Tafrali,* Thessalonique des origines au XIVe s., Paris 1919. [5] Провинция Тракия била част от диоцеза Тракия и обхващала земите по средното течение на р. Марица с областта на градовете Филипопол (дн. Пловдив) и Бероя (дн. Стара Загора). [6] Градът бил наречен Pulpudeva от траките. Вж. *D. Detschew,* Die thrakishen Sprachreste, Österr. Akad. der Wissenschaften, Phil.-hist. Kl., Wien 1957, p. 377. Името си Филипопол той получил в чест на Филип II Македонски (386—382). В античността и средновековието се среща и името Trimontium. Вж. *G. Kazarow,* Über die Namen der Stadt Philippopel, PhW, 1901, №. 50. — *Danoff:* PWRE, XIX, col. 2244—2263, s. v. Philippopolis. — *В. Бешевлиев,* Античната топонимия у нас като исторически извор, ИИБЕ, III (1954), стр. 346 и бел., стр. 354. [7] Провинция Родопа била част от диоцеза Тракия и обхващала областта на Родопите и земите на Беломорското крайбрежие между реките Места и Марица, приблизително дн. Западна Тракия. [8] Провинция Хемимонт или Thracia Secunda била част от диоцеза Тракия и обхващала земите между Стара планина, р. Тунджа, Черно море и Странджа планина, както и областта на град Адрианопол (дн. Одрин). [9] Градът бил наречен Адрианопол в чест на император Адриан (117—138). Тракийското му име е Uscudama. Вж *D. Detschew,* op. cit., p. 349. Наричал се е и Orestias. Вж. *Oberhummer:* PWRE, VII, col. 2174, s. v' Hadrianopolis. [10] И тук както в Псевдоепифаниевия списък Марцианопол е митрополия в провинция Хемимонт. У *Hierocles,* 636,2, той е главен град на провинция Втора Мизия. В списъка пък от времето на Исаврийската династия (вж. ГИБИ, т. III, стр. 190) Марцианопол е посочен като митрополия в провинция Хемимонт, а Одесос е посочен като митрополия на провинция Втора Мизия. Този град бил наречен Марцианопол от император Траян в чест на сестра му Марция. За литературата вж. *Ив. Дуйчев,* За наименованието на Марцианопол — Девня, ИИД, XIX—XX (1944), стр. 51—55. [11] За историята на този град вж. *P. Collart,* Philippes, ville de Macédoine, Paris 1937. — *P. Lemerle,* Philippes et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne, Paris 1945.

Τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχιεπισκόποι	*Автокефални архиепископи:*
Ἐπαρχία Μυσίας ὁ Ὀδυσσοῦ ἤτοι λέγεται καὶ Βάρνα	в епархия Мизия архиепископът на Одесос, който се нарича и Варна[1] [дн. Варна]
Ἐπαρχία Σκυθίας ὁ Τομῆς	в епархия Скития[2] архиепископът на Томи [дн. с.-и. от Кюстенджа]
Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Βιζύης	в епархия Европа архиепископът на Виза [дн. Виза]
— — —	— — —
Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Μαρωνίας	в епархия Родопа архиепископът на Марония [дн. Марония]
— — —	— — —
Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Μαξιμιανουπόλεως	в епархия Родопа архиепископът на Максимианопол[3] [дн. Месинкалеси до Гюмюрджина]
— — —	— — —
Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Ἀρκαδιουπόλεως	в епархия Европа архиепископът на Аркадиопол[4] [дн. Люлебургас]
Ἐπαρχία Θρᾴκης ὁ Βερόης	в епархия Тракия архиепископът на Берoя[5] [дн. Стара Загора]
— — —	— — —
Ἐπαρχία Θρᾴκης ὁ Νικοπόλεως	в епархия Тракия архиепископът на Никопол[6] [дн. Горни Хисарлък при гр. Гоце Делчев]
— — —	— — —
Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Ἀγχιάλου	в епархия Родопа архиепископът на Анхиало[7] [дн. Поморие]
Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Σιλυμβρείας	в епархия Европа архиепископът на Силимврия [дн. Силиврия]
— — —	— — —
Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Ἄπρου	в епархия Европа архиепископът на Априⁱ[8] [дн. Кермиен]
Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Κυψέλων	в епархия Родопа архиепископът на Кипсела [дн. Ипсала]
— — —	— — —

[1] Античният град Одесос е бил старогръцка колония на брега на Черно море при дн. град Варна.
От VII в. нататък се среща вече името Варна. Вж. *K. Miller*, Itineraria Romana, Stuttgart 1916,
col. 512–513. За името вж. *Ив. Дуйчев*, Проучвания върху българското средновековие, СбБАН, XLI,
1 (1945), стр. 163, бел. 1. За историята на града в античността и ранното средновековие вж. *Хр. Данов*,
Западният бряг на Черно море в древността, София 1947, стр. 100—124. — *В. Велков*, Бележки върху
социално-икономическото развитие на Одесос през късноантичната епоха, ИВАД, X (1956), стр. 97—109.
[2] Провинция Малка Скития била част от диоцеза Тракия и обхващала земите на дн. Добруджа.
[3] Старото име на града е Porsule. Наречен бил Максимианопол в началото на VI в. [4] Старото
име на града е Bergule. Наречен бил Аркадиопол в чест на император Аркадий (395—408). [5] В
римско време градът бил известен с името Augusta Traiana. В средновековието той пак се наричал
Βερόη — Борүй, като за кратко време в края на VIII в. бил преименуван *Εἰρηνόπολις* от императрица Ирина.
[6] Става дума за Nicopolis ad Nestum, който се намирал по-точно на левия бряг на р. Места, на мя-
стото на дн. Долни Хисарлък. Вж. *К. Иречек*, Пътувания по България, Пловдив 1899, стр. 389 —
Кап. К. Николов, По горното течение на р. Места, сп. Минало, кн. 5—6 (1911), стр. 160—162.
[7] В средновековието градът се наричал Тутҳонъ. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 217—218.
И тук както в Псевдоепифаниевия списък Анхиало неправилно е поставен в провинция Родопа вместо
в Хемимонт. Срв. *Ив. Снегаров*, Епархийските списъци като извор за християнизирането на балкан-
ските славяни, ИИБИ, VI, (1956), стр. 653. [8] В текста името Апрос стои вместо Апри. Среща се и
името Теодосиопол в чест на Теодосий Велики, който бил „основал“, т. е. възстановил града в IV в.
Срв. *Θρᾳκικά*, XIV (1940), pp. 83–84. За отъждествяването на Апри с Кермиен вж. *Γ. Λαμπουσιάδης*,
Ἄπρως — Κερμιέν, Θρᾳκικά, II (1920), p. 323. У *Miller*, op. cit., col. 526 — Инеджик.

Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Αἴνου	в епархия Родопа архиепископът на Енос [дн. Енос]
Ἐπαρχία Εὐρόπης ὁ Δριζιπάρων	в епархия Европа архиепископът на Дризипара [дн. Буюк Каращиран]
Ἐπαρχία Αἱμιμόντος ὁ Μεσημβρείας	в епархия Хемимонт архиепископът на Месемврия[1] [дн. Несебър]
— — —	— — —
Ἐπαρχία Θράκης ὁ Δέρκων	в епархия Тракия архиепископът на Деркос [дн. Деркос]
— — —	— — —
Καὶ ὅσοι ἐπίσκοποι ὑπὸ μητροπολίτας	*Кои епископи са подчинени на митрополити:*
Ἐπαρχία γ΄. Εὐρόπης	3. В епархия Европа
Ἡρακλείας	на митрополита на Хераклея [дн. Ерегли]
ὁ τοῦ Πανίου	епископът на Панион [дн. Панизо—Барбарос]
ὁ Καλλιουπόλεως	епископът на Калипол [дн. Галиполи]
ὁ Κερσονήσου	епископът на Херсонес[2] [дн. неуточнено]
ὁ Κύλας	епископът на Кила[3] [дн. неуточнено]
ὁ Ῥεδεστοῦ	епископът на Редесто [дн. Родосто]
ὁ Λίζικος	епископът на Лизик [дн. неуточнено]
ὁ Τζουρύλλου	епископът на Цурулум [дн. Чорлу]
ὁ Θεοδωρουπόλεως	епископът на Теодоропол[4] [дн. неуточнено]
η΄. Ἐπαρχία Βιθυνίας	8. В епархия Витиния
ὁ Νικαίας	на митрополита на Никея [дн. Никея]
— — —	— — —
ὁ Γορδουσέρβων	епископът на Гордосерба[5] [дн. неуточнено]
Ἀπὸ τούτων οἱ ἀρχιεπίσκοποι	*От тях архиепископи са:*
— — —	— — —
Ἐπαρχία Μακεδονίας τοῦ Ἰλλυρικοῦ	В епархия Македония в Илирик
ὁ Θεσσαλονίκης	на митрополита на Тесалоника [дн. Солун]
— — —	— — —
ιζ΄. Ἐπαρχία Πόντου Πολεμωνιακοῦ	17. в епархия Полемониака от Понт
ὁ Νεοκεσαρείας	на митрополита на Неокесарея [дн. Неокесарея — Никсар]
— — —	— — —
ὁ Κωμάνων	епископът на Комани[6] [дн. неуточнено]
κη΄. Ἐπαρχία Θράκης	28. в епархия Тракия
ὁ Φιλιππουπόλεως	на митрополита на Филипопол

[1] Името Несебрь се среща още през XI в. във „Видението на пророк Исай". Вж. *В. Бешевлиев,* Античната топонимия у нас като исторически извор, ИИБЕ, III (1954), стр. 347. [2] Този град се намирал някъде в Херсонския полуостров. Вж. *Bücher:* PWRE, III, col. 2251, s. v. Chersonesos 2. [3] *Honigmann,* Le Synecdèmos d'Hiéroclès et L'Opuscule géographique de Georges de Chypre, Bruxelles 1939, p. 12, отъждествява Кили с Килитбахар, а *Miller,* op. cit., 525 — с Черибан. [4] Този град се споменава и в *Procopii* De aedificiis, IV, 7,5. Срв. *Honigmann.:* PWRE, V^{a}, col. 1920—1, s. v. *Θεοδωρούπολις.* [5] Този град в посочената малоазийска провинция се свързва от някои автори с името на сърбите. Вж. *H. Gelzer,* Ungedruckte Texte, p. 538. — *F. Dvornik,* Les Slaves, Byzance et Rome au IXe s., pp. 18, 103. [6] Този град в посочената Малоазийска провинция се свързва може би с името на куманите.

ὁ Διοκλητιανουπόλεως	епископът на Диоклетианопол[1] [дн. може би при Чирпан]
ὁ Σεβαστουπόλεως	епископът на Севастопол [дн. неуточнено]
ὁ Διοσπόλεως	епископът на Диоспол[2] [дн. може би при Ямбол]
κθ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης	29. в епархия Родопа
ὁ Τραϊανουπόλεως	на митрополита на Траянопол [дн. Терма Лутра — Лъджакьой, ю. от Фере]
ὁ τοῦ Πήρου	епископът на Топир[3] [дн. развалини при устието на р. Места]
ὁ Ἀναστασιουπόλεως	епископът на Анастасиопол[4] [дн. неуточнено]
λα'. Ἐπαρχία Αἱμίμοντος	31. в епархия Хемимонт
ὁ Ἀδριανουπόλεως	на митрополита на Адрианопол [дн. Одрин]
ὁ Μεσεμβρείας	епископът на Месемврия [дн. Несебър]
ὁ Σωζουπόλεως	епископът на Созопол [дн. Созопол]
ὁ Πλουτινουπόλεως	епископът на Плотинопол[5] [дн. при Димотика]
ὁ Ἀναστασιουπόλεως	епископът на Анастасиопол[6] [дн. неуточнено]
ὁ Τζοΐδων	епископът на Цоида[7] [дн. неуточнено]
λβ'. Ἐπαρχία Αἱμιμόντου	32. в епархия Хемимонт
ὁ Μαρκιανουπόλεως	на митрополита на Марцианопол [дн. развалини при с. Река Девня]
ὁ Ῥοδοστόλου	епископът на Доростол [дн. Силистра]
ὁ Τραμαρίσκων	епископът на Трансмариска [дн. Тутракан]
ὁ Νόμων	епископът на Нове [дн. м. Стъклен при Свищов]
ὁ Ζεκεδέπων	епископът на Зекедепа [дн. неизвестно]
ὁ Σκαρίας	епископът на Апиария[8] [дн. Ряхово, Русенско]

[1] Местоположението на града не е определено със сигурност. Според *П. Мутафчиев,* Към църковно-историческата география на Пловдивско, Юбилярен сборник в чест на митрополит Максим, 1931, стр. 90—91. Той се отъждествява с Хисаря от *Д. Дечев,* Античното име на Хисаря, ГПНБМ, 1935/6, стр. 47—51. [2] Последните два града не са отъждествени със сигурност.— *Jireček,* Die Heerstrasse, p. 145, изказва мнение, че Диоспол е идентичен със средновековния Diampolis, дн. Ямбол, но по-късно се отказва от това си мнение (AEMÖ, X, 1886, p. 135. — Пътувания, стр. 382). *Д. Яранов,* Името на гр. Ямбол, МПр, IX, 2 (1934), стр. 17—25, предполага, че Diospolis е съкратена форма от Dionysopolis, [3] Поправката е според *E. Gerland,* Corpus notitiarum episcopatuum, I Einleitung, Calcedonensis 1931, p. 17. Този град бил превзет през 549 г. от славяните. Вж. *Procopii* De bello Gothico, III, ed. Haury, p. 38, 9—12. — *T. Tafel,* De via Romanorum Egnatia, II, Tubingae 1941, p. 37 sq. отъждествява *Πόρος* с развалините Бурукалеси. Вж. също *Στ. Κυριακίδης, Βυζαντιναὶ μελέται. Θεσσαλονίκη* 1939, pp. 40, 110. [4] Този град се намирал ю.-з. от Димотика, но точното му местоположение не е определено. Според *В. Регел,* О городе Анастасиополе . . . , стр. 147—152, градът се намирал при дн. Бешиккьой. Кантакузин (вж. *I. Cantacuzeni* Historia, ed. Bonn, I, p. 542, 10—15), твърди, че Перитеорион бил основан от Андроник III на мястото на Анастасиопол. И според *Σ. Κυριακίδης, Θρακικὰ ταξείδια, Ἡμερολόγιον Μεγ. Ἑλλάδος,* 1931, pp. 195—222, тези два града са тъждествени. Но *Иречек,* Пътувания, стр. 389, бел. 1, отбелязва, че това твърдение е неправдоподобно, понеже в епархийския списък от времето на Лъв VI двата града се срещат едновременно. Тези два града тук са поставени в епархия Родопа, както и в Списъка от времето на исаврийците, докато в Псевдоепифаниевия списък те се намират в епархия Европа. [5] Обикновено се приема, че Плотинопол се намирал близо до дн. Димотика. Вж. *В. Регель,* О городе Плотинополе, Сборник в чест Помяловского, СПб 1897, стр. 145—151. — *Oberhummer:* PWPE, XXI, col. 471, s. v. Plotinopolis — *N. Βαφείδης, Ἡ ἐκ Διδυμοτείχου ἀναθηματικὴ στήλη Πλωτινοπολιτῶν, Θρακικά,* III (1937), pp. 196—210.— *Κ. Ἀποστολίδης, Σημειώματα περὶ Πλωτινοπόλεως καὶ Διδυμοτείχου,* Ibid., IX (1938), pp. 407—444. [6] Този Анастасиопол вероятно не е идентичен със споменатия по-горе в провинция Родопа. [7] Според *Г. Баласчев,* Новыя данные для истории греко-болгарских воин при Симеоне, ИРАИК, IV, 2 (1899), стр. 212—213, Цоида се намирала някъде около Анхиало. [8] За тази форма срв. *E. Honigmann:* Byzantion, XI (1936), p. 448.

B. NOTITIA 5

Ἀνακεφαλαίωσις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, τῶν ὁροθεσιῶν, καὶ συναρίθμησις τῶν ἀποστολικῶν θρόνων

Ὁ πρῶτος θρόνος τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης προέδρου, διέποντος τὸν ἀποστολικὸν καὶ πατριαρχικὸν θρόνον ἄχρι τῶν ὁρίων

Σάξων καὶ
Γάλων καὶ
Κάμπων[a] *καὶ*
Φράγκων καὶ
Ἰλλυρικῶν[b], *καὶ μέχρι*
Γαδείρων καὶ
Ἡρακλείων στηλῶν καὶ ὠκεανοῦ, ἀρχὴν ἐχόντων ἐκ δυσμῶν τοῦ ἡλίου — — — ἄχρι
Ῥαβέννης καὶ
Λογγιβάρδων καὶ
Θεσσαλονίκης,
Σκλάβων[c] *καὶ*
Ἀράβων[d] *καὶ*
Ἀβάρων καὶ
Σκυθῶν καὶ
Δανουβίου τοῦ ποταμοῦ, — — —

B. СПИСЪК 5

Обобщение за светите патриарси, за границите [на църковните им области] и за броя на апостолските престоли

Първият престол на първовърховния апостол Петър[1], предстоятеля на стария Рим, който държи апостолския и патриаршески престол, [чиято власт се простира] до границите
на саксите[2],
галите[3],
сикамбрите[4],
франките,
илирийците[5] и чак
до Гадира[6],
до Херкулесовите стълбове[7] и океана[8], като започва от запад — — —
до Равена,
до лангобардите,
до Солун,
до славяните[9],
до арабите,
до аварите,
до скитите[10],
и до р. Дунав, — — —

C. NOTITIA 6

Τάξις προκαθέδρας μητροπολιτῶν

λʹ. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Ἡρακλείας

C. СПИСЪК 6

Ред в предстоятелството на митрополитите:

3. в провинция Европа митрополитът на Хераклея [дн. Ерегли]

---

a) *for. Κάμβρων marg. G* b) *καὶ Ἰλλυρικῶν om. CG* c) *Σκλάβων] sic S et marg. CG, Ἀθλάβων CG* d) *Ἀρράβων CG Ἀραβίσκοι, gens Pannoniae Ptol. 215.*

---

[1] Става дума за апостол Петър, който се смята за основател на християнската църква в Рим. [2] Саксонските племена населявали територията между долното течение на реките Рейн, Елба и Айдер. Между 772 и 804 г. те били включени в територията на франкската държава и покръстени. [3] Галите заемали Северна Италия още от V в. пр. н. е. и постепенно се пръснали из земите на днешна Франция, Испания, Северна Италия, Британия и Ирландия. [4] Сикамбрите били едно от западногерманските племена, които образували по-късно племето франки. [5] Тук „илирийци“ е употребено метонимично. Става дума за Източния Илирик, който до 732 г. имал около 20 епархии, подведомствени на римския папа. Император Лъв III ги подчинил на Цариградската патриаршия. [6] Гадира е днешният град Кадикс, който се намира на един остров до северния африкански бряг, недалеч от Гибралтар. [7] Херкулесовите стълбове е днешният Гибралтарски проток, където според античната митология стигнал Херкулес при един от подвизите си. [8] Тук съставителят едва ли е имал пред вид само Атлантическия океан, тъй като по това време още съществувала представата за един общ „океан“ — водна маса, която обхващала целия познат свят. [9] Вероятно става дума за западните славяни, част от които заедно с аварите заемали земите на Панония. [10] Не е ясно какво точно е имал пред вид съставителят, като е употребил името „араби“. Издателят *Parthey* припомня едно място у *Ptol.* 2,15, където се казва *Ἀβαρίσκοι, gens Pannoniae.* Може би тук имаме едно повторение с метатеза на името *Ἄβαροι*; или пък става дума за сарацините, които в началото на VIII в. вече заемали Испания. [11] Под „скити“ вероятно тук трябва да разбираме в най-общ смисъл племената, които обитавали земите на север от Дунава.

Ἀπὸ τούτων οἱ ἀρχιεπίσκοποι	*От тях архиепископи са:*
Ἐπαρχία Ἰλλυρικῆς Μακεδονίας ὁ Θεσσαλονίκης	в епархия Македония от Илирик митрополитът на Тесалоника [дн. Солун]
— — —	— — —
κθ'. Ἐπαρχία Θράκης ὁ Φιλιππουπόλεως	29. в епархия Тракия митрополитът на Филипопол [дн. Пловдив]
λ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Τραϊανουπόλεως	30. в епархия Родопа митрополитът на Траянопол [дн. Терма Лутра-Лъджакьой, ю. от Фере]
λβ'. Ἐπαρχία Ἐμιμοντότου ὁ Ἀδριανουπόλεως	32. в епархия Хемимонт митрополитът на Адрианопол [дн. Одрин]
λγ'. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς ὁ Μαρκιανουπόλεως	33. в същата епархия митрополитът на Марцианопол [дн. развалини при с. Река Девня]
λζ'. Ἐπαρχία Ἑλλάδος ὁ Λαρίσσης	37. в епархия Елада митрополитът на Лариса [дн. Лариса]
λη'. Ἐπαρχία Μακεδονίας ὁ Φιλίππων	38. в епархия Македония митрополитът на Филипи [дн. развалини между Кавала и Драма]
Τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχιεπισκόπων	*Автокефални архиепископи:*
α'. Ἐπαρχία Μυσίας ὁ Ὀδυσσοῦ ἤτοι καὶ Βάρης λέγεται	1. в епархия Мизия архиепископът на Одесос, който се нарича и Варна [дн. Варна]
β'. Ἐπαρχία Σκυθίας ὁ Τομῆς	2. в епархия Скития архиепископът на Томи [дн. с.-и. от Кюстенджа]
γ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Βιζύης	3. в епархия Европа архиепископът на Виза [дн. Виза]
ζ' Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Μαρωνίας	7. в епархия Родопа архиепископът на Марония [дн. Марония]
θ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Μαξιμιανουπόλεως	9. в епархия Родопа архиепископът на Максимианопол [дн. Месинкалеси до Гюмюрджина]
ια' Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Ἀρκαδιουπόλεως	11. в епархия Европа архиепископът на Аркадиопол [дн. Люлебургас]
ιβ'. Ἐπαρχία Θράκης ὁ Βερόης	12. в епархия Тракия архиепископът на Берoя [дн. Стара Загора]
ιζ'. Ἐπαρχία Θράκης ὁ Νικοπόλεως	17. в епархия Тракия архиепископът на Никопол [дн. до Гоце Делчев]
ιθ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Ἀγχιάλου	19. в епархия Родопа архиепископът на Анхиало [дн. Поморие]
κ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Σηλυμβρίας	20. в епархия Европа архиепископът на Силимврия [дн. Силиврия]
κγ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Ἄπρου	23. в епархия Европа архиепископът на Апри [дн. Кермиен]
κδ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Κυψέλων	24. в епархия Родопа архиепископът на Кипсела [дн. Ипсала]
λα'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Αἴνου	31. в епархия Родопа архиепископът на Енос [дн. Енос]
λβ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Δριξεπάρων	31. в епархия Европа архиепископът на Дризипара [дн. Буюк Каращиран]
λγ'. Ἐπαρχία Ἐμιμόντου ὁ Μεσημβρίας	33. в епархия Хемимонт архиепископът на Месемврия [дн. Несебър]
μβ'. Ἐπαρχία Θράκης ὁ Δέρκων	42. в епархия Тракия архиепископът на Деркос [дн. Деркос]

μγ'. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς ὁ Μεσίνης	43. в същата епархия архиепископът на Месина[1] [дн. Буюк Каращиран]
μδ'. Ἐπαρχία . . . ὁ Γαριάλλων	44. в [същата] епархия архиепископът на Гариала [дн. Гарела — Харалагюне, Одринско]

D. NOTITIA 9 / D. СПИСЪК 9

Ἡ τάξις τῶν μητροπολιτῶν, καθὼς ἀναγέγραπται ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ, καὶ ὅσοι ἐπίσκοποι τῶν ὑπὸ μητροπολίτας	*Редът на митрополитите, както са записани в хартофилакията, и кои епископи са подчинени на митрополити*
γ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης	3. в епархия Европа
Ἡρακλείας	на митрополита на Хераклея [дн. Ерегли]
ὁ τοῦ Πανίου	епископът на Панион [дн. Панизо—Барбарос]
ὁ Καλλιπόλεως	епископът на Калипол [дн. Галиполи]
ὁ Ἀδρανείας	епископът на Адрания [дн. неуточнено]
ὁ Χερσονήσου	епископът на Херсонес [дн. неуточнено]
ὁ Κύλας	епископът на Кила [дн. неоточнено]
ὁ Ῥοδοστοῦ	епископът на Редесто [дн. Родосто]
ὁ Λιζίκου	епископът на Лизик [дн. неуточнено]
ὁ Τζορύλλου	епископът на Цурулум [дн. Чорлу]
ὁ Θεοδωρουπόλεως	епископът на Теодоропол [дн. неуточнено]
η'. Ἐπαρχία Βιθυνίας	8. в епархия Витиния
ὁ Νικαίας	на митрополита на Никея [дн. Никея]
— — —	— — —
ὁ Γορδοσέρβων	епископът на Гордосерба[дн.неуточнено]
Ἀπὸ τούτων οἱ ἀρχιεπίσκοποι	*От тях архиепископи са:*
— — —	— — —
Ἐπαρχία Μακεδονίας ὁ τοῦ Ἰλλυρικοῦ	в епархия Македония в Илирик
ὁ Θεσσαλονίκης	на митрополита на Тесалоника[дн.Солун]
— — —	— — —
ιζ'. Ἐπαρχία Ποντοπολεμονιακῆς	17. в епархия Полемониака от Понт
ὁ Νεοκαισαρείας	на митрополита на Неокесарея [дн. Неокесарея — Никсар]
— — —	— — —
ὁ Κομάνων	епископът на Комани [дн. неуточнено]
κη'. Ἐπαρχία Θράκης	28. в епархия Тракия
ὁ Φιλιππουπόλεως	на митрополита на Филипопол [дн. Пловдив]
ὁ Διοκλητιανουπόλεως	епископът на Диоклетианопол [дн. може би при Чирпан]
ὁ Σεβαστουπόλεως	епископът на Севастопол [дн. неуточнено]
ὁ Διοσπόλεως	епископът на Диоспол [дн. може би при Ямбол]
κθ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης	29. в епархия Родопа
ὁ Τραϊανουπόλεως	на митрополита на Траянопол [дн. Терма Лутра — Лъджакьой, ю. от Фере]
ὁ τοῦ Πήρου	епископът на Топир [дн. развалини при устието на Места]

[1] Дризипара или Друзипара бил стар тракийски град, столица на одризите. Вж. *Jireček*, Die Heerstrasse, p. 50 — *Д. П. Димитров*, Пътуването на св. Александър Римски през Тракия, ИБАИ, VIII (1934), стр. 135. Името Месина се е давало на Дризипара обикновено през по-късното средновековие. Но тук очевидно има известна объркапост: ако Месина е отъждествена с Дризипара, то тя се посочва втори път, а освен това този град не може да влиза в епархия Тракия.

ὁ Ἀναστασιουπόλεως	епископът на Анастасиопол [дн. неуточнено]
λα'. Ἐπαρχία Αἱμιμόντου	31. в епархия Хемимонт
ὁ Ἀδριανουπόλεως	на митрополита на Адрианопол [дн. Одрин]
ὁ Μεσημβρίας	епископът на Месемврия [дн. Несебър]
ὁ Σωζουπόλεως[a]	епископът на Созопол [дн. Созопол]
ὁ Πλουτινουπόλεως	епископът на Политинопол [дн. до Димотика]
ὁ Τζοΐδων[b]	епископът на Цоида [дн. неуточнено]
ὁ Ἀναστασιουπόλεως	епископът на Анастасиопол [дн. неуточнено]
λβ' . . .[c]	32. . . .[1]
Μαρκιανουπόλεως	на митрополита на Марцианопол [дн. развалини при с. Река Девня]
ὁ Ῥοδοστόλου	епископът на Доростол [дн. Силистра]
ὁ Τραμαρίσκων	епископът на Трансмариска [дн. Тутракан]
ὁ Νόβων	епископът на Нове [дн. м. Стъклен при Свищов]
ὁ Ζεκεδέπων	епископът на Зекедепа [дн. неизвестно]
ὁ Σκαρίας	епископът на Апиария[2] [дн. Ряхово, Русенско]

E. NOTITIA BASILII

Е. ВАСИЛИЕВ СПИСЪК

I. Τάξις προκαθεδρίας μητροπολιτῶν καὶ αὐτοκεφάλων καὶ ἐπισκόπων τελούντων ὑπὸ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον ταύτης τῆς θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος πόλεως

I. Ред на предстоятелството на митрополитите, автокефалните архиепископи и епископите, които се намират под властта на апостолския престол на този богохраним и царствен град [Цариград]

γ̄. ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Ἡρακλείας Θράκης	3. в епархия Европа митрополитът на Хераклея в Тракия [дн. Ерегли]
κη̄. ἐπαρχία Θράκης ὁ Φιλιππουπόλεως	28. в епархия Тракия митрополитът на Филипопол [дн. Пловдив]
κθ̄. ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Τραϊανουπόλεως	29. в епархия Родопа митрополитът на Траянопол [дн. Терма Лутра—Лъджакьой, южно от Фере]
λ̄α. ἐπαρχία Αἱμιμόντου ὁ Ἀδριανουπόλεως	31. в епархия Хемимонт митрополитът на Адрианопол [дн. Одрин]
λ̄β. ἐπαρχία τῆς αὐτῆς ὁ Μαρκιανουπόλεως	32. в същата епархия митрополитът на Марцианопол[3] [дн. развалини при с. Река Девня]

a) *Σωσουπόλεως* C b) *Τζοΐδων*] *sic marg.* CG *Τρωϊδῶν* CG c) *excidit* *Ἐπαρχία Αἱμιμόντου*

[1] Тук очевидно е пропуснато името на провинция Хемимонт. [2] Последните три града са влизали в провинция Втора Мизия, чийто митрополит тук не се споменава. [3] Както в Псевдоепифаниевия списък и в списъците № 6 и 8 и тук Марцианопол е поставен като митрополия в провинция Хемимонт наред с Адрианопол. У Hierocles, 636, 2, той е главен град на провинция Втора Мизия. В списъка пък от времето на Исаврийската династия Марцианопол е посочен като митрополия в провинция Хемимонт, а Одесос е посочен като главен град на провинция Втора Мизия. Според *Κονιδάρης, Αἱ μητροπόλεις*, pp. 48—49, тези промени настъпили в провинция Мизия през втората половина на VII в., т. е. през последните години на византийската власт по тези земи.

II. Μέχρι τούτων μητροπολῖται καὶ λοιπὸν ἐντεῦθεν ἄρχονται οἱ αὐτοκέφαλοι		*II. Дотук митрополитите, а натъък автокефалните :*
ἐπαρχία Μυσίας[a]	*ὁ Ὀδύσσου*[b]	в епархия Мизия архиепископът на Одесос [дн. Варна]
ἐπαρχία Σκυθίας	*ὁ Τομῆς*[c]	в епархия Скития архиепископът на Томи [дн. с.-и от Кюстенджа]
ἐπαρχία Εὐρώπης	*ὁ Βιζύης*	в епархия Европа архиепископът на Виза [дн. Виза]
— — —		— — —
ἐπαρχία Ῥοδόπης	*ὁ Μαρωνείας*[d]	в епархия Родопа архиепископът на Марония [дн. Марония]
— — —		— — —
ἐπαρχία Ῥοδόπης	*ὁ Μαξιμιανουπόλεως*	в епархия Родопа архиепископът на Максимианопол [дн. Месинкалеси до Гюмюрджина]
— — —		— — —
ἐπαρχία Εὐρώπης	*ὁ Ἀρκαδιουπόλεως*	в епархия Европа архиепископът на Аркадиопол [дн. Люлебургас]
ἐπαρχία Θράκης	*ὁ Βερόης*[e]	в епархия Тракия архиепископът на Бероя [дн. Стара Загора]
— — —		— — —
ἐπαρχία Θράκης	*ὁ Νικοπόλεως*	в епархия Тракия архиепископът на Никопол [дн. до гр. Гоце Делчев]
— — —		— — —
ἐπαρχία Ῥοδόπης[f]	*ὁ Ἀγχιάλου*	в епархия Родопа архиепископът на Анхиало [дн. Поморие]
ἐπαρχία Εὐρώπης	*ὁ Συλυβρίας*[g]	в епархия Европа архиепископът на Силиврия [дн. Силиврия]
— — —		— — —
ἐπαρχία Εὐρώπης	*ὁ Ἄπρου*[h]	в епархия Европа архиепископът на Апри [дн. Кермиен]
ἐπαρχία Ῥοδώπης[i]	*ὁ Κυψάλων*[j]	в епархия Родопа архиепископът на Кипсела [дн. Ипсала]
— — —		— — —
ἐπαρχία Ῥοδόπης[k]	*ὁ Αἴνου*	в епархия Родопа архиепископът на Енос [дн. Енос]
ἐπαρχία Εὐρώπης	*ὁ Δριζιπάρων ἤτοι Μεσήνης*[l]	в епархия Европа архиепископът на Дризипара или Месина [дн. Буюк Каращиран]
ἐπαρχία Ἡμιμόντου[m]	*ὁ Μεσημβρίας*	в епархия на Хемимонт архиепископът на Месемврия [дн. Несебър]

a) *Μυσίας*] *μισύασ B* b) *Ὀδύσσου*] *ὀδίσσου* post *Ὀδύσσου*: *Ἀρχιεπίσκοπις λ'ε'* add. *F*. c) *Τομῆς*] *τόμης BF τομής E* d) *ὁ Μαρωνείας*] *ὁ μαρονείασ B ἀμαυρωνείας C* e) *Βερόησ*] *Βερώησ B* f) *Ῥοδόπης*] *ῥοδώῆ B* g) *Σηλυβρίας*] *σιλιβρίασ B σηλυμβρίασ AE* h) *Ἄπρου*] *ἄπρου B* i) *Ῥοδόπης*] *ῥοδώπησ B* j) *Κυψάλλων*] *κυψέλλων C* k) *Ῥοδόπης*] *ῥοδώπης B* l) *Δριζιπάρων*] *δριζηπάρων CG* *Μεσήνης*] *μεσσίσ B μεσίσ C* m) *Ἡμιμόντου*] *ἡμιμόντου AC ἡμιμοντοῦ B Αἱμιμόντου C*.

III. Τάξις καὶ διαίρεσις τῶν μητροπολιτῶν σὺν τοῖς ὑπ' αὐτοῖς ἐπισκόποις	*III. Ред и разпределение на митрополитите заедно с подчинените им епископи:*
Γ. *Ἐπαρχία Εὐρώπης*	3. в епархия Европа
ὁ Ἡρακλείας Θρᾴκης[a]	митрополитът на Хераклея в Тракия
α. ὁ τοῦ Πανίου	1. епископът на Панион [дн. Панизо — Барбарос]
β. ὁ Καλλιπόλεως[b]	2. епископът на Калипол [дн. Галиполи]
⟨γ.⟩ ὁ Χερρονήσου[c]	3. епископът на Херсонес [дн. неуточнено]
⟨δ.⟩ ὁ Κύλας	4. епископът на Кила [дн. неуточнено]
⟨ε.⟩ ὁ Ῥαιδεστοῦ[d]	5. епископът на Редесто [дн. Родосто]
Η. *Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [Βιθυνίας]*	9. в същата епархия [Витиния]
ὁ Νικαίας	митрополитът на Никея [дн. Никея]
— — —	— — —
⟨ε.⟩ ὁ Γορδουσέρβων	5. епископът на Гордосерба [дн. неуточнено]
ΙϚ. *Ἐπαρχία Πολεμονιακή*	16. в епархия Полемониака
δ. ὁ Νεοκαισαρείας	митрополитът на Неокесарея [дн. Неокесарея]
— — —	— — —
ὁ Κομάνος	4. епископът на Комани [дн. неуточнено]
ΚΖ. *Ἐπαρχία Θρᾴκης*	27. в епархия Тракия
ὁ Φιλιππουπόλεως	митрополитът на Филипопол
α. ὁ Διοκλητιανουπόλεως[e]	1. епископът на Диоклетианопол [дн. може би при Чирпан]
(β. ὁ Σεβαστουπόλεως)	2. епископът на Севастопол [дн. неуточнено]
γ. ὁ Διοσπόλεως	3. епископът на Диоспол [дн. неуточнено]
ΚΘ. *Ἐπαρχία Αἱμιμόντου*[f]	29. в епархия Хемимонт
ὁ Ἀδριανουπόλεως	митрополитът на Адрианопол
α. ὁ Μεσημβρίας	1. епископът на Месемврия [дн. Несебър]
β. ὁ Σωζουπόλεως	2. епископът на Созопол [дн. Созопол]
⟨γ.⟩ ὁ Πλουτινουπόλεως[g]	3. епископът на Плотинопол [дн. до Димотика]
⟨δ.⟩ ὁ Ζώϊδων	4. епископът на Цоида [дн. неуточнено]
Λ. *Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς*	30. в същата епархия
ὁ Μαρκιανουπόλεως	митрополитът на Марцианопол
α. ὁ Ῥοδοστόλου[h]	1. епископът на Доростол [дн. Силистра]
β. ὁ Τραμαρισκοῦ	2. епископът на Трансмариска [дн. Тутракан]
γ. ὁ Νόβων	3. епископът на Нове [дн. м. Стъклен до Свищов]
δ. ὁ Ζεκεδέπων	4. епископът на Зекедепа [дн. неизвестно]
ε. ὁ Σαρκάρης	5. епископът на Апиария[1] [дн. Ряхово, Русенско]

a) *ὁ Ἡρακλείας*] *ἡράκλεισ* *A* b) *Καλλιπόλεως*] *καλιπόλεωσ* *B* c) *om.* *B* d) *Ῥαιδεστοῦ*] *ῥοδαιστοῦ* *C* (*ῥοδιαστοῦ* *B superius, ubi in fine Asiae provinciae suffraganeos Heracleenses repetit*) e) *Διοκλητιανουπόλεως*] *διοκλειτιανουπόλεωσ* *C* f) *Αἱμιμόντου*] *ἐμιμοῦντωτ* *B* *αἰμιμόντον* *G* g) om. *B* h) *Ῥοδοστόλου*] *ῥοδιστόλου* *C*

[1] В същност последните шест града са били в провинция Втора Мизия.

⟨ΛΑ.⟩ Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς
ὁ Τραϊανουπόλεως
⟨α.⟩ ὁ τοῦ Πήρου
⟨β.⟩ ὁ Ἀναστασιουπόλεως[a]

⟨ΛΒ⟩ Ἐπαρχία Φρυγίας Καπατιανῆς.
[ς. ὁ Μαρκιανουπόλεως
ζ. ὁ Ῥοδοστόλου
η. ὁ Τραμαρίσκων
θ. ὁ Νόβων
ι. ὁ Ζεκεδέπων
ια. ὁ Σκάρης][b]

31. в същата епархия
митрополитът на Траянопол
[1.] епископът на Топир [дн. развалини при устието на р. Места]
[2.] епископът на Анастасиопол [дн. неуточнено]

32. в епархия Капатианска Фригия
6. епископът на Марцианопол [дн. развалини при с. Река Девня]
7. епископът на Доростол [дн. Силистра]
8. епископът на Трансмариска [дн. Тутракан]
9. епископът на Нове [дн. м. Стъклен до Свищов]
10. епископът на Зекедепа [дн. неизвестно]
11. епископът на Апиария [дн. Ряхово, Русенско]

F. IMPERATORIS LEONIS NOTITIA

Τάξις τῶν ὑποκειμένων μητροπόλεων τῷ ἀποστολικῷ καὶ πατριαρχικῷ θρόνῳ τῆς θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος Κωνσταντινουπόλεως·

Αὕτη ἡ τάξις ἐκ συνοδικῆς διασκέψεως τὸ ἀκριβὲς εἴληφει, καθὼς σήμερον ἐν τῷ ἱερῷ χαρτοφυλακείῳ ἀναγέγραπται·

Αἱ Μητροπόλεις

γ. ἡ Ἡράκλεια[c]
ις. ἡ Θεσσαλονίκη[d]
λδ. ἡ Λάρισσα
λε. ἡ Ναύπακτος
λς. ἡ Φιλιππούπολις
λζ. ἡ Τραϊανούπολις
λθ. ἡ Φιλίππου
μ. ἡ Ἀδριανούπολις
μβ. τὸ Δυρράχιον[e]

F. СПИСЪК ОТ ВРЕМЕТО НА ЛЪВ VI

Ред на митрополитите, подчинени на апостолския и патриаршески престол в богохранимия и престолен град и столица Цариград

Според съборния преглед същият списък е точен, както е записано днес в свещената хартофилакия[1]

Митрополии:

3. Хераклея [дн. Ерегли]
16. Тесалоника [дн. Солун]
34. Лариса [дн. Лариса]
35. Навпакт [дн. Навпакт]
36. Филипопол [дн. Пловдив]
37. Траянопол [дн. Терма Лутра—Лъджакьой, ю. от Фере]
39. Филипи [дн. развалини между Кавала и Драма]
40. Адрианопол [дн. Одрин]
42. Дирахиум [дн. Драч]

a) *om. B, qui duarum ultimarum provinciarum numeros non addidit.* b) *Emblema illud, ex provincia XXX repetitum, a libro C omittitur G habet: . Μαρκιανουπόλεως . Ῥοδοστόλου . Τραμαρίσκων . . . „ita punctis inclusa cernebantur haec vocabula paulo supra scripta". Goar in margine F.* c) ἡράκλια *cod.* d) θεσσαλονικαία *cod.* e) δυράχιον *cod.*

[1] Така се нарича патриаршеската канцелария.

Τάξις τῶν ἀρχιεπισκοπῶν αἳ τῷ τῆς βασιλίδος θρόνῳ ὑπόκεινται	*Ред на архиепископите, които зависят от столичния престол:*
α. ἡ Βιζύη	1. Виза [дн. Виза]
δ. ἡ Μαρώνεια	4. Марония [дн. Марония]
ζ. ἡ Ἀρκαδιούπολις	7. Аркадиопол [дн. Люлебургас]
ια. ἡ Σηλυβρία	11. Силиврия [дн. Силиврия]
ιγ. τὸ Ῥούσιον	13. Русион[1] [дн. Руськой]
ιδ. τὰ Κύψελα	14. Кипсела [дн. Ипсала]
κ. ἡ Μεσήνη	20. Месина [дн. Буюк Каращиран]
κα. ἡ Γαρέλλα	21. Гарела [дн. Гарела—Харалагюне, Одринско]
κβ. ἡ Βρύσις	22. Врисис [Бунархисар]
κγ. ἡ Δερκούς	23. Деркос [дн. Деркос]
κδ. αἱ Σέρραι[a]	24. Серес [дн. Сяр]
μα. ἡ Αἶνος	41. Енос [Енос]
μβ. ἡ Μεσημβρία	42. Месемврия [дн. Несебър]
μδ. ἡ Γοτθία	44. Готия [дн. област в Кримския п-ов]

Ὅσοι ἑκάστῃ μητροπόλει ὑπόκεινται θρόνοι	*Кои престоли са подчинени на всяка митрополия:*
† *Τῇ Ἡρακλείᾳ Εὐρώπης Γ.*	3. на Хераклея в Европа
α. ὁ Θεοδωρουπόλεως	1. епископът на Теодоропол [дн. неуточнено]
β. ὁ Ῥαιδεστοῦ[b]	2. епископът на Редесто [дн. Родосто]
γ. ὁ Πανίου[c]	3. епископът на Панион [дн. Панизо — Барбарос]
δ. ὁ Χερσονήσου	4. епископът на Херсонес [дн. неуточнено]
ε. ὁ Καλλιπόλεως	5. епископът на Калипол [дн. Галиполи]
ς. ὁ Χαριουπόλεως	6. епископът на Хариупол[2] [дн. Айребол]
ζ. ὁ Χαλκίδος	7. епископът на Халкидос[3] [дн. неуточнено]
η. ὁ Δαονίου	8. епископът на Даонион[4] [дн. Ескиерегли]
θ. ὁ Μαδύτου	9. епископът на Мадит[5] [дн. Майдос]
ι. ὁ Παμφύλου	10. епископът на Памфил[6] [дн. неуточнено]
ια. ὁ Μηδείας	11. епископът на Мидия[7] [дн. Мидия]
ιβ. ὁ Λίζικος	12. епископът на Лизик [дн. неуточнено]
ιγ. ὁ Σεργέτζης	13. епископът на Сергеца[8] [дн. Саракини]
ιδ. ὁ Μέτρων	14. епископът на Метре [дн. Чаталджа]
ιε. ὁ Τζουρουλλοῦ[d]	15. епископът на Цурулум [дн. Чорлу]

a) *σέρραι cod.* b) *ῥεδεστοῦ cod.* c) *πανείου cod.* d) *τζουρουλλοὺ cod.*

[1] У *Hierocles*, 634, 9, към *Τόπειρος* се среща формулата *νῦν Ῥούσιον*, т. е. „сега Русион“. *Tafel*, op. cit., p. 19, смята, че в този случай има по-късна интерполация и че името се среща за пръв път през X в. Срв. *Honigmann* op. cit., p. 12 [2] В античността градът се наричал Buaticum. Срв. *Miller*, Itineraria Romana, col. 514. [3] Според *M. Σαράντης, Μεσαιωνικὰ γράμματα*, II (1935), pp. 156—170, Халкидос се намирал при Метри (Чаталджа). [4] Отъждествяването е според *Janin*, La hiérarchie, p. 148. [5] В актовете на VII вселенски събор (787) — Acta conciliorum XIII, col. 144 A. Мадит се отъждествява с Кила, което у *Honigmann*, op. cit., p. 12, е дн. Килитбахар, а у *Miller*, Itineraria Romana, col. 525, Черибан. [6] Този град се намирал между Димотика и Редесто, може би при дн. Узункюпрю. Срв. *Златарски*, История, II, стр. 189, бел. 2. *Janin*, La hiérarchie, p. 148, дава под въпрос Pavloköy. [7] В античността градът се наричал Salmydessus. Вж. *Miller*, op. cit., col. 514. [8] Името на града изглежда славянско. За отъждествяването вж. *Θρᾳκικά*, XIV (1940), p. 165.

† Τῇ Θεσσαλονίκῃ Θεσσαλίας[a] ιϛ.
α. ὁ Κίτρους
β. ὁ Βεροίης
γ. ὁ Δρουγουβιτίας
δ. ὁ τῶν Σερβίων
ε. Κασσανδρείας

† Τῇ Λαρίσσῃ τῆς Ἑλλάδος ΛΔ
α. ὁ Δημητρίαδος
β. ὁ Φαρσάλου
γ. ὁ Θαυμακοῦ
δ. ὁ Ζητουνίου
ε. ὁ Ἐζεροῦ[b]
ϛ. ὁ Λοιδορικίου
ζ. ὁ Τρίκκης
η. ὁ Ἐχίνου
θ. ὁ Κολύδρου
ι. ὁ Σταγῶν

† Τῇ Ναυπάκτῳ Νικοπόλεως ΛΕ
β. ὁ Ἀετοῦ α. ὁ Βουνδίτζης
γ. ὁ Ἀγχελῴου
δ. ὁ Ῥογῶν
ε. ὁ Ἰωαννίνων
ϛ. ὁ Φωτικῆς
ζ. ὁ Ἀνδριανουπόλεως
η. ὁ Βοθρωτοῦ

† Τῇ Φιλιππουπόλει τῆς Θρᾴκης ΛΖ.
α. ὁ Ἀγαθονικείας
β. ὁ Λνουτίτζης
γ. ὁ Σκουταρίου
δ. ὁ Λεύκης
ε. ὁ Βλέπτου

16. на Тесалоника в Тесалия
1. епископът на Китрос [дн. Китрос]
2. епископът на Верея [дн. Бер]
3. епископът на Другувития[1] [дн. неуточнено]
4. епископът на Сервия [дн. Селфидже]
5. епископът на Касандрия [дн. Касандрия]

24. на Лариса в Елада
1. епископът на Димитриада [дн. 'ϛτὰ Δόντια, з. от Воловския залив]
2. епископът на Фарсала [дн. Фарсала]
3. епископът на Тавмак[2] [дн. Домокос]
4. епископът на Зитунион [дн. Зейтун]
5. епископът на Езерос[3] [дн. Незерос]
6. епископът на Лидорикион [дн. неуточнено]
7. епископът на Тринки [дн. Трикала]
8. епископът на Ехинос [дн. Ахинос]
9. епископът на Колиндрос [дн. Колиндър]
10. епископът на Стаги [дн. Стаг]

35. на Навпакт Никополски[4] [дн. Навпакт]
1. епископът на Вундица[5] [дн. Воница]
2. епископът на Аетос [дн. Аетос]
3. епископът на Ахелой [дн. неуточнено]
4. епископът на Роги[6] [дн. с. от Кампос тис Артис]
5. епископът на Йоанина [дн. Янина]
6. епископът на Фотика [дн. при Парамития]
7. епископът на Адрианопол [дн. при Либохово]
8. епископът на Вотрот [дн. Вутринто]

36. на Филипопол в Тракия
1. епископът на Агатоники[7] [дн. Оряхово, Свиленградско]
2. епископът на Лютица [дн. Лъджа, Ивайловградско]
3. епископът на Скутари [дн. може би Щит, Свиленградско]
4. епископът на Левка [дн. Левка, Свиленградско]
5. епископът на Влептон [дн. неуточнено]

---

a) θεσαλονίκη θεσαλίας cod. b) ζεροῦ cod.

[1] Името на тази епархия се свързва с името на славянското племе драгувити, които живеели около Солун. Може би тя е идентична със селището *Δραγοβιτζοῦ*, което се среща в IX в. западно от Солун, вж. *Rouillard-Collomp*, Actes de Lavra, Paris 1937, № 40. За драговитите общо вж. *Дринов*, Съчинения, т. I, стр. 187. — *Niederle*, SS I, 1, p. 425. Подробна книжнина вж. във ВИИНЈ, I стр. 186—187. [2] Името на града в античността е Магнезия. [3] Името на града е славянско. Вж. *M. Vasmer*, Die Slaven in Griechenland, Berlin 1941, p. 121. [4] Тук става дума за Никополската тема в Епир. [5] Името на града е славянско, среща се и под формата *Βόνιτζα*, *Μούνδιτζα*. Името се извежда от *Vodinica. Вж. *Vasmer*, op. cit., p. 67—68. По-правилно у *H. Grégoire*: Byzantion, XXII (1952), pp. 166—168, който го извежда от старобългарското жадица. [6] За този епархийски център срв. *Й. Иванов*, БСМ, стр. 560. [7] Този град е бил граничен според договора от 814 г. Вж. *В. Бешевлиев*, Първобългарски надписи, ГСУифф., кн. XXX, 1 (1934), стр. 17, № 21.

ς. ὁ Δραμίτζης	6. епископът на Драмица [дн. с. Малък манастир, Тополовградско]
ζ. ὁ Ἰωαννίτζων	7. епископът на Йоаница [дн. неуточнено]
η. ὁ Κωνσταντίας	8. епископът на Констанция [дн. може би градището Асара, Харманлийско]
ϑ. ὁ Βελικίας	9. епископът на Великия [дн. неуточнено]
ι. ὁ Βουκούβου	10. епископът на Буково[1] [дн. Хасковските бани].
† *Τῇ Τραϊανουπόλει Ῥοδόπης ΛΖ.*	37. на Траянопол в Родопа
α. ὁ Διδυμοτείχου[a]	1. епископът на Димотика [дн. Димотика]
β. ὁ Μάκρης	2. епископът на Макри [дн. Макри]
γ. ὁ Μουσινουπόλεως	3. епископът на Мосинопол [дн. Гюмюрджина]
δ. ὁ Ἀναστασιουπόλεως	4. епископът на Анастасиопол [дн. неуточнено]
ε. ὁ Πόρων	5. епископът на Топир [дн. развалини при устието на Места]
ς. ὁ Ξανθίας	6. епископът на Ксантия [дн. Ксанти]
ζ. ὁ Περιθεωρίου	7. епископът на Перитеорион [дн. при Буругьол]
†*Τῇ τῶν Φιλίππων*[b] *Μακεδονίας ΛΘ*	39. на Филипи в Македония
α. ὁ Πολυστύλου	1. епископът на Полистил [дн. развалини Булустра, Ксантийско]
β. ὁ Βελικείας	2. епископът на Великия[2] [дн. неуточнено]
γ. ὁ Χριστουπόλέως	3. епископът на Христопол[3] [дн. Кавала]
δ. ὁ Σμολαίνων	4. епископът на Смолен [дн. неуточнено]
ε. ὁ Καισαροπόλεως	5. епископът на Кесаропол[4] [дн. може би Черепляни, Зъхненско]
ς. ὁ Ἀλεκτρυοπόλεως	6. епископът на Алектриопол [дн. Левтера]
†*Τῇ Ἀνδριανουπόλει*[c] *Αἱμιμόντος Μ*	40. на Адрианопол в Хемимонт
α. ὁ Σωζοπόλεως	1. епископът на Созопол [дн. Созопол]
β. ὁ Ἀγαθουπόλεως	2. епископът Агатопол [дн. Ахтопол]
γ. ὁ Δεβελτοῦ	3. епископът на Дебелт [дн. Дебелт]
δ. ὁ Τραποβιζύης	4. епископът на Траповиза [дн. при Ковчас]
ε. ὁ Καράβου	5. епископът на Каравон[5] [дн. неуточнено]
ς. ὁ Βουκέλλου	6. епископът на Вукели[6] [дн. Маточина]
ζ. ὁ Προβάτου	7. епископът на Прова[7] [дн. Провадия, Одринско]
η. ὁ Σκοπέλου	8. епископът на Скопел [дн. Ескиполос]
ϑ. ὁ Βρύσεως	9. епископът на Врисис [дн. Бунархисар]

a) *διδυμοτοίχου cod.* b) *loco τοῖς Φιλίπποις cod.* c) *τῇ ἀνδρινοῦπόλεως αἱμημόντος cod.*

[1] За отъждествяването на тези градове, повечето от които носят славянски имена, вж. *C. Jireček* Die Heerstrasse, p. 71. [2] Името на града е славянско. [3] В средновековието градът е носел и славянското име Мор8ньць. Вж. *Й. Иванов*, Богомилски книги и легенди, София 1925, стр. 286. [4] Става дума вероятно за *Καισαρόπολις*, което селище се среща в XI в. като зависещо от Бачковския манастир. *L. Petit*, Le typicon de Grégoire Paourianos pour le monastère de Pétritzos, BBp, XI, 1; БСМ, стр. 6. [5] Според *Ἰγνάτιος Σαράφογλου : Θρᾳκικά*, II (1929), p. 82. Каравон се отъждествява с Хавса. [6] *Ἰγνάτιος Σαράφογλου : Θρᾳκικά*, II (1929) pp. 81—82, отъждествява неправилно Вукели с Бергуле (Люлебургас). [7] Тук става дума за с. Провадия, Одринско, а не за гр. Провадия в Северна България, който в средновековието се наричал Овечь

ι. ὁ Βουλγαροφύγου
ια. ὁ Τζοΐδων

10. епископът на Булгарофигон[1] [дн. Бабаески]
11. епископът на Цоида [дн. неуточнено]

† Τῷ Δυρραχίῳ ΜΒ
α. ὁ τῶν Στεφανιάκων
β. ὁ Χουναβίας
γ. ὁ Κροῶν[a]
δ. ὁ Ἐλισσοῦ

42. на Дирахиум
1. епископът на Стефаниака [дн. при Пешкопия]
2. епископът на Хунавия [дн. Мат]
3. епископът на Кроа [дн. Круа]
4. епископът на Елисос[2] [дн. Леж]

G. NOVA TACTICA

G. НОВ ЕПАРХИЙСКИ СПИСЪК

Ταῦτα μὲν τὰ πάλαια τακτικά. Σκόπει δὲ καὶ τὰ νέα

Дотук е старият епархийски списък, виж и новия.

(Τάξις τῶν μητροπόλεων τῶν ὑποκειμένων τῷ τῆς Βασιλίδος θρόνῳ)

Ред на митрополитите, подчинени на столичния престол:

γ. ἡ Ἡράκλεια
ις. ἡ Θεσσαλονίκη
λδ. ἡ Λάρισσα
λε. ἡ Ναύπακτος
λς. ἡ Φιλιππούπολις
λζ. ἡ Τραϊανούπολις
λθ. ἡ Φίλιπποι
μ. ἡ Ἀδριανούπολις
μβ. τὸ Δυρράχιον

3. Хераклея [дн. Ерегли]
16. Тесалоника [дн. Солун]
34. Лариса [дн. Лариса]
35. Навпакт [дн. Навпакт]
36. Филипопол [дн. Пловдив]
37. Траянопол [дн. Терма Лутра — Лъджакьой, ю. от Фере]
39. Филипи [дн. развалини между Кавала и Драма]
40. Адрианопол [дн. Одрин]
42. Дирахиум [дн. Драч]

Τάξις καὶ τῶν ἀρχιεπισκοπῶν, αἳ τῷ αὐτῷ τῆς Βασιλίδος ὑπόκεινται θρόνῳ

Ред на архиепископиите, които са подчинени на същия столичен престол:

α. ἡ Βιζύη
δ. ἡ Μαρώνεια
ζ. ἡ Ἀρκαδιούπολις
ια. ἡ Σηλυμβρία
ιδ. ἡ Ἄπρος
ιε. τὸ Ῥούσιον
ις. τὰ Κύψαλα
κβ. ἡ Μεσίνη
κγ. ἡ Γάρελλα
κδ. ἡ Βρύσις

1. Виза [дн. Виза]
4. Марония [дн. Марония]
7. Аркадиопол [дн. Люлебургас]
11. Силимврия [дн. Силиврия]
14. Апри [дн. Кермиен]
15. Русион [дн. Руськой]
16. Кипсала [дн. Ипсала]
22. Месина [дн. Буюк Каращиран]
23. Гарела [дн. Гарела — Хралагюне]
24. Врисис [дн. Бунархисар]

a) βροῶν cod.

[1] *Златарски,* История, I, 1, смята, че крепостта Hostudizum получила името *Βουλγαρόφυγον* след победата на Лъв V над българите, което събитие според него станало именно там. Но предположението на Златарски е погрешно. Името се среща още в актовете на VII вселенски събор (787). Вж. *Γ. Τ. Κολίας, Ἡ παρὰ τὸ Βουλγαρόφυγον μάχη καὶ ἡ δῆθεν πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως* (896), *Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ,* VII (1940—1941), pp. 341—362. — В. *Тъпкова-Заимова,* Крепости и укрепени градове през Първото българско царство, Военно-исторически сборник, III (1956), стр. 41, бел. 1. [2] Както отбелязва издателят в критическия апарат, тези шест града погрешно са повторени като намиращи се в провинция Фригия Пакатиана.

κε. ἡ Δέρκος	25. Деркос [дн. Деркос]
κς. αἱ Σερραί	26. Серес [дн. Сяр]
μγ. ἡ Αἶνος	43. Енос [дн. Енос]
μδ. ἡ Μεσημβρία[a]	44. Месемврия [дн. Несебър]
μς. ἡ Γοτθία	46. Готия [дн. област в Кримския п-ов]
Εἰσὶ δὲ καὶ ὅσοι ἑκάστῃ μητροπόλει ὑπόκεινται θρόνοι	*Кои престоли са подчинени на всяка митрополия :*
Γ. Τῇ Ἡρακλείᾳ τῆς Εὐρώπης	3. на Хераклея в Европа
α. ὁ Θεοδωρουπόλεως	1. епископът на Теодоропол [дн. неуточнено]
β. ὁ Ῥαιδεστοῦ	2. епископът на Редесто [дн. Родосто]
γ. ὁ Πανίου	3. епископът на Панион [дн.Панизо—Барбарос]
δ. ὁ Χερσονήσου	4. епископът на Херсонес [дн.неуточнено]
ε. ὁ Καλλιπόλεως	5. епископът на Калипол [дн. Галиполи]
ς. ὁ Χαριουπόλεως	6. епископът на Хариупол [дн. Айребол]
ζ. ὁ Χαλκηδόνος	7. епископът на Халкидос [дн. неуточнено]
η. ὁ Πανίου	8. епископът на Панион[1] [дн. Панизо-Барбарос]
θ. ὁ Μαδύτου	9. епископът на Мадит [дн. Майдос]
ι. ὁ Παμφύλου	10. епископът на Памфил [дн. неуточнено]
ια. ὁ Μιδείας	11. епископът на Мидия [дн. Мидия]
ιβ. ὁ Λίζηκος	12. епископът на Лизик [дн. неуточнено]
ιγ. ὁ Σεργέντζης	13. епископът на Сергеца [дн. Саракини]
ιδ. ὁ Μέτρων	14. епископът на Метре [дн. Чаталджа]
ιε. ὁ Τουρούλλου	15. епископът на Цурулум [дн. Чорлу]
Η. Τῇ Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας	8. на Никея във Витиния
γ. ὁ Γουρδοσέρβων	3. епископът на Гордосерба [дн. неуточнено]
Ις. Τῇ Θεσσαλονίκῃ τῆς Θεσσαλίας	16. на Тесалоника в Тесалия
α. ὁ τοῦ Κίτρου[b]	1. епископът на Китрос [дн. Китрос]
β. ὁ Βερροίας	2. епископът на Верея [дн. Бер]
γ. ὁ Δουγγουβιτίου	3. епископът на Другувития [дн. неуточнено]
δ. ὁ τῶν Σερβίων	4. епископът на Сервия [дн. Селфидже]
ε. ὁ Κασανδρείας.	5. епископът на Касандрия [дн. Касандрия]
ΙΘ. Τῇ Νεοκαισαρείᾳ Πόντου Πολεμωναϊκου	19. на Неокесарея в Полемониака от Понт
γ. ὁ Κομάνων	3. епископът на Комани [дн. неуточнено]
ΛΔ. Τῇ Λαρίσσῃ τῆς Ἑλλάδος	34. на Лариса в Елада
α. ὁ Δημητριάδος	1. епископът на Димитриада [дн. 'στὰ Λόγια при Волоския залив]
β. ὁ Φαρσαλίου	2. епископът на Фарсала [дн. Фарсала]
γ. ὁ Θαυμακοῦ	3. епископът на Тавмак [дн. Домокос]

a) μεσιμβρία B b) κήτρου B

[1] Тук Панион стои очевидно вм. Даонион.

δ. ὁ Ζητουνίου	4. епископът на Зитунион [дн. Зейтун
ε. ὁ Ἐξεροῦ	5. епископът на Езерос [дн. Незерос]
ς. ὁ Λοιδορικίου	6. епископът на Лидорикион [дн. неуточнено]
ζ. ὁ Τρίκκης	7. епископът на Тринки [дн. Тринкала]
η. ὁ Ἐχίνου	8. епископът на Ехинос [дн. Ахинос]
θ. ὁ Κολίδρου	9. епископът на Колиндрос [дн. Колиндър]
ι. ὁ Σταγῶν	10. епископът на Стаги [дн. Стаг]
ΛΕ. Τῇ Ναυπάκτῳ Νικοπόλεως	35. на Никополски Навпакт [дн. Навпакт]
α. ὁ Μουνδίτζης[a]	1. епископът на Вундица [дн. Воница]
β. ὁ Ἀετοῦ	2. епископът на Аетос [дн. Аетос]
γ. ὁ Ἀχελῴου	3. епископът на Ахелой [дн. неуточнено]
δ. ὁ Ῥογῶν	4. епископът на Роги [дн. с. от Кампос тис Артис]
ε. ὁ Ἰωαννίνων	5. епископът на Йоанина [дн. Янина]
ς. ὁ Φωτικῆς ἤτοι Βελᾶς	6. епископът на Фотика или Вела [дн. при Парамития.]
ζ. ὁ Ἀδριανουπόλεως	7. епископът на Адрианопол [дн. при Либохо]
η. ὁ Βοθρωτοῦ	8. епископът на Вотрот [дн. Вутринто]
ΛS. Τῇ Φιλιππουπόλει τῆς Θρᾴκης	36. на Филипопол в Тракия.
α. ὁ Ἀγαθονικείας	1. епископът на Агатоники [дн. Оряхово, Свиленградско]
β. ὁ Λουτίτζης	2. епископът на Лютица [дн. Лъджа, Ивайловградско]
γ. ὁ Σκουταρίου	3. епископът на Скутари [дн. може би Щит, Свиленградско]
δ. ὁ Λεύκης	4. епископът на Левка [дн. Левка, Свиленградско]
ε. ὁ Βλέπτου	5. епископът на Влептон [дн. неуточнено]
ς. ὁ Δραμίτζης	6. епископът на Драмица [дн. с. Малък манастир, Тополовградско]
ζ. ὁ Ἰωαννίζων	7. епископът на Йоаница [дн. неуточнено]
η. ὁ Κωνσταντείας	8. епископът на Констанция [дн. може би градището Асара, Харманлийско]
⟨θ. ὁ Βελικείας⟩	9. епископът на Великия [дн. неуточнено]
ι. ὁ Κουκούβων	10. епископът на Буково [дн. Хасковските бани]
ΛΖ. Τῇ Τροϊανουπόλει Ῥοδόπης	37. на Траянопол в Родопа
α. ὁ Διδυμοτείχου	1. епископът на Димотика [дн. Димотика]
β. ὁ Μάκρης[b]	2. епископът на Макри [дн. Макри]
γ. ὁ Μουσινουπόλεως	3. епископът на Мосинопол [дн. Гюмюрджина]
δ. ὁ Ἀναστασιουπόλεως[c]	4. епископът на Анастасиопол [дн. неуточнено]
ε. ὁ Πόρων	5. епископът на Топир [дн. развалини при устието на Места]
ς. ὁ Ξανθείας	6. епископът на Ксантия [дн. Ксанти]

a) μουνδίτζια B b) μάκρεισ B c) ἀναςιουῦ B

ΛΘ. *Τῇ τῶν Φιλίππων Μακεδονίας*	39. на Филипи в Македония
α. *ὁ Περιθεωρίου*	1. епископът на Перитеорион [дн. Буругьол]
β. *ὁ Πολυστύλου*[a]	2. епископът на Полистил [дн. Булустра]
γ. *ὁ Βελικείας*	3. епископът на Великия [дн. неуточнено]
δ. *ὁ Χριστοπόλεως*	4. епископът на Христопол [дн. Кавала]
ε. *ὁ Σμολένων*	4. епископът на Смолен [дн. неуточнено]
ς. *ὁ Καισαροπόλεως*	5. епископът на Кесаропол [дн. може би Черепляни, Зъхненско]
ζ. *ὁ Ἀλεκτρυοπόλεως*	6. епископът на Алектриопол [дн. Левтера]
Μ. *Τῇ Ἀδριανουπόλει Αἱμιμόντου*	40. на Адрианопол в Хемимонт
α. *ὁ Σωζοπόλεως*	1. епископът на Созопол [дн. Созопол]
β. *ὁ Ἀγαθοπόλεως*	2. епископът на Агатопол [дн. Ахтопол]
γ. *ὁ Δεβελτοῦ*	3. епископът на Дебелт [дн. Дебелт]
δ. *ὁ Τραποβιζύης*[b]	4. епископът на Траповиза [дн. при Ковчас]
ε. *ὁ Καράμου*	5. епископът на Каравон [дн. неуточнено]
ς. *ὁ Βουκέλλου*	6. епископът на Вукели [дн. Маточина, Свиленградско]
ζ. *ὁ Προβάτου*	7. епископът на Провот [дн. Провадия, Одринско]
η. *ὁ Σκοπέλλου*	8. епископът на Скопел [дн. Ескиполос]
θ. *ὁ Βρύσεως*	9. епископът на Врисис [дн. Бунархисар]
ι. *ὁ Βουλγαροφύγου*	10. епископът на Булгарофигон [дн. Бабаески]
ια. *ὁ Τζοΐδων*	11. епископът на Цоида [дн. неуточнено]
ΜΒ. *Τῷ Δυρραχίῳ*	43. на Дирахиум [дн. Драч]
α. *ὁ τῶν Στεφανιακῶν*	1. епископът на Стефаниака [дн. при Пешкопия]
β. *ὁ Χουναβίας*	2. епископът на Хунавия [дн. Мат]
γ. *ὁ Κροῶν*	3. епископът на Кроа [дн. Круа]
δ. *ὁ Ἐλισσοῦ*	4. епископът на Елисос [дн. Леж]

a) *πολλυστύλου B* b) *τραποβιζῦ B*

XXI. ЛЪВ VI ФИЛОСОФ

Император Лъв VI (886—912) е автор на многобройни съчинения — догматически, астрологически, стихове, епиграми, съчинения по военно изкуство и пр. По-важни от неговите съчинения са:

1. Problemata — военно ръководство, което представя преработено под формата на въпроси и отговори извлечение от Стратегикона на Псевдомаврикий; 2. Tactica — ръководство по военното изкуство, в което авторът разглежда организацията, въоръжението и дисциплината на войската.

Според някои по-ранщни изследвачи автор на това съчинение бил Лъв III (717—741). Това мнение сега е напълно изоставено, още повече че в „Тактика" Лъв VI споменава своя баща Василий I (867—886).

Не може да се каже с положителност, кога е съставена „Тактика". Сигурно е само, че тя е писана след нападението на арабите над Солун (904).

Лъв VI черпи сведения от съчиненията по военно изкуство на Елиан, Ариан, Онозандър, Полиен и от Стратегикона на Псевдомаврикий. Като император той е имал възможност да използува писма, доклади и други документи от архивен характер. В XVIII книга на своята „Тактика" Лъв VI дава ценни сведения за военното изкуство и нравите на народите, които влизали в досег с империята. Особено важни за нас са данните за аварите и турките, които според автора не се отличавали много от българите.

РЪКОПИСИ: M = Cod. Medic. — Laurent. gr. LV, 4 (X s.). — W = Cod. Vindob. phil. gr. 275 (XI s.). — A = Cod. Ambros. gr. 139 (XI s.). — P = Cod. Vatic. Barber 276 (XI s.). — V = Cod. Vatic. gr. 1164 (XI s.).

ИЗДАНИЯ: *Migne*, PGr, CVII, col. 672—1120. Непълно критично издание: Leonis imperatoris Tactica, ed. R. Vari, I—II, Budapestini 1917—1922. Дадените тук откъси са взети от изданието на Migne.

КНИЖНИНА: *K. E. Zachariä v. Lingenthal*, Zum Militärgesetz des Leo, BZ, II (1893), pp. 606—608. — *Idem*, Wissenschaft und Recht für das Heer vom 6 bis Anfang des 10 Jahrhunderts, BZ, III (1894), pp. 437—457. — *Ю. Кулаковский*, Лев Мудрый, или Лев Исавр был автором „Тактики"?, ВВр, V (1898), стр. 398—403. — *Ф. И. Успенский*, Военное устройство Византийской империи, ИРАИК, VI, 1 (1900), стр. 154—207. — *Ю. Кулаковский*, Византийский лагер конца X века, ВВр, X (1903), стр. 63—90. — *A. Dain*, La „Tactique" de Nicéphore Ouranos, Paris 1937. — *Idem*, Sylloge tacticorum quae olim „Inedita Leonis Tactica" dicebatur, Paris 1938. — *Gy. Gyomlay*, Bölcs Leó taktikaja, mint magyar történeti kútforrás, Budapest 1902. — *Idem*, La Tactique de Léon le Sage comme source historique hongroise, Acta historica Acad. scientiarum Hungaricae, I (1952), pp. 161—184. — *K. Krumbacher*, GBL, 636—637. — *L. Bréhier*, Les Institutions de l'empire byzantin, pp. 269—273. — *A. П. Каждан*: ВВр, XVI (1959), стр. 283 — *Gy. Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 400—409.

LEONIS PHILOSOPHI

TACTICA

1. De tribolis ligneis a Nicephoro Phoca contra Bulgaros repertis

XI, 26. *Κατὰ δὲ τὴν Βουλγάρων ἐκστρατείαν καὶ ἕτερον αὐτῷ ἐπενοήθη πρὸς φυλακὴν ἀπλίκτου χρήσιμον, ὅπερ χρὴ μὴ λήθῃ παραπεμφθῆναι· ὁμοῦ τε γὰρ ἐλαφρὸν εἰς βασταγὴν καὶ ἀναγκαῖον εἰς φυλακὴν ἐγνωρίσθη. Ἦν δὲ τοιοῦτον· Κανόνια δύο σύμμετρα λαβὼν ξύλινα τριῶν που σπιθαμῶν, ἢ ὀλίγῳ πλέον λαβδαραίαν συνέμιξεν. Ἕτερον δὲ κανόνιον ὁμοίως ἔχον σπιθαμὰς πέντε, ἢ καὶ ἕξ, τάξιν μεναύλου ἐν τῇ συμμίξει τοῦ δισκελίου ἐπιθείς, τρισκέλιον ἐποίησεν ἱστάμενον ἰσχυρῶς διὰ τῆς ἐπ' ἀλλήλων τῶν σκελῶν συγκροτήσεως.* (col. 800 B)

2. De acie moribusque Turcorum

XVIII, 42. *Ἐπεὶ δὲ Τούρκων ἐμνήσθην, οὐκ ἀδόκιμον κρίνομεν, καὶ ὅπως αὐτοὶ παρατάττονται, καὶ ὅπως αὐτοῖς ἀντιπαρατάξασθαι δέον, διασαφῆσαι, διὰ μετρίας πείρας ἀναμαθόντες, ὅτε συμμάχοις αὐτοῖς ἐχρησάμεθα, Βουλγάρων τὰς εἰρηνικὰς παραβεβηκότων σπονδὰς, καὶ τὰ τῆς Θρᾴκης χωρία καταδραμόντων. Οἷς ἡ δίκη ἐπεξελθοῦσα τῆς εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν παροινίας τῶν ὅλων τὸν βασιλέα τάχος ἔφθασεν ἐπιθεῖναι τὴν τιμωρίαν. Καὶ γὰρ τῶν ἡμετέρων δυνάμεων κατὰ Σαρακηνῶν ἀσχολουμένων Τούρκους ἡ θεία Πρόνοια ἀντὶ Ῥωμαίων κατὰ Βουλγάρων ἐστράτευσε, πλωΐμου στόλου τῆς ἡμῶν βασιλείας τὸν Ἴστρον αὐτοὺς διαπεράσαντός τε καὶ συμμαχήσαντος, καὶ τὸν κακῶς κατὰ Χριστιανῶν ὁπλισθέντα Βουλγάρων στρατὸν τρισὶ*

ЛЪВ VI ФИЛОСОФ

ТАКТИКА

1. Никифор Фока изнамира дървени триболи във войната срещу българите

XI, 26. По време на войната си срещу българите той[1] изнамери и друго средство, полезно за охрана на стана, което не бива да се отдава на забрава, защото се оказа едновременно и леко за носене, и необходимо за отбрана. А то беше следното: като взе две неголеми дървени пръчки, приблизително по три педи или малко по-големи, той ги съедини във форма на буквата *Λ*. Взе също и една друга пръчка, дълга пет или шест педи, сложи копие там, където беше съединил двете пръчки, и направи триножник, който стоеше здраво, понеже пръчките бяха устойчиво сглобени една с друга.

2. Боен ред и нрави на турките

XVIII, 42. Понеже се споменава за турките[2], смятаме за уместно да поясним как се построяват [за сражение] и самите те и как трябва да се строява срещу тях войската. Ние знаем това от известен опит, понеже ги имахме за съюзници, когато българите нарушиха мирния договор и нападнаха селищата в Тракия.[3] Срещу тях се насочи справедливостта поради извършеното към Христа бога, господаря на вселената, клетвонарушение[4] и бързо им наложи наказание. Когато нашите войски бяха заети срещу сарацините, божественият промисъл опълчи срещу българите вместо ромеите турките, които флотата на нашето царство прекара през Истъра, и им даде военна помощ. Те победиха напълно в три сражения въоръжената за зло срещу християни

[1] Тук става дума за византийския военачалник Никифор Фока, който в 895 г. бил изпратен от Лъв VI с войска срещу българската граница, като същевременно от Цариград потеглила по брега на Черно море към Дунава флота начело с друнгария Евстатий, за да прехвърли маджарите през Дунава в България. Вж. подробности у *Златарски*, История, I, 2, стр. 295—297. [2] С „турки" тук са означени маджарите. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, pp. 321. — *Златарски*, История, I, 2, стр. 295—305. [3] Тук става дума за първия поход, който Симеон предприел срещу Византия през 894 г. поради преместването на българското тържище от Цариград в Солун. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 285—288. [4] Лъв V обвинява българите, че нарушили скрепения с клетва мирен договор между Византия и България от 865 г.

μάχαις κατὰ κράτος νενικηκότας, ὡς ἂν εἰ δημίους ἐξαποστείλασα κατὰ αὐτῶν, ἵνα μὴ ἑκόντες Ῥωμαῖοι Χριστιανοὶ Χριστιανῶν Βουλγάρων αἵμασι χραίνοιντο.

43. *Τὰ Σκυθικὰ τοίνυν ἔθνη μιᾶς εἰσίν, ὡς εἰπεῖν, ἀναστροφῆς τε καὶ τάξεως, πολύαρχά τε καὶ ἀπράγμονα νομαδικῶς ὡς ἐπίπαν βιοῦντα. Μόνα δὲ τὰ τῶν Βουλγάρων προσέτι δὲ καὶ τὰ τῶν Τούρκων τῆς ὁμοίας φροντίζουσι τάξεως πολεμικῆς ἰσχυροτέρας τῶν ἄλλων Σκυθικῶν ἐθνῶν τὰς κατὰ σύστασιν μάχας ποιούμενά τε καὶ μοναρχούμενα.*

44. *Ἀλλὰ Βουλγάρων τὴν ἐν Χριστῷ εἰρήνην ἀσπαζομένων, καὶ κοινωνούντων τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως Ῥωμαίοις, μετὰ τὴν ἐκ τῆς παρορκίας πεῖραν οὐχ ἡγούμεθα κατὰ αὐτῶν χεῖρας ὁπλίζειν, ἐπὶ τὸ Θεῖον ἤδη τὰ κατὰ ἐκείνων ἀναρτῶντες στρατηγήματα· διόπερ οὔτε τὴν αὐτῶν καθ' ἡμῶν παράταξιν, οὔτε τὴν ἡμετέραν κατ' ἐκείνων, ἅτε διὰ τῆς μιᾶς πίστεως ἀδελφῶν ὑπαρχόντων, καὶ ταῖς ἡμετέραις εἴκειν ἐπαγγελλομένων εἰσηγήσεσι, διαγράφειν τέως προθυμούμεθα.*

45. *Περὶ δὲ τῆς τῶν Τούρκων διαθέσεώς τε καὶ παρατάξεως, μικρῷ τῆς Βουλγάρων ἢ οὐδὲν διαφερούσης, ἤδη ἐροῦμεν. Ὅτι πολύανδρόν ἐστι καὶ ἐλεύθερον τοῦτο τὸ ἔθνος, μελέτην μόνον ποιούμενον, παρὰ τὰς ἄλλας πολυτελείας καὶ τὴν εὐπορίαν, τὸ ἀνδρείως διακεῖσθαι πρὸς τοὺς ἰδίους ἐχθρούς.*

46. *Τοῦτο τοίνυν ὡς μοναρχούμενον, καὶ ἀπηνεῖς καὶ βαρείας τὰς ποινὰς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις παρ' αὐτῶν ἐκ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ὑφιστάμενον, οὐκ ἀγάπῃ, ἀλλὰ φόβῳ κεκρατημένον, τοὺς πόνους καὶ μόχθους γενναίως φέρουσιν. Πρὸς δὲ καύματα καὶ πρὸς ψύχος ἀντέχονται, καὶ τῆς λοιπῆς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας νομαδικὸν ὑπάρχον.*

47. *Περίεργα δέ εἰσι τὰ τῶν Τούρκων φῦλα, καὶ κρύπτοντα τὴν βουλὴν αὐτῶν, ἄφιλα δὲ καὶ ἄπιστα ὄντα, καὶ διὰ τῆς ἀπληστίας τῶν χρημάτων κρατούμενα, ὅρκου περιφρονοῦσι, μήτε*

войска на българите,[1] като че ли [божественият промисъл] беше изпратил палачи срещу българите, та ромеи християни да не се опетняват доброволно с кръвта на българи християни.

43. Прочее скитските племена[2] имат, така да се каже, един и същ ред и строй. У тях има многовластие и живеят безгрижно и изобщо като номади. Само племето на българите, а също и това на турките имат подобен военен строй, по-здрав, отколкото у другите скитски племена, понеже се бият в редовните сражения и се управляват еднолично[3].

44. Но понеже българите възприеха мира в Христа и в негово име приеха една и съща вяра с ромеите, след сблъскновението поради нарушаване на клетвата[4] ние вече не мислим да се въоръжаваме срещу тях, тъй като против бога вече бихме предприели военните действия против тях. Затова сега не желаем да описваме нито техния строй срещу нас, нито нашия срещу тях, понеже те са наши братя поради еднаквата вяра и обещават да слушат нашите съвети.

45. Сега ще говорим за уредбата и строя на турките, който малко или никак не се отличава от [този на] българите. Това племе е многочислено и свободолюбиво и има само една грижа, пренебрегвайки останалите удобства и благополучие — да проявява мъжество спрямо своите врагове.

46. Прочее това племе се управлява еднолично; то понася жестоки и тежки наказания от управниците си за своите прегрешения и понеже се управлява не с любов, но със страх, храбро понася мъките и лишенията. Издържат на жега и студ и като номади — на липсата и на други необходими неща.

47. Племената на турките са прекалено лукави и потайни в намеренията си, недружелюбни и неверни, обхванати са от алчност за пари, престъпват клетвите

[1] Изворите дават различни сведения за броя на сраженията между българите и маджарите. Така например от хрониката на Симеон Логотет може да се заключи, че е имало само едно сражение, в което Симеон бил напълно разбит (*Sym. Magistri* Chronographia, apud: Theoph. Cont., ed. Bonn., p. 773, 15). От „Чудото на св. Георги" личи, че е имало две сражения, и двете несполучливи за българите (срв. *Б. Ангелов,* Нов препис на старобългарския разказ „Чудото с българина", ИИБЛ, III, 1955, стр. 171—173. — *Ив. Дуйчев,* Из старата българска книжнина, I, София 1943, стр. 71—72), а в приведеното тук сведение се говори за три сражения. Срв. *Златарски,* История, I, 2, стр. 298—299. [2] Със събирателното име „скити" византийските автори обикновено назовават различни тюркски племена: хуни, турки, авари, хазари, първобългари, печенеги и др. Срв. *Moravcsik,* Byzantinoturcica, II, p. 279 sq. [3] С други думи, подчиняват се на един вожд в противоположност на племената, у които има многовластие. [4] Вж. тук бел. 4, стр. 167.

συνθήκας φυλάττοντα, μήτε δώροις ἀρκούμενα, ἀλλὰ πρὶν τὸ δοθὲν δέξονται, ἐπιβουλὴν μελετῶσιν καὶ ἀνατροπὴν τῶν συνθηκῶν.

48. *Καὶ τοὺς ἐπιτηδείους καιροὺς δεινῶς στοχάζονται, καὶ σπουδάζουσιν οὐ τοσοῦτον χειρὶ καὶ δυνάμει τοὺς ἐχθροὺς καταπολεμῆσαι, ὅσον δι᾽ ἀπάτης, καὶ αἰφνιδιασμοῦ, καὶ διὰ τῆς τῶν ἀναγκαίων στενώσεως.*

49. *Ὁπλίζονται δὲ σπαθίοις, καὶ λωρικίοις, καὶ τόξοις, καὶ κονταρίοις. Ὅθεν ἐν ταῖς μάχαις διπλοῦν ἄρμα οἱ πλείονες αὐτῶν ἐπιφέρονται, ἐν τοῖς ὤμοις τὰ κοντάρια ἀναβαστάζοντες, καὶ τὰ τόξα ἐν ταῖς χερσὶ κατέχοντες, καὶ ἀμφοτέροις κατὰ τὴν ἀπαντῶσαν χρείαν κεχρημένοι. Διωκόμενοι δὲ μᾶλλον προτεροῦσι τοῖς τόξοις.*

50. *Οὐκ αὐτοὶ δὲ μόνον ὁπλοφοροῦσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἵπποι τῶν ἐμφανῶν σιδήρῳ ἢ κενδούκλῳ τὰ ἔμπροσθεν μέρη σκέπονται.*

51. *Πολλὴν δὲ μελέτην καὶ ἄσκησιν ποιοῦνται περὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἵππων τοξείαν.*

52. *Ἀκολουθεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ πλῆθος ἀλόγων ἱππαρίων καὶ φοραδίων, ἅμα μὲν πρὸς ἀποτροφὴν καὶ γαλακτοποσίαν, ἅμα δὲ καὶ διὰ πλήθους φαντασίαν.*

53. *Ἀπλικεύουσι δὲ οὐκ ἐν φοσσάτῳ, ὥσπερ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ μέχρι μὲν τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας διεσπαρμένοι κατὰ γένη καὶ φυλὰς, τοὺς ἵππους βόσκοντες διηνεκῶς ἐν θέρει καὶ χειμῶνι. Ἐν δὲ καιρῷ πολέμου τοὺς ἀναγκαίους ἵππους κατέχοντες, καὶ πεδικλοῦντες πλησίον τῶν Τουρκικῶν τεντῶν φυλάττουσι μέχρι καιροῦ τῆς παρατάξεως, ὑπὸ νύκτα τῆς παρατάξεως ἀπαρχόμενοι.*

54. *Τὰς δὲ βίγλας αὐτῶν ἀπὸ μακρόθεν ἀλλεπαλλήλους ποιοῦσιν, εἰς τὸ μὴ εὐκόλως αὐτοὺς ὑπομένειν αἰφνιδιασμούς.*

55. *Ἐν δὲ τῇ μάχῃ οὐχ ὡς οἱ Ῥωμαῖοι παρατάσσουσιν ἐν τρισὶ μέρεσιν, ἀλλ᾽ ἐν διαφόροις μοίρας δρουγγιστὶ συναπτοντες ἀλλήλαις τὰς μοίρας μικρὸν ἀπ᾽ ἀλλήλων δυσταμένας, ὥστε μίαν φαίνεσθαι παράταξιν.*

56. *Ἔχουσι δὲ ἔξω τῆς παρατάξεως δύναμίν τινα ἐκ περισσοῦ, ἣν πρὸς ἔγκρυμμα ἐκπέμπουσιν κατὰ τῶν ἀμελῶς ἀντιτασσομένων αὐτοῖς, ἢ καὶ εἰς βοήθειαν τοῦ βαρουμένου μέρους φυλάττουσι. Τὸ δὲ τοῦλδον αὐτῶν ὄπισθεν τῆς παρατάξεως ἔχουσι πλησίον, ἢ δεξιᾷ*

и не спазват договорите, не могат да бъдат задоволени с подаръци, но още преди да са взели онова, което им се дава, те замислят коварство и нарушение на договорите.

48. Те ловко използуват сгодния случай и се стремят да надвият неприятелите си не толкова със сила и войска, колкото чрез измама, внезапни нападения и лишаване от припаси.

49. Въоръжени са с мечове, ризници, лъкове и дълги копия. Поради това повечето от тях имат двойно въоръжение в битките, като носят копията на раменете си и държат лъковете в ръце, служейки си и с едните, и с другите според случая, който им се представя. Когато са преследвани, те надвиват главно с лъковете си.

50. Не само самите те са въоръжени, а и конете на знатните са покрити отпред с желязо или плъст.

51. Обръщат голямо внимание и много се упражняват да стрелят от конете си.

52. Придружават ги много коне и добитък, които им дават храна и мляко, а същевременно им дават вид на по-многобройни.

53. Те стануват не в укрепен лагер както ромеите, но разпръснати по родове и колена чак до деня на сражението, като пасат непрестанно конете си и лете, и зиме. По време на война те задържат необходимите коне и като спъват краката им около турските шатри, пазят ги чак до времето на сражението, което те започват нощем.

54. Стражите си поставят надалеч, но [нагъсто] едни до други, за да не бъдат лесно изненадвани от внезапни нападения.

55. В сражение не се нареждат в три мери[1] както ромеите, но в отделни отреди и се приближават плътно едни до други, като отредите имат малко разстояние помежду си, така че образуват една бойна линия.

56. Те имат в запас вън от строя известна войска, която изпращат в засада срещу онези, които непредпазливо ги нападат, или пък я пазят за подкрепа на [някоя] обременена [от неприятеля] войскова част. Военния си багаж държат

[1] Византийската войска обикновено се построявала за сражение в три части: ляво, дясно крило и център. За организацията на византийската войска при управлението на император Лъв VI вж. *Bréhier*, op. cit., pp. 369—371. Срв. *Ф. Успенский*, Военное устройство Византийской империи, ИРАИК' IV (1900), стр. 159—168.

ἢ ἀριστερᾷ τῆς παρατάξεως, ὡς ἀπὸ ἑνὸς ἢ δευτέρου μιλίου, ἀφιέντες ἐν αὐτῷ καὶ ὀλίγην παραφυλακήν.

57. *Πολλάκις δὲ καὶ συζευγνύντες τοὺς περισσοὺς τῶν ἵππων κατὰ νώτου, ἤγουν ὄπισθεν τῆς παρατάξεως αὐτῶν ποιοῦσιν εἰς φυλακὴν αὐτῆς, καὶ τὰ μὲν βάθη τῶν ἀκιῶν τῆς παρατάξεως, ἤγουν τοὺς στίχους ἀορίστως ποιοῦσι, διὰ τὸ παχεῖαν εἶναι τὴν παράταξιν βάθους μᾶλλον φροντίζοντες, καὶ ἴσον ποιοῦσι καὶ πυκνὸν τὸ μέτωπον.*

58. *Χαίρουσι δὲ μᾶλλον ταῖς ἀπὸ μήκοθεν μάχαις, καὶ ἐνέδραις, καὶ ταῖς κυκλώσεσι κατὰ τῶν ἐναντίων, καὶ ταῖς ἐσχηματισμέναις ὑποχωρήσεσιν, καὶ ἀντιστροφαῖς, καὶ ταῖς διεσπαρμέναις τάξεσιν.*

59. *Ὅταν δὲ τρέψωσι τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, πάντα ἐν δευτέρῳ τιθέασιν, καὶ ἀφειδῶς ἐπιτίθενται, οὐδὲν ἕτερον λογιζόμενοι, ἢ τὸ διώκειν. Οὐκ ἀρκοῦνται γάρ, ὥσπερ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, τῇ μετρίᾳ καταδιώξει, καὶ τῇ τῶν χρημάτων ἁρπαγῇ ἀλλὰ μέχρι τοσούτου ἐπίκεινται, ἕως ἂν τελείως τὴν τῶν ἐχθρῶν κατάλυσιν ποιήσωνται, πάσῃ μεθόδῳ εἰς τοῦτο κεχρημένοι.*

60. *Ἐὰν δέ τινες τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν διωκόμενοι εἰς ὀχύρωμα καταφεύγωσι, σπουδάζουσι ἀκριβῶς κατανοοῦντες τὴν τῶν ἀναγκαίων ἔνδειαν καὶ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀνδρῶν, καὶ προσκαρτεροῦσιν ἵνα τῇ στενότητι τούτων χειρώσωνται τοὺς ἐχθρούς, ἢ εἰς τὰ ἀρέσκοντα αὐτοῖς σύμφωνα τούτους ἀγάγωσι, πρώτως μὲν ἐλαφρότερά τινα ἐπιζητοῦντες, καὶ τότε συντιθεμένων αὐτοῖς τῶν ἐχθρῶν ἕτερα μείζονα προστιθέασιν.*

61. *Ταῦτα μὲν τὰ τῶν Τούρκων ἤδη τοσούτῳ μόνῳ διαφέροντα τῶν Βουλγάρων, ὅσῳ τὴν Χριστιανῶν οὗτοι ἀσπασάμενοι πίστιν, καὶ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ἐπ' ὀλίγον μετεβάλοντο ἤθεσι, τό τε τὸ ἄγριον καὶ νομαδικὸν τῷ ἀπίστῳ συναποβαλόντες.*

62. *Ἐναντιοῦται δὲ πολεμίοις Τούρκοις ἔνδεία βοσκῆς διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἐπιφέρονται ἀλόγων.*

63. *Καὶ ἐν καιρῷ δὲ συμβολῆς τάξις πεζικὴ συντεταγμένη μάλιστα αὐτοὺς βλάψει, ὡς ἐναντία αὐτῶν καβαλλαρίων ὄντων, καὶ μὴ καταβαινόντων ἀπὸ τῶν ἵππων· οὐδὲ γὰρ στῆναι πεζῇ καρτεροῦσιν ὡς συντραφέντες ἐποχεῖσθαι τοῖς ἵπποις.*

64. *Ἐναντιοῦται δὲ αὐτοῖς καὶ τόπος ὁμαλὸς καὶ γεγυμνασμένος, καὶ δὴ καὶ τάξις καβαλλαρικὴ, καὶ πεπυκνωμένη, καὶ ἀδιαστάτως αὐτοῖς ἀκολουθοῦσα.*

наблизо зад бойния строй, отдясно или отляво на бойните редици на една-две мили, като му отделят неголяма охрана.

57. Често те свързват излишните коне в тила, сиреч зад бойния си строй, и ги превръщат в охрана; дълбочината на редиците на бойния им строй, сиреч отредите, е неопределена; те обръщат поголямо внимание на дълбочината, за да бъдат плътни редиците им и правят равен и сгъстен фронта.

58. Те предпочитат сраженията от разстояние срещу противниците си, засадите, обкръжаванията, привидните отстъпления, обръщанията и разпръснатия строй.

59. Когато обърнат в бягство неприятелите си, те оставят всичко друго настрана и безпощадно нападат, без да мислят за нищо освен за преследването. Защото те не се задоволяват както ромеите и останалите народи с умерено преследване и с разграбване на имуществото, но нападат по всички възможни начини дотогава, докато напълно унищожат враговете си.

60. Ако някой от неприятелите им, когато бъдат преследвани, се приютят в укрепление, те се стремят да разузнаят точно какъв недостиг имат от припаси, коне или хора и изчакват, та поради липсата на тия неща да надвият неприятелите си или да ги доведат до какъвто те желаят договор. Отначало те предлагат някакви по-леки условия, а след това, когато неприятелите им се съгласят, те предявяват и други, по-големи [изисквания].

61. Такива са [нравите] на турките, които се различават от българите само по това, че последните са възприели вярата на християните и малко са се приближили към ромейските нрави, загубвайки заедно с неверието си и дивотията и скитнишкия начин на живот.

62. Вредна е за враждебните нам турки липсата на пасбища поради многото коне, които водят със себе си.

63. По време на сражение за тях е много вреден сбитият пехотен строй. Той е опасен за тях, понеже са конници и не слизат от конете си. Те дори не могат да стоят [изправени] на краката си, понеже са свикнали от малки да се движат с коне.

64. Опасна е за тях също равна и открита местност и сгъстени конни редици, които ги следват без разстояние.

65. *'Εναντιοῦται δὲ καὶ ἐκ χειρὸς συμπλοκὴ μετὰ τῶν ὅπλων, καὶ ἔφοδοι νυκτεριναὶ ἀσφαλῶς γινόμεναι, οἷον ἵνα οἱ μὲν οἱ προσβάλλοντες αὐτοῖς ἓν μὲν ἔχωσι μέρος τεταγμένον, τὸ δὲ ἕτερον μέρος ἐγκρυπτόμενον.*

65. Опасен е за тях и ръкопашният бой с [тежки] оръжия и добре подготвените нощни нападения. Така например, когато се предприема нападение срещу тях, една част от войската трябва да бъде построена, а другата скрита [в засада].

66. *Λυπεῖ δὲ αὐτοὺς σφόδρα καὶ ὅταν τινὲς ἐξ αὐτῶν προσφύγωσι τοῖς 'Ρωμαίοις. Γινώσκουσι γὰρ ὅτι ἄστατον ἔχει γνώμην τὸ ἔθνος αὐτῶν, καὶ φιλοκερδεῖς εἰσιν, καὶ ἐκ πολλῶν φυλῶν συγκείμενοι, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο οὐ ποιοῦνται λόγον συγγενῶν καὶ τῆς εἰς ἀλλήλους ὁμονοίας.*

66. Голяма вреда им се причинява, когато някои от тях прибягват към ромеите. Защото те знаят, че племето им е непостоянно, че са користолюбиви и че са съставени от много колена и поради това не обръщат голямо внимание на родствените връзки и на взаимното съгласие.

67. *'Ολίγων δὲ τάχα τοῦ προσφυγεῖν ἀπαρχομένων καὶ φιλοφρονουμένων παρ' ἡμῶν, πλῆθος αὐτοῖς ἐπακολουθεῖ. Διὸ καὶ βαρέως φέρουσιν ἐπὶ τοῖς ἀπ' αὐτῶν ἀναχωροῦσιν.*

67. Понякога малцина от тях започват да преминават на наша страна, а след като бъдат облагодетелствувани от нас, мнозина ги последват. Затова са много недоволни, когато някои се отделят от тях.

68. *"Οταν οὖν βουληθῇ τις πρὸς αὐτοὺς ἐγγίσαι πρὸς μάχην, πρό γε πάντων ἔχειν αὐτὸν δέον τὰς βίγλας ἐπιμελῶς καὶ συνεχεῖς ἀπὸ διαστημάτων ὀλίγων, εἶτα μεριμνῆσαι καὶ προευτρεπίσαι τὰ εἰς δευτέραν τύχην τυγχανόντα· ἤγουν μήποτε τροπὴ γένηται τῶν ἀντιπολεμούντων αὐτοῖς, ἵνα καὶ ὀχυρὸν τόπον κατανοήσῃ ἐν καιρῷ περιστάσεως, καὶ δαπάνην ἐφευρῃ ὀλίγων ἡμερῶν, εἰ μὲν δυνατόν ἐστι καὶ τῶν ἀλόγων, ἐπὶ παντὸς τῶν ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα τὴν τοῦ ὕδατος εὐπορίαν, εἶτα καὶ τὸ τοῦλδον διαθήσει, ὡς ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ κεφαλαίῳ ἡμῖν εἴρηται.*

68. Когато някой има намерение да се приближи до тях за сражение, той трябва преди всичко да има готови стражи — чести и на малки разстояния; след това да се погрижи и подготви необходимото за в случай на несполука. Все пак (дано да не се случи!), ако бъдат обърнати в бягство противниците им, трябва да се определи укрепено място в случай на опасност, да се приготви продоволствие за няколко дни, ако е възможно и за конете, но преди всичко за хората, главно изобилие от вода, и да се устрои обозът така, както казахме в съответната глава.

69. *Καὶ ἐὰν μὲν σύνεστι πεζικὸς στρατὸς ἐν τῇ πρώτῃ μάλιστα μάχῃ, ἐν ὅσῳ ὁ στρατὸς ἐν συνηθείᾳ τοῦ ἔθνους γίνεται, ἐκτάξαι αὐτὸν κατὰ τὸν δηλωθέντα ἡμῖν ἐν ἄλλοις τρόπον, τοῦτ' ἔστιν, ὥστε ἔχειν τοὺς καβαλλαρίους ὑποτεταγμένους τοῖς πεζοῖς.*

69. А ако има пехотна войска, особено в първото сражение, и ако войниците са родственици[1] на племето [на неприятелите], да се наредят по начина, изложен от нас на друго място, сиреч да има конници, наредени зад пехотата.

70. *Εἰ δὲ μόνον καβαλλάριοί εἰσιν οἱ ἀντιτασσόμενοι αὐτοῖς, καὶ ἀξιόμαχοι πρὸς τὴν ἐκείνων δύναμιν, κατὰ τὸν λεχθέντα τρόπον καὶ αὐτὸν ἐν τῷ περὶ τάξεως λόγῳ τάξει αὐτούς.*

70 Ако ония, които се построяват срещу тях, са само конници и по боеспособност не отстъпват на тяхната военна сила, ти ще ги наредиш по начина, упоменат в книгата за строяването.

71. *Πλείονας δὲ ἐν τοῖς πλαγίοις ἀφορίσει καὶ χρησίμους. 'Εν τῷ νώτῳ γὰρ αὐτῶν ἀρκοῦσιν οἱ λεγόμενοι διφένσορες καβαλλάριοι, ἤτοι οἱ ἔκδικοι. Τοὺς δὲ κούρσωρας, ἤτοι προμάχους μὴ πλέον τριῶν, ἢ τεσσάρων σαγιττοβόλων τῆς*

71. За фланговете да отделиш по-голям брой и способни [войници]. За тила са достатъчни така наречените „защитници“ конници или „отмъстители“. Разузнавачите или предните бойци[2] да не

[1] Лъв отправя това предупреждение до военачалниците, понеже, както е известно, във византийската войска от старо време служели като наемници много чужденци — готи, славяни, хуни и т. н. Срв. *Grosse*, Römische Militärgeschichte pp. 257—258. [2] Тези войници били изпращани напред с разузнавателна цел и за плячкосване и били известни още с името корсари или хусари. Срв. *Bréhier*, op. cit., p. 369.

παρατάξεως τῶν διφενσόρων ἐν ταῖς διώξεσι χωρίζεσθαι μηδὲ κατατρέχειν αὐτῶν. Πάντως δὲ καὶ σπουδὴν ποιήσεται ἵνα ἐν γυμνῷ καὶ ἴσῳ τόπῳ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτῷ τὴν παράταξιν ἐκτάξῃ, ἔνθα μήτε ὕλαι εἰσὶ δασεῖς, μήτε πάλματα, μήτε δὲ κοιλάδες ἐνοχλοῦσι, διὰ τὰ παρὰ τῶν Τούρκων ἐπινοούμενα ἐγκρύμματα.

72. *Καὶ τὰς βίγλας δὲ ἐκ διαστήματος κατὰ τεσσάρων μερῶν τῆς παρατάξεως ποιήσεις.*

73 *Ἐὰν δὲ ἐνδέχεται, καλόν ἐστιν ἵνα ἢ δύσβατον ποταμόν, ἢ πάλματα, ἢ λίμνην κατὰ νώτου τῆς παρατάξεως ἔχῃ, ἵνα ὁ νῶτος ἀσφαλῶς φυλάττεται.*

74. *Καὶ ἐὰν καλῶς τὰ τοῦ πολέμου ἐξέλθῃ, μήτε κατατρέχειν αὐτῶν ἀπλήστως, μήτε ἀμελῶς διακεῖσθαι· οὐδὲ γὰρ ὡς τὰ λοιπὰ ἔθνη τὴν πρώτην ἡττώμενα μάχην ἀπολήγουσι τοῦ πολέμου, ἀλλὰ μέχρις ἂν κατὰ κράτος ταπεινωθῶσιν, ἐπιτηδεύουσι διὰ πολλῶν τρόπων κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν ἐγχειρεῖν. Ἐὰν δὲ σύμμικτός ἐστιν ἡ τάξις, καὶ πλείους εἰσίν οἱ πεζοί, δέον πρόνοιαν ἐν τοῖς τοιούτοις ποιεῖσθαι τῆς ἀποστροφῆς τῶν ἀλόγων. Οὐ γὰρ πάντως συγχωροῦνται οἱ καβαλλάριοι, ἐγγιζόντων τῶν ἐχθρῶν, χορτάσματα τῶν ἀλόγων συνάγειν.*

75. *Αὕτη τοίνυν ἡ πολεμική τε καὶ συνήθης τῶν Τούρκων συνάσκησις διαφέρει Βουλγάρων, ὡς εἴρεται, κατά τινα μικρά, τὰ δὲ ἄλλα ἐξωμοίωται.* (col. 956 C—964 A)

се отделят при преследването от строя на „защитниците" на повече от три-четири хвърлея на стрела и да не нападат неприятеля. Да се положат усилия изобщо да се построи войската по възможност в голо и равно място, където няма нито гъсти гори, нито блата и пропасти поради замислените от турките засади.

72. Стражи ще поставяш на четири места на [известно] разстояние от боевия строй.

73. Ако е възможно, добре е да имаш в гърба на боевия строй мъчнопреbродима река или блата, или езеро, за да има тилът ти сигурна защита.

74. При благополучен изход на сражение не трябва нито да ги преследваш ожесточено, нито пък да бъдеш нехаен. Защото те не прекратяват войната, ако бъдат победени в първото сражение, както останалите племена, а се нахвърлят според обичая си по различни начини срещу своите врагове, докато бъдат напълно унищожени. Ако бойната редица е смесена и пехотинците преобладават, трябва при такова положение да се помисли за изхранването на конете. Защото при приближаването на неприятелите конниците нямат изобщо възможност да събират храна за конете.

75. Такива са обичайните военни похвати на турките. Както казах, те в някои дребни неща се различават от тия на българите, а в останалото са едни и същи.

3. Quomodo bellum in terris Sclavorum et Antarum gerendum sit

XVIII, 79. *Καὶ γὰρ καὶ Σκλαβοι ἦν ποτε ὅτε πέραν κατώκουν τοῦ Ἴστρου, ὃν καὶ Δανούβιον καλοῦμεν. Οἷς καὶ προσεπολέμουν Ῥωμαῖοι ἐπιτιθέμενοι, νομαδικῶς καὶ αὐτῶν τότε διαζώντων πρὶν ἢ περαιωθῆναι τὸν Ἴστρον, καὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας τὸν αὐτῶν αὐχένα ὑποκλῖναι. Οὐδὲ τούτων δὲ τὰ ἔθιμα πρὸς τὰς μάχας καὶ τὴν ἄλλην συνήθειαν ἄγνωστά σοι καταλείψω, ἀλλ' ὅπερ μοι εἴρηται πάντα συλλέξας διαγράψω, καθόσον ἡμῖν ἡ δύναμις ἐγχωρεῖ, ἵνα πανταχόθεν μελίττης δίκην ἐρανίζῃ καὶ συλλέγῃς τὰ χρήσιμα.* (col. 964 D — 965 A).

99. *Καὶ τὰ Σκλαβικὰ δὲ ἔθνη ὁμοδίαιτά τε ἦσαν καὶ ὁμότροπα ἀλλήλοις, καὶ ἐλεύθερα, μηδαμῶς δουλοῦσθαι ἢ ἄρχεσθαι πειθόμενα, καὶ μάλιστα ὅτε πέραν τοῦ Δανουβίου κατῴκουν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ. Ὅθεν καὶ ἐνταῦθα περαιω-*

3. Как трябва да се воюва в земята на славяните и антите

XVIII, 79. Било е време, когато и славяните са живеели отвъд Истър, който наричаме и Дунав. Ромеите ги нападали и воювали с тях, когато те живеели още като номади, преди да преминат Истър и да превият врат под ярема на ромейската власт. Мисля, че трябва също да те запозная с техните военни похвати и останалите им обичаи и както казват, ще събера и ще опиша подробно, доколкото ми стигат силите, та като пчела да можеш да събереш и подбереш отвсякъде полезното.

99. Славянските племена имат еднакъв начин на живот и еднакви нрави. Те са свободолюбиви и никак не се поддават да бъдат поробени и управлявани, главно когато са живели отвъд Дунава в собствената си страна. След като пре-

θέντα, καὶ οἱονεὶ βιασθέντα δέξασθαι τὴν δουλείαν, οὐχ ἑτέρῳ ἡδέως πείθεσθαι ἤθελον, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἑαυτοῖς· κρεῖττον γὰρ ἡγοῦντο ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τῆς αὐτῶν φυλῆς φθείρεσθαι, ἢ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς δουλεύειν καὶ ὑποκλίνεσθαι νόμοις. Οἱ δὲ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος τὸν ἁγιασμὸν καταδεξάμενοι ἄχρι τῶν ἡμετέρων χρόνων τοῦτο, ὅσον κατὰ αὐτούς, εἰς ἀρχαίας ἐλευθερίας συνήθειαν διατηροῦνται.

минали отсам и били принудени, така да се каже, да приемат робството, те не искали да се подчинят драговолно другиму, но се подчиняват, така да се каже, само на себе си. Те смятали впрочем, че е по-добре да търпят насилия от княза на собственото си племе, отколкото да бъдат подвластни и да се подчиняват на ромейските закони. А ония, които са приели светото и спасително кръщение, го спазват, доколкото зависи от тях, чак до наши дни според обичая на старата си свобода.

100. *Πολύανδρά τε ἦσαν καὶ κακοπαθείας ὑπομένοντα, εὐκόλως δὲ πρὸς καύσωνα, καὶ ψύχος, καὶ βροχὴν, καὶ σώματος γυμνότητα, καὶ τὴν τῶν δαπανημάτων ἔνδειαν καρτεροῦντα.*

100. Те са многолюдни, издържат лишенията, леко понасят жега и мраз, дъжд и телесна голота, също и недостиг на припаси.

101. *Ταῦτα δὲ ὁ ἡμέτερος ἐν θείᾳ τῇ λήξει γενόμενος πατὴρ καὶ Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ Βασίλειος τῶν ἀρχαίων ἐθῶν ἔπεισε μεταστῆναι, καὶ γραικώσας, καὶ ἄρχουσι κατὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν τύπον ὑποτάξας, καὶ βαπτίσματι τιμήσας, τῆς τε δουλείας ἠλευθέρωσε τῶν ἑαυτῶν ἀρχόντων, καὶ στρατεύεσθαι κατὰ τῶν Ῥωμαίοις πολεμούντων ἐθνῶν ἐξεπαίδευσεν, οὕτω πως ἐπιμελῶς περὶ τὰ τοιαῦτα διακείμενος, διὸ καὶ ἀμερίμνους Ῥωμαίους ἐκ τῆς πολλάκις ἀπὸ Σκλάβων γενομένης ἀνταρσίας ἐποίησε, πολλὰς ὑπ' ἐκείνων ὀχλήσεις καὶ πολέμους τοῖς πάλαι χρόνοις ὑπομείναντας.*

101. Нашият блаженопаметен отец, ромейският император Василий[1], ги склони да се откажат от старите си права и ги погърчи и подчини на началници по ромейски образец, удостои ги с кръщение[2], освободи ги от властта на техните князе и ги обучи да се бият срещу враждуващите с ромеите племена. Той имаше присърце грижите за тия неща и затова осигури ромеите, които в старо време бяха претърпели много щети и поражения от славяните, против честите им нападения.

102. *Ἦσαν δὲ, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰπεῖν, τῇ φιλοξενίᾳ κατακόρως χρώμενα τὰ Σκλάβων φῦλα, ἣν οὐδὲ νῦν καταλιπεῖν ἐνδικαίωσαν, ἀλλ' ἔχουσιν ὁμοίως.*

102. Славянските племена са били, така да се каже, извънредно гостоприемни, от което качество не са се отказали и до днес, но го пазят непроменено.

103. *Τοῖς γὰρ ἐπιξενουμένοις ἐν αὐτοῖς ἤπιοι καὶ πρᾶοι ἐγίνοντο, φιλοφρονούμενοί τε αὐτὰ καὶ δεξιούμενοι, διασώζοντες, καὶ κατὰ διαδοχὴν ἐκ τόπου εἰς τόπον παραπέμποντες, καὶ ἀβλαβεῖς διατηρεῖσθαι, καὶ ἀδιαλείπτους δαπάνας ἀλλήλοις παρεγγυώμενοι. Ὡς εἴγε δι' ἀμέλειαν τοῦ ὑποδεχομένου συμβαίη τὸν ξένον βλαβῆναι, πόλεμον κατὰ ἐκείνου τοῦτον παραθέμενος ἐκείνῳ, ἀντὶ πίστεως σεβασμίας ἡγούμενος τοῦ ξένου τὴν ἐκδίκησιν.*

103. Те били любезни и внимателни към своите гости, приемали ги благосклонно и ги пазели, а след приема ги препращали от едно място на друго, като поемали помежду си грижата да ги пазят невредими и да не бъдат лишени от храна. Ако се случело гостът да пострада поради небрежността на домакина, онзи, който му го е предал, потеглял на поход срещу [виновния], като смятъл за свой свещен дълг да отмъсти за гостенина си.

104. *Ἐδόκει δὲ αὐτοῖς καὶ ἕτερον συμπαθέστερόν ποτε εἶναι. Τοὺς γὰρ ἐν αἰχμαλωσίᾳ παρ' αὐτῶν λαμβανομένους οὐκ ἀορίστως, ἕως ἂν βούλωνται, πρὸς δουλείαν κατεῖχον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῇ γνώμῃ τῶν αἰχμαλώτων ἐποίουν,*

104. Те смятали че е подходящо да постъпват по следния начин: не държали в робство неопределено време, докато биха искали, онези, които са взели в плен, но като давали определен срок

[1] Василий I Македонец, баща на Лъв VI. [2] Тук авторът има пред вид християнизаторската дейност на Василий I сред непокръстените славянски племена, които живеели в пределите на Византийската империя — пелопонеските славяни (езерити и милинги) — и сред сръбските славяни. Срв. *Ив. Дуйчев,* Въпросът за византийско-славянските отношения и византийските опити за създаване на славянска азбука през първата половина на IX в., ИИБИ, VII (1957), стр. 254—256. — *G. Radojičić,* La date de la conversion des Serbes, Byzantion, XXII (1952), pp. 225—160. — *G. Ostrogorsky,* History, p. 210.

ὁρίζοντες αὐτοῖς ῥητόν τινα τῆς δουλείας χρόνον, ἵνα μετὰ τοῦτον τὸν ὁρισθέντα χρόνον, ἐὰν θέλωσιν, ἐν τοῖς ἰδίοις ἀναχωρῆσαι μετὰ τινος ὡρισμένου μισθοῦ, ἢ ἐὰν βούλωνται παρ' αὐτοῖς εἶναι, μένειν ἐλευθέρους καὶ φίλους.

за робство на пленниците, предоставяли на волята им, ако искат, да се върнат след този срок в земята си, като дадат един определен откуп, или ако искат, да останат при тях като свободни хора и приятели.

105. *Ἐσωφρόνουν δὲ καὶ αἱ θήλειαι αὐτῶν μάλιστα κραταιῶς, ὥστε τὰς πολλὰς αὐτῶν τὴν τῶν ἰδίων ἀνδρῶν τελευτὴν ἰδίαν ἡγεῖσθαι, καὶ ἀποπνίγειν ἑαυτάς, μὴ δυναμένας φέρειν τὴν ἐν χηρείᾳ ζωήν.*

105. Също и жените им били извънредно скромни: по-голямата част от тях смятали смъртта на мъжа си за своя собствена смърт и се самоубивали, не можейки да понасят живот на вдовици.

106. *Ἐχρῶντο δὲ δαπάνῃ κέγχρῳ, μάλιστα ἐφίλουν δὲ καὶ ὀλιγάρκειαν, δυσχερῶς φέροντες τοὺς ἄλλους τῆς γεωργίας πόνους, διὰ τὸ ἐλευθεριωτέραν μᾶλλον φιλεῖν αὐτὰ τὴν διαγωγὴν ποιεῖσθαι καὶ ἄπονον, ἢ σὺν πολλῷ κόπῳ πολυτέλειαν βρωμάτων ἢ χρημάτων ἐπικτήσεσθαι.*

106. За храна употребявали просото и обикновено се задоволявали с малко, понеже трудно понасяли другите тежести на земеделието. Те предпочитали да прекарват времето си свободно и без труд, отколкото с голяма мъка да се сдобиват с разнообразно ядене и пиене.

107. *Ὡπλίζοντο δὲ ποτε μικροῖς ἀκοντίοις, ἤγουν ῥικταρίοις δυσὶν ἕκαστος ἀνήρ, τινὲς δὲ καὶ σκουταρίοις μεγάλοις ἐπιμήκεσιν, οἷον θυρεοῖς, ἐκέχρηντο δὲ καὶ τόξοις ξυλίνοις, καὶ σαγίττας εἶχον κεχρισμένας φαρμάκῳ, ὅπερ ἐστὶν ἐνεργητικόν, ἐὰν μὴ ὁ λαβὼν τὴν πληγὴν ἢ θηριακὴν ποιῇ, ἢ καὶ ἕτερον βοήθημα ἀντιφάρμακον, ἢ καὶ παρευθὺ πεαρικόψῃ τὴν πληγήν, πρὸς τὸ μὴ διαδραμεῖν. Πάντως γὰρ ἂν καὶ τὸ ὅλον σῶμα ἀπόλλυται, καὶ δάσεσι δὲ καὶ δυσβάτοις οἰκεῖν καὶ καταφυγεῖν φιλοῦσιν.*

107. В миналото били въоръжени всеки един с по две малки, сиреч метателни копия, а някои [носели] големи и дълги щитове, подобни на врати. Употребявали също така и дървени лъкове и стрели, намазани с отрова, чието действие може да бъде предотвратено само ако раненият приготви териак[1] или друго противоядие или пък веднага изреже раната, за да не се разпространява, защото иначе действува пагубно върху цялото тяло. Имали навик да живеят и да търсят закрила в гористи и мъчнопроходими местности[2].

108. *Ὅπως δὲ κατὰ αὐτῶν ἐποιοῦντο τὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἐφόδους Ῥωμαῖοι τότε, διηγησάμην ἔμπροσθεν ἐν τῇ περὶ ἀδοκήτων ἐφόδων διατάξει, ἵνα καὶ αὐτός, ὦ στρατηγέ, εἰ καὶ μὴ κατὰ αὐτῶν νῦν, ἀλλ' ἢ κατὰ τῶν ὁμοίων αὐτῶν, ἢ κατὰ ἑτέρων βαρβάρων ποιούμενος ἀδοκήτους ἐφόδους, εἴγε ἄρα χρήσιμόν τι ἐκ τῆς διατυπώσεως ἐκείνης εὑρεθῇ, ἔχῃς καὶ τοῦτο ἐξ ἑτοίμου πρὸς τὴν δέουσαν χρείαν ὡς προγεγυμνασμένον.* (col. 968 D — 972 B)

108. Аз разказах по-рано, в раздела за неочакваните нападения, как ромеите тогава предприемали срещу тях походите и нападенията си, та ако се намери нещо полезно от настоящето изложение, да го имаш на ръка, военачалнико, ако стане нужда, като нещо, което предварително е изпитано, ако и сега да не правиш неочаквани нападения срещу тях, но [потегляш] срещу подобните им или срещу други варварски племена.

[1] Териакът бил специална мазилка за предпазване на тялото от отровни стрели. За неговата употреба срв. *Геновева Цанкова-Петкова*, Материалната култура и военното изкуство на дакийските славяни според сведенията на Псевдомаврикий, ИИБИ, VII (1957), стр. 341. [2] В разказа си за славянските племена Лъв VI в повечето случаи преразказва съкратено сведенията на Псевдомаврикий. Срв. *Arriani* Tactica et *Mauricii* Artis militaris libri XII, Upsalae 1664, XI, 5, pp. 272—289.

XXII. ЛЪВ ХИРОСФАКТ (МАГИСТЪР)

Лъв Хиросфакт *(Χοιροσφάκτης)*, или Лъв Магистър, е един от изтъкнатите представители на византийската култура от края на IX и началото на X в. Той се е родил около 845—850 г., а е починал около 919 г. Лъв Хиросфакт получил солидно образование по философия, астрология, медицина, проявил се като писател, а по-късно станал учител по математика.

Лъв Хиросфакт се намирал в родствени връзки с император Василий I Македонец, при двора на когото заемал важни длъжности. По времето на Лъв VI Лъв Хиросфакт бил изпращан на няколко пъти с дипломатически мисии при българите и арабите. Скоро след 907 г. той паднал в немилост пред императора и бил изпратен на заточение, от което се върнал едва след неговата смърт (912).

Особен интерес за нас представлява кореспонденцията на Лъв Хиросфакт. От запазените общо 27 писма 14 са разменени между него и българския цар Симеон. Те се отнасят за времето, когато Лъв Магистър като пратеник на византийския император е бил затворен от Симеон в крепостта Мундрага (895—896). В кореспонденцията на Лъв Магистър се съдържат извънредно ценни известия за българо-византийските отношения от края на IX и началото на X в. Дават се сведения за войната между България и Византия през 894—896 г., за проникването на българите към Адриатическо море, както и за техния опит да заемат Солун непосредствено след изтеглянето на арабските пирати, които го опустошили в 904 г. Поради личното му участие в събитията и широката му осведоменост сведенията, които Лъв Хиросфакт дава, се отличават с голяма точност и достоверност.

РЪКОПИСИ: P = Cod. Patmiacus gr. 178 (X s.).

ИЗДАНИЯ: *J. Sakkelion: Λέοντος μαγίστρου, ἀνθυπάτου, πατρικίου, Συμεὼν ἄρχοντος Βουλγαρίας καί τινων ἄλλων ἐπιστολαί, Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος*, 1 (1883—1884), pp. 377—410. — *G. Kolias*, Léon Choerosphactès, magistre, proconsul et patrice. Biographie — Correspondance (texte et traduction) (Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie 31), Athen 1939. — Тук е даден редактиран преводът на *В. Н. Златарски*, Известията за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета, СбНУК, XXIV (1908), стр. 122—136, сверен и допълнен по последното издание.

КНИЖНИНА: *C. De Boor*, Vita Euthymii, Ein Anecdoton zur Geschichte Leo's des Weisen A. 886—912, Berlin 1888, p. 189 sq. — *Krumbacher*, GBL, p. 723. — *И. Кузнецов*, Писмата на Лъва Магистра и Романа Лакапина и словото *Ἐπὶ τῇ τῶν Βουλγάρων συμβάσει* като извор за историята на Симеоновска България, СбНУК, кн. XVI—XVII (1900), стр. 179—245. — *М. А. Шангин*, Византийские политические деятели первой половины X в. Византийский сборник, М — Л, 1945, стр. 228—248. — *Ив. Дуйчев*, Из старата българска книжнина, I, София 1943, стр. 74—75; 213—214. — *Е. Э. Липшиц*, Византийский ученый Лев Математик, ВВр, II (1949), стр. 106—149. — *А. П. Каждан*, К истории политической борьбы в Византии в начале X века, Ученые записки Тульского пединститута, вып. 3, 1952. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 397—398.

LEONIS CHOEROSPHACTIS EPISTOLAE

1. *Συμεών, ἄρχων Βουλγαρίας, Λέοντι μαγίστρῳ πρεσβεύοντι ἐκεῖσε τὴν α' πρεσβείαν*

Τὴν ἡλιακὴν ἔκλειψιν καὶ τὸν ταύτης καιρόν, οὐ μόνον μέχρι μηνός τινος, ἑβδομάδος καὶ ἡμέρας, ὥρας τε καὶ στιγμῆς αὐτῆς, ὁ σὸς ἡμῖν προπέρυσι βασιλεὺς μηνύσας ἐφάνη θαυμασιώτατος, ἀλλὰ δὴ καὶ ὅσον χρόνον ἡ ἡλίου ἔκλειψις ἐπικρατήσει δεδήλωκε. Καὶ ἄλλα δὲ τοῦτον λέγουσιν εἰδέναι πολλὰ οὐρανίου κινήσεως καὶ φορᾶς. Εἰ δ' ἀληθῆ ταῦτα γε, καὶ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας, οἶδε καὶ εἰδὼς εἶπεν ἂν σοι, ὡς ἢ ἀπολυθήσεται παρ' ἡμῶν ἢ κατασχεθήσεται. Μήνυσον οὖν τῶν δύο τὸ ἕτερον, καὶ εἰ τὴν ἐνδιάθετον ἡμῶν γνώμην γνῷς, ἆθλον καὶ προγνώσεως καὶ πρεσβείας ἕξεις, οἶδε κύριος, τὸ τὴν αἰχμαλωσίαν λαβεῖν. Ἔρρωσο. (p. 77)

ЛЪВ ХИРОСФАКТ (МАГИСТЪР) ПРЕПИСКА

1. Симеон, княз на България, до Лъв Магистър, изпроводен в България като пратеник за първи път

По-миналата година твоят цар[1] се показа премного достоен за учудване, като ни съобщи за слънчевото затъмнение и времето му: той посочи не само месеца, седмицата и деня, часа и минутата, но така също и колко време ще трае това затъмнение. Казват, че той знае и много други неща за движението и хода на небесните тела[2]. Ако това е истина, разбира се, той знае и за пленниците; и понеже знае, той би могъл да ти каже дали ние ще ги пуснем, или ще ги задържим. И тъй обади ни едно от двете и ако познаеш нашата скрита мисъл, то като награда както за предсказанието, тъй и за пратеничеството, бог ни е свидетел, ще получиш пленниците.[3] Здравей!

2. *Λέων, μάγιστρος, ἄρχοντι Βουλγαρίας*

Μηνύσας ἔφθης, ἀρχόντων φιλανθρωπότατε, ἃ καὶ μεμήνυκας. Τοίνυν διὰ ζώσης φωνῆς οὐ μηνύομεν, ἐπισφαλεστάτη γὰρ ἡ δι' ἑρμηνέως ἐξ ἑτέρας εἰς ἑτέραν μεθαρμοζομένη φωνή. Τὴν δὲ γραφίδα κινοῦντες προλέγομεν, ὡς τὴν Ρωμαίων αἰχμαλωσίαν ἀποστελεῖς, οὐδαμῶς κατέχων αὐτήν, μᾶλλον δὲ ἀποδώσεις, οὐ δώροις δὲ ἢ τιμήσασιν· καὶ τοῦτο ποιήσεις ἀντιμιμούμενος τῷ σῷ θειοτάτῳ πατρί. Τίς γὰρ δυνήσαιτ' ἂν βιάσασθαί σε πρὸς τοῦτο, τὸν ἐνδιάθετον, καὶ αὐθαίρετον ἔχοντα πόλεμον, καὶ τὴν ἀντικαθεξομένην γνώμην κακοῖς; Ἔχεις τὴν πρόγνωσιν, καὶ τελέσεις τοιαῦτα. Ἔρρωσο. (p. 77)

2. Лъв Магистър до княза на България

Ние вече узнахме това, о най-човеколюбиви от князете, което си ни известил. Обаче ние не съобщаваме чрез жива реч, защото речта, която се превежда от един език на друг чрез преводач, е най-несигурна. Но движейки писалката, предсказваме, че ти ще изпратиш ромейските пленници, по никакъв начин няма да ги задържиш, но ще ги предадеш, и то не срещу дарове или откупи. И това ти ще извършиш по подражание на твоя пребожествен отец[4]. Защото, кой би могъл да те принуди на това тебе, който срещу злото водиш вътрешна и доброволна борба и имаш мнение, противно на него? Ето ти предсказанието и ти ще изпълниш това. Здравей!

---

[1] Става дума за византийския император Лъв VI. [2] Лъв VI се занимавал с астрология и изобщо минавал за много учен. [3] Сиреч за тия пленници, които Симеон взел във войната с Византия през 894 г. Тук Симеон се подиграва на учеността на византийския император Лъв VI. Изобщо с това писмо той затруднява Лъв Магистър в изпълнението на мисията му. Вж. *Златарски*, История, 1, 2, стр. 305. [4] Тук под „божествен баща" някои учени (вж. например *И. Кузнецов*, Писмата на Лъва Магистра и Романа Лакапина и словото *'Επὶ τῇ τῶν Βουλγάρων συμβάσει*, СбНУК, XVI—XVII, 1900, стр. 212, бел. 2) мислят, че става дума за византийския император, който се смятал за духовен баща на българския владетел. На нас по-вероятно ни изглежда мнението на Златарски, че тук Лъв Магистър е имал пред вид родния баща на Симеон — Борис-Михаил, който се намирал в мир с Византия. Вж. *В. Златарски*, Известията за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета, СбНУК, XXIV (1908), стр. 124 и 136, бел. 1.

3. Συμέων, ἄρχων Βουλγαρίας, Λέοντι μαγίστρῳ

Ἔγνως, ὦ μάγιστρε Λέον, οὐδόλως τὰ μέλλοντα καὶ ἀπόῤῥητα, γράψας ἡμῖν, ἃ καὶ γέγραφας. Οἶδε δὲ καὶ ὁ σὸς βασιλεὺς καὶ μετεωρολόγος οὐδαμῶς τὸ μέλλον λοιπόν. Εἶχον οὖν κατὰ νοῦν εἶχον, οἶδε κύριος, τὸ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐξαποστεῖλαι. Τοίνυν οὐκ ἀποστελῶ, ἐπεὶ μὴ τὸ μέλλον ἐπέγνως, μηδ᾽ ἀποσταλῆναι ταύτην ψευδῶς ἐνόησας· μηδ᾽ ἆθλον προγνώσεως λαβεῖν ἠδυνήθης. Ἔῤῥωσο. (p. 79)

3. Симеон, княз на България, до Лъв Магистър

Никак не позна, о магистре, бъдещето и тайната, като ни написа това, що си написал. А и твоят цар[1] прочее, който се занимава с небесните движения, никак не знае бъдещето. Наистина имах на ум, имах — бог ми е свидетел, — да възвърна пленниците. Обаче няма да [ги] върна, тъй като ти не позна бъдещето и лъжливо помисли, че няма да бъдат изпратени, нито можа да получиш награда за предсказанието. Здравей!

4. Λέων, μάγιστρος, Συμεὼν, ἄρχοντι Βουλγαρίας

Εἴπερ γραμματεῖς, καλῶς ἀναγινώσκοντας εἶχες, ἀρχόντων φιλανθρωπότατε, εἴπερ τοῖς στιγμὴν προσήκουσαν ποιουμένοις εὐπόρεις, ἔγνως ἂν ἔγνως ἀναλεγόμενος τὴν ἡμετέραν ἐπιστολήν, ὡς τὸ μέλλον γνόντες, δι᾽ αὐτῆς σοι τοῦτο κατεγνωρίσαμεν. Ἔχει γὰρ ὧδε: „Τὴν αἰχμαλωσίαν ἀποστελεῖς οὐδαμῶς κατέχων αὐτήν.“ Εἰ τοίνυν οἱ σοὶ μέχρι τοῦ „ἀποστελεῖς ἔστιξαν, τὸ δὲ „οὐδαμῶς“ συνῆψαν πρὸς τὸ „κατέχων αὐτήν“, εἰ τὸ „ἀποδώσεις“ μὴ, κακῶς ποιοῦντες, ἄχρι τοῦ ἀρνητικοῦ μορίου διῆλθον στίξαντες, ἀλλὰ τὴν „οὐ“ ἄρνησιν τῷ „δώροις δὲ ἢ τιμήμασιν“ ἐπιφέροντες ἦσαν, καὶ δὴ καὶ εἰ τὸ „ἦτα“, συνδετικοῦ νῦν δύναμιν ἔχον, διαζευκτικόν, μηδ᾽ ὁπωσοῦν παρειλήφασιν, ἔμαθες ἂν, ὡς ἄνευ δώρων καί τινων τιμημάτων ἐγράψαμεν, τὴν αἰχμαλωσίαν ὡς οὐ δώσεις, ἀλλ᾽ ἀποδώσεις. Καὶ ἵνα δηλώσω τὰ λείποντα εἰ τὸ „ἀντιμιμούμενος“ καὶ τὸ „βιάσασθαι“ καὶ τὸ „αὐθαίρετον“ „ἐνδιάθετον“ καὶ τὸν „πόλεμον“ καὶ τὴν „ἀντικαθεζομένην γνώμην κακοῖς“, τὸ μὲν „ἀντὶ“ τοῦ ἴσου, ἀλλὰ μὴ τοῦ ἐναντίου, τὰ δὲ λοιπὰ μὴ περὶ θυμοῦ καὶ πολέμου κακῶς ὑπενόησαν, ἀλλὰ περὶ γνώμης πολεμούσης καὶ καταβαλλούσης τὸ σκληρόν τε καὶ ἀφιλάνθρωπον τῆς σῆς προτέρας προθέσεως, εἶχον ἐπαινεῖσθαι ἂν ἔγωγε ὡς γνοὺς τὸ μέλλον τε καὶ ἀπόῤῥητον, καὶ οὐκ ἐπαινεῖσθαι μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ προγνώσεως ἆθλον τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπολαβεῖν. Ἔχεις τὴν προλεκτικὴν παρ᾽ ἡμῶν δύναμιν, ἣν ἡμεῖς ἐκ τοῦ ἡμετέρου

4. Лъв Магистър до Симеон, княз на България

Ако имаше секретари, които четяха добре, о най-човеколюбиви от князете, ако разполагаше с люде, които да умееха да поставят запетая там, дето трябва, то ти, като четеше писмото ми, щеше добре да разбереш, наистина щеше да разбереш, че ние сме познали бъдещето и че чрез писмото сме ти го известили. Защото там стои така: *„τὴν αἰχμαλωσίαν ἀποστελεῖς οὐδαμῶς κατέχων αὐτήν.“* Ако прочее твоите секретари бяха поставили препинателен знак след думата *„ἀποστελεῖς“*, а думата *„οὐδαμῶς“* бяха отнесли към *„κατέχων αὐτήν“* и ако не бяха прескочили погрешно *„ἀποδώσεις“*, до отрицателната частица, поставяйки там препинателен знак, но бяха отнесли отрицанието *„οὐ“* към *„δώροις δὲ ἢ τιμήμασιν“*, а освен това, ако не бяха схванали някак си частицата *„ἢ τα“* разделително, когато тя тук има съединително значение, то ти би разбрал, че сме ти писали, че без дарове или някакъв откуп ще ги възвърнеш, а не ще ги дадеш. Нека да изясня и останалото. Ако бяха разбрали правилно думите: *„ἀντιμιμούμενος — βιάσασθαι — αὐθαίρετον — ἐνδιάθετον — πόλεμον — ἀντικαθιζομένην γνώμην κακοῖς“*, а именно, ако бяха схванали *„ἀντὶ“* в смисъл на „равно“, но не в смисъл „против“, а другото не че се отнася до гняв и война, но до мисъл, която се бори и отхвърля жестокостта и безчовечието на твоето предишно разположение, то тогава аз щях да бъда възхвален, понеже съм познал бъдещето и истината, и не само щях да бъда възхвален, но и като награда за предсказа-

[1] Сиреч Лъв VI.

βασιλέως προγνωστικῶς ἠπιστάμεθα. Ἀπόδος τῷ προφήτῃ πατρὶ τὸ ζητούμενον· εἶπας γάρ ποτε περὶ αἰχμαλώτων, εἴ γε μὴ λέληθέ σε, ὡς ἀποστελεῖς αὐτούς, καθὼς οἱ σοὶ νῦν μοι λέγουσιν. Ἔρρωσο. (pp. 79 — 81)

нието щях да получа пленниците[1]. Ето ти нашата предсказателна сила, която ние предварително бяхме узнали от нашия цар. Върни на баща си-пророка[2] исканото. Защото ти вече веднаж си казал за пленниците, ако не си забравил, че ще ги изпратиш, както и твоите хора сега ми казват[3]. Здравей!

5. Συμέων, ἄρχων Βουλγαρίας, Λέοντι μαγίστρῳ

Ὦ μάγιστρε Λέον, οὐχ ὑπεσχόμην περὶ αἰχμαλώτων· οὔ σοι ἐλάλησά τι· οὐκ ἐξαποστελῶ, καὶ μάλιστα ὡς μὴ τὸ μέλλον γνοὺς καθαρῶς (p. 81)

5. Симеон, княз на България, до Лъв Магистър

О магистре Лъве, не съм обещавал за пленниците; нищо не съм ти казвал; няма да ги изпратя и особено понеже не позна бъдещето точно.

6. Λέων, μάγιστρος, Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Ἀνελεξάμην κατὰ χεῖρας τὴν σὴν ἐπιστολήν, ὦ ἀρχόντων μέγιστε, τὴν οὕτω περιέχουσαν: „οὐχ ὑπεσχόμην περὶ αἰχμαλώτων· οὔ σοι ἐλάλησά τι· οὐκ ἐξαποστελῶ". Ποιήσομαι οὖ εἰς συγκαταθέσεως γραφὴν τὴν τῆς σῆς ἀνανεύσεως ἀφορμήν, τοῦτο μὲν τὸ πρῶτον κῶλον μέχρι τοῦ δευτέρου ἀρνητικοῦ μορίου στίζων ἐπὶ τελείᾳ, οἷον: „οὐχ ὑπεσχόμην περὶ αἰχμαλώτων οὔ", ἀντὶ τοῦ οὐχ ὑπεσχόμην τὸ „οὔ", ἀλλὰ τὸ „ναί", μίαν, κατὰ τὸν Σταγειρίτην, κατάφασιν τῶν δύο θελουσῶν ἀποφάσεων· τὸ δὲ „σοὶ ἐλάλησα" συγκαταθετικῶς ἀνταναγνωστέον, ὡς εἰ ἔλεγες, „οἶδας, ὅτι κατεθέμην λαλῆσαί σοι"· εἶτα τὸ μὲν „τί" πευστικῶς, ἀποδούς, τὸ δὲ „οὐκ ἐξαποστελῶ" ἐν εἰρωνείᾳ περιελθών, ὅλην τὴν δύναμιν τῶν σῶν συλλαβῶν εἰς τὴν σὴν συνήθη φιλάνθρωπον εὐποιίαν ποιήσαιμι. Ἀλλ' εἴποι τις ὅτι ἀμφίβολον ἀνάγνωσιν ποιεῖ. Αὐτὸ δὲ τοῦτο κἀγὼ εἴποιμι πρὸς τὸν τοῦτο λέγοντα. Ἀμφίβολον οὖν, ὡς πολλάκις ἀνταναγινωσκόμενον. Εἰ δ' ἀμφίβολον νικάτω τὸ φιλάνθρωπον. Φιλάνθρωπον δὲ τὸ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπολυθῆναι. Ἀπολυθήτω δή.

6. Лъв Магистър до Симеон, княз на България

Прочетох намиращото се в ръцете ми твое писмо, о най-велики от князете, което съдържа следното: *„οὐχ ὑπεσχόμην περὶ αἰχμαλώτων. οὔ σοι ἐλάλησά τι. οὐκ ἐξαποστελῶ."* И тъй аз ще превърна в съгласително писмо това, което дава повод да изглежда отрицателно, а именно като отделя с точка първата част от изречението чак до втората отрицателна частица включително, така *„οὐχ ὑπεσχόμην περὶ αἰχμαλώτων οὔ"*, сиреч не съм обещавал отрицателно, а положително, тъй както според Стагирита[4] двете отрицания имат значение на едно утвърждение, а пък изразът *„σοὶ ἐλάλησα"* трябва да се прочете утвърдително, както ако ти беше казал: *„οἶδας, ὅτι κατεθέμην λαλῆσαί σοι."* После, като се придаде на частицата *„τί"* въпросително значение, а пък *„οὐκ ἐξαποστελῶ"* би схванал иронично, тогава целия смисъл на твоите думи ще превърна в благодеяние, присъщо за твоето човеколюбие. Но някой би рекъл, че това прави четенето двусмислено. А и аз бих рекъл същото за оногова, който казва това. И тъй двусмислено е, понеже се чете по различен начин. Но ако е двусмислено, то нека човеколюбието надвие, а пък човеколюбие е да бъдат освободени плен-

---

[1] Лъв Магистър се опитва да изтълкува отрицателния отговор на Симеон за връщането на пленниците, като стоварва вината върху неговите секретари, които били изтълкували погрешно смисъла на някои изразив писмото. Вж. *Златарски,* История, I, 2, стр. 308—309.[2] Срв. стр. 176, бел. 4.[3] Лъв Магистър напомня на Симеон за обещанието, което той дал да върне пленниците в преговорите с друнгария Евстатий, водени при устието на р. Дунав през 895 г. Вж. *Златарски,* История, I, 2, стр. 300—302; стр. 308—309. [4] Става дума за гръцкия философ Аристотел (384—322), който бил роден в гр. Стагира (в Халкидическия полуостров). Както е известно, Аристотел е създател на формалната логика.

Ἔχεις γὰρ τὸ δίκαιον μετὰ τοῦ φιλανθρώπου ὑπὸ πάντων σαφῶς μαρτυρούμενον. Εἰ δὲ τὸ ὅλον ἐν ὑποκριτικαῖς ὑποστιγμαῖς διελθεῖν βουλεύσοιτό τις τῆς σῆς ἐπιστολῆς τὸν νοῦν, οὐκ ἄκομψον εὗρε καὶ οὕτως τὴν πρὸς κατάνευσιν ἐπιχείρησιν. (pp. 81 — 83)

ниците. И наистина нека бъдат освободени. Защото ти, както ясно е засвидетелствувано от всички, притежаваш справедливост и човеколюбие. Ако пък изобщо някой би намислил с лицемерни запетаи да обясни смисъла на твоето писмо, то и в такъв случай опитът да те склони би се оказал труден[1].

7. Λέων, μαγιστρος, Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Δεξάμενος τὰς ὑπ᾽ ἐμοῦ διττὰς ἀνταναγνώσεις, τὰς ἀποτρεπούσας τὴν ἅπαξ σου καὶ μετ᾽ ἀμφιβολίας ἀνάγνωσιν, δέχου καὶ τρίτην τῶν ἄλλων ἀνομοίαν. Τὸ γὰρ „οὐχ ὑπεσχόμην", μετὰ σαρκασμοῦ διελθών, τὸ δὲ „περὶ αἰχμαλώτων" μέχρι τοῦ „σοὶ ἐλάλησα" μετὰ βαρύτητος ἀναγνούς, τὸ λειπόμενον „τί οὐκ ἐξαποστελῶ" νοήσω πάντως ἐρωτηματικῶς, ὡς, ἅπερ ἔλαβες, ἀποστελεῖς ἅπαντα, καὶ οὕτως σοι τὴν ἀφιλάνθρωπον τοῖς ἀμαθέσιν ἐπιστολὴν φιλανθρωποτάτην νοήσαιμεν, ὁμοίαν ἀλλ᾽ οὐκ ἀνομοίαν οὖσαν τῆς σῆς γνώμης καὶ φύσεως. Ἔρρωσο. (p. 83)

7. Лъв Магистър до Симеон, княз на България

След като си получил моите две различни четения, които отхвърлят твоето единствено и двусмислено четене, приеми и трето, несходно с другите. Защото като обясних *„οὐχ ὑπεσχόμην"* със сарказъм и *„περὶ αἰχμαλώτων"* включително до *„σοὶ ἐλάλησα"* разбрах утвърдително, то останалото *„τί οὐκ ἐξαποστελῶ"* бих разбрал изобщо въпросително, че ти ще изпратиш всичко, каквото си взел, и по тоя начин твоето нечовеколюбиво за неуките писмо бихме разбрали като най-човеколюбиво, понеже то е сходно, но не и несходно с твоето разположение и естество. Здравей!

8. Τοῦ αὐτοῦ, Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Οἶδεν, ὦ ἀρχόντων θαυμασιώτατε, οἶδε θεὸς πρὸς τἀναντία τὴν γλῶτταν παραφέρειν, ὅτε τῆς ἀληθείας προκρίνειν τὸ ψεῦδος βουλοίμεθα, καὶ τῆς φιλανθρωπίας τὸ ἀφιλάνθρωπον· καὶ τοῦτο βίβλοι φέρουσι, καὶ βίος γνωρίζει πολλάκις πράγμασι. Νῦν δὲ οὐ γλῶσσαν μόνον, οὐδὲ τὴν πρὸ ταύτης διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ χεῖρα γράφουσαν τὰ μὴ δίκαια εἰς ἑτέραν γραφὴν θεὸς μετετάξατο· ἔστι γὰρ καὶ γράφειν ἀναμφιβόλως, κἂν τις βιάζοιτο τὰ γεγραμμένα μεταβάλλειν πρὸς ἕτερον νοῦν. Τὸ δὲ δύναμιν ἔχον, ἀντὶ μιᾶς, τρισσῶς ἀναγνωσθῆναι τῆς πρώτης σου κατανεύσεως, ἔστιν ἐκ προνοίας ἔλεγχος, ἣ πᾶσιν ἐφορᾷ, κατὰ τὸν ποιητήν, εὐνομίαν καὶ ὕβριν. Ἔχεις ἐλέγχοντά σε θεόν, καὶ αὐτὴν τὴν χεῖρα τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ παρακινηθεῖσαν ἀντ᾽ ἄλλων ἄλλα δι᾽ ἀμφιβολίας κατὰ σοῦ, μᾶλλον δ᾽ ὑπὲρ σοῦ πως γράψασθαι. Ἔρρωσο. (pp. 83 — 85)

8. Същият до Симеон, княз на България

Знае, о най-дивни от князете, знае бог да обръща езика към противоположното, когато бихме пожелали да предпочетем лъжата пред истината и нечовеколюбивото пред човеколюбието; и това говорят книгите, па и животът често го проявява с дела. Сега обаче бог не само езика, нито преди него разума, но и ръката, която пише несправедливи работи, насочва към друго писание. Защото може да се пише и без да се поражда съмнение, ако и някой да би се мъчил да изменя написаното в друг смисъл. А възможността да се изтълкува първото ти съгласие трояко вместо по един начин е изпитание от страна на провидението, което според поета наблюдава всяка справедливост и престъпление. Ти виждаш, че бог те изпитва, а самата ръка, която е била движена от него, е написала едно вместо друго с двусмислие против тебе или по-добре за тебе. Здравей!

[1] В това писмо Лъв Магистър чрез разместване препинателните знаци в писмото, а и като апелира към човеколюбието и справедливостта на Симеон, се опитва да го склони да пусне пленниците. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 310—311.

9. Τοῦ αὐτοῦ, Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Ἔγνων τῆς ἐπιστολῆς, ὦ ἀρχόντων μέγιστε, τὸ ἀπόῤῥητον, εἰ καὶ κατὰ σὲ τὴν ἀνάγνωσιν ποιησάμεθα. Φιλεῖς ὡς ἀληθὴς καὶ ζῶν ἀρετῇ τὸ πάντως ὑπὸ πάντων πιστεύσθαι, καὶ δοκιμάζεις πρὸς ὃν καὶ γράφεις. Καὶ εἰ μὲν πιστεύσει τις τὰ μὴ φιλανθρώπως γραφόμενα, ὅτι μὴ νοῦν ἔχει, καὶ ὅτι μὴ χρηστόν σε ὑπέλα ε, δικαίως ἀπεχθανόμενος ὡς ὕβρει πλυνόμενος οὐδ' ὑπακούεις. Εἰ δ' ἀπιστήσει τὰ οὕτως γραφόμενα, ὅτι νοῦν ἔχων ἐστί, καὶ ὅτι χρηστόν σε εἶναι πεπίστευκεν, ὡς τιμώμενος, φιλίᾳ θελγόμενος ὑπακούειν ἐπίστασαι. Ἠπιστήσαμεν οὖν κακόν σε εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο φιληθησόμεθα. φιλούμενοι δὲ τὰ ἡμῖν φίλα εὕροιμεν· φίλον δὲ ἡμῖν τὸ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπολυθῆναι. Ἔῤῥωσο. (p. 85)

9. *Същият до Симеон, княз на България*

Узнах, о най-велики от князете, тайната на писмото, ако и да го прочетохме, както искаш. Като правдив и живееш добродетелно, ти обичаш да се ползуваш с доверието на всички във всичко и изпитваш оногова, комуто и пишеш. И ако някой повярва, че писмото е написано нечовеколюбиво, и понеже те е смятал за недобър, ти справедливо ще го ненавиждаш, бидейки обиден, и не ще го слушаш. Ако пък не повярва, че е така написаното, понеже има ум и понеже вярва, че ти си добър, то ти като удостоен с чест, очарован от приятелство, знаеш да го слушаш. И тъй ние не повярвахме, че ти си лош, и затова ще бъдем обичани, а като обичани, бихме могли да получим това, което ни е приятно, а приятно ни е да бъдат отпуснати пленниците. Здравей!

10. Τοῦ αὐτοῦ, Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ὦ ἀρχόντων μέγιστε, ἐκ σώματος φημὶ καὶ ψυχῆς. Διπλοῦς δὲ καὶ ὁ λόγος, ὁ μὲν προφορικὸς καὶ ἐγγράμματος ὁ δὲ νοερός τε καὶ ἐνδιάθετος. Ἔνθα δὴ ἔνθα ὁ προφορικὸς καὶ ἐγγράμματος ἀκολουθεῖ τῷ ἐνδιαθέτῳ καὶ ψυχικῷ, ἀληθεύειν πιστεύσοιμεν, καὶ πιστεύσαντες στέρξοιμεν· ὅπου δὲ μὴ ἀκολουθεῖ, ἀπιστήσομεν μεν καὶ ἀποπεμψόμεθα. Τοίνυν μὴ ἀκολουθοῦντα τῷ ἐνδιαθέτῳ καὶ νοερῷ τὸν προφορικὸν καὶ ἐγγράμματον ἐπιγνόντες μὴ στέρξαντες ἀνανεύομεν. Ἀλλ' εἴποι τις, „πῶς γινώσκεις τὸν ἐν διάθετον:“. „Ἐκ τῶν χρηστῶν πράξεων“, εἴποιμι ἄν. Ὅπου δὲ χρησταὶ πράξεις ἀνδρός, χρηστὰ νοεῖται καὶ τὰ γραφόμενα. Εἰ δὲ χρηστὸς μὲν κατὰ ψυχὴν ὁ πέμψας, καὶ τοῦτο μετὰ τῶν πραγμάτων πάντες ὁμολογοῦσι, μὴ χρηστὰ δὲ τὰ ποτὲ καὶ ἅπαξ γραφόμενα, δοκιμασίαν ἀλλ' οὐκ ἀλήθειαν, καὶ παιδιὰν ἀλλ' οὐ σπουδὴν, ἢ σφάλμα τοῦ τὸ γράμμα γράψαντος, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ τὸ γράφειν προστάξαντος εἴποιμεν· οὐδεὶς γὰρ τῶν καλῶν αὐτὸς ἑαυτῷ οἶδε μάχεσθαι, οὐδὲ τὸν προφορικὸν τοῦ ἐνδιαθέτου φέρειν πολέμιον, οὐδὲ τῆς ὁσημέραι πράξεως τὴν τινὰ πρᾶξιν καὶ ἰδιάζου-

10. *Същият до Симеон, княз на България*

Човек се състои от две части, о най-велики от князете: сиреч от тяло и душа. А двойно е словото, от една страна, устно и писмено, а, от друга — умствено и вътрешно. Именно когато устното и писменото слово следва вътрешното и душевното, ние бихме повярвали, че се говори истината, а като повярваме, бихме го приели с удоволствие. А когато не го следва, не ще го повярваме и ще го отхвърлим. Следователно, като знаем, че устното и писменото слово не следва вътрешното и умственото, ние не ще го приемем и ще го отхвърлим. Но може би някой би казал: как можеш да познаваш вътрешната мисъл? По добрите дела, бих казал. А когато делата на човека са добри, то и написаното се смята за добро. Ако тоя, който праща писмо, е добър по душа и това всички признават по с делата му, а ако пък онова, което някога и един път е написано, не е добро, то ние бихме казали, че това е изпитание, а не истина, и шега, а не сериозност, или грешка на оногова, който е написал писмото, а не на оногова, който е заповядал да го напишат. Защото никой от добрите не може да се бори сам със себе си, нито да противопостави устното слово на вътрешната мисъл, нито пък някое, и то случайно, дело на ежеднев-

σαν· τοῦτο γὰρ τῶν στασιαζόντων ἐκ κακίας πρὸς σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ ἄλλους. Ἔρρωσο, ἔρρωσό μοι ὁ μὴ διπλοῦς τῷ λόγῳ καὶ διπλοῦς τῷ κράματι. (pp. 85 — 87)

ната си дейност. Защото това е свойствено на ония, които поради злоба сами бунтуват против себе си и против другите. Здравей, здравей ми ти, който си недвоен по разум и двоен по състав!

11. Τοῦ αὐτοῦ, Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Τὸ λευκὸν καὶ καθαρόν, ὦ ἀρχόντων μέγιστε, ὅπερ εἰς βάθος μὲν φυσικῶς ἔχεις, γνώμῃ δὲ κυροῖς καὶ αὐξάνεις ὁσημέραι, ὑπὸ γραμμάτων τῶν ἐκ μέλανος νικηθῆναι οὐ δύναται· τὸ μὲν γὰρ σύμφυτόν τε καὶ δυσαπόβλητον, τὸ δὲ τέχνῃ σὺν ἐθιτηδειότητι ἐγγιγνόμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἐξίτηλον καὶ ὕδατι ἐκπλυνόμενον. Εὖ οἶδα, μενεῖ τὸ φυσικόν, ἀπαλειφθήσεται δὲ τὸ θέσει καὶ τεχνικὸν τῆς τοιαύτης γραφῆς· οὐδὲ γὰρ ὕαλος νικῆσαι δύναται τιμίου λίθου διαύγειαν, οὐδὲ βαφὴ ἄνθος, οὐδ᾽ εἰκὼν ζῷον, οὐδ᾽ οἶκος οὐρανόν. Οὕτως οὐδὲ γράμμα τὸ ἐκ μέλανος νικήσει, ὅπερ φθάσας κατὰ ψυχὴν ὁ λόγος ἐδήλωσεν, ἐπεὶ μὴ δύναται τὰ θέσει καὶ τέχνῃ ἕξιν καὶ φύσιν νικῆσαι. Ἔρρωσο. (p. 87)

11. Същият до Симеон, княз на България

Светлото и чистото, о най-велики от князете, което ти дълбоко притежаваш по природа и което ти укрепяваш с ум и увеличаваш всекидневно, не може да бъде победено от писма, написани с черно мастило. Защото едното е вродено и трудно отстранимо, а другото се добива чрез изкуство и прилежание и затова се заличава и отмива с вода. Аз добре зная, че ще остане естественото, а ще се заличи прибавеното и изкуственото в това писмо; защото нито стъклото може да надвие блясъка на драгоценния камък, нито баграта — цветето, нито изображението — живото същество, нито пък домът — небето. Така нито писмо, написано с мастило, не ще надвие онова, що речта от душа вече е обявила, тъй като прибавеното и изкуственото не може да надвие същественото и естественото. Здравей!

12. Τοῦ αὐτοῦ, Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Θαρρεῖς πρὸς ἀλήθειαν, ἀρχόντων ὁ ἀληθέστατος, θαρρεῖς πρὸς τὰ λίαν ἐπαινετά· θέλεις δὲ καὶ τὸ σὸν οὐχὶ ἐν ἴσῳ τοῦ τῶν ἄλλων πιστεύεσθαι, ναί, καὶ τὴν δοκοῦσαν κατὰ παιδιὰν ἄρνησιν, ὁμοίαν εἶναί τε καὶ νομίζεσθαι τῆς ἑτέρων ἀληθοῦς κατανεύσεως. Δείκνυται οὖν ἡ ἐπιστολὴ ἀληθεύουσα πράγματι, κἂν δοκῇ τῷ γράμματι ψεύδεσθαι, ἵν᾽ ᾖ ὑπὲρ τὴν τῶν ἄλλων ὑποπτευομένην ἀλήθειαν ἡ σὴ σοφῶς ὑποπαίζουσα καὶ κωμικευομένη ψευδομυθία. Καὶ τοῦτο θαυμαστόν, καὶ τοῦτο γέμον φιλανθρωπίας, ἵνα, εἰ δοκῶν ψεύδεσθαι ἀληθεύεις, ἐπαληθευοντός σου τίς ἔσται ὁ πιστεῦσαι δυνάμενος, ὡς ψεύσῃ πώποτε; Ὦ ψεύδους ἐγγραμμάτου, ἀληθείας ἐμπράκτου γέμοντος! Οὕτω δοκῶν ψεύδεσθαι ἀληθεύεις, καὶ ἀληθεύων οὐκ εἰς ψεῦδος αὖθις ἀποκλίνεις. Ἔρρωσο.

12. Същият до Симеон, княз на България

Ти се уповаваш на истината, о найсправедливи от князете, ти се уповаваш на най-похвалните дела; искаш пък на твоето да се вярва не еднакво с онова на другите. Да, ти искаш, щото и привидният за шега отказ да е и да се счита за еднакъв с истинското съгласие на другите. Следователно писмото на дело се показва правдиво, ако и на хартия да изглежда лъжливо, та твоите мъдрошеговити и остроумни измамни слова да бъдат по-горе от предполагаемата истина на другите. И това е чудно, и това е пълно с човеколюбие, та ако и ти, когато изглеждаш, че лъжеш, говориш истината, то кога заговориш право, кой ще може да повярва, че ти някога си го лъгал? О написана лъжа, пълна с действителна правда! Така, когато ти изглеждаш, че лъжеш, ти говориш истината, а като говориш истината, ти няма пък да се обърнеш към лъжата. Здравей!

13. Λέων, μάγιστρος, ἀνθύπατος, πατρίκιος, Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Μεμήνυκας τῷ σῷ πατρί τε καὶ βασιλεῖ, ὡς ἀποστελεῖς, ἣν ἔχεις αἰχμαλωσίαν, καθὼς ἄρτι μανθάνειν ἔχω. Ἔγραψας δὲ καὶ ἡμῖν, ὡς οὐκ ἀποστελεῖς, ἵνα καὶ κατὰ σὲ ταύτην ἀναγνόντες νοήσωμεν. Τήρησον οὖν τὴν πρὸς σὸν πατέρα φιλανθρωποτάτην ὑπόσχεσιν, ἀλλὰ μὴ τὴν πρὸς τὸν ἐκείνου δοῦλον, ὡς ἐγῷμαι, παίζουσαν ἄρνησιν, ὁμοῦ μὲν ἐπάξια τελῶν τῆς σῆς ἀρετῆς, ὁμοῦ δὲ τὸ καλὸν καὶ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἐσχάτου καὶ κακοῦ μὴ νικᾶσθαι βουλόμενος. Οὕτω γὰρ σεαυτὸν καὶ τὸν πατέρα δείξεις πάντως ἀνύβριστον, καὶ μισθὸν ἀγήρω κληρονομήσεις· ἡμᾶς δὲ οὐ μόνον ἀλύπους ὡς μὴ παραγκωνισθέντας δείξεις, ἀλλὰ καὶ καλῶς πρεσβευσαμένους τιμὴν προξενήσεις. Ἔρρωσο. (p. 89)

13. Лъв Магистър, проконсул, патриций до Симеон, княз на България

Ти си известил, както току-що научавам, на твоя отец и цар[1], че ще изпратиш пленниците, които притежаваш. А нам пък писа писмо, че няма да ги изпратиш, та да го разберем и ние, като го прочетем, както ти искаш. Прочее запази най-човеколюбивото обещание спрямо твоя отец, но не и насмешливия, както аз мисля, отказ спрямо неговия раб[2], като, от една страна, вършиш достойни за твоята добродетел дела, а, от друга — като желаеш, щото доброто и първото да не бъде победено от последното и лошото. Защото по такъв начин ти ще покажеш себе си и баща си съвсем непогубени и ще наследиш непреходна награда; а нас не само ще направиш неоскърбени, тъй като не ще бъдем пренебрегнати, но дори ще ни окажеш чест, че добре сме изпълнили пратеничеството си. Здравей!

14. Λέων, μάγιστρος, ἄνθύπατος καὶ πατρίκιος, Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Ἐδεξάμην σου τὴν ἐπιστολὴν, κατὰ τὴν ἀρχὴν τὸν σταυρικὸν τύπον οὐ περιέχουσαν ⟨ὡς⟩ συνήθως, καὶ θαυμάζω τῆς σῆς ἀληθείας τὸ μέγα καὶ περιβόητον, πῶς τῷ ἀμφιβόλῳ τῆς μικρᾶς ἐκείνης γραφῆς, καὶ τῷ μὴ προχαραχθέντι κατὰ τὴν ἀρχὴν τύπῳ, τὸ μὴ ἀληθὲς αὐτῆς ἠρέμα πως ὑπεδήλωσας. Πιστεύσομεν οὖν τοῖς προγεγραμμένοις, ὅτι μὴ μόνον φιλανθρωπότατα καὶ ἀναμφίβολα καὶ πρὸς πατέρα καὶ βασιλέα, ἀλλ' ὅτι κἂν τῷ κατ' ἀρχήν, ὡς ἔθος, ἐσταυρωμένα· ἀπιστήσομεν δὲ ταύτην σου τὴν ἐπιστολήν, μᾶλλον δὲ τὴν κατὰ παιδιὰν μικρὰν ἀναβολήν, ὅτι τἀναντία πάντα τῆς προτέρας κεκτημένη φαίνεται. (p. 91)

14. Лъв Магистър, проконсул, патриций до Симеон, княз на България

Получих писмото ти, което нямаше, в началото, както е обичаят, кръстния знак, и се учудвам на величието и славата на твоята справедливост, как ти с двусмислеността на онова малко писмо и с неначертания в началото знак някак незабелязано даде да се подразбере неистинност. И така ние ще повярваме на онова, което е написано по-рано, не само защото е най-човеколюбиво и недвусмислено и отправено до баща и император, но и поради това че в началото имаше кръстния знак; както е обичайно, обаче, не ще повярваме на това твое писмо, ли по-скоро на тази малка отсрочка на шега, защото изглежда, че то съдържа всичко противоположно на предното.

[1] Сиреч на Лъв VI. Византийският император се е смятал за духовен баща на българския владетел. Вж. *F. Dölger*, Der Bulgarenherrscher als geistlicher Sohn des byzantinischen Kaisers, Сб. П. Ников, София 1940, стр. 219—232. [2] Сиреч спрямо самия Лъв Магистър.

15. *Γενέσιος, μάγιστρος, ἀνθύπατος καὶ πατρίκιος, Λέοντι μαγίστρῳ, ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸ Βαγδά*

Καὶ πῶς ἂν αἱ καθ' ἡμᾶς ἐλπίδες μὴ οὕτως νῦν εἶχον, ὡς τὰ τῆς ἐπιστολῆς σου μηνύματα, ἀνάμνησιν φέροντα τῶν πρὶν ὑπὸ σοῦ ἐπιδεξίως γεγενημένων; Τῶν εἰς Βουλγαρίαν τριῶν πρεσβειῶν λέγω, καὶ τῆς μεγίστης διανοίας ἐκείνης καὶ εὐτυχίας, ὦ μέγιστε πρεσβευτῶν, ἐφ' αἷς καὶ τότε, καὶ νῦν εὐτυχοῦντά σε γνόντες χαίρομεν, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ κατὰ τὸ προσῆκον ἀρτίως εἰς σὲ τιμῇ, εἰ καὶ ἐφ' ἑνὶ μόνῳ, τῇ σῇ νόσῳ, λυπούμεθα· ἀλλὰ καὶ ταύτης ἐλπίζομεν θεόθεν ὑπερισχῦσαί σε, καὶ μετ' εὐετηρίας καὶ ταχείας ἐπανόδου εὐδαιμονοῦντά σε ὄψεσθαι. Ἔρρωσο. (p. 93)

15. *Генезий*[1], *магистър, проконсул и патриций, от столицата до Лъв Магистър в Багдад*[2]

И защо ли нашите надежди сега не бяха такива, както известията на твоето писмо, които припомнят за твоите някогашни, умело извършени дела? Сиреч за твоите три пратеничества в България, за онази твоя извънредно голяма мъдрост и благополучие, о най-велики измежду пратениците, за които неща и тогава, и сега, след като узнахме, че си успял, се радваме, и особено за честта, която заслужено неотдавна ти бе отдадена, ако и да сме наскърбени единствено само за твоята болест. Но ние се надяваме, че с божия помощ ти и нея ще надмогнеш и че ще те видим щастлив след твоето благополучно и бързо възвръщане. Здравей!

16. *Λέων, μάγιστρος, ἀνθύπατος καὶ πατρίκιος Λέοντι αὐτοκράτορι Ῥωμαίων*

Εἰ μὴ τῶν προτέρων ἐπιστολῶν τὸ παρακλητικὸν εἰς συμπάθειαν τὸ σὸν ἐκίνησε κράτος-δέσποτα, φέρε, τὰς τρεῖς πρεσβείας ἀνθ' ἱκετηρίας, τὰς ἐν Βουλγαρίᾳ φημί, μέσον προθήσω σοι, καὶ ἣν ἅπαξ ἐν Συρίᾳ πεποίημαι, δέκα πράξεις ἔχουσαν· ἐν αἷς τοῦτο μέν, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν χιλιάδας αἰχμαλώτων ἐκεῖθεν λαβών, καὶ σπονδὰς ἐγγράφους εἰρηνικὰς ποιήσας ἐπανελήλυθα· τοῦτο δέ, τὰ τοῦ Δυρραχίου τριάκοντα φρούρια σὺν αὐτῷ πλούτῳ καὶ αὐτοῖς οἰκήτορσι τῇ βασιλείᾳ σου δῶρον προσήνεγκα, „ἀποσπάσας", προφητικῶς εἰπεῖν, „ὡς λοβὸν ἐκ λέοντος στόματος", ταῦτα· καὶ τρίτῃ πρεσβείᾳ τὴν ἁλωθεῖσαν ὑπ' Ἀγαρηνῶν Θεσσαλονίκην κατοι-

16. *Магистър, проконсул и патриций Лъв до императора на ромеите Лъв*

Ако призивът на моите предишни писма не е подтикнал към състрадание твоето величие, господарю,[3] нека ти предложа за обсъждане вместо молби именно трите пратеничества в България и това, което направих един път в Сирия и което имаше десет последици. Между тях беше, от една страна, това, че като получих оттам сто и двадесет хиляди пленници и като сключих писмен мирен договор,[4] се завърнах; и, от друга страна, това, че поднесох като дар на твоето царство тридесет крепости в областта на Драч заедно с тяхното богатство и жителите им, след като — нека кажа с думите на пророка — ги изтръгнах като ухо из устата на лъв;[5] най-сетне при третото пратеничество, когато българите искаха

---

[1] Генезий, виден сановник в Цариград, бил приятел на Лъв Магистър. [2] Лъв Магистър бил изпратен при багдадския халиф в 904/5 г., за да води преговори. Той сполучил да освободи пленниците, откарани от Солун в 904 г., и да сключи мирен договор. [3] Лъв Магистър бил наклеветен пред император Лъв VI и бил изпратен на заточение в Петра. За да си възвърне императорското благоволение и да бъде помилван, той отправил редица писма до императора, като изтъквал своите минали заслуги. Императорът обаче не обърнал внимание на неговите молби и Лъв Магистър се върнал в Цариград едва след неговата смърт (912). Вж. *C. De Boor,* Vita Euthymii, p. 189 sq. Срв. *М. А. Шангин,* Византийские политические деятели первой половины X в., Византийский сборник, М. — Л. 1945, стр. 232—233. [4] Лъв Магистър успешно изпълнил мисията си в България — именно да върне пленниците. Той успял да сключи и мирен договор с българите. Вж. *Златарски,* История, I, 2, стр. 314—316. [5] За второто отиване на Лъв Магистър в България, което е имало за цел уреждането на териториални спорове между Византия и България, няма сведения, но по всяка вероятност то е станало между 896 и 904 г. Вж. *Златарски,* История, I, 2, стр. 324—325.

κῆσαι βουληθέντων Βουλγάρων πείσας καὶ διώξας ἀπέλαβον. (p. 113, 1 —13)

17. Προκόπιος, σπαθάριος καὶ τοῦ ἀσηκρῆτις ἀνεψιός, Λέοντι μαγίστρῳ, ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸ Βαγδά

Ἔμελλε πάντως μηδὲ τὴν ἕω τῶν σῶν θαυμάτων ὑπολειφθῆναι κενήν, ὦ σοφῶν ἀνδρῶν ἀκροθίνιον καὶ γέρας σοφίας αὐτῆς. Ἔμελλε ταῖς μηδὲν ἐν βίῳ προσποιουμέναις θαυμάζειν μεγαλοφροσύναις Ἀγαρηνῶν σὲ μόνον ἀντὶ θάμβους ὀφθῆναι παντός, οὐ διὰ σοφίας μόνον ὑπερβολήν, καὶ νοῦ καὶ λόγου πυκνότητα, „νιφάδεσιν ἐοικότων", ὥς φησιν Ὅμηρος ἃ δὴ πάλαι καὶ Σκυθῶν διανοίας τρίτον ἐξέπληξεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ταῖς ἁπάντων γλώσσαις περιλαλουμένην μεναλοφυΐαν καὶ φρόνησιν καὶ τὴν περὶ ταύτας οἰκονομίαν· δι᾽ ὧν ἀμφοτέροις τοῖς ἔθνεσιν ἄριστος μεσίτης γενόμενος, πλέον μὲν ἡμῖν, ἑκατέροις δ᾽ ὅμως τὸ προσῆκον ἀπένειμας, οὐ μόνον κῆρυξ ἐλευθερίας ὀφθείς, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς τέλος αὐτὴν ἀγαγών, καὶ πρὸ πάντων τοὺς τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην οἰκονομήσοντας ἀρχιερέας ἔρχῃ φέρων μέτα σαυτοῦ. (pp. 95 — 97)

да се заселят в превзетия от агаряните Солун,[1] след като ги убедих и изгоних, го получих обратно.

17. Прокопий, спатарий и племенник на асикрита, от столицата до Лъв Магистър в Багдад

Дори Изтокът не трябваше по никакъв начин да остане лишен от твоите чудни дела, о първенец на мъдрите мъже и слава на самата мъдрост. Ти трябваше като някакво голямо чудо сам да се покажеш на агарянското високомерие,[2] което се преструва, че не се удивлява на нищо в живота, не само поради изобилието на мъдростта и силата на ума и словото, „подобни на снежни бури", както казва Хомер, които някога три пъти бяха изненадали духа на скитите, но и чрез благородството, прославяно от езиците на всички, и мъдростта и тяхното приложение. Благодарение на тези качества ти, като стана най-добър посредник за двата народа — повече нам, обаче също и на двата народа въздаде онова, което им подобаваше, като се показа не само вестител на свободата, но най-сетне доведе и нея и идваш, като водиш със себе си преди всичко архиереите, които укрепват църковния мир.[3]

---

[1] На 31 юли 904 г. Солун е бил превзет и оплячкосан жестоко от арабски пирати, водени от византийския ренегат Лъв Триполит. Цар Симеон направил опит непосредствено след оттеглянето на арабите да завладее града заедно със славяните, които живеели в околността. Вж. *Златарски,* История, I, 2, стр. 339. — *Р. А. Наследова,* Македонские славяне конца IX — начала X в. по данным Иоанна Камениаты, ВВр, XI (1956), стр. 92. [2] Тук се намеква за мисията на Лъв Магистър при арабите в Сирия. Срв. тук стр. 183, бел. 2. [3] Лъв Магистър ходил при източните патриарси във връзкк с въпроса за четвъртия брак на Лъв VI, като успял да доведе антиохийския, ерусалимския и алеасандрийския патриарх за събора в Цариград през 907 г.

XXIII. ПАТРИАРХ НИКОЛАЙ МИСТИК

Николай Мистик бил роден в Цариград през 852 г. Той е заемал патриаршеския престол от 901 до 907 и от 912 до 925 г., когато умрял.

Като регент по времето на малолетния император Константин VII Багренородни той е играл голяма роля в политическия живот на Византия. От него са запазени 163 писма, от които 26 до българския цар Симеон, две писма до българския архиепископ, едно до „първия човек" на Симеон и едно до стратега на Стримон. Писмата на патриарх Николай Мистик съдържат извънредно ценни сведения за българо-византийските отношения през първата четвърт на X в. — за кръвопролитните и изтощителни войни, водени между България и Византия през този период, които се отразили тежко и на двете страни.

Сведенията, които Николай Мистик ни съобщава, трябва да се използуват внимателно. В неговите писма личи пристрастност, понеже с тях той е преследвал определени политически цели — да спре нападенията на българите.

РЪКОПИСИ: P = Patmiacus 178 gr. (X/XI s.). — V = Vatic. 1780. — B = Vindob. phil. 342 (XI/XII s.).

ИЗДАНИЯ: *A. Mai:* Specilegium Romanum, X, 2 (1844), 161—440. — Migne, PGr, CXI (1863), col. 9—392. Тук е даден редактиран преводът на *В. Н. Златарски,* Писмата на цариградския патриарх Николая Мистика до българския цар Симеон, СбНУК, X (1894), стр. 372—428, XI (1894), стр. 3—54, XII (1895), стр. 121—211. Текстът е даден по изданието на Migne. Преводът на Златарски е допълнен с три писма, преведени от *Ив. Дуйчев:* Прометей, год. III, 1939, кн. 4, стр. 26—28; кн. 5, стр. 23—27.

КНИЖНИНА: *Krumbacher,* GBL, pp. 158—159. — *I. Gay,* Le patriarche Nicolas Mystique et son rôle politique, Mélanges Ch. Diehl, I, Paris, 1930, pp. 91—101. — *B. Arnim,* Prinzipielles zur Frage nach Sprache und Volkstum der Urbulgaren, Zeitschrift für slavische Philologie, X (1933), pp. 349—351. — *В. Бешевлиев,* Един нов извор за вярата на първобългарите, ГСУифф, XXXII, 9 (1936), стр. 19—27. — *Ив. Дуйчев,* Из писмата на патриарха Николая Мистика, ИБИД, XVI—XVIII (Сборник в память на проф. Петър Ников), София, 1940, стр. 212—218, 569. — *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, pp. 278, 455—456.

NICOLAI CONSTANTINOPOLITANI ARCHIEPISCOPI

ERISTOLAE

НИКОЛАЙ, КОНСТАНТИНОПОЛСКИ АРХИЕПИСКОП

ПИСМА

1. Ad Symeonem Bulgariae principem

Τῷ ὑπερφυεστάτῳ μεγαλοδόξῳ πνευματικῷ τέκνῳ Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Ἴσως περιττόν τι ποιεῖν δοκοῦμεν, τέκνον ἡμῶν, δυσωπεῖν σε βουλόμενοι τοιαύτην, δυσώπησιν, ἥτις καὶ χωρὶς τῶν ἡμετέρων λόγων ἐν τῇ σῇ θεοφιλεῖ ψυχῇ ἐναπόκειται· παντὶ γὰρ ἀνθρώπῳ γνώμην συμπαθῆ φέρειν ὀφειλομένου τυγχάνοντος, μάλιστα χρέος ἐστὶν ἀπαραίτητον τοῖς ἀναβεβηκόσιν εἰς ἀρχῆς ὕψος, τοῦτο διασώζειν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τοῦ πάντων ἄρχοντος Θεοῦ παρεσχέθη τοῖς ἄρχουσιν ἡ ἀρχὴ, οὐδενὸς ἄλλου χάριν, ἢ ἵνα πρὸς μίμησιν τοῦ τιμήσαντος, καὶ εἰς τὸ ἄρχειν ἀναβιβάσαντος ἀναφαίνωνται διαβιοῦντες. Πάντως δὲ νουνεχὴς ὢν καὶ συνετὸς ἐπίστασαι τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καὶ τὴν χρηστότητα, καὶ τὸ συμπαθές· ὃς καθ᾽ ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, τοσοῦτον ἡμῶν μακρύνει τὰς ἁμαρτίας ἀφ᾽ ἡμῶν. Καὶ τοῦτο δὲ λίαν ἐπίστασαι, ὅτι γε ὡς ἀληθῶς ἄξιοι τῆς παρὰ Θεοῦ δεδομένης αὐτοῖς ἀρχῆς. πλείστων ὑπαρχόντων δι᾽ ὧν ἔστιν αὐτοῖς θεραπεύειν Θεὸν, ταύτην μάλιστα τὴν ἐξαίρετον θεραπείαν προσφέρουσι, τὸ φιλάνθρωπον ὡς εἶπον καὶ τὸ ἀνεξίκακον, καὶ τὸ πρὸς τοὺς ὑποχειρίους ἀόργητόν τε καὶ συμπαθές. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο τῶν λοιπῶν προεκρίθησαν, ἵνα τῇ ἐξουσίᾳ πρὸς θυμὸν ἀποχρῶνται καὶ κάκωσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἵνα σπλάγχνοις πατρικοῖς, κἂν πολλάκις τινὰ συμβῇ ἐξαμαρτῆσαι, τὸ ἁμάρτημα μεθοδεύωσιν. Ἀρκεῖ ἐπὶ τοσοῦτον προοιμιάζεσθαι, αὐτήν σοι λοιπὸν ἐκτιθέμεθα τὴν ὑπόθεσιν, περὶ ἧς δυσωποῦμεν.

Ἄνθρωπός τις οὐκ οἶδα δίκαιος ὢν ὑποσχεῖν τιμωρίαν, οὐκ οἶδα οἷα τὰ ἀνθρώπινα εἰς περίστασιν ἐμπεσὼν, ἕνεκεν τοῦ φοβεῖσθαι τὴν ὑμῶν ἐξουσίαν, τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ, ὃν πᾶς ὁμολογεῖ Χριστιανὸς ὀφθαλμὸν εἶναι τῆς οἰκουμένης προσπέφευγεν, ἐν ᾧ ἡμεῖς, εἰ καὶ ἀχρεῖοι νύκτα καὶ ἡμέραν τὴν λατρείαν προσφέρομεν· οὗτος, ἐπειδὴ ἀπαραιτήτως εἵλκετο τοῦ ναοῦ, πολλά τό τε ἅγιον ἱλαστήριον ἐπιβοώμενος, καὶ τὴν κοινῶς πᾶσι Χριστιανοῖς ὀφειλο-

До превъзходния велеславен духовен наш син Симеон, княз на България

Може би, чедо наше, ще ти се стори, че вършим нещо излишно, като желаем да те помолим с такава молба, която и без нашите слова се таи в твоята боголюбива душа. Защото всеки човек е длъжен да проявява снизхождение, а особено неотменимо задължение е да се спазва за ония, които са се възкачили на височата на властта, тъй като и от бога, господаря на всичко, е била дадена властта на властелините не за друго, но за да показват, че живеят за подражание на онзи, който ги е почел и ги е въздигнал до властта. Все пак, бидейки разумен и разсъдителен, ти познаваш човеколюбието, добротата и снизходителността на бога, който толкова отстранява нашите грехове от нас, колкото изток отстои от запад. И това знаеш много добре, чѐ ония, които наистина са достойни за дадената им от бога власт, понеже разполагат с извънредно много възможности да служат на бога, те извършват тази отлична служба — сиреч човеколюбие, хладнокръвие, кротост и състрадание към подчинените си. Защото те не са поставени по-високо от другите, за да използуват властта си, та да се гневят и да вредят на хората, но за да поправят с бащинско състрадание грешките, дори ако се случи някой често да греши. Но достатъчно е това предисловие. По-нататък аз ще ти изложа самата причина, за която те молим.

Някой си човек — не зная заслужаваше ли той наказание, или като човек, изпаднал в зло, понеже се страхуваше от вашата власт, — прибягна в божия храм,[1] който всеки християнин счита като око на вселената и в който ние, ако и безполезни, извършваме нощем и денем богослужение. Понеже безжалостно бе измъкнат от храма, той ни трогна, като многократно призоваваше светия олтар и почитанието, дължимо изобщо от всички християни към божествените свети-

[1] Става дума за църквата „Св. София“ в Цариград.

μένην τοῖς θείοις ἱεροῖς σεβασμιότητα, καὶ τὴν τῶν ἐν αὐτοῖς προσφευγόντων ἀσυλίαν, ἐκίνησεν ἡμᾶς. Καὶ τί γὰρ ἄλλο ἔδει ποιεῖν λειτουργοὺς ὄντας, εἰ καὶ ἀναξίους, τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, εἰς τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν συγχωρῆσαι τοῖς βουλομένοις αὐτὸν ἕλκειν; Τοῦτο παριδεῖν ἐκτελέσαι, καίτοι χαλεπαινόντων, καὶ σκληρῶς ἡμῖν διὰ τὴν σὴν χάριν προσφερομένων, ὅμως ἐπαγγελλομένων καὶ πᾶσι τρόποις βεβαιούντων ἡμᾶς, ὡς οὐδὲν δεινὸν ἀπεργάσῃ, τέκνον ἡμῶν, ἀλλὰ συγγνώμης ἀξιωθήσεται παρὰ σοί, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ πταίσματι συγχωρήσεως, ἐξηγάγομεν αὐτὸν τοῦ ναοῦ καὶ ἀπεστείλαμεν Θεὸν ἐπιμαρτυρόμενοι καὶ τὸ πανάγιον αὐτοῦ ἱλαστήριον καὶ κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα, μὴ περιιδεῖν αὐτὸν ἀνεκδίκητον, εἴ τι λυπηρὸν αὐτῷ καὶ δυσχερές, ὅπερ μὴ γένοιτό σε, τέκνον ἡμῶν, διαπράξασθαι, ἀπαντήσει. Μὴ νόμιζε οὖν τοῦτον ἐκ χειρὸς λαμβάνειν τῶν πρὸς σὲ παραγινομένων, ἀλλ' ἐμὲ λογίζου αὐτὸν παρεῖναι, ὃς τοῦτον ἐξείλκυσα τοῦ θείου ναοῦ, καὶ χειρὶ τῇ ἐμῇ τῇ σῇ παραδιδόναι χειρί. Σκόπει δὴ ὅπως καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ τιμήσῃς, καὶ διὰ τούτου πρὸς αὐτὸν τὴν τιμὴν ἀνενέγκῃς, καὶ σεαυτῷ τὴν ἄνωθεν αὐτοῦ εὐμένειαν ἐπισπάσῃ, καὶ τὴν ἡμῶν ταπεινότητα διὰ τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον συμπαθείας ἕξῃς ὑπερευχομένην σοι τὰ ἀγαθὰ καὶ σωτήρια, ἀλλὰ μὴ καταβοῶσαν ἀντὶ τῆς εἰς τὸν θεῖον ναὸν ὕβρεως, εἴ τις, ὅπερ μὴ γένοιτο, τιμωρία καὶ κόλασις τὸν ἄνθρωπον ὑποδέξεται.

лица, и неприкосновеността[1] за ония, които прибягват в тях. Какво друго трябваше да правим ние, служителите на светия олтар, ако и недостойни, освен още в самото начало да не позволим да го извлекат онези, които искаха да сторят това? Но те пренебрегнаха да изпълнят това, като се сърдеха и се отнасяха сурово към нас заради тебе, обаче ни обещаха и по всякакъв начин ни уверяваха, че ти, чедо наше, няма да извършиш нищо лошо, а че той ще бъде удостоен да получи от тебе прошка и помилване за постъпката си. Ние го изведохме от храма и го отпратихме, като призовавахме за свидетели бога и неговия всесвет олтар, щото той да не го остави без отмъщение както в настоящия, тъй и в бъдещия живот, ако го сполети нещо печално и лошо, което, чедо наше, ти дано да не извършиш. И тъй не мисли, че ти го получаваш от ръцете на ония, които са се явили при тебе, но смятай, че съм присъствувал самият аз, който го извлякох от божествения храм, и със собствената си ръка го предавам на твоята ръка. Гледай как и храма божи да почетеш и чрез това му отдадеш почит — за самия себе си ще спечелиш свише неговото благоволение и ще направиш, щото наше смирение заради проявеното към този човек състрадание да измолва за тебе благо и спасение, а не да обвинява заради поруганието към божествения храм, ако някакво наказание и мъчение — дано това не стане — сполети този човек.

Χωρὶς δὲ τούτου ἀναμνήσθητι, τέκνον ἡμῶν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοῖς οἰκείοις πταίσμασι τῆς θεϊκῆς χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας χρῄζεις, ἧς οὐκ ἔστιν ἐπιτυχεῖν μὴ ἀφιέντα τοῖς ὀφείλουσι τὰ ὀφειλήματα. Καλὸν οὖν ὥσπερ τινὰ καταβολὴν δοῦναι θεῷ τὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἔλεον, ἵνα καὶ αὐτὸς τύχῃς τῆς θεικῆς ἐλεημοσύνης· καὶ τοῦτο δὲ ἀξιόν σε συνιδεῖν, ὅτι καὶ φιλανθρώπῳ γενομένῳ σοι, καὶ ὅπερ μὴ συγχωρήσοι θεὸς εἰς τὸ ἐναντίον τρεπομένῳ πολλαπλάσιος ἔσται ἡ τῆς φιλανθρωπίας ἢ τῆς κολάσεως ἡ ἀντίδοσις.

Освен това спомни си, чедо наше, че и ти сам се нуждаеш заради собствените си прегрешения от божията доброта и човеколюбие, които няма да се получат, ако не се прости дължимото на длъжниците. И тъй добре е да се отдаде на бога като някаква отплата милостта към този човек, та и ти сам да получиш божието милосърдие. И това трябва да съобразиш, че ако постъпиш човеколюбиво или пък — дано не позволи бог — извършиш противното, то възмездието за човеколюбието ти ще бъде многократно по-голямо, отколкото за жестокостта ти.

[1] Николай Мистик говори за т. нар. азилно право (право на прибежище), според което потърсилите убежище в храма „Св. София" в Цариград били неприкосновени. Обаче това право неведнаж е било нарушавано, а бегълците, обикновено роби или политически престъпници, бивали наказвани. За азилното право вж. *Bréhier*, op. cit., pp. 241—243. — *Z. von Lingenthal*, Geschichte des griechisch-römischen Rechts, Aalen in Würtenberg, 1955, p. 326.

Οὐ γὰρ ἁπλοῦν, ὡς ὁρᾷς, πραχθήσεταί σοι τὸ ἁμάρτημα· ὅ τε γὰρ ναὸς ὑβρίζεται τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ τούτου ἀρχιερεύς, εἰ καὶ ἐλάχιστος, καὶ δόγματα κατασφαλιζόμενα τὴν ἀσυλίαν τοῖς εἰς τὸ μέγα τοῦτο καταφύγιον καταφεύγουσιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ ἐκ τῆς τοῦ λόγου παραινέσεως ἡμῖν προσείρηται· ὑπόλοιπον δὲ καὶ ἔτι δεσμῷ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰ εἰρημένα ἐπὶ πλέον ὀχυρῶσαι, καὶ σέ, τέκνον ἡμῶν, εἰς τὸ μὴ ἀνάξιόν τι παθεῖν τῆς σῆς μεγαλοτίμου ἀρετῆς, μηδὲ ἐξαμαρτεῖν διασφαλίσασθαι· καὶ λοιπὸν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, παρ᾽ οὗ ἡμῖν τοῖς ταπεινοῖς ἐξουσία δέδοται δεσμεῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ ψυχῆς τοὺς ἐν χρείᾳ τοῦ δεσμοῦ καθισταμένους, ἀπαγορεύομέν σοι μηδὲ μίαν κόλασιν ἢ τιμωρίαν ἐπαγαγεῖν τῷ ἐκ τοῦ ἱεροῦ οἴκου τοῦ θεοῦ ληφθέντι, μηδ᾽ εἰς πεῖράν τινος κακώσεως αὐτὸν καταστῆσαι, ἀλλ᾽ οἰκτιρμῶν ἀξιῶσαι καὶ συγγνώμης, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς εὕροις ἐπὶ ταῖς ἐξαιτήσεσι πειθόμενον τὸν πάντων ἄρχοντα καὶ Δεσπότην, ἀλλὰ μὴ ὀργιζόμενον, καὶ προτείνοντά σοι τοὺς λόγους ἐκείνους, οὓς ὁ τῶν πολλῶν ὀφλημάτων τῆς λύσεως οἰκέτης ἀξιωθεὶς ἐπείπερ τῷ πλησίον ὤφθη ἀσυμπαθής, σὺν ἀπειλῇ ἀποφηναμένου τοῦ δεσπότου διήκουσεν. (III, col. 40 B—43 A)

Както виждаш, от тебе ще бъде извършен не някакъв прост грях: защото охулва се храмът божи и неговият архиерей, ако и най-нищожен, както и правилата, които обезпечават неприкосновеност за ония, които прибягват в това велико убежище. Но това ти казваме като наставление; остава още с печата на светия дух да закрепим по-яко казаното, а тебе, чедо мое, да предпазим, за да не претърпиш нещо недостойно за твоята високочтима добродетел, нито да извършиш грях. Прочее „в името на отца и сина и светия дух", от когото ние, смирените, сме получили власт да обвързваме за спасение на душите ония, които се нуждаят от обвързване, забраняваме ти да налагаш каквото и да било мъчение или наказание на изведения от храма божи и нито пък да го подлагаш на някакво зло изпитание, но да го удостоиш със съжаление и прошка, та и ти чрез молитвите си да спечелиш милостта на вседържителя и господа, а не гнева му и ония [укорителни] думи, които освободеният от много дългове роб, понеже се е показал несъстрадателен към ближния си, е чул заедно със заплахата от господаря.

2. *Ad archiepiscopum Bulgariae*

Τῷ τιμιωτάτῳ θεοφιλεστάτῳ συλλειτουργῷ καὶ τέκνῳ ἡμῶν ἀρχιεπισκόπῳ Βουλγαρίας

До препочтения боголюбим съслужител и чедо наше, архиепископа на България

Καὶ ἄλλως ἡμῖν ἐπιθυμητῆς ὑπαρχούσης τῆς πρὸς τὴν σὴν ὁσιότητα διὰ τοῦ γράφειν συνομιλίας, νῦν ἐπειδὴ καὶ πράγματος ἀναγκαίου ὑπόθεσις προελθοῦσα πρὸς τὸ γράφειν ἐκίνησεν, ἅμα μὲν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν παρηγοροῦντες, καὶ τῷ ἀναγκαίῳ τοῦ πράγματος συγκινούμενοι, τὸ παρόν σοι γράμμα διαχαράττομεν. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνο προλαβεῖν δεήσει περὶ τῆς κατὰ μέρος τοῦ πράγματος διηγήσεως, ὅτι, καταξιωθέντες τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ παρίστασθαι καὶ μεσιτεύειν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐν γῇ στρεφόμενοι πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Δεσπότην κατασταθέντες, ὢ τῆς φρικτῆς καὶ ὑπὲρ λόγον δωρεᾶς καὶ φιλοτιμίας, ὀφείλομεν συντόνῳ λογισμῷ τὴν τάξιν, ἐφ᾽ ἣν κατέστημεν ἐννοεῖν. Καὶ ἐπεὶ τὰ πρὸς θεὸν ἁμαρτανόμενα τοῖς ἀνθρώποις παραιτούμεθα, πολλῷ πλέον τὰ εἰς ἀλλήλους πταίσματα τῶν ἀνθρώπων διαλύειν σπουδάζειν, καὶ τὰς πολλάκις ἐπαγομένας παρὰ τῶν ὑπερεχόντων

И без това имахме желание да влезем в общение с твоята светост чрез писма. Сега, понеже се яви и една належаща работа, възникна повод да ти пишем. Едновременно, като задоволяваме и своето желание и сме подбудени от необходимостта на работата, пишем ти настоящото писмо. Но относно това, което ще разкажем поред за делото, ще трябва да се приеме предварително, че ние, които сме удостоени да присъствуваме при светия олтар и като обитатели на земята да посредничим за хората, застанали пред небесния господ — о ужасен и надсловесен дар и чест, — длъжни сме с напрегната мисъл да промишляваме за чина, в който сме поставени. И понеже умоляваме за прегрешенията, извършени от хората спрямо бога, много повече трябва да се стараем за премахването на грешките на хората едни спрямо други и да умоляваме за наказанията, нала-

παραιτεῖσθαι τιμωρίας, ἅτε δὴ καὶ ἀσυγκρίτου ἡμῖν τῆς πρὸς ἀνθρώπους παῤῥησίας ὑπαρχούσης, καὶ εὐλόγου παραιτήσεως. Τί γὰρ ἂν εἴη ἄνθρωπος ἐξημαρτηκὼς εἰς ἄνθρωπον, ὃ μὴ κατὰ πολὺ ἔλαττον ἀποφαίνεται τῶν πρὸς θεὸν καθ' ἑκάστην ἁμαρτανομένων, ὧν οἱ τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ παριστάμενοι πρέσβεις καὶ παραιτηταὶ καθεστήκασι; Διὰ τί ταῦτα εἶπον; Ἵνα καὶ ἡ σὴ θεοφιλὴς ὁσιότης, ἱερατεύειν λαχοῦσα τοῦ Βουλγάρων ἔθνους, τῇ δεδομένῃ σοι παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παῤῥησίᾳ τὸν τὴν ἀρχὴν ὑμῶν κεκτημένον, φημὶ δὴ τὸ ἠγαπημένον ἡμῶν τέκνον, ἐπειδὰν οἷα τὰ ἀνθρώπινα πρὸς ἀγανάκτησίν τινος ἐξαχθείη, τοῦτο μὲν πατρικῶς παραινῶν, τοῦτο δὲ καὶ ἀρχιερατικῶς παῤῥησιαζόμενος, ἀναδιδάσκῃς μέτρα εἰδέναι τῆς ἀγανακτήσεως, μᾶλλον δὲ τὰ πολλὰ νικᾶν τῷ φιλανθρώπῳ τὴν ἀγανάκτησιν, καὶ παρορᾶν τὴν τιμωρίαν, ὡς εἰδότα ὅτι παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ κατὰ πολὺ κρεῖττόν ἐστι τοῦ λαβεῖν τιμωρίαν τὸ δοῦναι συγγνώμην, μάλιστα δὲ τοῖς ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν εἰληφόσι παρὰ θεοῦ, οὓς τοσοῦτον ἀποφαίνει θαυμαστοὺς καὶ τιμίους τὸ συγγνωμονικὸν, ὅσον, ἐξουσίαν ἔχοντες κολάσαι, τὴν συγγνώμην προέκριναν τῆς κολάσεως.

Ἀλλ' ἐπεὶ ταῦτα ὑπεμνήσαμεν, φέρε δηλώσωμεν καὶ τὴν ὑπόθεσιν δι' ἣν τὸ γράμμα διατυποῦται. Ἄνθρωπός τις προσπέφευγε τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ, ὥς φησιν, οὔτε τοῦ Βουλγάρων τυγχάνων γένους, οὔτε τινὸς τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ χρηματίσας οἰκέτης, καὶ νῦν ὡς δραπέτης οἰκέτης ἐπιζητούμενος· τοῦτον προσφυγόντα τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ πρὸς χάριν τοῦ ἐκ θεοῦ ἄρχοντος ἧκον ἀποσπάσαι βουλόμενοι τοῦ ναοῦ, οἷς ἡμεῖς πολλὰ χαλεπαίνουσι καὶ σκληρῶς προσφερομένοις πεισθῆναι οὐκ ἐβουλόμεθα, οὐδὲ συγχωρεῖν ἀποσπάσαι τοῦ ναοῦ τὸν ἱκέτην, ἕως οὗ, πληροφορίαν παρασχόντες ὡς οὐδὲν πείσεται δεινὸν παρὰ τοῦ ἐκ θεοῦ ἄρχοντος, τοῦ παναγίου ἔλαβον θυσιαστηρίου πολλὰ καὶ θεὸν ἐπιμαρτυρομένων ἡμῶν, καὶ τὸ ἅγιον ἱλαστήριον, ὡς εἰ κακόν τι ἀπαντήσει αὐτῷ, οὐ μὴ ἀνῆσωμεν ἕως ἂν ἐν ζῶσι στρεφώμεθα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ βίου ἀπαλλαγὴν, εἴ τις ἡμῖν ἀχρείοις οὖσι παρασχεθείη τόπος ἐντεύξεως πρὸς θεὸν, κατὰ τοῦ ὑβριστοῦ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου τάς ἐντεύξεις ποιεῖσθαι καὶ τῆς τούτου τιμωρίας. Πάντως δὲ δῆλός ἐστιν ὁ ὑβριστής· οὐδεὶς γὰρ ἕτερος ἢ ὁ τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπενέγκαι τολμήσων, ὅπερ μή δοίη θεὸς τῷ ἐκ τοῦ ναοῦ ληφθέντι ἀνθρώπῳ. Οἱ μὲν γὰρ πείσαντες ἡμᾶς ἐξαγα-

гани често от властвуващите, тъй като имаме и несравнимо дръзновение пред хората, и право на справедливо застъпничество. Що би сгрешил човек спрямо човека, което да не изглежда много подребно от всекидневните прегрешения спрямо бога, за които служителите на светия олтар са поставени като пратеници и застъпници? Защо казах това? Та и твоята боголюбива светост, натоварена да свещенодействува на народа на българите, с даденото ти от светия дух дръзновение да посъветва бащински вашия владетел, сиреч възлюбеното наше чедо, когато той по човешки се разгневи някому, и със свещенослужителско дръзновение да го поучиш да знае мяра на гнева, повече усърдно да побеждава гнева с човечност и да пренебрегва наказанието, като знае, че за всеки човек е много по-добре да прощава, отколкото да наказва, особено за онези, които са получили началство и власт от бога и които милостта представя толкова достойни за учудване и уважение, колкото, имайки власт да наказват, са предпочели милостта пред наказанието.

Но след като припомнихме това, нека съобщим и причината, поради която пишем писмото. Някакъв човек е прибягнал в пресветата наша църква. Той, както казва, не е нито от рода на българите, нито пък е бил служител на някого в България, но сега се търси като служител-беглец. Дойдоха хора, които за угода на [въздигнатия] от бога владетел искаха да измъкнат от храма тогова прибягналия в храма божи. На тези хора, които силно негодуваха и свирепствуваха, ние не пожелахме да се покорим, нито да им позволим да измъкнат от храма молителя, докато не ни увериха, че не ще изпати нищо лошо от страна на [въздигнатия] от бога владетел. Тогава го взеха от всесветия олтар, като ние горещо ги заклинахме и в бога, и в светото светилище, че ако му се случи нещо лошо, не ще престанем, докато сме живи, па дори и след смъртта — ако нам, бидейки безполезни, ни бъде представена възможност за застъпничество пред бога, — да се застъпваме против оскърбителя на светия жертвеник и за неговото наказание. Оскърбителят е напълно явен: никой друг, разбира се, освен онзи, който ще дръзне да наложи наказанието и мъчението — да не даде бог! — на взетия от храма човек. Онези, разбира се, които

γεῖν αὐτὸν οὐκ ἂν εἴησαν ὑβρισταί, διότι μηδ' αὐτοὶ γίνονται τιμωροί, ἀλλὰ μᾶλλον χαριζόμενοι τῷ ἐκ θεοῦ ἄρχοντι τὴν τοιαύτην κατεβάλλοντο σπουδήν, καὶ ἄξιοι χαριζόμενοι ὡς φίλῳ τυχεῖν χάριτος φιλικῆς, ἀλλ' οὐχὶ διὰ τῆς ἐκείνου εἰς τὸν ἄνθρωπον τιμωρίας ἔνοχοι κατακρίσεως ὀφθῆναι, οἷς τε παρέπεισαν ἡμᾶς, καὶ οἷς τὸν προσπεφευγότα τῷ θυσιαστηρίῳ λαβόντες ἀπέστειλαν πρὸς αὐτόν.

Ἐγὼ δὲ, εἴ τις ἔστι νοερὰ διάβασις καὶ παρουσία ψυχῆς καὶ ἕνωσις ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρώπους, καὶ τοῦτό σοι γράφω τῷ θεοτιμήτῳ ἡμῶν καὶ φιλαρέτῳ τέκνῳ προσειπεῖν, τέκνον ἐμὸν, αὐτόν με νόμιζε τοῖς σοῖς ὁρᾶν ὀφθαλμοῖς, καὶ τὸν ἄνθρωπον τῇ ἐμῇ χειρὶ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξαγαγόντα τῇ σῇ χειρὶ παρατίθεσθαι. Μηδείς σε παραπείσῃ, μὴ παραλογίσῃ, μήτε τὸν ἐν τῷ ἁγίῳ κατοικοῦντα ναῷ, ὃς τὸν οὐρανὸν πληροῖ καὶ τὴν γῆν, μήτε τὸν ἀχρεῖον τοῦ ναοῦ ἱερέα μηδέ τι πράξῃς ἀνιαρὸν εἰς τὸν παρ' ἡμῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἐξενηνεγμένον καί σοι παραπεμφθέντα. Προμαρτύρομαί σοι ὡς οὐχὶ τοῦ θεοῦ ἡ δίκη νυστάξει, ἀλλὰ πολλῷ βαρυτέραν ἀπαιτήσει τὴν δίκην, ἧς ἂν αὐτὸς ἐπιθήσῃς τῷ ταλαιπώρῳ ἀνθρώπῳ· καὶ τοῦτο δὲ τῇ σῇ ἀρχιερωσύνῃ μὴ γενέσθω ὑποστολὴ προσειπεῖν αὐτῷ, ὅτι μὴ μέγα τὸ ἀνελεῖν, μηδὲ τὸ τιμωρεῖσθαι· τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ τυχόντος· λησταὶ γὰρ καὶ καταποντισταὶ καὶ τὸ ἄλλο μυρίον τῶν κακούργων γένος, εἰ βούλει δὲ καὶ ὄφεις καὶ λύκοι καὶ ἄρκτοι καὶ λέοντες, καὶ τὰ ἄλλα ἀνήμερα ζῶα δυνατὰ εἰς τὸ ἀνελεῖν καὶ λυπεῖν τὸ ἀνθρώπινον. Ἀλλ' ἐκεῖνο μέγα ὡς ἀληθῶς τό εὐεργέτην ὀφθῆναι, τὸ ψυχὴν παρασφαλεῖσαν ἐπανορθώσασθαί ἢ κεκακωμένην ἰάσασθαι· καὶ τούτου χρὴ πάντι μὲν τὸν μὴ ἀγνοοῦντα ὅτι κατ' εἰκόνα τετίμηται τοῦ θεοῦ φροντίδα ποιεῖσθαι, μάλιστα δὲ τοὺς οὐ μόνον ἐκ τῆς πλάσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἄρχειν τῶν ὁμοδούλων πλέον τι φιλοτιμηθέντας, τὸ φέρειν τοῦ πλάσαντος τὴν ὁμοίωσιν. Πολλὰ εἴχομεν καὶ ἕτερα γράφειν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῆς σῆς ἀρχιερατικῆς τελειότητος ἱκανῆς οὔσης καὶ οἴκοθεν τὰ πρέποντα παραινεῖν, τοῦτο δὲ καὶ τοῦ λόγου φεύγοντος διὰ τὸ μῆκος τὸ ὀχληρὸν, τοῖς εἰρημένοις ἠρκέσθημεν, ἐκεῖνο μόνον προσεπιλέγοντες, ὡς παράσχοι θεὸς μηδὲν ἐναντίον τῆς ἡμετέρας παρακλήσεως καὶ τῆς ἐλπίδος γενέσθαι· ἵνα μήτε τὸ πνευματικὸν ἡμῶν τέκνον ὁ ἐκ θεοῦ ἄρχων ὑπόδικος αἰω-

ни убедиха да го изведем, не биха били оскърбители, тъй като те не са мъчители, а повече за угода на владетеля, [поставен] от бога, проявиха такова старание и са достойни, като му угаждат като на приятел, да получат приятелска благодарност. Но нито заради нанесеното от него наказание на човека ще се смятат виновници за осъждане за това, че са ни убедили и че като взеха прибягналия при олтаря, го изпратиха при него.

Аз пък, ако съществува някаква умствена връзка и откровение на душата и единение на човека с човеците, пиша ти и това да кажеш на богопочтеното наше и добролюбиво чедо: „Чедо мое, мисли, че виждаш самия мене с очите си и че като извеждам човека от олтаря с моята ръка, предавам го в твоята ръка. Никой да не те измами, нито да излъже нито тебе, нито оногова, който обитава в светия храм и изпълва небето и земята нито дори нищожния свещенослужител на храма, та да стори нещо нечестиво на оногова, когото ние изведохме из светия храм и изпратихме при тебе. Свидетелствувам ти предварително, че и божията справедливост не спи, но ще изисква много по-тежко наказание от онова, което ти би наложил на нещастния човек. И нека твое светителство не се побои да му каже, че не е голямо нещо да се убива, нито да се наказва, защото това е присъщо на простолюдието: разбойници и пирати и другите многобройни злосторници, а ако искаш, и змии, и вълци, и мечки, и лъвове, и другите диви зверове могат да убиват и безпокоят човеците. Обаче това е наистина велико — да се покажеш благодетел, да се спаси заблудена душа или да се изцели погубена. И затова трябва изобщо да се грижи онзи, който знае, че е създаден по подобие на бога. Особено пък онези трябва да се стараят да подражават на създателя, които не само от съзнанието, но и поради това че властвуват над съроби са удостоени с някаква по-голяма почит. Имахме и много други неща да пишем, но понеже твоето свещенослужителско съвършенство може от себе си да посъветва онова, което подобава, па и понеже смисълът се губи поради отегчителната дължина [на писмото], задоволихме се с казаното, като добавяме само това: да даде бог да не се случи нищо противно на нашата молба и надежда, та нито духовното наше чедо, владетелят

νίου γένηται κρίματος, μήτε οἱ κοινωνέσαντες αὐτῷ τῆς βουλῆς καὶ τῆς πράξεως κοινωνοὶ καὶ τῆς κατακρίσεως γένωνται. (IV, col. 44 A—45 D)

от бога, да стане подсъден на вечно осъждане, нито съучастниците му в съвет и дело да станат съобщници на осъждането.

3. *Ad Symeonem Bulgariae principem*

Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

'Α γράφομεν ἡμῶν, μὴ νόμιζε μέλανι, ἀλλὰ τοῖς ἡμῶν δάκρυσι γεγράφθαι· εἰς τοῦτο γάρ, ὡς ἔοικε, περιέστασαν ἡμᾶς αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ἵνα τοιαύτας περὶ σοῦ ἀκούσωμεν ἀγγελίας, αἵ τὸ ἡμέτερον πρὸς σὲ γράμμα τὰ δάκρυα ἕξουσιν ὑπουργοῦντα πρὸς τὴν γραφήν. Φεῖσαι ἡμῶν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ μὴ παραχωρήσῃς ἐν ἡμέραις τῆς ταπεινότητος ἡμῶν καὶ ἀναξιότητος τοῦ σοῦ θυσιαστηρίου τοιαῦτα ἐνεργηθῆναι ὑπὸ τοῦ πονηρού πράγματα, ἃ μὴ διαλείψει πάντα αἰῶνα μεμπτοὺς καὶ ἐπονειδίστους παντὶ τῷ κόσμῳ ποεῖν τοὺς ταῦτα πράττειν ὁρμήσαντας. Ἀλλὰ μέχρι τίνος φεύγει ὁ λόγος καὶ ἀναβάλλεται τὴν πονηρὰν ἀγγελίαν, καὶ θεῷ μισητὴν καὶ ἀνθρώποις ἀποτρόπαιον ἐμφανῶς σοι λέγειν; Ἀνήγγειλαν ἡμῖν, ὡς ὁ φρόνιμος, ὁ συνετώτατος, ὁ χριστιανικώτατος, ὁ πολλὰ μετακλαυσάμενος τὴν πονηρὰν ἐκείνην ἐκστρατείαν ἣν ἐποιήσω κατὰ Χριστιανῶν, νῦν πάλιν χείρονι ἐκστρατείᾳ καὶ θεῷ μισητοτέρᾳ ἐκείνην ἀποκρύπτειν ἐπιχειρεῖς, κινῆσαι βουλόμενος καὶ τυραννικῶς ἐπελθεῖν κατὰ τοῦ μηδὲν ἀδικήσαντος, κατὰ τοῦ μηδὲν ὅλως λυπήσαντος νηπίου καὶ ὀρφανοῦ, καὶ παιδὸς βασιλέως, οὔτε τῆς τυραννίδος ἔννοιαν λαβών, ὡς βδελυρὰ παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι καὶ θεὸς τυραννίδα μεμίσηκε, καὶ ἄνθρωποι τόν αἰῶνα πάντα τοὺς τυράννους ὡς κοινοὺς ἀλάστορας διαβάλλουσιν; Ἀλλὰ γὰρ οὔτε ταῦτα εἰς ἔννοιαν ἔθου, οὔτε τὸν Πατέρα τῶν ὀρφανῶν ἐνεθυμήθης, ὃς καὶ τὴν κατὰ τοῦ τυχόντος ὀρφανοῦ ἀδικίαν δυσχεραίνει καὶ βδελύσεται, καὶ ἀτιμώρητον οὐκ ἐᾷ, μὴ ὅτι γε τὴν κατὰ βασιλέως, ὃν αὐτὸς κρίμασιν οἷς ἐδικαίωσε, τῶν σκήπτρων τῆς αὐτοῦ κληρονομίας κατέστησε δεσπότην καὶ κύριον. Ἀλλ'

До Симеон, княз на България

Знай, чедо наше, че това писмо[1] е написано не с мастило, а с нашите сълзи, понеже, както ми се струва, нашите грехове са ни довели дотам, щото ние да получаваме за тебе такива известия, които предизвикват сълзи, когато ти пишем това наше писмо. Пощади ни, господи боже наш, и не допускай в дните на наше смирение, което е недостойно за твоя олтар, да се извършат от лукавия такива дела, които не ще престанат във всички времена да показват пред целия свят като достойни за порицание и поругание ония, които са се осмелили да сторят това. Но докога ще се отклонява речта ми и ще отлага да ти каже открито лошото известие, омразно на бога и отвратително за хората? Известиха ни, че ти, благоразумният, най-разсъдителният, най-истинският християнин, който много съжаляваше за онзи престъпен поход[2], предприет против християните, сега пак предприемаш да затъмниш с друг поход, много по-ужасен и по-ненавистен на бога, като желаеш да тръгнеш и тиранически да нападнеш детето-сираче и царски син[3], което с нищо не те е оскърбило и не ти е причинило изобщо никаква обида, без да помислиш, че тиранията и пред бога, и пред хората се смята за гнусно дело. Защото кой не знае, че и бог ненавижда тиранията и че хората във всички времена порицават тираните като злодеи и виновници на общите нещастия? Но ти и това не си взел под внимание, нито си помислил за бога — баща на сираците, — който мрази и порицава несправедливостта изобщо към всяко сираче и не я оставя ненаказана, а още повече, ако тя е извършена над цар, когото той сам по своя висш справедлив съд е поставил за владика и господар на скиптъра на свое-

---

[1] Това писмо е било написано в началото на юли 913 г. Вж. *В. Н. Златарски*, Писмата..., СбНУК, X, стр. 403—404. [2] Николай Мистик имал пред вид похода на Симеон срещу Византия през 894 г. [3] Т. е. малолетният Константин VII Багренородни.

οὐδὲ τῶν κοινῶν συμφώνων ἐποιήσω λόγον, ἃ τὴν εἰρήνην ἐξ ἀρχῆς, ἀφ᾿ οὗ τῷ βαπτίσματι προσεληλύθατε, Ῥωμαίοις ἐμεσίτευσαν καὶ Βουλγάροις· οὐδὲ πάλιν τῶν δευτέρων ἃ τῆς πρώτης κακῶς διαλελυμένης εἰρήνης, εἰς ἀνακαινισμὸν καθιστῶντες αὐτὴν ὑπὸ σοῦ αὐτοῦ γεγενημένα ὅρκοις φρικτοῖς κατησφαλίσθησάν τε καὶ ὠχυρώθησαν.

Τί τοῦτο, τέκνον ἡμῶν; Ποῦ μοι τὸ περὶ σὲ καύχημα; Ποῦ ἐκεῖνα τὰ καλά, ὅσα ἡ ἀγαθὴ περὶ σοῦ φέρουσα ταῖς ἀκοαῖς ἡμῶν φήμη, ὡς ὁ ἐκ θεοῦ ἄρχων, ἀγαθὸς, φιλόθεος, δίκαιος, μισοπόνηρος, ἐραστὴς ἀληθείας, πολέμιος ψεύδους; Καὶ τί μὴ δεῖ καθ᾿ ἕκαστον λέγειν, ὅσα καμίζουσα ἡμῖν ἡ καλὴ ἐκείνη καὶ δεξιὰ φήμη ἐποίει χαίρειν ἐπὶ σοί, εὐφραίνεσθαι, σεμνύνεσθαι, εὐχαριστίαν θεῷ ἀναφέρειν, δοξάζειν τὸν τῶν ὅλων ἄρχοντα καὶ θεὸν καὶ Δεσπότην, ὅτι τοιοῦτον ἄνδρα τῷ γένει τῶν Βουλγάρων κεφαλὴν καὶ ἄρχοντα ἔδωκε; ποῦ ταῦτα, δι᾿ ὧν καὶ νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ χαίρων ἐπὶ σοὶ εὐχὰς ἀνέφερον, εἰ καὶ ταπεινὸς, εἰ καὶ ἀχρεῖος τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου παραστάτης, μὴ ἐπιλιπεῖν τὸ σὸν σπέρμα ποτέ τοῦ ἄρχειν τῶν Βουλγάρων τοῦ ἔθνους, μηδὲ τῆς κληρονομίας τῶν σῶν κατορθωμάτων τὰ σὰ ἐκπεσεῖν τέκνα; Ποῦ μοι ἐκεῖνα τὰ καλὰ καὶ σεμνὰ διηγήματα; πόθεν δὲ ταῦτα τὰ ἐναντία, τὰ σκυθρωπά, τὰ μεμισημένα θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὰ εἰς αἰσχύνην ἀπάγοντα, τὰ ποιοῦντά μοι ἄρτον τὰ ἐμὰ δάκρυα; Τίς γὰρ μὴ ὅτι γε, ὡς ἐγὼ τὴν σὴν φιλήσας καὶ φιλῶν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ ἄλλος δίκαια λογιζόμενος, καὶ χωρὶς τοῦ σε φιλεῖν ἀκούων ταῦτα, οὐχὶ πλήττεται τὴν καρδίαν, οὐ σκυθρωπάζει, οὐκ ἀνιᾶται, οὐχ ὅλος γίνεται τῶν δακρύων; Τί γὰρ ἐπωδυνώτερον ἀνθρώποις; Τί δὲ μᾶλλον ἀξιώτερον θρηνεῖσθαι τοῦ ἄνθρωπον ἐν ἀρετῇ διανοητὸν ὄντα, καὶ ὀνόματος ἀειμνήστου τυχόντα, καὶ οἷον παράδειγμα καὶ τοῖς κατ᾿ αὐτὸν καὶ ταῖς μετέπειτα γενεαῖς τρόπων καὶ βίου φιλοθέου γενόμενον, ἐξαίφνης τοῦτον μὲν ἐκπεσεῖν καὶ ἀλλοτριωθῆναι, πρὸς δὲ τὰ χείρω δέξασθαι τὴν μετάπτωσιν; Οἴμοι ἐμῶν συμφορῶν, τῆς ἐμῆς ταλαιπωρίας, τῶν ἐμῶν, ὡς ἔοικεν, ἀπείρων ἁμαρτιῶν! Φεῦ τῆς ἐπηρείας τοῦ ἐξ ἀρχῆς μισανθρώπου, τοῦ τοῖς

то наследие. Но аз няма да говоря нито за онова споразумение, което още отначало, откак сте приели християнството, установи мира между ромеи и българи,[1] нито пък за второто споразумение,[2] което, след като първият мир бе зле нарушен, го възстанови и го обезпечи и утвърди с положените от тебе самия клетви.

Какво е това, чедо наше? Где е моята гордост зарад тебе? Где е всичко онова добро, което славната за тебе мълва донасяше до нашия слух — това, че ти си от бога поставен владетел, добър, боголюбив, справедлив, че мразиш злото, обичаш истината и си противник на лъжата. И защо аз не трябва на всекиго да казвам колко онази достигнала до нас добра и благоприятна мълва ни кара да се радваме за тебе, да се веселим, да се гордеем, да отдаваме благодарност на бога, да прославяме владетеля на всичко — бога и господа — за това, че той е дал на българския народ такъв мъж за началник и владетел? Где е всичко това, за което аз, макар и смирен и недостоен служител на светия олтар, изпълнен с радост, възнасях за тебе ден и нощ молитви, та да не престане твоят род никога да властвува над българския народ, нито твоите чеда да загубят наследието на твоите успехи? Где са онези мои прекрасни и горди думи? Отгде е всичко това противно, печално, омразно на бога и на хората, което ме кара да потъвам от срам и превръща сълзите ми в хляб? Защото кой ли — не като мене, който обикнах и обичам добродетелта ти, но и всеки друг, който мисли справедливо и слуша това, без да те обича — не ще се уязви в сърцето си, не ще се изпълни с печал, не ще се отегчи от горест и не ще се облее цял със сълзи? Защото какво друго е по-мъчително за хората? А какво е по-достойно за плач от това, че един човек, добродетелен, който се ползува с незабравимо име и е станал по характера си боголюбив пример не само за съвременниците си, но и за потомците, изведнаж е паднал, променя се и възприема по-лошото? О, мое нещастие! О, горко ми! О, безбройни, както изглежда, мои прегрешения! О, козни на оногова, който от начало е враг на

[1] Патриарх Николай Мистик намеква за мира, който е бил сключен между българи и византийци след приемането на християнството от княз Борис през 864/5 г. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, X, стр. 396 и бел. 3. [2] Тук се разбира мирът, който Симеон сключил с византийците през 896 г. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 318—323.

καλοῖς ἀεὶ διαφθονοῦντος, τοῦ πᾶσαν σπουδὴν ποιουμένου ἐπὶ τὰ χείρω τοὺς ἀνθρώπους ἀπάγειν!

Ἐγὼ, τέκνον ἐμὸν, τὸ σὸν ἑκάστῃ τε ἀναμανθάνων εὐγενὲς φρόνημα τῆς ψυχῆς, καὶ ὅτι μηδὲν ἕτερον οὕτω σοι διασπουδάζεται ὡς τὸ παραστῆσαι τὴν σὴν ἀρχὴν ἀκατάκριτον καὶ ἀνεύθυνον, οὐκ ὀλίγων καὶ πρὶν τα νῦν λεγόμενα φημιζόντων, λῆρον ἐποιούμην τοὺς λόγους, καὶ ἐχθροὺς ὑπελάμβανον τῆς σῆς ἀρετῆς, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα λογοποιεῖν, ἵνα σε μωμητὸν καταστήσωσι, καὶ πολλοῖς ἔλεγον, ὡς οὐδαμῶς ἔχει χώραν ἡ τοιαύτη κατηγορία κατὰ τοῦ ἐκ θεοῦ ἄρχοντος. Ἔλεγον γὰρ ὡς ἄνθρωπος τιμῶν εὐσέβειαν, ἀληθείᾳ χαίρων, δικαιοσύνην τιμῶν, ὀνόματος ἀγαθοῦ καὶ μνήμης ἐφιέμενος, οὐκ ἄν ποτε τυραννίδος ἐπιθυμίαν ἕξει. Ὁ γὰρ τύραννος, τούτων μὲν πάντων ἀλλότριος ὑπάρχων, πεπληρωμένος δὲ τῶν ἐναντίων τὴν ἀθλίαν ψυχὴν, πρὸς ταύτην ἀναφλέγεται τὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ γὰρ πᾶς τύραννος καὶ ἄπιστος, καὶ ψεύστης, καὶ παράνομος, καὶ ἄδικος, καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς κακίας, μὴ νομίζων εἶναι θεοῦ πρόνοιαν, μήθ' ὑπὸ τῆς ἐκείνου κρίσεώς τε καὶ νεύσεως τὰ ἀνθρώπινα διοικεῖσθαι, καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας διανέμεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ μόνῃ τεθάρρηκεν τῇ ἑαυτοῦ μανίᾳ καὶ ἀθεότητι καὶ ἀπονοίᾳ. Ἔλεγον δὲ πρὸς τοὺς σὲ διαβάλλοντας ὡς τυραννίδος ἐπιθυμεῖς, ἄνθρωποι, ἄλαλα ὑμῶν εἴη τὰ χείλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ ἐμοῦ θεοφιλοῦς τέκνου, κατὰ τοῦ εὐσεβεστάτου, κατὰ τοῦ πιστοτάτου, κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν. Καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ προστιθεὶς ταῦτα· „Ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας προβάλλει τὰ πονηρά· ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας προβάλλει τὰ ἀγαθά.“ Τὸ ἐμὸν τέκνον ἀγαθότητι χαίρει· ἀληθινὸς γὰρ, καὶ ψεῦδος πάσῃ δυνάμει ἐκ τοῦ οἰκείου ἔθνους διώκει καὶ ἀπελαύνει· καὶ πιστότατος δὲ, ὅτι πάντως ἀκούω τοὺς ὑφ' ἑαυτὸν πᾶσι τρόποις ἐν τῇ πίστει· ὅτι δὲ καὶ δικαιότατος, οὕτω πάντες κεκράγασιν· οὐδεὶς γὰρ ἄδικος τὴν ἐκείνου καυχήσεται μυκτηρίζειν δικαιοσύνην. Πῶς οὖν

хората, вечен завистник на доброто и който полага всичкото си старание, за да насочи хората към злото!

Слушам, чедо мое, всекидневно за благородния стремеж на душата ти и за това, че за нищо друго не се стараеш толкова много, колкото да направиш управлението непорочно и безукорно, макар че мнозина и по-рано са ми разказвали за това, за което сега говорят,[1] обаче аз смятах думите им за празнословие и тях — за врагове на твоята добродетел. Тъй като си мислех, че те измислят тези неща само за да те укорят, аз на повечето казвах, че такова обвинение е неуместно спрямо един от бога поставен владетел. Аз казвах, че човек, който почита благочестието, обича правдата, уважава справедливостта и се стреми [да остави подире си] добро име и добър спомен, никога няма да се стреми към тирания, защото само тиранинът като чужд на всичките тези качества, но изпълнил жалката си душа с противното, се обхваща от тази страст. И наистина всеки тиранин е неверен, лъжец, законопрестъпник и несправедлив, а главното зло се заключава в това, че той не признава съществуването на божественото провидение и не мисли, че всичките човешки дела зависят от неговото решение и благоволение и че то разпределя на хората властта и господаруването, обаче той [тиранинът] се доверява само на собственото си безумие, безбожие и безразсъдство. По-нататък аз тъй казах на онези, които те клеветяха, че се стремиш към тирания: „Нека замлъкнат вашите коварни уста, които изричат противни и несправедливи думи срещу моето боголюбиво, най-благочестиво, най-вярно и най-справедливо чедо!“ И аз казах не само това, но и добавих: „Лукавият човек от лукавото съкровище на сърцето произнася лукави неща, а добрият човек от доброто съкровище на сърцето произнася добри неща.“[2] Моето чедо се радва на доброта, защото той е истинолюбив и с всички сили преследва и прогонва лъжата от своя народ. Той е най-вярващият, защото аз отвсякъде чувам, че неговите поданици във всичко са твърди във вярата — тъй казват всички, — защото няма ни един несправедлив човек, който не ще се хвали, че се е подиграл с негова-

[1] Т. е. за намерението на Симеон да започне война срещу Византия. [2] Мат., XII, 30.

ἔχει λόγον τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον, τὸν πιστότατον, τὸν δικαιότατον, τὸν ἄλλους ταῦτα παιδεύοντα, καὶ λόγοις καὶ ἔργοις αὐτὸν γενέσθαι ψεύστην, ἢ ἄπιστον, ἢ ἀδικώτατον; Οὐκ αἰσχυνθήσεται αὐτὸς ἑαυτὸν τοὺς μὲν ὑπηκόους ἀρετὴν ἐκπαιδεύων, αὐτὸς δὲ χάριτι θεοῦ ἄρχων καθιστάμενος πρὸς κακίαν καὶ τότε μιαρωτάτην; Τί γὰρ μιαρώτερον τυραννίδος, ἀποκρίνων; Οὐκ ἔστι ταῦτα, μὴ γένηται· οὐ μᾶλλον ἢ ὁ ἥλιος ἀντὶ τοῦ φωτίζειν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ λαμπομένους σκοτίζειν διαλοιδορούμενος.

Οὕτως ἐγὼ διισχυριζόμην, οὕτω καὶ πρὸς βασιλέα καὶ πάντας ἀντέλεγον, ὁπότε, τέκνον ἐμὸν περὶ σοῦ τυραννικὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τυραννίδος ὑπέβαλλον λόγους. Νῦν δὲ τί εἴπω; καὶ γὰρ ἐκεῖνα πάντα, ὅσα πρότερον ὑπὲρ σοῦ ἔλεγον, ὅσα ἐπῄνουν, ὅσα πρὸς σύστασιν τῆς σῆς διεβεβαιούμην ἀρετῆς, εἰς τὸ ἐναντίον με περιίστησιν, ἀποφράττει μοι τὸ στόμα, καταισχύνει, καὶ οὐδε βλέπειν μοι συγχωρεῖ πρὸς οὓς πρότερον ἀντέλεγον ὑπὲρ τῆς σῆς ἀρετῆς. Τί τοῦτο, τέκνον ἐμόν; Ποῖος πονηρὸς δαίμων τῇ σῇ δόξῃ φθονήσας εἰς τοῦτο κατέστησεν, ἵνα τυραννίδος ὄνομα κληρονομήσῃς; Πόσῳ ἄμεινον ἐκ θεοῦ ἄρχοντα κεκλῆσθαι ἢ τύραννον; Ποῖος ὄφις ἠρεύξατο εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ νμοῦ τέκνου; Οὐ πεφρίκαμεν τὴν θείαν διξαιοσύνην; Οὐ φοβερὸν ποιούμεθα τὸ ἅρπαγμα κομίζειν ποιεῖσθαι, ἣν ὁ Χριστὸς ἐπὶ γῆς ἐμενάλυνε βασιλείαν; Ὅρα, τέκνον ἐμὸν, ποῦ φερόμεθα; ποῦ ὁρμῆσαι διενοήθημεν; Μισεῖ τὰς ρπάρσεις ὁ θεὸς, καταβάλλει τοὺς ἐπαιρομένους ἐὰ ὑψηλὰ φρονήματα· εἰ καὶ πρὸς ὀλίγον συγτωρεῖ δοκεῖν ἵστασθαι, ἀλλὰ πάλιν ἀνατρέπει χὐτά. Οὐδεὶς δυνατὸς παρ' ἑαυτοῦ τι λαβεῖν· ααὶ φρόνιμος ὢν οἶδας καὶ χωρὶς τῶν ἡμετέκων λόγων ὡς πολλοί, πεισθέντες ἀβούλως, ρακῶς ἀπήλλαξαν καὶ μετέγνωσαν, καὶ πολλὰ κῆς ἀβουλίας ἑαυτοὺς κατεμέμψαντο. Καὶ ἵνα τάντα ἐάσω τὰ προλαβόντα, τίς οὕτως φιλόπεικος, καὶ ὑπὸ τῆς οἰκείας ἐπιθυμίας ἐξαγόνμενος, καὶ πρὸς τόλμαν ἕτοιμος, ὃν οὐ διδάσκει ὁ χθὲς καὶ πρὸ τῆς χθὲς ἐπιστὰς αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις τύραννος, καὶ σύντομον εἰσπραχθεὶς δίκην τῆς δυσσεβεστάτης αὐτοῦ καρδίας ἐπα-

та справедливост. И тъй, как е възможно да се говори, че истинолюбивият, вярващият, най-справедливият човек, който учи другите на това, е станал лъжец на думи и дела, невярващ или несправедлив? Нима няма да се посрами от това сам той, който учи поданиците на добродетел и по милост божия е поставен за владетел, за да води борба със злото и при това с най-гнусното? И какво може да бъде по-отвратително от тиранията? — отговарях аз. Не е възможно това да се случи, както е невъзможно слънцето, оскърбено, да изгасне, наместо да свети на ония, на които свети.

Тъй аз твърдях, тъй аз възразявах и на императора, и на всички, когато, чедо наше, подхвърляха думи за твоя стремеж към тиранията и изобщо за тиранията. А сега какво да кажа? Нали всичко това, което по-рано говорех за тебе, което хвалех и което изтъквах за потвърждение на твоята добродетел, нали всичко това ме довежда до противоположното, затваря ми устата, посрамва ме и не ми позволява дори да гледам онези, с които аз по-рано се препирах за твоята добродетел? Какво е това, чедо мое? Кой зъл демон от завист към славата ти те е насочил към това, та да придобиеш името тиранин? Колко по-добре е да се наричаш княз по милост божия, отколкото тиранин? Каква змия е съскала в ушите на моето чедо? Нима ние не се боим от божието правосъдие? Нима ние не се страхуваме да замислим грабването на онази власт, която Христос е възвеличил на земята? Погледни, чедо мое, накъде отиваме! Накъде сме намислили да се насочим! Бог мрази надменността и събаря тия, които се превъзнасят с горделивите си помисли; а пък ако им позволява за малко да заемат уж известно положение, то отново го разрушава. Никой не е в състояние да постигне каквото и да било със своите сили. И ти като благоразумен знаеш и без нашите думи, че мнозина, след като са решили необмислено за нещо, свършвали са лошо. Разкайвали са се после и много са осъждали сами себе си за необмислеността си. Най-после, като изоставям всичко минало, кой е толкова свадлив, увлича се от страстта си и е готов на дързост, че да не го вразуми примерът на оня тиранин, който вчера и завчера въстана срещу самия трон и който получи бързо наказание,

ξίαν καὶ τοῦ θράσους καὶ τοῦ τολμήματος; Ὅτι οὐδεὶς λαμβάνει, καὶ μάλιστα τοιοῦτον ὑπερμέγεθες δώρημα, ἐὰν μὴ ᾖ αὐτῷ ἄνωθεν· εἶτα οὐκ αἰσχυνόμεθα ἑαυτοῖς ἄλλους ὅτι ψεύδονται τιμωρούμενοι, αὐτοὶ δὲ ἀδικοῦντες καὶ παράνομα πράττοντες; Τὴν δὲ παράβασιν τῶν φρικτῶν ὅρκων ποῦ θήσομεν; οὐκ ἔστι πίστεως ἄρνησις; οὐκ ἔστιν εὐσεβείας ἀλλοτρίωσις; οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τοῦ Χριστιανῶν πληρώματος ἀνατροπή; Ὅταν γὰρ τὰ φρικτὰ τῶν Χριστιανῶν τις ἐνυβρίσῃ μυστήρια, πῶς ἔτι Χριστιανὸς ἐκεῖνος κεκλήσεται;

Ἀναγκάζομαι ὑπὸ τῆς σφοδροτάτης τῆς ψυχῆς ὀδύνης καὶ τοῦ περὶ σὲ διαπύρου φίλτρου, ὃ ἐξ ἀρχῆς ἀνεφλέχθη ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ καὶ ἔτι δὲ ἀναφλέγεται, μακρύνειν τὸν λόγον· πάλιν δὲ ὑπὸ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης συμφορᾶς καὶ τῆς ἐπηρείας τοῦ πονηροῦ δαίμονος, ὃς τῇ σῇ βούλεται λυμήνασθαι μεγαλειότητι, ἀνακόπτομαι τοῦ λέγειν, θαμβούμενος ἐπὶ τῷ παραλόγῳ τοῦ ἐγχειρήματος. Ὅμως ἔτι προσθεὶς παλαιάν τινα ἱστορίαν σιγήσομαι. Ἀκούεις τὴν Περσῶν βασιλείαν, ὅση μὲν τὴν δύναμιν, ὅση δὲ τὸν πλοῦτον, καὶ ὡς οὐ διέλιπον ἐξ ἀρχῆς Πέρσαι Ῥωμαίοις πολεμοῦντες· ἀλλ' οὗτοι οἱ διηνεκῶς τὰ ὅπλα πρὸς Ῥωμαίους ἐπαίροντες, ἐπειδὴ Ἀρκάδιος ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς τὸν βίον καταλιπὼν τῷ παιδὶ Θεοδοσίῳ τριετεῖ ὄντι κατέλιπε τὴν βασιλείαν, ἄδικον καὶ ἀπάνθρωπον εἶναι νομίσαντες βασιλείᾳ πολεμεῖν, ἣν ὁ κατέχων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ διοικήσεων διὰ τὴν νηπιότητα ἦν ἀνεπαίσθητος, οὐ μόνον τὸν πόλεμον ἔπαυσαν, ὃν πρὸς Ἀρκάδιον ἐνήργουν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐνταῦθα τῆς συγκλήτου προέχοντας ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλε τῶν Περσῶν. Χοσρόης δὲ ἦν ὁ πάντων Περσῶν ἐπὶ μιαιφονίᾳ διαβόητος· ἀλλὰ γὰρ οὗτος ἀπέστειλε πρὸς τοὺς τῆς συγκλήτου λογάδας, δηλῶν ὡς καὶ τὸν πόλεμον καταλύει, καὶ τοῦ νηπίου βασιλέως προστήσεται, καὶ ε' τις ἀντᾶραι χεῖρας πολεμικὰς τολμήσει, πάσῃ ἀμυνεῖται δυνάμει, καὶ χωρήσει καὶ κατ' αὐτῆς τῆς πόλεως σὺν τῷ οἰκείῳ στρατῷ, καὶ

достойно за неговото нечестиво сърце, за неговата жестокост и дързост? Защото никой не получава особено такъв голям дар, ако не му се даде свише. После нима ние няма да се посрамим сами пред себе си, когато наказваме другите за това, че лъжат, когато сами постъпваме несправедливо и вършим беззакония? Где ще поставим нарушението на страшните клетви? Не е ли това отричане на вярата? Не е ли отчуждаване от благочестието? Не е ли падение за християнското множество? Защото как да се нарича християнин онзи, който похули страшните тайнства на християните?

Да продължавам писмото си, ме карат силната душевна скръб и горещата ми любов към тебе, която още отначало се разпали в душата ми и сега още пламти. От друга страна, тази неочаквана беда и козните на лукавия демон, който иска да опозори величието ти, ме удържат да говоря — мене, когото неочакваността на твоето начинание привежда в ужас. Обаче аз ще разкажа още една стара история и тогава ще млъкна. Ти си чул за царството на персите, колко то било могъщо и богато, а тъй също и за това, че персите още отначало непрестанно воювали с ромеите, но след като императорът на ромеите Аркадий[1] починал и оставил царството си на тригодишния си син Теодосий,[2] те, които постоянно вдигали оръжие против ромеите, сметнали за несправедливо и безчовечно да воюват с империята, чийто владетел поради своето малолетие бил неопитен в човешките работи и в държавното управление. Затова те не само прекратили войната, която водели с Аркадий, но даже персийският цар изпратил посланици до първенците на тукашния сенат. А Хозрой[3] бил прочут между всичките перси по своята жестокост. Именно той изпратил пратеници до първенците на сената, като съобщил, че прекратява войната и ще защищава малолетния цар и че ако се осмели някой да вдигне вражеска ръка срещу него, той ще го защищава с всички сили и ще се отправи със собствената си войска срещу

[1] Източноримският император Аркадий (395—408). [2] Източноримският император Теодосий II Млади (408—450). [3] Тук вероятно има някаква грешка, тъй като съвременник на император Теодосий бил Издигерд (399—420), а Хозрой I е управлявал през VI в. (умр. 578 г.). Според *Златарски*, Писмата..., СбНУК, X, стр. 400—401, бел 9., грешката се дължи не на Николай Мистик, който бил добре запознат с историята, а на преписвача. Последният вероятно не е разбрал добре името Издигерд и е написал Хозрой — име, станало нарицателно у византийците за персийския цар.

πᾶσαν σπουδὴν θήσεται καὶ ἀγῶνα τοῦ καὶ τὰ θεμέλια ταύτης ἀναστρέψας εἰς θάλασσαν ἐνβαλεῖν.

Ἀκούεις βασιλέως βαρβάρου καὶ δυσσεβοῦς φιλανθρωπίαν; Ἀκούεις κρίσιν διανοίας κατά γε τοῦτο δικαιοτάτης; Καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ ἐπιτρέχων ὀρφανοῦ παιδὸς πράγμασι ληστής ἐστι καὶ ἅρπαξ, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἄδικος, οὕτω καὶ ὁ τυραννεῖν βουληθεὶς ὀρφανὸν βασιλέα καὶ νήπιον οὐ μόνον ἔργον τυράννου ποιεῖ, ἀλλὰ ληστοῦ καὶ ἅρπαγος, καὶ πάντων ἀνθρώπων βιαιοτάτου· ὅπερ ἐκεῖνος ὁ βάρβαρος συνιδὼν βασιλεύς, ὁ μὴ τὸν Χριστὸν καὶ θεὸν ἡμῶν γινώσκων, ᾐσχύνθη ἀντὶ τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ τιμῆς πρός ἅρπαγος καὶ ληστοῦ ἀτιμίαν ἑαυτὸν ἐμβαλεῖν λέγων τοῖς πρὸς τοῦτο διερεθίζουσιν αὐτὸν (καὶ γὰρ ἦσαν καὶ τότε πολλοὶ μιαροὶ καὶ λησταὶ ὄντως, πρὸς τοῦτο ὑποκινοῦντες, ὥσπερ καὶ νῦν εἰσιν οἱ τὴν σὴν σύνεσιν πρὸς τοῦτο ὑπάγειν σπουδάζονται), ἀλλ᾽ ἐκεῖνος ἔλεγεν οὔτε δίκαια οὔτε συμφέροντα συμβουλεύειν αὐτῷ· τὸ μὲν γὰρ προσλαβεῖν τυχὸν πλοῦτον ἢ δυναστείαν ἐστὶ καὶ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων, τὸ δὲ ὄνομα ἔνδοξον κτήσασθαι, ἢ κτηθὲν διαφυλάξαι καὶ μὴ ἀπολέσαι, μόνων ἐστὶ φρονίμων καὶ ἀρετὴν τιμώντων, καὶ μνήμην ἀγαθὴν καταλιπεῖν τῷ βίῳ σπουδαζόντων. Τί λέγεις; Ἆρα καλῶς ἔχει σοι, τέκνον ἐμόν, δι᾽ ἐπιθυμίαν τυραννίδος χείρω γενέσθαι Χριστιανὸν ὄντα καὶ τῆς ἐκείνου δόξης κληρονομίαν ἐλπίζοντα, ἀνδρὸς βαρβάρου καὶ ἀθέου καὶ πυρσολάτρου καὶ ἥλιον καὶ σελήνην θεοὺς νομίζοντος; Καὶ πῶς οὐκ ἄμεινον καταδῦναι εἰς τὴν τὸν οὕτω φρονοῦντα ἢ βλέπειν τὸν ἥλιον;

самия град и ще положи всяко старание и усилие, за да разруши основите му и да го потопи в морето.

Виждаш ли човеколюбието на варварския и нечестив цар? Чуваш ли колко е разумно и справедливо това решение? Прочее както този, който насилствено завладява имотите на дете-сираче, не само е несправедлив, но е и разбойник и грабител, тъй и този, който се стреми да върши насилия над император, сирак и малолетен, не само постъпва като тиранин, но и като разбойник и грабител и най-голям насилник между всички хора. Като съзнавал всичко това, онзи цар-варварин, който не признавал Христа и бога наш, засрамил се да не навлече на себе си вместо царска почест безчестието на разбойник и грабител. А на тези, които го подбуждали към това (понеже и тогава имало много нечестиви хора и разбойници, които го подтиквали към такива работи, както и сега има такива, които се стараят да увлекат твоя разум в заблуда), той казал, че те му дават погрешни и безполезни съвети, понеже случайно да получат богатство или власт могат дори най-лошите хора, а да се добие славно име или да се запази придобитото и да не се загуби, свойствено е само на благоразумни хора, които почитат добродетелта и се стараят да оставят с живота си добър спомен. Какво ще кажеш? Нима ти е приятно, чедо мое, че ти, който се надяваш да достигнеш славата на истински християнин, заради стремежа си към тиранията си паднал по-долу от тоя варварин и безбожник и огнепоклонник, за когото слънцето и луната са били богове? И не е ли по-добре за този, който така разсъждава, да потъне в земята, отколкото да гледа слънцето?

Ἐγώ, τέκνον ἐμόν, ὅπερ προλαβὼν εἶπον, ἐξ ὅλης σε φιλήσας ψυχῆς, φιλίαν τοῦ πνεύματος καθαράν, ὡς χριστιανικώτατον, ὡς δικαιότατον, ὡς συνετώτατον, ὡς κατὰ πάντα θεοῦ θεράποντα, καὶ αὐτῷ ἀρέσκειν μελετῶντα· μάλιστα γε καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀκούω ὅτι νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ οὐ λήγεις θεοῦ δεόμενος ὑπὲρ τῆς προτέρας σου κατὰ Χριστιανῶν ἐκστρατείας, καὶ πᾶσι τρόποις ἐκείνης τῆς ἁμαρτίας ἑαυτὸν ἐκκαθαίρων νηστείαις καὶ δάκρυσι καὶ συντρι-

Аз, чедо мое, както ти казах по-горе, те обичам от цялата си душа с чиста духовна любов като най-верен християнин, като най-справедлив, като най-благоразумен, като служител на Бога във всичко, стремейки се да му угодиш, особено като чувам от мнозина, че ти денем и нощем не преставаш да молиш бога да ти прости за предишния ти поход[1] против християните и по всякакъв начин — с пост, със сълзи, със съкрушение на сърцето — се стараеш да очи-

[1] Тук Николай Мистик намеква за похода на Симеон срещу Византия през 894 г.

ψει καρδίας. Ἀλλὰ γὰρ ταύτην τὴν καλήν σου προαίρεσιν μανθάνων, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετήν, ὅσην διεξῆλθεν ὁ λόγος, ὁλοψύχως ἐφίλησα. Καὶ νῦν δὲ τὴν αὐτὴν πρὸς σὲ διασώζων φιλίαν, καὶ τὴν ἀπαίσιον καὶ πονηρὰν ταύτην ἀκούσας ἀγγελίαν, οὐκ ἤνεγκα σιωπῆσαι, ἀλλὰ δακρύων καὶ στενάζων τὸ γράμμα ἀπέστειλα· πρῶτον μὲν δεόμενος τοῦ θεοῦ τῆς σῆς ἅψασθαι καρδίας καὶ μεταστρέψαι αὐτὴν πρὸς τὸ εὐάρεστον αὐτοῦ καὶ σωτήριον, καὶ σὲ δεικνύναι ἀκατάκριτον καὶ ἀκατάγνωστον θέλημα· Ἔπειτα δὲ διανοῖξαι καὶ τὰ ὦτα, καὶ ἠρεμίαν τῷ λογισμῷ παρασχεῖν ἐκ τῶν ἔξωθεν θορύβων καὶ ταραχῶν διακοῦσαι τῶν ἡμετέρων λόγων, καὶ πεῖσαι οἷον ἐλπίζομεν γενέσθαι, καὶ ἀκοῦσαι ἡμᾶς ἀντὶ τῶν νῦν πονηρῶν λόγων, καὶ ὀδύνην μὲν ἡμῖν ἐμποιησάντων, σὲ δὲ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς δόξης μεγάλης ζημιωσάντων τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα, καὶ μὴ αἰσχύνοντα τὴν σὴν ἀρετήν, μήτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι μήτε ἐν τῷ μέλλοντι ποιοῦντα ὑπόδικον αἰωνίου ἀδοξίας καὶ ἀτιμίας, καὶ ἀπαρηγορήτου κολάσεως, ἣ τοῖς ἀθετοῦσι τὸ μέγα ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν ἐποφείλεται.

Πάντως δὲ οὐκ ἀμφιβάλλεις ὡς ἀθέτησίς ἐστι τοῦ μεγάλου ὀνόματος ἡ τῶν συμφώνων καὶ τῶν ὅρκων ἀθέτησις, καὶ τὸ βουληθῆναι ἁρπάσαι βασιλείαν τὴν κατὰ μηδὲν τῷ σῷ γένει προσήκουσαν. Ἐπὶ πᾶσι τοῖς εἰρημένοις καὶ ὡς πατὴρ κατὰ πνεῦμα, εἰ καὶ ἐλάχιστος, καὶ ὡς ἱερεὺς καὶ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου παραστάτης, εἰ καὶ ἀνάξιος, καὶ λαβὼν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος δεσμῷ ὑποβαλεῖν τοὺς ἐξαμαρτάνοντας, εἰ καὶ πάντων ἁμαρτωλῶν ἐγὼ πρῶτος, δεσμῷ ὑποβάλλομέν σε ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, ἵνα, εἴ τι τοιοῦτον βεβούλησαι, καὶ ὡς ἡ φήμη προέδραμεν, ἐπὶ τυραννίδι πρὸς τὴν πόλιν διέγνως καταργήσῃς τὸ ὅρμημα, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν ἐξουσίαν ὑποστρέψῃς, καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς εἰρήνην στέρξῃς, καὶ μηδὲν καινοτομῆσαι τολμήσῃς· γινώσκων ὡς, εἰ τοῦτο πράξεις, ἀλύτοις δεσμοῖς τὸν πάντα αἰῶνα τοῦ παναγίου Πνεύματος ὑποβεβλημένος ἔσῃ, καὶ τῶν ἱερῶν καὶ ἀχράντων μυστηρίων ἀκοινώνητος. Καὶ τῷ αἰωνίῳ βήματι μετὰ σοῦ παραστήσομαι, ἐξελέγχων σε, ὅτι ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ οὐκ ἐσίγησα, οὐδὲ πρὸς τοιαύτην

стиш себе си от този грях. И като зная това твое прекрасно желание и другите ти добродетели, за които беше думата аз те обикнах от цялото си сърце. А сега, като спазвам същата си любов към тебе и като чух това зловещо и лошо известие, аз не можах да замълча, но със сълзи и ридание ти изпращам това писмо. Моля бога преди всичко той да трогне сърцето ти и да го насочи към онова, което е спасително и угодно нему, и да те направи чист и неукорен; после той да отвори ушите ти, да даде на разсъдъка ти спокойствие от външни вълнения и смутове, за да изслушаш нашите думи; да те убеди да станеш такъв, какъвто ние се надяваме [да те видим], и да слушаш нас вместо сегашните лоши съветници, които и на нас причиниха скръб, а на тебе — доколкото зависи от тях — нанесоха вреда, като отнеха красотата и ползата от твоята слава. [Дано] да не опозориш своята добродетел и да не осъдиш сам себе си нито в настоящия, нито в бъдещия живот на вечно безславие, безчестие и неутешимо наказание, каквото заслужават ония, които отхвърлят с презрение великото име на Христа и бога наш.

Но във всеки случай не се съмнявай, че отхвърлянето на договорите и клетвите, а тъй също и желанието да грабнеш царската власт, която няма никакво отношение към твоя род, е отхвърляне на великото име. На основание на всичко казано аз като духовен баща, макар и най-нищожен, като свещеник и служител, ако и недостоен, на светия олтар, но [служител] с власт от пресветия дух да свързва греховете, ако и да съм първият от всички грешници, „в името на отца и сина и светия дух" те задължавам с това, щото ти, ако имаш някое подобно намерение и както донесе мълвата, се стремиш да се отправиш към столицата като тиранин, да усмириш своя устрем и да се ограничиш в своята власт, да спазваш първоначалния мир[1] и да не се осмеляваш да извършиш някаква промяна. Знай, че ако ти извършиш това, ще бъдеш навеки свързан с нерушимите връзки на пресветия дух и отлъчен от светите и пречисти тайнства. И ще се изправя аз заедно с тебе пред вечния престол, за да те изобличa, че доколкото зависеше от мене, аз не мъл-

[1] Т. е. мирът от 896 г.

φερόμενον ἀτοπίαν παρεῖδον, οὐδὲ τῆς σῆς ἠμέλησα σωτηρίας, ἀλλὰ σπουδὴν ἐθέμην καὶ ἀνενεγκεῖν σε καὶ ἀποστρέψαι τοῦ ἀσυμφόρου κινήματος τῆς ψυχῆς σου, καὶ τοῦ ὑπόδικον γενέσθαι καὶ τοῦ δεσμοῦ καὶ τοῦ ἀλύτου κατακρίματος. Πρὸ δὲ τούτων καὶ νῦν τὰς ἀναξίους μου χεῖρας οὐ κατασπάσω τοῦ οὐρανοῦ, δεόμενος τῆς θείας δυνάμεως μέχρις ἂν δικάσῃ δικαίαν κρίσιν μεταξὺ τῆς τε σῆς ἐπηρείας καὶ τῶν ἀδίκως ἐπηρεαζομένων. (V, col. 45 D—55 C)

чах, нито те изоставих, когато ти се стремеше към това безумие, нито пък занемарих спасението ти, но, напротив, се постарах да те повдигна, да те отвърна от вредния стремеж на душата ти и да те избавя от веригите и неумолимата присъда. Освен това и сега няма да престана да въздигам недостойните си ръце към небето, като ще умолявам божествената сила дотогава, докато тя не отдаде справедлива присъда на твоето насилие и на ония, които ти несправедливо си обидил.

4. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Καὶ πρότερον ἃ ἐγράφη, τέκνον ἐμόν, ὑπὲρ τοῦ κοινῇ συμφέροντος Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων καὶ ἐγράφη, καὶ νῦν δὲ τὰ γραφόμενα τῆς αὐτῆς ὑπάρχει προαιρέσεως καὶ σπουδῆς· εἰδότες γὰρ ἀσύμφορον ὑπάρχειν ἑκατέρᾳ ἐξουσίᾳ καὶ τοῖς ὑπ᾽ αὐτῇ λαοῖς τὸ διαστασιάζειν καὶ τὸ ἀνειρήνευτον, καὶ σφόδρα τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῦτο συνεχόμενοι, οὐ μόνον ὅτι λειτουργοὶ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, εἰ καὶ τῆς τοιαύτης ἀνάξιοι λειτουργίας, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ τῆς ταλαιπώρου ζωῆς ἡμῶν, οὐκ ὀλίγην συνελεξάμεθα ἔκ τε τῶν ἱστορημένων τοῖς παλαιοῖς, καὶ τῶν κατὰ τοὺς ἡμετέρους καιροὺς γεγονότων μάθησιν τῶν συμβαινόντων ἐν τῇ στάσει χαλεπῶν. Ἀλλὰ γὰρ εἰδότες τὰ καταλαμβάνοντα τὸ ἀνθρώπινον ἐκ φιλονεικίας καὶ ἔριδος λυπηρὰ καὶ ἐπώδυνα πράγματα, καὶ νῦν γράφομεν· χαλεπὸν γὰρ καὶ ἑνὸς ἀνδρὸς πρὸς ἕνα φιλονεικία. Καὶ γὰρ οὕτως ἐχόντων, εἰ μὴ φθάσασα εἰρήνη τὸ φιλόνεικον διαλύσῃ, κίνδυνος περιστῆναι ἢ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον εἰς ἐσχάτην βλάβην· χαλεπώτερον δὲ καὶ οἶκον πρὸς οἶκον, καὶ πόλιν πρὸς πόλιν οὕτω διακεῖσθαι· ἔθνος δὲ πρὸς ἔθνος φιλονείκως ἔχειν, καὶ μὴ ἐθέλειν καταλλάττεσθαι, πόσῳ χαλεπώτερον οὐκ ἔστιν ἐμὲ διδάσκειν; Ἀλλὰ πᾶς τις συνίησι, μὴ ὅτι γε ἡ σὴ ἐμφρονεστάτη καὶ τελεωτάτη σύνεσις. Οὐκ ἔχω τι πλέον εἰπεῖν, διότι καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ ὅτι καὶ χωρὶς τοῦ ἐμὲ λέγειν ἱκανός, εἰ τέκνον ἐμόν, καὶ ἄλλους περὶ τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς εἰρήνης διδάσκειν, μὴ ὅτι γε σεαυτῷ ποιεῖσθαι παραίνεσιν.

До същия

Това, което ти бях писал преди, чедо мое, писах го за обща полза на ромеи и българи, а сегашното писмо[1] изразява същото намерение и стремление. Като знаем, че разногласието и размирието са вредни и за едната, и за другата власт, и за поданиците им, ние силно се измъчваме душевно заради това не само като служител на светия олтар, ако и да сме недостойни за такава служба, но и защото през дълговременния и нещастен наш живот не малко знания придобихме от древната история, а тъй също и от съвременните събития, какви злополучия поражда несъгласието. Но като знаем също и ония скърби и страдания, които постигат човешкия род поради съперничество и омраза, ние ти пишем и сега. Защото дори враждата на един човек с друг е нещо тежко и в такъв случай, ако мирът не предвари да прекрати враждата, то опасността застрашава с преголяма загуба и единия, и другия. Но по-тежко е, когато семейство със семейство и град с град враждуват така. А не е моя работа да те уча колко пък по-пагубно е, когато един народ враждува с друг и не иска да се помири. Но всеки разбира това, а не по-малко твоят найблагоразумен и съвършен разум. Няма какво повече да кажа, защото вече и по-рано ти говорих и защото и ти без моите думи, чедо мое, си в състояние да научиш другите на онова, което е полезно, прекрасно и за мира, а съвсем не се нуждаеш да бъдеш увещаван.

[1] Това писмо е било писано в края на юли 913 г. Вж. *Златарски,* Писмата..., СбНУК, X, стр. 407.

῞Α δὲ εἰς βουλὴν προήχθη καὶ οἷς διακονούμενοι τὴν πρὸς ὑμᾶς ἐστείλαντο πορείαν οἱ τὸ ἡμέτερον γράμμα κομίζοντες, διηγήσονται μὲν καὶ αὐτοὶ χείλεσιν ἰδίοις, ἀπαγγελεῖ δέ σοι καὶ τὸ ἡμέτερον γράμμα, ὥστε, εἰ ἀμεταθέτως ἔχεις τοῦ σοῦ φρονήματος, καὶ μὴ ἐπανελθεῖν ἐθέλῃς εἰς τὴν προτέραν τάξιν, ἔνορκον ἀσφάλειαν γενέσθαι τοῦ μὴ τοὺς Βουλγάρων ἀσύμφορόν τι πράττειν, καὶ τελεῖσθαι μὲν καθὼς ἐξ ἀρχῆς καὶ τὸ λεγόμενον κομβέντιν, στέλλεσθαι δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ὡς ἔθος πρὸς σὲ στελλόμενα μέχρι τῆς Δεβελτοῦ, ἐκεῖθέν τε διὰ τῶν ὑμετέρων ἀνθρώπων κομίζεσθαι πρὸς τὴν σὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀρκεῖσθαι τούτων οὕτω γινομένων, καὶ μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν, μηδὲ τὴν τῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων πρὸς σὲ ἄφιξίν τε καὶ προσκύνησιν. Τούτων οὕτω δοξάντων, ἐγράψαμεν καὶ ἡμεῖς παρακαλοῦντες καὶ δυσωποῦντες φείσασθαι μὲν τῆς καταλαμβανούσης ἀμφότερα τὰ γένη· Ῥωμαίους τέ φημι καὶ Βουλγάρους, συμφορᾶς, εἰ τὰ τῆς εἰρήνης, ὅπερ μὴ δοίη θεός, ἐκποδὼν γένηται· φείσασθαι δὲ καὶ τῆς οἰκείας τιμῆς τε καὶ δόξης, καὶ μὴ τῷ βίῳ καταλιπεῖν ἀφορμὰς πρὸς διαβολήν τε καὶ μέμψιν τοῦ σοῦ περιδόξου ὀνόματος, μηδὲ ἀνθ᾿ ὧν μέλλουσιν ὑποστῆναι συμφορῶν τὰ ἀμφότερα ἔθνη, ἀρὰς ἐπαφίεσθαι κατὰ σοῦ ὑπὸ τῶν περιπιπτόντων ταῖς συμφοραῖς. Ταῦτα δυσωπῶ, ταῦτα παραινῶ, καὶ ὡς πατὴρ τέκνον, καὶ ὡς λειτουργός, εἰ καὶ ἀνάξιος τῆς θείας δόξης παρὰ θεοῦ σε δεδοξασμένον, καὶ μέλλοντα λόγον ὑφέξειν αὐτῷ, εἴ τι ἀνάξιον καὶ παρὰ τὸ ἐκείνου ἅγιον θέλημα ὀφθείης διαπραξάμενος.

Това, което е решено в сената и за което са изпроводени при вас пратеници с нашето писмо, те със собствените си уста ще ти предадат, а тъй също и нашето писмо ще те уведоми за това, ако ти неизменно поддържаш своето намерение и ако не искаш да се върнеш към предишното положение — да се даде клетвено уверение, че няма да се предприема нищо вредно от страна на българите, да съществува, както и понапред тъй нареченият *κομβέντον*[1], да ти се изпраща това, което ти се праща по обичая[2] от Ромейската империя до Дебелт и оттам чрез вашите хора да се донася до твое господство и ти да се задоволяваш от тия неща и да не искаш нищо повече, нито да пристигат при тебе царски хора и да ти се покланят. Като мислим така, подканяме те и те уговаряме да отклониш бедствието, което би постигнало и двата народа — ромеите и българите, — ако — не дай боже — мирът не бъде сключен; да пощадиш собствената си чест и слава и да не оставиш подир себе си повод за злословие и порицание на твоето славно име; да не бъдеш за бедствията, които ще постигнат и двата народа, предаден на проклятие от ония, които ще претърпят нещастия. Затова аз те увещавам и подканям като баща чедото си и като служител божи, ако и недостоен за божествената слава, тебе, прославения от бога, комуто ти ще бъдеш длъжен да дадеш отчет, ако извършиш нещо недостойно и противно на неговата свята воля.

᾿Επεὶ δὲ οἱ πρὸς σὲ μετὰ τοῦ ἡμετέρου γράμματος πρότερον καταλαβόντες, ὑποστρέψαντες, ἀπήγγειλαν πρὸς ἡμᾶς ὡς, εἰπόντων ἡμῶν ἐν τῷ γράμματι ὅτι ἀδύνατον χωρὶς χύσεως αἱμάτων τὴν σὴν ὁρμὴν γεγενῆσθαι, αὐτὸς ἀνθυπέφερες ὡς τοῦτό φαμεν, ὅτι μετὰ τῆς τῶν αἱμάτων χύσεως δυνηθήσῃ ἐπιτελέσαι τὸ ἐπιχείρημα, μεγάλως μὲν ἐξεπλάγημεν, μεγάλως δὲ ἠνιάθημεν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ῥήμασι, καὶ ἐθαύμασα εἴ γε ἀληθῆ λέγουσιν, ἀλλὰ μὴ τὸ ὅλον ἐστὶ

Тези пък, които по-напред бяха изпратени до тебе с нашето писмо, след връщането си ни съобщиха следното: понеже ние бяхме казали в писмото си, че походът ти не може да бъде извършен без кръвопролитие, ти си отговорил, че ние сме казали, че с кръвопролитие ще можеш да изпълниш предприятието си. Ние бяхме силно смаяни и много огорчени от тия думи, дори аз се учудих дали те говорят истината, не е ли всичко това лъжа и измислица на

[1] *Κομβέντον* е елинизираната латинска дума conventum = сговор, договор, т. е. Николай Мистик иска да каже: „да бъде в сила мирният договор“. За думата *κομβέντον* вж. *Златарски,* Писмата..., СбНУК, X, стр. 409 и бел. 2. — *Д. Моравчик,* Komenton — Печенежское или русское слово? (Acta Antiqua Academiae Scientiarium Hungaricae, t. I, fasc. 1—2, pp. 225—233). — *М. Андреев-Д. Ангелов,* История на българската държава и право, София 1958, стр. 80. [2] Византийската империя откупвала мира със Симеон чрез богати подаръци, които периодически му били изпращани. Срв. *Златарски,* Писмата..., СбНУК, X, стр. 409 и бел. 4.

ψεῦδος καὶ ἀνάπλασμα τῆς τῶν εἰπόντων προαιρέσεως. Πῶς μὲν ἐνεθυμήθης τοιοῦτον; πῶς δὲ τὸ ῥῆμα προσήνεγκας; Ἡμεῖς γάρ, πρὸς τὰς συμφορὰς ἀποσκοπήσαντες, ὅσαι καταλαμβάνουσι τοὺς μαχομένους καὶ στασιάζοντας, ἔφημεν ὡς ἀδύνατον μὴ οὐχὶ αἵματα χυθῆναι τῆς σῆς ἐξορμήσεως γινομένης καὶ τῆς φιλονεικίας κρατούσης. Οὗτοι δὲ οὐκ οἶδα, εἴτε ἀφ' ἑαυτῶν, εἴτε τῆς σῆς ἀκούσαντες γλώσσης, ἀπεφθέγξαντο λόγον, ὃν οὐχ ὅτι γε ἡμεῖς πρεσβῦται ὄντες καὶ ἀρχιερεῖς, εἰ καὶ ἀνάξιοι, ἀλλ' οὐδ' ἂν παῖς φθείγξασθαι βουληθείη. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι, στάσεως ἀναμεταξύ τινων γενομένης, ἀνάγκη καὶ πληγὰς ἀκολουθῆσαι καὶ φόνους; Οὐ πάντως δὲ ἀνάγκη καὶ τοῦ σκοποῦ τυχεῖν ἐκεῖνον, δι' ὃν κεκινημένος τις αἴτιος ὑπῆρξε τῆς τῶν αἱμάτων ἐκχύσεως. Ἢ οὐχ ὁρᾷς τοὺς καθ' ἑκάστην γινομένους πολέμους; Ἐκστρατεύονται μὲν γὰρ οὗτοι ἐπιθυμοῦντες τὰ τῶν πολεμίων προσκτήσασθαι· ἀντεπεξέρχονται δ' ἐκεῖνοι ὑπὸ τῆς ἴσης ἐπιθυμίας τοῦ τὰ τῶν πολεμίων λαβεῖν, καὶ συμβαίνουσι μὲν πάθη παρ' ἑκατέροις, οἷα συμβαίνουσιν, οὐ πάντως δὲ κατ' ἐλπίδας ἀμφοτέροις ἐκβαίνει τὰ πράγματα, ἀλλ' οἱ μὲν ἐψεύσθησαν καὶ διέπεσον τῶν ἐλπίδων, τοῖς δὲ τυχὸν συνέπεσε παντελὴς ὄλεθρος καὶ ἀπώλεια.

Μὴ οὖν τὸν ἡμέτερον λόγον μήτε συ, τέκνον ἡμῶν, ἐπηρεάζῃς, μήτε τις ἄλλος, πρὸς τὸ οἰκεῖον αὐτὸν διαστρέφων βούλημα, ὑπολαμβανέτω λέγειν ἡμᾶς ὃ μήτε ἴσμεν, μήτε διενοήθημεν, μήτε εἰρήκαμεν· μᾶλλον δὲ ὃ μηδ' ἂν ἕτερός τις εἴποι, μὴ δυστυχῶν ἐσχάτην δυστυχίαν εἰς φρένας. Ὡς οὖν προέφημεν, σφόδρα τὴν ψυχὴν ἐπλήγημεν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τῶν εἰπόντων ματαιολογίᾳ. καὶ εἴθε μόνον ἦν τὸ εἰρημένον ματαιολογία, ἀλλὰ μὴ καὶ ὑπόδικον κρίματος αἰωνίου! Εἰ γὰρ λόγος ἀργὸς οὐκ ἀνεύθυνος παρὰ τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, πόσῳ μᾶλλον τοιαύτη συκοφαντία; Ἀλλ' εἰ μὲν οἱ πρὸς ἡμᾶς εἰπόντες ἐκ τῆς ἑαυτῶν καρδίας τοῦτο ἠρεύξαντο, οὐ τοσοῦτον λυποῦσιν, εἰ καὶ λυπηρὸν τὸ ῥηθέν. Διότι, φρονήματος ἀτελοῦς καὶ ἐσφαλμένου τυγχάνοντος, εἰκὸς καὶ ἀτελῆ καὶ ἐσφαλμένα καὶ διανοεῖσθαι καὶ φθέγγεσθαι· εἰ δὲ τῆς σῆς ἐστι σύνεσιν φιλούσης καὶ μεγαλοτίμου ἐξουσίας τὸ γέννημα, ἡμῶν μὲν ὁ θεὸς ἡμῶν φείσαιτο καὶ ῥύσαιτο ἀπὸ συκοφαντίας, σοὶ δὲ γένοιτο εὐμενὴς νῦν τε καὶ μετέ-

разказвачите. Как ти можа да помислиш това? Как можа да произнесеш тези думи? Като имахме пред вид бедствията, които постигат ония, които се сражават и враждуват, ние казахме, че не може да се мине без кръвопролитие, когато предприемеш похода си и започнеш враждата. Тези пък — не зная по собственото си ли подбуждение, или са чули от твоите уста — произнесоха тези думи, които не само ние, старец и архиерей, ако и недостоен, но дори и едно дете не би искало да произнесе. Па и кой не знае, че когато настане вражда между някои, то неизбежно ще последват удари и убийства? Но във всеки случай не трябва нарочно да търсим повод, поради който някой да излезе виновник на кръвопролитието. Нима ти не виждаш всекидневните войни? Едните захващат война с цел да завладеят имуществата на неприятелите, другите пък тръгват срещу тях със същото желание да заграбят имотите на неприятелите. И така настъпват нещастия за едните и другите, както обикновено, защото нещата не се развиват според надеждите на едните и на другите, но едните биват излъгани и губят надеждите си, а пък другите може би ги сполита пълно разорение и гибел.

И тъй нито ти, чедо мое, не извращавай думите ни, нито пък някой друг да стори това, като ги изопачава по желанието си, та да не се помисли, че ние говорим туй, което нито знаем, нито сме помислили, нито сме говорили, а още повече такова, което не би казал никой друг, освен ако не е изпаднал в крайно умопомрачение. Прочее, както казахме по-горе, ние силно бяхме смаяни при голямото пустословие на ония, които ни казаха това. О, да беше казаното само едно пустословие и да не беше подложено на вечно осъждане! Ако всяка празна дума не е безотговорна пред олтаря на Христа, то колко повече такава клевета. Но ако тези, които ни казаха, са изригнали това от сърцето си, то ние не толкова скърбим, макар казаното и да е тежко, защото, когато някоя мисъл е несъвършена и погрешна, то естествено е, че тя се замисля и изказва несъвършено и погрешно. Ако пък това е рожба на твоето високочтимо господство, което обича благоразумието, то нека нашият бог ни пощади и избави от клеветата, а към тебе бъде благо-

πειτα, καὶ διδοὺς ἐκεῖνα καὶ φρονεῖν καὶ λογίζεσθαι καὶ πράττειν, ἃ καὶ ἀνθρωπίνης μέμψεως ἐκτὸς δείξει, καὶ τῷ αἰωνίῳ κριτῇ ἀκατάκριτον παραστήσει. (VI, col. 55 D—60 C)

склонен както сега, тъй и в бъдеще, като ти дава възможност да обмисляш, да обсъждаш и правиш това, което ще бъде свободно от всяко човешко порицание и което ще те представи безукоризнен пред вечния съдия.

5. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

Ἐπλήγημεν τὴν καρδίαν πληγὴν ὀξυτάτην, τέκνον μου πολυέραστον, ὑπὸ δεινῆς ἀγγελίας, καὶ τοῦτο μὲν ὑπὲρ σοῦ καὶ τῆς σῆς δόξης, τοῦτο δὲ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐγράψαμεν ἃ προεγράψαμεν κινούμενοι πατρικῶς, καὶ νῦν μὲν παρακαλοῦντες, νῦν δὲ ἐπιτιμῶντες, οἷα τὰ πατρικὰ σπλάγχνα θαῤῥοῦντα καὶ συγκινούμενα οἶδε πρὸς τὰ τέκνα ποιεῖν. Ὥστε, εἰ ἐνέτυχες τοῖς προλαβοῦσι γράμμασι, τέκνον ἡμῶν, ἐγνώρισας πάντως νῦν ἐπὶ πλέον τὸ διάπυρον πρὸς σὲ φίλτρον ἡμῶν, καὶ ὅπως περικαιόμεθα σοῦ ἕνεκεν καὶ τῆς ἐν γῇ τιμῆς τε καὶ δόξης, καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς σωτηρίας καὶ ἀπολαύσεως. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑπὲρ τῶν προγεγραμμένων, νῦν δὲ διὰ τοῦ πεμφθέντος γράμματος πρὸς τὸ τέκνον ἡμῶν τὸν φιλόχριστον βασιλέα τὰ διοικηθέντα μεμαθηκότες, τῆς προκατασχούσης ἡμᾶς βαρυτάτης ἀνείθημεν θλίψεως, καὶ γράφομεν ἵνα καὶ σύ, τέκνον ἡμῶν, εἴ τι ἐπὶ τῇ πατρικῇ ἐπιπλήξει λελύπησαι πρότερον, τὴν λύπην ἀποῤῥίψῃς· τοῦτο εἰδὼς ὅτι καὶ ἡ ἐπίπληξις οὐκ ἦν μίσους ἀλλὰ πολλῆς ἀγάπης, καὶ οὐ μόνον πολλῆς, ἀλλὰ καὶ πατρικῆς ἀληθῶς· καὶ εἰ μὲν παρήμην αὐτὸς ἐγώ, ἄλλως ἂν τὴν σὴν ἐπισχεῖν σπουδὴν ἐποιησάμην ὁρμήν. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Λαμβανόμενος τῶν χειρῶν, περιπτυσσόμενος κεφαλὴν καὶ τὰ ὄμματα καὶ τὰ μέλη πάντα τοῦ ἐμοῦ υἱοῦ· φιλονεικοῦντος δὲ σου, πάντως ἂν ἡψάμην καὶ τῶν ποδῶν. Ἐπεὶ δὲ παρὼν αὐτὸς ἐγὼ κωλύειν οὐκ ἐδυνάμην, ἀνάγκη δὲ ἀπόντι μοι σπουδὴν ποιεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ ἐπισχεθῆναί σε

До същия

Получихме, чедо мое многолюбимо, твърде тежък удар в сърцето си от ужасното известие[1]. Едно заради тебе и твоята слава и друго заради нас ти писахме онова, което ти написахме порано, подбуждани от бащинска любов, като ту те подканяхме, ту те заплашвахме, както обикновено постъпва с чедата си бащинското сърце, изпълнено с дързост и вълнение. Така, ако ти си прочел предишните ни писма, чедо наше, то ти още повече си можал да узнаеш нашата гореща любов към тебе и как ние горим от усърдие за тебе, за твоята чест и слава на земята и за спасението и блаженството ти на небесата. Но това се отнася до писаното вече от нас. Сега пък, когато узнахме от писмото, изпратено до нашия син, христолюбивия цар, за твоите разпоредби,[2] сърцето ми се облекчи от много тежката скръб, която го угнетяваше, и ти пишем,[3] та и ти, чедо наше, ако преди си се оскърбил от нашето отческо порицание, да забравиш това оскърбление, още повече като знаеш, че това порицание бе извикано не от омраза, а от голяма любов към тебе, и не само голяма, но и истински бащинска. И ако сам можех да бъда при тебе, непременно бих се опитал да удържа похода ти. Как и по какъв начин? Като хвана ръцете ти, прегърна главата и очите и цялото тяло на моя син. Ако пък и тогава ти би захванал да упорствуваш, то аз бих се хвърлил в краката ти. Но тъй като аз не можах да ти попреча лично, а за мене беше необходимо поне отдалеч да се опитам да

[1] Т. е. известието за похода на Симеон в края на юли 913 г. През август същата година той достигнал Цариград и го обсадил, като го обиколил с окопи от Влахерните до Златната врата, т. е. от Златния рог до Мраморно море. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, X, стр. 413. — *Същият*, История, 1, 2, стр. 364—365. [2] Както се каза в по-горната бележка, през август същата година Симеон обсадил Цариград, но след като видял, че не ще може да го превземе, той изпратил писмо до византийския император с предложение за започване на мирни преговори. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, X, стр. 413. [3] Това писмо било написано през втората половина на август 913 г. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, X, стр. 413.

τῆς ὁρμῆς, ἐδέησεν ἡμῖν καὶ πρὸς ἐπίπληξιν καταστῆναι οἷα δὴ πατρί, καὶ τῷ θαῤῥεῖν ἔχοντι ἐπιπλήττειν σοι, τέκνον ἡμῶν, οὐ μόνον διότι τέκνον ὑπάρχεις, ἀλλὰ διότι καὶ λίαν φιλεῖς· πεφύκασι γὰρ οἱ λίαν φιλοῦντες ἡδέως τὰς ἐπιπλήξεις τῶν φίλων φέρειν· πόσῳ δὲ μᾶλλον τέκνα πατέρων, καὶ τότε τῆς πλήξεως ὑπὲρ τιμῆς καὶ σωτηρίας γινομένης τῶν ἐπιπληττομένων; Ἔχει δὲ καὶ ἄλλως τῶν φρονίμων ἀνθρώπων οὕτως ἡ φύσις τὸ φέρειν ἡδέως τὰς ἐπιτιμήσεις τῶν φίλων· διά τι; Ὅτι τῶν μὲν ἐχθρῶν οὐδεὶς ἐπιτιμήσει κακῶς τινι πράττοντι, ἀλλὰ μᾶλλον, εἰ δύναιτο, καὶ πίστεως ἀξιοῖτο, αὐτὸς ὑποθήσει τὰ χείρω· λείπεται οὖν τοὺς φίλους ἐπιτιμᾶν· καὶ διὰ τοῦτο, καθὼς ἔφημεν, χαίρουσιν, οὐ λυποῦνται, ὅταν ἐπὶ τὰ χείρω φέρωνται οἱ παρὰ τῶν φίλων ἐπιτιμώμενοι. Εἴτε οὖν ὡς φιλοῦντος ἐπιτιμήσεις, εἴτε ὡς πατρὸς δεξάμενος, πάντως χαίρειν ὀφείλεις· πεποίθαμεν γὰρ ἐν Θεῷ τῷ πάντων Σωτῆρι καὶ ἄρχοντι καὶ Δεσπότῃ ὡς ὀνήσουσιν, οὐ βλάψουσι τὰ γραφέντα, καὶ τὴν ἐν τῇ εὐημερίαν δωρούμενα, εἰ προσέξειν αὐτοῖς ἐθελήσεις, καὶ τὴν οὐράνιον δόξαν, ἧστινος χωρὶς τὰ ἐν γῇ δοκοῦντα καλὰ καὶ δόξα καὶ ἀρχὴ καὶ πᾶσα ἐξουσία χαλεπὰ καὶ ἐπώδυνα τῷ κτησαμένῳ γίνεται, καθ' ὅτι διὰ τούτων ἡ ἐκεῖθεν ἀπομειοῦται ἀπολαύσις· ἧς γένοιτό σε μὴ ἐκπεσεῖν, καὶ ἣν παράσχοι σοι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πρεσβείαις τῆς παναγίας ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν τῆς ἐλπίδος τῶν Χριστιανῶν καὶ σωτηρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. (VII, col. 60 D—61 C)

удържа похода ти, то се принудих да прибягна до порицания, както подобава на баща, който смее, чедо наше, да те порицае, не само за това, че ти си ми чедо, но и за това, защото много те обичаме, защото тези, които силно обичат, са способни благосклонно да понасят порицанията на приятелите си, а още повече порицанията на родители към чеда, особено когато порицанието се отнася до честта и спасението на порицаваните. Освен това природата на разумните хора е такава, че тя понася благосклонно укорите на приятелите. Защо? Защото никой от враговете не би порицавал този, който постъпва лошо, а, напротив, ако би могъл и ако би придобил доверието му, сам би го насочил към по-лошото. И тъй на приятелите се пада да го укоряват. И затова, както ние казахме, те се радват, а не скърбят, когато тези, които се стремят към лошото, биват порицавани от приятелите. Прочее, когато биваш порицаван било от приятел, било от баща, ти във всеки случай трябва да се радваш. Ние в името на бога, спасителя и управителя и владетеля на всичко сме убедени, че нашите писма ще принесат полза, а не вреда и ще ти даруват благоденствие на земята — ако пожелаеш да им обърнеш внимание, — както и небесна слава. Без тази слава всичко, което на земята се показва добро и славно, всяка власт и мощ за този, който ги е придобил, стават тежки и мъчителни дотолкова, доколкото заради тях се намалява и небесното блаженство. Дано ти да не се лишиш от него, с което да те награди Христос, бог наш, чрез молитвите на пресветата и пречиста владичица наша — надежда и спасение на християните — и чрез молитвите на всички светии!

6. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Ἃ πολλάκις τέκνον ἡμῶν, μετὰ συνοχῆς καρδίας, μετὰ δακρύων ἐγράψαμεν, ταῦτα καὶ νῦν σοι πενθοῦντες καὶ δακρύοντες γράφομεν. Πῶς γὰρ οὐχὶ πενθήσω; Πῶς δὲ οὐ δακρύσω καὶ κόψομαι ὁ ταπεινὸς ἐγώ, καὶ ἀρχιερατεύειν Θεῷ δι' οὓς οἰκτιρμοὺς ἐκεῖνος οἶδε καταξιωθείς, ὁπότε καὶ ἄλλος ὁστισοῦν μὴ μόνον ἐν πόλει διατρίβων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων κε-

До същия

За това, за което тъй често, чедо наше, със съкрушение на сърцето, със сълзи ти писахме, за него и сега със скръб и плач ти пишем. Та как да не тъжа? Как да не плача и да не се измъчвам аз, смиреният, който съм удостоен да слу́жа на бога — поради колко страдания, той знае, — когато и всеки друг, който живее не само в някой град, но и далеч от хората и който пребивава

χωρισμένος, καὶ ἐν ὄρει δίαιταν ἔχων καὶ ἐρημίᾳ τοιαῦτα πράγματα διακούων, οἷα ἐν τοῖς παροῦσι συμπέπτωκε καιροῖς, οὐ δύναται χωρὶς δακρύων τὴν ἀκοὴν ὑποδέξασθαι; πῶς οὐ δακρύσω, ὅταν λυπῇ μὲν τὰ πράγματα θεὸν τὸν τῶν καλῶν αἴτιον, εὐφραίνῃ δὲ τὸν πατέρα τῆς κακίας, καὶ τὸν δημιουργὸν τῶν σκανδάλων διάβολον; Ἢ οὐκ ἔστι, τέκνον ἐμὸν, σκάνδαλον χαλεπώτατον ἡ νῦν γεγεννημένη μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἀντὶ τῆς φιλίας, ἀντὶ τῆς εἰρήνης, ἀντὶ τῆς ἑνώσεως ἔχθρα καὶ διάστασις καὶ δυσμένεια; Ἦν ποτε καιρὸς ὅτε διίσταντο Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι, ὅτε πρὸς ἀλλήλους μεθ᾽ ὅπλων ἐπῄεσαν, διατειχίζοντος αὐτοὺς τοῦ μεσοτοίχου τῆς ἔχθρας, ὃ ἡ κατέχουσα ὑμᾶς ἀσέβεια ὑπέβαλεν· θεοῦ δὲ τοῦ τὸν κόσμον ἀγαπήσαντος, τοῦ τὸ οἰκεῖον πλάσμα διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέψαντος, καὶ ὑμᾶς ἐλλαμφθῆναι τῷ φωτὶ τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ εὐδοκήσαντος, καὶ καταλύσαντος μὲν τὸ μεσότοιχον τῆς ἔχθρας, προσκεκληκότος δὲ ὑμᾶς εἰς τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ συνάψαντος Ῥωμαίοις ὥσπερ τῇ πίστει, οὕτως καὶ τῇ ἀγάπῃ, κατήργητο μὲν ἡ ἔχθρα, πέπαυτο δὲ τῶν ὅπλων ἡ κίνησις, καὶ τὴν διάστασιν ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ ἕνωσις, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσις διεδέχετο.

Νῦν δὲ τι; Φεῦ τῆς τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐπηρείας! μετὰ τοσούτων χρόνων παρέλευσιν, ἀφ᾽ οὗ τῆς τοιαύτης ἠξιώθητε χάριτος, μετὰ μακρὰν οὕτως ἀγάπην, μετὰ πολιὰν οὕτως φιλίαν, χώραν εὑρηκὼς ὁ πονηρὸς δαίμων, πάλιν διάστασιν, πάλιν ἔχθραν ἀντὶ τῆς φιλίας καὶ τῆς ἑνότητος ἐπεισήγαγε, καὶ οὐκ ἔφριξεν ὁ παμμίαρος ὅσον ἐπ᾽ αὐτῷ τοσοῦτον ἔργον θεοῦ τῆς Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἑνώσεως καταλύειν ἐπιχειρεῖν. Οὐδὲ τὸν χρόνον ἐδυσωπήθη, οὐδὲ τὴν ὥσπερ τὴν ἀνάκρασιν ἐκ τοσούτου χρόνου ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν, ἀλλ᾽ ἐφιλονείκησε καὶ φιλονεικεῖ ταῦτα μὲν παρ᾽ οὐδὲν θέσθαι, πρὸς δὲ τὴν φίλην αὐτῷ δυσμένειαν, καὶ ἧς αὐτὸς ἐχρημάτισε πατὴρ, Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους συγκρούων, τὴν μακαρίαν καὶ θεοποιὸν διαλύειν ἀγάπην. Ταῦτά μοι, τέκνον ἐμὸν, πένθους καθ᾽ ἑκάστην ὑπόθεσις γίνεται· ταῦτά μοι ἄρτον τὰ δάκρυα ποιεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ πρότερον παρῄνουν, ἐδυσώπουν, παρεκάλουν σεαυτοῦ γενέσθαι, καὶ φείσασθαι δὲ καὶ τῶν κοινῶν συμφορῶν, ὅσας ἀνάγκη Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους ἐκ τῆς τοιαύτης ἔχθρας καὶ δια-

в планината и пустинята, като чува за тези работи, които стават сега, не може без сълзи да приеме този слух? Как да не плача, когато тези работи оскърбяват бога, причина на [всички] добрини, а радват бащата на злото, създателя на съблазните, дявола? Нима, чедо мое, не са най-страшната съблазън съществуващите сега между ромеи и българи вражда, омраза и несъгласие вместо дружба, мир и единение? Било е време, когато ромеи и българи не са живели в съгласие, когато с оръжие са се нападали помежду си, тъй като тях ги разделяла преградата на враждата, издигана от нечестието, което господствувало над вас.[1] Но откак бог, който е възлюбил света и е привлякъл към себе си своето създание чрез кръста и смъртта на своя син, благоволи да посвети и вас чрез светлината на познанието за него, като разруши преградата на враждата, призова ви към светлината на своята слава и ви съедини с ромеите както по вяра, тъй и по любов премахна се враждата, прекрати се движението на оръжията и разединението се замени с любов, единение и взаимно общуване.

А какво е сега? О козни на злия демон! След изтичането на толкова години откакто се удостоихте с такава милост, след толкова продължителна любов, след толкова стара дружба злият демон намери случай и отново посея разединение и омраза вместо приятелство и единство. Нечестивецът не се стресна — доколкото това от него зависи, — като се опитваше да унищожи това толкова велико божие дело — единението на ромеи и българи! Той не се уплаши нито от времето, нито от толкова продължителното, така да се каже, смесване между двата народа, но упорито настояваше и настоява, щото всичко това да се обърне в нищо. Поради любимата си вражда, на която той е баща, той желае, като сблъска ромеи и българи, да унищожи [тяхната] щастлива и създадена от бога дружба. Всичко това, чедо мое, е причина на моята всекидневна печал. Това превръща сълзите ми в хляб. Затуй аз и преди те наставях, умолявах и призовавах да дойдеш на себе си, да избягваш общите нещастия, които непременно ще сполетят ромеи и българи поради тази вражда и раздор.

[1] Т. е. когато българите са били още езичници.

στάσεως συναντήσειν· καὶ νῦν δὲ τὰ ὅμοια καὶ παραινῶ καὶ δυσωπῶ, τέκνον ἐμόν· ἀναμνήσθητι τῆς τοῦ Κυρίου παραινέσεως, ἣν ἐκεῖνός φησι „Συμφέρει τῷ σκανδαλίζοντι ἕνα τῶν μικρῶν, μύλον ὀνικὸν δεδέσθαι περὶ τὸν τράχηλον, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν ἐῤῥίφθαι“. Πρόσχες νουνεχῶς· εἰ τῷ σκανδαλίζοντι ἕνα τῶν μικρῶν τοῦτο συμφέρει, τί ἐροῦμεν περὶ τοσούτου σκανδάλου ὃ οὐ πρὸς ἕνα διαβαίνει, οὐδὲ πρὸς πέντε καὶ δέκα καὶ ἑκατὸν, ἀλλὰ τίς ἂν ἀριθμήσοι τὸ πλῆθος; οὐδὲ πρός τινα τῶν μικρῶν, ἀλλὰ πρὸς βασιλείαν τὴν ἐπάνω πάσης ἐπιγείου ἀρχῆς, ἣν μόνην ἐν γῇ ὁ τοῦ παντὸς ἔπηξε βασιλεύς. Ἐννόει, τέκνον ἡμῶν, τίνος ὁ λόγος· οὐκ ἄγγελος ταῦτα λέγει, οὐκ ἄνθρωπός τις τῶν χάριν θείαν πλουτούντων, οὐκ ἀπόστολος, οὐ προφήτης, ἀλλ' αὐτὸς ὁ μέλλων πᾶν το πλάσμα συναγαγεῖν, καὶ τῷ ἑαυτοῦ φρικτῷ βήματι παραστῆσαι. Ἐκείνην ἀναλογίζου μοι τὴν ὥραν, ὅτε τοὺς λόγους τούτους εἰς τὸ μέσον προσενεγκὼν, τὸ μέγα τοῦτο σκάνδαλον τῇ ἑαυτοῦ δοκιμάσει δικαιοσύνη. Τί ἐροῦμεν τότε; Τί ἀπολογησόμεθα; Ποίαν ἀφορμὴν προβαλούμεθα εἰς ἀπολογίαν τῆς φρικτῆς κατακρίσεως; Εἶτα ἐὰν καὶ τοῦτο προενέγκῃ τὸ „Τί ὠφελήσει ἄνθρωπον ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;“ τί ποιήσομεν; Τί γενοίμεθα; Τίνα παράκλησιν εὑρήσομεν; Ἐγὼ, τέκνον ἐμὸν, καὶ πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης ταῦτα νῦν λέγων ὅλος πληροῦμαι φρίκης, ὅλος ἔντρομός εἰμι. Σὺ δὲ οὐκ οἶδα εἰ μὴ φρίττεις καὶ τρέμεις συνετὸς ὢν καὶ φρόνιμος· καὶ ὅσον τῆς ἐπιγείου δόξης ὀρέγῃ τῆς νῦν μὲν ἀνθούσης, αὔριον δὲ μαραινομένης, πολλῷ πλέον τῆς ἐπουρανίου καὶ ἀμαράντου.

Ἀναγκάζομαι, τέκνον ἐμὸν, καὶ ὑπὸ τῆς συνεχούσης με ἀθυμίας καὶ ὑπὸ τῆς περὶ σὲ φιλίας ἐπιπλέον τὸν λόγον ἐκτείνειν· καὶ ἀνεπαχθῶς ἄκουε. Ἔθετο ἑκάστῳ ἔθνει ὁ θεὸς ὥσπερ ὅριον οὕτως καὶ τιμὰς καὶ κλήσεις· καὶ ὅσοι μὲν ἐνέμειναν ταῖς παρ' αὐτοῦ δεδομέναις, οὗτοι καὶ διήρκεσαν· ὅσοι δὲ τῶν μὲν θείων δωρεῶν καὶ τιμῶν ὥσπερ ἠλόγησαν, ἐφιλονείκησαν δὲ πλέον τι παρ' ἑαυτῶν προσλαβεῖν οὗτοι, κἂν ἐπὶ μικρὸν ἔδοξαν εἰς αὔξησιν προελθεῖν, ἀλλ' οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ καὶ πάντων ἐξέπεσον. Καὶ, εἰ βούλει, ἔξεστιν ἡμῖν τοῦτο ἐκ τῶν οἰκείων συνορᾶν πραγμάτων· καὶ σκόπει

И сега за същото те наставям и умолявам, чедо мое! Спомни си наставлението на господа, който казва: „Оня, който съблазни един от тези малките, по-добре е да се окачи на врата му воденичен камък и да се хвърли в морето.“ Помисли разумно: ако това се отнася към този, който съблазнява „един от тези малки“, то какво пък ние трябва да кажем за такава съблазън, която засяга не едного, не пет, не десет, не сто души, но безбройно множество? И не кого да е „от малките“, а царската власт, която стои по-горе от всяка земна власт и при това е едничката, която е установил на земята царят на вселената. Помисли си, чедо наше, чии са тези думи. Не ангел говори това, не някой човек, изпълнен с божия благодат, не апостол, не пророк, а самият онзи, който ще събере всичките си създания и ще ги постави пред страшния си престол. Помисли си за онзи час, когато той, като изтъкне пред всички тези думи, ще разследва тази голяма съблазън чрез своето правосъдие. Какво ще кажем тогава? С какво ще отговорим за защита? Какъв довод ще приведем за оправдание пред страшната присъда или ако той произнесе следващото: „Каква полза ще има човек, ако спечели цял свят, а душата си загуби?“ Какво ще правим? Какво ще бъде с нас? Какво утешение ще намерим? Аз, чедо мое, като говоря това още преди този час, цял се обземам от ужас, цял треперя! И не разбирам как ти като благоразумен и разсъдителен не се ужасяваш и не трепериш! Ако пък се стремиш толкова към земната слава, която днес цъфти, а утре увяхва, то колко повече трябва да се стремиш към небесната слава, която не увяхва.

Скръбта, която ме обзема, и моята любов към тебе ме принуждават да удължавам още повече писмото си. Изслушай го без досада. Бог е дал на всеки един народ както място, тъй и почести и звания и ония, които се задоволяват с дадените от бога почести, те се запазват, а онези, които пренебрегват божиите дарове и почести и упорито сами настояват да придобият нещо повече, те, ако и да им се струва, че за малко време са се възвеличили, обаче не след много веднага падат сред всички. И ако искаш, ние имаме възможност да видим това по собствените си дела. Обърни внимание на думите ми: ако

ὃ λέγω. Εἴ τις ἡμετέρων ὑποχειρίων, τιμῆς τινος ἀξιωθεὶς παρ᾽ ἡμῶν, μὴ ταύτην ἀγαπᾷ μηδὲ στέργει, ἀλλὰ καὶ φιλονεικεῖ πλέον τι ἑαυτῷ περιθέσθαι, οὐκ ἀγανακτήσομεν, οὐ μισήσομεν, οὐκ ὀργιούμεθα κατ᾽ αὐτοῦ; Εἶτα ἡμεῖς μὲν, ἄνθρωποι ὄντες θνητοὶ καὶ ἐπίκηροι, ἣν ἂν δοίημεν ἀνθρώπῳ ἴσῳ τὴν φύσιν, ἐὰν μὴ ταύτην ἀγαπήσῃ, μηδὲ εὐχαρίστως ἐμμείνῃ τῇ δωρεᾷ, ἀλλὰ παρ᾽ ἑαυτοῦ προσφιλονεικήσῃ, καὶ περιεργάσηται καινότερός τις εἶναι καὶ δοκεῖν, ἀγανακτήσομεν παντελῶς τὴν δεδομένην αὐτῷ παρ᾽ ἡμῶν τιμὴν, καὶ ἄτιμον μᾶλλον ποιήσομεν· ἀνθ᾽ ὧν ἐνόμισεν οἰκείᾳ περινοίᾳ πλέον τοῦ δέοντος ἑαυτὸν τιμᾶν· τὸν δὲ θεὸν οὐχ οὕτως ὑποληψόμεθα τοῖς μὴ βουλομένοις ἐμμένειν τῇ παρ᾽ αὐτοῦ δεδομένῃ τούτοις τιμῇ ἕξειν; οὐδ᾽ ὀργιεῖσθαι ἂν τοὺς ὅρους ὑπερβαίνειν βουληθεῖεν τῆς δόξης καὶ τῆς τιμῆς οὓς αὐτὸς ἐδωρήσατο; Μὴ ὑπολάβῃς ταῦτα σοφιστικῶς γράφειν ἡμᾶς· οὔτε γὰρ σοφιστὴς ἐγὼ οὔτε πιθανολόγος, ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἀνάξιος τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου λειτουργὸς, καὶ τῆς πάντων σωτηρίας ὑπερευχόμενος· καὶ ὑπολαμβάνω ὡς, ἐμαυτὸν πείθω ἀληθῶς, ὅτι μὴ τοῖς τοιούτοις ἐπιχειρήμασιν ἀρέσκεται ὁ θεός.

Χωρὶς δὲ τούτων κἀκεῖνό σε δεῖ, τέκνον ἡμῶν, διενθυμεῖσθαι, ὅτι πέρυσιν, εἰς ὄψιν ἀλλήλων καταστάντων ἡμῶν, ἐπηγγείλω πάντα εἰρηνικὰ, πάντα φιλίας καθαρᾶς· καὶ ὡς ἀπό γε τοῦ νῦν λυθήσεται μὲν πᾶσα ἔρις, πᾶσα πρόφασις σκανδάλων, παύσεται δὲ πᾶσα στάσις, καὶ βραβευθήσεται σὺν Θεῷ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων εἰρήνη ὄντως σταθηρὰ, καὶ οἷα οὔπω πρότερον γέγονεν, οὐδ᾽ ἐπειράθησαν οἱ πρὸ ἡμῶν ἐν βίῳ γεγονότες. Ποῦ μοι, τέκνον ἐμὸν, ἡ τότε γλυκεῖα διάθεσις; Τί γέγονεν ἡ τῆς εἰρήνης ὑπόσχεσις; Ποῦ ἐκεῖνα τὰ ῥήματα οἷς ἔχαιρε μὲν Θεὸς, ἔχαιρον δὲ οἱ ἀκούοντες ἄνθρωποι; Ποῦ ἐχώρησαν αἱ χρησταὶ ἐλπίδες ἃς εἴχομεν ἀδιστάκτως, ὡς οὐκέτι μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἰσχύσει ὁ πονηρὸς δαίμων ὑποβαλεῖν σκάνδαλον, οὐδὲ συνταράξει τὴν καθαρὰν αὐτῶν

някой от нашите поданици, удостоен от нас с някоя почест, не я харесва и не е доволен от нея, а упорито се стреми да придобие нещо повече, то нима ние няма да възнегодуваме и няма да го намразим и не ще се разгневим срещу него? После даже ние, смъртните и немощните, ако окажем почест на човек, равен по природата си [на нас], и ако той не бъде доволен от нея и не остане благодарен от нашия дар, а захване от себе си упорито да настоява и да се мъчи прекомерно да бъде и да изглежда нещо повече, ние [казвам аз] ще възнегодуваме силно за дадената нему от нас чест и по-скоро ще го лишим от нея, затова защото той по собственото си решение е намислил да почете себе си повече, отколкото трябва. Нима не ще предположим, че бог няма да се отнесе също тъй към ония, които не желаят да се задоволят с дадената им от бога чест, нима не ще се разгневи на ония, които се стремят да преминат границата на славата и честта, която той им е дал? Не мисли, че ние пишем това като някакъв софизъм, защото аз не съм нито софист, нито пък изкусен в убеждаването, но съм, ако и недостоен, служител на светия олтар и усърдно се моля за спасението на всички. Аз мисля искрено, че такива предприятия не са угодни богу.

Освен това ти, чедо наше, трябва да обсъдиш следното: миналата година, когато ние се срещнахме лично един с друг,[1] ти ми обеща пълен мир и искрена дружба и ме уверяваше, че от сега нататък се премахват всякаква разпра, всякакъв повод за съблазън, че ще престане всяко разединение и ще се установи с божия помощ между ромеите и българите наистина здрав мир, какъвто преди не е имало и какъвто не са знаели ония, които са живели преди нас. Где остана, чедо мое, онова предобро разположение? Какво стана с обещанието за мир? Где са ония думи, от които се възрадва бог, както и хората, които са ги чули? Къде отидоха добрите надежди, които ние несъмнено имахме, че лукавият демон не ще бъде повече в състояние да всее съблазън между ромеи и българи, нито да смути чистата им

[1] Става дума за срещата между цар Симеон и патриарх Николай Мистик в Цариград по време на преговорите за мир в края на август 913 г. За подробности около тая среща вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, X, стр. 413—417. — *Снеговият*, История, I, 2, стр. 366—374.

ἀγάπην; Σκόπει φρόνιμος ὢν χάριτι Θεοῦ, καὶ ὀξὺς συνιδεῖν τὸ καλὸν, τὰς μαθοδείας τοῦ πονηροῦ· πολύτροπός ἐστι καὶ πάσῃ μηχανῇ κατὰ τῆς σωτηρίας τοῦ θείου πλάσματος ἀγωνίζεται· φθονεῖ μὲν παντὶ ἀνθρώπῳ, πλέον δὲ τοῖς μειζόνως χάριν λαβοῦσι παρὰ Θεοῦ. Εἶδεν οὖν καὶ σὲ, τέκνον ἐμὸν, φρονήσει, συνέσει, χρηστότητι, ἐπιεικείᾳ, καὶ ἄλλοις πλείστοις καλοῖς φιλοτιμηθέντα παρὰ Θεοῦ, καὶ πρὸς φθόνον ὀξύτερον κατὰ σοῦ ἀναφλέγεται, καὶ βούλεται πάσῃ μηχανῇ τὸν κατὰ σοῦ φθόνον πληροφορήσειν. Ἀλλὰ μὴ λανθανέτω σε ἡ ἐκείνου ἐπιβουλὴ, μᾶλλον δὲ ὅσῳ τοῖς καλοῖς πλουτεῖς, τοσούτῳ ταπεινότερος γίνου, ἵνα τὴν ἐκείνου ἐπιβουλὴν διαφύγῃς. Ἐδόθη σοι ἐπὶ γῆς τιμὴ καὶ δόξα παρὰ Θεοῦ, σπούδασον ἐπὶ ταύτῃ καὶ τὴν οὐράνιον προσλαβεῖν· προσλήψῃ δὲ ταπεινοφρονῶν, μὴ μετεωριζόμενος, μὴ τὴν καρδίαν ὑψούμενος, μὴ ὑπὲρ ὃ προσῆκεν ἐπαιρόμενος, μὴ σπονδὰς καὶ ὅρκια παραβαίνων. Ἃ ἔθεντο μὲν οἱ πατέρες σου πάλαι καὶ πρόπαλαι, ἔθου δὲ καὶ αὐτὸς χθὲς καὶ πρώην. Εἴ τις ὅρκον τὸ σὸν ὄνομα ποιήσαιτο, εἶτα παραβῆναι τὸν ὅρκον τολμήσας, ἀπαραιτήτως θάνατον ὑπέχει τὴν δίκην· ὁ δὲ τὸν πάντων Θεὸν καὶ Δημιουργὸν καὶ Δεσπότην εἰς ὅρκον προθέμενος, εἶτα παραβάτης γινόμενος, οὐ μυρίων θανάτων ἔνοχος; Ἀλλὰ τί; Διότι μὴ παραυτίκα ὑπὸ φιλανθρωπίας καὶ ἀφάτου μακροθυμίας ἐπάγει τὴν δίκην, διὰ τοῦτο καταφρονήσωμεν; Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο, οἶμαι, χαλεπωτέραν ἡμῖν τὴν ποινὴν ἐποίσει· καὶ ὅσῳ πλέον μακροθυμεῖ, τοσοῦτον ἀλγεινοτέραν.

Ἀλλὰ γὰρ ἴσως τὸ γράμμα πλέον ἐξέτεινα· διὰ τοῦτο, ἓν εἰπὼν, σιωπήσομαι. Οὐκ εἰμὶ προφήτης οὐδὲ τῶν προορᾶν τὰ μέλλοντα χάριν λαβόντων, ὡς δὲ λειτουργὸς τοῦ ἀχράντου θυσιαστηρίου, εἰ καὶ ἀνάξιος, καὶ ὡς πατὴρ τέκνου τὴν σωτηρίαν κηδόμενος, προασφαλίζομαι καὶ προλέγω. Ἔα τὴν τῶν σκανδάλων αἰτίαν·

любов? Помисли си ти като човек благоразумен по милост божия и ясно разпознаващ добродетелта от козните на лукавия, който е хитър и всякак се бори против спасението на божията твар. Той завижда на всеки човек, а още повече на ония, които са получили в по-голяма степен божията милост. И тъй той вижда, че и ти, чедо мое, си надарен от бога с разум, разсъдителност, добрина, снизходителност и други много добри качества, и затова той пламва с още по-голяма завист към тебе и иска по всякакъв начин да задоволи своята завист срещу тебе. Но нека да не се скрият от тебе неговите козни и колкото по-големи качества ти обладаваш, толкова по-смирен бъди, за да избегнеш козните му. Дадена ти е от бога чест и слава на земята, постарай се да придобиеш заедно с нея и небесната, а това ти ще получиш, като бъдеш смирено мъдър, като не се възгордяваш и бъдеш надменен в сърцето си, като не се издигаш повече, отколкото подобава, и не нарушаваш договорите и клетвите, които са утвърдили твоите отци още преди и по-преди и които ти сам неотдавна потвърди. Ако някой се закълне в името ти и после дръзне да наруши клетвата, той неизбежно ще бъде наказан със смърт. А не заслужава ли хиляди пъти повече да бъде наказан със смърт оня, който се е заклел в името на бога и твореца и господаря на всичко и след това наруши клетвата? Но какво? Нима ние ще злоупотребяваме с това, че бог по своето човеколюбие и неизказано дълготърпение не им налага изведнаж наказание? Мисля, че той ще ни подложи на по-тежко наказание и колкото повече той търпи, толкова по-мъчително ще бъде то.

Но може би аз твърде много съм разтегнал писмото си и заради това ще кажа още едно нещо и ще млъкна. Аз не съм пророк и не съм от тези, които са получили дарба да предвиждат бъдещето, но като служител, ако и недостоен, на пречистия жертвеник и като баща, който постоянно се грижи за спасението на сина си, предпазвам те и предсказвам. Остави настрана причините за съблазни;

ἀπόστηθι τοῦ φρονήματος δι' οὗ ἡ κατάλυσις ἐνεργεῖται τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀναμεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον κατασχοῦσα εἰρήνην καὶ ἀγάπη· ἐπάνελθε πρὸς τοὺς ἐξ ἀρχῆς λογισμούς, μεθ' ὧν χάριτι Θεοῦ εὐδαιμόνως χωρὶς δακρύων καὶ συμφορῶν ἑκάτερον ἔθνος ἐπολιτεύετο· ἐπεί, εἴ τι ἐγὼ συνίημι τῆς τοῦ Θεοῦ ἐγέρσεως, ἀναστήσεται εἰς ἐκδίκησιν, καὶ οὐδεὶς ἔσται ὁ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐξαιρούμενος. (VIII, col. 61 C — 68 C)

отстъпи от своя помисъл,[1] с който се разрушава строителството на светия дух, сиреч мира и любовта, които съществуваха толкова дълго време между ромеи и българи. Върни се отново към предишните си мисли, благодарение на които единият и другият народ по милост божия щастливо, без сълзи и бедствия, живееха. Понеже ако аз колко-годе имам понятие за наказанието божие, то той ще се вдигне за отмъщение и никой не ще бъде в състояние да те изтръгне от ръцете му.

7. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

Τίνας ποταμοὺς εὑρήσω δακρύων; Ποίους ἐπὶ τοῖς ἐμοῖς πάθεσιν ἀναλάβωμαι θρήνους; Ἐμὰ γὰρ τὰ πάθη ὅσα τὸν λαὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μου κατέλαβε, τὴν ἁγίαν αὐτοῦ περιπόθητον κληρονομίαν, δι' ἧς ὑπέμεινε τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. Πῶς οὖν ἀποκλαύσωμαι ταῦτα; Ἢ τίνα εὕρω τῆς ἐμῆς ὀδύνης καὶ τῶν σπαραγμῶν τῆς καρδίας παράκλησιν; Ὢ τῆς κακίας τοῦ ἀπ' ἀρχῆς μισανθρώπου, τοῦ τὸν πικρὸν φθόνον κατὰ τοῦ τῆς θείας παλάμης πλάσματος ἐξοπλίσαντος, τοῦ ἀεὶ τὸν ἄνθρωπον πρὸς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν ἄγοντος. Ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ὁ μιαρός, ὁ ἀρχέκακος, ἐκμανεὶς κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους οὐ παύεται μέχρι καὶ σήμερον, μᾶλλον δὲ μέχρις ἂν ἐπὶ γῆς πολιτεύηται ἄνθρωπος, ἀνασοβῶν καὶ κατ' ἀλλήλων ἀνεγείρων· ἵνα, ἐπεὶ αὐτὸς μὴ συγκεχώρηται προφανῶς ἐπιβουλεύειν ἡμῖν, αὐτοὶ δι' ἀλλήλων τὰς ἐπιβουλὰς καὶ τὴν ἀναίρεσιν διαπράττωμεν· ἐκ ταύτης τῆς ἀπ' ἀρχῆς μανιώδους αὐτοῦ προαιρέσεως, καὶ ἀδελφοὶ ὅπλισαν χεῖρας κατὰ τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος καὶ τῆς αὐτῆς προελθόντων γαστρός· καὶ πατέρες ἀπέκτειναν παῖδας, ὑπὲρ ὧν ηὔξαντο πολλάκις τὰς ψυχὰς προαφεῖναι, καὶ φίλοι φίλους ἠγνόησαν· ἐκείνου τοῦ

До същия

Какви потоци от сълзи да намеря? Какви оплаквания да подема за моите страдания? Защото моите страдания са толкова големи, като тия, които постигнаха народа на Христа и на моя бог, неговото свето и възлюбено наследие, за което той претърпя кръст и смърт. И тъй как да ги оплача? Или какво утешение да намеря за моето страдание и за гърчовете на сърцето си? О, злоба на отколешния човеконенавистник, който е въоръжил горчивата завист срещу творенията на божията ръка и който води винаги човека към унищожение и погибел. Защото изначало нечестивият, родоначалникът на злото, побеснял срещу човешкия род, не престава и до ден днешен — а може би и докато на земята управлява човек — да заплашва и да подбужда един срещу друг. Затова, понеже той не може сам явно да злоумишлява против нас, [кара ни] ние сами да кроим козни едни през други и да се изтребваме. Вследствие на това отколешно негово безумно желание и братя са въоръжавали ръката си срещу своите еднокръвни и едноутробни братя, и бащи са убивали децата си, за които често са обещавали да дадат душите си, и приятели са се отказвали от приятелите си.

[1] През февруари 914 г. Зоя, майката на Константин VII, взела властта в свои ръце, като отстранила от регентството патриарх Николай Мистик. Цар Симеон се обърнал към новото правителствс с предложение за сключване брак между дъщеря му и младия император. Както изглежда, по този начин той е искал да придобие влияние във византийския двор. Обаче след като получил отказ, той се подготвил за война, нахлул в Тракия и през септември 914 г. обсадил Одрин. Византийското правителство се опитало да предотврати военните действия, като използува влиянието на Николай Мистик над Симеон. То се обърнало към Николай Мистик, който, макар и отстранен от регентството, написал настоящото писмо с цел да спре похода на българите. Това писмо било написано в края на юли или в началото на август 914 г. Вж. *Златарски*, Писмата. . ., СбНУК, стр. 422—429. — *Същият*, История, I, 2, стр. 375—380.

ἀλάστορος οἴμοι δαίμονος καὶ τὰ νῦν ἐμὲ καταλαβόντα πάθη καὶ οἱ θρῆνοι, καὶ τὰ δάκρυα· ἐκείνου τῆς κακομηχανίας ἡ διάῤῥηξις τοῦ συνδέσμου τῆς ἀγάπης τῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μου τέκνων, τῆς τε Ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς Βουλγαρικῆς ἐξουσίας·

Ἀφ' οὗ γὰρ ὁ βραβεῦσαι βουληθεὶς εἰρήνην τῷ κόσμῳ διὰ τῆς ἐκ τῶν πατρικῶν κόλπων κενώσεως, τὸ τῶν Βουλγάρων γένος πρὸς ἑαυτὸν ᾠκειώσατο, καὶ εἰς ἀδελφότητα τῷ Ῥωμαϊκῷ γένει συνῆψε, καὶ τὴν αὐτὴν παρέσχε τιμὴν τῷ καλεῖσθαι τούτους Χριστιανούς, ὥσπερ καὶ ἡμῖν, οὐ φέρων τὴν τοσαύτην γεγενημένην εἰς ὑμᾶς εὐεργεσίαν ὁ ἀεὶ φθονῶν τοῖς καλοῖς, ἀκατάπαυστον δὲ ἀγῶνα ποιούμενος τοῦ ὅσον' ἐπ' αὐτῷ λυπῆσαι μὲν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν τὸν κοινὸν εὐεργέτην ζημιῶσαι δὲ τὸ Βουλγάρων γένος τῆς παρ' αὐτοῦ δεδομένης τιμῆς, εὗρεν, ὡς ἔοικεν, ὀψέ ποτε τὴν ἔκβασιν τῆς ἐπιβουλῆς, καὶ εὑρὼν σκεύη, κατὰ τὸν μακάριον Ἀπόστολον, κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, ἃ μὲν ἐκ τοῦ ὑμετέρου γένους, ἃ δὲ ἐξ ἡμῶν, ἐνήργησε τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο καὶ πολυδάκρυτον ἡμῖν τε καὶ ὑμῖν ἔργον, καὶ τοσοῦτον φόνον καὶ ὄλεθρον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐξετέλεσε κληρονομίας, χειρῶν ἐργασαμένων τὸν φόνον, οὐχὶ ἀκαθάρτων, οὐδὲ τῇ ἀσεβείᾳ δουλεύειν ἐπισταμένων, ἀλλὰ τῶν κεκαθαρμένων τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, καὶ πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα ἐπαιρομένων, καὶ τῷ τοῦ σταυροῦ σημείῳ ἑαυτοὺς κατασφαλιζομένων ἐκ τῆς τοῦ πονηροῦ ἐπηρείας. Τίς γένωμαι πρὸς ταῦτα; τί διαπράξωμαι; τίνας ἀποκλαύσωμαι, τοὺς κατ' ἀλλήλων συγκινηθέντας, καὶ τῷ οἰκείῳ φόνῳ καὶ ταῖς σφαγαῖς μολύναντας μὲν τὴν γῆν, μολύναντας δὲ τὸν ἀέρα σκυθρωπάσαι δὲ οὐ μόνον τοὺς ἀκούοντας ταῦτα Χριστιανοὺς ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ ποιήσαντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλους· σκυθρωπάζουσι καὶ αὐτοὶ πάντως, καὶ, εἰ παρεῖχε δάκρυα ἡ φύσις, ἐθρήνησαν ἂν, τοῦ τῶν ὅλων Δεσπότου ἐπὶ τῷ γεγονότι ἀλγοῦντος. Εἰκάζεις γὰρ πάντως, τέκνον ἐμόν, οἷον τὸ ἄλγημα τοῦ μὴ βουλομένου τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν, ἐπὶ τοσούτοις θανάτοις, οὓς οὐδεὶς ἄλλος ἢ διάβολος ὁ τῆς ἁμαρτίας γεννήτωρ, καὶ οἱ ταύτην ἀγαπῶντες εἰργάσαντο.

Ἀλλὰ μέχρι ποῦ ταῦτα θρηνῶ καὶ ἀποκλαίωμαι; Δέον τὰ μὲν γεγονότα χαλεπὰ λιπεῖν, ἐπείπερ ἀναβίωσις οὐκ ἔστι τῶν τεθνηκότων, πρὸς δὲ τὰ ἤδη ἀπό γε τοῦ νῦν πράγματα μεταφέρειν τὸν λόγον, τέκνον ἐμόν, σπλάγχνον ἐμόν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν καρδίαν ἔπληξας, εἰ καὶ

От този злосторен демон идват, уви, обзелите ме сега страдания, оплаквания и сълзи. От неговото злоумишление произтича разкъсването на връзките на обич между чедата Христови и божии, между ромейската и българската власт.

Откак бог, като напусна бащините си недра, пожела да утвърди мира в света, приобщи към себе си рода на българите, свърза го в братство с ромейския род и го удостои със същата чест да се наричат и те християни, оттогава вечният завистник на всичко добро, като не можа да понася това толкова велико благодеяние, оказвано на вас, води непрестанна борба, за да наскърби колкото може Христа и бог, нашия общ благодетел, а българския род да накаже заради оказаната му почит. Той намери, както изглежда, най-сетне изход на своите козни и като откри съсъди — както казва блаженият апостол, — приготвени за гибел, едни от вашия род, а други от нашия, предизвика това жалко и достойно за оплакване от вас и от нас дело, извърши толкова много убийства и такава гибел сред Христовото наследие. Изтреблението беше извършено не от ръце нечисти, нито от такива, които са свикнали да служат на безбожието, но от ръце, очистени чрез светото кръщение, които се въздигат към небесния отец и са укрепени с кръстното знамение срещу злото на нечестивия. Как да се отнеса към това? Що да сторя? Кои да оплаквам — тези ли, които се вдигат едни срещу други и със своето изтребление и убийства оскверняват земята, а оскверняват и въздуха? Те правят да се наскърбяват не само християните по цялата вселена, като чуват за това, но и ангелите на небето. Те и сега всякак скърбят и ако природата бе им дала сълзи, те биха заплакали, тъй като господарят на всичко е опечален за това, което става. Защото ти, чедо мое, можеш всячески да си представиш колко се измъчва за толкова избивания, които е извършил само дяволът — родоначалникът на греха, — както и обичащите греха, онзи, който не желае смъртта на грешника, а желае той да се обърне и да живее.

Но докога аз ще проливам сълзи и ще оплаквам това? Трябва да изоставим тежкото минало — защото умрелите не могат да бъдат съживени, — а да насочим словото си към предстоящите събития, чедо мое, утробо моя. Въпреки

ὀδύνης ἐνέπλησας δι᾽ ὧν ἔπραξας τά πατρικὰ σπλάγχνα συστρέφεται ἐπὶ σοί. Ἀρκέσθητι τοῖς εἰργασμένοις, μέχρι τούτου στήτω ἡ τοῦ πονηροῦ δαίμονος κατὰ τῆς κοινῆς τῶν Χριστιανῶν μιαιφονίας ἐνέργεια, μηδέ τι πλέον ἰσχύση αὐτὸς μὲν ἐξορχεῖσθαι καὶ χαίρειν ἐπὶ τῇ κοινῇ συμφορᾷ, τῷ Χριστῷ δὲ καὶ Θεῷ ἡμῶν περιποιεῖν τὸ σκυθρωπάζειν, καὶ τοῖς φιλανθρώποις ἀγγέλοις, καὶ πᾶσιν ὅσοι τὸ εὐσεβεῖν ἐκληρώσαντο· ἀγαθὸν μὲν γὰρ μηδόλως λαβεῖν ἀρχὴν ἔργον πονηρὸν, μηδὲ τοῦ πρέποντος ἀποσφαλῆναι τὸν ἄνθρωπον· ἐὰν δὲ ἄρα καὶ γένηταί τι τοιοῦτον, οἷα συμβαίνειν ἀνάγκη τῷ πολυαμαρτήτῳ καὶ πολυπλανεῖ βίῳ, ἀλλὰ πάλιν ὡς μοίρας Θεοῦ μίξιν ἔχουσιν, ὀφειλόμενόν ἐστι τῷ πταίσματι προσάγειν τὴν ἐπανόρθωσιν. Γέγονε τὸ ἤδη γεγονὸς ἐλεεινὸν καὶ πολυπενθὲς μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων πταῖσμα, ὃ τίς χρόνος δώση λήθην καὶ μὴ πάντα τὸν αἰῶνα εἰς κοινὴν στήλην καὶ ὄνειδος εἴη διαμνημονευόμενον, τὸ μέν τι καὶ ἡμῶν πταισάντων, τὸ δὲ καὶ ὑμῶν; Ἀλλὰ τὸ μὲν ὑμέτερον καὶ χωρὶς τῶν ἐμῶν λόγων αὐτοὶ ἐπιγινώσκετε· πάντως γὰρ φρόνιμος ὢν καὶ τὴν οἰκείαν συνείδησιν κριτὴν καθιστάνων, ἐπιγνώση τὴν αἰτίαν καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων.

Τὸ δὲ τοῦ ἡμετέρου λαοῦ πταῖσμα, φεῦ τῆς τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων ἰσχύος! οὐκ οἶδα εἰπεῖν ἀκριβῶς, ὅπως ἀπήντησεν, ἐπεὶ οὐδ᾽ ἔχω οὔτε τῶν βεβουλευμένων ἀκριβῆ τὴν εἴδησιν· Ἃ μὲν γὰρ προεμελετήθη καὶ προκατεσκευάσθη, δεῖ γὰρ κατηγορῆσαι, τὴν ἀλήθειαν τιμῶντας ἡμᾶς, καὶ τῶν ἐνταῦθα λαχόντων ἄρχειν, οὔτε συνέγνωμεν, οὔτε εἰς μάθησιν ἔσχομεν οὐδ᾽ ὅπως ἡ κίνησις τῆς τοσαύτης ὑπῆρξε στρατιᾶς, ἐπεὶ δὲ τὰ ἐνταῦθα κατέλαβον ὡς εἰκὸς ἦν, οὐδ᾽ ἡμᾶς τὸ πρᾶγμα διέλαθε, πῶς γὰρ τοσούτου πλήθους ἐνταῦθα συνειλεγμένου, ἀλλὰ τὸ τηνικαῦτα, εἰ καὶ μὴ παρὰ τῶν τὰ πράγματα διοικούντων, ἀλλὰ παρά γε τῶν ἄλλων τὴν αἰτίαν τῆς συλλογῆς τοῦ στρατοῦ ἐξεδιδασκόμεθα, ὡς ἕνεκα τῆς πρὸς Βουλγάρους ἐκστρατείας ἡ τοσαύτη γέγονε κίνησις, τότε δὴ, τότε, τὴν εἰς τὰ βασίλεια ζητήσαντες εἴσοδον, ἐπείπερ τοῖς ἄρχουσιν ἐνετύχομεν, οἰκείᾳ γλώσσῃ μαθεῖν ἐξητοῦμεν τοῦ στρατοῦ τὴν συγκίνησιν, καὶ ὥσπερ ἐχρῆν καὶ ἐμεμψάμεθα καὶ ὠνειδίσαμεν τοσούτου πράγματος ἐπισκόπους ἡμᾶς ὄντας τῆς πόλεως μὴ λαβόντας κοινωνὸν τῆς βουλῆς· τῶν

че ти порази сърцето ми, ако и да ме изпълни с болка с това, което извърши, то бащиното ми сърце ме тласка към тебе. Задоволи се с извършеното. Нека оттук да спре дейността на лукавия демон за общото изтребление на християните. Нека той да не бъде повече в състояние да тържествува и да се радва на общото нещастие. Нека той да не бъде повече в състояние да причинява скръб на Христа, нашия бог, и на човеколюбивите ангели и на всички, които са изпълнени с благочестие. Добре би било, ако това лукаво дело никак не бе започвало, а човекът не бе изоставил пътя на благоприличието. Но ако действително е станало нещо такова, което е трябвало да се случи в многогрешния и изпълнен със заблуждения живот, то ние, които сме свързани с божието жребие, длъжни сме да изкупим прегрешенията си чрез изправление. Случило се е вече печално и многоскръбно деяние — сблъскване между българите и ромеите. Кое време би могло да го предаде на забвение и нима няма да се споменава през всички времена като общо петно и позор, понеже и ние, и вие сме еднакво виновни за него. Но ти прекрасно знаеш и без моите думи грешката си, защото като благоразумен човек и такъв, който смята съвестта си за съдия, съзнаваш преди нашите думи вината си. А грешката на нашия народ — уви, сила на лукави люде! — не мога да кажа точно как тя е произлязла. Защото нямам точни сведения за съвещанията. Защото ние, които почитаме истината, сме длъжни да порицаем и тукашните управници. Защото ние не знаехме това, което по-рано е било решено и подготвено, нито пък научихме как е станало придвижването на толкова голяма войска. Но след като разбрахме, както е естествено, тукашните работи и не остана скрито за нас, че е била събрана тук толкова голяма войска, тогава ние се осведомихме относно причината за събирането на войската, и то не от тези, които управляват държавните работи, но от други, а именно, че такова голямо придвижване е станало заради похода срещу българите. Тъкмо тогава потърсихме достъп в двореца, а след като се срещнахме с управниците, опитахме се да узнаем от техните уста за движението на войската и както подобаваше, и ги укорихме, и ги порицахме, че ние, които сме епископ на града, не

δὲ ἡ μὲν ἄλλη ἀπολογία προήρχετο μὲν ὡς ἦν δυνατὸν ἀπολογεῖσθαι αὐτοῖς, καὶ τὴν αἰτίαν διαλύειν τῆς μέμψεως· ἔλεγον δὲ πρὸς ὑμᾶς ἐκστρατεύειν οὐ πολέμου χάριν, οὐδὲ φόνων ἕνεκεν καὶ αἱμάτων ἐκχύσεως, ἀλλ' ἅπερ ἀπήγγελλον, ταῦτά σοι, τέκνον ἡμῶν, ἤδη γνωρίζομεν.

Ἐπίστασαι πάτερ καὶ δέσποτα, τοὺς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης στρατηγούς. Οὗτοι δὴ οὖν ἔλεγον, οὐ διαλείπουσι καθ' ἑκάστην τὰ μὲν γράμμασι δηλοῦντες, τὰ δὲ καὶ γλώσσῃ τῶν οἰκείων ἀποκρισιαρίων, καὶ διαβεβαιούμενοι ὡς ἀληθῆ λέγοιεν, καὶ οὐδεμία τοῖς λόγοις πρόσεστιν ἀμφιβολία, ὅτι περ ὁ τῶν Βουλγάρων τοιοῦτος εἴη σκοπός, ὥστε τὴν ἡμετέραν χώραν σκυλεῦσαι παντελῶς καὶ λαφυραγωγῆσαι. Καὶ προσεπέφερον πίστιν τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὅτι μὴ ψεύδονται, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς τοιαῦτα σκέπτονται Βούλγαροι ποιεῖν τὴν τῶν γεγενημένων συμφώνων ῥίψιν, ἣν ἔλεγον ποιήσασθαι Βουλγάρους, ὡς οὐκέτι βουλομένων ἐμμένειν τοῖς ἤδη συμπεφωνημένοις. Εἶτα καὶ τούτοις προσετίθεσαν λέγοντες ἡμῖν, ὡς οὐδὲ τὸν Βωγᾶν ἀγνοεῖς, ὅτι τῆς Χερσῶνος τέτακται στρατηγεῖν. Οὗτος δὴ ὁ τῆς Χερσῶνος στρατηγὸς οὐ διαλιμπάνει διηνεκῶς ἀναφέρων ὡς πᾶσαν σπουδὴν τίθενται Βούλγαροι, καὶ Πατζηνακίτας, καὶ εἴ τινα ἕτερα ἐν ἐκείνοις ἐστι τοῖς τόποις ἔθνη, προσλήψεσθαι εἰς τὴν κατὰ Ῥωμαίων ἔφοδόν τε καὶ τὸν πόλεμον. Καὶ οὐχὶ ταῦτα νῦν μὲν λέγει, νῦν δὲ σιγᾷ, ἀλλὰ διηνεκῶς καὶ καθ' ἑκάστην τοιούτοις γράμμασι καὶ ῥήμασι τὰς ἀκοὰς ἡμῶν καὶ τὰς καρδίας παρενοχλεῖ· ἐπὶ τούτοις καὶ ἀποκρισιαρίους ἔλεγον μέχρι τῶν ἑξκαίδεκα ἥκοντας τοῦ τῶν Πατζηνακιτῶν γένους τοιαῦτα προσαγγέλλειν, ὡς ἐξαπεστάλησαν πρὸς αὐτοὺς ἐκ Βουλγαρίας ἀποκρισιάριοι οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ καὶ πλειστάκις προσκαλούμενοι τούτους εἰς τὴν πρὸς ἑαυτοὺς ἕνωσιν· καὶ τοσοῦτον τὸ πρᾶγμα σπουδάζεται Βουλγάροις, ὥστε καὶ γάμου κοινωνίᾳ τῶν οἰκείων παίδων σπουδάζειν ἑνῶσαι καὶ συνδῆσαι τὴν πρὸς ἑαυτῶν συμμαχίαν Πατζηνακιτῶν. Ὡς οὖν τοιούτοις λόγοις διαταρασσόμενοι, ἐπειδήπερ προλαβόντες καὶ δηλώσεσιν ἐγγράφοις, καὶ μηνύμασιν ἀγράφοις σπουδὴν ἐποιησάμεθα τὸ εἰρηνικὸν φρόνημα

сме взели участие в съвета за една такава голяма работа. Те се оправдаваха различно, доколкото им беше възможно да се оправдаят и да премахнат причината за моето негодувание. Те ми казваха, че отивали на поход не заради война, нито за убийства и проливане на кръв, но това, което известяваха, чедо наше, вече ще ти го съобщя.

„Ти познаваш, отче и владико, военачалниците на Македония и Тракия. И тъй те казваха, че не престават всекидневно да донасят ту писмено, ту пък устно чрез пратениците си и като твърдяха, че били казвали истината и че не може да има никакво съмнение в техните думи, какво целта на българите била да разграбят и разорят изцяло нашата страна. И в потвърждение на своите думи те добавиха, че не лъжат, но че българите наистина целят да направят това — да отхвърлят сключените съглашения, което — казваха те — българите вече били извършили, тъй като не желаели повече да се придържат о сключените по-рано договори." После към това те прибавиха и следното:

„Ти знаеш добре, че Вогас[1] е назначен за стратег на Херсон. Този именно стратег на Херсон не преставаше да донася постоянно, че българите полагат голямо старание да привлекат също и печенегите, и някои други народи и племена по онези места за нападение и война против ромеите. И не може да се рече, че за тези работи той ту казва, ту мълчи, но непрекъснато и всеки ден досаждаше с тези писма и речи на нашите уши и сърца. Освен това — казваха те, — че са пристигнали около шестнадесет пратеници от племето на печенегите с това известие, че били изпратени при тях от България пратеници не веднаж, нито два пъти, но много пъти да ги подканят да се съюзят с тях. И тази работа е постоянна грижа на българите, така че те се стремят да свържат чрез бракове децата си и да установят съюз с печенегите.[2] И тъй ние, като бяхме смутени от тези думи, понеже вече бяхме се опитали и чрез писмени предупреждения и неписмени напомняния да затвърдим мир-

[1] Вогас *(Βωγᾶς)* бил назначен за стратег на Херсон още през регентството на патриарх Николай Мистик. Той предложил да уреди съюз с печенегите за война срещу българите, като в замяна на това искал от императора титлата патриций. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, XI, стр. 6, бел. 2. — *Същият*, История, I, 2, стр. 383—384, 386, 825—826. [2] Симеон също се стремял да привлече печенегите на своя страна и да сключи съюз с тях.

μεταξὺ τρόπῳ Βουλγάρων καὶ ἡμῶν ῥιζῶσαι, οὐκ ἠδυνήθημεν δὲ, ἤλθομεν καὶ ἄκοντες εἰς τοιαύτην περίνοιαν, ὥστε στρατείαν κατ' αὐτῶν σχηματίσαι, καὶ πειραθῆναι τῷ τοιούτῳ Βουλγάρων τὴν ὁρμὴν ἐπισχεῖν, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς αἵματα καὶ σφαγὰς τὸν λαὸν χωρῆσαι, εἴ πως δοίη Θεὸς διὰ τῆς τοιαύτης περινοίας ἑλκύσαι ἡμᾶς πρὸς ἀγάπην αὐτοὺς, καὶ ἀσφαλῆ τὸν δεσμὸν ἐξεργάσασθαι τῆς φιλίας·

Ἔχεις τὴν ἀπολογίαν, ὦ Πάτερ καὶ δέσποτα, καὶ μὴ ὀργίζου μηδὲ ἀγανάκτει. Ἐγὼ δὲ ἀπιστεῖν οὐκ εἶχον, πλὴν καὶ οὕτως ἐπετίμων, ἐπέπληττον, ἐξωνείδιζον, καὶ ὡς ἔδει ἔλεγον, καὶ ἔτι μηνῦσαι ταῦτα διὰ γραφῆς. Καὶ οἱ μὲν ἠξίουν ἐμὲ γράφειν, ἐγὼ δ' ὁ μάταιος, ὁμολογήσω γὰρ τὴν ἐμαυτοῦ ἁμαρτίαν, καὶ κατηγορήσω τῆς ἐμαυτοῦ ἀθλιότητος, οὐκ οἶδα πῶς ὀκνηρὸς ἐγενόμην πρὸς ταύτην τὴν διακονίαν, τὸ μέν τι, ὡς ἔοικε, τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν τὸν ὄκνον ἐμποιησαμένων, τὸ δὲ καὶ ὑπολαβόντων ἡμῶν, ὡς ἐπείπερ κατὰ τοὺς ἐκείνων λόγους εἰς σχῆμα μόνον καὶ φαντασίαν μάχης ἡ τοῦ λαοῦ συγκίνησις ἐπενενόηται, οὐ προκόψει πρὸς ἀληθῆ πόλεμον, οὐδὲ πρὸς σφαγὰς καὶ χύσεις αἱμάτων ἡ τοιαύτη ὁρμὴ, καὶ διὰ τοῦτο οὐδ' ἡ τοῦ ἡμετέρου γράμματος ἀποστολὴ ἔδοξε περισπούδαστος. Ταῦτα τὴν ἐμὴν ἀνέστειλε γνώμην τοῦ πρὸς σὲ, τέκνον ἡμῶν, γράφειν πρὸ τῆς πολυωδύνου τοῦ πολέμου συμβάσεως. Ἀλλ' εἰπέ μοι καὶ σὺ, τέκνον ἡμῶν δυσωπῶ, ἀποῤῥίψας τὸν θυμὸν καὶ τῆς ψυχῆς τὴν πικρίαν, καὶ ὡς συνετὸς ὀρθῷ λογισμῷ κρῖνον ταῦτα· ὁπότε δὴ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θρᾴκης οἱ στρατηγοῦντες, καὶ Βωγᾶς ἑτέρωθεν καὶ οἱ ἐκ Πατζινακίας ἀποκρισιάριοι πάλιν διεβεβαιοῦντο, καὶ τοιούτοις ῥήμασι τὰς καρδίας αὐτῶν ἐσάλευον τί φρονεῖν αὐτοὺς ἔδει καὶ ποιεῖν, τοιαύταις πανηραῖς ἀγγελίαις ἐκταρασσομένους; Οἶδα δὲ ὅτι κρίνειν πράγματα συνετὸς ὤν, πάντως ὁμολογήσεις, ὡς ἐκεῖνα φρονεῖν ἔδει καὶ ποιεῖν, ἃ ὑπὲρ σωτηρίας εἰκὸς ἦν διανοεῖσθαι.

ните отношения между българите и нас, но не успяхме, затова, макар и против волята си, прибягнахме до тази предпазливост, за да устроим привидно поход срещу тях[1] и по този начин да се опитаме да задържим напора на българите, а не да подлагаме народа на кръвопролития и кланета. Дано да би дал бог чрез тази предвидливост да ги привлечем към обич и да завържем трайни връзки на приятелство. Ето нашето оправдание, отче и владико. Не се сърди и недей негодува." Аз не можах да не им вярвам, но все пак ги укорявах, мъмрех и гълчах, като казвах, че трябва тази работа да се извести и с писмо. И те поискаха аз да напиша това писмо. Но аз, наивникът — признавам грешката си и укорявам моето нещастие, — не зная как се забавих за тази поръчка, изглежда, заради някои от моите грехове, които ме накараха да се забавя, отчасти и понеже предполагах, че тъй като съгласно техните думи придвижванията на войските стават само привидно и външно, не ще се дойде до истинска война, нито пък това раздвижване ще доведе до кланета и кръвопролития. Заради това именно на мене ми се струваше, че изпращането на нашето писмо е прибързано. Ето какво задържаше желанието ми, чедо мое, да ти пиша още преди началото на тази пагубна война. Но и ти, сине, кажи ми, като отхвърлиш гнева и горчивината на душата си, обсъди правилно, както си свикнал, това: когато именно военачалниците на Македония и Тракия и, от друга страна, Вогас и печенежките пратеници отново твърдяха и с такива думи раздвижиха сърцата им, какво трябваше да мислят те и да вършат, смутени от такива лукави известия? А аз зная, че ти, който си способен добре да обсъждаш работите, ще признаеш напълно, че те е трябвало да обмислят и да вършат онези работи, които е трябвало да обмислят, за да [постигнат] спасение.

Τούτου ἕνεκεν, ὅσον ἐμὲ πεισθῆναι εἰκὸς ἦν ἐξ ὧν διαβεβαιούμενοι ἐπληροφόρησαν, ἡ τοῦ στρατοῦ γέγονεν συλλογὴ καὶ συγκίνησις, καὶ ἡ πρὸς Πατζινακίτας διάπεμψις, οὐχ ἵνα πό-

Поради това, доколкото беше естествено да се убедя от това, в което те ни уверяваха съгласно получените сведения, че събирането и придвижването на войската е станало и пратеничеството на печенегите е било проводено не за

[1] Патриарх Николай Мистик, след като научил за поражението на византийските войски при р. Ахелой (20 август 917 г.), написал настоящото писмо, за да спре по-нататъшното движение на Симеон. Писмото на патриарха е било написано вероятно към края на август 917 г. Вж. *Златарски*, Писмата ..., СбНУК, XI, стр. 11 — 12. За сражението при Ахелой вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 385. — Българското военно изкуство, стр. 177 — 183.

λεμον συγκροτήσωσιν, οὐδ' ἵνα τοῦ σοῦ λαοῦ σφαγὰς ἐνεργήσωσιν, ἀλλ' ὥστε τοῦτο μὲν ἑαυτοῖς περιποιήσασθαι τὸ ἀσφαλὲς, τοῦτο δὲ ὥστε ὑμῶν ἀνακόψαι τὴν ὁρμὴν μόνον, ὥς φασι, καὶ συστεῖλαι πρὸς τὸ μὴ ἐπιδραμεῖν τὴν Ῥωμαϊκὴν χώραν, καθὼς ἥ τῶν ἀθλίων ἐκείνων ἀνθρώπων τοῦ τε Βωγᾶ καὶ τῶν ἐκ Πατζηνάκων ἀποσταλέντων, προσέτι καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν οἱ λόγοι αὐτοις πίστιν παρείχοντο. Τοῦτον εἶπον ἡμῖν γενέσθαι σκοπὸν αὖ τοῖς τῆς τοῦ στρατοῦ συναθροίσεως· ταύτην αἰτίαν εἶναι τῆς πρὸς τοὺς Πατζηνακίτας διαπέμψεως· καὶ ἐγὼ τούτοις ἐπειθόμην, ἐκεῖνο ἐνθυμηθεὶς, ὅτι ἔστι τις καὶ τοιαύτη ἀνθρώποις ἐπίνοια· ἣν οὐδὲ αὐτὸς τέκνον ἡμῶν, ἀγνοεῖς ὡς ἐπειδὰν τέκνα πρὸς τοὺς γονεῖς διαστασιάζωσιν, εἶτα οἱ πατέρες πάντα δι' ἑαυτῶν πράττοντες, μὴ δύνανται ταῖς οἰκείαις σπουδαῖς καταλῦσαι τὴν στάσιν τῶν τέκνων, ἀναγκάζονται τῷ πρὸς αὐτοὺς ἐνίοτε πόθῳ, καὶ ἔξωθεν ἄλλους τινὰς προσλαμβάνεσθαι εἰς βοήθειαν, ὥστε δι' ἐκείνων φοβῆσαι, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐπισπάσασθαι καὶ ἄκοντα τά τέκνα, ὅπερ κἀγὼ ὑπέλαβον καὶ τούτους πρὸς ὑμᾶς ἐπινοῆσαι. Ἐπειδὴ ἐκ τοῦ πονηροῦ δαίμονος διαστάσεώς γεγενημένης Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων οὐκ ἠδύναντο πάλιν δι' ἑαυτῶν ἑλκύσαι πρὸς ἑαυτοὺς οἱ γεγονότες πατέρες, ἀλλ' οἱ μὲν οὕτως διενοήθησαν σχῆμα πολέμου ὑμῖν μόνον ἐπισεῖσαι, βουλόμενοι, ὥς φασὶν, ἕνεκεν τοῦ προσλαβέσθαι καὶ ἐναγκαλίσασθαι, ἀλλ' οὐχὶ πόλεμον περιστῆσαι ἀληθῆ, οὐδὲ μέχρι σφαγῶν καί αἱμάτων χωρῆσαι, ὡς διατείνονται· ἔλαθον δὲ ἄρα τῷ πονηρῷ δαίμονι πρόφασιν παρασχόντες τοιαῦτα πάθη καὶ τοιαύτας πικρὰς ὀδύνας πᾶσι χριστιανοῖς ἀπεργάσασθαι· ὃς πολλάκις μὲν, καὶ μηδεμιᾶς προφάσεως ἐξ ἀνθρώπων οὔσης, αὐτὸς παγχάλεπα κατεργάζεται· πολλάκις δὲ, καὶ μικρᾶς τινος δραξάμενος ἀφορμῆς τῇ παρ' ἑαυτοῦ ἐπινοίᾳ, μέγιστα κακὰ ἐκτελεῖ, οὗ καὶ νῦν τὸ μέγα τοῦτο κακὸν καὶ οὐκ ἔχον ὑπερβολὴν μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων, ὢ τῶν ἐμῶν ἁμαρτημάτων! χώραν εὗρεν εἰς ἐξεργασίαν.

да водят война и за да избиват твоя народ, но за да си обезпечат сигурност, а, от друга страна, само за да възпрат вашия поход, както казват, и да ти попречат да нахлуеш в ромейската земя, както пратениците на тези нещастни люде, на Вогас и на печенежките пратеници, а също и на другите военачалници ги накараха да повярват. Тази била целта, казваха ни те, за събирането на войската, тази била причината за изпращането на пратеници при печенегите. Аз повярвах на това, като си помислих също, че е възможно у хората да съществува такава измислица. Ти сам, сине мой, много добре знаеш, че когато чедата въстанат против родителите си, а после бащите, ако действуват във всичко сами, не могат да усмирят със собствените си усилия въстанието на чедата си, те понякога биват принуждавани поради обич към тях да повикат и някои други отвън на помощ, та чрез тях да ги уплашат и да привлекат към себе си чедата си дори против волята им. Такова нещо, както разбирам аз, бяха намислили да направят спрямо вас. Защото след като по вина на лукавия демон между българите и ромеите настана раздор, то тези, които станаха ваши бащи, не можаха отново да ви привлекат към себе си. Тогава те така намислиха под вид на война само да ви изплашат, като желаеха, както казваха, да ви привлекат към себе си и да ви приемат в своите обятия, а не да водят истинска война, нито, както твърдяха, да стигнат до убивания и кръвопролития. Обаче те забравиха, че дават на лукавия демон повод да причини такива страдания и толкова тежки мъки на всички християни, когато той често пъти дори без да съществува някакъв предлог от страна на хората, сам им причинява всякакви злини. А често пъти, като използува някакъв малък повод за своите намерения, причинява най-големи злини. От него и сега това голямо и ненадминато зло — о мои прегрешения! — намери почва за осъществяване между българите и ромеите.

Οἶδα ὅτι ἐρεῖς, καὶ δίκαια πάντως ἐρεῖς, εἰ μὴ ἄλλη τις καὶ παρ' ἡμῶν ἀφορμὴ τῷ δικαίῳ τούτῳ ἐνστήσεται· φήσεις γὰρ πάντως, ὅτι περ, εἰ τὸν πόλεμον ἐσχημάτιζον, καὶ πρὸς τοῦτο ἔβλεπεν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, τί δήποτε εἰς τὴν

Аз зная, че ще кажеш — и съвсем справедливо ще кажеш, ако, разбира се, от наша страна не бъде противопоставена на тази справедливост някаква друга причина, — защото във всеки случай ще речеш, че ако те привидно са водели война и целта им е била насочена към това, то защо са нахлули в земята на

Βουλγάρων εἰσήλασαν γῆν, καὶ πρὸ τοῦ πολέμου τὰ τῶν πολεμίων διεπράττοντο; Εἶπον αὐτοῖς καὶ ἐγώ, τέκνον ἡμῶν, ταῦτα καὶ πρὸ τῆς τῶν σῶν λόγων ἀπαντήσεως, καὶ ἐμεμψάμην καὶ ἐπέπληξα. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα οὐκ ἠπόρησαν ἀπολογίας· εἰ δὲ ἀληθὴς ἡ ἀπολογία σὺ ἂν εἰδείης. Ἔφησαν γὰρ ὅτι τῶν Βουλγάρων πολέμου νόμου ἐξελασάντων κατὰ τῶν ἐν Δυῤῥαχίῳ Ῥωμαϊκῶν τόπων, καὶ κατὰ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, γέγονεν ἀφορμὴ τοῦ πρὸς τὴν γῆν τῶν Βουλγάρων τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα εἰσελθεῖν· καὶ οὐδ᾿ οὕτως ἐπιδρομάς, οἵας οἶδεν ὁ πόλεμος, ἔγνωσαν διαπράξασθαι· ταῦτα εἰ οὕτω γέγονεν, ἐγὼ μὲν οὐκ ἐπίσταμαι· οὗτοι δὲ δισχυρίζονται, σὸν δέ ἐστιν εἰδέναι καὶ τῆς σῆς ἔμφρονος συνειδήσεως τὸ μὴ ἀπαρνεῖσθαι τὸ γεγονός. Ἀλλά, τέκνον ἡμῶν, ὁποῖαί ποτ᾿ ἂν αἱ ἀπολογίαι τῶν ἐνταῦθα γεγόνασιν, οὐκ εὐλόγους αὐτὰς ἡγησάμην, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὀνειδισμοῖς, καὶ μέμψεσιν, καὶ ἐπιτιμήσεσιν ἠμυνάμην, καὶ ἔτι οὐ διαλείψομαι ἀμυνόμενος. Σὲ δὲ οἷα παρὼν καὶ τῷ σῷ τραχήλῳ περιχυθείς, ταῦτα παρακαλῶ· παυσάσθω ἕως τούτου τὰ χαλεπά· γνωρίσωμεν ἑαυτούς, ἀναλογιζώμεθα ὅτι Χριστοῦ ἐσμεν κληρονόμοι· καὶ εἰ καὶ τοῖς γένεσι διῃρήμεθα, ἀλλ᾿ ἓν σῶμα τῇ πίστει ἐσμέν, καὶ μίαν κεφαλὴν κεκτήμεθα τὸν Χριστόν, καὶ ἀλλήλων ἐσμὲν μέλη, καὶ οὐκ οἶδε τὰ μέλη καθ᾿ ἑαυτῶν στασιάζειν· ἀλλὰ κατὰ τὸν μακάριον Ἀπόστολον. „Εἰ πάσχει ἓν μέλος, πάντα τὰ μέλη συμπάσχει.“ Χριστιανοί ἐσμεν, μὴ ψευδώμεθα τὴν κλῆσιν· οἴμοι τῶν ἀφρήτων κακῶν! Τοὺς διδασκομένους εἰρήνην μετὰ πάντων διώκειν, ἐξεπολέμωσε καθ᾿ ἑαυτοὺς ὁ διάβολος· τοὺς ὀφείλοντας πραεῖς εἶναι πρὸς πάντας ἀνθρώπους, κατ᾿ ἀλλήλων ἐκμαίνεσθαι πεποίηκεν ὁ τῆς μανίας ἀρχηγός.

българите и защо преди самата война са извършили вражески действия? Казах им и аз, чедо наше, това, и то още преди отговора на твоите думи, и ги смъмрих. Но и за това те не останаха без оправдание, а дали тяхното оправдание е истинно, то сам ти би могъл да знаеш. Те казаха впрочем, че тъй като българите нахлули враждебно в ромейските области, Драчката и Солунската, това вече беше повод за ромейските войски да навлязат в българската земя, обаче те не са и мислили да направят такива нападения, каквито са свойствени на една война. Тъй ли е станало това, аз не зная, те твърдят, пък твоя работа е да знаеш и работа на твоята разумна съвест е да не отричаш това, което е станало. Но, сине мой, каквито и да са били техните оправдания, аз сам ги смятам за недостатъчни и затова ги отблъсвах с укори, мъмрения и порицания и няма да престана да упорствувам. Тебе пък, сякаш съм лично при тебе и обгръщам шията ти, моля те за следното: нека дотук се прекратят бедствията; нека познаем сами себе си и помислим, че ние сме наследници на Христа и ако и да се различаваме по произхождение, обаче ние по вярата съставяме едно цяло и имаме една глава — Христос, — а ние сме членове помежду си; а пък членовете не трябва да въстават един срещу друг, защото според думите на блажения апостол, „ако страда един член, с него страдат всички членове“. Ние сме християни и няма да се посрамим с това име. О непоносими бедствия! Тези, които са наставали да пазят мир с всички, дяволът самите тях ги е подбуждал към междуособна война! Тези, които са задължени да бъдат кротки с всичките хора, родоначалникът на безумието ги е накарал да беснеят един срещу друг!

Πάλαι μὲν οἱ τὸν Χριστὸν ἐγνωκότες, οἱ τῷ ἐκείνου ἁγίῳ ὀνόματι ἐπικεκλημένοι, τὴν γῆν τοῖς οἰκείοις ἡγίασαν αἵμασι, τὸν ἀέρα εὐωδίας ἐπλήρωσαν, τὸν διάβολον σὺν τοῖς αὐτοῦ κατῄσχυναν δαίμοσι, τοῖς ἀγγέλοις χορεύειν ἐδίδοσαν καὶ σκιρτᾶν, τὸν Δεσπότην ταῖς οἰκείαις ἐδόξαζον σφαγαῖς· νῦν δὲ τί; Οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐπώνυμοι ἐμίαναν τὴν γῆν τοῖς οἰκείοις αἵμασι, δυσωδίας ἐνέπλησαν τὸν ἀέρα, χορεύειν τοῖς δαίμοσιν ἔδωκαν, ὑπόθεσιν τοῦ σκυθρωπάζειν τοῖς ἀγγέλοις παρέσχον, τῷ Δεσπότῃ προεξένησαν ἄλγος, οἷον οὐδ᾿ οἱ ἐπὶ τοῦ ξύλου

Някога си ония, които бяха познали Христа и които носеха неговото свето име, осветяваха земята с кръвта си, изпълваха въздуха с благоухания, унижаваха дявола заедно с демоните му, а пък на ангелите даваха да ликуват и се радват и прославиха господа със заколението си. А сега какво? Тези, които носят името Христово, оскверниха земята с кръвта си, изпълниха въздуха със зловония, допуснаха дявола да се радва, а на ангелите дадоха повод да скърбят, на бога пък причиниха такава горест, каквато не са му причинили ония,

τοῦτον σταυρώσαντες. Καὶ ὅτι ἀληθῆ λέγω, πρόσχες καὶ μάνθανε. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εἰ καὶ ἤλγει διὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ' ἔχαιρε διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ὑπὲρ ὧν αἱ πληγαί· ἐνταῦθα δὲ τὸ μὲν ὀδυνᾶσθαι πάρεστι, τὸ δὲ χαίρειν οὐδαμοῦ. Ἆρ' οὐκ εἰκότως ἀπ' ἀρχῆς ὁ λόγος ποταμοὺς ἐζήτει δακρύων, τοιούτων συμφορῶν τὴν ἐμὴν ἀθλίαν περιισταμένων ζωήν; Ὡς εἴθε προαπολώλειν, καὶ μὴ τοιούτοις ἀλγεινοῖς πράγμασιν ἡ ἐμὴ συνετετήρητο ζωή! Ἀλλ' εἴ τι σοι μέλει, τέκνον ἡμῶν, τοῦ ἄλυπον εἶναι τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν τὸν δι' ἡμᾶς ἐκ τῶν πατρικῶν κενωθέντα κόλπων, τὸν ὑπομείναντα πάθη ἵνα παθῶν ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ· εἴ τίς σοι φροντὶς τοῦ μὴ σκυθρωπάζειν τοὺς φιλανθρώπους ἀγγέλους, τοῦ μὴ χαίρειν καὶ σκιρτᾶν τοὺς μισανθρώπους δαίμονας· προσθήσω δὲ καὶ τὸ ἐμόν· εἴ τι τῆς ἐμῆς τεταπεινωμένης εὐχῆς ὡς πατρὸς ἐν χρείᾳ καθίστασαι, μηκέτι διανοηθῇς ἐπηρεάσαι, μηδὲ πόλεμον ἀναλαβέσθαι κατὰ τοῦ σοῦ πνευματικοῦ Πατρὸς, τοῦ θεοστεφοῦς ἡμῶν βασιλέως· οὗ εἰ καὶ μὴ πεῖραν ἔλαβες τῆς ἀγάπης διά τε τὸ ἄωρον τῆς ἡλικίας, καὶ διὰ τὰ φθάσαντα παρεισελθεῖν ἐκ τοῦ πονηροῦ σκάνδαλα, ἀλλὰ λήψῃ πάντως βραβευούσης σὺν Θεῷ τῆς εἰρήνης, καὶ μαθήσῃ πείρᾳ, ὅτι ὥσπερ τῶν σκήπτρων γέγονε κληρονόμος τοῦ μακαρίου πατρὸς αὐτοῦ, οὕτω καὶ τῆς στοργῆς, καὶ ἀγάπης, καὶ τῆς γλυκείας πρὸς σὲ διαθέσεως.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ, τέκνον ἡμῶν, οἷς παρεκαλέσαμεν, καὶ ὅρα μὴ καταφρονήσῃς· τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν φωνή ἐστιν. „Ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ·" οὗ, εἰ καὶ ἁμαρτωλὸς, τῷ θυσιαστηρίῳ παρέστηκα καὶ παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λύειν καὶ δεσμεῖν ἔλαβον ἐξουσίαν. Ὅρα οὖν, πάλιν φημὶ, καὶ μὴ καταφρονήσῃς, δεσμῷ σε καθυποβάλλομεν ἀλύτῳ καὶ ἀῤῥήτῳ ἐν Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, τοῦ μὴ τῆς σῆς ἔτι χώρας ἐξελάσαι, μήτε σε, μήτε τὸν σὸν λαὸν, μηδὲ βλάβην τινὰ ἢ ἐπήρειαν καὶ αἰχμαλωσίαν ἐπενεγκεῖν ταῖς χώραις ἢ τοῖς, λαοῖς ὧν ἡ ποκλήρωσις καὶ ἐξουσία πέχρι τοῦ νῦν ὑπῆρχε τοῖς Χριστιανῶν σκήπτροις, ἀφ' οὗ χρόνου τοῖς Βουλγάροις ἐξεγένετο διὰ τοῦ παναχράντου βαπτίσματος τὸν Χριστὸλ καὶ Θεὸν τῶν ὅλων ἐπιγνῶναι, καὶ τὰ γεγενημένα τότε σύμφωνα τῶν τε Ῥωμαίων καὶ

които го разпънаха на дърво. А че аз говоря истината, ти сам разбираш и съзнаваш. Защото там, ако и той да страдаше поради раните си, радваше се заради спасението на ония, за които му се нанасяха рани. А тук той се измъчва, но съвсем не може да се радва. Нима още от самото начало писмото ми не търсеше справедливо реки от сълзи при толкова големи бедствия, които обхващат от всички страни нещастния ми живот? Не би ли било по-добре по-напред да загинех и да не бях доживял такива мъчителни нещастия? Но ако ти, сине мой, се грижиш да не опечалиш Христа и бога наш, който за нас слезе от лоното на баща си, претърпя страдания, за да ни избави от страдания, ако ти се грижиш да не оскърбяваш човеколюбивите ангели, а ненавиждащите хората дяволи да не се веселят и радват, ще прибавя и за себе си — ако обръщаш внимание на моята най-смирена просба като на просба от баща — то ти няма да помислиш да нанесеш вреда и да начнеш война срещу духовния си баща и срещу боговенчания император. А ако пък ти още не си изпитал неговата обич поради незрялата му възраст, а тъй също по причина на съблазните, които недавна възникнаха по насъскването на лукавия, то ти ще я изпиташ, когато с божия помощ мирът настане, и от опит ще узнаеш, че той е станал наследник както на скиптъра на блаженопаметния си баща, тъй и на неговата любов, привързаност и разположение към тебе.

Всичко това, чедо мое, за което те уговарях, гледай да не го пренебрегнеш, понеже думите на Христа и бога наш гласят: „Който отблъсва вас, отблъсва мене." Аз, ако и грешник, служа при светия олтар и съм получил от светия дух власт да отпускам и свързвам на земята. И тъй гледай, повтарям, и не пренебрегвай моите думи. Ние те подлагаме на неразвързаните и неизречените връзки в името на отца и сина и светия дух, щото нито ти, нито твоят народ да не излезете от земята си, да не нанасяте вреда, нито оскърбление, нито опленяване на онези страни и народи, управлението и властта на които и до днес се държат от християнски скиптри, оттогава откак за българите стана възможно чрез всесветото кръщение да познаят Христа и бога на всичко; сключеният още тогава договор определи погранич-

Βουλγάρων τὴν ἐπικράτειαν διορίζοντα συμπεφώνηται. Ἀπεστείλαμεν δὲ οὐχ ὡς δῶρον, ἀλλ' ὡς μεσίτην καὶ οἰκειοῦντα τὴν ἡμῶν, τέκνον ἐμὸν, παραίνεσιν τῇ σῇ φρονίμῃ καὶ πραείᾳ, ὡς ἐγὼ πείθομαι, καρδίᾳ, εἰ καὶ τὰ τοῦ πονηροῦ σκάνδαλα ταύτην ἐξετράχυνε, τὰ θεῖα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μου λόγια· δι' ὧν ὥσπερ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων τὰ ἐκείνου σωτήρια τῶν ἀνθρώπων πάθη, τὸ ἐκείνου κενωθὲν ἅγιον αἷμα ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ κόσμου, μὴ τοὺς ἐμοὺς ἀτιμάσῃς λόγους, ἀλλὰ δέξαι ὡς τέκνον τιμῶν πατέρα, εἰδὼς τὰς ἡμετέρας παραινέσεις, καὶ κατάλιπε τῷ βίῳ παράδειγμα εἰς δόξαν μὲν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, εἰς καύχημα δὲ σὸν, βούλει λέγω, καὶ τὸ ἐμὸν, καὶ εἰς σεμνολόγημα ἐμοὶ, ὅτι τοιοῦτον ἔσχον υἱὸν εὐπειθῆ καὶ τὴν ἐμὴν πολιὰν τιμῶντα, ὅς ποτε τοῦ πονηροῦ δαίμονος σκάνδαλα δεινὰ καὶ μέγιστα ἐμβαλόντος, καὶ τούτοις ὥσπερ πυρκαϊὰν ἀναφλέξαντος ἀκατάσβεστον, οὐκ ἔδωκεν χώραν τῷ πονηρῷ δαίμονι ἐπὶ πολὺ ἐγκαυχᾶσθαι τῇ παρ' αὐτοῦ ἐξαφθείσῃ πυρκαιᾷ· ἀλλὰ γέροντος πατρὸς τοῖς δάκρυσι προσχὼν καὶ τοῖς ὀδυρμοῖς καὶ τοῖς ἀλγήμασι, τῷ πράῳ καὶ ἐπιεικεῖ ἔδωκε νικῆσαι τῆς ψυχῆς τὴν πικρίαν, καὶ τὸ πῦρ ἀποσβέσας τοῦ θυμοῦ, τὰ τῆς μάχης χαλεπὰ καὶ τοῦ πολέμου, μετέβαλεν εἰς εἰρήνην καὶ ἀγάπην καὶ φιλίαν. Ἣν παράσχοι Θεὸς, εἰ καὶ μέχρι τοῦ νῦν, φεῦ τῆς τοῦ πονηροῦ ἐπηρείας! οὐκ ἀφῆκεν ἀνεπηρέαστον, ἀλλ' ἀπό γε τοῦ παρόντος διατελέσαι ἀνωτέραν αὐτὴν πάσης βλάβης καὶ διχοστασίας, καὶ τοῦ φθόνου τοῦ δαίμονος κρείττονα διαμένουσαν, καὶ κατησφαλισμένην τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς εἰρήνης ἐκείνης, ἣν κατέλιπεν ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν, καὶ Πατὴρ, τοῖς ὁμολογοῦσιν αὐτὸν Πατέρα, καὶ τὴν αὐτοῦ ἐπιποθοῦσι δόξαν καὶ κληρονομίαν.

ните владения на ромеите и българите. Ние ти изпратихме това не като дар, а като посредник, който да направи нашето наставление приемливо за твоето сърце, сине мой, което е разумно и кротко (в това съм уверен), макар съблазните на лукавия и да са го направили жестоко— собствени думи на Христа и бога наш. Затова, като имаш винаги пред очите си неговите спасителни за хората страдания и неговата света кръв, пролята заради спасението на света, не пренебрегвай моите думи, но по-добре като син пожелай до почетеш баща си, понеже ти разбираш нашите наставления, и послужи с живота си като пример за слава на великия бог и спасител наш, за похвала на себе си и ако искаш, ще кажа и за моето прославяне, че съм имал такъв послушен син, който е уважавал белите ми коси и който, когато злият демон пося ужасната и велика съблазън и с това разпали сякаш неугасим пожар, не даде на злия демон повече да се хвали с пламналия пожар, но след като обърна внимание на сълзите, оплакванията и горестта на стария си баща, позволи на кроткото и доброто си [влечение] да надвие на душевния гнет и като угаси огъня на душата си, промени ужасите на сражението и войната в мир, разположение и любов. Нека бог запази мира и ако и до ден днешен —о козни на лукавия! — и да е допускал да се наруши, обаче отсега нека той го тури по-високо от вреда и раздор, за да си остане той [мирът] завинаги по-силен от завистта на дявола и да бъде обезпечен с якостта на оня мир, който е оставил Христос и бог наш и баща на ония, които го признават за баща и които желаят неговата слава и наследие.

Ὁ δὲ τοῦ γράμματος ἀποκομιστὴς ἀπολαυσάτω τῆς σῆς ἐπιεικείας, τοῦτο μὲν διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ ἀρετὴν, καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπός ἐστι μὲν τῶν ἐν Ὀλύμπῳ ἀσκητῶν καθηγούμενος, οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τὸν λόγον τῆς πίστεως ἐν Ἀλανοῖς οὗτος ἐν τῇ δυνάμει τοῦ παναγίου ἔσπειρε Πνεύματος, καὶ ἴσα τοῖς θείοις ἀποστόλοις λειτουργῆσαι παρὰ Θεοῦ ἀποκεκλήρωται. Ἔστι μὲν οὖν ταῦτα μέγιστα πρὸς τὸ συστῆσαι αὐτὸν καὶ οἰκειῶσαι, τέκνον ἡμῶν, τῇ σῇ θεοτιμήτῳ ἐξουσίᾳ· εἰ δέ τίς ἐστι, καὶ ἡμῶν παρὰ σοὶ λόγος, οὐκ ἀμφιβάλλω δὲ πάντως ὅτι ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἀξιωθήτω τῆς σῆς ἐπιεικείας ἀπο-

Нека този, който ти връчи настоящото писмо, изпита милосърдието ти и поради присъщата му добродетел, понеже той стои начело на аскетите в Олимп, а тъй също и поради това, че той с [помощта на] чудотворната сила на пресветия дух е посял словото на вярата между аланите и е избрал да служи на бога заедно с божествените апостоли. И тъй това е доста, за да го препоръчам и да го приближа към твоята богочтима власт, сине мой. Ако имаш нещо да ни кажеш (а че има, аз никак не се съмнявам), то нека той и в това се удостои да изпита твоята снизходителност

λαῦσαι, καὶ διὰ τάχους τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπανέλευσιν ποιήσασθαι. Ἐρρωμένον σε φυλάξοι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ψυχῇ καὶ σώματι, ἐκεῖνα καὶ φρονοῦντα καὶ μελετῶντα καὶ πράττοντα, ὅσα ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς ἐκείνου κληρονόμον καταστήσοι δόξης, τῆς ὄντως μακαρίας δόξης καὶ τερπνῆς γλυκείας, ὅτε τῶν εὐαρεστησάντων αὐτῷ ἐν μέσῳ Θεὸς ὢν ὡς θεοῖς καθιστάμενος τὰς διανομὰς παρέξει τῶν ἀφθάρτων ἀπολαύσεων. (IX. col. 68 C — 80 D)

и колкото може по-скоро да се върне при нас. Да съхрани Христос, бог наш, твоето телесно и душевно здраве, а тъй също и тебе, който мислиш, грижиш се и извършваш това, което в бъдещия живот ще те направи наследник на неговата слава, на неговата блажена и възхитителна слава, когато бог, стоящ сред своите угодници, ще им раздава като на богове нетленно блаженство.

8. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Αὐτὸ τοῦτο τῆς καλῆς καὶ φρονίμης ἐπιστολῆς σου τὸ προηγούμενον ῥῆμα, κἀγὼ προηγούμενον τίθημι, τέκνον ἡμῶν, εἴπερ δεῖ τέκνον καλεῖν τὸ ὑβρίζον πατέρα τέκνον, πατὴρ δὲ σός, ἄν τε βούλῃ ἄν τε μὴ βούλῃ, ἐπίσκοπος εἰ καὶ ἐλάχιστος ὁ τὴν εἰς Θεὸν μὴ ἀπηρνημένος εὐσέβειαν. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἁμαρτωλοί, ἀλλ' οὐχ ὑμᾶς ἐπίσκοποι κριτὰς ἔχουσιν· ὑμῶν κριταὶ τυγχάνουσιν οἱ ἐπίσκοποι, εἴ γε τῆς Χριστοῦ ἀγέλης ἐστὲ, καὶ μὴ τῆς ἐκείνου ποίμνης πλανώμενοι· ἀλλ' ἐμωράνθημεν, ὡς ἔφης ὁ φρόνιμος σύ· εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν τῷ χάριν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν εἰς τὸ ἔδαφος ἡμᾶς τῆς ὕβρεως ῥίψαντι. Ἀλλ' εἰπέ μοι, ὁ σοφὸς σὺ καὶ φρονιμώτατος, εἰ ἐγὼ μωρὸς ὁ γηραιὸς πατὴρ, καὶ δυσωπῶν παῖδα νεανίαν ὑπὲρ εἰρήνης, ὑπὲρ διαλλαγῆς, ὑπὲρ τοῦ λῆξαι κενούμενα Χριστιανῶν αἵματα, τίς ἂν εἴη νεανίας υἱὸς ὁ τὸν πατέρα εἰρηνικὰ δυσωποῦντα μωρὸν ἀποκαλῶν; Πρόσχες οἷα φρονεῖς, οἷα λέγεις, οἷα γράφεις. „Εἶδον, ἔλεγεν ὁ προφήτης ὑπερυψούμενον καὶ ἐπαιρόμενον (τὸ παραλειφθὲν ἡμῖν αἰδοῖ τῇ πρὸς σὲ παραλέλειπται· σὺ δὲ οὐκ ἠγνοήκας), καὶ παρῆλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν, καὶ ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὑρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ." Ἀλλὰ τοῦτο τὸ μέρος τοσοῦτον ἐχέτω τὸ γράμμα· τὰ δὲ ἐφεξῆς ἄκουε. Μὴ νόμιζε τὴν γεγενημένην ἧτταν τῶν σῶν ματαίων λογισμῶν ἐπὶ τελειώσει γεγενῆσθαι, μὴ τοῦτο ὑπολάμβανε· εἰ δ' ὑπολαμβάνεις, ὡς φλυαρίαν ἀποστράφηθι τὴν ὑπόληψιν. Ἀλλὰ νενίκηται ὁ πρὸς σὲ λαὸς ἐκστρα-

До същия

Същото слово, което стои в началото на твоето хубаво и разумно послание, и аз турям в началото, чедо мое, ако, разбира се, трябва да нарека чедо чедото, което е оскърбило баща си; но аз съм твой баща и щеш не щеш, епископ, който, ако и най-незначителен, не е отхвърлил почитанията към бога. Прочее на епископите, ако и да са грешници, вие не сте съдии; напротив, епископите са ваши съдии, ако, разбира се, сте от стадото Христово и не сте се отклонили от това стадо. Но ние сме оглупели, както казваш ти, разумният. Ние благодарим на нашия бог, който заради нашите грехове ни е хвърлил в нозете на оскърблението. Но кажи ми ти, мъдрият, ти, най-умният: ако аз, старият баща, съм глупав, като умолявам сина-младеж за мир, за спогодба, за прекратяване кръвопролитието между християните, то какъв трябва да бъде младежът-син, който нарича глупав умоляващия за мир баща? Внимавай какво мислиш, какво вършиш и какво пишеш. „Видях— казва пророкът — човек горд и надменен (изпуснатото изпуснахме от уважение към тебе; ти го твърде добре знаеш) и отминах, и ето той повече не съществуваше, и го подирих, и мястото му не се намери." Но нека бъде това доста за тази част на това писмо. Слушай по-нататък. Не мисли, че станалото поражение[1] е произлязло за изпълнение на твоите суетни помисли, не предполагай така, а ако пък предполагаш така, отхвърли това предположение като празнословие. Обаче победен бе народът, който беше излязъл на поход срещу тебе:

[1] Тук патриарх Николай Мистик има пред вид поражението на византийците при р. Ахелой на 20 август 917 г.

τεύσας, πρῶτον μὲν κρίμασιν ἀποῤῥήτοις τοῦ ἐξ ἀποκρύφων ταμείων τὰς ἑαυτοῦ κρίσεις ὁπότε βούλοιτο προάγοντος· δεύτερον δέ, ὅσον ἔστι καὶ ἀνθρώποις εἰδέναι τῶν οἰκείων ἕνεκεν σφαλμάτων. Κακῶς ποιεῖς καὶ οὐ περιεσκεμμένως τὴν νίκην πρὸς τὴν ἰδίαν ἁρπάζων ἐπιθυμίαν, καὶ ὑπολογιζόμενος ὡς ἕνεκεν τοῦ σὲ τῶν Ῥωμαίων κατασχεῖν ἐξουσίαν, τὸ γεγονὸς ἁμάρτημα τῷ Ῥωμαϊκῷ συνέβη λαῷ. Νέος εἶ· καὶ εἰ μὲν οὐκ ἤκουσας, μάνθανε· εἰ δὲ ἀκούσας ἐπιλέλησαι, ἀναμνήσθητι.

Πάλαι ποτὲ ἡ Περσικὴ στρατιὰ μέχρι τῶν ἐνταῦθα ηὐλίσατο, καὶ ἃς ἀπειλεῖς πυρκαϊὰς καὶ οἰκοδομημάτων καταστροφὰς διεπράξατο. Ἀλλ' οἱ μὲν ἀπώλοντο, καὶ ὅσον εἰς μνήμην ὀνόματος περιλείπονται· ἡ δὲ Ῥωμαϊκὴ βασιλεία ἐπὶ τῆς οἰκείας ἕστηκε κρηπῖδος. Ἀλλὰ καὶ ἄνω τούτων τὰ τῶν Ἀβάρων γένη, ὧν ὑμεῖς ἀποσπάδες (καὶ μηδέν σοι πρὸς βάρος ὁ λόγος), καὶ δοῦλοι καὶ δραπέται γεγόνατε, ἐπὶ πλεῖστον τὴν μεγάλην ταύτην καὶ ὑπὸ τῇ πάντων δεσποίνῃ καὶ κυρίᾳ στρατηγουμένῃ πόλει, μέχρι καὶ τῶν τειχῶν ἐπέδραμον· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπώλοντο, καὶ οὐδὲ λείψανον τοῦ γένους ὑφίσταται, αὕτη δὲ σὺν τῇ λαχούσῃ αὐτῇ ἐξ ἀρχῆς καὶ δόξῃ καὶ βασιλείᾳ φαιδρύνεται. Βούλει σοι καὶ ἄλλην γράψωμεν τυραννικὴν ἔφοδον, καὶ οὐδ' ὅσον καὶ ἀξίαν συγκρίνεσθαι τῇ ὑμετέρᾳ ἐφόδῳ; Τὸ Σαρακηνῶν γένος ναυσὶ μὲν μυρίαις ἱππότῃ δὲ καὶ πεζῷ λαῷ ὑπερβάλλοντι, τὴν μεγάλην ταύτην καὶ ὡς ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ πόλιν ἐπὶ χρόνοις ἑπτὰ περιεκύκλωσαν, καὶ πάντας εἶδεν ἀπώλεια, καὶ παντελῶς ὀλίγοι πρὸς τὴν ἰδίαν πατρίδα ὑπέστρεψαν· αὕτη δὲ διαμένει καὶ διασώζεται τῆς ἐξ ἀρχῆς εὐδοκίας φρουρουμένη ταῖς πτέρυξιν. Ἠγάπησα καὶ ἀγαπῶ σε, τέκνον ἡμῶν, ὁ μωρανθεὶς ὡς σὺ λέγεις, πατήρ, καὶ συμβουλεύω σοι, σὺ μὲν ὡς νομίζεις, μωρά, πάντως δὲ οὐ μωρά· κατάλιπε τῶν σε πλανησάντων τὴν πλάνην· ῥίψον τὰς ματαίας ἐλπίδας, ἀρκέσθητι τῇ ἐξου-

първо, по неизречената присъда на оногози, който изважда от съкровени хранилища своите присъди, когато му е угодно, а, второ — доколкото е възможно и на хората да знаят, — поради собствените му грешки. Постъпваш зле и необмислено, като приписваш победата на собственото си желание и като предполагаш, че станалото поражение, което постигна ромейския народ, е станало за това, щото ти да завладееш властта над ромеите.[1] Млад си и ако не си чул, то узнай, а ако си чул, но си забравил, то спомни си.

Отдавна някога персийската войска е стояла на стан чак до тукашните места,[2] причинявала пожари и разрушения на сгради, с които ти сега заплашваш; но тя погина и само името ѝ остана за спомен, а Ромейската империя стои на собствените си основи. Но и преди тях аварските племена, от които, нека думите ми никак да не те обиждат, сте издънка и бяхте техни роби и бежанци,[3] извършваха нападения до стените на този велик град, защищаван от владичицата и господарка[4] на всички; но те погинаха и не съществуват даже и следи от тяхното племе, а пък този град се украсява с отколе падналата му се слава и царска власт. Искаш ли да ти напиша и за друго тиранско нашествие, което не може да се сравни нито по големина, нито по значение с вашето? Сарацинското племе обсади с множество кораби и с още по-голям брой конница и пехота този велик и наистина божи град цели седем години, но всички ги сполетя погибел и съвсем малко се завърнаха в отечеството си,[5] а градът си остава и се запазва, охранен под крилата на изначалното благоволение божие. Обикнах те и обичам те, чедо наше, аз, оглупелият, както казваш ти, баща, който ти дава, както ти мислиш, глупави съвети, а в същност — съвсем неглупави: остави заблудата на ония, които те заблуждават, отхвърли суетните надежди, задоволи се с властта, която си насле-

[1] След победата си над византийците при Ахелой Симеон открито изявил своите претенции над императорския престол. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, XI, стр. 20—23. [2] Става дума за голямата обсада на Цариград от перси, авари и славяни през 626 г. Персите начело с Шахрбараз се намирали на малоазийския бряг, а аварите и славяните начело с аварския хаган — на европейския бряг. [3] Николай Мистик намеква за времето, когато прабългарите се намирали под властта на аварите. [4] Т. е. от Богородица, смятана за покровителка и спасителка на Цариград. [5] Арабите начело с Моавий обсаждали Цариград в продължение на седем години (669 — 676). Всяка пролет те се явявали със своята флота под стените на византийската столица и прекъсвали обсадата през есента. За тия събития вж. *Ostrogorsky*, History, p. 111.

σίᾳ ἣν ἐκ τῶν σῶν πατέρων ἐκληρονόμησας, μὴ βούλου δεσπόζειν ὑφ᾽ ὧν ἐδιδάχθης ἐπιγινώσκειν τὸν τῶν ὅλων Δεσπότην· οὐδεὶς δοῦλος ὑπάρχων τινὸς, εἶτα ὑφ᾽ἑτέρου τῆς δουλείας ἀπηλλαγμένος, καὶ σωφρονῶν, ἐπιζητεῖ γενέσθαι δεσπότης τοῦ τῆς δουλείας αὐτὸν ἀπαλλάξαντος. Ἐνθυμήθητι καὶ σὺ, ὅτι δοῦλοι δαιμονίων ἦτε, καὶ τῆς ἐκείνων ἀπηλλάγητε δουλείας ὑπὸ τῶν Θεοῦ χάριτι διεπόντων τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐξουσίαν· μὴ διανοῆσθε τῶν ὑφ᾽ὧν τῆς ἐλευθερίας ἠξιώθητε, δεσπόται γενέσθαι· μὴ ἐπὶ τοσοῦτον ἀγνωμονήσητε, μηδὲ καταλίπης μνήμην τοιαύτην, ὡς γέγονέ τις Βουλγάρων ἀρχηγὸς, ὃς ἐβουλήθη τοὺς ἐλευθερώσαντας τὸ Βουλγάρων γένος ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας, ὑφ᾽ ἑαυτὸν δουλῶσαι, καὶ γενέσθαι τῶν ἐλευθερωσάντων δεσπότης. Ταῦτά σοι γέγραφα ὁ μωρὸς κατὰ τὴν σὴν δόξαν ὡς φρονίμῳ· σὺ δὲ οὐκ ἀγνοεῖς ὡς σοφὸς, τό· „Δίδου σοφῷ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται.“ (X, col. 80 D—84 B)

дил от предците си, не пожелавай да господаруваш над ония, от които ти си се научил да познаваш господаря на всичко! Никой, който е бил някому роб, а след това е бил освободен от робията от другиго и е разумен, не ще поиска да стане господар на тогози, който го е освободил от робство. Помисли тъй също и ти, че вие бяхте роби на бесове и че бяхте избавени от тяхното робство благодарение на ония, които по милост божия управляваха ромейското царство. Не помисляйте да станете властители на ония, чрез които вие се удостоихте със свобода.[1] Не бъдете дотолкова неблагоразумни, нито пък оставяй такъв спомен, че е имало един български управител, който пожелал да покори под властта си онези, които са освободили българския род от робството на дявола, и да стане господар на освободителите. Това ти написах аз,[2] глупавият според твоето мнение, на тебе като разумен, а ти твърде добре знаеш, ако си мъдър, следното: „Дай на мъдрия повод и той ще стане още по-мъдър.“

9. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Εἰ μὲν δυνατὸν ἦν αὐτὸν ἐμὲ πρὸς σὲ, τέκνον ἡμῶν, παραγενέσθαι, οὐκ ἂν παρῃτησάμην τοῦτο ποιῆσαι· ἀλλὰ καὶ τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, καὶ τοῦ χειμῶνος τὴν πικρίαν ἐν δευτέρῳ ἂν ἐθέμην, καὶ τὴν πρὸς τὴν μεγαλόδοξόν σου ἀρχὴν οὐκ ὤκνησα πορείαν ποιήσασθαι. Νῦν δὲ ὅτι καὶ τὸ γῆρας ἐπίκειται, καὶ ἡ τούτου βαρύτης μικροῦ καὶ τοῦ ἐκ τῆς κλίνης ἡμᾶς ἀνίστασθαι ἀπόρως διατίθησι, καὶ ἄκοντες ἐπεχόμεθα τῆς τοιαύτης ὁρμῆς, ἣν οἶδα ὡς εἴπερ ἦν ἐνδείξασθαι, οὐκ ἂν ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ· οὐ γὰρ ἂν ἐπαυσάμην. τοῦτο μὲν ῥήμασι δυσωπῶν, τοῦτο δὲ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ ὄμματα, καὶ τὸ φίλον ἐμοὶ πρόσωπον, καὶ τὰς χεῖρας καταφιλῶν, τοῦτο δὲ καὶ γονάτων ἁπτόμενος, τυχὸν δὲ καὶ τῶν ποδῶν, ἕως ἂν τὸ σπουδαζόμενον κατεπραξάμην. Ἀλλ᾽ ἐπέχει με τῆς τοιαύτης ὁρμῆς τὸ χαλεπὸν γῆρας, καὶ ἡ ἀπαραίτητος τυραννὶς τῆς ἀσθενείας· διὰ ταῦτα προσ-

До същия

Ако беше възможно самият аз да се явя при тебе, чедо наше, не щях да се откажа да направя това: щях да пренебрегна дългия път и суровата зима и не щях да се поколебая да предприема пътуване към твоята преславна власт. Сега пък, когато и старостта ни е налегнала и нейното бреме едва ми позволява да ставам за малко от леглото си, ние против волята си се въздържаме от такова пътуване, за което зная, че ако можех да го предприема, то щях да постигна целта си. Защото нямаше да престана ту с думи да те умолявам, ту да ти целувам главата, очите, милото лице и ръцете, ту да обгръщам коленете ти и даже краката ти дотогава, докато не постигна желаното. Но мене ме въздържа от такова пътуване тежката старост и неумолимата тирания на бол-

[1] Тук авторът на писмото има пред вид покръстването на българите. [2] Вероятно това писмо е написано през 918 г.

δεόμενα γράμματος. Ἀλλὰ πρῶτον κατανόησον, τέκνον ἡμῶν, ὑπὲρ τίνος ἡ πρεσβεία, καὶ εἰ τυχὸν ἐγὼ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας ἀνάξιος εἰσακούεσθαι, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ πράγματος, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύομεν, τὴν σὴν φιλόχριστον δυσωπησάτω ψυχὴν, ὅπερ οἶμαι, καὶ αὐτὸς ἐπιθυμεῖς καὶ ζητεῖς, καὶ οἷα τὰ ἐξ ἀνθρώπων ἀναντιώματα τὴν καλὴν ταύτην ἀνακρούει ἐπιθυμίαν. Ἀλλὰ τί μὴ τάχιον λέγω τὸ βούλημα τῆς ψυχῆς καὶ τὸ πρᾶγμα; Προπαρασκευάζομαι δὲ καὶ οἷον προυδοποιῶ τὴν προσαγωγὴν τῇ ἱκετηρίᾳ· ἱκετεύομεν καὶ δεόμεθα, τέκνον ἡμῶν, ἐκείνην σοι τὴν δέησιν φέροντες, ἧς ὁ Πατὴρ καὶ Θεὸς τῶν ὅλων τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἀπόστολον καὶ πρέσβυν εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλεν· ἀπέστειλε γὰρ ἐκ τῶν ἀχράντων καὶ θείων κόλπων τὸν ὁμότιμον αὐτοῦ καὶ ὁμόδοξον Υἱὸν ἐπὶ τὸ καταλῦσαι μὲν τὸ μεσότοιχον τῆς ἔχθρας βραβεῦσαι δὲ τὴν εἰρήνην τοῖς κατ' ἀλλήλων ἐκπεπολεμωμένοις. Δυσωποῦμεν ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ καὶ παρίστασθαι τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ καταξιωθέντες, οὐδὲ δι' ἓν ἡμέτερον κατόρθωμα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἄφατον ἀγαθότητα τοῦ ταύτης ἡμᾶς τῆς χάριτος καταξιώσαντος· ἀλλὰ δυσωποῦμέν σου τὴν φιλόχριστον ψυχὴν, ὅπερ καὶ Θεὸν τῷ θυσιαστηρίῳ παριστάμενοι δυσωποῦμεν, ὑπὲρ εἰρηνικῆς καταστάσεως.

Ἕως τίνος ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἐχθρὸς τοῦ πλάσματος τῆς θεϊκῆς παλάμης ἐπευφρανθήσεται ταῖς ἡμῶν συμφοραῖς; Ἕως τίνος ἡ γῆ Χριστιανῶν αἵμασι μιαίνεται ὑπὸ Χριστιανῶν χειρῶν κενουμένοις; Ἔσφαξε Κάϊν Ἄβελ τὸν ἀδελφὸν, καὶ ὅμως σφαγέντος ἑνὸς ἐβόα αἷμα πρὸς τὸν Θεόν. Τί λογίζῃ, τέκνον ἡμῶν; Τί διανοῇ τοσούτων αἱμάτων μέχρι τοῦ νῦν κενουμένων; Πόσην εἰκὸς τὴν βοὴν ἀναφέρεσθαι πρὸς τὸν Θεόν; Καὶ οὔπω λέγω περὶ τῶν ζώντων, τοὺς ὀρφανοὺς παῖδας, τὰς χηρευούσας γυναῖκας, τοὺς ἀδελφῶν ἐστερημένους, τοὺς τέκνων ἐρήμους, τὰ ἅγια θυσιαστήρια, τῶν μοναζόντων τὸν σκεδασμὸν, τῶν παρθένων τὴν διαφθορὰν, ὧν

навостта, та затова трябва да ти пиша.[1] Но най-напред помисли, чедо наше, за какво се отнася пратеничеството[2] и ако аз случайно поради моите грехове съм недостоен да бъда изслушан, то поне важността на работата, за която се застъпваме, нека да смекчи твоята христолюбива душа, което, аз мисля, и ти сам желаеш и търсиш и само препятствия от страна на хората задържат това прекрасно желание. Но защо ли аз да не изкажа по-скоро душевното си желание и [същността на] работата? Аз предварително се приготвям и като че предварително подготвям достъпа за молбата си: умоляваме и просим, чедо наше, като ти представяме онази молба, заради която бог и отец на всичко изпрати в света единородния си син като апостол и пратеник, понеже той изпрати от своето пречисто и божествено лоно своя равночтим и равнославен син, за да разруши преградите на враждата и да закрепи мир между враждуващите едни срещу други. Умоляваме те ние, смирените и удостоени да стоим пред свещения олтар, и не само заради един наш успех, но заради неизказаната добрина на онзи, който ни е удостоил с тази благодат, умоляваме твоята христолюбива душа за установяване мира, за което, застанали пред олтаря, молим бога.

Докога изначалният враг на творението на божествената ръка ще се радва на нашите злополучия? Докога християнската земя ще се обагря от кърви, пролени от християнски ръце? Каин уби брата си Авел и макар да беше убит само един човек, все пак кръвта му надигна глас към бога. Какво мислиш, чедо наше? Какво смяташ, когато толкова кърви досега са пролени? С какво стенание трябва да се вика към бога? Аз вече няма да говоря за живите: за децасирачета, за жени-вдовици, за тези, които са се лишили от братя, за тези, които са загубили чеда, за свещените олтари, за разпръсването на монасите, за изнасилването на девиците, чиито непрекъс-

[1] През 919 г. великият друнгарий на флотата Роман Лакапин отстранил от регентството Зоя, майката на Константин VII Багренородни, и взел властта. Той оженил дъщеря си за младия император и се обявил за василеопатор, т. е. за баща на василевса, а малко по-късно — и за съимператор. След тия събития Симеон видял своите планове разстроени. Тъй като може би е искал да се възползува от вътрешните неуредици във Византия, той започнал да се готви за война. Това писмо на патриарх Николай Мистик (от 919 или 920 г.) е било изпратено с цел да се предотврати войната. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, XI, стр. 27—30. [2] За да се предотврати войната, от Цариград е било изпратено и специално пратеничество до цар Симеон.

οἱ διηνεκεῖς στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα ἐντυγχάνουσι διὰ παντὸς τῷ Θεῷ. Οἶδα ὅτι καὶ χωρὶς τῶν ἡμετέρων λόγων φρόνιμος ὤν, καὶ εἴπερ τις ἀνθρώπων φρονιμώτατος, ἐνθυμῇ ταῦτα· ἀλλ' οἴμοι! δαίμονος ἐπηρείᾳ καὶ ἀνθρώπων κακοβουλίᾳ τῇ σῇ πρᾳείᾳ ψυχῇ ἐμπεσοῦσα πικρία, ἄνθρωπον ὄντα διερεθίζει καὶ φιλονεικεῖ μὴ συγχωρῆσαι γενέσθαι τῆς ἑαυτοῦ ἡμερότητος. Ἀλλὰ, τέκνον ἀγαπητὸν, εἴτε δαίμονος τὸ ἔργον, μὴ ἐπὶ πλέον παρασχῶμεν αὐτῷ καταρχεῖσθαι καθ' ἡμῶν· εἴτε ἀνθρώπων κακοβουλίαις ἀπήντησε τὰ ἐλεεινὰ ταῦτα καὶ δυσχερῆ πράγματα, ἀρκεσθῶμεν ταῖς κατ' ἀλλήλων ἐπιθέσεσιν· ἦρξαν τοῦ πονηροῦ ἐπιχειρήματος οἱ προκατάρξαντες προελύπησαν τὴν σὴν ψυχὴν δι' ὧν κατὰ σοῦ προκεκίνηται. Ἔχεις ἱκανὴν τὴν τιμωρίαν· ἀναλόγισαι τὰ συμβεβηκότα πάθη, καὶ σβέσον τὸν θυμὸν τῆς ψυχῆς οἷς ἔπαθον οἱ σὲ κακῶς ποιήσειν ἐπιχειρήσαντες.

нати стонове и сълзи постоянно достигат до бога. Зная, че ти, който и без нашите слова си разумен и дори извънредно разумен, размисляш за това. Но, уви, поради злобата на дявола и злоумишлението на хората попадналата в кротката ти душа горчивина те раздразва, бидейки човек, и те подбужда, щото ти да не допуснеш да се прояви твоята кротост. Но, възлюблено чедо, ако това е работа на дявола, то нека не му позволим повече да се подиграва с нас. Ако пък тези достойни за съжаление и неприятни неща са произлезли от злоумишлението на хората, то нека се задоволим с тези взаимни нападения. Предишните управници[1] започнаха недобро дело: те предварително опечалиха душата ти с това, което повдигнаха срещу тебе. Ти им доста отмъсти; помисли за станалите бедствия и угаси душевния си гняв, защото ония, които се бяха заловили да ти вредят, са вече наказани.

Ἔστιν ὁ νόμος οὗτος κρατῶν οὐ μόνον ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἐν θηρίοις. Ἔστι γὰρ πολλάκις ἰδεῖν θηρία ὑπὸ θυμοῦ κατ' ἀλλήλων ἐφορμήσαντα· εἶτα τοῦ ἑνὸς ἐλαττωθέντος, τὸ ἕτερον καταπραΰνεται. Μὴ βουληθῶμεν ἡμεῖς καὶ θηρίων φύσιν παρεξελθεῖν, μηδ' ἄσβεστον ἔχειν θυμὸν, μηδὲ τὴν πικρίαν ἀκατάληκτον. Ἀλλ' ἐπὶ λογισμοὺς ἐλθὼν ἀνθρωπίνους, καὶ μάλιστα τῇ σῇ πρέποντας φρονήσει, ἐάσας τοὺς πολέμους, τὰς σφαγὰς καὶ τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις, ἀπόβλεψον πρὸς τὸ μέγα πρᾶγμα τῆς εἰρήνης, τὴν ἀτίμητον κληρονομίαν, ἣν κατέλιπεν ἡμῖν ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν γενέσθαι καταξιώσας, ἵνα εἰρηνοποιήσας υἱοθετήσῃ ἡμᾶς τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Ἐκεῖνον, τέκνον, νόμισον ὁρᾶν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἑστῶτα, καὶ τὰ οἰκεῖα τραύματα ὑποδεικνύντα, τὴν σφαγὴν, τῆς πλευρᾶς, τὰς τρήσεις τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, τοιαῦτα λέγειν. Τί τοῦτο, τέκνα ἐμὰ, λαὸς ἐμὸς, κλῆρος ἠγαπημένος, ὃν μοι ἔδωκεν ὁ Πατὴρ ἀντὶ τῆς ἐμῆς ὑπακοῆς, καὶ τῆς μέχρι σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου συγκαταβάσεως; Τί τοῦτο; Πῶς ἐπελάθεσθε τῆς ἐμῆς ἐντολῆς; Πῶς ἀμνημονεῖτε τῶν ἐμῶν παραινέσεων; Ποῦ μοὶ ἀπώλετο ἡ ἀγάπη ἣν κατέλιπον ὑμῖν; Τί γέγονεν ἡ εἰρήνη, ἣ ἐδίδαξα ὑμᾶς; Πῶς ἐμὲ κεφαλὴν ὁμολογοῦντες, καὶ μέλη ἐμὰ φιλοῦντες καταμιάζε-

Съществува закон, който има сила не само между хората, но и между зверовете. Често се случва да виждаме как зверовете в гнева си се нахвърлят един върху друг, но когато единият бива победен, другият се укротява. Нека не се стремим да надминем природата на зверовете, нито да имаме неугасим гняв, нито безкрайно озлобление. Но ако преминеш към човешки разсъждения, и особено такива, които подобават на твоето благоразумие, и като оставиш войните, убийствата и кръвопролитията, обърни поглед към великото дело на мира, на безценното наследие, оставено ни от тогова, който счете за достойно да стане наш брат, за да ни направи, след като въдвори мир, синове на бога и отца. Представи си, чедо, че той стои между ромеите и българите и като показва своите рани, прободената си страна, пробитите си ръце и крака, казва следното: „Що е това, чеда мои, народе мой, възлюблено наследие, което ми даде отец заради моето послушание и за това, дето съм стигнал до кръста и смъртта? Що е това, как забравихте моята заповед? Как не си спомняте моите наставления? Къде изчезна любовта, която аз ви оставих? Що стана мир, на който аз ви научих? Как вие, които ме признавате за своя глава и които обичате да се на-

[1] Под „предишни управници" Николай Мистик разбира византийското правителство начело с императрица Зоя. Вж. тук, стр. 219, бел. 1.

σθαι, καὶ ἀλλήλων ὁπλίζεσθε; Οὐκ ἔστι τοῦτο μελῶν τὴν αὐτὴν κεφαλὴν ἐχόντων, ἀλλ' ἀνάγκη χωρίζεσθαι καὶ ἑτέραν ζητεῖν κεφαλήν. Ταῦτά μοι νόμιζε τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν πλέον ὀδυνώμενον ἢ ὅτε τῷ σταυρῷ προσήλοῦτο λέγειν· οὗ ὡς ἀληθῶς ἀκούοντες δυσωπηθῶμεν τοὺς λόγους, αἰδεσθῶμεν τὰ τραύματα, φοβηθῶμεν τὴν λύπην αὐτῷ ἐμπαρέχειν καὶ ὡς ἔστι καιρὸς θεραπεύσωμεν τὰ εἰς ἀλλήλους σφάλματα, ἀπαλλάξωμεν δὲ κἀκεῖνον τῆς ἐφ' ἡμᾶς ὀδύνης καὶ τοῦ ἀλγήματος, καταστήσωμεν εὐμενῆ τὴν θείαν δίκην, πάλιν πρὸς τὸ εἰρηνικὸν μεταβεβλημένοι, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀγάπην ἀναλαβόμενοι, καὶ μὴ ἀναμείνωμεν ἐκεῖθεν ὑπὲρ ὧν εἰς ἀλλήλους ἐξεπολεμήθημεν, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν ἐξεμάνημεν, κριθῆναι ὅτε καὶ ἡ ἀπολογία ἀπρόσδεκτος, καὶ πᾶσα πρόφασις ἀνενέργητος, καὶ ἡ κατάκρισις ἀσυγχώρητος. Μὴ καταγνῷς ἡμῶν ὡς ἀδολεσχούντων, εἰ πλέον τὸν λόγον ἐκτείνομεν· τὰ γὰρ κοινὰ πάθη, καὶ οἱ σπαραγμοὶ τῆς καρδίας πρὸς τοῦτο βιάζονται. Καὶ εἴπερ ἦν μοι, κατὰ τὸν παλαιὸν λόγον, πλειόνων εὐπορῆσαι γλωσσῶν, τοῦτο ηὐξάμην ἄν, ἵνα ἴσως οὕτως ἱκανῶς ἀπεκλαυσάμην, καὶ τὰς δεήσεις μὴ πολὺ τῶν κακῶν λειπομένας καὶ πρὸς Θεὸν ἐποιησάμην, καὶ πρὸς τὴν σὴν μεγαλοφυῆ ἐξουσίαν. Ἀλλ' ἐπεὶ μὴ πλειόνων ἔστι μοι γλωσσῶν εὐπορία, τῇ δεδομένῃ τέως παρὰ τῆς φύσεως ἀποχρήσομαι, καί, ὥσπερ εἶπον, ὑπὸ τοῦ ἄλγους τῆς ψυχῆς βιαζόμενος, μακρότερον τὸν λόγον ποιήσομαι. Ἐνθυμήθητι, τέκνον ἐμόν, πρὸ τοῦ μέλλοντος κριτηρίου, πρὸ τῆς φοβερᾶς ἐκεῖ παραστάσεως, ὅτι διάκρισις οὐκ ἔστιν ἀρχόντων καὶ πενήτων ἐκ τῆς κοσμικῆς ταύτης περιφανείας, ἀλλ' ἀπὸ μόνων τῶν ψυχικῶν κατορθωμάτων· λάβε μοι κατὰ νοῦν καὶ πρὸ τῆς παγκοσμίου ἐκείνης συναγωγῆς ἐπὶ τοῦ ἀδεκάστου κριτοῦ, τὰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ μετὰ τὸν ἡμέτερον θάνατον ὑπὸ τῶν τότε στρεφομένων ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ, περὶ ἡμῶν εἰς μνήμην ἐσόμενα. Τίς γὰρ τῶν μετὰ ταῦτα τοσαύτην ἀκούσας Χριστιανῶν μιαιφονίαν οὐ λοιδορήσεται, οὐκ ἐπαράσεται, οὐ πᾶν εἴ τι πονηρὸν ὄνομα εἰς τοὺς τὰ τοιαῦτα πεπραχότας ἀναθήσει;

рачате мои членове, се въоръжавате един срещу друг? Това не е свойствено на членове, които имат една глава: тям им е необходимо да се разделят и да си търсят друга глава.“ Представи си, че това говори сам Христос и бог наш, опечален повече, отколкото тогава, когато той беше прикован на кръста. Нека се побоим от думите му, сякаш наистина го слушаме, нека се засрамим от раните му, нека се побоим да му причиним печал и навреме да оправим взаимните грешки! Нека го освободим от скръб и мъка заради нас, нека направим благосклонно божественото правосъдие, като се възвърнем отново към мира и възобновим предишната любов! Нека не чакаме, щото това, за което ние започнахме да воюваме, или по-добре да кажем, започнахме да беснеем един срещу друг, да бъде осъдено [от него], когато и защитата бъде неприемлива, и всяко оправдание недействително, а присъдата неотменна! Не ни осъждай като хора, които бръщолевят, ако проточваме надълго словото, защото общите бедствия и гърчовете на сърцето ми ни принуждават към това и ако за мене беше възможно съгласно древния израз да разполагам „с много езици“, то аз бих пожелал това, та по този начин може би щях да се наплача достатъчно и щях да отправя към бога и към твое великодушно господство просби, които не биха отстъпвали много на самите нещастия. Но понеже аз не разполагам с много езици, то ще се възползувам от този, който засега ми е даден от природата, и затова, както вече казах, принуден от душевна горест, ще разтегна словото си. Помисли си, чедо мое, преди бъдещия съд и преди тамошното страшно представяне, че не се прави разлика между управници и бедни според тяхната светска знатност, а само според техните духовни заслуги. Вземи пред вид и това, че преди онова всеобщо явяване пред неподкупния съдия делата в настоящия живот ще бъдат споменавани след нашата смърт от ония, които ще живеят тогава. Кой прочее от по-сетнешните поколения, като чуе за толкова голямо изтребление на християните, няма да порицава, няма да проклина, няма да нарече с най-лошото име онези, които са извършили това.

Ἐγένοντο πολλοὶ πλειστάκις ἐχθροὶ πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὅσοι ἐπιεικέστεροι, ὅσοι τὸν τρόπον

Твърде често мнозина са ставали врагове помежду си, но ония, които са

ἀνθρωπικώτεροι, ἔδωκαν ὅρον τῇ ἔχθρᾳ, οὐκ ἐνέμειναν διαπαντὸς τῷ κακῷ, ἀλλὰ συνειδότες ὡς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀλλότριον τὸ ἀχθραίνειν, μετέβαλον εἰς εἰρήνην τὴν ἔχθραν. Καὶ οὐ λέγω τέκνα πρὸς πατέρας, ἀδελφοὺς πρὸς ἀδελφοὺς ποιήσαντας, μαθητὰς πρὸς διδασκάλους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόῤῥω τῆς τοιαύτης συναφείας καὶ σχέσεως. Τὸ δ' ὑμέτερον ποταπόν; Τέκνα πρὸς πατέρας ἔχθραν ἄσπονδον ἔχετε, ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφούς, μαθηταὶ πρὸς διδασκάλους, καὶ τότε πηλίκης διδασκαλίας! ἥτις ὑμῶν ἀνέῳξε τὰ ὄμματα τῆς ψυχῆς, ὡδήγησε πρὸς τὸ φῶς, τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας ἐῤῥύσατο· καὶ τὸ ἐπὶ τούτοις ἀσύγκριτον, υἱοὺς Θεοῦ ἀπειργάσατο. Τίς οὖν τῶν μεταγενεστέρων ταῦτα μέλλων ἀναμανθάνειν, οὐχὶ πάντα ὀνείδη, οὐχὶ πάσας βλασφημίας ἐπαφήσει κατὰ τῶν οὕτως ἀθάνατον ἔχθραν ἀραμένων. Εἶτα τί τὸ κέρδος τῆς ἐντεῦθεν περιφανείας, τῆς δόξης, τῆς ἀρχῆς, τῆς ἐξουσίας, ὅταν ἀπερχόμενοι τῆς ζωῆς ταύτης, ὄνομα πονηρὸν καταλείψωμεν, ὅταν ὑβριζώμεθα, ὅταν ἐξονειδιζώμεθα παρὰ τῶν μισούντων τὴν πονηρίαν, ὅταν ἐπαρῶνται ἡμῖν οἱ τὸ τῆς εἰρήνης καλὸν ἀγαπῶντες, καὶ τὰς σφαγὰς καὶ τὰς μιαιφονίας βδελυσσόμενοι; Κρεῖσσον ἀγαθὸν ὄνομα, τέκνον ἐμὸν, οὐ μόνον ὑπὲρ πλοῦτον πολὺν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν δόξαν καὶ βιωτικὴν περιφάνειαν.

Ἐννόει μοι ταῦτα καὶ ὅπερ παιδὸς ὄνομα καλὸν ἐπεπόθησας, μνήμην ἔντιμον καὶ λαμπράν. Ταύτην μὴ ἀπολέσωμεν διὰ φιλονεικίαν καὶ πικρίαν ψυχῆς· καλὸν ἐφόδιον πρὸς τὸν μέλλοντα βίον τὸ συναπάραι μετὰ τῶν τῆς ἀρετῆς ἐγκωμίων· καλὸν δὲ καὶ τὸ καταλιπεῖν τοῖς σοῖς χρηστοῦ πατρὸς τέκνα καλεῖσθαι, ἐπιεικοῦς, πράου, ἡμέρου, φιλανθρώπου, ἀλλὰ μὴ τὰ τούτων ἐναντία· μηδὲ γένοιτο, τέκνον ἐμόν, οὕτω τοὺς σοὺς υἱοὺς, τὰ ἐμὰ γλυκύτατα δυστυχῆσαι τέκνα, ὥστε ἀνθ' ὧν εἶπον καλῶν ὀνομάτων, κληρονομῆσαι τῶν ἐναντίων. Ἐκεῖνος ὁ κλῆρος τιμιώτερος τῆς μελλούσης αὐτοῖς παρὰ σοῦ καταλιμπάνεσθαι ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας· ὧν σὺ φροντίδα ποιούμενος, ὡς ὄντως παρὰ Θεοῦ τοῦ σοῦ ἔθνους ἄρχειν καταστάς. Καὶ προσέτι τῆς ἐξ ἀρχῆς σου ἐπιεικείας καὶ ἡμέρου ψυχῆς μὴ ἐξιστάμενος, ἄνοιξον ἡμῖν τὰ ὦτα, καὶ πρὸ

били по-снизходителни и по-човеколюбиви по нрав, са слагали предел на враждата, не са упорствували изцяло в злото, но като са съзнавали, че ненавистта е чужда на човешката природа, са превръщали омразата в мир. Аз не говоря за чеда, които са извършили това спрямо бащите си, братя — спрямо братята си, ученици — спрямо учителите си, но и за ония, които са далеч от подобно родство и отношение. А какво е вашето поведение? Вие, деца, питаете непримирима вражда към бащите си, братя — към братята си, ученици — към учителите си, и то на какво учение! — на учение, което отвори очите на вашата душа, приведе ви към светлина, освободи ви от робството на дявола и освен това — което несравнено [стои] най-високо от всичко — направило ви е синове божии. И тъй кой от потомците, като узнае за това, няма да зачерни с всякакви порицания и хули ония, които са предизвикали по този начин безсмъртна вражда? После каква е ползата от земната знатност, слава, власт и мощ, когато като си отидем от този живот, ние оставяме подире си позорно име, когато ще бъдем охулвани, когато ще бъдем порицавани от онези, които мразят злото, когато онези, които обичат благото на мира и се отвращават от убийствата и кръвопролитията, ще ни проклинат? Доброто име, чедо мое, стои по-високо не само от голямо богатство, но и от всяка слава и земна знатност.

Иде ми на ум, че ти още от детинство желаеше добро име, почетен и славен спомен. Нека да не го загубиш заради честолюбие и суровост на душата! Добре е човек да замине за онзи свят, като отнесе със себе си възхвала за своята добродетел, а добре е да оставиш своите да се наричат чеда на отличен, справедлив, кротък и човеколюбив баща, а не противното на това. Да не се случи, чедо мое, щото твоите синове, моите пресладки чеда, да бъдат тъй злополучни, че вместо тия хубави имена, които споменах, да наследят противните. Такова наследство е по-ценно от оная власт и мощ, която ти ще им оставиш. За тези неща постоянно се грижиш, тъй като наистина си поставен от бога да управляваш своя народ. Освен това, като не се отказваш от твоята изначална справедливост и кротост на душата си, обърни слуха си към нас, а преди слу-

των ὤτων τὴν καρδίαν, καὶ πρόσχες τοῖς λεγομένοις ὡς παρὰ φίλου λεγομένοις καὶ †πατρὸς[a] *πρὸς ἀγαπῶντος. Εἰ μὴ νομίζῃς ἀνάξιον τὸ καλεῖν πατέρα, εἰ καὶ ἁμαρτωλὸν, ὅμως δὲ πρεσβύτην, καὶ ἐπισκόπου τάξιν λαχόντα, οὓς ὁ Χριστὸς ἡμῶν καὶ Θεὸς πνευματικοὺς ὑμῖν παρέσχε πατέρας, πολλῷ τῶν κατὰ σάρκα γνησιωτέρους· ἐπεὶ τὰ μὲν τῆς σαρκὸς λύεται, τὰ δὲ τοῦ πνεύματος ἄλυτα. Ἀλλ' εἰς εὐχὴν ὁ λόγος ἡμῶν τελευτάτω· καὶ τί ἕτερον ἢ τοῦτο φαμέν; Ὡς εἴη Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἐκκαθάραι τὰ σκάνδαλα, ἐξομαλίζων τὴν σὴν εὐγενῆ ψυχὴν, καὶ εἴ τι σκάνδαλον ἐν αὐτῇ παραπέπτωκεν ανακαθαίρων, καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς θειοτάτης φῶς ἀγάπης, ὅπερ ἐσπούδασεν ὁ τοῦ σκότους πατὴρ ἀποσβέσαι, πάλιν ἐν ὑμῖν ἀνάπτων καὶ ποιῶν ἀναλάμπειν· ὁ τὴν ἔχθραν ἀποκτείνας ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, καὶ συνάψας τὰ διεστῶτα, ὁ εἰρηνοποιήσας τὰ πάντα διὰ τοῦ ἁγίου καὶ παναχράντου αἵματος, αὐτὸς καὶ νῦν πᾶσαν διχόνοιαν, πᾶσαν διάστασιν, πᾶσαν ἔχθραν ἐξορίσαι ἔκ τε Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων, καὶ πάλιν εἰς ἓν συνάψοι, καὶ ἐν απολαύσει δοίη γενέσθαι τῶν τῆς εἰρήνης καλῶν, συντριβέντος ἐν τάχει τοῦ τῶν σκανδάλων σπορέως καὶ τῆς κακίας γεννήτορος.* (XI, col. 84 B — 89 C)

ха — и сърцето си и обърни внимание на онези слова, които ти се казват като от приятел и любещ баща. Ако, разбира се, не смяташ за недостойно да ни наречеш баща, ако и грешник, все пак аз съм старец и епископ по сан. Тях Христос наш и бог ви е дал за духовни бащи и са много по-истински, отколкото плътските, защото плътската връзка се разкъсва, а духовната е неразривна. Но нека речта ми се свърши с молитва. Пък и какво друго ние ще кажем освен следното? Дано Христос, истинният наш бог, който е дошъл в света да изчисти съблазните, смекчи твоята благородна душа и ако някоя съблазън е попаднала в нея, да я очисти и отново да запали у вас и да направи да блесне изначалната светлина на пребожествената обич, която бащата на тъмнината се стараеше да угаси. Онзи, който е унищожил враждата в плътта си и е съчетал разделеното, който е умиротворил всичко чрез своята света и пречиста кръв, той и сега да прогони всяко разномислие, всеки раздор между ромеите и българите и отново да ги съчетае в едно, като им даде да се наслаждават от благостта на мира, след като бъде смазан бързо сеячът на съблазните и родоначалникът на злото!

10. Ad archiepiscopum Bulgariae

Τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Βουλγαρίας

Ἐπιστάμεθα τὴν ὑμῶν ἀρχιερατικὴν τελειότητα περὶ τοῦ πράγματος οὗ γράφειν προήχθημεν, τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἂν καὶ ἡμεῖς φρονοῦμεν, τὴν ἴσην ὀδύνην φέρειν ἐν τῇ καρδίᾳ, τοῖς ὁμοίως διαξαίνεσθαι σπαραγμοῖς. Καὶ διὰ τοῦτο γράφομεν οὐ παραίνεσιν οὐδὲ διδασκαλίαν, ἀλλ' οἷον συνομιλίαν καὶ ὅσα εἰ παρόντες ὁμοῦ καὶ συνδιατρίβοντες, κοινῶς ἂν διεσκεψάμεθα. Ταῦτα δὲ ἔστι περὶ τῶν καταλαβόντων κακῶν τὸν ἕνα μὲν Χριστοῦ λαὸν, Ῥωμαίους φημὶ καὶ Βουλγάρους, διαμερισθέντας δὲ ἐξ ἀλλήλων ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ Θεοῦ διατεμόντος καὶ διαμερίσαντος τὸν λαόν. Ὑπὲρ ταύτης γράφομεν τῆς κοινῆς φροντίδος, ἣν ὥσπερ ἡμεῖς ἀδιαλείπτως φέροντες στενάζομεν καὶ θρηνοῦμεν,

До архиепископа на България

Знаем, че ваше първосвещеническо съвършенство мисли същото, което мислим и ние относно делото, за което се заехме да пишем,[1] носи в сърцето същата болка и се разкъсва от същите гърчове. И затова не пишем нито увещание, нито поучение, но нещо като разговор и неща, които, ако бихме били събрани заедно и съпребивавахме, общо бихме обмислили. Това се отнася до злините, които са сполетели единния Христов народ, сиреч ромеите и българите, разделени едни от други от оногова, който изначало е откъснал човека от бога и е разделил народа. Пишем за тази обща грижа, носейки я непрестанно, въздишаме и плачем, а зная, че и самият

a) *locus corruptus*

[1] Датата на това писмо не е известна.

οἶδα ὅτι καὶ αὐτὸς ὁμοίως φέρεις, καὶ ἄρτος σοι τὰ δάκρυα γίνεται· ἐκ τῶν ἡμετέρων γὰρ τὰ ὑμέτερα διδασκόμεθα· ὧν γὰρ τὸ ἔργον καὶ ἡ διακονία κοινὴ, τούτων εἰκὸς κοινὰ γίνεσθαι τὰ πάθη καὶ τοὺς καμάτους· ἀλλ᾽ ὅτι μὲν ἡ αὐτὴ συνοχὴ καὶ τὰ ὅμοια κεντεῖ ἄλγη τὴν σὴν καρδίαν, οἷα καὶ ἡμᾶς, ἀρκεῖ τοσοῦτον ἐπιμνησθῆναι.

Λοιπὸν δὲ ἤδη τῆς οἷον συνομιλίας καὶ τῆς κοινῆς ἀπαρχόμεθα συνδιασκέψεως· ἄλλοι μὲν ἄλλαις ἀπετάγησαν διακονίαις ἐν τῇ παρούσῃ ταύτῃ ζωῇ, βασιλεῖς λέγω καὶ ἄρχοντας πόλεων, ἐπιστάτας πραγμάτων ἄλλων, οἰκονόμους τῆς διοικήσεως, ὧν ἕκαστος πρὸς ἣν ἔλαβε τάξιν ἀφορῶν, τὸ οἰκεῖον ὅστις ἔμφρων σπουδάζει ἀμέμπτως ἔργον ἐπιτελεῖν· ἡμεῖς δὲ οἱ παρίστασθαι τῷ ἁγίῳ ἀποτεταγμένοι θυσιαστηρίῳ, εἰ καὶ πολλῶν ἄλλων χρεῶσται καθεστήκαμεν ἐπιτελεῖν τὴν διακονίαν, ἀλλά γε πρὸ παντὸς ἑτέρου τὸ τῆς εἰρήνης ἔργον καὶ τὸ διώκειν ἐκ μέσου τὰ σκάνδαλα καὶ τὴν ἔχθραν, εἰς ὑπουργίαν ἐλάβομεν. Ἡ γὰρ τῆς φρικτῆς ἱερουργία θυσίας, ἣν εἰς ἀνάμνησιν ἐπιτελοῦμεν τοῦ ἵνα καταλύσῃ τὴν αἰώνιον ἔχθραν, τὴν βιαίαν ἐκείνην πρὸς θεὸν τῶν ἀνθρώπων μανίαν καὶ ἀνέλπιστον εἰς σπουδὰς εἰρήνης συμβῆναι ὑπομείναντος ὅσα ὑπέμεινε, τὰ ἐμπτύσματα, τὰ ῥαπίσματα, τὸν θάνατον τῶν κακούργων, τοῦτο ἡμῖν παρακελεύεται διὰ παντὸς τὸ πάσῃ δυνάμει, πάσῃ περινοίᾳ παντὶ λόγῳ τῆς εἰρήνης εἶναι σπουδαίους συμμάχους, τῆς ἔχθρας πολεμίους, καὶ πάσῃ ψυχῇ ἀποκλείειν τὴν εἴσοδον τῶν σκανδάλων· ἐπείπερ οἷον ἐπ᾽ ὄψιν ἡμῖν τοῦτο δὴ τὸ μέγα τῆς ἱερουργίας μυστήριον ὑποδείκνυσιν, αὐτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ φιλανθρώπου Πατρὸς ὃς τοσοῦτον ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τοῦτον ἐξαποστεῖλαι πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ γὰρ τὸν Μονογενῆ τοῦτον, τὸν ἀγαπητὸν τὸν Ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ θυόμενον καὶ ἐξίλασμα γινόμενον τῆς ἡμετέρας ἔχθρας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ὥσπερ ὁρώμενον τὸ πανάγιον τοῦτο μυστήριον παρίστησιν, ὃς κληρονόμος ὢν τῆς θεϊκῆς δόξης, κατεφρόνησεν αἰσχύνης τοσαύτης καὶ ἀδοξίας ὑπ᾽ ἀνθρώπων ἐπ᾽ αὐτῷ τολμηθείσης; Ἵνα τοὺς διεστῶτας, τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς πολεμίους διὰ τῶν οἰκείων παθῶν, διὰ τῶν τραυμάτων, διὰ τῆς αἰσχύνης ἀπαλλάξῃ καὶ συνάψῃ τῇ εἰρήνῃ, καὶ οἰκείους ἀπεργάσηται τῷ Θεῷ. Τί οὖν, ἀδελφὲ καὶ συνιερεῦ, δεῖ πράττειν ἡμᾶς; Ποταπὴν ἔχειν καρδίαν, ὁποίαν μέριμναν, ἡλίκην ἀγωνίαν, ὅταν τινὰς ὁρῶμεν κατ᾽ ἀλλήλων ἐκ-

ти също така я носиш и сълзите ти стават хляб: от нашите чувства, разбира се, узнаваме за вашите. Защото онези, които имат общо дело и обща служба, за тях подобава да станат общи страданията и трудовете. Но понеже същото безпокойство и еднаквите болки измъчват твоето сърце, както и нас, достатъчно е да се припомни това.

Прочее да наченем вече разговора, тъй да се каже, и общото обмисляне. Различните лица са отредени за различни служби в настоящия живот, сиреч царе и началници на градове, предстоятели на други дела, управители на области, от които всеки, като се насочва към поверената му служба, се старае, бидейки разумен човек, да извършва делото си безукорно. Ние пък, които сме отредени да служим на светия олтар, ако и да сме нищи в много неща, поставени сме да изпълняваме тази служба, но преди всичко друго сме натоварени да подпомагаме делото на мира и да прогонваме гнева и омразата между нас. Свещенослужението на страшната жертва, която извършваме в помен на оногова, който претърпя онова, което претърпя, именно заплювания, удари, смърт на злодеец, за да разруши онова насилническо безумие на хората спрямо бога, за което нямаше надежда да се превърне в усърдие за мира ни подканва винаги да бъдем с цяла сила, с всяка мисъл, с всяко слово усърдни съратници на мира, врази на омразата и с цяла душа да преграждаме достъпа на гнева, тъй като вече сякаш пред очите ни са показали това велико тайнство на свещенослужението: показани са ни самия син на човеколюбивия отец, който толкова възлюби света, че го изпрати при нас. Но, разбира се, тогава той представи пред нашите очи единородния си син, възлюбения, пожертвувания агнец божи, който стана изкупител на нашата омраза към бога и отца, сякаш видимо за нас всесвето тайнство, оногова, който, бидейки наследник на божествена слава, пренебрегна такъв срам и опозоряване, което дързнаха да му нанесат хората. Той го стори, та чрез собствените страдания, чрез раните, чрез опозоряването да примири смразените, враговете, неприятелите и да ги съчетае в мир и да ги направи близки богу. Що прочее, брате и съслужителю, трябва да правим ние? Какво сърце да имаме, каква грижа, какво безпокойство, когато виж-

μαινομένους, καὶ τὴν ἔχθραν ἀντὶ τῆς ἀγάπης ἀλλασσομένους; Καὶ ταῦτά φημι περὶ τῶ καθ' ἕνα τέως καὶ ἀνὰ μέρος. Πόσην οὖν κεχρεωστήκαμεν πρόνοιαν φέρειν, ὥστε οὕτω διατεθειμένους τὰς ψυχὰς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ συμβιβάσαι, καὶ εἰρηνοποιῆσαι, καὶ πεῖσαι πάλιν διὰ τῆς ἀγάπης εἰς ἑνότητα συνελθεῖν; Ὅταν δὲ οὐχ εἷς, οὐδὲ δύο, οὐ δέκα, οὐδὲ πολλῷ τούτων πλείους ὁλόκληρος οἰκία καὶ πόλις, ἀλλ' ἔθνος ὅλον πρὸς ὅλον ἔθνος καὶ τότε ὁμόπιστον οἴμοι τῶν ἐμῶν παθῶν τὸ βαρύτατος, ὑπὸ τῆς τοῦ δαίμονος ἐνεργείας εἰς τὸ κακὸν τοῦτο περιενέχθησαν, τί ποιήσωμεν; τί διανοηθῶμεν; τί φρονήσωμεν; ποία ἡμέρα ἢ νὺξ ἀναπαύσει ἡμῆς ἀπὸ τῆς τοιαύτης μερίμνης, ἢ τῆς συνοχῆς;

Προῆλθε μὲν ἄχρι τούτου ὁ λόγος, ὥσπερ προῆλθεν· ἄρτι δέ, ὥσπερ αὐτὰ τὰ πράγματα ἀναλάβοντα φωνήν, τρανότερον φθέγγεται. Ἐκίνησεν ὁ τῆς κακίας πατὴρ διάβολος, ὁ τῆς εἰρήνης πολέμιος, μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ὅπλα καὶ ξίφη. ἐξέμηνεν αὐτοὺς κατ' ἀλλήλων, ἐνήργησεν ὅσα ἐνήργησεν μέχρι τῆς σήμερον· φεῦ τοῦ πλήθους ἐμῶν ἁμαρτιῶν! Τίς δυσωπήσει; τίς γενήσεται μεσίτης; τίς Θεοῦ συναντιλαμβανομένου στήσει τὸν τοσοῦτον ὄλεθρον τῶν ἀνθρώπων; τίς μαινομένην την γῆν ἐξ αἱμάτων Χριστιανικῶν ἀποπαύσει; καὶ τίς ἕτερος; τοῦτο ἐμὸν καὶ σὸν τὸ χρεώστημα· ἀλλ' ἡμεῖς μὲν αὐτός, ᾧ παρίσταται πᾶσα καρδίας ἐνθύμησις, ἐξεπίσταται ὅτι καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπετρέψαμεν τὴν τοῦ πολέμου ἐγχείρησιν· καὶ τοῦ κακοῦ ἐκνικήσαντος παραινοῦντες οὐ διελείψαμεν, ὥστε ῥίψαι μὲν τὰ ὅπλα, ἀντιλαβέσθαι δὲ τῆς πρὸς Βουλγάρους εἰρήνης καὶ ἀγάπης. καὶ τῆς πατρικῆς πρὸς αὐτοὺς διαθέσεως· καὶ Οεοῦ τῶν καρδιῶν αὐτῶν ἁψαμένου, καὶ οἷς ἠπείθησαν πρότερον μετεφρόνησαν, καὶ οἷς μετὰ ταῦτα παρῃνέσαμεν, πρόθυμοι ποιεῖν τὰ παραινεθέντα γεγόνασι, καὶ ἐξ ἐκείνου καιροῦ καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὰ τῆς εἰρήνης ἐπιζητοῦσι, καὶ τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης, καὶ τὰ τοῦ πρὸς ὑμᾶς πολέμου μεμισήκασι πράγματα. Ἀλλὰ τί εἴπω; Ὁ ἐξ ἀρχῆς φθονήσας τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, δριμὺν ἔσχε καὶ νῦν τὸν φθόνον κατὰ τῆς ἑνώσεως Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων, καὶ ὅτι ἔφθασεν ἀνάψαι τὴν πυρκαϊὰν τῆς ἔχθρας, χαίρει τῷ ψυχοφθόρῳ τούτῳ πυρί, καὶ πολὺν τὸν ἀγῶνα ποιεῖται τῆς τούτου ἀνάψεως, καὶ οὐ συγχωρεῖ τῷ καλῷ καὶ ἀγαπητῷ υἱῷ μου τῷ φρονιμωτάτῳ, τῷ δεσπόζειν Βουλγάρων λαχόντι, τῆς ἑαυτοῦ γενέσθαι καλοκαγαθίας, καὶ

даме някои хора разярени един на друг и проявяващи омраза вместо обич? И това обаче казвам за тях поотделно и поредно. Каква грижа в същност трябва да проявяваме, та да съединим така разделените от нечестивия души, да ги помирим и да ги убедим отново чрез обичта да се съчетаят в единство? Когато пък не един, не двама, не десет или много повече от тези — цял дом и град, — но цял народ срещу цял народ, и то единоверен — уви, бреме на моите страдания — под въздействието на демона са доведени до това зло, що да сторим? Що да мислим? Що да чувствуваме? Кой ден или нощ ще ни успокои от такава грижа или безпокойство?

Стигна, както стигна, словото ми дотук, а сега сякаш самите неща, като поемат глас, по-ясно въззовават. Дяволът, отецът на злото, неприятелят на мира, раздвижи оръжия и мечове между ромеи и българи: вмеси ги едни срещу други, стори, що стори, до днес. О множество мои грехове! Кой ще умолява? Кой ще стане посредник? Кой с божията помощ ще спре тази гибел на хората? Кой ще успокои осквернената от християнски кърви земя? И кой друг? Това е мой и твой дълг. Но онзи, за когото е явен всеки размисъл на сърцето, знае, че ние и в началото препятствувахме да започне войната и даже когато злото надделя, не престанахме да увещаваме да се захвърлят оръжията и да се прегърне мирът и обичта към българите и бащинското разположение към тях. И когато бог докосна техните сърца и те обърнаха мисълта си към онова, в което порано не вярваха, и към онова, за което после ги увещаваха, станаха готови да изпълнят нашите увещания и оттогава и досега търсят мира и връзката на обичта и възневидяха делата на войната срещу вас. Но що да кажа? Изначалният завистник на човешкия род и сега таи горчива завист срещу единението на българи и ромеи и като успя да запали пожара и омразата, радва се на този душегубен огън и води голяма борба за неговото разпалване и не позволява на добрия и възлюбен най-благоразумен мой син, на когото се е паднало да господарува над българите[1], да прояви своята доброта, да се възвърне към доброто

[1] Николай Мистик има пред вид цар Симеон.

πρὸς τὸ καλὸν τῆς εἰρήνης ἐπιστραφῆναι, καὶ τῆς ἀρχαίας γενέσθαι γλυκύτητος· ἀλλ' ἀεί τι ὁ φθονερὸς, ὁ τῶν καλῶν διώκτης ὑποβάλλων πικρὸν ἐνθύμημα ἐν τῇ γλυκείᾳ τούτου ψυχῇ σπουδάζει τὴν γλυκυτάτην διώκειν εἰρήνην.

Ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ πονηροῦ δαίμονος τοιαῦτα. Ἡμεῖς δὲ Θεῷ πεποιθότες, καὶ τῇ τοῦ ποθεινοῦ υἱοῦ μου ἡμερότητι ὡς οὐκ ἀποτευξόμεθα τοῦ σκοποῦ, γράμμα πρὸς αὐτὸν ἐξεπέμψαμεν, ἐκεῖνα παρακαλοῦντες, ἐκεῖνα δυσωποῦντες, ὅσα τῆς αὐτοῦ φιλαγάθου ἐστὶ ψυχῆς οἰκεῖα, ὅσα τῆς ἐκείνου καρδίας. Καὶ γὰρ εἰ καὶ βραχὺν χρόνον, ἀλλ' ὅμως καὶ ἡμεῖς, ὅτε εἰς ὄψιν αὐτῷ κατέστημεν, ἐλάβομεν πεῖραν τῆς αὐτοῦ φύσεως· καὶ ἔγνωμεν τὴν σύνεσιν, τὴν πραότητα, τὴν ἐπιείκειαν τὴν χρηστότητα, καὶ ὡς πάσης ἀπηνείας καὶ ἰταμότητος ἀλλοτρία ἡ τούτου φύσις καθέστηκεν. Ἐγράψαμεν οὖν πρεσβεύοντες ὑπὲρ εἰρήνης, καὶ εὐέλπιδές ἐσμεν, ὡς δυσωπήσει μὲν πρῶτον τοῦτον ὁ δοὺς αὐτὸν Βουλγάρων δεσπόζειν Θεὸς, δυσωπήσει δὲ καὶ τὸ οἰκεῖον ἥμερον καὶ φιλάγαθον· δυσωπηθήσεται δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας παρακλήσεως. Τὸ μὲν ἡμέτερον τοιοῦτον, καὶ ἀποσαλεύομεν ἐν τοιαύταις ἐλπίσιν. Ἔστι δὲ καὶ τῆς ὑμῶν ἀρχιερωσύνης ἐπὶ τοῖς κοινοῖς πάθεσιν ἀλγυνομένης, ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς, τῇ τοσαύτῃ τῶν κακῶν περιλύσει, καὶ ὡς οἴκοθεν κεκτημένης τὸ τοῦ πράγματος χρεώστημα, συνεπιλαβέσθαι τῇ ἡμετέρᾳ πρεσβείᾳ ἐξευμενίσασθαι, καθικετεῦσαι τὸν ἠγαπημένον υἱὸν ἡμῶν.

Ἔχεις πολλὰς ἀφορμὰς συνεργούσας πρὸς τὴν ἐκείνου δυσώπησιν· πρῶτον μὲν, ὅσα ὁ λόγος προλαβὼν εἶπε, τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν τὸ ἀπαραμύθητον ἄλγος, ἐφ' οἷς οἱ τὸ ἐκείνου τίμιον φέροντες ὄνομα ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀχθέντος, ἵνα τοῦτο ἡμῖν τὸ ὄνομα χαρίσηται, κατ' ἀλλήλων ἐξεθηριώθησαν, τοὺς ἱεροὺς ναοὺς ἐν οἷς πρὸς ἔντευξιν εἰσέρχεται τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὑπὲρ παίδων, καὶ ὅλου φημὶ τοῦ ἔθνους, οὗ δεσπόζειν κατέστη, τὸ ἅγιον καὶ πανάχραντον σῶμα καὶ αἷμα, ὧν ἐσθίων καὶ πίνων ἀδιστάκτους ἐλπίδας ἔχει ἁγιασμοῦ μέτοχος γίνεσθαι. Παράστησον αὐτῷ διὰ τῶν σῶν λόγων λόγων ἐν ὀφθαλμοῖς ὅσα ἐκεῖνος οἰκείαις ὄψεσι καὶ πρὸ τῶν σῶν λόγων τεθεαμένος οὐκ ἀγνοεῖ, τῆς γῆς ὅσην διῆλθε τὴν ἐρημίαν τὴν ἀντὶ τῆς ὁρωμένης ἄχρι τοῦ νῦν ὡραιότητος, τῶν χωρῶν ὅση ἐκ τῶν σταχύων, ὅση ἐξ ἀμπέλων, ὅση ἐκ τῶν ἄλλων ἀκρο-

на мира и да прояви по-раншната си благост, но винаги завистникът, преследвачът на доброто, като подхвърля някаква горчива мисъл в неговата блага душа, се старае да прогони преблагия мир.

Но такива са делата на злия демон. Ние пък с упование в бога и в кротостта на възлюбения мой син, че ще сполучим в намерението си, изпратихме му писмо, като го съветвахме, като го умолявахме за това, което е свойствено на неговата добролюбива душа и на неговото сърце. И наистина, ако и за късо време, но все пак и ние, когато бяхме изправени пред неговия лик,[1] изпитахме неговата природа и узнахме неговото благоразумие, кротостта, милостта, добротата му и че неговата природа е чужда на всяка жестокост и дързост. И така писахме, застъпвайки се за мира, и храним добри надежди, че ще го умилостиви първом бог, който му е дал да властвува над българите, ще го умилостиви и собствената му кротост и добролюбие; ще се умилостиви и от нашето увещание. Такова е нашето положение и на такива надежди се уповаваме. Трябва също и ваше първосвещенство, измъчвано от общите страдания, от общите злочестини, от това обилие от злините и като съзре от само себе си наложителността на делото, да подпомогне нашето застъпничество, да умилостивява, да умолява възлюбения наш син.

Имаш множество средства, които да съдействуват за неговото умилостивяване. Първо, както вече се каза, неутешимата мъка на Христа и бога наш за това, че онези, които носят неговото честно име — за да им бъде подарено това име, той биде отведен като овца на заколение, — са се озверили едни срещу други; после светите храмове, в които той влиза за молба към бога за самия себе си, за чедата си, за целия, казвам, народ, над който е поставен да господствува; светото и всечисто тяло и кръв, от които, като яде и пие, храни несъмнени надежди да стане съпричастник на освещението. Представи пред очите му чрез твоите слова онова, което той знае и преди твоето слово, като го е видял със собствен поглед, пустошта на земята, която е обходил, вместо съзираната досега красота, жалката грозота на земята без класове,

[1] Тук се говори за една от срещите между цар Симеон и патриарх Николай Мистик.

δρύων ἐλεεινὴν ἀμορφίαν. Ἀνάμνησον αὐτὸν τῆς καταστροφῆς τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ οἴκων, οὓς εὐσεβῶν χεῖρες εἰς δόξαν Θεοῦ μετὰ πολλῶν καμάτων ἀνήγειραν. Πρόσθες τὴν ἀπώλειαν τῶν σεμνῶν διαιτημάτων, ἐν οἷς μονάζοντες, ἐν οἷς παρθένοι διὰ παντὸς ὕμνους ἀνέπεμπον τῷ Θεῷ, καὶ νῦν ἐν ἐρειπίοις λέλειπται κατακείμενα· πρόσθες ἐπὶ τούτοις τὰς πολυτρόπους τῶν ἀνθρώπων σφαγάς, οἴμοι τῆς τοσαύτης τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἰσχύος, τῶν ἱερῶν, τῶν μοναζόντων ἀνδρῶν, γυναικῶν ἐῤῥιμένα σώματα, καὶ μηδ' αὐτὸ τοῦτο ταφῆς ἠξιωμένα, ἀλλὰ κυσὶ καὶ θηρίοις εἰς βρῶσιν προτεθειμένα.

Καὶ τί λέγω ταῦτα; Ἔχεις πολλὴν καὶ ἀμύθητον ἐκ τῆς ἀνιστορήτου ταύτης τραγῳδίας τὴν εὐπορίαν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν τοῦ δυσωπημένου ἡμερότητα, καὶ τὴν τελειοτάτην φρόνησιν εἰς τὸ συγκαταπράξασθαι τὴν πρεσβείαν· ἀλλὰ γὰρ κινούμενος ταῖς κοινῶς ἐμέ τε καὶ σὲ ἀπαραιτήτοις συνεχούσαις ὀδύναις καὶ ταῖς ἐχούσαις ἡμᾶς ὀφειλέτας μερίμναις ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ εἰρήνης, ἐπίδειξαι μὲν καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ· πλήρωσον δὲ καὶ ἀνθ' ἡμῶν τὰ ἡμέτερα ὅσα εἰ παρόντες ἂν αὐτοὶ διεπραξάμεθα· χεῖρας περίπτυξαι, λαβοῦ γονάτων, εἰ δεήσει καὶ τῶν ποδῶν, καὶ ἁπλῶς λόγοις καὶ πράγμασι μὴ ἀπόσχῃ πάντα ποιῶν, ἕως ἂν τῇ ἄνωθεν εὐμενείᾳ πρὸς τὸ τῆς εἰρήνης καλὸν ἡ γλυκεῖα τοῦ ἡμετέρου τέκνου συνέλθῃ ψυχή, καὶ ἄνθρωποι παρ' αὐτοῦ ἐξαποσταλῶσι, δι' ὧν ἀνακαινισθήσεται μὲν τὰ τῆς εἰρήνης, καταργηθήσεται δὲ τὰ τῶν πολέμων καὶ τῆς ἔχθρας, ἀπελαθήσεται δὲ καὶ διάβολος ὁ ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων ἐπορχούμενος, παῤῥησιάσεται δὲ πάλιν ἡ τιμιωτάτη ἀγάπη, καὶ τὰ ἐκείνης τίμια πράγματα, ἐξ ὧν εὐφροσύνη καὶ τῶν καλῶν ἀπόλαυσις ἀμφοτέροις τοῖς λαοῖς προσγενήσεται, τῶν χαλεπωτάτων δὲ πραγμάτων ἡ πεῖρα καὶ κατήφεια καὶ ἡ σκυθρωπότης τῶν προσώπων ἀφανισθήσεται. (XII, col. 89 D — 96 D)

без лозя, без плодни дървета. Спомни му за разрушението на светите божии домове, които благочестиви ръце с много труд са издигнали за слава божия. Припомни разрухата на светите обители, в които иноци, в които девици всякога изпращаха песнопения богу, а сега са останали да лежат в развалини. Добави към това и различните убийства на хора — уви, каква сила на злия демон, — на свещениците, на мъжете-иноци, захвърлените трупове на жени и при това нито удостоени с гробове, но подхвърлени за плячка на псета и зверове.

Но защо казвам това? Ти имаше голямата и неизчерпаема сила на тази неописуема трагедия и над всичко кротостта на този, когото увещаваш, и съвършената негова разумност, за да съдействуват на това застъпничество. Но подтикван от страданията, които общо и неумолимо ни обладават, мене и тебе, и от обхващащите ни нас, длъжниците, грижи за общото спасение и мира, покажи онова, което засяга самия него. Изпълни вместо нас онова, което самите бихме сторили, ако присъствувахме; прегърни му ръцете, хвани му коленета, ако трябва, и нозете му и просто с думи и дела не пропускай да сториш всичко, докато по благоволение свише благата душа на нашето чедо не се склони към доброто на мира и докато хора не се изпратят от него, чрез които ще се поднови мирът, ще се премахнат войните и омразата, ще се прогони и дяволът, който се радва на общите злочестини на българи и ромеи, ще се възстанови отново пречестната обич и нейните честни дела, от които и двата народа ще получат радост и наслада от добрините, ще изчезне изпитанието на суровите дела и унинието и скръбта по лицата.

11. Ad primum Symeonis hominem

Τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ τοῦ Συμέων

Τῶν μεγάλων ἐξουσιῶν οἱ ὑπηρέται μεγίσταις ἀρεταῖς, τέκνον ἡμῶν, κοσμοῦνται καὶ κατορθώμασι, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσον καὶ οἰκειότεροι ὄντες γνωρίζονται. Τοιοῦτόν σε ὄντα ἐπιστάμενοι, καὶ τοῦτο συνεπιστάμεθα ὅτι καὶ χωρὶς τῶν ἡμετέρων λόγων ἐκεῖνα διανοῇ ὅσα τῷ μεγέθει πρέπει τῆς σῆς ἀρετῆς. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἔχομεν περὶ σοῦ, εἰς τὴν παροῦσαν ὑπό-

До първия човек на Симеон

Служителите на големите владетели, чедо наше, се украсяват с най-големи добродетели и успехи, и то толкова повече, колкото се знаят, че са им по-близки. Като знаем, че ти си такъв, знаем и това, че и без нашите слова мислиш онова, което подобава на величието на твоята добродетел. Като мислим наистина така за тебе, заехме се да ти изло-

θεσιν τοῦ γράμματος ἐκινήθημεν μεγάλην τε οὖσαν, καὶ διὰ τῆς σῆς φρονήσεως κατορθωθῆναι ὀφείλουσαν. Ἔστι δὲ αὕτη περὶ τῆς εἰρήνης, ἣν ἔδωκεν ἡμῖν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, περὶ τοῦ παῦσαι τὰς σφαγὰς καὶ τὰς χύσεις τῶν αἱμάτων καὶ τῆς ἄλλης κακώσεως, ὅση ἐκ τῶν πολέμων γνωρίζεται· ὧν οὐδὲν μεῖζον, οὐδὲ φρονίμων ἀνθρώπων καὶ μέγιστον κλέος ἐχόντων ἔργον ἐστὶν ἰδεῖν οἰκειότερον. Περὶ τούτου ἐγράψαμεν καὶ τῷ μεγαλοδόξῳ καὶ πεποθημένῳ ἡμῶν υἱῷ, καὶ οὐκ ἀγνοοῦμεν, ὡς ἡ ἐκείνου φιλάγαθος ψυχὴ ἡ πραεῖα καὶ ἥμερος εἰ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν ταύτῃ πικρίας ἐνέθηκα σπέρματα, προσέξει τοῖς ἡμετέροις λόγοις εὐμενῶς. Ὅμως καὶ σὲ κινοῦμεν διὰ τοῦ γράμματος συνεπιλαβέσθαι καὶ ὡς εὔνουν αὐτοῦ καὶ οἰκεῖον θεράποντα τὴν ὄντως μεγάλης δόξης αὐτῷ πρόξενον ὑπουργίαν ἐξυπηρετήσασθαι. Ἐν πολλοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις, ὡς καθαρὸν σώζων τὸ φίλτρον πρὸς αὐτόν, ὡς τῆς αὐτοῦ ἐφιέμενος τιμῆς τε καὶ δόξης ἐξυπηρετεῖσθαι τούτῳ σπουδάζεις, ἀλλ' οὐδενὶ ἐπ' ἄλλῳ πράγματι, ὡς ἐν τούτῳ γνωρισθήσῃ ἐξυπηρετούμενος τὰ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν αὐτῷ, οὐδὲ τὸ πρὸς αὐτὸν φίλτρον ἐπιδεικνύων καὶ τὸ τοῦ ἔρωτος διάπυρον πρὸς τὸν οἰκεῖον Δεσπότην.

Ἐνθυμήθητι γάρ, τέκνον ἡμῶν, τὰ τοῦ πολέμου κακά, τὰ ἐκεῖθεν τοὺς ἀνθρώπους καταλαβόντα ἀλγεινά, καὶ πάλιν τὰ τῆς εἰρήνης καλά, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐγγινομένην τοῖς ἀνθρώποις ἀπόλαυσιν. Καὶ ταῦτα συγκρίνων, σκέψαι πόσης αὐτῷ γενήσῃ πρόξενος τιμῆς καὶ δόξης, εἰ Θεοῦ συνεπιλαμβάνοντος ἀντὶ τῶν πολέμων, ἀντὶ τῶν σφαγῶν, ἀντὶ τῶν αἰχμαλωσιῶν, ἁπλῶς ἀντὶ τοῦ μεγάλου τῶν ἀνθρώπων ὀλέθρου, ἐξυπηρετήσεις αὐτῷ ταύτην τὴν ἔνθεον ὑπηρεσίαν, τὸ ἐπαινεῖσθαι διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, καὶ δοξάζεσθαι, ἀλλὰ μὴ τὰ ἐναντία πορίζεσθαι διὰ τὰ ἐκ τῶν πολέμων κακά. Οὐ μὴ δεηθῇς λόγων πολλῶν, οὐδ' ἀποστραφήσεταί σου τὴν δέησιν ἡ καλὴ ἐκείνου φιλάρετος ψυχή, μόνον προθυμήθητι, μόνον δυσωπῆσαι βουλήθητι· καὶ πέπεισμαι ὡς ἕτοιμον ὄντα ὄψει τὴν θείαν εἰρήνην ἐπιζητοῦντα. Τοῦτο δὲ οὐχ ἁπλῶς λέγω, ἀλλὰ πεπεισμένος ἐξ ὧν ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς εἰργάσατο· τοὺς γὰρ αἰτίους τοῦ πολέμου, καὶ τῆς τοσαύτης μιαιφονίας, κρίμασιν οἷς αὐτὸς οἶδε δικαίοις, ἐκ μέσου πεποίηκε, τὴν ἀξίαν

жим предмета на настоящото писмо[1], понеже това нещо е голямо и нуждаещо се от твоето благоразумие, за да се изпълни. Отнася се за мира, който ни даде Христос, нашият бог, за прекратяване на убийствата и кръвопролитията и другите злини, които произтичат от войните — защото няма нищо по-велико от това дело, нито по-присъщо на хора благоразумни и притежаващи голяма слава. Относно това писахме и на многославния и възлюбен наш син[2] и знаем, че неговата добролюбива, блага и кротка душа, въпреки че множеството наши грехове вложиха в нея семена на горчивина, ще се отнесе благосклонно към нашите слова. Все пак чрез писмо подтикваме и тебе да съдействуваш и като привързан и близък негов служител да му послужиш ревностно в делото, което ще му създаде наистина велика слава. Защото, като спазваш чиста обичта към него в много други дела, стараеш се да му служиш, като съдействуваш за неговата чест и слава, но в никое друго дело, както в това, не ще се прочуеш, че служиш за негова чест и слава, или пък ще засвидетелствуваш така предаността си към него и горещината на обичта си към своя господар.

Помисли, чедо наше, за злините на войната, страданията, които сполетяват хората от нея, и, от друга страна, добрините на мира и ползата, която произтича за хората от него. И като ги сравниш, виж сътрудник на каква негова чест и слава ще станеш, ако с божия помощ вместо войните, вместо убийствата, вместо заробванията, с едно слово вместо голямата човешка гибел, ще му служиш в тази боговдъхновена служба да бъде възхвален заради добрините на мира и да се прослави, а не да придобие противното поради злините от войните. Не се нуждаеш от много слова, нито неговата добра и добролюбива душа ще отблъсне твоята молба, само се постарай, само пожелай да помолиш и аз вярвам, че ще го видиш готов да потърси божествения мир. Не казвам това просто така, но съм убеден от онова, което човеколюбивият бог стори: защото той отстрани причинителите на войната и на това изтребление по своите неведоми и справедливи присъди, като им въздаде

[1] Датата на това писмо не е известна. [2] Т. е. на цар Симеон.

δίκην καὶ ἁρμόζουσαν τῇ τοσαύτῃ αὐτῶν πονηρίᾳ ἐπιθείς. Διὰ τοῦτο οὐδ' ἡμεῖς πλέον ἐγνώκαμεν ἐκτείνειν τὸν λόγον, οὐδ' ἐνοχλεῖν σε τῷ μήκει τοῦ γράμματος, ἀλλὰ μόνην εὐχὴν προσεπιτιθέαμεν, ὡς εἴη Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν κἀκεῖνον τιμῶν καὶ δοξάζων καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐκ τοῦ τὴν εἰρήνην ἐπιτελέσαι, καὶ σέ, τέκνον ἡμῶν, ἐπιπλέον οἰκεῖον δεικνὺς τῷ οἰκείῳ δεσπότῃ καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀγαπώμενον, καὶ ὑπὲρ τῆς τοιαύτης προαιρέσεως καὶ σπουδῆς τῶν αἰωνίων καταξιῶν ἀγαθῶν. (XIII, col. 96 D — 97 D)

наказание, достойно и съответно на тази тяхна злоба. Заради това и ние не смятаме повече да продължаваме словото, нито да те отегчаваме с дължината на писмото, но само една молба ще добавим, щото Христос, нашият бог, и него да го почете и прослави и в настоящия живот, и в бъдещия чрез сключването на мира, като направи тебе, чедо наше, още по-близък на твоя господар и любимец негов и за този стремеж и старания те удостои с вечни блага.

12. Ad Symeonem Bulgarum

Συμεὼν Βουλγάρῳ

Τέκνον ἡμῶν ποθεινότατον, καὶ φίλων ἀρχαίων καὶ νέων ὁ γλυκύτατος φίλος, ἄκουσον ὡς τέκνον καὶ φίλος ῥήματα πατρὸς ἐξ ἀρχῆς σε φιλήσαντος καὶ φιλοῦντος καὶ σώζοντος στοργὴν γνησίαν πρὸς σὲ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, πρόσχες, τέκνον ἐμόν, οἷς γράφομεν· πεποίθαμεν γὰρ ἐν Θεῷ ὅτι τὰ συνευφραίνοντα καὶ συνήδοντα γράφομεν, καὶ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τὸ ὄνομα τῆς φιλίας βεβαιοῦντες. Ἄκουσον καὶ πάλιν φημὶ ὡς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος συντόμως εἰπεῖν, εὐαγγέλια ψυχὴν θεοφιλῆ θεραπεύοντα· εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ Σατανᾶ τὰ σκάνδαλα κεκινηκότος δι' ὧν κατὰ τῆς σῆς ἠγωνίσαντο τιμίας ἐμοὶ κεφαλῆς ἐξετραχύνθης, καὶ ἄλλως ἢ ὡς ἔστιν, εὐχή μοι διατίθεσαι, ἀλλ' ἐπίσταμαι ἀκριβῶς ὅτι ἐπὶ τῷ πάθει τῆς Ἐκκλησίας λέγω δὴ τῷ σπαραγμῷ καὶ τῇ διαστάσει τῶν τέκνων αὐτῆς, καὶ συνήλγεις, καὶ συνείχου μεθ' ἡμῶν πικραῖς ταῖς ὀδύναις, τιμῶν καὶ ἐν τούτῳ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, παρ' οὗ σοι καὶ τὸ ἄρχον καὶ τὸ σώζεσθαι, καὶ ἡ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀποκείσεται σωτηρία, καὶ τιμὴ ἀτελεύτητος, ὥς γε εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν.

До Симеон българина

Твърде въжделено наше чедо и най-мил приятел от всички стари и нови приятели! Като чедо и приятел изслушай думите на баща си, който отколе те е обикнал, обича те и спазва искрена любов към тебе в името на светия дух. Обърни внимание, сине мой, на това, за което пишем, понеже се уповаваме на бога, че пишем за радостно и приятно нещо и на дело укрепваме името на приятелството. Изслушай ни, повтарям, като божи човек — да кажа накратко — радостното известие, което ще облекчи боголюбивата ти душа. Наистина сатаната причини съблазни за светската власт чрез ония, които се бореха срещу почитаемата твоя глава, та ти се ожесточи и не си разположен, както аз желая. Но все пак аз зная точно, че ти, когато страдаше църквата, сиреч когато нейните чеда бяха разделени и разединени, ти също страдаше и бе обзет заедно с нас от горчиви мъки, почитайки и чрез това Христа, бога наш, от когото зависи твоята власт, твоето здраве, спасението ти в бъдещия век и безкрайната ти слава, за което се молим и се надяваме.

Εὐαγγελιζόμεθά σοι, τέκνον ἡμῶν, εὐαγγέλια, ὧν καὶ σοὶ τὸ ἀκοῦσαι πάντων ἥδιστον, καὶ ἡμῖν τὸ εὐαγγελίσασθαι πρεπωδέστατον πάντων καὶ οἰκειότατον. Ἥνωται ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἐπαύθη τοῦ ἐξ ἀρχῆς πονηρευσαμένου ταύτην ἐκταράσσειν ἡ καταιγὶς ἥνωται, δὲ πῶς καὶ ἡ καταιγὶς πέπαυται. Οἱ μὲν ἐξ

Известяваме ти, чедо наше, радостни известия, които и на тебе е най-приятно да чуваш, и на нас е най-прилично и свойствено да съобщаваме. Обедини се църквата божия![1] Престана да я вълнува бурята, причинявана от оногози, който отколе действува престъпно! Но щом тя се обедини и бурята престана,

[1] На схизмата, която възникнала в Цариградската църква заради четвъртия брак на Лъв VI Мъдри през 906 г., бил турен край със събора в Цариград през юли 920 г. Тогава привържениците на патриарх Евтимий, които намирали подкрепа от правителството на Зоя, след неговото падане се примирили с патриарх Николай Мистик и единството в църквата било възстановено. Вж. *J. Héfélé*, Histoire des Conciles, IV, 2, pp. 750 — 751.

ἡμῶν κεχωρισμένοι καὶ τοῦ ἰδίου ἀντεχόμενοι χωρισμοῦ ἀπετάξαντο τῷ οἰκείῳ φρονήματι, μετέγνωσαν ἐφ' οἷς ἐφιλονείκουν, καὶ συνῆλθον χάριτι Θεοῦ τῷ ἡμετέρῳ φρονήματι· καὶ ὃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐζητεῖτο, κοινῇ τούτοις συνωμολογήθη· καὶ συντόμως εἰπεῖν τὸ οἰκεῖον ὁμολογήσαντες πταῖσμα ταῖς ἀγκάλαις προσῆλθον τῆς Ἐκκλησίας φιλανθρώπως ὑπανοιγείσαις αὐτοῖς. Ἀπέκλειε μὲν γὰρ μέχρι τοῦ παρόντος ἡ Ἐκκλησία τὰς ἀγκάλας, οἷα τὰ ἀνθρώπινα κἀκείνων ἀνθρωπίνως διακειμένων, καὶ οὐκ οἶδα ποίαις αἰτίαις ἀγαπώντων τοῦ ἀντιλέγειν. Ἐπεὶ δὲ πάντα ἐκεῖνα Θεοῦ εὐδοκίᾳ γέγονεν ἐκποδών, τῆς θείας μεσιτευσάσης εἰρήνης, συνήλθομεν εἰς ἑνότητα καὶ προσελάβομεν τοὺς τέως ἐξ ἡμῶν διισταμένους ὡς οἰκεῖα τέκνα, καὶ ὡς μέλεσιν ἰδίοις συνήφθημεν, καὶ λοιπὸν ἔστιν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία μία κεφαλὴ τῷ πρώτῳ ἀρχιερεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις, ὅμως δ' οὖν ἀρχιερατεύειν ἠξιωμένοις, καὶ συναρμολογουμένη, καὶ ἀταράχως διευθυνομένη. Πλὴν ὀλίγων τινῶν, οἳ τὸ γνωρίζεσθαι ἔχοντες ἐξ ἀγαθοῦ τρόπου, ἵνα μὴ τὸν βίον ἀνώνυμον διαπερῶσιν, ἐκ τῆς ἑαυτῶν περινοούμενοι κακίας τὸ δῆλοι τυγχάνειν ὅσον ἐπ' αὐτοῖς τῷ οἰκείῳ μερισμῷ λυπεῖν τὴν ἑνότητα οὐ διευλαβοῦνται τῆς Ἐκκλησίας. πλὴν καὶ οὗτοι πάντως εἰ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν εἰσι τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ ἀρχιερέως ἡμῶν, ἀγαπήσουσι τυχὸν μὲν νῦν, τυχὸν δὲ μετὰ τοῦτο συναρμοσθῆναι τῇ ἑαυτῶν κεφαλῇ· εἰ δὲ μή, πρᾶγμα οὐδέν· οἱ μὲν γὰρ κείσονται εἰς ἣν ἡ τούτων ἀπόνοια ἐξελέξατο χώρα· ἡ δὲ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τῆς ταραττούσης αὐτὴν αἰτίας ἀπηλλαγμένη, ἔχει τὴν ἰδίαν τάξιν εὐσταθῆ, εὐχαριστοῦσα Χριστῷ τῷ νυμφίῳ αὐτῆς, ὑπὲρ ὧν τε τῶν σκανδάλων ἀπήλλακται, καὶ ὑπὲρ ὧν τὰ οἰκεῖα κύκλῳ αὐτῆς παριστάμενα καθορᾷ τέκνα, ὅσους μὴ ὁ ἐξ ἀρχῆς ἀποσυλήσας ἄνθρωπον τῆς μακαρίας οἰκειότητος καὶ νῦν ἀποσυλῆσαι τοῦ ἱερατικοῦ πληρώματος δεδύνηται.

Ταῦτά σοι, τέκνον ἡμῶν, τὰ εὐαγγέλια, οἷς πέπεισμαι τὴν σὴν εὐφρανθῆναι ψυχὴν ὅσον

Ония, които се бяха отцепили[1] от нас и твърдо стояха за отделянето си, отказаха се от самомнението си, разкаяха се за ония неща, за които враждуваха, и по милост божия пак се съгласиха с нашето мнение. Това, което искаше църквата, те приеха единогласно. С една реч, като признаха заблуждението си, отново се върнаха в обятията на църквата, които човеколюбиво се откриха за тях. Досега църквата затваряше своите обятия, защото те според свойството на човешката природа чувствуваха по човешки и не зная по какви причини обичаха да противоречат. Но когато по благоволение божие всичко това беше отстранено и настана божествен мир между нас, ние се съединихме в едно, приехме като собствени чеда ония, които досега бяха отделени от нас, и отново се съединихме като със собствени членове. Най-после църквата божия има една глава чрез първия архиерей и бог наш и чрез нас, недостойния, но все пак удостоения да бъдем архиерей, обединена е и се управлява спокойно. Изключение правят малцина, които имаха възможност да разберат всичко правилно, та да не прекарат живота си безславно, но подбудени от своята злоба, не се страхуват открито да проявяват — доколкото това зависи от тях — своето разделение и да нарушат единството на църквата. Но и те, ако действително принадлежат към нашия глава — великия наш бог и пръв свещеник, — или сега, или после с радост ще се присъединят към него; ако пък не [се присъединят], нищо от това, защото те ще легнат на мястото, което им е избрало тяхното безумие. А пък светата църква божия, освободена от причината, която я смущаваше, придобива твърде добро устройство и въздава благодарност на Христа, своя жених, за това, че той я избави от съблазните, и вижда отново събрани около себе си своите чеда, които и сега не можа да лиши от пълнотата на свещенството онзи, който отначало е лишил човека от собственото му блаженство.

Ето ти радостните известия, чедо наше, които, убеден съм, че ще възрадват душата повече от всичко друго, което

[1] Сиреч привържениците на патриарх Евтимий, които признали за законен четвъртия, противоречещ на източноправославните църковни догми, брак на император Лъв VI Мъдри.

ἐπ᾽ οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ἐν ἀνθρώποις παρέχειν εὐφροσύνην εἰδότων. Τὸ δ᾽ ἀπὸ τούτου τίς μοι τῷ λόγῳ συνεπιλήψεται; Τίς συλλαλοῦντί μοι τῇ φιλανθρώπῳ καὶ γλυκυτάτῃ ψυχῇ συμπαρέσται κοινωνῶν τῷ λόγῳ; Καὶ ἀναμνήσομέν σε Θεοῦ διδόντος οὐ μὲν οὖν ἐπιλελησμένον τῆς οἰκείας ἡμερότητος, ἀλλ᾽ ὑπὸ ἀνθρώπων οὐκ οἶδα τί περὶ αὐτῶν εἴπω, πλὴν ὅτι κακῶς διαθέσθαι τὰ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων πράγματα διανοηθέντων, εἴτε οἴκοθεν, εἴτε ὑπὸ δαίμονος πονηροῦ πρὸς τοῦτο κεκινημένων, τέως παρεξελθεῖν βιασαμένων, καὶ εἰς πράγματα καταστῆσαι ἃ μηδέποτε οὔτε αὐτὸς ἤλπισας, υἱέ μου φιλανθρωπότατε, οὔτε ἡμεῖς, οὔτε τις ἄλλος τῶν τὴν σὴν γινωσκόντων ἢ ἀκουόντων φιλάνθρωπον καὶ ἡμερωτάτην ψυχήν. Τίς γὰρ τοῦτο ποτὲ πρὶν γενέσθαι προσεδόκησεν, ὅτι Συμεὼν ὁ διὰ φρόνησιν μεγάλην, ὁ διὰ τὸ θεοφιλὴς εἶναι εἰς μέγα δόξης τὸ Βουλγάρων ἔθνος ἀγαγών, ὁ πονηρίαν εἴ τίς ποτε ἀνθρώπων μισῶν, ὁ δικαιοσύνην τιμῶν, ὁ βδελυσσόμενος, ἀδικίαν, ὁ κρείττων ἡδονῶν, ὁ τὴν γαστέρα κατάγχων οὐδὲν ἧττον οἷς ἐν ὄρεσιν ἡ ζωή, ὁ οἴνου ἄγειστος, ὁ κατ᾽ οὐδὲν παραλλάσσων τῶν ἔξω τοῦ κόσμοῦ ζῆν ἐπαγγελλομένων, ἢ ἐν μόνῃ τῇ κυβερνήσει τῆς παρὰ Θεοῦ δεδομένης αὐτῷ ἀρχῆς. Τίς ἂν οὖν προσδοκίαν ἔσχεν ὡς ὁ τοιοῦτος καὶ οὕτω θεοφιλὴς ἄνθρωπος εἰς τὰ νῦν καταλαβόντα χαλεπὰ Ῥωμαίους παριστήσει καὶ Βουλγάρους, καὶ τὴν ἄπειρον τῶν αἱμάτων χύσιν καὶ τὴν τοσαύτην ἐρημίαν οἴμοι ἐρημίαν ἐκκλησιῶν Θεοῦ, διαιτημάτων παρθένων, αἳ πολλάκις καὶ τὸ ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα ἐφείδοντο, μοναστηρίων ἀνδρῶν, οὗ νύκτα ἡμέραν Θεὸς ὑμνολογεῖτο καὶ ἐδοξάζετο.

Τί με δεῖ λέγειν πόλεων, χώρας ἄλλης, οἴκων, ὅσα τοῖς ἀνθρώποις εἰς παραμυθίαν σπουδάζεται τῆς ζωῆς, τὴν ἄλλην συμφορὰν, ὅση τὸ ἀνθρώπινον συνέσχε, χηρείαν φημὶ, ὀρφανίαν, αδελφῶν ἀποστέρησιν, αἰχμαλωσίαν, δουλείαν, καὶ ἁπλῶς ἀντὶ τῆς πρώην Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων εὐζωίας, τὴν ἐλεεινὴν ταύτην μεταβολὴν, εἰς ἣν ἐκ τῶν τοῦ πολέμου κακῶν περιέστησεν; Οὐκ ἐχθρῶν τοῦτο διαπραξαμένων, οὐ τῶν ἔξω τῆς μάνδρας τοῦ ἀληθινοῦ ποι-

може да донесе на хората радост. Но кой след това ще помогне на речта ми? Кой ще бъде с мене, като вземе участие в думите ми, когато беседвам с човеколюбива и пресладка душа? И ние ще напомним, че по божия воля ти не си забравил своята кротост, но си принуден от хора — не зная какво да кажа за тях освен това, че са намислили да влошат отношенията между българи и ромеи било по собствено подбуждение, или пък подтикнати към това от лукавия демон, — достигна дотам и да дойдеш до такива работи, които нито ти сам, най-човеколюбиви ми сине, нито ние, нито пък някои други от тия, които знаят и чуват за твоята човеколюбива и кротка душа, сме очаквали. Защото кой можеше по-рано да очаква да се случи някога, че Симеон, който със своя велик ум и благолюбие е довел българския народ до голяма слава, който повече от всички хора мрази злото, почита справедливостта и се отвращава от несправедливостта, който побеждава страстите, въздържан е в храненето си не по-малко от ония, които се подвизават в планините, който не вкусва вино и с нищо не се отличава от ония, които са дали обещание да живеят вън от този свят, освен по дадената нему от бога власт да управлява, кой прочее може да предположи, че един такъв и толкова боголюбив мъж ще докара ромеите и българите до сегашните бедствия,[1] до безкрайното кръвопролитие и до такова опустошение — уви, опустошение! — на божиите храмове, на обителите на девите, които често се въздържаха дори да дишат въздух, и на мъжките манастири, гдето бог се възхваля и прославя ден и нощ?

Какво пък да кажа за градовете, селата, къщите и за всичко, което съставя за хората утешение в живота, за другите нещастия, които постигнаха човешкия род, сиреч за овдовяване и осиротяване, лишаване от братя, пленяване, робство и, с една реч, за това, което е заместило предишното благоденствие на българи и ромеи, за тази печална промяна, която те претърпяха от бедствията на войната? Всичко това извършиха не врагове, не тия, които се намират вън от кошарата

[1] През 920 г. Симеон предприел поход срещу Византия, като изпратил една войска към Тесалия, а друга — в Източна Тракия. Българските войски нахлули чак към Коринт и извършили опустошения, за които Николай Мистик говори в писмото си. Вж. *Златарски,* Писмата . . . ,СбНУК, XI, стр. 35—37. — *Същият,* История, 1, 2, стр. 403— 412.

μένος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, οὐ τῶν ἀλλοτρίων τῆς κληρονομίας τῆς πίστεως, ἀλλὰ τίνων; Αἴ, αἴ τῶν ἐμῶν βαρυτάτων παθῶν! φεῦ τοῦ ἐλεεινοῦ διηγήματος! πρὸς τοὺς ἐν Χριστῷ πατέρας ἐξεβαρβαρώθη τὰ τέκνα, καὶ τὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ κατ᾽ ἀλλήλων ἐξεθηριώθησαν, οἱ κληρονόμοι τῆς πίστεως καὶ συγκληρονόμοι τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ πρὸς ἑαυτοὺς ἐξεπολεμώθησαν. Τίς ἂν ποτε ἤλπισε πάλιν ἐρῶ τοιαῦτα πάθη, καὶ τοιούτων συμφορῶν πράγματα, πρὸ τοῦ ἐν ὄψει ταῦτα ἰδεῖν, Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους καταλαβεῖν; Ἀλλὰ γάρ, τέκνον ἡμῶν θεοφρούρητον εἰ καὶ κατέλαβε τοιαῦτα, ὡς εἴθε μὴ ὤφελε, κατέλαβεν εξ ἐπηρείας τοῦ πονηροῦ δαίμονος, κατέλαβεν ἐκ φθόνου τοῦ πᾶσι μὲν ἀνθρώποις φθονοῦντος, μάλιστα δὲ Χριστιανοῖς· κατὰ χριστιανῶν γὰρ μᾶλλον πρὸς φθόνον ἐξάπτεται ὁ διάβολος, διότι τούτους οἶδε πολεμιωτάτους αὐτῷ, διότι παρὰ Χριστιανῶν ἐκ πάσης ἀπηλάθη τῆς οἰκουμένης, καὶ Χριστιανοὶ μέχρι καὶ σήμερον τὴν δυναστείαν αὐτοῦ ταπεινοῦσι, καὶ ἣν κακῶς ᾠκοδόμησε τυραννίδα, ταύτην διὰ παντὸς καταλύουσι. Διὰ ταῦτα μαίνεται κατὰ Χριστιανῶν, διὰ ταῦτα παντοῖς γίνεται εἰς τὸ καθ᾽ ὅσον δύναται ἀντιλιπεῖν καὶ συμφοραῖς περιβάλλειν αὐτούς. Ἧκε μὲν οὖν, ὡς εἶπον, ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου κακίας τὰ δεινὰ ταῦτα καὶ πέρα δεινῶν· ἧκε δὲ καὶ ἐξ ἀνθρώπων, τοῦτο μὲν τῇ ἐκείνου κακίᾳ ὑπουργούντων, τοῦτο δὲ καὶ δυστυχούντων εἰς φρένας, καὶ τὴν ἐκλογὴν μᾶλλον τῶν καλῶν ποιουμένων· οἳ καὶ τὸν πρὸς σὲ ἀνήραντο πόλεμον, εἴτε τῷ πονηρῷ δαίμονι συνεργοῦντες, εἴτε διὰ φρενῶν δυστυχίαν τοῦτο βουληθέντες, καὶ τὴν σὴν γλυκεῖαν, ψυχὴν οὕτω διατεθεικότες. Ἐπεὶ καὶ πέφυκε πολλάκις καὶ μικρὸς σπινθὴρ ἄσβεστον φλόγα ἐξάπτειν, οὕτω καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ὁ ἐξ ἀφροσύνης ἐμπεσὼν σπινθὴρ εἰς τὴν σὴν καρδίαν ἀνῆψε τὴν μεγάλην ταύτην φλόγα, καὶ τέως ἄχρι τοῦ νῦν ἀκατάσβεστον.

Ἀλλὰ μὴν, τέκνον μου ποθεινὸν, μὴ οὕτω νικήσωσι τὰ κακά· μηδὲ θεοφιλὴς ἄνθρωπος ὁποῖς εἶ συ, καὶ μὴ ἔχων ἐν φρονήσει παρισούμενον τῇ καθ᾽ ἑαυτῶν γενεᾷ, καὶ εἰς ψυχῆς εὐγένειαν ἀσύγκριτος, ἀνθρώπων χυδαίων, καὶ τί ἄλλο ἢ μηδὲ ὀβολοῦ ἀξίων, ἡττηθῇς τῆς

на истинския пастир, Христа, бога наш, не ония, които са чужди в наследието на вярата, но кои? О твърде тежки ми бедствия! Уви, достойно за съжаление повествование! Децата се ожесточиха срещу бащите си во Христа и овцете Христови станаха зверове едни срещу други, а наследниците на вярата и сънаследниците на славата Христова водят война помежду си! Кой, ще кажа пак, ако не види със собствените си очи, би могъл да се надява, че такива страдания, такива бедствия са постигнали ромеи и българи? Но, чедо наше богохранимо, ако и да ни е постигнало това — о, да не беше станало, — то ни постигна поради козните на лукавия демон, постигна ни поради неговата завист към всички хора и особено към християните, понеже дяволът повече пламва против тях от завист, понеже знае, че те най-много водят борба с него, че той е бил изгонен от цялата вселена от християните, че християните и до ден днешен отслабват неговата мощ и постоянно разрушават въдворената от него гибелна тирания. Затова той беснее против християните, затова всякак се старае — доколкото може — да ги наскърби и отрупа с нещастия. И тъй тези ужаси и даже повече от ужаси са произлезли, както казах, от злобата на дявола, а тъй също и от хората, които, от една страна, сами спомагат на неговата злоба, а, от друга страна, поради своето слабоумие все повече отблъсват от себе си добрите [хора]. Те повдигнаха и войната срещу тебе,[1] било като съдействуваха на лукавия демон, било като желаеха това поради своето слабоумие и така разположиха твоята блага душа. Понеже често малка искра подпалва неугасим пламък, то и искрата, която произлязла от безумието на тези хора, запалила в сърцето ти тоя голям пламък, който оттогава и до днес не угасва.

Но, желани ми сине, дано не вземат връхнина нещастията! Дано и ти както всеки боголюбив човек, който няма равен на себе си по ум между съвременниците си, несравнен по благородството на душата си, дано не отстъпиш на зломислието на долни хора, които не струват

[1] Николай Мистик тук загатва за византийските управници, които предприели похода срещу България през 917 г. Той не споменава причините за новия поход на Симеон, но представя работата така, като че ли този поход е бил продължение на неговото отмъщение за 917 г. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, XI, стр. 36 — 37.

κακίας, μηδ' ὅτι ἐπίκραναν ἄνθρωποι τοιοῦτοι, διὰ τοῦτο βουληθῶμεν ἀθάνατον ἔχειν πικρίαν κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας, ἧς ἐπίστασαι πολλῶν καὶ μεγάλων εὐεργεσιῶν ἐν ἀπολαύσει γενόμενος. Τί γὰρ πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν καὶ τὸν ὑποχείριον αὐτῆς λαόν, εἰ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα λόγου μηδενὸς ἀνθρωπάρια εἰς τὸ κατὰ σοῦ ἐξηνέχθησαν θράσος; Τί ταῦτα πρὸς τὸν βασιλέα τὸν μηδὲν συνειδότα, εἰ ἄνθρωποι τὰ ἐκείνου πράγματα κακῶς διοικοῦντες, τὴν αὐτὴν γνώμην περὶ σοῦ ἀνελάβοντο; Πλὴν ἐλυπήθης· ἔχεις ἱκανὴν τὴν δίκην κατὰ τῶν λυπησάντων μᾶλλων δὲ πολὺ τοῦ ἱκανοῦ ὑπεραίρουσαν. Ὅταν γάρ τις τὸν ἀδικῆσαι μελετήσαντα κατὰ τὸ ἴσον ὑποβάλῃ τῆς ζημίας, μὴ λίαν πικρὸς ὤν, ἔχει τὸ ἱκανόν· ὅταν δὲ καὶ εἰς τὸ ἀπειροπλάσιον, πῶς ἔχει χώραν ἔτι χαλεπαίνειν καὶ πλέον λυπεῖν βούλεσθαι τὸν λυπήσαντα; Καὶ οὐ λέγω περί τινος τοῦ κατὰ σὲ ἡμέρου καὶ φιλανθρώπου, ἀλλ' οἷος ἂν ᾖ ἀφιλάνθρωπος καὶ ἀνήμερος παύσεται πάντως τῆς πικρίας, καὶ κατασβέσει τὸ πῦρ τοῦ θυμοῦ, καὶ σπείσεται πρὸς τὸν ἄρξαι χειρῶν ἀδίκων ἀπονοηθέντα. Καὶ δή, τέκνον ἡμῶν, λῆξον καὶ αὐτὸς τῆς ὀργῆς, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἥμερον ἐπάνελθε, καὶ δὸς παῦσιν ταῖς ἀνθρωποφονίαις, καὶ ταῖς ἄλλαις συμφοραῖς, ὅσαι παρὰ Χριστιανῶν εἰς Χριστιανοὺς μέχρι τοῦ παρόντος γεγόνασι.

Λέγω σοι ταῦτα, τέκνον μου γλυκύτατον, νῦν μὲν διὰ μέλανος· εἰ δὲ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα εἰρήνη, διὰ τῆς αὐτοῦ παρακλήσεως τὴν σὴν ἐπὶ τούτῳ ψυχήν, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ κατὰ πρόσωπόν σοι ἐμφανισθῶμεν, καὶ οἰκείᾳ γλώσσῃ ταῦτά τε καὶ εἴ τι ἕτερον ἐπιζητήσει τὰ πράγματα εἴπωμεν, ἕτοιμοί ἐσμεν πρὸς σε ἥκειν. καὶ οὐ δειλιῶμεν τὸ γῆρας, οὔτε τὴν ἀσθένειαν, οὔτε τὴν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ταλαιπωρίαν, ἂν μόνον πρὸς εἰρήνην ἐπινεύειν ἡ σὴ ἀγαπήσει ἀρετή. Δήλου τοίνυν ἡμῖν, εἰ τοῦτο Θεὸς ἐπὶ νοῦν σοι τέθεικε τὸ μέγα καὶ σωτήριον πρᾶγμα Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάροις πρὸς τὸ αὐτὸν ἐμὲ παραγενέσθαι, καθ' ὃν ἂν δυνατόν ἐστι γενέσθαι

ни обол. И заради това, че са те огорчили подобни хора, да не питаем вечен гняв спрямо ромейското царство, чиито многобройни и големи благодеяния ти знаеш, понеже си ги изпитал! Какво отношение има към ромейските власти и подвластния им народ това, че някакви си недостойни човечета са дръзнали да въстанат против тебе? Какво отношение има това към императора, който още нищо не разбира, ако хората, които лошо управляват делата му, са взели такова решение спрямо тебе?[1] Но ти си оскърбен. Нека ти бъде достатъчно, че са наказани ония, които са те оскърбили — и при това много повече, отколкото те заслужаваха. Защото, когато някой е подложил на съответно наказание оня, който е тъкмял да нанесе обида, то той, ако не е твърде жесток, се задоволява с това. Когато пък отмъщението е много по-голямо, нима той може да се гневи повече и да желае още повече да наскърби тоя, който го е оскърбил? Аз тук не казвам за някой кротък и човеколюбив [човек], подобен на тебе, но за такъв, който, макар и да е бил жесток и необуздан, все пак ще прекрати своята жестокост, ще угаси огъня на гнева си и ще сключи мир с тоя, който несправедливо е намислил да повдигне ръка. Тъй и ти, чедо наше, прекрати гнева си, върни се пак към собствената си кротост и тури край на човекоубийствата и на другите бедствия, които търпят досега християни от християни.

За това, най-любезно ми чедо, сега ти съобщавам писмено.[2] Но ако Христос, бог наш, мирът, който превъзхожда всеки ум, със своето наставление насочи душата ти така, щото ние сами лично да се явим при тебе и със собствените си уста да поговорим с тебе за това и за друго, ако това поискат обстоятелствата, то ние сме готови да се явим при тебе. И не се страхуваме нито от старостта си, нито от немощта, нито от трудността на пътуването си, стига само твоята добродетел да поиска да се съгласи на мир. И тъй съобщи ни дали бог ти е внушил това велико и спасително за ромеите и българите дело, т. е. да се явя сам при тебе там, гдето е въз-

[1] Патриарх Николай Мистик се стреми да убеди цар Симеон, че императорът не е имал никакво отношение към предприетия от византийците поход срещу България през 917 г. [2] Това писмо Николай Мистик е написал вероятно в края на юли или началото на август 920 г. Вж. *Златарски*, Писмата ..., СбНУК, XI, стр. 35.

τόπον, καὶ θεάσασθαί σε τὸ ἐμοὶ ποθεινότατον θέαμα, καὶ συλλαλῆσαι τὰ πρόσφορα καὶ συμφέροντα περὶ τῆς ἐν Θεῷ ἀπό γε τοῦ νῦν εἰρήνης καὶ τῆς κοινῆς καταστάσεως. δῆλον δὲ διὰ τοῦ ἀποστεῖλαι τοὺς κατασχεθέντας Ῥωμαϊκοὺς ἀποκρισιαρίους, καὶ τοῦ ἥκειν διὰ τῆς αὐτῶν γλώσσης σὺν τῷ γράμματί σου τὴν ἀπαγγελίαν τῆς φιλοθέου σου προαιρέσεως, ἵν' οὕτω μετὰ πληροφορίας ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες προθύμως, εἰ καὶ ὑπὲρ δύναμιν ἡμῶν τὸ πρᾶγμα πρὸς τοὺς πόνους τῆς πορείας, εἴτε πρὸς τὴν Μεσημβρίαν[a]*, ἢ ἄλλοθι οὗ ἂν ἀρέσῃ καταλάβωμεν. Καὶ ὅσα συμφέρει Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάροις εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι, ῥηθήσεται, δι' ὧν λήξει μὲν τὰ τοῦ πολέμου, βραβευθήσεται δὲ εἰρήνη· ἐφ' ᾗ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς, καταισχυνθήσεται δὲ διάβολος καὶ οἱ τούτῳ ἐξυπηρετησάμενοι· μεγαλυνθήσεται δὲ καὶ τὸ σὸν ὄνομα ἔν τε τῷ παρόντι αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ βιώσουσιν ἐν ἀναπαύσει καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν κακῶν ὅ τε ὑπὸ τὴν σὴν χεῖρα δεδομένος λαὸς, καὶ οἱ τελοῦντες ὑπὸ τὴν βασιλείαν· ἥτις σὺν Θεῷ καὶ διδάσκαλός σοι καὶ ὁδηγὸς καὶ πρὸς σωτηρίαν ἐγένετο, καὶ τῶν ἀρχαίων ἐθῶν ἀναλαβομένη, πρός τὰ πολλῷ κρείττονα καὶ ὑπερέχοντα μετέστησε, καὶ τοῦ δοξάζεσθαι καὶ σεμνύνεσθαι, καὶ οὕτως τοῦ Χριστοῦ ἀρχικὴ μοῖρα γνωρίζεσθαι τὰς ἀφορμὰς ἐμπαρέσχετο.* (XIV, col. 97 D — 105 B).

можно да се назначи място, и да видя тебе — тоя многожелан за мене образ — и да поговорим за това, което е нужно и полезно относно общото положение. Яви ми чрез задържаните от тебе ромейски апокрисиарии[1], които ти ще изпратиш назад и които ще дойдат тук, устно и с писмо за твоето боголюбиво намерение, та така с пълна увереност и на драго сърце да предприемем това трудно пътуване, ако и да не е според силите ни, като пристигнем или в Месемврия, или другаде, гдето ти се нрави. И онова, което трябва да се каже и чуе за ромеите и българите, ще бъде казано и с това войната ще се прекрати и ще се закрепи мирът, с който ще се прослави бог, а дяволът пък и ревностните му слуги ще се посрамят, ще се възвеличи и името ти в настоящия и бъдещия живот и ще живеят в спокойствие и далеч от бедствията подвластният под твоята ръка народ и ония, които са подчинени на империята. Тя с божия помощ ти е служила като учителка и пътеводителка към спасението и като възстанови предишните обичаи, ще те насочи към доброто и най-възвишеното, ще ти даде възможност да се прославиш и да добиеш чест и по този начин да познаеш първоначалното предопределение на Христа.

13. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Τὰ γράμματά σου, θεοτίμητε ἡμῶν υἱὲ, δεξάμενοι χαρᾶς ἀληθοῦς καὶ πνευματικῆς ἐπλήσθημεν ἡδονῆς, καὶ ἐπυξάμεθα, εἰ καὶ ἁμαρτωλοὶ, ἀνθ' ὧν οὕτω πρόθυμος ἐγένου εἰς πρόσωπον ἐλθεῖν τῆς ἐμῆς ταπεινότητος, ἀξιωθῆναί σε τοῦ προσώπου θεατὴν γενέσθαι μετ' εὐπαῤῥησιάστου συνειδήσεως του Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἐρῇ τοῖς ἀξίοις τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς· „Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.“ Τοῦτο μὲν ηὐξάμεθά σοι καὶ εὐχόμεθα, διότι ἐμφανισθῆναι αὐτίκα τῇ δηλώσει τῷ ἡμετέρῳ προεθυμήθης προσώπῳ· παράσχοι δὲ ὁ αὐτὸς

До същия

Когато получихме писмото ти, богочтими наш сине, се изпълнихме с истинска радост и духовно наслаждение и се помолихме, ако и да сме грешни, загдето ти изказа такава готовност да дойдеш на свиждане с мое смирение и да се удостоиш да видиш с чиста съвест лицето на господа наш Исуса Христа, когато той е казал на достойните за неговото блажено слово: „Елате вие, благословени от моя отец, и наследете присъденото за вас царство от сътворението на света.“ За това се молихме и се молим, тъй като, след като получи известието [ни], ти на драго сърце пожела незабавно да се явиш пред нашето лице. Нека господ

a) *μεσημβρίαν* loco *Μεσημβρίαν* in *ed.*

[1] Т. е. задържаните византийски пратеници. За апокрисиарии изобщо вж. *A. Emereau*, Apocrisiaires et apocrisiarat. Notion de l'apocrisiarat; ses variétés à travers l'histoire, Échos d'Orient, XVII (1914), pp. 289 — 297. — *Idem*, Les apocrisiaires en Orient, ibid., pp. 542 — 548.

Κύριος ἡμῶν, Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν εἰρήνη, ἡ ἀγάπη, ἡ ἀλήθεια, ἡ σωτηρία ἡμῶν, καὶ ἔτι μᾶλλον προσεύξασθαι ὑμῖν διὰ βίου παντὸς ὅσαι τῆς ταπεινῆς ζωῆς ἡμῶν αἱ βραχεῖαι ἡμέραι ὑπὲρ ὧν καὶ ἔτι πρόθυμος κατανεύειν ὀφθήσῃ τοῖς ἡμετέροις λόγοις, οὓς ἥκοντες πρὸς σὲ φθεγξόμεθα σὺν Θεῷ τῷ διδόντι λόγον συνέσεως ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐζωΐας καὶ ἀναπαύσεως τοῦ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων γένους. Ἀλλ' οὕτω μὲν ἡ ἀρχὴ τοῦ γράμματος, τέκνον ἡμῶν, ἐξ ἱερᾶς ἀπάρχεται ἡμῖν εὐχῆς· ὑπὲρ δὲ τῶν λοιπῶν, καὶ ἃ μεταξὺ τοῦ γράμματος ἐνεφέρετο, χάριν τοῦ μὴ ὀχληροὶ γενέσθαι τῷ μήκει τῶν λόγων, μάλιστα ὅτι ἐλπίζομεν Θεοῦ βουλομένου στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι, περιττὸν ἡγησάμεθα γράφειν.

наш Исус Христос — мирът, превъзхождащ всеки ум, любовта, истината и нашето спасение, — нека ни сподоби още по-усърдно да се молим за вас през целия ни живот, колкото и да бъдат кратки дните на нашето смирено съществуване, та ти да се покажеш готов да се съгласиш с нашите думи, които, като дойдем при тебе, ще произнесем с помощта на бога, внушителя на разумна реч, за общото благоденствие и успокоение на българския и ромейския народ. По този начин, чедо наше, началото на писмото ни начева със света молитва; а относно другите неща и за това, което се намира вътре в писмото [ти], сметнахме за излишно да ти пишем, за да не ти дотегне дългата ни реч и особено защото се надяваме, че с божия воля ще поговорим лично.

Ἐκεῖνο δὲ μόνον ὡς ἀναγκαῖον γράφομεν, ἠγαπημένε μου υἱὲ καὶ δεδοξασμένε, ὡς καὶ τὸ γῆρας ὀπίσω ῥίπτομεν, καὶ τὸ ἀσθενὲς παρεῶμεν τῆς φύσεως, καὶ τὰ ἐκ τῆς ὁδοῦ ἐπίπονα καὶ λυπηρὰ, καὶ τὴν ὅλην ταλαιπωρίαν οὐχ ὑπολογιζόμεθα, ἐὰν μόνον πληροφορίαν παράσχῃς ἡμῖν, ὅτι παρακέκληται ἡ σὴ τιμία ψυχὴ μὴ ἀτιμάσαι τὸν κόπον ἡμῶν, μηδὲ τὴν πρεσβείαν ἣν ποιεῖται πρὸς σὲ, τέκνον ἡμῶν, γηραιὸς πατὴρ καὶ συντετριμένος, ἀνήκοον ἀποστρέψῃς καὶ παραλελογισμήνην. Ποιήσομαι δὲ πάντως πρεσβείαν καὶ σοὶ, τέκνον ἡμῶν, ἐπωφελῆ, καὶ τοῖς Ῥωμαίοις οὐ παντάπασιν ἐπιβαρῆ καὶ ἀφόρητον. Εἰ οὖν, ὡς εἶπον πάντως οὕτως παρακέκλησαι, πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, δεύτερον δὲ ὑπὸ τῆς σῆς ἐμφρονεστάτης διασκέψεως, καὶ τρίτον, εἴ τίς σοι λόγος καὶ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, ὑπὸ τῆς ἡμετέρας δεήσεως· ἐλεύσομαι πρὸς δὲ καὶ ψυχῇ πτερούμενος καὶ τῷ σώματι, τῶν βαρυνόντων πάντων τὴν ἐμὴν ζωὴν καὶ τὸ γῆρας ἐπιλελυσμένος.

Пишем само за едно като нещо необходимо, обични и прославени ми сине, а именно за това, че аз забравих старост, че не обръщам внимание на слабостта на тялото си и че никак не мисля за трудностите и мъките на пътуването и за цялата умора, стига само ти да ни дадеш пълна увереност, че твоята честна душа не ще пренебрегне нашия труд и няма да върнеш назад, без да изслушаш и без да обърнеш внимание, пратеничеството, което изпраща до тебе, чедо наше, твоят стар и немощен баща. Аз ще изпратя във всеки случай посолство, което и за тебе, чедо наше, е полезно, и за ромеите не е тъй тягостно и неизносно. И тъй, ако ти, както казах, си така разположен, на първо място от бога, а после от твоята твърде благоразумна мисъл и най-сетне от нашата молба, ако ти колко-годе обръщаш внимание на нашето смирение, то аз ще дойда при тебе, като хвърча с душата и тялото си и като забравя всичко, което отегчава моя живот и старостта ми.

Εἰ δ' ὅπερ ἀπευχόμεθα, ἔτι κἀκεῖνα τὰ προλαβόντα σκάνδαλα (ἀλλὰ μὴ συγχωρήσοι Θεός!) ἐν τῇ σῇ διαμένουσι ψυχῇ, καὶ αἱ βουλαὶ καὶ σκέψεις αἳ ἀθλίους εἰργάσαντο Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους, καὶ ἔτι περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας τοὺς ἀρχαίους ἐν σεαυτῷ λογισμοὺς φέρεις, αὐτόν σοι προβάλλομαι μεσίτην, αὐτὸν ἄγγελον τὸν τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἣν τοῖς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωποκτόνου δαίμονος ἐκπεπολεμωμένοις ἀπ' ἀρχῆς ἤγγειλε, καὶ τῇ φιλανθρώπῳ ἀγγελίᾳ ἔπαυσε μὲν τὸν αἰώ-

Но ако — дано не е така — предишните съблазни се таят още в душата ти, което да не допуска бог, а тъй също и ония желания и стремления, които направиха нещастни ромеите и българите, ако още носиш в себе си първоначалните помисли за ромейското царство, то призоваваме за посредник самия известител на волята на бога-отца, която той извести на нападаните още отначало от човекоубиеца-демон, и със своето човеколюбиво известие прекрати вечната война, унищожи преградата на враждата

νιον πόλεμον, ἐξεῖλε δὲ τὸ τῆς ἔχθρας μεσότοιχον, καὶ εἰς ἑνότητα καὶ εἰρήνην συνήγαγε τὸ ἀνθρώπινον. Ἀλλ' αὐτόν σοι προβάλλομαι εἰς δυσώπησιν τὸν Κύριον τῶν κυρίων, τὸν Βασιλέα τῶν βασιλευόντων, καὶ ἐξουσιάζοντα πάσης ἐξουσίας, φανερὰν ἡμῖν τὴν σὴν ποιῆσαι προαίρεσιν δι' ὧν ἀντιπέμψεις γραμμάτων· ὥστε με μήτε κόπον ὑπομεῖναι διακενῆς, μήτε παραγεγονότα ματαίους φθέγξασθαι λόγους εἰς αἰσχύνην μὲν τὴν ἐμὴν, εἰς γέλωτα δὲ τῶν πολλάκις φιλούντων κατακερτομεῖν καὶ γελᾷ τὰ ἡμέτερα. Οἶδας δὲ, φρόνιμος ὢν Θεοῦ χάριτι, ὡς πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἴμοι τῆς ἀνθρωπίνης ἐλλεεινότητος! τοιαύτης ὑπάρχουσι διαθέσεως· τυχὸν δὲ καὶ εἰς κατάκριμα τῆς σῆς τιμιωτάτης ψυχῆς. Τὸ γὰρ μάτην κινῆσαι ἄνθρωπον γέροντα, ἐξησθενημένον, ἀρχιερέα, εἰ καὶ ἀνάξιον, καὶ μέχρι τοῦ σοῦ προσώπου τοῦτον ἀγαγεῖν εἶτα διακενῆς ἀποστρέψαι μάταιον ὑπομεμενηκότα πόνον καὶ κάματον, γέλωτα δεδειγμένον τοῖς προαίρεσιν ἔχουσι καταγελᾶν ἡμῶν, σκέψαι, τέκνον μου ἠγαπημένον, μὴ οὐκ ἔστιν ἀκατάκριτον τῇ σῇ φιλοθέῳ ψυχῇ. Τὰ δ' ἄλλα ἐῤῥωμένον σε διαφυλάξοι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ νῦν μὲν ἀπὸ πάσης κακώσεως ὁρωμένης τε καὶ ἀοράτου ὑψηλότερον συντηρῶν, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς ἀναπαύσεως καὶ δόξης τὴν κοινωνίαν παρεχόμενος. (XV, col. 105 C—108D)

и отново събра човешкия род в единство и мир. Призовавам да те убеди господарят на господарите, царят на царуващите и господствуващият над всяка власт да ни изявиш намерението си чрез писмата, които ще ни пратиш. Така аз нито напразно ще се моря, нито след като се явя, ще произнасям напразни думи за мой срам, за посмешище на ония, които често обичат да се подиграват и подсмиват над нашите дела — а ти знаеш като благоразумен по милост божия, че мнозина от хората, о човешка окаяност, са разположени към това, — и може би и за осъждане на твоята пречестна душа. Защото да раздвижиш напразно стар човек, съвършено омаломощен, архиерей, ако и недостоен, и да го докараш при себе си, а после да го върнеш назад напразно, след като е понесъл напразно труд и мъки и е станал за присмех на ония, които обичат да ни се присмиват — помисли, възлюбено ми чедо, че това не ще остане, без да бъде осъдена твоята боголюбива душа. Прочее да те запази невредим Христос, бог наш, и да те предпази сега от всяко зло, видимо и невидимо, а в бъдещия живот да те направи съпричастник в своя покой и слава.

14. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Πάλιν ἐπὶ τὸ γράφειν, υἱέ μου θεοφρούρητε, ἀναγκαίως κεκίνημαι, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῶν ἀλγηδόνων καθεκάστην νυττόμενος τὴν ψυχὴν, αἳ διὰ τὰ κοινὰ πάθη καὶ τὰς συμφορὰς Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων συνέχουσιν ἡμᾶς, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν ἐκεῖθεν φοβερὰν τιμωρίαν, ἐὰν ἐπὶ τοσούτοις κακοῖς σιγῶντες διατελέσωμεν. Σκοποὶ γὰρ τεθέντες, εἰ καὶ ἀνάξιοι, τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, οὐ δυνάμεθα σιωπᾶν, ἵνα μὴ τὸ αἷμα τῆς σφαγῆς Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων

До същия

Отново, богохраними ми сине, съм принуден да пиша,[2] защото, от една страна, всекидневно душата ми се раздира от страдания, на които сме подложени поради общите нещастия и бедствия на ромеите и българите, а от друга пък, защото се боя от страшното наказание в отвъдния мир, ако продължаваме да мълчим пред толкова големи злини. Понеже ние, които [сме] поставени, ако и недостойни, за блюстители на човешкото спасение, не можем да мълчим, за да не би бог, който ни е поставил за блюстител, не зная по какво свое решение, да поиска от нас кръвта на убитите ромеи и българи. Заради това, ако и да се от-

[1] Това писмо е било написано между края на август и 24 септември 920 г. Бързото съгласяване на Симеон да води преговори за мир с византийците възбудило у тях недоверие, затова Николай Мистик прави редица уговорки около срещата, която щяла да се състои в Месемврия. А цар Симеон, както изглежда, е целял да спечели време, за да може изпратената към Дарданелите войска да превземе гр. Лампсак и да се закрепи на малоазийския бряг. Вж. *Златарски,* Писмата ..., СбНУК, XI, стр. 39 — 42. — *Същият,* История, I, 2, стр. 412 — 414. [2] В. Н. Златарски отнася това писмо към началото на 921 г. (Писмата ..., СбНУК, XI, стр. 45 — 47).

ἐξ ἡμῶν ἀπαιτήσῃ ὁ κρίμασιν οἷς οἶδε Θεὸς σκοπὸν καταστήσας ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο, εἰ καὶ πλειστάκις γράψαντες παρελογίσθημεν, ὅμως καὶ νῦν γράφομεν, δεόμενοι τοῦ Θεοῦ τοῦ πάντων αἰτίου τῶν ἀγαθῶν, κἂν ἐν τῷ παρόντι προσχεῖν σοι δοῦναι τῷ λόγῳ ἡμῶν, ἀλλὰ μὴ ῥίψαι τοῦτον εἰς παραλογισμόν, οἷα ἐπὶ τῶν προλαβόντων συμβέβηκε· Γράφω δέ, τέκνον ἡμῶν, οὐχ οἷα πρότερον μόνον περὶ εἰρήνης σε δυσωπῶν, ἀλλ' ἕτερόν τινα τρόπον ἀγωνιῶν καὶ πενθῶν ὑπὲρ τῶν μελλόντων κινεῖσθαι κακῶν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων. Πάλιν γάρ, οἴμοι τῆς ἐπηρείας τοῦ πονηροῦ δαίμονος! στρατευμάτων παρασκευὴ καὶ πανταχόθεν συλλογὴ καὶ κίνησις μυριάνθρωπος, οἵαν οὐ δύναμαι παραστῆσαι τῷ λόγῳ. Καὶ διὰ τοῦτο στενάζω καὶ ὀδύρομαι προβλέπων καὶ κατανοῶν ὅσα ἐκ τῆς τοιαύτης κινήσεως τῶν στρατοπέδων μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων συμβήσεται χαλεπά, ὧν πάντως ἡ σύμβασις κοινὴ Χριστιανοῖς συμφορά, καὶ πικρὸν ἄλγος Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, τῷ περιποιησαμένῳ ἑαυτῷ εἰς κληρονομίαν τὸ τῶν Χριστιανῶν γένος διὰ τοῦ αἵματος τῆς ἁγίας πλευρᾶς αὐτοῦ. Εἴτε γὰρ τὸ Βουλγάρων ἔθνος ἀπολωλέναι γένοιτο, τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν περιγίνεται τὸ ἀλγεῖν· εἴτε ὁ Ῥωμαϊκὸς λαός, οἷα τὰ τοῦ πολέμου πράγματα, εἰς ὄλεθρον περιστῇ, καὶ οὕτως ἡ πάντων κεφαλὴ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τούτοις ὀδυνώμενος ἔσται. Εἶτα οἱ τῶν τοσούτων αἴτιοι συμφορῶν τίνα ἕξουσι προσδοκίαν; Ποίαν καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ διανύσουσιν, εἴ γε τὸ ζῆν αὐτοῖς περιέσται; Καὶ ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ πορευόμενοι, μετὰ ποίας ἐλπίδος ἐκεῖ πορεύσονται; Πῶς τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ παραστήσονται; Πῶς τὴν ἐκδεχομένην ὑπομενοῦσιν αὐτοὺς τιμωρίαν; Τίνα εὑρήσουσιν ἀπολογίαν; Τίνα πρόφασιν προβαλοῦνται τῆς τοσαύτης τῶν Χριστιανῶν ἀπωλείας;

Ταῦτά με συνέχει, τέκνον ἐμόν, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτί· διὰ ταῦτα σπαράσσομαι τὴν ψυχήν, καὶ σιγᾶν μὴ δυνάμενος τὸ γράμμα σοι διαπέμπομαι. Ἀναλόγισαι, υἱέ μου, ἄξια ποιῶν τῆς σῆς μεγάλης συνέσεως, τὰς χύσεις τῶν αἱμάτων Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, αἳ τὴν γῆν ἐμόλυναν, ὅτε ὁ παγχάλεπος ἐκεῖνος συνέστη πόλεμος μεταξὺ τῶν γενῶν ἑκατέρων. Ἐνθυμήθητι ὅση τότε συμφορὰ Βουλγάροις καὶ Ῥωμαίοις ἀπήντησεν, καὶ μὴ βουληθῇς ἔτι τοιαύτην ἡμέραν ἀποτρόπαιον ἐπιδεῖν. Μὴ τοῦτό σε δόξῃ ἐπαίρειν ὅτι Βούλγαροι μέν, εἰ καὶ πλεῖστοι μαχαίρας ἔργον γεγόνασιν, ὅμως περιεγένοντο, Ῥωμαῖοι δὲ τὴν ἧτταν καὶ τὸ ἔλαττον

насяш с презрение към нашите многобройни послания, ние все пак пишем, като молим бога, причинителя на всички блага, да ти внуши да обърнеш внимание сега на нашето писмо, а не да го отхвърлиш, както се случи с предишните. Пиша, чедо наше, не като те моля, както по-рано, само за мир, но и като страдам и плача по друг начин за бъдещите злини, които ще настъпят между ромеи и българи. Защото отново — о козни на злия демон! — има приготовление на войски и отвсякъде сбор и движение на хиляди души, което аз не мога да изразя с думи! И заради това аз охкам и скърбя, понеже предвиждам и си представям какви злини от това движение на войските ще произлязат между ромеите и българите. Те ще бъдат общо нещастие за християните и горчиво страдание за Христа и бога наш, който чрез кръвта на своите свети ребра е направил за свое наследие рода на християните. Защото, ако се случи да погине българският народ, това ще причини страдания на Христа и бога наш. Ако пък ромейският народ изпадне в гибел, както става на война, и тогава също главата на всички, Христос, бог наш, ще бъде опечален. Заради тях после виновниците на всички тези страдания какво могат да очакват? Какъв живот ще прекарат те тук на земята, ако животът им бъде оставен, и когато се преселват в бъдещия живот, с каква надежда ще се явят там? Как ще застанат пред лицето на бога? Как ще понесат наказанието, което ги чака? Какво оправдание ще намерят? Каква причина ще изтъкнат за толкова голяма гибел на християните?

С това съм зает, чедо мое, ден и нощ. От това душата ми се терзае и като не мога да мълча, аз ти пращам писмо. Разсъди, сине мой, ти, който извършваш дела, достойни за великия ти разум, за кръвопролитията между ромеи и българи, които оскверниха земята, когато избухна оная най-ужасна война между двата народа![1] Помисли си какви бедствия сполетяха българи и ромеи и не пожелавай да видиш такъв отвратителен ден! Не се гордей с това, че българите, ако и мнозина от тях да станаха жертва на меч, все пак удържаха връх, а ромеите претърпяха поражение и бяха надвити!

[1] Патриарх Николай Мистик има пред вид кръвопролитния бой при Ахелой.

ἀπηνέγκαντο· οὐ γὰρ ἀεὶ τοῦ πολέμου τεταγμένα τὰ ἔργα, ἀλλ' ἔχουσιν ἄδηλον τὴν ῥοπὴν, καὶ πολλὰς τὰς ἐφ' ἑκάτερα μεταβολάς. Μὴ πάλιν οἴου τὴν νίκην μετὰ σοῦ γενέσθαι, ἀλλ' ἄνθρωπος ὢν σκόπει καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Διότι πολλοὶ ἑστῶτες, ὡς ἐνόμιζον, ἐπ' ἀσφαλείας, ἔπεσον πτῶμα ἐξαίσιον· καὶ πολλοὶ κείμενοι ἀνωρθώθησαν· πολλοί, νενικηκότες καὶ δόξαντες εἶναι ἀκαταμάχητοι, αὐθωρὸν ἡττηθέντες ἀπώλοντο. Οἶδα ὅτι καὶ χωρὶς τῶν ἐμῶν λόγων, τέλειος ἐν φρονήσει τυγχάνων, ταῦτα γινώσκεις· πλὴν καὶ ἡμεῖς γράφομεν οὐκ ἔξω γράφοντες τοῦ εἰκότος. Δός μοι, τέκνον ἐμὸν, τὴν σὴν εὐσύνετον ἀκοὴν, μᾶλλον δὲ πρὸ τῆς ἀκοῆς τὴν σὴν φρονίμην καὶ φιλτάτην ἐμοὶ ψυχήν. Δώσεις δὲ προσέχων τοῖς ἐμοῖς ῥήμασιν, ἀκούων λόγους πατρὸς, καὶ πατρικῶς συμβουλεύοντος καὶ συνφερόντως, ὥς γε πεποίθαμεν ἐν Θεῷ, καὶ πρὸς σὴν δόξαν καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ, ἐν ᾗ μάλλιστα ἡ δόξα ἐπέραστος τοῖς ὄντως ἐπιποθοῦσι τοῦ δοξάζεσθαι. Μὴ βουληθῇς τὴν συγκίνησιν τῶν νῦν στρατευμάτων εἰς παράταξίν σοι καθισταμένην ἰδεῖν, μηδὲ πάλιν πολυάνθρωπον σφαγὴν Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων γενέσθαι, μηδ' ὥσπερ ἀνακαινισμὸν ἰδεῖν ἐκείνου τοῦ πολέμου τῶν συμφορῶν, μή ποτε πρὸς μεταμέλειαν καταστῶμεν, ὅτε τυχὸν ἐξ αὐτῆς οὐδὲν ἀπαντήσεται ὄφελος.

Тъй като не винаги делата на войната вървят по установен ред, но изходът на войната е неизвестен и везните се накланят ту на едната, ту на другата страна. Не мисли, че победата пак ще бъде твоя; но като човек имай предвид и човешките дела, защото мнозина, които са мислели, че стоят на здрава почва, са паднали със страшно падане; и мнозина които са лежали паднали, са се вдигнали; трети, които са удържали победа и са се смятали непобедими, са претърпявали поражение и веднага са загивали. Аз зная, че ти всичко това и без моите думи разбираш със своя съвършен ум; пък освен това и ние не пишем за неща неправдоподобни. Насочи към мене, чедо мое, твоя благоразумен слух или по-добре преди слуха разтвори ми твоята разсъдлива и многообична душа. Но ти ще я разтвориш, ако се отнесеш с внимание към думите ми и изслушаш думите на своя отец, който, уповавайки се на бога, бащински с полза те съветва заради славата ти както в настоящия, така и в бъдещия живот, в който славата е особено приятна за желаещите действително да се прославят. Не пожелавам да видиш движението на сегашните войски, изправени срещу тебе, нито да настане пак многобройно избиване на ромеи и българи, нито пък да видиш като че се подновяват бедствията на предишната война, за да не се разкайваме после, когато от нея не се получи никаква полза.

Φρονίμων ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ μάλιστα ὁποῖος αὐτὸς εἶ, προορᾶν καὶ προασφαλίζεσθαι τῶν κακῶν τὴν ἐπέλευσιν, ἀλλὰ μὴ ἐπιῤῥίπτειν ἑαυτοὺς ὥσπερ μύουσιν ὀφθαλμοῖς εἰς τὴν πεῖραν αὐτῶν. Δόξης ἐπιθυμεῖς, τέκον ἐμὸν, πλούτου καὶ λαμπροῦ ὀνόματος; ἔξεστί σοι πειθομένῳ τοῖς ἡμετέροις λόγοις μὴ τῆς ἐπιθυμίας ἀποτυχεῖν. Καὶ πρόσχες οἷς λέγομεν· κρίμασιν οἷς ἐξεπίσταται ὁ Θεὸς, εἰς τὸν θρόνον τῆς βασιλείας ἐνίδρυσεν, ὥς γε καὶ αὐτὸς, οἶμαι, διέγνως, τὸν κύριν Ῥωμανόν· συνάφθητι κατ' ἐπιγαμίαν αὐτῷ, εἴτε πρὸς ἄρσενα παῖδα ἐκείνου θυγατέρα προσαρμόζων, εἴτε πρὸς τὴν θυγατέρα ἐκείνου υἱὸν εἰς νυμφίον δεχόμενος. Καὶ τούτου γινομένου οὐδενὸς ἀποτεύξῃ τῶν καταθυμίων, ὅσα πρὸς δόξαν τὴν πρέπουσαν καὶ πρὸς τὴν σὴν ἀπόλαυσιν ἀφορᾷ, καὶ παντὶ τῷ Βουλγάρων

На благоразумните хора и особено на такива, какъвто си ти сам, е свойствено да предвиждат и да се предпазват от настъпването на бедствията, но не да се хвърлят като със затворени очи, за да ги изпитат. Слава ли желаеш, чедо мое, богатство и славно име? Ти можеш, ако послушаш думите ми, да постигнеш желанието си. Но обърни внимание на това, което ти казвам. Бог по решение, което той сам знае, постави на императорския престол господаря Роман[1], както мисля, и ти сам вече знаеш. Сроди се с него чрез брак, било като дадеш дъщеря си за неговия син, било като ожениш своя син за неговата дъщеря. Ако стане това, ти нищо няма да загубиш от това, което желаеш и което се отнася до надлежната слава и твоята полза — нито за целия български род, нито за подчинения ти

[1] Роман Лакапин.

γένει καὶ ὑπὸ σὲ τελοῦντι λαῷ. Ἐπεζήτεις πρὸ τούτου κηδεῦσαι βασιλεῖ, καὶ τὴν σὴν ἐξαίτησιν παρὰ φαῦλον ἐποιήσαντο οἷς ἔδοξε τοῦτο ποιεῖν· νῦν ἔξεστί σοι τῇ τοιαύτῃ κηδείᾳ σεμνύνεσθαι. Ἐπεθύμεις συγκηδεστὴς γενέσθαι Ῥωμαίων βασιλέως, νῦν τοῦτό σοι φέρων χαρίζεται ὁ καιρός. Καὶ μηδέν σοι δόξῃ ἐναντίον τὸ νεωστὶ τοῦτον πρὸς τὸ ὕψος τῆς βασιλείας ἀναδραμεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνο κατανοῶν διὰ τῶν πραγμάτων ὅτι, ὥσπερ χειραγωγούμενος ὑπὸ Θεοῦ, εὐκόλως οὕτως καὶ ὡς οὐδεὶς ἄλλος σχεδὸν εἰπεῖν ἐπὶ τὸ βασιλεύειν κατέστη. Προθυμότερος γενοῦ πρὸς τὴν τοιαύτην τοῦ γένους συνάφειαν· γεγόνασι πολλοὶ βασιλεῖς, ἀλλ' ἔσχον τινὰ παρακολουθοῦντα τῆς βασιλείας ἀνάξια· οὗτος δέ, καθὼς ἔφην, ὥσπερ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χειραγωγηθεὶς ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἦλθεν ἀρχήν.

Εἰ δέ μοι καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὴν κατάστασιν εἰς ἐνθύμησιν ἀναλαβεῖν βουληθῇς, πλέον γνώσῃ τὴν ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίαν. Οἶδε γάρ σου ἡ τελειότης ὅσον πόνον ὁ κύρις Λέων ὑπέστη ὁ βασιλεύς, εἶτα καὶ οἱ ἐξ ἐκείνου τὰ κοινὰ πράγματα διοικήσαντες, ἀλλ' οὐκ εἶδον τέλος τῆς ἑαυτῶν σπουδῆς, ὅτι μηδ' ἦν, ὡς ἔοικε, βούλημα τοῦ Θεοῦ· τούτου δὲ καταστάντος ἐπὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς διοικήσεως, ἐλύθη μὲν ἐκεῖνα τὰ πολυχρόνια σκάνδαλα, καὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας πολὺς κλύδων καὶ τάραχος, καὶ ἀντὶ τούτων ἐν γαλήνῃ καὶ εἰρήνῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ὁρᾶται, καὶ οἱ μαχόμενοι διεστῶτες τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι συνῆλθον πρὸς ἕνωσιν. Πόθεν ἑτέρωθεν ἢ πάντως τῆς θείας ἡμῖν συναραμένης Προνοίας καὶ τοῦτο ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις εὐδοκησάσης καταπραχθῆναι; Ταῦτα προστεθείκαμεν, ἵνα καὶ αὐτὸς εἰδῇς ὅτι μὴ ἀθεεὶ ἐγκεχείρισται τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας, καὶ ἵνα τοῦτο εἰδώς, ἣν ἐξ ἀρχῆς εἶχες ἐπὶ τὸ κηδεῦσαι τῷ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων ἔφεσιν, νῦν, εἰ βούλοιο, τελειουμένην ἕξῃς, καὶ καταστῇς ἀληθῶς εἰς ἕνωσιν τῇ Ῥωμαϊκῇ βασιλείᾳ. Καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἑνώσεως πάντα μὲν τὰ χαλεπά, πάντα δὲ τὰ ὀδυνηρὰ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἐκποδὼν γένηται· πᾶσα δὲ ἄνεσις καὶ ἀπόλαυσις, καὶ ὅση τὸν βίον τοῦτον ἡδονὴ φαιδρύνει, ἀμφοτέροις τοῖς γένεσιν ἐπιδαψιλευθήσεται. Καὶ γὰρ τῶν τέκνων ὑμῶν εἰς γάμον συναπτομένων, πεποίθησιν ἔχομεν πρὸς

народ. Още по-рано ти поиска да се сродиш с императора, но твоето искане не се почете от ония, които решиха да постъпят така. Сега ти имаш възможност да се украсиш с такова родство. Ти искаше да станеш тъст на ромейския император, сега тебе ти се представя удобен за това случай. Не трябва да ти бъде никак неприятно това, че Роман недавна се възкачи на върха на империята, но, напротив, като имаш пред вид, че той, като че ли ръководен от бога, така лесно, както никой друг, може да се каже, беше поставен да царува, бъди готов да се сродиш по този начин. Мнозина са ставали императори, но [тяхното възцаряване] се е придружавало с нещо недостойно за царското достойнство; а той, както казах, сякаш ръководен от бога, достигна до такава власт.

Ако пък пожелаеш да обърнеш внимание и на състоянието на църквата, то още повече ще разбереш благоволението на бога към този мъж. Защото твое съвършенство знае колко труд е положил господарят император Лъв,[1] а после и следните след него управители на държавата, но те не видяха края на грижите си,[2] защото, както изглеждаше, не беше такава волята на бога. Когато пък този [мъж] пое управлението на държавните работи, то ония многогодишни съблазни, голямото вълнение и смут в църквата се прекратиха[3] и вместо това църквата видя тишина и мир, а ония които се бяха отцепили и които се бореха [срещу църквата], по милостта на светия дух отново се възвърнаха към единство. Откъде другаде това е произлязло, ако не от божественото провидение, което ни е съдействувало и в тия дни продължава да благоволи към нас? Това ние прибавихме, та и ти сам да знаеш, че не без волята божия е връчен нему скиптърът на царството, и като знаеш това, сега, ако искаш, можеш да изпълниш отколешното си желание — наистина да влезеш в единение с Ромейската империя. Чрез това единение всички бедствия и всички скърби на ромеи и българи биха били отстранени и покой и щастие на онова, което донася радост на този живот, в изобилие биха били дадени на двата народа. И наистина, когато вашите деца встъпят в брак, ние

[1] Лъв VI. [2] Сиреч не са могли да видят църквата умиротворена след схизмата от 906 г. [3] Вж. тук стр. 229, бел. 1.

τὸν Θεόν, ὡς πᾶν εἴ τι καλὸν καὶ ἡδὺ καταλήψεται ὑμᾶς, εἴ τι δὲ ἐναντίον καὶ ἀνιαρὸν διαφεύξεται, μηκέτι χώραν ἔχοντος τοῦ πονηροῦ δαίμονος, ἢ τῶν μιμουμένων τὴν ἐκείνου πονηρίαν ἀνθρώπων, τὰ οἰκεῖα πράττειν καὶ ἐνεργεῖν. (XVI, col. 108 D — 113 A)

се уповаваме на бога, че всичко, което е най-добро и най-приятно, ще ви свърже, а всичко пък враждебно и неприятно ще бъде отблъснато от вас, тъй като злият демон или пък които му подражават в лукавството, не ще могат повече да извършват и осъществяват своите зли дела

15. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Εἰ καὶ πολλάκις ἐγράψαμεν τὰς κοινὰς ἀποδυρόμενοι συμφοράς, ὅσαι Βουλγάρους καὶ Ῥωμαίους συνέχουσιν, υἱέ μου ἠγαπημένε καὶ μεγαλόδοξε, εἰ καὶ πολλάκις ἐδυσωπήσαμεν, καὶ συχνὰς προσηνέγκαμεν παρακλήσεις, καὶ προσελθεῖν τῷ ὠτίῳ σου οὐκ ἐξεγένετο τοῖς λόγοις ἡμῶν· ἀλλὰ χαμαὶ τούτους ἀπέῤῥιψας, καὶ οὔτε ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ πατρὸς ἐδυσώπησέ σε τὸ γῆρας, οὔτε ἀρχαία φιλία, οὔτε τὸ τῆς ἱερωσύνης αἰδέσιμον, ἥν, εἰ καὶ ἀνάξιοι, κατηξιώθημεν φέρειν οὔτε τὸ πάντων ἀναγκαιότατον αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὑπὲρ οὗ πρεσβεύομεν, ὑπὲρ ἀγάπης, ὑπὲρ εἰρήνης, ὑπὲρ ἀνακοπῆς αἱμάτων Χριστιανικῶν λύσεως καὶ σφαγῆς· καίτοι, τέκνον ἡμῶν, μετὰ τῆς ἄλλης σου ἀρετῆς, καὶ τὰ θεῖα λόγια μελετῶν, οὐκ ἀγνοεῖς ἃ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος ἔλεγεν· „Ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ,“ ὧν ἡ διαδοχὴ ἐξ ἐκείνου καὶ μέχρι τοῦ νῦν εἰς ἡμᾶς κατέβη τοὺς ἀχρείους, οἷς κρίμασιν ἐπίσταται ὁ Θεός. Ἀλλὰ γάρ, εἰ καὶ πλειστάκις ὑπὲρ οὕτω μεγάλου πράγματος καὶ σωτηριώδους Ῥωμαίοις τε καὶ Βουλγάροις εἰς κενὸν ἐδυσώπησα, τί ποιήσω; Πάλιν ἀναγκάζομαι δυσωπεῖν, ἐπεὶ ἐτέθην εἰς τοιαύτην τάξιν τοῦ μεσίτης εἰρήνης εἶναι, τοῦ πάσῃ δυνάμει τοὺς διεστῶτας συνάπτειν, τοῦ σκοπεῖν τὰ σκάνδαλα τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὰς ἐπιβουλάς, καὶ ἀπαγγέλλειν τοῖς ἐπιβουλευομένοις τὴν ἐκ τούτων προσγινομένην βλάβην.

Οὐαὶ γάρ μοί ἐστιν ἐὰν μὴ οὕτω φρονῶ ἐὰν μὴ τοῦτο πράττω, ἐὰν μὴ φέρω ταύτην τὴν διηνεκῆ σπουδήν· Φρίττω τὴν ἀπειλὴν ἣν ἠπείλησεν ὁ Θεὸς καὶ πλάστης τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ τεθειμένοις εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην σκοπιάν, καὶ τῷ ὕψει ἀνάλογον ἐχούσῃ τὸν κίνδυνον. Δοκῶ μοι, τέκνον εὐσεβέστατον, κἂν τέως τῷ ἐπικήρῳ

До същия

Ако и да сме често писали, оплаквайки общите нещастия, които постигат българите и ромеите, сине мой възлюбени и велеславни, ако и да сме често умолявали и постоянно сме отправяли увещания, обаче моите думи не са достигали до твоя слух. Ти си хвърлял писмата ми на земята и не те е трогвала нито старостта на смирения и грешен баща, нито старата дружба, нито величието на духовния сан, който ние, ако и недостойни, устояхме да носим, нито даже онова твое важно дело, за което ние се застъпваме, т. е. любовта, мирът и прекратяване на кръвопролитието и изтреблението на християните. Обаче, чедо наше, ти покрай другата си добродетел, като изучаваш божествените слова, твърде добре знаеш онова, което господ е казал на учениците си: „Който презира вас, той мене презира“; а пък приемници на неговите ученици оттогава и до днешен ден по изволение божие сме ние, непотребните. Но ако и многократно да те умолявах напусто за това важно и спасително за ромеи и българи дело, [сега] какво да правя? Отново съм принуден да моля,[1] тъй като съм поставен на този чин, за да бъда посредник на мира, за да обединя с всички сили разединените, за да следя за съблазните и козните на врага и да възвестявам на ония, които се поддават [на козните], вредата, която произтича от това.

Горко ми, ако не мисля тъй, ако не правя това, и ако не проявявам постоянна грижа! Аз не се боя от заплахата, с която бог и създателят заплашва възведените от него на този висок чин. Мене ми се струва, чедо мое преблагочестиво, че аз, ако и да пребивавам в този скоро-

[1] През 921 г. българите отново навлезли в пределите на Византия и стигнали до Катасирти. Известието за това нападение на българите накарало византийците да вземат мерки за отблъсването им. Била изпратена войска към град Термопол, а патриарх Николай Мистик, за да спре българите, написал настоящото писмо на Симеон. Това писмо е било писано през пролетта на 921 г. Вж. *Златарски*, Писмата ..., СбНУК, XI, стр. 51—54. — *Същият*, История, I, 2, стр. 416—422.

τούτῳ βίῳ συναναστρέφομαι, τῷ ἐκεῖθεν παρίστασθαι κριτηρίῳ, καὶ τοὺς λόγους ἐξαπαιτεῖσθαι τῆς διακονίας ἣν διακονεῖν προσετάχθημεν· καὶ τὴν φοβερὰν ἐκείνην καταδίκην τρέμω καὶ ἀπαραίτητον, ἥτις ἐκδέχεται τοὺς ῥαθυμότερον πρὸς τὴν εἰρήνην συνάγοντας τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν τοὺς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος εἰς τὸ ἐχθραίνειν ἀπενεχθέντας. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὀδυρόμενος γράφω, διὰ τοῦτο πάλιν τῆς πρὸς σὲ δεήσεως ἐπιλαμβάνομαι. Καὶ γάρ, οἴμοι! τὰ μέλλοντα πάλιν Χριστιανοῖς ἀπαντᾶν μικροῦ τοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρῶ, καὶ συγκέχυμαι ὅλος ὑπὸ τοῦ ἀπευκταίου ἐκείνου θεάματος καὶ τῶν σκυθρωπῶν πραγμάτων, ἃ εὔχομαι πρὶν ἰδεῖν, τῆς παρούσης ζωῆς ἐξελθεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἑνὸς ἀνθρώπου μόνον σφαγὴν ἰδεῖν, ὅστις ἂν ᾖ ὁ ὑποπίπτων τῇ σφαγῇ, ἐλεεινὸν θέαμα. Πῶς γὰρ οὐκ ἐλεεινὸν ἄνθρωπος ὑπ᾿ ἀνθρώπου σφαζόμενος τοῦ τῆς αὐτῆς μετέχοντος πλάσεως τοῦ τελοῦντος ὑπὸ αὐτὴν φύσιν, τοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ γεγονότος, τοῦ τὸν αὐτὸν κεκτημένου πλάστην καὶ χορηγὸν τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ συνάγοντα πάλιν, ὅταν ἐκείνῳ δοκῇ ἐξ ἴσου τὸ πλάσμα πρὸς τὴν ἐκεῖθεν ξωήν; Ὤταν δὲ οἱ σφάζοντες καὶ σφαζόμενοι οὐ μόνον καθ᾿ ὃν εἴπομεν λόγον ἔχουσι κοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ πατέρες τυγχάνουσι καὶ τέκνα καὶ ἀδελφοί, καὶ δὴ καὶ κληρονομία τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ τὸ αἷμα τῆς ἁγίας αὐτοῦ πλευρᾶς τὸ ἀσύγκριτον τοῦτο τίμημα δεδωκότος, ἵνα ἡμᾶς ἐξωνήσηται καὶ κλῆρον οἰκεῖον ἀποδείξῃ, ὅταν οὗτοι κατ᾿ ἀλλήλων ὁπλίζωνται, ὅταν τὴν γῆν καὶ τὰς χεῖρας μιαίνωσι ταῖς σφαγαῖς, τί ἂν τις εἴποι; Ποῖος Ἱερεμίας θρηνήσει τὰ τοιαῦτα πάθη; Ποῖα ἐξισωθήσεται δάκρυα τῇ οὕτω χαλεπῇ συμφορᾷ;

Ταῦτα καί, πάλιν φημί, κινεῖ με πρὸς τὸ γράφειν καὶ δυσωπεῖν, ὅτι σπαράσσομαι τὴν ψυχήν, τῶν ἐσομένων πραγμάτων ἐνθυμούμενος τὴν ἀπάντησιν· καὶ οὐ δύναμαι σιωπᾶν, οὐδ᾿ ἐν ἠρεμίᾳ διατελεῖν. Πάλιν γὰρ στρατοπέδων συγκίνησις, καὶ πανταχόθεν ἐκστρατεία, καὶ λαοῦ ἀναριθμήτου συνέλευσις· οὖν οὐκ οἶδα ποία ὑποδέξεται χώρα, ἢ τίς χωρήσει τόπος εἰς ἓν συνεληλυθότας. Εἶτα ἐπὶ πᾶσι τούτοις οὐδεὶς ἄλλος ὁ στρατηγῶν, οὐκ ἐξηγούμενος τοῦ τοσούτου πλήθους, ἀλλ᾿ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς ἑαυτοῦ δορυφορίας. Αὐτὸς γὰρ στρατηγὸς τοῦ πολέμου, αὐτὸς ἐξηγεῖται τῶν στρατοπέδων, αὐτὸς ἀναλαμβάνει τὰ ὅπλα καὶ συστρατιώτης ἅμα καὶ συναγωνιστὴς καὶ ἀγωνοθέτης καθίσταται. Τοιαύτης οὖν γιγνομένης τῆς παρασκευῆς, τοιαύτης τῆς συγκινήσεως, οὕτω μυριολέκτου

преходен живот, стоя пред отвъдния съд и че от мене се иска отчет за службата, която ние сме били назначени да изпълняваме. Аз се боя от неговата страшна и неумолима присъда, която очаква ония, които много безгрижно се отнасят към мира на Христа и бога наш и са вмъкнати във вражда от лукавия демон. Затова и сега със сълзи пиша, затова отново се обръщам към тебе с молба. И наистина — горко ми! — аз виждам като че с очи онова, което ще постигне християните, и цялото ми същество се възмущава от онова омразно зрелище и ония ужасни дела; преди да ги видя, аз бих желал да се махна от този живот, тъй като убиването дори на един само човек, който и да бъде убитият, представя жално зрелище. Как да не е жално човек да се убива от човек, който представя същото творение, има същата природа, сътворени са от една и съща пръст и имат един и същ създател и в този живот един и същ ръководител, който, щом му бъде угодно, ще призове всичките си творения към отвъдния живот? Но когато пък убиващите и убиваните не само, както вече е казано, имат обща връзка, но още биват бащи, деца, братя, с една реч наследие на Христа и бога наш, който чрез кръвта от своите свети ребра ни е дал тази несравнена чест, за да ни изкупи и да ни направи свое наследие, когато те се въоръжават едни срещу други и оскверняват земята и ръцете си с убийства, то какво тогава може да каже някой? Какъв Еремия ще оплаче тези бедствия? Какви сълзи ще се сравнят с това ужасно нещастие?

Ето, повтарям, какво ме кара да ти пиша и да те моля; тъй като душата ми се терзае, като предчувствувам изхода на предстоящите събития, и аз не мога да мълча, нито да бъда спокоен. Понеже пак се начева движение на войски, отвсякъде тръгват на поход и се събират безбройни войски. Аз не зная коя страна ще ги приеме или кое място ще позволи да се съберат на едно място! После началствува и предводителствува това множество не някой друг, а сам императорът с всичката си свита. Той сам е главнокомандуващ във войната, сам началствува войските, сам се хваща за оръжие и заедно с това е и войн, и сподвижник, и разпоредител на сражението. Когато става такова приготовление, такова раздвижване и се събира такава

στρατιᾶς ἀφορμώσης, τί δεῖ λογίζεσθαι ἡμᾶς; ποταπὴν ἔχειν τὴν ψυχήν; Οἶδα μὲν οὖν, τέκνον ἡμῶν, ὡς καὶ ἡ σὴ ἐπίσταται σύνεσις, ὅτι ἔστιν ὡρισμένος ὁ πόλεμος, οὐδ' ἐπίδηλόν ἐστι μεθ' ὧν ἡ νίκη γενήσεται, ἀλλ' ἐν ἀδήλοις κεῖται τὸ τέλος. Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἄδηλον, κἄν τε ὑπὸ Ῥωμαϊκῆς μαχαίρας τὸ Βουλγαρικὸν ἀναλωθήσεται, κἄν τε ὑπὸ τῆς τῶν Βουλγάρων Ῥωμαῖοι κατατμηθήσονται Χριστιανικὰ αἵματα ὑπὸ Χριστιανῶν χέεται, καὶ γῆ τοῖς Χριστιανῶν αἵμασι μολύνεται, καὶ ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν, οὗ λαὸς ὑμεῖς τε καὶ οὗτοι περιούσιος καὶ τέκνα καὶ κληρονομία, ἐπὶ τῇ τῶν σφαζομένων ὀδυνήσεται ἀπωλείᾳ. Ἢ οὐ τοῦτο νομίζεις ὅτι μεγίστη ὀδύνη τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν, ἄν τε Βούλγαροι ἄν τε Ῥωμαῖοι ἔργον μαχαίρας γενήσωνται; Καὶ τίς ὅλως εἰς ἄγνοιαν τούτου καθίσταται; Τίς οὐχὶ συνομολογήσει τὴν κατ' ἀλλήλων ἐπανάστασιν τῶν Χριστιανῶν διὰ μέσου τῶν φιλανθρώπων σπλάγχνων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν πληγὴν διελαύνειν;

Λάβωμεν εἰκόνα πατρὸς πολυπαιδίᾳ χαίροντος, εἶτα ἐξαίφνης τῆς κατ' ἀλλήλων τῶν παίδων ἐπαναστάσεως. Πῶς οὕτω διάκειται, ὅταν, ἀντὶ τοῦ εἰρηνεύειν, ἀντὶ τοῦ ὁμονοεῖν τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, βλέπῃ ἔχθραν ἀλλαξαμένους, καὶ κατὰ τῆς ἀλλήλων σφαγῆς τὰ ἑαυτῶν ξίφη βάπτοντας; Οὐ μεταβαλεῖ τὴν χαρὰν εἰς θρήνους; οὐχὶ κοπητὸν μὴ δυνάμενον ῥηθῆναι λόγῳ ποιήσεται; οὐ χανεῖν ἑαυτῷ τὴν γῆν εὔξεται μᾶλλον ἢ βλέπειν τὸν ἥλιον; Εἶτα πατέρες μέν, οἵ μηδένα κόπον εἰς τὴν ἡμῶν κατεβάλοντο γένεσιν, ἃ εἶπον, ἐξ ἀνάγκης ὀφθήσονται πάσχοντες, ὅταν ὁρῶσι τὰ τέκνα πόλεμον πρὸς ἀλλήλους ἀραμένους, ὁ δὲ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν, ὅς, ἵνα κτήσηται ἡμᾶς, ἵνα υἱοποιήσῃ, τῶν πατρικῶν ἑαυτὸν ἐκένωσε κόλπων, καὶ σαρκὸς μετέσχε καὶ αἵματος παραπλησίως ἡμῖν, καὶ σταυρὸν ὑπέστη καὶ θάνατον, ἵνα υἱοὺς ἀπεργάσηται, ὁρῶν τὰ οἰκεῖα τέκνα, Βουλγάρους φημὶ καὶ Ῥωμαίους, οὕτω κατ' ἀλλήλων ἐκμεμηνότας, καὶ ἐπιλελησμένους μὲν τοῦ τοιούτου Πατρὸς καὶ τῆς υἱότητος, ἀντὶ δὲ τῆς ἀδελφικῆς σχέσεως εἰς θηριώδη καὶ ἀνήμερον διάθεσιν καταστάντας, οὐ μᾶλλον ἀσυγκρίτους ἔσται φέρων τὰς ὀδύνας; οὐ πολλῷ κεντεῖται δριμυτέρῳ ἀλγήματι; Ἔχει πολλὴν εὐπορίαν ὁ λόγος, υἱέ μου ποθεινότατε καὶ φίλε, καὶ εἴ τι ἄλλο οἰκειότερον ὄνομα καὶ γλυκύτερον ἐν ἀνθρώ-

многохилядна армия, то за какво ние трябва да помислим и какво душевно настроение трябва да имаме? И тъй аз зная, чедо наше, както добре е известно и на твоя разум, че изходът на войната не е определен, нито е известно чия ще бъде победата, а също и краят ѝ не е известен. Обаче известно е, че или българската войска ще бъде изтребена от ромейския меч, или пък ромеи ще бъдат изсечени от българския меч. Във всеки случай християнска кръв ще се пролива от християни; земята ще бъде опетнена от християнска кръв и Христос и бог наш, чийто народ, чеда и наследие сте както вие, така и ние, ще бъде дълбоко наскърбен от гибелта на убитите. Или ти не помисляш, че много голяма ще бъде скръбта на Христа и бога наш, ако българите или ромеите станат жертва на меча? Кой изобщо не знае за това? Кой няма да се съгласи, че повдигането на християните едни срещу други нанася силен удар на човеколюбивото сърце на нашия спасител?

Нека вземем за пример баща, който се радва на много деца, но ето тези синове изведнаж въстават едни срещу други. Как може той да остане в такова положение, когато вместо мир и съгласие между децата си вижда, че тях ги разделя вражда и че обагрят мечовете си с братска кръв? Няма ли да обърне радостта си в плач? Нима него няма да го обземе неизказана скръб? Нима той няма да пожелае по-скоро земята да го погълне, отколкото да гледа слънцето? И тъй бащите, които не са понесли никакво страдание при нашето раждане, по необходимост ще започнат да страдат, както казах, когато видят, че децата им са повдигнали война едни срещу други. А Христос и бог наш, който, за да ни придобие и да ни осинови, остави отческото си лоно, прие плът и кръв подобно на нас и претърпя кръст и смърт, за да ни направи [свои] синове, нима няма да търпи несравнено по-големи скърби, като вижда, че собствените му деца, сиреч българите и ромеите, тъй свирепствуват едни срещу други, че са забравили такъв един баща и синовния си дълг, и наместо да се държат като братя, са преминали към зверски и груби отношения? Нима той не понася несравнено по-големи страдания? Нима не се уязвява от много поголяма болка? Въжделени ми сине и приятелю — и с какво друго по-подходящо

ποις ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων προσφέρειν σοι τὴν παραίνεσιν, εἰς τὸ συνιδεῖν ὡς τοιαῦτα πράττομεν, κατ᾽ ἀλλήλων τὰ ὅπλα κινοῦντες, οἷα πᾶς ἄνθρωπος τίθησιν εἰς ἀρὰν, καὶ τοὺς τῶν κακῶν τούτων ἐργάτας ἀλάστορας ἥγηνται. Τίς γὰρ φρονήσει κοσμούμενος, τίς ἐπιστάμενος τὴν φύσιν, τίς γνωρίζων τὸν Πλάστην, τίς ἁπλῶς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπάρχων καὶ λογισμοὺς φέρων ἀνθρωπίνους, ὁρῶν τοὺς τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς πίστεως ὄντας, τὸν αὐτὸν Θεὸν σεβομένους, ὅπλα κατ᾽ ἀλλήλων ἐπαίροντας, ἐῶ γὰρ νῦν λέγειν τέκνα πρὸς πατέρας, πατέρας πρὸς τέκνα, καὶ ἀδελφοὺς ἀδελφοῖς πολεμοῦντας, οὐ σκυθρωπὴν ἀναλαμβάνει διάθεσιν, καὶ πάσας ἀρὰς ἀφίησι κατὰ τῶν οὕτως εἰς ἀπάνθρωπον προαίρεσιν ἐλασάντων.

Ἔχει μὲν οὖν, ὡς εἶπον, ἐκ τῶν κάτω ἀνθρωπίνων πολλὴν ὁ λόγος παράκλησιν εἰς τὸ λῆξαι μὲν ὑμᾶς τῶν σφαγῶν καὶ τῶν πολέμων, ἐπιστραφῆναι δὲ πρὸς τὴν σωτήριον καὶ θείαν εἰρήνην. Ἀλλὰ σύ μοι, τέκνον ἐμὸν, κατάλειπε τὰ κάτω καὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τὰς ἐκ τούτων παραινέσεις καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὸ σὸν ὄμμα τῆς ὀπτικωτάτης ψυχῆς ἔπαρον πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ κατάστηθι πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν ἁγίων δυνάμεων, ὅσαι τῷ Χριστῷ παρεστήκασιν, ὅτι καὶ αὐταὶ σκυθρωπάζουσι, καὶ εἰκότως· ὁρῶσαι γὰρ τὸν Δεσπότην ὀδυνώμενον ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, λαὸς γὰρ ἐκείνου ὑμεῖς τε καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν τέκνων καὶ ἀδελφῶν, καὶ ὡς πατὴρ τάξιν ἔθετο τέκνων, καὶ ὡς ἀδελφοὺς συγκληρονόμους παρέλαβεν, εἰς πεῖραν τοῦ τοιούτου πάθους καθίστανται. Τί λέγεις, οὕτω μέχρις οὐρανοῦ τῶν ἡμετέρων ἀναβαινόντων κακῶν, οἷς ὁ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος διάβολος Ῥωμαίους ἐφιλονείκησε καὶ Βουλγάρους περιβαλεῖν; Οὐ λαμβάνομεν λογισμὸν τὸν πρέποντα Χριστιανοῖς; Οὐκ ἐπιστρεφόμεθα πρὸς ἑαυτούς; Οὐκ ἐννοοῦμεν τὴν τοῦ πονηροῦ κακομηχανίαν, δι᾽ ἧς λυμαίνεται ἡμῖν, καὶ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν οἰκείων κακῶν ἀνανήψομεν;

Ἐβουλόμην ἐπὶ πλέον ἐκτείνειν τὸ γράμμα· καὶ γὰρ πέφυκέ πως ὀδυνωμένη καρδία τῇ μακροτέρᾳ διεξόδῳ τῶν λόγων ὥσπερ ἀναπνεῖν καὶ κουφίζεσθαι τοῦ πιέζοντος βάρους· ἀλλὰ τοῦ λόγου παραστήσαντος ὡς καὶ μέχρι τῶν οὐρανῶν αἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἔφθασαν συμφοραὶ, ἔγνων τοῦ λόγου τὸ μῆκος

и по-приятно за човеците име [да те наречем], — словото има голяма възможност да те увещае чрез човешките дела, за да съзнаеш, че ние, като вдигаме оръжие едни срещу други, извършваме такива дела, които всеки човек предава на проклятие и счита за нечестивци ония, които извършват такива злини. Защото кой [човек], надарен с разум, който знае природата и познава създателя, който просто има човешка природа и човешки понятия, като вижда, че хора от една и съща вяра, които почитат същия бог, повдигат оръжие едни срещу други — аз сега няма да говоря за деца, които воюват против бащите си, бащи — срещу децата си, братя — срещу братята си, — кой няма да бъде в мрачно разположение и няма да отправи всякакви клетви против ония, които са дошли до такива безчовечни решения?

И тъй, както вече казах, словото може да приведе от земните човешки дела много увещания да прекратите убийствата и войните и да се обърнете пак към спасителния и божествен мир. Но ти, чедо мое, остави земните и човешките дела и ония примери и наставления, които произтичат от тях; обърни окото на проницателната си душа към небето и почни да съзерцаваш светлите сили, които стоят пред Христа, за да видиш, че и те самите се наскърбяват, и то с право, тъй като те виждат, че господ скърби за загиването на своя народ (а негов народ сме ние и вие), за загиването на децата и братята (като баща той ни е нарекъл свои деца и като братя ни е взел за сънаследници) — естествено те изпитват същата скръб. Какво ще кажем, когато достигнат по този начин до небето всичките тези наши бедствия, на които изначалният човекоубиец — дяволът се е стараел да подхвърли ромеи и българи? Няма ли и ние да разсъждаваме, както подобава на християни? Няма ли да се осъзнаем? Нима не схващаме зломислието на лукавия, с което той ни причинява вреда, няма ли да се стремим, за да поправим собствените си злини?

Аз бих пожелал още повече да продължа писмото си, защото опечаленото ми сърце при по-продължително течение на мислите сякаш че си отдъхва и се облекчава от потискащото бреме; но понеже стана дума за това, че нещастията на ромеи и българи са достигнали до небето, реших да съкратя размера на

ἐπισχεῖν. Τοῦτο μόνον φημί, τοῦτο παρακαλῶ, τοῦτο δυσωπῶ, δός μοι τὴν σὴν ἀκοήν, ἣν ἔδει καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἡμῖν παρασχεῖν· οὐ γὰρ ἂν συνέβη τὰ τοιαῦτα χαλεπά· ἀλλ' εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλ' ἔν γε τῷ παρόντι δός μοι, καὶ πάλιν ἐρῶ, τὴν σήν, υἱέ μου ἐρασμιώτατε, ἀκοήν, καὶ δέξαι ταπεινοῦ πατρὸς βουλὴν καὶ εἰσήγησιν. Πεποίθαμεν ἐν Θεῷ ὡς οὐ μεταμεληθήσῃ τοῦτο ποιῶν· δέξαι ταπεινοῦ ἀρχιερέως δυσώπησιν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ δυσωποῦσαν συμφέροντος, καὶ περὶ μνήμης καὶ ὀνόματος τοῦ σὲ δοξάζειν ἐν γῇ καὶ ἐν οὐρανῷ μέλλοντος τὴν σπουδὴν ποιουμένου. Μὴ τὴν ἀναρίθμητον ταύτην στρατιὰν πάλιν προσπελάσαι τοῖς τῶν Βουλγάρων βουληθῇς ὁρίοις, μηδὲ γυμνῶσαι τὰ ὅπλα πατέρας πρὸς τέκνα, καὶ τέκνα πρὸς πατέρας, οὓς τὸ πανάγιον Πνεῦμα τῇ τοιαύτῃ συνῆψε σχέσει· μηδὲ τὴν στυγητὴν ἐκείνην ἡμέραν καὶ ὥραν θελήσωμεν ἰδεῖν, ἐν ᾗ τοῖς χριστιανῶν αἵμασι καὶ πάλιν ἡ γῆ μολυνθήσεται. Ὡς γὰρ ἄνωθεν εἴπομεν, εἰ γὰρ καὶ ἀμφιβάλλεται ἡ νίκη μεθ' ὧν στήσεται, ἀλλὰ τοῦτό γε οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι αἵματι μυρίῳ ἡ γῆ φυραθήσεται, καὶ δάκρυα ὄμβρους νικῶντα Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων κατακλύσει τὰ πρόσωπα. Καί, τέκνον ἡμῶν, πείσθητι συμβουλῇ ταπεινοῦ γέροντος, οὐ μᾶλλον Ῥωμαίων ἢ Βουλγάρων τὴν σωτηρίαν ἐπιζητοῦντος, οὐδ' ἧττον φλεγομένου τὰ σπλάγχνα καὶ κηδομένου τῆς τῶν Βουλγάρων εὐζωΐας, καὶ εὐπαθείας ἢ τοῦ λαοῦ ὧν ἀρχιερατεύειν ἐλάχομεν, καὶ ὑπὲρ ὧν ταῖς φροντίσιν ἀδιαλείπτως ἐπαγρυπνοῦμεν.

Ἀλλὰ τὰ μὲν παρ' ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ μὴ ὅπλα κινηθῆναι εἰς παράκλησιν καὶ δυσώπησιν τῆς σῆς ἐμφρονεστάτης εἰρημένα ψυχῆς τοσαῦτα. Πεποίθαμεν δὲ τῷ πάντων Βασιλεῖ καὶ Θεῷ, παρ' οὗ πᾶσα ἐξουσία καὶ ἀρχή, δι' οὗ ὁ αἰώνιος καταλέλυται πόλεμος, καὶ εἰρήνη τῷ κόσμῳ δεδώρηται, ὡς ἐκεῖνος τὰ λείποντα ἐν τῇ σῇ λαλήσει καρδίᾳ καὶ αὐτός σε δι' ἑαυτοῦ τὸ καλὸν τῆς εἰρήνης ἀναδιδάξει, καὶ πείσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν ἐπανελθεῖν, καὶ ἀγαπῆσαι μὲν ἐκείνην τὴν ζωὴν ἐφ' ἧς ἡμᾶς κατέστησε διὰ τῆς ἁγίας κολυμβήθρας, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἀναγεννήσεως, ἑνώσας ὡς υἱοὺς πατράσι τῷ Ῥωμαίων γένει, μισῆσαι δὲ τὰ ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐπεισελθόντα σκάνδαλα, καὶ ὅσα ἐκ τῶν τοιούτων σκανδάλων. Ἰδοὺ χρόνος ὅσος ὀλεθρίους Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους διέθηκε· τοσοῦτον δὲ καὶ ἔτι προσθείς, ἀποπαύσομαι· ὡς,

писмото си. За едно само ще кажа, за едно и ще моля, за едно умолявам: да ме изслушаш, което трябваше още отначало да сториш, и тогава не биха се случили такива злини. Ако не по-рано, то поне сега — пак ще кажа — изслушай ме, сине мой многолюбими, и приеми съвета и предложението на смирения си баща. Уповаваме се на бога, че ти няма да се разкайваш, ако направиш това. Приеми от смирения архиерей молбата, която се отнася до общата полза, понеже той се грижи за добрия спомен и името ти, та да се прославиш сега на земята и в бъдеще на небето. Не пожелавай тази неизброима армия пак да се приближи към границите на България, нито бащи да вдигнат оръжие срещу децата си, нито деца срещу бащите си, които всесветият дух е свързал с такова родство, нито да пожелаем да видим оня страшен ден и час, в който отново земята ще се опетни с християнска кръв. Защото, както вече по-горе казахме, още е съмнително чия ще бъде победата, във всеки случай несъмнено е това, че земята ще се смеси изобилно с кръв и потоци от сълзи ще потекат по лицата на ромеи и българи. Да, чедо наше, послушай съвета на смирения старец, който желае спасението на ромеите не повече, отколкото на българите и не по-малко се съкрушава в сърцето си и се грижи за благосъстоянието и спокойствието на българите, отколкото за народа, чийто архипастир сме и за който непрестанно бдим и се грижим.

Но всички тези неща казахме, за да убедим и измолим от твоята преблагоразумна душа да не се вдига оръжие. Уповавам се на царя на всичко и бога, от когото иде всичката власт и началство, от когото е прекъсната вечната война и мирът е даден на света, че той ще внуши на твоето сърце това, което не достига. Той сам ще те настави в благото на мира и ще те убеди да се върнеш пак към предишното положение и да обикнеш този живот, в който той ни постави чрез свещения купел и чрез възраждането в него, като ви съедини с ромеите като синове с бащи[1] и ви научи да мразите съблазните, внушавани от злия демон, и техните сетнини. Ето вече колко време се изтребват ромеи и българи. Като прибавя още това, ще свърша. Ако с божия по-

[1] Пак се намеква за покръстването на българите.

εἰρήνης σὺν Θεῷ γινομένης, ὃ ἂν βούλῃ Ῥωμαίους ἐπιζητεῖν ἀντὶ τῆς τῶν ὅπλων καταθέσεως, εἴτε φόρους εἴτε τι ἕτερον, δῆλον ἡμῖν ποίησον· μόνον φορητὸν ἔστω τὸ ζητούμενον, καὶ μὴ τῶν λίαν βαρυνόντων καὶ ὑπὲρ δύναμιν· καὶ πᾶσαν ποιήσομαι πρεσβείαν, πᾶσαν ἱκεσίαν, πᾶσαν μηχανὴν συγκινήσω πρὸς τὴν σὺν Θεῷ κυβερνῶσαντα Ῥωμαίων βασιλείαν τε καὶ ἐξουσίαν, μέχρις ἂν τὸ ζητούμενον παρ' ὑμῶν εἰς τέλος προέλθοι. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ τὸ μεσότοιχον τῆς ἔχθρας πόνοις καταλύσας οἰκείοις, ὁ τὰ διεστῶτα ἐξ αἰῶνος συνάψας, αὐτὸς καὶ νῦν τοὺς ἐπηρεία δαίμονος ἐκπεπολεμωμένους εἰς εἰρήνην καταστήσοι, καὶ τὴν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἑνότητα. καὶ δοίη τῶν ἐκ ταύτης μὲν φυομένων ἀγαθῶν τε καὶ ἡδυνόντων τὴν ἀπόλαυσιν, ἀπαλλαγὴν δὲ τῶν ἐκ τῆς ἔχθρας καὶ τῶν σκανδάλων χαλεπῶν τε καὶ θλίψεων. (XVII, col. 113 B — 121 A)

мощ настане мир, то каквото и да поискаш от ромеите за прекъсването на войната — било дан или нещо друго, — съобщи ни. Само нека твоето искане бъде изпълнимо, а не твърде тежко и непосилно. Аз пък всякак ще ходатайствувам и всякак ще моля, ще употребя всяко средство пред царската държава с божия помощ, докато твоето искане не се изпълни. Богът на мира, който е разрушил със страданията си преградата на враждата и е съединил разделеното от векове, той нека доведе до мир и единство в светия дух вовлечените във война по подбуда на дявола. Нека той ни даде да се насладим от благата и сладостите на мира и да се освободим от бедствията и угнетенията — сетнини на враждата и съблазните.

16. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

Ἧκε πρὸς ἡμᾶς, τέκνον ἡμῶν ἠγαπημένον, ἧκεν, εἰ καὶ βραδύτερον, ἡ πληροφορία τῆς σῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης· οὕτως γὰρ ἐπληροφόρησας τὴν ἡμετέραν ταπείνωσιν, ὅτι σώζεις ἔτι διάθεσιν υἱοπρεπῆ πρὸς ἀχρεῖον μὲν πατέρα, ποθήσαντα δὲ τὸν υἱὸν πόθῳ ἀληθινῷ καὶ πνευματικῷ. Ἐγὼ μὲν γὰρ ὑπελάμβανον ἐν τῷ βραδύνειν τὸν ἀποκρισιάριον ἡμῶν ὡς ἔθου παρὰ φαῦλον ἡμᾶς, καὶ οὐκέτι σώζονται παρὰ σοὶ ἡ θερμὴ ἐκείνη ἀγάπη καὶ τοῦ πνεύματος ἡ στοργή. Ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἡμεῖς μὲν ἐπλανώμεθα, σὺ δέ, τέκνον μου γλυκύτατον, ἐφύλαττες παρὰ σεαυτῷ ἄσβεστον τῆς ἀγάπης τὴν λαμπάδα, καὶ νῦν ἔδειξας ὅτι σώζεται διὰ τῆς τοῦ γράμματος καὶ τῆς τοῦ ἀποκρισιαρίου ἀποστολῆς, καὶ ἤλεγξας τὴν ἡμετέραν ὑπόνοιαν. Καὶ χάριν ὁμολογῶ τῷ Θεῷ, τέκνον μου ἠγαπημένον, ὅτι ἐγὼ μὲν ἠλέγχθην πεσὼν εἰς τοιαύτην ὑπόνοιαν, σὺ δὲ τὸ λαμπρὸν τῆς σῆς ἀγάπης, ὅτε Θεὸς τὴν σὴν ἐκίνησε καρδίαν, ὥσπερ πάντοτε, καὶ νῦν διέδειξας. Ἀλλ' ἡ τοῦ σοῦ γράμματος ὑποδοχὴ οὕτω, τέκνον μου ἀγαπητόν, διέθηκεν ἡμᾶς, καὶ τοιαύτης γλυκύτητος κατέστησεν εἰς ἀπόλαυσιν.

Ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἀποκρύψομεν πρὸς σέ, υἱέ μου ἀγαπητέ, ὅτι παρεμίγη καὶ λύπη τις τῇ τοῦ γράμματος ἡδονῇ, καὶ οὐκ ἀφῆκε τὴν ψυχὴν ἡμῶν χαίρειν ἐπὶ τῷ γράμματι καθαρῶς. Διὰ τί; Ὅτι ἐγράψαμεν τὴν εἰρηνικήν σου παρακαλοῦντες καρδίαν, παυθῆναι μὲν τὰ σκάνδαλα τοῦ πονηροῦ, ἀνακαινισθῆναι δὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς εἰρήνην Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων. Καὶ οὐχ

До същия

Получихме най-после, любимо ни чедо, получихме, ако и малко късно, уверение в твоята любов към нас. По тоя начин ти напълно увери наше смирение, че още пазиш синовното чувство към немощния си баща, който обича сина си с истинска и духовна любов. Поради забавянето на нашия апокрисиарий аз предположих, че ти си се отнесъл с пренебрежение към нас и че няма вече в тебе предишната гореща обич и душевна привързаност. Но се оказа, че ние сме се заблудили и че ти, наше пресладко чедо, си запазил в себе си неугасено светилото на любовта и сега с изпращането на писмото и апокрисиария показа, че ти още я пазиш, и с това обори нашето подозрение. Изказваме благодарност богу, любимо ми чедо, загдето аз, който бях паднал в такова подозрение, бях опроверган, а пък ти, след като бог трогна сърцето ти, показа и сега, както винаги, силата на любовта си. Но получаването на твоето писмо, любимо ми чедо, толкова ни разчувствува и ни даде да вкусим от тази сладост.

Обаче аз няма да скрия от тебе, любезни ми сине, че край удоволствието от писмото ти се примеси и известна скръб и не позволи на душата ни искрено да се радва на писмото ти. Защо? Защото ние писахме, като призовавахме твоята миролюбива душа, да прекрати съблазните на лукавия и да възобнови първоначалния мир между ромеи и българи, и

ἁπλῶς οὕτως, ἀλλὰ δηλωθῆναι ἡμῖν παρὰ ὑμῶν θεοδωρήτου δόξης ἁπλῶς καὶ καθαρῶς τὰ πράγματα, δι᾽ ὧν προβήσεται ἡ εἰρήνη, καὶ ὥστε μὴ ἀμήχανον καὶ ἀδύνατον εἶναι τὴν αἴτησιν, ἀλλὰ τοιαύτην ἥτις καὶ Βουλγάρους ὠφελήσει, καὶ Ῥωμαίους οὐκ ἀπολέσει· σὺ δὲ, τέκνον ἡμῶν, καταλιπὼν τὰ περὶ τούτου γράφει, ἔγραψας, τοῦ ἐμοῦ γήρους κατειρωνευόμενος, ὡς οὐκ ἀδύνατα ἐπιζητεῖς· οὐδὲ γὰρ τῶν τεθνηκότων Βουλγάρων τὴν ἀνάστασιν ἐπιζητεῖς, ἀλλὰ ζητεῖς πράγματα, ὧν ἐστι δυνατὸν τὴν τελείωσιν προελθεῖν. Καὶ ταῦτα λέγων ἐκεῖνο ὑπέφαινες, τὸ τὸν ἤδη παρὰ Θεοῦ εἰς τὸν θρόνον ἀνηγμένον τῆς βασιλείας ἐκεῖθεν ἀναχωρεῖν. Καὶ τί τούτου ἀδυνατώτερον, τέκνον ἡμῶν; Πῶς ἔχει λόγον τὸν δικαιώμασιν οἷς οἶδεν ὁ Θεὸς τῆς μεγάλης αὐτοῦ κληρονομίας τὴν κυβέρνησιν λαχόντα τοῦτον ἐκστῆναι τῆς κυβερνήσεως; Μὴ, τέκνον ἐμὸν, μὴ κατειρωνεύου τῆς ἐμῆς πολιᾶς· ἐπίστασαι γὰρ καὶ χωρίς τῶν ἐμῶν λόγων, ὅτι ἀδύνατος αὕτη ἡ ἐπιζήτησις. Κατάλιπε οὖν ταύτην, καὶ μὴ ὡς δυνατὴν ἐπιτελεσθῆναι λογίζου· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν οὐμενοῦν τοῦτο γενέσθαι· πρὸς ἄλλα δὲ μετάβηθι ἐξαιτήματα, ὅσα φύσιν ἔχει τὸ πέρας λαμβάνειν· οἷόν τι λέγω, χρυσοῦ ποσότητα, ἱματίων, τυχὸν δὲ καὶ γῆς τι μέρος. Τούτων, εἴ τίς σοι θεῖος λογισμὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰρήνης ἐμπεριστρέφεται, ὃ βούλει δῆλον κατάστησον ἡμῖν. Ἐγὼ λέγω, τέκνον ἐμὸν, τοῦτο εἶναι ἀντὶ παντὸς κέρδους, τοῦτο ἀντὶ πάσης προσκτήσεως, τὸ βουληθῆναι τὰς τῶν αἱμάτων ἀναστεῖλαι χύσεις· τί γὰρ τοιοῦτον πρὸς ἄνθρωπον Χριστιανὸν καὶ θεοφιλῆ, καὶ μάλιστα οἷος σὺ τυγχάνεις, τέκνον ἐμόν; τὸ καταπράξασθαι τοῦτο, καὶ κερδῆσαι ἀνακοπὴν τῶν σφαγῶν, ἀπόπαυσιν τῶν πολέμων, λῆξιν χύσεως αἱμάτων Χριστιανικῶν. Πλὴν ἔστω μετὰ τοῦ μεγάλου τούτου κέρδους καὶ ἀσυγκρίτου καὶ κέρδη ἕτερα προσγινόμενα, ὃ φθάσας εἶπον, χρυσίου ποσότητα, ἱματίων, ἢ καὶ γῆς τινος μέρους ἐπίδοσις, ὅση τυχὸν δυνατὴ καὶ ὑμᾶς ὠφελεῖν, καὶ Ῥωμαίοις μὴ ζημίαν ἐπάγειν ἀφόρητον. Ναὶ, τέκνον μου καὶ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, πρὸς τοιαύτην ἀπόβλεψον εἰρήνην, πρὸς τοιαύτην μετάθου γνώμην, καὶ ἄφες ἐκείνους τοὺς λογισμοὺς, οἳ μηδὲν συμβάλλονται πρὸς τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ μᾶλλον ἐρεθίζουσι τοὺς πολέμους καὶ τὰς σφαγάς.

не току-тъй просто, но да ни се извести от вас, комуто бог е дарувал слава, просто и ясно условията, при които ще се сключи мирът, и то искането да не бъде трудно изпълнимо и невъзможно, но такова, което и на българите да принесе полза, и за ромеите да не бъде пагубно. Обаче ти, чедо наше, без да ми отговориш на това, написал си, като се надсмиваш на старостта ми, че не искаш нещо невъзможно. Защото не искаш възкресяването на умрелите българи, но искаш неща, изпълнението на които било възможно. Като казваш това, по-нататък даваш да се разбере, че онзи[1], който вече е от бога възведен на престола на империята, трябва да слезе оттам. А какво може да бъде, чедо мое, по-невъзможно от това? Как е възможно онзи, който по решение, известно само на бога, е получил управлението на неговото велико наследие, да остави управлението? Не, чедо мое, не се присмивай на белите ми коси, защото ти и без моите думи знаеш, че това искане е невъзможно. И тъй остави това искане и не мисли, че то може да бъде изпълнено, защото съвсем е невъзможно това да стане. Премини към други искания, които по своето естество могат да се изпълнят, като: известно количество злато и одежди и може би някаква част земя. Ако пък у тебе се яви някакъв друг план за мира Христов, съобщи ни за това, което ти желаеш. Аз казвам, чедо мое, че желанието да се прекратят кръвопролитията стои по-високо от всяка изгода, по-високо от всяка печалба. Защото какво значи за един християнин и за човек боголюбив, а особено за такъв, какъвто си ти сам, чедо мое, да направи това и да постигне да се прекратят убийствата, да спрат войните и да се прекъсне проливането на християнска кръв? Освен това нека се постигнат заедно с тази велика и несравнена изгода и други придобивки, както вече казах, а именно: известно количество злато и одежди или част земя като добавка, която и на вас може да принесе полза, и на ромеите няма да причини непоносима загуба. Да, чедо мое и човече божи, обърни погледите си към такъв мир, възприеми такова мнение и отхвърли ония мисли, които съвсем не водят към мир, а още повече възбуждат войни и убийства.

[1] Т. е. Роман Лакапин.

Ἐμνημόνευε τὸ γράμμα καὶ περὶ τῶν εὐνούχων ὡς ἐκεῖθεν ἡ τῶν κακῶν αἰτία· καὶ φανερὸν τοῦτο καὶ πᾶσιν ἐγνωσμένον καθέστηκε. Καὶ τί, τέκνον μου, πρὸς ἡμᾶς τὰ τῶν εὐνούχων; Ἐκεῖνοι μὲν κακῶς πεφρονηκότες συνετάραξαν καὶ συνέχεαν, ὥσπερ τὰ κοινὰ Ῥωμαίων πράγματα, οὕτω καὶ τὴν κοινὴν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων. Ἀλλ' οὐ χρὴ κληρονόμους ἡμᾶς εἶναι τῆς ἐκείνων κακίας, μᾶλλον δὲ ἃ κακῶς ἐξ ἀφροσύνης ἐκεῖνοι διέθηκαν, ταῦτα τήν τε σὴν φρόνησιν, καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων διάσκεψιν διορθώσασθαι. Ἐξεμάνησαν ἐκεῖνοι; Μὴ γένοιτο τὴν ἐκείνων μανίαν μιμεῖσθαι ἡμᾶς. Ἄδικα ἐκεῖνοι κατὰ σοῦ ἐμελέτησαν; Οὐκ ἀγνοεῖς, τέκνον ἡμῶν, ὡς ἐστράφη εἰς κεφαλὴν αὐτῶν ἡ ἀδικία αὐτῶν. Ἀρκέσθητι τῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει, καὶ ἀπόδεξαι τὴν ἐκδίκησιν, ἣν ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτοὺς κατεπράξατο, καὶ μὴ ἐπιμένῃς διὰ τὴν ἐκείνων ἄνοιαν ἢ μανίαν, εἰ βούλει, τὸν ἐκδικήσαντά σε παραλυπῶν. Ἢ οὐ νομίζεις, τέκνον ἡμῶν, παραλυπεῖν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν τοσούτου φόνου ἐνεργηθέντος τοῦ περιουσίου αὐτοῦ λαοῦ, τῆς κληρονομίας αὐτοῦ, τοῦ Χριστιανῶν λέγω γένους τοῦ τε Βουλγαρικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ; ἢ οὐ λογίζῃ ἀλγεῖν τὸν φιλάνθρωπον ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ τῶν ἀνθρώπων ἐρημίᾳ, ἐπὶ τοσούτων πόλεων, ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν μοναστηρίων, ἐπὶ τῷ πάντων τούτων ἀφανισμῷ; Ναὶ οἶδα, τέκνον ἐμόν, ὡς οὐδέν σε διαλανθάνει τούτων· καλῶς οὖν ποιῶν καὶ ὅπερ ἐν τῷ σῷ γράμματι ἀπεμνημόνευσας, τὴν μίμησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν δεῖξον καὶ ἐνταῦθα παρὰ σοῦ τιμωμένην, καὶ ῥῖψον εἰς λήθην ὅσα παρὰ τῶν εὐνούχων λελύπησαι, καὶ γενοῦ σεαυτοῦ καὶ τῆς ἰδίας πραότητος καὶ τῆς εἰρηνικῆς καταστάσεως, καὶ στρέψον εἰς πένθος τῷ πονηρῷ δαίμονι, ὅσα ταῖς κοιναῖς δυστυχίαις Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἐπευφράνθη καὶ ἐξωρχήσατο· παυσάσθω τῶν ὅπλων ἡ κίνησις κατὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ πατέρων.

В писмото си ти споменаваш още и за евнусите[1] като за причина на нещастията. Това е ясно и на всички е станало известно. Но какво отношение имат делата на евнусите, чедо мое, към нас? Те със своите зли помисли разбъркаха и смутиха както общите работи на ромеите[2], тъй и общата любов и съгласие между ромеи и българи. Обаче ние не трябва да бъдем наследници на тяхната злина, а, напротив, това, което те по своето неблагоразумие са извършили лошо, нека твоят ум и разсъдливостта на ромеите да го поправят. Безумствували ли са те? Нека ние не подражаваме на тяхното безумие. Нещо несправедливо ли са намислили те срещу тебе? Но ти твърде добре знаеш, чедо наше, че тяхната несправедливост се обърна върху главите им. Бъди доволен от божието решение, приеми наказанието, което бог им е наложил, и не чакай заради тяхната глупост, или ако искаш, заради тяхното безумие да оскърбиш оногова, който е отмъстил за тебе. Или ти не мислиш, чедо наше, че опечаляваш Христа и бога наш с такова избиване на неговия избран народ, на неговото наследие, сиреч на християнския род — българите и ромеите? Или не мислиш, че той, човеколюбецът, не страда за такова изтребление на хората, на толкова градове, на такова множество църкви, на множеството манастири, за унищожението на всичко това? Да, чедо мое, зная, че нищо от това не се укрива от тебе. И тъй, като постъпваш добре, както споменаваш в писмото си, подражавай и тук на Христа и бога наш, предай на забрава всичко онова, с което ти беше опечален от евнусите; дойди на себе си и се обърни към предишната си кротост и миролюбие; доведи в скръб лукавия демон, който се радваше и ликуваше от общите нещастия на ромеите и българите. Нека престане движението на оръжието против братя и бащи!

Εἴ τις οὖν ἔστι σοι λογισμὸς θεόθεν καὶ φρόνημα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν τοῦ εἰρηνικοῦ καὶ ἀμάχου περὶ τοῦ τὴν εἰρήνην, ἣν διεσπάραξεν ὁ τῆς ἔχθρας γεννήτωρ διάβολος, πάλιν ἀνακαινισθῆναι, γράψον ἡμῖν ἁπλᾶ καὶ σαφῆ τὰ πράγματα δι' ὧν ἡ εἰρήνη Θεοῦ βουλομένου εἰς ἑαυτὴν ἐπανήξει· καὶ μὴ γράφῃς

И тъй, ако имаш някой план свише и желание от миролюбивия и невойнствения Христос и бог наш за подновяване на мира, който беше нарушен от дявола, родоначалника на враждата, напиши ни просто и ясно условията, при които мирът по волята божия ще бъде възстановен; и не пиши както по-рано за нищо съмнително

[1] Така тук се наричат привържениците на Зоя, които водели враждебна политика спрямо българите. [2] Т. е. управлението на ромейската държава.

οἷα γράφεις ἀμφίβολα καὶ ἀδύνατα, λέγω δὴ τὴν ἐκ τοῦ ὕψους τῆς βασιλείας κατάβασιν τοῦ παρὰ Θεοῦ πρὸς ταύτην ἀναβεβηκότος. Καὶ ἔτι, τέκνον ἡμῶν, ἄνθρωπον ἄξιον τῆς σῆς δόξης, ἀγαπῶντα εἰρήνην, ἀλήθειαν τιμῶντα ἐξαπόστειλον· δῆλον ὅτι καὶ ἐντεῦθεν ἀποστελλομένου ὁμοίου καὶ ἰσοτίμου ἀνδρὸς, δι' ὧν οἱ λόγοι τῆς εἰρήνης τρανῶς τῇ τε σῇ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ τοῖς τῶν Ῥωμαίων βασιλεῦσι παραστήσονται. Καὶ τότε Θεοῦ εὐμενοῦς γινομένου, ὥς γε εἰ καὶ ἁμαρτωλοί, ἐλπίζομεν, ἡ εἰρήνη προβήσεται· ἐπεί, ὥς γε νῦν λόγοι ἀσαφεῖς καὶ ἀμφίβολοι ἀλλήλους δέχονται, οὐδὲν σωτήριον οὐδὲ κοινωφελὲς γενήσεται. Ἀλλ' εἰ μὲν ὅλως ἐνθύμιον εἰρήνης ἐν τῇ σῇ καρδίᾳ στρέφεις, ἀγαπητέ μου υἱέ, ἱκανὰ τὰ εἰρημένα· εἰ δ' ἅπαξ οὗτος ὁ λογισμὸς τὴν σὴν κατέχει καρδίαν, ὡς ἐν τῷ θρόνῳ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱδρυνθήσῃ βασιλείας, καὶ τοιαύτην ἔδοξας οὐκ οἶδα ὅθεν τὴν πληροφορίαν λαβεῖν, ὅτι τοῦτο ἔδοξε τῷ Θεῷ, καθὼς ἐκεῖνος οἶδε καὶ βούλεται ἀγαγεῖν εἰς πέρας, καὶ μὴ πολέμοις καὶ σφαγαῖς νόμιζε τυχεῖν τοῦ βουλήματος· ἃ γὰρ ὥρισται παρὰ Θεῷ, ἀμήχανον μὴ πρὸς πέρας ἐλθεῖν. Ἐκεῖνο οὖν προσδέχου ὅπερ νομίζεις παρ' αὐτοῦ ὡρίσθαι τὸ ὡρισμένον σοι παρασχεῖν. Καὶ τί χραίνεις αἵμασι τὴν γῆν καὶ τότε Χριστιανικοῖς; Τί πορθεῖς ἐκκλησίας Θεοῦ; Τί τἆλλα ἃ μηδὲ θέμις λέγειν ἡμᾶς, τέκνον ἡμῶν, ἐπιτελεῖσθαι ποιεῖς, δι' ὧν καὶ λύπην Θεῷ προξενεῖς, καὶ σεαυτὸν οὐκ ἔξω κρίματος καθιστᾷς; Τὸ ἐντεῦθεν προσκείσθω εὐχὴ τῶν διηνεκῶς ἡμῖν ἀναφερομένων Θεῷ· εἴης ἡμῖν ἐῤῥωμένος καὶ φρονῶν καὶ διανοούμενος, ὅσα πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπανάγει σε θείαν εἰρήνην, τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος δεδομένην Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάροις· καὶ ὅσα πρὸς πολέμους καὶ σφαγὰς ἐρεθίζει, ταῦτα σὺν τῷ πονηρῷ δαίμονι καὶ τούτων ἐργάτῃ τῆς σῆς ἀπελαύνων τιμίας καὶ φρονίμης ψυχῆς. (XVIII, col. 121 A—125 C)

и невъзможно, сиреч за свалянето от висотата на царската власт на онзи, който е от бог възкачен там. Още, чедо мое, изпрати ни достоен за славата ти човек, който обича мира и почита истината, като, разбира се, и оттук се изпрати подобен човек и също тъй почтен мъж. От тях ще бъдат ясно представени на твоето велелепие и на ромейските императори условията за мира. И тогава по милост божия ние, ако и грешни, се надяваме, че ще настане мир, защото, като се разменят неясни и двусмислени думи, нищо спасително, нито общополезно няма да се постигне. Но ако в твоето сърце има ясно желание за мир, любими ми сине, достатъчно е казаното. Ако ли пък веднаж сърцето ти е обвзето от мисълта да седнеш на престола на ромейското царство и си сметнал, че си получил — не зная откъде — уверение, че това е богу угодно, понеже той знае и желае да докара делото до края, то не мисли, че с войни и убийства ще достигнеш желанието си, защото това, което е определено от бога, не е възможно да не се осъществи. И тъй чакай това, което, както ти мислиш, е определено от него да ти се даде. И защо оскверняваш земята с кръв, и то християнска? Защо разрушаваш църквите божии? Защо правиш още много друго, което на нас, чедо наше, не е позволено да кажем и с което ти причиняваш на бога скръб, а себе си предаваш на осъждане? Към гореказаното нека бъде приложена и молитвата, която постоянно възнасяме към бога: да бъдеш здрав — да обмисляш и съзнаваш това, което те води към първоначалния божествен мир, даден на ромеи и българи чрез светото кръщение, и да изгониш от твоята честна и разумна душа всичко, което подбужда към войни и убийства заедно с лукавия демон — техния причинител.[1]

17. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Τοῦ ἀποκρισιαρίου ἡμῶν, λέγομεν δὴ τοῦ ἀποσταλέντος μοναχοῦ παρὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, ἐπαναστρέψαντος, τέκνον ἡμῶν ἠγαπημένον, μετὰ τῶν σῶν γραμμάτων, εἰπόντος δὲ

До същия

Когато нашият апокрисиарий — аз говоря за изпратения от наше смирение монах — се върна назад, любимо ни чедо, с твоето писмо и ни предаде със собствените си уста това, което имаше да

[1] Това писмо е било написано към началото на лятото на 921 г. Вж. *Златарски*, Писмата ..., СбНУК, XII, стр. 125.

καὶ οἰκείᾳ γλώσσῃ, ὅσα ἡμῖν ἀπήγγειλεν, ἀντεγράφη πάλιν ὅσα καὶ οἱ λόγοι ἀπῄτουν, καὶ τὸ σὸν ἐπεζήτει γράμμα, καὶ ἀπεστάλη πρὸς τὴν ὑμῶν θεοτίμητον ἐξουσίαν διὰ τοῦ αὐτοῦ μοναχοῦ. Ἀλλ' ἐκεῖνος μέν, ὡς νομίζομεν, τὴν Βουλγαρίαν κατέλαβε, καὶ ἔστι διάγων ἐκεῖ· σοῦ δὲ πρὸς τὰ μέρη ταῦτα ἐξεληλυθότος, οὐκ οἴδαμεν πότε γενήσεται ἀμφοτέροις ἑνωθῆναι καὶ μαθεῖν τὴν ὑμῶν θεοτίμητον ἐξουσίαν τὰ γραφέντα σοι παρ' ἡμῶν καὶ δι' αὐτοῦ κομιζόμενα. Διὰ τοῦτο ἐδεήθημεν τοῦ παρόντος γράμματος, καὶ γράφομεν, τέκνον ἡμῶν, τὴν σὴν ὥσπερ καὶ πρότερον παρακαλοῦντες φρονίμην ψυχὴν παυθῆναι τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις, σβεσθῆναι τῆς ἔχθρας τὴν πυρκαϊὰν, ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἀνῆψεν ὁ τῆς ἔχθρας γεννήτωρ διάβολος, καὶ βραβευθῆναι πάλιν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων τὴν μακαρίαν εἰρήνην, τὴν δοθεῖσαν κλῆρον Χριστιανοῖς παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν· καὶ γραφῆναι καὶ δηλωθῆναι ἡμῖν, εἴ γε παρακέκληταί σου ἡ θεοφιλὴς ψυχὴ πρὸς τὸν ἀνακαινισμὸν τῆς εἰρήνης, μὴ πάλιν ἐκεῖνα οἷα πρότερον ἐδηλοῦτο ἀδύνατα ὄντα καὶ ἀτέλεστα, ἀλλ' ὅσα δυνατὰ καὶ πρὸς τὸ τέλος ἐκβῆναι οὐκ ἀνεμπόδιστα.

Τί οὖν ἐστιν ὅ φημι; Μὴ δηλώσῃς, καταλιπέτω τὴν βασιλείαν ὁ πρὸς τὸν θρόνον ἀναβεβηκὼς τῆς βασιλείας, τοῦτο γὰρ ἀμήχανον· μὴ γράφε τοῦ δέξασθαί σε βασιλέα καὶ κύριον τοὺς ἄρχοντας τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας καὶ τὸν λαόν, ἀμήχανον γὰρ τοῦτο γενέσθαι, καὶ οὐδεὶς τοῦτον τὸν λόγον ἀνέχεται ἀκοαῖς παραδέξασθαι· ἀλλὰ γράψον χρυσίου λαβεῖν ποσότητα, ἱματίων, ἢ καὶ γῆς ἐπίδοσιν μέρους, ὅση δυνατὴ καὶ Βουλγάροις ὠφελεῖν, καὶ Ῥωμαίοις μὴ ἐπάγειν ζημίαν ἀφόρητον. Ναί, τέκνον μου καὶ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, πρὸς τοιαύτην ἀπόβλεψον εἰρήνην, πρὸς τοιαύτην μετάθου γνώμην· καὶ ἄφες τοὺς λογισμοὺς οἳ μηδὲν συμβάλλονται πρὸς τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ μᾶλλον ἐρεθίζουσι πρὸς τοὺς πολέμους καὶ τὰς σφαγάς. Στήτωσαν οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα, ὅσα Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων μέχρι τοῦ παρόντος ἐξεκενώθη, οἴμοι τῶν ἐμῶν παθῶν! καὶ ἔτι διαμένει κενούμενα. Ναί, υἱέ μου ἠγαπημένε, καὶ τῶν φίλων ὁ φίλτατος· αἰδέσθητι τὴν διὰ χρόνου τοσούτου πρὸς σὲ γινομένην δέησιν ἡμῶν, δυσωπήθητι τὸν σπαραγμὸν τῆς καρδίας ἡμῶν, ὃς ἰδοὺ τέταρτον ἔτος νύκτα

ни съобщава, аз отново отговорих на исканията, предадени устно и в писмото ти, и изпратих писмо до вашата богочтима власт чрез същия монах. Той, както ние предполагаме, е пристигнал вече в България и там пребивава. Но понеже в това време ти вече беше тръгнал за тези места, то ние не знаем кога вие ще се срещнете и кога ще може вашата богочтима власт да прочете онова, което сме ти писали и е донесено от същия [монах]. Затова се наложи [да ти пишем] настоящото писмо[1] и ние пишем, чедо наше, като призоваваме, както и по-рано, благоразумната ти душа да прекрати кръвопролитието, да угаси огъня на враждата, запален отдавна от родоначалника на враждата — дявола, — и да утвърди отново между ромеи и българи щастливия мир, даден на християните в наследство от Христа, бога и спасителя наш. Да напишеш и ни известиш съгласява ли се твоята благочестива душа да възобнови мира, при това не с ония невъзможни и неизпълними условия, които бяха обявени [от тебе] по-рано, а с такива, които са възможни и безпрепятствено ще могат да бъдат изпълнени.

И тъй за какво аз говоря? Не казвай „нека остави царството онзи, който вече се е възкачил на царския престол“, понеже това е невъзможно. Недей писа управителите на ромейското царство и народът да те признаят за император и господар, защото това не може да стане и никой няма да се съгласи даже да изслуша подобна реч. Но пиши да получиш известно количество злато и одежди и да ти бъде отстъпена част земя, което и за българите може да бъде полезно, и на ромеите няма да причини непоносима загуба. Да, чедо мое и човече божи, погледни към такъв мир и се насочи към такова искане. Остави мислите, които нищо не допринасят за мира, а, напротив, подбуждат към война и убийства. Нека се прекратят стенанията и сълзите, които досега са проливали ромеи и българи — о, мои страдания! — и продължават да се проливат. Да, любими ми сине и най-любим от приятелите ми! Посрами се от нашата така продължителна просба, убой се от съкрушението на сърцето ни, което вече

[1] Тъй като Симеон тръгнал на поход и писмото (18-о) на патриарха не го сварило, то Н. Мистик написал веднага (пак през лятото на 921 г.) настоящото писмо. Вж. *Златарски*, Писмата . . . . СбНУК, XII, стр. 125. — *Същият*, История, I, 2, стр. 424 — 425.

καὶ ἡμέραν, μᾶλλον δὲ πᾶσαν ὥραν, οὐκ ἀνίησι διαξαίνων ἡμᾶς.

Γράφω ταῦτα, λάβε Θεὸν αὐτὸν μάρτυρα τῶν λεγομένων οὐκ ἔλαττον φροντίζων τῆς τῶν Βουλγάρων σωτηρίας καὶ τῆς σῆς τιμῆς ἢ Ῥωμαίων καὶ τῶν βασιλεύειν λαχόντων αὐτῶν. Εἴ τις οὖν ἔστι λογισμὸς τῆς σωτηρίου εἰρήνης, τέκνον ἡμῶν, γράψον ἡμῖν, ἁπλᾶ καὶ ἀναμφίβολα· καὶ πάντως, εἰ τούτου δεήσει, αὐτὸς ἐγὼ ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς, δηλονότι πρὸς Ἡράκλειαν ἐρχομένου σου, ἢ πρὸς Σιλυμβρίαν, καὶ περὶ τῆς εἰρήνης κοινολογήσομαι, καὶ σὺν Θεῷ εἰπεῖν, ὅσα δυνατά ἐστι ζητούντων ὑμῶν παρασχεθήσονται. Καὶ πάλιν ἀνακαινισθήσεται ἡ εἰρήνη, καὶ οἱ πατέρες πρὸς τὰ τέκνα, καὶ τὰ τέκνα πρὸς τοὺς πατέρας, ὥσπερ ἐστὶν ὀφειλόμενον, διατεθήσονται ἀπολαύοντες τῶν τῆς ἀγάπης καλῶν, καὶ ζωὴν ἀπηλλαγμένην ἔχοντες τῶν χαλεπωτάτων συμφορῶν, ἃς ἐξεγέννησεν ὁ τῆς ἔχθρας πατὴρ διάβολος, καὶ ἡ τῶν ἐκείνου σκανδάλων ὀλεθριωτάτη ἐπισπορά. Τὸ λοιπὸν εὐχὴ προσκείσθω ἡμῖν, ἣν προσφέρομεν διὰ παντὸς τῷ Θεῷ καὶ σοῦ ἀγνοοῦντος· εἴης ἡμῖν ἐῤῥωμένος, καὶ ὑπεράνω τῶν παγίδων τοῦ πονηροῦ διιπτάμενος, ὅσα κληρονόμον σε ἀναδείξει τῆς αἰωνίου καὶ βασιλείας καὶ ἀπολαύσεως, καὶ ἀκατάκριτον παραστήσει τῷ φρικτῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν. (XIX, col. 125 C—128 D)

четвърта година денем и нощем и даже всеки час не престава да ни терзае.

Аз пиша това — нека сам бог бъде свидетел на казаното, — като се грижа не по-малко за спасението на българите и за твоята чест, отколкото за спасението на ромеите и честта на техните императори. И тъй, ако има в тебе мисъл за спасителния мир, чедо наше, напиши ни просто и недвусмислено. И, разбира се, ако е нужно, аз сам ще дойда при вас, именно когато ти пристигнеш в Хераклея или в Силимврия и сам ще поведа преговорите за мир[1] и ще кажа с помощта божия, че ще бъдат приети ония от вашите искания, които са възможни. И тогава ще бъде отново възстановен мирът и бащите към чедата и чедата към бащите ще се намират в такива именно отношения, в каквито подобава, като се наслаждават от благата на любовта и заживеят живот, свободен от ужасните бедствия, които са породени от бащата на враждата — дявола — и от най-губителния посев на неговите съблазни. Най-после нека прибавим молитвата, която ние постоянно възнасяме към бога, без дори да знаеш ти: да бъдеш здрав, да избягваш козните на дявола, за да те издигне той като наследник на вечното царство и блаженство и да те представи безукорен пред страшния съд на Христа и бога наш.

18. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Ἤλπιζον, υἱέ μου δεδοξασμένε, τοῖς σοῖς γράμμασιν ἐντυγχάνων παραψυχὴν εὑρεῖν τοῦ σπαράσσοντος ἄλγους· ἀνέμενον ἥκειν μοι παραμύθιον τῆς διαξαινούσης με νύκτα καὶ ἡμέραν ὀδύνης. Ἐνεθυμούμην γὰρ ὅτι, καὶ εἰ μὴ πρότερον δι᾽ ὧν ἐγράψαμεν πολλάκις παρεκλήθη σου ἡ ψυχὴ, ἀλλά γε νῦν δι᾽ ὧν προεθυμήθην πρὸς σέ παραγενέσθαι, καὶ γήρους καταφρονῶν, καὶ ἀρθενείας, καὶ πόνων τῶν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ὅτι παρακληθήσῃ καὶ προσδέξῃ με δυσωποῦντα καὶ οὐχ ὑπομενεῖς ἀποστρέψαι διακενῆς τὴν πρὸς σὲ θεποιημένην πορείαν· γενήσεται δὲ

До същия

Аз се надявах, сине мой прославен, като получа писмото ти, да намеря в него облекчение за страданието, което ме терзае. Очаквах да получа утешение за измъчващата ме денем и нощем печал. Мислех поне, че твоята душа се е трогнала ако не с това, за което често ти бях писал по-рано, то поне с това, че ние сме се решили сега да се явим при тебе, като пренебрегваме и старостта, и слабостта, и трудностите на пътуването; че ти ще склониш и ще ме приемеш като проситеи и няма да допуснеш да извърша напразно това пътуване при тебе, но, напротив, моето идване при тебе ще послужи, за

[1] Патриарх Николай Мистик смятал, че Симеон ще тръгне към Хераклея и Силимврия, и затова изявил желание да се срещнат, за да го склони да преговаря за мир. Той обаче се излъгал в предположенията си. Цар Симеон, преди да тръгне за Цариград, обсадил Одрин. Вж. *Златарски,* Писмата..., СбНУК, XII, стр. 127. *Същият,* История, 1, 2, стр. 425 — 426.

μᾶλλον ἡ πρὸς σὲ ἄφιξις ἡμῶν, ἀπόπαυσις τῶν τοῦ πονηροῦ δαίμονος σκανδάλων, ἃ ἐφιλονείκησε Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων μεταξὺ ἐμβαλεῖν. Ταῦτα δὲ ἤλπιζον οὐχ ἁπλῶς οὕτως, ἀλλὰ καὶ προηγουμένης αἰτίας εὐλόγου· ἐνεθυμούμην γὰρ κατ' ἐμαυτὸν ὅτι ἀπελεύσομαι πρέσβυς καὶ τὴν ἱκεσίαν φέρων, οὐ πρὸς ἄνθρωπον οἷοι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ πρὸς ἄνθρωπον ἐκ Θεοῦ λαβόντα ἔθνους ἐξουσιάζειν, καὶ διὰ τοῦτο πολὺν ἐν συνέσει, πολὺν ἐν διανοήσει, καὶ εἰδότα κρίνειν καὶ τὴν ἡμετέραν παρουσίαν ὅση τίς ἐστιν· ὅτι, καὶ εἰ ἁμαρτωλοὶ, ἀλλ' οὖν ἀρχιερεῖς οἵου καὶ ὅσου λαοῦ, ὁποίας πόλεως, τῆς ἀρχιερατεύεθαι ὑφ' ἡμῖν λαχούσης, ἡλίκης ἐξουσίας πατὴρ, εἰ καὶ ἀνάξιος, προβέβλημαι, ἣν μόνην ἐπὶ γῆς ὁ Χριστὸς ἀντ' αὐτοῦ τῶν ἐπὶ γῆς ἔθετο ἐξουσιάζειν. Ἀλλ' ἐνενόουν ὅτι, πρὸς τοιοῦτον ἄνθρωπον μέλλων πρεσβεύειν, τελέσω τὴν πρεσβείαν, διαπράξομαι τὸ κοινῇ συμφέρον, καὶ ἀνασώσομαι τὴν εἰρήνην ἀπολωλυῖαν πρῶτον μὲν δαίμονος συσκευῇ ἔπειτα δὲ καὶ ἀνθρώπων κακοβουλίᾳ καὶ χαίρων ὑποστρέψω, φέρων μὲν τὴν εὐχαριστίαν Θεῷ, ἐκδιηγούμενος δὲ πᾶσι τὴν σὴν ἀρετὴν, καὶ μεγαλύνων τοῖς ἐπαίνοις αὐτὴν, εἴπερ τίς ἐστι λόγος ταπεινοῦ γέροντος καὶ ἀρχιερέως τοὺς σοὺς διεξιόντος ἐπαίνους· φέρων δὲ τι καὶ αὐτὸς ἐν μοίρᾳ κέρδους, ὃ πάντων κερδῶν ἐμοὶ τιμιώτατον, τὴν Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην.

Νῦν δὲ οὐχὶ ταῦτά μοι τὸ σὸν ὑπισχνεῖται γράμμα, ἀλλ' ὅσον ἐκ τῶν ῥημάτων ἄλλα διδάσκομαι, ὅτι ματαιοπονήσω, ὅτι οὐδὲν ἐκτέλεσω τῶν δι' ἃ κοπιᾶν προαιροῦμαι, οὐδ' ἀπαντήσει μοι παρὰ σοῦ χάρις, οὐδὲ δυσωπηθήσῃ ὁ ἀγαπητός μου ὁ υἱὸς τὸ τοῦ πατρὸς γῆρας, οὐδὲ ταπεινοῦ ἀρχιερέως αἰδεσθήσῃ παρουσίαν, ἀλλ' ἡγήσῃ με τῶν ἄλλων ὅσοι πρὸς σὲ παραγεγόνασι πρέσβεις μηδὲν διαφέρειν. Εἶτα βουλόμενος οὕτω με δέχεσθαι, οὕτω με, τέκνον ἠγαπημένον, τὸν πατέρα, τὸν ἀρχιερέα, τὸν γέροντα τιμᾶν, προτρέπεις ἥκειν, παρα-

да се прекратят съблазните на лукавия демон, които той се е вече постарал да всели между ромеи и българи. На това аз се надявах не току-тъй, а защото имаше вече основателна причина. Мислех си, че ще отида като пратеник и проситец не при човек, каквито са повечето хора, а при такъв, който е получил от бога власт да управлява народ и поради това има много по-голям ум и разсъдък и знае да отсъди какво значение има нашето присъствие. Прочее аз, ако и грешник, но все пак архиерей на толкова голям и велик народ, на такъв един град[1], комуто се падна да има вас за архиерей, макар и недостоен, съм отреден да бъда баща на такава голяма власт, която единствено Христос е установил на земята, и да я изпълнявам вместо него над тия, които са на земята. Но аз предполагах, че възнамерявайки да отида като пратеник при такъв един човек, ще изпълня мисията си, ще постигна обща полза и ще възстановя мира, който беше унищожен най-напред от хитростта на демона, а после от безумието на хората. [Предполагах], че аз с радост ще се върна, като въздавам към бога благодарност, като прославям пред всички твоята добродетел и я възвеличавам с похвали, ако само думите на смирения старец и архиерей, който те хвали, имат значение, [надявах се] и аз да получа някаква печалба, която за мене е по-скъпа от всички печалби, а именно — предишното съгласие и мир между ромеи и българи.

Обаче сега нищо подобно не ми обещава писмото ти.[2] Напротив, доколкото научавам от думите ти, ти говориш съвсем друго, а именно, че аз напразно ще се трудя, че няма да постигна нищо от това, за което съм решил да се потрудя, че ти няма да проявиш към мене никаква благосклонност, че моят любим син няма да се съжали над старостта на баща си, нито ще се засрами от идването на смирения архиерей, но ще сметнеш, че аз по нищо не се отличавам от другите пратеници, които са идвали при тебе. После, като желаеш по такъв начин да ме приемеш, така, любимо ми чедо, да почетеш мене, бащата, архиерея и стареца,

[1] Сиреч Цариград. [2] Докато цар Симеон обсаждал Одрин, сърбите начело с княз Павел Бранович под влиянието на Византия се отметнали от съюза си с българите и започнали враждебни действия. Разгневен от политиката на византийското правителство, Симеон изпратил войска срещу сърбите и писал на Николай Мистик остро писмо, в което отхвърля молбите на патриарха за мир. Вж. *Златарски*, Писмата ..., СбНУК, XII, стр. 128, 134—135. — *Същият*, История, I, 2, стр. 426 — 428.

θαῤῥύνεις καταφρονῆσαι γήρους καὶ πόνων καὶ ταλαιπωρίας, ὅσα ἐκ τῆς ὁδοῦ ἡμῖν ἀπαντήσει; Τί πρὸς ταῦτα εἴπω; Τί διανοήσομαι; Τίς ποτε υἱὸς ὤφθη πρὸς πατέρα μηνύων Ἧκε πρὸς ἡμᾶς, ὦ πάτερ, ἵνα τοὺς σοὺς λόγους φαυλίσω; Ἐλθὲ, ἵνα μηδὲν ὧν ἐπιζητεῖς ἀνύσῃς, ἵνα πόνον ἀκερδῆ ὀφθείης ἀναδεξάμενος; Οὐκ ἤκουσα μέχρι καὶ σήμερον τοιούτους πέμποντα λόγους υἱόν. Καὶ πάλιν φημὶ, τέκνον ἡμῶν, ἄξια ταῦτα τῆς σῆς μεγαλονοίας, τῆς σῆς θαυμαζομένης φρονήσεως μηνύειν τῷ πατρὶ ὅτι Ταλαιπωρίαν ματαίαν ἀναλαβοῦ, πάτερ, καὶ ἧκε πρὸς τὸν υἱὸν, ἵνα κενὸς ὑποστρέφων τῶν σῶν ἐλπίδων, ὄνειδος εἴης ἅπασι τοῖς ταῦτα μανθάνουσι; Ἀφίημι γὰρ τέως τὸ σὸν, τέκνον ἡμῶν, οἷα οἱ πανταχοῦ γῆς ἄνθρωποι περὶ σοῦ ἐροῦσιν, ὅταν εἰς ἀκοὴν ταῦτα λάβωσιν· ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος μεθ᾽ οὗ ἡμᾶς προσκαλῇ, καὶ πρὸς τὴν ὁδὸν παρορμᾷς, ὡς θαυμαστὸς καὶ λίαν ἐπαινετός. Λέγεις γὰρ ὡς οἱ ἀπόστολοι, τρέχοντες ἐπ᾽ ἀδήλοις καὶ τὸ ἐκβησόμενον οὐκ εἰδότες, ὅμως ἔτρεχον καὶ ἐκοπίων διὰ τὴν ἄνωθεν μισθαποδοσίαν.

все пак ме насърчаваш да дойда и ме караш да пренебрегна старост, трудности и бедствия, които ще ме сполетят по пътя. Какво да кажа на това? Какво да помисля? Где се е видяло син да съобщава на баща: „Ела при нас, татко, за да пренебрегна думите ти. Ела, за да не постигнеш нищо от онова, което искаш, и за да се покажеш, че си се нагърбил с безполезен труд?“ Аз не съм чул и досега син да се е обръщал [към баща] с подобни думи! Повтарям, чедо наше! Нима е достойно за твоя велик ум и за твоето удивително благоразумие да съобщаваш на баща си: „Отче, предприеми напразно тежък труд и дойди при сина си, за да се завърнеш излъган в надеждите си и да станеш за присмех на всички, които знаят това!“ Аз вече, чедо наше, не говоря за това, което се отнася до тебе, за това, което навсякъде ще кажат за тебе хората, когато чуят тези неща. Но колко е чудна и похвална речта ти, с която ти ме каниш и подбуждаш към пътуване! Понеже ти казваш, че и апостолите, ако и да са отивали в неизвестност и не са знаели за резултата на своето дело, все пак са ходили и страдали заради мъздовъздаяние свише.

Ἀγαπῶ τὴν παραίνεσιν, τέκνον μου ἀγαπητόν· καὶ γὰρ ἐξ ὧν λέγεις συνομολογεῖς, ὅτι καὶ ἡμεῖς κατὰ βούλησιν Θεοῦ, ὥσπερ ἐκεῖνοι, προθυμούμεθα κοπιᾷν. Πῶς γὰρ ἄλλως ἀποκείσεται ἡμῖν ὁ μισθὸς, εἰ μὴ κατὰ Θεοῦ βούλησιν ὁ κόπος ἡμῶν; Ὥσπερ γὰρ ἐκείνοις ἦν ὁ κόπος ἀρέσκων Θεῷ, διότι κατὰ τὸ θέλημα τούτου ἐκοπίων, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ ἐλάμβανον τὸν μισθόν· οὕτω πάντως καὶ ὁ ἡμέτερος κόπος, εἰ μισθὸν ὑπὲρ αὐτοῦ λαμβάνομεν παρὰ Θεοῦ, καθὼς εὖ φρονῶν ὁμολογεῖς, κατὰ βούλησιν γίνεται Θεοῦ. Εἶτα οὐ φοβῇ τὸν κόπον ἡμῶν, ὃν ὁ Θεὸς ἀποδέχεται, ὡς κατὰ τὸ αὐτοῦ γινόμενον θέλημα; πῶς γὰρ ἄν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐδίδου μισθόν; μὴ ἀποδεχόμενος σὺ, μηδὲ τιμῶν, ὥσπερ ἐστὶ πρέπον, καὶ παρέχων συγκατάθεσιν εἰρήνης δι᾽ ὧν κοπιῶμεν, ἀλλ᾽ ἀποστρέφεις κοπιῶντας διακενῆς. Καὶ πῶς ἔχει λόγον, Θεὸν μὲν ἀποδέχεσθαι τὴν ἐμὴν ταλαιπωρίαν, καὶ ἀντὶ ταύτης διδόναι δόσιν τῆς ἑαυτοῦ ἀγαθότητος, σὲ δὲ φιλόθεον ὑπάρχοντα, τέκνον ἡμῶν, μὴ τῷ θείῳ βουλήματι συντρέχειν, ἀλλὰ φρονεῖν ἐναντία; καὶ ὅνπερ ἐκεῖνος πόνον ἡμῶν, ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ γινόμενον, ἄμισθον οὐκ ἐᾷ, σὲ τοῦτον ὡς φαῦλον παρορᾷν, καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου νομί-

Мене ми се нрави този съвет, любезно ми чедо, защото с тези думи ти признаваш, че и ние по волята божия, както и апостолите, искаме да се мъчим. Че как ли инак ще ни бъде дадена награда, ако нашият труд не беше според божията воля? Защото ако техният труд е бил угоден богу, тъй като са се трудели по негова воля и от него са вземали награда, то и нашият труд, ако за него получим награда от бога, както ти благоразумно признаваш, става по божия воля. И наистина, не уважаваш ли нашия труд, който бог приема като ставащ по волята му? Защото как иначе той щеше да ни даде награда за него, ако не би било така? Ти пак не само не го приемаш, нито го уважаваш, както подобава, и не даваш съгласие за мира, за който ние се борим, но ни връщаш напразно, когато ние се трудим. Та и как може бог да приеме моя тежък труд и за него да ни дава като дар своята благодарност, а ти, чедо наше, който си боголюбив, да не се съгласяваш с божествената воля, но да мислиш противното? Докато той не оставя без награда нашия труд, който извършваме в негово име, ти го презираш като нещо празно и го

ζειν; Σκέψαι εἰ ἄξιον τοῦτο φιλοθέου ψυχῆς, καὶ οὐχ ἑτέρωθεν τοῦτο συνάγεται ἀλλ' ἢ ἐκ τῶν σῶν ἀληθῶς φρονίμων λόγων. Ἔφης γάρ, καὶ καλῶς ἔφης, ὡς τοῖς ἀποστόλοις ἐκ Θεοῦ ὁ μισθὸς ἐδίδοτο κοπιῶσι, κἂν πρὸς οὓς ἀπήεσαν ἐνίοτε μὴ πείθειν ἠδύναντο.

Ἀλλὰ τίνες οἱ μὴ πειθόμενοι, καὶ τοῦτο εἰπέ· πάντως ἐρεῖς, ὅτι ὅσοι μὴ ᾔδεισαν καὶ Θεοῦ βούλησιν εἶναι τὸν κόπον τῶν ἀποστόλων, οὐδ' ἀξίους αὐτοὺς ἡγοῦντο μισθαποδοσίας, ἀλλὰ μᾶλλον κολάσεως καὶ τιμωρίας· διὰ τοῦτο ἐδίωκον καὶ ἐτιμωροῦντο αὐτούς· ὁ δὲ ὁμολογῶν λήψεσθαι μισθὸν πάντως πρότερον ὁμολογεῖ ὅτι ἀποδέχεται κοπιῶντας ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ τούτου χάριν δίδωσι τὸν μισθόν· καὶ Θεὸς μὲν ἀποδέχεται τὴν ἐμὴν ταλαιπωρίαν, καὶ ἀνταμείβεται τῆς δικαίας κρίσεως αὐτοῦ τῇ μισθαποδοσίᾳ σὺ δὲ ἄνθρωπος ὢν οὐκ ἀποδέχῃ; Ὁ δεσπόζων οὐρανοῦ καὶ γῆς οὐκ ἀτιμάζει τὸν κόπον ἡμῶν· πῶς γάρ, εἰ ἀτιμάζει, δίδωσι τὸν μισθόν; Σὺ δέ, εἰ καὶ δεσπόζεις λαοῦ ὅσον ποτὲ καὶ δεσπόζεις, ἀλλά γε μετ' ὀλίγον γυμνὸς πάντων ἀνθρώπων παρίστασθαι μέλλων τῷ Δεσπότῃ τῶν ὅλων, παρ' οὐδὲν τίθῃς τὴν ἡμετέραν ταλαιπωρίαν; Καὶ ποῦ προσῆκον τοῦτό γε ἢ τῇ συνέσει σου, ἢ τῇ φιλοθεΐᾳ σου, ἢ ἄλλῃ βοωμένῃ τῶν τρόπων σου καταστάσει; Ταῦτα οὐκ ἀνατρέποντες λέγομεν τὸ σὸν πρόβλημα, τέκνον ἡμῶν, ἀλλ' ὑπομιμνήσκοντες καὶ διδόντες ἀφορμὴν φρονίμῳ Θεοῦ χάριτι ὄντι, φρονιμωτέρῳ γενέσθαι. Βούλομαί σε, υἱέ μου ἠγαπημένε, καὶ ἔτι τῷ λόγῳ προσαγαγεῖν σεαυτόν, καὶ ὥσπερ εἰ παρόντων ἡμῶν ἤκουες ἂν νουνεχῶς τῶν λεγομένων, οὕτω φυλάξαι τὸ νουνεχὲς τῷ λόγῳ. Πλὴν οὐκ ἀγνοεῖν οἰόμεθά σε, ἃ μέλλομεν γράφειν, μᾶλλον δὲ φέρομεν ὑπόληψιν ὡς ἐπίστασαι ταῦτα καὶ χωρὶς τῶν ἐμῶν λόγων, διότι σπουδαῖον ὄντα ὑπολαμβάνω, καὶ εἰς τὸ τὰς ἱστορίας ἀναλέγειν τῶν παλαιῶν τὴν αὐτὴν διασώζειν σπουδήν.

Ἀλλ' εἰ καὶ μὴ ἀγνοεῖς, ὅμως καὶ ταῦτα ὡς πρός εἰδότα ἐν ὑπομνήσεως τάξει προστίθημι. Ἐκράτει τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων Ἀρκάδιος, καὶ πολὺς ἦν Γαϊνᾶς ἐκεῖνος ἀπείρῳ

смяташ за съвсем недостоен! Виж, достойно ли е това за една боголюбива душа и дали не произлиза от другаде, а не от твоите наистина благоразумни думи, понеже ти добре каза, че на апостолите бог е дал награда за трудовете им, макар понякога те да не са могли да убедят ония, при които са идвали.

Но кажи ми кого не са убедили те? Ти ще кажеш: всички ония, които не са знаели, че трудът им се извършва по божията воля, и са мислили, че апостолите са достойни не за мъздовъздаяние, а, напротив, за наказание и отмъщение. Затова са ги преследвали и наказвали. Но онзи, който признава, че ще се даде награда, предварително вече признава, че бог одобрява моята тежка работа и затова ми дава награда. И ако бог приема моя труд и ми въздава отплата според своето справедливо решение, нима ти, човек, не одобряваш? Повелителят на небето и земята не пренебрегва нашия труд, понеже ако би го пренебрегнал, то би ли давал награда? А ти, ако и да заповядваш на един народ, който ти е подчинен, но подир малко време, отделен от всичките хора, ще се представиш пред господаря на всичко, нима ти смяташ нашия труд за нищо? Как може да се съгласува всичко това с твоя ум, благочестие или другите прославени качества на твоя характер? Всичко това ние говорим с цел не за да те отклоним от предначертанието ти, чедо наше, но за да спомним и дадем на тебе, благоразумния вече по милост божия, възможност да станеш по-благоразумен. Аз желая, щото ти, любими ми сине, да вникнеш в тази реч и както ти би слушал внимателно тези думи от нас лично, тъй да съблюдаваш и тяхната разумност. Освен това ние мислим, че ти отлично знаеш за какво ще пишем, дори нещо повече, ние предполагаме, че всичко това ти е известно и без нашите думи, тъй като предполагаме, че ти, като си усърден, спазил си това усърдие и в четенето на старата история.

Обаче ако и да знаеш това прекрасно все пак аз прилагам следното за напомняне на знаещия. Аркадий[1] владеел ромейския скиптър. Известният Гайна[2] с

[1] Източноримският император Аркадий. [2] Гайна, гот по произход, бил на военна служба при цариградския двор по времето на император Аркадий. В Цариград той оглавявал готската партия, ползуваща се с голямо влияние в управлението, но поради нарасналата омраза на населението към готите той напуснал столицата и започнал да опустошава Тракия. Разбит от византийските войски, той преминал отвъд Дунава и паднал убит в сражение с хуните (ок. 400 г.).

πλήθει ταύτην δὴ τὴν γῆν πυρπολῶν καὶ αἰχμαλωτίζων, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς, πάντα τόπον οὗ ἂν ἐπίοι καλύπτων τῷ πλήθει, καὶ οὐκ ἦν χεῖρας πρὸς αὐτὸν ἀνταίρειν, οὐ μᾶλλον ἢ πρὸς τοὺς ἐξ οὐρανοῦ ἀφιεμένους σκηπτούς. Ὡς οὖν ἐν τοιούτοις πράγμασιν ἀπήεσαν πρὸς αὐτὸν πρεσβεῖαι τοῦ βασιλέως, ἐκεῖνος ἀπέφραττε τὰ ὦτα, καὶ πρὸς πάντα λόγον ἀνένευεν, ἄκαμπτός τις ὢν καὶ ἀμείλικτος. Ἀντέπραττε γὰρ ἡ ἐπιθυμία ὑφ' ἧς ἐκινεῖτο, καὶ ἦν ἀκατάσχετος ἐν ταῖς σφαγαῖς καὶ τοῖς φόνοις, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς. Ἤλγει πρὸς ταῦτα ὁ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεύς, ἐσπαράσσετο τὴν ψυχήν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς οἱ ἀχρεῖοι καὶ ταπεινοί· οὗτος δὲ ἦν Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος τὸ ἐπώνυμον. Ἀλγῶν οὖν διενοήθη πρᾶγμα γελώμενον τοῖς πολλοῖς· τὸ δὲ ἦν ἀντὶ πάντων ἑαυτὸν δοῦναι, καὶ πρὸς τὸν Γαϊνᾶν ἐπελθεῖν, καὶ τὴν ἀνήμερον ἐκείνου παρακαλέσαι ψυχήν, καὶ τοῦ θυμοῦ τὸ ἄσβεστον πῦρ τῶν λόγων αὐτοῦ τῇ δρόσῳ πειρᾶσθαι κατασβεννύειν. Ἀλλ' ὁ μὲν ἀρχιερεὺς οὕτω διενοήθη· ἐγέλων δέ, ὥσπερ ἔφην, πολλοί. Τίς γὰρ ἤλπιζεν ἐπισχεθῆναι τοῦ Γαϊνᾶ τὴν ὁρμήν, τοῦ μυρίου ἐκείνου πλήθους τὴν κίνησιν, ὑπ' ἀνδρὸς γυμνοῦ, καὶ μηδὲν ἄλλο φέροντος πλὴν τὴν τῶν λόγων παραίνεσιν; Ὅμως παραγίνεται πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ μόνον περιπτύσσεται τοῦτον, ταῦτα λέγων· Ἀρκέσθητι, ἄνθρωπε, τοῖς μέχρι τοῦ παρόντος δεινοῖς, παῦσαι ἀνθρωπίνοις αἵμασι ποτίζων τὴν γῆν, ἐνθυμήθητι ὅτι οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ τοῖς οἰκείοις ὑποδέξεταί σε κόλποις· ἄρχων λαοῦ κατέστης, οὐχ ἵνα πρὸς φόνους ἄγῃς, ἀλλ' ἵνα τῆς αὐτῶν προνοῇ σωτηρίας. Τί πρὸς ἀλλοτρίαν ἐλαύνεις χώραν; Ἀρκέσθητι τῇ παρὰ Θεοῦ δεδομένῃ σοι. Τί πλεονεκτεῖν ἐπιζητεῖς ἃ μὴ ἀσφαλῶς ἴσως ἕξεις; Κατάλιπε τοὺς Ῥωμαίων τόπους, τῆς ἀξίας τυχὼν φιλοφρονήσεως, καὶ πρὸς τὰ οἴκοι ἐπάνελθε. εἶδε τὸν ἀρχιερέα ὁ Γαϊνᾶς, ἤκουσε τῶν αὐτοῦ λόγων, καὶ αὐτίκα δυσωπεῖται, καὶ καταλείπει μὲν τὸ ἄγριον καὶ ἀπάνθρωπον, γίνεται δὲ τῆς ἀνθρωπίνης ἡμερότητος, παύει τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις τοῖς προλαβοῦσι κακοῖς ἀρκεσθείς, καὶ συμβαίνει πρὸς εἰρήνην τῷ βασιλεῖ, λαβόμενος μὲν τῶν ποδῶν τοῦ ἀρχιερέως, φιλοφρονηθεὶς δὲ ὅσον ἦν ἄξιον, καὶ πρὸς τὰ οἰκεῖα ἐπαναστραφείς.

многобройна войска опустошавал с огън тая страна и пленявал, както и вие. Всяко, място, гдето той нападал, покорявал със своята войска и не било възможно да му се противопостави някой, както на ударите на мълнията, изпращана от небето. И тъй, когато при такива обстоятелства се явили при него пратеници от императора, той си запушил ушите и отказвал на всяко предложение. Той бил грубо неумолим, понеже страстта, от която бил подбуждан, се противяла, и не могъл да се въздържа от убийства и изтребление, както и вие. За това скърбял архиереят божи и се терзаел душевно, както и ние, ненужният и смирен [архиерей]. Името му било Йоан Златоуст[1]. И тъй в скръбта си той се решил на един подвиг, на който се подсмивали мнозина. Той решил да пожертвува себе си за всички, като отиде при Гайна, за да убеди неговата сурова душа и да се опита да угаси неугасимия огън на гнева му с кротките си речи. Тъй бил разсъдил архиереят. Мнозина пък, както казах, му се смеели, понеже кой се надявал, че походът на Гайна и движението на неговата хилядна тълпа ще бъдат спрени от един беззащитен човек, невъоръжен с нищо друго освен със словестно увещание. При все това той се явил при този човек, като не мислел за нищо друго, освен да го прегърне и да му каже: „Задоволи се, човече, с досегашните ужаси! Престани да напояваш земята с човешка кръв! Помисли, че подир няколко време тази земя ще приеме и тебе в своите недра! Ти си поставен за началник на войската не за да я водиш за убийства, а за да се грижиш за спасението ѝ. Защо нападаш чужда страна? Задоволи се с тази, която ти е дал бог? Защо се стремиш да увеличиш това, което може би ти няма да владееш безопасно? Остави земята на ромеите и като бъдеш почетен с достойна награда, върни се в своята!“ Гайна видял архиерея, чул думите му. Той веднага се уплашил, изоставил суровостта и безчовечието, придобил човешка кротост, прекратил кръвопролитието, като се задоволил с дотогавашните злини, склонил да се помири с императора, прегърнал нозете на архиерея и приет радушно, доколкото е заслужавал, се върнал в земята си.

[1] Йоан Златоуст заемал патриаршеския престол в Цариград от 388 до 401 г.

Οἶδα ὅτι γινώσκεις ταῦτα, καὶ λυποῦμαι ὅτι πρὸς ἄνθρωπον εἰδότα, καὶ δύναμιν ἔχοντα διδάσκειν τὸ καλὸν ἑτέρους, ταῦτα φθέγγομαι. Πλὴν ἀναγκαῖον ἡγησάμην τὸ γράφειν, ἵνα καὶ ἀφ᾿ ἧς γνώσεως σὺ φέρεις, καὶ ἀφ᾿ ὧν ἡμεῖς λέγομεν, αὐτὸς κατὰ σεαυτὸν γενόμενος, καὶ τὸν Γαϊνᾶν ἐκεῖνον κατὰ διάνοιαν παραστησάμενος ἐννοήσῃς εἰ πρέπον τῇ σῇ μεγαλοδόξῳ ἀρετῇ ἐκείνου ὀφθῆναι λειπόμενον ἐν ταύτῃ τῇ ὑποθέσει. Ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἐδεήθη πρεσβείας δευτέρας, ἀλλ᾿ ἅπαξ μόνον προσελθόντι ἐπείσθη τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ τὰ ὅπλα ῥίπτει, καὶ τοὺς πολέμους παύει, οὐχ ἡγησάμενος πρέπον αὐτῷ χαρίζεσθαι τῷ θυμῷ, οὐδ᾿ ὥσπερ θηρίον μόνον ἀντέχεσθαι τῆς ἰδίας ὁρμῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπέσχεν ἐκεῖνο τὸ ψυχόλεθρον ὅρμημα οἷόν τινι χαλινῷ τοῖς εἰρηνικοῖς τοῦ ἀρχιερέως λόγοις· ἡμεῖς δὲ παραγενέσθαι πρὸς σὲ μέλλοντες μετὰ τοσαύτας προλαβούσας δεήσεις, ἀπόφασιν ἐδεξάμεθα μηδὲν πλέον ἕξειν παραγενόμενοι, ὧν καὶ ἀπόντες ὤφθημεν δεηθέντες. Τί λέγεις, υἱέ μου τετιμημένε, συνετώτατε ἀνθρώπων; Ὁ δόξης εἴπερ τις ἄλλος ἔφεσιν κεκτημένος, ὑπομένεις ἡττᾶσθαι τῆς τοῦ Γαϊνᾶ ἐπιεικείας καὶ ἡμερότητος; Ὅλως ἀνέχῃ δεύτερος ἐκείνου ἀπελέγχεσθαι; Ἐγὼ ἀντὶ σοῦ ἐρυθριῶ καὶ αἰσχύνομαι. Εἶτα οὐκ ἐνθυμῇ τὰς ἐκ τῶν ἀνθρώπων μέμψεις, ὅταν εἰς σύγκρισιν ἡ σὴ τιμιότης εἴτε τῷ βίῳ παρόντος σου, εἴτε καὶ τεθνηκότος παρὰ τῶν εἰδότων τὰς ἱστορίας προάγησθε; Τίς γὰρ δὴ Ῥωμαίων ἢ Βουλγάρων ἐν τῷ μετέπειτα ἐσομένῳ καιρῷ, διηγήσεως τοιαύτης ἀκούων, ὅτι, σκανδάλων μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων γεγονότων, πρεσβύτης ἀρχιερεὺς ὡρμήθη πρεσβευτὴς γενέσθαι εἰς τὸ παῦσαι τοὺς κατ᾿ ἀλλήλων πολέμους, συναγαγεῖν ἀμφότερα τὰ γένη πρὸς τὴν ἀρχαίαν εἰρήνην, ὁ δὲ τῶν Βουλγάρων δεσπόζων οὐκ ἠξίωσε δέξασθαι τὴν πρεσβείαν, οὐ κατηγορήσει καὶ εἴποι κατὰ σοῦ, ὅσα ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν φαίην; μηδὲ συγχωρήσοι Θεός· ἐκεῖνοι δὲ πάντως ἐροῦσι καὶ πλείονα λυθέντος τοῦ φόβου τοῦ λέγειν ἕκαστον περὶ σοῦ, ὅπως ἔχει φρονήσεως· ὅπου γε καὶ νῦν, ἵνα μὴ λέγω πάντες, ἀλλὰ πολλοί, ὥς γε ἀκούομεν, τοῦ σοῦ λαοῦ, τοῦ σοῦ γένους, μέμφονται τοῦ ἀπαύστου πολέμου, καὶ τοῖς γινομένοις ἐπιστενάζουσιν.

Аз зная, че всичко това ти е известно и тъжа, като говоря това на човек, който знае и е способен да научи на добро другите. Все пак смятам за необходимо да напиша, за да [можеш] ти сам, като се опомниш чрез знанията и думите ни и като си спомниш за този Гайна, сам да обмислиш дали подобава на твоята велеславна добродетел да се покажеш по-долен от него в това дело. За него не е било нужно второ пратеничество, понеже той веднага послушал пристигналия архиерей, хвърлил оръжието, прекъснал войната и като разсъдил, че не трябва да отстъпва на гнева си и да се предава на увлечението си като някой звяр, но, нещо повече, поради миролюбивите речи на архиерея той задържал като с някакви юзди губителния поход. Ние пък, понеже след всичките си предишни просби имахме намерение да се явим при тебе, сега решихме, че и с присъствието си няма да постигнем повече от това, за което бихме те молили, когато се намираме далеч от тебе. Какво казваш ти, най-почтени и най-разумни от хората сине мой? Нима ти, който се стремиш повече от всеки друг към слава, ще допуснеш да бъдеш по-долу по снизходителност и кротост от Гайна и ще понесеш ли да бъдеш изтъкнат втори след него? Аз се червя и срамувам за тебе. После нима ти не мислиш за укорите от страна на хората, когато твоята честност ще бъде изправена — приживе ли или след смъртта — пред съда на ония, които знаят историята? Че кой от ромеите или българите в бъдеще, като чуе такъв разказ, а именно че във време на раздорите между ромеи и българи старец-архиерей отишъл като пратеник, за да прекрати войните между тях и да доведе двата народа към предишния мир, а повелителят на българите не е благоволил да приеме пратеничеството му, кой няма да осъди и да каже срещу тебе това, което аз не се решавам да кажа? Да не дава бог! Те ще кажат това и много други неща, когато изчезне страхът им, и всякой ще каже за тебе това, което той мисли. Даже и сега, да не кажа всички, но както чуваме, мнозина от твоя народ и твоя род порицават непрестанната война и скърбят за станалото.

Αἰσθάνομαι πλέον τοῦ δέοντος εἰπών· ἀλλὰ τί πράξω; Εἰς τοῦτο, εἰ καὶ ἀνάξιος, προκεχείρισμαι ὑπὸ Θεοῦ μεσίτης εἰρήνης, διδάσκαλος εἰρήνης. Καὶ μέχρις ἂν ἡ πνοὴ ἐπαρκῇ, ταῦτά μοι φθέγγεσθαι ἀνάγκη διὰ παντός, καὶ μάλιστα

Чувствувам, че казах повече, отколкото трябваше, но какво да правя? Аз, ако и недостоен, затова съм поставен от бога за посредник и учител на мира. И докато дишам, трябва да говоря за това посто-

νῦν ὁπότε τέκνα πρὸς πατέρας, ἀδελφοὶ ἀδελφοὺς κατ᾽ ἀλλήλων ἐκμανέντες ἀποσφάττουσιν· ὅτε τὸ ἓν σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ὥσπερ τῆς ἰδίας ἐπιλαθόμενον κεφαλῆς ἐφ᾽ ᾗ συνηρμολογήθη, καθ᾽ ἑαυτὸ στασιάζει, καὶ τὰ τῶν μαινομένων, οἳ τὰ οἰκεῖα κατεσθίουσι μέλη, ἐπιτελεῖ· καὶ δὴ σοῦ χάριν τοῦ παλαιοῦ καὶ νέου φίλου ἡμῶν καὶ υἱοῦ, κἂν μὴ πείθωμεν, κἂν εἰς τὸ μηδὲν ῥιπτώμεθα, τὸν λόγον ἐκτείνομεν· ὃν εὔχομαι καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐκεῖνα πράττειν, ὅσα μέλλει πάσης ἐλεύθερόν σε μέμψεως ἀνακηρύττειν, καὶ ἐν τῇ μακαρίᾳ τῶν ἁγίων ζωῇ συναριθμηθῆναι. Ἔλεγε δὲ τὸ γράμμα τῆς ὑμῶν τιμιότητος καὶ περὶ ἀλλαγίου, καὶ διερχόμενος τὸν τόπον τοῦ γράμματος ἐπιπλέως ἐδάκρυσα, ὅτι τοσοῦτον ἴσχυσεν ὁ διάβολος ὥστε Χριστιανοὺς ποιῆσαι Χριστιανῶν ἀνταλλάτεσθαι· ὥσπερ εἰ τὸ ἓν σῶμα τοῦ ἀνθρώπου αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτοῦ κεκινημένον τῶν ἑαυτοῦ μελῶν ἐπιζητεῖ ποιεῖσθαι ἀνταλλαγήν· τί λένεις; πῶς νομίζεις τὴν καφαλὴν ἡμῶν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐπὶ τούτοις ἔχειν; Ἐγὼ νομίζω πλέον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἢ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὑπομένειν τὰς ὀδύνας.

Πλὴν ἐπεὶ τοιαῦτα ἐλεεινὰ καὶ δυστυχῆ Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους κατέλαβε πράγματα, καὶ τοσοῦτο ὁ πονηρὸς κατέλαβε κράτος, καὶ ἔστιν ἄλλως εἰρήνης μεσιτευούσης ἕκαστον Βούλγαρον καὶ Ῥωμαῖον φιλικῶς καὶ ἀδελφοπρεπῶς εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπανελθεῖν, εἰ οὖν τοσοῦτο ὥσπερ εἶπον ἐκράτησε τὸ κακὸν καὶ ἀμήχανον διὰ τῆς φίλης καὶ γλυκυτάτης εἰρήνης πάντας ὅσους ἡ τοῦ πονηροῦ ἐπήρεια τῶν οἰκείων ἐποίησε ἀναστάτους, ἁπλῶς οὕτω καὶ ἀδελφικῇ ἀπολύσει. πρὸς τὰ οἰκεῖα πάλιν ἐπανατρέχειν. Ἀλλὰ τοιαύτης δεῖσθε ἀναλλαγῆς, ἣν ἡ τῶν πολεμίων ἐπίσταται ψῆφος· φρίττοντες μὲν καὶ Θεόν, αἰδούμενοι δὲ καὶ τοὺς μετέπειτα ἐσομένους ἀνθρώπους, ἡ Ῥωμαϊκὴ συγκαταβαίνει πολιτεία. Προβήσεται δὲ πάντως τὸ τοιοῦτον ἀλλάγιον, ὥσπερ ἔστι νόμος τῆς τῶν ἀλλαγίων καταστάσεως· οὐκοῦν δεήσει καὶ ἐξ ὑμῶν τινας τὰ ἐνταῦθα καταλαβεῖν, καὶ πάλιν πρὸς ὑμᾶς παραγενέσθαι Ῥωμαίους, ὥστε κοινῆς γενομένης σκέψεως τοῦ πῶς δεῖ καταλλαγῆναι τοὺς μέλλοντας ὑπαλλάττεσθαι, κατὰ τὸ καλῶς ἔχον καὶ συμφέρον καὶ Βουλγάροις καὶ Ῥωμαίοις οὕτω γενέσθαι καὶ τὸ ἐλλάγιον. (XX, col. 128 D—137 B)

янно и особено сега, когато синове свирепствуват срещу бащи, братя срещу братя и се избиват помежду си; когато единното тяло на Христа и бога наш, като че забравя своята глава, с която е свързано, въстава срещу себе си и върши дела на безумци, които изяждат собствените си членове. Да, заради тебе, нашия стар и нов приятел и син, ако и да не сме те убедили, ако и да се унижаваме, пак продължаваме речта си. Моля те да вършиш в настоящия живот онова, което ще те покаже свободен от всяко порицание и ще те причисли към блажения живот на светиите. Писмото на твоя честност съобщаваше още и за размяна [на пленници]. Аз, като четох това място на писмото ти, много плаках за това, че дяволът е толкова силен, че кара християните да се разменят с християни, като че ли тялото на човека, като се бунтува само против себе си, иска да направи размяна на своите членове. Какво казваш ти? Как, мислиш ти, ще се чувствува нашият глава, Христос и бог наш, при такива обстоятелства? Аз мисля, че в сегашно време той понася много поголеми страдания, отколкото на кръста.

Но тъй като такива беди и нещастия са постигнали ромеи и българи и лукавият е получил такава сила, та не е възможно, освен като се сключи мир, всеки българин и ромей приятелски и братски да се завърне в своята земя, щом като, както вече казах, злото е добило такава сила и е невъзможно на всички, които козните на дявола бяха накарали да излязат от земите си, да се разотидат приятелски и в приятен мир, така просто и в братско помирение. Но вие искате такава размяна, каквато познават неприятелите. Като се бои от бога и срамува от бъдещите поколения, ромейската власт е съгласна, но все пак тази размяна[1] ще стане по закона, според който се извършва размяна. Затова ще трябва няколко [души] от вас да дойдат тук и от своя страна ще се явят при вас ромеи, та като се обсъди общо как трябва да се извърши размяната, тя да стане добре и да бъде полезна както за ромеи, така и за българи.

[1] Става дума за размяна на пленници от двете воюващи страни. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, XII, стр. 136, смята, че тук се имат пред вид пленниците — българи, които били взети от византийците през пролетта на 921 г. в сражението при гр. Термопол.

19. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

Πολλάκις ἐγράψαμεν, τέκνον ἡμῶν, καὶ πῶς εἴπω διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, οὐκ ἐγένετο ἡμῖν ἀπολαῦσαι τῆς ὠφελείας τῶν λόγων· πολλάκις ἐσπείραμεν εἰς τὴν γῆν καρδίας σου, υἱέ μου ποθεινότατε, καὶ πάλιν φημὶ δια τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν οὐκ ἐθερίσαμεν οὓς ἐποθοῦμεν καρπούς· πλὴν ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο σιωπήσω ἀπελπίζων, ἀλλὰ γράφω καὶ τῆς χρηστοτέρας ἐλπίδος γενόμενος, καὶ φέρων ἐπὶ Θεῷ τὴν πεποίθησιν ὡς καρπώσομαί τι τῶν σωτηρίων καὶ ὠφελίμων. Καὶ εἴη ὁ πάντων αἴτιος τῶν καλῶν, τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸ τέλος ἄγων, καὶ διδοὺς καὶ ἡμῖν ἀφ' ὧν γράφομεν ὠφεληθῆναι, καὶ τῷ πνευματικῷ μου υἱῷ ἐξ ὧν τοῖς τοῦ Πατρὸς γράμμασι προσομιλεῖ. Ἐκινήθημεν δὲ πρὸς τὸ γράφειν τῷ σῷ γράμματι ἐντυχόντες, καὶ εὐθὺς ἐκ προοιμίων εὑρόντες ἐπαγγελίαν, Θεοῦ ταπείνωσιν μιμουμένην· ἐξ ὧν ἔλεγες ὅτι, μιμούμενος Θεόν, ἄνδρα ταπεινὸν καὶ εὐτελῆ οὐκ ἀπεστράφης, ἀλλὰ κατὰ πρόσωπον ἤγαγες, καὶ τῆς σῆς ἠξίωσας ὁμιλίας. Δι' οὗ καὶ τὸ γράμμα πρὸς τὰ γράμμα πρὸς τὰ ἐνταῦθα ἐπέ.τειλας· αὕτη γοῦν ἡ ἐπαγγελία τῆς ταπεινώσεως προετρέψατο ἡμᾶς γράφειν, ἐκεῖνο ἐνθυμηθέντας ὅτι ψυχὴ ἅπαξ ταπεινὸν φρόνημα κτησαμένη, καὶ πρὸς Θεοῦ μίμησιν ἀποβλέπουσα, πᾶν ὅ τι καὶ προπέπονθε παρά τινος λυπηρόν, τοῦτο εἰάσει, καὶ τὸ πικρὸν τῆς καρδίας κενώσει, καὶ τὸ φιλόνεικον ἀποθήσει, καὶ καταστήσεται μὲν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ πρὸς τοὺς πρέποντας λογισμούς, ἀκούσεται δὲ καὶ ἑτ.ρων εὐμενῶς τὰ ὠφέλιμα καὶ σωτήρια ὑποτιθεμένων.

Γράφομεν οὖν διὰ ταῦτα οἷα γράφομεν· καὶ εἰ μέν τις γένηται ὠφέλεια, εὐχαριστήσομεν τῷ τὴν ὑμετέραν φρονίμην ψυχὴν οὕτω διαθέντι, καὶ ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ ἀρχιερέως καὶ Πατρὸς πείσαντι δέξασθαι σωτηριώδη παραίνεσιν· εἰ δὲ μὴ ὠφελήσωμεν, καὶ οὕτως εἴργασται τὸ ἡμέτερον, καὶ ὃ χρεωστοῦμεν πληροῦμεν Τὸ δὲ σόν, τέκνον ἡμῶν, ὡς φρόνιμος κατανόει, εἴ ἔστι καὶ παρὰ Θεῷ ἀκατάκριτον καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἀνεπίμωμον· ἀλλὰ καλὴ τοῦ γράμματος ἡ ἀρχὴ, ταπείνωσιν μιμούμενος Θεοῦ, ἤγαγες κατὰ πρόσωπον ἄνθρωπον ταπεινόν, καὶ

До същия

Често сме ти писали, чедо наше, и може би заради нашите грехове не ни се падна да изпитаме ползата от нашите думи. Често ние хвърляхме, любезни ми сине, семе в твоето сърце и, повтаряме, заради нашите грехове не събрахме желаните плодове. Но при всичко това аз все пак няма да мълча и да се отчайвам и пак ти пиша с много по-голяма надежда и упование в бога, че ще достигна нещо спасително и полезно. Нека творецът на всички блага помогне да се осъществи тази надежда и ни даде възможност да извлечем полза от това, за което пишем, както и духовният ми син да извлече полза от това, за което му говорят писмата на стария баща. Като прочетохме твоето писмо, ние бяхме подтикнати да ти пишем, тъй като още в самото встъпление ние намерихме известие за подражание на смирението божие. Там ти казваш, че като подражаваш богу, не си върнал назад смирения и прост мъж, но си го допуснал при себе си и си го удостоил да беседваш с него, поради което си ми пратил това писмо. Именно това известие за твоето смирение ни подбуди да ти пиша, като имам пред вид, че една душа, ако е придобила смирени мисли и се е насочила да подражава богу, ще забрави заедно с това и всичко тягостно, което е претърпяла по-преди от някого, ще премахне горчивината на сърцето си, ще отстрани свадливостта, ще се обърне сама по себе си към надлежните мисли и ще изслуша ония, които благосклонно предлагат полезното и спасителното.

И тъй, ето защо ти пишем. И ако се получи някоя полза, то ние ще възблагодарим оногова, който така е настроил вашата благоразумна душа и ви е убедил да приемете спасителния съвет на смирения и грешен архиерей и баща; ако ли пък не извлечем никаква полза, то и тогава ние ще изпълним, доколкото зависи от нас, своя дълг. Колкото се отнася до тебе, чедо наше, то ти като умен човек обмисли няма ли нещо, което да бъде осъдено от бога и порицано от хората. Но прекрасно е началото на твоето писмо, гдето се говори, че подражавайки на божието смирение, ти си допуснал при себе си един смирен човек, че величието на

οὐκ ἐπῆρέ σε τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς, οὐδὲ σεαυτοῦ ἡγήσω ἀνάξιον ὁμιλῆσαι οἰκείῳ στόματι τῷ ἀσυγκρίτως ἀπολειπομένῳ τοῦ σοῦ μεγέθους τῆς δόξης. Τοῦτο ἐπαινετόν, καὶ ἦν ἀκόλουθον καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ γράμματος τῇ αὐτῇ συνυφανθῆναι ταπεινότητι, καὶ μὴ παρεξελθεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ ὡς ἔφης μιμήσεως. Νῦν δὲ ἄλλον ἔχει χαρακτῆρα τὰ μετὰ ταῦτα τοῦ γράμματος· οὐ ταπεινότητος, οὐκ ἐπιεικείας οὐ φιλανθρωπίας, ἀλλά τινος ἑτέρας διαθέσεως. Φεῦ τοῦ πονηροῦ δαίμονος τοῦ τοῖς ἀγαθοῖς ἐξ ἀρχῆς διαφθονουμένου, καὶ ἀεὶ τὴν οἰκείαν κακίαν προσεπιμιγνύειν φιλονεικοῦντος τοῖς ἀγαθοῖς. Καὶ πολλὰς μὲν τὸ γράμμα, τέκνον ἡμῶν, περιπλοκὰς ἐδήλου ἡμῖν, καὶ νῦν μὲν ἐντεῦθεν στρέφεται, νῦν δὲ ἐκεῖθεν. Εἷς δὲ ὁ σκοπὸς αὐτῷ τὸ βούλεσθαι τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν μὴ ἀρκεῖσθαι τοῖς ἰδίοις, μηδ' ἐμμένειν τοῖς ἐξ ἀρχῆς δεδομένοις ἡμῖν· ἀλλ' ἐπιπηδᾶν πράγμασιν ἀλλοτρίοις, καὶ τότε τίνων; Πατέρων τῶν γεννησάντων ὑμᾶς, καὶ προνομίῳ βασιλείας ἣ πᾶν ἔθνος ὑπὸ πόδας ἔθηκε· καὶ οὐδὲν ἔθνος ἐξ οὗ Ῥωμαίων κράτος ἐγνωρίσθη, καυχήσασθαι μὴ οὐχὶ τὸν αὐχένα κλῖναι αὐτῷ.

властта ти не те е прелъстило и че не си смятал като нещо недостойно за себе си да се разговаряш лично с оногова, който е поставен много по-ниско от твое славно величие. Това е похвално, а беше необходимо и продължението на писмото ти да отговаря на същото смирение и да не се отклонява от подражанието, както сам ти каза, на бога. В същност обаче продължението на писмото има друг характер. Това вече не е смирение, не е снизходителност, не е човеколюбие, но съвсем друго душевно състояние. О, лукави демоне, който още отначало завиждаш на всичко добро и всякак се стараеш винаги да смесиш собственото си зло с доброто! Това писмо, чедо наше, съдържа много неясности и тегли ту насам, ту нататък. Целта на дявола е една: той иска твоето стремление да се не ограничава със собствените ти владения, нито да останеш с онова, което ти е дадено отначало, но да навлезеш в чужди владения — и при това в чии владения? — във владенията на бащи, които са ви родили, и да се стремиш към привилегиите на онази царска власт, която е поставяла всеки народ под краката си. Прочее ни един народ, откакто се знае ромейската държава, не може да се похвали, че не е преклонил врат пред нея.

Εἰρήνην ἐπιζητεῖς· καλὸς ὁ λόγος, δεῖξον καὶ τῷ ἔργῳ τὸν λόγον ἀκόλουθον. Ἡ εἰρήνη οὐ τῶν ἀλλοτρίων ἐφίεται, οὐ τοῖς μηδὲν προσήκουσιν ἐπιπηδᾷ, οὐ χεῖρας αἴρει πρὸς ὅπλα, οὐ παρέχει προφάσεις πολέμων, οὐ χαίρει χύσεσιν αἱμάτων, οὐκ οἶδεν αἰχμαλώτους ἀνθρώπους ποιεῖν. Εἰ τοιαύτην εἰρήνην ποθεῖς, εἴη Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ τὸ οἰκεῖον αἷμα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου κενώσας τὸ σὸν θέλημα, μᾶλλον δὲ τὸ κοινὸν καὶ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων ἐκπληρῶν· εἰ δὲ πρὸς ταύτην οὐ βλέπεις τὴν εἰρήνην, τί τοῦ ῥήματος ὄφελος, ὅταν τὰ πράγματα τυγχάνῃ πολέμια; Κατάθες τὰ ὅπλα, παυέσθωσαν τῶν αἱμάτων αἱ χύσεις, τῶν αἰχμαλώτων αἱ συμφοραί, τῶν ὀρφανῶν, τῶν χηρῶν τὰ δάκρυα, ἡ ἐπιθυμία τοῦ πλεονεκτεῖν, τοῦ τῶν ἀλλοτρίων βούλεσθαι ἄρχειν. Ταῦτα γενέσθω, καὶ ὄντως εἰρήνη Θεῷ ἀρέσκουσα βραβευθήσεται. Τὸ δὲ λέγειν τοὺς πατέρας τοὺς ἐκ τῆς δουλείας τοῦ σκότους μετά γε Θεὸν ἐλευθερώσαντας ὑμᾶς, τούτους ὑποχειρίους λαβεῖν, πῶς

Ти искаш мир. Прекрасна дума! Покажи и на дело, че следваш съобразно с тази дума. Мирът не се домогва до чуждото, не напада на ония земи, които никак не му принадлежат, не вдига ръце за оръжие, не дава повод за война, не се радва на кръвопролитие, не знае да взема пленници. Ако ти желаеш такъв мир, то нека Христос и бог наш, който е пролял собствената си кръв за мира, да изпълни твоето желание, още повече че то е общо желание на българи и ромеи. Ако ли пък не желаеш такъв мир, то каква полза ще има от думи, когато отношенията са враждебни. Сложи оръжие! Нека престанат кръвопролитията и бедствията на пленените! [Нека се спрат] сълзите на сираци и вдовици! [Нека изчезне] страстта към користолюбие и желанието да се завладява чужда собственост! Нека бъде всичко това и тогава действително мирът, угоден богу, ще бъде утвърден. Ако пък захванеш да говориш, че искаш да подчиниш под властта си бащите, които подир бога са ви освободили от робството на тъмнината, нима това е мир? Не е ли това свой-

ἐστιν εἰρήνης; Ἀλλ' οὐχὶ τῶν πώποτε πολεμιωτάτων, καὶ μηδέποτε εἰρήνην εἰδότων;

Ἀλλὰ λέγεις, τέκνον ἡμῶν, οὕτω βούλεσθαι τὸν Θεόν. Μέχρι τίνος τῶν ἀπατεώνων προσέξεις τοῖς λήροις φρόνιμος ὤν; Ἕως πότε παραχωρήσεις τοῖς ἀγαπῶσιν ἐκ τοῦ πονηροῦ φθέγγεσθαι πνεύματος, ταῖς σαῖς ἀκοαῖς τὴν πονηρίαν αὐτῶν ἐπαντλεῖν; Οὐκ ἔστι τοῦτο, τέκνον ἡμῶν, ἀληθὲς, οὐδὲ βούλεται τοῦτο Θεὸς, ἀλλ' ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος διάβολος, ὁ ἀεὶ χαίρων ταῖς στάσεσι, ταῖς μάχαις, τοῖς πολέμοις, ταῖς ἀνδροφονίαις, καὶ εἴ τι ἄλλο κακὸν ἐν τῷ ματαίῳ βίῳ τῶν ἀνθρώπων γνωρίζεται. Οὗτός ἐστιν ὁ ταῦτα καὶ βουλόμενος καὶ διαπραττόμενος, ἐκεῖθεν ταῦτα, οἴμοι τῶν ἐμῶν παθῶν, ἐπεισῆλθε τὰ κακὰ μέσον Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, μεταξὺ τῶν πατέρων καὶ τῶν τέκνων, οὓς οὐχ αἷμα καὶ σάρξ, ἀλλὰ τὸ πανάγιον Πνεῦμα υἱοὺς καὶ πατέρας ἀπέδειξε. Θάνατον γὰρ ὁ Θεὸς οὐκ ἐποιήσεν, ἀλλ' ἀπάτη δαίμονος καὶ ἐπιθυμία παραλόγως τῇ ἀπάτῃ ἐξακολουθήσασα, ἐξ ἧς καὶ τὰ νῦν συμβαίνοντα χαλεπὰ προῆλθεν εἰς γένεσιν. Εἰ μὴ γὰρ ἄνθρωποι διαφθαρμένοι, καὶ πλάνοι τὴν σὴν φρονίμην ψυχὴν ἐξηπάτησαν, καὶ τῆς ἐκ τῶν πατέρων συνηθείας τοῦ βίου καὶ τῆς διαγωγῆς ἀπέστησαν, οὐκ ἂν οὐδὲ πολεμεῖν πρὸς Χριστιανοὺς ἠγάπησας Χριστιανὸς ὤν· οὐδὲ εὐσεβεῖν χάριτι Θεοῦ ὁμολογῶν, εὐσεβεῖς εἷλκες αἰχμαλώτους· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν οὐκ ἂν εἰς ἐρημίαν κατέστησας οἴκους καὶ τόπους, ἐν οἷς τὸ τοῦ Χριστοῦ θεῖον ὄνομα ἐδοξάζετο, ἀλλ' ὅπερ ἔφην διαβόλου φθόνος καὶ τῶν ἐκείνου μιμουμένων τὴν κακίαν ἀνθρώπων τοῖς χαλεποῖς τούτοις ἔδωκαν προελθεῖν.

Ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῦτο ἐνεφέρετο ἐν τῷ γράμματι, ὡς ἀγαπῶν τὸ ὁμόψυχον καὶ τὸ εἰρηνεύειν, πάντα πράττεις ἃ πράττεις. Καὶ τὸ μὲν ὁμόψυχον καὶ τὸ εἰρηνεύειν ἔργον τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ δὲ πράττειν ἃ πράττεις, ἔργον τοῦ πονηροῦ. Οὐδεὶς εἰρήνην ἐπιζητῶν ἐπιβουλεύει ἐκείνου μεθ' οὗ εἰρηνεύειν ἐπιζητεῖ· οὐδεὶς ὁμόψυχον ἔχειν βουλόμενός τινα, τῇ σφαγῇ τούτου μαίνει τὰς χεῖρας, ἀλλὰ θεραπεύει, ἀλλ' ἀγαπᾷ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ τὰ τῆς ἐκείνου ἀνέσεως ἐπιτελεῖν ἀγωνίζεται. Τὰ δὲ ὑμετέρα οὐ τοιαῦτα, οὐκοῦν οὐδὲ ὁμοψυχεῖν, οὐδὲ εἰρηνεύειν ἐπιζητούντων, ἀλλὰ τοὐναντίον μᾶλλον ἐχθραινόντων καὶ μαχομένων, καὶ μηδ' ὅτι τί ποτέ ἐστιν εἰρήνη συνιέντων. Καὶ ταῦτα γράφομεν, τέκνον ἡμῶν,

ствено на непримирими и никога незнаещи мир врагове?

Но ти казваш, чедо мое, че бог така желае. Докога ти, разумни човече, ще слушаш празнословията на измамниците? Докога ще отстъпваш на ония, които предпочитат да говорят по насъскването на злия дух, и ще се вслушваш в тяхното лукавство? Това, чедо наше, не е истина. Не бог желае това, а изначалният човекоубиец — дяволът, — който всякога се радва на разприте, сраженията, войните, човекоубийството и изобщо на всяко зло, което го има в суетния живот на хората. Ето кой желае да се домогва до това! Ето откъде — о мои страдания! — са произлезли тези бедствия между ромеи и българи, между бащите и чедата, които не кръв и плът, а всесветият дух е направил синове и бащи. Не бог е създал смъртта, а измамата на дявола и страстта, която безразсъдно следва подир измамата и поради която са произлезли между народите настоящите ужаси. И наистина, ако покварени хора и измамници не бяха измамвали твоята благоразумна душа и не бяха те отклонявали от навика и начина на живота на бащите ти, ти, който сам си християнин, не би предпочел да воюваш против християните. Ти, ако изповядаш, че по милост божия си благочестив, не би откарвал в плен благочестиви хора, с една реч, не би опустошавал жилища и места, гдето се е прославяло божието име на Христа, обаче, както казах, завистта на дявола и на подражателите на злословието му е станала причина за тези бедствия.

Но в писмото си ти казваш, че всичко, което е извършено от тебе, ти си направил от любов към съгласието и запазването на мира. Наистина съгласието и запазването на мира са дела на добрия дух, но това, което ти извършваш, е дело на лукавия. Никой, който иска мир, няма да мисли зло против оня, с когото желае да живее в мир. Никой, който желае да има съгласие с някого, няма да осквернява ръцете си с неговото убийство, но го уважава, обича го и всякак се старае да направи това, което е необходимо за неговото успокоение. А вашите дела не са такива и не са даже дела на ония, които не искат нито съгласие, нито запазване на мира, а по-скоро са дела на ония, които враждуват и воюват и даже не разбират какво нещо е мир. И аз пиша това, чедо наше, не за

οὐχὶ διδάσκοντες ὡς ἀγνοοῦντα, ἀλλ' ὅτι διὰ τῶν τοιούτων ῥημάτων, οὐκ οἶδα τίνας δοκεῖ τὸ γράμμα παραλογίζεσθαι. Ἐρωτῶμέν σε, καὶ ἀποκρίθητι. Εἴ τις ἢ ἀδελφὸς ἢ τῶν τέκνων αὐτῶν παρελθὼν, πάντα πράττοι ὥστε λαβεῖν τὴν σὴν κυριότητα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔθνους, εἶτα λέγοι ὡς Πράττω ταῦτα καὶ ἀγωνίζομαι χάριν τοῦ εἶναι ὁμόψυχός σοι καὶ τοῦ εἰρηνεύειν, ἆρα τοῦτον ἀποδέξῃ τῆς τοιαύτης προαιρέσεως, ἢ ὡς ἐπίβουλον καὶ ἐχθρὸν παντὶ τρόπῳ καὶ τῆς ὅλης αὐτὸν ἐκδιώξεις χώρας; Καὶ τίς ἐστιν ὃς τοῦτο ἀγήοχε; Μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ ἐκ τοιούτου φρονήματος ὁμόψυχος εἶναι, μηδὲ ἐπιζητεῖν τοιαύτην εἰρήνην· τὸ γὰρ ἰδιοποιεῖσθαι τὰ ἀλλότρια, τὸ βούλεσθαι τῶν μὴ προσηκόντων ἐπιβαίνειν, τυραννίδος ἐστὶ καὶ μαχομένου τρόπου, ἀλλ' οὐχὶ ὁμοψυχίας, οὐδὲ εἰρηνικῆς καταστάσεως. Ἡ δὲ περὶ τῶν κοσσύφων καὶ τῶν πιθήκων καὶ τῶν κισσῶν χρεία οὐκ οἶδα εἰς τί σοι προβέβληται. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ εἰκών ἐστι Θεοῦ, καὶ τὴν θείαν μιμούμενος ἀρετήν, γίνεται κρείττων πάσης κακίας, καὶ ὅσον ἀνθρώπῳ δυνατὸν Θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ Θεοῦ δεδημιούργηται· ἃ δ' ἔφης ζῶα, εἰ καὶ μιμηλόν τι πρὸς ἄνθρωπον ἐπιδείκνυται, ἀλλ' οὐδὲν πρὸς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· οὔτε γὰρ ἀνθρώπου ἀρετὴν ἀναλαβεῖν ἱκανὰ, οὔτε ἄνθρωπος λέγεσθαι καθ' οἱονδήποτε τρόπον, ὥσπερ ἐκ προκοπῆς ὁ ἄνθρωπος παρὰ Θεοῦ λαμβάνει τὸ καλεῖσθαι Θεός

Πλὴν καὶ τοῦτο, τέκνον ἡμῶν, τὸ παράδειγμα εἰ βούλοιο συνορᾶν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, ὅμοια παραινεῖ· εἰ γὰρ ἐν τούτῳ γνωρίζονται Χριστιανοὶ, ἐν τῷ φυλάττειν τῶν ἀποστόλων τὰς διατάξεις ἐν τῷ ἀγαπᾶν εἰρήνην, ῥίψον τὰ ὅπλα, κατάθου τὸν πόλεμον, κάθαρον τὰς χεῖρας ἐκ τῶν Χριστιανικῶν αἱμάτων, ἐπάνηκε εἰς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν, ἐπίγνωθι τοὺς πατέρας καὶ ἀδελφοὺς, ἀναλαβὼν διάθεσιν ἣν ἡ ἐκ τοῦ πνεύματος συγγένεια βούλεται, καὶ κατάλιπε τὴν γνώμην πρὸς ἣν βασκανία δαίμονος καὶ ἀνθρώπων πονηρία κατεσκεύασεν. Αὕτη ἐστὶν ὡς ἀληθῶς εἰρήνη, ἣν οὐκ ἰσχύει πλάνη ἐξάραι, τὸ παυθῆναι τοὺς πολέμους, τὸ ἀνακοπῆναι τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις, τὸ ἀρκεῖσθαί ἀνακοπῆναι τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις, τὸ ἀρκεῖσθαί σε τῇ παρὰ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ τῶν πατέρων δεδομένῃ σοι ἐξουσίᾳ καὶ τιμῇ, τὸ μὴ ὑπερβαίνειν ὅρια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου, καὶ τὴν μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων,

да те науча, като че си неук, а защото поради такива [твои] думи не зная кого повидимому писмото лъже. Ние те питаме и отговори. Ако някой — или брат, или по-големият от синовете ти — би направил всичко, за да вземе твоето господство и властта над народа и после би казал „Всичко това правя и се старая да живея с тебе в съгласие и мир", то ще одобриш ли такова желание, или пък всякак ще го прогониш от цялата страна като зломишленик и враг? И кой би започнал да действува така? Не, дори и ти самият не с такова намерение искаш съгласие и не към такъв мир се стремиш, защото присвояването на чуждото и желанието да се посяга на неща, които не ти принадлежат, е свойствено на тиранията и на враждебните отношения, а съвсем не на съгласието и на мира. Аз не зная защо ти е потрябвало да говориш за дроздовете, маймуните и свраките. Човек е образ божи и като подражава на божествената добродетел, става по-силен от всяко зло и доколкото е възможно за човека, става бог и затова е създаден от бога. А животните, за които ти говориш, ако и да проявяват наистина някое подражание на човека, но никак не подражават на човешките дела, тъй като те нито са способни да възприемат човешката добродетел, нито могат да бъдат наречени хора, докато човекът, като преуспява, получава от бога названието бог.

И тъй този пример, чедо наше, ако ти би поискал да обърнеш внимание на гореказаното, представя нещо подобно. Но ако християните се познават по пазенето на апостолските наставлення, по любовта към мира, захвърли оръжието, прекрати войната, очисти си ръцете от християнската кръв, върни се пак към предишното положение, познай отците и братята си, като възстановиш ония отношения, които се изискват от духовното родство, откажи се от намерението, към което те подбужда завистта на дявола и лукавството на хората. Ето това е истински мир, който заблудите не могат да премахнат. Това значи да прекратиш войната, да спреш кръвопролитията, да се задоволяваш от властта и честта, които са ти дадени от бога изначало и са ти оставени от прадедите, да не преминаваш границите, които са установени от твоите отци, и да спазваш мира между ромеи и българи, мир, сключен, ко-

ὅτε τὸν Χριστὸν ἐπέγνωτε καὶ Θεὸν, συμπεφωνημένην εἰρήνην. Εἰ οὕτως φρονοῦμεν, ὄντως οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς κεκινημένος παρατρέψαι τὴν πρὸς σὲ εἰρήνην ἡμῶν δυνήσεται. Ναὶ, ἀλλὰ βούλημα Θεοῦ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐξουσίαν ὑμᾶς λαβεῖν· ἐπισφαλεῖς οἱ λογισμοὶ, οὐκ εὐπρεπὴς ἡ ἐνθύμησις, ἄδηλον τὸ τέλος εἰς ὃ καταντήσεται. Πολλοὶ τοῖς τέως παροῦσι μὴ ἐπαρκούμενοι, ἀλλὰ πρὸς πλείονα ὑπερεκτείνοντες ἑαυτοὺς, καὶ ἃ τέως εἶχον προσαπώλεσαν. Οὕτως ἐστὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, οὕτως ἐπισφαλῆ καὶ ἀβέβαια· πλὴν εἰ βούλημα Θεοῦ, δεῖ τὸν οὕτω πεποιθότα ὡς λήψεταί τι παρὰ Θεοῦ, ἐκείνου περιμένειν τὴν κρίσιν, ἐκεῖθεν ἐκδέχεσθαι τὴν ἀπόληψιν τῶν ἐλπιζομένων, ἀλλὰ μὴ τὰς σφαγὰς, πρὸς τοὺς φόνους, πρὸς ἃ μεμίσηκεν ὁ Θεὸς ἐφορμᾷν. Καὶ τότε πρὸς τίνας; Οὐ πρὸς ἔθνη μὴ εἰδότα Θεὸν, οὐ πρὸς λαὸν ἀλλότριον τοῦ Χριστοῦ, οὐ πρὸς ἀνθρώπους διακειμένους πολεμίως πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ πρὸς πατέρας, πρὸς ἀδελφοὺς, πρὸς τοιούτους ἀνθρώπους, οἳ ὡς τέκνων ὑμῶν ἐτίθεντο πρόνοιαν, πρὸς τοιούτους ἐξεβαρβαρώθητε, ἐξεπολεμώθητε, καὶ ἡγήσασθε τὸ ἐν τοῖς ὑμετέροις ὅπλοις κεῖσθαι, καὶ ἐκχύσει τῶν Χριστιανικῶν αἱμάτων παρελέσθαι τὴν ἀρχὴν καὶ βασιλείαν, ἀδυνάτοις μὲν ἐπιχειροῦντες.

Ἐβουλόμεθα καθέκαστον ἐπεξιέναι τῷ γράμματι, ἀλλ' ὅτι συνείδομεν τὴν τοῦ γράμματος ὑμῶν πολυλογίαν πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν συντείνουσαν, ὅνπερ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ νῦν ἀνεδέξασθε, οὐκ ἔδοξεν ἔχειν καλῶς πρὸς ἕκαστον ἀποκρίνεσθαι τῶν γεγραμμένων, ἵνα μὴ ἀντὶ γραμμάτων βίβλον φανῶμεν γράφοντες, καὶ συγκόπτοντες μὲν σὲ τῇ πολυῤῥημοσύνῃ μηδὲν δὲ ἴσως ὠφελοῦντες. Διὰ τοῦτο καταλιπόντες τὸ πλείονα γράφειν, τοῦτό σοι γράφομεν· Μνήσθητι τέκνον ἡμῶν, ἡμερῶν ἀρχαίων ἐκείνων ὅτε τῷ δεσμῷ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνδεδεμένος ἐτύγχανες τῇ τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ὡς υἱὸς ποθεινὸς ἀγάπῃ· μνήσθητι τῆς καλῆς ἐκείνης καὶ ἁγίας μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων εἰρήνης, τῆς γλυκείας συναναστροφῆς, τῆς ἀταράχου ζωῆς ὅτε Θεὸς ἐδοξάζετο μιᾷ καὶ ψυχῇ καὶ γνώμῃ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων τὸ πανάγιον ὄνομα δοξαζόντων, ὅτε διάβολος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δαίμονες ὁρῶντες τὴν ὑμῶν σωτηρίαν, τὸ φιλάδελφον, τὸν εὐσεβῆ καὶ ὅσιον τρόπον, ἐθρήνουν τε καὶ ὠδύροντο, ὅτε Βουλγάρων πρὸς τὴν γῆν τῶν Ῥωμαίων

гато вие познахте Христа и бога. И ако ние мислим така, тогава действително даже сам дяволът с всичкото си войнство не ще бъде в състояние да наруши нашия мир с тебе. Но ти казваш, че бог желае вие да завземете властта над ромеите. Погрешни съждения, неблагопристройни мисли! Неизвестен е краят, до който ще се стигне! Мнозина, като не се задоволяват от настоящото си положение и като отиват твърде далеч в своите стремления, са загубвали и това, което са имали до тогава. Такива са човешките дела! Ето доколко са те нетрайни и несигурни! Затова, ако бог желае, то онзи, който вярва, че ще получи от него нещо, дължен е да чака неговото решение и от него да получи очакваното, а не да се хвърля в истребление, убийства — в онова, което бог ненавижда. И то срещу кого? Не против племена, които не признават бога, не против народ, чужд на Христа, не против хора, враждебни вам, но против бащи, против братя и против ония, които постоянно са имали попечение за вас като за чеда — ето против кого вие проявявахте варварщина, водите война и смятате със своите оръжия и чрез проливане на християнска кръв да завладеете властта и царството. Но вие се залавяте за нещо невъзможно.

Аз исках да разгледам поотделно всяко нещо в писмото, но видях, че многословието на вашето писмо е насочено към една и съща цел, която преследвате от началото и до сега; стори ми се, че не е добре да отговарям поотделно на всичко, което е писано, та да не излезе, че вместо писмо пиша книга, и да не ти досаждам с многоглаголство, което може би няма да принесе полза. Затова, като се въздържаме да пишем обстойно, пишем ти следното: спомни си, чедо наше, за онова старо време, когато ти, свързан с връзките на светия дух, се наслаждаваше като любим син от любовта на бащата император, спомни си за онзи прекрасен и свет мир между ромеи и българи, за ония добри отношения и безметежен живот, когато бог се прославяше единодушно и единомислено от българи и ромеи, които прославяха неговото всесвето име; когато дяволът и неговите демони, виждайки вашето спасение, братолюбието и брогочестивите и набожни нрави, плачеха и ридаеха; когато ромеите приемаха българите, които иде-

εἰσιόντων, ὡς τέκνα, ὡς ἀδελφοὶ ὑποδεχόμενοι τούτους Ῥομαῖοι ἔχαιρον καὶ εὐφραίνοντο, ὅτε πάλιν Ῥωμαίων πρὸς Βουλγάρους παραγινομένων ὑμεῖς τῆς ἴσης χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως ἀπελαύετε.

ха в земята им, като синове, като братя, радваха се и ликуваха, когато вие от своя страна изпращахте със същата радост и веселие ромеите, които идеха при вас!

Ταῦτα ἐνθυμήθητι, τέκνον ἡμῶν, τὴν κοινὴν εὐφροσύνην, τὴν πνευματικὴν ἐκείνην καὶ μακαρίαν ἡδονήν, ἧς ἀπήλαυον οἱ τότε Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι, δι' ἣν ὁ διάβολος ἐξεμαίνετο, δι' ἣν ἐσκυθρώπαζε καὶ κατηφὴς καὶ ἀλύων ἐπορεύετο, καὶ πάντα τρόπον ἐμηχανᾶτο πᾶσαν πορείαν ἠλαύνετο τοῦ συγχέαι καὶ συνταράξαι τὴν τριπόθητον ἐκείνην διαγωγήν, ὃ καὶ ἐξενίκησε, φεῦ τῆς ἀμάχου κακίας, ὡς ἐνόμισε καταπράξασθαι. Ἀλλὰ μὴ συγκεχωρήσθω τῷ πονηρῷ ἐπὶ πλέον ἐγκαυχᾶσθαι, μηδὲ ἐξορχεῖσθαι κατὰ τῆς Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων διαστάσεως· ἀλλ' ὡς νουνεχής, ὡς φρόνιμος, ἀφεὶς τοὺς συνέχοντας λογισμούς, ἀποφράξας τὰ ὦτα τοῖς ὑποβάλλουσι τὰ πονηρὰ βουλεύματα, γενοῦ σεαυτοῦ καὶ τῆς σοι πρεπούσης ἀρετῆς, ἐπάνελθε πρὸς τὴν ἀρχαίαν εἰρήνην, ἐπάνηκε πρὸς τὸ ἥμερον καὶ ἐπιεικὲς τῆς ἔμφρονός σου ψυχῆς· ἀντιστραφήτωσαν οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, ἃ προσεξένησεν ὁ Σατανᾶς, ἐπ' ἐκεῖνον αὐτὸν τὸν εὑρετὴν τῆς κακίας, πορευέσθω πάλιν οἰμώζων καὶ κόπτων ἑαυτὸν ἐπὶ τῇ πρὸς τὴν εἰρήνην συμβάσει καὶ θεοφιλεῖ ὁμοψυχίᾳ τῶν οὓς ἐξ ἀλλήλων διαστῆσαι κακομηχάνως δεδύνηται. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὸ ἐκεῖθεν κριτήριον, τέκνον ἡμῶν, καὶ τὸν φοβερὸν δικαστὴν ἀναλογιζώμεθα, καὶ τὴν κοινῶς μετὰ πάντων ἐπὶ τοῦ φρικτοῦ βήματος παράστασιν, ὅτε οὔτε βασιλεὺς οὐκ ἄρχων οὐκ ἰδιώτης διακρίνεται, ἀλλὰ πάντες γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι παραστησόμεθα, οὐ μόνον τὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνθυμήσεις καὶ τὸ συνειδὸς εἰς ἔλεγχον παριστάμενα ἔχοντες, ὅτων καὶ αὐτὰς τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις τρόμος καὶ φρίκη καταλήψεται.

Помисли, чедо наше, за това, за общата радост, за онова духовно блаженство, от което се наслаждаваха тогавашните ромеи и българи. Поради това дяволът беснееше, огорчаваше се, мрачен и опечален се луташе и прибягваше до всякакви средства и търсеше всякакъв път, за да наруши и смути онзи твърде много желан живот, което — уви, о непобедимо зло! — той сполучи да извърши така, както мислеше. Обаче нека не бъде позволено на лукавия повече да ликува и да скача от радост поради раздора между българи и ромеи! А ти като човек умен и благоразумен, след като отстъпиш от мислите, които те обладават, запушиш ушите си за онези, които ти внушават лоши съвети, дойди на себе си, запази подобаващата ти добродетел, върни се към предишния мир, върни се към спокойствието и кротостта на благоразумната си душа. Нека стенанията и сълзите на ромеите и българите, които е причинил сатаната, се струпват върху самия виновник на нещастията. Нека той да се отдалечи със стенание и мъка поради споразумението за мир и поради боголюбивото единодушие на ония, които се опитва злобно да раздели едни от други. Освен това помисли, чедо наше, и за онзи съд, за страшния съдия и за общото представяне заедно с всички пред страшния престол, когато няма да има различие между цар, управител и обикновен човек, но ние всички ще се представим голи и открити и ще се явят на съд не само нашите дела, но и нашите помисли и съвест; и страх и трепет ще обземе даже самите небесни сили.

Ταῦτα ἐνθυμηθῶμεν, καὶ λήξωμεν τῶν ἔργων τῶν μέχρι τοῦ νῦν λυπούντων μὲν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν, χαίρειν δὲ παρασκευαζόντων τοὺς φθονοῦντας τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν δαίμονας, καὶ εἰς ἐπανόρθωσιν καταστήσωμεν ἃ παρισφάλημεν, μηδὲ βουληθῶμεν ἐπιμεῖναι, διότι συνηρπάσθημεν ἐπὶ τοῖς εἰργασμένοις κακοῖς μὴ ἀναμείνωμεν τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, ὅτε καὶ βουλόμενοι χρηστόν τι φρονεῖν ἴσως, οὐδὲν δυνησόμεθα, περισπωμένης τῆς ψυχῆς

Нека помислим и за това и нека прекратим ония дела, които досега оскърбяват Христа и бога наш и дават възможност на завиждащите на нашето спасение демони да се радват, и нека пристъпим към изправление на това, което сме прегрешили. Нека не желаем да упорствуваме в злото, поради това че сме били увлечени от извършените злини. Нека не чакаме последния ден, когато може би ще поискаме да помислим за нещо добро, но ние не ще бъдем в състояние да сторим това, тъй като ду-

καὶ πρὸς μόνην τὴν ἐκδημίαν ἀποβλεπούσης τοῦ σώματος, καὶ ἀγωνιώσης ἐφ᾽ οἷς μέλει ὑπὸ τῶν τότε παρισταμένων. Ὦ τοῦ φρικτοῦ θεάματος θείων ἀγγέλων καὶ πονηρῶν δαιμόνων διερευνᾶσθαι καὶ ἐξετάζεσθαι. Μὴ ἀπέλθωμεν οὕτως ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς, ὅτι φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος· μηδὲ γένοιτο ἡμᾶς ἀκοῦσαι τῆς ὀδυνηρᾶς ἐπὶ τοῖς ἀδιορθώτως ἐφ᾽ οἷς ἐπλημμελήσαμεν ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς ἀπιοῦσιν ἀποφάσεως, ὅτε οὐκέτι περιλείπεται προσδοκία μετανοίας, οὐκ ἐλέους τοῦ ἀπροσωπολήπτου κριτοῦ· οὐδ᾽ ἔχει τέλος ἡ ἀπόφασις, ἀλλὰ ἀπέραντος διαμένει ἐλεεινῶς τὸν πάντα αἰῶνα τοὺς ὑπ᾽ αὐτῷ πεσόντας κολάζουσα καὶ τιμωρουμένη.

Ἐμνημόνευε δὲ τὸ γράμμα καὶ περὶ ἀποκρισιαρίων ἀποστολῆς. Καὶ ἦν μέν, τέκνον ἡμῶν, ἠγαπημένον, ἁπλοῦν καὶ ἀνυπονόητον τὸ τοὺς παρ᾽ ὑμῶν κατεχομένους ἀποστεῖλαι, καὶ δι᾽ ἐκείνων δηλῶσαι τὰ δοκοῦντα· εἰ δὲ μὴ τοὺς δύο, τέως τὸν ἕτερον μετά τινος ἀνθρώπου ὑμῶν, καὶ τότε ἕτεροι ἂν ἀπεστάλησαν οὓς ἐπιζητεῖν ἐγνώκειτε. Νῦν δὲ τὸ κατέχεσθαι παρ᾽ ὑμῶν τοὺς προαποσταλέντας, οὐ δίδωσι χώραν τὸ ἑτέρους ἐξαποστέλλεσθαι. Εἰ οὖν ἀληθῶς ὁ τῆς εἰρήνης μεσίτης Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν λογισμοὺς ἁγίους περὶ τῆς εἰρήνης ὑπέβαλεν ἐν τῇ σῇ ψυχῇ, ἀποσταλήτωσαν οἱ κατεχόμενοι, ἢ τῶν δύο ὁ ἕτερος μετὰ ἀνθρώπου τῆς σῆς μεγαλοδόξου ἀρχῆς, καὶ καταλαμβανόντων αὐτῶν, καὶ τοὺς λόγους ἀποκομιζόντων, οὓς ἂν ἐπιτρέψητε, ἐξαποσταλήσονται οἱ τὰ παρὰ τοῦ θεοστεφοῦς βασιλέως ἡμῶν καὶ τῆς συγκλήτου ἀπαγγελοῦντες. (XXI, col. 137B—148 A)

шата ще се отдели, ще гледа само раздялата си от тялото и само ще се страхува от онова, което ще настане тогава. О ужасно зрелище — човек да бъде изпитван и издирван от божествени ангели и лукави демони! Да не си отидем от този живот така, че да бъде страшно да попаднем в ръцете на живия бог; да не ни се случи да чуем мъчителното наказание на ония, които са оставили този живот без изкупване на греховете си, когато вече няма да има надежда за разкаяние и милост от безпристрастния съдия. Това наказание няма край. То вечно ще трае, ще убива и ще мъсти навеки безжалостно на ония, които бъдат подложени на него.

В писмото си ти споменаваш още за изпращане на посланици. Би било, любимо ни чедо, по-просто и вън от всяко подозрение да се изпратят назад задържаните от вас пратеници и чрез тях да ни известиш за това, което мислиш, или ако не двамата, то поне единия, с някой ваш човек. И тогава само ще бъдат изпратени други, които си намислил да искаш. Засега, поради това че вие задържате изпратените по-рано, не е възможно да бъдат изпратени други. И тъй, ако наистина посредникът на мира, Христос, богът наш, е вложил в душата ти свети мисли за мира, нека бъдат изпратени назад задържаните или пък един от двамата наедно с пратеник от твоята всеславна власт. Когато те пристигнат и ни съобщят онова, което вие им възложихте, тогава ще бъдат изпратени и ония, които ще ви възвестят решенията на нашия боговенчан цар и на сената.[1]

20. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Ἐλυπήθημεν μὴ δεξάμενοι γράμμα τοῦ ἡμῖν πεποθημένου τέκνου, καὶ ὡς εἰκὸς ἐλογισάμεθα ὅτι ἐν καταπεφρονημένῃ μοίρᾳ κείμεθα παρὰ σοί, καὶ διὰ τοῦτο καὶ γράφειν πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἠξίωσας. Τί γάρ με ἄλλο ἔδει λογίζεσθαι; Οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται υἱὸν ἀγαπῶντα

До същия

Понеже не получихме писмо от нашето любимо чедо, ние се опечалихме и, както подобава, помислихме, че ти си се отнесъл към нас с пренебрежение и поради това не ни удостои да ни пишеш. Защото какво друго трябваше да помисля? Не е възможно, щото син, който

[1] От настоящото писмо се вижда, че Симеон е направил предложение за мирни преговори с византийците. Обаче това писмо, както и следващото (22-о) представлявали дипломатическа маневра от негова страна. Той искал да заангажира цариградското правителство с преговори, докато получи резултат от пратеничеството, което изпроводил при арабите в Египет. Както е известно, той търсил съюз с тях, за да може да използува флотата им при обсадата на Цариград. Вж. *Златарски,* Писмата . . . . СбНУК, XII, стр. 145—148. — *Същият,* История, I, 2, стр. 431 — 440.

πατέρα καὶ στοργὴν ἀποσώζοντα τὴν ὀφειλομένην, γράμματα παρὰ τοῦ πατρὸς δεχόμενον, μὴ πάλιν ἀντιπέμπειν τὰ παρ᾽ ἑαυτοῦ γράμματα. Ὅμως οὖν, τέκνον ἡμῶν, εἰ καὶ σὺ γράψαι πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἠξίωσας, ἡμεῖς καὶ πάλιν γράφομεν, οὐδέν τι διὰ τὸ παραλογισθῆναι τὴν πρὸς σὲ πατρικὴν στοργὴν ἀλλοιώσαντες, ἀλλ᾽ ὑγιῆ σώζοντες τὴν σχέσιν ἡμῶν τὴν πρὸς σέ, καὶ τὴν πατρὶ ἐφ᾽ υἱῷ πρέπουσαν διάθεσιν.

Ἐνετύχομεν τοῖς βασιλικοῖς γράμμασι, καὶ κατενοήσαμεν ἐν αὐτοῖς τὴν σὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν, καὶ ὅτι Θεοῦ εὐδοκοῦντος φρόνημα κατέστη τοιοῦτο ἡ σὴ φιλάνθρωπος καὶ ἡμερωτάτη ψυχή· ὥστε παυθῆναι τοὺς πολέμους, λῆξαι τὰς σφαγὰς, ἠρεμῆσαι τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις καὶ ἀνεκαινισθῆναι πάλιν τὴν σὴν εἰρήνην μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, ἣν ἔδωκεν μὲν ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν ὁ κοινὸς Πατὴρ, ὁ πάντων Δεσπότης, ἐφιλονείκησε δὲ ὁ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος διάβολος λῦσαι, καὶ ἀντὶ τῆς κληρονομίας ἐκείνης καταστῆσαι εἰς πράγματα Βουλγάρους καὶ Ῥωμαίους, δι᾽ ὧν καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ πολλὴ ἀπήντησε χαλεπότης καὶ ἀπώλεια, μεταβολὴν εἰς τὸ κρεῖττον οὐκ ἔχουσα. Εὐχαριστοῦμεν οὖν τῷ Θεῷ τῷ λογισμὸν τοιοῦτον ἐν τῇ ἔμφρονί σου καὶ συνετωτάτῃ καρδίᾳ θεμένῳ, καὶ εὐχόμεθα, εἰ καὶ ἁμαρτωλοί, ἔτι καὶ ἔτι τῷ εἰρηνικῷ πνεύματι τὴν σὴν τιμίαν ψυχὴν ἐμπνέεσθαι, καὶ δοῦναι τῶν σωτηρίων καρπῶν τῆς εἰρήνης κοινῶς ἀπολαῦσαι Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους, εἰς δόξαν μὲν τοῦ οἰκείου ὀνόματος, εἰς δόξαν δὲ σὴν, τέκνον μου ἠγαπημένον ἀείμνηστον, καὶ εἰς αἰσχύνην τοῦ δαίμονος ὃς τῇ ἑαυτοῦ κακοτροπίᾳ ἐπὶ τοσούτοις ἔτεσιν ἐξέμηνε κατ᾽ ἀλλήλων, Χριστιανοὺς πρὸς Χριστιανοὺς, φίλους πρὸς φίλους, καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, ἀδελφοὺς πρὸς ἀδελφοὺς, καὶ τέκνα πρὸς πατέρας. Ταῦτα εὐχόμεθα καὶ πεποίθαμεν καὶ Θεῷ καὶ τῇ σῇ ἀγαθῇ συνειδήσει, ὅτι οἱ τῆς εἰρήνης λογισμοὶ ἐν τῇ σῇ καρδίᾳ ὥσπερ νῦν φαίνονται ἀνατέλλοντες, οὕτω καὶ τὸ οἰκεῖον φῶς τέλειον διαυγάσουσιν. Ἐπειδὴ δὲ, τέκνον ἡμῶν, τὸ σὸν ἔλεγε γράμμα καὶ ἄνθρωπον ἀποσταλῆναι, δι᾽ οὗ ὁ τρόπος τῆς εἰρήνης τελείως σοι γνωρισθήσεται, πρὸς τὸ μηδαμῶς ἔτι ἀμφιβολίαν τινὰ ὑπάρχειν ἡμῖν, ἀπεστείλαμεν ἄνθρωπον ὃς τέκνον ἡμῶν οἰκεῖον καθέστηκε· καὶ γὰρ καὶ ὀνύχων ἐξ ἁπαλῶν ἡμῖν συνεγένετο, καὶ παρ᾽ ἡμῶν ἐκπεπαίδευται καὶ τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος ἠξίωται, καὶ τὸ εἶναι ἀρχιερεὺς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι παρὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινῆς χειρὸς ἐδέξατο, καὶ ἁπλῶς τοιοῦτό ἐστι τέκνον ἡμῶν

обича баща си и запазва дължимата към него обич, след като получи от него писмо, да не му отговори със свое писмо. Но, чедо мое, ако и да не си ни удостоил да ни пишеш, ние пак ти пишем, без да изменим ни най-малко поради това пренебрежение бащината си обич към тебе, но запазваме добрите си отношения към тебе и подобаващото бащинско разположение.

Ние случайно прочетохме писмото ти до императора и от него узнахме за това, че по божие изволение твоята човеколюбива и кротка душа има намерение да прекрати войната, да тури край на убийствата, да прекрати кръвопролитията и да възобнови отново мира между ромеите и българите, който е дарувал Христос и бог наш, общия отец и господар на всичко. [Тоя мир] изначалният човекоубиец — дяволът — се постара да наруши и вместо това наследие той се помъчи да тури българите и ромеите в тежко положение, поради което в настоящия живот настанаха много трудности и гибел, без надежда да се промени към по-добро. И тъй ние благодарим на бога, който е вложил такава мисъл в благоразумното ти и много разсъдително сърце, и се молим, ако и да сме грешници, той да вдъхнови твоята честна душа все повече и повече с миролюбив дух и да позволи на ромеи и българи общо да се наслаждават от спасителните плодове на мира за вечна слава на неговото име и за твоя слава, незабравимо и любимо чедо мое, за позор на демона, който със злобата си през толкова години враждебно настройва християни против християни, приятели против приятели и, накратко да кажа, братя срещу братя и чеда против бащи. Затова ние молим бога и се уповаваме на него и на твоята добра съвест, че мислите за мир постоянно, както и сега, ще се проявяват в твоето сърце и ще пръскат своята пълна светлина. Тъй като, чедо наше, твоето писмо съобщаваше за изпращането на човек, чрез когото да ти бъде съобщен точно начинът за сключване на мира, за да няма никакви недоразумения, ние изпратихме човек, който е наше собствено чедо. Той е живял с мене заедно от самото си детинство, от мене е възпитан и се е удостоил с ангелска одежда, приел е в името на светия дух от моята смирена ръка архиерейски сан, с една реч, той ми

οἷον ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρα πρὸ τῶν οἰκείων ἔχοντες ὀφθαλμῶν τὴν ἐπ᾽ αὐτῷ πνευματικὴν χαρὰν κεκτήμεθα.

Τοῦτον οὖν, ἐπειδὴ ἐπεζήτησας, ἄνθρωπον πιστὸν καὶ μηδὲν ἔξω τῆς ἀληθείας φθέγγεσθαι εἰδότα, ἀπεστείλαμεν, ἵνα πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ἁπλῶς καὶ ἀπανουργεύτως παρ᾽ αὐτοῦ μάθῃς, ὅπως περὶ τῆς σὺν Θεῷ μελλούσης ἔσεσθε εἰρήνης οἵ τε λαχόντες τοῦ βασιλεύειν, καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος αὐτῶν, καὶ βουλὴν ἔθεντο, καὶ τὴν βουλὴν εἰς ἔργον μέλλουσιν ἄγειν, εἰ μή τι αὐτὸς τέκνον ἡμῶν, ὅπερ μὴ δοίη Θεὸς, ἄλλο τι διανοηθείη ἐμπόδιον τῇ εἰρήνῃ ἐσόμενον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον. Αὐτὸν δὲ τὸν πάντων Κύριον καὶ Θεὸν καὶ βασιλέα ἐνορκίζομέν σε τοῦ μὴ κατασχεῖν αὐτὸν, μηδὲ λυπῆσαι τὸ γῆρας ἡμῶν ἐπὶ τῇ κατασχέσει αὐτοῦ, ἀλλὰ μέχρι πέντε καὶ δέκα ἡμερῶν ἃ βούλει περὶ τῆς εἰρήνης ἀνακοινώσασθαι αὐτῷ, καὶ, τῆς πεντεκαιδεκάτης ἡμέρας τὸ τέλος λαμβανούσης, ἀκωλύτως, ἀλύπως, ἀβλαβῶς, ἀποστεῖλαι αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς. Ναὶ, τέκνον μου, αὐτὸν δυσωπήθητι τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς Ποιητὴν, τὴν ἡμῶν τῶν ταπεινῶν πρὸς σὲ στοργήν. Προσθήσομεν εἰ βούλει καὶ τὴν λειτουργίαν, ἣν λειτουργοῦμεν παριστάμενοι τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ Θεοῦ· ναὶ δὴ καὶ τὸ ταπεινὸν ἡμῶν γῆρας, καὶ μὴ λυπήσῃς ἡμᾶς· ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τῇ τῶν ὅλων δημιουργῷ Τριάδι, δεσμὸν ἐπιβάλλομεν σοι· μηδὲ ποιήσῃς ἡμᾶς στενάζειν διὰ παντὸς κατὰ σοῦ καὶ προσεντυγχάνειν Θεῷ μέχρις ἂν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἀναστρεφώμεθα, καὶ τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀναθεωροῦντες ὑπάρχωμεν. (XXII, col. 148 B—149 C)

е такова чедо, щото, като го имахме нощем и денем пред очите си, чрез него получавахме духовна радост.

Тъй като ти именно пожела такъв човек, ние изпратихме верен и истинен човек, за да узнаеш от него просто и без хитрости цялата истина за това, как се отнасят към очаквания с помощ божия мир управителите на държавата, целият им сенат, които вече са взели решение и имат намерение да го изпълнят, ако ти сам, чедо наше, — което да не дава бог, — не си намислил нещо друго, което да попречи на мира. Но едва ли може да се боим от това. В името на самия господар на всичко, бога и царя, заклеваме те да го не задържаш и с това да не оскърбиш нашата старост, но да му съобщиш в продължение на петнадесет дни всичко, което ти искаш, относно мира, и след изтичането на петнадесетия ден безпрепятствено и без оскърбление да го изпратиш назад при нас невредим.[1] Да, чедо мое, убой се от самия създател на небето и земята и се засрами от любовта на нашето смирение към тебе. Ние от своя страна, ако искаш, ще добавим и литургия, която ние отслужваме, застанали пред божия олтар, а също добавяме и смирената ни старост; и не ни огорчавай. Ние те обвързваме в името на отца и сина и светия дух и на животворящата Троица, създателка на всичко. Не ни принуждавай постоянно да ридаем заради тебе и да прибягваме към бога, докато още се движим в този живот и ни е позволено да гледаме суетността на човешките дела.

21. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Ἐγὼ καὶ πρότερον ἔγραφον τῇ τιμιότητι σου, τέκνον ἡμῶν, καὶ γράφων παρειχόμην πληροφορίαν τῇ συνέσει σου, ὅτι οὐχ ἕνεκεν τῆς τῶν Ῥωμαίων κακώσεως, ἀλλὰ χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων τοὺς λόγους ποιοῦμαι· καὶ τότε ἴσως ἐδόκουν ἄπιστα λέγειν ὑμῖν, καὶ νῦν δὲ γράφω τῆς αὐτῆς προαιρέσεως ὑπάρχων, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχων κηδεμονίαν ὑπὲρ ἑκατέρου γένους, Βουλ-

До същия

И по-напред бях писал аз на твоя честност, чедо наше, и в писмата си уверявах твое благоразумие, че аз говоря не заради нещастието на ромеите, но заради общото спасение на българи и ромеи. И може би тогава речта ми да ви се е показала, че не заслужава доверие, а и сега аз пиша със същото намерение, като имах същата грижа и за двата народа, сиреч за българите и ромеите, та ако е възможно, поне сега

[1] Византийското правителство, изглежда, повярвало на предложението за мир от страна на цар Симеон и затова изпратило специален пратеник.

γάρων φημὶ καὶ Ῥωμαίων· ἵνα εἰ δυνατὸν, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔδει γενέσθαι ἐπηρείᾳ δὲ τοῦ δαίμονος οὐ γέγονε, κἂν νῦν δέξηται γένεσιν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Φημὶ τῆς εἰρήνης τὸ μέγα πρᾶγμα, τὸ ἀγαπώμενον καὶ τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν, καὶ πρὸς συμφέρον ἐσόμενον τοῖς μέχρι τοῦ παρόντος ἐλεεινῶς καὶ ἀθλίως τὸν βίον διεξανύσασι, τὸ λῆξαι τῶν αἱμάτων τὰς χύσεις ὅσαι παρὰ Χριστιανῶν εἰς Χριστιανοὺς ἐνεργοῦνται. Καὶ ταῦτα ἔγραφον μὲν πρότερον, ὡς εἶπον, μετ᾽ ὀδύνης καρδίας, καὶ νῦν ἐπιστέλλω μετὰ κέντρου τῆς ὀδύνης πληκτικωτέρου. Πόθεν δὲ τὸ αἴτιον τοῦ νῦν σφοδροτέρῳ πλήττεσθαι ἡμᾶς κέντρῳ ἄκουέ μου, ἠγαπημένε· συγκίνησις δυνατωτάτη, ὅσον ἔστιν ἐμὲ ὑπολαβεῖν, ἐκ τῆς βασιλικῆς σπουδῆς κατὰ τῆς ὑμετέρας ἐξουσίας καὶ τοῦ σοῦ γένους, ἢ παρεσκεύασται, ἢ παρασκευασθήσεται, τῶν τε Ῥῶς, καὶ σὺν ἐκείνοις τῶν Πατζηνακιτῶν, ἔτι δὲ καὶ Ἀλανῶν, καὶ τῶν ἐκ τῆς Δύσεως, Τούρκων, πάντων ὁμοφρονησάντων, καὶ τὸν κατὰ σοῦ πόλεμον ἀραμένων.

Ταῦτα ἐπειδὴ ταῖς ἐμαῖς ἀκοαῖς προσῆλθον, ὅλως συνεχύθην, καὶ πλήρης ἐγενόμην δακρύων, καὶ τὰς ὀλίγας καί πονηρὰς τῆς ἐμῆς ζωῆς ἐμεμψάμην ἡμέρας, ὅτι πρὸς σύμβασιν τοιούτων πραγμάτων, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀλγηδόνα τῆς ἐμῆς καρδίας παρέτεινεν ὁ βίος ἡμῶν, καὶ οὐ προαπολώλειν οὐδ᾽ ἀπῆλθον ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς πρὶν ἢ ταῦτα γενέσθαι, καὶ ταῖς ἐμαῖς ἀκοαῖς τοὺς περὶ αὐτῶν προσελθεῖν λόγους· οὕτως οὖν διατεθειμένος καὶ τοῖς φιλοχρίστοις ἡμῶν βασιλεῦσιν, ἃ τὸ ἄλγος ἐμῆς ἐπέτρεπε καρδίας προσειπεῖν οὐκ ἀπώκνησα, καὶ πρὸς ὑμᾶς δὲ ἃ γράφειν προεθυμήθην γράφω. Ἃ μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἐκ Θεοῦ λαχόντας τοῦ Ῥωμαίων βασιλεύειν γένους ἐφθεγξάμην, ἃ ἐδυσώπησα, ὅσην παραίνεσιν ἐποιησάμην, ταῦτά ἐστιν· ἐπισχεῖν τῶν ἐθνῶν ἐκείνων τὴν καθ᾽ ὑμῶν συγκίνησιν μακροθυμῆσαι, καὶ ἔτι ἐπὶ πᾶσιν οἷς ὑπέστησαν παρ᾽ ὑμῶν ἀνιαροῖς· μηδὲ τοσοῦτον κινηθῆναι πικρίᾳ ψυχῆς καὶ ἀγανακτήσει τυχόν εὐλόγῳ τοῦ τοσαύτην ἄμυναν πρὸς τὸ Βουλγάρων ἐπιδείξασθαι γένος, ὥστε παντὶ τρόπῳ φέρειν σπουδὴν τοῦ ἔθνη ἀθεΐᾳ συζῶντα συγκόπτειν ἐπιτρέψαι τοὺς ὀνόματι μὲν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ὑμῶν ἐπικεκλημένους, ἀδελφοὺς δὲ καὶ τέκνα ὑπάρχοντα, εἰ καὶ διαβόλου ἐπινοήμασιν ὀλεθρίοις εἰς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους κατέστησαν.

да се сбъдне това, което трябваше да стане още отначало, но поради злобата на демона не стана. А какво именно е то? Аз говоря за великото дело на мира, което е угодно на Христа и бога наш и ще бъде полезно за ония, които досега жалостно и бедствено влачеха живота си, а именно за прекратяването на кръвопролитието, извършвано от християни срещу християни. Писах аз за това и преди, като казах с болка на сърцето, а сега изпращам ти писмо с още по-тежка болка. Изслушай [ме], любими сине, защо аз сега съм уязвен от още по-силна болка. Защото, доколкото мога да разбера, поради императорското старание да се противопоставя срещу вашата власт и твоя народ подготвя се или пък ще се подготви твърде силно раздвижване на русите и заедно с тях на печенегите, па още и на аланите и на западните турки[1], които всички се споразумели и са започнали война срещу тебе.

Когато това дойде до моя слух, аз силно се смутих и се облях със сълзи, проклинах малкото и нещастни дни на живота си, загдето нашият живот се продължи до такива събития, а поради тях — до такова страдание на моето сърце и загдето предварително не погинах, нито се махнах от този живот, преди това да се случи и преди да дойдат до моя слух известията за тия неща. В такова състояние на духа аз не се поколебах да изкажа и пред нашите христолюбиви императори[2] всичко, което ми внуши скръбта на сърцето ми, а на вас пиша това, за което силно желая да пиша. А това, което казах на избраните от бога да царуват над ромейския народ и за което ги умолявах и толкова увещавах, е следното: да не позволяват да се разпростира нашествието на тези народи срещу вас, без да гледат злините, нанесени от вас; да не се предават до такава степен на злобата и ненавистта си, áко и под благовидния предлог, че се бранят от българския народ, но всякак да се стараят да внушат на тези племена, живеещи в безбожие, че те изтребват наречените братя и чеда по името на Христа и бога наш, макар че поради губителните внушения на дявола са станали врагове и неприятели.

---

[1] Западни турки били наричани маджарите. Вж. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, p. 321. [2] По това време във Византия формално имало няколко императори (Константин VII Багренородни, Роман Лакапин и неговите синове Константин, Христофор и Стефан), но фактически властта била в ръцете на Роман Лакапин. Срв. *Ostrogorsky*, History, pp. 239 — 241.

Τοιαῦτα καὶ ὅσα ἄλλα περιττόν ἐστι τῷ γράμματι συντάττειν, πρὸς τοὺς φιλοθέους ἡμῶν ἐφθεγξάμην βασιλεῖς, καὶ τό γε φιλάνθρωπον αὐτῶν καὶ ἐπιεικὲς αὐτίκα τῶν ἡμετέρων προσέσχε λόγων, καὶ οὐκ ἀντεῖπον οὐδ' ἐφιλονείκησαν πρὸς ἡμᾶς τοῦ ἄμυναν γενέσθαι· πρὸς Βουλγάρους τοὺς οὕτω κακώσαντας τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς παρ' αὐτῶν ἐπιζητουμένην εἰρήνην ὅλην τὴν προαίρεσιν ὤφθησαν ἐπικλίναντες, καὶ εἶπον τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς· „Ὦ πάτερ καὶ ποιμὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ ποίμνης, οὐκ ἐξέστημεν τῆς οἰκείας γνώμης, ὁπόσα δ' ἂν τὸ Βουλγάρων γένος εἰργάσατο εἰς ἡμᾶς χαλεπά, οὐδὲ λογιζόμεθα τὰ κεχυμένα παρ' αὐτῶν αἵματα τοῦ ἡμετέρου λαοῦ καὶ τὴν ἄλλην πανωλεθρίαν, ὅσην τῷ πονηρῷ δαίμονι ἐνεργούμενοι κατὰ τῶν ἡμετέρων εἰργάσαντο ὑπηκόων, οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τὴν καινοτομίαν ὅσην ὑπήστημεν ὑπὸ χρόνοις τοσούτοις εἰς τὴν τῶν νῦν ἀποκεκινημένων ἐθνῶν ἀποκίνησιν, οὐδ' ὅσα ἔτη μέλλομεν καινοτομεῖσθαι, εἰς ἀριθμοῦ λόγον ποιούμεθα. Ἀλλ' ἐπεὶ ταῦτα τὴν ἡμῶν διενοήθης παρακαλεῖν βασιλείαν, ἐκείνῳ εἰ βούλει ἐπίστειλον, ἀντὶ τοῦ πολέμου καὶ τῶν σφαγῶν τὴν εἰρήνην ἐπιζητῆσαι, καὶ εἴ γε λάβοις αὐτὸν τοῖς σοῖς πειθόμενον λόγοις, ἡμᾶς ἔχεις τῇ σῇ παρακλήσει μὴ ἀντιλέγοντας.“ Ταῦτα μὲν ἃ ἡ ἐκείνων χρηστότης, καὶ ἡ τοῦ καλοῦ πράγματος τῆς εἰρήνης ἔφεσις πρὸς τὴν ἡμετέραν ὑπεφθέγξατο δέησιν. Τὸ λοιπὸν ἐπὶ σὲ τέκνον ἡμῶν προβάλλομαι τὴν παράκλησιν, καὶ ὅπερ ἐξ ἀρχῆς, τοῦτο καὶ νῦν γράφω μετὰ θρήνων καὶ ὀδυρμῶν· ἀπόβλεψον πρὸς τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν, ἀπόβλεψον πρὸς τὴν τοῦ σοῦ γένους σωτηρίαν, μηδ' ἐπιμείνης ἔπι τῇ κακίστῃ φιλονεικίᾳ, μηδὲ προτιμήσῃς τὰς σφαγὰς καὶ τὰ αἵματα, τὰς χηρείας, τὰς ἀπαιδείας, ἁπλῶς τῆς γῆς τὴν ἐρημίαν, τῶν καλῶν πραγμάτων καὶ ἡδίστων ὅσα ἐκ τῆς εἰρήνης Ῥωμαίοις περιγίνεται καὶ Βουλγάροις.

Γίνωσκε γὰρ φημὶ καὶ πάλιν εἴ τι ἐγὼ τὰ τῆς βασιλικῆς κινήσεως καθ' ὑμῶν κατενόησα πράγματα, πᾶν γένος οὐ μὴ λήξωσιν εἰς τὸν καθ' ὑμῶν ὄλεθρον συγκινοῦντες, οὔτε Τούρκους, οὔτε Ἀλανοὺς, οὔτε Πατζινακίτας, οὔτε Ῥῶς, οὔτε τὰ ἄλλα Σκυθικὰ γένη, μέχρις ἂν τὸ τῶν Βουλγάρων εἰς τέλος ἐξαπολέσωσι γένος. Καὶ οὐκ ἔχω πῶς ἐπὶ τοῦτο ἀμφίβολον ἀναλήψωμαι γνώμην, ὅτι μὴ πρὸς ἔργον ἢ καθ' ἑκάστην αὐτοῖς σπουδαζομένη μελέτη οὐκ ἀπο-

С такива и други подобни думи, за които излишно ще бъде да говоря в писмото си, аз се обръщах към боголюбивите наши царе и те поради своето човеколюбие и снизходителност веднага обърнаха внимание на думите ми. Те не възразиха и не се постараха да се защитят пред нас по отношение на българите, които са причинили толкова злини на ромейската държава, но се показаха благосклонни към търсения отначало мир и ни казаха следното: „Отче и пастирю на стадото Христово! Каквито бедствия и да ни е причинил българският народ, ние няма да отстъпим от собственото си решение; ние не държим сметка за пролятата от тях кръв на нашия народ и другата обща загуба, която те [българите], подбуждани от лукавия демон, са причинили на нашите поданици. Но ние даже не вземаме пред вид онова напрежение, което претърпяхме през толкова години при изгонването на отблъснатите вече племена, нито пък ония [промени], на които още ще трябва да се подложим. Но тъй като ти имаш желание да молиш нашата царска власт за това, то, ако искаш, извести му да поиска мир вместо война и убийства и, ако ти сполучиш да го убедиш със своите думи, ние няма да противоречим на просбата ти.“ Ето какво по добрината си и от стремеж към благото на мира те отговориха на нашата просба. Най-после и аз ще прибавя просбата си към тебе, нашето чедо, и ще пиша, както и преди, със сълзи и ридания. Погледни към благото на мира, погледни към спасението на своя народ, не упорствувай в това най-лошо съперничество, не предпочитай убийствата, кървите, овдовяването, безчадието, с една дума, опустошението на земята пред ония добри и приятни дела, каквито произтичат за ромеите и българите от мира.

Знай, повтарям, че ако аз колко годе съм разбрал смисъла на царското движение срещу вас, то те [императорите] няма да престанат да подбуждат за вашето погубване всеки народ — нито турците, нито аланите, нито печенегите, нито русите и други скитски племена — дотогава, докато последните не изтребят българския народ съвършено. Аз не зная защо би било съмнително моето предположение, че тяхната [на императорите] всекидневна усърдна грижа няма да се осъществи на дело. Ако да бях

βήσεται. Εἰ μὲν γὰρ ἑώρων τὰ σὰ πράγματα μετὰ τοῦ δικαίου τυγχάνοντα, καὶ πρὸς Θεοῦ ἀρέσκειαν προβαίνοντα, τάχα ἂν περὶ τῆς τῶν βασιλείων καθ᾽ ὑμῶν σπουδῆς καὶ τῆς ἐπικρατείας ἔσχον λογισμοὺς ἀμφιβόλους παρέχοντας, ὡς τυχὸν οὔτε τῶν ἐθνῶν ἡ συγκίνησις, οὔτε τὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ἐπιμελὲς καὶ πεφροντισμένον ἰσχύσει κατὰ Βουλγάρων, τῆς δικαιοσύνης συστρατευομένης ὑμῖν, καὶ τῆς ἄλλης παρὰ Θεοῦ παρ᾽ ὑμῶν θεραπευομένης ῥοπῆς. Ὅταν δὲ εἰς ἐνθύμησιν ἔλθω τῶν τοσούτων ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῆς καταστροφῆς, τῶν ἐπισκοπείων, τῶν μοναστηρίων, τοῦ φόνου τῶν ἱερέων, τῆς φθορᾶς τῶν παρθένων, τῶν μοναζόντων τῆς ὕβρεως, τίς ἐστι λογισμὸς, ὅτι ταῦτα παρόψεται ὁ Θεός; καὶ οὐχὶ τὴν μακροθυμίαν ἣν ἐπεδείξατο μέχρι τοῦ παρ ντος, ὡς φιλάνθρωπος, ὡς ἀνεξίκακος ζητῶν ἡμῶν τὴν ἐπιστροφὴν, οὐχὶ πρὸς ὀργὴν καὶ θυμόν τὸν κατὰ Βουλγάρων ἐπιστρέψει, καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῆς τοσαύτης ἐπάξει μιαιφονίας; Ταῦτα, υἱέ μου ἀγαπητὲ, ὁ Θεὸς γὰρ οἶδεν ὅτι ἀγαπῶ ὑμᾶς, τὴν ταπεινήν μου σπαράσσει ψυχὴν, καὶ ὅτι μανθάνω καὶ νῦν τὴν τοσαύτην συγκίνησιν τῶν καθ᾽ ὑμῶν ἀποκεκινημένων ἐθνῶν· καὶ ἀλγῶ καθὼς ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, αὕτω καὶ ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων, μή ποτε φιλονεικούντων ὑμῶν καὶ ἔτι καὶ πολέμους ἐπιζητούντων ἀναλωθῆτε, οἷα πολλάκις συνέβη ἐν πολλοῖς ἔθνεσιν, αὔξησιν μὲν κατά χρόνους λαβόντων, τῇ δὲ φιλοπολέμῳ προαιρέσει τελείαν δεξαμένων ἀπώλειαν.

видял, че делата ти са съединени с правда и насочени за угода на бога, то аз по-скоро бих се усъмнил в старанието и силата на императора срещу вас, а именно че нито раздвижването на тези племена, нито обмислените и пресметнати мерки на ромейското царство ще могат да надвият българите, тъй като справедливостта воюва на ваша страна и изобщо волята божия ви благоприятствува. Но когато си спомня за разорението на толкова църкви божии, епископии, манастири, избиването на свещениците, насилието над девиците, поруганието на монасите, то с какво ще докажеш, че бог ще пренебрегне всичко това, че дълготърпението, което той е показал досега по своето човеколюбие и търпеливост, очаквайки нашето покаяние, няма да се преобърне в гняв и негодувание срещу българите и да навлече отмъщение за такова изтребление? Ето какво, обични ми сине, — богу е известно, че те обичам — терзае смирената ми душа, а също и това, че зная за толкова голямо раздвижване на народите против вас. Страдам както за ромеите, тъй и за българите, да не би, като си съперничите помежду си и търпите войни, да погинете, както често се е случвало с много народи, които са се засилвали за известно време, обаче поради наклонност към война окончателно са загивали.

Τοιαῦτα μὲν πολλὰ καὶ πολλάκις κατὰ τοὺς ἰδίους συνέβη καιρούς. Νῦν δὲ ἀπευχόμενος μὴ τοῦτο καὶ ἐφ᾽ ὑμῖν συμβῆναι, μηδὲ Χριστιανοὺς ὑμᾶς ὄντας πρὸς τοιοῦτον καταντῆσαι τέλος, ἐπὶ πᾶσιν οἷς προλαβὼν τὴν σὴν φρονίμην καὶ ἥμερον ψυχὴν ἐδυσώπησα, καὶ νῦν δυσωπῶ, καὶ ὡς παρὼν περιπτύσσομαι, καὶ ὡς υἱῷ ἠγαπημένῳ τὰ συμφέροντα παραινῶ τέκνον ἡμῶν, ἀρκετὸς ὁ χρόνος, ὃν ἐξωρχήσατο κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Βουλγάρων ὁ κοινὸς ἐπίβουλος καὶ ἐχθρὸς, ἱκανὴ παρ᾽ αὐτοῦ ἡ γενομένη ἐπήρεια, ἀρκεῖ τὰ μέχρι τοῦ παρόντος εἰς κοινὴν ἀπώλειαν γεγενημένα Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων, καὶ εἰς ἀλγηδόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν οὗ τινος καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι σῶμα τυγχάνουσιν ὡς μιᾶς κεφαλῆς. Οἶδα ὅτι καθ᾽ ἑκάστην τοῖς ζωοποιοῖς νάμασι τῆς διδασκαλίας τῶν τοῦ μακαρίου Ἀποστόλου τὴν σὴν καλὴν καταρδεύῃ ψυχήν· „Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν, ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν.“ Τί τοῦτο; πῶς ταῦτα μελετῶν; πῶς ἐκ παιδόθεν τούτοις ἐντραφείς; Οἶδα γὰρ ὅτι

Много подобни примери често са ставали в наше време. Сега обаче се моля да се не случи това и с вас, да не постигне и вас, християните, същият край, въпреки че аз съм молил по-рано благоразумната ти и кротка душа и сега пак [те] моля, като че ли съм при тебе и те прегръщам и те съветвам като любим син за онова, което е полезно. Чедо наше, доста вече време се е подигравал над ромеите и българите общият зломишленик и враг, достатъчно е злото, причинено от него, доста е и това, което досега се е извършило за обща гибел на българи и ромеи и за наскърбление на Христа и бога наш, чието тяло съставят ромеи и българи като под една обща глава. Зная, че ти всекидневно напояваш своята прекрасна душа с животворящата влага на учението на блажения апостол. „Не се оставяй да бъдеш победен от злото, но побеждавай злото с добро. Залезът на слънцето да не те сварва разневен! Какво значи това? Как разбираш ти това? Не си ли възпитан от детин-

ὥσπερ φυτὸν ἐν διεξόδοις ὑδάτων εὐθαλές, οὕτω καὶ ἡ σὴ ἐν τούτοις ἀνετράφη ψυχή. Διὰ τί τοσοῦτον ἐκράτησεν ἡ τῆς ψυχῆς πικρία; διὰ τί ἐπὶ τοσοῦτον ἐξέτεινεν ἡ ὀργή, καὶ βλέπειν ἐδώκαμεν τῷ ἡλίῳ ἐπὶ τοσοῦτον μακρὸν χρόνον τὰ ἐλεεινὰ ταῦτα θεάματα ὅσα τὰ κινούμενα ὅπλα μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων θεάσασθαι παρέσχεν αὐτῷ;

Ἀρκεῖ οὖν ὅσα μέχρι τοῦ νῦν ἐθεάσατο πονηρὰ καὶ χαλεπὰ πράγματα. Δεῖξον μεταβολὴν τὴν πρέπουσαν Χριστιανισμῷ καὶ τῇ σῇ φρονήσει ἐπιστράφηθι πρὸς τὴν ὁμαλὴν τῆς εἰρήνης τρίβον· κατάλιπε τὴν τραχεῖαν τοῦ πολέμου ὁδὸν καὶ ἀκανθοφόρον, μᾶλλον δὲ ἀνθρωποφθόρον, ἣν ὁ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου καὶ πονηροῦ δαίμονος ὑπέδειξε φθόνος. Ἔτι καὶ νῦν ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς ἕτοιμος τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης ὡς υἱῷ σοι καὶ ἀδελφῷ συνδεδέσθαι, καὶ πάντα χαρίζεσθαι καὶ πράττειν ὅσα μετὰ τοῦ πρέποντος λόγου τὴν ὑμετέραν οἶδε θεραπεύειν ἐξουσίαν. Μὴ βουληθῶμεν ἐπιμένειν ταῖς ἐπιβλαβέσιν ἐπινοίαις· μηδὲ πρὸς τοσούτων πλῆθος ἐθνῶν ἑτοίμων ὄντων, ἢ τὰς ἑαυτῶν ἀφεῖναι ψυχάς, ἢ παγγενῆ ἐξολέσαι Βουλγάρους, προαιρεθῶμεν παρατάξεις συνιστᾶν καὶ πολέμους. Ἄδηλος ἡ τοῦ πολέμου ἔκβασις· μᾶλλον δὲ οὐκ ἄδηλος, ὅσον ἐστὶ καὶ ἀνθρωπίνως λογίζεσθαι, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δικαίαν νέμεσιν ἀφορῶντας ἐλπίζειν. Σκεψώμεθα τὸ ἀσφαλές, καὶ μὴ προπετῶς ἐμβῶμεν εἰς τὰς πρὸς ἐκείνους συμπλοκὰς καὶ τὰς μάχας καὶ τὰς σφαγάς, μή ποτε μετ' ἐκείνων τῆς νίκης γενομένης περιπέσῃς κινδύνοις καὶ πράγμασιν, ἐξ ὧν ὕστερον ἀπαντήσεται μὲν βλάβη καὶ αἰσχύνη καὶ μεταμέλεια. Οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ μεταμελόμενος ἐπιτεύξῃ τινὸς τῶν δυναμένων παραμυθίαν τινὰ τῶν περιστοιχιζόντων χαλεπῶν περιποιήσασθαι ὑμῖν.

Ταῦτα, τέκνον ἡμῶν, ἔγραψα δακρύων καὶ ὀδυρόμενος καὶ ἀγωνιῶν καὶ φόβῳ πολλῷ συνεχόμενος, μή πως καταλάβοι τὸ Βουλγάρων γένος τοιαῦτα πάθη οἷα πολλοὺς κατέλαβε, δόξαντας μὲν πρὸς καιρὸν εὐτυχίαν τινὰ περιβαλέσθαι, μετέπειτα δὲ τῇ ἐσχάτῃ δυστυχίᾳ περιπεσόντας. Ἀφίημι τὰ παλαιά, καὶ ὧν ἐξ ἱστορίας καὶ ἀναγνώσεως τὴν γνῶσιν κεκτήμεθα, ἀλλ' ὅπερ νῦν γέγονε, πάντως δὲ νομίζω

ство в такова учение? Аз зная, че както добре разцъфтява дървото при изворите на водите, тъй и душата ти е възпитана в такова [учение]. Защо обаче толкова много надделява душевната злоба? Защо дотолкова се продължи гневът и толкова дълго време ние оставихме слънцето да гледа тези жалостни зрелища, които му дават възможност да вижда как между ромеи и българи се повдига оръжие?

И тъй доста лоши и ужасни работи е видяло досега слънцето. Покажи промяна, подобаваща на християнството и благоразумието ти; върни се пак по гладката пътека на мира, остави неравния и трънлив, а още повече и пагубен за хората път към войната, по който те е насочила завистта на изначалния човекоубиец и лукавия демон. И сега още христолюбивият цар е готов с връзките на мира да се съедини с тебе като със син и брат и да даде всичко и да извърши онова, с което би могъл да удовлетвори ваше господство, както е уместно. Да не настояваме да упорствуваме в пагубните си намерения, нито пък да предпочетем въоръжението и войната, когато едно толкова голямо множество от народи е готово или душата си да положат, или наистина да изтребят българите. Изходът на войната е неизвестен, но твърде добре е известно, доколкото е възможно по човешки да се разсъждава и очаква, че ние не ще избегнем справедливото божие наказание. Нека имаме пред вид сигурното и нека не започваме необмислено сблъсквания, сражения и убийства с тях, за да не се подложим, в случай че те спечелят победата, на опасности и такива обстоятелства, от които след това ще последва вреда, позор и разкаяние. Аз не зная дали ще намериш, дори ако почнеш да се разкайваш, някого от тия, които могат да ти дадат някакво утешение при бедствията, които те заобикалят.

Ето какво, чедо наше, аз написах със сълзи, ридание и стенание, понеже много се боя да не би да постигнат българския народ същите такива страдания, каквито постигнаха мнозина, които сметнаха, че за известно време се радват на някакво щастие, а след това изпаднаха в такова бедствие. Оставям настрана древните неща, за които знаем от четене на историята, но аз ще кажа само това, което сега се случи и което, разбира се,

καὶ μέχρι τῶν σῶν ἀκοῶν φθάσαι τὸν λόγον. Λέων ἐκεῖνος ὁ Τριπολίτης ὁ ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὄνομα κτησάμενος μέγα, καὶ ἀναβεβηκὼς πρὸς ὀφρῦν εἰς οἵαν οὐκ οἶδα εἴ τις ἄλλος ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἐξεστράτευσε τοιαῦτα καυχησάμενος, ὡς „Μέχρι τῆς βασιλίδος ἀφίξομαι πόλεως, καὶ τυχὸν μὲν ἑλῶ ταύτην· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἱκανόν μοι καυχήσασθαι ὅτι πρὸς τὴν βασιλίδα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας παρεγενόμην πόλιν, καὶ βέλη κατ᾿ αὐτῆς ἐξεκένωσα.“ Ἀλλὰ γὰρ οὗτος ὁ τοιαύτην λαβὼν φαντασίαν, ὁ οὕτως ἐπηρμένος, ἤλασε μὲν μέχρις οὗ τοῦτον ἡ τοῦ Θεοῦ συνήλασε ψῆφος. Ἔστι δ᾿ ὁ τόπος νῆσος ἡ λεγομένη Λῆμνος· ἐκεῖ τοίνυν καταλαβὼν, καὶ φανταζόμενος οἷα ἐφαντάζετο, ἔτυχε τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δικαίας ἀνταποδόσεως. Καὶ ὅρα μοι ὅσος ὁ χρόνος τῆς τοῦ Θεοῦ ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας, τέκνον μου ἠγαπημένον· καὶ γὰρ ὑπερήλασεν ἔτος που δέκατον καὶ ἐπὶ τοῦτο ἕβδομον ἢ ὄγδοον· ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὴν τοσαύτην παρολκὴν τοῦ χρόνου, οὐκ ἐξέφυγε τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν, οὐδ᾿ εἰς τέλος συνεχωρήθη τοῖς ματαίοις λογισμοῖς ἐγκαυχᾶσθαι. Πλοΐμου γὰρ στόλου νῦν ἐπ᾿ αὐτὸν ἐξαποσταλέντος, ἀπήντησεν αὐτῷ τοιαύτη ἀπροσδόκητος καταστροφὴ καὶ ἀπώλεια· καὶ γὰρ ὁ μὲν ἐν τῇ ῥηθείσῃ νήσῳ διέτριβε πορθῶν καὶ ληϊζόμενος ἀδεῶς τὰ κατὰ τὴν χώραν ἅπαντα ὡς ἐνόμιζε. Τούτου δὲ οὕτως διὰ τὰς ἡμετέρας ἐντρυφῶντος ἁμαρτίας καὶ φαντασιοσκοποῦντος τὰ τῶν οἰκείων λογισμῶν, καταλαμβάνει ὁ πλόϊμος τῶν Ῥωμαίων στόλος, καὶ πάντας ἐκεῖσε καὶ πλοῖα καὶ μαχητὰς, καὶ ἁπλῶς τὴν ἀγαρηνὴν ἐκείνην δύναμιν μετὰ τῆς ἄνωθεν εὐμενείας καὶ δικαίας τοῦ Θεοῦ ἐπιβλέψεως τῷ ὀλέθρῳ παρέδωκαν.

Ὁρᾷς, υἱέ μου ἀγαπητὲ, μετὰ πόσου χρόνου διάβασιν τὸν ἀλαζόνα καὶ ὑπέροφρυν ἐταπείνωσεν ὁ Θεός; Τοιαύτη γὰρ ἡ Θεία χρηστότης, ἡ φιλανθρωπία· οὐκ αὐτίκα τὴν αὐτοῦ ῥομφαίαν ἐπάγει κατὰ τῶν ἐπαιρομένων καὶ ἀλαζόνων, ἀλλὰ στίλβει μὲν αὐτὴν, ἐπέχει δὲ τὴν ἐπιστροφὴν ἀναμένων καὶ τὴν ἐπὶ τὰ χρηστότερα μεταβολὴν τῶν τέως ἀγαπώντων τὰ πλημμελῆ πράττειν, καὶ τὰ ἐκεῖνον λυποῦντα. Μὴ γένοιτο δὲ καὶ πρότερον ηὐχόμην καὶ νῦν

е дошло вече до твоя слух. Известният Лъв Триполит, който си придоби велико име с превземането на Солун[1] заради нашите грехове и с това се прочу повече, отколкото друг някой в наши дни, тръгна в поход, като се хвалеше със следните думи: „Ще дойда аз до царския град и може би ще го превзема; ако пък не, то доста ще бъде да се похваля, че съм ходил срещу столицата на ромейската държава и съм насочвал срещу нея стрелите си“. Обаче с такава мечта и самохвалство той нападаше дотогава, докато съд божи не се разрази над него. Има остров, наречен Лемнос. Там именно той, след като пристигнал и си въобразявал това, получил справедливо божие въздаяние. И виж сега, любимо ми чедо, колко време се продължава въздържанието и дълготърпението божие, защото от тогава се изминаха приблизително 17 или 18 години,[2] но и след изтичането на толкова време той не избягна божия съд, нито пък накрая му беше дадено да се хвали със своите суетни помисли. Когато срещу него беше изпратена въоръжена флота, него го постигна неочаквана катастрофа и гибел в това време, когато, пребивавайки на поменатия остров, той по своя обичай опустошаваше и плячкосваше безпощадно цялата страна. Докато по такъв начин поради греховете ни той се подиграваше и се предаваше на мечтанията си, настига го ромейската флота и по благоволение свише и по справедливо божие решение предава на погибел всичките намиращи се там кораби и войници, с една реч, цялата агарянска сила.[3]

Виждаш ли, любими ми сине, след изтичането на колко време бог усмири самохвалеца и горделивеца? Такава е божията кротост и човеколюбие. Бог изведнаж не отправя своя меч върху ония, които се въздигат и се гордеят, но блясва с него и го задържа, та да се обърнат и променят към това, което е по-добро, ония, които обичат да извършват и прегрешения и да го оскърбяват. Аз преди се молих, моля се и сега и постоянно

[1] На 31 юли 904 г. Солун бил превзет чрез неочаквано и дръзко нападение от арабски пирати, предвождани от византийския ренегат Лъв Триполит. Срв. тук стр. 184, бел. 1. [2] Поражението на Триполит при остров Лемнос е станало в края на август или началото на септември 922 г., а това писмо на патриарх Николай Мистик било написано след това — в края на 922 г. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, XII, стр. 154. [3] Хората на Лъв Триполит били предимно от арабски произход, т. е. мюсюлмани (агаряни), затова тук се наричат *агарянска сила.*

εὔχομαι, καὶ διὰ παντὸς τὴν εὐχὴν ταύτην ποιήσομαι, τοιαῦτα ὑμᾶς καταλαβεῖν, ἀλλὰ παρασχεθῆναι μὲν ὑμῖν ὑπὸ Θεοῦ ἐπὶ λογισμὸν ἐλθεῖν τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πόθου τῆς εἰρήνης, ναὶ Χριστὲ Σῶτερ ἡμῶν καὶ Θεὲ, καὶ σβεσθῆναι μὲν τὴν ἔχθραν, ἀπελαθῆναι δὲ τὸν φιλοπόλεμον δαίμονα, καὶ διὰ τῆς ὑμετέρας ἐπιστροφῆς πρὸς τὰ καλὰ καὶ σωτήρια γενέσθαι ἀποστρόφους ἐκ τοῦ καθ' ὑμῶν πολέμου, τοὺς οὕτω συγκινηθέντας καὶ ἔτι συγκινεῖσθαι καθ' ὑμῶν μέλλοντας, καὶ ἀπειράτους συντηρηθῆναι ὑμᾶς πάσης βλάβης καὶ χαλεπότητος, ὅσην τοῦ πολέμου οἶδεν ἡ φύσις ἐπιφέρειν τοῖς ἐπὶ μοῖραν δυστυχεστέραν διὰ τῶν ὅπλων καταλυομένοις. (XXIII, col. 149 C — 157 B)

ще извършвам тая молитва: да не постигне и вас това същото, но бог да ви внуши и насочи към любов и желание за мир — да, Христе спасителю и боже наш — и да угаси враждата, а войнолюбивият дявол да бъде изгонен и чрез вашето обръщане към онова, което е добро и спасително, да бъдат отвърнати от войната срещу вас конните [народи],[1] които са раздвижени и ще се раздвижат срещу вас, та и вие да бъдете запазени от всякаква вреда и беди, причинявани обикновено от войната на ония, които чрез оръжието изпадат в по-нещастна участ.

22. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

Πολλάκις ἔγραψα πρὸς υἱὸν ἀγαπώμενον, ὡς πατὴρ ἐβουλόμην εἰπεῖν ἀγαπώμενος, ἀλλ' οὐ δίδως μοι τοιαύτην ἀναλαβεῖν παῤῥησίαν, καὶ τοῦτο φθέγξασθαι, δι' ἄλλην οὐδεμίαν αἰτίαν ὡς ἔοικεν, ἢ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας. Γράφω καὶ νῦν τὴν αὐτὴν σώζων τῆς ἀγάπης πρὸς σὲ, τέκνον ἡμῶν, διάθεσιν, καὶ τὴν αὐτὴν φροντίδα ἔχων ἐν τῇ ἐμῇ ταπεινῇ ψυχῇ περὶ τῆς δόξης καὶ τῆς σωτηρίας τῆς κοινῆς τοῦ γένους τῶν Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων ἀνέσεως, καὶ τῶν κακῶν ἀποπαύσεως. Οὐ δύναμαι δὲ σιωπᾷν ἐπὶ κοινοῖς πάθεσι, δι' ὧν οὐ μόνον ἡ παροῦσα ζωὴ τοῦ κοινοῦ γένους ἀφανίζεται Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, ἀλλὰ καὶ ἡ μέλλουσα ζωὴ ἀλλοτρίους ἀποδείκνυσιν αὐτοὺς τῆς ἰδίας μετοχῆς, καὶ θάνατος καλύπτει οὐδέποτε λύσιν δεχόμενος· ἡ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἔκπτωσις καὶ τῆς γλυκείας αὐτοῦ ἀπολαύσεως ἀποστέρησις, καὶ ἡ πρὸς κόλασιν αἰώνιον κατάκρισις· οἶδας, τέκνον μου ἀγαπητὸν, ὅτι θάνατός ἐστιν ἁμαρτωλῶν πονηρός. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ τὸ γράφειν κεκίνημαι, δεόμενος καὶ προσπίπτων, καὶ τῶν σῶν γονάτων ἁπτόμενος ἀκοῦσαι κἂν ὀψέ ποτε καὶ μὴ ἀτιμάσαι τὴν δέησιν ἡμῶν, ἀλλὰ παρασχεῖν Πατρὶ ταπεινῷ ἔτι παρόντι μοι ἐν τῷ βίῳ ἰδεῖν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων εἰρήνην, ἰδεῖν τὴν ἀνακοπὴν τῶν χριστιανικῶν αἱμάτων τῆς ἐκχύ-

До същия

Често съм писал до любимия си син — исках да кажа като любим баща, но ти не ми даваш да говоря с тебе тъй откровено и както ми се струва, не по друга някоя причина, а заради моите грехове. Пиша обаче и сега,[2] като спазвам същото разположение към тебе, чедо наше, и като имам в смирената си душа същата грижа за твоята слава, за общото спасение [и] успокоение на българите и ромеите и за прекратяването на бедствията. Аз не мога да мълча при общите страдания, от които не само сегашният живот на двата народа, ромеи и българи, се погубва, но и в бъдещия живот те ще бъдат лишени от своето наследие и безкрайна смърт ще ги покрие, именно ще отпаднат от царството божие, ще бъдат лишени от сладката наслада от него и ще бъдат осъдени на вечна мъка. Ти знаеш, любимо мое чедо, че смъртта на грешниците е лоша. И затова аз се заех сега да пиша, като прося и умолявам, обгръщам твоите колена, за да изслушаш, ако и късно, нашата просба и да не я пренебрегнеш, но да дадеш възможност на мене, смирения баща, докато съм още жив, да видя мир между ромеи и българи, да видя прекратяването на проливането на християн-

---

[1] Авторът има пред вид споменатите по-горе печенеги, алани и маджари. След като Одрин бил превзет в 922 г., нямало друга голяма крепост, която би спряла движението на българската войска към Цариград. Византийското правителство схванало опасността и, за да забави появяването на българите под стените на столицата, прибягнало до открити заплахи — че срещу България щели да бъдат насочени печенеги, алани, маджари и други племена. Вж. *Златарски*, Писмата... СбНУК, XII, стр. 155—156. — *Същият*, История, I, 2, стр. 440—442. [2] Настоящото писмо е било написано в началото на 923 г. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, XII, стр. 162.

σεως ὑπὸ χριστιανικῆς δεξιᾶς ἐνεργουμένην. Καὶ μὴ βουληθῇς, υἱέ μου ἀγαπητέ, ἀπελθεῖν ἡμᾶς ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς, ἤδη γὰρ εἰς τὸν τάφον προκύπτομεν, μετὰ τοῦ ἄλγους, μετὰ τοῦ σπαραγμοῦ τῆς ταπεινῆς ἡμῶν καρδίας, ὃν ἐπιφερόμεθα ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ κακώσει τοῦ κοινοῦ λαοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ οὐκ οἶδα πόθεν ποινηλασίᾳ, ἣν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐμβαλὼν εἰς τὸ μέσον οὐ δύναται κόρον λαβεῖν τῆς ἀφορήτου κακώσεως.

Μὴ βουληθῇς, καὶ πάλιν φημί, τὸ ἀπελθεῖν ἡμᾶς τοὺς πενοὺς ἐκ τοῦ παρόντος βίου κεκακωμένους, καὶ τὴν ψυχὴν ὅλην διεσπαραγμένους ἐπὶ ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς, αἳ, χρόνος ὁρᾷς ὅσος, Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους διαμερίζονται. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐμὸν τοιοῦτον· δὸς δέ μοι καὶ περὶ σοῦ εἰπεῖν ἀλύπως καὶ ἀνεπαχθῶς, καὶ μηδὲν ἐφ' οἷς λέγομεν ἀγανακτήσῃς. Ἀστάθμητός ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη ζωή, τέκνον ἡμῶν· οὐ μόνον οἱ γεγηρακότες οἷος ἐγὼ ὑπὸ τοῦ θανάτου ταχέως καταλαμβάνονται, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀκμαζόντων ἐν αὐτῇ τῇ ἀκμῇ τοῦ θανάτου τῷ δρεπάνῳ ὑπέπεσον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας διεδέξατο τὸ ἀνθηρὸν ἡ τομή. Τίς οἶδεν εἴ γε οἷα πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα καὶ ἐπὶ τῆς ὑμῶν θεοτιμήτου ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας συμπεσεῖται; Εἶτα προσθήσω γὰρ καὶ τοῦτο τῆς σῆς ψυχικῆς φροντίζων καὶ σωτηρίας καὶ τῆς ἐν τῇ μελλούσῃ βιοτῇ ἀναπαύσεως· „Τί ὠφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλως κερδήσῃ, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;" Τίς δὲ ἀμφιβάλλει, θεοτίμητέ μου υἱέ, ὅτι ἀδελφὸς ἀδελφὸν ἀποκτείνας, οὐ ζημιοῦται τὴν οἰκείαν ψυχήν; Ἐνθυμήθητι οὖν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων, καὶ ὅσοι ἀδελφοὶ ἐξ ἑκατέρου γένους ὑπὸ ἀδελφικῆς ἐσφάγησαν δεξιᾶς.

Καὶ τούτων οἴδαμεν ὡς ἑαυτὸν ἔξω ποιεῖς αἰτίας, καὶ λέγεις ἄλλους ἄρξαι τῶν τοσούτων κακῶν· καὶ ἀληθῆ λέγεις καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, ὡς ἀνθρώπων ἀφροσύνη τῶν κατὰ καιροὺς εἰς τοῦτο συνελαθέντων ὑπὸ τοῦ δαίμονος παρέσχε τοῦ πολέμου τὴν αἰτίαν. Ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἡ θεία δίκη δικάσασα ὡς ἐβούλετο, τῶν πεπραγμένων ἀπῄτησε τὴν ποινήν, σοὶ δὲ παρέσχετο πολλαπλασίονα ὧν ἔπαθες ἀντιδράσαι αὐτούς. Ἀρκεσθῶμεν, τέκνον ἡμῶν, μέχρι τοῦ νῦν εἰς κοινὴν βλάβην διαπεπραγμένοις· οὐ κατὰ ἀσεβῶν ὁπλίζῃ, οὐ κατ' ἐχθρῶν τοῦ

ска кръв извършвано от християнска десница. Не пожелавай, любезни ми сине, ние, които вече се приближаваме към гроба, да се разделим от настоящия живот със страдание и терзание на нашето смирено сърце, което ние понасяме поради такова голямо бедствие на общия народ на Христа и бога наш, поради такова велико — не зная защо — наказание, което лукавият демон наложи на нас, без да може да се насити в непоносимата си злоба.

Не пожелавай, повтарям, щото ние, смирените, да се разделим от настоящия живот обидени и изтерзани в цялото си сърце заради общите бедствия, които ти виждаш, че вече от толкова време разделят ромеи и българи. Това е тъй, колкото се отнася до мене. Позволи ми да кажа и за тебе без докачение и омраза и никак не се сърди за това, което казвам. Неустойчив е човешкият живот, чедо наше! Не само остарелите вече като мене бързо биват грабвани от смъртта, но и мнозина, пълни със сила, в цветущата си възраст са падали под косата на смъртта. Нейният удар унищожава в разцвета на годините всички техни сили. Кой знае какво според общата човешка съдба ще се падне и на твоята богочтима власт и сила? Сетне, като се грижа постоянно за твоето душевно спасение и упокоение в бъдещия живот, ще добавя и следното: каква полза за човека, ако спечели цял свят, а погуби душата си? Кой се съмнява, богочтими ми сине, че брат, като убива брата си, вреди на собствената си душа? И тъй, спомни за братството во Христе между ромеи и българи и за това, колко много братя от двата народа са били избити от братска десница!

Аз зная, че ти снемаш от себе си вината и казваш, че други са турили начало на тези толкова големи бедствия. Ти казваш истината и ние признаваме, че безумието на ония хора,[1] които бяха подбудени към това по внушение на дявола, даде повод за война. Но съдът божи, като ги наказа, както трябваше, поиска наказание за техните дела, на тебе пък беше предоставено многократно да им отплатиш за онова, което претърпя. Нека се задоволим, чедо наше, с това, което досега се извърши за обща вреда! Ти се въоръжаваш не срещу не-

[1] Тук става дума за управниците на Византия, преди Роман Лакапин да вземе властта.

σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, οὐ κατ᾿ ἐθνῶν μὴ εἰδότων τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κατὰ πατέρων, κατὰ ἀδελφῶν, ἁπλῶς, κατὰ συγγενείας, ἣν οὐ σὰρξ καὶ αἷμα, ἀλλὰ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ἥνωσε τοῦ Θεοῦ. Ἕως πότε χορεύειν τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ παρέξομεν δαίμοσιν; Οὐκ ἀγνοεῖς δὲ ὅτι χορείαν ἐκεῖνος συνίστησιν ἐπὶ τῇ τῶν Χριστιανῶν πρὸς ἀλλήλους ἐκπολεμώσει καὶ τῇ τῶν αἱμάτων αὐτῶν ὑπ᾿ ἀλλήλων γινομένῃ χύσει. Καὶ σιγῶ τὰ λοιπά, τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν ἀπώλειαν, τῶν μοναζόντων τὸν σκεδασμόν, τῶν παρθένων τὴν διαφθοράν, τῶν γινομένων ὕμνων καὶ δοξολογιῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς τὴν ἀπόσβεσιν. Ἕως πότε τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν τῷ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν πτωχεύσαντι, τῷ ὑβρισθέντι, τῷ σταυρωθέντι, καὶ τοῖς φιλανθρώποις ἀγγέλοις αὐτοῦ ὑπόθεσιν λύπης καὶ κατηφείας διδόαμεν; Ἢ ἀμφιβάλλεις, υἱέ μου, ἀλλ᾿ οἶδα ὅτι οὐκ ἀμφιβάλλεις, ὡς ἐπὶ τούτοις μεγάλην ὀδύνην, καί, ἵνα εἴπω, μείζονα τῶν ἐπὶ σταυροῦ ἥλων ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν ὑπομένει, καὶ σκυθρωπότης ἀσύγκριτος τὰς ἀγγελικὰς περιτρέχει δυνάμεις; Εἶ καὶ κρίμασιν οἷς εἶδε χρηστεύεται καὶ μακροθυμεῖ, καὶ τέως ἀνέχει τὴν τιμωρίαν, καὶ τὴν ἐστιλβωμένην αὐτοῦ ῥομφαίαν κατὰ τῶν λυπούντων οὐκ ἐπαφίησι.

Τί με δεῖ πλέον πρὸς ἄνθρωπον χάριτι Θεοῦ πεπληρωμένον φρονήσεως γράφειν; Οὐκοῦν ἐνταῦθα πεπαύσομαι· καὶ γὰρ εἰ μόνον βουληθείης πρὸς τὸ σὸν ἥμερον καί φιλάνθρωπον ἐπανελθεῖν, οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ πολὺ ἀνθρωπινώτερα καὶ κρείττονα κατὰ σεαυτὸν καὶ ἀνασκέψῃ, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν ἀναθεωρήσεις. Διὰ τοῦτο προσκείσθω ἣν διὰ παντὸς ἀναφέρομεν εὐχὴν τῷ Θεῷ, καὶ πλέον οὐδέν· ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐξαποστείλας αὐτὸν ἵνα λύσῃ τὸ μεσότοιχον τῆς ἔχθρας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ εἰρηνοποιήσῃ τὰ πάντα, αὐτὸς καὶ νῦν βραβεύων εἰρήνην ἐν τῇ σῇ καρδίᾳ συντρίψοι τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν, καὶ στρέψοι τὴν ἀπὸ τῶν σκανδάλων γενομένην κάκωσιν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων εἰς τὴν ἐκείνου κεφαλήν· καὶ δοίη πάλιν τῷ συνδέσμῳ τῆς γλυκείας εἰρήνης ὡς τὸ ἀπ᾿ ἀρχῆς ἑνωθῆναι ὑμᾶς· καὶ ἀποκαθιστῶν εἰς τὴν πρέπουσαν πατράσι καὶ τέκνοις καὶ ἀδελφοῖς ἀγάπην τε καὶ στοργήν, οὕτως ἡμᾶς μὲν τῆς ταλαιπώρου ταύτης ἐξάγων ζωῆς, ὑμῖν δὲ μετὰ τῆς εἰρήνης μακρότητα ἡμερῶν παρέχων, καὶ τῆς ἐκεῖθεν αἰωνίου ζωῆς τὴν ἀπόλαυσιν. (XXIV, col. 157 C — 161 B)

честиви, не срещу врагове на кръста Христов, не срещу народи, които не знаят името божие, но срещу отци, срещу братя, с една реч, срещу родството, което са създали не плътта и кръвта, а пресветият дух божи. Докога ние ще позволяваме на дявола и на неговите демони да ликуват? Ти твърде добре знаеш, че той ликува, когато християните воюват един срещу друг и проливат братска кръв. Аз ще премълча другото: разрушаването на църквите, разпръсването на монасите, обезчестяването на девиците, прекъсването на песнопенията и славословията в свещените храмове. Докога ние ще причиняваме скръб и печал на Христа и бога наш,който е приел заради нашето спасение образ на беден, поруган и разпнат на кръст? Докога ние ще наскърбяваме неговите човеколюбиви ангели? Нима ти се съмняваш, сине мой (но аз зная, че ти не се съмняваш), че поради това Христос и бог наш претърпява голямо страдание и, нека кажа, много по-голямо, отколкото от гвоздеите на кръста, и че несравнима тъга обзема ангелските сили? Обаче той по своето решение, което сам знае, още е добър и дълготърпелив, та и досега сдържа наказанието и не повдига своя огнен меч върху тия, които го наскърбяват.

Какво повече трябва да пиша на човек, който по милост божия е изпълнен с благоразумие? И тъй тук ще прекъсна, защото, ако ти само би пожелал да се възвърнеш към кротостта и човеколюбието си, ти би постигнал не само това, но и нещо много по-добро и по-съгласно с човешката природа и би извлякъл полза от това. Затова нека бъде приложена молитвата, която ние винаги възнасяме към бога, и нищо друго: нека бог и отец на господа наш Исуса Христа, самият той, който го е пратил в света, за да разруши с кръвта на сина си преградата на враждата и да въдвори мир във всичко, нека той и сега, като даде мир на твоето сърце, да съкруши сатаната под вашите нозе, да обърне върху главата му злобата, която възникна между ромеи и българи поради неговите съблазни, и да даде пак да се съедините чрез връзката на сладкия мир, както това беше отначало. И като възстанови той подобаващата на бащи, деца и братя любов и обич, тогава да ни изведе от този тежък живот, а на вас да даде заедно с мира дълголенствие, а и благоденствие в отвъдния живот.

23. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Ὅπερ ἐν ταῖς κοιναῖς συντυχίαις ὁρῶ συμβαῖνον, τέκνον μου θεοτίμητον, ὅταν πολλάκις θόρυβος προσπίπτων ταῖς ἀκοαῖς τὸν λόγον τοῦ προσομιλοῦντος οὐ συγχωρεῖ ἐξακούεσθαι τοῦτο καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν γινόμενον κατανοῶ. Καὶ γὰρ καὶ νῦν ὡς ἔοικεν ὁ θόρυβος τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν ἀποκωλύει τοὺς λόγους ἡμῶν ταῖς σαῖς προσελθεῖν ἀκοαῖς, καὶ δι᾽ αὐτῶν εἰς τὴν ἥμερόν σου καὶ φιλάνθρωπον ψυχὴν διελθεῖν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, πῶς ἔχει λόγον τὰς τοσαύτας ἡμῶν δεήσεις ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ συμφέροντος Βουλγάροις καὶ Ῥωμαίοις ἀνηνύτους μέχρι καὶ σήμερον διαμεῖναι; Πλὴν καὶ οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος, ἐπειδὴ ἀνάγκη μοι ἐπίκειται μὴ σιωπᾶν, οὐαὶ γάρ μοι ἐστὶν ἐὰν τὸ μεσιτεύειν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καταλείψω, καὶ πάλιν γράφω καὶ οὐ παύσομαι γράφειν, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ δέεσθαι τοῦ Θεοῦ, μέχρις ἂν αἱ ὀλίγαι τῆς ζωῆς ἡμῶν ἡμέραι διατρίβειν ἡμῖν ἐν τῷ πάροντι βίῳ διδόασι.

Τέκνον ἐμόν, σπλάγχνον ἐμόν, υἱὲ ποθεινότατε, μετὰ τῆς ἄλλης ἣν ἔχεις τῶν σῶν πράξεων ἀναθεωρήσεως, καὶ τοῦτο ἐπίσκεψαι, ὅτι ἀφ᾽ οὗ τὸ Βουλγάρων γένος τὸν αὐχένα ὑπέκλινε τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν, δεύτερος σὺ τυγχάνεις ὁ τούτων δεσποτείαν ἐγκεχειρισμένος. Καὶ δίκαιόν ἐστιν ὥσπερ κληρονόμος γέγονας τῆς ἀρχῆς τοῦ σοῦ μακαρίου πατρός, οὕτω καὶ τῆς ἐκείνου κληρονόμον εἶναί σε εἰρηνικῆς ψυχῆς, καὶ τῆς ἄλλης χριστιανικῆς καταστάσεως. Ἐκεῖνος ἔπηξε σὺν Θεῷ τὸν θεμέλιον, σὲ πρέπον ἐστὶν οἰκοδομεῖν, ἀλλ᾽ οὐχὶ καταλύειν, οὐδὲ τὸν θεμέλιον ἐξορύσσειν· ἐκεῖνος συνέδησε τὸν δεσμὸν τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἀγάπης, σὺ ὀφείλεις συσφίγγειν, ὅση δύναμις, ἀλλ᾽ οὐχὶ διατέμνειν· ἐκεῖνος διὰ τῆς ἄνωθεν ἐπιπνοίας ἀπέστρεψε τὰ ὅπλα τῆς κατὰ Χριστιανῶν σφαγῆς, σὺ ὡς τιμῶν τὸν πατέρα, ὡς ἐκείνου ὑπάρχων γνήσιος υἱὸς καὶ κληρονόμος τοῦ φιλοθέου τρόπου, ὀφείλεις παντελῶς αὐτὰ ῥίπτειν ὡς ἀχρησίαν τῆς τοιαύτης ἐνεργείας. Ταῦτο προσῆκόν ἐστι φρονεῖν τῇ σῇ μεγαλοδόξῳ

До същия

Това, което аз виждам, мое богочтимо чедо, че става в обществените събрания, когато често пъти шумът, като поразява слуха, не позволява да се чуе речта на говорещия, това същото, аз мисля, става и с мене. Сега, както ми се струва, шумът на моите прегрешения пречи на речите ми да достигнат до твоя слух и чрез него да дойдат до кротката ти и човеколюбива душа; понеже, ако не беше така, как може да си обясним, че толкова много наши просби за благото и ползата на българи и ромеи до днешен ден остават неизпълнени? Но тъй като работата се намира в такова положение и тъй като върху мене лежи обязаност да не мълча (горко ми, ако престана да ходатайствувам за мир), аз пак пиша и не ще престана да пиша, както не ще престана да моля бога дотогава, докато малкото дни от нашето съществуване ми позволяват да остана още в този живот.

Чедо мое, сърце мое, сине мой пережелани, със свойствената на тебе строгост към действията си вземи пред вид и това, че откак българският народ е преклонил врат пред Христа и бога наш, ти си вторият от ония, които са получили власт над него.[1] И справедливо е, както си станал наследник на властта на блажения си баща,[2] така да бъдеш наследник и на неговата миролюбива душа и на другите християнски качества. Той с божия помощ положи основата, на тебе пък подобава да градиш (по-нататък), а не да разрушаваш, нито да подкопаваш основата. Той завърза връзки на любов с ромеите, а ти пък трябва да ги затегнеш, доколкото имаш сила, а не да ги скъсаш; той по внушение свише отвърна оръжието от убийствата на християните, а ти като почиташ баща си и си негов роден син и наследник на неговия боголюбив нрав, длъжен си съвсем да го захвърлиш като вредно нещо. Това, що трябва да мисли твоята велеславна добродетел, това трябва да пра-

---

[1] Очевидно патриарх Николай Мистик смята цар Симеон за втори християнски владетел на България, след Борис, като прескача управлението на Владимир (889 — 893). Златарски (Писмата ..., СбНУК, XII, стр. 164, бел. 1) предполага, че причина за това е краткото управление на княз Владимир или пък че през неговото царуване не се е случило някакво събитие в отношенията между България и Византия. По-вероятно е управлението на Владимир да се игнорира поради опита му да възвърне езичеството. [2] Т. е. на княз Борис (852 — 889).

ἀρετῇ, τοῦτο ποιεῖν καὶ χωρὶς τῆς ἑτέρωθεν παρακλήσεως, ἀλλ᾽ οὐχὶ τοιαῦτα οἷά περ νῦν ἐλεεινὰ πράγματα γίνεται. Ἐρωτῶ σε, τέκνον ἐμὸν, καὶ ἀποκρίθητι ἀξίως τῆς σῆς ἐπιεικείας καὶ ἀγαθότητος· εἰ τῷ βίῳ ἔτι παρῆν ὁ νῦν μετὰ τῶν ἁγίων ἐν οὐρανοῖς συνδιαιτώμενος, καὶ ταῦτα ἑώρα σε διαπραττόμενον καὶ τὰς σφαγὰς καὶ τοὺς πολέμους ἐνεργοῦντα, τίνας ἂν ἔφη πρὸς σὲ λόγους; Πῶς οἴει τοῦτον διατεθεῖσθαι τὴν ψυχήν. Ἆρ᾽ οὐκ ἂν ἐπληροῦντο δακρύων; Οὐχί σκυθρωπότητος ἐγεγόνει πλήρης καὶ κατηφείας, καὶ ἀβίωτον εἶχε τὸν βίον; οὐχὶ τὰς τιμίας τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος τίλλων ἀμφοτέραις χερσὶ μετὰ θρήνου τοιαῦτα ἐκέκραγε· Τί ποιεῖς, τέκνον ἐμόν; τί τὴν δόξαν ἡμῶν καθαιρεῖς; Τί τὸ ἔργον ὃ σὺν Θεῷ εἰργασάμην, καὶ ἐφ᾽ ᾧ τὸ καύχημα ἦν ἐμοὶ καὶ σοὶ καὶ παντὶ τῷ ἡμετέρῳ γένει καταλύεις; Τί τοὺς ἡμετέρους ἀγῶνας δι᾽ ὧν ὁ σύμπας τῶν ἀνθρώπων βίος ἔμελε μακαρίζειν ἐμέ τε καὶ τὴν ἐμὴν γενεὰν κενοὺς ἀπεργάζῃ, καὶ ζημίαν οὕτως ἀσύγκριτον σεαυτῷ καὶ ἡμῖν ἐπάγεις;

Τι οὖν; Εἰ μὲν ἐνταῦθα παρῆν καὶ σὺν ἀνθρώποις εἶχε τὴν διαγωγὴν, οὕτως ἂν διετέθη, καὶ τοιαῦτα θρηνῶν ἐκεκράγει· νῦν δὲ τοῖς ἁγίοις συνὼν καὶ Θεῷ παριστάμενος, καὶ πολλῆς ἀποδοχῆς ἠξιωμένος ἕνεκεν τοῦ ἔργου, ὃ μετὰ Θεὸν Βουλγάροις εἰργάσατο, καὶ τοῦ θεμελίου τῆς πίστεως, καὶ εἰκότως ἐπ᾽ αὐτῷ σεμνυνόμενος, καὶ τῶν νῦν ἐναντίων πραγμάτων λαμβάνων τὴν αἴσθησιν, πάντως δὲ οὐκ ἀμφιβάλλεις, τέκνον ἐμὸν, ὡς ἔστι τοῖς ἐκεῖθεν βιοῦσιν ἁγίοις ἡ τῶν ἐν κόσμῳ γινομένων αἴσθησις, οὐ πολλῷ πλέον καί τοι λύπης ἁπάσης, ἀνωτέρας τῆς ἐκεῖθεν ζωῆς τυγχανούσης, ὀδυνήσεται, καὶ μεταξὺ τῆς ἀνεκδιηγήτου ἐκείνης φαιδρότητος σκυθρωπάζων ὀφθήσεται: Τοῦτο μὲν, καὶ τὸ οἰκεῖον ἔργον ὑπὲρ οὗ τὴν ψυχὴν αὐτὸς ἔθηκεν, εἰ καὶ διὰ τῆς θείας δυνάμεως ὑπέρτερος γέγονε τῶν φονευτῶν· ταῦτο δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ οἰκείου τέκνου, ὑπὲρ οὗ δυσωπεῖ τὸν Θεὸν, πᾶν, εἴ τι καλὸν καὶ ἀρετῆς ἔνδειξιν ἔχον, παρσχεθῆναί σοι, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τῆς ἄνω δόξης προσεπικτήσασθαι τὴν κληρονομίαν. Αὐτὸν παρεῖναί σοι νόμιζε, τέκνον ἐμὸν, οὕτως ἐλεεινῶς διατεθειμένον, καὶ ἃ γράφομεν μὴ λόγους ἡμετέρους εἶναι, ἀλλ᾽ ἐκεῖνον ὡς ἀληθῶς ταῦτά σοι δια-

ви и без чуждо наставление, а не да стават такива достойни за съжаление дела, каквито произлизат сега! Питам те, чедо мое, и ти ми отговори, както е прилично на твоята кротост и доброта: ако беше жив още онзи, който сега се намира при светиите на небето, и те види, че действуваш така и вършиш убийства и войни, с какви думи би се обърнал той към тебе? Какво, мислиш, би било неговото душевно настроение, нима той не би се облял със сълзи, не би ли се изпълнил с печал и униние и не би ли сметнал живота си за непоносим? Нима той, като скубе с двете си ръце космите от побелялата си глава и брада, с ридание не би извикал: „Какво правиш, чедо мое! Защо унищожаваш нашата слава? Защо разрушаваш това, което аз с помощ божия създадох и което е станало похвала и за мене, и за тебе, и за целия наш народ? Защо осуетяваш моите трудове, за които цялото човечество ще облажава мене и моя род, и с това нанасяш на себе си и на нас несравнима щета?"

Е, какво? Ако той присъствуваше тук и живееше заедно с хората, то той би се трогнал и с ридание би възкликнал така. Но сега той се намира със светиите и стои пред бога, удостоен с голяма похвала за делото, което с помощта на бога е направил за българите, а именно за това, че е турил основата на вярата, заради което и справедливо се почита.[1] Той чувствува сегашните противни дела (разбира се, ти не се съмняваш, чедо мое, че живеещите там светии чувствуват всичко, което става в света). Нима той, ако и животът на светиите да е по-горе от всяка печал, не ще скърби много повече и не ще ли се яви сред онова неизказано сияние мрачен, първо, за собственото си дело, за което той сам е положил душата си, въпреки че поради божествената сила стои по горе от убийствата; второ, за собственето си чедо, за което моли бога да му дарува всяко благо и всичко, което е проява на добродетел, та след това ти да придобиеш като наследство небесната слава? Представи си, чедо мое, че той сам присъствува при тебе в такова достойно за съжаление положение и че това, за което ние пишем, не са наши думи, а той

[1] След като се отрекъл от престола в 889 г., княз Борис се оттеглил в манастир. След смъртта си бил обявен за светец.

λέγεσθαι. Τίς γὰρ ὅλως ἀμφιβάλλει, ὡς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἐπὶ τοῖς σήμερον γινομένοις παρὰ σοῦ οὐ σφοδρῶς ἀνιᾶται; Καὶ εἴ γε δυνατὸν ἦν ἐκ τῆς ἐκεῖθεν μακαρίας ζωῆς πρὸς τὴν ἀθλίαν ταύτην καὶ ἡμετέραν παραγενέσθαι, ἧκεν ἂν οὐ μόνον τοιαῦτα πρὸς σέ, οἷα ἔφημεν λέγων, ἀλλὰ καὶ πολὺ πλείω τούτων, ἅ τε καὶ πολλὴν ἔχων εὐπορίαν, ὡς ἀπηλλαγμένος τῆς ματαίας ταύτης περιστροφῆς, καὶ τῷ πρώτῳ νοῒ πλησιάζων, καὶ ὅλως τῆς ἐκεῖθεν πεπληρωμένος ἐλλάμψεως.

Προέφερεν, υἱέ μου θεοτίμητε, τὸ σὸν γράμμα τὸν μέγαν Μωσῆν, καὶ τῇ ἐκείνου μνήμῃ ἔγραψας οἷα δὴ καὶ ἔγραψας. Καὶ τίνα πρὸς τὸν Μωσῆν ἔχει τὰ ἡμέτερα κοινωνίαν; Ποίους ἐδέξω παρὰ Θεοῦ χρησμούς; Ποῦ δὲ τὴν θεῖαν ἐθεάσω δόξαν τοιαῦτα ποιεῖν προτρεπομένην οἷα πράττεις; Ποίας δουλείας, ποίας κακώσεως λυτρωτὴς ἀνεφάνης τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ; Ἐῶ γὰρ λέγειν, ἐπεὶ πολλάκις αὐτὰς ἐξετραγῳδήσαμεν, ὅσαι κακώσεις παρ' ὑμῶν καὶ κατέλαβον καὶ καταλαμβάνουσι καθ' ἑκάστην τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ· μή, τέκνον ἡμῶν, οὐκ ἔστι ταῦτα Θεοῦ προτροπῆς, οὐδ' ἀποστολῆς, ἀλλ' ἀνθρωπίνης οἴμοι πῶς εἴπω ἐπηρείας καὶ πράττειν ἀπεναντία τοῦ θεϊκοῦ θελήματος προαιρουμένης. Ἔλεγε δὲ καὶ τὸ γράμμα καὶ ὅτι τῶν προπατόρων καὶ πατέρων πεπονηκότων, ἡμεῖς ἀπολαύομεν τῶν ἐκείνων πόνων· καλῶς· καὶ ἦν ἁρμόδιον, τέκνον ἡμῶν, τοῦ σοῦ ἁγίου Πατρὸς ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης πράγμασι τῆς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων πολλὰ καμόντος ἀπολαύειν ὑμᾶς ἀκολούθως τῶν ἐκείνου καμάτων, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς ἐναντίαν τρέπεσθαι γνώμην, οὐδ' ἐν ἐκείνοις στρέφεσθαι καὶ νομίζειν ἀπόλαυσιν ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνος, ἵνα σὺν Θεῷ καταργηθῇ μακροὺς ἐνεδείξατο πόνους.

Εἶπον ταῦτα ἐκ τοῦ τὸ σὸν ἀναλέγεσθαι γράμμα, διδοὺς τὴν ἀπόκρισιν· λέγομεν δὲ πάλιν, ἃ καὶ πρότερον πολλάκις εἰρήκαμεν· Ῥίψον τὰ ὅπλα, τέκνον ἐμόν· παῦσον τοὺς πολέμους καὶ τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις, ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτὴν μετὰ τοῦ μακαρίου προφήτου, εἰ καὶ ἀνάξιος παραινῶ, καὶ ἀντὶ ταύτης τῆς προαιρέσεως ἐπιζήτησον ἃ ἴσως καὶ σὲ δίκαιον λαβεῖν, καὶ Ῥωμαῖοι δώσουσι προθύμως. Χρυσὸν εἰ βούλει καὶ ἄργυρον, γῆς τὴν ἐνδεχομένην ἀπόμοιραν, ἄλλων τινῶν πραγμάτων δόσεις, ὅσα καὶ Βουλγάρους εὐφρανοῦσι, καὶ Ῥωμαίοις οὐκ ἔσται ἡ δόσις ἀφόρητος·

в действителност разговаря с тебе. Защото изобщо кой ли би могъл да се съмнява, че тоя божи човек няма да започне силно да скърби за онова, което се върши днес от тебе? И ако беше възможно да се завърне той от оня блажен живот в този наш жалък живот, не само казаното [по-горе] от нас, но и много повече би ти казал, защото той като свободен от тази суетна превратност, приближен към висшия разум, изпълнен с божествена светлина има по-голяма възможност за това.

Писмото ти, богочтими ми сине, споменава за великия Мойсей и това, което си написал, е написано в спомен за него. Но какво общо има нашето дело с Мойсея? Какви предсказания ти си получил от бога? Где си ти видял божията слава, която да заповядва да правиш такива дела, каквито ти правиш? От какво робство, от какво зло си избавил божия народ? Аз няма да повтарям, тъй като много пъти вече описвам със скръб, какви бедствия поради вас са постигнали и постигат всеки ден божия народ. Всичко това става, чедо наше, не по божия подбуда и внушение, а по човешко — уви! как да кажа — злорадство, което предпочита да се правят противни на божията воля дела. В писмото се говореше още, че ние след подвизите на праотците и отците се ползуваме от трудовете им. Добре! Но в такъв случай следвало би, чедо наше, тъй като твоят свети отец много се е трудил за мира между ромеи и българи, и вие да се ползувате съответно от неговите трудове, а не да се обръщате към противното мнение, не да се занимавате с такива дела и да смятате за нещо добро онова, за прекратяването на което той с божия помощ е положил много трудове.

Ето какво ти възразявам, като прочетох писмото ти. Ще кажа пак, както вече много пъти по-рано сме казали: захвърли оръжието, чедо мое, прекрати войните и кръвопролитията, потърси мира и се устреми към него, съветвам те аз, ако и недостоен, заедно с блажения пророк. Вместо сегашните домогвания поискай онова, което може би справедливо би било да получиш и което ромеите на драго сърце ще ти дадат. Злато ли желаеш, или сребро, или подходяща част земя, или да ти се дадат други неща, които са за българите приятни, а за ромеите неотегчителни. Срещу роме-

γεγόνασι πλειστάκις καὶ Πέρσαις πόλεμοι πρὸς Ῥωμαίους, καὶ Βουλγάροις τοῖς ὑμῶν προγόνοις, ὡσαύτως καὶ ἐπὶ χρόνοις νῦν μὲν πλείοσι νῦν δὲ ἐλάττοσιν· ἀλλὰ τέλος ἔλαβον, καὶ πρὸς σπονδὰς κατήντησαν εἰρηνικάς, ὡρισμένων τελῶν χορηγουμένων, ποτὲ μὲν ἐξ ἐκείνων πρὸς Ῥωμαίους, ποτὲ δὲ Ῥωμαίων ὑποτελούντων ἐκείνοις. Καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοιαύτη ἐστὶ τῶν πολέμων ἡ φύσις. Τὸ δὲ φιλονεικεῖν παντελῶς ἀρχὴν λαβεῖν ἀλλοτρίαν, καὶ Κύριον αὐτὸν καταστῆσαι τοῦ ὅλου γένους καὶ τῆς ἐξουσίας, τοῦτο τῶν πάνυ δυσχερεστάτων, πρὸς δὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν καὶ παντελῶς ἀδύνατον. Ταῦτα ἐπειδὴ πλειστάκις ἐγράφη, ἴσως καὶ νῦν οὐκ ἔδει γραφῆναι, ἀλλ᾽ ὅμως τὸ γράμμα διὰ βραχέων ἀπεμνημόνευσεν· ἓν δὲ προσθεὶς ἔτι τοῦ γράφειν πεπαύσομαι.

ите обаче са имали често пъти войни персите и българите, вашите прадеди, войни малко или много продължителни, но все пак те са се свършвали с мирни договори, според които била установявана дан, плащана понякога от другите на ромеите, а понякога от ромеите на другите. Такова е обикновено естеството на войните. Но да се съперничи изобщо, за да се заграби чужда власт — да станеш господар на цял народ и държава, — това е едно от най-тежките дела, а спрямо ромейското царство е и съвсем невъзможно. Може би и сега не трябваше да се пише, понеже много пъти се е писало за това, но все пак трябваше накратко да се спомене в писмото. Ще прибавя още едно и ще свърша.

Οὐδὲν οὕτως ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἴδιον, ὡς τὸ ἀτάραχον καὶ γαληναῖον τῆς ψυχῆς καὶ τὸ καθάριον ἔν τε λόγοις καὶ πράξεσι. Διὰ τί οὖν, τέκνον ἡμῶν, ἀνάξια ποιῶν τῆς σῆς ἀρχῆς ὑβριστικῶς γράφεις πρὸς τοὺς ἐγκεχειρισμένους ὑπὸ τῆς ἄνωθεν ψήφου τὴν βασιλείαν, ἣν μόνην ὁ Θεὸς ἀκατάλυπτον ἐπὶ γῆς ἔπηξεν; Εἰ καὶ κρίμασιν οἷς οἶδε παραχωρεῖ τοῖς νομίζουσιν ἐπιτίθεσθαι, μέχρις ἂν ὁ παρ᾽ αὐτοῦ διωρισμένος καιρὸς ἐπιστῇ· καθ᾽ ὃν πάντες καὶ ἑκόντες καὶ ἄκοντες ὑποκλινοῦσι τὸν αὐχένα, καὶ τὴν αὐτῆς κυριότητα, καὶ ὁμολογήσουσι καὶ προσκυνήσουσι· γράφεις ὡς εἰκὸς ἃς οἱ πολέμιοι ἀντιλογίας προβάλλονται· γράφε ἀντιλέγων καὶ μὴ ὑβρίζων, ἀλλὰ φυλάττων τὴν ἐξ ἀρχῆς πρέπουσαν τοῖς ἄρχουσι μεγαλοπρέπειαν, καὶ μὴ καταβαίνῃς πρὸς τὸ εὐτελὲς καὶ ταπεινὸν τῆς σῆς ἐξουσίας ἀνάρμοστον. Εὐτελῶν γὰρ ἀνθρώπων ὑβρίζειν, καὶ ἵν᾽ εἴπω μὴ γνωριζόντων εὐσχημοσύνην, ἀλλ᾽ οὐχὶ τῶν ἀναβεβηκότων καὶ εἰδότων ἑτέρως εὐσχήμονας ἀποτελεῖν. Ἢ ἀγνοεῖς, τέκνον ἡμῶν, ὅτι ὡς ἐπίπαν οὐ μόνων τῶν ἄρχειν λαχόντων, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων σεμνότητος ἀντιποιοῦνται, τὰς ὕβρεις ὥσπερ τι ῥύπασμα διωθοῦνται καὶ ἀποστρέφονται, καὶ φείδονται τὸ καθάριον τῆς γλώττης καὶ τῶν λόγων καὶ πρό γε τούτων τῆς γνώμης ἐν τῷ ῥυπάσματι περισύρειν τῶν ὕβρεων.

Нищо тъй не е свойствено на един началник и владетел, както невъзмутимостта и спокойствието на душата и искреността в думи и дела. И тъй, чедо наше, защо извършваш недостойни за твоята власт дела и пишеш хулно на ония, на които от висшата воля е поверено царството, което единствено бог е учредил на земята като неразрушимо. Макар той по свое произволие и да отстъпва на ония, които имат обичай да вършат нападения, обаче това ще бъде до определеното от него време, когато всички щат-нещат ще преклонят врат и ще признаят неговото господство и ще се поклонят. Ти справедливо пишеш, че враговете обикновено си противоречат един на друг. Пиши, като [ни] противоречиш, но не обиждай, а запазвай достойнството на владетелите, което от древно време подобава, и не изпадай в простота и низост, които са несъобразни с твоята власт. Понеже да се хули е свойствено на долните хора и, тъй да кажа, на незнаещите приличие, а съвсем не на ония, които са издигнати и, от друга страна, знаят да проявяват приличие. Нима ти не знаеш, чедо наше, че обикновено не само самодържците, но и ония хора, които претендират за почтеност, странят и се отвръщат от хулите като от нещо скверно, съблюдават чистотата на езика и речта си и наймного се грижат да не осквернят помислите си с хули.

Τί με δεῖ λέγειν ἀρχαίους τε καὶ νέους Πέρσας, Ἀγαρηνούς, ἄλλους πρὸ τούτων, ὅσοι ἀρχὰς ἐπιστεύθησαν; Ὡς πολλάκις πολέμων ἀναμεταξὺ κινουμένων, τὰ μὲν τοῦ πολέμου ἐνήργουν, ὕβρεων δὲ καλῶς καὶ ἀρχικῶς φρο-

Какво трябва да кажа за старите и новите перси, за агаряните и други предишни [народи], на които им беше дадена власт? Те, когато са имали войни помежду си, изпълнявали са свойственото на войната, но разсъждавайки добре и по

νοῦντες ἀπείχοντο Καὶ μέχρι τοῦ νῦν οὔτε ὁρᾶται γινόμενον. Γράφουσιν Ἀγαρηνοὶ τὰ μὲν ἄλλα ὅσα ὑποβάλλουσι τῶν πραγμάτων αἱ ὑποθέσεις, τὴν ὀφειλομένην δὲ καὶ προσηγορίαν καὶ τιμὴν ἀποσώζοντες τῇ βασιλείᾳ. Οὕτω καὶ σύ, τέκνον ἡμῶν, τὸ πρέπον τῇ σῇ μεγαλοπρεπείᾳ σώζων, ἀπέχου τῶν ὕβρεων, ὅταν γράφῃς· μάλιστά γε καὶ τοῦ πρὸς σὲ στελλομένου βασιλικοῦ γράμματος μηδὲν ὑβριστικὸν ἔχοντος, ἀλλ' ἐπιεικῶς προσδιαλεγομένου, καὶ τὴν ὀφειλομένην σοι τιμὴν διαφυλάττοντος. Καὶ γὰρ οἶδας ὡς εἴ τι καὶ πολλάκις πρὸς σέ τραχύτερον οἱ τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν διέποντες σὺν Θεῷ ἔγραψαν, οὐ παρ' ἑαυτῶν εἰς τοῦτο κεκίνηνται, ἀλλὰ σοῦ γράψαντος ἃ μὴ προσῆκον ὑπῆρχε, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸ τραχύτερον διατυπῶσαι τὸ γράμμα ἐξεβιάσθησαν· ὥστε ἡ μὲν τραχύτης ἐκ τῶν σῶν ὕβρεων λαμβάνει τὴν ἀφορμήν. Ἡ δὲ βασιλικὴ διάθεσις διασώζουσα τὸ οἰκεῖον, ἀδελφόν σε ὀνομάζει καὶ φίλον ἠγαπημένον, καὶ ὅσα στοργῆς καὶ ἀγάπης ἐστὶν ἀληθινῆς· καὶ ἵνα τὸ πᾶν εἴπω, ἀγκαλιζομένη φιλοφρόνως οἷα πατὴρ οἰκεῖον υἱόν.

Χρὴ οὖν καὶ σὲ τὴν ὁμοίαν διάθεσιν ἐπιδείκνυσθαι, καὶ ὡς εἶπον τὰ μὲν ἄλλα τοῦ πολέμου γράφειν οἷα βούλει, τὰς δὲ ὕβρεις ἀφιέναι, καὶ προσάγειν τοιαύτην τιμὴν ἐν τῷ σῷ γράμματι, ὁποίας καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ βασιλέως ἀξιούμενος διαδείκνυσαι. Ταῦτά σοι γράφω, τέκνον ἐμόν, ἵνα καὶ διὰ τοῦτο γνῷς, ὅτι ὡς πατὴρ ἀληθῶς φιλῶν, καὶ τῆς σῆς δόξης καὶ τιμῆς κηδόμενος, ἐν οἷς τι κατανοῶ τῇ σῇ δόξῃ ἀπρεπὲς καὶ ἀνάρμοστον οὐ βούλομαι σιωπᾶν, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ ὅσον εἰς ἐμὴν ἧκεν δύναμιν πειρῶμαι τὴν ὑμετέραν συνιστᾶν εὐδοξίαν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς δόξης ὁ τῆς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς χορηγός, αὐτὸς πᾶσαν πρᾶξιν ὅση πρὸς ἀδοξίαν ἀπάγει ποιήσειεν ἐκποδών, καὶ καταισχύνοι τὸν πονηρὸν δαίμονα, ὃς ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τοῦ νῦν καταισχύνειν οὐκ ἐλλείπει διαγωνιζόμενος τὸ τετυγμένον τοῦ Θεοῦ πλάσμα· καὶ δοίη εὐδόξως ὑμᾶς καὶ τῆς παρούσης μεταστῆναι ζωῆς καὶ δόξης ὁπότε τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ βουλήματι παραστῇ, εἰς τὴν ἀμάραντον δόξαν κατασκηνῶσαι σὺν πᾶσι τοῖς ἀπ' αἰῶνος ὑπ' αὐτοῦ δοξαζομένοις. (XXV, col. 161 B — 168 D)

царски, удържали се от обиди. И досега не се е видяло да става нещо такова. Агаряните пишат всичко друго, което им налага положението на работите, но спазват подобаващата за царската власт чест и уважение. Тъй и ти, чедо наше, като запазваш достойнството на своето величие, удържай се от обиди, когато пишеш, а особено когато изпращаното до тебе царско писмо не съдържа нищо обидно, но като запазва дължимото към тебе почитание, представя от себе си само благосклонен отговор. И ти знаеш, че ако управляващите по божия воля ромейското царство и да са ти писали често пъти грубо, то това са сторили не по свой почин, а защото ти си сам писал това, което не подобаваше, и те са били принудени да прибягнат към по-сурови изрази. Така щото суровостта е била предизвикана от твоите обиди. Императорите, оставайки верни на своето разположение към тебе, те наричат брат и любим приятел. И тази любов и разположение са истински. С една реч, тук се проявява същата искреност, каквато проявява баща към собствения си син.

И тъй, трябва и ти да показваш подобно разположение. Както казах, пиши по работите на войната каквото искаш, но остави обидите и отдавай в писмото си същото почитание, с което се удостояваш от императора. Това ти пиша, чедо мое, за да узнаеш и по тоя начин, че понеже аз искрено те обичам като баща и се грижа за твоята слава и чест, не искам да мълча, ако чуя нещо неприлично и несъответно на славата ти, но според силите си всякак се старая да поддържам вашата добра слава. А пък бог на славата, подателят на настоящия и бъдещия живот, нека сам да отблъсне всяко действие, което води към безславие; да посрами лукавия демон, който от начало и до сега не престава да унижава в постоянна борба украсеното божие създание; да ви даде славно да преминете от този живот и слава, когато бъде угодно на неговата света воля, и да се поселите в неувяхваща слава заедно с всички прославени отвеки от него.[1]

[1] Това писмо е било написано в отговор на едно писмо от цар Симеон до Роман Лакапин, което е загубено. По всяка вероятност писмото на Николай Мистик е било писано през първата половина на 923 г. Вж. *Златарски*, Писмата . . . , СбНУК, XII, стр. 168.

24. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Εἰ καὶ πλειστάκις ἔγραψα, τέκνον ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς κοινῆς εἰρήνης καὶ σωτηρίας τῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν τέκνων, τέκνα γὰρ ἐκείνου Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι, καὶ τῷ τιμίῳ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ αἵματι ἐξηγορασμένοι, καὶ λαὸς αὐτῷ περιούσιος ἀνατεθειμένοι· ἀλλὰ γὰρ εἰ καὶ πλειστάκις ἔγραψα περὶ τοῦ κοινῇ συμφέροντος ἑκατέρῳ γένει, καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη τὰ παρ᾽ ἡμῶν γεγραμμένα, οὐκ ἀφίσταμαι τοῦ γράφειν, οὐδ᾽ ἀποστήσομαι τὸ ἐμοὶ κεχρεωστημένον πληρῶν, καὶ ὅσον ἐμοὶ δυνατὸν τῆς ἀπειλῆς ἐκείνης ἔξω καθιστῶν ἐμαυτὸν τῆς ἀπειλούσης τῷ σκοπεῖν τεταγμένῳ, ὅταν μὴ τὴν ἐπερχομένην ῥομφαίαν ἀναγγείλῃ κατὰ τοῦ ταύτην δεχομένου, ἐξ αὐτοῦ τὸ αἷμα ζητεῖσθαι τοῦ διὰ τῆς ῥομφαίας ἀπολωλότος. Οὗτος ὁ φόβος καὶ πρότερον καὶ νῦν ποιεῖ, τέχνον μου ἠγαπημένον, μὴ σιωπᾶν· ἅμα δὲ καὶ λογισμός τις ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰσῆλθέ με, ὅτι εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλά γε νῦν ἡ σὴ καλὴ καὶ ἥμερος ψυχή, ὅσα ἐγὼ τὴν σὴν φύσιν ἐνόησα τὴν ὀλίγην ἐκείνην ὥραν ἐν ᾗ ἑνωθῆναι ὑπῆρξε, δέξεται πατρὸς τὸν υἱὸν ἀγαπῶντος παραίνεσιν, καὶ σβέσει τὸ πῦρ καὶ τὴν φλόγα τὴν τέως ἀνάπτειν φιλονεικοῦσαν καὶ διαλημαινομένην Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους. Πάλιν οὖν δυσωπῶ, πάλιν οὖν παραινῶ, πάλιν αἵματι δακρύω τὰ παρόντα γράμματα ἐπιστέλλων. Καὶ γὰρ εἰ δάκρυσιν ἀντὶ μέλανος δυνατὸν ὑπῆρχε γράψαι τὰ γράμματα, ἐθεάσω ἂν τὴν τῶν ἐμῶν δακρύων φύσιν ὡς οὐ παρὰ πολὺ αἵματος ἀποδέουσι. Καὶ πῶς γὰρ οὐ μέλλω τοιαῦτα δάκρυα φέρειν, ὅταν ἐπὶ νοῦν ἀνανήψωμαι τὰ πάθη καὶ τὰς συμφοράς, τὴν οὐκ ἔχουσαν παράδειγμα τῶν κακῶν τραγῳδίαν, ἣν ἐφιλονείκησεν ὁ Σατανᾶς ἐξ αἱμάτων Χριστιανικῶν, καὶ σφαγῶν, καὶ ὀλέθρου τοσούτου ἐπισκοπείων, μοναστηρίων, ἰδιωτικῶν οἴκων, εἰς τὸν βίον εἰσαγαγεῖν, καὶ τῷ μετέπειτα γένει τὴν τοιαύτην παραπέμπει διήγησιν;

Διὰ τοῦτο, υἱέ μου ἠγαπημένε, ἃ πρὸς τοὺς θεοστεφεῖς ἡμῶν βασιχεῖς γλώσσῃ προσφθέγγομαι, ταῦτα καὶ σοὶ τῷ γράμματι διαλέγομαι. Ἀποβλέψατε πρὸς τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν, ἀποβλέψατε πρὸς τὴν τῶν ὑπηκόων σωτηρίαν, μὴ ἐπιμείνητε τῇ κακίστῃ φιλονεικίᾳ μηδὲ προτιμήσητε τὰς σφαγὰς καὶ τὰ αἵματα, τὰς

До същия

Ако и вече много пъти да съм писал, чедо наше, за общия мир и за спасението на чедата на Христа и бога наш, понеже ромеите и българите като изкупени с драгоценната кръв на неговата плът са негови синове, а като посветени нему са негов избран народ; ако и много пъти да съм писал за общата полза на двата народа и моите писма да са били оставяни без внимание, все пак аз не се отказвам да пиша и няма да престана да изпълнявам дълга си. Доколкото [ми] е възможно, ще заставам вън от заплахата, която виси над поставения да бди, за да не би да пропусне да извести за надвисналия меч срещу онзи, който ще понесе удара, та да се иска от него сметка за кръвта на онзи, който погине от меч. Този страх, както и преди, тъй и сега не ми позволява, любимо ми чедо, да мълча, а освен това сега ми е дошла мисъл, че ако не преди, то поне сега твоята прекрасна и кротка душа — доколкото аз узнах характера ти през нашето непродължително свиждане — ще приеме наставленията на един баща, който обича сина си, и ще угаси огъня и пламъка, който със силното си избухване вреди на ромеи и българи. И тъй, отново умолявам и пак увещавам, и пак се обливам с кървави сълзи при изпращането на това писмо. Ако да беше възможно да се пише със сълзи вместо с мастило, то ти би видял, че сълзите ми по същество никак не се отличават от кръвта. Че и как да не проливам такива сълзи всеки път, когато ми идват на ум ония страдания и злополуки, оная безмерно гибелна трагедия, която сатаната се стараеше да въведе в нашия живот чрез християнска кръв, убийства, чрез толкова голямо опустошение на епископства, манастири и частни домове и оставя на бъдещото поколение такава [печална] история!

Затова, любими сине, аз ще ти изложа писмено онова, което устно говорих с нашите боговенчани императори: обърнете внимание на благото от мира, погледнете на спасението на поданиците, не упорствувайте в това най-лошо съперничество, не предпочитайте убийствата, кръвопролитията, овдовяването и безчадието; спомнете си ония прекрасни и приятни

χηρείας, τὰς ἀπαιδείας· ἀναμνήσθητε τῶν καλῶν πραγμάτων καὶ ἡδίστων, ὅσα ἐκ τῆς εἰρήνης Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάροις περιεγίνετο. Ἀλλ' οἱ μὲν τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖς φασιν ἕτοιμοι πειθαρχεῖν τῇ παραινέσει, καὶ δέχονται τὴν παράκλησιν, καὶ οὐ μνησικακοῦσιν οὐδ' ἐπιζητοῦσι τὸν πόλεμον ἔτι, κἂν δεινὰ παρὰ Βουλγάρων πεπόνθασι, κἂν ἐλπίδα φέρουσιν ἐξ ὧν ἀδίκως ὑπέστησαν παρ' ὑμῶν, καὶ ἐξ ὧν ἱκανοὶ μάλιστα μετὰ τῆς ἄνωθεν δικαιοσύνης ἀνακαλεῖσθαι τὴν ἑαυτῶν ὡς ὑμεῖς νομίζετε κάκωσιν. Σὲ δὲ πρὸς τὴν ὁμοίαν καταστῆναι γνώμην δυσωπῶ, καὶ ἀναλαβεῖν ὅμοιον φρόνημα, καὶ ἀρκεσθῆναι τοῖς φθάσασι χαλεποῖς. Ἱκανὸς γὰρ ὁ παρεληλυθὼς χρόνος, μᾶλλον δὲ καὶ πέρα τοῦ ἱκανοῦ τοσαύτας δημιουργήσας συμφορὰς ἀνεπιλήστους μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων. Ἐνθυμήθητι, τέκνον μου, τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπώλειαν, ὅσαι εἰς τάξιν ἐπισκοπείων, ὅσαι μοναστηρίων, τὸν φόνον τῶν ἱερέων, τὴν φθορὰν τῶν παρθένων, τῶν μοναζόντων τὴν ὕβριν. Μὴ ταῦτα παρόψεται ὁ Θεός; Οὐχὶ τὴν μακροθυμίαν ἣν ἐπεδείξατο μέχρι τοῦ παρόντος ὡς φιλάνθρωπος, ὡς ἀνεξίκακος τὴν ἐπιστροφὴν ἀναμένων, πρὸς ὀργὴν ἐκκαύσῃ; καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῆς τοσαύτης ἐπάξει μιαιφονίας; Καὶ τίς ἂν λογικὴν σύνεσιν ἀποσώζων οὐ συνθήσεται; Ἐπάκουσον ἡμῶν, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ἄκουσον Πατρὸς ἀγαπῶντός σε καὶ τὸ σὸν ἔθνος· ὁ Θεὸς γὰρ οἶδεν ὅτι ἀγαπῶ ὑμᾶς, καὶ ἀλγῶ καθὼς ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, οὕτως καὶ ὑπὲρ Βουλγάρων.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν Ῥωμαίων ἔχω τινὰς ἐλπίδας χρηστοτέρας, ἀποβλέπων ὡς ἄδικα πάσχουσι, καὶ εἰδὼς ὅτι ἀεὶ τοῖς ἀδικουμένοις Θεὸς ὑπερέχει βοηθείας χεῖρα, ὁπότε παραστῇ τῇ τούτου ὑπερσόφῳ κρίσει. Καὶ ἐνίοτε ἀναβάλλεται τὴν ὑπομονὴν, ἐκκαλύπτειν βουλόμενος τῶν πασχόντων τὰ ἄδικα. Περὶ Βουλγάρων οὐκ ἔχω τινὰ χρηστοτέραν ἐλπίδα θεωρουμένην· ἐδόξατε γὰρ εὐτυχίαν τινὰ περιβαλέσθαι. Ἀλλὰ τί τὸ εὐτύχημα ὅταν οὐκ ἔχει στρατηγοῦσαν τὴν δικαιοσύνην; Συνέβη καὶ ἄλλα ἔθνη κατὰ καιρούς τινας εὐτυχῆσαι, καὶ ὡς ἐνόμισαν αὔξησίν τινα προσλαβεῖν, ἀλλὰ τῇ φιλοπολέμῳ προαιρέσει κατέστησαν εἰς τελείαν ἀπώλειαν, καὶ οὐδ' ὄνομα περιλείπεται αὐτῶν τὰ νῦν ἐν ἀνθρώποις γινωσκόμενον, πλὴν ὅσα οἱ τὰς ἱστορίας ἀναλεγόμενοι τὴν μνήμην αὐτῶν περιφέρουσιν. Οἶδα ὅτι καὶ αὐτὸς, υἱέ μου ἠγαπημένε, φιλομαθὴς ὢν καὶ τῶν παλαιῶν διερχόμενος τὰς βίβλους ἐπιγινώσκεις ἃ γράφομεν. Ἀπεύχομαι τοίνυν, φοβοῦμαι δὲ μὴ,

дела, които от мира се падныха на ромеите и българите. Но ромейските императори казаха, че са готови да послушат [нашите] наставления и да приемат съвета ни, не злопаметствуват и не искат повече война, ако и да са жестоко изпатили от българите, и се надяват, че за всичко, което са несправедливо претеглили от вас, те, особено с помощта на висшето правосъдие, ще бъдат способни да прекратят своята според вашето мнение злина. Но аз те моля и ти да имаш същото мнение, да покажеш същото благоразумие и да се задоволиш със станалите вече бедствия. Защото достатъчно, повече от достатъчно време се измина, през което станаха сред ромеи и българи толкова незабравими нещастия. Спомни си, чедо мое, за унищожението на божиите църкви, епископии, манастири, за избиването на свещенослужители и за насилието над девиците и поруганието на монасите. Нима бог няма да види това? Нима онова дълго търпение, което като човеколюбив и незлобив е проявявал досега, очаквайки поправление, той няма да обърне в гняв и няма да отмъсти за такова кръвопролитие? Та и кой човек със здрав смисъл няма да се съгласи с това? Послушай ни, човече божи, послушай баща си, който обича тебе и твоя народ! Защото бог знае, че аз ви обичам и страдам както за ромеите, така и за българите.

Обаче относно ромеите аз имам някои по-добри надежди, като виждам, че те несправедливо страдат, и като зная, че бог всякога протяга своята помагаща ръка на онеправданите, когато той реши с премъдрия си съд. И понякога той подълго време чака, като иска да разкрие неправдите спрямо страдащите. Относно пък българите аз не виждам никаква добра надежда, защото вие мислите, че ви съпътствува някакво щастие. Но какво значение има щастието, когато няма справедливост? Случвало се е и други народи понякога да бъдат щастливи и те са помисляли, че са достигнали до известно величие, но окончателно са загивали поради войствената си наклонност и дори името им не е известно днес между хората и за тях сега знаят само ония, които четат историята. Аз зная, мили ми сине, че и ти като любознателен читател на съчиненията на древните разбираш за какво пишем. И тъй, умолявам те, но в същото

ἐπιμενόντων ὑμῶν ταῖς σφαγαῖς καὶ τοῖς πολέμοις, ἄπρακτος ἡ εὐχὴ καταστῇ, τοῦτο καὶ ἐφ' ὑμῖν συμβήσεται. Ἀλλὰ μὴ εἴη τοῦτο, μηδὲ γένηται, μηδ' ἀπαντήσῃ Χριστιανοῖς οὖσιν ὑμῖν πρὸς τοιοῦτον καταντῆσαι τέλος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ μέσου γενέσθαι τὰ σκάνδαλα ἃ ὑπέβαλεν ὁ πονηρὸς, καὶ τῆς σπορᾶς ἐκείνου τὰ ζιζάνια· καὶ τὸ Βουλγάρων ἔθνος πάλιν τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰρήνην ἐπανελομένους ἐν εὐπαθείᾳ, ἐν εὐζωίᾳ διατελεῖν τῇ μιᾷ κεφαλῇ τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν, οὗτινος καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι σῶμα τυγχάνουσι, καὶ φυλαττομένους καὶ αὐξανομένους. (XXVI, col. 168 D — 172 B)

то време се боя да не би просбата ми да остане неизпълнена, да не би и вас да постигне същото, тъй като вие упорствувате да вършите убийства и войни. Но да не стане това, да не се случи и да не постигне и вас, християните, такъв край, а, напротив, нека бъдат изтръгнати съблазните и плевелите, посеяни от лукавия. Нека прочее българският народ, като приеме отново мира Христов, живее в доволство и благополучие, запазван и умножаван от единствения глава, Христос и бог наш, чиито членове са ромеи и българи.[1]

25. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

Ὁσάκις ἂν ὁρμήσω πρὸς σὲ, υἱέ μου θεοτίμητε, γράφειν, ἐλπίδες χρηστότεραι τὴν ἐμὴν περιλαμβάνουσι ψυχὴν, ὅτι πάντως τὴν σὴν ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν τὸ γράμμα παρακαλέσει, καὶ πρὸς εἰρήνην ἐκκαλέσεται, καὶ τὸ πέρας τῆς αἰτήσεως ἕξομεν, ὥσπερ τινὸς γλυκείας αἰσθάνομαι διαθέσεως, καὶ τὴν ψυχὴν ἐλαφρύνομαι τῆς ὀδύνης ἣν ἐπὶ ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων φέρω, ἃς ὁ μισάνθρωπος δαίμων εἰς μέσον αὐτῶν ἀπέῤῥιψε, καὶ τὸ σκυθρωπὸν καὶ ἡ κατήφεια ἡ ἐπὶ τούτοις ὥσπερ δοκεῖ ἀναστέλλεσθαι. Ὅταν δὲ τὸ γράμμα τῆς σῆς μεγαλοδόξου ἀρχῆς ἀναγινώσκων διέρχωμαι, πολλαπλασιάζεταί μοι τὸ ἄλγος, καὶ βαθύτερος ὁ γνόφος τῆς ἀθυμίας τὴν ἐμὴν ἐπικάμπτει ψυχήν. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. Ἐπεὶ καὶ ἰατρὸς φάρμακον ἐπιτιθεὶς κατὰ τραύματος, καὶ βλέπων τὴν φλεγμονὴν ἐπὶ πλέον ἀγριαινομένην, πληροῦται ἀθυμίας καὶ συγχύσεως· καὶ ἡμεῖς οὖν οἱ ταπεινοὶ, κρίμασιν οἷς ἐπίσταται ὁ Θεὸς, εἰς τὸ τὰ τῶν ψυχῶν πάθη θεραπεύειν κατασταθέντες, ἐπείπερ ὁρῶμεν τὴν κατὰ δύναμιν προσαγομένην θεραπείαν ὠφελοῦσαν οὐδὲν, ἀλλὰ τὸ τραῦμα οἴμοι τῷ ἀθλίῳ, καὶ ἡλίκον τραῦμα, ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόπτον, ὅλως κατηφείας καὶ σκυθρωπότητος καὶ συγχύσεως, οὐμενοῦν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅσου πληρούμεθα· μάλιστα μὲν τὴν σὴν, υἱέ μου θεοτίμητε, μεγάλην φρόνησιν, οὐ φήμαις, ἀλλ' αὐτῇ πείρᾳ γινώσκοντες· καὶ

До същия

Всеки път, когато се залавям да ти пиша, благочтими ми сине, душата ми се обзема от все по-добри надежди, че писмото ми[2] ще произведе впечатление върху твоята кротка и човеколюбива душа и ще я склони към мир, че ние ще достигнем целта на молбата си. Чувствувам известно приятно разположение на духа и душата ми се облекчава от скръбта, която ме обхваща поради общите нещастия на ромеи и българи, причинени от човеконенавистника дявол, а съкрушението и мрачността като че ли изчезват. Но колчем прочитам писмото на твоята всеславна власт, скръбта ми отново се увеличава и още по-дълбок мрак на отчаяние обзема душата ми. Така обикновено бива. Както един лекар, като тури лекарство на раната и види, че възпалението се усилва, се отчайва и смущава, тъй и ние, смирените, поставени по божие решение за лекуване на душевните страдания, като виждаме, че лекуването, което ние прилагаме според нашите сили, не принася никаква полза, а раната — горко на мене, клетия, и то каква рана! — отива към още по-лошо, се изпълваме от неизразима печал, мрачност и смущение! Това изпитваме, още повече че знаем, богочтими ми сине, твоето голямо благоразумие и не по слух, а от опит, защото онова време, когато ние беседвахме по-

[1] Това писмо на Н. Мистик било написано около средата на 923 г. Планът на Цар Симеон за съюз с африканския халиф е бил разстроен поради залавянето на българските и арабските пратеници от византийците. Византийското правителство смятало, че моментът е благоприятен и че Симеон след своя неуспех щял да бъде склонен да сключи мир. Вж. *Златарски*, Писмата. . . , СбНУК, XII, стр. 173. — *Същият*, История, I, 2, стр. 448—451. [2] Настоящето писмо било написано около средата на 923 г. Вж. *Златарски*, Писмата . . . , Сб НУК, XII, стр. 172, 177—179.

γὰρ ἐκεῖνος ὁ καιρὸς, καθ᾽ ὃν ἀλλήλως πρὸς ὁμιλίαν συνήλθομεν, εἰ καὶ ὀλίγος ἦν, ἀλλ᾽ οὖν ἱκανὴν παρέσχεν ἡμῖν γνῶσιν τῆς σῆς τελειοτάτης φρονήσεως.

Καὶ λαμβάνει μὲν ἡμᾶς ἔκπληξις, δριμυτάτη δὲ συνέχει ὀδύνη πῶς ἄνθρωπος τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος, οἷον ἐγὼ καταμαθεῖν ἔσχον, οὐ μόνον ὑπὸ τῆς οἰκείας φρονήσεως τοῦ πονηροῦ δαίμονος κατανοεῖς τὴν ἐπήρειαν, καὶ μετὰ τῆς ἄνωθεν δυνάμεως τὰ ἐκείνου καταπατεῖς μηχανήματα, καὶ τὰ σκάνδαλα εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀποῤῥίπτεις, καὶ γίνῃ τῆς σοι πρεπούσης ἀρετῆς καὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς ἁγίας εἰρήνης, ἣν διὰ τοῦ σοῦ ἁγίου Πατρὸς ὁ πάντων Πατὴρ καὶ Θεὸς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἐφύτευσεν. Ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν πολλάκις δυσωπησάντων, ἱκετευσάντων, ἢ καί, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, δακρύοις τὰ γράμματα γεγραφότων, εἰς τὸ μηδὲν ἐλογίσθη ὅσα μέχρι τοῦ παρόντος δυσωποῦντες ἐγράψαμεν. Καίτοι, τέκνον ἡμῶν, εἰ καί τινος τῶν ἄλλων μὲν Θεῷ ὑπουργούντων, ἐν γωνίᾳ δὲ καθημένων, τοσαύτη δυσώπησις ἐγεγόνει, οὐκ ἔστιν ἄξιον οὐδὲ πρέπον τῇ σῇ ἀρετῇ χριστιανικωτάτῃ οὔσῃ τὴν δέησιν παρὰ φαῦλον ποιεῖσθαι. Εἰ δὲ τοῦτο, σκέψαι τὸ ἡμέτερον, οὓς εἰ καὶ ἀχρείους ἔθηκεν ὁ Θεὸς λειτουργεῖν μὲν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ χρίειν δὲ καὶ λειτουργοὺς τῆς αὐτοῦ ὑπηρεσίας καὶ καταστάσεως, Ὡς εἶπον, ἔκπληξις ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις κατέχει καὶ δριμυτάτη ὀδύνη.

Ἀλλ᾽, υἱέ μου ἠγαπημένε, φίλε πεποθημένε, στῆσον τὴν ἔκπληξιν παῦσον τὴν ὀδύνην· δός μοι τὴν σὴν εὐσύνετον ἀκοὴν δέξαι ῥήματα ταπεινοῦ τὰ ἀρχιερέως καὶ γέροντος Πατρὸς, καὶ ὑποτιθεμένου τὰ συμφέροντα εἰσηγουμένου τὰ σωτήρια, καὶ ἃ δοξάσει καὶ μεγαλυνεῖ τὸ σὸν ὄνομα, καὶ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι μετὰ τῶν παρὰ Θεοῦ δοξαζομένων συναριθμήσει. Δός μοι τὴν σὴν ἡμερωτάτην ψυχήν· ἡμερωτάτη γάρ ἐστιν, ὅσον ἐγὼ ταύτην κατενόησα, καὶ εἰ πονηρὸς δαίμων ἐφιλονείκησεν ἀλλοιῶσαι ταύτης τὸ ἥμερον· δός μοι οὖν τὴν σὴν φιλάνθρωπον ψυχὴν, καὶ δέξαι τοὺς τῆς παρακλήσεως λόγους, οὓς ὑπὲρ Χριστοῦ παρακαλοῦντες προσάγομεν. Ὑπὲρ ἐκείνου δυσωποῦμεν, ὅτι ἐκείνου λαὸς καὶ κληρονομία Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι, καὶ τῷ τιμίῳ αὐτοῦ αἵματι ἐσφραγισμένοι τυγχάνουσιν, ὢ τῶν ἐμῶν παθημάτων· οἱ νῦν τῷ αἵματι τῆς κατ᾽ ἀλλήλων σφαγῆς μολύνοντες ἑαυτούς· στῆσον τὸν ὄλεθρον ἑκατέρου γένους ἐν τῷ τὴν εἰρήνην ἀνακαινίσαι, ἣν ὁ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος κατέλυσεν· ἀνακαινισθήσεται δὲ πάντως, υἱέ μου

между си, ако и да беше непродължително, все пак ни даде възможност да се запознаем с твоето превъзходно благоразумие.

Наистина, мене ме обзема ужас и ме мъчи най-силна скръб, че ти — един такъв и толкова велик човек, какъвто аз узнах в тебе — не само със собствения си ум не разбираш козните на лукавия дявол, но и при помощта на небесната сила не ги потъпкваш и не отхвърляш явно съблазните му, а тъй също не търсиш подобаващата ти добродетел и оня първоначален свещен мир, който чрез светия ти отец бог, бащата на всичко, установи между ромеи и българи. Но въпреки че ние, смирените, често сме се унижавали и молили или, тъй да кажа, със сълзи сме писали писмата, всичко, което сме писали досега с молба, бе оставено без внимание. А при това, чедо наше, ако някой от угодниците божии и от живеещите в усамотение би се обърнал към тебе със същата просба, би било неприлично и недостойно за твоята християнска добродетел да се отнесеш с презрение към неговата молба. Ако това е така, то обърни погледите си и към нас, ако и недостойни, но от бога поставени да служим на свещения олтар, а тъй също да помазваме ония, които служат нему и управляват [църквата]. При това положение мене ме обземат, както казах, ужас и най-силна скръб.

Но, любими ми сине, желани приятелю, тури край на моя ужас, прекрати моята скръб! Насочи към мене благоразумния си слух, приеми думите на смирения архиерей и стария баща, който внушава онова, което е полезно, предлага спасителни неща и това, което ще прослави и възвеличи твоето име и в настоящия, и в бъдещия живот и ще те включи в числото на прославяните от бога! Обърни към мене своята прекротка душа, понеже тя е прекротка, доколкото аз я познах, при все че коварният демон се постара да промени нейната кротост. Обърни към мене човеколюбивата си душа и приеми увещенията, които ние привеждаме в името на Христа. Заради него ние те умоляваме, тъй като негов народ и наследие са ромеи и българи, които са запечатани с драгоценната му кръв, а сега — мои страдания! — те сами се оскверняват с кръвта на взаимното си избиване. Спри гибелта на двата народа и с това възобнови мира, който отколе е

ποθεινότατε, τῶν προτάσεων τῶν βαρυτάτων ἃς προβάλλεις πρὸς τὸ ἐπιεικέστερον μεταβαλλομένων.

Οἶδας γὰρ φρόνιμος ὤν, ὅτι ἐπὶ πάντων τῶν πρὸς μάχην καὶ φιλονεικίαν ὑπὸ τοῦ πονηροῦ διαστασιασάντων οὐκ ἔστιν ἄλλως τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ἔριν καταπαυθῆναι, εἰ μή συγκαταβατικώτερον πρὸς ἑαυτοὺς συνέλθωσιν οἱ ὑπὸ τῆς ἔχθρας διαστασιάσαντες, ἐπεί τό γε ἀπὸ ἐξουσίας τὸ ἕτερον μέρος τοὺς οἰκείους λόγους προτείνειν καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα ζητεῖν, οὐκ οἶδεν εἰρήνην οὐδὲ ἀγάπην βραβεύειν. Φανερὸν γὰρ ὅτι ὁ ζητῶν ἀδύνατα οὐκ εἰρήνην ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἀκατάλυτον τῇ ἔχθρᾳ προνοεῖται. Καὶ σὺ οὖν, υἱέ μου ἀγαπητὲ, ὡς τῆς εἰρήνης υἱὸς, υἱὸς γὰρ εἶ τῆς εἰρήνης, ὅτι ἐν καιρῷ τῆς εἰρήνης ἀπεγεννήθης τῷ ἁγίῳ σου Πατρὶ, ὡς παρὰ Χριστοῦ τοῦ τὴν εἰρήνην δωρησαμένου τῷ κόσμῳ τὴν ἀρχὴν τοῦ οἰκείου ἔθνους λαβὼν, τὰ τῆς εἰρήνης ἐπιζητῶν, εἰρηνικὰς προτείνου καὶ τὰς ὑπὲρ ὧν ἔπταισαν εἰς σὲ Ῥωμαῖοι ἀποτίσεις· λέγομεν δὲ οἷα καὶ πάλαι προεγράφη, χρυσίου συνεισφορὰν, ἀργύρου, χρημάτων ἄλλων, τυχὸν καὶ μέρους τινὸς γῆς ἀποκλήρωσιν, καὶ μὴ τοιαῦτα οἷα προβάλλεις ἀδύνατα. Καὶ γὰρ οὔτε ἡ εἰς τὴν πόλιν εἴσοδος ἀνεκτὴ, οὔτε τὸ ἕτερον ὅπερ λέγεις· τῆς πάσης Δύσεως ἡ κυριότης τῇ Ῥωμαϊκῇ βασιλείᾳ τυγχάνει. Ὥστε ταῦτα καταλιπὼν, τὰ δυνατὰ προβαλοῦ, καὶ ἃ σὺν Θεῷ καὶ σέ θεραπεύσει, πάντως γὰρ θεραπεύσει, ἐκεῖνά σοι προσγενόμενα· ἃ μήτε οἱ πρὸ σοῦ τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν ἔσχον ὑποτελοῦσαν μήτε ὑμεῖς, μέχρι τοῦ παρόντος καιροῦ τοιαῦτα κέρδη ἐγνωρίσατε. Παρέξουσι δὲ καὶ οἱ τὸ βασιλεύειν λαχόντες καὶ ἡ τούτων σύγκλητος χωρὶς βαρύτητος καὶ ὅλῃ προαιρέσει· καὶ σὺν Θεῷ τῆς ἁγίας εἰρήνης τὰ δεσμὰ πάλιν συνάψουσι Βούλγαροι καὶ Ῥωμαῖοι· καὶ γενήσεται ὁ Σατανᾶς μὲν ἐκποδὼν, εὐφρανθήσεται δὲ ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ὅσοι τῆς ἐκείνου μερίδος καὶ ἡ ἐξ ἀρχῆς εὐδαιμονία καὶ γλυκεῖα κατάστασις πάλιν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων πλατυνθήσεται.

Περιεῖχε δὲ καὶ τὸ νῦν ἀποσταλὲν γράμμα σου, τέκνον ἡμῶν, καὶ πρὸ τούτου ἕτερα γράμ-

нарушил човекоубиецът. А и мирът напълно ще бъде възобновен, въжделени ми сине, само когато промениш тежките условия, които предлагаш, в по-снизходителни.

Като благоразумен човек ти знаеш, че за да се прекъснат враждата и раздорът между всички, които водят война и си съперничат поради насъскването на лукавия, не е възможно иначе, освен ако враждуващите не проявят по-голяма отстъпчивост помежду си. Защото, ако [само] едната от двете страни по своя воля предлага свои условия и търси това, което ѝ се струва [приемливо], едва ли тя е в състояние да утвърди мира и дружбата. Ясно е прочее, че онзи, който иска невъзможното, не желае мир, но се старае [да има] непрестанна вражда. Тъй и ти, любими ми сине, като син на мира, — и наистина, ти си син на мира, понеже си се родил от светия си баща във време на мир, — като си получил властта над своя народ от Христа, който е дал мир на света, като искаш мирни отношения, предложи условия за мир, и ще получиш удовлетворение за загубите, които ромеите са ти нанесли. Ние говорим за това, за което вече отдавна е писано, а именно да ти се даде злато, сребро и други неща, а тъй също и да ти се отстъпи и някоя част от земя, а съвсем не за такива невъзможни неща, които ти предлагаш. Нито влизането ти в столицата е приемливо, нито другото, за което ти говориш, тъй като целият Запад[1] се намира под ромейската власт. И тъй, остави всичко това, предложи изпълними условия и такива неща, които с помощ божия ще ти принесат полза, и наистина ще те ползуват, ако ги получиш. Нито твоите предшественици са получавали дан от Ромейската империя, нито вие досега сте знаели за такива придобивки. Обаче императорите и техният сенат, без мъка и единодушно ще се съгласят на това и с помощ божия ромеи и българи отново ще се съединят пак с връзките на свещения мир. И сатаната ще бъде отритнат, а Христос, бог наш, и всички ония, които са с него, ще се възрадват и предишното благополучие и щастие отново ще настанат между ромеи и българи.

В своите писма — последното и предишното — ти молиш да се изпратят

[1] Под Запад се разбират балканските владения на империята.

ματα, ὡς ἀποσταλῆναί τινας οἵ περὶ τῆς εἰρήνης συνομιλήσουσιν ὑμῖν· καὶ ἀπεστάλη ἐπὶ τούτῳ ἄνθρωπος θείᾳ χάριτι καὶ συζῶν εὐλαβείᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ τῆς Θεομήτορος καὶ Δεσποίνης ἡμῶν τοῦ ἐν Βλαχέρναις ναοῦ σκευοφύλαξ, ὃν ὑποδεχόμενος τὰ δοκοῦντά σοι γνώρισον· καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου ἐπαναστροφήν, εἴ γε ἡ σὴ ἀγαθὴ καὶ ἥμερος ψυχὴ πρὸς τὸ καλὸν εἰρήνης ὅλῃ ψυχῇ ἀποβλέψει, ἀποσταλήσονται καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἄνθρωποι καὶ τῆς πολιτείας τῶν προκρίτων. δι' ὧν οἱ λόγοι τὸ βέβαιον καὶ πάγιον λήψονται. Εἴη δὲ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὃν οἶδα ὅτι θεραπεύειν γνώμην ἀδιάλειπτον ἔχεις, ὡς τῆς ἐκείνου δόξης ἐφιέμενος ἐκεῖθεν κληρονόμος γενέσθαι,ἡ γὰρ παροῦσα δόξα ἄνθος χόρτου, ἐκεῖνα ἐμπνέων, ἐκεῖνα εἰς λογισμούς σου φέρων, ὅσα τὴν εἰρήνην βραβεύσει· ὑπὲρ ἧς τὸ ἄχραντον αὐτοῦ αἷμα κἀκεῖνος ἐξέχεε, καὶ τὰ λοιπὰ ὑπέστη πάθη, δι' ὧν τὸν πατέρα τῆς ἔχθρας κατήργησε τὸν διάβολον. (XXVII, col. 162 C — 176 D)

някои при вас за мирни преговори. За това е изпратен един мъж, по божия милост предаден на благочестието и добродетелта, скевофилаксът[1] на храма на Св. Богородица и владичица наша във Влахерните.[2] Като го приемеш, съобщи мнението си. И след завръщането му, ако твоята добра и кротка душа напълно бъде склонена към благото на мира, ще бъдат изпратени духовни лица и държавни сановници, чрез които преговорите ще добият тежест и сигурност. Нека пък Христос, бог наш, комуто аз зная, че ти си винаги готов да служиш — тъй като ти се стремиш да станеш на небето наследник на неговата слава, понеже земната слава е като градинско цвете, — нека внуши и всели в тебе мисли за онова, което ще затвърди мира, заради който той е пролял своята пречиста кръв, като приел върху себе си страданията на другите и с това унищожи дявола — бащата на враждата.

26. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

Πάλιν γράφομεν πρὸς υἱὸν ἀγαπώμενον παρ' ἡμῶν, εἰ καὶ παραλογιζόμεθα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ γράφομεν πρὸς τὴν ἀγάπην μᾶλλον τὴν κεχρεωστημένην τοῖς πατράσι πρὸς τὰ τέκνα ἀποβλέποντες, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν σὸν παραλογισμόν, ὃν ποιῇ πρὸς ἡμᾶς· γράφομεν δὲ τὸ μέν τι κινούμενοι ἐξ ἑαυτῶν, τὸ δέ τι καὶ παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ. Οὗτος γάρ, ἐπειδὴ πρὸς πᾶσαν ἐξηπλώθη τὴν γῆν καὶ πανταχοῦ λαλεῖται τὰ μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων ἐλεεινὰ πράγματα, καίτοι μὴ θεασάμενος τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν τοσαύτην συμφοράν, τὴν αἰχμαλωσίαν, τὴν πυρκαϊάν, τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐκκλησιῶν, τὴν διαφθορὰν τῶν παρθένων, τὴν χηρείαν, τὴν ὀρφανίαν, μὴ θεασάμενος ταῦτα ἀλλ' ἀπὸ μόνης τῆς ἀκοῆς ὀξεῖαν φέρων ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν πληγήν, καὶ μὴ δυνάμενος τὰς δριμείας ὑποφέρειν ὀδύνας, ἀπέστειλεν ἱεροὺς

До същия

Отново пишем[3] до възлюбления наш син. Макар той и да ни пренебрегва, но ние пишем, като имаме пред вид повече любовта, която бащите дължат на децата, а не пренебрежението, което ти проявяваш към нас. Ние пишем отчасти по собствено желание, а отчасти по подбуда на пресветия папа[4], нашия брат и служител. Понеже се е разнесло по цялата земя и навсякъде говорят за достойните за оплакване работи, които стават между ромеи и българи, той, ако и да не е видял със собствените си очи това толкова голямо бедствие, пленение, опожаряване, разрушение на църкви, насилия над девици, овдовяване, осиротяване, без да е видял всичко това, но като дълбоко се съкрушавал в душата си само от слуховете и понеже не бил в състояние да понася горчивата печал, е изпратил свои свещени

[1] Скевофилакс *(σκευοφύλαξ)* се наричало лицето, което съхранявало черковните одежди, черковната посъда и др. Той се грижел да доставя и всичко необходимо за литургия (вино, зехтин, восък, жито). Т. нар. велик скевофилакс стоял в „Св. София" в Цариград и пазел патриаршеското съкровище, скъпо обковани книги и др. Вж. *Bréhier,* op. cit., p. 501. [2] Храмът „Богородица Влахернска" в квартала Влахерни (*αἱ Βλαχέρναι*) се намирал в северната част на Цариград между Златния рог и градската стена. Вж. *Janin,* Constantinople byzantine, pp. 303 — 304. [3] Това писмо е писано през лятото на 923 г. Вж. *Златарски,* Писмата. . ., СбНУК, XII, стр. 182 — 184. [4] Римският папа Йоан X (914 — 928).

αὐτοῦ ἀνθρώπους ἀρχιερεῖς κατὰ πάντα Θεῷ εὐαρέστους, τὸν μὲν πρῶτον ὑπάρχοντα τῶν ἑαυτοῦ ἐπισκόπων. Θεοφύλακτος δὲ οὗτος καλεῖται· ἕτερον δὲ καὶ αὐτὸν ἐπίσκοπον οὐ πολὺ τῆς ἐκείνου λειπόμενον τάξεως, Κάρος καὶ οὗτος καλεῖται. Ἀλλὰ γὰρ τούτους ἐπέστειλε πρὸς σὲ γράμμα κομίζοντας, οὗ ὁ σκοπὸς καὶ ἡ σπουδὴ τὰ χαλεπὰ ταῦτα τὰ μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων ἐκ μέσου γενέσθαι, καὶ τὸν πατέρα τῶν κακῶν διάβολον καταισχυνθῆναι, εἰρήνην δὲ βραβευθῆναι, ἣν ἐχαρίσατο τοῖς ἐπικεκλημένοις τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἡμῶν, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν εἰρήνη, ὁ τῆς ἔχθρας καθαιρέτης καὶ τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης συνδεδεμένους εἶναι βουλόμενος, τοὺς ἐκεῖνον ὁμολογοῦντας Δεσπότην καὶ Κύριον. Ἀλλ᾽ ὅπερ εἶπον οὕτως ἐκ μόνης τῆς ἀκοῆς πεπληγμένος τὴν καρδίαν, ὁ τῶν Ῥωμαίων ἁγιώτατος ἀρχιερεύς, καὶ πάντες οἱ τελοῦντες ὑπ᾽ αὐτὸν ὑποχείριοι, ἀπέστειλαν πρὸς ἡμᾶς γράψαντες καὶ ἡμῖν τούτους παντὶ τρόπῳ δι᾽ ἡμῶν ἐκπεμφθῆναι πρὸς Βουλγαρίαν, ἐλπίζοντες ὡς πάντως πεισθήσῃ ἢ τῇ δεσμῷ. Παρεκελεύσατο γὰρ τοῦτο τοῖς ἑαυτοῦ ἀποστόλοις ὁ ἁγιώτατος Πάπας, ἵνα ἐάν περ πρὸς τὴν παραίνεσιν κλείσῃς τὰ ὦτα, δεσμῷ ἀλύτῳ σε τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνδεσμήσωσι. Τούτους οὖν ἐπὶ τούτῳ πρὸς σὲ ἀπεσταλμένους, ἐβουλήθημεν καὶ ἡμεῖς πρὸς σὲ ἀποστεῖλαι· ἀλλ᾽ ἐκεῖνο ἐνθυμηθέντες, ὡς οὐκ οἶδα πόθεν, τέκνον ἠγαπημένον, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο ποιεῖν διέγνως οὐ καλῶς, τὸ τοὺς ἀποκρισιαρίους κατέχειν, ὅπερ ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν οὐδ᾽ ἐν τοῖς ἀπίστοις ὁρᾶται γινόμενον, ὑπεστάλημεν ὥστε μὴ τοὺς ἄνδρας μετὰ τῆς ἄλλης ταλαιπωρίας, ἣν ὑπέστησαν τοσοῦτον μῆκος ὁδοῦ ἐκπονήσαντες, καὶ εἰς τὴν παρὰ σοῦ στενοχωρίαν καὶ κάκωσιν ἐμπεσεῖν. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν γραφὲν πρὸς σὲ γράμμα παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα ἐξεπέμφθη· τῶν δὲ ἀνθρώπων φεισάμενοι τῆς κακώσεως, ἵνα μὴ λέγω τοῦ θανάτου, τῆς πρὸς σὲ ἀφίξεως ἐπέσχομεν αὐτούς. Τί οὖν φημι, τέκνον ἡμῶν; Σκόπει καὶ μὴ βουληθῇς ὥσπερ ἡμῶν καταφρονῆσαι, οὕτω καὶ τοῦ νῦν πρὸς σὲ γράψαντος τοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερέως. Ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἡμᾶς ἐν οὐδενὶ ἔθου καὶ τὰς ἡμετέρας παραινέσεις, τίμησον ἐκείνου τὴν νουθεσίαν, μή ποτε ἀτιμαζομένου αὐτοῦ, οἰκείαν οἱ κορυφαῖοι ἀπόστολοι τὴν ἀτιμίαν ποιησάμενοι, ὡς ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ τούτοις ἐξυπηρετουμένου, δριμὺ ἐπιβλέψωσιν ἐπὶ σέ· καὶ οὐκ

мъже архиереи, угодни богу във всичко: първия от епископите си, на име Теофилакт, и другия, тъй също епископ, който по достойнствата си не отстъпва на първия, на име Кар. Но той ги е изпратил да ти донесат писмо, целта и намерението на което е да се премахнат раздорите между ромеи и българи, да бъде посрамен дяволът, бащата на злините, да се утвърди мирът, превъзхождащ всеки разум, който дари на наречените с негово име самият наш Христос, разрушителят на враждата, желаещ да съедини с връзките на любовта ония, които го изповядват за господар и господ. По този начин, както вече казах, потресен само от слуха, светейшият римски първосвещеник и всички нему подвластни епископи изпроводиха споменатите архиереи до нас с писмо, за да ги отправим в България, като се надяват, че ти ще послушаш или техните увещания, или техните заплахи [анатема], защото светейшият папа заповядал на своите пратеници, в случай, че ти не обърнеш внимание на техните увещания, да те вържат с неразривните окови на светия дух. И тъй, ние решихме да ти изпратим тези хора, пратени до тебе с тая цел. Но ние помислихме, любимо чедо, не зная защо, да не си решил да постъпиш зле с тях, както и с другите и да задържиш пратениците — [нещо], което не става у никой друг народ, дори сред неверните. Ние се побояхме да не би тези мъже покрай другите неприятности, които са претеглили, като са изминали толкова дълъг път, да се подложат и от твоя страна на притеснения и оскърбления. Поради това пратихме писмото, написано от светейшия папа до тебе, а хората, като ги запазваме от оскърбления, за да не кажа от смърт, задържахме ги да не идват при тебе. И тъй, какво мога да кажа, чедо наше? Внимавай и не мисли да се отнесеш с пренебрежение както към нас, тъй и към римския първосвещеник, който сега ти пише. Но ако ти не смяташ за нищо и нас, и нашите увещания, то отнеси се с почит към неговото внушение, та да не би, за непочитането ти към него, върховните апостоли, като сметнат това за свое безчестие, да ти се разгневят, тъй като той денем и нощем им служи, и аз не зная, дали ти ще бъдеш в

οἶδα εἰ δυνηθήσῃ τὴν δριμύτητα ὑποστῆναι. Ἀναλόγισαι Πέτρον, ὅπως Ἀνανίαν καὶ τὴν ἐκείνου σύζυγον τῷ θανάτῳ παρέδωκεν ἐκ μόνης ἀγανακτήσεως· ἐνθυμήθητι Παῦλον, ὅπως Ἐλύμα τοῦ μάγου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἠμαύρωσεν, ἐπειδὴ μόνον ἔδοξεν ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος πρὸς ἐναντιότητα φέρεσθαι τοῦ Ἀποστόλου. Ταῦτα οὖν ἐνθυμήθητι, τέκνον ἡμῶν, καὶ πάλιν φημί, καὶ φρίκην καὶ φόβον ἀναλαβοῦ εἰς τὸ καθὼς ἡμᾶς, οὕτω καὶ τοῦ Πάπα τὴν διδασκαλίαν παραλογίσασθαι· μάλιστα ὅτι καὶ αὐτὸς σὺ ὥς γε μανθάνομεν περὶ πολλοῦ ποιῇ τοῦ τιμᾷν τοὺς ἁγίους καὶ κορυφαίους τῶν μαθητῶν, οὓς εἰ ἀληθῶς τιμᾷς, πάντως οὐκ ἀτιμάσεις τὸν ἐν τῷ θρόνῳ τούτων καθήμενον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν γράφομεν περὶ τῶν Ῥωμαίων ἕνεκα τῆς πρὸς σὲ ἀποστολῆς. Γνωρίζομαν δέ σοι καὶ τοῦτο, ὅτι χάριτι Θεοῦ τὰ ἐνταῦθα καταλαβόντες, εἴ τι σκάνδαλον ἐκ τοῦ τετάρτου γάμου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συμβέβηκε, τοῦτο μετὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος τῷ ἀναθέματι παραδεδώκασι, καὶ πάντα ὅσα ἐδεῖτο θεραπείας, ἔτυχε τῆς ὀφειλομένης ἰάσεως, καὶ λοιπὸν κοινῇ τοῖς ἀχράντοις ὑπηρετήσαμεν μυστηρίοις, καὶ τῆς κοινωνίας αὐτῶν μετέσχομεν καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ γέγονε λοιπὸν ἡ Ῥωμαίων καὶ ἡ Κωνσταντινουπολιτῶν Ἐκκλησία μιᾶς συμπνοίας καὶ ὁμονοίας. Ἐγράψαμεν οὖν καὶ περὶ τούτου, τοῦ μὲν ἵνα καὶ αὐτὸς χαίρειν ἔχῃς, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, ἐπὶ τῇ καταστάσει τῶν ἐκκλησιῶν. Οἶδα γὰρ ὅτι περ εἰ καὶ ὁ Σατανᾶς τὰ ἄλλα κακῶς διέθηκε μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, ἀλλ᾽ ὅμως ὡς τοῦ Χριστοῦ λατρευτής, χαίρεις ἐπὶ τῇ καταστάσει τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας.

Ἐκεῖνο δὲ θαυμάζω, τέκνον ἡμῶν, πῶς τοσαύτῃ συνέσει διαπρέπων, πρᾶγμα ποιεῖς ἀνάξιον τῆς σῆς συνέσεως. Δεχόμενος γὰρ γράμμα παρὰ τῶν λαχόντων ἐκ Θεοῦ βασιλεύειν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, ἀντιγράφεις οὐ πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ πρὸς τὴν σύγκλητον. ὃ καὶ παράδοξον ἀκοῦσαι καὶ ἀπρεπὲς, καὶ σὲ εἰς μέμψιν ἐμβάλλον. Τίς γάρ ποτε τῶν πάντων ἀνθρώπων, ἐκ τοῦ λαχόντος ἄρχειν γράμμα δεχόμενος, ἐκεῖνον μὲν καταλείπει, γράφει δὲ πρὸς τοὺς ὑπὸ χεῖρα τελοῦντας; Τίς ποτε, τὸν δεσπότην ἀφεὶς, ὃς κύριος ὑπάρχει περὶ τῶν

състояние да понесеш гнева им.[1] Спомни си, как апостол Петър предаде на смърт Анания и неговата жена само поради негодуване [от тяхната постъпка];[2] спомни си как апостол Павел ослепи влъхва Елима, когато този нещастник само повидимому се отнесъл враждебно към апостола[3]. И тъй, чедо наше, повтарям, имай пред вид всичко това, бой се и страхувай се да пренебрегнеш както нашите, тъй и папските наставления, особено защото и ти сам, както знаем, много държиш да почиташ светите и върховни ученици [на Христа]. Заради тях, ако ти наистина ги почиташ, ще се отнесеш с надлежното почитание и към онзи, който седи на техния престол. Но това ние пишем за римляните поради пратеничеството до тебе. Съобщавам ти и за това, че по милост божия те наредиха и тукашните работи. Ако и да произлязоха козни в църквата поради четвъртия брак,[4] обаче те заедно с наше смирение ги предадоха на анатема и всичко, което се нуждаеше от лечение, получи надлежното целение. Прочее ние служихме заедно [с тях] в пречистите тайнства, участвувахме в общението и освещението заедно с тях и по този начин бидоха възстановени единодушието и единомислието между Римската и Цариградската църква. И тъй, ние писахме и за това, та и ти заедно с нас да се радваш поради съединението на църквите. Понеже зная, че ако и да е развалил сатаната отношенията между ромеи и българи, все пак ти, като служител на Христа, се радваш поради успокоението на неговата църква.

Мене ме учудва само това, чедо наше, как ти, надарен с такъв разум, извършваш дела, недостойни за твоя разум! Защото, като получи писмо от тия, които са поставени от бога да царуват над ромейския народ, ти отговаряш не пред тях, а пред сената — нещо, което е странно да се чува и е неприлично, и те излага на укор. Понеже кой от хората, като получи писмо от владетеля, оставя го [без отговор] и пише до поданиците му? Кой, след като остави без внимание повелителя, който като господар определя какво да се говори и дали да се

[1] Николай Мистик искал да използува авторитета на папата, за да склони цар Симеон към мир. Затова освен с писмото на папата той се опитал да му внуши страх и от бъдещо духовно наказание. Вж. *Златарски*, Писмата. . ., СбНУК, XII, стр. 184. [2] Деяния, V, 1 — 5. [3] Деяния, XIII, 6 — 12. [4] Става дума за четвъртия брак на Лъв VI, който предизвикал разцепление в Цариградската църква.

λεγομένων καὶ κατανεύειν καὶ μή, τοῖς δούλοις διαλέγεται, καὶ παρ' ἐκείνων ἀξιοῖ γνώμην λαμβάνειν; Ποῦ τοῦτο γινόμενον ἤκουσας ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις; Οὐ γέγονε μέχρι καὶ νῦν οὐδαμοῦ τὸ παράλογον τοῦτο, οὐδ' ἔστιν ὅς, τοῦτο ἀκούσας, οὐχὶ πολλὴν κατάγνωσιν κατὰ τοῦ τοιαῦτα φρονοῦντος ποιήσεται. Κατάλιπε οὖν, τέκνον ἡμῶν, τὴν τοιαύτην ἐπίνοιαν· οὐ γάρ ἐστι σπουδαζόντων, ἀλλὰ παιζόντων. Καὶ σὺ οὖν, εἴ γε λαβὼν θεόθεν διάνοιαν εἰς κατάγνωσιν ἦλθες καὶ μεταμέλειαν τῶν παρὰ σοῦ γενομένων, τῶν φόνων, τῶν πυρπολήσεων, τῆς ἄλλης ἐρημώσεως, καὶ τὰ τῆς εἰρήνης φρονεῖς ἀληθῶ; γράφε πρὸς τοὺς λαβόντας παρὰ Θεοῦ καὶ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· καὶ εἴ γε τοῦτο δοκεῖ, καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ συναφθήσονται οἱ τὰ τῆς εἰρήνης συνθησόμενοι.

Καὶ εἰ μὲν αὐτὸς βούλει διὰ σεαυτοῦ παραγενέσθαι, καὶ τοῦτο ποίησον δῆλον· ὥστε καὶ ἐμὴν ταπεινότητα, εἰ καὶ γέρων καὶ ἀσθενὴς, ἀλλ' ὅμως ὑπεριδεῖν τούτων καὶ πρὸς σὲ παραγενέσθαι, μεθ' ὧν ἂν δοκιμάσωσι προκρίτων τῆς πολιτείας οἱ φιλόχριστοι βασιλεῖς ἡμῶν. Τοῦτο ποίησον, εἰ ἀληθῶς μεμίσηκας πολέμους καὶ τὰς σφαγὰς, καὶ τῆς εἰρήνης ἐν ἐπιθυμίᾳ κατέστης. Εἰ δ' ἃ γράφεις οὐκ ἔστι σπουδάζοντος, οὐδὲ τὴν εἰρήνην ἐπιζητοῦντος, ἀλλὰ προφάσεις καὶ λόγοι παιδιᾷ μεμιγμένοι, κρεῖττόν ἐστι σιωπὴν κτήσασθαι, καὶ μήτε γράφειν τοιαῦτα, μήτε ἀντὶ ματαιολογίας παρ' ὑμῶν γραφομένης, ἀντιγράφεσθαί σοι ματαιολογίας ἐπιζητεῖν. Τὰ δ' ἄλλα ἐῤῥωμένον σε διαφυλάξοι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, πλέον ἐπεκτείνων τὴν χεῖρα εἰς βοήθειαν τοῦ καλῶς τὸν βίον περᾶσαι καὶ ἀκατακρίτως, ὅσῳ πλέον ὑμῖν τὸ φορτίον τῶν κοσμικῶν πραγμάτων ἐπέθηκε, καὶ μὴ συγχωρήσοι τῷ τούτων βάρει τοῦ νοῦ χαλασθῆναι τὸ ἔντονον, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἀπρεπῆ πράγματα ἐξενεχθῆναι, ὅπερ ὡς τὰ πολλὰ συμβαίνει τοῖς τὰς ἀρχὰς διέπουσι, καὶ δυναστείαν κοσμικὴν καὶ ἐξουσίαν ἐγκεχειρισμένοις. (XXIX, col. 176 C — 181 A)

даде съгласие или не, преговаря със служителите му и иска да получи мнение от тях? Къде си чул да става това сред хората? Досега никъде не е ставала такава несъобразност и няма такъв, който, като чуе това, да не осъди строго оня, който мисли така. И тъй, остави, чедо наше, този начин на действие, защото това не е свойствено на сериозни хора, но на ония, които се подиграват. И тъй, ако ти, след като получи от бога внушение, се опомниш и се разкаеш за извършеното досега от тебе, т. е. за убийствата, опожаряванията и другите опустошения, и ако действително мислиш, пиши на ония, които от бога са получили управлението и попечението над неговия народ. И ако това е така, определи място, гдето трябва да се съберат онези, които ще установят условията на мира.

Ако пък и сам желаеш лично да присъствуваш, кажи открито, та и мое смирение, ако и стар и немощен, като пренебрегна всичко това, да се явя при тебе заедно с ония от високопоставените в държавата, които ще бъдат определени от нашите христолюбиви императори. Направи това, ако наистина ти си намразил войните, убийствата и си обладан от желание за мир, ако пък онова, което пишеш, не са думи на човек сериозен и на такъв, който иска мир, а са хитрини и приказки, смесени с шега, то тогава подобре е да се мълчи и да не се пише подобно нещо, нито пък да се стараем да отговаряме на твоето пустословие. Прочее нека Христос, бог наш, те пази невредим и нека толкова повече ти простре ръката си за помощ, за да прекараш добре и безукорно живота си, колкото по-голямо бреме на светските работи ви е наложил той. Нека не позволи той поради тяхната тежест да се отслаби силата на ума ти и поради това да се предадеш на непристойни дела, което често се случва с ония, които управляват и на които е поверена светска власт и мощ.

27. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Ἐσιωπήσαμεν, τέκνον ἡμῶν πεποθημένον, χρόνον ἱκανὸν, καὶ συνεστάλημεν τοῦ πρὸς ὑμᾶς γράφειν, τοῦτο μὲν βαρείᾳ θλιβόμενοι θλίψει, ὅτι ἐκ τῶν συχνῶν γραμμάτων, ὧν προεγράψαμεν οὐδεμίαν εἴδομεν ὠφέλειαν ἀπαντήσα-

До същия

Доста време, любимо ни чедо, ние мълчахме и се въздържахме да ви пишем, отчасти угнетени от тежката печал, загдето от честите си писма, които ти пращахме, ние не видяхме никаква полза,

σαν, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ τὸν τῆς εἰρήνης αἴτιον καὶ χορηγὸν τὰς ταπεινὰς ἡμῶν δεήσεις ἀνατεθεικότες καὶ πρὸς μόνην τὴν παρ᾽ ἐκείνου ἀφορῶντες εὐμένειαν, καὶ τὴν σωτηριώδη πρόνοιαν, ἥτις ἐπ᾽ οὐδενὶ ἄλλῳ, ὅσον ἐπὶ τῇ τοῦ κόσμου θεραπεύεται εἰρήνῃ. Νῦν δὲ, τέκνον ἡμῶν, ἐπειδὴ ὥσπερ τὸ πολὺ βάρος ἐκεῖνο τῆς θλίψεως ἐκ τῆς καρδίας ἡμῶν ἀπογεγενημένον ᾐσθόμεθα, καὶ πρὸς ἐλπίδας ἀγαθὰς κατέστημεν, καὶ εἴη μὴ διαψευσθῆναι ἡμᾶς τῆς ἄνωθεν εὐδοκίας τοῦτο προμηθουμένης, πάλιν ἐπὶ τὸ γράφειν πρὸς τὴν ὑμῶν μεγαλόδοξον ὡρμήσαμεν τιμιότητα, τέκνον ἡμῶν, υἱέ μου ἀγαπητέ· ἀγαπῶμεν γάρ σε, καὶ σὺ τὸν πατέρα οὐκ ἀγαπᾷς· εἰ γὰρ ἠγάπας, ἤκουσας ἂν παραινέσεως πατρικῆς. Ἀλλά, τέκνον μου ἠγαπημένον, μέχρι τίνος οὕτω διακεισόμεθα, λυποῦντες μὲν Θεὸν, ἐφ᾽ οἷς ὄλεθρον προξενοῦμεν τῇ ἁγίᾳ τούτου κληρονομίᾳ, εἰς ὄνειδος δὲ ἑαυτῶν, ὅτι χρόνον ἐπὶ τοσοῦτον ταῖς κατ᾽ ἀλλήλων σφαγαῖς Χριστιανοὶ μολύνονται οὐκ ἐννοήσαμεν τὸ φοβερὸν κριτήριον τοῦ Θεοῦ;

Οἶδα ὅτι, ἐὰν βούλῃ, οὐδενὸς τῶν ἐπὶ φρονήσει διαβοωμένων τὸ τοῦ Κριτοῦ γινώσκεις κατάκριμα. Ἕως πότε προστίθεμεν κακὰ τοῖς κακοῖς; Ἕως τίνος παραχωρήσομεν κατορχεῖσθαι τῷ διαβόλῳ ταῖς τῶν Χριστιανῶν κατ᾽ ἀλλήλων σφαγαῖς; Ἐνθυμήθητι, τέκνον ἡμῶν, ὅτι τάχα καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν ὁ χρόνος παρήλασε, καὶ ἴσως οὐ μακρὰ προθεσμία τοῦ διαλυθῆναι τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος. Εἶτα μετὰ ποίας ἀπαίρομεν συνειδήσεως ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς, ἐὰν τοῦτο συμβῇ οἷα τὰ ἀνθρώπινα; Κἂν ἐλπίδες ἀπατῶσι πολλάκις μάταιαι, ὅτι προσμενοῦμεν ἐπὶ πλεῖον τῇ παρούσῃ ζωῇ· τί ἐροῦμεν τότε; Τί διανοηθῶμεν, ὅτε στενὸς ὁ καιρὸς, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπαιτοῦντες ἄγγελοι ἐφεστήκασιν, ὅτι οὐ μόνον ζῶντες ἐπράξαμεν, οἷα ἐπράξαμεν; Οἶδας δὲ πάντως οἷα ἐπράχθη, ὅση Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων ἀπώλεια, τῶν υἱοθετηθέντων Θεῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος· ὅση τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ἐρημία, καὶ τῆς ἐκείνου δοξολογίας καὶ τῶν τελουμένων μυστηρίων εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οἴμοι τῶν ἐμῶν παθῶν τὸ βαρύτατον, ἀφανισμὸς καὶ ἀπόπαυσις. Ἀναλογίζου μοι τῶν μοναστηρίων τὴν ἀπώλειαν, τῶν ἐπισκοπείων τὴν ἐξολόθρευσιν, τῶν ἄλλων ὅσαι κατὰ χώρας ὑπῆρχον ἐκκλησίαι, καὶ τῆς ἐν αὐταῖς γινομέ-

а отчасти понеже възнасяхме своите смирени молитви към бога, твореца и подателя на мира, и се надявахме сами на неговото благоволение и спасителен промисъл, който не се грижи за нищо друго освен за мира в света. Но сега, чедо наше, почуствувахме, като че ли това голямо бреме на мъчението се махна от сърцето ни и бяхме обвзети от добри надежди — дано с помощта на висшето благоволение не бъдем излъгани, — та решихме пак да пишем[1] до ваша велеславна чест, чедо наше, сине мой любими! Защото ние те обичаме, а ти не обичаш баща си, понеже ако го обичаше, щеше да послушаш бащинското увещание. Но, любимо ми чедо, докога ще се намираме в такова положение и ще наскърбяваме бога за това, че навличаме гибел на неговото свето наследие, и за наш срам, че християните се оскверняват с взаимни убийства толкова време, без да помислят за страшния съд божи!

Зная, че ти, ако искаш добре да разбереш, нито един от твоите помисли няма да избегне осъждането на върховния съдия. Но докога ние ще прибавяме злини към злините? Докога ще позволяваме на дявола да ликува от взаимните убийства на християните? Помисли, чедо наше, че и времето на нашия живот бързо измина и може би определеният за раздяла на душата от тялото ден не е далеч. После, с каква съвест ние ще заминем от този живот, ако това се случи, както обикновено бива с хората, въпреки че често празни надежди ни мамят, че уж ние още дълго ще останем в този живот? Какво ще кажем тогава? За какво ще мислим, когато настане страшният час и ангелите, като поискат душата, ще прегледат какво сме направили през живота си? Тебе пък ти е добре известно какво е било извършено, каква гибел на българи и ромеи, осиновени от бога чрез кръщението, какво опустошение на божиите храмове, какво изчезване и прекратяване на славословието към бога и на извършването на тайнствата за очистване на нашите грехове — о най-тежка моя скръб! Помисли за разрушението на манастирите, за унищожението на епископиите, запустяването и на другите църкви, които се намираха в страната, и за прекратяването на богослужението,

[1] Това писмо е било написано през лятото на 923 г. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, XII, стр. 172.

νης εἰς δόξαν Θεοῦ λατρείας τὴν ἐξερήμωσιν. Ἐῶ τὰ ἄλλα, τὴν φθορὰν τῶν παρθένων, τῆς ὀφειλομένης μονάζουσιν εὐλαβείας τὴν ἔκπτωσιν, τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ τὴν, ὡς εἰκὸς διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, οἷα τὰ ἀνθρώπινα, τῆς ἱερατικῆς τάξεως καταφρόνησιν· καὶ τούτων πάντων, ὥσπερ οὐχ ἱκανῶν ὑπαρχόντων εἰς θλῖψιν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, πάλιν μετὰ τὴν σὴν ἀποβίωσιν ὑπὸ σοῦ καταλιμπανομένων σκανδάλων ἀνιάτων καὶ ἀθεραπεύτων. Ἤδη τὴν νεότητα ὑπερήλασας· ἄπιστος μὲν γὰρ νεότητι τὸ παραμένειν τῷ βίῳ ἡ ἐλπίς· ὁπότε δὲ τὴν νεότητα ὑπερβῶμεν, καὶ μάλιστα πρὸς ἑξηκοστὸν καταντήσωμεν ἔτος, ᾧτινι καὶ σὺ τυχὸν ἢ πλησιάζεις ἢ οὐ πολὺ πόῤῥω ἀφέστηκας, τί δεῖ λογίζεσθαι; Πρὸς γὰρ τὸ ἑβδομηκοστὸν σπάνιοι τῶν ἀνθρώπων ἀναβαίνουσιν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον δὲ ὁρῶμεν τὸ ἀνθρώπινον γένος κάτωθεν τούτου τὴν ζωὴν καταστρέφον.

което се извършваше за слава божия. Не споменавам другото — разтлението на девиците, упадъка на подобаващото на монасите благочестие, презрението към служителите на бога и към свещеническия чин, което обикновено става при пленяването и е свойствено на хората. И всички тия съблазни като че не са достатъчни да огорчат Христа и бога наш и след смъртта ти да останат непоправими и неизличими. Ето ти премина младините си, а между това даже за младостта надеждата да останем живи е съмнителна. А когато ние сме прекарали младините си и особено когато сме достигнали до шестдесетата година, към която ти вече или се приближаваш, или от която се намираш недалеч,[1] какво трябва да мислим? Понеже до седемдесетата година рядко някой от хората доживява — както виждам, повечето от хората умират около тази година.

Τίς οὖν ὠφέλεια ἐν τῷ σε καταβῆναι εἰς διαφθορὰν τοῦ κατ᾽ ἀλλήλων πολέμου Ῥωμαίων τε καὶ Βουλγάρων τῆς παραμονῆς; Τί ἄλλο ἢ τὸ μὴ μόνον ἐν τῇ ζωῇ ἡμῶν τῶν κακῶς γεγενημένων ἐν τῷ ἐκεῖθεν τοῦ Θεοῦ κριτηρίῳ τὰς δίκας ὑποσχεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ θάνατον ἄλλοις πραττομένων ἡμᾶς ὑποστῆναι τὴν κόλασιν; Διὰ τοῦτο, τέκνον ἡμῶν, οἷα παρὼν προσπτύσσομαι, καταφιλῶ τὸ στόμα, τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ πᾶν ἄλλο μέλος· ἐφάπτομαι τῶν γονάτων καὶ δυσωπῶ ἐπικαμφθῆναι τὴν σὴν ἡμερωτάτην ψυχήν, εἰ καὶ πραγμάτων κακία ταύτην ἐξέστησε τοῦ οἰκείου αὐτῆς ἰδιώματος, πρὸς τὴν εἰρήνην· ἀρκεσθῆναι τοῖς ἤδη γεγενημένοις ὀλεθρίοις πράγμασιν, ἀπολῆξαι τοὺς κατ᾽ ἀλλήλων τῶν Χριστιανῶν πολέμους καὶ τὰς σφαγάς, μηδὲ καταλιπεῖν μνημόσυνον ἐλεεινὸν καὶ κατάρας ἄξιον, ὅτι Συμεὼν ἐκεῖνος ὁ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γενεὰν ὅσα γε τὰ ἐκ φρονήσεως, τὰ ἐξ ὀρθῆς κρίσεως, τὰ ἐκ παντὸς εἴδους ἀρετῆς γενόμενος ὑπερθαύμαστος, καὶ οἷον φωστὴρ τοῦ Βουλγάρων γένους, οὕτως κατεπάτησε τὴν εἰρήνην τὴν ὑπὸ τοῦ οἰκείου πατρὸς γενομένην, ἠθέτησεν οἰκεῖα σύμφωνα καὶ ὅρκους καὶ συμβάσεις πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ γέγονε πολέμιος ἀπηνέστερος τῶν προπατόρων αὐτοῦ, οἳ τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν οὐκ ἐγνώρισαν. Καὶ οὐ μόνον ἐν τοῖς ζῶσιν ὑπάρχων τοιοῦτος ὤφθη, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν

И тъй, каква е ползата от това, че ти толкова настояваше за продължението на тази гибелна война между ромеи и българи? Какво друго ще ни постигне, освен наказание в отвъдния съд божи не само за лошите дела, които сме направили през живота си, но и за ония, които ще бъдат извършени след нашата смърт от другите? Затова аз, че до наше, като че присъствувам лично, обгръщам те и целувам устата ти, очите и целия тебе. Обгръщам колената ти и умолявам твоята прекротка душа, ако и да са я лишили позорните дела от особените ѝ качества, да се склони на мир; нека тя се задоволи от извършените вече пагубни дела и да прекрати взаимните войни и убийства на християни, да не остави подире си жалък и достоен за проклятие спомен за това, че известният Симеон, който се прославил в своя род с мъдростта си, със справедливия си съд и с различните си добродетели, и е като светило на българския род, така е потъпкал мира, сключен от собствения му баща, нарушил е собствените си съглашения, клетви и договори с ромеите и е станал техен много по-жесток враг, отколкото неговите прадеди, които не са познавали Христа и бога наш. И нека да не кажат, че той не само се показал такъв през живота си, но и след смъртта си е ос-

[1] Цар Симеон бил роден към 865—866 г. Вж. *Златарски*, Писмата. . . ., СбНУК, XII, стр. 188, бел. 1.

ἑαυτοῦ θάνατον ἄσπονδον κατέλιπε πόλεμον, καὶ τὴν κατ' ἀλλήλων μάχαιραν Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων τοῦ τῆς σφαγῆς αἵματος ἀποστάζειν ἠδάπησε.

Ταῦτά σοι ἔγραψα, τέκνον ἡμῶν, θρηνῶν καὶ ὀδυρόμενος πρῶτον μὲν ἐμαυτὸν, ὅτι μέχρι τοσούτου παρέτεινε τὸ ἐμὸν ἄθλιον γῆρας, καὶ τοιουτῶν ἐλεεινῶν πραγμάτων ἐγενόμην ἐν ἱστορίᾳ· θρηνῶν δὲ καὶ ὑμᾶς, ναὶ δὴ καὶ τὸ Ῥωμαίων γένος, ὧν ἕνεκα καὶ νῦν κατ' ἀλλήλων κινούμενοι πάσχετε. καὶ εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα, ὅτε τὰ πάθη οὐκ ἔχει ἀπόπαυσιν, πικραῖς ὑποβληθήσεσθε τιμωρίαις, ὡς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, δι' οὗ ἠγοράσθημεν, καὶ λαὸς αὐτοῦ νεγενήμεθα, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι. Πλὴν οἱ θεοστεφεῖς ἡμῶν βασιλεῖς, καθὼς πολλάκις, οὕτω καὶ νῦν τὴν εἰρήνην ἐπιζητοῦσι, καὶ παντὶ τρόπῳ τὰ ἐκ τῶν προλαβόντων ἀνθρώπων παρακολουθήσαντα σφάλματα θεραπευθῆναι σπουδάζουσι. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἀπέστειλαν ἀνθρώπους, οἳ περὶ τῆς εἰρήνης ὑμῖν συλλαλήσουσι· καὶ ἔστι σὺν καὶ τῆς σῆς τελειοτάτης συνέσεως εἰς τὰς πρεπούσας συμβάσεις καὶ Θεῷ εὐαρέστους, καὶ κοινῶς συμφερούσας Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάροις συνελθεῖν· ἵνα καὶ ὁ Σατανᾶς ὁ τῶν σκανδάλων καὶ τῶν πολέμων αἴτιος καταισχυνθῇ, καὶ ὡς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐβράβευσε Θεὸς τὴν εἰρήνην μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, πάλιν ἔχητε τὴν εἰρήνην. Καὶ ὑμεῖς μὲν ὡς τέκνα τοὺς πατέρας ἐπιγινώσκετε, παρ' ὧν ἐδέξασθε καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τὴν χάριν, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὡς πατέρες τὰ οἰκεῖα ἐν Χριστῷ τέκνα τοὺς Βουλγάρους ἐπιγινώσκωσι, καὶ Θεὸς ἐπὶ τούτοις δοξάζηται, καὶ τὰ τοῦ κοινοῦ βίου καὶ τῆς ζωῆς πράγματι Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάροις πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀποκαταστῇ εὐκληρίαν τε καὶ ἀπόλαυσιν.

Ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνο προστίθεμεν, ὡς ἀνάξια ποιεῖς τῆς σῆς μεγαλοδόξου ἀρχῆς, ὕβρεις γράφων καὶ παραλογισμῶν ῥήματα ἀντὶ τῶν εἰς σὲ γραφομένων φιλικῶν γραμμάτων καὶ τιμώντων τὴν ὑμετέραν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ φιλοχρίστου καὶ εἰς εἰρήνην προκαλουμένου σε βασιλέως. Οἶμαι γὰρ, τέκνον ἡμῶν, ὡς οὐκ ἀγνοεῖς ὅτι, εἰ καὶ ἄλλο φρόνημα τῶν ταπεινῶν καὶ χυδαίων ἀνθρώπων, αἱ ὕβρεις ἀνθρώπων εἰσὶν εὐτελῶν καὶ φρονήματος ἀπεῤῥιμμένων· ἀρχῆς δὲ οἱ λαβόντες παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀνάβασιν, ἐὰν συναισθάνωνται τῆς ἑαυτῶν δόξης, οὐδέποτε καταβαίνουσιν. Ὁρᾷς, τέκνον ἡμῶν, τὴν ἡμετέραν πρὸς σὲ ἀγάπην, ὅτι καὶ ἐν τούτοις, τῆς σῆς φροντίζοντες, δόξης, ὡς πατέρες ἐπανορθούμεθα τὸ, οὐκ οἶδα πῶς, ἐπακολου-

тавил непримиримa война и се радвал че мечовете на ромеите и българите са се обагрили с кръвта от взаимни изтребления.

Това ти писах аз, чедо наше, като тъжа и скърбя, първо, сам за себе си, загдето моята нещастна старост се е продължила до такива времена и достигнах да видя такива достойни за съжаление събития. А плача и за вас и особено за ромейския род, загдето вие, като въставате един срещу друг, страдате и загдето в бъдещия живот, когато, разбира се, нещастията няма да се прекратят, вие ще бъдете подложени на горчиви наказания, тъй като сте пренебрегнали кръвта на Христа и бога наш, чрез която ние бяхме изкупени и станахме негов народ. Освен това нашите боговенчани царе както винаги, тъй и сега желаят мир и всякак се стараят да изправят грешките, останали от техните предшественици. Поради това те и сега изпратиха хора, които да водят с вас преговори за мир. От тебе, от твоя пресъвършен ум зависи да влезеш в надлежните съглашения, угодни богу и общополезни за ромеи и българи, та да бъде посрамен сатаната, виновникът на съблазните и войните, и както отначало бог е утвърдил мир между ромеи и българи, отново да имате мир. И вие като чеда да признаете бащите, от които сте получили дара на светото кръщение, а пък ромеите, като бащи, да признаят българите за свои во Христа чеда. И нека се прослави бог за тия неща, и нека връзките на общия живот бъдат възстановени между ромеи и българи за предишното щастие и благополучие.

Към това ще прибавя и следното, че ти извършваш недостойни за твоята велеславна власт дела, като пишеш оскърбления и презрителни думи в отговор на дружеските и почтителни до тебе писма на христолюбивия и призоваващия те за мир император. Аз мисля, чедо наше, че ти добре знаеш, че хулите, макар нищожните и прости хора да мислят иначе, са присъщи на хора незначителни и лишени от разум. Тези пък, които са получили от бога висшата власт, ако съзнават своята слава, никога няма така да изпаднат. Ти виждаш, чедо наше, нашата обич към тебе, както и това, че като се грижим за славата ти като бащи, поправяме заблуждението, което, не зная как, те преследва и унижава твоето велеслав-

θοῦν σοι πταῖσμα, καὶ τὴν σὴν κατευτελίζον μεγαλόδοξον ὑπεροχήν. Γράφε καὶ περὶ τῶν προκειμένων πραγμάτων οἷα δεῖ γράφειν ἄνθρωπον δεδοξασμένον, ἐπιζητῶν τὴν κατάστασιν, ἐπιζητῶν τὸ συμφέρον, ἐπιζητῶν τὴν εἰρήνην, ὡς παρὰ Θεοῦ λαλῶν τὸ ἄρχειν, ὡς Χριστιανὸς ὡς μέλλων τῷ φοβερῷ τοῦ Θεοῦ κριτηρίῳ παραστῆναι, καὶ λόγον ἀποδώσειν ὑπὲρ τῆς σῆς ἀρχῆς, καὶ τῆς τῶν ὑποχειρίων διοικήσεως καὶ σωτηρίας. Καὶ μὴ γράφης εἰρωνείας, μηδὲ ὕβρεις καὶ ἀτιμίας, ἅτινα οὐκ ἀτιμάζουσιν ἐκείνους πρὸς οὓς γράφεις, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὴν ὑμετέραν, οὐκ ἤθελον εἰπεῖν αἰδοῖ τῆς πρὸς σὲ ἀγάπης, ἀλλ᾽ ὅμως ὑπὸ τῆς ἀληθείας κινούμενος λέγω, κατάγνωσιν ἐπαναστρέφουσιν. (XXIX, col. 181—185)

но съвършенство. Пиши и за предстоящите работи така, както трябва да пише един прославен човек, като се стремиш да възстановиш [предишния] ред на работите, като дириш ползата, като дириш мира както всеки, който е получил власт от бога, като християнин, като човек, който ще се представи пред страшния божи съд и ще даде отчет за своята власт, за управлението на подчинените си и за тяхното спасение. Но не пиши нито иронии, нито обиди и докачения, които позорят не ония, против които ти ги пишеш, а, напротив, повече съдействуват за твоето осъждане. Аз от уважение и любов към тебе не исках да говоря за това, но го казах, подбуден от правдивостта си.

28. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Μὴ δεξάμενοι γράμμα παρὰ σοῦ, τέκνον ἡμῶν, αὐτοὶ γράφομεν ὑπὸ τῆς πολλάκις κινησάσης αἰτίας ἡμᾶς πρότερον, καὶ νῦν γράφειν κεκινημένοι· αὕτη δέ ἐστι τῆς μακαρίας καὶ ποθεινῆς εἰρήνης ἡ ἐπιζήτησις, ἣν ἀποσυλήσας ὁ ἀρχαῖος τῶν ἀνθρώπων ἐχθρὸς ὁ διάβολος, μεγίστων μὲν ἀγαθῶν ἐζημίωσε τὸ Βουλγάρων γένος καὶ Ῥωμαίων, πολὺ δὲ ἄλγημα τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν ἐνεποίησε, τὰ δὲ ἐκείνου ποίμνια εἰς τὸν κατ᾽ ἀλλήλων ὄλεθρον ὁρμῆσαι παρεσκευασάμενος. Ὑπὲρ τούτου πολλάκις ἐγράψαμεν, καὶ νῦν γράφομεν δυσωποῦντες· καὶ μάλιστα τοὺς σοὺς γλυκεῖς λόγους ἐν τοῖς ὠσὶν ἡμῶν ἔχοντες, καὶ τούτους καθ᾽ ἑκάστην μελετῶντες, ὅσους τε πρὸς ἡμᾶς ἡ σὴ φρονίμη ἐδέξατο γλῶσσα, καὶ ὅσους πρὸς τὸν φιλόχριστον ἡμῶν βασιλέα, ὃν οἶδα βεβαίως ὅτι ἀφ᾽ οὗ ἐθεάσω, καὶ πεῖραν τῆς ἐκείνου ἀγαθότητος ἔλαβες, ἐπόθησας καὶ ποθεῖς. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς ἐκεῖνον, τέκνον ἡμῶν, ἐπαγγελίας παρέσχες εἰρήνης, καὶ ὅτι λήξουσιν αἱ σφαγαὶ, καὶ οἱ πόλεμοι, καὶ τὰ ἐκ τούτων δυστυχῆ πράγματα, καὶ πάλιν εἰς τὴν προτέραν εὐδαιμονίαν Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι καταστήσονται. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς συντυχίας τῆς πρὸς τὸν φιλόχριστον ἡμῶν βασιλέα, πρὸς τὴν ἡμῶν ἔφης ταπείνωσιν ἐκ Βουλγαρίας τὰ ἐνταῦθα καταλαβεῖν, εἰρήνην γενέσθαι βουλόμενος, καὶ

До същия

Ако и да не сме получили от тебе, чедо наше, писмо, все пак отново ти пишем, подбудени от същата причина, която и по-рано често ни подбуждаше да ти пишем. Това е желанието ни за блажен и въжделен мир, нарушен от изначалния враг на човечеството — дявола, — който лиши от най-големите блага българския и ромейския народ, а на Христа и бога наш причини голяма печал, понеже подбуди неговото стадо да се устреми към взаимно унищожение. Затова често писахме и сега пишем с молба, особено като звучат още в ушите ни твоите сладки речи. Ти мислиш всеки ден за ония [думи], които бяха от тебе благоразумно произнесени както пред нас, така и пред нашия христолюбив император, когото — аз зная положително — ти, откакто го видя, обикна го, понеже се убеди в неговата доброта. Освен това, чедо наше, ти даде пред него обещание за мир и за това, че ще се прекратят убийствата, войните и техните пагубни сетнини и че отново ромеи и българи ще се върнат към предишното благоденствие. Но още преди свиждането с нашия христолюбив император ти беше писал на наше смирение от България, че ще пристигнеш тук с желание да настане мир и да се прекрати с божия

ἀποπαῦσαι σὺν Θεῷ τὴν κατ᾽ ἀλλήλων τῶν Χριστιανῶν μάχην καὶ τῶν ὅπλων τὴν κίνησιν.

Τούτων ἔχοντες τὴν μνήμνην ἀνεπίληστον ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, καὶ γινώσκοντες τὴν παρὰ σοῦ τιμωμένην ἀλήθειαν, τὸ παρὸν ἐγράψαμεν γράμμα, οἷα πολλάκις ἱκετεύσαμεν, καὶ νῦν ἱκετεύοντες. Δεῖξον, τέκνον ἡμῶν, τῶν σῶν ῥημάτων τὸ τέλος ἐπάξιον τῆς προσηκούσης σοι δόξης, πλήρωσον τὰς ὑποσχέσεις, ἵνα καὶ Θεὸς δοξασθῇ, καὶ τὸ σὸν ὄνομα γένηται ἀείμνηστον καὶ ἐν ταῖς ἔπειτα γενεαῖς, καὶ ἀμφότερα τὰ ποίμνια τοῦ Χριστοῦ, λέγω δὴ τό τε Βουλγάρων ἔθνος καὶ τὸ Ῥωμαίων γένος, ἀπαλλαγῶσι ψυχικοῦ καὶ σωματικοῦ ὀλέθρου, καὶ ἀπολαύσωσι καὶ σωματικῆς ἀνέσεως, καὶ ψυχικῆς σωτηρίας. Οἶδε γὰρ ἡ σὴ μεγάλη σύνεσις, ὅτι οὐ μόνον τὴν σωματικὴν ζωὴν ἐλεεινῶς ζημιοῦνται Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι ἀλλήλους ἀποσφάζοντες, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς, οἴμοι τῷ ἀλθίῳ, ἀποστερίσκονται· Ναί, τέκνον σβέσωμεν τοῦ θυμοῦ τὴν φλόγα, ἣν εἴτε πονηρὸς δαίμων, εἴτε ἄνθρωποι ἀνέφλεξαν ἄφρονες. Ἐγὼ καὶ ἀλόγων γένη ἐθεασάμην ποτὲ ὑπὸ θυμοῦ κινηθέντα, καὶ κατ᾽ ἀλλήλων ὁρμήσαντα καὶ μαχόμενα, ἀλλ᾽ ἐπαύσαντο πάλιν τοῦ θυμοῦ καὶ τοῦ μάχεσθαι, καὶ κατέστησαν πρὸς τὸ ἥμερον· Εἶτα, τέκνον μου, τὰ μὲν ἄλογα μὴ κεκτημένα λόγον ἐπέχοντα τὸν θυμὸν, ἀλλ᾽ ὑπὸ ἀλογίας ἀγόμενα ἔπισταντai τοῦ θυμοῦ ἀπόπαυσιν, καὶ τῆς κατ᾽ ἀλλήλων ἀφίστανται μάχης, καὶ μεταβάλλονται πρὸς εἰρήνην· ἄνθρωποι δὲ λόγῳ κυβερνώμενοι, ἕνα Θεὸν ὁμολογοῦντες, ἑνὶ ὀνόματι τῷ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐπικεκλημένοι, διότι ἔφθασαν κατ᾽ ἀλλήλων ὅπλα κινῆσαι, τούτοις χρήσονται διὰ παντὸς, καὶ ταῖς κατ᾽ ἀλλήλων σφαγαῖς ὥσπερ ἐντρυφῶντες διατελέσουσιν, ἀλλ᾽ οὐχὶ λογισμῷ κρινοῦσι τὰ πρέποντα, καὶ ὀψέ ποτε τῆς κατ᾽ ἀλλήλων σφαγῆς ἀφέξονται; Καὶ ποῦ τοῦτο ἄξιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τῆς κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ διαπλασθείσης, καὶ λόγῳ τετιμημένης; Ἀλλὰ τί μακρύνω τὸ γράμμα; Ἀρκεσθῶμεν

помощ междуособната борба на християните и раздвижването на оръжието.[1]

Като запазваме в сърцето си незабравим спомен за това и като знаем, че почиташ истината, написахме ти настоящото писмо и както често сме те молили, и сега пак те молим, покажи, чедо наше, че твоите дни ще имат край, достоен за твоята слава, изпълни обещанията си,[2] та и бог да се прослави, и твоето име да стане незабравимо и за следните поколения, и двете стада Христови — сиреч българският и ромейският народ — да се избавят от душевна и телесна гибел и да се насладят от телесно спокойствие и душевно спасение. Защото твоят велик разум знае, че с взаимните [си] изтребления ромеите и българите се лишават за съжаление не само от телесен живот, но (о, горко на мене, клетия!) и от душевен. Да, чедо мое, нека угасим пламъка на гнева, запален от лукавия дявол или от безумни хора! Аз съм виждал, как понякога дори и безсловесни същества, подбудени от гняв, нападат един на друг и се бият, но отново са усмирявали гнева си, преставали са да се бият и са се укротявали. И при това, чедо мое, безсловесните, ако и да са лишени от разум, все пак се въздържат от гнева и водени от инстинкта, умеят до възпират гнева си, избягват борбата помежду си и се обръщат към мира. Нима хората, които се управляват от разум, признават един бог, наречени са по името на Христа и бога наш, затова че по-рано са вдигнали оръжие един срещу друг, ще действуват с него постоянно и ще продължават да се гордеят с взаимни убийства и няма ли да обсъдят с разума си това, което подобава, и макар и късно, да се откажат от взаимното избиване? Нима това е достойно за човешката природа, която е създадена по образ божи и е надарена с разум? Но защо да удължавам писмото си? Нека

---

[1] Тук се говори за срещата между цар Симеон и Роман Лакапин, състояла се под стените на Цариград през септември 923 г. Още преди да дойде до Цариград, Симеон писал, че желае да сключи мир. Обаче преговорите не довели до сключване на мирен договор, поради което патриарх Николай Мистик отново напомня обещанието на Симеон и моли да се прекрати войната. Писмото е написано скоро след свиждането и оттеглянето на Симеон в България, т. е. към края на 923 г. Общо за преговорите вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, XII, стр. 182—196. — *Същият*, История, I, 2, стр. 461—470.

[2] Патриарх Николай Мистик подканва Симеон да изпълни дадените през септември 923 г. обещания за мир. Обаче, както изглежда, тия обещания Симеон е дал с цел да отвлече вниманието на византийците, докато той се справи със започналите размирици в България и с въстанието на сърбите. В началото на 924 г. той изпратил една голяма войска срещу Сърбия. Княз Захарий избягал, а страната била опустошена. Вж. *Златарски*, Писмата. . . ., СбНУК, XII, стр. 204 — 205. — *Същият*, История, I, 2, стр. 461 — 464; 469 — 477.

τοῖς εἰρημένοις πέποιθα γὰρ ἐν Θεῷ, ὅτι ὥσπερ παρὼν ἐλάλησας πρὸς τὴν ἡμῶν ταπείνωσιν, καὶ πρὸς τὸν φιλόχριστον βασιλέα ἡμῶν τὸν σοὶ ποθούμενον ἀδελφὸν, οὕτω καὶ γενήσεται· ἀνθ᾽ ὧν ἐπευχόμεθά σοι μακρότητα ἡμερῶν, καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν εὐετηρίαν, καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ κληρονομίαν δόξης τῆς ἀποκειμένης πᾶσι τοῖς τῷ Θεῷ εὐαρεστήσασιν. (XXX, col. 186—188)

се задоволим от казаното, понеже аз се уповавам на бога, че всичко ще бъде така, както ти лично каза на наше смирение и на нашия христолюбив император, твоя въжделен брат. Заради всичко това аз ще се моля да имаш дълголенствие и щастие в този живот и да наследиш слава, която е определена за всички божии угодници в бъдещия живот

29. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

Ἔγραψα πολλάκις, ὡς μὲν ἐγὼ ἐνόμιζον, ἀλλὰ καὶ ἔτι νομίζω, καὶ ὠφέλιμα καὶ συμφέροντα. Γράφω νῦν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς προέγραψα, τοῦτο δὴ τὸ ἔσχατον γράμμα, ἅμα μὲν κινούμενος ὑπὸ τῆς ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ ἐγκαιμένης διὰ παντὸς ὀδύνης χάριν τῶν κοινῶν παθῶν τῶν καταδαπανώντων τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἐν Βουλγάροις καὶ Ῥωμαίοις συναριθμούμενον. Ἐκείνου γάρ ἐστι λαὸς ἀληθῶς καὶ τὸ Βουλγάρων γένος τοῦ ἐξαγοράσαντος αὐτοὺς οἰκείῳ αἵματι, τοῦ ἀδελφοὺς ποιησαμένου διὰ τῆς υἱοθεσίας τοῦ Πνεύματος· εἰ καὶ τοῦτον σὸν εἶναι σὺ νομίζεις λαὸν, ὁ σήμερον ἄρχων, καὶ αὔριον ὑπὸ σκωλήκων δαπανηθησόμενος. Ὑπὲρ τούτων οὖν ὀδυνώμενος γράφω καὶ ἔτι, ἐκ τῶν σῶν κινούμενος λόγων, οὓς ἐνταῦθα παραγεγονότος σου ἀπὸ τῆς σῆς γλώττης αἱ ἡμέτεραι ἀκοαὶ ἐνηνέχθησαν· ἦσαν γὰρ τὰ λεγόμενα παρ᾽ ὑμων τοιαῦτα, ὅτι κεκινήμεθα ἐκ τῆς ἰδίας χώρας ἕνεκεν τοῦ καλοῦ καὶ μεγάλου πράγματος τῆς εἰρήνης.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἰδιαζόντως ἔλεγες πρὸς ἡμᾶς, ὅτε τὸ πρῶτον ἰδίως σοι πρὸς ὁμιλίαν κατέστημεν· ἔπειτα δὲ ὅτε μετὰ τοῦ θεοστεφοῦς ἡμῶν βασιλέως συνομιλῆσαι γέγονε, καὶ τῶν ἐξ ἐκείνου φιλοτιμίων ἐδέχου τὴν χορηγίαν, μέμνημαι τοιαῦτά τινα ῥήματα εἰπόντος σου, ὡς οὐκέτι τὰ τοῦ πολέμου ἡμῖν ἐνεργηθήσεται, οὐδὲ τοῦ πρὸς χρείαν ἐπιδιδομένου ἐν τοῖς πολέμοις χιτῶνος ἡμῖν ἔτι δεήσει, καὶ ἄλλα ὅσα πρὸς παντελῆ τοῦ πολέμου κατάλυσιν καὶ τῆς εἰρήνης ἀποκατάστασιν. Ὧν ἐπὶ τοῦ συνειδότος ἔχεις τὴν μνήμην, τότε προσεῖπες· ταῦτά με κινεῖ πρὸς τὸ ἔσχατον τοῦτο γράμμα. Ποῦ τοίνυν, ὡς παρών σοι προσφθέγγομαι, τῶν σῶν λόγων αἱ ὑποσχέσεις; Τί γέγονεν ἡ μακαρία ἐκείνη ἐν τοῖς ῥήμασιν εἰρήνης, ἧς καὶ μόνον ἡ φήμη καὶ ἐν τῇ τῶν Βουλγάρων

До същия

Често съм [ти] писал за това, което съм смятал и сега смятам за нужно и полезно. Сега ти пиша в добавка на всичко онова, което по-рано съм ти писал. Това е последно писмо, подбудено от същата скръб, която винаги лежи в сърцето ми заради общите бедствия, които изтощават божия народ — ромеите и българите. Защото и българският народ наистина е народ на оногова, който изкупи българите със своята кръв и ги направи братя чрез осиновяването на светия дух, макар и ти, който днес си господар, а утре — жертва на червеите, да го считаш за свой народ. Поради такава скръб и, освен това, подбуден от думите ти, които чухме от устата ти при твоето пребиваване тук, пиша това писмо. А вашите думи бяха такива: „Излязохме от земята си заради доброто и велико дело на мира.“

Но това ти ни каза, когато беседвахме частно с тебе, когато за пръв път говорихме. А после, когато почна разговор[1] с нашия боговенчан император и беше удостоен от него с почести, аз помня, че ти каза някакви такива думи, че враждебните към нас отношения няма повече да се подновяват и че ние няма вече да се нуждаем от хитона, който по необходимост се облича във време на война. Също и други неща каза относно окончателното прекратяване на войната и възстановяването на мира. Понеже ти помниш онова, което каза тогава, именно то ме подбужда да ти напиша това последно писмо. И тъй, где са — говоря ти, като че ли се намирам при тебе — изказаните от тебе обещания? Где е оня блажен мир, за който ти говореше? Само слухът за него, разнесен по земята на

[1] Тук се имат пред вид разговорите, водени през септември 923 г. при Цариград.

χώρᾳ καὶ ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων διαχυθεῖσα, πᾶσαν γλῶσσαν εἰς Θεοῦ εὐχαριστίαν ἐκίνησε; Παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ τρόπος ἀγαθὸς ἐν τούτῳ γνωρίζεται, ἐν τῷ τιμᾶν τὴν ἀλήθειαν· ἀρχῇ δὲ μάλιστα τῇ πρὸς μεγαλοπρέπειαν ἐξῃρημένῃ, οὐδὲν οὕτως ἄλλο εἰς δόξαν συντελεῖ καὶ σεμνότητα τῆς ἀρχῆς, ὡς ἡ τῶν λόγων ἀλήθεια καὶ τῶν ἐπαγγελλομένων τὸ ἀδιάψευστον. Ὅρα οὖν εἰ δόξης ἀντιποιουμένῳ σοι καὶ μεγαλοπρεπείας ἁρμόζει τὸ παλίντροπον καὶ μεταπηδᾶν ἐκ λόγων εἰς λόγ.υς μηδαμοῦ τὸ βάσιμον καὶ ἑδραῖον κεκτημένους.

българите и ромеите, раздвижи езика на всеки човек да благодари на бога. Добрият нрав на всеки човек се познава по това, че той почита истината. А особено за владетеля, който трябва да блести с величие, нищо друго тъй не повдига неговата слава и величие както истинността на думите и верността на обещанията. И тъй, виж, прилича ли на тебе, който се стремиш към слава и величие, да се отказваш от думите си и да преминаваш към думи, които никога не са имали нещо основателно и твърдо.

Ἐβουλόμην σοι πολλὰ τοιαῦτα γράφειν, ἀλλὰ πρὸς μῆκος ἴσως ἐπεκτεινόμενος ὁ λόγος ὀχληρὸς δόξει, καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖνα καταλιμπάνομεν· Ἀπὸ δὲ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἐλέγχων καὶ ὀνειδισμῶν, οὓς κατενώπιον τοῦ θεοστεφοῦς ἡμῶν βασιλέως ἐλέγχων καὶ ὀνειδίζων καὶ τρόπον τινὰ φαυλίζων τὴν ἡμῶν ὑπερφθέγγου ἀθλιότητα, ἐκεῖθέν σοι τὸ ἀπὸ τοῦδε προσφθέγγομαι. Ἔλεγες γὰρ κατειρωνευόμενος ἡμῶν, ἐνεγκεῖν τὸν ἵππον, ὃς παρὰ τὸν πόλεμον ἀντὶ σοῦ τὴν πληγὴν ἐδέξατο· καὶ τοῦτο προσδιασύρων ἡμᾶς ἔλεγες τῆς ἡμετέρας εὐχῆς ἔργον γεγενῆσθαι· καὶ ἡμῶν ἀπολογουμένων, ὡς οὐδὲν τοιοῦτον ἑαυτοῖς σύνισμεν, οὔτε προτροπὴν πολέμου πεποιησάμενοι, οὔτε τοιαύτην εὐξάμενοι· αὐτὸς ἀντέλεγες, ὡς ἡμῶν ἐπὶ τὸν θρόνον τ.ν ἀρχιερατικὸν ἱδρυμένων, ἦν ἰσχὺς κωλῦσαι τὸν πόλεμον· εἰ δὲ μή, τέως τῆς ἐκκλησίας ἀπελαύνειν τοὺς μὴ πειθομένους ταῖς παραινέσεσι. Ταῦτα οἶδα ὅτι γνωρίσεις, κἂν βούλῃ, ὅτι τῆς σῆς ἐστιν εἰρωνείας καὶ κατηγορίας τῆς καθ᾽ ἡμῶν τὰ ῥήματα. Ἄκουε οὖν καὶ περὶ τούτων οἷά σοι φθέγγομαι, καὶ μοὶ τέως τὸν ὄγκον τῆς ἀρχῆς σου ταπείνωσον, καὶ μετρίαις ἀκοαῖς ἄκουσον· φίλου παλαιοῦ καὶ ταπεινοῦ, ἀρχιερέως λόγους κατανόησον.

Аз исках да ти напиша за много подобни неща, но може би поради своята обширност моята реч да ти се покаже отегчителна. Затова се ограничавам само с това. А от укорите и порицанията, които ти произнесе за нас пред нашия боговенчан император, като опозоряваше, оскърбяваше и по някакъв начин, така да кажа, за нищо не смяташе моето нещастие, аз ще посоча само следното: ти казваше, присмивайки ни се, че си изгубил коня си, който в сражението[1] бил ранен вместо тебе, и твърдеше, подигравайки ни, че това се случило поради наша молитва. А ние отговаряме, че лично ние нищо такова не признаваме, нито сме подбуждали към война, нито пък сме се молили за нещо подобно. Ти сам възразяваше, че ние, като възведени на архиерейския престол, сме имали власт да попречим на войната, а ако ли не, то поне да отлъчим от църквата тия, които не се покоряваха на нашите увещания. Ти без съмнение ще разбереш, ако само пожелаеш, че тези думи не са нищо друго освен твоя подигравка върху нас. И тъй, изслушай това, с което се обръщам към тебе: усмири поне пред мене гордостта на твоята власт; изслушай прилично и разбери думите на стария приятел и смирен архиерей.

Τί τοῦτο τὸ τὴν πληγὴν τοῦ ξίφους ἐνεχθῆναι κατὰ τοῦ ἵππου, σὲ δὲ περισωθῆναι; Ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι, καὶ ἤδη τῷ γήρᾳ τὰς φρένας ἐλαττωθείς, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἄνθρωπος ὢν φρονήσεως κατὰ πολύ, ἐνδεής, ὁμολογῶ γὰρ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν· πλὴν τοῦτο νοῶ ἐκ τοῦ μὴ τὴν πληγὴν εἰς σὲ ἐπενεχθῆναι, ἀλλὰ κατὰ τοῦ κτήνους. Πρόσχες οἷς λέγομεν,

Какво значи това, че ударът от меч бил нанесен на коня, а ти си останал неповреден? Аз съм човек и при това поради старостта умът ми е отслабнал. Но и без това като човек съм ограничен винаги в разума и признавам собствената си слабост. Обаче при всичко това аз разбирам, защо не на тебе, а на животното ти бил нанесен ударът. Обърни внимание на думите ми, защото може

[1] Става дума за боя при Ахелой през 917 г.

ἴσως γὰρ ἐν τούτῳ φρονίμως καὶ στοχαζόμεθα καὶ φθεγγόμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῶν πραγμάτων τὴν κυριότητα ἐγκεχειρισμένοι παραλόγως τὴν κατὰ σοῦ ἐποιήσαντο κίνησιν, ἔτυχες τῆς ἄνωθεν εὐμενείας, καὶ τὴν πληγὴν τοῦ ξίφους ἀπέστρεψεν ἀπὸ σοῦ ἡ τῶν κεκινημένων τότε παράλογος ὁρμὴ καὶ παρὰ τὸ δίκαιον, ἠνέχθη δὲ κατὰ τοῦ κτήνους ἡ πληγή· ἵνα πάλιν παιδευθῇς μὴ ἀλογίστῳ ἐπάρσει ἐντρυφᾶν τῇ νίκῃ, ἀλλὰ μεμνῆσθαι τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ μετριοφρονεῖν· καὶ μὴ ὅλως γίνεσθαι τοῦ δοκοῦντος εὐτυχήματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ συμβαίνοντα τοῖς ἀνθρώποις δυστυχήματα τὸν νοῦν ἐπιστρέφειν. Σκέψαι δὴ μή ποτε τοῦ πολέμου νῦν μέλλοντος διὰ σὲ τὴν αἰτίαν λαμβάνειν, οὐκ ἐπὶ τὸν ἵππον, οὐκ ἐπὶ τὸ κτῆνος, ἀλλ᾿ ἐπὶ σέ, ὅπερ ἀπεύχομαι, ἡ πληγὴ φθάσει. Ἀνάγνωσον ἐπιμελῶς ἃ γέγραφα, καὶ ἐκ τούτων πρὸς τὰς παλαιοτέρας ἱστορίας· οἶδα γὰρ ὅτι καὶ ταύτας ἐν μελέτῃ ποιῇ, ἀνάβηθι· καὶ μὴ νόμιζε πάντοτε μετὰ σοῦ τὴν νίκην εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἧτταν λογίζου κατὰ πόδας ἀκολουθεῖν· ἀλλὰ τοσοῦτον μὲν περὶ τῆς καθ᾿ ἡμᾶς εἰρωνείας.

Τὰ δὲ ἐντεῦθεν τοιαῦτα πρὸς σὲ γράφομεν, οἷα καὶ πρὸς τὸν εὐσεβῆ καὶ φιλόχριστον ἡμῶν βασιλέα, καὶ πρὸς τὴν σύγκλητον αὐτοῦ καθ᾿ ἑκάστην καὶ παραινοῦμεν καὶ ἱκετεύομεν τὸν φιλόχριστον ἡμῶν βασιλέα καὶ τῆς σφαγῆς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ τῆς σφαγῆς τοῦ Βουλγάρων γένους, καὶ δοῦναι καὶ ἔτι ἀνοχῇ καὶ μακροθυμίᾳ σὺν τῇ ἄνωθεν προνοίᾳ τὸ φιλάνθρωπον αὐτοῦ φρόνημα, καὶ μὴ πάνδημον ἐκστρατείαν ποιῆσαι κατὰ τοῦ Βουλγάρων ἔθνους. Τάχα διὰ τῆς ὑμῶν μακροθυμίας ἅψεται Θεὸς τῆς καρδίας τοῦ τῶν Βουλγάρων ἐξουσιάζοντος, καὶ ἀποβλέψει πρὸς τὸ καλὸν τῆς εἰρήνης, καὶ ἀγαπήσει τὴν ἀρχαίαν ταύτης κατάστασιν. Καὶ ὅ γε φιλάνθρωπος καὶ ἐπιεικὴς καὶ ἀγαθὸς ἡμῶν βασιλεύς, πάντως δὲ οὐχ ὑποπτεύεις ἃ λέγομεν· ἔγνως γὰρ καὶ αὐτὸς πείρᾳ ἰδίᾳ τὴν αὐτοῦ ἐπιείκιαν καὶ τὸ πρᾷον καὶ ἥμερον τῆς ψυχῆς, καὶ πείθεται καὶ ὑπείκει τοῖς λόγοις ἡμῶν. Ἀλλ᾿ ἡ σύγκλητος ἅπασα, καὶ ὁμοῦ πᾶσα ἡ πόλις, καὶ τί λέγω τὴν πόλιν; ἅπαν τὸ ὑποχείριον τῆς αὐτοῦ βασιλείας κινούμενοι οὐκέτι λέγουσιν ὑπομένειν τὴν τοσαύτην τῶν Βουλγάρων ἀπόνοιαν, οὐδὲ καταφρονεῖν τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν τὴν ἀπώλειαν, οὐδὲ τῶν

би сега аз благоразумно разсъждавам и говоря. Когато ония, които по онова време държаха властта, предприеха неочаквано поход срещу тебе, тогава ти се удостои с висше благоволение. Ненадейното и несправедливо нападение на ония, които бяха се вдигнали тогава,[1] се отклони от тебе и ударът се насочи срещу животното. Ти трябваше отново да се поучиш да не се предаваш на безумно високомерие заради победата си, но да си спомниш за човешките дела и да се смириш, та да не се отдаваш всецяло на привидния успех, но да насочиш ума си към нещастията, които постигат хората. Гледай да не би във войната, която сега ще започне поради твоя вина, ударът да бъде нанесен не на коня, не на животното, но на тебе, което не ти пожелавам. Прочети внимателно това, което написах, а от писмото премини към старата история, защото аз зная, че ти се занимаваш с нея. Не мисли, че винаги победата е на твоя страна, но смятай, че и поражението следва по стъпките [ти]. Но достатъчно е това във връзка с подигравката [ти] спрямо нас.

Тези неща пишем на тебе, но също казваме всеки ден и на благочестивия ни и христолюбив император и неговия сенат. Ние увещаваме и умоляваме нашия христолюбив император относно изтреблението на неговия народ и изтреблението на българския народ да прояви също своя човеколюбив разум чрез въздържание и дълготърпение с помощта на висшия промисъл и да не предприема всенароден поход срещу българския народ. „Може би бог заради вашето дълготърпение ще трогне сърцето на българския владетел и той ще обърне погледа си към благото на мира и ще обикне предишното състояние на мира." А нашият човеколюбив, кротък и добър император — ти съвсем не ще се усъмниш в това, което казваме, защото и ти сам по личен опит узна кротостта, смирението и благостта на душата му — вярва и слуша нашите думи. Обаче целият сенат, а заедно с него и целият град, що казвам — градът, всичките поданици на неговото царство, възмутени, казват, да не се търпи повече това безумие на българите, нито да се пренебрегва гибелта на близки и сродници,

[1] Походът през 917 г. срещу България е бил предприет от правителството на Зоя. Вж. тук стр. 211, бел. 1.

οἰκείων τόπων τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἀλλ' εἰ καὶ δεήσει πάντως ἀποθανεῖν, μᾶλλον τοῦτο ἀγαπητὸν, ἢ τὸ ὑπομένειν οὕτως τὴν τοῦ Βουλγάρου ἔπαρσιν. Καὶ λοιπὸν πεπεισμένος γενοῦ, ὡς ἅπαντα τὰ στρατεύματα, καὶ πάντες ὅσοι χεῖρα κινουμένην ἔχουσι μετὰ τῆς δικαίας τοῦ Θεοῦ συμμαχίας ἐπιστήσονται πρὸς ὑμᾶς, ἔτι ἐπιμένοντος σοῦ καὶ ἀγαπῶντος τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακά.

Ἀλλὰ μετὰ πάσης ἀληθείας ἀνήγγειλά σοι τὰ ἐνταῦθα παρασκευαζόμενα· σὺ δὲ ὅτι πείθῃ πρῶτον μὲν ἀνθρώπῳ πρεσβύτῃ, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸν τάφον ὁρῶντι, ἔπειτα δὲ, εἰ καὶ ἀναξίῳ μὲν, ὅμως δὲ λειτουργῷ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, καὶ εἴ τι ἐν λόγῳ σοι γεγένηται τὸ ἡμέτερον φίλτρον, καὶ ὅρα πόσος ὁ χρόνος ἐξ οὗ φίλοι γεγόναμεν· δέξαι παραίνεσιν ἣν καὶ ὁ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς δέχεσθαι ὑπέσχετο, καὶ οὐ ψεύσεται τὴν ὑπόσχεσιν, ἐὰν καὶ σὺ βουληθῇς τὰ ἴσα ἐκείνῳ φρονεῖν. Ἀγάπησον τὴν εἰρήνην, μίσησον τοὺς πολέμους· κακοὶ γὰρ καὶ οἱ πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἐχθροὺς πόλεμοι. Ὅσοι δὲ πρὸς πατέρας, πρὸς ἀδελφοὺς, πρὸς φίλους, πρὸς ὁμοπίστους, πρὸς τοὺς ἕνα Θεὸν ἐπιγραφομένους, ἕνα Κύριον καὶ Δεσπότην καὶ Σωτῆρα, τί ἄν τις εἴποι; Οὐχ ὁρᾷς θηρία πολλάκις πρὸς ἑαυτὰ μαχόμενα καὶ πάλιν εἰρηνεύοντα; ἀπόβλεψον εἰς ταῦτα, καὶ ζήτησον εἰρήνην. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος· καὶ δίωξον αὐτὴν, τουτέστι δράμε ὀπίσω ταύτης, κατάλαβε αὐτὴν, καὶ στῆσον τὰ κοινὰ πάθη, καὶ τὰ δάκρυα, καὶ τοὺς στεναγμοὺς, καὶ τὰς κατάρας ὅσας ἐπὶ σὲ πάντες ἄνθρωποι καὶ Βούλγαροι καὶ Ῥωμαῖοι, πλούσιοι καὶ πένητες, μονάζοντες, καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καταπέμπουσιν. Ἐπὶ γὰρ τὸν εὐσεβῆ καὶ φιλόχριστον ἡμῶν βασιλέα οὐδεὶς ἔχει ἀναφέρειν αἰτίαν, ἐξ οὗ ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς βασιλείας ἐκάθισε, τὴν εἰρήνην ἐπιζητοῦντος, καὶ παρακαλοῦντος, καὶ ὑποκλινομένου δι' οὐδὲν, ἕτερον, ἢ διὰ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακά. Καὶ γὰρ καὶ νίκης γενομένης τῷ ἑνὶ μέρει, οὐκ ἀκινδύνως τῷ νικήσαντι τὸ νικᾷν περιγίνεται· ἀνάγκη γὰρ καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ οἰκείους τῷ νικήσαντι ἀπολέσαι· τοιαῦτα γὰρ τὰ τοῦ πολέμου ἀδιάκριτα καὶ συγκεχυμένα. Οἶδας ἃ λέγομεν, ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς πέπονθας· καὶ γὰρ, εἰ καὶ μετὰ σοῦ γέγονεν ἡ νίκη, ἀλλὰ πολλοὺς ἀπώλεσας τῶν φιλτάτων, ὧν ἔτι καὶ νῦν ἡ μνήμη διαξαίνει τὴν σὴν καρδίαν, καὶ οὐκ ἐῶσι καθαρῶς ἀπολαύειν τῆς νίκης αἱ δι' ἐκείνους ἀλγηδόνες.

нито пленяването на собствените земи, но ако най-сетне трябва да се мре, то по-скоро това е за предпочитане, отколкото да се понася така надменността на българина. Прочее, бъди уверен, че цялата войска и всичките способни да носят оръжие при справедливата божия помощ ще се вдигнат срещу вас, щом като ти не отстъпваш и се наслаждаваш още от бедствията на войната.

Аз напълно истинно ти съобщих за тукашните приготовления. Ти пък послушай най-напред стария човек, който нищо друго не вижда пред себе си, освен гроба, а при това е и служител, ако и недостоен, на светия олтар. Ако моите думи са ти доставили нещо колкогоде приятно, обърни внимание само върху това, колко отдавна е започнала нашата дружба; приеми съвета, който нашият христолюбив император обеща да приеме, и той няма да наруши обещанието си, стига само ти да пожелаеш да се споразумееш с него. Възлюби мира и намрази войните, понеже войните дори срещу външните врагове са гибелни, а какво да кажем пък за ония войни, които са насочени срещу бащи, братя, приятели и единоверци, почитащи един и същ господ бог, владика и спасител? Нима ти не виждаш, че често и зверовете враждуват помежду си, но пак се примиряват? Обърни внимание на това и поискай мир! Тези думи не са мои, но на пресветия дух. Гони мира, т. е. стреми се към него, достигни го и спри общите нещастия, сълзи, стонове и проклятията, с които те обсипват всичи хора, и българи и ромеи, богати и бедни, монаси, духовни и миряни. Понеже никой не може да припише вината на нашия благочестив и христолюбив император, който, откак е седнал на императорския престол, търси мира и моли за мир и не се стреми към него поради нищо друго освен поради злините от войната. Освен това, когато победата преминава на една страна, тя не се добива от победителя безопасно, понеже победителят трябва да загуби роднини, приятели и близки. Така безразборни и разбъркани са делата на войната. Ти разбираш думите ми, тъй като сам всичко това си изпитал. Ако победата досега и да е била с тебе, все пак ти си загубил мнозина от найобичните хора, споменът за които още и сега ръзкъсва сърцето ти и скръбта за тях не ти позволява спокойно да се наслаждаваш от победата.

Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ γράμματος τὸ τέλος μεταστῶμεν. Ὁ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς, εἰ καὶ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ ὑπὸ πάσης τῆς πολιτείας καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων πρὸς τὴν καθ' ἡμῶν ἐκστρατείαν ἐκβιάζεται, ἀλλ' οὖν ὡς ἐπιεικὴς τῇ παραινέσει τῆς ἡμῶν ταπεινότητος μᾶλλον ἑαυτὸν ἐνδιδοὺς, εἰς τοιούτους πρὸς ἡμᾶς κατέστη λόγους. Ὦ Πάτερ, ἔοικα ἐν μέσῳ τινὶ ἑστὼς καὶ διασπώμενος, τῆς μὲν πολιτείας ἑλκούσης ἑτέρωθεν, τῆς δὲ σῆς ἀρχιερωσύνης ἑλκούσης πρὸς ἑαυτήν. Τούτων οὕτως ἐχόντων, τοῦτό σοι ἀποκρίνομαι Γράψον πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν ὡς καὶ χρυσίου ποσότητα ἐπιδιδόαμεν, ὅση δυνατὴ κα' πρέπουσα, καὶ ἱματίων ἀριθμὸν, ἀλλὰ καὶ εἴ τι ἕτερον, εἰς ἐκείνου διαβαῖνον θεραπείαν, πρέπον ἐστὶν ἐμὲ παρασχεῖν· καὶ εἴ γε καὶ παρ' αὐτῷ ἀγαπητόν ἐστι τὸ εἰρηνεύειν, ἔχεις ἑτοίμους ἡμᾶς, καὶ οὐδὲν πρὸς τὴν σὴν παραίνεσιν ἀνανεύοντας.

Διὰ ταῦτα γράφομέν σοι, δεσμὸν ἐπιβάλλοντες ἐν Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, δηλῶσαι ἡμῖν καὶ χρυσίου ποσότητα ὅσην ἐπιζητεῖς, καὶ ἱματίων ἀριθμὸν ὅσος σοι παρίσταται. Πάντως δὲ τὰ πρέποντα τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς ἀρχῆς σου καὶ τῇ συνέσει καὶ συνδιασκέψῃ καὶ ζητήσεις· αὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἴ τι ἕτερον, ὃ καὶ σὲ πρέπον ἐπιζητεῖν, καὶ τὸν βασιλέα παρέχειν ἄξιον, κἀκεῖνο πρόσθες ἐπί τε τῇ τοῦ χρυσίου, καὶ τῇ τῶν ἱματίων δόσει, καὶ τεύξῃ κἀκείνου τῆς ἀπολαύσεως. Καὶ τούτων σοι παρεχομένων, γενοῦ τῆς εἰρήνης, γενοῦ τῆς ἀρχαίας ἀγάπης· γενέσθωσαν πάλιν Βούλγαροι καὶ Ῥωμαῖοι πρὸς μίαν ἀδελφικὴν σύμπνοιαν καὶ ὁμόνοιαν, καὶ καταργηθήτω μὲν ὁ ἐξ ἀρχῆς τῆς ἔχθρας δημιουργός· δοξασθήτω δὲ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ σταυροῦ αὐτοῦ καταλύσας τῆς ἔχθρας τὸ μεσότοιχον, καὶ εἰρηνεύσας τὸν κόσμον αὐτοῦ, ἀπολαμβανούσης μὲν τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας καὶ τὴν ἰδίαν κατάσχεσιν, ἐχούσης δὲ Βουλγαρικῆς ἐξουσίας ἀδεῶς τὰ οἰκεῖα καὶ ἀσφαλῆ, καὶ μηκέτι ἀφορμῆς ὑπολιμπανομένη σκανδάλων, ἀλλὰ βεβαίας εἰρήνης, καὶ εὐζωίας ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἔθνεσι διαμενούσης· ὃ παράσχοι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καταργῶν μὲν τὴν τοῦ διαβόλου ἐπήρειαν, ἐφαπλῶν δὲ τὰς πτέρυγας, αὐτοῦ, καὶ σκέπων ἐν ἀπαθείᾳ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἧς ἔδωκε τίμημα τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν αἷμα τῆς ἀχράντου πλευρᾶς αὐτοῦ. (XXXI, col. 181 A—196 A)

Но нека свършим писмото си. Нашият христолюбив император, ако и да е подбуждан от сената, от всичките държавни власти, стратезите и архонтите да предприеме поход срещу вас, обаче вслушвайки се в увещанията на наше смирение, обърна се към мене с думите: „Отче! Както се вижда, аз се намирам между две противоположни мнения: от една страна, управниците, от друга — твое преосвещенство. При такова положение на работите, ето какво аз ще ти отговоря: напиши до нашия брат, че ние предлагаме такова количество злато, каквото е възможно и прилично, одежди, а и други неща, каквито нему ще бъдат полезни, а на мене ще е прилично да предложа. Ако му е угодно да сключи мир, то ние сме готови и в нищо няма да се противим на твоя съвет."

Заради това ние ти пишем, като те призоваваме в името на отца и сина и светия дух да ни известиш, какво количество злато желаеш и какво количество одежди. Във всеки случай ти ще поискаш всичко, което подобава на величието на твоята власт и на твоето благоразумие. Освен това, ако поискаш и друго, което ти подобава, а за императора е достойно да ти даде, добави и него към златото и одеждите и ще го получиш. И като ти се предлага това, обърни се към мира и предишната любов. Нека отново българите и ромеите се върнат към братското единодушие и единомислие и нека погине изначалният творец на враждата! Нека се прослави Христос, бог наш, който със своя кръст разруши преградите на враждата и умиротвори тоя свят! Тогава Ромейската империя отново ще възстанови своите собствени владения, а българската мощ ще владее своите владения без страх и опасност, и повече не ще има повод за съблазни, но ще се утвърди мир, и ще настане у двата народа благоденствие. Нека даде това Христос, бог наш, като унищожава козните на дявола и простира своите криле, за да запази от беди своето наследие, за изкупването на което той проля светата и животворяща кръв на пречистото си ребро[1].

30. *Ad ducem Strymonis*

Στρατηγῷ Στρυμόνος

— — — (XXXV col· 221)

До стратега на Стримон[2]

— — —

[1] Последното писмо патриарх Николай Мистик написал през втората половина на 924 г. Вж. *Златарски*, Писмата. . . ., СбНУК, XII, стр. 208, бел. 9. [2] От това писмо само заглавието представлява интерес за българската история.

ПИСМАТА НА РОМАН ЛАКАПИН ДО ЦАР СИМЕОН

Византийският император Роман Лакапин (920 — 944) произхождал от арменски род. Преди да стане император, той бил велик друнгарий *(μέγας δρουγγάριος)* на флотата. Енергичен и ловък политик, той успял да добие голямо влияние при двора на малолетния Константин VII Багренородни и впоследствие да се провъзгласи за негов съимператор. От времето на Роман Лакапин има запазени законодателни паметници, както и няколко писма. Значение за българската история имат неговите три писма до цар Симеон. Тези писма са били написани вероятно от Теодор Дафнопат по поръка и от името на Роман Лакапин. Теодор Дафнопат, чиято дейност се отнася към първата половина на X в., бил пръв секретар (*πρωτασηκρήτης*) при византийския двор. На него се приписват и някои анонимни исторически съчинения.

В писмата на Роман Лакапин, които се явяват като продължение на преписката между патриарх Николай Мистик и цар Симеон, има ценни сведения за българо-византийските отношения през периода 924—927 г.

РЪКОПИС: P = Cod. Patmiacus gr. (X s.).

ИЗДАНИЯ: *'I. Σακκελίων, 'Ρομανοῦ βασιλέως τοῦ Λακαπηνοῦ ἐπιστολαί, Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς 'Ελλάδος*, I (1883/84), pp. 657—666, II (1885), pp. 34—48. Гръцкият текст е взет от това издание. Тук е даден редактиран преводът на *В. Н. Златарски*, Писмата на византийския император Романа Лакапена до българския цар Симеона, СбНУК, XIII (1896), стр. 282—322.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, p. 459. — *И. Кузнецов*, Писмата на Лъва Магистра и Романа Лакапина и словото *„'Επὶ τῇ τῶν Βουλγάρων συμβάσει"* като извор за историята на Симеоновска България, СбНУК, XVI—XVII (1900), стр. 179—245. — *F. Dölger*, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches, I, München 1924, Nr. 606—608. — *Златарски*, История, I, 2, стр. 485—491; 830—836. — *Ostrogorsky*, History, pp. 235—236. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 502—503.

ROMANI LACAPENI EPISTOLAE

ПИСМАТА НА РОМАН ЛАКАПИН

1. Ad Symeonem Bulgarorum dominum

Συμεὼν ἐξουσιαστῇ Βουλγάρων

'Εκ πολλῶν γνωρισμάτων ἠπίστατο ἡ ἐκ Θεοῦ βασιλεία ἡμῶν περὶ τῆς ὑμῶν πνευματικῆς ἀδελφότητος, ὡς ἀεὶ ταῖς ἀπρεπέσι μα-

До Симеон, владетел на българите

По много признаци нашата от бога царска власт се е убедила, че ваше духовно братство, като се отдава винаги на непристойни и празни размишления, пред-

ταίαις ἐννοίαις σχολάζουσα, πρὸς τὸ θαυμαστὸν τῆς εἰρήνης ἔργον ἑκουσίως παρεμποδίζεται, καὶ οὐδαμῶς ποτε καθαρῶς καὶ ἀδόλως ἢ ἐνενόησέ τι ἢ ἔγραψεν, ἀλλὰ περὶ τὰ μὴ καθήκοντα ὀνειροπολοῦσα καὶ ἑαυτὴν ἐξαπατῶσα, καὶ ἡμᾶς λανθάνειν ἐσπούδαζεν· ὅπερ ἀκριβῶς ἐννοήσαντες, τὰς παρὰ τῆς σῆς ἀδελφότητος προτεινομένας ἀδίκους ἐνστάσεις τε καὶ προφάσεις πάντοθεν περικόπτοντες, τοῖς πρὸ τούτου γράμμασιν ἐχρησάμεθα, παραινοῦντες καὶ δι᾽ αὐτῶν ἐᾶσαι μὲν τὸ πρὸς σφαγὰς καὶ πολέμους ἐπείγεσθαι, τῆς δὲ μακαρίας εἰρήνης ἀντέχεσθαι ἴσως ἐκ τῆς συνεχοῦς τῶν γραμμάτων ἀποστολῆς τὸ τῆς ὑμετέρας καρδίας σκληρὸν καταμαλάξαι δυνηθῶμεν.

᾽Αλλ᾽, ὡς ἔοικεν, ἐλάθομεν ἑαυτοὺς εἰς κενὸν κοπιῶντες, καὶ, ὡς εἰπεῖν, εἰς ἀέρα τοὺς λόγους ἡμῶν διαχέοντες. Τοῖς γὰρ ὑμετέροις ἐντυχόντες γράμμασιν, καὶ τὴν τούτων θεασάμενοι προγραφὴν, ἐξ αὐτῆς καὶ μόνης ἐγνώκαμεν, ὡς οὐκ ἐσφαλμένως περὶ τῆς ὑμῶν ἀδελφότητος τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ἔσχομεν, μὴ ἀγαθὴν εἶναι τῶν ἔνδον γεγραμμένων τὴν δύναμιν, ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὅλον κατανοήσαντες ὕφασμα. Καί μοι θαυμάζειν ἐπέρχεται τὴν σὴν ἀναλογιζομένῳ φρόνησίν τε καὶ σύνεσιν, πῶς οὐ μόνον διὰ πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ δι᾽ αὐτῶν τῶν ῥημάτων οὐκ ἐνδίδως ἀεὶ, περὶ τῶν μὴ προσηκόντων διανοούμενος, καὶ τὴν τῆς εἰρήνης διάστασιν ἐργαζόμενος. Τί γάρ, εἰπέ μοι, καὶ περισσότερον ἐξεγένετό σοι ἐκ τοῦ σεαυτὸν γράφειν βασιλέα Βουλγάρων καὶ ῾Ρωμαίων, τοῦ Θεοῦ μὴ συνευδοκοῦντος, μὴ συνεργοῦντος τῷ πράγματι; Τί δέ σοι καὶ τὴν γῆν κατασχόντος βιαίως τὴν ὑμετέραν προσετέτη κέρδος; Ποῖοι οἱ ἐκ ταύτης φόροι; Τίνα τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποδιδόμενά σοι τέλη; Μᾶλλον μὲν οὖν, εἰ σκοπεῖν ἀκριβῶς ἐθελήσεις, οὐδὲν ἄλλο σοι μετὰ τοὺς τοσούτους φόνους καὶ τὰς λεηλασίας ὑπολέλειπται πλὴν ἡ τῶν κάστρων καὶ μόνον ἐξουσία, ἐξ ὧν σοι καὶ οὐκ ὀλίγη καινοτομία περίεστι ταῦτα σιταρχοῦντι καὶ καθοπλίζοντι, τοῦ τε ἐν αὐτοῖς λαοῦ συντριβομένου τε καὶ ἀπολλυμένου.

Εἰ τοίνυν βασιλεὺς ἐπιθυμεῖς καλεῖσθαι ῾Ρωμαίων, ἔξεστί σοι βουλομένῳ καὶ τῆς γῆς ἁπάσης κύριον ἑαυτὸν ἀναγορεύειν. ἧς οὐδὲ τὸ βραχύτατον μέρος ἔσχες εἰς κατοικίαν, κἂν μέγα φρονεῖς· εἰ βούλει δὲ καὶ ἀμερμουμνὴν

намерено пречи на чудното дело на мира и никога искрено и без хитрост нито нещо е помислило, нито е написало. Обаче, като мечтае за неприлични дела и като заблуждава себе си, постарало се е да укрие [това] и от нас. Като обмисляхме грижливо това и опровергавахме по всякакъв начин излаганите от твое братство несправедливи възражения и доводи, ние се възползувахме от предишните писма и те уговаряхме чрез тях, от една страна, да престанеш да се стремиш към убийства и войни, а, от друга страна, да се придържаш о блажения мир, та може би чрез изпращането на чести писма да бъдем в състояние да смекчим жестокостта на вашето сърце.

Но, както се вижда, ние, без да разберем, напразно сме се трудили и тъй да се каже, по вятъра сме пръснали думите си. Когато получихме вашето писмо и погледнахме наслова му, от него самия узнахме, че не напразно сме имали такова мнение за ваше братство, и като „познахме от влакното платното“, [разбрахме], че смисълът на написаното вътре не е добър. И като си помисля за твоето благоразумие и ум, учудвам се, че ти, като мислиш за неприлични дела и действуваш за отдалечаването на мира, никога не отстъпваш не само на дело, но дори и на думи. Кажи ми, прочее, какво предимство има за тебе в това, че ти се пишеш цар на българи и ромеи,[1] когато бог не съизволява и не съдействува на това дело? Каква печалба си придобил, като си завзел насилствено нашата земя? Какви са приходите ти от нея? Какви са данъците, които ти се дават от нея? Напротив, ако би пожелал да погледнеш справедливо, след толкова убийства и опустошения за тебе не остава нищо друго, освен само владение на крепостите, от които ти се явяват не малко грижи за тяхното продоволствуване и въоръжаване, а при това населението в тях се измъчва и гине.

И тъй, ако желаеш да се наричаш цар на ромеите, нищо не ти бърка да се провъзгласиш, ако искаш, и за господар на цялата земя, от която ти не притежаваш ни най-малка част за поселване, ако и много да си въобразяваш. Ако искаш,

[1] Според *Златарски*, История, I, 2, стр. 486 — 487, в своето писмо до Роман Лакапин Симеон се нарекъл „цар на българи и ромеи“, защото знаел, че византийците никога нямало да сключат мир, докато той носел тази титла. Симеон искал по този начин да протака преговорите, за да печели време.

τῶν Σαρακηνῶν, ὅπως καὶ μᾶλλον ᾖς φοβερὸς τοῖς ἀκούουσιν, ἵνα μὴ λέγω παιζόμενος κατὰ τὴν τοῦ μύθου γυναῖκα, πολυχρόνιον τὸν ἑαυτῆς ὀνομάσασαν παῖδα τὸν μετὰ μικρὸν τελευτήσαντα. Εἰ δὲ καὶ καλεῖσθαι τινὰ βασιλέα Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἔδει, ἡμᾶς ἔδει μᾶλλον καλεῖσθαι, τοὺς καὶ παρὰ Θεοῦ τοῦτο λαβόντας, καὶ παρ' αὐτοῦ πιστευομένους τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι, ἢ ὑμᾶς τοὺς αἵμασιν καὶ σφαγαῖς ταύτην κτήσασθαι διαγωνιζομένους.

[наричай се] и амермумн[1] на сарацините, за да станеш по-страшен за тези, които слушат, за да не говоря празни приказки подобно на жената от приказката, която нарекла дълголетен[2] сина си, който наскоро след това починал. Ако наистина трябваше някой да се нарече цар на ромеите и на българите, то трябваше да се наречем по-скоро ние, които действително сме получили това от бога и по негово доверие сме взели властта, отколкото вие, които се борите да добиете тази власт чрез кърви и кланета.

Ἀλλὰ ποῖον τὸ ἐκ τούτων ἀναφαινόμενον ὄφελος; τίς ἡ τῆς καθ' ἡμᾶς προσθήκη τε καὶ ὠφέλεια, εἰ ἀλλοτρίοις ὀνόμασιν ἑαυτοὺς καλλωπίζομεν; Μὴ τοῦτό σοι λογιζέσθω, πνευματικὲ ἀδελφέ, πᾶσαν τὴν δύσιν καταληΐσαντι, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας αἰχμαλώτους λαβομένῳ, ἵνα διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου βασιλεὺς Ῥωμαίων κατονομάζῃ· οὐ γὰρ αὐθαιρέτως σοι προσέφυγον, ἀλλὰ βίᾳ καὶ πολέμῳ παρ' ὑμῶν δουλωθέντες, τῶν ὑμετέρων ἀποδιδράσκουσι, καὶ πρὸς ἡμᾶς ὡς ὁμογενεῖς καταφεύγουσι. Κἀκεῖνο τοίνυν ἐννοήσουσιν· πάρεστιν ὡς μέχρι που τῶν εἴκοσι χιλιάδων Βούλγαροι, πρὸς τὸ γαληνὸν καὶ εἰρηνικὸν τῆς βασιλείας ἡμῶν καταπεφεύγασι κράτος, τὴν ὑμετέραν ὥσπερ μισήσαντες φιλοπόλεμον ἔνστασιν καὶ ἀδιάλλακτον πρόθεσιν. Τί οὖν, διὰ τοῦτο καλέσομεν ἑαυτοὺς βασιλεῖς Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων; Μὴ δῴη ἡμῖν Κύριος, τῶν ἰδίων ἀποστάντας τοῖς ἑτέροις ὀνόμασιν ἐπισεμνύνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄδικοι καὶ ἅρπαγες κατακρίνεσθαι. Ποίων δὲ Ῥωμαίων ἑαυτὸν ἀποκαλεῖς βασιλέα, τῶν παρὰ σοῦ κρατηθέντων, ἢ τῶν ἀπίστοις ἔθνεσιν ἐκδοθέντων καὶ πρὸς δουλείαν κατακριθέντων; περὶ γὰρ τῶν λοιπῶν οὐκ ἀγνοεῖς, οἷα περὶ σοῦ καὶ φρονοῦσι καὶ λέγουσιν. Οὐκοῦν ἐμοῦ μᾶλλον ἄκουσον, πνευματικὲ ἀδελφέ, ἢ τῶν παρὰ σοὶ ψευδοπροφητῶν τε καὶ μάντεων, οἳ τὴν σὴν ὑποκλέπτοντες καὶ ἀποβουκολοῦντες διάνοιαν, ὡς ψευδεῖς ἠλέγχθησάν τε καὶ ἐλεγχθήσονται,

Но каква полза има от това, каква е придобивката и предимствата за нас, ако ние се кичим с чужди имена. Недей мисли, духовни брате, че ти, като си разорил целия Запад[3] и си взел в плен жителите му, можеш поради това да се наричаш цар на ромеите. Защото те не са прибягнали доброволно при тебе, но са заробени от вас насилствено и чрез война, бягат от вашата страна и бягат при нас като при едноплеменници. Прочее помисли и за това. Миналата година са избягали в мирната и спокойна наша държава приблизително около двадесет хиляди българи, които, види се, са намразили вашия войнолюбив устрем и непримирими замисли.[4] И тъй, нима поради това ние ще се наричаме царе на ромеите и българите? Да не дава господ да се откажем от своите имена и да се кичим с чужди и чрез това да се подлагаме на осъждане като несправедливци и похитители! Цар на кои ромеи се наричаш ти? На ония ли, които са от тебе изловени, или на ония, които са предадени на неверните племена и обречени на робство?[5] Обаче за другите твърде добре знаеш какво мислят и говорят за тебе. И тъй, духовни ми брате, ако искаш да разбереш, повече слушай мене, отколкото своите лъжепророци и гадатели, които, облащавайки и измамвайки твоя разсъдък, изобличени са

[1] От арабската дума емир-ал-муменин, титла на халифите със значение „княз на правоверните". Вж. *Ἰ. Σακκελίων, Ῥομανοῦ βασιλέως τοῦ Λακαπηνοῦ ἐπιστολαί, Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος*, I (1883/84), p. 659. [2] Не е ясно за коя приказка се загатва. [3] Сиреч европейските провинции на Византия. Според *В. Златарски*, Писмата на византийския император Романа Лакапена до българския цар Симеона, стр. 300, изразът „разорил целия Запад" означавал разоряването на Сърбия слез усмиряването на бунта през 924 г. Обаче от текста се вижда, че тук се загатва за завладяването на византийски земи, което дало известно право на Симеон да се нарече цар на българи и ромеи. [4] Продължителните и тежки войни, които Симеон водил с Византия, предизвикали недоволство сред българския народ. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 463, 477, 487—488. Срв. История на България, I, София 1954, стр. 120—121. [5] Тук се говори вероятно за пленени византийци, които били продадени от българите в робство. Срв. *Р. Браунинг*, Рабство в византийской империи (600 — 1200 гг.), ВВр, XIV (1958), стр. 51 и бел. 52,53.

ὡς ἐπὶ τὸ χεῖρόν σοι τῶν πραγμάτων προβαινόντων, εἴγε συνορᾶν ἐθέλεις. Ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ βασιλέα Ῥωμαίων ἑαυτὸν ἀποκαλῶν, καὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς στερηθῇς, καὶ πολλὰ τῆς ἡμετέρας ἐπιμνησθήσῃ φρονήσεως, ἣν ὡς διασύρων, καταπαίζων πανουργίαν ἐκάλεσας αὐτὸς τυφλώττων περὶ τὴν Γραφήν· κατὰ γὰρ τὸν σοφώτατον Σολομῶντα, τὴν πανουργίαν φρόνησιν εἶναι διδασκόμεθα, καθά που φησίν: „ἵνα δῷ ἀκάκῳ πανουργίαν“, πανουργίαν ἐνταῦθα οὐ τὴν πρὸς τὸ χεῖρον ῥοπὴν αἰνιττόμενος, ἀλλὰ τὴν μετὰ φρονήσεως ὑποδεικνὺς περιποίησιν· ᾧ καὶ πειθόμενοι, οὐκ ἄλλο μὲν φρόνησιν νοοῦμεν, ἄλλο δὲ πανουργίαν, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι γινώσκοντες, τῷ τῆς πανουργίας ὀνόματι σεμνυνόμεθα· εἰ δέ τις ἄλλη πονουργία πέφυκε παρὰ σοι, αὐτὸς ἂν γνοίης τρανότερον.

Οἷα δὲ καὶ τὰ ἐμφερόμενα ἐν τοῖς γράμμασι τῆς σῆς ἀδελφότητος, ἐπιμνησθῆναι δίκαιον, καὶ δεῖξαι ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ὡς οὐκ αὐτὸς παρ᾽ ἡμῶν προεσκανδαλίσθης, ἤ τι τῶν ἐπὶ διαλύσει τῶν ἀναμεταξὺ συμφώνων προπέπονθας, ἵνα σοι καὶ κατὰ τὴν θείαν ὑποταγῶμεν ἐντολήν, καί δακνομένην σου τὴν καρδίαν καταπραΰνωμεν· ἀλλ᾽ αὐτὸς ἡμᾶς προλελύπηκας καὶ πρῶτος τὴν τῶν συνφώνων καὶ τῶν ὅρκων ἐποιήσω διάλυσιν, καὶ καθ᾽ ἡμῶν ἐξεστράτευσας, καὶ τὴν γῆν κατηρήμωσας, καὶ τὰς πόλεις εἴληφας, καὶ τὸν ἅπαντα λαὸν τῷ ξίφει ἐθέρισας, τά τε θυσιαστήρια τοῦ Θεοῦ ἐκ βάθρων αὐτῶν κατηδάφισας, καὶ ἱερεῖς καὶ μονάζοντας ἔργον μαχαίρας πεποίηκας· καὶ ἀνθ᾽ ὠφείλομεν, ὡς προηδεικημένοι καὶ λελυπημένοι, οὐ τῆς τυχούσης παρ᾽ ὑμῶν ἀξιοῦσθαι παραμυθίας, καὶ ἀπολαβεῖν, ἃ τυραννικῶς ἀφῃρήμεθα, μᾶλλον ὡς ἀδικήσαντες παρὰ τῆς σῆς ἀδελφότητος ἐγκαλούμεθα, καὶ πόλεις ἑτέρας, καὶ τόπους παρ᾽ οὓς ἀπωλέσαμεν ἀπαιτούμεθα, καὶ ὑμῶν ἀδικησάντων, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ἡμεῖς εὐθυνόμεθα. Βαβαὶ τῆς ἀδικίας καὶ τῆς παραβάσεως! Ἀλλ᾽ οὐ διὰ τοῦ τοιούτου ὑμῶν κακουργήματος ἡμεῖς τῶν οἰκείων καταμελήσομεν, οὐδὲ τὰς δικαίας προφάσεις καὶ ἐλλόγους ἡμῶν ἐγκλήσεις ἀποσιωπήσομεν, ὅτι μὴ ταῦτα δι᾽ αἱμάτων καὶ τυραννίδος, ὡς αὐτοί, κατέσχομεν. Τίς γὰρ τῶν εὖ φρονούντων οὐκ οἶδεν,

и ще се изобличават като лъжци, тъй като работите ти отиват зле. Но аз се боя да не би, като се наричаш цар на ромеите, да се лишиш от собствената си власт и да не си спомняш по-после често за нашето благоразумие, което ти, надсмивайки се и шегувайки се, нарече коварство[1], а сам оставаш сляп пред Светото писание; и наистина според премъдрия Соломон ние знаем, че коварството е мъдрост, поради което той е и казал да дастъ незлобнымъ коварство[2], като загатва в този случай за коварството не в лош смисъл, а го сочи като разумно достояние; вярвайки това, ние не подразбираме под мъдрост едно, а под коварство друго, но знаейки, че то е едно и също, ние го отбелязваме с името коварство; ако пък се е породило у тебе някое друго коварство, то ти сам можеш да знаеш по-ясно.

Това и предявеното в писмото на твое братство е справедливо да бъде споменато и да се покаже самата истина, а именно не че ти сам си бил по-рано оскърбен от нас или пръв си пострадал поради нарушението на взаимните съглашения, та да ти се покорим съгласно с божествената заповед и да успокоим уязвената ти душа, но че ти сам по-напред ни огорчи и пръв наруши съглашенията и клетвите, като тръгна на поход срещу нас, опустоши земята и завзе градовете, цялото население изкла с меч и божествените олтари разруши из основи, а свещеници и монаси направи [да станат] жертва на меча. И вместо, както се падаше, ние като по-напред онеправдани и опечалени да се удостоим от вас с подходящо утешение и да получим онова, което ни бе тиранически отнето, напротив, ние сме укорявани от твое братство като онеправдатели и се изискват от нас и други градове и места освен ония, които ние изгубихме. Въпреки че вие сте извършили неправда, както и писмото[3] показва, ние биваме обвинявани. О, несправедливост и неправда! Но поради такова ваше злодеяние ние няма да пренебрегнем своите [работи] и няма да премълчим справедливите основания и нашите разумни обвинения, че ние сме придобили земите си не чрез кърви и наси-

[1] Вероятно се загатва за срещата под стените на Цариград през 923 г. [2] *Притчи Соломонови*, I, 4. [3] В текста стои *λόγος* и тук се има пред вид или разговорът на Симеон с Роман Лакапин при срещата им, или пък писмото на Симеон, на което Роман отговорил. Вж. *Златарски*, Писмата на Романа Лакапена. . ., стр. 287.

ὡς καλῶν μὲν αἴτιος ὁ Θεὸς, κακῶν δὲ ἀναίτιος, καὶ πληθύνεσθαι μᾶλλον τοὺς ἀνθρώπους ἢ ἐλαττοῦσθαι προσέταξε; Τίς οὐκ ἐπίσταται, ὡς οὐ παρὰ Θεοῦ σοί τι τῶν ἡμετέρων δεδώρηται, ὅτι „ἄνδρα δολιότητος καὶ αἱμάτων βδελύσεται“· καὶ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς φήσομεν εἶναί σοι τὰ τοιαῦτα θεοδώρητα, τοῦ Θεοῦ εἰρηνικῶς καὶ ἀναιμάκτως τὰς ἰδίας χαριζομένου δωρεὰς, οἷς καὶ βούλεται; Ἐφ' ὅσον γὰρ ἔδει συγκαταβεβήκαμεν· γράμμασιν εἰρηνικοῖς πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐχρησάμεθα σύνεσιν· δῶρα, τὰ μὲν προθύμως δεδώκαμεν, τὰ δὲ προθυμότερον ὑπεσχόμεθα δοῦναι, εἴπερ εἰρηνεύειν κατανεύσει ἡ σὴ ἀδελφότης· ἁγίους πατέρας εἰς παράκλησιν ἀπεστείλαμεν· πρέσβεις τὰ πρὸς εἰρήνην λέγοντας ἐξεπέμψαμεν· καὶ τελευταῖον εἰπεῖν, ἀλλήλοις ἡνώθημεν, ὃ μηδείς ποτε γεγονὸς ἐθεάσατο· τὰ τῷ Θεῷ εὐάρεστα ὡμιλήσαμεν, εἰ καὶ μηδὲν ἐκ τούτων ἀληθὲς εὑρήκαμεν παρὰ σοί. Εἰ δὲ παρὰ ταῦτα ἑτέραν ζητεῖς συγκατάβασιν, ποίαν δὴ ταύτην εἴπωμεν; τὴν παρ' ὑμῶν ἐπιζητουμένην; οὐκ ἔστιν αὕτη συγκατάβασις, καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ σύμπτωσις· οὐ κατάστασις, ἀλλ' ἐρήμωσις· οὐχ ἕνωσις, ἀλλὰ διάστασις. Ὁ γὰρ τὰ παρὰ Θεοῦ πεπιστευμένα αὐτῷ ἔθνεσι προδιδοὺς ἀλλοφύλοις καὶ αἱμοβόροις, οὐχ ὡς συγκατάβασιν, ἀλλ' ὡς παράβασιν πεποιηκὼς κατακέκριται.

лие както вие. Защото кой от благоразумните не знае, че бог е причина на доброто и не е причинител на злото и че той заповядал по-скоро хората да се размножават, отколкото да се намаляват? Кой не знае, че нищо наше не ти е дадено от бога, защото той се гнуси от мъж кръвник и лукав?[1] И ако това е тъй, как ние ще кажем, че толкова божии дарове са твои, когато бог мирно и безкръвно раздава собствените си дарове комуто той желае? Доколкото пък трябваше, ние бяхме снизходителни: ние се обръщахме към вашия разум с мирни послания;[2] ревностно дадохме подаръци и още по-ревностно обещахме да дадем, ако твое братство склони да живее в мир; свети отци провождахме да те умоляват;[3] пратеници пращахме с предложения за мир; и най-после се срещнахме един с друг,[4] каквото никой никога не е виждал да става; ние се разговаряхме за богоугодни неща, ако и да не намерихме в действителност нищо от тях у тебе. Ако ли пък ти освен това искаш още друга отстъпка, то за каква още отстъпка да говорим? За това ли, което вие искате? Това според нас не е отстъпка, а падение; не устроение, а опустошение; не обединение, а разкъсване, понеже този, който предава повереното нему от бога на иноплеменни и кръвожадни народи, се осъжда като такъв, който е направил не отстъпка, а престъпление.

Μὴ οὖν ἔλπιζε, πνευματικέ μου ἀδελφὲ, τοιαύτην γενέσθαι ποτὲ συγκατάβασιν· οὐ γὰρ τῶν δικαίως ἡμῖν ἐγχειρισθέντων παρὰ Θεοῦ, τοῖς ἀδίκως ζητοῦσιν αὐτῶν κατακυριεῦσαι παραχωρήσομεν. Ποία δὲ σοι καὶ πρόφασις εὔλογος τοῦ λέγειν, ὡς σύνηθές ἐστι Βουλγάροις ἐξαιτεῖν τά ἀλλότρια καὶ μὴ ἀποδιδόναι, ὅπου γε καὶ Ῥωμαίοις νόμος ἐστὶν ἀσφαλέστατος μὴ τὰ οἰκεῖα καταπροδιδόναι; Καὶ εἰ τὴν ἄθεσμον ταύτην συνήθειαν οὕτως ὑμεῖς διαφυλάττειν σπουδάζετε, ἵνα δι' αὐτῆς ἀποκερδήσητε τά ἀλλότρια, πῶς ἡμᾶς τοὺς ὑπὲρ τῶν ἰδίων δικαίων ἀγωνιζομένους, ἑαυτῶν ἡμῶν ἀνάξια πράττειν λέγετε, τὸ εὐαγγελικὸν

И тъй не се надявай, духовни ми брате, че ще се получи някога такава отстъпка: понеже това, което ни е от бога справедливо връчено, ние няма да отстъпим на ония, които несправедливо искат да го владеят. И какъв е твоят основателен предлог, за да казваш, че българите имат обичай да изискват чуждото и да не дават, когато и ромеите имат най-непоколебим закон да не предават своето? А пък ако вие тъй усърдно се старaете да спазвате този беззаконен обичай само за да придобиете чрез него чуждото, то как [можете] да казвате, че ние, които се борим за собствените си права, вършим нещо недостойно за себе си, при това и привежда-

[1] Пс. V, 7. [2] Вероятно тук Роман Лакапин има пред вид многобройните писма, изпратени от патриарх Николай Мистик до Симеон. [3] Тук по всяка вероятност се говори за пратениците — духовни лица, — изпращани до Симеон от страна на Византия. Вж. *Златарски*, Писмата на Романа Лакапена. . ., стр. 287, бел. 10, и стр. 288. [4] Тук Роман Лакапин има пред вид срещата си със Симеон, която се състояла на 9 септември 923 г. при Златния рог.

ἐκεῖνο ῥητὸν εἰς μέσον παράγοντες τὸ φάσκον: „Τῷ αἴρονται ἀπὸ σοῦ τὸ ἱμάτιόν σου προσαπόδοθι καὶ τὸν χιτῶνα". Καὶ εἰ ὁ Χριστὸς καὶ τὸν οἰκεῖον χιτῶνα τῆς ἀγάπης διδόναι παρακελεύεται, ὁ τὰ ἀλλότρια σφετεριζόμενος καὶ μὴ ἀποδιδούς, πῶς ὁ τοιοῦτος εἰρήνης ἐραστὴς, καὶ οὐ τὴν Γραφῶν ἀπειλὴν καθ' ἑαυτοῦ ἐπιφέρων; Καὶ οἶδα, ὡς οὐκ ἀγνοεῖ ἡ σὴ ἀδελφότης τίς ὁ τὸ τοιοῦτον ῥητὸν ἐπὶ μυκτηρισμῷ καὶ χλεύῃ τῶν τοῦ Χριστοῦ διδαγμάτων χρησάμενος· καὶ οὐκ ἔδει σε μαθητὴν ὄντα Χριστοῦ, καθὼς ἐπαγγέλλῃ, τὰ παρ' αὐτοῦ ῥηθέντα ψυχωφελῶς, καὶ διὰ πονηρὰν καὶ ἄτοπον ἐπιθυμίαν ἐκλαμβάνειν ψυχοβλαβῶς. Ἀδύνατον γὰρ τὸν τοιαῦτα διανοούμενον καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἐπιμένοντα, πρὸς εἰρηνικὰς σπουδὰς συνελθεῖν. Πῶς γὰρ καὶ γενήσεται τὸ τοιοῦτον μέγα καὶ οὐράνιον ἔργον, σοῦ μὲν ἐξαιτουμένου καὶ ἐπιζητοῦντος, οἷα καὶ πρότερον, ἡμῶν δὲ μηδὲ τὸν παρὰ τοῦ ξέρτων, κἂν πάντα κινήσῃς, μή τι γε πόλεις ἢ κατάσχεσιν γῆς, εἰ καὶ καθ' ἑαυτὸν διαλογίζῃ γράφων ἡμῖν, ὡς τὸ Δορύστολον καὶ τὰ λοιπὰ, ἅπερ ἐν τοῖς σοῖς ἐνέφηνας γράμμασιν, κατείχοντο μὲν παρὰ τῶν πρώην βασιλέων, νῦν δὲ παρὰ σοῦ δεσποζόμενα, διὰ τὸ ἐν συνηθείᾳ τούτων ἡμᾶς γενέσθαι, οὐ βαρὺ πρὸς ἡμᾶς ἐπιφαίνεται· καὶ ὅτι, εἰ καὶ παρ' ἡμῶν δοθεῖ σοι τὰ παρὰ σοῦ Μανδριὰ καλούμενα, ἐπιλαθέσθαι αὐτῶν ἔχομεν, ὡς κἀκείνων.

те известното евангелско изречение, което гласи: „Ако някой ти вземе дрехата, дай му и ризата си".[1] Но ако Христос заповядва и собствената си риза да дадем от любов, то как такъв, който присвоява чуждото и не го връща, може да бъде привърженик на мира и да не си навлече заплахата на Писанието? И аз зная, че на твое братство е твърде добре известно, кой е този, който се е възползувал от това изречение за насмешка и поругание над Христовото учение.[2] И ти не трябваше като ученик Христов, както ти се представяш, да разбираш неговите душеполезни думи като вредни за душата поради [твое] порочно и неуместно желание. Понеже не е възможно, щото този, който мисли за такива неща и упорствува в това, да се съгласи на мирно споразумение. Прочее как ще се извърши такова велико и небесно дело, когато ти искаш да се домогваш до това, което желаем преди *ἡμῶν δὲ μηδὲ τὸν παρὰ τοῦ ξέρτων*,[3] и ти би употребил всичко, без да говорим за градове или завземане на земя, ако сам и да разсъждаваш в писмото си до нас, че Доростол и другите места, указани от тебе в писмото ти, са били под властта на предишните императори, а сега, когато ти ги владееш, не ни се струвало тежко, защото ние сме били свикнали с това, и че ако да бяхме ти дали тъй наречените от тебе „мандри",[4] то ние можем да забравим и тях, както и ония.

Ἀλλὰ γινωσκέτω ἡ σὴ σύνεσις, ὡς οὐκ ὀρθῶς τοῦτο ἔγραψεν. Οὐ γὰρ ἐθίσαντες Ῥωμαῖοι τὴν ἑαυτῶν γῆν κατέχεσθαι παρ' ὑμῶν, ἐπιλήσμονες ταύτης ἐγένοντο· ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῦτο τότε παραχωρήσαντας βασιλεῖς οὐ μικρῶς καταμέμφονται, ὡς καταδεξαμένους ὑμᾶς τὴν τοιαύτην παροικῆσαι γῆν. Εἰ τοίνυν τὰ ἐν ἕξει γινόμενα, ἐλαφρότατα εἶναι νομοθετεῖς, καὶ διὰ τοῦτο ἡμᾶς ἀξιοῖς ἐκ τῶν οἰκείων ἐπιδοῦναί σοι, γενοῦ καὶ αὐτὸς ἐν ἔθει ποτὲ τῆς ἰδίας γῆς, καὶ μὴ ἐπιθύμει τὰ τοῦ πλησίον, μηδ' ἐπιβαρὲς τὸ τοιοῦτόν σοι φανήτω, ὡς διδασκάλῳ τούτων τυγχάνονται· ἀλλ' ἐπιλάθου μὲν

Но нека знае твое благоразумие, че неправилно си написал това. Понеже ромеите, ако и да са привикнали вие да владеете земята им, все пак не са я забравили, па и императорите, които някога са допуснали това, немалко биват укорявани, загдето са позволили вие да заселите тази земя. И тъй, ако ти постановяваш, че онова, което е станало навик, е твърде лесно поносимо, и поради това искаш от нас да ти предадем част от нашите земи, то и ти сам привикни към собствената си земя и не пожелавай оная на ближния. Нека това да не се стори тежко на тебе, който се явяваш учител

[1] Една част от изречението е взета от *Лука*, VI, 29, а другата от *Мат.*, V, 40. [2] За кого се загатва тук, не е ясно. [3] Тук текстът е повреден и поради това не може да се разбере смисълът на тия думи. Според някои изследователи *ξέρτων* е тюрко-българската дума črъtogъ. Вж. *St. Mladenov*: Revue des études slaves, I (1921), p. 51. — *B. v. Arnim*, Zur Geschichte der Onoguren und Urbulgaren, p. 346. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, p. 212 [4] По всяка вероятност Симеон е нарекъл „мандри" (кошари) ония крепости, които той искал да му бъдат дадени от страна на Византия. Вж. *Златарски*, Писмата на Романа Лакапена. . ., СбНУК, XIII (1896), стр. 289, бел 17, и стр. 306. — *B. v. Arnim*, op. cit., p. 346.

τῶν ἀτόπων ἐκείνων ἐνθυμήσεων, τοῖς δὲ τῶν σῶν προγόνων ὅροις ἀρκέσθητι· στῆσον τὴν μάχαιραν· κέκμηκε γὰρ ἤδη καὶ αὐτὴ κατασφάττουσα, μήπως καθ᾽ ὑμῶν ἡ τῆς ἐκδικήσεως ῥομφαία στιλβωθῇ. καὶ τὸ τόξον αὐτοῦ ἐνταθῇ· ἀπάλειψον ὀψέ ποτε τοὺς ἐν τῇ καρδίᾳ σου παλαιοὺς καὶ ἀδιαγνώστους τύπους, ἵν᾽ ἀντ᾽ ἐκείνων ἐγγραφῇ τὸ τῆς καθαρᾶς εἰρήνης σεβάσμιον ὄνομα· ἀνάνηψον καὶ γνῶθι τίνα τὴν ἀπολογίαν ἐκεῖθεν ὑφέξεις, ὅταν σοι παραστῇ τὸ πλῆθος τῶν παρὰ σοῦ πεφονευμένων, κατὰ σοῦ τὸν κριτὴν καὶ πλάστην ἐπιβοώμενον· ἀπόῤῥιψον τὴν πρὸς τὰ εἰρηνικὰ σύμφωνα σκληρότητα, καὶ περὶ ὧν σοι πολλάκις δεδηλώκαμεν, εἰ βούλει, περὶ τούτων καὶ συμφωνήσωμεν, τὴν εἴδησίν σοι τῶν ἡμῖν ἀμεταστρέπτως βεβουλευμένων παρέχοντες, ὡς οὔτε γῆν ἕως μιᾶς σπιθαμῆς, οὔτε κάστρον, οὔτε τινά σοι ἕτερον ὄγκον παρέξομες πώποτε, εἰ μὴ μόνα τὰ προδηλωθέντα σοι ἑκατὸν σκαραμάγγια προστιθέαμεν τοῖς παρὰ τοῦ κυροῦ Λέοντος τοῦ βασιλέως συμφωνηθεῖσι στοιχήμασιν· ἐπεὶ μηδ᾽ ἐκεῖνος, ὅτε τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης φρικτοὺς ὅρκους ἀμφότεροι κατεβάλλεσθε, τοιοῦτόν τι παρεδέξατο, τὸ ἐπὶ φθορᾷ καὶ λύμῃ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς τελοῦν.

в тия неща; но забрави ония неуместни мисли и бъди доволен от пределите на своите прадеди. Спри меча! Понеже и той се вече умори да убива, за да не би мечът на отмъщението да заблести над вас, и да се опъне лъкът на отмъщението. Заличи в сърцето си най-после старите и неузнаваеми образи, за да може да се впище вместо тях свещеното име на чистия мир! Свести се и познай какво оправдание там горе ще представиш, когато се представят множеството избити от тебе, като призовават срещу тебе съдията и създателя! Отхвърли упорството против мирните съглашения и ако искаш, ще се съгласим за онова, за което често сме ти известявали, като те уведомяваме за нашите неизменни решения, а именно: ние никога няма да ти дадем нито една педя земя, нито крепост, нито пък някое друго пространство, а само това, че към условията, сключени от императора кир Лъв,[1] ние ще прибавим още известните ти сто скарамангии, понеже и той, когато вие двамата сте произнасяли страшните клетви за мир, не приел нищо такова, което би причинило гибел и позор на ромейската държава.

Τοίνυν καὶ ἡμεῖς τούτῳ ἐξομοιούμενοι, κατὰ τὴν τῶν αὐτοῦ γραμ]μάτων ἀκρίβειαν, τὴν εἰρήνην ἐπιζητοῦμεν, τὴν ὑμετέραν ἀδελφότητα προτρεπόμενοι τὸ αὐτὸ φρονεῖν, καθὼς καὶ ἡμεῖς. Καὶ εἰ μὲν ὡς ἀληθὴς χριστιανὸς διὰ τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν το μέγα χρῆμα τῆς εἰρήνης βούλει κατορθῶσαι, ἀποστρέφων ἡμῖν τήν τε γῆν ἡμῶν πᾶσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κάστρα, γράφον, καὶ ἀποστελοῦμεν ἀνθρώπους τοὺς εἰς τὸ τοιοῦτον θεοχαρίτωτον ὑπουργήσοντας ἔργον· εἰ δὲ τῶν προτέρων οὐκ ἀφίστασαι διανοημάτων, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔτι καὶ νῦν ἕστηκας, μήτε δώροις κυμπτόμενος, μήτε τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ τὴν καρδίαν κατανυγόμενος, μήτε αὐτὸς ἄλλοτε γράψῃς πρὸς ἡμᾶς, μήτε παρ᾽ ἡμῶν ἀποσταλῆναί τινα ὑπολάμβανε· οἶδα γὰρ καὶ πεπληροφόρημαι, παρὰ θεοσεβῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν τοῦτο ἀκηκοώς, ὡς ἐὰν καὶ εἰρήνην θελήσῃς ποιῆσαι, οὐ δυνήσῃ· οὕτω τοῦ Θεοῦ σκληρύναντος τὴν καρδίαν σου, ἵν᾽ ἐπὶ σοὶ ἐνδείξηται τὴν δύναμιν αὐτοῦ.

И тъй, и ние, като се съгласяваме с това, като се съобразяваме с останалите от него документи, искаме мир и приканваме ваше братство да мисли същото, както и ние. И ако ти, като истински християнин, заради душата си желаеш да издигнеш великото дело на мира, като ни върнеш назад всичката земя и крепостите в нея, напиши и ние ще изпратим хора, които да уредят това най-богоугодно дело. Ако пък не се отказваш от предишните си намерения, но още и сега държиш за тях, без да се поддаваш на подаръци и без да се смиряваш в сърцето си поради страх от бога, то не ми пиши друг път, нито пък мисли, че някой ще бъде изпратен от нас; зная и съм съвсем убеден, тъй като това съм чул от благочестиви и свети мъже, че ако и да желаеш да сключиш мир, не ще бъдеш в състояние [да сториш това], понеже бог така е ожесточил сърцето ти, че да покаже силата си върху главата ти.

Διά τοι τοῦτο οὐδὲ τὰ νῦν πρὸς σὲ γράφειν ἐβουλόμην· ἀλλ᾽ ἵνα πάντα δέοντα ἐκπληρώσωμεν, καὶ τὴν ὑμετέραν ἀναπολόγητον καταστή-

Поради това аз не исках да ти пиша дори настоящото, но за да изпълним всичко необходимо и да отнемем от ва-

[1] Тук се подразбират условията на мира, сключен между Симеон и византийския император Лъв VI през 896 г. Вж. *Златарски*, Писмата на Романа Лакапена. . ., стр. 289, бел. 18, и стр. 305, 307. — *Същият*, История, I, 2, стр. 492.

σωμεν ἀδελφότητα, τὸ παρόν σοι ἀπεστείλαμεν γράμμα· αὐτὸς δὲ καθὼς ἂν βούλῃ διανοοῦ τε καὶ πράττε. οὐδὲν γὰρ ὧν πεποίηκας χεῖρον ποιῆσαι δυνήσῃ, ἢ καινοτέραν βλάβην παρ' ἣν πεπόνθαμεν ἐπενεγκεῖν· ἔχομεν γὰρ Θεὸν ἐκδικήσεων, Θεὸν ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν, ὑπερηφάνοις ἀντιτασσόμενον, τοὺς ταπεινοὺς ἀνελκύοντα, τοὺς ὑψηλοὺς καταράσσοντα, εὔσπλαγχνον, ἀνεξίκακον, ἐπὶ κακίαις ἀνθρώπων μετανοοῦντα· ὃς θαυμαστώσει τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἀποδώσει τοῖς περισσῶς ποιοῦσιν ὑπερηφανίαν (I, pp. 658—664)

ше братство възможността за защита, ние ти пратихме това писмо,[1] а ти сам решавай и постъпвай тъй, както искаш, понеже не ще бъдеш в състояние нищо по-лошо да направиш от това, което си направил, или пък да нанесеш някой друга вреда, освен тази, що сме претърпели. Ние се уповаваме на бога на отмъщението, на бога на милосърдието и състраданието, който противостои на високомерните, който издига смирените и сваля гордите, който е състрадателен и дълготърпелив, който се смилява над злочестините на хората. Той чудесно ще прояви своето милосърдие към нас и ще отплати на извънмерно надменните.

2. Ad eundem Symeonem Bulgarorum dominum

Τῷ αὐτῷ Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Πάλαι μὲν τὸ τῆς διαστάσεως τραῦμα γενόμενον ἐν τῷ πνευματικῷ μου ἀδελφῷ καὶ πρὸς ἕλκος ἀναδοθέν, καὶ τελείαν τὴν σῆψιν ἀπεργασάμενον οὐ διελείπομεν ἀδελφικῶς, αὐτὸ ἰατρεύοντες καὶ προσήκουσαν τὴν ἰατρείαν ἐπάγοντες. Καὶ γὰρ πάντα μὲν φάρμακα, πᾶσαν δὲ θεραπείαν ἐπιτηδευσάμενοι, καὶ καιροὺς τῷ πράγματι προσήκοντας ἐννοήσαντες οὐδὲν πλέον ἠνύσαμεν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τανῦν ἐβουλόμεθα γράφειν πρὸς τὴν ὑμῶν πνευματικὴν ἀδελφότητα· ἐπεὶ καὶ πολλαχῶς ὑπεσχόμεθα τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ παντελῶς σιωπᾶν ἀπορία σοι νομισθήσεται, τὸ πρὸς ἕκαστον τῶν παρὰ σοῦ γραφέντων ἀπολογεῖσθαι κεκρίκαμεν δίκαιον, κἂν ματαιοπονία λογίσεται, κα πόνος ἀνόνητος πάλιν παρά σοῦ λογισθήσεται

До същия Симеон, княз на България

Отколе отворената в моя духовен брат рана на раздора, която се е превърнала в язва и не е свършила съвсем гноенето си, ние не преставаме братски да лекуваме и да прилагаме съответното лечение. Обаче ако и да приложихме всякакви церове и всякакво лечение, ако и да измислихме съответните мерки, ние нищо особено не достигнахме и поради това ние и сега не искахме да пишем на ваше духовно братство. И наистина ние много пъти обещавахме да направим това, но за да не ти се стори пълното [ни] мълчание като затруднение, ние сметнахме за справедливо да се защитим от всичко, което ти си написал, макар това да се сметне за пустословие и да бъде преценено от тебе пак за напразен труд.[2]

Οὐ δεῖ οὖν ἡμᾶς τοῦτο ὑποπτεύοντας μὴ τοῖς παρὰ σοῦ γραφεῖσιν ἀντιπαραταχθῆνει, καὶ δι' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀποδεῖξαι, ὡς πᾶς λόγος ψευφὴς διὰ τῆς ἀληθοῦς ἀνατρέπτου ἀπολογίας· οὐδὲ γὰρ τὸ ἁπλῶς ἀπολογεῖσθαι δικαιοῖ τὸν ἀπολογούμενον, ἀλλὰ τὸ ἀληθῶς· οὐδὲ τὸ διὰ πολυλογίας ἐπιστομίζειν, ἀλλὰ τὸ μετ' ἀποδείξεως καὶ δι' εὐλόγων ἀφορμῶν. Ὅθεν καὶ τὴν σὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ταῖς

И тъй, като подозираме това, ние трябва да се противопоставим на това, което ти пишеш, и чрез самата истина да докажем, че всяка лъжлива дума се опровергава чрез правдивата защита; понеже не простата защита оправдава тогова, който се брани, но истинската; и не с многословие се накарва [човек] да замълчи, а с доказателства и основателни доводи. Затова счетохме за прилично да оборим с истински доказателства твое во Христа братство, което се уповава на

[1] Писмото било написано в началото на 925 г. Вж. *Златарски*, Писмата на Романа Лакапена. . . , стр. 300. [2] Второто писмо на Роман Лакапин било написано през март или април 925 г. Вж. *Златарски,* Писмата на Романа Лакапена. . ., стр. 300.

τοιαύταις εὐανατρέπτοις ἐπιθαρροῦσαν ἀπολογίαις, καὶ ἡμᾶς ἀναπολογήτους νομίζουσαν, πρέπον ἡγησάμεθα τοῦ μετ᾽ ἀληθῶν ἀποδείξεων ταύτας διελέγξαι καὶ ἀνισχύρους ἀποδεῖξαι, καὶ τὴν τῶν οἰκείων λόγων σύστασιν ἀντιπαραστῆσαι καὶ γνωρίσαι σοι, ὡς οὐ καλ[ῶς ἡμ]ῶν κατεμέμψω, διότι μὴ τοὺς Σαρακηνοὺς μᾶλλον καταναγκάζομεν ἀποστρέψαι ἡμῖν τήν τε γῆν ἡμῶν καὶ τὰ κάστρα καὶ τὸν λαόν. Πῶς γάρ ἐστι δίκαιον τούτους κατονειδίσαι, μηδέποτε πρὸς ἡμᾶς διηνεκῆ συμφωνήσαντας εἰρήνην, ὡς ὁ πνευματικὸς ἡμῶν ἀδελφὸς, ἀλλὰ ποτὲ μὲν πολεμουμένους καὶ αἰχμαλωτιζομένους ὑφ᾽ ἡμῶν, ποτὲ δὲ, εἰ τύχοι κἀκείνους πολεμοῦντας καὶ λαφυραγωγοῦντας ἡμᾶς; Τίς δὲ καὶ τῶν εὖ φρονούντων ἐχθρῷ, καὶ ταῦτα ἀπίστῳ, καὶ νόμοις ἑτέροις καὶ ἔθεσι κεχρημένῳ, κατονειδίσει πώποτε; ἐκ ποίων αὐτὺς Γραφῶν νουθετήσομεν; ἀπὸ ποίων προφητικῶν ὀνειδιστικὰ προφα[λούμε]θα ῥήματα; ἐκ τίνων νόμων ἢ συμφώνων παραβ[άτας] αὐτοὺς διελέγξ[ομεν], παντάπασιν ἐναντίως διακειμένους πρὸς ἡμᾶς; ἐξ οὗπερ οὐδὲ διηνεκῶς εἰρηνεύουσι μεθ᾽ ἡμῶν, ἀλλὰ δυσὶ καὶ τρισὶν ἔτεσι τὴν εἰρήνην περιορίζοντες, ταύτην διατηροῦσιν ἀπαρασάλευτον, τοὺς οἰκείους λαμβάνοντες καὶ ἀντιδιδόντες τοὺς ἡμετέρους· οὓς οὐ δίκαιον ὀνειδίζειν, ἀλλὰ μᾶλλον σὲ τὸν πνευματικὸν ἡμῶν ἀδελφὸν, τὸν καὶ πίστει πρὸς ἡμᾶς συναφθέντα, καὶ νόμῳ τῷ αὐτῷ ῥυθμιζόμενον, καὶ Γραφαῖς ταῖς αὐταῖς νουθετούμενον, καὶ [συμφ]ώνοις ἐνόρκοις τὸ δοκεῖν κατεχόμενον, ἐξ ὧν καὶ ἡ πρὸς Θεὸν πίστις χαρακτηρίζεται.

Ἀλλ᾽ ἐπεὶ καὶ τὰ ξένα κατέχειν ἡμᾶς ὑπηγόρευέ σου τὸ γράμμα, τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο ῥητὸν εἰς ἀποδείξεως ἀφορμὴν προβαλλόμενον ἀποδείξομεν ὡς οὐ νουνεχῶς τοῦτο διεσκέψατό σου ἡ σύνεσις. Μεγίστην γὰρ ὅτι μεγίστην πίστιν καὶ ὑποταγὴν πρὸς τὸν ἡμέτερον ἐπεδειξάμεθα γαμβρὸν καὶ βασιλέα. Ἐπεβούλευον αὐτῷ οἱ τηνικαῦτα κρατοῦντες· ἐμελέτων κατ᾽ αὐτοῦ· τὴν μάχαιραν ἠκόνουν· προετράπην παρ᾽ αὐτοῦ τούτους ἐξεῶσαι τοῦ παλατίου· ὑπήκουσα. ἐξέωσα [αὐτούς;][a] εὐγνωμονῶν· οὐκ οἴκοθεν πρὸς αὐτὸν [κι]νηθείς, ἀλλὰ ταῖς αὐτοῦ πεισθεὶς προτροπαῖς ἐλυτρωσάμην αὐτὸν τῆς τούτων… (I, pp. 664—666)

a) *αὐτούς coni. ed.*

такива лесно оборими оправдания, а нас смята за незащитими, да покажем, че те са безсилни, да противопоставим смисъла на собствените думи и да ти докажем, че ти несправедливо ни укори, задето ние повече не принуждаваме сарацините да ни върнат земята, крепостите и народите ни. Защото как може да бъде справедливо да изказват порицание онези, които никога не са се съгласявали с нас на постоянен мир, както нашият духовен брат, и понякога са побеждавани и пленявани от нас, а понякога, ако се случи, и те воюват против нас и ни ограбват? Кой здравомислещ човек ще захване да укорява врага и при това неверника, който се ръководи по други закони и обичаи? По кое свето писание ще ги наставяме? От кои пророци ще им привеждаме укорни думи? Въз основа на какви закони или съглашения ние ще ги порицаваме като престъпници, когато те винаги са враждебно настроени против нас? Поради това те не живеят постоянно в мир с нас, но като сключат мир за две или три години, спазват го ненарушимо, като получават своите и връщат назад нашите.[1] Не е справедливо да укоряваме тях, а по-скоро тебе, нашия духовен брат, който е свързан с нас и по вяра, ръководи се по един и същ закон, наставляван е от едно и също Писание и привидно се придържа към клетвени съглашения, по които се определя и вярата в бога.

Но тъй като твоето писмо ни обвиняваше, че държим чуждото, привеждайки известното апостолско изречение като доказателство, ние ще покажем, че твоят разум е разгледал това неразумно. Защото ние проявихме най-голяма вярност и покорство към нашия зет и цар.[2] Тогавашните управници[3] крояха нещо срещу него и си точеха меча, злоумишляваха против него. Аз бях подбуден от него да ги изгоня от двореца; аз се подчиних; изгоних ги с добро намерение, без да съм се надигнал сам срещу него, но като се подчиних на неговите подбуждения, аз го освободих от тяхното покуше-

[1] Има се пред вид извършването на размяна на пленници между двете страни. Византия сключвала договори със своите съседи за откупване или обмяна на пленниците (например с арабския халифат). Такъв договор бил сключен и между Византия и България по времето на хан Омуртаг. Вж. *В. Златарски*, Сюлейманкьойският надпис, ИАД, III, София 1912—1913, стр. 131—179. — *В. Бешевлиев*, Първобългарски надписи, увод, текст и коментар, ГСУифф, XXXI (1934—1935), стр. 47—48; 128. — Общо за тия отношения вж. *Браунинг*, Рабство в Византийской империи, стр. 49.
[2] Т. е. към император Константин VII Багренородни, който бил женен за Елена, дъщеря на Роман Лакапин.
[3] Тук се имат пред вид регентите начело със Зоя — майката на малолетния император,— които управлявали до 919 г. В тая година Роман Лакапин ги свалил и заел властта.

... οὐ [ἐπι]βουλῆς, ἐχαρισά[μην], εἰ[δ]εῖ σὺν [Θεῷ] φάναι, τὴν ζωήν. [Διά] τοι τοῦτο, καὶ ὡς πιστὸν αὐτοῦ φύλακα καὶ ἐκδικητήν, πατέρα ἑαυτοῦ ἐπεγράψατο, καὶ κοι[νωνὸν] τῆς βασιλείας πεποίηκε, παν ... κινήσαντ[ος ;] ... [κη]ρ[ύξαν ;] τός με ἐκ κ ... [βασι]λέ[ως], καὶ οὐχ ὡς ... πω ... ἀλλὰ ... καὶ κηδεμόνα π[ρο]σέλαβεν ... [τὴν] μάχαιραν ἐστιλβώσαμεν, οὐ ... [βα]σιλέως ἀξιώματος ἀπω ... καὶ πόλεις, ἃς μὲν ... δορυαλώτους πεποιηκ ... τῆς βασιλείας ἐπιβησώμεθα ... ἀλλ᾿ οὕτως ἡσύχως, ἀθορύβως, ... καὶ εἰρηνικῶς πρὸς τουτονὶ τὸν βασιλικὸν θρόνον ἀνεβιβάσθην. Διά τοι τοῦτο, οὐδὲ ξένος καὶ ἀλλότριος τοῖς εὖ φρονοῦσι λογισθείην. Ἀλλ᾿ εἰ συνορᾶν ἐθέλεις, μία ἐμοὶ κἀκείνῳ δόξα, ὡς πατρὶ υἱῷ ἓν σῶμα καὶ μέλος διὰ τῆς τοῦ γάμου συναφείας γενόμενος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ βασιλεία κοινή. Μᾶλλον μὲν οὖν ἔδει τὰ σεαυτοῦ σκοπεῖν καὶ ἀναλογίζεσθαι, πῶς ἐν υἱοῦ τάξει διατελῶν, τῆς πνευματικῆς ἐκείνης ἀποπηδήσας υἱότητος, ὥσπερ πάλαι τῆς φυσικῆς, καὶ τὴν τάξιν συγχέας, καὶ φυρμὸν ἀμφοτέρων πεποιηκώς, ὥσπερ κατὰ πατρὸς νεανιευσάμενος, ἐξ ὧν τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, ἀπεγενν[ήσω ;] σκάνδαλον, βασιλέα ἑαυτὸν οὐ μόνον τοῦ ἰδίου ἀναγορεύσας ἔθνους, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐκείνων ... οὗ καὶ π[ολλ]άκις σε πνευματικῶς [νουθετ]ήσαντες ἀποστῆναι τῆς τοιαύτης ἐπιφημίσεως, οὐ μόνον οὐδεμιᾶς ἀποδοχῆς [ἠξ]ιώθ[ημεν] παρὰ σοί, τοὐναντίον δὲ μᾶλλον ... ροὶ ἐλογίσθημεν. Ὑπηγόρευε γὰρ ὁ ... τὸ γράμμα τῆς σῆς ἀγχινοίας, ὡς ... πιζ ητοῦντες ἀφορμὴν ... περὶ τοῦ τῆς βασιλείας σοι γεγρ[αμμένου] ὀνόματος, καὶ ζητῶ, τίς μᾶλλον φιλονεικίας ἀφορμὴν εὑρέσθαι σπουδάζει, ὁ μὴ μόνον ἐν τῷ ἰδίῳ ἔθνει ἀρκούμενος, ἀλλὰ καὶ τὴν μηδ᾿ ὁπωσοῦν ἁρμόζουσαν αὐτῷ κλῆσιν σφετεριζόμενος, ἢ ὁ παραινῶν σοι καὶ συμβουλεύων τοῖς ἰδίοις ὀψωνίοις ἀρκεῖσθαι καὶ μὴ περαιτέρω προβαίνειν. Πῶς δὲ οὐδὲ ἔκρινέ σου ἡ ὑψηλοτάτη καὶ δραστικὴ φρόνησις, ὡς οὐ περὶ τοῦ μηδόλως καλεῖσθαί σε βασιλέα γεγράφαμεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ σεαυτὸν γράφειν βασιλέα Ῥωμαίων, ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἔξεστί σοι ποιεῖν ὃ βούλει· εἰ δὲ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, οὐδ᾿ ἐν αὐτῇ. Πόθεν γάρ σοι τὸ τοιοῦτον προσαρμοσθήσεται ὄνομα; ἀπὸ προγόνων; πάντως αὐτὸς γινώσκεις· Ἀλλ᾿ ἀπὸ τυραννίδος ἢ κατασχέσεως γῆς καὶ συμφώνων ἐνόρκων; οὐκ ἔστι τοῦτο βασιλεία, ἀλλ᾿ ἀπληστία· οἶδε γὰρ καὶ τὸ βίᾳ γινόμενον μὴ μένειν εἰς τὸ διηνεκές· οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι, κἂν αὐτὸς σπεύδῃς καὶ ἀγωνίζῃ ξένοις πτεροῖς οἷα κολοιὸς καλλωπίζεσθαι, ἅπερ μετὰ μικρὸν διαῤῥυέντα φανερώσουσι μὲν τὴν ἀπὸ γένους σοι

ние...[1] аз спасих живота [му] с божия помощ, тъй да се каже. Поради това, като верен негов страж и отмъстител, той ме избра за свой баща и направи царството общо..., но тъй спокойно, безметежно... и мирно аз се покачих на тоя царски престол. Заради това аз не можех да се считам от здравомислещите нито за пришелец, нито за чужденец. Но ако желаеш [да знаеш], еднаква чест [принадлежи] и мене, и нему, както на баща и син, които чрез родството на брака станаха едно тяло и един член, а поради това и царството е общо. И тъй, по-скоро трябваше да разгледаш и да обсъдиш своите дела, [а именно] как ти, като се намираш в положението на син, си отстъпил от оная духовна, както и по-преди от физическата синовност. След като наруши това положение, като смеси двете неща... и постъпи спрямо баща си като [глупав] юноша, от което [се породиха] ужасите на войната, ти произведе съблазън, като провъзгласи себе си за цар не само на собствения си народ, но и на самите ония,... и като те често наставлявахме духовно да се откажеш от такова лошо прозвище, ние не само не се удостоихме с никаква похвала от тебе, но, напротив, бяхме зачетени за... относно приписаното на тебе царско име и питам: кой повече се старае да изнамери причина за съперничество? Този ли, който не само не се задоволява от собствения си народ, но още си присвоява и никак неподходящо нему прозвище, или този, който те поучава и съветва да бъдеш доволен от собствените си доходи и да не се впускаш много по-надалеч? Как твоят най-възвишен и проницателен разум не е обсъдил, че ние писахме не за това изобщо да не се наричаш цар, а за това, че се пишеш цар на ромеите, тъй като ти в своето отечество можеш да правиш каквото искаш. Обаче ако трябва право да говорим, то и там не [можеш]. Понеже откъде би ти се дало такова име? От прадедите ли? Но ти сам всичко знаеш. А [може би] от узурпация или завладяване на земя и от [нарушение] на клетвени съглашения? Това не е царско достойнство, а алчност. Знай и това, че извършеното със сила не остава завинаги. Така не може, не може, дори и да се стремиш и силиш да се накичиш като гарван с чужди пера, които, след като изпаднат подир малко, ще покажат

[1] Многоточията означават повредите.

προσήκουσαν κλῆσιν, τὸ δ' ἐπίπλαστον καὶ νενοθευμένον τῆς σῆς διελέγξουσι γνώμης. Πῶς δὲ καὶ δύο βασιλεῖς ἔσονται, καθὼς αὐτὸς ματαιοπονεῖς, καὶ γένει διεστηκότες, καὶ τρόποις διῃρημένοι, καὶ τιμῇ βασιλείας ὑπερκείμενοι; Μετὰ ποίων δὲ καὶ Ῥωμαίων, εἰρηνεύσεις σεαυτὸν ἀποκαλῶν βασιλέα Ῥωμαίων τούτων μὴ διῃρημένων; ὧν γάρ τις ἐστὶ κύριος, οὐκ εἰρηνεύει μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐξουσιάζει. Καὶ εἰ ἐξουσιάζειν ζητεῖς, οὐκ εἰρηνεύειν ἐπιποθεῖς.

наяве званието, което по род ти прилича, и съвършено ще покажат изкуствеността и фалшивостта на твоите замисли. Па и как може да има двама царе, както ти напразно се силиш, които се различават по род, различни са по нрави и се надпреварват по царско достойнство? А и с какви ромеи ти ще се помиряваш, като се наричаш цар на ромеите, когато те са едни и същи? Понеже никой не сключва мир с тези, на които е господар, но господарува [над тях]. Ако пък ти се стремиш да господаруваш, [значи] ти не желаеш да сключиш мир.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο προστέθεικας, ὡς πολλάκις ἀκούσαντες περὶ τούτου καὶ σιωπήσαντες, πάλιν περὶ αὐτοῦ σοι γεγράφαμεν, νῦν ἀποκρινούμεθα σὺν ἀληθείᾳ. Ἐβουλόμεθα οἴκοθεν ἐπιγνῶναί σε τὸ τοιοῦτον τῆς εἰρήνης πρόσκομμά τε καὶ σκάνδαλον, καὶ καλῶς τὸ κακὸν ἐννοήσαντα πρὸς διόρθωσιν αὐθαιρέτως ἐλθεῖν· ἐπεὶ δὲ τοῖς αὐτοῖς σε κατείδομεν ἐπιμένοντα καὶ οὐδαμῶς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀνανεύοντα, τηνικαῦτα ὡρμήθημεν γράψαι σοι περὶ αὐτοῦ, ἴσως τῇ δικαίᾳ ταύτῃ ἐπιπλήξει διορθώσομέν σου τὸ σφαλλόμενον. Ἐπὶ δὲ τούτοις προσέκειντο καὶ ταῦτα, — Πῶς οὐ στενοχωρούμεθα ῥογεύοντες καὶ ἀννωνεύοντες τὰ παραθαλάσσια κάστρα. — Καὶ βούλομαί σε γενόμενον σεαυτοῦ ἐπιγνῶναι, ὡς ἡμεῖς τὰς τοιαύτας ἐξόδους καταβαλλόμενοι ὡς ὑπὲρ τῶν οἰκείων καὶ πονοῦντες καὶ κάμνοντες, οὐκ ἔξω τι τοῦ δέοντος διαπραττόμεθα. Ἃ γὰρ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐδεσπόζετο βασιλέων, ταῦτα καὶ παρ' ἡμῶν διακρατεῖται καὶ φροντίζεται, ὥσπερ εἰ ἀλλοτρίων ἐπεμελούμεθα ἐπισφαλὲς ἦν καὶ ἐπίψογον· οἷός περ εἶ καὶ ὁ πνευματικὸς ἡμῶν ἀδελφός, τὸν μυθικὸν ἐκεῖνον ποιμένα μιμούμενος· ὃς ἐν ὥρᾳ χειμῶνος τὰ ἴδια, ὡς ἐδόκει, περιποιούμενος θρέμματα, σπηλαίῳ εἰσελάσας, κἀκεῖσε ἀγρίους αἶγας εὑρών, καὶ ταύταις τροφὴν παρατιθέμενος ὡς ἂν ἡμερωτέρας ἐργάσοιτο, τῶν δὲ ἰδίων καταμελῶν, ἔλαθεν ἑαυτὸν λιμῷ μὲν θανατώσας τὰ ἴδια, ἀποτυχὼν δὲ καὶ τῶν αἰγῶν δι' ἀγριότητα· ὅπερ οἶμαι καὶ μᾶλλον τὸν πνευματικόν μου παθεῖν ἀδελφόν. Καὶ γὰρ ὁ ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀσχολούμενος πράγμασι καὶ πονῶν ἐν αὐτοῖς, μείζονα τοῦ ἀπ' αὐτῶν κέρδους τὴν ζημίαν ὑφίσταται.

Тъй като ти си присвоил и това [звание], ние, ако и много пъти да чувахме за това и мълчахме, все пак ти писахме за него, а сега ще отговорим откровено. Ние искахме ти сам от себе си да признаеш тая спънка и съблазън за мира и като обмислиш добре злото, доброволно да се насочиш към изправление. Но когато видяхме, че ти упорствуваш в същото нещо и по никакъв начин не се скланяш към доброто, тогава ние бяхме принудени да ти пишем за това, [предполагайки], че с този справедлив укор ние ще поправим твоето заблуждение. Към това се притури и следното — как тъй ние не се стесняваме да снабдяваме с пари и с храни крайморските крепости? Аз искам ти, като дойдеш на себе си, да признаеш, че ние, като правим за себе си такива разходи, понеже се трудим и грижим за собствените си работи, не правим нищо вън от дълга си. И наистина и ние владеем и се грижим за това, което са владеели императорите преди нас. А пък ако се грижехме за чуждото, би било несигурно и осъдително. Такъв е например и нашият духовен брат. Той подражава на оня овчар от баснята, който, за да спаси уж собствените си овци, вкарал ги през зимата в една пещера. И като намерил там диви кози, той започнал да им дава храна с цел да ги направи питомни. По този начин той, като пренебрегнал своите, без да забележи, изморил ги от глад, а козите съвсем изгубил поради тяхната дивост. Това, мисля, и дори нещо повече си е изпатил и моят духовен брат. Понеже, който се занимава с чужди дела и се труди над тях, той получава от тях повече вреда, отколкото полза.

Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τῷ παρὰ σοῦ γραφέντι ἀνταπολογούμεθα. Ἐπεὶ γὰρ ἔφησας πρέπον εἶναι τὸν μὴ κρατοῦντα παρὰ τοῦ κρατοῦντος

И ето какво ние възразяваме против написаното от тебе. А тъй като ти каза, че на невладеещия прилича да иска от

ζητεῖν, τοῦτο ἀληθὲς ἡγούμενοι, παρὰ σοῦ τοῦ τὴν ἡμετέραν γῆν βίᾳ καὶ πολέμῳ κατέχοντος, ταύτην ἀποδοθῆναι ἡμῖν ἐπιζητοῦμεν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν πρὸς τὸν πνευματικόν μου ἀδελφὸν ἀγάπην ἐπιποθοῦμεν. Εἰ δέ γε δικαίως καὶ φιλαλήθως συλλογίσασθαι βούλει, γνώσῃ ὡς τὰ ἀλλότρια, καὶ περὶ ὧν συμφώνοις ἐνόρκοις κατεῖχου, ταῦτα μηδέποτε ἀφελέσθαι σπεύδεις τοῦ κατέχειν, οὐ κατέχεις. Ἃ γὰρ ὀψέ ποτε ἀκουσίως μέλλεις ἀποδιδόναι, τί ὡς ὑπὲρ [ο]ἰ[κείων] ἀγωνίζῃ; ἵνα μηδὲ τὸν βίον καταλύων, μνήμην ἀγαθὴν ἀπολίπῃς, ἀλλ᾽ αἰωνίζουσαν κακίαν; ἣν φεύγειν πάσῃ δυνάμει παραινῶ τῷ πεποθημένῳ μου ἀδελφῷ, καὶ ἀγαθὴν ἀκοὴν ἀντὶ πονηρᾶς τῷ βίῳ καταλιπεῖν. Τίνων γὰρ αἱ μνῆμαι μετ᾽ ἐγκωμίων ἐξᾴδονται καὶ εἰς ἀεὶ μακαρίζονται; οὐχὶ τῶν εἰρηνικῶς ζησάντων; Τίνων καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα βδελυκτὰ μέχρι τοῦ νῦν διαφημίζονται; οὐ τῶν εἰρήνην ἀπωσαμένων καὶ τὸ φιλόνεικον ἑλομένων; Διὰ ταῦτα οὖν χρή σε, πνεματικέ μου ἀδελφέ, ἀποθέμενον τὰ περιττὰ καὶ ἀνονήτα καὶ οὐ τοσοῦτον τὸ σῶμα περιποιούμενα, ὅσον τὴν ψυχὴν διαφθείροντα, γενέσθαι ποτὲ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, δυσωπούμενος εἰ μή τι ἄλλο, ἀλλά γε τὰς ἱερὰς ταύτας καὶ θείας ἡμέρας, ἐν αἷς καὶ δαίμονες φρίσσοντες τὸν πρὸς ἀνθρώπους διηνεκῆ καταπαύουσι πόλεμον. Τί χεῖρον τοῦ πονηροῦ, ὅς ἐστι κακίας πάσης δημιουργός; ἀλλὰ καὶ οὗτος νυνὶ φρίσσει καὶ τρέμει, καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους εἰρηνευόντων ἀφίσταται. Ἔκπληξις οὖν με καὶ θάμβος κατέχουσι διενθυμούμενον, πῶς οὕτως ἀνειρηνεύτως καὶ ἐχθρωδῶς τὸ τῶν ἁγίων τούτων ἡμερῶν διέλθοις στάδιον, κρεῶν μὲν ἀπεχόμενος, τῶν δὲ τοῦ ἀδελφοῦ σαρκῶν ἀμπιπλώμενος, καὶ φιλονεικίαις ἐπεντρυφῶν καὶ ἔρισι· πῶς τὴν παναγίαν καὶ ζωοποιὸν τοῦ Χριστοῦ κατόψει ἀνάστασιν, οὕτω πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀπεχθῶς διακείμενος· πῶς τῆς ἀχράντου καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τυθείσης σαρκὸς αὐτοῦ μεταλάβῃς ὅλος ὢν ᾑμαγμένος, ὅλος κεκηλιδωμένος καὶ πάντοθεν κατεσπιλωμένος· ποίαις χερσὶ τὸν οὐράνιον καὶ ὑπέρλαμπρον ἐκεῖνον ὑποδέξῃ μαργαρίτην, ὃς τοὺς ἀξίως αὐτὸν μεταλαμβάνοντας δικαιοῖ, τοὺς δ᾽ ἀναξίως ὑποδεχομένους κατακρίνει. Ἴδε, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ἐπὶ ποίαν χαρὰν μέλλεις καταντῆσαι, καὶ μὴ δι᾽ ἐπιθυμίαν πα-

владеещия, то и ние, като смятам това за вярно, искаме от тебе, който си присвоил със сила и война нашата земя, да ни я върнеш, защото чрез това ние силно желаем [да възвърнем] любовта си към нашия духовен брат. Ако пък ти искаш справедливо и правдолюбиво да разсъдиш, ти ще разбереш, че ти не владееш чуждото и се стараеш да не бъде никога отнето от властта ти това, което ти си завладял въз основа на клетвени съглашения. Защо се бориш като за свое за това, което по-късно ти неохотно ще трябва да върнеш? И защо, като напускаш живота, да не оставиш добър спомен, а навеки лошо име? Аз съветвам моя въжделен брат да избягва с всичка сила това и да остави в живота добра слава, а не лоша. И наистина паметта на кои люде се възпява с похвали и се облажава навеки? Не на тези ли, които са живели в мир? И на кои дори самите имена досега се разгласяват като гнусни? Не на тези ли, които са отблъсквали мира и са поддържали раздорите? И тъй, поради това и ти, духовни ми брате, като изоставиш излишното и безполезното, което не толкова запазва тялото, колкото покварява душата, трябва най-сетне да прегърнеш мира и любовта. Ти трябва да се убоиш, ако не от друго, то поне от тези свети и божествени дни, когато дори демоните, ужасявайки се, прекратяват вечната си борба срещу хората. Какво има по-лошо от лукавия, който е създател на всяка злина? Но и той сега се ужасява и трепери и се отстранява от ония, които живеят мирно помежду си. И тъй страх и ужас ме обвземат, когато си помисля, как ти тъй размирно и враждебно можа да прекараш тези свети дни, като се въздържаш, от една страна, от месо, а, от друга — се пресищаш с плътта на брата си и се гордееш със съперничество и раздори! Как ти ще погледнеш на пресветото и животворящо Христово възкресение, когато ти си настроен тъй враждебно към брата си? Как би се причастил с неговото пречисто и принесено за нас в жертва тяло, когато ти си цял окървавен, цял си осквернен и отвсякъде опетнен? С какви ръце би приел оня небесен и пребляскав бисер, който дава оправдание на ония, които достойно го приемат, и осъжда ония, които го приемат недостойно! Ето, духовни ми брате, до каква радост ти ще достигнеш и поради преходна страст не се

ρερχομένην τῆς ἀφράστου ἐκείνης στερηθήσῃ ἀγαλλιάσεως. Μέλη ἀλλήλων ἐσμέν. Γενώμεθα διὰ τῆς εἰρηνικῆς συμβάσεως ἓν σῶμα, ἵνα καὶ συναρμολογηθῶμεν Χριστῷ τῇ πάντων κεφαλῇ.

Ἐπεὶ δὲ καὶ δώροις ἔφης αὔξεσθαι καὶ κρατύνεσθαι τὴν ἀγάπην, φαμέν, ὡς ἡ ἀληθὴς ἀγάπη οὔτε δώροις ἐπικήροις αὔξεται, οὔτε λοιπαῖς φιλοφρονήσεσι περικρατεῖται, ἀλλὰ μόνῃ προαιρέσει κατορθοῦται· ὡς οἵ γε δώροις τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην κτᾶσθαι σπουδάζοντες συμμέτοχοι τῆς τοῦ Σίμωνος τοῦ μάγου κατάρας ἔσονται, ὡς τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ διὰ χρημάτων κτᾶσθαι οἰόμενοι. Ἐὰν οὖν αὐτὸς ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως τὴν εἰρήνην ἀσπάσῃ καὶ τὴν ἀγάπην, φανούμεθα καὶ ἡμεῖς περὶ σὲ μεγαλόδωροι μηδενὸς φειδόμενοι τοῦ εἰς δύναμιν ἡμῖν ἥκοντος. Ὅσα μὲν οὖν διὰ τῶν πρώην μεμηνύκαμέν σοι γραμμάτων, ταῦτα καὶ διὰ τῶν νυνὶ ἐπιβεβαιοῦμεν. Εἰ μὲν ὡς ἀληθὴς χριστιανός, καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς, ἀλλ᾽ οὐχ ἕνεκέν τινος κέρδους βιωτικοῦ τὴν εἰρήνην ἐπιζητεῖς, ἀποδιδοὺς ἡμῖν τήν τε γῆν ἡμῶν πᾶσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κάστρα, γράφον ἡμῖν, καὶ ἀποστελοῦμεν ἀνθρώπους τοὺς τῷ τοιούτῳ ἔργῳ διακονήσοντας. Ἕως δ᾽ ἂν τὰ αὐτὰ οὐκ ἀποδίδως, οὐδὲ περὶ τῶν δεόντων συμφώνων γράφεις ἡμῖν, μὴ ἔλπιζε τοιαῦτά σοι δοθῆναί ποτε παρ᾽ ἡμῶν, πλὴν ἑκατὸν καὶ μόνα σκαραμάγγια εἰς προσθήκην τῶν προτέρων στοιχημάτων. Λόγων γὰρ εἰρηνοποιῶν εἰς μέσον μὴ προκειμένων, τίς ἡ ὠφέλεια τῶν ἀποστελλομένων, ὅπου γε καὶ ἀμφοτέρων ἡμῶν αὐτοψεὶ καθομιλησάντων, οὐδὲν τῶν [εἰς] εἰρήνην συντεινόντων ἐγένετο.

Ἐγὼ μὲν οὖν ἤλπιζον, πνευματικέ μοι ἀδελφέ, ὡς εἰ πρὸς ἀλλήλους εἰρηνεύσομεν καὶ ὁμονοήσομεν, ὃς ἂν ἐξ ἡμῶν προκαταλύσῃ τὸν βίον, καταλείψει τὸν ἕτερον τῶν ἑαυτοῦ παίδων προνοητήν τε καὶ φύλακα καὶ δεύτερον πατέρα πνευματικόν· ἀλλ᾽ ἐπεὶ Θεὸς τοῦτο γενέσθαι οὐκ εὐδοκεῖ, οὐδ᾽ ἡμεῖς τῇ βουλῇ ἀντιπίπτομεν. Ἐπικαλούμεθα δὲ αὐτὸν βοηθῆσαι ἡμῖν ἐν καιρῷ θλίψεως, καὶ γενέσθαι ὑπερασπιστὴν καὶ ἀντιλήπτορα, καὶ ἐπ᾽ αὐτὸν τὰς ἐλπίδας τιθέαμεν, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τὴν ἐκδίκησιν ἐξαιτούμεθα. (II, pp. 40—45)

лишавай от онази неизказана радост. Ние сме части от едно и също тяло. Нека станем чрез мирния договор едно тяло, за да се съединим с Христа, главата на всички.

Тъй като ти казваш също, че с дарове се увеличава и усилва любовта, то и ние казваме, че истинската любов нито с тленни подаръци се увеличава, нито пък с други изрази на дружба се усилва, но се поддържа само със свободна воля; че тези, които се стремят с подаръци да придобият божията любов, ще станат съучастници в проклятието на Симона влъхва, защото мислят с пари да придобият дара божи. И тъй, ако ти сам по добра воля приемеш мира и любовта, то и ние ще се покажем щедри към тебе, без да се поскъпим в нещо от това, което зависи от нашата власт. И тъй, това, което бяхме ти обявили в предишното си писмо, потвърждаваме и със сегашното [си] писмо. Ако ти като истински християнин и заради спасението на душата си, а не поради някоя житейска угода искаш мир, като ни върнеш всичката наша земя и крепостите в нея, то напиши ни и ние ще изпратим хора, които да послужат на това дело. А докато ти не ги върнеш и не ни напишеш за надлежните съглашения, не се надявай да получиш някога от нас нещо подобно, освен само сто скарамангии в прибавка към предишните условия. Понеже не се говори за сключване на мир, каква полза ще има от пратеници, когато ние двама лично водихме преговори,[1] а не става нищо от онова, което допринася за мира?

И тъй, аз се надявах, духовни ми брате, че ако ние се помирим и съгласим помежду си, този от нас, който по-напред напусне живота, ще остави другия като настойник и пазител на децата си и като втори духовен баща. Но тъй като бог не благоволява това да стане, то и ние няма да се противопоставим на неговата воля. Ние го призоваваме да ни помогне във време на скръб и да ни бъде защитник и помощник и на него възлагаме надеждите си и от него просим отмъщение.

3. *Ad eundem Symeonem Bulgarorum dominum*

Τῷ αὐτῷ Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Ἰδοὺ καὶ πάλιν ἐγὼ πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ἐπανέρχομαι, καὶ τὴν παλαιὰν εἰρήνην

До същия Симеон, княз на България

Ето аз пак се връщам към стария си навик и не се отказвам да търся няко-

[1] Загатва се за срещата при Цариград през 923 г.

ζητῶν οὐκ ἀφίσταμαι. Εἰ γὰρ εἰς ὦτα μὴ λέγειν οὐκ ἀκουόντων ἡ παροιμία διακελεύεται, ἀλλ' ὁ Χριστὸς φιλάνθρωπος ὤν· τῷ κρούοντι, φησίν, ἀνοιγήσεται. Καὶ εἰ τὸν πολλαχῶς νουθετούμενον καὶ μὴ ὑπακούοντα καταλιμπάνειν ὁ Ἀπόστολος ἔφησεν, ἀλλ' ἐπιμένειν, καὶ παρακαλεῖν, καὶ ἐπιπλήττειν ὁ αὐτὸς μετὰ ταῦτα ἐπέτρεψεν, ἴσως ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιμονῆς καὶ παρακλήσεως τὸ σπουδαζόμενον γένηται. Τούτους καὶ ἡμεῖς μιμούμενοι οὐ σιωπήσομεν κρούοντες, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀπαύστως παρακαλοῦντες καὶ ἐπιπλήττοντες, ἕως ἂν τοῦ πνευματικοῦ μου ἀδελφοῦ τῶν οἰκτιρμῶν τὰ σπλάγχνα διανοιχθῇ. Εἰ γὰρ μικρὰ ῥανὶς ἀποστάζουσα σκληρότητα λίθου καταδαπανᾷ, πῶς οὐχὶ μᾶλλον καρδίαν συνετὴν παράκλησις εἰρηνοποιός, καὶ λόγος παραινετικὸς ἁπαλῦναι καὶ καταμαλάξαι δυνήσεται; ἐπεὶ καὶ ἀδελφοὶ μικρὸν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικήσαντες διηλλάγησαν· καὶ πατέρες παῖδας ὀργισθέντες, μετὰ ταῦτα πρὸς ἑαυτοὺς εἰρήνευσαν. Ἡ γὰρ φιλονεικία διὰ μικροψυχίας γινομένη, ὑπὸ μεγαλοψυχίας καὶ εἰρηνικῆς καταστάσεως διαλύεται. Ἡμεῖς δὲ τούτων καταμελοῦντες τῶν παραινέσεων, πρὸς αἱματεκχυσίας καὶ ὅπλα καθ' ἑκάστην χωροῦμεν. Τίς ἡ ὠφέλεια; τί τὸ κέρδος; ποῖα τὰ ἐκ τῶν αἱμάτων ἀναφαινόμενα ἀγαπά; Εἰ γὰρ ἀδελφικὸν αἷμα ἀδίκως ἐκχυθὲν ὁ Θεὸς ἐβδελύξατο, καὶ τὸν ἐργάτην τοῦ φόνου στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς κατεδίκασε, νῦν οὐχ ἑνός, ἀλλὰ μυρίων ἀδελφῶν καθ' ἑκάστην ὑπ' ἀλλήλων ἀναιρουμένων, τί περὶ τούτου διαλογίζῃ τὸν Θεὸν διανοεῖσθαι; Ὢ πόσον ἴσχυσε τοῦ ἀντικειμένου ἡ συνεργία! ὢ πόσον ὄλεθρον ἀναμεταξὺ ἡμῶν ἐπεισήγαγε! Βαβαί, πῶς ὄνειδος καὶ ἐπίχαρμα τοῖς γείτοσι καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν ἐγενόμεθα! Μάθωμεν κἂν ὀψέ, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ὅτι οὐ πρὸς τὸ κατασφάττειν ἀλλήλους παρὰ Θεοῦ ἐπλάσθημεν. Εἰς δοξολογίαν παρήχθημεν· εἰς κατανόησιν τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων κτισμάτων· εἰς γνῶσιν ἀληθινῆς πίστεως καὶ ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Τάχα κατηγορήσουσιν ἡμῶν καὶ τὰ θηρία, ὅτι αὐτὰ μὲν πολλάκις τῶν θνησιμαίων σκηνωμάτων οὐχ ἅπτονται, ὥς περ τὸν ἑαυτῶν ἀρχηγὸν εὐλαβούμενα· ἡμεῖς δὲ καὶ μεληδὸν τοῦτον τῷ ξίφει καταμερίζομεν, καὶ τῶν θηρίων ὠμότεροι καὶ ἀσυμπαθέστεροι καθεστήκαμεν. Μή, πνευματικέ

гашния мир.[1] Ако и да съветва пословицата да не се говори на уши, които не слушат, все пак Христос, като човеколюбец, е казал: „Ще се отвори на онзи, който чука".[2] Ако и да е казал апостолът да се оттегляме от оня, който често бива наставляван и не се покорява, сам след това обаче препоръчва да се настоява, приканва и укорява,[3] та може би с такова настояване и приканване ще се достигне желаемото. И ние, подражавайки на това, няма да замълчим, като чакаме, напомняме постоянно за едно и също и укоряваме, докато сърцето на моя духовен брат се разтвори от състрадание. Ако една малка капка, падайки постоянно, разяжда твърдия камък, то колко повече едно миротворно подбуждане и една увещателна реч ще може да смекчи и да умилостиви едно благоразумно сърце? Тъй като и братя, след като са се скарали малко помежду си, се помирявали; и бащи са се разгневявали на децата си, но след това пак са живели мирно с тях. Наистина съперничеството, породено от душевна низост, се премахва с великодушие и мирно разположение. А ние, като пренебрегваме тези наставления, пристъпваме всекидневно към кръвопролитие и оръжие. Каква е ползата? Каква е изгодата? Какви блага произлизат от кървите? Ако бог се погнусява от несправедливо пролятата братска кръв и осъжда виновника за убийството да охка и трепери на земята, то сега, когато не един, а много хиляди братя всекидневно се изтребват взаимно, какво, предполагаш ти, мисли бог за това? О, колко е силно действието на дявола! О, какво нещастие е вмъкнал той между нас! Уви! Колко сме станали предмет на позор и злорадство за съседите и враговете си! Нека се вразумим, ако и късно, духовни ми брате, че не за взаимно изтребване сме създадени от бога. За славословие ние сме създадени; за да разберем създадените от него твари; за да познаем истинската вяра и изпълняваме заповедите му. Скоро ще захванат и животните да ни укоряват, защото и те често не се докосват до мъртвите трупове, като че ли се боят от своя създател; ние пък ги разсичаме с меч почленно и сме станали по-жестоки и по-несъстрадателни от животните. Не, духовни ми брате, да не сти-

[1] Не е ясно за кой мир между Византия и България става дума — за мира от 896 г., или пък за мира от 865 г., сключен още по времето на Борис. [2] *Мат.* VII, 8. [3] II *Тимот.*, IV, 2.

μου ἀδελφέ, μὴ εἰς τοσαύτην ἀλογίαν ἔλθωμεν, ὥστε τὰ μὲν θηρία τὴν ἡμετέραν ἔχειν διαγωγήν, καὶ πρὸς ἑαυτὰ εἰρηνεύειν, καὶ εὐγνωμονέστερα δείκνυσθαι, ἡμᾶς δὲ τὴν ἐκείνων ἀσπάζεσθαι ἀγριότητα· ἀλλὰ τοιαύτην εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἐπιδειξώμεθα, ὡς παραζηλῶσαι ταύτην τὰ κύκλῳ ἔθνη καὶ πρὸς θεογνωσίαν ἐπείγεσθαι. Πῶς γὰρ πιστεύσουσιν οἱ μὴ Θεὸν γινώσκοντες, ὅτ᾽ ἂν αὐτοὺς εἰρηνεύειν διδάσκοντες, αὐτοὶ ἃ διδάσκομεν οὐ ποιοῦμεν; Ἵνα τί ἀμφοτέρων ἡμῶν ὁ λαός, οἱ μὲν ἐν αἰχμαλωσίᾳ καὶ φυλακαῖς καταθλίβονται, οἱ δὲ καὶ πρὸς δουλείαν παρ᾽ ὑμῶν ἀπίστοις ἔθνεσιν ἐξεδόθησαν; Ποῖα στενάξω καὶ κλαύσωμαι; τῶν αἰχμαλώτων τὴν κακουχίαν, ἢ τῶν θανόντων τὴν ἀπειρίαν; τῶν ὀρφανευθέντων τὸν στεναγμόν, ἢ τῶν ἐλεεινῶν χηρῶν τὰ δάκρυα; τὴν ἐρημίαν τῆς γῆς ἢ τῶν πολέμων τὴν καταστροφήν; Πόσα Θεοῦ θυσιαστήρια κατεσκάφησαν! Πόσοι ἱερεῖς καὶ μονάζοντες, οἱ μὲν τὴν θείαν ἐπιτελοῦντες μυσταγωγίαν, οἱ δὲ τὴν ἱερὰν δοξολογίαν ἐπὶ στόματος ἔχοντες ἀπεκτάνθησαν. Τῆς ἀνοχῆς σου Κύριε τοῦ ἐλέους!

гаме до таково безразсъдство, така щото животните да усвояват нашия живот, да живеят мирно помежду си и да се покажат по-разсъдителни, а ние да приемем на драго сърце тяхната дивост; напротив, нека покажем такъв мир и любов, щото и околните народи да покажат ревност към тях и се насочат към богопознание. Понеже как ще повярват тези, които не познават бога, когато ние, които ги учим да живеят в мир, сами не правим това, на което ги учим? Та и защо от народа на двамата ни едни се угнетяват в плен и затвор, а други са предадени от вас в робство на неверни народи? За какво ще стена и какво ще оплаквам? Злочестините на поробените ли, или безчислеността на умрелите? Охканията на осиротелите ли, или сълзите на клетите вдовици? Опустошението на земята ли, или разрушението от войните? Колко божии жертвеници са разрушени! Колко свещеници и монаси са погинали — едни при извършване на божествените тайнства, а други със свещено славословие на устата! О дълготърпение на твоето милосърдие, господи!

Διὰ ταῦτα οὖν πάντα, πνευματικέ μου ἀδελφέ, οὐδενὸς τῶν κατὰ δύναμιν ἐφεισάμην ἢ φείσομαι, οὐ χρυσοῦ, οὐκ ἀργύρου, οὐχ ἱματίων πολυτελῶν, οὐκ ἄλλου τινὸς ἀναγκαίου πράγματος. Πάντα γὰρ τὰ πρέποντα ἐποιήσαμεν. Ἁγίους ἄνδρας εἰς παράκλησιν ἀπεστείλαμεν. Πρεσβευτὰς πρὸς εἰρήνην λέγοντας ἐξεπέμψαμεν. Δῶρα τὰ μὲν προθύμως δεδώκαμεν, τὰ δὲ προθυμότερον ἐπηγγειλάμεθα δοῦναι, εἴ περ εἰρηνεύειν κατανεύσει ἡ σὴ ἀδελφότης. Πρὸς ἀλλήλους ἡνώθημεν. Τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα ὡμιλήσαμεν. Ὁ χρόνος παρέρχεται· Τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἄδηλον. Τὸ μέλλον κριτήριον ἀπαραίτητον. Λοιπὸν τί ἕτερον ὑπολέλειπται ἢ τὸ εἰρηνεύειν καὶ τῆς ἀλλήλων ἀγάπης καταπολαύειν; Οὐκοῦν παρακλήθητι, πνευματικέ μου ἀδελφέ, καὶ εἰ μὴ διὰ ταῦτα βούλει ὑπακοῦσαι, ἀλλ᾽ οὖν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐντολήν· εἰ δὲ καὶ ταύτης παρακούσεις, τίνα σοι ἀξιοπιστότερον σύμβουλον τοῦ Θεοῦ προσενέγκωμεν; Οἰκτείρησον τέκνων πατέρας, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς πατὴρ ἐγένου. Ἐλέησον τέκνα πατέρων, διότι περ τέκνα σοι ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο. Ἐπικάμφθητι βρεφῶν ὀδυρμοῖς, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς βρέφος ἐγέ-

И тъй, поради всичко това, духовни ми брате, ние не пощадихме нищо от това, което е в наша власт, и нямаше да пощадим нито злато, нито сребро, нито драгоценни одежди, нито друго някое необходимо нещо. Прочее, ние извършихме всичко, което подобаваше; и изпровождаме свети мъже, за да те уважават; пращаме пратеници с предложение за мир; дадохме на драго сърце подаръци и с още по-голяма готовност обещахме да дадем и други подаръци, ако твое братство склони да се помири; срещнахме се един с друг и беседвахме за богоугодни неща. Времето минава. Краят на живота е неизвестен. Бъдещият съд е неумолим. Прочее какво друго ни остава, освен да се помирим и да се насладим от взаимната любов? И тъй, въпреки това, нека ти бъде напомнено, духовни ми брате, и ако ти не искаш да [ни] послушаш, то поне послушай поради божията заповед. Ако пък и към нея останеш глух, то какъв по-достоен за доверие съветник от бога можем да ти посочим? Съжали се над бащите заради синовете, тъй като и ти сам си баща! Умилостиви се над синовете заради бащите, защото и на тебе ти е дарил бог синове. Трогни се от плачовете на младенците, тъй като и ти си бил младенец

νον, καὶ παῖδας ἔσχες, καὶ μαστὸν ἐθήλασας, ἵνα καὶ ἄλλους ἐκ τῶν ἰδίων πιστεύῃς. Κόρος ἐστί, πνευματικέ μου ἀδελφέ, καὶ τῶν κακῶν ὥσπερ καὶ τῶν καλῶν. Εἰ οὖν τὰ καλά, καὶ πρὸ τῆς πείρας ἔχοντα τὴν ἡδονήν, μετὰ τὴν γεῦσιν κόρον ποιεῖ, τὰ δὲ πρὸ τῆς πείρας ἔχοντα τὴν ἀηδίαν, πῶς οὐ μετὰ τὴν γεῦσιν ἀηδέστερα φανήσονται καὶ κόρον ποιήσουσι; Πολέμου δὲ ἀδελφῶν οὐδὲν ἐπίσταμαι ἀηδέστερον καὶ βαρύτερον. Γνῶθι, γλυκύτατέ μου ἀδελφέ, ὅτι ἄλλων ποιησάντων τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πολέμου, καὶ παρὰ Θεοῦ δικαίως ἐξολοθρευθέντων, ἄδικόν ἐστι τὸν κοινὸν λαὸν μηδὲν ἀδικήσαντα κατασφάττεσθαι. Μὴ χείρονες βαρβάρων τῇ διαθέσει φανῶμεν, οἵτινες κἂν ὁπωσοῦν μεθ' ἡμῶν εἰρηνεύοντες, καὶ ἀλλαγὴν αἰχμαλώτων ποιοῦντες, ὡς μὴ τελείας ὄντες πίστεως, οὐδὲ τελείαν εἰρήνην ἀσπάζονται. Σὺ δέ, πνευματικέ μου ἀδελφέ, τελείας καὶ ὀρθοτόμου πίστεως ὢν ἐραστής, διατί μὴ πρὸς εἰρηνικὰς καὶ ἀδιαλύτους συμβιβάσεις συνέρχῃ; Ἔκκλινον γὰρ ἀπὸ κακοῦ ποίησον ἀγαθόν, ὅ Δαυὶδ μεθ' ἡμῶν ἐπιστέλλει σοι· ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν. Ἄχρηστος πνευματικέ μου ἀδελφέ, ἡ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τελευτῆς μεταμέλεια. Πρὶν ὁ θάνατος ἐπιστῇ, τὸ ἀγαθὸν ποίησον, μήπως αἰφνιδίως ἀναρπασθῇς, καὶ κατάκριμα μέγα τῇ σεαυτοῦ προξενήσῃς ψυχῇ.

и си имал деца, и ти си сукал от майчина гръд, за да повярваш на другите от собствения си [опит]. Има насита, духовни ми брате, и от злините, както от добрините. И тъй, ако добрините, преди да бъдат изпитани, причиняват удоволствие, а след като бъдат вкусени, предизвикват насита, то злините, които, преди още да бъдат изпитани, причиняват неприятност, как, след като бъдат вкусени, да не се покажат по-противни и да не предизвикат пресищане? Аз не зная нищо по-противно и по-тежко от войната между братя. Знай, премили ми брате, че след като други са почнали войната[1] и справедливо са изтребени от бога, то несправедливо е, щото целият народ, който не е направил нищо лошо, да се избива. Нека не се показваме по душевно разположение по-лоши от варварите, които, ако и да живеят донякъде в мир с нас и извършват размяна на пленниците, все пак не обичат съвършения мир, понеже не са от съвършена вяра. Ти пък, духовни ми брате, като привърженик на съвършена и правилно предадена вяра, защо не се съгласиш на мирни и неразрушими договори? Отвърни се от злото и стори добро. Давид ти казва наедно с нас: „Потърси мира и го последвай"[2]. Безполезно е, духовни ми брате, разкаянието в часа на смъртта. Преди да настъпи смъртта, извърши доброто, да не би някак внезапно да бъдеш грабнат [от нея] и да не навлечеш страшна присъда за душата си.

Ἀλλ' ἐγὼ μέν, πνευματικέ μου ἀδελφέ, εἰ καὶ τοιαῦτα γράφω, οἶδα ὅτι μεταμεληθήσῃ, καὶ πρὸς εἰρήνην αὐτομολήσῃς· οὐ γὰρ ἐνδέχεται ῥίζης θεοσεβοῦς ὄντα σε μὴ ὁμοίους αὐτῆς καὶ τοὺς καρποὺς ἐκβλαστῆσαι. Μεταμεληθήσῃ δὲ οὐ ψευδῶς, οὐ δολερῶς, ἀλλ' ἀδόλως καὶ ἀληθῶς, μὴ κρυπτῶς σχηματιζόμενος, μὴ περὶ τῆς τοῦ πλείονος κατασχέσεως, ἀνταγωνιζόμενος, μὴ περὶ τῆς τοῦ ἐλάττονος δόσεως ἀντικαθιστάμενος, μὴ περὶ τῶν ἀδυνάτων πολυπραγμονῶν καὶ πολυλογούμενος, ἀλλὰ περὶ τῶν δυνατῶν καὶ ζυγοστατῶν, καὶ διαλεγόμενος. Ὅρια γάρ, ἃ οἱ πατέρες ἡμῶν καλῶς καὶ δικαίως ἐξέθεντο, τίς οὕτως θρασύς, ὃς καταλύσει καὶ ὑπερβήσεται; Ἵνα οὖν, πνευματικέ

Но аз, духовни ми брате, ако и да пиша това,[3] зная, че ти ще се разкаеш и ще се съгласиш на мир, понеже не е възможно ти, който си от благочестив корен, да не дадеш и плодове, които подобават нему. Ти ще се разкаеш не лъжливо, не коварно, но незлобливо и истински, не като се преструваш тайно, не като се бориш, за да завладееш повече земя, не като се противопоставяш на даването на по-малък подарък, не като замисляш невъзможни неща и многоглаголстваш, но като обсъдиш и обмислиш възможното. Понеже кой ще бъде тъй смел да наруши и премине границите, които са установили добре и справедливо нашите отци? И тъй, ду-

[1] Роман Лакапин загатва за регентите, които управлявали, преди той до вземе властта, и които започнали войната с България. [2] *Пс.*, XXX, 15. [3] Това писмо било писано през 926 г. Вж. *Златарски*, Писмата на Романа Лакапена. . ., стр. 301, 320—322.

μου ἀδελφέ, μὴ ὑπὲρ τούτων πάντων ἐκεῖθεν λόγον ἀπαιτηθῶμεν, ἐάσωμεν τὴν ἄκαιρον πλεονεξίαν, καὶ τὴν δέουσαν αὐτάρκειαν ἀγαπήσωμεν, καὶ εἰρήνη μεσιτευσάτω, καὶ ὁ Θεὸς δοξασθήτω. Εἰ τοῦτο θελήσεις, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ποιῆσαι, ὄψει τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας, καὶ συγχαίροντας ἐπὶ τῇ παρὰ σοῦ πρὸς ἡμᾶς εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ, συνεργίᾳ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ τὰ διεστῶτα τῷ οἰκείῳ εἰρηνοποιήσαντος αἵματι. Ἀμήν. (II, pp. 45—48)

ховни ми брате, за да не се поиска от нас отчет там горе за всичко това, нека се откажем от неуместното користолюбие и да свикнем да се задоволяваме само със своето и нека настане между нас мир и бог да се прослави! Ако желаеш, духовни ми брате, да направиш това, то ти ще видиш небесата отворени и как ангелите божии се качват и слизат и се радват за твоя мир с нас и съгласие, постигнато със съдействието на Христа, истинския бог наш, който умиротвори със собствената си кръв раздорите. Амин.

ЖИТИЕ НА ЕВАРЕСТ

Еварест (17. IV. 819—26. III. 897) бил игумен на манастира Куроковион при Цариград. Авторът на неговото житие е бил вероятно негов сподвижник или монах от същия манастир. Затова може да се допусне, че житието е писано не по-късно от първата четвърт на X в.

Даденият тук откъс дава няколко кратки вести за историята на нашите земи от средата на IX в.

РЪКОПИС: P=Cod. Paris. gr. 1171 (X s.).

ИЗДАНИЯ: *Ch. van de Vorst,* La vie de Saint Evariste, higoumène à Constantinople, Analecta Bollandiana, XCI (1923), pp. 288—325.

КНИЖНИНА: *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, p. 561.

VITA EVARESTI

De Romanorum legatione in Bulgariam missa

7. Ἐγὼ δὲ τὸν λόγον αὖθις ἐπὶ τὸν Εὐάρεστον μετατρέψω· συνέβη γάρ τι τοιοῦτο. Ἔθνος ἐστὶ σκυθικὸν ἔνδον τοῦ Αἵμου ὄρους παρὰ τὸν Δανούβιον ποταμὸν ᾠκισμένον, οὓς καλοῦσι Βουλγάρους· πρὸς τούτους ὁ περίδοξος ἐκεῖνος Βρυαίνιος παρὰ Θεοδώρας τῆς εὐσεβοῦς βασιλίδος πρέσβις ἐξαποστέλλεται· εἵπετο οὖν αὐτῷ ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ θεάρεστος οὗτος Εὐάρεστος· καὶ ὡς πρός τι πολίχνιον θρακικὸν Προβάτου λεγόμενον παρεγένοντο τοὺς πόνους διαναπαύσοντες, πυνθάνεταί τινας ὁ Εὐάρεστος ἄνδρας εὐλαβείᾳ συζῶντας καὶ τὸν ἐρημικὸν βίον ἀσπαζομένους ἐν τοῖς πλησιάζουσι χώροις ὑπάρχειν ἐν τόπῳ λεγομένῳ Σκοπέλῳ· καὶ δὴ βιβλίον παρά τινος τῶν ἐγχωρίων αἰτήσας καὶ

ЖИТИЕ НА ЕВАРЕСТ

Византийско пратеничество в България

7. Аз отново ще се върна към Еварест. Защото се случи такова нещо: има един скитски народ, който живее в планината Хемус покрай река Дунав. [Тези хора] са наричани българи. Известният Вриений[1] бил проводен като пратеник при тях от благочестивата императрица Теодора.[2] Прочее и боголюбимият Еварест трябвало да го придружи. Когато пристигнали при един тракийски градец, наречен Провáт[3], за да си отпочинат от умората, Еварест научил, че някои мъже, отдадени на благочестие и приели отшелническия живот, се намирали в близките места, в едно селище, наречено Скопел. Той поискал и една книга от някого от местните жи-

---

[1] Теоктист Вриений произхождал от прочутото византийско семейство Врениевци. Самият той е известен с похода си срещу пелопонеските славяни, който се датира вероятно през 842 г. Вж. *Constantine Porphyrogenitus,* De imperio administrando, ed. Moravcsik, Budapest 1949, § 50. Вриений е бил назначен за стратег на Далмация през същата година. Срв. *F. Dvornik* Les Slaves, Byzance et Rome au IXe s., p. 44.—*Idem,* Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance, Prague 1933, p. 14.

[2] Императрица Теодора (843—856) била жена на император Теофил и управлявала като регентка, докато Михаил III бил малолетен.

[3] Селището Пров ат се намирало при днешното село Провадия, Одринско.

ἀναπτύξας ἐντυγχάνει τοῖς περὶ κρίσεως λόγοις Ἐφραὶμ τοῦ πάνυ τούτων τῶν μοναχῶν ἀκριβεστάτου καθηγεμόνος, ὃν διὰ τὴν ἐνεγκαμένην τῷ ἐθνικῷ τῆς χώρας ὀνόματι ἐπονομάζουσι Σύρον. Τούτοις τοίνυν τοῖς θείοις ἐντυχὼν λόγοις αὖθις ἀνῆπτε τοῦ πάλαι πόθου τὴν φλόγα καὶ τοῦ ποθουμένου σκοποῦ τάχος ἐζήτει λαβέσθαι ἐπειδ᾽ ἅπαξ καταλελοίπει πατρίδα, γονεῖς, ὕπαρξιν, συγγενεῖς τε καὶ φίλους, ἐπεθύμει καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα σταυρῶσαι καὶ γυμνὸς ἀκολουθῆσαι Χριστῷ δι᾽ ὃν ταῦτα κατέλιπ⟨εν⟩. Οὕτω δὲ καθ᾽ ἑαυτὸν βουλευσάμενος καὶ εἰπὼν τῶν συνόντων αὐτῷ πρὸς οὐδένα μηδέν, καταλιμπάνει τούτους καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν κόσμον πάντα καὶ τὰ ἐν κόσμῳ, καὶ πρὸς ὃν ἐπύθετο Σκόπελον ἔτρεχεν· καὶ δὴ πρὸς ἕνα πρεσβύτην τῶν ἐκεῖσε κατασκηνουμένων καὶ τὸν ἐρημικὸν καὶ ἡσύχιον βίον ἐξασκουμένων, ἐν τῇ λεγομένῃ Πέτρᾳ τὴν καταγωγὴν ἔχοντα παραγενόμενος, — Σκύθης δὲ ἦν οὗτος τὸ γένος, δία τε τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀρετὴν περιβόητος πᾶσι, προγνωστικῆς τε χάριτος ἠξιωμένος — παρ᾽ αὐτῷ ἐπιμένει. Ἦν δὲ τῷ θαυμασίῳ τούτῳ πρεσβύτῃ ὄνομα Ἰωάννης καὶ ἐπωνυμία ἑτέρα κατὰ τὴν Βουλγάρων διάλεκτον ἥτις ἑρμηνευομένη κατὰ τὴν ἑλλάδα φωνὴν λέγεται μέλας· λέγω δὲ πάντως διὰ τὸ μέλαν ἔνδυμα τοῦ μονήρους βίου τοὺς ἀπ᾽ ἀρχῆς θεμένους αὐτῷ τὴν προσηγορίαν ταύτην οὕτως ἐπονομάζειν τουτονὶ θαυμάσιον ἄνδρα· συνῆν δὲ τούτῳ καὶ μοναχὸς ἕτερος τῶν αὐτῶν ἐκείνῳ κατορθωμάτων συγκοινωνὸς διὰ τὸν εἰπόντα Χριστόν· „ἐν μέσῳ δύο ἢ τριῶν ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι συνηγμένων ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν.“ Ἦν οὖν σὺν αὐτοῖς ὁ Εὐάρεστος ἀγωνιζόμενος καὶ κοινωνῶν τοῖς ἐνθέοις ἔργοις αὐτῶν μέχρι μηνῶν ἓξ μικρῷ τινι πλεοναζόντων ἢ ὑπολειπομένων. (pp, 301, 10 — 202, 9)

тели и като я отворил, попаднал на словата за [страшния] съд от великия Ефрем,[1] когото поради родината му наричали с народностното означение на тая страна Сириец. Прочее, като попаднал на божествените му слова, у него отново се разгорял пламъкът на някогашното въжделение и той поискал да достигне веднага желаната цел. Затова той изведнаж напуснал родина, родители, имот, роднини и приятели и възжелал да измъчи своята плът и [лишен] от всичко да последва Христа, заради когото изоставил всички тия неща. Като взел в себе си това решение, без да каже нищо на никого от придружаващите го, той ги напуснал, а заедно с тях и целия свят и всичко в света и бързо се отправил за Скопел, за който бил чул. Той отишъл при едного от старците, които пребивавали там, и се подвизавал в отшелнически и безмълвен живот. Неговото убежище било в така наречената Петра.[2] Този човек бил скит по произход, известен на всички поради извънредно голямата си добродетел, и бил удостоен с благодатта да предсказва. [Еварест] останал при него. Името на този дивен старец било Йоан, а на езика на българите той имал и друг прякор, който, преведен на гръцки език, означава „черен“.[3] Аз мисля, че сигурно поради черната му монашеска дреха хората отначало са му били сложили това прозвище и така наричали този дивен мъж. С него бил и друг монах от тия, които участвували заедно с него в [монашеските] му подвизи според думите на Христа: „Когато двама или трима са събрани в мое име, аз съм там между тях.“ Прочее Еварест се подвизавал заедно с тях и взимал участие в боговдъхновените им дела около шест месеца — малко повече или малко по-малко.

---

[1] Ефрем Сирски (308—373) бил известен църковен писател, който превел на сирийски свещеното писание и оставил голям брой теологически съчинения. [2] Петра се намирала при днешното едноименно село Петра, с.-з. от Лозенград. Вж. *Иречек*, Българските градове у Мануил Фил, ПСп, 55—56 (1898), стр. 255. [3] Това име трябва да се свърже очевидно със старобългарското име „черноризец“, т. е. монах.

ЖИТИЕ НА ЕВТИМИЙ

Евтимий бил цариградски патриарх от 907 до 912 г. Преди да бъде поставен на патриаршеския престол, той бил игумен на основания от него манастир Псаматия (*τοῦ Ψαμαθία*) в Цариград. От 912 г. до смъртта си (917), прекарал в споменатия манастир. Неговото житие било написано през 20-те или 30-те години на X в. (вероятно около 921 г.) от неизвестен автор. Житиеписецът, съвременник на събитията, бил добре запознат с живота във византийския двор. Това обстоятелство е придало светски характер на житието, което значително се отличава от другите византийски жития.

Житието на Евтимий съдържа сведения за отношенията между България и Византия през първите години на X в.

РЪКОПИС: B=Cod. Berol. Ms. gr. 55 (XI s.).

ИЗДАНИЯ: *C. de Boor,* Vita Euthymii. Ein Anecdoton zur Geschichte Leos des Weisen a. 886—912, Berlin 1888.—*P. Karlin-Hayter,* Vita S. Euthymii, Byzantion, XXV—XXVI—XXVII (1955—56—57), pp. 1—172. Преводът е направен по последното издание.

КНИЖНИНА: *Krumbacher,* GBL, p. 313. — *P. Maas,* Literarisches zu der Vita Euthymii, BZ XXI (1912), pp. 436—440. — *M. Jugie.* La vie et les oeuvres d'Euthyme patriarche de Constantinople, Echos d'Orient, XVI (1913), pp. 385—395, 481—492. — *V. Grumel,* Les regestes des actes du patriarcat de Constantinople, I, 2, 1936, pp. 146—147. — *Moravcsik,* Byzantinoturcica, I, p. 563.—*N. A. Bees,* Collation, Philological Observations and a Number of Biblical References, *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, XIX (1944), pp. 105—136. — Псамафийская хроника, предисловие, перевод и комментарий А. П. Каждана: Две византийские хроники X века, М. 1959, стр. 7—138.

VITA EUTHYMII

1. Leo Philosophus dona Bulgaris mittit

Μεθ' ἡμέρας δὲ πάλιν παρῆν πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς μετὰ καὶ τῶν λιβέλλων καὶ αὐτῶν τῶν τοποτηρητῶν. συνείποντο δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ οἱ αὐτοῦ ἀποκρισιάριοι, ὅ τε Λέων, ὁ κατ' ἐπίκλην Χοιροσφαγεύς, καὶ Συμεὼν ὁ θεοφιλὴς καὶ τιμιώτατος καὶ κατὰ πάντα ἀξιάγαστος

ЖИТИЕ НА ЕФТИМИЙ

1. Лъв VI Мъдри изпраща дарове за българите

След няколко дни императорът отново пристигнал при него[1] с книжата[2] и самите наместници. Заедно с императора били и неговите апокрисиарии[3] Лъв, по прякор Хиросфакт,[4] и боголюбивият препочтеният и достоен за уважение във

[1] След като патриарх Николай Мистик отказал да му даде разрешение за четвърти брак, Лъв VI ходил няколко пъти при Евтимий, за да го убеждава да стане патриарх. Тук се говори за едно от посещенията, които Лъв VI направил на Евтимий. [2] Това са били писания на папата и другите патриарси във връзка с четвъртия брак на Лъв VI. Вж. *C. de Boor,* Vita Euthymii, p. 188, n. 1. [3] Тук се имат пред вид духовниците, изпратени с определени пълномощия от страна на папата, антиохийския, ерусалимския и александрийския патриарх в Цариград, по въпроса за схизмата през 906. г. [4] Тук се говори за Лъв Хиросфакт, или Лъв Магистър, който бил изпращан на няколко пъти да преговаря с българите и арабите. Срв. тук стр. 175. За името вж. *G. Kolias,* Leon Choerosphactès, Magistre, proconsul et patrice, p. 16, n. 2.

ἀνήρ, ὃς καὶ τὴν πόλιν Θεσσαλονίκης μέχρις ἐδάφους καταλύεσθαι μέλλουσαν παρὰ τοῦ κατὰ συγχώρησιν θεοῦ καὶ πλῆθος ἡμῶν ἁμαρτιῶν παραλαβόντος ταύτην ἀσεβοῦς Ἰσμαηλίτου, τοῦ Τριπολίτου καλουμένου, τὸ πάρεργον ἔργον ποιησάμενος καὶ αὐτοψὶ τὸν ἀλιτήριον θεασάμενος, ὡς ἀγχίνους καὶ ἐχέφρων πείθει τοῦτον τό τε ἄστυ σῶον ἐᾶσαι καὶ τὸ τῆς αἰχμαλωσίας πλεῖστον καταλιπεῖν, τὴν εἰς Βουλγάρους παρ᾿ αὐτοῦ ἀποσταλεῖσαν φιλικὴν δεξίωσιν μετὰ καὶ τῆς ὁλκῆς τοῦ χρυσίου τοῖς Ἄραψι παρασχόμενος· τοῦτο δὲ εἴρηκα δεικνύων τήν τε τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν καὶ τὸ ἀξιόπιστον. (p. 106, 7—20)

всяко едно отношение Симеон.[1] Той, когато град Солун щял да бъде разрушен до основи, след като по божие попущение и заради многобройните наши грехове беше превзет от безбожия исмаилтянин, наречен Триполит,[2] направил второстепенното дело първостепенно:[3] лично видял окаяника[4] и като съобразителен и разумен го убедил да остави града невредим и да освободи повечето от пленниците, давайки на арабите предназначения от него за българите приятелски дар заедно с известно количество злато. Това го казах, за да покажа добродетелността на тоя мъж и че заслужава доверие.

2. De Niceta Philosopho Paphlagono

Παῦλος δέ τις ὁσιώτατος ἀνὴρ τὸ κατ᾿ ἐκεῖνο καιροῦ σακελλάριος καὶ ἡγούμενος ὑπῆρχε τῆς τοῦ ἁγίου Φωκᾶ μονῆς ἐκ Παφλαγονίας ὁρμώμενος. οὗτος ἀνεψιὸν ἔσχεν Νικήταν τοὔνομα, ὃν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ ἀνέτρεφεν. ἐκ θεοῦ δὲ χάριν λαβὼν ταῖς τε συμφοιτηταῖς καὶ συνηλικιώταις ἅπαντας ὑπερηκόντιζεν, ὥστε καὶ ἐν διδασκάλοις φοιτᾶν καὶ μέγα ὄνομα ἐν τῇ βασιλευομένῃ πόλει κτήσασθαι, καὶ μέχρι τοῦ βασιλεύοντος τὰ περὶ αὐτοῦ φημισθῆναι. οὗτος πάντα τὰ ἐν κόσμῳ καταφρονήσας τοῖς τε πένησι καὶ τοῖς μαθηταῖς διανείμας τὴν ὕπαρξιν ἀναχωρεῖ ἐπί τινα τοῦ Εὐξείνου πόντου τόπον ἔχοντα σπηλοειδὲς οἰκητήριον, ἐν ᾧ εἰσιὼν ἡσύχαζεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς θέλων αὐτὸν παρ᾿ ἑαυτῷ ἔχειν καὶ τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἄξια θεραπεύειν, τὸν ἑαυτοῦ θεῖον τὰ περὶ αὐτοῦ ἀνηρώτα. ὁ δὲ ἔλεγεν τοῦτον ἐξεστηκέναι καὶ ἀγνοεῖν ὅποι καὶ διάγοι. χρόνου δὲ παρῳχηκότος, παρὰ τοῦ τὴν Θρᾴκην στρατηγοῦντος διαγνωσθεὶς καὶ κρατηθεὶς ὡς εἰς Βουλγάρους προσφυγεῖν καταγγελλόμενος, τῷ βασιλεῖ δέσμιος παραπέμπεται. τοῦτον ὁ βασιλεὺς δεξάμενος καὶ ἀνακρίνας τὸ τί πρὸς Βουλ-

2. *За философа Никита Пафлагонски*

Имало някой си Павел, който произхождал от Пафлагония,[5] мъж преблагочестив и по онова време сакеларий[6] и игумен на манастира Свети Фока.[7] Той имал племенник, на име Никита, когото отгледал и възпитал. Получавайки благодат от бога, надминал всичките си съученици и връстници, така че той станал учител и придобил добро име в столицата, като мълвата за него достигнала чак до императора. Никита, като презрял всичко в света и като раздал имота си на бедните и на учениците си, се оттеглил в някакво място до Черно море. Там имало пещероподобно жилище, в което той се настанил и прекарвал в безмълвие.[8] А императорът,[9] желаейки да го има при себе си и достойно да почете неговата известност, попитал чичо му за него. А той казал, че Никита се отдалечил и че не знае къде пребивава. След като минало известно време, той бил познат и заловен от стратега на Тракия, обвинен, че се готвел да бяга при българите, и вързан бил изпратен на императора. Императорът, като го при-

[1] Известен византийски сановник. През 904 г. той предотвратил пълното опустошение и разрушение на Солун от арабите, а по-късно ходил като пратеник в Рим във връзка с четвъртия брак на Лъв VI. [2] За Лъв Триполит срв. тук стр. 270, бел. 2. [3] Авторът намеква за съобразителността на пратеника Симеон, който сметнал за по-важно в дадения момент да задоволи исканията на арабите, като им даде златото и подаръците, предназначени за българите, и по този начин да запази града. Златарски (История, 1, 2, стр. 331—338) смята, че парите били изпратени за българите чрез стримонския стратег, докато Р. А. Наследова приема, че парите били предназначени не за българите, а за стримонските славяни и че авторът на Евтимиевото житие е допуснал неточност и е отъждествил славяните с българите. Вж. *Р. А. Наследова*, Македонские славяне конца IX — начала X в. по данным Иоанна Камениаты, ВВр, XI (1956), стр. 88—92. [4] Сиреч Лъв Триполит. [5] Област в Мала Азия, по южния бряг на Черно море. [6] Сакеларият (*σακελλάριος*) стоял на чело на управлението на държавната каса (*σακέλλιον*), в която постъпвали приходите в пари. Вж. *Н. Скабаланович*, Византийское государство и церковь в XI в, СПб., 1884, стр. 175—176. — *Bréhier*, op. cit., 127, pp. 127, 149, 168, 225, 257 — 258, 269.—*Dölger*, Beiträge, pp. 16—18. Тук обаче се говори за сакеларий като духовно лице—чиновник при патриарха, който отговарял за манастирите. [7] Манастирът „Св. Фока" се намирал в Цариград, близо до дн. Ортакьой. Вж. *Janin*, Constantinople byzantine, pp. 434 — 435. [8] Сиреч отдал се на отшелнически живот. [9] Император Лъв VI.

γάρους θέλων ἀφίκοιτο ἠρώτα. „εἰ μὲν πρὸς αὐτῶν ὠφέλειαν, ἔδει καὶ ἡμᾶς τοῦτο προσυπομνησθῆναι,“ φησίν· „εἰ δὲ καθ᾽ ἡμῶν τῶν ὁμοφύλων, ποῖος νόμος σοι τοῦτο παρακελεύεται.“ ὁ δὲ προσαπελογεῖτο μήτε εἰς ἐνθύμεον αὐτοῦ τὸ τοιοῦτονε ἰσδέξασθαι. καὶ ὁ βασιλεύς. „οὐδὲ τοῦτο καθομολογήσεις ὡς Χριστὸν σεαυτὸν ὠνόμασας;“ ὁ δὲ καὶ τοῦτο ἀνεβάλλετο μὴ ποιῆσαι τὸ παράπαν διομνύμενος. ὡς δ᾽ ὁ βασιλεὺς ἐπέμενε, φησὶν ἐκεῖνος· „τοῦτο μὴ ταραττέτω τὴν βασιλείαν σου. γέγραπται γάρ· ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες.“ πρὸς τούτοις ὁ βασιλεὺς χολέσας τοὺς ἀποκομίσαντας τοῦτον προσκαλεσάμενος ὅποι τοῦτον ἐφεῦρον ἀνηρώτα. ὡς δὲ ἐν Μηδείᾳ τῇ πλησιοχωρούσῃ Βουλγάροις ἐμεμαθήκει, κελεύει παρευθὺ τοῦτον φραγελωθῆναι καὶ οὕτως ἐν φυλακῇ ἐγκλεισθῆναι, ὅπως ἀκριβέστερον τὰ κατ᾽ αὐτὸν διαγνῷ. ἦν γὰρ λογογραφήσας κατά τε τοῦ ἀρχιερέως καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄνακτος λίαν ἀπεχθῶς καὶ ἀνιαρῶς. τούτῳ τῷ συγγράμματι εἷς τῶν ἑαυτοῦ φοιτητῶν ὑφελόμενος τῷ βασιλεῖ παρέσχετο· ὅπερ ἀναγνοὺς ἠλλοιοῦτο τῷ προσώπῳ ὅλος ἐξεστηκώς. τῇ δὲ ἐπαύριον προσκαλεσάμενος τὸν πατριάρχην σὺν πάσῃ τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ ἐνώπιον πάσης τῆς ἱερᾶς συγκλήτου τοῦτον ἐλθεῖν προσέταξεν καὶ πρὸς αὐτὸν ἔφη· „λέγε μοι, ἀνούστατε, οὐ κατὰ τοῦ κοινοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ πάσης τῆς ἱερᾶς ταύτης ὁμηγύρεως γέγραφας; οὐ κατ᾽ ἐμοῦ καὶ τῆς ἐμῆς βασιλείας τὴν γλῶτταν ἠκόνησας; λέγε μοι τὸ ἀληθές· καὶ γάρ, εἰ οὐκ ἐξείπῃς μοι, ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων σου προσθήσω.“ ὁ δὲ ἀνένευεν μηδὲν ἐπίστασθαι λέγων. τότε ὀργισθεὶς ὁ ἄναξ εἰς ἐπήκοον πάντων ἀναγνωσθῆναι τὸ αὐτοῦ σύγγραμμα παρακελεύεται. τούτου δὲ λεγομένου, καὶ πάντων κατ᾽ αὐτοῦ ἀχθομένων καὶ ὀργιζομένων, ἐπιγνοὺς καὐτὸς τὸ ἴδιον σφάλμα διενοεῖτο, τί διαπράξοιτο. τότε ὁ κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ λογοθέτης, Θωμᾶς καλούμενος, ἐκεῖσε παριστάμενος νεύει τοῦτον τοῖς τοῦ βασιλέως ποσὶν προσπεσεῖν· ὃ καὶ παρευθὺ πεποίηκεν. ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ θυμοῦ καὶ ἀπειλῆς σφοδρᾶς κελεύει τοῦτον ἐν τῷ πραιτωρίῳ ἐγκλεισθῆναι. (pp. 110, 12 — 112, 28)

ел и подложил на разследване, запитал го защо искал да отиде при българите. „Ако е в тяхна полза, трябваше и ние да бъдем уведомени за това — казал той, — но ако си тръгнал срещу нас — сънародниците си, — кой закон ти позволява това?“[1] А той се защитил, като казал, че и на ум не му е минавало такова нещо. А императорът казал: „Дори това ли не признаваш, че си се наричал Христос?“ А той отхвърлил и това, като се заклел, че изобщо не е постъпвал така. Тъй като императорът настоял, той казал: „Това не трябва да тревожи царството ти, защото е писано: „Аз казах, че всички сте богове и синове на всевишния.“[2] При тия думи императорът се разгневил и като повикал тия, които го докарали, запитал ги къде са го намерили. Като узнал, че в Мидия, съседна на България,[3] заповядал веднага да го бичуват и да го затворят в тъмница, за да се установи по-точно неговото поведение. Защото той бил написал срещу патриарха и срещу самия владетел нещо много неприязнено и огорчително. Един от неговите ученици, като взел тайно това писание, го дал на императора. Като го прочел, той изкривил лице от гняв и напълно излязъл вън от себе си. На другия ден повикал патриарха заедно с цялия свети синод. Наредил Никита да се яви пред лицето на целия свещен синклит и му казал: „Кажи ми, безумнико, не си ли писал срещу нашия общ баща и целия този свет сбор? Не си ли острил език срещу мене и моето царство?[4] Кажи ми истината! Защото, ако не ми кажеш, ще продължа да те измъчвам.“ А той отрекъл, като казал, че нищо не знае. Тогава владетелят, разгневен, заповядал да бъде прочетено на всеуслишание неговото писание. След като било прочетено това и всички негодували и се гневели против него, сам разбрал собствената си грешка и размишлявал що да стори. В това време тогавашният логотет, на име Тома,[5] който се намирал там, му кимнал да падне в краката на императора и той веднага направил това. А императорът с гняв и големи закани заповядал да го затворят в преторията.

[1] Никита е искал да отиде при българите може би с мисионерска цел. Вж. *Хр. Лопарев*, Житие св. Евдокима, ИРАИК, XIII, София 1908, стр. 172.—*Каждан*, Псамафийская хроника, стр. 125—126.
[2] Пс., 82,6.
[3] Дн. гр. Мидия. От контекста се вижда, че границата между България и Византия (по времето на цар Симеон и Лъв VI, в периода от 907 до 912 г.) е минавала близо до Мидия.
[4] Пс. 69,26.
[5] Тома бил логотет към края на управлението на Лъв VI. Във Византия имало няколко вида логотети. Вж. *Bréhier*, op. c., p. 254—255, 257—258, 277.

ЙОСИФ ГЕНЕЗИЙ

Генезий бил съвременик на император Константин VII Багренородни (913—959) Произлизал от знатно семейство и заемал висока длъжност при императорския двор. Той принадлежал към кръга от учените, които Константин Багренородни събрал около себе си.

Историята на Генезий — *Βασιλεῖαι*, която той написал между 944 и 959 г., се състои от четири книги и обхваща събитията, станали при управлението на Лъв V Арменец, Михаил II, Теофил, Михаил III и Василий I Македонец, сиреч времето от 813 до 886 г. При написването на съчинението си авторът е използувал хрониката на Георги Монах и на Теофановия продължител, житието на патриарх Никифор от Игнатий, житието на Игнатий от Никита Пафлагонец, а така също устни предания и разкази на очевидци. Като привърженик на православието Генезий е враждебно настроен към императорите-иконоборци и е твърде пристрастен в преценката си за тяхното управление. Под влияние на Константин Багренородни той се стреми да представи в благоприятна светлина царуването на неговия дядо Василий I Македонец.

Генезий е важен извор за българската история. Той съобщава за сключения по времето на Омуртаг 30-годишен мирен договор между Византия и България. Освен това той дава сведения за участието на българите в потушаването на бунта на Тома Славянина, за покръстването на българите и др.

РЪКОПИС: L=Cod. Lipsiensis gr. 16, 4 (XII s.).

ИЗДАНИЯ: Genesius, rec. C. Lachmann, Bonnae 1834. — *Migne*, PGr CIX, col. 991—1156. Преводът е направен по първото издание.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, pp. 264—265. — *Moravcsik*. Byzantinoturcica, I, pp. 318—319. — *J. B. Bury*, The identity of Tomas the Slavonian, BZ I (1892), pp. 55—60.—*A. Vasiliev*, Histoire de l'empire byzantin, I, Paris 1932, p. 361. — *H. Grégoire*: Byzantion, IX (1934), pp. 201—202.—*Е. Э. Липшиц*, Восстание Фомы Славянина, ВДИ, 1939, I, стр. 352—365. — *Мила Рајковић*, О пореклу Томе, вође устанка 821—823, Зборник радова САН, XXXVI, Византолошки институт, II (1953), стр. 33—38.

IOSEPHI GENESII

REGES

1. Bulgari Michaelem Rangabe imperatorem vincunt

Ἐν ἔτει β' βασιλείας Μιχαὴλ γαμβροῦ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως, κοσμικῆς δὲ κτίσεως, στκβ', ἰνδικτιῶνι ζ', ἐπὶ συμβάσης ἥττας Ῥωμαίοις παρὰ Κρούμμου τοῦ ἀρχηγοῦ Βουλγάρων, Λέοντός γε τηνικαῦτα στρατηγοῦντος τῶν ἀνατολικῶν, μὴ τῇ συμπλοκῇ τοῦ πολέμου περιτυχόντος, ἀλλὰ σκαιοβούλως ὑποχωρήσαντος σὺν τῷ ὑπ' αὐτὸν τάγματι, καιροφυλακοῦντος τὴν τῆς βασιλείας ἐπίθεσιν, φυγὰς ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἐντεῦθεν καθίσταται σὺν τῷ περιλειφθέντι αὐτῷ λαῷ.

Ὡς δέ τινες ἔφησαν, ὅτι μόνος ὁ Λέων καθ' ἕν τι μέρος προσβαλὼν Βουλγάροις γενναίως κατηγωνίζετο, ὡς ἐνθένδε μεγίστην ἀποίσασθαι εὔκλειαν· ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν πρὸς ὑποστροφὴν τρίβον ἐστήριξεν, τῶν ὑπηκόων πλεῖστα καταιτιώμενος, ὡς μὴ πεφροντικότων τῶν ἐγγράφων ὅρκων αὐτῶν, ἀλλὰ προσχωρούντων εἰς διαστάσεις, ἐξ ὧνπερ ἧτται συμβαίνουσιν, προστάξας τῷ Λέοντι μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατεύματος ἔξω προσεδρεύειν τῆς πόλεως διὰ τὴν μερικὴν αὐτοῦ πρὸς Βουλγάρους καθυπερτέρησιν, εἰς τὸ μὴ τούτους ὀλιγανδρίας καὶ φυγαδείας Ῥωμαϊκῆς τοσοῦτον λοιπὸν ἐφορᾶσθαι. ἀφ' ὧν ὁ στρατιωτικὸς σύλλογος κατελοιδόρει τοῦ βασιλέως ἀφέλειαν, καὶ ἔκλυτον τοῦτον ἐπεψηφίζετο, καὶ τὸν στρατηγὸν Λέοντα συμφώνως εἰς βασιλείαν προέκρισεν· (pp. 4, 7—5, 6)

2. De origine Thomae

Σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Μιχαὴλ τὸν ἐξ Ἀμορίου τυγχάνοντα, ᾧ τὸ τῆς γλώττης παράσημον ἐγεγένητο, μεθ' ὧν καὶ Θωμᾶν τὸν ἀπὸ λίμνης Γαζαυροῦ, καὶ αὐτὸν ἐξ Ἀρμενίων τὸ γένος κατάγοντα, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνδρεῖον καὶ πολυπραγμονέστατον. τοῦ οὖν Βαρδανίου προιόντος

ЙОСИФ ГЕНЕЗИЙ

ЦАРЕ

1. Победа на българите над император Михаил I Рангаве

През втората година от царуването на Михаил[1], зетя на император Никифор,[2] 6322 година от с. м.,[3] седми индикт, на ромеите било нанесено поражение от Крум, предводителя на българите. Тогава Лъв,[4] стратегът на войските от Анатолик, не взел участие в самото сражение, а недостойно избягал със собствения си отред, като дебнел удобен случай да заграби царската власт. А император Михаил се принудил да избяга оттам с остатъка от войската си.

Обаче някои казваха, че самият Лъв, храбро разбил българите, като нападнал една тяхна част, от което придобил голяма слава. А императорът, като поел пътя на отстъплението, обвинявал извънредно много подчинените си, че не са устояли на своите писмени клетви, но се отдали на раздори, които водят до поражения. Той заповядал на Лъв поради частичното му надмощие над българите да остане настрана с подчинената си войска вън от града, за да не би те да си въобразят занапред, че ромеите са толкова малобройни и страхливи. Поради това събранието на войниците започнало да хули императора за глупостта му, обявили го за свален и единодушно провъзгласили за император стратега Лъв.

2. За произхода на Тома

С него бил и Михаил от Аморион,[5] който имал недостатък в говора си, а заедно с тях бил и Тома[6] от областта на езерото Газура,[7] който водел потеклото си от арменците, а бил и смел и способен мъж. Говори се прочее, че след

[1] Император Михаил I Рангаве. [2] Никифор I Геник. [3] Сиреч 813 г. Годината тук е дадена по цариградската ера, според която за начало на сътворението на света се смятала 5508 г. [4] Става дума за бъдещия император Лъв V Арменец. [5] Бъдещият император Михаил II (820—829). [6] Относно произхода на Тома има различни сведения. Според Теофановия продължител (Theoph. Cont. Chronographia, ed Bonn., p. 50, 18—31, Тома произхождал от славянски род. Генезий го нарича на едно място арменец (ed. Bonn, p. 8, 15—16), а на друго място скит, което се тълкува като славянин (p. 32—,8—12). По-приемливо е мнението за славянския произход на Тома. Срв. *J. B. Bury,* The identity of Thomas the Slavonian, BZ, I (1892), pp. 55—60.—*Мила Рајковић,* О пореклу Томе, вође устанка 821—823, стр. 33—38. — *A. A. Vasiliev,* Byzance et les Arabes, I, pp. 25—26. — *Д. Ангелов,* История на Византия, стр. 292, бел. 10. [7] Газура — град на едноименно езеро в областта Понт в Мала Азия, на юг от Амасия. Вж. *Ruge*: PWRE, VII, col. 891.

γε τῷ μονάζοντι, πάντα πρὸς αὐτοῦ τὰ τῆς διανοίας ἀνακαλύπτεσθαι βουλήματα λέγεται, καὶ τοσοῦτον ὥστε προαγγελθῆναι αὐτῷ καὶ τὴν περιουσίας ἀφαίρεσιν καὶ τὴν ὀφθαλμῶν πήρωσιν. τούτου δὲ ἐπὶ τοῖς προρεθεῖσιν ὡς οὐ θυμήρεσιν ἐπασχάλλοντος, ὅμως τὰ συνήθη τῆς εὐχῆς ἀπολειψαμένου, τὰ τῆς ὑποχωρήσεως αὐτῷ παρευτρέπιστο. προσκομισαμένων δὲ τῶν ἐξυπηρετουμένων ἵππους αὐτῷ τούτους ὁ μοναχὸς ἀπιδὼν μετὰ πλείστης ἐπείξεως ὑπονοστεῖν παραινεῖ τὸν Βαρδάνιον. τῷ δέ μετὰ περιχαρίας ἀνακάμψαντι, ὡς προσδοκῶντι τῶν καταθυμίων αὐτῷ τι οἰωνισθῆναι, τοὐναντίον αὐτοῦ τῶν ἐλπίδων πάλιν φησὶν ὁ θεοπρόπος ἀνήρ· „μηδέν σοι περὶ τοῦ σκαιωρήματος, ὃ τῇ σῇ διανοίᾳ καλῶς μὴ ἐνέσκηψε, πεφροντισμένον ἔστω. τῶν γὰρ σῶν, ὡς ἔφθην εἰπών σοι, ὀμμάτων καὶ τῆς ὑπάρξεως ὑποστήσῃ τὴν ἀλλοτρίωσιν· οἱ δὲ τοὺς ἵππους σοι πρὸς ὑπηρεσίαν ἐπικομίσαντες ἄνδρες, τούτων ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετ᾽ αὐτὸν διαδηματοφορήσει, καὶ ὁ τρίτος ἐπιτυχὼν ἀναρρήσεως ταχέως θανάτῳ καταστραφήσεται.“ ὁ οὖν Βαρδάνιος πρὸς ταῦτα χαλεπῶς ἀνοιμώξας τὰ τοῦ λογισμοῦ αὐτοῦ τῷ τε Λέοντι καὶ Μιχαὴλ καὶ Θωμᾷ, τοῖς ὑπὸ χεῖρα τούτῳ, μετὰ καί τινος ἐπὶ τοῦ μοναχοῦ ὑβριστικῆς προσοχθήσεως παρεδήλου. (8, 13 — 9, 12)

като Вардан отишъл при монаха, монахът познал всички негови планове и намерения и дори му и предсказал, че ще бъде конфискуван имотът му и че ще бъде ослепен. Вардан се разгневил на предсказанието, което не било по волята му, но все пак оставил обичайните [дарения] за молитвите [на монаха] и се приготвил да си тръгне. Неговите помощници му докарали конете, а монахът, като ги видял, подканил Вардан[1] да замине колкото се може по-бързо. Когато той с радост си тръгвал обратно, въобразявайки си, че му е било предсказано нещо хубаво, отново божественият предсказател му казал противно на неговите надежди: „Ни най-малко не мисли за неуспешното си начинание, което не съвпадна добре с твоите намерения. Защото, както ти казах и по-рано, ти ще бъдещ ослепен и ще ти бъде от нето имуществото. От тия мъже, които ти докараха конете оседлани, първият и другият след него ще бъдат увенчани с царска корона, а третият скоро след като бъде провъзгласен [за император], ще го сполети смъртта. Тогава Вардан, като въздъхнал тежко при това, споделил мислите си със своите подчинени Лъв, Михаил и Тома с някаква ядовита насмешка към монаха.

3. De bellis inter Bulgaros Romanosque ortis

Συμβεβηκότος δὲ πολέμου μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, καὶ τοῦ μὲν αὐτῶν ἀρχηγοῦ Κρούμμου φάσκοντος ἀναδίδοσθαι τοὺς προσφυγόντας Βουλγάρων, ὡσαύτως δὲ καὶ Ῥωμαίων, ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς συμβαίνων ἦν, κἂν τοῖς πολλοῖς τῶν μεγιστάνων ἡ τοιαύτη γνῶσις λίαν ἐστασιάζετο, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ Θεοκτίστῳ μαγίστρῳ· παρ᾽ ὧν ἀσυμφωνίας συντελεσθείσης πρὸς ἐναντιότητα χωροῦσιν ἀμφότεροι. ἐκστρατεύουσι τοιγαροῦν Ῥωμαῖοί τε καὶ Βούλγαροι κατ᾽ ἀλλήλων, καὶ πολεμικῆς συμβολῆς καθεστώσης ἀνὰ κράτος ἡττᾶται τὸ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα, ὡς ἔοικεν ἑτέρως τῆς

3. Войни между българи и византийци

По време на войната между ромеи и българи предводителят на българите Крум предлагал да се предадат българските бегълци, а също тъй и ромейските.[2] Императорът бил съгласен с тези искания, при все че това мнение не допадало на повечето от знатните и най-много на магистър Теоктист. Тъй като сред тях настанало разногласие,[3] българите и ромеите се разделили като противници. Прочее те почнали война едни срещу други и в станалото сражение ромейската войска била напълно разбита. Както изглежда, висшият промисъл възнамерявал иначе да нареди нашите ра-

[1] Патриций Вардан дигнал бунт срещу император Михаил Рангаве, за да завземе властта. [2] През 813 г. Крум предложил да се сключи мир, като се поднови договорът между Византия и България от 716 г. Точка трета от тоя договор предвиждала взаимно връщане на бегълците. Понеже това предложение е било отхвърлено, Крум се отправил на поход и превзел Месемврия и Дебелт. Срв. *Theophanis* Chronographia, pp. 497, 16—498, 26. [3] При решаването на въпроса за мира се наложило мнението на привържениците на войната с България, чийто най-изтъкнат представител бил Теодор Студит (Срв. *Theophanis* Chronographia, pp. 498, 18—499, 18).

ἄνω προνοίας μελλούσης τὰ καθ᾽ ἡμᾶς διεξάγειν, καταλήψεως λόγῳ ἐν κρείττονι.

Ἀλλ᾽ ὅθεν διέστημεν, αὖθις νῦν ἐπανίωμεν.

Ἀναρρηθεὶς δὴ δημοσίᾳ Λέων ὁ βασιλεὺς Θωμᾶν τὸν ἑαυτοῦ ἡλικιώτην τουρμάρχην εἰς φοιδεράτους ἐπέστησεν, καὶ Μιχαήλ, οὗ τὸν παῖδα πνευματικῆς ἐκ κολυμβήθρας υἱοποιήσατο, τῇ πατρικίῳ καὶ ἐκσκουβίτου τιμῇ διεσέμνυνεν.

Τῶν οὖν δυσμενῶν Βουλγάρων τῇ προτέρᾳ νίκῃ κατεπαρθέντων, οὐχ ἡ τυχοῦσα παρ᾽ αὐτοῖς ἐν πολλαῖς χώραις καὶ κατοικίαις διά τε πυρπολήσεως καὶ αἰχμαλωτεύσεως παρηκολούθει ἐράμωσις, ὥστε πρὸς αὐτὸν τὸν Βούλγαρον πεμφθῆναι παρὰ τοῦ βασιλέως εὔλογον ἦν, πρὸσ τὸ εἰρηνικὸν ἀπονεύοντος, σπονδὰς ἐπεργάσασθαι. τοῦ δὲ κρατοῦντος Βουλγάρου μὴ πρὸς τοῦτα καταθεμένου, ἅτε βαρβαρικοῦ τὸν τρόπον καὶ καταλαζονευομένου, Λέων ὁ βασιλεὺς κατ᾽ αὐτῶν ἐκστρατεύειν ἐπείγεται. καὶ μάχης κραταιᾶς κροτηθείσης, βασιλικῷ διατάγματι ὁ καθ᾽ ἡμᾶς λαὸς τροπῇ ὑποβάλλεται, ὥστε καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως συντρέπεσθαι. ἀμέλει τῶν Βουλγάρων τῇ διώξει ἐπικειμένων, ἐξ ὑποστροφῆς μετὰ τοῦ περιόντος λαοῦ ἀντικαθίσταται ὁ βασιλεὺς καὶ τούτοις παρεμβαλὼν ἀριστεὺς κατ᾽ αὐτῶν ὁλοτελῶς ἀναδείκνυται. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ κατισχῦσαι Βουλγάρων τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ τούτων τὰ ἔκγονα τὰ μὲν προσαράξαι ταῖς πέτραις τὰ δὲ ἐν ἅλωνι χαλεπῶς τιμωρήσασθαι, ὡς ἐντεῦθεν ἐν τούτοις πεπερατιῶσθαι παλίντιτα ἔργα κατὰ τὴν ποίησιν. — — —

Τοίνυν ὁ βασιλεὺς Λέων, κατά τε Βουλγάρων καὶ Ἀγαρηνῶν νεανιευσάμενος καὶ ἀηττήτῳ οἰήσει κατασχεθείς, ἀλαζονικώτερος ἅπασι κατεφαίνετο, ὡς ἐντεῦθεν καὶ ἀποκλίνειν πρὸς τὸ ὠμότερον. (pp. 12, 1—13; 16, 15—18)

боти по причини, които надвишават нашия разум.

Но нека се върнем отново там, откъдето се отклонихме.

Лъв, след като тържествено бил провъзгласен за император, назначил своя връстник Тома за началник на федератите и почел със званието патриций и [началник] на екскувитите Михаил,[1] чийто син бил възприел от светата купел.

И тъй враждебно настроените българи, възгордени от предишната победа,[2] започнали да вършат големи опустошения, като опожарявали и пленявали много области и селища. Тогава императорът, който се стремял към мир, намерил за благоразумно да проводи [пратеници] при българина да сключат договор. Понеже българският владетел не се съгласил на това, бидейки варварин по нрав и самонадеян, то император Лъв побързал да се отправи на поход срещу тях. След като се завързало ожесточено сражение, нашата войска по императорска разпоредба започнала да отстъпва, та и самият император побягнал заедно с нея. И тъй българите се впуснали да ги преследват, но императорът се обърнал срещу тях със съпровождащата го войска и като ги нападнал, проявил срещу тях извънредно голяма храброст. Той също така победил и самия вожд на българите и едни от техните деца удрял о скалите, а други жестоко избил на „гумното".[3] По този начин били извършени дела на възмездие, както се казва у поета. — — —

И тъй император Лъв, като се проявил срещу българите и агаряните и обхванат от голямо самомнение, се показал извънредно дързък и поради това започнал да проявява по-голяма жестокост.

4. Bulgari Romanique foedus pangunt

4. Българи и византийци сключват мирен договор

Ὧν τοὺς πειθαρχοῦντας αὐτῷ προσηκούσης ἠξίου φιλοφρονήσεως, τοὺς δὲ μὴ πειθομένους αἰκίσεσι παντοδαπαῖς διημείβετο, τὰ Χριστιανῶν

Ония от тях, които му се подчинявали, [император Лъв] удостоявал със съответни почести, а които не му се подчи-

[1] Тук навярно става дума за бъдещия император Михаил II Балба. [2] Сигурно става дума за голямата победа на Крум при Версиникия на 22 юни 813 г. [3] Както изглежда, тук Генезий има пред вид победата на Лъв над българите при крепостта Burtudizus през 814 г. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 298—299; 428—432. — *Бешевлиев*, Първобългарски надписи, ГСУифф, XXXI, 1 (1934—1935), стр. 140.

παρ᾽ οὐδὲν θεσπίσματα λογιζόμενος, ὡς δῆθεν καὶ ταῖς πρὸς τοὺς Οὔννους εἰρηναίαις συμβάσεσι ταῦτα συνέχεεν, ἐκείνοις μὲν ἀναθεὶς ἐργάσασθαι τὰ ἡμέτερα εἰωθότα, ἑαυτῷ δὲ καὶ τοῖς ὑπ᾽ αὐτὸν τὰ ἐκείνων θρησκεύματα. δι᾽ ὧν τάχα σεισμοὶ φρικωδέστατοι λοιμοί τε καὶ αὐχμηρίαι καὶ ἐκφλογώσεις ἀέρος, πρὸς τούτοις καὶ ἐμφύλιοι στάσεις κατὰ πόλιν καὶ χώραν πᾶσαν, ἀρχῆθεν τῆς θεομισοῦς βασιλείας αὐτοῦ μέχρι πολλῶν χρόνων διήρκεσαν, καὶ αὐτῶν τῶν στοιχείων δυσανασχετούντων οἷον τούτου τοῖς κακουργήμασιν. τοιαῦτα τὰ κατὰ δυσσέβειαν αὐτοῦ ἐννοήματα καὶ τεχνάσματα, καὶ τούτοις τὸ ἐπαχθὲς ἐγχρονίζον.

нявали, подлагал на различни унижения, без да зачита ни най-малко християнските закони,[1] и то дотолкова, че открито ги погазил при сключването на мирния договор с хуните,[2] като позволил те да извършат нашите религиозни обреди, а той и приближените му — техните. Поради това може би настанали страшни земетръси, мор, суша и жега, а освен това и размирици в столицата и из цялата страна, които траяли много години още от началото на неговото богоомразно царуване, като че ли и самата природа негодувала поради неговите злодеяния. Такива бяха замислите и хитрините на неговата нечестивост и чрез тях злото се затвърди.

Ἀλλὰ καὶ πρὸς τῶν εἴτι λυσιτελούντων διέγνωστο, φιλοπονίας οὐκ ἔληγεν· δι᾽ ἧς κατά γε Θρᾴκην Μακεδονίαν τε πᾶσαν καὶ ἕως τῶν ὁρίων τῆς Σκυθῶν γῆς πόλεις ἀνενεώσατο, αὐτὸς ἐπελθὼν σὺν στρατιώτισι φάλαγξιν, ὅπως τάς τε πολεμίων ἐφόδους ἐκτρέποιτο καὶ ταῖς τούτων ἐπισκευαῖς παρέχοι τὸ εὐπαράτωτον. (pp. 27, 21 — 28, 18)

Но пък ако се залавяше да изпълни нещо полезно, то трудолюбието му нямаше край. Чрез него той възстанови градовете в Тракия, в цяла Македония и чак до границите на скитската земя,[3] сам излизаше с военни отреди, за да отблъсва неприятелски нападения и на техните начинания да сложи добър [за нас] край.

5. De insurrectione Thomae

Ἀκηκοὼς δέ, ὥς φασιν, ὁ Θωμᾶς τὸν Μιχαὴλ βασιλεύσαντα, ταχέως [κατ᾽ αὐτοῦ] νεωτερισμὸν πολυάνθρωπον ἐντυρεύεται κατ᾽ αὐτοῦ, ἀνέκαθεν γὰρ ἀλλήλοις ἀντιπεπονθότως διίσταντο· καὶ ὁ μὲν Μιχαὴλ παραπαντὸς τοῦ τῶν ἀνατολικῶν στρατεύματος ἐτύγχανε στρατηγός· οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐπίμωμος ἀπό τε τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ἀθιγγάνων πληθὺν ἐκτρεφούσης, ὡς ἔοικε, καὶ διὰ τὸ τῆς γλώττης ἐλάττωμα καὶ τὸ μὴ ἱκανῶς ἔχειν τισὶ πρὸς ἀνδρείαν νομίζεσθαι, ὁ δὲ Θωμᾶς πᾶσι φιλοστοργούμενος διά τε τὸ ἀνδρειόφρον οὐκ ἔλαττον καὶ ἀστεῖον καὶ εὐπροσήγορον, καὶ τῶν βελτίστων οὐκ ἐλαττούμενος Λέοντος, εἰ καὶ σκυθίζων τῷ γένει, πρὸς δὲ καὶ γηραιὸς ὤν, τὸν πόδα πεπήρωτο. οὗτος οὖν κατασχὼν τοὺς τῶν δημοσίων φόρων πάντας ἀπαιτητὰς ἐγγράφως τὰς νενομισμένας ἀπεκληροῦτο εἰσπράξεις, ἐξ ὧν

5. Въстанието на Тома

Разказват, че Тома, като чул, че Михаил[4] се е възцарил, веднага подготвил голям бунт срещу него,[5] тъй като те отдавна били непримирими противници един на друг. И тъй Михаил бил стратег на цялата войска на Анатолик, обаче той бил не малко укоряван, както изглежда, поради това че от неговото родно място излезли много атингани,[6] също и поради недостатъка в неговия говор, а освен това някои смятали, че му липсва храброст. Напротив, Тома бил обичан от всички поради мъжеството си, а не помалко заради своята благовъзпитаност и любезност. По достойнства той не отстъпвал на Лъв, ако и да имал нещо скитско в произхода си,[7] а освен това бил стар и куц. И тъй той събрал всички събирачи на държавните данъци и писмено им определил обичайните да-

[1] С тия думи Генезий изразява своето неприязнено отношение към Лъв V, който бил иконоборец. [2] С името хуни византийските автори често наричат българите. Срв. *Moravcsik,* Byzantinoturcica, II, p. 234. [3] Т. е. до границите на България. [4] Става дума за византийския император Михаил II Балба. [5] Бунтът на Тома е избухнал през декември 821 г. и продължил до 823 г. Той бил израз на недоволството на народните маси срещу тежките икономически и социални условия, при които живеели. Вж. *Е. Э. Липшиц,* Восстание Фомы Славянина, ВДИ (1939), 1, стр. 352 — 365. — *G. Ostrogorsky,* History, p. 181. — *Д. Ангелов,* История на Византия, стр. 292—295. [6] Атинганите били християнска секта, разпространена през VIII в. във Фригия и Ликаония. Известни били с крайния си аскетизъм. [7] Тук Генезий загатва за славянския произход на Тома. Вж. *Рајковић,* пос. съч., стр. 36. С името *Σκῦθαι Σκλάβοι* някои автори наричали южните славяни. Срв. *M. Vasmer,* Die Slaven in Griechenland, Berlin 1941, pp. 176—177.

διανομὰς ἐν λαοῖς ποιησάμενος στρατηγεσίας κατὰ τοῦ Μιχαὴλ ἐγκρατῶς διατίθησιν. οὐδεὶς δὲ τῶν ἐξ ἀνατολῆς ὡρμημένων ἀπελιμπάνετο, οὐδὲ τῆς ἑσπέρας αὐτῆς, οὐ τῶν ἐξ ἐθνῶν ἐπηλύδων, οὐκ αὐτοχθόνων, οὐ γειτονούντων, οὐ τῆς δουλικῆς μοίρας ὅσον παρῆν μισοδέσποτον, οὐχ γειτονούντων, οὐ τῆς δουλικῆς μοίρας ὅσον παρῆν μισοδέσποτον, οὐχ ὁλοκλήρων ἐθνῶν, κατὰ διαφόρους καιροὺς οἳ οὐκ αὐτῷ προσερρύησαν καὶ συνείποντο, οἱ μὲν κατὰ γῆν, οἱ δὲ κατὰ θάλασσαν, νέῳ Ξέρξῃ κἂν ὁμοπίστοις ἀναφανέντι, ὡς ἐντεῦθεν καὶ πάντα τὰ θέματα σὺν τοῖς στρατηγοῖς σπένδεσθαι τούτῳ συνέβαινεν, Ὀλβιανοῦ μόνου, τοῦ τῶν Ἀρμενιακῶν στρατηγοῦντος, τούτους περινοίαις ἐπιπειθεῖς ἄγοντος, καὶ Κατάκυλα τοῦ Ὀψικίου τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ γε προσκειμένων. καὶ τοσοῦτον ἐπολυπλασίαζε τὸ πλῆθος κατὰ τῶν ὁμοφύλων, ὥστε καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς ἐπ᾿ ἀδείας λαβέσθαι καὶ πάσας νήσους καὶ χώρας καταληΐζεσθαι, καὶ καθέξειν ὅλως αὐτάς, εἰ μὴ μετὰ ταῦτα τούτοις διὰ πολλῆς φήμης ἀνανταγώνιστος ὁ Θωμᾶς ἀνεδέδεκτο. δι᾿ οἳ καὶ πειρᾶται πρὸς αὐτοὺς κηρυκεύεσθαι τρόπῳ τοιῷδε, πανούργως ἐνδελεάσας ὅπερ αὐτοῖς βουλητὸν ἠσμενίζετο τῇ ἐκείδου παμπληθεῖ δυνάμει καταπλαγεῖσιν. διαπέμπεται οὖν πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην ἀνακαλούμενος, πολλῷ δὲ μᾶλλον συνασπισμόν, τῆς βασιλικῆς ἀνθέξεσθαι ἀποπτώσεως. ποιεῖται τοίνυν σπονδὰς μετ᾿ Ἀγαρηνῶν, εἰδήσει τοῦ αὐτῶν ἀρχηγοῦ, ἀναδεῖται στέφος βασίλειον παρὰ τοῦ ἀρχιερέως Ἀντιοχείας Ἰὼβ, εἶτα μετ᾿ Ἀγαρηνῶν Ἰνδῶν Αἰγυπτίων Ἀσσυρίων Μήδων Ἀβασίων Ζηχῶν Ἰβήρων Καβείρων[a] Σκλάβων Οὔννων Βανδήλων Γετῶν καὶ ὅσοι τῆς Μάνεντος βδελυρίας μετεῖχον, Λαζῶν τε καὶ Ἀλανῶν Χάλδων τε καὶ Ἀρμενίων καὶ ἑτέρων παντοίων ἐθνῶν πολυθρύλλητον πανστρατιὰν στρατοπεδευσάμενος ἁπάσης τῆς ἀνατολῆς ἐκυρίευσεν, τελευταῖον μέρεσι τοῖς κατὰ

a) *Σαβήρων L.*

нъщи, от които раздавал на народа, като по този начин засилвал враждебните действия срещу Михаил. Нямаше никой нито от Изтока, нито от Запада,[1] нито от поселените чужди племена, нито от местните, нито от съседните, нито враждебни на господарите си роби, нито дори цели народи, които да не минаваха по различно време на негова страна и го последваха — едни по суша, други по море. На своите съмишленици той изглеждал като някакъв нов Ксеркс и поради това всички отреди заедно със своите стратези се присъединявали към него, като само Олвиан, стратегът на войските от [тема] Арминиак, които били послушни на неговите решения, и Катакил, [стратег] на Опсикий, оставали на страната на император Михаил. Дотолкова се увеличила войската, която излязла срещу сънародниците си, че и сарацините[2] добили възможност да опустошават всички острови и области и изобщо щели да ги превземат, ако след това Тома поради голямата си слава не им се показал непобедим. Поради това той се опитал да води преговори с тях по такъв начин, че хитро ги измамил да вземат уж доброволно решение, уплашени от многобройната му войска. Прочее той проводил при тях пратеници да сключат мир, дори нещо повече — да сключат военен съюз за свалянето на императора. И тъй той сключил договор с агаряните[3] със знанието на техния предводител, а антиохийският патриарх Йов му поставил императорска корона. След това, като събрал разноезична и голяма войска от агаряни, инди, египтяни, асирийци, мидийци,[4] абасийци,[5] зихи,[6] ивири,[7] кавири,[8] славяни, хуни, вандали, гети[9] и колкото имало привърженици на Манесовата лудост,[10] лази,[11] алани,[12] халдейци, арменци и от всякакви други народи, завладял целия Изток.[13] Най-

[1] С „Изток" се означават азиатските области на Византийската империя, а със „Запад" — европейските владения на империята. [2] Т. е. арабите. [3] Агаряни е общо наименование за мюсюлманите. Срв. *Moravcsik,* Byzantinoturcica, II, p. 62. [4] Сиреч персите. [5] С абасийци авторът навярно означава абасгите, племе в Западен Кавказ. Вж. *Tomaschek:* PWRE, I, col. 20, s. v. Abaskoi. [6] Жителите на Зихия — област на североизточния бряг на Черно море. [7] Жителите на Ивирия, дн. Грузия. [8] Племе в областта на Кавказ. Срв. *Moravcsik,* Byzantinoturcica, II, p. 144. [9] С името гети византийските писатели наричали много племена (даки, готи, узи и др.), които живеели на североизток от устието на р. Дунав. Вж. *Moravcsik,* op. cit. II, p. 111. [10] Под „привърженици на Манесовата лудост" се разбират манихеите, обаче тук, както изглежда, Генезий има пред вид павликяните. Те до голяма степен били повлияни от манихейството и възприели манихейския дуализъм. Много византийски автори, дори до XII в., наричат павликяните манихеи. [11] Лазите били жителите на областта Лазика, дн. Лазистан, на източния бряг на Черно море. [12] Алани — племе, което от V в. от н. е. живеело в степите на север от Кавказ и Каспийско море, до устието на р. Дон. [13] Сиреч малоазиатските владения на Византия.

Θρᾴκην προσεμπελάσας ἑλεπολεῖν τὸ Βυζάντιον ἐκβιάζεται ἱππεῦσιν εὐόπλοις καὶ πετροβολισταῖς τοῖς ὑπὸ χεῖρα πεζοῖς, ἔτι καὶ σφενδονισταῖς γε καὶ πελτασταῖς ἀμέτροις ἐπιρρωννύμενος, προσέτι μὴν καὶ πολιορκητικοῖς οὐκ ὀλίγοις τεχνάσμασι κρατυνόμενος. μεθ᾽ ὧν πολλάκις τοῖς κατ᾽ ἤπειρον τείχεσι προσβαλὼν ἄπρακτος ἀποκρούεται, τοῦ βασιλικοῦ παιδὸς Θεοφίλου αὐτοῖς ἐπιόντος καὶ διαγωνιζομένου τὰ μάλιστα, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ πατρὸς Μιχαὴλ ἔσθ᾽ ὅτε ὑπεξιόντος καὶ τοῖς ὑπεναντίοις ἐπιτιθεμένου αὐτόχειρος. ὅθεν ἀμηχανῶν ὁ Θωμᾶς καὶ ἐπὶ ναυμαχίαν προέρχεται, πολλὴν ὁλκάδων σωρείαν ἐπαγόμενος, κἀκεῖσε παραπλησίως ἐνδυστυχεῖ· αὗται γὰρ τῷ πολεμικῷ πυρὶ κατανάλωντο, τῆς περὶ τούτου παρὰ βραχὺ τὸ πρὶν διολλυμένης εἰδήσεως, τηνικαῦτα δὲ οὕτως ἀνευρεθείσης. Καλλίνικός τις τῶν ἐξ Αἰγύπτου, ἀνὴρ ἐχέφρων καὶ αὐτὸς μόνος εἰδήμων τόδε, παρρησιασάμενος ἔφη τῷ βασιλεῖ κατὰ Θωμᾶ συμπονήσειν αὐτῷ παρὰ θάλασσαν, εἴπερ προέλοιτο. ὃς τεχνικῶς τόδε συνθεὶς τοῖς ναυάρχαις ἐπεχορήγησεν.

после, приближавайки пределите на Тракия, се опитал да превземе Цариград, подсилен с добре въоръжени конници и с подчинените му пехотинци, каменохвъргачи, както и с безброй прашници и леко въоръжени войници, а още и с не малко обсадни оръжия. Като нападнал с тях стените откъм сушата, бил отблъснат, без да постигне нещо. Срещу тях излязъл императорският син Теофил,[1] сражавайки се много упорито, а също и неговият баща Михаил излизал понякога и лично нападал враговете. А Тома, объркан от това, започнал морско сражение, като довел голям брой плавателни съдове, но и там също така претърпял неуспех. Защото те били унищожени с военен огън,[2] чието приготвяне, забравено по-рано за известно време, тогава било възстановено по следния начин. Някой си Калиник от Египет, мъж умен и който единствен знаел това, се осмелил да заяви на императора, че ако той пожелае, ще му съдействува по море. И той, като приготвил изкусно течния огън, предал го на морските военачалници.

Ἐπὶ τρισὶ δὲ ὁ δείλαιος ἐνεωτερίσατο ἔτεσιν. οὗτινος νεωτερισμοῦ ἐπὶ βασιλείας Λέοντος τέρας τῶν ἀποφράδων ὧδε προδέδεικται. ὡράθη κομήτης κατ᾽ οὐρανὸν ἐν σχήματι σεληνῶν β′ λαμπρῶς συνιουσῶν καὶ αὖθις διαιρεθεισῶν κατὰ διαφόρους συστάσεις, ἐξ ὧν ἐκτύπωμά τι ἀκέφαλον ἐπλάσθη ἀνδρός, δηλοῦν πως τῶν μετὰ ταῦτα παρεισαγαγόντων κατὰ Χριστιανῶν τὸ ἀκέφαλον δόγμα τῆς στασιώδους αἱρέσεως, ἢ καὶ Θωμᾶν τὸν ἀλάστορα, ὡς ἔοικε, κεφαλὴν καὶ ἀρχηγὸν ματαιάζοντα τῆς ἐξ ἑτέρων διαστάσεως κεκτημένων πως προεφήτευσεν. ἠνδραγαθήκεσαν δὲ ἐν τούτῳ ὅ τε Ὀλβιανὸς, καὶ Χριστιφόρος, τηνικαῦτα μάγιστρος γεγονώς, οὗ οἱ υἱοὶ Βαρσάκιός τε καὶ Νάσαρ πατρίκιοι, καὶ Κατάκυλας αὐτοῦ Μιχαὴλ βασιλέως ἐξάδελφος καὶ πατρίκιος, περὶ ὧν προδεδήλωται· δι᾽ ὧν τοῦ στασιώτου τὰ φάρμακα διεσκέδαστο.

Три години се бунтувал окаяникът. За този бунт се беше появила страшна поличба още при царуването на Лъв. На небето се показала комета във вид на две луни, които се съединили с блясък и отново се разделили на различни съставки. От тях се откроил образ на безглав мъж, който един вид предвещавал безумното движение на започналото след това срещу християните безглаво учение на бунтовниците-еретици или, както изглежда, — [образът на] бунтовника Тома, глава и безумен предводител на бунта, повдигнат от чужденци. При потушаването на бунта се отличили Олвиан и Христофор, магистър по това време, чиито синове Варсакий и Назар били патриции, а така също и патриций Катакил, братовчед на император Михаил, за когото се каза по-горе. Чрез тях била разпръсната отровата на бунтовника.

Καὶ οὕτω φασὶ τὰ κατὰ Θωμᾶν ἀκριβέστερον διεξιστορεῖσθαι. οὗτος γοῦν ὁ μουλτίων, ἐκ πατρίδος οἰκτρᾶς καὶ τύχης ἀφανοῦς γεγονώς, τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸ ζῆν χάριν εἰς τὴν Κωνσταντίνου καὶ βασιλεύουσαν πόλιν εἰσῆλθεν, καὶ κολληθεὶς τινι τῶν πατρικίων (Βαρ-

Казват, че истинската история на Тома е следната. Този бунтовник, който произлизал от жалко родно място и долно потекло, пристигнал в столицата Цариград, за да си изкарва прехраната. Той се прилепил към един от патрициите,

[1] Бъдещият император Теофил (829—842).

[2] Под „военен огън“ Генезий разбира т. нар. „гръцки огън“, който бил изнамерен от сириеца Калиник през втората половина на VII в., а не през IX в., както съобщава авторът. За гръцкия огън. срв. тук бел. 6, стр. 43.

δάνης οὗτος ἦν ὁ λεχθείς) ἐγκλήματι μὲν μοιχείας παρὰ τούτου τοῦ ἀνδρὸς ἑάλω, ἣν ὑπέθετο καταπράξασθαι τούτῳ Νικηφόρος ὁ τηνικαῦτα τὸ βασιλεύειν λαχών, τῷ Βαρδάνῃ βασκαίνων διὰ τὴν προσοῦσαν καλοκἀγαθίαν αὐτῷ· φεύγων δὲ τὴν ἐπὶ τῇ μοιχείᾳ δίκην, ἣν καταπράξασθαι μὲν ἐπειράθη, οὐκ εἰς ἔργον δὲ προέβη, εἰς Συρίαν ἀπέδρα, καὶ πρῶτον μὲν τὴν εἰς Χριστὸν ἐξήρνηται πίστιν, καὶ χρόνον συχνὸν ἐν αὐτοῖς διατρίψας, ὡσεὶ ε' καὶ κ' παρελκυσθῆναι ἐνιαυτούς, ψευδῆ φήμην ἑαυτῷ περιποιεῖται, Κωνσταντῖνον εἶναι αὐτὸν εἰσηγούμενος τὸν Λέοντος καὶ Εἰρήνης. οὗτος δὲ ἄρα διὰ τὴν μοχθηρίαν τῶν τρόπων μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς βασιλείας ἐστέρηται καὶ ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνισται μετὰ βραχὺ τῆς ἐκπτώσεως, καὶ ὁ τοῦδε νεκρὸς ἔν τινι κατετέθη σορῷ τότε τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ σεμνείων. ἀλλ' ὅγε παλαμναῖος οὗτος ἀνὴρ μετὰ Σαρακηνῶν διαζῶν, ὑποσχέσεσι τούτους ἐπαίρει λαμπραῖς, ὡς ὑποτελῆ ποιήσειν αὐτοῖς τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν, εἰ καὶ χρήματα ἱκανὰ καὶ στρατὸν ἀξιόχρεων δοῖεν πρὸς τὸ ἔργον αὐτῷ. καὶ δὴ τῶν αἰτουμένων τυχὼν ἐκστρατεύει κατὰ Ῥωμαίων εὐθύς, ποιεῖται δὲ καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐγχειρουμένων υἱὸν ἀνθρώπιόν τι μιξοβάρβαρον εὑρηκώς, μετὰ τῆς ψυχικῆς φαυλότητος καὶ ἀνοίας ἔτι δὴ καὶ δυσμορφίαν σώματος δυστυχοῦν καὶ τἆλλα τῶν τούτου· ὃ δὴ καὶ Κωνστάντιον ἐπιτρέπει καλεῖσθαι, ἀπόμοιράν τε τούτῳ Σαρακηνῶν στρατεύματος δοὺς σὺν αὐτῷ εἰς τὰ Ῥωμαίων εἰσβάλλει ἤδη. Λέων δὲ τότε καιροῦ τούτων ἦν βασιλεύς, ὁ Βάρδα μὲν τοῦ πατρικίου υἱός, ἐξ Ἀρμενίων δὲ κατάγων τὸ γένος· οὐ πολυωρίας δὲ ἀξιώσας τὸ ἐπιφυὲν Ῥωμαίοις κακόν, σχεδιάσας δὲ πλῆθος στρατεύματος βραχὺ καὶ καθηγεμόνα στρατιώτην μᾶλλον ἢ στρατηγὸν ἐπιστήσας κατὰ Θωμᾶ ἀποστέλλει. καὶ δὴ τῶν στρατευμάτων ἀμφοτέρων συμπεσόντων ἀλλήλοις κατά τι τῶν ἐν τῇ ἕῳ χωρίων, πταίει μὲν ὁ τοῦ βασιλέως στρατὸς καὶ εἰς φυγὴν τρέπεται· ἐπ' ἀδείας δὲ ὁ ἀποστάτης γενόμενος πάντα πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ἐπιτρέχει καὶ πρὸς βίαν τὰ ἑαυτοῦ ποιεῖται φρονεῖν.

а именно споменатия Вардан, и бил уличен от този мъж, че е извършил прелюбодеяние. Тогавашният император Никифор, който завиждал на Вардан заради неговото добро име, му внушил да извърши това. Прочее, като се отървал от обвинението в прелюбодеяние, което той се опитал да направи, но не го извършил, избягал в Сирия. И отначало той се отрекъл от вярата си в Христа и като прекарал там много време и изминали около 25 години, започнал да разпространява лъжлив слух за себе си. Той твърдял, че е Константин,[1] синът на Лъв и Ирина, който бил лишен от зрение и от царска власт поради своята порочност и умрял наскоро след свалянето си, като неговият труп бил погребан в раклата на един от тогавашните манастири в столицата. И действително този пагубен мъж, който живеел заедно със сарацините, ги подигнал с големи обещания, че ще подчини на тях ромейската държава, ако му дадат достатъчно пари и значителна войска за делото му. И като получил това, което искал, веднага тръгнал на поход срещу ромеите. Поради големината на своите замисли, като намерил някакъв човек, полуварварско човешко изчадие, което освен от душевна пустота и глупост, страдало и от телесна грозота и от други подобни неща, накарал да го наричат Констанций. Той му дал един отред от сарацини и заедно с него нахлули в ромейските предели. Император по това време бил Лъв,[2] син на патриций Варда, който произхождал от Армения. Като не обърнал внимание на възникналото за ромеите зло, приготвил набързо малка войска и като ѝ назначил за военачалник по-скоро войник, отколкото пълководец, я изпратил срещу Тома. А след като двете войски се сблъскали при някакво селище в източните области, императорската войска била разбита и обърната в бягство. Бунтовникът започнал безпрепятствено да напада всички източни области и ги накарал да преминат на негова страна.

Οὐ πολὺ δὲ τὸ ἐν μέσῳ καὶ Μιχαὴλ Λέοντα φονεύει καὶ τὴν βασιλείαν ἐκδέχεται. ὁ δέ γε στασιάρχης Θωμᾶς, ὡς μὴ ἀρκούσης αὐτῷ

Не дълго след това Михаил[3] убил Лъв и взел царската власт. А бунтовникът Тома, сякаш не му стигало господ-

[1] Сиреч Константин VI, син на Лъв IV Хазарски и на Ирина. Той управлявал заедно с майка си от 780 до 797 г., когато бил свален и ослепен от нея. Узурпаторът се представил за Константин VI с цел да придаде легитимна форма на своите действия срещу византийското правителство. [2] Лъв V Арменец. [3] Сиреч бъдещият император Михаил II Балба.

τῆς κατὰ γῆν ἐπικρατείας σχεδὸν ἁπάσης, ἤδη τὸ ναυτικὸν ἅπαν τὸ ὑπὸ Ῥωμαίους ὄν, πλὴν τοῦ βασιλικοῦ κληθέντος, ὑποποιεῖται, καὶ ναῦς πλείστας ναυπηγήσας ἑτέρας σίτου τε παραπομποὺς καὶ ἵππων τάς τε πολεμιστηρίας, ταύτας κατὰ Λέσβον κελεύει αὐτόν· ὁ δὲ ἅμα μυρίῳ δή τινι στρατῷ καταλαμβάνει τὸν μεταξὺ Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου πορθμόν, κατὰ νώτου δὲ λιπὼν ἑαυτοῦ τὸν ψευδοκωνστάντιον καὶ ποιηθέντα υἱὸν ἅμα μεγίστῃ δυναστείᾳ τῶν προκατειλημμένων αὐτῷ τὰ λοιπὰ καταδραμεῖν ἐπιτρέπει. δαιμόνων δὲ εἰσηγήσεσιν οὗτος καὶ μαντείαις ἠγμένος χρόνου ταῖς συμπόταις προλέγει καθ᾽ ὃν τῇ βασιλευούσῃ προέλθοι πόλει ἐν ἀρρήτῳ δόξῃ τινί· ἤδη δὲ τῆς κυρίας ἐνστάσης αὐτῆς τῷ ὑπὸ τὸν Ὀλβιανὸν περιπίπτει στρατῷ, οὗ πρὸς βραχὺ μὴ ἐνεγκὼν τὴν ὁρμὴν φεύγει τε καὶ εὐθέως ἁλίσκεται· καὶ τὴν καφαλὴν αὐτοῦ ὁ γενναῖος Ὀλβιανὸς ἐκτεμὼν πέμπει τῷ βασιλεῖ Μιχαήλ· ὁ δὲ τῷ στασιώτῃ ταύτην καὶ ψευδωνύμῳ ἀποστέλλει πατρί. ἀλλ᾽ οὗτος μὲν οὐδέν τι τῆς ἀπονοίας ὑφίετο, ἀλλ᾽ ἅμα τῷ νηΐτῃ Λέσβοθεν ἥκοντι στόλῳ, καὶ αὐτὸς ναυσὶν ἱππαγωγοῖς κεχρημένος, νύκτα διασκοτίσας ἀσέληνον, ἔκ παράλου τοπίου τινὸς ὃ δὴ πρὸς τῶν ἐγχωρίων καλεῖται Ὁρκόσιον, πολλαχοῦ περαιοῦται τῆς Θρᾴκης λαθών, εὑρὼν δὴ πάντας Θρᾷκας κατηκόους αὐτῷ, καίτοι τοῦ βασιλέως, ὅτε δὴ φήμη περιηγγέλη ὡς διαβαίνει ναυσὶν ὁ ἀποστάτης τὸν κατὰ τὴν Ἄβυδον τῆς θαλάττης πορθμόν, ἐκστρατεύσαντός τε κατ᾽ αὐτοῦ ὀλιγίστῳ στρατῷ καὶ ἐκ πασῶν πόλεων θρᾳκικῶν ὡς συμμαχήσουσι βασιλεῖ πίστεις λαβόντος· ὅμως ταύτας ἁπάσας παρ᾽ οὐδὲν θεμένων αὐτῶν, πολὺς ὁ τύραννος ἐγεγόνει, καὶ τούτων προσρυέντων αὐτῷ. παραχρῆμα ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν πόλιν ὑπονοστεῖ, καὶ ὡς ἐνῆν τὰ κατ᾽ αὐτὴν ἀσφαλέστατα διαθείς, πεζὸν ἅμα καὶ ναυτικὸν συναθροίζει στρατὸν ἐκ τῶν κατ᾽ ἀνατολὴν ἤδη τοῦ ἀποστάτου ὑποχωρήσαντος πρός γε βραχὺν χρόνον τῆς τυραννίδος ἀπηλλαγμένων. ἐνίησι δὲ βασιλεὺς καὶ πῦρ πολεμιστήριον ταῖς ναυσί, καὶ τὴν σιδηρᾶν σχοῖνον ἀπ᾽ ἀκροπόλεως μέχρι τοῦ πέραθεν φρουρίου διέτεινεν, ὡς ἂν τὸ κατὰ τὴν πόλιν καλούμενον Κέρας μὴ ἐκ τοῦ στόλου τῶν ἀντιπάλων πη-

ството почти по цялата суша, вече подчинил цялата ромейска флота с изключение на тази, която се наричала императорска, и като построил и много други кораби, които пренасяли жито и коне, а така също и военни кораби, им заповядал да го чакат при Лесбос. А той с някаква си многобройна войска завзел протока между Систос[1] и Абидос, като оставил зад гърба си осиновения от него Псевдоконстанций и му наредил с твърде голяма сила да опустошава останалите завзети вече области. Той, воден от внушения на демони и от предсказания, предрекъл пред своите съмишленици деня, когато уж с неизказана слава щял да влезе в столицата. И когато вече настъпил уреченият ден, той[2] попаднал на войската, предвождана от Олвиан, и не можейки да издържи дори за кратко време нападението ѝ, побягнал и веднага бил заловен. Доблестният Олвиан отрязал главата му и я изпратил на император Михаил, който я изпратил на бунтовника — неговия лъжлив баща. Той обаче ни най-малко не се вразумил. Като избрал безлунна нощ, той се качил на един от корабите, които превозвали коне, и заедно с идващата от Лесбос флота от една крайбрежна местност, наричана от местните жители Оркосий,[3] тайно обикалял много места от Тракия и намерил, че всички тракийци са му предани. При все това императорът, като му било съобщено, че бунтовникът преминава с корабите си пролива при Абидос, тръгнал срещу него с малобройна войска и взел уверение от всички тракийски градове, че ще му съдействуват. Но те погазили всички ония обещания и узурпаторът се засилил много, след като те преминали на негова страна. Императорът веднага се върнал в столицата, като взел, доколкото било възможно, всички мерки за нейната безопасност. Той събрал сухопътна и морска войска от източните области, които се отметнали от узурпатора наскоро след като той се оттеглил. Императорът поставил в корабите и военен огън и простроил желязна верига от градската крепост чак до отвъдното укрепление,[4] та така нареченият Рог[5] при столицата да

[1] Град на брега на Хелеспонта в Тракия, срещу Абидос. [2] Т. е. Псевдоконстанций. [3] Местността Оркосий не е отъждествена. [4] Тук става дума за прочутата желязна верига, която започвала от крепостта *(Πύργος)* на едната страна на Златния рог и продължавала до отвъдния бряг. Тя била спускана по време на война и затваряла пътя на неприятелските кораби към Златния рог, който не бил укрепен откъм морето. [5] Сиреч Златния рог.

μαίνοιτο. Γρηγόριον δέ, πάλαι μὲν χρηματίσαντα στρατηγόν, δι᾽ αἰτίας δὲ βασιλεῖ γεγονότα καὶ διὰ τοῦτο εἰς Σκῦρον, μίαν τῶν Κυκλάδων νήσων, φυγαδευθέντα, λαβὼν ὁ ἀποστάτης, ἅτε δὴ προσχωρήσαντα αὐτῷ, χειροτονεῖ στρατεύματος ἡγεμόνα μυρίων ἀνδρῶν, καὶ τοῦτον πρόδρομον αὐτοῦ κατὰ τῆς βασιλευούσης προπέμπει, ἀλλὰ δὴ καὶ στόλον ναυτίλων ἀνδρῶν, ἵνα δὴ ἄμφω κατὰ ταὐτὸν ἐν τῇ Κωνσταντίνου γένοιντο πόλει. καὶ δὴ γέγονε τοῦτο ταχέως, συνελθόντες ἀλλήλοις ἀπό τε γῆς καὶ θαλάττης κατὰ τὰς Βαρβύσου τοῦ ποταμοῦ ἐκβολάς, οὐδὲ τῆς σιδηρέας ἐξαρκεσάσης σειρᾶς κωλῦσαι τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον πλοίων. μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ καὶ αὐτὸς σὺν π᾽ χιλιάσιν ἐπιστατεῖ τῇ πόλει, τῷ προτέρως ποιηθέντι υἱῷ καὶ ἕτερον ἀναδείκνυσιν, Ἀναστάσιον ὄνομα, πάλαι μὲν εἰς τοὺς καλουμένους τελέσαντα μοναχούς, εἰς κοσμικῶν δὲ τρόπων φαυλότητι τάξιν ἐληλυθότα, αἰσχρὸν τὸ εἶδος, ὥστε δοκεῖν ἐξ οἰνοποσίας Ἰνδογενὴς εἶναι, μοχθηρότερον τῇ ψυχῇ ὑπὸ ἐμπληξίας ἐσχάτης. μετὰ τούτου οὖν καὶ παντὸς τοῦ στρατοῦ προσβάλλει τῇ πόλει, ἅμα τῷ φανῆναι οἰόμενος ἀνοιγῆναι τὰς πύλας αὐτῷ. ἐπεὶ δὲ τῆς ἐλπίδος διαμαρτάνει, τῶν πολιτῶν μεθ᾽ ὕβρεων ἀποπεμψάντων αὐτόν, σκηνοῦται κατὰ τῶν σεβασμίων Ἀναργύρων νεών, καὶ πάντας ἔσχεν ὑπηκόους τοὺς κατὰ τὸν Θρᾴκιον οἰκοῦντας Βόσπορον. εἶτα πόλεμον μετὰ τῆς πόλεως συγκροτεῖ τοξεύμασιν ἀφάτοις καὶ τοῖς ἐκ τῶν πετροβόλων λίθοις ὀργάνων, μάλα δὴ κατὰ μέρος τῶν Βλαχερνῶν ἐλπίζων ταύτην ἑλεῖν. ὅθεν δὴ καὶ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἀναβὰς ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ τῆς θεοτόκου ναοῦ τὸ πολεμικὸν σημεῖον πήγνυσι, κελεύει δὲ καὶ Θεόφιλον τὸν υἱὸν λαβεῖν γε τὸ νικοποιὸν τοῦ σταυροῦ ξύλον καὶ τὴν σεβαστὴν ἐσθῆτο τῆς θεομήτορος, καὶ περιελθεῖν τὸν τοῦ Βυζαντίου τείχους περίβολον μετὰ λιτανείας, σὺν ἅμα τῷ ἱερῷ κλήρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις πολίταις τῆς θείας ἐπικουρίας δεόμενον. παρατάττεται δὴ παντοίῳ πολέμου εἴδει ὁ ἀποστάτης καὶ μηχαναῖς· ἀλλ᾽ ἐξ ὑπερδεξίου οἱ τοῦ βασιλέως ταῖς τε βολαῖς καὶ τοῖς ἀντιμηχανήμασι κεχρημένοι διωθοῦνται τοὺς ἐναντίους, ὥστε καὶ κλίμακας καὶ χελώνας κριούς τε καὶ πᾶν εἴ τι τοιοῦτον ὄργανον λιπόν-

не търпи щети от противниковата флота. Бунтовникът пък взел като свой сподвижник Григорий, който по-рано бил стратег, но паднал в немилост пред императора и затова бил заточен в Скира, един от Цикладските острови, направил го началник на десетхилядна войска и го изпратил като свой предвестник срещу столицата. Той приготвил и флота, така че и двамата да се намерят по едно и също време пред Цариград. Това било направено бързо и двамата се срещнали по суша и по море при устието на река Варвиз,[1] като дори желязната верига не могла да спре настъплението на неприятелските кораби. Наскоро и [самият Тома] пристигнал с 80-хилядна войска при столицата, като към първия си осиновен син прибавил и друг, на име Анастасий. Той някога бил монах, но поради поквареност на нравите преминал към светския живот; бил грозен на вид и поради прекалено пиянство приличал на индиец, а още по-отвратителен по душа поради крайното си безразсъдство. С него и с цялата си войска той нападнал града, като смятал, че щом се появи, вратите ще му бъдат отворени. След като се излъгал в очакванията си, понеже гражданите го отблъснали с хули, той се разположил на стан при храма „Св. Безсребърници"[2] и покорил всички ония, които живеели в Тракийския Босфор. След това той започнал война с неизброими стрели и хвърляни от метателни машини камъни, бидейки уверен, че ще превземе града откъм Влахерните. Вследствие на това и император Михаил, като се качил върху покрива на храма на Богородица, забил военното знаме. Той заповядал и на сина си Теофил да вземе победоносния кръст и пречестната одежда на Богоматер и молейки бога за помощ, заедно с целия клир и другите граждани да обиколят в шествие крепостната стена на Цариград. Бунтовникът си служел с различни начини на водене война и военни съоръжения. Но императорските войници от удобни места с помощта на стрели и противодействуващи бойни съоръжения отблъснали противниците, които изоставили стълби, „костенурки", „овни" и всички други подобни съоръ-

[1] Варвиз *(Βαρβύζης, Βαρβύσσος)* е река, която се вливала в Златния рог (дн. Kagithanesu). Вж. *Janin*, Constantinople byzantine, pp. 9, 16, 232. [2] Храмът „Св. Козма и Дамян", който се намирал в квартала, наречен *„ἐν τοῖς Δαρείου"*. Срв. *Janin*, op. cit., p. 123.

τας ὑπὸ τὰς ἰδίας διαδρᾶναι σκηνάς. ἀλλὰ καὶ ὁ ναυτικὸς τοῦ ἀποστάτου στρατὸς καὶ αὐτὸς τῷ ὑγρῷ κεχρημένος πυρί, κυκλοῖ τὴν πόλιν τούτῳ τε καὶ τοξεύμασιν ἀριθμοῦ πλείοσι, πρὸς δὲ καὶ τετρασκελέσιν ἑλεπόλεσι καλουμέναις, πνεύσαντι ἐναντίῳ πνεύματι ἀποκρούεται, ἅτε δὴ καὶ χειμερίου τῆς ὥρας οὔσης.

Ἤδη δὲ τοῦ ἡλίου ταῖς ἀρκτῴοις οἰκήσεσιν ἐπιθέοντος διά τε τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ προσβάλλει τῇ πόλει κατ᾿ ἐκεῖνο μάλα τὸ μέρος ὃ δὴ Κέρας τὸ σχῆμα καλεῖται, τετρασκελεῖς ἑλεπόλεις κατασκευάσας καὶ ἐκ τῶν πεμπομένων δι᾿ αὐτῶν ἀπὸ τῶν νεῶν λίθων κατασείειν τὸ τεῖχος οἰόμενος. ὁ δέ γε βασιλεὺς τισι τῶν ἐναντίων διὰ τοῦ τείχους εἰς λόγους ἦλθεν ἀμνηστίαν τῶν εἰργασμένων αὐτοῖς ἕξειν, εἰ μεταμεληθεῖεν, παρεγγυῶν· οὐ πείθει δὲ τούτοις, ἀλλὰ στρατόν τινα καθοπλίσας ὀλίγιστον, ἀθρόον τῆς πόλεως ἔξεισι καὶ τοὺς ὑπαντήσαντας αὐτῷ κατὰ κράτος νικᾷ, καὶ κατὰ θάλατταν δὲ τοσοῦτον ὥστε τὰ πλοῖα πρὸς γῆν διοκείλαντας συνδεδεμένα πρὸς τοὺς ἐκ τῆς χέρσου μαχομένους ἀναφυγεῖν καὶ τὸν ἐκ θαλάττης ἀπαγορεύσασθαι πόλεμον, ἑκόντας τε πολλοὺς τῶν πολεμίων προσχωρῆσαι τῷ βασιλεῖ. ἐν οἷς καὶ Γρηγόριος, συνελκύσας ἑαυτῷ καί τινα μοῖραν βραχεῖαν στρατοῦ καὶ κατὰ νύκτα τινὰ λαβόμενος εὐκαιρίας, φεύγει πρὸς τὴν Θρᾴκην καὶ κατὰ νώτου γίνεται τοῦ τυράννου. ἀλλ᾿ ὅγε στασιάρχης ἅμα τῷ τοῦτο μαθεῖν στρατεύει κατὰ Γρηγορίου, καὶ τοῦτον καταλαβὼν ἀναιρεῖ, καὶ πάλιν εἰς τὴν πόλιν ἐλθὼν τῆς ἐξ ἀρχῆς ἔχεται προσεδρείας, γράμμασί τε πεπλασμένοις, ὡς κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν εἴη νενικηκώς, τῷ κατά τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους ἁπάσας ναυτικῷ ἐξαπατήσας ἀναχθῆναι κελεύει καὶ τῷ βασιλεῖ διαμάχεσθαι. καὶ δῆτα πλοῖα σιτογωγὰ τοῖς πολεμιστηρίοις προσκαθοπλίσαντες πανθυμαδὸν ἀναπλέουσι, προσορμίζονταί τε τῇ τῶν καλουμένων Βυρίδων ἀκτῇ, τῶν προτέρων οὐκ ἐλάττους οὖσαι τὸ πλῆθος· καὶ γὰρ εἰς ν' καὶ τ' ὁ τούτων ηὔξητο ἀριθμός. ἔμελε δὲ ἄρα ἔκ τε νοτίου μέρους καὶ βορείου τῆς πόλεως αὐτῇ προσβαλεῖν ταῖς ναυσίν. βασιλεὺς δὲ προφθάσας ἀποστέλλει πυρφόρους ναῦς, αἳ δὴ ταῖς τῶν ἐναντίων ναυσὶ κατὰ τὸν εἰρημένον ἐπιθέμεναι χῶρον, ἃς μὲν ὁλοκαυτοῦσιν αὐτῶν, ἃς δὲ σκεδαννύουσιν, τὰς πλείους δὲ τούτων συλ-

жения и избягали под своите шатри. Морската войска на бунтовника, а и самият той, като си послужили с течен огън, обградили града с флотата, но били отблъснат от многобройни стрели, от така наречените четириноги стенобойни машини и от противния вятър, който духал, понеже било зима.

Тъй като вече настъпвала зимата, той нападнал града със сухопътна и морска войска, главно оная част на града, която поради формата си се нарича Рог, като приготвил четириноги стенобойни машини, смятайки, че ще разтърси крепостната стена и чрез хвърлените от корабите камъни. Императорът от градските стени влязъл в преговори с някои от противниците и им обещавал, че ако се разкаят, ще им даде опрощение за извършеното. Обаче не ги убедил и като въоръжил малобройна войска, внезапно излязъл от града и разбил напълно ония, които се опълчили срещу него. Също и по море им нанесъл такава победа, че мнозина от неприятелите, като закотвили корабите непосредствено до брега, избягали при ония, които се сражавали откъм сушата и отказвайки се от морски бой, преминали доброволно на страната на императора. Между тях бил и Григорий, който водел със себе си малък отред войска и като намерил сгоден случай през една нощ, избягал в Тракия и се явил в тил на узурпатора. Но бунтовникът, щом узнал това, се отправил срещу Григорий и като го заловил, убил го и пак тръгнал срещу града, като подновил обсадата. С лъжливи писма измамил флотата в Елада и във всички острови, че бил победил по суша и по море, и заповядал тя да бъде доведена, за да се бие против императора. И наистина, като приготвили товарни и военни кораби, които на брой не били по-малко от предишните, те отплували стремително и пуснали котва до брега на така наречените Вириди.[1] Тяхното число възлизало на 350. Той имал намерение да нападне с корабите града от северната и южната му част. Обаче императорът успял на време да изпрати огненосни кораби, които нападнали противниковите кораби в споменатото място и едни от тях изгорили, други разпръснали, а по-го-

[1] Малко пристанище на брега на Мраморно море, недалеч от Евдомон. Срв. *Janin*, op. cit., p. 407.

λαμβάνουσιν ἀνδράσιν αὐτοῖς καὶ τῷ βασιλεῖ προσάγουσιν.

Ἀκηκοὼς δὲ Μορταγὼν ὁ κύριος Βουλγαρίας ὅσα τε καὶ οἷα κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν συνηνέχθη γενέσθαι, διαπρεσβεύεται πρὸς βασιλέα καὶ συμμαχεῖν αἰτεῖται αὐτῷ· αἱ γὰρ ὑπὸ Λέοντος τοῦ βασιλέως πρὸς αὐτοὺς τριακοντούτεις σπονδαὶ ἤδη τὴν πρώτην δεκαετηρίδα συνεπλήρουν σχεδόν. ἀποδοχῆς δὲ μεγάλης ὁ βασιλεὺς τὴν γνώμην αὐτῶν ἀξίαν κρίνας ἀπολογεῖται μὴ χρῆναι τοὺς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ὡμολογηκότας Χριστιανικῶν αἱμάτων ἀφέξεσθαι ἐπὶ τῷ τῶν στασιωτῶν πολέμῳ τὰ καλῶς δόξαντα σταλύειν· φιλοφρονησάμενος δὲ αὐτοὺς τῆς προθυμίας ἀξίως πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀποστέλλει. ἀλλ᾿ οὗτοι μὲν κατ᾿ οὐδὲν τῶν τοῦ βασιλέως φροντίσαντες λόγων κατά τε τοῦ τυράννου στρατεύουσι καὶ εἰς τὰ Ῥωμαίων εἰσβαλόντες ἤδη κατὰ τὸν Κηδούκτον καλούμενον στρατοπεδεύονται χῶρον. μαθὼν δὲ ὁ ἀποστάτης τὴν κατ᾿ αὐτοῦ τῶν Βουλγάρων ἔφοδον, τοῦ καταλειφθέντος αὐτῷ ναυτικοῦ λόγον οὐδένα ποιεῖται, ὅθεν δὴ τοῦτο πᾶν τῷ βασιλεῖ προσχωρεῖ· ὅλος δὲ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ γεγονὼς ἀπαίρει μὲν τοῦ προσεδρεύειν τῇ πόλει, κατὰ δὲ τὸ εἰρημένον χωρίον προσβαλὼν τοῖς Βουλγάροις κατὰ κράτος ἡττᾶται. καὶ πλεῖστοι μὲν τῶν αὐτοῦ κτείνονται καὶ πυρπολοῦνται πρὸς τούτων· οἱ δὲ περιλειφθέντες ὡς εἶχον σθένους σκεδάννυνταί που. λείαν δὲ πολλὴν τῶν πολεμίων οἱ Βούλγαροι συμφορήσαντες πρὸς τὴν ἑαυτῶν ὑποστρέφουσιν.

Οὐκ ἀπολήγει δὲ καὶ οὕτως πράξας κακῶς τῆς ἀπονοίας ὁ τύραννος, ἀλλὰ τοὺς σκεδασθέντας συλλέξας [καὶ] πρὸς τὴν καλουμένην Διάβασιν, ἅτε δὴ πρὸς τό στρατοπεδεῦσαι πάντα οὖσαν ἐπιτηδείαν, διά τε τὴν τῶν ἵππων νομὴν καὶ πρὸς τὴν ἄλλην χρείαν τῶν ἀνθρώπων ἀφθονωτέραν τυγχάνουσαν, ἐκεῖσε σκηνοῦται τῷ τέλματι τοῦ χωρίου θαρρήσας, ἐκεῖθέν τε ὥσπερ ἐξ ἀκροπόλεως, ὄντως τύραννος ὤν, συχνὰς ποιεῖται καταδρομὰς καὶ τὰς πλησιαζούσας πυρπολεῖ κώμας. ὅπερ δὴ μαθὼν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ. ὡς εἶχε δυνάμεως, εὐαρίθμητον σχεδιάζει στρατὸν καὶ κατὰ τοῦ τυράννου πρὸς τὸν εἰρημένον ἔρχεται χῶρον σὺν κόσμῳ στρατηγε-

лямата част заловили заедно с войниците и ги изпратили на императора.

Когато българският владетел Омуртаг научил какви и колко големи неща станали в Цариград, проводил пратеници при императора и му предложил военна помощ. Защото почти се изпълвало едно десетилетие от тридесетгодишния мир, сключен от император Лъв с тях.[1] Императорът, ако и да сметнал, че това предложение заслужава голямо внимание, изтъкнал, че ония, които от толкова време са се въздържали от проливане на християнска кръв, не трябва да погазват добрите си решения във войната срещу бунтовниците. Като им поблагодарил за усърдието, той ги изпратил с почести в страната им. А те, като не зачели думите на императора, се отправили на поход срещу узурпатора, нахлули в земята на ромеите, разположили се на лагер при тъй наречения Кедукт.[2] Бунтовникът, като се научил за похода на българите срещу него, пренебрегнал оцелялата флота, така че тя цялата минала на страната на императора. Като се опрял само на сухопътната войска, той вдигнал обсадата на столицата и като влязъл в бой с българите до споменатото място, бил напълно разбит. И повечето от неговите хора били избити или изтребени от тях. А останалите се пръснали кой където можал. Българите, носейки голяма плячка, взета от неприятелите, се върнали в страната си.

Дори и след този неуспех бунтовникът не се отказал от безумието си. Той събрал ония, които се били разпръснали, и се разположил на стан при така нареченото Диабазис,[3] което било твърде удобно за военен лагер поради пашата за коне и понеже изобилствувало и с припаси за хората. Като се уповавал на блатистата местност, като истински узурпатор предприемал оттам чести нападения като от крепост и опустошавал близките села. Щом научил това, император Михаил приготвил, доколкото можал, една малобройна войска, подредил я по всички правила на военното изкуство, ободрявайки хората си с думи и различни обещания и потеглил към спомена-

[1] За този мир съобщава *Theophanes Continuatus*, ed. Bonn, p. 31, 10—12. Към този мир се отнасят и данните на Сюлейманкьойския надпис. Предполага се, че той е бил сключен през 814—815 г. Срв. *Бешевлиев*, Първобългарски надписи, стр. 47; 121—128. — *Златарски*, История, I, 1, стр. 299—305; 432—441. — *Същият*, Известията за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета, СбНУК, XXIV (1908), стр. 47—80. — *Същият*, Сюлейманкьойският надпис, ИАД, III (1912—1913), стр. 131—171. [2] Кедукт или Кидукт (Аквидукт), равнина в Източна Тракия при Хераклея. Срв. тук бел. 9, стр. 11. [3] Диабазис — местност западно от Цариград.

σίας παντί, λόγοις καὶ ταῖς ἄλλαις ὑποσχέσεσι τοὺς συνόντας ἐπιρωννύς. ὁ δὲ τύραννος πλήθει πολλῷ δὴ μάλα ὑπαντιάζει τῷ βασιλεῖ, σχηματίζεταί τε φυγήν, ὥστε τὸν τοῦ βασιλέως στρατοῦ διαλυθῆναι συνασπισμόν· διαμαρτάνει δὲ τοῦ σκοποῦ, μήτε τὴν τάξιν τοῦ βασιλικοῦ διαλύσας στρατοῦ, μήτε τοῖς ἑαυτοῦ συναφθῆναι οἷός τε γεγονώς, ἀλλὰ τῶν ἐναντίων μὴ ἐνεγκὼν τὴν ὁρμήν, ὡς εἶχε τάχους, χρῆται φυγῇ καὶ πρὸς τὴν Ἀρκαδιούπολιν σύν τισι τῶν ἑαυτοῦ διασώζεται. ὁμολογήσαντας δὲ αὐτῷ τοὺς πλείστους τῶν στασιωτῶν ὁ βασιλεὺς εἰληφὼς ἐπέρχεται τῇ πόλει αὐτῇ καθ' ἣν ὁ τύραννος διεσώζετο, χάρακά τε περιβάλλει αὐτῇ καρτερὸν κύκλῳ. ὀλιγίστους δὲ ὁ ἀποστάτης ἔχων ἔνδον τῆς πόλεως ἱππότας, πολλάκις, ὅτε δὴ πεφυρμένους διῄθρει τοὺς ἐναντίους, ἠφίει κατ' αὐτῶν τούτους· ἀλλ' οὖν γε καὶ τούτῃ μᾶλλον ἐπάνθανον ἢ ἔδρων οἱ δείλαιοι. ὁ δέ γε βασιλεὺς ἑλέπολιν μὲν οὐ προσῆγε τῇ πόλει, φειδοῖ μήτε τινὰ τοῦ λοιποῦ τῶν ὁμοδόξων ξίφεσιν ἀναιρεῖσθαι, μήτε μὴν δειχθῆναι τοῖς Σκύθαις ὡς δυνατὸν μηχαναῖς τὰς ὑπὸ Ῥωμαίων ἁλῶναι πόλεις· λιμῷ δὲ καὶ προσεδρείᾳ περιγενέσθαι τοῦ τυράννου διέγνω. καὶ δῆτα πολλοῦ χρόνου διαδραμόντος τοσοῦτον ἐνδεῖται τῶν πρὸς τὸ ζῆν ὁ τύραννος ἀναγκαίων, ὥστε πρῶτον μὲν πᾶσαν ἄχρηστον ἡλικίαν καὶ φύσιν ἐκκενοῖ τῆς πόλεως, εἶτα τῶν ἵππων αὐτῶν διὰ τὴν λιμὸν ἀποφθαρέντων, τῶν κρεῶν αὐτῶν, καὶ ταῦτα ὀδωδότων, γεύσασθαι πείθει· προῆλθον δὲ εἰς τὸ κώδιά τε καὶ τἆλλα σκύτη φαγεῖν. καὶ τέλος οἱ μὲν αὐτῶν διὰ τῶν πυλῶν λανθάνοντες, οἱ δὲ καὶ διὰ τῶν τειχῶν καθάπτοντες κάλους, ἄλλοι δὲ καὶ ἑαυτοὺς ῥιπτοῦντες κατὰ τὸ ἔδαφος καὶ τὰ μέλη συνθλώμενοι, ἀνωμαλόγουν τῷ βασιλεῖ, καὶ συγγνώμης τυγχάνοντες καὶ ἀδείας Ἀναστασίῳ τῷ ψευδωνύμῳ τοῦ τυράννου συνήπτοντο υἱῷ, τοῦ Βύζης ἐπειλημμένῳ πολίσματος, ἐκ τούτου ἐν αὐτοῖς διαπολεμεῖν τῷ βασιλεῖ ᾑρημένῳ, ἵνα δὴ παράσχοι τῷ ἀποστάτῃ ἐν τῷ μάχεσθαι ῥαστώνην φυγῆς. εἰς δὲ λόγους ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐν τῇ πόλει ἐλθὼν καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἁμαρτημάτων λήθην μεθ' ὅρκων ὑποσχόμενος ἕξειν, κατὰ τοῦ τυράννου συνίστανται καὶ συσχόντες αὐτὸν προσάγουσι βασιλεῖ· ὁ δὲ γηθομένῳ ποδὶ κατ' αὐχένα πατήσας αὐτὸν χειρῶν ἄμφω καὶ ποδῶν στερηθῆναι κελεύει, ἐπὶ κοντοῦ τε ἀναρτᾶσθαι

тото място срещу узурпатора. Разбира се, узурпаторът излязъл срещу императора с твърде голямо множество и предприел привидно бягство, за да се разстрои бойният ред на императорската войска, но се излъгал в очакванията си, понеже нито разбъркал строя на императорската войска, нито пък можал да се съедини със своите войски, но като не издържал напора на противниците си, побягнал с най-голяма бързина и се спасил с някои от своите в Аркадиопол. Императорът, като приел във войската си по-голямата част от бунтовниците, които се разкаяли, потеглил срещу града, в който намерил прибежище узурпаторът, и го обградил отвсякъде със здрав окоп. Бунтовникът, който имал много малко конници в града, когато забелязвал, че неприятелите са пръснати, често ги изпращал срещу тях. Но дори и така нещастниците не толкова нанасяли, колкото търпели [щети]. А императорът не докарал при града стенобойни машини, защото не искал повече да погубва с меч някого от своите сънародници, нито пък да бъде даден пример на скитите[1] как могат да се превземат с машини ромейски градове. Той решил с глад и обсада да надвие узурпатора. И след като минало много време, узурпаторът до такава степен започнал да изпитва нужда от хранителни припаси, че отначало отдалечил от града всички старци, деца и жени, а след това ги убеждавал да ядат от месото на конете, които били умрели от глад и вече се били вмирисали. Стигнали дотам, че започнали да ядат нещавени и всякакви други кожи. И накрая едни от тях незабелязано бягали през вратите. Други пък, като се спускали с въжета от стените, трети, като се хвърляли на земята и се осакатявали, преминавали на страната на императора, но след като получавали прошка и безопасност, се присъединявали към Анастасий, лъжливия син на узурпатора. Той бил завзел градчето Виза и започнал от там да воюва с императора, за да даде възможност на бунтовника да избяга по време на сражението. А императорът влязъл в преговори с жителите на града и им дал клетвено обещание да опрости прегрешенията им към него. Те се вдигнали срещу узурпатора и като го хванали, го отвели при императора. Тържествуващ, той стъпил с крак на шията му и заповядал да му отсекат ръцете и краката и след

[1] Вероятно българите.

πρὸς τούτῳ. ποινηλατούμενος δὲ ὁ δείλαιος οὕτως ἐβόα μέγα „ἐλέησόν με, ἀληθῶς βασιλεῦ“. ἐρομένου δὲ τοῦ βασιλέως αὐτὸν εἴ τινες εἶεν κρυφίως συνεγνωκότες τῆς ἀπονοίας αὐτῷ, τάχα ἂν πολλῶν κατεῖπε ψευδῶς τῶν βασιλικῶν φίλων· ἀλλ᾽ Ἰωάννης ἀνὴρ ἐπίκλησιν Ἐξαβούλλιος; ἐν πατρικίοις τελῶν, τὸν τύραννον ἐπέσχεν εἰπεῖν, φήσας τῷ βασιλεῖ ὡς οὐ δέον κατὰ φίλων πιστεύειν ἐχθροῖς. ἀλλ᾽ ὁ μὲν τύραννος οὕτως δυστυχῶς καταστρέφει τὸν βίον μηνὸς Ὀκτωβρίου μεσοῦντος ἤδη· εὐθὺς δὲ καὶ Ἀναστάσιον οἱ ἐκ βύσης, ἐπειδὴ τὸν ἀποστάτην ἔμαθον ἀνῃρῆσθαι, πεδήσαντες χεῖρας καὶ πόδας πρὸς βασιλέα κομίζουσιν, ὅντινα δὴ τῇ αὐτῇ τοῦ ψευδωνύμου πατρὸς καταδικάζει ποινῇ.

това да го набият на кол. Изтерзан, нещастникът извикал силно: „Помилвай ме, истински царю!“ Когато императорът го запитал дали има някои тайни съмишленици на своето безумие, може би този щял да назове лъжливо много от приятелите на императора. Обаче Йоан, наричан Ексавулий, патриций по чин, не позволил на узурпатора да говори, като казал на императора, че не трябва да вярва на враговете срещу приятелите си. Така нещастно завършил живота си узурпаторът към средата на месец октомври. А пък жителите на Виза, щом узнали, че бунтовникът е убит, веднага завели Анастасий при императора с вързани ръце и крака. Той бил подложен на същото наказание като своя лъжлив баща.

Ἐπεὶ δὲ τινες τῶν τοῦ τυράννου τὴν καλουμένην Πάνιον κατασχόντες πόλιν, ἄρτι μὲν τούτου ἀπεφθορότος, εἰς τὸ πολεμεῖν βασιλεῖ διέγνωσαν καταστῆναι, πρὸς ἣν ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ καὶ λόγους εἰρηνικοὺς προτεινόμενος οὐδαμῶς πείθει καταθέσθαι τὰ ὅπλα, γίνεται δή τι θεόθεν σημεῖον αὐτοῖς· σεισμὸς γὰρ σφοδρὸς τό τε τεῖχος κατέβαλε καὶ τοῖς τοῦ βασιλέως τὴν εἰς πόλιν δέδωκε πάροδον· ὃ τοῖς σεισμοσκόποις σημεῖον ἥττης, ὅθεν γεγένηται τοῦτο. ἀλλὰ δὴ καὶ Ἡράκλεια ἡ πάλαι Πέρινθος καλουμένη, τὰ τοῦ τυράννου λίαν νοσοῦσα, πρὸς τὴν διὰ τῶν τοῦ βασιλέως λόγων θεραπείαν ἀντέσχεν. ὅθεν δὴ τῆς ἐκ τοῦ θαλαττίου μέρους τοῦ τείχους ἐπιδρομῆς τῶν βασιλικῶν πειραθεῖσα στρατιωτῶν ἁλίσκεταί τε καὶ τῆς τυραννικῆς ἀπαλλάττεται νόσου ἀναιμωτὶ καθάπαξ ὑπὸ τῶν ἐναντίων ληφθεῖσα. ἐντεῦθεν δὴ βασιλίδα πάντα κατήκοα λαβὼν ἑαυτοῦ πρὸς τὴν βασιλίδα πόλιν ὑπονοστεῖ, καὶ ἱππικὴν ἐπιτελέσας ἁμίλλησιν οὐδὲν ἀνήκεστον τοῖς στασιώταις ποιεῖται, πλὴν τοῦ διὰ μέσης τῆς ἱπποδρομίας εἰς τὰ ὀπίσω δεδεμένους τὰς χεῖρας ἰέναι, καί τινας εὐθὺς φυγαδεῦσαι αὐτῶν. καὶ οὕτω θριαμβεύει τὴν νίκην.

След това, при все че узурпаторът бил вече загинал, някои от неговите хора завзели града, наречен Панион, и решили да продължат войната срещу императора. Император Михаил отишъл там и ги увещавал към мир, но не можал да ги склони да сложат оръжие. Тогава им се явило някакво божествено знамение. Защото силно земетресение разрушило крепостната стена и дало достъп на императорските войници в града. Това според гадателите било знак за поражение, както и станало. Но също и Хераклея, която някога се наричала Перинт, страдала твърде много от преданост към узурпатора и отхвърлила благосклонното предложение на императора. Поради това този град бил нападнат от императорските войници откъм крепостната стена край морето и бил завзет. Така завзет от противниците, той без кръвопролитие изведнаж се излекувал от заразата на узурпатора. След това императорът, като подчинил всичко под властта си, се върнал в столицата. Той устроил конни състезания и не наказал тежко бунтовниците, освен дето ги прекарал през средата на Хиподрома с вързани отзад ръце и някои от тях веднага изпратил на заточение. И така тържествено отпразнувал победата.

Ἐπὶ χρόνου δὲ ἐν ᾧ ἀποστασία προβεβήκει ἡ Θωμᾶ, ἀδεῶς ἀπὸ Ἱσπανίας Ἀγαρηνοὶ ἐδῄουν τὴν Ῥωμαΐδα γῆν σὺν δέκα περικαμπέσι ναυσί, κατὰ δὲ τινας κʹ. (pp. 32, 1 — 46, 5)

Докато траял бунтът на Тома, агаряни от Испания с десет, а според някои с 20 извити кораба безпрепятствено опустошавали ромейската земя.[1]

[1] Поради бунта на Тома военните сили на империята отслабнали твърде много. От това се възползували част от испанските араби, които начело с предводителя си Абу Хафс нападнали и завладели остров Крит около 827—828 г.

6. Bulgari Romanis bellum minantur

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ χρόνῳ καλῶς τὰ τῆς πολιτείας ἐκεκυβέρνητο παρά τε βασιλέως Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας τῆς τούτου μητρός, μεσιτευόντων τῶν προδηλωθέντων ἀνδρῶν. ὁ δὲ ἀρχηγὸς Βουλγαρίας (οἷος τὸ γένος ἐξ Ἀβάρων τε καὶ Χαζάρων, ἀπὸ Βουλγάρου κυρίου ὀνόματος, ὃς παρὰ Ῥωμαίων ἐν κατοικήσει Δορυστόλου καὶ τῆς Μυσίας γεγένητο) ἐπαχθῆ προΐσι ῥήματα ἐπιδρομὴν Ῥωμαίοις ἐπαπειλῶν. ἡ δὲ βασίλισσα τούτῳ ἀνδρειοφρόνως μετὰ τοῦ ἑαυτῆς στρατοπέδου ἄχρι Βουλγαρικῆς γῆς αὖθις ἐπαναστεύειν ἐμεγαλαύχησεν· „καὶ εἰ μὲν γυναῖκα ἡττήσειας, οὐδέν σοι πρὸς νῖκος τὰ καύχημα· εἰ δὲ καὶ ὑπὸ ταύτης ἐκνικηθείης, πᾶσι τὸ σὸν ἥττημα καταγέλαστον." τοῦτα ὁ Σκύθης συνεὶς ἠρεμεῖν κατὰ τὴν ἰδίαν χώραν διέγνωκεν. (pp. 85,19—86,7)

6. Българите заплашват Византия с война

Между това държавните работи добре се ръководили от Михаил[1] и майка му Теодора със съдействието на споменатите по-горе мъже. А предводителят на българите,[2] по род произхождащ от аварите и хазарите и водещ името си от господаря си Булгар,[3] когото ромеите оставили да се засели в Доростол и Мизия, отправял към ромеите враждебни думи, като ги заплашвал с нападение. А императрицата гордо и мъжествено му заявила, че ще настъпи с войската си чак до земята на българите: „И ако победиш жена, няма да можеш да се гордееш с победа, а ако бъдеш победен от нея, то всички ще ти се подиграват за твоето поражение".[4] Скитът,[5] като чул това, решил да стои мирен в страната си.

7. De Thracibus Macedonibusque in exercitu Romano militantibus

Εἶτα χρόνων δύο παριππευσάντων Ἄμερ σὺν μυριάσι τρισὶν αὐθαδῶς ἐκστρατεύεται. καὶ Μιχαὴλ ἐν πρώτοις Θρᾷκας καὶ Μακεδόνας σὺν λοιποῖς θεμάτων στρατεύμασι μέχρι τετράδος δεκαδικῆς χιλιάδος συλλεξάμενος διεξῄει. (91,19—22)

7. Войници от Тракия и Македония във византийската войска

След като изминали две години, Амер[6] самоуверено потеглил на поход с тридесет хиляди войници. И Михаил, като събрал най-напред тракийци и македонци,[7] заедно с останалите войски от темите до четиридесет хиляди души, излязъл срещу него.

8. De conversione Bulgarorum

Ὁ οὖν καθηγεμὼν Βουλγάρων περὶ τούτου ἐπεγνωκὼς καὶ τῷ τοιούτῳ καταπτοηθεὶς εὐτυχήματι πρὸς εἰρηναίαν κατάστασιν ὑποκλίνεται, εἰ καὶ πρὶν ἐθρασύνετο, ἀλλὰ μὴν καὶ λιμῷ οἱ περὶ αὐτὸν πιεζόμενοι (ὅθεν καὶ τὸ Ὁμηρικὸν καθ' ἑαυτοὺς ὡς εἰκὸς διενενόηντο λόγιον.

πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν καὶ ἐπισπεῖν).

8. За покръстването на българите

И тъй владетелят на българите, като се научил за това и променяйки намеренията си вследствие на този успех,[8] се съгласил на мир, ако и по-рано да бил дързък. Освен това и неговите хора били измъчвани от глад, поради което те, както изглежда си припомняли Омировите думи:

„Всяка смърт е страшна за нещастните смъртни, но най-страшно е да завършиш живота си, като умреш от глад."

---

[1] Михаил III. [2] Сиреч княз Борис. [3] Някои византийски автори споменават „Булгар" като родоначалник на българите. Срв. *Leonis Diaconi* Historiae, ed. Bonn., p. 103, 20. [4] *Златарски*, История, I, 2, стр. 2—3, смята, че българският владетел чрез тези думи е предявил териториални искания към Византия. [5] Под „скитът" авторът подразбира българския княз Борис. [6] През 863 г. арабският предводител Омар (Амер) нападнал малоазийските владения на империята, но бил разбит от византийския стратег Петрона и убит. [7] Сиреч войници от тема Тракия и Македония. [8] Става дума за победата на византийските войски над Омар в 863 г.

Καὶ τοσοῦτον ὥστε καὶ τοῦ Χριστιανῶν εὐπειθῶς καταξιωθῆναι βαπτίσματος ἅπαντας, τὸν δὲ αὐτῶν ἀρχηγὸν αἱρετίσασθαι Μιχαὴλ ὠνομάσθαι ἐπὶ τῷ βασιλέως ὀνόματι, ἐκπεμφθέντων ἐκεῖσε ἀρχιερέων τινῶν ἐλλογίμων τὰ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἐγκρατύνασθαι. (p. 97,12—23)

Поради това всички лесно се съгласили да приемат християнско кръщение,[1] а техният владетел приел да се нарича Михаил — по името на императора. Там били изпратени отбрани архиереи, за да укрепят християнската вяра.

9. De Slavo quodam duce thematis Opsiciani

Ἀνδρέαν γάρ τινα στοχασάμενος, ἄνδρα πολύφρονα καὶ πολυπειρίας μεταδιώκοντα, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἀνδρείας κἂν ἐπεκέκρυπτο, καθὼς ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια παρεδήλωσεν, (οὗτος Σκυθῶν ἑσπερίων ἐξώρμητο) ὑποστράτηγον τοῦτον τοῦ κατὰ τὸ Ὀψίκιον προτίθησι θέματος. (p. 115, 1—5)

9. Славянин — военачалник на тема Опсикион

И тъй той[2] избрал някого си Андрея, мъж много умен и с голяма опитност, който бил и не по-малко храбър, макар и прикрит, както показало действителното положение на работите — той произхождал от западните скити, — и го направил подстратег на Опсикийската тема.

10. De Bulgaro quodam in Constantinopoli pugilante

Ἐμεγαληγορεῖτο δὲ καὶ τῷ ἀρχηγῷ Βουλγάρων παλαιστρικός, ὃς κατὰ παλαίστραν ἐκέκτητο τὸ ἀήττητον· τοῦτον πρὸς τὴν βασιλίδα θαρρούντως ἐκπέπομφε πειρασθῆναι δυναστεύοντος. ἐπὶ τούτῳ δυσφόρως εἶχεν ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ τὴν δυσφορίαν εἰς τὸ εὔφορον μετερρύθμισεν, ἑαυτὸν καθεὶς τῇ παλαίστρᾳ, πλὴν μετὰ προσηκούσης τῆς ἐπικρύψεως· μετασχηματισθεὶς γὰρ τῶν βασιλικῶν ἐσθήτων τῷ παλαίοντι πρόσεισι. καὶ ὁ μὲν Σκύθης τὸν Μακεδόνα μετεωρίσαι μὴ ἐνδεδωκότι τῇ ἄρσει διήμαρτεν· ὁ δὲ τοῦτον χερσὶ γενναίως ἑτοίμως διάρας σφοδρῶς τε περιδινήσας ἐπαγκυλίζεται, καὶ κατὰ γῆν πτῶμα ῥίπτει παμμέγεθες, ὥστε πλείστοις μὲν ὕδασι, δαψιλέσι δὲ οἴνοις, πρὸς δὲ ταῖς ἐκ ῥόδων σταγόσιν ἐγκατομβρούμενον μόλις που τῆς νεκρώσεως ἀπηλλάχθαι, ὤτων τε καὶ ῥινῶν ἐκβλύσαντος αἵματος· ὡς ἐνθένδε κατὰ πολὺ θαυμάσαι τοὺς παρόντας τὸ γεγονός, ὃ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐκτεθρύλληται. (pp. 127, 15—128, 5)

10. Българин — борец в Цариград

Пред владетеля на българите[3] се бил прочул някой си опитен борец, който си бил спечелил име на непобедим на арената. Той предизвикателно го изпратил в Цариград, за да премери силите си. Императорът[4] се ядосал за това, но като прикрил гнева си с добро разположение, сам отишъл на арената след съответно преобличане и като сменил царските одежди с дрехи на борец, излязъл на арената. Скитът не успял да повдигне македонеца, който не се оставил да бъде повдигнат. Обаче македонецът, като го вдигнал изведнаж със здравите си ръце, силно го завъртял, стегнал го и го хвърлил на земята като истински труп. Едва го спасили от смърт, като го облели с много вода, вино, а освен това и с розова вода; кръв бликнала от ушите и ноздрите му. Поради това присъствуващите останали много учудени от станалото, за което и досега се говори.

[1] Покръстването на българите станало през септември 865 г. Вж. *Златарски,* История, I, 2, стр. 24—32. — *Същият,* Известията за българите в Хрониката на Симеон Метафраста и Логотета, стр. 53—58. Общо за покръстването срв. *Ал. Бурмов,* Против буржоазно-идеалистическите становища по въпроса за налагането на християнството в България през IX в., ИПр, X (1954), кн. 2, стр. 36—52. — *Е. Георгиев,* По въпроса за християнизирането на средновековна България, ИПр, X (1954), кн. 5, стр. 82—105. — *М. Андреев-Д. Ангелов,* пос. съч., стр. 78—81. За това събитие срв. още *A. Vaillant — M. Lascaris,* La date de la conversion des Bulgares, Revue des Etudes Slaves XIII (1939), pp. 5—15.

[2] Василий I.

[3] Тук очевидно става дума за княз Борис.

[4] Византийският император Василий I Македонец.

ПОКАЗАЛЕЦ — INDEX NOMINUM ET RERUM

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

гр. — град	обл. — област
имп. — император	о-в — остров
кр. — крепост	пл. — племе
окр. — окръг	р. — река
нар. — народ	с. — село

Показалецът е съставен по българската азбука. Гръцките и латинските думи са подредени според произношението си. Цифрите посочват страниците. Получерните цифри означават, че на тази страница към думата има обяснителна бележка.

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

СПИСАНИЯ И ПОРЕДИЦИ

БИБ = Българска историческа библиотека
БПр = сп. „Български преглед“
ВДИ = Вестник древней истории
ВВр = Византийский Временник
ВИИНЈ = Византиски извори за историју народа Југославије
ГБЬИ = Годишник на Българския библиографски институт „Елин Пелин“
ГНМ = Годишник на Народния музей в София
ГПлНБМ = Годишник на Народната библиотека и музей в Пловдив
ГСУифф = Годишник на Софийския университет „Свети Климент Охридски“ — Историко-филологически факултет
ГСУбф = Годишник на Софийския университет „Свети Климент Охридски“ — Богословски факултет
ЖМНП = Журнал Министерства Народного Просвящения
ЗбР САН = Зборник радова Српске академије наука
ИАД = Известия на Археологическото дружество
ИАИ = Известия на Археологическия институт при БАН (след XV том)
ИБАИ = Известия на Българския археологически институт (до XV том)
ИБИД = Известия на Българското археологическо дружество в София
ИВАД = Известия на Варненското археологическо дружество
ИзвОРЯ Сл Имп Ак Наук = Известия Отделения Русского Языка и Словесности Императорской Академии Наук
ИИБЕ = Известия на Института за български език при БАН
ИИБИ = Известия на Института за българска история при БАН (до VIII том)
ИИБЛ = Известия на Института за българска литература при БАН
ИИГА = Известия на Института за градоустройство и архитектура при БАН
ИИД = Известия на Историческото дружество в София
ИИИ = Известия на Института за история при БАН (от VIII том)
ИРАИК = Известия Русского археологического института в Константинополе
ИСИ Ифф СУ = Известия на Семинара при Историко-филологическия факултет на Софийския университет „Свети Климент Охридски“
ИПр = сп. „Исторически преглед“
МПр = сп. „Македонски преглед“
ПСп = Периодическо списание на Българското книжовно дружество в Средец
СбНУК = Сборник за народни умотворения, наука и книжнина
СпБАН = Списание на Българската академия на науките
УчЗап = Ученые записки
УпПр = сп. „Училищен преглед“
AEMÖ = Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn
BNgJb = Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
Bul. Cl. Sc. m. p. Ac. R. Belg. = Bulletin de la Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques de l'Académie royale de Belgique
BZ = Byzantinische Zeitschrift
PGr = Patrologia Graeca
PhW = Philologische Wochenschrift
PWRE = Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung von G. Wissowa, W. Kroll, K. Mittelhaus, K. Ziegler
RA = Revue archéologique
REB = Revue des études bysantines
Stud. Byz. = Studi Byzantini neoellenici
ZSPh = Zeitschrift für slavische Philologie

ИЗПОЛЗУВАНА ЛИТЕРАТУРА — INDEX LIBRORUM ADHIBITORUM

Б. Ангелов, Нов препис на старобългарския разказ „Чудото с българина", ИИБЛ, III, 1955.

Д. Ангелов, Влияние на чужди ереси върху богомилството, ИСИффСУ, кн. I, 1942.

Д. Ангелов, Богомилството в България, София 1947.

Д. Ангелов, История на Византия, I, София 1959.

М. Андреев — Д. Ангелов, История на българската държава и право, София 1959.

М. А. Андреева, К вопросу о составе Клитоpoлогия Филофея, Seminarium Kondakovianum, II, Praha 1928.

Б. фон Арним, Принасяне кучета в жертва при цар Симеона, БПр, II, 1933, 1.

Г. Баласчев, Новыя данные для истории грекоболгарских воин при Симеоне, ИРАИК, IV, 2, 1899.

Г. Баласчев, Върху държавното и военно устройство на старобългарската държава, сп. Минало, I, 1909, кн. 1.

Фр. Баришић, Цар Фока (602—610) и подунавски аварословени, ЗбРСАН, XLIX, Византолошки институт, IV, 1956.

Н. Бенешевич, Monumenta Vaticana ad ius canonicum pertinentia, Stud. Byz. II, 1927.

Н. Бенешевич, Заметки к текстам Notitiae Episcopatuum, Seminarium Kondakovianum I, 1927.

В. Бешевлиев, Първобългарски надписи, ГСФифф, XXX, 1, София, 1934.

В. Бешевлиев, Няколко бележки към българската история, ГСУифф, XXXII, 9, 1936.

В. Бешевлиев, Вярата у първобългарите, ГСУифф, XXXV, 1, 1938.

В. Бешевлиев, Един нов извор за вярата на първобългарите, ГСУифф, XXXII, 9, 1936.

В. Бешевлиев, Новият извор за поражението на Никифор I в България през 811 година, ГСУифф, XXXIII, 2, 1936.

В. Бешевлиев, Паралели, ИБИД, XIV-XV, 1937.

В. Бешевлиев, Античната топонимия у нас като исторически извор, ИИБЕ, III, 1954.

В. Бешевлиев, К вопросу о награде, полученной Тервелем от Юстиниана II в 705 г., ВВр, XVI, 1959.

Р. Браунинг, Рабство в византийской империи (600—1200 гг.), ВВр, XIV, 1958.

Ал. К. Бурмов, Против буржоазно-идеалистическите становища по въпроса за налагането на християнството в България през IX в., ИПр, X, 1954, кн. 2.

В. Г. Васильевский, К защиту подлинности жития патриарха Игнатия и принадлежности его современному автору Никите Пафлагону, ВВр, VI, 1899.

В. Велков, Бележки върху социално-икономическото развитие на Одесос през късноантичната епоха, ИВАД X, 1956.

Византиски извори за историју народа Југославије, I, Београд 1955.

М. Войнов, За първия допир на Аспаруховите българи със славяните и за датата на основаването на българската държава, ИИБИ, VI, 1956.

Ем. Георгиев, По въпроса за християнизирането на средновековна България, ИПр, X, 1954, кн. 5.
Гръцки извори за българската история, III (Fontes Graeci historiae Bulgaricae, III) София 1960.
Ив. Гошев, Правилата на Студийския монастир, ГСУБф, XVII, 1940.
Хр. Данов, Западният бряг на Черно море в древността, София 1947.
Д. Дечев, Античното име на Хисаря, ГПлНБМ, 1935—1936.
Д. П. Димитров, Пътуването на св. Александър Римски през Тракия ИБАИ, VIII, 1934.
М. Дринов, Съчинения, I, София 1909; II, София 1911.
Ив. Дуйчев, Нови житийни данни за похода на Никифора I в България през 811 г., г., СпБАН, LIV, 1936.
Ив. Дуйчев, Писмата на Николай Мистик, сп. Прометей, III, 1939, кн. 4 и 5.
Ив. Дуйчев, Приноси към средновековната българска история, ГПлНБМ за 1937—1939, София 1940.
Ив. Дуйчев, Из писмата на патриарха Николая Мистика, ИБИД, XVI—XVIII (Сборник в памет на проф. Петър Ников), София 1940.
Ив. Дуйчев, Из старата българска книжнина, I, София 1943.
Ив. Дуйчев, За наименованието на Марцианопол — Девня, ИБИД, XIX—XX, 1944.
Ив. Дуйчев, Проучвания върху българското средновековие, СбБАН, XLI, Клон историко-филологичен, 21.
Ив. Дуйчев, Славяноболгарские древности IX-го века, Byzantinoslavica, XI, 1, 1950.
Ив. Дуйчев, Към въпроса за появата на парите в нашето народно стопанство, ИИБИ, III—IV, 1951.
Ив. Дуйчев, Славяни и първобългари, ИИБИ, I—II, 1951.
Ив. Дуйчев: Byzantinoslavica, XV, 1954.
Ив. Дуйчев, Югославски приноси в областта на историографията, ИПр, XII, 1956, 3
Ив. Дуйчев, Въпросът за византийско-славянските отношения и византийските опити за създаване на славянска азбука през първата половина на IX в., ИИБИ, VIII, 1957.
Ив. Дуйчев, Бележки върху историята на българската архитектура през Средновековието, ИИГА, XI, 1957.
В. Н. Златарски, Писмата на цариградския патриарх Николая Мистика до българския цар Симеон, СбНУК, X, 1894; XI, 1894 и XII, 1895.
В. Н. Златарски, Писмата на византийския император Романа Лакапина до българския цар Симеона, СбНУК, XIII, 1896.
В. Н. Златарски, Клятва у языческих болгар, Сборник в чест В. И. Ламанского, Петроград 1905.
В. Н. Златарски, Известия за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета, СбНУК, XXIV, 1908.
В. Н. Златарски, Сюлейманкьойският надпис, ИАД, III, София 1912—1913.
В. Н. Златарски, Посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис в славянски превод, Български старини, кн. V, София 1917.
В. Н. Златарски, История на българската държава през средните векове, I, 1, София 1918.
Йорд. Иванов, Богомилски книги и легенди, София 1925.
Йорд. Иванов, Български старини из Македония, София 1931.
К. Й. Иречек, Българските градове у Мануил Фил, ПСп, LV—LVI, 1898.
К. Й. Иречек, Пътувания по България, Пловдив 1899.
В. М. Истрин, Хроника Георгия Арматола в древнем славянорусском переводе, I—III, Петроград-Ленинград, 1920—1930.
А. П. Каждан, К истории политической борьбы в Византии в начале X века, Уч. Зап. Тульского пединститута, вып. 3, 1952.
А. П. Каждан, Социальные и политические взгляды Фотия, Ежегодник Музея истории религии и атеизма, II, 1958.

А. П. Каждан, Псамафийская хроника. Предисловие, перевод и комментарий: Две византийские хроники X века, Москва 1959.
А. П. Каждан, Хроника Симеона Логофета, ВВр XV, 1959.
А. П. Каждан: Византийский Временник, XVI, 1959.
Г. Ил. Кацаров, Клетвата у езическите българи, СпБАН, III, 1912.
И. Кузнецов, Писмата на Лъва Магистра и Романа Лакапина и словото „Ἐπὶ τῇ τῶν Βουλγάρων συμβάσει" като извор за историята на Симеоновска България, СбНУК, XVI—XVII, 1900.
Ю. Кулаковский, Лев Мудрий, или Лев Исавр был автором „Тактики"? ВВр, V, 1898.
Ю. Кулаковский, История Византии, I—III, Киев 1912—1915.
В. И. Ламанский, О славянах в Малой Азий, Африке и Испании, СПб 1859.
Латински извори за българската история, II (Fontes Latini historiae Bulgaricae) III, София 1960.
М. В. Левченко, Очерки по истории русско-византийских отношений, Москва 1956.
Е. Э. Липшиц, Восстание Фомы Славянина, ВДИ, I, 1939.
Е. Э. Липшиц, Византийский ученый Лев Математик, ВВр, II, 1949.
Е. Э. Липшиц, Павликянское движение в Византии в VIII и первой половине IX вв., ВВр, V, 1952.
Стр. Лишев, За проникването и ролята на парите във феодална България, София 1958.
Хр. Лопарев, Житие св. Евдокима, ИРАИК, XIII, София 1908.
Хр. Лопарев, Византийския жития святых, ВВр, XVII, 1910.
Хр. Лопарев, Византийския жития святых, ВВр, XIX, 1912.
Ст. Т. Мелик-Бахшян, Павликянское движение в Армении, Ереван 1955.
Митрополит Симеон, Посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис, Български старини, V, София 1917.
Кр. Миятев, Крумовият дворец и други новооткрити постройки в Плиска, ИБАИ, XIV, 1940—1942.
Д. Моравчик, Komenton—печенежское или русское слово, Acta antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, t. I, fasc. 1—2, 1951.
П. Мутафчиев: МПр, IV, 1928, 2.
П. Мутафчиев, Към църковно-историческата география на Пловдивско, Юбилеен сборник в чест на митрополит Максим, София 1931.
Р. А. Наследова, Македонские славяне конца IX — начала X в. по данным Иоанна Камениаты, ВВр, XI, 1956.
К. Николов, По горното течение на р. Места, сп. „Минало", 1911, кн. 5—6.
Г. Острогорски, Постанок тема Хелада и Пелопонеза, ЗбР САН, Византолошки институт, I, Београд 1952.
Г. Острогорски, Тактикон Успенског и Тактикон Бенешевића, ЗбР САН, XXXVI, Византолошки институт, II, Београд 1953.
И. С. Пальмов, Цариградский патриарх Фотий и его отношение к современному ему славянству, СПб 1881.
В. Панченко, Памятник славян в Вифинии VII в., ИРАИК, VIII, 1902.
Н. Пигулевская, Византия и Иран на рубеже VI и VII вв., Ленинград 1947.
В. Преображенский, Преподобный Феодор Студит и его время (759—860), Москва 1896.
Б. Примов, Българското народностно име в Западна Европа във връзка с богомилите, ИИБИ, VI, 1956.
Б. Примов, Богомилски дуализъм, ИИИ, VIII, 1960.
Мила Рајковић, О пореклу Томе, вође устанка 821—823, ЗбР САН, XXXVI, Византолошки институт, II, Београд 1953.
М. Рајковић, Област Стримона и тема Стримон, ЗбР САН, LIX, Византолошки институт, 5, Београд 1958.
В. Регель, О городе Плотинополе, Сборник в честь Помяловского, СПб 1897
Ф. М. Россейкин, Первое правление Фотия, патриарха Константинопольского, Сергиев Посад 1915.

А. П. Рудаков, Очерки византийской культуры по данным греческой агиографии, Москва 1917.
Н. Скабаланович, Византийское государство и церковь в XI веке, СПб 1884.
Ив. Снегаров, Кратка история на съвременната българска църква, I, София, 1944.
Ив. Снегаров, Неизвестен досега препис от разказа „Чудо с българина Георги", ИИБИ, III—IV, 1951.
Ив. Снегаров, Епархийските списъци като извор за християнизирането на балканските славяни, ИИБИ, VI, 1956.
М. Я. Сюзюмов, Проблемы иконоборчества в Византии, Уч. Зап. Свердловского гос. пединститута, 1948, вып. IV, по Кафедре истории древнего мира и истории средних веков.
Л. Томић, Фрагменти jедног историског списа IX в., ЗбР САН, XXI, Византолошки институт, I, Београд 1952.
Ю. Трифонов, Известието на сирийския презвитер Константин за Исперихова победа над византийците, ИИД, XI—XII, 1931—1932.
Ю. Трифонов, Към въпроса за византийско-българските договори, ИБАИ, XI, 1937.
В. Тъпкова-Заимова, Крепости и укрепени градове през Първото българско царство, ВИСб, III, 1956.
В. Тъпкова-Заимова, Първоначалното българско селище и въпросът за аулите, ИИБИ, VI, 1956.
Ф. И. Успенский, Византийская табель о рангах, ИРАИК, III, 1898.
Ф. И. Успенский, Константинопольский эпарх, ИРАИК, IV, 1899.
Ф. И. Успенский, Военное устройство Византийской империи, ИРАИК, VI, 1, 1900.
Ф. И. Успенский, История Византийской империи, I, СПб 1912.
J. Ферлуга, Ниже военo-административне jединице темачког уређена, ЗбР САН, Византолошки институт, 2, Београд 1953.
J. Ферлуга, Прилог датирању платног списка стратега из „De ceremoniis aulae Byzantinae, ЗбР САН, XIX, Византолошки институт, 4, Београд 1956.
Г. Цанкова-Петкова, Бележки към началния период от историята на българската държава, ИИБИ, V, 1954.
Г. Цанкова-Петкова, Материалната култура и военното изкуство на дакийските славяни според сведенията на Псевдомаврикий, ИИБИ, VII, 1957.
М. А. Шангин, Византийские политические деятели первой половины X в., Византийский сборник, Москва-Ленинград 1945.
К. Шкорпил, О земляных укреплениях и окопах, ИРАИК, X, 1905.
К. Шкорпил, Надписи от Първото българско царство в източната част на Балканския полуостров, Byzantinoslavica, III, 1931.
К. Н. Юзбашян, К истории павликянского движения в Византии в IX в., Вопросы истории религии и атеизма, 4, 1956.
А. Я. Яцимирский, Написание о избиенныхъ блъгарехь христиань в святые посты, Изв ОРЯСл. Имп. Ак. Наук, VII, 1902.
К. Ἀποστολίδης, Σημειώματα περὶ Πλωτινοπόλεως καὶ Διδυμοτείχου, Θρακικά, IX, 1938.
Arriani Tactica et Mauricii Artis militaris libri XII, Upsalae 1664.
B. von Arnim, Zur Geschichte der Onoguren, ZSPh, X, 1933.
B. von Arnim, Prinzipielles zur Frage nach Sprache und Volkstum der Urbulgaren, ZSPh, X, 1933.
N. Bănescu, Les frontières de l'ancien Etat bulgare, Mémorial Louis Petit, Archives de l'Orient Chrétien, I, Bucarest 1948.
N. Βαφείδης, Ἡ ἐκ Διδυμοτείχου ἀναθηματικὴ στήλη Πλωτινοπολιτῶν, Θρακικά, III, 1937
L. H. Baynes, The Date of the Avar Surprise, BZ, XXI, 1912.
N. A. Bees, Beiträge zur kirchliche Geographie Griechenlands im Mittelalter und Neueren Zeit, Oriens Christianus, 1914.
N. A. Bees, Collation, Phillological Observations and a Number of Biblical References, *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, XIX, 1944.

V. N. Beneševič, Die byzantinischen Ranglisten nach dem Kletorologion Philothei. (De Cer., 1, II, p. 52) und nach den Jerusalemer Handschriften zusammengestellt und revidiert, BNgJb, V, 1926—1927.
L. Bréhier, Les institutions de l'Empire Byzantin, Le Monde byzantin. II (L'évolution de l'humanité), Paris 1950.
J. B. Bury, The identity of Thomas the Slavonian, BZ, I, 1892.
J. B. Bury, The imperial administrative System, London 1911.
P. Charanis, The Slavic Element in Byzantine Asia Minor in the thirteenth century, Byzantion, XVIII, 1948.
L. Clugnet, Histoire de Saint Nicolas, soldat et moine, Revue de l'Orient Chrétien, VII, 1902.
F. Cumont, L'uniforme de la cavalerie orientale et le costume byzantin, Byzantion, II, 1925.
P. Collart, Philippes, ville de Macédoine, Paris 1937.
G. Da Costa-Louillet, Vie de Saint Ignace (798—877), Byzantion, XXIV, 1954.
A. Dain, La „Tactique" de Nicéphore Ouranos, Paris 1937.
A. Dain, Sylloge tacticorum quae olim „Inedita Leonis Tactica" dicebatur, Paris 1938.
C. de Boor, Vita Euthymii. Ein Anecdoton zur Geschichte Leo's des Weisen a. 886—912, Berlin 1888.
C. de Boor: Zeitschrift für Kirchengeschichte, XII, 1890.
H. Delehaye, Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Bruxelles 1902.
D. Detschew, Die thrakischen Sprachreste. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philologisch-historische Klasse, Wien 1957.
Fr. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches, I, München 1924.
Fr. Dölger, Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung besonders der 10. und 11. Jahrhundert, Byz. Archiv IX, Leipzig—Berlin 1927.
Fr. Dölger: Byzantinische Zeitschrift, XXXVII, 1937.
Fr. Dölger, Der Bulgarenherrscher als geistlicher Sohn des byzantinischen Kaisers, ИБИД, XVI—XVIII (Сборник в чест на проф. П. Ников), София 1940.
L. Duchesnes, Les anciens évêchés de la Grèce, Mélanges d'archéologie et d'histoire, XV, 1915.
I. Dujčev, Protobulgares et Slaves, Annales de l'Institut Kondakov, X, 1938.
I. Dujčev, Un épisode de la première croisade, Studia Serdicensia, I, 1938.
I. Dujčev, Au lendemain de la conversion du peuple bulgare. L'épître de Photius, Mélanges de science religieuse, 1951.
I. Dujčev: Byzantinische Zeitschrift, L, 1957.
Fr. Dvornik, La Vie de Saint Grégoire le Décapolite et les Slaves Macédoniens au IXe siècle, Paris 1926.
Fr. Dvornik, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle, Paris 1926.
Fr. Dvornik, Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance (Byzantinoslavica Supplementa, I, Prague 1933.
Fr. Dvornik, The Photian Schism. History and Legend, Cambrige 1948.
I. Gay, Le patriarche Nicolas Mystique et son rôle politique, Mélanges Charles Diehl, I, Paris 1930.
H. Gelzer, Zur Zeitbestimmung der griechischen Notitiae Episcopatuum, Jahrbuch für Protestantische Theologie, 1886.
H. Gelzer, Georgii Cyprii Descriptio Orbis Romani; accedit Leonis imperatoris Diatyposis genuina adhuc inedita, Lipsiae 1890.
H. Gelzer, Die kirchliche Geographie Griechenlands vor dem Slaveneinbruch, Zeitschrift für Wissenschaftliche Theologie, XXXV, 1892.
H. Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatuum, Abh. der königlichen bayerischen Akademie der Wissenschaften, I Cl., XXI Bd., III Abteilung, 1901.
E. Gerland, Corpus Notitiarum episcopatuum, I, Einleitung, Chalcedonensis 1931.
E. Gerland—V. Laurent, Corpus Notitiarum episcopatuum, I. Les listes conciliaires, Chalcedonensis 1936.

B. Gerov, Zur Frage nach der altbulgarischen Form des Namens der Stadt Saloniki, ИБИД, XVI—XVIII (Сборник в чест на проф. Петър Ников), София 1940.

A. Grecu, Bulgaria in nordul Dunarii in veacurile IX—X lea, Studii şi cercetări di istorie medie, I, 1950.

H. Grégoire, L'empereur Nicéphore le Chauve et Kroum, „premier" de Bulgarie, Bul. Cl. Sc. mp. Ac. R. Belg., XX, 1934.

H. Grégoire: Byzantion, IX, 1934.

H. Grégoire, Rangabé ou Courtemain, Byzantion, IX, 1934.

H. Grégoire, Les sources de l'Histoire des Pauliciens, Bul. Cl. Let. Sc. m. p. Ac. R. Belg. XXII, 1936.

H. Grégoire, Sur l'Histoire des Pauliciens, Bul. Cl. Let. Sc. m. p. Ac. R. Belg., XXII, 1936.

H. Grégoire, De nouveau sur la Chronographie byzantine: le „Scriptor incertus de Leone Armenio" et le dernier Continuateur de Malalas, Bul. Cl. Let. Sc. m. p. Ac. R. Belg., 5e série, XXII, 10—12, 1936.

H. Grégoire, Autour des Pauliciens, Byzantion, XI, 1936.

H. Gréroire, Un nouveau fragment du „Scriptor incertus de Leone Armenio", Byzantion, XI, 1936.

H. Grégoire, Un édit de l'empereur Justinien II, daté de septembre 688, Byzantion, XVII, 1945.

H. Grégoire, Pour l'Histoire des Eglises pauliciennes. Orientalia Christiana Periodica, XIII, 1947.

H. Grégoire: Byzantion, XXII, 1952.

R. Grosse, Römische Militärgeschichte von Gallienus bis zum Beginn der byzantinischen Themenverfassung, Berlin 1920.

V. Grumel, Les regestes des actes du patriarcat de Constantinople, I, 2, 1936.

V. Grumel Sur les coutumes des anciens Bulgares dans le conclusion des traités, ИБИД, XIV—XV, 9, 1937.

R. Guilland, Etudes sur l'histoire administrative de Byzance, Byzantina-Metabyzantina, I, 1, 1945.

R. Guilland, Etudes de titulature byzantine, Revue des Etudes Byzantines, XIII, 1955.

Gy. Gyomlay, Bölcs Leó taktikaja, mint magyar történeti kútforrás, Budapest 1902.

Gy. Gyomlay, La Tactique de Léon le Sage comme source historique hongroise, Acta historica Academiae scientiarum Hungaricae, I, 1952.

J. Hergenröther, Photius Patriarch von Constantinopel. Sein Leben, seine Schriften und das griechische Schisma, I—III, Regensburg 1867—1869.

J. Hergenröther, Monumenta Graeca ad Photium eiusque historiam pertinentia, Ratisbonae 1869.

K. J. Héfélé, Histoire des Conciles, IV, 1, Paris 1911.

E. Honigmann, Le Synecdémos d'Hiéroclès et l'Opuscule géographique de Georges de Chypre, Bruxelles 1939.

E. Honigmann, A propos de Pompeiopolis de „Mysie", Byzantion, XXII, 1952.

R. Janin, Constantinople Byzantine, Paris 1950.

R. Janin, La hiérarchie ecclésiastique dans le diocèse de Thrace, REB, XVII, 1959.

K. Jireček, Archäologische Fragmente aus Bulgarien, AEMÖ, X, 1888.

K. Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopel, Prag 1877.

M. Jugie, La vie et les ouvres d'Euthyme patriarche de Constantinople, Echos d'Orient, XVI, 1913.

M. Jugie, Les origines romaines de l'Eglise russe, Echos d'Orient, XXXV, 1937.

P. Karlin-Hayter, Vita S. Euthymii, Byzantion, XXV—XXVI—XXVII, 1955—1956—1957.

G. Kazarow, Über die Namen der Stadt Philippopel, PhW. 1901, No 50.

Conradua Kirch, Nicephori Skeuophylacis encomium in S. Theodorum Siceotam, Analecta Bollandiana, XX, 1901.

Στ. Π. Κυριακίδης, Θρακικὰ ταξείδια, ῾Ημερολόγιον Μεγ. ῾Ελλάδος, 1931.

Στ. Π. Κυριακίδης, Βυζαντιναὶ μελέται, Θεσσαλονίκη 1939.

N. P. Kondakov, Les costumes orientaux à la cour de Byzance, Byzantion, I, 1924.

G. Kolias, Léon Choerosphactès, magistre, proconsul et patrice. Biographie-Correspondance (texte et traduction) (Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie 31), Athen 1939.
Γ. Τ. Κολίας, *Ἡ παρὰ τὸ Βουλγαρόφυγον μάχη καὶ ἡ δῆθεν πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως* (896). *Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ*, VII (1940—1941).
Γ. Κονιδάρης, *Αἱ μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ ἡ τάξις αὐτῶν*, Athènes 1934.
Φ. Κουκούλες, *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός*, II, Athènes 1934.
K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur, München 1897.
Γ. Λαμπυσιάδες, *Ἄπρως — Κερμέν*, *Θρακικά*, II, 1920.
B. Latyschev, Vita S. Theodori Studitae in codice Mosquensi muzei Rumianzoviani, № 520, BBp, XXI, 1914.
B. Laurdas, A new Letter of Photias to Boris, *Ἑλληνικά*, XIII, 1954.
V. Laurent, Les sources à consulter pour l'établissement des listes épiscopales du patriarcat byzantin, Echos d'Orient, XXX, 1931.
P. Lemerle, Philippes et la Macédoine Orientale a l'époque chrétienne et byzantine, Paris 1945.
M. Loos, Deux contributions à l'histoire des Pauliciens, Byzantinoslavica, XVI, 1, 1956.
P. Maas, Literarisches zu der Vita Euthymii, BZ, XXI, 1912.
P. Maas, Der Interpolator des Philotheos, BZ, XXXIV, 1934.
A. Mai, Specilegium Romanum, X, 2, Romae 1844.
S. G. Mercati, Note critiche, 10. Per il testo della Vita di S. Gregorio Decapolita, Studi bizantini e neoellenici, III, 1931.
H. Meusel, Pseudo-Callisthenes nach der Leidener Handschrift herausgegeben, Jahrbücher für classische Philologie Suppl. — Bd. V, 1864—1872.
K. Miller, Iteneraria Romana, Stuttgart 1916.
St. Mladenov: Revue des études slaves, I, 1921.
Gy. Moravcsik, Zur Geschichte der Onoguren, Ungarische Jahrbücher, X, 1930.
Gy. Moravcsik, Magyar Nyelv, XXVI (1930): Ungarische Jahrbücher, X, 1930.
Gy. Moravcsik, Die Namenliste der bulgarischen Gesandten am Konzil vom J. 869—870, ИИД, XIII, 1933.
Gy. Moravcsik; Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio, Budapest. 1949.
Gy. Moravcsik, Byzantinoturcica, I—II, Berlin 1958.
L. Niederle, Slovanské starožitnosti, II, 1, Praha 1906.
W. Nissen, Die Diataxis des Michael Attaleiates von 1077, Jena 1894.
D. Obolensky, The Bogomils, Cambridge 1948.
G. Ostrogorsky, History of the Byzantine State, Oxford 1956.
Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Ψευδονικήτις ὁ Παφλαγὼν καὶ ὁ νόθος βίος τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου*, BBp, VI, 1899.
A. Papadopulos-Kerameus, Monumenta graeca et latina ad historiam Photii patriarchae pertinentia, I—II, Petropoli 1899—1901.
A. Papadopulos-Kerameus, *Ὁ πατριάρχης Φώτιος ὁ πατὴρ ἅγιος τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, BZ, VIII, 1899.
G. Parthey, Hierocles Synecdemus et Notitiae Graecae episcopatuum, Berolini 1866.
R. P. L. Petit, Le Typicon de Grégoire Pacourianos pour le monastére de Pétritzos (Bačkovo) en Bulgarie. Texte original, publié par... BBp, XI, Санктпетербург, 1904, Приложение № 1.
G. Radojičič, La date de la conversion des Serbes, Byzantion, XXII, 1952.
Jo. Jac. Reiskii Commentarii ad Constantinum Porphyrogenitum De cerimoniis Aulae Byzantinae, Bonnae 1830.
G. Rouillard—P. Collomp, Actes de Lavra. Edition diplomatique et critique, I (897—1178), Paris 1937.
J. Sakkelion, *Λέοντος μαγίστρου, ἀνθυπάτου, πατρικίου, Συμεὼν ἄρχοντος Βουλγαρίας καί τινων ἄλλων ἐπιστολαί. Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος* I, 1883—1884.

Ί. Σακκελίων, Ῥωμανοῦ βασιλέως τοῦ Λακαπηνοῦ ἐπιστολαί. Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος, I, 1883—84, II, 1885.

Σαράνδης, Μεσαιωνικὰ γράμματα, II, 1935.

Ἰγν. Σαράφογλου: Θρακικά, II, 1929.

K. Schwarzlose, Der Bilderstreit. Ein Kampf der griechischen Kirche um ihre Eigenart und um ihre Freiheit, Gotha 1890.

Μ. Σταμούλης, Ἡ τάξις τῶν Θρακικῶν ἐπαρχίων εἰς τὰ συντάγματα, Θρακικά, XIV, 1940.

E. Stein, Histoire du Bas Empire, II, De la disparition de l'Empire d'Occident à la mort de Justinien (476—565), Paris—Bruxelles—Amsterdam 1949.

T. Tafel, De via Romanorum Egnatia, II, Tubingae 1841.

O. Tafrali, Thessalonique des origines au XIVe s., Paris 1919.

A. Tougard, De l'histoire profane dans les Actes Grecs des Bollandistes, Paris 1874.

A. Vaillant — M. Lascaris, La date de la conversion des Bulgares, Revue des Etudes Slaves, XIII, 1939.

Ch. van de Vorst, La vie de Saint Evariste, higoumène à Constantinople, Analecta Bollandiana, XCI, 1923.

V. van de Vorst, La petite Cathéchèse de S. Théodore Studite, Analecta Bollandiana, XXXIII, 1914.

A. Vasiliev, Histoire de l'Empire Byzantin, I, Paris 1932.

A. Vassiliev, Byzance et les Arabes, I—III, 1935—1936.

A. Vasiliev, An Edicte of the Emperor Justinian II, September 688, Speculum, XVIII, 1943.

A. Vasiliev, L'entrée triomphale de l'empereur Justinien II à Thessalonique en 688, Orientalia Christiana periodica, XIII, 1947.

M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Berlin 1941.

V. Vaurent, La Notitia de Basile l'Arménien, Echos d'Orient, XXXIV, 1935.

E. Werner, Die Krise im Verhältnis von Staat und Kirche in Byzanz: Theodor von Studion. Aus der byzantinischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik, I (BBA 5), Berlin 1957.

K. E. Zachariä von Lingenthal, Zum Militärgesetz des Leo, BZ, II, 1893.

K.-E. Zachariä von Lingenthal, Wissenschaft und Recht für das Heer vom 6 bis Anfang des 10 Jahrhunderts, BZ, III, 1955.

K. E. Zachariä von Lingenthal, Geschichte des griechisch-römischen Rechts, Aalen in Würtenberg, 1855.

G. Zengelis, Le feu grégeois et les armes à feu des Byzantins, Byzantion, VII, 1932.

СЪДЪРЖАНИЕ — HOC VOLUMINE CONTINENTUR